

NOTITIA **HUNGARIAE** NOVAE
HISTORICO GEOGRAPHICA

ELABORAVIT
MATTHIAS BEL.

COMITATUM INEDITORUM
TOMUS SECUNDUS
IN QUO CONTINENTUR
**COMITATUS SOPRONIENSIS, CASTRIFERREI,
SZALADIENSIS ET VESPRIMIENSIS**

NOTITIA
HUNGARIAE
NOVAE
HISTORICO GEOGRAPHICA,
DIVISA IN PARTES QUATUOR,

QUARUM
PRIMA, HUNGARIAM CIS-DANUBIANAM; ALTERA, TRANS-DANUBIANAM, TERTIA,
CIS-TIBISCANAM, QUARTA, TRANS-TIBISCANAM:

Universim XLVIII. Comitatus designatam,
EX PROMIT.

*Regionis Situs, Terminos, Montes, Campos, Fluvios, Lacus, Thermas, Caeli, Solique ingenium, Naturae munera & prodigia;
Incolas variarum Gentium, atque harum mores; Provinciarum Magistratus; Illustres Familias; Urbes, Arces, Oppida, & Vicos
propemodum omnes; Singulorum praeterea, Ortus & Incrementa, Belli Pacisque Conversiones, & Praesentem Habitus;*

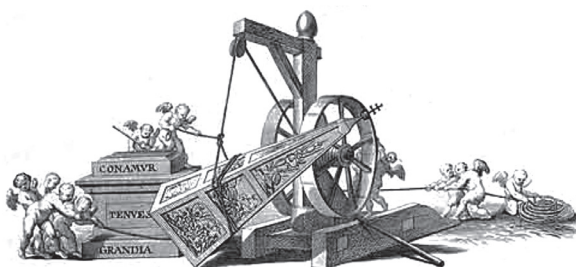
Fide optima, Adcuratione summa,
EXPLICAT.

OPUS, HUCUSQUE DESIDERATUM, & IN COMMUNE UTILE.
ELABORAVIT

MATTHIAS BEL.

COMITATUUM INEDITORUM
TOMUS SECUNDUS
IN QUO CONTINENTUR COMITATUS ADHUC IN MSS. HAERENTES
PARTIS SECUNDAE
TRANS-DANUBIANAE,
HOC EST,

**COMITATUS SOPRONIENSIS, CASTRIFERREI, SZALADIENSIS
ET VESPRIMIENSIS.**

BUDAPESTINI

SUMPTIBUS INSTITUTI HISTORICI SEDIS CENTRALIS STUDIORUM
PHILOSOPHICORUM ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE
AC ARCHIVI HUNGARIAE REGNICOLARIS

ANNO MMXII.

OPERI EDENDO PRAEFUIT ET PRAEFATUS EST

GREGORIUS TÓTH

TEXTUM RECENSUERUNT NOTISQUE INSTRUXERUNT

**BERNADETT BENEI, BLASIUS DÉRI
NICOLAUS STEPHANUS FÖLDVÁRY, LADISLAUS GLÜCK
ZOLTANUS GÓZSY, RUDOLPHUS JARMALOV
GREGORIUS TÓTH**

INDICES CONCINNAVERUNT

**RUDOLPHUS JARMALOV
GREGORIUS TÓTH**

PRAEFATIONES IN LINGUAM ANGLICAM CONVERTIT

URSULA VARGA

NOTAS EXPLICATORIAS IN LINGUAM LATINAM CONVERTIT

GREGORIUS TÓTH

TEXTUM SECUNDIS CURIS RECENSUIT

BLASIUS DÉRI

LIBRUM IN HANC FORMAM REDEGIT

GEORGIUS DOMOKOS

*Nemzeti
Kulturális
Alap*

ISBN 978-963-631-217-6

© Magyar Országos Levéltár, Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Központ Történettudományi Intézet,
Benei Bernadett, Déri Balázs, Földváry Miklós István, Glück László, Gózszy Zoltán, Jarmalov Rezső, Tóth Gergely,
Varga Orsolya, 2012

TARTALOMJEGYZÉK CONTENTS

ELŐSZÓ	9
PREFACE	13
RÖVIDÍTÉSEK – ABBREVIATIONS	17
COMITATUS SOPRONIENSIS	19
Sopron vármegye – Bevezetés	21
Sopron county – Introduction	31
COMITATUS SOPRONIENSIS	43
PARS GENERALIS	43
Membrum I. Physicum	43
Membrum II. Politicum	57
PARS SPECIALIS	76
Membrum I. De liberis regiisque urbibus Comitatus Semproniensis	76
Sectio I. De Sempronio	76
Sectio II. De Kismartonio	161
Sectio III. De libera regiaeque civitate Rustino.....	166
Membrum II. De arcibus et castellis Comitatus Semproniensis	175
I. Arx Kismárton.....	176
II. Arx Szarvkő, seu Hornstein.....	179
III. Arx Frakno, sive Forchtenstein	180
IV. Arx Landsee, seu Lánsér	203
V. Arx Lakenbach	204
VI. Arx Kobelsdorff, seu Kábold	205
VII. Arx Keresztúr, seu Kreutz	206
VIII. Arx Kapuvár	207
IX. Leuka	207
I. Castellum Rákos.....	208
II. Castellum Csorna.....	208
III. Castellum Széplak	208
IV. Nikics.....	208
V. Felső-Bük	209
VI. Dörffel.....	209
VII. Castella reliqua.....	209
Membrum III. De oppidis Comitatus Semproniensis	210
Széleskút, seu Breitenbrunn.....	211
Fekete-Város, seu Purbach.....	211
Rákos, seu Kroisbach	212
Keresztúr, sive Creütz	213
Nyék, seu Nekenmark	213
Csepregh.....	213
Szent Miklós.....	218
Oppida reliqua	218

Membrum IV. De ditionibus, seu dominiis, quae sunt in Comitatu Sempronensi	218
Sectio I. Ditiones Principis Eszterházi	219
Ditio Kis-Mártonensis	219
Ditio arcis Szarvkő	220
Ditio arcis Frakno	221
Ditio Lásériensis	224
Ditio arcis Kabold	225
Ditio arcis Leuka	226
Ditio Kapuváriensis	226
Sectio II. Ditiones variorum	227
Ditio Episcopatus Iauriensis	227
Ditio Praepositi Csornensis	228
Ditio arcis Keresztúr	228
Ditio Kőszögiensis	228
Ditio, cui Saár-Vári-Felső-Vidék, nomen	229
Bona comitum et nobilium	229
Bona liberae regiaeque urbis Sempronensis	230
Tabula itineraria Comitatus Sempronensis	234
Appendix: Variantes lectiones additionesque quae in ms. M occurrunt	236
COMITATUS CASTRIFERREI	243
Vas vármegye – Bevezetés	245
Vas county – Introduction	253
COMITATUS CASTRIFERREI	261
PARS I. GENERALIS	261
Membrum I. Physicum	261
Membrum II. Politicum	270
PARS II. SPECIALIS	364
Membrum I. De Processu Kőszögiensi	364
Sectio I. De unica libera regiaeque urbe Kőszögh	365
Membrum II. De arcibus, munimentis, castellis, et claustris Comitatus Castri-ferrei	387
I. Arx Németh-Ujvár	388
II. Castrum Ferreum	389
III. Kőrmöndum	390
IV. Arx Rubra	391
V. Monyorokerék	391
VI. Salonocia	391
VII. Dobra	392
VIII. Rakicsan, Rohoncinum, Vépium, et Ság	392
Castella Comitatus	392
Coenobia	393
Membrum III. De oppidis et vicis potioribus	395
I. De Sabaria	395
II. Sárvarum	408

III. Rohoncium	408
IV. Salonocia.....	408
V. Güssinga.....	409
Observationes comitatensium.....	409
COMITATUS SZALADIENSIS.....	431
Zala vármegye – Bevezetés	433
Zala county – Introduction	440
COMITATUS SZALADIENSIS.....	447
PARS I. GENERALIS	447
Membrum I. Physicum	447
Membrum II. Politicum	453
PARS II. SPECIALIS	458
Membrum I. De munimentis, et arcibus Comitatus Szaladiensis	458
I. De Szala-vár.....	458
II. Oppidum Kanisa.....	459
III. Arx Tihony.....	472
IV. Arx Csobántz.....	473
V. Arx Szepliget.....	474
VI. Arx Alsó-Lendva.....	474
VII. Arx Nemphti alias Lenthi	475
VIII. Arx Fenék-vár.....	475
IX. Arx Egerszeg.....	475
X. Arx Sümegh.....	476
XI. Oppidum Lövő.....	476
XII. Oppidum Keszthely.....	477
XIII. Oppidum Tapolcza.....	477
XIV. Oppidum Szent-Gróth.....	478
XV. Arx Kemend	478
XVI. Oppidum Légradum.....	478
XVII. Oppidum Stridonia.....	478
Membrum II. De processu peninsulae Muraköz.....	479
Sectio I. De oppidis peninsulae Muraköz.....	480
I. Oppidum Csáktornya.....	480
II. Arx Neo Zrinium.....	493
Sectio II. Vici Processus Insulae Muraköz	498
Membrum III. De Processu Sedis Maioris Kapornak.....	499
Membrum IV. De Processu minoris Sedis Kapornak.....	499
Membrum V. De Processu Sedis Szántó.....	499
Membrum VI. De Processu Sedis Tapolcza.....	499
Tabula itineraria Comitatus Szaladiensis	499

COMITATUS VESPRIMIENSIS	501
Veszprém vármegye – Bevezetés	503
Veszprém county – Introduction	510
COMITATUS VESPRIMIENSIS	517
PARS GENERALIS	517
Membrum I. Physicum	517
Membrum II. Politicum	533
PARS SPECIALIS	538
Membrum I. De Processu Superiori	538
Sectio I. De arcibus et castris Processus Superioris.....	539
I. Arx Pápensis.....	539
II. Arx Csesznek.....	539
III. Arces Ugod, Koromla et castrum Marczaltő	541
Sectio II. De oppidis huius processus.....	541
I. Oppidum Pápa.....	542
II. Oppidum Csesznek	547
III. Szircz	547
IV. Szombathely.....	549
V. Tüskevár.....	550
Sectio III. De vicis et pagis Processus Superioris	551
Membrum II. Processus Mediocris.....	564
Sectio I. De arcibus et castellis	565
Sectio II. De pagis huius processus	565
Membrum III. De Processu Inferiori	580
Sectio I. De arcibus Processus Inferioris	581
I. Arx Vesprémiensis	581
II. Arx Palotae Vetus.....	585
III. Arx Palotae Nova.....	586
IV. Arx Vásonykő.....	587
V. Arx Esek-vár.....	588
Sectio II. De oppidis Processus Inferioris.....	588
I. Vesprémium.....	588
II. Oppidum Palota	591
III. Nagy Vásonkő.....	592
Sectio III. De vicis huius processus.....	593
Sedes Vecse.....	607
 BIBLIOGRÁFIA – BIBLIOGRAPHY	 609
A Bél által (is) idézett művek – Works cited (also) by Bél.....	609
Források és szakirodalom – Sources and litterature	615
 MUTATÓK – INDEXES	 621
Helynévmutató – Index of Places.....	621
Személynévmutató – Index of Names	668

ELŐSZÓ

A szövegkiadásunk második kötete négy dunántúli vármegyét – Sopron, Vas, Zala, Veszprém – foglal magába, vagyis Bél terveinek megfelelően a „dunántúli résszel” (*Pars Transdanubiana*) folytatjuk a vármegyeleírások kiadását.¹ A most megjelenő négy leírás kapcsán azonban felmerülhet a kérdés az olvasóban – legalábbis a magyar olvasóban –, hogy egyáltalán szükség van-e ezek megjelentetésére, vagy hozhat-e valami újat a kiadásuk, amikor már mindegyiknek van magyar fordítása?² A kérdésre sokszorosán igennel felelhetünk. Egyrészt a sorozatunk célja az, hogy *eredeti* szöveggel és *azonos elvek* szerint megjelentessük az *összes* olyan vármegyeleírást, amelyet Bél annak idején nem tudott kiadni, s ezáltal a *Notitia* hatalmas vállalkozását – ha az első, 1718-as tervezetet tekintjük, közel 300 év után – végre befejezessük. Nyilvánvaló, hogy célkitűzésünk nem engedi meg, hogy a magyar ajkú közönség igényeinek megfelelően „válogassunk” a leírások között. Már csak azért sem, mert Sopron vármegye leírása kivételével a fordítások kiadói nem közölték az eredeti latin szöveget, holott egy olyan jelentős műnél, mint amilyen Bél *Notitiája*, fontos, hogy az eredeti szöveg is hozzáférhető, s ezáltal a fordítás ellenőrizhető legyen, nem beszélve arról, hogy csak így válik érthetővé és használhatóvá a mű a hajdani Hungaria *más nemzetei* számára is. A *Notitia* ugyanis nem csak a magyarságé.

A kritikai kiadás szükségességére, illetve *várható hasznára* vonatkozó érveinket még hosszán lehet sorolni. Vas vármegye leírásának fordítása csak kivonatosan jelent meg; Vas és Zala leírásának fordításához nem készült mutató. Ezenkívül a kiadások készítői – Sopron vármegye leírásának kétnyelvű kiadását kivéve – még a legalapvetőbb forráskritikai, könyvészeti, szerzőségi kérdéseket sem tisztázták a leírásokkal kapcsolatban, vagy legalábbis ilyen megjegyzések csak nyomokban fedezhetők fel a gyér jegyzetekben, előszókbán. Pedig nagy szükség lett volna a kritikai éberségre, mivel Vas, Zala és Veszprém vármegye leírása nem „szerzői” (azaz Bél által készített, vagy általa ellenőrzött, javított) kéziratokban, hanem általam „érseki” másolatnak nevezett kései kópiákban maradt fenn, vagyis a kéziratokat megvásárló Batthyány József kalocsai érsek készítette őket, miután az eredeti, Bél özvegyétől megvásárolt kéziratok jelentős része a Dunán való szállításkor elázott és tönkrement.³ A három említett vármegyeleírás eredeti példányai biztosan a sérült kéziratok között voltak, mivel csak érseki másolatban maradtak fenn (csupán Veszprémnek maradt fent még egy másik, korai piszkozata egy másik gyűjteményben, amelyről még lesz szó). Az „érseki” másolatokra jellemző azonban, hogy igen sok hiba, elírás van bennük – részben bizonyára a másolt eredetiknek az elázás miatti rossz minősége, részben a másolók (legtöbbször lukafalvi Szarka Ferenc) hozzá nem értése folytán. Sajnos e hibákat legtöbbször a fordítások is „megörökölték”, mivel a fordítók láthatóan meg sem próbálták a sokszor egészen szembeszökő szövegromlásokat javítani, helyette a hibás változatot próbálták lefordítani, gyakran hajmeresztő eredménnyel. A hibák arra is intő példaként szolgálnak, hogy nem lehet a *Notitia* egy-egy részét fordítani úgy, hogy a magyarító nem mélyed el Bél szövevényes és igen sok egyedi vonást tükröző stílusában, akár úgy, hogy Bél több művét is átolvassa.⁴

1 A kötetbeosztást l. BÉL 2011. 14–15.

2 L. BÉL 2001–2006. (Sopron), BÉL 1976–1977. (Vas), BÉL 1999. (Zala), BÉL 1989. (Veszprém), illetve részletek Zala és Veszprém leírásából: BÉL 1943.

3 Erre lásd SZELESTEI 1984. 11–12., TÓTH 2007a I. 153.

4 A fordítási hibákra jó példaként hozható fel Vas vármegye leírása, amelynek egyetlen kéziratában igen sok szövegromlás, elírás van, s ezzel láthatóan a fordító sem tudott megbirkózni. Az egyik mondat, amelyben két hiba is van, így szól: „Pronum ergo fuerit opinari, usisse [!] eos, quod cum tota hac ora, late iam minarentur [!], montem *Güssen* validissimo arcis opportunum futurum, a monachis, ultra modum coenobii praemunitum teneri.” Az *usisse* egyértelműen *ussisse*-re javítandó: Bél gyakran használja az *uro* (3 *ussi ussum*) igét ebben az értelemben, így pl. Győr vármegye leírásában, ráadásul igen hasonló situációban, ahol ugyancsak Németújvárról esik szó („urebat haec arcis possessio Demetrium quendam huius orae comitem...” l. EFK Hist. I. aa. p. 448.). A *minarentur* is egyértelműen hibás, hiszen a fenyegetésnek nincs „tárgya” (dativus) a mondatban. Helyette bizonyosan a *dominarentur* állhatott a szövegben, mivel később Bél ugyanilyen összefüggésben

Az „érseki” másolatok gondozásakor és kiadásakor nekünk is új kihívásokkal kellett szembenéznünk. Érdemes e kéziratok minőségét a még Bél életében, illetve Bél felügyelete mellett készített másolatokkal egybevetni. A Bél írnokai által készített példányoknál (ilyen az első kötetben Árva és Trencsén, valamint az e kötetben kiadott Sopron leírása) elírás alig van, mivel jól olvasható eredetiből dolgoztak, s a „mester” is ellenőrizte a kéziratot; a szöveg „formázása” pontosan fel van tüntetve bennük (aláhúzásokkal jelölték, mit akarnak kurzívval, illetve kiskapitálissal); a margószövegek készen vannak, s a nagyobb egységek elején lévő *synopsis*ok, tartalomjegyzékek is össze vannak állítva; ugyanígy többnyire a fejlécek is ott vannak már a lapok tetején – azaz a kéziratok szinte már a nyomtatásban megjelent vármegyeleírások képét viselik magukon.

Ezzel szemben az érseki másolatokban, mint már említettük, rengeteg a hiba, a formázást pedig csak alkalmasszerűen vették át, hasonlóan a margószövegekhez, vagy a fejlécekhez (igaz, olykor elképzelhető, hogy az eredeti kézirat is kezdetleges állapotban volt). Emellett a másolóra, Szarka Ferencre jellemző volt az is, hogy néhol interpolálta a szöveget, vagyis „frissítette” a benne levő információkat (tisztviselők, birtokosok nevét cserélte le az ő korában érvényes személyekre, de olykor hosszabb szövegeket is beszúrt, míg más, „elavult” részeket elhagyott). Úgy véltük, hogy ilyen állapotban nem adhatjuk ki a leírásokat, mert ezzel csak az érseki írnokok kétes értékű munkáját reprodukálnánk. Így nagy figyelmet fordítottunk arra, hogy a hatalmas mennyiségű írónki hibát kijavítsuk, s az eredeti szöveget rekonstruáljuk, továbbá pótoltuk a szöveg formázását (kurzívba, illetve kiskapitálisba tettük a személy- és helyneveket, kurziváltuk az idézeteket), s ahol kellett, pótoltuk a margószövegeket, fejléceket, és a *synopsis*okat – mindezt a nyomtatott kiadások, illetve a Bél írnokai által készített és Bél által ellenőrzött kéziratok gyakorlatának megfelelően. Ez utóbbiak esetében természetesen mindig jeleztük, hogy a kiegészítés tőlünk származik, ahogy a szövegromlások javításainál is mindig jeleztük, hogy mi volt az eredeti szöveg. Arra is gondot fordítottunk, hogy azonosítsuk a nem Béltől származó, későbbi betoldásokat. Ez általában nem is volt olyan nehéz feladat, mivel egyrészt gyakran nyilvánvaló volt a betoldás kései volta (olyan személyeket, eseményeket említ, amelyek egyértelművé teszik a kései keletkezést), másrészt Szarka parlagi hivatalnok-latinja élesen elválik a rendkívül kimunkált Bél-féle stílustól. Az érseki másolatban fennmaradt leírások (Vas, Zala, Veszprém) kapcsán még meg kell jegyeznünk, hogy a másolók egyrészt saját ortográfiai „elveik” szerint írtak bizonyos szavakat (pl. *sylva*, *hystoria*, *faemina*, *faestivus*, *erruo*, *deffluo*, *Bomffinius* stb.), másrészt gyakran igen hanyag módon jelölték a központosítást. A hibás és Bél nyelvezetétől elütő alakokat javítottuk, jegyzetben feltüntetve az eredeti alakot; a központosítást pedig hallgatólágosan helyesbítettük, illetve pótoltuk, a Bél-féle gyakorlatnak megfelelően.

Az új kihívások, illetve a szövegek sajátosságai új technikai megoldásokat is szükségessé tettek. A *tárgyi jegyzeteket* e kötetben már nem csillagokkal jelöltük, hanem *római számokkal* (i, ii, iii. stb.). Erre azért volt szükség, mert az összetettebb szövegproblémák nagyobb számú tárgyi jegyzetet követeltek meg, s az egy oldalon szereplő, akár 6–7 tárgyi jegyzetet sokkal célravezetőbb így feltüntetni, mint a csillagokkal, amelyek jelölése nagy jegyzetszám esetén (*, **, ***, de utána: ^{*4}, ^{*5} stb.) összetéveszthető az arab számmal jelölt szövegkritikai jegyzetekkel. Vas és Zala vármegye leírásának kézírataiban *tollrajzok* találhatóak, amelyeket Szarka nyilvánvalóan az eredeti kéziratból másolhatott át, így közlésük mellett döntöttünk. Ezeket azon a helyen és akkora méretben helyeztük el a kiadásunkban, ahogyan azok a kéziratban szerepelnek. Veszprém vármegye leírásának Szarka-féle másolata igen sok hibától terhelt. Részben ezért, részben pe-

használja az igét („...qui in Comitatu Castriferrei late dominabantur...” L. kiadásunkban a 306. oldalon.) A mondatot ennek megfelelően javítottuk (l. a jelen kiadásban 291. oldalon). A fordítás a javított szöveg alapján: „Könnyen elképzelhető tehát, hogy dühítette őket (t. i. a Kőszegieket), hogy miközben már széltében uralkodnak ezen az egész vidéken, a *Güssen* hegyet, amely alkalmas lehetett volna egy igen erős vár számára, a szerzetesek tartják birtokukban, jobban megerősítve annál, mint ahogy a kolostorokat szokták.” A fordító, Szálka Irma azonban így adta vissza a szöveget: „Köztudott volt, hogy kihasználta a lehetőséget, s miközben már széltében az egész vidéktől tartaniuk kellett, egy igen erős vár céljaira s a szerzetesi telep jellegén túl erődde kiépített Kűszin hegyét a szerzetesektől elvegyék.” L. BÉL 1976–1977. 2. közl. 248. Mint látható, a fordító – a grammatikai szabályokon átlépve – a hibás alakokkal (*usisse*, *minarentur*) próbálta a szöveget lefordítani, de számos más hibát is vétett (nem beszélve arról, hogy a mondatnak magyarul nincs értelme). *Ilyen* fordítások még a magyar olvasók számára sem pótolják a kritikai kiadást.

dig, hogy a valóban Béltől származó részeket feltárjuk, a Szarka-féle másolatot *összevetettük* a fent már említett, korai, Matolai János által készített piszkozattal. Az összevetésből kiderül, hogy a leírás a ránk maradt formájában csak kismértékben tér el a Matolai-piszkozattól, így a szerzőnek ebben az esetben inkább Matolai János tekinthető.⁵ Ritkítással jelöltük, hogy a korai piszkozathoz képest hol bővítette, egészítette ki maga Bél Mátyás a szöveget (erre bővebben l. a leíráshoz írt bevezetőnket). De ritkítással jelöltük azt is, ha nem Béltől származó, kései kiegészítést tartalmaz a szöveg, gondolva itt a fent már említett Szarka-féle betoldásokra. Mind Veszprém, mind Zala vármegye leírásában vannak ilyen betoldások: ezekhez jegyzeteket is fűztünk, amelyben elmagyarázzuk, milyen árulkodó jelekből vehető bizonyosra, hogy itt a másoló interpolációjáról van szó. Vas vármegye leírásában is van egy olyan rész – a műnek csaknem egyhatod része –, amely nem Béltől származik, hanem a Kancelláriától jött kiegészítéseket tartalmazza, bár csalóka módon egybe van olvasva a kézzel írt másoló egyazon duktusa miatt is. Ám, mivel teljesen egyértelmű, hogy nem Bél a szerzője e résznek (megvan a kancelláriai észrevételek eredetije), ezt is a Bél-féle szövegtől különböző formában közöltük, csak éppen nem ritkítással – ami ilyen nagy mennyiségű szöveg esetén aligha lett volna célravezető –, hanem *kisebbségi betűmérettel*. Mivel Bél nagy valószínűséggel egyáltalán nem szerkesztette, formálta ezt a szöveget – csupán a másoló „boronálta össze” az eredeti szöveggel –, akár el is lehetett volna hagyni, de nem akartuk megfosztani az olvasót a gazdag adatgyűjtéstől, ami az írnok jóvoltából már amúgy is a leírás szöveg-hagyományának része lett (Vas vármegye fordításában is szerepel). Sopron vármegye leírásának utolsó, Bél által 1749-ben javított változatát, illetve eme utolsó változat egyes részeinek másolatát megtaláltuk Gyurikovits György 1822-ben készített kéziratában, amelyet a jogtudós a vármegyeleírás különböző példányaiból ollózott össze. Eme részek eltérő olvasatait, illetve többleteit *külön függelékben* közöltük a vármegyeleírás után.

Mint látható, az általunk hangsúlyozott egységes elvek ellenére gyakran előfordul, hogy egy-egy leírás szövege olyan sajátos tulajdonságokkal bír, ami új megoldásokat tesz szükségessé. Ezért is vezettünk be egy *új fejezetet* az előszóba, „a vármegyeleírás rövid ismertetése és a szövegkiadás elvei” címmel, amely utolsó előttiként, az összefoglaló adatok előtt szerepel. Ebben részletesebben is leírjuk, hogy miben tér el a leírás közreadása a többitől, milyen problémákkal találtuk magunkat szembe a kiadás során, s ezeket hogyan oldottuk meg. Egyben itt egy rövid ismertetést is adunk a vármegyeleírásról, ahol a szöveg főbb jellemzőit, a szerzőség kérdését, a leírásnak a *Notitia* egészéhez való viszonyát taglaljuk. Ugyanitt rámutatunk arra is, hogy a kutatás számára melyek lehetnek a szöveg legértékesebb, legérdekesebb részei.

A személy- és helynévmutató szerkesztésének elvei nem változtak, illetve a helynévmutató annyiban változik – előnyére –, hogy a természetföldrajzi neveket is igyekszünk azonosítani, azaz nem csupán a szövegben szereplő alakját vesszük fel a mutatóba. A helynévmutatóban használt rövidítések is gyarapodtak: be kellett vezetnünk pl. a *praed.* (*praedium*, „puszta”) rövidítést, amire az első kötetben, Árva és Trencsén kiadásánál még nem volt szükség. A mutatók elkészítéséhez – érthető módon – részben más segédleteket használtunk fel, mint az első kötetben. Ezeket felsoroljuk a mutatók elé írt bevezetőnkben.

A vármegyeleírások tartalmáról a beiktatott tartalmi ismertetőkben írunk bővebben. Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy mindegyik vármegyeleírás sok hasznos adalékot szolgáltat a kutatóknak: Sopron vármegye leírása főleg az általános résszel és Sopron város bemutatásával, Vas vármegye leírása a városok ismertetésével és a településekre vonatkozó kancelláriai adatgyűjtéssel, Veszprém pedig a falvak, puszták, birtokok gondos leírásával. Egyedül Zala vármegye leírása lett igen szegényes, de ott is megemlíthető a Csáktornyai járás, legalábbis annak az általános bemutatása, mint amely érdekes a kutatók figyelmére. Emellett historiográfiai szempontból jelentős Sopron, Vas és Zala leírása, mert ezekben Bél valóságos „kismonográfiákat” készített az egyes várak, városok és fontosabb főúri családok történelméről.

Összintén örülnénk, és üdvösnek tartanánk, ha a vármegyeleírások kritikai kiadása nyomán új magyar, és esetleg más nyelvű fordítások születnének. Minthogy az eredeti szöveg teljes terjedelmében hozzáférhető lesz, már a kivonatos, szemelvényes fordítás is védhető eljárás, „bocsánatos bűn” lehet, bár ennek mikéntjét alaposan át kell gondolni. Általában

5 Matolai János szerepére a *Notitia* elkészítésében l. Tóth 2007a I. 74–86. Még l. a Veszprém vármegye leírásához írt előszónkat!

elmondható, hogy a *Notitia* – akár teljes, akár szemelvényes – lefordításának egységes elvek és módszerek szerint kellene végbemennie.

Bevezetőnk végén munkatársaim nevében is szeretnék köszönetet mondani azoknak, akik segítették munkánkat. Név szerint szeretném megköszönni a segítséget az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár munkatársainak, Czékli Béla igazgató úrnak, továbbá Mechler Katalinnak, Török Zsoltné Dobó Juditnak, Balogh Péternek, Kotz Eszternek és Kulcsár Mónikának, akik mindig kedvesen és gyorsan tettek eleget kéréseinknek, akár a kéziratok előkereséséről, akár szkennelésről volt szó. Köszönet illeti az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának, illetve ugyanott a Régi Nyomtatványok Tárának munkatársait is, akik óriási mennyiségű anyagot kerestek ki és készítettek elő nekünk az elmúlt évek során.

Nagyon köszönöm a megyei levéltárak munkatársainak segítségét: a Soproni Levéltárban Dominkovits Péter, a Vas Megyei Levéltárban Tilcsik György, Benczik Gyula, Mayer László és Semei Ferenc, a Zala Megyei Levéltárban Kapiller Imre, a Veszprém Megyei Levéltárban pedig Jakab Réka látott el készségesen információval, illetve a vonatkozó kéziratok anyaggal. Intézeti kollégáink közül Pálffy Géának és Soós Istvánnak szeretnék hálánkat kifejezni a szakirodalmi és egyéb segítségért, illetve külön köszönjük Weisz Boglárkának az oklevelek azonosításában nyújtott segítségét. Szintén hálásak vagyunk Kincses Katalin Máriának, a Hadtörténeti Múzeum munkatársának a segítségéért. Végül köszönjük Fodor Pálnak, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont főigazgatójának, egyben a Kutatóközpont Történettudományi Intézete igazgatójának, illetve Mikó Zsuzsannának, a Magyar Országos Levéltár főigazgatójának, hogy a kezdeményezés mögé álltak, és lehetővé tették, hogy a kötet ebben a formában, a két intézmény közös kiadványaként megvalósuljon.

Székesfehérvár, 2012. április 19.

Tóth Gergely

PREFACE

The second volume of our text edition contains four Transdanubian counties – Sopron, Vas, Zala, Veszprém – meaning that we continue the edition of the county descriptions with the Transdanubian part (*Pars Transdanubiana*) according to Bél's plans.¹ Relating to these four descriptions however it might occur to the reader – at least to the *Hungarian* ones –, if their publishing is necessary? Can their edition bring something new when all of them have already had their *Hungarian* translation?² The answer is yes and yes. First of all the purpose of our series is to publish *all* those county descriptions that Bél could not in his time, with the *authentic* text and respecting *the same principles*, thus accomplishing finally the giant undertaking of the *Notitia* – after nearly 300 years if we take its first draft of 1718. Obviously our objective does not allow us to select amongst the county descriptions according to the needs of Hungarian speakers. Especially because with the exception of the editors of Sopron county's descriptions, all the editors of the different translations did not publish the original Latin text, although for a work of the importance of Bél's *Notitia* the original text should be accessible, so the translation can be verifiable; not to mention that this is the only way to make it comprehensible and usable for the other nations of the former *Hungaria* as well. *Notitia* is not for the Hungarians only.

Our arguments for the *necessity* and for the *prospective use* of the critical edition could be long listed. The translation of Vas county's description was published only excerpted; there was not index prepared for the translation of Vas and Zala. Furthermore the editors – with the exception of the bilingual edition of Sopron county – did not clarify even the most elemental questions of textual criticism, bibliography and authorship about the descriptions, or at least those kind of remarks are scarce in the feeble notes, prefaces. However critical vigilance would have been strongly needed, because the descriptions of Vas, Zala and Veszprém are not “authentic” manuscripts (meaning that they were not written or checked and corrected by Bél himself) but they are “late” copies (that I call “archiepiscopal” copies) that were made transcribed by József Batthyány, archbishop of Kalocsa, after a considerable part of the original copies, previously bought from the widow of Bél, had been seriously water damaged during the transportation on the Danube.³ The original copies of the previously mentioned three descriptions must have been amongst the damaged ones, because they remained only in archiepiscopal copies (only Veszprém had another early working draft remained in another collection that I will deal with later). The archiepiscopal copies contain typically a lot of errors and miswritings – partly because the soaked originals were barely readable, furthermore the scribes (mostly Ferenc Szarka of Lukafalva) were incompetent. These errors sneaked into the translations, because the translators did not attempt to correct even the most obvious corruptions, but tried to translate the corrupted version, often with startling results. The corruptions state a good example that it is not possible to translate any part of the *Notitia*, without studying Bél's complicated and unique style, for example by reading several of his works.⁴

1 On the division of Bél's work into volumes see the first volume of our edition (BÉL 2011. 14–15.).

2 BÉL 2001–2006. (Sopron), BÉL 1976–1977. (Vas), BÉL 1999. (Zala), BÉL 1989. (Veszprém), and some parts of the descriptions of Zala and Veszprém: BÉL 1943.

3 About that see SZELESTEI 1984. 11–12., TÓTH 2007a I. 153.

4 We could mention as an example for those kinds of translation errors the description of Vas county, the only remaining manuscript of which contains a great number of corruptions and miswritings and obviously the translator could not cope with those. One sentence containing two errors reads as follows: “Pronum ergo fuerit opinari, usisse [!] eos, quod cum tota hac ora, late iam minarentur [!], montem *Güssen*, validissimo arcis opportunum futurum, a monachis, ultra modum coenobii praemunitum teneri.” The word *usisse* should be corrected undoubtedly to *ussisse*: Bél often uses the verb *uro* (3 *ussi ussum*) in that sense, e.g. in the county description of Győr in a very similar situation where he treats Némétújvár as well (“urebat haec arcis possessio Demetrium quendam huius orae comitem...” see EFK Hist. I. aa. p. 448.). The word *minarentur* is also obviously erroneous, because the threat does not have an object (in *dativus*) in the sentence.

We also had to face new challenges when revising and publishing the archiepiscopal copies. It is worth comparing the quality of these manuscripts with the ones prepared during Bél's life or under Bél's supervision. In the copies made by Bél's scribes (e.g. Árva and Trencsén from the first volume and Sopron from this volume) there are hardly any miswritings because they worked from a well readable original and also their "master" supervised the manuscript; there are clear indications for the formatting of the text (they indicated with underlines what they want to be printed in italics or small capitals); the margin texts are ready as well as the *synopses* before the bigger parts, and the headers are already situated on top of the pages – consequently the manuscripts almost look like the printed version. The "archiepiscopal copies" on the other hand, as mentioned above, contain a lot of errors, the formatting was only occasionally respected, similarly to the margin texts or the headers (though it is true that sometimes the original manuscript might have been in a rudimentary state). Furthermore it is typical for the copyist Ferenc Szarka to interpolate the text in some cases, that means that he "updated" the information it contained (he changed names of officials, land owners for the ones actual in his time, but sometimes he interjected longer texts while erased other, out of date parts). We thought we could not publish the descriptions in this state, because we would thus just reproduce the work of dubious value of the archiepiscopal scribes. Therefore we paid a lot of attention to correct the large amount of errors made by the copyists, to reconstruct the original text, further to that – following the practice of the edited volumes and the manuscripts written by Bél's scribes and revised by Bél – we supplemented the formatting of the texts (we printed in italics and small capitals the personal and geographical names and put the citations into italics) and when it was necessary, we supplied the margin texts, headers and *synopses*. Naturally in case of these latter we always indicated that the supplement was added by us, just as well as we always indicated the original, erroneous text when correcting text corruptions. We also made sure to identify the later supplements made by another, not Bél. It was not difficult because often the posteriority of the supplement was obvious (there are persons or events mentioned that undoubtedly date later), on the other hand, Szarka's poor "clerk-style" Latin differs considerably from Bél's highly elaborate style. We also have to note that in the descriptions, that subsisted in archiepiscopal transcript (Vas, Zala, Veszprém), the copyists wrote some words in a special form, following their own orthographical "principles" (e. g. *sylva*, *hystoria*, *faemina*, *faestivus*, *erruo*, *deffluo*, *Bomffinius* etc.); and often used the punctuation in a negligent way. The erroneous forms, which are completely differing from Bél's orthography, were corrected by us, but we indicated the original forms in text critical notes. As for the punctuation, we tacitly corrected or supplied it according to Bél's practice.

The new challenges and the characteristics of the texts made new technical solutions necessary. The explanatory notes are indicated by Roman numbers (i, ii, iii. etc.) instead of asterisks (*). It was necessary because the complex text critical problems required several explanatory notes and 6–7 notes on the same page can be better indicated this way than with asterisks that can be confused at the larger numbers (*, **, ***, but then: *⁴, *⁵ etc.) with the text critical notes indicated by Arabic numbers. There are drawings in the descriptions of Vas and Zala county that the scribe (Szarka) had undoubtedly copied from the original manuscript, therefore we decided to publish them. We placed and sized them as they were found in the original manuscripts. The description of Veszprém county copied by Szarka abounds in errors. It was partly the reason why we collated the manuscript by Szarka with the above mentioned early draft prepared by János

With all certainty *dominarentur* had been found in the original text as Bél uses this verb below in the same context ("...qui in Comitatu Castriferrei late dominabantur..." See in our edition on page 306.) The sentence was corrected accordingly by us (see p. 291. of the present edition). The translation based on the corrected text: "Therefore it is easy to imagine that they (namely the Kőszegis) were upset, that while they were widely dominating the whole area, the mount Güssen, that would have been convenient for building a strong castle on, was possessed by the monks and fortified more than a monastery would usually be." The translator Irma Szálka, however, translated the sentence as follows: "It was well known that they had used the opportunity and while they had to fear far and wide the whole area, to take [!] the mount Kűszin with the monastery turned into fort from the monks, for the purpose of a very strong castle." See BÉL 1976–1977. Part II. 248. As seen above the translator tried to translate the text with the corruptions (*usisse*, *minarentur*) – transgressing grammatical rules – but she made other errors as well and on top of all, the Hungarian sentence does not make any sense. *This sort* of translation does not substitute the lack of a critical edition, not even for the Hungarian reader.

Matolai; the other reason being that so we could explore the parts really originating from Bél. From the collation it is clear that the description in its remaining state differs only insignificantly from the draft by Matolai, therefore the author in this case rather seems to be János Matolai.⁵ Leading indicates where Bél completed the text himself compared to the early draft (about that learn more in our introduction written to the description). We also indicated with leading if the text contains another late completion originating from somebody else (not Bél), thinking about the above mentioned insertions by Szarka. Both Veszprém's and Zala's county description contains this kind of insertions: we comment them in notes where we explain from which obvious traces one can know for sure that these are interpolations by the copyist. There is a part in Vas county's description – near 1/6 part of the work – that does not originate from Bél but contains the additions by the Chancellery, although it is fallaciously melted in the manuscript because of the identical handwriting of the posterior copyist. Since it is completely obvious that Bél is not the author of this part (we found the original of the Chancellery's observations) we indicated this fact by setting it in a form different from Bél's texts – not by leading, which would have hardly been practical with a text of this length, but with *smaller font size*. Since Bél probably did not format this text – only the copyist matched it with the original text – it was an option to drop it entirely, but we did not want to rob the reader from the rich source of data that became part of the description's manuscript tradition anyway thanks to the copyist (it can also be read in the translation of Vas county). We found the last version of the description of Sopron county, corrected by Bél in 1749, more precisely the transcript of its certain parts, in the manuscript of the jurist György Gyurikovits prepared in 1822, that were compiled from the different manuscripts of the description. The differing parts or the supplements of this last version are published in a *separate appendix* after the county description.

As seen from the above, in spite of the unified principles we emphasise, it occurs often that a description's text is so peculiar that it makes necessary to find unique solutions. Therefore we introduced a *new chapter* in the introduction titled “short presentation of the description and principles of the text edition” that comes before the summary. In here we explain in detail how the edition of the actual description is different from others, what kind of problems occurred during the edition process, and how we solved them. Also we give a short presentation of the description in the said chapter, where we treat the main characteristics of the text, the question of the authorship, the relationship of this description to the whole of the *Notitia*, as well as pointing out the most interesting, the most valuable parts of the text for future research.

The principles of editing the personal and geographical index remain the same. The geographical index changes (for the better) in one respect: we tried to identify not only the names of the settlements, but also the names of rivers, hills etc. that means that we put not only their grammatical forms used by Bél into the index (as we did in the first volume), but also their official name. The number of abbreviations used in the geographical index grew as well: we had to introduce the abbreviation *praed.* (*praedium*, abandoned village with his territory) that had not yet been necessary in the first volume when publishing Árva and Trencsén counties. For the making of the indexes we used – understandably – partly different aids than for the first volume. We enlisted those in the prefaces before the indexes.

About the content of the county descriptions we wrote more in depth in the inserted new chapter of the introductions. We only remark here that all of the descriptions offer many useful material for the researcher: Sopron county's description mainly with its general part and the presentation of the city of Sopron, the description of Vas county with the review of the cities and the data collection by the Chancellery regarding the settlements, and Veszprém with its thorough description of the villages, *praedia*, domains. Only Zala county's description is rather poor; however, we would like to mention, that Csáktornya district, at least its general presentation is worth the attention of researchers. Beside the above, Sopron's, Vas's and Zala's descriptions are significant from a historiographical point of view, because in them Bél prepared real “monographies” about histories of certain castles, cities and notable aristocratic families.

5 About János Matolai's role in the preparation of *Notitia* see TÓTH 2007a I. 74–86. Also see our introduction for the description of Veszprém county.

We would be profoundly happy and find it beneficial if new translations (in Hungarian and other languages) were made based on the critical edition of the county descriptions. Henceforth the original text will be accessible, therefore translation of only excerpts is also justifiable, although its *modus operandi* should be thoroughly planned. Generally speaking the translation of Notitia – either whole or excerpted – shall be carried out respecting unified principles and methods.

Acknowledgements

At the end of our introduction I would like to thank on behalf of my colleagues and myself those who have helped in our work. I would like to name and thank the collaborators at the Primatical Library of Esztergom, the director Mr. Béla Czékli and also Katalin Mechler, Mrs. Zsolt Török (b. Judit Dobó), Péter Balogh, Eszter Kotz and Mónika Kulcsár, who were always kind and quickly satisfied our demands of searching for manuscripts or scanning documents. We are grateful to the staff of the Manuscript Collection and also the Collection of Early Prints of the National Széchényi Library, who have searched for and prepared a vast amount of materials to our request in the past few years.

I am very thankful for the help of the collaborators of the county archives: Péter Dominkovits in the Archives of Sopron; György Tilcsik, Gyula Benczik, László Mayer and Ferenc Semei in the Vas County Archives; Imre Kapiller in the Zala County Archives, Réka Jakab in the Veszprém County Archives were all kind enough to provide information or look for relating manuscripts. We would like to express our gratitude to Géza Pálffy and István Soós, our colleagues at the Institute, for their help regarding the literature and so forth, and we owe special thanks to Boglárka Weisz for her help in the identification of medieval records. We are also obliged to Katalin Mária Kincses, fellow of the Museum of Military History, for her help. Finally we thank to Pál Fodor, director-general of the Research Centre for the Humanities of Hungarian Academy of Sciences and director of the Centre's Institute of History, equally to Zsuzsanna Mikó, director-general of the National Archives of Hungary, for their support to this initiative and for making it possible to publish this volume in this format, as a common publication of the two institutes.

Székesfehérvár, 19th April 2012.

Gergely Tóth

RÖVIDÍTÉSEK ∞ ABBREVIATIONS

1. A szövegkritikai és tárgyi jegyzetekben előforduló rövidítések

Abbreviations in the text-critical and explanatory notes

add. <i>addit, additum, addidi</i>	ff. <i>folia</i>	p. <i>pagina</i>
cf. <i>confer</i>	insert. <i>insertum</i>	pp. <i>paginae</i>
comm. <i>commutavit</i>	l. c. <i>loco citato</i>	sec. <i>secundum</i>
corr. <i>correxī</i>	lin. <i>linea</i>	sq. <i>sequens</i>
del. <i>deletum, delevi</i>	ms. <i>manuscriptum</i>	sqq. <i>sequentes, sequentia</i>
etc. <i>et cetera</i>	mss. <i>manuscripta</i>	suppl. <i>supplevi</i>
f. <i>folium</i>	nr. <i>numero</i>	transl. <i>translatum</i>
	om. <i>omisit</i>	

2. Intézmények rövidítései

Abbreviations of Institutes

EFK	Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár, Esztergom <i>Archicathedral Library of Esztergom</i>
EK	Egyetemi Könyvtár, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest <i>University Library of Eötvös Loránd University, Budapest</i>
EOL	Evangélikus Országos Levéltár, Budapest <i>Central Archives of the Lutheran Church in Hungary, Budapest</i>
GYMSM SL	Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, Sopron <i>Győr-Moson-Sopron County Sopron Archives, Sopron</i>
LK	Lyceálna Knižnica, Bratislava <i>Líceumi Könyvtár, Pozsony</i> <i>Library of the Evangelical Lyceum of Bratislava</i>
MOL	Magyar Országos Levéltár, Budapest <i>Hungarian National Archives, Budapest</i>
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár, Budapest <i>National Széchényi Library, Budapest</i>
VaML	Vas Megyei Levéltár, Szombathely <i>Vas County Archives, Szombathely</i>
VeML	Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém <i>Veszprém County Archives, Veszprém</i>
ZML	Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg <i>Zala County Archives, Zalaegerszeg</i>

MATTHIAS BELIUS:
COMITATUS SOPRONIENSIS

TEXTUM RECENSUERUNT
NOTISQUE CRITICIS INSTRUXERUNT

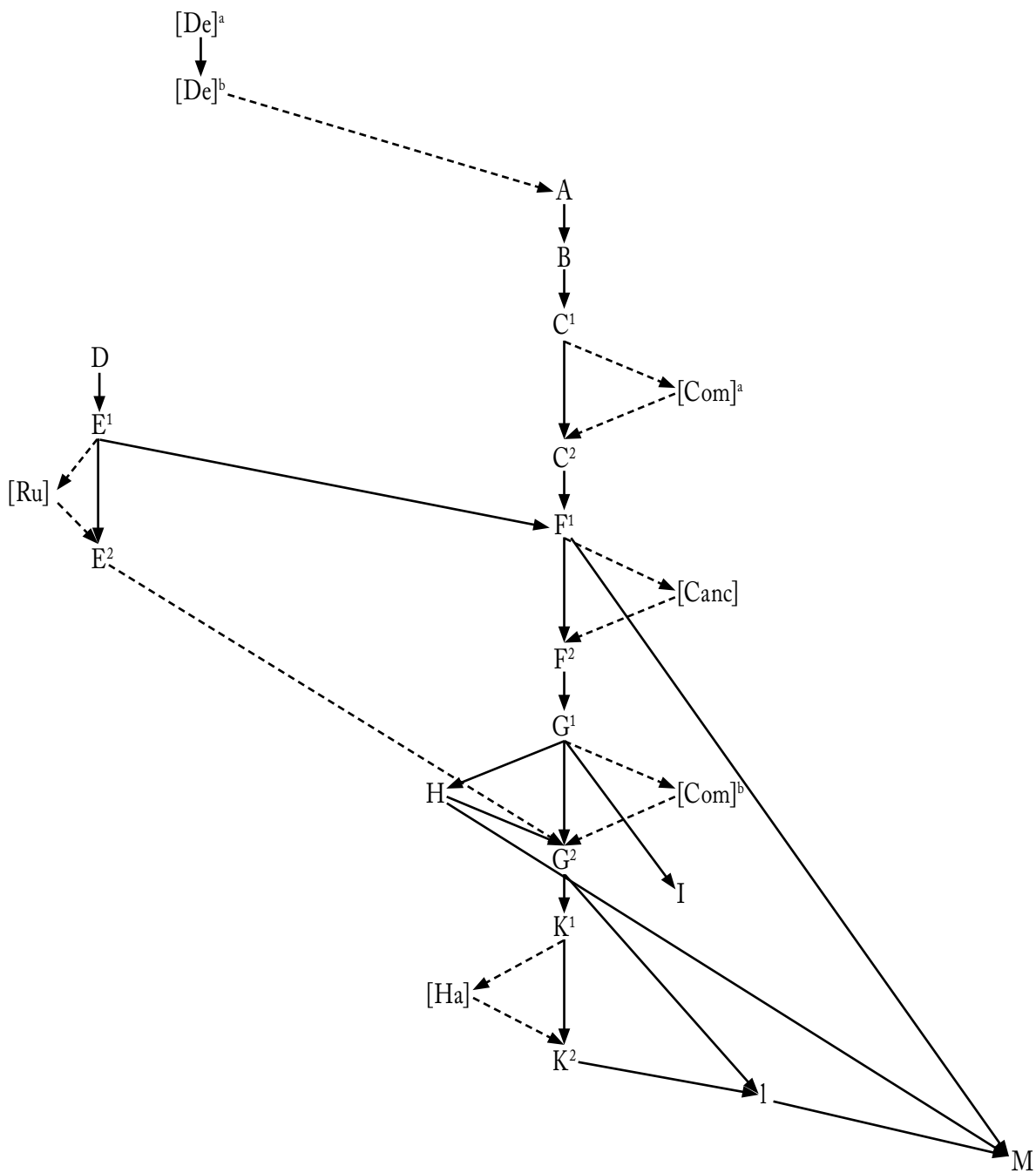
BLASIUS DÉRI
NICOLAUS STEPHANUS FÖLDVÁRY
GREGORIUS TÓTH

NOTAS EXPLICATORIAS CONCINNAVIT
ATQUE PRAEFATUS EST

GREGORIUS TÓTH

BEVEZETÉS

I. A kéziratok családfája

II. A vármegyeleírás elkészítésének folyamata

Az 1710-es évek végén valaki anyagot gyűjtött Bél Mátyásnak ([Del]^a, [Del]^b), amelyet felhasznált az első fogalmazvány (A) készítője, Bél fő munkatársa, Matolai János (1725 után). Erről tisztázat készült (B), amelyet Bél már drasztikusan átírt, bár nem mindenhol egyforma mértékben (az általános részt és Sopron leírását jobbra gyökeresen átfogalmazta, a többi város és a falvak leírását kevésbé). Erről újabb másolatot készített Bél valamely írnoke (C), amelyet a tudós a vármegyébe küldött 1728-ban; itt valaki írt néhány megjegyzést a szöveghez ([Com]^a), amellyel új szövegállapot jött létre (C²). Megjegyzendő, hogy nemcsak szövegjavítások vannak „gazdátlanul”, hanem Bél levelezése alapján ismerünk egy olyan személyt is, aki lektorálta Sopron vármegye leírását, csak éppen nem azonosítható, hogy melyik példányt. Ez a személy Ruisz János Kristóf tanító, később soproni városbíró és polgármester, akitől Bél 1730-ban kérte vissza a sopron vármegyei várak leírását Haynóczi Dánielen keresztül.¹

Időközben pótolni kellett Ruszt város leírását, amely eddig hiányzott a leírásból. Bél saját kezűleg írta meg a város ismertetését (D), amelyet letisztáztatott (E¹), és elküldte a ruszti városi tanácsnak ellenőrzésre. A szöveg talán nem érkezett vissza időben, mert a soron következő teljes vármegyeleírásba (F) a városleírás javítatlan szövegállapota került bele (E¹). A vármegyeleírás új példánya (F¹) nagy valószínűséggel a Kancelláriára ment 1729-ben, amelynek 1731-ben elküldött kifogásait Bél ebben a példányban vette figyelembe (F²). Erről újabb tisztázat készült (G¹), amelyet Bél 1736-ban elküldött vármegyei ellenőrzésre ([Com]^b). A vármegyeiek, bár ellenszenveztek Bél egész kezdeményezésével, elvégezték a javítást. E leírás képezhette továbbá az alapját egy újabb ruszti vizsgálatnak, amely egy iratküldeményben – benne a vármegyeleírás egy részének másolatában – testesült meg (H). A G kézirat javított változatába (G²) kerültek bele a rusztiaknak korábban elküldött városleírás javításai is (E²). Ugyancsak erről a példányról (G) készített másolatot Johann Wilhelm Deccard soproni orvos 1743-ban (I), és ezt a kéziratot (G), vagy a soron következő kéziratot (K) láthatta Haynóczi Dániel, aki szintén 1743-ban jelentős mennyiségű kiegészítést írt Sopron leírásához ([Ha]). Nyilván ez utóbbi ösztönözte Bélt, hogy Sopron város leírását a vármegyénél járt és javított példányról (G²) újból letisztáztassa (K¹) – vagy talán éppen Haynóczi miatt csinált egy külön „Sopron-kéziratot” –, amelybe aztán saját kezűleg, átfogalmazva „beledolgozta” Haynóczi tartalmas megjegyzéseit és az általa küldött forrásokat (K²). A G és K kéziratokról egy újabb tisztázat készült (I), amelyet Bél 1749 augusztusában, vagyis közvetlenül halála előtt nézett át, és egészített ki néhány helyen. Gyurikovits György, a 19. századi jogtudós-történész egy zavaros másolatot készített a leírásról (M): részben az ismert másolatokról – C, H –, részben az elveszett legkésőbbi példányról (I) kompilálta össze a szöveget. A legkésőbbi I kéziratot, annak többleit csak az M kéziratból lehet megismerni – valószínű, hogy maga az I kézirat éppen Gyurikovits hibájából veszett el.

III. A kéziratok ismertetése

[De]^a

1: EFK Hist. I. bbb. 3^r–8^v

2: **Descriptio Comitatus Sempronensis.**

3: 6 ff. 210×165 mm.

4: Sopron vármegye leírása ismeretlen szerzőtől. Tematika: kiterjedés, járások szerint városok, falvak, folyók, uradalmak, úthálózat. Korai adatgyűjtés lehet Bél számára.

5: Ismeretlen kéz írása, nyilván ugyanazon kéz javításaival (f. 1v, 6r, 8r).

6: 1710-es évek vége.

1 Ruisz János Kristófra l. KINCSES 2001. 217; TÓTH 2007a I. 100.

[De]^b

- 1: EFK Hist. I. bbb. ff 1^r–2^v, 11^r–15^r
- 2: **Descriptio Comitatus Semproniensis.**
- 3: 7 ff. 210×165 mm.
- 4: Sopron vármegye leírása ismeretlen szerzőtől.
- 5: Az előző kézirat ([De]^a) tisztázata.² Bél (illetve Matolai) felhasználta a leírás első változatához.³
- 6: 1710-es évek vége.

A

- 1: EFK Hist. I. yy.
- 2: **Comitatus Semproniensis.**
- 3: 48 ff. 330×210 mm.
- 4: Sopron vármegye leírása.
- 5: Matolai János kézírása, menet közbeni javításokkal.⁴ Kétségkívül ő a szerzője a kéziratnak, amit az is erősít, hogy a soproni borokról is készített értekezést Bélnek.⁵
- 6: 1725 után.⁶

B

- 1: EFK Hist. I. aaa.
- 2: Comitatus Semproniensis.
- 3: 79 ff. 325×205 mm.
- 4: Sopron vármegye leírása.
- 5: Ismeretlen kéz által készített másolat. Az előző kézirat (A) tisztázata, annak javításai itt már alapszövegben vannak.⁷ Bél jelentős mértékben javította, kiegészítette a kéziratot (itt végezte el a szokásos nagymérvű korrekcióját a Matolai-szövegen).
- 6: 1725 u.

C

- 1: EFK Hist. I. xx.
- 2: **Historia Comitatus Semproniensis.**

- 2 Az előző kézirat javításai itt már alapszövegben vannak. Így pl. a pótlás, amely az előző kéziratban van (falvak között: „6. Egyed” [margón, betoldásjellel] l. [De]^a f. 8^r), itt már alapszövegben szerepel (l. [De]^b f. 14^r).
- 3 Így pl. az ismeretlen szerző említi az ún. Anienis-feliratot (f. 1v), ezt a következtetést vonva le belőle: „*Ex qua inscriptione elucet urbem Semproniensem adhuc Augusti temporibus a Romanis fuisse inhabitatam*”. (f. 2^r) Bél Mátyás, pontosabban Matolai János ezt így veszi át: „*Alii ex vetustis Romanorum monumentis, quae effossa hinc et illinc occurrerunt, certius colligunt, Augusti iam temporibus urbem a Romanis esse inhabitatam*”. L. A f. 15^{r-v}.
- 4 Még l. TÓTH 2001. 236–237.
- 5 TÓTH 2007a I. 52.
- 6 A rossz időjárást hozó évekről Sopronnal kapcsolatban ezt írja: „Talis erat annus 1716. noxius uvis, uti et annus 1724. et 1725. quibus grandio multum damni passim adtulit”. L. A f. 22^r.
- 7 Még l. TÓTH 2001. 236–237.

3: 79 ff. 325×205 mm.

4: Sopron vármegye leírása.

5: Ismeretlen kéz által készített másolat. Az előző kézirat (**B**) tisztázata.⁸ Bél bizonyosan valamilyen vármegyei ellenőrzésre szánta, ugyanis a szöveg elejére odamásoltatta a Kancellária 1728. márc. 5-én kelt levelének egy részletét, amelyben a hivatal a vármegyéktől való előzetes adatkérésre utasította. A kézirat vélhetőleg eljutott a vármegyébe, mert van benne egy-két megjegyzés, amely helyi korrektorra utal (a családfán: **[Com]**^a).⁹

6: 1728–1729.¹⁰

D

1: EFK Hist. I. ccc nr. 1.

2: **III. Rustinum.**

3: 13 ff. 330×210 mm.

4: Ruszt város leírása.

5: Bél saját kezű fogalmazványa. Az eddigi iratokból hiányzott Ruszt leírása. Ezt Bél pótolta (a fejezetszámot is feltüntette, mutatván, hova való a szöveg a leírásban).¹¹

6: 1728.¹²

E

1: EFK Hist. I. ccc nr. 2.

2: **III. Rustinum.**

3: 14 ff. 330×210 mm.

4: Ruszt város leírása.

5: Ismeretlen kéz által készített másolat. Az előző kézirat (**D**) tisztázata.¹³ Bél elküldte Ruszt városi tanácsának javítás, ellenőrzés céljából: erről árulkodik az előzéklapon lévő szöveg.¹⁴ A kéziratot valaki átnézte, javította (a családfán: **[Ru]**), de abból Bél csak egy korrekciót vett figyelembe, azt is csupán egy későbbi változatban (**G**).¹⁵

6: 1728–1729.

F

1: EFK Hist. I. uu ff. 1–78. (Még 1. az 1 kéziratot!)

2: **Comitatus Semproniensis.**

3: 78 ff. 330×210 mm.

4: Sopron vármegye leírása.

8 TÓTH 2001. 237.

9 Uo. 244–247. A mondott levélrészletet – egyfajta „nyomásgyakorlásként” – Bél más leírások, pl. Békés és Csanád leírásának példányaira is rámásoltatta. L. TÓTH 2007a II. 273, 282–283.

10 TÓTH 2001. 245–247.

11 Uo. 247–248.

12 Uo. 248.

13 Uo. 238. 21. jegyz.

14 „Inclyto Liberae Regiaeque Civitatis Magistratui Gravissimo ad revidendum, augendumque mittit Matthias Bel Auctor”. L. E [előzéklap].

15 TÓTH 2001. 247–248.

5: Ismeretlen kéz által készített másolat. Az 1728–1729-ben készített kézirat (C) tisztázata, továbbá tartalmazza a letisztázott Ruszt-leírás javítatlan szövegét (E) is.¹⁶ Nagy valószínűséggel e kéziratot küldte el Bél a Kancelláriára 1729. április 25-én.¹⁷ A Kancellária 1731. április 17-én elküldött kifogásainak¹⁸ (a családfán: [Canc]) ugyanis a pozsonyi tudós ebben a kéziratban tett eleget.¹⁹

6: Az alapszöveg a Kancelláriára való elküldés, tehát 1729. ápr. 25-e előtt készült, míg a javítások a kézirat visszaküldése, vagyis 1731. április után, sőt, egy részük 1733 után.²⁰

G

1: EFK Hist. I. vv., Hist. I. uu. ff. 79–82.²¹

2: Comitatus Soproniensis.

3: 168 pp. 300×210 mm.

4: Sopron vármegye leírása.

5: Ismeretlen kéz által készített másolat. Az előző kézirat (F) tisztázata.²² Bél vélhetően ezt a kéziratot küldte el 1736. jan. 27-én a Helytartótanácsra keresztül a vármegyének.²³ A Helytartótanács január 31-én továbbította a példányt; a hivatal levelét az 1736. febr. 27-i közgyűlésen olvasták fel.²⁴ A vármegye sokáig semmit nem tett az ügyben. Bél kérésére a Helytartótanács 1738. jan. 24-én ráírt a vármegyére, sürgetvén a leírás kijavítását.²⁵ A levelet a március 6-i közgyűlésen olvasták fel. A vármegyeiek a leírás átnézése ügyében bizottság felállításáról döntöttek, amelynek tagjai voltak Roser (Rosner?) István, elnök; Handl János György, az Esterházyak vármegyei közgyűlésre küldött megbízottja; a vármegyei jegyző; Bogyay László törvényszéki ülnök; Bolla Zsigmond szolgabíró; Nagy Pál ügyész; és nem utolsósorban Kramer György, Sopron polgármestere. A bizottságnak előírták, hogy márc. 26-án Sopronban üljön össze, és márc. 31-én, a következő közgyűlésen számoljon be munkájáról.²⁶ Ez így is történt: az adott napon a bizottság beszámoló tartott a munkával kapcsolatos észrevételeiről, amelyeket valószínűleg magában a műben helyeztek el.²⁷ A közgyűlés még aznap az irat és a megjegyzések elküldéséről határozott.²⁸ A levélben a közgyűlés kifejti, hogy bár nagyon rossz véleménnyel van Bél művéről, a javítást elvégezte (a családfán: [Com]^b). A kéziratban felfedezhetők ennek a nyomai.²⁹

16 TÓTH 2001. 238.

17 L. BÉL 1993. nr. 378.

18 Uo. nr. 405.

19 TÓTH 2001. 249.

20 Uo. 242.

21 L. BÉL 2001–2006. II. 192. 33. jegyz.

22 TÓTH 2001. 238. 28. jegyz.

23 L. BÉL 1993. nr. 574.

24 L. GYMSM SL IV. A. I. a. Köz- és kisgyűlési jegyzőkönyvek 1734–1738 (MOL Mikrofilmtár, 14 109. mf.) pp. 654–655.

25 A levelet l. GYMSM SL IV. A. 1. b. Sopron vármegye nemesi közgyűlésének iratai, 32. doboz, 1738. márc. 6-i közgyűlés iratai, nr. 2.

26 „2° die 24. Ianuarii Anni currentis emanatum Beliani Historici operis revisionem et remissionem adurgens, cui ut satisfiat ordinata est deputatio pro revisione deputatique sunt Dnus Stephanus Roser qua Praeses Dnus Joannes Georgius Handl qua Celsissimi Principis ad Congregationes et Congressus Comitatus deputatus Legatus, Dnus Notarius, Dnus Ladislaus Bogyay Tabulae Iudriae Cottus Assessor, Dnus Sigismundus Bolla Iudlium, Dnus Paulus Nagy Fiscalis, Dnus Georgius Kramer L. R. Civ. Soproniensis Consul, conclusumque ut haec Deputatio in memorata Civitate Soproniensi 26. Currentis Mense Martii congregetur, revisionemque perficiat et 31. ejusdem mensis in congregatione deferat.” GYMSM SL IV. A. I. a. Köz- és kisgyűlési jegyzőkönyvek 1738–1741 (MOL Mikrofilmtár, 14 110. mf.) pp. 85–86.

27 A jegyzőkönyv ezt sugallja. L. a következő jegyzetet.

28 „Retulit Deputatio pro revisione Operis Beliani ordinata observationes, in eodemque opere factas, iisdem perlectis, ordinatum ut idem opus cum observationibus Excelso Consilio remittatur.” Uo. p. 138.

29 L. TÓTH 2001. 250–251., ill. TÓTH 2006b 241–242. Érdekesség, hogy Czompó Sándor magyar nyelvű üdvözlő beszéde az új főispánhoz, amelyet Bél e példányban – utólagos pótlásként – teljes terjedelmében közölt (l. kiadásunkban 71–74.), a közgyűlési jegyzőkönyvben is megtalálható. L. GYMSM SL IV. A. I. a. Köz- és kisgyűlési jegyzőkönyvek 1734–1738 (MOL Mikrofilmtár, 14 108. mf.) pp. 524–533.

Bél a javításokat tudomásul vette. Emellett egy vélhetőleg ruszti illetőségű személy kiegészítéseit is felhasználta a szöveg módosításakor (l. **H**).

6: Az alapszöveg 1736. jan. 27. előtt, a vármegyei javítások 1736–1738-ban, Béll korrekciói ezután történtek, részben 1740 után.³⁰

H

1: OSZK Quart. Lat. 256.

2: Comitatus Semproniensis.

3: 76 ff. 220×170 mm.

4: Részben Sopron vármegye kivonatos leírása – az általános rész, valamint Sopron és Ruszt ismertetése (ff. 1–60.) –, részben egyéb, főként Ruszt városára vonatkozó dokumentumok.³¹

5: Feltehetően Ruszt városból készített valaki ilyen kivonatos leírást Béll kéziratáról, amely minden bizonnyal a **G** volt. Ehhez csatolt néhány dokumentumot, továbbá néhol magát a leírást is kiegészítette. Talán a vármegyei ellenőrzés során jutott el a **G** kézirat Rusztra is. Béll az ismeretlen személy módosításaiból néhányat átvett a **G** kéziratba.³² A kézirat Kubinyi Péter ajándékként került a Nemzeti Múzeumba 1810-ben.³³

6: 1736–1738.

I

1: EOL V. 31. pp. 1–43.

2: Succinta Semproniensis Comitatus Descriptio.³⁴

3: 43 pp.

4: Sopron vármegye leírásának általános része, a kéziratot lemásoló Johann Wilhelm Deccard kiegészítéseivel.

5: Johann Wilhelm Deccard által készített másolat.³⁵ A vármegyei ellenőrzésre küldött példányról (**G**), esetleg azzal megegyező másolatról készült.³⁶

6: 1743.³⁷

K

1: EFK Hist. I. zz.

2: Pars Specialis.

3: 45 [73!] ff. 370×235 mm.

4: Sopron vármegye leírásából Sopron város leírása.

Ez is azt erősíti, hogy a kiegészítések a vármegyétől származhatnak. Emellett a falvakra vonatkozó, idegen kézzel írt megjegyzések is vármegyei ellenőröket sejtetnek. L. **G** pp. 152, 159.

30 TÓTH 2001. 242.

31 Részletes felsorolásukat l. SZELESTEI 1984. nr. 646.

32 TÓTH 2001. 238, 242, 249–250.

33 Az első, beillesztett kisebb levélen: „Possidet Bibliotheca Musaei Hungarici ex dono S. D. Assessoris Petri Kubinyi 1810.” L. **H** p. 1.

34 Az előzéklapon lévő cím. A szöveg elején már a Béll-féle cím olvasható: „Comitatus Semproniensis...”

35 A kézirat címlapján: „Possessor Ioann. Guiliel. Deccardus M. Doctor m. propria Anno 1743.”

36 TÓTH 2001. 238. A másoló és Béll kapcsolatára még l. KINCSES 2001. 218–219.

37 L. a 35. jegyzetet.

5: Ismeretlen kéz tisztázata. A vármegyei ellenőrzésre küldött példány javított változatáról (**G**²) készült. Bél nagymértékben bővítette, kiegészítette a kéziratot (**K**²), főként Haynóczi megjegyzései ([**Ha**]), valamint az általa elküldött kéziratok alapján.³⁸ Valószínű, hogy éppen Haynóczi részére készült ez a tisztázat. Ebben a kéziratban használta fel Bél Lackner Kristóf önéletrajzát, amelyet időközben megkapott – esetleg Deccard János Kristóftól.³⁹

6: 1738–1743; javítások 1743 után (l. [**Ha**]).

[**Ha**]

1: EFK Hist. I. bbb ff. 16–34v.

2: **Observationes ad historiam civitatis Sopron.**⁴⁰

3: 19 ff. 210×165 mm.

4: Haynóczi Dániel soproni evangélikus rektor megjegyzései Sopron város Bél által készített leírásával kapcsolatban.⁴¹

5: Haynóczi Dániel sajátkezű írása. Talán a vármegyei ellenőrzésre küldött példányt (**G**) látta, s ez alapján írta megjegyzéseit⁴² – de még valószínűbb, hogy a **K** kéziratot kapta meg véleményezésre. Bél nagymértékben felhasználta (l. **K**).

6: 1743.⁴³

1

1: [Hist. I. uu.]

2: [**Comitatus Soproniensis**]

3: [448 p.]

4: Sopron vármegye leírása.

5: E kézirat volt a legkésőbbi, legteljesebb változata a leírásnak. Eredetileg ez volt a Hist. I. uu. jelzetű kézirat, mivel az a kézirat, amely most eme jelzet alatt található (**F**), nem felel meg annak az adatlapnak, amely mellette található: „Beliana I. uu. Descriptio Comitatus Soproniensis per Matthiam Belii [!], copia per Suam Eminentiam procurata. Manuscriptum folio pag. 448. Sequitur Elenchus.”⁴⁴ A mondott kézirat (**F**) azonban csak 78 fólió. Bizonyos viszont, hogy Gyurikovits György, aki a 19. században másolatokat készített Bél leírásairól, ezt az (általunk **I** betűvel jelölt) kéziratot is forgatta, mivel jelzet szerint (Hist. I. uu.) hivatkozik rá a saját maga által összeállított változatban (**M**), és hivatkozásai a „valódi” (448 oldalas) Hist. I. uu. jelzetű kéziratra illenek rá. Gyurikovits azonban csak részleteket másolt át belőle, pontosabban azokat a részeket, ahol többleteket látott az addig általa másolt kéziratokhoz (**C**, **H**) képest.⁴⁵

38 TÓTH 2001. 239, 242–243, 252–253., ill. TÓTH 2006b 245–252.

39 L. LACKNER 2008. 33. Deccard János Kristóf és Bél kapcsolatára még l. KINCSES 2001. 212, 218, illetve legújabban KINCSES 2011. 406–408.

40 Szelestei N. László által adott cím. L. SZELESTEI 1984. nr. 228.

41 L. TÓTH 2001. 234–235, 252., ill. TÓTH 2006b 242–245.

42 L. TÓTH 2001. 238–239.

43 Uo. 242.

44 L. EFK Hist. I. uu., *Elenchus*.

45 Az **I** kéziratban lévő többleteket részben beiktatott lapokon közölte, itt ceruzával felírta az **I** kézirat lapszámait is, ahonnan másolta azokat (l. pl. **M** f. 32^r, 70^r, 112^r stb.). Ezek a lapszámok összhangban vannak azzal a – fentebb már említett – *Elenchusszal*, azaz tartalomjegyzékkel, amely a Hist. I. uu. jelzetű kézirathoz készült. L. az előző jegyzetet. A többletek másik részét külön függelékben közölte, ahol meg is nevezi, hogy honnan másolta azokat (a függelék címe: *Additamenta ex Descriptione Beliana Comitatus Soproniensis Tit. I. uu., per A.E. Colocensem*. L. **M** f. 135^r). Természetesen ezek a többletek is az elveszett **I** kéziratra és *Elenchus*ára mutatnak, nem pedig a „hamis” Hist. I. uu. jelzetű kéziratra (**F**).

Az átmásolt részletekből kiderül, hogy bizonyosan az **I** kézirat volt az utolsó változat (mivel tartalmazza a **G** és **K** javított változatát, illetve többleteket is), illetve az is világos, hogy Bél még ezt is végigolvasta 1749 augusztusában, de csak kevés kiegészítést, javítást írt bele.⁴⁶ Valószínűnek tűnik egyébként, hogy nem az eredeti kézirat került Gyurikovits kezébe, hanem annak másolata; erre utalhat a már említett adatlapon olvasható megjegyzés, miszerint ez a kézirat „érseki másolat” (*copia per Suam Eminentiam procurata*).⁴⁷

6: 1743–1749; javítások: 1749.

M

1: OSZK Kézirattár Fol. Lat. 3776.

2: **Notitia Comitatus Soproniensis geographico-historica a Mathia Belio elaborata et a Georgio Gyurikovits locupletata A° 1822.**

3: 137 ff. 380×240 mm.

4: Sopron vármegye leírása.

5: Gyurikovits György másolata. Saját szavai szerint részben a „ruszti példányról” (**H**) másolt,⁴⁸ s ezt egészítette ki a **C** példány többleteivel.⁴⁹ Végül felfedezte a legkésőbbi példányt is (**I**), s abból pótolta a további többleteket (tehát a **G** és **K** nagyszámú többletét – amelyet az **I** természetyszerűleg tartalmazott –, és az **I** kisszámú kiegészítését).⁵⁰

6: 1822.

IV. A vármegyeleírás rövid ismertetése és a szövegkiadás elvei

Sopron vármegye leírásának tartalmát három tényező befolyásolta a leginkább. Elsőként az, hogy Matolai János készítette a leírás alapszövegét. A második, hogy Bél sok segítséget kapott Haynóczi Dánieltől Sopron város leírásához, és ennek köszönhetően igen alapos értekezést készített a városról. Végül pedig nagyban alakította a leírás tartalmát az a tény, hogy Bél, vagy valamely adatközlője meglehetősen sok információt kapott az Esterházy családtól.

Kézenfekvő volt, hogy az alapszöveget (**A**) Matolai készítse el, hiszen neki Sopron vármegye ismerős terepnek számított: a soproni evangélikus gimnáziumban tanult, majd az egyetem után is itt tartózkodott, illetve az 1720-as évek elején itt készítette a soproni borrhól azt az értekezést, amely aztán a *Notitia* előfutárában, a *Prodromus*ban megjelent.⁵¹ Közreműködése erősen rajta hagyta a lenyomatát a leíráson. A természetföldrajzi tagozatban ez még nem tűnik ki annyira – a természeti leírásban volt Matolai a legjobb, elég itt a *De re rusticára* utalni –, a politikai tagozatban, illetve általában a történeti részekben már annál inkább. Forráskritikai érzéke, szakmai felkészültsége messze alulmaradt Bélének; és hiába javítgatta, fogalmazta át utóbb Bél a munkatársa által írtakat (**B**), a politikai tagozat 1. fejezete, illetve Sopron város leírásának első hat fejezete a sok átírás, pótlás ellenére igen alacsony színvonalon áll. Hasonlóképpen gyenge – Fraknó Bél által írt leírásának kivételével – a várak bemutatása, noha azok leírását Bél, hogyha maga készítette a leírást, mindig alaposan

46 Az 1749 augusztusi átnézésre való utalást l. **M** f. 135^r. (L. az általunk készített függelékét az 241. oldalon.) A többletekre még l. az előző 4. fejezetét!

47 Erre utal Gyurikovits is a függelékében. L. a 45. jegyzetet. Az érseki másolatokra l. az általános bevezetőt (9–10.). Az eredeti kézirat talán a Hist. I. hhhh jelzetű kézirat lehetett, amelyet azonban súlyos vízkár ért. L. HORVÁTH 1812. 96–97.; SZELESTEI 1984. nr. 259.

48 Gyurikovits megadta a jelzetét a kéziratnak, amelyet elsőként másolt: „Hanc descriptionem Comitatus Semproniensis possidet Bibliotheca Musaei Hung. ex dono D. S. Petri Kubinyi 1810.” L. **M** f. 79^r. Még l. a 33. jegyzetet.

49 Ezt szintén ő maga írja. L. uo. f. 123^r.

50 L. az **I** kézirat ismertetését és a 45. jegyzetet!

51 L. TÓTH 2007a I. 75–76., illetve TÓTH 2009a 147.

kidolgozta, történeti értekezéssé formálta. Az is elég bizonyos, hogy Matolai nem járta be Sopron vármegyét, ahogy azt pl. Veszprém vagy más vármegyék esetében tette; emiatt viszont a falvak leírása igen szegényes lett, alig több puszta felsorolásnál (ez alól csak a Sopron város birtokában lévő falvak jelentenek kivételt). Sopron korabeli viszonyairól azonban ő is elég sok hasznos információt tudott írni, legyen szó akár középületekről, a külvárosról, vagy a soproniak életmódjáról stb. Írásba foglalta emellett az evangélikusok fatemplomának 1720. évi kibővítését, illetve a kibővítés okait és körülményeit is, amit aztán Bél kényszerűségéből, a protestánsok említésének tilalma miatt⁵² kitörölt a szövegből.⁵³

Haynóczi Dánielnek, a soproni evangélikus gimnázium rektorának a közreműködése (l. [Ha]) ugyancsak nagy segítséget jelentett Bélnek Sopron város leírásához. Amint arra a szöveghez írt jegyzeteinkben is felhívtuk a figyelmet, Bél sűrűn használta, sőt másolta azokat a kiegészítéseket, amelyeket Haynóczi írt Sopron város neki elküldött leírásához.⁵⁴ Ide tartozik még, hogy Bél megkapta valakitől – talán Deccard János Kristóftól – Lackner Kristóf soproni polgármester önéletrajzát, amiből szintén sok részletet kimásolt, hasznosított.⁵⁵

Végül okvetlenül feltételezni kell valamilyen adatközlési hajlandóságot az Esterházy család részéről. Egyébként nem lenne világos, hogyan írhatta le ilyen pontosan Bél a kismartoni kastély nagytermének ősgalériáját, vagy a fraknoi vár feliratait. Nyilvánvaló egyébként, hogy Bél Sopron vármegye leírásában akart méltó „emlékművet” állítani az Esterházy család őseinek, ahogyan azt a főrangú családok esetében rendszeresen megtette.⁵⁶ Ezt szolgálja a már előbb említett ősgaléria bemutatása, illetve a Fraknó történetébe beágyazott Esterházy-családtörténet. Utóbbihoz felhasználta az Esterházy Pál által összeállított, jelentős részben fiktív családtörténeti munkát, a *Trophaeum*-ot is:⁵⁷ két oklevelet bizonyosan ebből idézett, és egyebekben is sejthető Esterházy Pál művének használata. Ugyanakkor Bél kritikai érzékét dicséri, hogy lényegében Esterházy Miklóstól (1583–1645) kezdi a családtörténetet, míg a korábbi, jórészt Esterházy Pál által kreált ősoket tapintatosan mellőzi, legalábbis nem fűz kommentárt a fikción alapuló ősgalériához, illetve a kitalált ősoket ugyancsak felvonultató, 1681-es Lipót-féle oklevélhez sem.⁵⁸

A leírást a szövegkiadásunk első kötetében taglalt elvek szerint közöltük.⁵⁹ A szöveg publikálásához elsősorban három kéziratot használtunk fel: az egészében ránkmaradt **G** és **K** kéziratot, amelyek együttesen képezik a szöveg második legkésőbbi változatát, illetve a Gyurikovits-féle **M** kéziratot, amelyben, mint írtuk, számos részlet található az utolsó változatot tartalmazó, elveszett **I** kéziratból. A **G** és a **K** szövege alapján készült a szövegkiadás, mivel ezek adnak ki egy teljes szöveget. Az **M** kéziratot a következőképpen használtuk fel: ahol az **I**-ből származó részek segítségével javítani lehetett a **G** vagy a **K** romlott szövegét, akkor ott az **M** alapján emendáltuk a szöveg helyet (természetesen jegyzetben

52 L. TÓTH 2007a I. 137.

53 A templom leírását Matolai fogalmazványában l. A f. 23^a, a letisztázott másolatban pedig, ahol Bél áthúzta a szöveget, l. B f. 40. Matolai így mutatja be a templomot (a fogalmazványt idézzük): „Est et ad occasum aedes sacris Evangelicorum destinata. Oratorium vocitant, seu domum precationum, ab exercitio rei, quod precibus, orationibusque verbi Dei, hoc est, concionibus, et praedicationibus divinis, frequentatur. Adplicata his usibus est a. MDCLXXV. singulari regis indultu, cuius et privilegio confirmata libertates suas tuetur. Primum leviter instructa fuit, qualicunque opportunitati cultus servitura: deinde vero, postquam orto incendio a. MDCLXXVI. penitus conflagrasset, Preinero reparatore, meliorem postea formam induit. Nec tamen cum ampla esset, intrantibus ita suffecit, quin plurimos excluderet. Extra fores, et fenestras manendum erat, qui vacare sacris volebant, eorum quoque, qui intraverant, aliis alios importune prementibus. Itaque tanto incommodo solliciti frustra de agenda domo cogitarunt, defficientibus (!) subsidiis, dum collecta deinceps stipe, a. MDCCXX. adcurante B. Georgio Poch,^{a)} et Perillustri Cramero, aedes amplior facta est.^{b)}” (Az a.) jegyzet szövege:) „B. Poch erat t.t. (?) Praetor, Dn. autem Georgius Kramer aedilis.” (A b.) jegyzet szövege:) „Camera erat in fundo oratorii fere vetustate collapsa; itaque hac diruta, spatium hoc protendendo oratorio impensum est, nec tamen dum ita amplum, ut commode omnes intrantes capiat, multis adhuc stare per interordinia debentibus, et se invicem complimentibus. Nam ultra 5000. auditorum confluere singulis diebus festis creditum est.” L. A f. 23^v.

54 Erre bővebben l. TÓTH 2006b 242–245.

55 L. uo. 245–249., ill. LACKNER 2008. 10, 12–13, 33. Még l. a **K** kézirat ismertetését.

56 L. erre például Vas vármegye leírását a jelen kötetben, és a kapcsolódó bevezetőt.

57 L. TROPHAEUM 1700.

58 Vö. TÓTH 2010. 325–326. A *Trophaeumra* és Esterházy Pál családtörténeti fikciójára legújabbán l. FAZEKAS 2010.

59 L. BÉL 2011. 18–19. Még l. az általános előszót e kötetben.

hozva a hibás alakot és az **M** kézirat vonatkozó helyét). Az **I**-ből másolt fragmentumok eltérő szövegvariánsait, többleteit – ahol a **G** és a **K** kéziratok elkészülte *utáni* javításokról, kiegészítésekről van szó – függelékben közöltük, bal oldalon a **G** vagy a **K** szöveghelyével, jobb oldalon pedig az **M** kéziratban lévő variánssal, kiegészítéssel. Az **M** kézirat eltéréseit *kurzív* betűvel jelöltük.⁶⁰ A többletekből megállapítható, hogy az öreg Bél már nem írt jelentős kiegészítéseket a munkájához, de szokásához híven – és az utókor szerencséjére – „datálta” javításainak idejét, vagyis megjegyezte, hogy 1749 augusztusában nézte át a kéziratot.⁶¹ Mivel Bél augusztus 29-én meghalt, bizonyosak lehetünk abban, hogy az **I** kézirat volt az utolsó szövegváltozat, amelyet Bél látott és javított.

Habár a **G** és **K** kéziratok jó minőségű másolatok (még Bél életében készültek), néhány formai kiegészítést el kellett végeznünk. Pótoltuk a fejléceket, mivel azok az általunk használt kéziratokból nagyrészt hiányoznak. Néhol a nagyobb fejezetek előtt szereplő tartalomjegyzéket (*synopsis*) is nekünk kellett összeállítani a margójegyzetek alapján (amelyekből e *synopsis*okat Bél összeállította), vagy éppen korrigálni kellett azokat. A szöveg tartalmát illetően a legjelentősebb kihívást a rendkívül nagy mennyiségű nyomtatott és írott (okleveles) forrás azonosítása jelentette, amelyben értékes segítséget nyújtott kollégánk, Weisz Boglárka.

A szövegközlés alapját Sopron vármegye leírásának kétnyelvű (latin-magyar) kiadása képezi. Ennek elkészítésében annakidején mi magunk is részt vettünk:⁶² az általános részt és Sopron város leírásának egy korai változatát Déri Balázs, Földváry Miklós és Tóth Gergely, a vármegyeleírás további részét és Sopron város leírásának kései változatát Tóth Gergely gondozta és fordította. Tóth Gergely írta a kiadás első és harmadik kötetében a mű elkészítéséről szóló tanulmányokat; Kincses Katalin Mária írta a tárgyi jegyzeteket, készítette a mutatókat, illetve szerkesztette a köteteket. A korábbi szövegközlést természetesen átvettük (hiszen annak nagy részét mi magunk készítettük), de alaposan átnéztük és ahol szükséges volt, javítottuk. A tárgyi jegyzetek készítésénél felhasználtuk, illetve több alkalommal pontosítottuk Kincses Katalin jegyzeteit, illetve a mutatók készítése során tekintettel voltunk az általa készített mutatókra. Összességében elmondható, hogy bár a korábbi kiadás is megbízható szöveget tartalmaz, a jelen kiadásban sok helyen javítottuk azt (részben az **M** kézirat segítségével), közöltük az **M** kézirat többleteit, illetve a jegyzetanyagot jelentősen gyarapítottuk, illetve korrigáltuk.

V. Összefoglaló adatok

Adatközlők: Matolai János (**A**); ismeretlen (**D**, [**Ru**]); ismeretlen (**H**); Haynóczi Dániel (**[Ha]**), Ruisz János Kristóf (?),⁶³ Deccard János Kristóf (?), **K**

Ellenőrzés: vármegyei (**[Com]**^a, **[Com]**^b); kancelláriai (**[Canc]**)

A szövegkiadás alapját képezendő kéziratok: **G**, **K**, **M**

Fordítás: BÉL 2001–2006.; ŠKOVIERA–JURÍKOVÁ 2010. 149–161. (latin-szlovák; részlet)

Irodalom: KINCSES 2001; TÓTH 2001; TÓTH 2006b; SIPEKIOVÁ 2010.

60 A függeléklet 1. 236–241. Azért is döntöttünk úgy, hogy e részleteket külön közöljük (és nem építjük bele a szövegbe), mert csak részletekkel bírunk az utolsó változathoz, és nem lehetünk abban biztosak, hogy Gyurikovits minden többletet észrevett, ahogy abban sem, hogy pontosan közölte azt, amit észrevett.

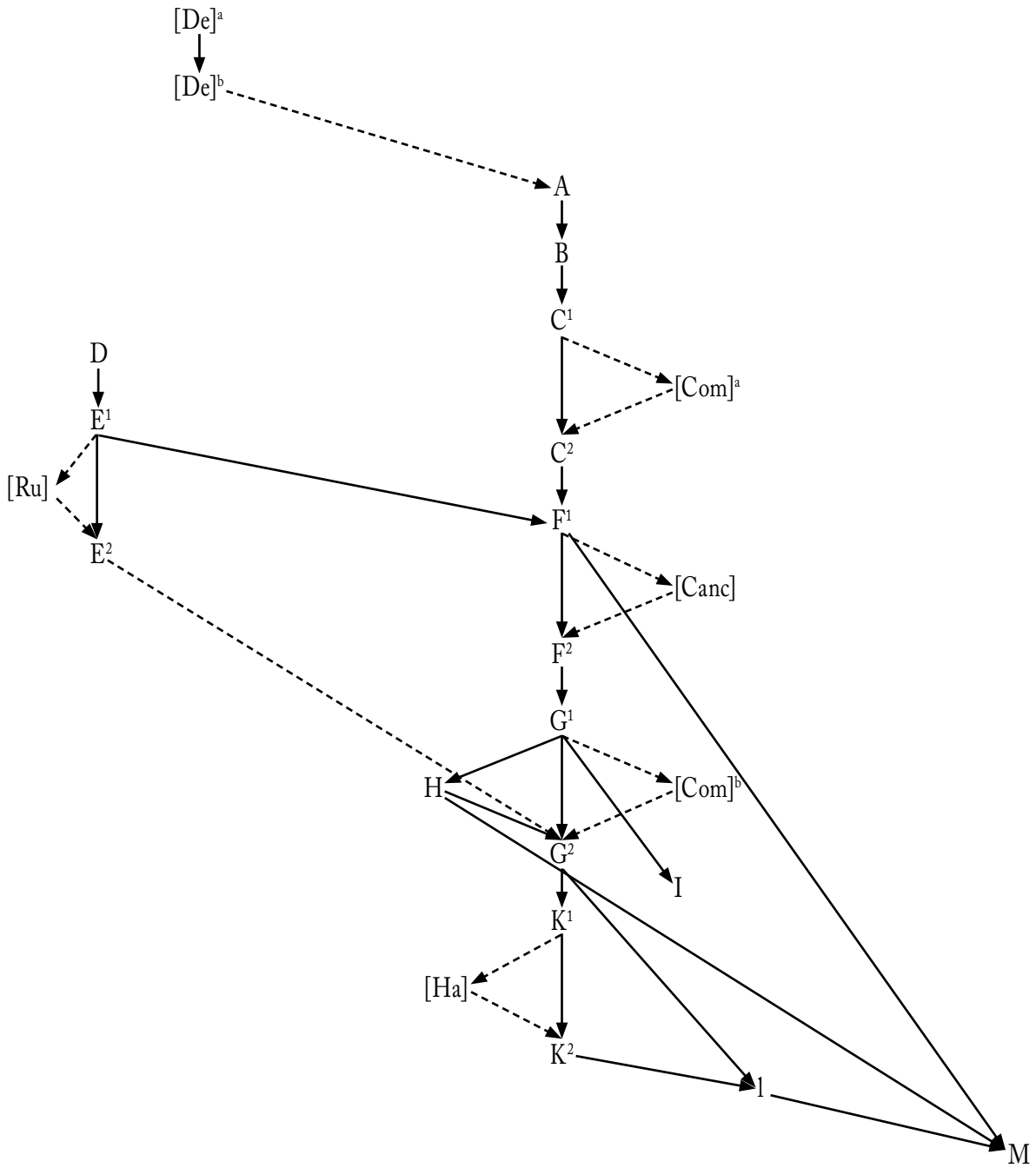
61 L. az **I** kézirat bemutatását a 3. fejezetben.

62 L. BÉL 2001–2006.

63 L. a 2. fejezetet a vármegyeleírás elkészítésének folyamatáról.

INTRODUCTION

I. Stemma of the manuscripts

II. Creation process of the county description

At the end of the 1710's someone collected material ([Del]^a, [Del]^b) for Mátyás Bél that was used after 1725 by the creator of the first rough draft (A), János Matolai, Bél's chief collaborator. A fair copy (B) was made from this, that was drastically rewritten by Bél, though to different extents (the general part and Sopron city's description was thoroughly rephrased, the description of other cities and villages to a lesser extent). One of Bél's scribes made another transcript (C) based on B that was sent in 1728 to the county authority where somebody wrote some remarks ([Com]^a) to the text, that created a new text version (C²). It is important to note here that not only some text corrections are of unknown origin, but we also know of a person, who revised an unidentifiable transcript of the description of Sopron county. This person was the teacher János Kristóf Ruisz, later judge and mayor of Sopron from whom Bél asked back the description of the castles of Sopron county in 1730 through Dániel Haynóczi as intermediary.¹

In the meantime the description of the city of Ruszt had to be supplemented as it had been previously lacking. Bél wrote the presentation of the city himself (D), he made it transcribed (E¹) then he sent it to the Ruszt city council for revision. The revised text might not have arrived back in time because in the next full transcript (F) of the county description the unrevised text version of the city description (E¹) was used. The new transcript of the county description (F¹) was probably sent to the Chancellery in 1729, because its objections sent in 1731 were taken into consideration in this very transcript by Bél (F²). Another transcript (G¹) was made based on F², that Bél sent to the county for revision in 1736 ([Com]^b). The county authorities, though apprehending Bél's whole enterprise, executed the corrections. This copy was also the basis of another revision in Ruszt. A manuscript collection remained, in which some part of the county description was transcribed creating a new text version (H). The corrections on the copy previously sent to Ruszt (E²) also were inserted in to the corrected version of manuscript G (G²). It was also this manuscript (G) that Johann Wilhelm Deccard, physician in Sopron, took as the basis of his transcript (I) in 1743; and probably the same manuscript (G) or the next in order (K) was seen by Dániel Haynóczi who wrote a considerable amount of additions to the description of Sopron ([Ha]) in the same year. Obviously this latter induced Bél to get another fair copy (K¹) of the transcript of Sopron county's description that was sent to and corrected by the county authority (G²) – or he made a separate „Sopron manuscript” especially because of Haynóczi –, into which he incorporated Haynóczi's meaningful remarks and resources (K²) with his own hand, though rephrased. There was a newer fair copy (I) made based on manuscripts G and K, that Bél reviewed and completed at some points in August 1749, right before his death. In the 19th century György Gyurikovits, jurist and historian, had made a confusingly compiled transcript (M) from the county description, based partly on the known transcripts (C, H) and partly on the latest, but lost manuscript (I). This latest manuscript I, its supplements can only be known from manuscript M - it is likely that manuscript I got lost because of Gyurikovits' fault.

III. Presentation of the manuscripts

[De]^a

1: EFK Hist. I. bbb. 3^r–8^v

2: **Descriptio Comitatus Semproniensis.**

3: 6 ff. 210×165 mm.

4: Description of Sopron county from an unknown author. Contents: extension, cities and villages by districts, rivers, domains, road network. It is supposed to be an early collection of data on behalf of Bél.

1 About János Kristóf Ruisz see KINCSES 2001. 217; TÓTH 2007a I. 100.

5: It was written by an unknown hand with some corrections by undoubtedly the same hand (f. 1^v, 6^r, 8^r).

6: End of the 1710's.

[De]^b

1: EFK Hist. I. bbb. ff 1^r–2^v, 11^r–15^r

2: **Descriptio Comitatus Semproniensis.**

3: 7 ff. 210×165 mm.

4: Description of Sopron county from an unknown author.

5: Fair copy of the previous manuscript ([De]^a).² Bél (or Matolai) used it for the first version of the county description.³

6: End of the 1710's.

A

1: EFK Hist. I. yy.

2: **Comitatus Semproniensis.**

3: 48 ff. 330×210 mm.

4: Description of Sopron county.

5: János Matolai's handwriting with corrections during the process.⁴ Undoubtedly he is the author of the manuscript that is also fortified by the fact that he prepared an essay on Sopron wines to Bél.⁵

6: After 1725.⁶

B

1: EFK Hist. I. aaa.

2: **Comitatus Semproniensis.**

3: 79 ff. 325×205 mm.

4: Description of Sopron county.

5: Transcript by an unknown hand. A fair copy of the previous manuscript (A), its corrections can be found already in the base text.⁷ Bél corrected and completed the manuscript considerably (he used it for his usual largescale correction on the text by Matolai).

6: After 1725.

2 Corrections of the previous manuscript are already in the base text here. For example the supplement that's in the previous manuscript (amongst the villages: "6. Egyed" [on the margin with supplement sign] see [De]^a f. 8^r) can be already read in the basic text here (see [De]^b f. 14^r).

3 For example the unknown author mentions the so called Aniensis inscription (f. 1^v) concluding as follows: "*Ex qua inscriptione elucet urbem Semproniensem adhuc Augusti temporibus a Romanis fuisse inhabitatam*". (f. 2^r) Mátyás Bél, or more precisely János Matolai takes it in his text as follows: "*Alii ex vetustis Romanorum monumentis, quae effossa hinc et illinc occurrerunt, certius colligunt, Augusti iam temporibus urbem a Romanis esse inhabitatam*". See A f. 15^{r-v}.

4 See also Tóth 2001. 236–237.

5 Tóth 2007a I. 52.

6 He writes about the years of bad weather in Sopron: "Talis erat annus 1716. noxius uvis, uti et annus 1724. et 1725. quibus grando multum damni passim adtulit". See A f. 22^r.

7 See also Tóth 2001. 236–237.

C

1: EFK Hist. I. xx.

2: **Historia Comitatus Semproniensis.**

3: 79 ff. 325×205 mm.

4: Description of Sopron county.

5: Transcript by an unknown hand. A fair copy of the previous manuscript (**B**).⁸ Bél certainly meant to send it to the county authorities for checking, because he made a part of the letter coming from the Chancellery on 5th March 1728 copied, in which the authority ordered him to require data from the county previously. The manuscript supposedly arrived to the county assembly, because there are some remarks in it that refer to a local corrector (on the stemma: [**Com**]^a).⁹

6: 1728–1729.¹⁰

D

1: EFK Hist. I. ccc nr. 1.

2: **III. Rustinum.**

3: 13 ff. 330×210 mm.

4: Description of the city of Ruszt.

5: Bél's own draft in his handwriting. The previous copies of the description lacked the description of the city of Ruszt. This is what Bél wanted to compensate (he also indicated the chapter number, showing where the text is intended to be placed).¹¹

6: 1728.¹²

E

1: EFK Hist. I. ccc nr. 2.

2: **III. Rustinum.**

3: 14 ff. 330×210 mm.

4: Description of the city of Ruszt.

5: Transcript by an unknown hand. A fair copy of the previous manuscript (**D**).¹³ Bél sent it to the council of Ruszt city for correction and revision: this is what the text on the page preceding the title page refers to.¹⁴ Somebody revised and corrected the manuscript (on the stemma: [**Ru**]), but Bél took only one correction into consideration and even that in a later copy (**G**).¹⁵

6: 1728–1729.

8 Ibid. 237.

9 Ibid. 244–247. The mentioned part of the letter was copied on other descriptions as well, as intended pressure by Bél, e.g. on the transcripts of Békés' and Csanád's descriptions. See ТóТН 2007a II. 273, 282–283.

10 ТóТН 2001. 245–247.

11 Ibid. 247–248.

12 Ibid. 248.

13 Ibid. 238. note 21.

14 “Inclyto Liberae Regiaeque Civitatis Magistratui Gravissimo ad revidendum, augendumque mittit Matthias Bel Auctor”. Cf. **E**, on the page preceding the front page.

15 ТóТН 2001. 247–248.

F

- 1: EFK Hist. I. uu ff. 1–78. (see also ms. I!)
- 2: **Comitatus Semproniensis.**
- 3: 78 ff. 330×210 mm.
- 4: Description of Sopron county.
- 5: Transcript by an unknown hand. Fair copy of the manuscript made in 1728–1729 (C), furthermore it contains the uncorrected text of the transcribed description of Ruszt (E).¹⁶ Most likely this is the manuscript that Bél sent to the Chancellery on 25th April 1729,¹⁷ because Bél inserted the objections¹⁸ of the Chancellery sent on 17th April 1731 (on the stemma: [Canc]) into this manuscript.¹⁹
- 6: The main text was prepared before 25th April 1729, the date of its sending to the Chancellery, while the corrections were made after the manuscript was sent back in April 1731 or partly even in 1733.²⁰

G

- 1: EFK Hist. I. vv., Hist. I. uu. ff. 79–82.²¹
- 2: **Comitatus Soproniensis.**
- 3: 168 pp. 300×210 mm.
- 4: Sopron county's description.
- 5: Transcript by an unknown hand. Fair copy of the previous manuscript (F).²² Bél probably sent this copy to the county authorities on 27th January 1736 through the Locotenential Council.²³ The Locotenential Council forwarded the document on 31st January; the letter of the Council was publicly read at the general assembly on 27th February 1736.²⁴ The county's general assembly did not react at all in the matter. At Bél's request the Locotenential Council wrote to the general assembly on 24th January 1738 to urge the correction of the county description.²⁵ The letter was read at the general assembly on 6th March. In order to revise the description the general assembly decided to set up a committee. Its members were chairman István Roser (Rosner?), János György Handl, depute sent by the Esterházy to the general assembly; the county notary; László Bogyay assessor of law, Zsigmond Bolla magistrate, Pál Nagy prosecutor, and last but not least György Kramer mayor of Sopron. It was prescribed for the committee to assemble on 26th March in Sopron and report on its work on 31st at the next general assembly.²⁶ So it happened: on the given date the committee reported on

16 TÓTH 2001. 238.

17 Cf. BÉL 1993. nr. 378.

18 Ibid. nr. 405.

19 TÓTH 2001. 249.

20 Ibid. 242.

21 Cf. BÉL 2001–2006. II. 192. note 33.

22 TÓTH 2001. 238. note 28.

23 See BÉL 1993. nr. 574.

24 See GYMSM SL IV. A. I. a. General and particular assembly protocols 1734–1738 (MOL Microfilm Collection, 14 109. mf.) pp. 654–655.

25 See the letter in GYMSM SL IV. A. 1. b. Documents of Sopron county's general assembly, box 32., documents of the assembly on 6th March 1738, nr. 2.

26 “2° die 24. Ianuarii Anni currentis emanatum Beliani Historici operis revisionem et remissionem adurgens, cui ut satisfiat ordinata est deputatio pro revisione deputatique sunt Dnus Stephanus Roser qua Praeses Dnus Joannes Georgius Handl qua Celsissimi Principis ad Congregationes et Congressus Comitatus deputatus Legatus, Dnus Notarius, Dnus Ladislaus Bogyay Tabulae Iudriae Cottus Assessor, Dnus Sigismundus Bolla Iudlium, Dnus Paulus Nagy Fiscalis, Dnus Georgius Kramer L. R. Civ. Soproniensis Consul, conclusumque ut haec Deputatio in memorata Civitate Soproniensi 26. Currentis Mense Martii congregetur, revisionemque perficiat et 31. ejusdem mensis

its observations regarding the description, that they probably inserted directly in the manuscript.²⁷ The general assembly decided on the sending of the document and the remarks the same day.²⁸ In its letter the general assembly explained that despite its bad opinion on Bél's work the correction was accomplished (on the stemma: [Com]^b). In the manuscript its traces can be perceived.²⁹ Bél took the corrections into consideration. Besides he also used another person's supplements, probably from Ruszt, when modifying the text (see H).

6: The main text was written before 27th January 1736, the corrections of the county assembly between 1736–1738, Bél's corrections were made afterwards, partly after 1740.³⁰

H

1: OSZK Quart. Lat. 256.

2: *Comitatus Semproniensis*.

3: 76 ff. 220×170 mm.

4: Partly an extracted description of Sopron county – its general part and the description of the cities of Sopron and Ruszt (ff. 1–60.) –, partly other documents concerning mainly the city of Ruszt.³¹

5: In all likelihood someone from the city of Ruszt prepared such an excerpted version from the manuscript of Bél that was undoubtedly the **G**. He then attached a couple of documents to this and he also supplemented it here and there. Supposedly the manuscript **G** got to Ruszt in the course of the control by the county authorities. Bél took some of the modifications of this unknown contributor in to manuscript **G**.³² The manuscript got to the National Museum as a donation from Péter Kubinyi in 1810.³³

6: 1736–1738.

I

1: EOL V. 31. pp. 1–43.

2: *Succinta Semproniensis Comitatus Descriptio*.³⁴

3: 43 pp.

4: The General Part of Sopron county's description, with the supplements by Johann Wilhelm Deccard.

in congregatione deferat." GYMSM SL IV. A. I. a. General and particular assembly protocols 1738–1741 (MOL Microfilm Collection, 14 110. mf.) pp. 85–86.

27 This is what the protocol suggests. Cf. the next note.

28 "Retulit Deputatio pro revisione Operis Beliani ordinata observationes, in eodemque opere factas, iisdem perlectis, ordinatum ut idem opus cum observationibus Excelso Consilio remittatur." Ibid. p. 138.

29 See TÓTH 2001. 250–251. and TÓTH 2006b 241–242. It is interesting that Sándor Czompó's Hungarian welcoming speech to the new lord lieutenant that Bél publishes in its full length in this copy – as a late insertion (see in our edition 71–74.) can be also found in the assembly's minutes. See GYMSM SL IV. A. I. a. General and particular assembly protocols 1734–1738 (MOL Microfilm Collection, 14 108. mf.) pp. 524–533. It also fortifies the idea that the supplements derive from the county assembly. Besides the comments by unknown hands relating to the villages also suggest county revisors. See **G** pp. 152, 159.

30 TÓTH 2001. 242.

31 For their detailed enumeration see SZELESTEI 1984. nr. 646.

32 TÓTH 2001. 238, 242, 249–250.

33 On the first inserted small letter: "Possidet Bibliotheca Musaei Hungarici ex dono S. D. Assessoris Petri Kubinyi 1810." L. **H** p. 1.

34 Title on the page preceding the title page. At the beginning of the text the title given by Bél can be read: "Comitatus Semproniensis..."

- 5: Transcript by Johann Wilhelm Deccard.³⁵ It was made from the manuscript sent to the county authorities' control (G), eventually from the copy identical with it.³⁶
 6: 1743.³⁷

K

- 1: EFK Hist. I. zz.
 2: **Pars Specialis.**
 3: 45 [73!] ff. 370×235 mm.
 4: Description of Sopron city from the description of Sopron county.
 5: Fair copy by an unknown hand. It was made from the corrected version of the manuscript sent to the county revision (G²). Bél supplemented, completed the manuscript considerably (K²), mainly with the observations of Haynóczi ([Ha]) and with the documents sent by him.³⁸ Probably this fair copy was made for Haynóczi himself. Bél used in this manuscript the autobiography of Kristóf Lackner that he had received in the meantime – eventually from János Kristóf Deccard.³⁹
 6: After 1743 (cf. [Ha]).

[Ha]

- 1: EFK Hist. I. bbb ff. 16–34v.
 2: **Observationes ad historiam civitatis Sopron.**⁴⁰
 3: 19 ff. 210×165 mm.
 4: Observations of Dániel Haynóczi, Lutheran rector from Sopron, concerning the description of Sopron city by Bél.⁴¹
 5: Dániel Haynóczi's own handwriting. Perhaps he saw the manuscript that was sent to the county assembly for revision (G) and he wrote his observations based on that;⁴² but it is more likely, that he received the manuscript K for revision. Bél used a great part of it (cf. K).
 6: 1743.⁴³

I

- 1: [Hist. I. uu.]
 2: **[Comitatus Soproniensis]**
 3: [448 p.]
 4: Description of Sopron county.

35 On the title page of the manuscript: "Possessor Ioann. Guiliel. Deccardus M. Doctor m. propria Anno 1743."

36 TÓTH 2001. 238. About the relationship of Deccard and Bél see also KINCSES 2001. 218–219.

37 Cf. the note 35.

38 TÓTH 2001. 239, 242–243, 252–253. Also see TÓTH 2006b 245–252.

39 See LACKNER 2008. 33. For the relationship of János Kristóf Deccard and Bél see also KINCSES 2001. 212, 218, and most recently in KINCSES 2011. 406–408.

40 Title given by László Szelestei N. Cf. SZELESTEI 1984. nr. 228.

41 See in TÓTH 2001. 234–235, 252., also in TÓTH 2006b 242–245.

42 See TÓTH 2001. 238–239.

43 Ibid. 242.

5: This manuscript was the latest, fullest version of the description. Initially this was the manuscript signed Hist. I. uu. since the manuscript (F) that can be found under this sign presently does not correspond to the data sheet belonging to it: “Beliana I. uu. Descriptio Comitatus Soproniensis per Matthiam Belii [!], copia per Suam Eminentiam procurata. Manuscriptum folio pag. 448. Sequitur Elenchus.”⁴⁴ The mentioned manuscript (F) however consists of 78 folios only. On the other hand it is certain that György Gyurikovits, who made copies of Bél’s descriptions in the 19th century, was also using this manuscript (that we marked by the letter I) since he refers to it by the sign (Hist. I. uu.) in the version he compiled (M) and his references correlate to the “real” (448 pages long) manuscript signed by Hist. I. uu. Gyurikovits however copied from I only the parts where he saw supplements compared to the manuscripts (C, H) he had transcribed before.⁴⁵

From these copied parts it is obvious that manuscript I was the latest version (since it contains the corrected versions of both G and K along with supplements), furthermore it is also clear that Bél had read it through in August 1749 but he inserted only a few supplements and corrections.⁴⁶ It seems probable however that Gyurikovits did not hold the original copy but its transcript; this is what the note on the above mentioned data sheet refers to saying that the manuscript is an “archiepiscopal copy” (*copia per Suam Eminentiam procurata*).⁴⁷

6: 1743–1749; corrections: 1749.

M

1: OSZK Manuscript Collection Fol. Lat. 3776.

2: **Notitia Comitatus Soproniensis geographico-historica a Mathia Belio elaborata et a Georgio Gyurikovits locupletata A° 1822.**

3: 137 ff. 380×240 mm.

4: Description of Sopron county.

5: György Gyurikovits’ fair copy. According to his own words he partly transcribed “the copy of Ruszt” (H),⁴⁸ completing it with the supplements of manuscript C.⁴⁹ Finally he discovered the latest version (I), and he supplemented the further additions based on it (thus the numerous additions of G and K – which manuscript I obviously contained –, alongside with the few additions of manuscript I).⁵⁰

6: 1822.

44 See EFK Hist. I. uu., *Elenchus*.

45 He published the supplements of manuscript I partly on inserted pages where he indicated the page numbers of manuscript I by pencil from where he copied them (see e.g. M f. 32^r, 70^r, 112^r etc.). These page numbers are in accord with the above mentioned *Elenchus*, table of contents, that was prepared for manuscript signed Hist. I. uu. Cf. previous note. He published the remaining part of the supplements in separate appendix where he referred to from where they were taken (title of the appendix: *Additamenta ex Descriptione Beliana Comitatus Soproniensis Tit. I. uu., per A.E. Colocensem*. See M f. 135^r). Naturally these supplements refer to the lost manuscript I and its *Elenchus*, and not to the manuscript erroneously signed Hist. I. uu (F).

46 For the reference to the revision in August 1749 see M f. 135^r. (See our appendix on page 241.) For the supplements see also chapter 4 of the introduction.

47 Gyurikovits refers to this in the appendix. See note 45. About the archiepiscopal transcripts see the general introduction (13–14.). The original manuscript might have been the manuscript signed Hist. I. hhhh, that was however seriously water-damaged. See HORVÁTH 1812. 96–97.; SZELESTEI 1984. nr. 259.

48 Gyurikovits indicated the sign of the manuscript he was transcribing first: “Hanc descriptionem Comitatus Semproniensis possidet Bibliotheca Musaei Hung. ex dono D. S. Petri Kubinyi 1810.” L. M f. 79^r. See also note 33.

49 He writes it himself. Cf. *ibid.* f. 123^v.

50 See presentation of manuscript I and note 45.

IV. Brief review of the county description and the principles of the text edition

The content of Sopron county's description was mainly influenced by three factors. The first being the fact that its base text was prepared by János Matolai. The second is that Bél received a lot of support and help from Dániel Haynóczi in the description of Sopron city and owing to that he could prepare a very thorough discourse on the town. Finally the description's content was largely influenced by the fact, that Bél or one of his data collectors received a considerable amount of information from the Esterházy family.

It was natural that the base text (A) was prepared by Matolai, because Sopron county was a well-known territory for him: he studied in the Lutheran school of Sopron, and after the university he abided here and he prepared his discourse here on Sopron's wine in the early 1720's that was later published in the *Prodromus*, the "predecessor" of *Notitia*.⁵¹ His contribution had a strong imprint on the description. It is not so evident yet in the physical-geographical segment (*membrum physicum*) – the description of nature was Matolai's strong suit as seen in the *De re rustica* for that matter – on the contrary in the political segment (*membrum politicum*) or the historical parts. His text-critical sense, his expertise was much below the level of Bél's; in vain had Bél rephrased the parts written by his collaborator (B), Chapter 1 of the political part and the first six chapters of the description of Sopron city remains of a very low standard in spite of all the rephrasing and supplements. Matolai's description of the castles is likewise poor as opposed to the description of Fraknó prepared by Bél who always prepared elaborate descriptions, formed them into historical discourses.

It is almost certain that Matolai did not roam around Sopron county as he did for Veszprém or other counties, that resulted in the description of the villages being poor, hardly more than mere enumeration (the exception to this is the villages in possession of Sopron city). On the other hand he could write quite a few useful information about the contemporary life of Sopron: about public buildings, suburbs or the lifestyle of Sopron's habitants etc. Furthermore he put down in writing the expansion of the Lutheran's wooden church and also its reasons and circumstances that Bél was obliged to erase from the text⁵² because of the prohibition⁵³ of mentioning the protestants.

Dániel Haynóczi's contribution, who was the rector of the Lutheran High School in Sopron (cf. [Ha]) meant a tremendous help for Bél. As we observed in the explanatory notes on the text, Bél often used and copied the supplements that Haynóczi had written for the description of Sopron city sent to him.⁵⁴ To be noted also that Bél received from somebody – maybe from János Kristóf Deccard – the autobiography of Kristóf Lackner, mayor of Sopron, from which he also used and copied many excerpts.⁵⁵

51 See TÓTH 2007a I. 75–76., see also TÓTH 2009a 147.

52 The description of the church as written by Matolai can be read in A f. 23^v, also in the fair copy where Bél crossed out the text part, see B f. 40. Matolai presents the church as follows (we quote the draft): "Est et ad occasum aedes sacris Evangelicorum destinata. Oratorium vocitant, seu domum precationum, ab exercitio rei, quod precibus, orationibusque verbi Dei, hoc est, concionibus, et praedicationibus divinis, frequentatur. Adplicata his usibus est a. MDCLXXV. singulari regis indultu, cuius et privilegio confirmata libertates suas tuetur. Primum leviter instructa fuit, qualicumque opportunitati cultus servitura: deinde vero, postquam orto incendio a. MDCLXXVI. penitus conflagravisset, Preinero reparatore, meliorem postea formam induit. Nec tamen cum ampla esset, intrantibus ita suffecit, quin plurimos excluderet. Extra fores, et fenestras manendum erat, qui vacare sacris volebant, eorum quoque, qui intraverant, aliis alios importune prementibus. Itaque tanto incommodo solliciti frustra de augenda domo cogitarunt, defficientibus (!) subsidiis, dum collecta deinceps stipe, a. MDCCXX. adcurante B. Georgio Poch,^{a)} et Perillustri Cramero, aedes amplior facta est.^{b)}" (The text of note a.): "B. Poch erat t.t. (?) Praetor, Dn. autem Georgius Kramer aedilis." (The text of note b.): „Camera erat in fundo oratorii fere vetustate collapsa; itaque hac diruta, spatium hoc protendendo oratorio impensum est, nec tamen dum ita amplum, ut commode omnes intrantes capiat, multis adhuc stare per interordinia debentibus, et se invicem comprimentibus. Nam ultra 5000. auditorum confluere singulis diebus festis creditum est." See A f. 23^v.

53 See TÓTH 2007a I. 137.

54 More in detail see TÓTH 2006b 242–245.

55 Ibid. 245–249., see also LACKNER 2008. 10, 12–13, 33. See also the review of manuscript K.

Finally some willingness for providing data must be supposed from the part of the Esterházy family. Otherwise it would not be clear how Bél could describe so accurately the Kismarton residence's assembly room's ancestors' gallery or the inscriptions of the Fraknó castle. Obviously in Sopron county's description Bél wanted to commemorate dutifully the ancestors of the Esterházy family, as he regularly did in case of the aristocratic families.⁵⁶ This is the reason behind the above mentioned presentation of the ancestors' gallery or the family history of the Esterházys embedded in the history of Fraknó. In this latter he used Pál Esterházy's compiled, mostly fictive family history entitled *Trophaeum*.⁵⁷ he certainly quoted two records from it and the use of Pál Esterházy's work can be traced in other respects as well. Meanwhile to credit Bél's critical sense, he starts the family history with Miklós Esterházy (1583–1645) thus tactfully avoiding the previous ancestors, invented by Pál Esterházy, at least he does not comment on the fictional ancestors' gallery, nor on the record by King Leopold from 1681 that enumerates equally the fictitious ancestors.⁵⁸

The description is published respecting the principles presented in the first volume.⁵⁹ We used mainly three manuscripts for the publication of the text: manuscripts **G** and **K** that remained in their full lengths and that constitute together the latest but one version of the text, alongside with manuscript **M** by Gyurikovits that as mentioned above, contains several excerpts from the last but lost manuscript **I**. The text edition was prepared based on texts of **G** and **K** since they together form a full text. We used manuscript **M** the following way: where we could amend the corrupt text of **G** or **K** by the excerpts originating from **I** then we amended the text part (obviously making note of the corrupt form and the relating page number of manuscript **M**). The differing text variants or supplements of the fragments copied from **I** – meaning corrections or additions posterior to manuscripts **G** and **K** – are published in appendix, on the left side with the relating text part from **G** or **K**, on the right showing the variant or addition in manuscript **M**. We indicated the differences of manuscript **M** with *italics*.⁶⁰ From the additions it is clear that elderly Bél did not write considerable additions to his work, but he dated the corrections – as it was his habit happily for posterity: he marked that he revised the manuscript in August 1749.⁶¹ Since Bél died on 29th August we can be sure that manuscript **I** was the last text version that Bél saw and corrected.

Although **G** and **K** are transcripts of good quality (they were made in Bél's lifetime), some functional additions needed to be made. We supplemented the headers since they were mostly missing from the manuscripts we used. Sometimes we had to supply the synopses before bigger chapters from the margin notes (based on which Bél composed those *synopses*), or we had to correct them. The biggest challenge concerning the content was undoubtedly the identification of the huge quantity of printed and handwritten sources (records) in which our colleague Boglárka Weisz provided priceless contribution.

The basis of the text edition consists of the bilingual (Latin–Hungarian) edition of Sopron county's description. We were part of preparing this at that time:⁶² Balázs Déri, Miklós Földváry and Gergely Tóth translated and revised the General Part and an early version of the description of Sopron city, while the remaining parts of the county description and a later variant of Sopron city's description was translated and revised by Gergely Tóth. Gergely Tóth also wrote discourses about the creation process of the work in volume 1 and 3; Katalin Mária Kincses wrote the explanatory notes, prepared the indexes and edited the volumes. We kept the previous text editing (since we mostly made it ourselves)

56 See for example the description of Vas county in the present volume and the relating introduction.

57 See *TROPHAEUM* 1700.

58 Cf. TÓTH 2010. 325–326. About the *Trophaeum* and Pál Esterházy's fictitious family history most recently see FAZEKAS 2010.

59 See BÉL 2011. 32–34. See also the general preface in this volume.

60 See the appendix in pp. 236–241. We decided to publish these extracts separately (and not incorporated to the text), because we hold only excerpts of the last version and we cannot be certain that Gyurikovits noticed all the supplements or that he published correctly what he noticed.

61 See the review of manuscript **I** in chapter 3.

62 See BÉL 2001–2006.

but we thoroughly checked it and when it was necessary, corrected it. When preparing the explanatory notes we used and many times refined Katalin Kincses's notes, also we considered her indexes when preparing ours. On the whole we can say that although the previous edition contains a trustworthy text, we corrected it at many places in the present one (partly based on manuscript **M**), we published the supplements of manuscript **M**, furthermore we augmented and corrected considerably the note material.

V. Summary

Data providers: János Matolai (**A**); unknown (**D**, [**Ru**]); unknown (**H**); Dániel Haynóczy (**[Ha]**), János Kristóf Ruisz (?),⁶³ János Kristóf Deccard (? **K**)

Revisions by: county assembly (**[Com]**^a, **[Com]**^b); Chancellery (**[Canc]**)

The manuscripts to publish: **G**, **K**, **M**

Translation: BÉL 2001–2006.; ŠKOVIERA–JURÍKOVÁ 2010. 149–161. (Latin and Slovakian; excerpt)

Literature: KINCSES 2001; TÓTH 2001; TÓTH 2006b; SIPEKIOVÁ 2010.

⁶³ See chapter 2 on the text genealogy of the county description.

COMITATUS SOPRONIENSIS, PARS GENERALIS MEMBRUM PHYSICUM

De

*Situ, Natura et Opportunitatibus
Comitatus Soproniensis.*

S Y N O P S I S.

Soproniensis <i>Provinciae</i> nomen, et <i>origines</i>	§. I.	<i>Fertilitas regionis</i>	§. VII.
<i>Situs, et partes Comitatus</i>	§. II.	<i>Res pecuaria</i>	§. VIII.
<i>Mons Laiteberg: clivi mediterranei: nemora, et horum positus</i>	§. III.	<i>Venatus</i>	§. IX.
<i>Lacus Peisonis: item Barbacs</i>	§. IV.	<i>Aucupium</i>	§. X.
<i>Fluvii: Rabus: Réptze: Tásche: Wolka:</i>	§. V.	<i>Piscatio</i>	§. XI.
<i>Laita: Guntia</i>	§. VI.	<i>Metallorum inopia: Lapidicina:</i>	Rákosi- ensis §. XII.
<i>Aeris temperies</i>		<i>Numismata vetera</i>	§. XIII.

§. I.

Comitatum, quem describere adgredimur, ab Urbe cognomine, *Semproniensem* seu *Soproniensem* vocamus: quomodo et BONFINIUS,^{a)} a *Sempronia nobilissima Romanorum colonia, dictum* putat. Et recte quidem: posteaquam enim, Pannoniae, Romanorum armis cesserunt, frequentes^{b)} colonias isthuc deductas legimus, praesertim sub *Galba*, qui *Pisone* duce, et centurione *Sempronio*, primus omnium coloniam hic, suo no[p. 2]mine, et

Soproniensis
Provinciae
nomen, et
origines.

^{a)} Lib. I. Dec. I. p. 24, 54.ⁱ

^{b)} Illud autem dicebatur *Romanorum colonia*, quod, vel incolas, vel leges ipsorum accepit. Conf. LAZIUS Comment. de Repub. Rom. Lib. XII. cap. II. fol. 1050.ⁱⁱ

ⁱ Rectius BONFINI 1581. p. 24. lin. 55.

ⁱⁱ Vide LAZIUS 1551. p. 1050.

excitavit, et denominavit;^{c.)} quam postea *Semproniam* a Centurione dictam fuisse, inde colligere licet, quod *Pisone*, cum *Galba*, caeso,^{d.)} solus *Sempronius Densus*, penes coloniam mansit. Advenerunt plures postea, qui eandem, hoc nomine vel instaurarunt, vel conservarunt. APPIANUS meminit *Sempronii* cuiusdam *Tuditani*, quem Pannonas domuisse ait PLINIUS.^{e.)} *Caium* autem *Sempronium Secundinum*, Pannoniae superioris ideoque coloniae in primis nostrae, praesidem fuisse, multi, per *Austriam*, *Styriam* et *Carinthiam*, lapides testantur.^{f.)} Idem, et de *T. Sempronio Gracho*, tenendum est, si imago aere expressa, et in vulgus nota, genuina sit. Hungari, *Sopron vármegye* dicunt provinciam, ab urbis nomine, quod eorum ore, *Sopron* est; Germanis *Oedenburger-Gespanschaft*.

§. II.

Ambitus: Circumsidetur ab oriente, Comitatu, cum Iauriensi, tum *Mosoniensi*; a meridie *Castriferrei* et *Vesprimiensi*; ab occidente et septemtrione, *Austria*, atque iterum Comitatu *Mosoniensi*.
longitudo et latitudo: Ceterum a *Lukahausz* castro ingenti, ad oppidum *Szeles-Kút* seu *Bratenbrunn*, octo miliaria latitudine conficit. Inde, cum aliquatenus ad septentrionem processisset, flexa, ad occasum, ala, perpetuis montibus, ad *Vinpassing*, procurrit. Deinde, cum in *Austriae* confinia devenit, recta, versus meridiem, decem milliaribus, ad *Arpas* usque interamnensem vicum, sese extendit. Ora eius septentrionalis, ab Austria [p. 3] quadamtenus *Laita* fluvio, ex hodiernorum^{g.)} limitum habitu dirimitur; deinde *Peisonis* margine stringitur, qui sua littora, discriminandis *Mosoniensi*, et *Semproniensi*, Comitatibus, porrigit. Hinc, se palustri loco avertens, *Arabone* fluvio, Comitatum *Castriferrei*, a finibus suis, distinguit.
regionis situs. Situs regionis, speciem refert lunae corniculantis, cuius concavum, lacum *Peisonem* habet. *Germani* et *Croatae* mixtim aquilonem et occidentem versus colunt, reliqua parte, qua meridiei obiicitur, et interamnensis campis, nostri *Rábaköz*¹ vocant, *Hungari* habitant. Regio, non undique plana est, sed passim edita modice, circa lacum in primis et fines occidenti obversos, ubi montes *Laitbergii*, et *Austriaci*, situs efficiunt elevatiores.

c.) Vid. LAZIUS in Vienna Austr. Lib. II. c. II. p. 36.ⁱ et Corn. Tac. Hist. Lib. I. c. XLII. seq.ⁱⁱ

d.) Nam, cum *Galba*, *Pisonem* in Caesarem adoptasset, tam hoc *Otto* male tulit, ut supinis manibus adorans vulgum, contra *Galbam*, et *Pisonem* concitaverit. Igitur, facta coniuratione, utrumque, *Galbam*, et *Pisonem*, interemit, resistente licet *Sempronio*: quippe qui, stricto pugione occurrens armatus, et scelus exprobrans, vulnerato *Pisoni* effugium dedit quidem; sed interemtum audiens, saluti, et ipse, suae, consuluit. TACITUS Loco cit. cap. XLIII. seq.ⁱⁱⁱ

e.) Hist. Nat. Lib. III. c. XIX.

f.) Vid. LAZIUS Comment. Reip. Rom. Lib. XII. passim.^{iv}

g.) Consulto ita loquimur, ne siluisse videamur, litem, de *Hungariae*, atque *Austriae* finibus adhuc pendentem, et frustra hucusque agitatam. Sempronienses certe, ad suum Comitatum, veterrimo iure pertinere aiunt: *Hoff*, *Manersdorf*, *Scharffenek*, et vicos alios; tametsi hodie *Austriae* limitibus contineantur.

¹ corr. ex *Rábaköz* sec. ms. C f. 4^r.

ⁱ Vide LAZIUS 1546. p. 36.

ⁱⁱ Rectius Tac. *Historiarum* Lib. I. c. 43.

ⁱⁱⁱ Nusquam quidem in *Historiis Taciti* legas *Pisone* interempto *Sempronium Densum* saluti suae consuluisse; immo eum *Pisoni* succurrentem a percussoribus esse caesum auctores alii testantur. Vide *Plutarch. Galba* 26., *Dio Cass. Ep. Lib.* 64. c. 5.

^{iv} Vide LAZIUS 1551. pp. 1046–1320.

§. III.

Et mons quidem *Laitberg*, ab *Austriacorum*, et *Mosoniensis Comitatus*, finibus, recurvaque adversi fluvii *Laitae*, a quo nomen accipit, ripa, procurrit ad vicos *Milichdorff* et *Hornstein*. Hinc praeruptus, molles subinde clivos erigit, usque ad agros *Neostadienses*. Alios inde montes propagat, atque *Austria*, ab *Hungaria*, separata, in *Styriam* usque, pertingit. A radicibus, haud pari acclivitate, in altum surgit; sed ad ima distentior, post spatiosus modice, paullatim se ipsum fastigat, et vasta colligens latera, iugis, serie quadam cohaerentibus, perpetuum habet dorsum. Infimus apertus est, et vineis, quas utrinque circa lacum fovet, idoneus; superiore parte silvestris, praealtisque et densis arboribus, umbrosus. Genus, quod educat, ut plurimum querceum est, paucis hinc et illinc pinis et abietibus, fastigium variantibus. Solum, in imo, pingue satis, et resolutum, sed per latera ieiunum, arenosus tophus, et macer, plus iusto, sabulo. Etsi positio montis praeceps non est; tamen praerupta hinc inde, et soli aversa, in arenosas valles scinditur. Itaque vitem in dorso non alit, nisi per declivia infima, atque id, qua Austrum spectat, lacuique vicinus est. Quidquid in septentrionem [p. 4] vitis ponitur, raro, et nisi caelo clementiore, proficit. Fruges tamen, per intervalla iugorum haud aegre convalescunt. Feris, quod umbrosus est, variis, latebras praebet. Neque ideo perinde tutus, latrones interdum silvis occultans, *Zingaros* maxime, qui e finibus Austriae adventantes, multum saepe molestiarum incolis facessunt. Interiora regionis, edito distingui campo, diximus. quam terrae positionem, quia montis specie, in longum se clivum surrigit, alterum huius Comitatus montem, haud male dixeris. Inde namque, a vico *Geschies*, ubi in rotundum collem adtollitur, perpetuo iugo montis, haud praecipitis quidem, et praerupti, sed vaste satis editi, lacum, usque ad vicum *Sárod* circumsepit. Nam, ubi a fronte lacus adsurrexit, veluti sinu quodam, flexuque, iuxta aquam curvatus, rursus altero cornu in infimum latus excurrit, neque tam silvis superbit, quam vitibus, quae utrinque latera vestiunt, dorsum, silva,¹ mediocribus quercetis, distinguente. Sane, alendis vitibus, arboribusque, terra non alia facile aptior. Praeterquam enim, quod maximam partem mollis est, etiam tophum immistum habet, cultui vineatico haud prorsus importunum. Iam, *quis² vel mediocris agricola*, inquit COLUMELLA^{h.)} *i nesciat, etiam durissimum tophum, vel carbunculum, simulatque sunt confracti, et in summo regesti, tempestatibus, geluove, nec minus aestivis putrescere caloribus, ac resolvi, eosque pulcherrime radices vitium, per aetatem refrigerare; succumque retinere.* Molli autem, et putri solo, nihil in hanc rem esse, melius, VIRGILIUS, cum et alias foecundi arvi laudes retulisset, adiecit:

*Mons
Laitberg:*

*clivi
mediterranei:*

Et cui putre solum, namque hoc imitatur arando.ⁱⁱ

^{h.)} Lib. III. cap. XI. 7. p. 480. edit. Gesnerianae, Lipsiae MDCCXXXV. forma quadripart. maiori.

¹ *silva* add. sec. ms. F f. 2^v, ubi etsi del. a Belio, supplendum esse duximus ob participium *distinguente*

² COLUMELLA 1735. p. 480. add. *enim*

ⁱ Vide COLUMELLA 1735. p. 480.

ⁱⁱ Vide Verg. Georg. II. 204. In editionibus vero „imitatur“ legitur.

Sed, cum tam fertile solum est, non qualibet caeli plaga, aequè nobilem succum effundit; verum, quod sub austro, melius; foecundius, quod ad occasum; aquilonem versus vilius; licet et hoc iucundum satis, tempestate anni calida et aestuosa. Variat enim terreno. Nullum autem melius est *Aurimontano*. *Rustense* huic accedit; Tertiae notae vocant petrosum, *Steiner*; hinc *Clausner*, in loco depresso; tum *Steinbauffen*, et colles excellentiores alii. Alioquin, toto hoc tractu, vitis ita proficit, [p. 5] ut vini gustu, *Tokaiense*¹ aemuletur, generositate vero etiam *Falernum* anteeat.

nemora et
horum situs.

Inter nemora, praecipuum est *Chapodiense*, a vico *Chapod*, quem in medio habet, ita dictum, alias *Ivanense* seu *Ivan-Erdő*. Longius procurrit, quam latius; sed qua versus fluvium *Rebcza* sinuatur, eximiae latitudinis est. Simul inde processit, tractu aliquanto editiore, revertitur ad occasum; at ubi ad Castellum *Loos* rediit, maxime angustum est. Arbores densae sunt, ac velut manu consitae, glande nobiles, et porcorum sagina. Alterum nemus, supra *Sempronium* est, priori paullo elevatius, sed aequè praealtis, densisque arboribus, umbrosum: Sempronenses *Tudelswald* vocant, quod usque ad vicum *Sigendorff* procurrit.

§. IV.

Lacus Peisonis: Istum regionis positum, lacus *Peiso*, augustiorem facit, et ad spectus longe amoenissimi. Diffundi ea parte incipit, quo mons *Laitberg*, in *Mosoniensem* provinciam transit, ad vicum *Iois*, varioque inde sinu flexuosus, fines dicti Comitatus, a Sempronensi, ad oppidum *Bratenbrunn*, Hungaris *Széles-Kút*, dirimit. Vetus eius nomen est, nam et PLINIUS *Peiso* dicitur, *quum Noricis*, inquit, *iunguntur Peiso, deserta Boiorum*.ⁱ⁾ *Boios* enim, tractum hunc incoluisse alibi patet. *Pelsonem*, AURELIUS VICTOR, adpellat. *Agrum*, ait de Galerio,ⁱ *satis Reipublicae*² *commodantem, caesis immanibus silvis, atque emisso, in Danubium lacu Pelsonem, apud Pannonios fecit*.³ Scilicet, *Rabczae* alveus is est, per quem hodieque lacus in Danubium emanat. Ita, IORNANDES quoque, lacum *Pelsonis* dixit,^{k)} quod videtur lectionem VICTORIS, prae altera, quae PLINII est, corroborare.ⁱⁱ Sed propior est ad etymon PLINIUS. A Pisone namque, perinde ut *Pisonium*, lacum etiam Peisonem dici, LAZIUS^{l)} existimat. Monumenta sane in vicinia reperta, *Lucii* in primis *Pisonis*, fidem coniecturae videntur praestruere. *Piso* enim, *Pannoniae* praefectus fuit, cuius opera [p. 6] *Augustum* et *Tiberium* Pannonas et Noricos subegisse, FLORUS,ⁱⁱⁱ ex LIVIO, et TACITUS auctores

i) Lib. III. cap. XXIV.

k) De Rebus Geticis, cap. LIII. et LIII.

l) In Vienna Austriae, Lib. II. cap. II. p. 42.^{iv}

¹ corr. ex *Takaiense* sec. ms. C f. 5^r. ² AURELIUS VICTOR 1681* 174. reipubl. ³ AURELIUS VICTOR 1681* 174., AURELIUS VICTOR 1733* 431. *fecisset*

ⁱ *Qua editione operis Aurelii Belius usus sit, non satis constat; verisimile autem est illum Parisianam anno 1681. proditam, aut Amstelodamiensem anno 1733. publicatam voluisse.*

ⁱⁱ *Haec verba de nomine lacus exarata („vetus eius nomen... corroborare”) sunt ex maxima parte a Cellario mutuata. Vide CELLARIUS 1701. p. 553.*

ⁱⁱⁱ *Vide Flori Ep. Lib. II. cap. 12., ubi vero Thraces a Pisone perdomiti leguntur.*

^{iv} *Vide LAZIUS 1546. p. 42.*

sunt.^{m.)} Germani vocant, *Neusiedlersee*, non magis ab oppido huius nominis, quod adluit, quam a Sidunis populis, ut LAZIUS:^{n.)} *Hunc, inquit, lacum, in hanc usque aetatem, sexto a Vienna Hungariam versus, milliario, aliud a Sidunis, Germanica natione, nomen accepisse cernimus.* Sidunos autem adversa Danubii ripa, inter *Marcomannos*, et *Chotauros*, collocavit PTOLEMAEUS.^{o.)} Ortum lacus, ad aquas, Danubii^{p.)} vorticibus haustas, et occulto meatu, huc illapsas, non plane nulli credunt. At enim, non est opus occultis meatibus, cum plures sint rivi, qui apertis alveis, in lacum incurrunt. In his sunt, praeter amnes, *Vulka*, rivuli complures, e monte *Laitberg* varie delapsi; *Rakoschiensis* item, paludoso fonte natus. Ut *Rabum* taceamus, qui ad *Kapuvár*, per canalem, in laxissimum illud arundinetum, *Hanság*, inductus, lacum adauget. Ceterum, lacus ipse tria milliaria longus, duo latus est, altitudine haud ubique aequali. Praeter rem AVENTINUS^{q.)} ait: *hunc lacum,¹ in longitudinem, quinque et quadraginta millia passuum, quindecim in latitudine patere,² ambitu vero³ comprehendere⁴ mille passus, plus centies, praesertim quando accrescit.* Stato enim tempore, si vulgo credas, per septennium augetur, tam diu vicissim decreturus: id quod tamen negant, rerum periti, incrementa decrementave lacus, ex caeli habitu, sicco aut pluvio, metientes. Adde subterraneos aquarum meatus, uberiores nunc, iterumque parciores: pro quorum ingenio, lacus quoque, vel increscit, vel decrescit omnino. Aquas habet, a colore marinarum, haud multum abhorrentes. Modico ventorum flatu, vehementer movetur, et fluctibus, opinione celerius, intumescit, iucundo et longinquo spectantium obtutu. Itaque, non modo navigatu difficilis est, verum etiam, more pelagi, usque ad naufragia, saevus. Profecto, ubi navigantes fluctibus corripuit, non secus eos iactat, quam aequor aestuans: quocirca, traiectus habet [p. 7] periculi plenissimos. Saepe namque, placido caelo solventes, naufragium fecisse, meminerunt adcolae, ventis subitaneis, lacum convellentibus. Alioquin, tranquilla et constanti tempestate, secure traicitur, non sine adcolentium emolumento. Navigia, in longum, contis pelli possunt, dum in profundum delata, remis opus habeant. Piscatores, solo contorum adminiculo, ripas legunt, raroque provehuntur altius: quippe, territi periculo. qua re fit, ut capturam piscium minutiorum faciant; grandiores, ne in alto quidem reperturi: ut, piscibus penitus

^{m.)} Lib. III. passim.ⁱ

^{n.)} l. citato.ⁱⁱ

^{o.)} Lib. II. c. XII. Tab. IV.ⁱⁱⁱ

^{p.)} Nihil absonum feceris, id si volueris adfirmare: cum simile quidpiam observaverit MARSIGLIUS, circa paludes Comitatus Bácsiensis, inde a Tibisco propagatas.^{iv}

^{q.)} Annalibus Boiorum, Lib. I. f. 47.^v

¹ pro *hunc lacum* AVENTINUS 1580. p. 47. *qui* (sc. lacus) ² AVENTINUS 1580. l. c. *patet* ³ AVENTINUS 1580. l. c. om. ⁴ AVENTINUS 1580. l. c. *deprehendens*

ⁱ Vide Taciti Annalium lib. III. passim.

ⁱⁱ Vide LAZIUS 1546. p. 42.

ⁱⁱⁱ Vide Ptolemaei Geogr. Lib. II. c. XII., et tab. Europae IV.

^{iv} Vide MARSIGLIUS 1726. I. p. 85. *Quem locum Marsiglianum fuse citat Belius in notitia Comitatus Bácsi-Bodrog, cum de paludibus pone Tibiscum sitis disserit. Vide EFK Hist. I. h. pp. 8–9.*

^v AVENTINUS 1580. p. 47. *Notandum est duas Annalium Aventini editiones in hac descriptione in usu esse; Matolai enim editione hac a. 1580. prodita, Belium vero editione a. 1554. promulgata uti. Vide infra.*

iam defecisse haud immerito querantur. Adversum est, rarius lacum glacie integri. quod si fiat, inter praesagia haberi consuevit, vitis, nimiis frigoribus, adustae. quemadmodum A. MDCCXXIX. dum haec recognoscimus, evenit. Nimirum, integer, alta glacie, ita concreverat, ut nudarum aquarum indicium nusquam superfuerit: quod alias evenire solet, aliqua eius parte, passim, a glacie, libera. Rediit, eadem haec hiemis, post hominum memoriam, omnium saevissimae, rigiditas, anno MDCCXL. tantae pertinaciae, ut, ultra hibernos fere menses, glaciali itinere, potuerit traici, concretus glacie lacus. Exundare consuevit rarius. Si increseat, non prata modo, verum etiam agros, offundit; at post decrescens reddit terras graminibus et sementi, perquam idoneas. Alioquin, cannarum arundinumque, multa in margine silva est, quae vario avium generi dat hospitium. Arena, ripis solidioribus, colorem refert, ex rubeo, argenteum, quem ad perspergendam rem scriptoriam, adhiberi vidimus. Exitu aperto caret, sed quas cohibere undas nequit, per lacunosos meatus, locis primo palustribus, occultissime insinuat, deinde palam in *Rabczam* amnem effundit. Palustres locos vocamus, campum illum riguum, lacui confinem, qui Hungaris *Hanság* dicitur, *Wasen*, Germanis, utrisque a cespite, quo vestitus est, vivo et viridi. Toto enim terrae tractu, quo ad duo milliaria in longum latumque extenditur, nil nisi cespitem gignit, scirpo passim, et densissima arundine, alnetoque, silvae instar, in medio, planitiem illam, interstinguentibus. Subtus aquae, quas lacus suffudit, stagnant; affluentibus ex *Raba* aliis. His itaque, cespes, spongiae instar bibulus, supernatat. Insulas crederes, *Cyaneas*, nisi natando vagari eas POMPONIUS^{r.)} dixisset: nostra enim hac regione, eodem loco, quem tenet, perpetuo suspensa est. Nam, pendere huiatem humum, et adtolli, aquis crescentibus, adcolae ideo putant, quia ea, quae in medio sunt, alneta, [p. 8] conspici nequeant, ubi se fluctus implevit; sed quamprimum recessit, depresso veluti cespite et arundineto, iterum se alnetum ostendit. Multum gramen tota planitie gignitur, sed quod foeno aptius est, quam pabulo, pecus enim aditu prohibet. Nam praeter humidum solum, quod vestigium subinde fallit, lacunae iter praepediunt, in quas, si delatum fuerit, pecus, velut gurgite haustum, trahit magis adiuvantes, quam sequitur. Incautis nullum iter magis perniciosum; quos deceptit, tenet irretitos ita, ut difficulter emergant. Profecto nos ipsi, Anno MDCCXVIII. hac forte, Septembri mense, iter, antelucanis horis, facientes, rhedarii errore, praesentissimum adieramus periculum. Via eum seduxerat, qua rustici foenum extrahebant; quam cum incautus prosequitur, eo ventum est, ut neque porro progredi, neque iter flectere, sine ultimo discrimine, licuerit. Currus enim suspenso solo, non tam videbatur trahi, quam incerto situ fluctuare, cespite subtus cava, et voraginibus subruta. Accedebat, permixtus densiori nebulae, fumus, quem succensa, utroque viae latere, arundineta, eructabant; quibus rebus non prospectus modo oculorum adimebatur, nobis iuxta et iumentis, sed metus etiam aderat, ne, aut flammis fumoque enecemur, aut lacunae alicui illapsi, penitus haereamus. Ita erant res, cum oriente sole, lenis Zephyrus, nebulas fumumque subito discussit. Atque tunc demum, et quam periculoso loco, versaremur, vidimus, et qua eluctandum sit, statuere potuimus. Foenum itaque, non evehitur curru, sed metis, sigillatim in solidam humum extractis, idque non nisi propius ad

^{r.)} POMPONIUS MELA Lib. II. cap. VII.ⁱ conf. Plinius Lib. IV. c. XIII.ⁱⁱ

ⁱ Vide POMPONIUS MELA 1722. pp. 208–209.

ⁱⁱ Vide Plin. Hist. Nat. Lib. IV. c. XIII.

marginem, et soli qualitate arida; humida namque dum est, metae relinquuntur in loco, usque dum uligine constricta gelu, in vicos queant convehi. In medio habet lacus, quorum praecipuum *Regium* vocant, forte a piscibus, quos regibus pendere olim solebant, quorum usibus, piscatio fuit permissa. Haud procul a *Peisone*, alter se lacus aperit, minor *Palus Barbats*. priori, sed plerumque piscosior. *Luciis*, et *Cyprinis*, fere abundat; testudines quoque uberius proficiunt. Totus arundinetis oclusus, aquas, nisi propius accedentibus, non ostendit. *Barbats* ei nomen est, quem Hungari, *Barbatsi-Tó*, adpellant. [p. 9]

§. V.

Praeter hos, quorum mentionem habuimus, lacus, rivis, iuxta et amnibus copiosioribus, irrigua est, quaquaversum, regio nostra. A meridie, ex *Comitatu Castriferrei*, adfluit I.) *RABUS*, Pannoniarum olim, nunc Comitatum, *Semproniensis*, *Castriferrei* et *Iauriensis*, arbiter. Ita namque *PTOLEMAEUS*:^{s.)} *Pannonia*, inquit, *inferior terminatur ab occasu, superiori Pannonia, a divertigio Arabonis fluvii*. Arabonem scilicet, nominarunt veteres, uti et munimentum, quod ad confluentes amnis est, *Arabona*, in notitia Imperii^{t.)} legitur. Oritur *Rabus* in *Styria*, ultra vicum *Stubek* fonte unico, eodemque uberrimo. Inde, per patriae oram, varios vicos adluens, sui fere similis, in orientem excedit. Sed, ubi fines *Styriae* adtigit, verso, in septentrionem, alveo, adfluenteque *Faistrica*, auctus, tumidius in *Hungariam* exspatiatur. Primum oppidum, quod adluit, nomen habet a *Basilica D. Gotbárdi*; hinc medium *Castriferrei* Comitatum ferme dividens, acceptis *Pinka*, *Torna*, *Rechnica*, et *Güncia*, rivis, ad terminos *Comitatus Semproniensis*, devolvitur, ubi editiori¹ terrae positione, quae alveum intersecat, repercussus, duos alveos, dispensatis huc, et illuc, aquis, aperit. Uno, quem manu effossum putant aliqui, haud exiguam partem aquarum, cum *Hanság* communicat, atque partim simul, partim seorsim volutus, terram paludosam subit; altero, in ortum versus, perpetuos *Comitatum*, ut dictum est, limites, usque ad *Árpás* vicum, distinguit. Dives piscium, alit enim *siluros*, *lucios*, *percas*, *cyprinos*, et id genus, alios. *Astacis* ita abundat, ut integra plaustra, *Sempronium*, et *Vindobonam*, singulis hebdomadibus, advehantur. Laeto ubique solo volvitur, et pabulo non minus quam foeniseciis apto. Quod alveo devehitur, truncis arborum, et qua non illuvione alia, impedito, facile intumescit, longe lateque postea damnosus. Quocirca, saepius in Regni Comitatus^{u.)} sancitum legas, ut operis accolarum coadunatis, repurgaretur. [p. 10]

II.) *RÉPCZE*, proximus ab hoc est, fluvius Comitatus vernaculus. Oritur in monte, quem dedimus, limitaneo, ultra vicum *Kart*, loco edito, sed haud nimis praecipiti, unde in

Fluvii:

Rabus:

Répcza:

^{s.)} Lib. II. Cap. XVI.ⁱ

^{t.)} Conf. CELLARIUS Not. Orb. Antiq. Lib. II. c. VIII. p. 552. seqq.ⁱⁱ

^{u.)} Huc pertinent, A. MDCXXII. Art. 42. A. MDCXXXV. Art. 64. A. MDCXXXVIII. Art. 13. A. MDCXLVII. Artic. 29.ⁱⁱⁱ et 129. An. MDCLV. Art. 30.

¹ sic

ⁱ Vide Ptolem. Geogr. Lib. II. cap. XVI.

ⁱⁱ Vide CELLARIUS 1701. pp. 552-554.

ⁱⁱⁱ Erronee a Belio scriptum in articulo XXIX. anni 1647. de repurgando Rabae alveo agi; cum in iis comitiis nonnisi in art. CXXIX., quem etiam Belius notat, de eo legere potueris.

Tásche:

vallem demissus, collecto in orientem alveolo, vicum, sui nominis, *Rabnicz* rigat. Ita enim a *Germanis*, et *Croatis*, nominatur. Deinde, in septentrionem incurvus, postquam vicum *Bonya*, rigavit, rursus in orientem flectitur, atque heic iam spatiosior, valle egressus, iterum valli se insinuat. Hinc *Oberlosdorff* praeterfluens, iuxta *Kéthely*, ad coenobium, quod *Kloster* vocant, decurrit, recipitque amnem *Csáva*, Germanis *Stob*, dictum. Ultra, rivum admittit, qui ab *OberPetersdorff*, et *Lakenbach*, duplici alveo, per totidem loca, defluit, quo haud mediocriter auctus, pone vicos, *Lotsmánd*, *Sira*, *Gyulovicz*, *Salamonfa*, *Gyaloka*, utrumque *Szakony*, oppidum *Csepreggh*, ad triplicem *Bük* procurrit. Inde vicissim quam plurimos vicos rigans, *Comitatum Semproniensem*, a reliquis, usque ad *Geresd*, disternit. Mox, verso in orientem cursu, mitiori, iuxta nemus, alveo, ad *Szergény* defertur, ubi eum palustris terra, in multos ramos, dividit, ac denuo in unum alveum collectum, cum ingenti strepitu, sub terram rapit. Cursus subterranei indicium est, manantis sonus; tacito enim murmure, ultra XX. stadia, subtus labitur, dum ex alio velut fonte conceptus, in lucem denuo editur, et novum alveum intendit, priori illo, multo spaciosorem: quippe, in latitudinem, decem, plus minus, passuum, diffusus. Ita, cum aliquot stadia progressus est, in *Comitatum Iauriensem* sinuatur, in territorio *Denesfalvensi*, *Rabo* illapsurus. Piscosus et hic est, sed non pari cum *Rabo*, seu multitudine, seu praestantia. Post hunc, III.) TÁSCHÉ, non tam aquarum nobilitate, quam cursu, memorandus est. Oritur, fonte altero, apud *Rorbachum*, loco depresso magis, quam edito. Inde, flexo varie alveo, ad *Schadendorff*, vicum delatus, utrinque vicinos agros, prataque [p. 11] humectat. Hinc, rigandis *Semproniensium* hortis culinaribus, brassicae in primis, quam proximis agris deponunt, succursurus, caverna, piscinae instar, ante portam coerctetur; ubi quidquid adpositae crepidinis fastigium superat, partim per cataractem defluit, partim per canallem, molae servit, quam proxime habet subiectam. Ultra, collecto alveolo, intra suburbia decurrens, quia *Ptochodochium* subluit, *Spitelbach* Germanis nominatur. Multos illic usus praestat, dum vicissim in unum coactus, extra urbem emittitur. Alterum fontem habet ultra vicum *Wondorff*, in monticulo, ad medium, supra *Sempronium*, lapidem, unde perpetua valle, exiguo canaliculo deductus, complures molas, si caelum sit lacrymosum, agit, antequam ad urbem perveniat. Vix quingentos passus processit, dum obiecto aggere coercitus, urbi se cogitur insinuare. Ante moenia, molam agit, haud magno possessorum emolumento. Nam, ubi accrescit, crepidinem, qua cohibitus fuit, perrumpit, relinquitque molam aquarum inopem; contra, quum minori est alveo, arescit aestate, hieme vero gelu adstringitur, rotasque molarum sufflaminat. Eo tamen opportunus est, quod *Semproniensibus* aquas subvehat: namque, in tres meatus divisus, dextro, et sinistro ramo, piscinas locupletat, medio in fossam demittitur, qua urbis moenia praecinguntur. Eadem in fossa, fullonica, visitur, quam eiusdem amniculi ductus, a dextro huc derivatus, urget. Inde dimissus, ad portam urbis inferiorem decurrit, atque ubi infra pontem, qui urbem iungit, aliquot passus processit, ducto sub terram canali, occultus, ad colliquias, quae proximas domos interfluunt, submittitur. Tandem, iuxta hortorum sepem, ad molam, quae moenibus suburbiorum adnexa est, delatus, hac impulsus, intra passus minimum quadraginta, priori rivo miscetur. Ita corrivatus, copiosior evadit, directoque, ad ortum cursu, molas, quas infra urbem offendit, utilius iam constantiusque promovet. His transmissis, longas [p. 12] ambages fecerat, dum vicissim dextrorsum flexus, in meridiem, unde digressus fuit, redit. ubi receptis undis, quae supra urbem, crepidinem

eius excedentes, ab eo se derivaverant, recta, per declives campos, ad *Kopház*, et *Czenk* vicos, defertur, mutatoque isthic nomine *Ikva* iam vocari incipit. Haurit et hic rivulum, e montibus supra *Ritzing*, demissum, quo imbribus exundante, ita saepe augeri solet, ut in aliquot passus diffusus, ripas, quibus coarcebatur, excedat, multumque pratis noceat, praesertim ad vicos *Szétsény*, *Loos*, *Pinye*, *Musay*, oppidum item, quod a *D. Nicolao* nomen habet. Alioquin, lento alveo, ubi ad campos pervenit, varie sinuatur, nec ubique aequali tractu, sed tortuosis, pigrisque flexibus, incurvatus, sensim, terram paludosam, cuius supra meminimus, subit, ubi velut emortuus, nusquam manifesto exitu, ut de *Répcze* narravimus, furtivus quasi deficit, caecis *Rabae* meatibus, fortasse absorptus.

IV.) *WOLKA* huic succedit. Demittitur is e montibus ad arcem *Frakno*, parvo, sed ubere ductu. Primus vicus, quem interfluit, *Matersdorff* est, alter *Walpersdorff*, *Bettorsdorff* tertius. quorum singulis, quia per solida fertur, aequo alveo, limpidus se insinuat. Neque *Zemendorffio* noxius est: quippe, angustiis, per quas fluit, impeditus; sed ubi ad laxiores sinus regionis venit, vastius se exporrigit, praesertim, si largos ei imbres procellae adfuderint. Eo tractu, qua ad *Kleinhöflein* itur, tam late saepe diffunditur, ut iter, vel intercipiat plane, vel extra modum impediatur. Ceteroquin, si intra alveum se contineat, innoxius, per agros *Kis-Martonenses*, *Margaritenses*, *Oslibenses*, et *Geschisios*, in lacum *Peisonem* exspatiatur.

Wolka:

V.) *LAITA* hinc est, amnis non modo *Comitatus*, sed *Hungariae*, ista ora, limitaneus. *OTTO FRISINGENSIS*, *Lytaham* vocat, dum inter *Lytaham* et *Vischham*, (*Fischam* vult) fluvios, Hun[p. 13]garos esse castra metatos, scribit,^{x.)} quibus se ad *Vischaham* Austriacus cum suis copiis opposuerit.^{y.)} Hoc *Lytaha* fluvio, limites *OTTONEM II.* Imperatorem distinxisse, *LAZIUS* ex pervetusto eiusdem *OTTONIS* diplomate, adseverat.^{z.)} Verba eius ita habent: *Marchiam*,¹ inquit, *orientalem*, *OTTO*, *hoc nomine secundus*, *Caesar*, *Engelrico*² *tradidit*, *limitibus distinctis*, *Lytahae*, *Nardini*, *Pielagi* et *Drasamae* *fluviorum*, *qui adhuc hodie fluvii limites Austriae distinguere dignoscuntur*. Nascitur *Laita* in *Austria*, fonte triplici, quorum singulos, mons *Cetius*, circa *Schottvinum*, et *Gloknicz*, rapidissimis rivis, effundit. Itaque, tantis aquis ad *Neostadium* confluentibus, dignus videbatur amnis, qui *Hungariam* ab *Austria* divideret. Nec sane alius in *Danubium*, tam elegans invehitur. Quid *Neostadio* praestet, dicere non adtinet. Inde, ad *Neüfeld* delatus, pulcherrimos camporum situs, cursu laetissimo, intersecat. Ad *Winpassing*, ponte, cum vico *Wampersdorff*

Laita:

^{x.)} De *FRIDERICI I.* rebus praeclare gestis, cap. xxxi.¹

^{y.)} *Chronicon Hierosolymitanum*, *Lintacem* adpellat;ⁱⁱ sicuti in *Comitatu Mosoniensi*, vidimus, ubi simul, limes *universae Franciae*, seu *Germaniae*, dicitur. ⁱⁱⁱ

^{z.)} In *Vienna Austriae*, Lib. III. Cap. II. p. m. 86. ^{iv}

¹ *LAZIUS* 1546. p. 86. *Marcham* ² add. a *Belio*

ⁱ *Cap. XXXII.* scribendum ei esset, uti editiones, quibus usus esse creditur, clarissime testantur. In illo enim capite de fluvio *Lajta* mentio est. Vide exempli gratia *PITHOEUS* 1569. p. 212.; *URSTISIUS* 1585. p. 425.

ⁱⁱ Vide *CHRONICON HIEROSOLYMITANUM* 1584. ff. 16^v, 17^v, 20^v.

ⁱⁱⁱ Vide *BÉL* 1735–1749? V. 52. *Locum*, ubi scriptor *Chronici* fluvium *Laitam* (*Lintacem*) *limitem Galliae* (*Germaniae*) *appellat*, vide in *CHRONICON HIEROSOLYMITANUM* 1584. f. 20^v. Quod citat *Belius* in eodem *Comitatu Mosoniensi paullo inferius* (Vide *BÉL* 1735–1749? V. p. 58.).

^{iv} Vide *LAZIUS* 1546. p. 86.

iungitur. Tum, inter densas arbores, utrinque manu positas, adiacentibus hinc inde hortis, placidus defluit. Nec tristior postea eius lapsus est, maxime ad *Brügam* oppidum, ex se cognominatum: ubi, nescio, orneturne magis, an ornet? Hortum enim *Comitum Harrach* interfluit, nostra aestimatione, maiorem. Ex omni parte, qua eum rigat, nunc clathris utrinque ductis, nunc pontibus stratus superbit. Adstant undique arbores, ex industria positae, quae ramis hinc illinc prominentibus, alvei margines iucundissime inumbrant. Nec sua laus fluvio deest, quin tanti decoris memor, gratum se praestet viridario. Primum, qua hortum influit, *Italicas* arbores humectat; deinde, iucundo flexu, velut humano labore sinuatus, per interordinia fluitat. Existimares, amplexibus horti haerescere velle, tam negligenter, et quasi invitus, disce[p. 14]dit; sed extunditur tamen, urgentibus, a tergo, undis. Itaque in *Comitatum Mosoniensem* incesso passim a molis alveo, delabitur, ubi descriptus a nobis est, pro eo, ac meruit.ⁱ

Aquae aliae: VI.) Habet *Comitatus* hic, alias etiam aquas, quibus sua gloria debetur, in quibus *Csávam* rivum nominaveris, quem *Stob* Germani vocant. Sed nec fontium perennium, optimisque undis scatentium, laude, vicinis regionibus facile concesserit.

Fontes acidi. *Acidarum* rariores sunt scaturigines, si eas excipias, quae ad lacum *Peisonem* et ad vicum *Keresztúr, Ramnitz et Piringsdorff*, saliunt; sed quas, non omnium gustus, aequè adprobat. Inter salubres, fontes sulphureos praecipue censemus. quorum, iis locis, ubi scatent, iuvabit meminisse.

§. VI.

Aeris temperies.

Caeli temperies, tota regione salubris est, atque incolis amica; tum, quod climate gaudeat tempestivo, tum quod terrarum situs, non possit non, ad eam opportunitatem, egregie conspirare. Neque enim, sic planus est, quin montibus emineat; neque ita impeditus, quin satis pateat, solis, et ventorum, illapsui. Itaque, iustam campi, cum montibus, permistionem, iustum aeris temperamentum, consequitur. Calet, et friget, non quidem semper aequaliter; ita tamen, ut neque frigus, nisi annus exorbitarit, intensius sit, aut diuturnius; neque aestus alius, quam qui ingenio regionis respondeat. Quod haud observes, ubi, vel sola planities, vel montes soli, obtinent. Neque id, ad singulas temporum vices, trahendum temere, velim. Habet regio nostra frigus, habet subinde calores etiam, iusto vehementiores, quemadmodum hoc, anni partes postulant, et tempestatum vicissitudines variae. Nihil tamen ita excedit, quin futurum esset maius, nisi iusta regionis positione, temperaretur. Accedit, quod diversos terrae tractus, caelum diversimode adficiat: quae propiora sunt montibus, [p. 15] magis frigoribus exuruntur; reliqua regio, placidiore bruma uteretur, nisi venti essent, qui eam plerumque redderent asperiores. *Corus*, in primis frequens est, qui ex *Austria* irruit, saeviturus validius, nisi monte *Cetio* repercussus, opportune mitigaretur. Igitur, etsi non viti semper, tamen regioni, numquam non *Corus* salubris est. Perflat enim, et discutit, quidquid uligo exhalaverat. Quod in primis, eo tractu *Comitatus* experimur, ubi lacus et paludes, lentescentibus aquis, torpent. Quare, ingenia hominum, corporisque habitus, si alibi, hic profecto vegetus est, atque dignus commendatione. Excrescunt in altitudinem eximiam plerique,

ⁱ Vide BÉL 1735–1749? V. pp. 5–6.

membrorum compage, forti et decora. Labores, vix refugiunt alii, quam quorum vesanas mentes torpor occupavit. Hinc, culta ubique regio, et ad usus humanos, pulchre subacta est.

§. VII.

Nihil heic non proficit, quod a solo pingui exspectes. Et vitibus quidem, vix ulla est amior regio: quae, *vinum* quam generosum, quamque tolerans aetatis, fundat, quia dictum^{aa.)} alibi est, nunc recolere nihil adinet. Conspirant *Cereris* munera, puta, *tritici*, *siliginis*, *hordei*, et aliorum seminum fruges. Praestantiae tritici indicium est, quod huias, carius semper emitur, quam quod extra *Sempronienses* agros, crevit. Nec postponi debent legumina, proventus et adprobationis eximiae. *Phaseli*, prima ratio est, quod et celeriter prodit, et maxime ingrandescit. *Pisa*, muscis infestantur; melius *lentes* proficiunt. *Cicer*, quod arietinum vocatur, aestimatione caret. Similis quoque ratio est *milii*, quod parvo labore conualescit. *Rapis* nihil felicius increscit. Sero iacta semina, incrementa capiunt magnitudinis praecipuae, gustusque probi. Seruntur plerumque in stipula, post desectum triticum, nec, quod alterum terram fatigant, deficiunt, solo succum administrante. Neque *linum* respuit ager nostras, quamvis parcius [p. 16] colatur. *Pomorum* complura sunt genera: in his praestantiora, mala *Bosnica*, *Misnica*, et *Cydonia*. *Pyra*, vernaculis, exotica, multum miscentur. Peculiare illud est, quod *Cosemannum* vocatur,^{bb.)} dulcis gustus, coloris viridis, magnitudinis *Papocinum* saepe excedentis. Nec vilius isthoc, quod *sacchareum*, ob saporem, vocatur. Mira fructus suavitas, dulcitudinem, thureo odori, miscet. *Pergamutena* variant, non specie modo, sed forma quoque, et tempore, hieme aliis, aliis aestate, mitescentibus. Ab his proxima sunt, *pyra Macaria*, gemini et isthaec fructus, flava alia, alia fusca. *Pruni* genus nobilissimum est *Persicum*, quod hac plaga, post *Günzium*, in primis gaudet: magnitudine malis auratis accedit, gustu etiam anteit, magnique in *Austria* aestimatur. Neque minus *Cerasis* aut saporis est, aut gratiae, praesertim *duracinis*, quae mole grandescunt egregia. *Nucum* gloria, si non praevenit, *Comitatus* noster, alios, nullis cedit. Non referam iuglandes, amigdala,¹ avelanas² geminas, rubei pericarpium, et albicantis. *Castaneis* profecto, in primis est, cur glorietur ager *Semproniensis*: quippe, quarum, et copia insignis hic est, et praestantia. Adde, hortos olitorios, iuxta et pomaria, quibus passim subsessi sunt, vici, maxime apud interamnenses, *Répczae* et *Arabonis*, ubi tam uber est proventus prunorum pomorumque, ut domesticae pecudes, si foecundior annus fuerit, ad saginam iis nutriri dicantur, ne ob copiam, putrescant.

*Fertilitas
regionis.*

^{aa.)} Parte Operis nostri *Physica*, eo capite, quod de Vino Hungariae, atque in his, de *Vino Semproniensi*, professa opera, commentatur. Adde *Prodromum* totius operis Lib. III. Cap. XI. p. 155.¹

^{bb.)} Kusma pirn.

¹ sic ² sic

ⁱ Sub „parte operis sui physica” Belius intellexit librum tertium physicum *Notitiae Hungariae novae*, cuius sciagraphiam in *Prodromo* dedit. Vide BÉL 1723. pp. 125–204. Quem „librum” aliquando praelo submissum iri Belius confidisse videtur; qua vero spe postea frustratus est. Vide etiam TÓTH 2007a I. pp. 29–53. Quoad vero dissertationem de vino *Semproniensi*, in lucem edita est ea in eodem *Prodromo*, sicut etiam Belius annotat. Vide BÉL 1723. pp. 155–193.

§. VIII.

Res pecuaria. *Boves* regio progenerat albos, rubescentes rarius, compactos tamen, et culturae patrii soli, habiles. Verum, discrepat et hic Comitatus, partibus suis. Quo longius campos aperit, hoc maiori pecore gaudet; exilius est, ubi *Austriae* committitur. Genus vaccarum *Helveticarum*, iam et alit, et procreat, quod per imitationem incolarum, a nobilibus introductum, percrebuit. *Equorum* foetura, iniquior esse creditur, non [p. 17] tam regionis culpa, quam curae neglectu. Lautiores enim, qui sunt, animantia aliunde huc deducta, ex more, amant; tenuiores, ex operarum usu, equos metiuntur, vulgari illo genere, contenti. Cuiuscunque demum generis sint, et caelo soloque huiati, facile adsuescunt, et adprime convalescunt. Pecus *ovillum*, non tam frequens, quam alibi est; sed neque hoc carent villae et rustici, sive Hungaricum velis, sive Germanicum. *Porcorum* genus candidum fere est, et vastum, oblongum item ac procerum. Hinc plerisque rusticorum, et victus est, et nonnumquam quaestus.

§. IX.

Venatus. Venandi facultas, nobilibus, cum rusticis, communis fuit, dum lege vetaretur: magna, sane ferarum iactura, quas nemo non ignavus consecrabatur. *Leporum* non est tam sapidum genus, quam quod ultra *Rabum* capitur. *Cervos* haud videas, nisi qui extra fines *Austriae* egressi, isthuc commigrarint. *Caprae* multo sunt frequentiores, praesertim in Comitatus parte interamnana; sed et has, *apri* copia superant, qui relictis locis silvestribus, ad lacus commigrant, pabuli, et volutabrorum causa. Itaque,

*Saepe volutabris pulsos stridentibus apros,
Latratu turbabis agens.ⁱ*

Nihil enim cannetis, ad occultandum hoc genus animalium, aptius. *Ursi* non facile occurrunt; quin et *lupi* infrequentes sunt, credo, venatorum solertia, iam pridem diminuti. *Vulpium* quoque parcior, quam pro more, venatus est. *Mustelas* albas, interdum intercipiunt rustici, mira pulchritudine, oculis rubentibus.

§. X.

Aucupium. Sed avium multo maior est copia, aquaticarum in primis. *Ardearum*, *anatum*, *anserum*, [p. 18] *fulicarum*, *gallinaginum*, tanta, ad lacum, multitudo visitur, ut aquas, ubi se demittunt, intercipient. *Turturum* millia, ad vicum *Tundelskirchen* admiratur HOBBERGIUS, eximius rei rusticae scriptor.ⁱⁱ *Perdices*, intra vineta, turmatim circumvolitant, sed etiam inter sata occurrunt, grandi copia. Nec, quod perpetuo, a rusticis capiuntur, ita deficiunt, quin annis singulis, eodem iterum, si non maiori numero, invalescant. *Urogallorum*, et *Tetraonum* rarius adparet vestigium, quod montibus ii, qualibus heic carent, delectantur.

ⁱ Vide Verg. Georg. 3, 411–412; in editionibus pro „stridentibus” etiam „silvestribus” ponitur.

ⁱⁱ Vide HOHBERG 1695. II. p. 794.

Sed *Otides*, subinde videre est in campis, et ad lacunas paludosas. *Coturnices*, et *alaudas*, non est necesse commemorare, quippe ubique obvias. Digniores sunt recensione, *Turdi*, quorum vix alibi copia maior; sive genus illud velis, quod Germani, a iuniperi baccis, denominant; sive turdelas. Isti, e silvis adveniunt hieme, dum nivibus expulsi, baccas ad escam coguntur disquirere. De *Sturnis*^{cc.)} dictum alibi est. His succedunt *galbulae*, non copia, sed magnitudine, subsimiles, licet pennis differant. Et quis tot genera recenseat?ⁱ

*Heic iuvat aucupium, heic stipulis ager abdit alaudas,
Atque coturnices, si placet, heic capies.
Obtentu retis lini, seu fallere nexu
Seu visco¹ turdum, Phasidis †indit² avem.*

§. XI.

Nec piscibus regio caret. Praeterquam enim, quod *Rabus* fluvius piscosus omnino est; olim etiam ex lacu petebantur; qui tamen, ut diximus, casu nescio quo, penitus emortui iam creduntur. Caussam, in eo ponunt nonnulli, quod aquas aperte non exmittat, itaque nullos recipere, ex *Arabone* aut *Danubio* potest. Accedit, quod ob aquae, subinde decrescentis, [p. 19] torporem, et illis, quibus pollet, necessum sit, aut fundum petere, aut penitus emori. Rectius forte, *sal nitri* accusare possis, quod, quia copiosum, per limosos lacus margines, nasci consuevit, inficit aquas, redditque inhospitales piscibus. Cancrorum copia minor est, quam id reri possis. Pinguis tamen *Rabi* tractus, eleganter eos fovet, ut non succidiores modo, quam alibi, evadant; sed etiam carnes habeant, gustui multo gratiores. Illud mire, rariores, per Comitatum piscinas occurrere. qua una tamen re, eximie locupletari posset piscatio, si essent, qui exterorum solertiam, et hic vellent, cum cura, aemulari.

Piscatio.

§. XII.

Metallis, nulla datur opera, vino, aut frumento, aurum argentumque, quaerentibus incolis. Neque tamen dubium est, quin terra haec, has quoque opes habeat. Eo monte, qui ad vicum *Wohndorff* prominet, sabulum inesse constat; cuius pondus centenarium, quincuncem argenti exhibere, rerum periti testantur. *Sulphur* quod terra redolet, metalliferam

Metallorum
inopia:

^{cc.)} Eodem loco, quem nunc indicavimus, §. xx. sequi. p. 167.ⁱⁱ Sunt enim *Sturni*, vinearum *malefici depopulatores*.

¹ corr. ex *nexu* (quod iam in ms. A a Johanne Matolai temere iterum descriptum, vide A f. 8^r) sec. BARBERINUS 1637. p. 127. ² sic et in ms. A f. 8^r

ⁱ *Hi versus qui sequuntur ex poemate Mapphaei Barberini (postea pontificis Urbani VIII.), in quo „rusticatum invitat amicum”, mutuati esse videntur; quod si ita est, eos non solum mutuatos, sed ex magna parte commutatos (ne dicam extortos) a Belio esse censeamus oportet. Carmen enim Mapphaei ita sonat: „Aucupium iuvat? hic stipulis ager abdit alaudas:/ Hic nutu signata canis capienda coturnix,/ obtentu retis: lini seu fallere nexu,/ seu visco turdos libeat; venantis in usum/ est nemus aptatum: perdix et Phasidis ales/ non desunt.” Poema vide in BARBERINUS 1637. pp. 127–131., locum citatum in pp. 127–128.*

ⁱⁱ Vide BÉL 1723. pp. 167–169.

*Lapidicina
Rákosiensis:*

regionem arguit. cuiusmodi loci passim occurrunt. Celebris est lapidicina, quam ager *Rákosiensis* habet: non modo ob lapidis praestantiam, sed etiam latomias, quibus operosiores haud facile repereris. Complures sunt specus, horum tres praecipui, singulari ingenio, ac supra, quam describi facile sit, eximii. Ex ea parte, qua *Sempronio, Rustinum* itur, grandi hiatu patentes, collem lacui adpositum, ex summo statim vertice, aperiunt. Tunc alte demissi, et quantum demittuntur, ampliores, fulciuntur columinibus, manu excisis, ne late suffossa moles, in lapidarios, intus operantes, corruat. Excidendis lapidibus, tota, qua sunt latomiae, amplitudine, tantae latitudinis portio depromitur, quantam lapidum eruendorum modus postulat. A summo incipiunt, dum ad imum, continuo veluti scamno, lapidibus, quantum opus est, excisis, perveniant. Una portione absoluta, incipiunt, alteram, atque ita sigillatim erutis saxis, lapidinae, in dies maius spatium interius nanciscuntur. Mireris varii generis ossa, rostra avium, et conchylia, in lapidem versa, heic reperiri. Vix ter, quaterve, malleum saxo infigere opus fuerit, dum id genus conchylia, [p. 20] formae variae, se ingerunt. Multa millia eruunt, quotannis lapidarii, venundantes, pulchriora, quibus arrident, ut singulis grossis, quina senave, pro lubitu, habere possis. Spectator aderam, quum conchae excisae essent, vola manus, ampliores. Separantur a saxis facile, si aquae iniectae, macerentur. Interdum, et sine hoc, quovis cuspede possunt revelli. Praeter has, plures, Comitatus, lapidinas habet, in primis *Margarethensem*, quae aegre *Rakosiensi* cesserit; sed non est tam boni lapidis. qui tamen excinditur, non muralibus tantum substructionibus; sed etiam statuariae, cippis, columnis, monumentis, omnino idoneus est. Nam, quod friabilem habet materiam, commodissime sculpitur, et parietes exhibet siccos, nullisque humoribus importunos.

eius portenta.

§. XIII.

*Numismata
vetera, passim
obvia:*

*rariorum
catalogus.*

Etsi, rudis metallorum materia, rarior in his terris est, invenitur tamen signata. Numismata Romanorum intelligo, quae ita frequentia occurrunt, ut non defuerint, qui integros, de eis, libros conscribere meditarentur. Scilicet, cum Romanae ditio- ni tractus iste accensebatur, dispersi tunc nummi, et temporum diuturnitate, alte in terram depressi, subinde iam, ab agricolis eruuntur.¹ Rariora sunt, quae Imperatores, *Iulium, Augustum, Tiberium, Drusum, Caium, Claudium, Neronem, Marcum, Vitellium, Galbam, Vespasianum, Domitianum, Nervam, Traianum, Hadrianum, Aelium Antoninum, Aurelium, Verum, Sept. Severum*, et alios plures referunt. Elegans est, Augusti nummus argenteus, cum icone et ἐπιγραφή PROVIDENTIA DEORUM. Praeterea, nummos reperias, quos nec *Mediobarba* scire potuit. *Tiberium* certe, cum imagine *Pontificis Max.* catalogo, quem confecit, non inseruit.ⁱ Nuper admodum *Valentis* nummus erutus est, qui galeatam figuram, flexis genibus ostendit; nec non *Constantini Magni*; ubi quadrigae, Imperatorem, cum manu [p. 21] ei caelitus porrecta, devehunt: forte, ut doceretur: *Fidem, DEI donum esse*. quam, primus, in Caesaribus amplexus fuerat, *Constantinus*. Sunt

¹ corr. ex *erruuntur* sec. ms. F f. 10^r.

ⁱ *Catalogum nummorum aetatis Tiberianae apud dictum auctorem vide in MEDIOBARBUS 1683. pp. 61–71., ubi, sicut Belius asserit, frustra in descriptionibus nummorum mentionem „imaginem Pontificis Maximi” requiras – certe dubium est, an Belius sive Matolaius recte nummum illum designaverit.*

etiam quidam ex auro rariores, ut *Iulii, Antonini, Lepidi, Antoniae, Vitellii, Domicillae, Iuliae, Titi, Domitiae, Nervae, Aelii*, reliquorum. Maiores sunt in aere, *Tiberii*: plumbei quoque reperiuntur, sed non sine fraudis crimine. Serratos passim inveniunt agricolae, rotulis dentatis similes, quorum praecipuus *Papiam* gentem plebeiam, refert, cuius Triumviri pater, legem tulisse fertur, ne quis peregrinus in urbe esset. Caput eius, parte altera, pellis caprina obtegit, altera, inerrat gryllus: in cervice urceolus est, cum inscriptione: *Luc. Papi*. Haud vulgarior est, familiae *Mamiliae*, et *Fusiae*, cum figura *Pacis*, orbi *insistente*, hastamque manu tenente, cui *Italia* cornu copiae, et omnes suas opes, in pacis gratiam, offert, cum symbolo caducei, qui a tergo visitur. Occurrunt item alii, in quorum formis, bini luctantes visuntur, altero alterum, comis ad terram detortis, opprimente, cum lemmate: *Gloria Romanorum*. Longum foret, enarrare, urnas ferale, sepulchrales ollas, vitra lacrymarum, fictilesque lampadas, et id genus, monumenta subterranea. Recenseat haec alius, in *Hungaria*, quam promittit, *subterranea*.¹

MEMBRUM POLITICUM

De

Incolis et Magistratibus¹ Comitatus Semproniensis

S Y N O P S I S

Regionem, Pannonii primum tenuerunt, post hos, Romani, Vandali, Gothi, Hunni, Longobardi, Avars, Hungari.

§. I.

Incolae hodierni Hungari.

§. II.

Germani, horum antiquitas et lingua. §. III.

Croatarum origo, et linguae indoles. §. IV.

Mores, et consuetudines incolarum: Hungarorum: [p. 22] Germanorum: Croatae,

¹ corr. ex *magistratibus* (error copistae solummodo huius manuscripti)

ⁱ *Sine dubio de Sebastiano Ferdinando Dobnero (1685–?) opereque suo hic mentio fit. Quae mentio non a Belio, sed a Matolaio orta, qui in suo schediasmate haec scribit. Vide A. f. 10. De eodem proposito Dobneri agitur in periodico „Nouvelles Littéraires” 27. Febr. 1717. dato, ubi Dobnerum in concinnanda „Hungaria subterranea”, in quo opere Romanas antiquitates in Hungaria saepissime erutas sit explicaturus, esse occupatum legi potest. Vide NOUVELLES LITTÉRAIRES V. 130. Johannes Matolai annis 1711–1715. in gymnasio Soproniensi studuit, ac post peregrinationem suam academicam in eandem civitatem reversus ibi habitavisse videtur ab anno 1720 (aut antea) usque ad annum 1723. Vide TÓTH 2007a I. pp. 75–76., TÓTH 2009a p. 147. Unde facile coniectari potest, ab ipso Dobnero de „Hungaria” eius „subterranea” – numquam, ut scio, confecta – illum edoctum fuisse.*

<i>Germanos imitantur.</i>	§. V.	<i>Instauratoris Comitum Iohannis Eszterházy, ad provincialium ordines, gravis oratio.</i> §. X.
<i>Summus Comitatus Magistratus, et horum catalogus.</i>	§. VI.	<i>Principis Paulli Antonii responsio.</i> §. XI.
<i>Ritus instaurandorum Supremorum Comitum, exemplo Paulli Antonii Eszterházy Principis, expromtus: pompae, qua adventantem provinciales, Sempronium deduxere, hypotyposis.</i>	§. VII.	<i>Publici provincialium plausus, votaque, Hungarica oratione, ab Alexandro Czompó, exhibiti.</i> §. XII.
<i>Inaugurationis exordia: liberarum regionumque urbium salutatio, qua principem accipere.</i>	§. VIII.	<i>Fit solemnitas inauguratio, ritu patrio: festivae adparatissimaeque epulae.¹</i> §. XIII.
<i>Regis mandatum, de inaugurando principe Paulo Antonio, in praetorio urbeo, solemniter promulgatur.</i>	§. IX.	<i>Olim, Supremorum Comitum axioma, cum praefectura, seu Capitaneatu Sempronienfi fuit coniunctum: Vladislai II. in eam rem, diploma.</i> §. XIV.
		<i>Insignia Comitatus: eorum, sicuti sunt hodie, auctor, Paullus Princeps Esztoráz.</i> §. XV.

§. I.

Regionem, Pannonii primum tenuerunt:

Insignis haec regio, quae iam limitibus *Comitatus Sempronienfi* continetur, digna fuit, cuius caussa,² tot olim gentes decertarent. Bellicosus, ferique *Pannonii*, primi oram occupaverant: neque tamen, licet summa ope niterentur,^{a)} immunes a Romanorum potestate perdurarunt. Alioquin, quoad rerum potiebantur, agrum, utcunque^{b)} colebant. Nam, et vitis inerat, et hordeum, miliumque; tametsi nulli magistratui, excepto duce, subiecti, separatis, per cognationes atque familias, consiliis, egerint.^{c)} Sed rectius rem

a) Sunt, qui Romanos, multo ante *Augusti* et *Tiberii*, Caesarum tempora, *Noricas*, adeoque et *Pannonicas* gentes, bello, frustra fuisse adgressos, adseverant, donec postea a Cl. *Drusio*, et fratre eius, *Tiberio Nerone*, subiugari, et in provinciae formam, redigi potuerunt. Conf. LAZIUS *Vienna Austr. Lib. I. Cap. v. p. 19.*ⁱ

b) DIO CASSIUS *Lib. XLIX.* scribit: *Pannonas*, vinum, quamvis paucissimum, idemque acidum, in agris habere, hordeum solum et milium edere.

c) APPIANUS, in *Illyricis*, carere eos dicit magistratu; sed regem tamen habuisse, ex RUFO discimus, in *Breviar. c. VII.* ubi nota *CELLARII*, consuli potest.ⁱⁱ

¹ corr ex *aepulae* ² sic (cf. etiam ms. F, ubi orthographia vocabuli sic correctata est ab auctore)

ⁱ Vide LAZIUS 1546. p. 19.

ⁱⁱ Vide *Sexti Rufi sive Rufi Festi Breviarium a Christophoro Cellario recensitum notisque illustratum* (FESTUS 1698.), ubi in capite VII. de „*Batone Pannoniorum rege*” fit mentio; in nota vero *Cellarii „e.”* vocabulo „*Batone*” adiuncta, quis fuerit ille *Bato* disquiritur. Vide FESTUS 1698. p. 17.

postea administrarunt Romani, quum, non colonias^{d.)} modo, urbibus et [p. 23] vicis, distinxerunt; sed peculiaribus etiam donarunt iuribus. Duravit haec Romanorum dominatio pluribus seculis, haud omnino intemerata. Habebant enim, quibuscum, pro regione perpetuo dimicarent, nunc *Pannonibus*, qui forte intervixerant, fraena mordentibus; nunc *Quadis*, *Marcomannis*, et qui horum sequebantur societatem, late incursantibus provinciam.^{e.)} *Vandali* certe tam diu *Romanos* lacesiverunt, dum lapsis eorum rebus, sedes suas huc transferrent. Adrisit eis haec ora, tantopere, ut licet ea multoties depellerentur, tamen maluerint precario^{f.)} heic vivere, quam sequi demigrationis consilium. Annos sexaginta, et quod excurrit, impleverant, dum vicissim, seu a *Gothis*^{g.)} infestarentur, seu novarum cupiditate sedium, in *Gallias* usque, adfluctis ibi *Romanis*, penetrarent. Post has conversiones, *Hunni* provinciam invaserunt, quorum ferocia, cum fortunae accessionibus, crevit, opinione celerius, evasitque eo, ut vel ad solam nominis *Hunnici* mentionem, inhorrescerent^{h.)} *Romani*: tanto magis, quod, *Gothos*, vigore pariter

post hos,
Romani:

Vandali:

Gothi:

Hunni:

^{d.)} De his coloniis fusius alibi. Privilegium autem, ex Austriae scriniis eruit LAZIUS Rer. Vienn. Lib. II. Cap. II. p. 35.¹ hoc modo: CLAUDIUS TIBERIUS NERO, CAESAR AUGUSTUS, Imp.¹ XII. Potesta. Trib. VIII. Pontif. Max. etc. *Frequenti senatu, cum per sententias singulorum iretur, convenit, ut Provincia Orientalis, quae et Pannonia, quando per singularem fidem, et constans obsequium, Romano populo cognita est, prae caeteris libertate frui debeat. Itaque, vectigalium, censusque immunitatem, supradictae Provinciae, concedimus, non eorum tantum, quae a Nobis, Populoque Romano imponentur, verum etiam, si quas a successoribus nostris tributorum pensiones obire iubeantur, has, ad immunitatem perpetuam, contrahimus. Volumusque Romani Imperii, quod in nos collatum est, auctoritate,² quod nullo onere Provinciae huius³ subditi, de reliquo unquam tententur exagitantur. Quod si quis, contra hoc nostrum Edictum praesumere audeat, huic igni et aquae, perpetuo interdictum esto etc.* Hactenus LAZII illud diploma, quod integrum dare placuit, non quod fidem ei tribuamus; sed quod derogemus omnino. Quis enim, nisi ignarus antiquitatis, incultum istud dicendi genus, ad TIBERII aetatem retulerit? ut taceamus reliqua.

^{e.)} Factum hoc est, postquam per CONSTANTINUM M. imperii sedes, Constantinopolim translata est. Tunc enim, sicuti Romanorum vires divisae sunt, ita barbaris populis, ianua in Pannoniam aperta est. Conf. SCHÖNLEBEN in Carniol. Antiq. Cap. VII. §. VIII.ⁱⁱ

^{f.)} Nam, post cladem, a Gothis A. CCCXXXVI. ad ripam *Marusii* acceptam, a *Constantino* impetrarunt, ut translatis laribus, in Pannonia habitarent. SCHÖNLEBEN, l. c. §. IX. p. 194.ⁱⁱⁱ IORNANDES de Rebus Geticis cap. XXII. p. m. 62. ^{iv} KRANZIUS Vandal. Lib. I. Cap. XXII.^v

^{g.)} IOANNES HEROLD, in Chronologia Pannoniae, adiecta *Bonfinii* Decadibus, tradit: *Vandalos, a Gothis e Pannonia pulsos, cum aegrotaret THEODOSIUS Imp. et inito cum Gratiano foedere, eandem occupasse. A. CCCLXXXVII.*^{vi}

^{h.)} Obvium id est ATTILAE historiam legentibus.

¹ LAZIUS 1546. p. 35. Imper. ² LAZIUS 1546. l. c. auctoritate ³ provinciae huius LAZIUS 1546. l. c. huius provinciae

ⁱ Vide LAZIUS 1546. p. 35.

ⁱⁱ Vide SCHÖNLEBEN 1681. p. 192., ubi Schönleben „postquam” inquit, „vero per Constantinum nova Roma Constantinopolis condita est, et Romanum Imperium dividi caepit, novis populis aperta est ianua in Carnioliam.” Quae verba a Belio Pannoniae sunt adaptata.

ⁱⁱⁱ Vide SCHÖNLEBEN 1681. p. 194.

^{iv} Vide JORDANES 1597. p. 62.

^v Vide KRANTZ 1575.* pp. 15–16.

^{vi} Cf. HEROLD 1581. p. 835.: „Anno a nato Christo CCCLXXXII. Gothi autem hos (sc. Vandalos), Theodosio Imperatore orientali aegrotante, duce Alatheo et Safra, expulerunt, Pannoniam ex foedere, cum Gratiano icto, possidentes.”

et fortitudine mirabiles, his regionibus exturbarint.ⁱ⁾ Redibant iterum *Gothi*,ⁱ⁾ et redintegratis viribus, utebantur occasione, civilis, inter *Hunnos*, belli.ⁱⁱ⁾ Sed non licuit eis diu recuperatis sedibus perfrui, *Longobardis* incursantibus,^{k)} qui uti pugnare potius, quam precibus rem agere adsueverant, *Gothos* agebant in fugam.ⁱⁱⁱ⁾ Ceterum, quamdiu provinciam *Gothi* tenuerint, demonstrari liquido nequit, licet intra quinquaginta annos semel iterumque abierint, redierintque; totidem fere annorum spatio *Longo*[p. 24]*bardis* incolentibus.^{l)} *Hunni*, *Avarum* vocabulo adpellati, velut ab exsilio iterum reversi, eo, unde extrusi, ab *Ostrogothis* fuerant, redierunt, florueruntque incolumes, usque dum Romani, iterum conturbarent huius fortunae rationes, et vim facerent bello, repetituri etiam, si possent, quod amiserant.^{iv)} Sed quamquam instaret, urgeretque Romanus hostis, et proferre denuo imperii gloriam vellet; usu tamen didicit, vix caesis, nedum pugnantibus, opimam regionem posse eripi. Interea, *Hunno-Avares* isti, meliore fortuna elati, dum Francorum ditiones adpetunt, amittunt suas.^{m)} ^{v)} Itaque gente *Hunno-Avarum*, sub iugum missa, *Hungari*, ab ultima *Scythia*, per regiones, aditu arduas, profecti, ferro, in hos fines iter sibi postliminio, aperuerunt.^{vi)} quibus sub potestatem missis, diu, per tumultum potius, quam iusta dominatione, rerum potiebantur, donec sedibus confirmatis, iustam *reipublicae* speciem, efformarent.

§. II.

*Incolae
hodierni
Hungari.*

Ex his facile est ad colligendum, de incolarum *Comitatus*, qui hodie sunt, origine. *Hungaros* scilicet, ab *Avaribus*; hos ab *Hunnis*, conflato, in unum, vocabulo, ortum ducere. qua de re, etsi multi dubitant, nos profecto non ambigimus. Itaque, istis sati maioribus

i.) Vid. ABRAH. BAKSCHAI, de ingressu Hunnorum in Pannoniam.^{vii)}

k.) NADÁNYI Florus Hungar. Lib. III. cap. 3.^{viii)}

l.) BONFINIUS Dec. I. Lib. II. seq.

m.) Accidit hoc CAROLI MAGNI tempore. quas quidem conversiones, excussimus Tomo Operis huius III. Partis Special. Memb. III. Sect. I. Cap. I. De Vetere Buda. §. v. sequ. p. 170. seq.^{ix)}

ⁱ⁾ *Quae de Hunnis hic scribuntur („quorum ferocia... regionibus exturbarint”) fere ad verbum de dissertatione XII. Schurzfleischii transumpta. Vide SCHURZFLEISCH-ECCARD 1698. §. IV. pp. 5-6.*

ⁱⁱ⁾ „Redibant... belli” cf. SCHURZFLEISCH-ECCARD 1698. §. V. p. 7.

ⁱⁱⁱ⁾ „Sed non licuit... in fugam” cf. SCHURZFLEISCH-ECCARD 1698. §. VI. p. 9. unde fere ad verbum haec transcripta.

^{iv)} *Etiam haec quae de Avaribus ponuntur („Hunni... amiserant”) ab opere Schurzfleischiano citata. Vide SCHURZFLEISCH-ECCARD 1698. §. VIII. p. 11.*

^{v)} „Sed quamquam... amittunt suas” cf. SCHURZFLEISCH-ECCARD 1698. §. IX. p. 13.

^{vi)} „Itaque gente... aperuerunt” cf. SCHURZFLEISCH-ECCARD 1698. §. X. p. 14., unde fere ad verbum transumpta.

^{vii)} Vide BAKSAY 1581. pp. 914-915. ubi vero de Gothis nihil invenitur.

^{viii)} *Haec nota erronea est, cum in cap. 3. libri III. operis Johannis Nadányi haud de Longobardis, sed de Maria regina Hungariae agitur. In primo ms. A „Florus Ep. H. R. Lib. III. cap. 13.” a Matolaio scribitur, quod aequae vitiosa est, quia – utrum ex errore annon, dubium est – Flori „veri” auctoris Romani Ep(itome) H(istoriae) R(omanae) ab eo citatur, Florus autem tempore Traiani et Hadriani florens haud sane quidquam de Longobardis scripserit. Ceteroquin cum in Lib. I. cap. 13. Flori Hungarici mentio fit de Longobardis in Pannoniam adgressis (vide NADÁNYI 1663. pp. 36-37.), hunc locum Matolaium citare voluisse putemus necesse est.*

^{ix)} Vide BÉL 1735-1749: III. pp. 170-175.

Hungari, ad nostram usque aetatem, perduraverunt. Et referunt omnino hodieque, suae huius originis, indicia. Praeter mores enim avitos, adhuc lingua utuntur *Hunno-Avarica*; tametsi utrobique admiserint contagii quidpiam, ex vicinitate; cum *Germanorum*, tum *Croatarum* etiam. Nam, linguae quidem dialectus, non una ratione, a *Cis-Danubiana* discrepat: ut haud desint, qui *Trans-Danubianos*, crassioris *Hungarismi*, accusent; *Tibisci* in primis accolae, qui et moribus, et lingua, proxime, ad priscos illos *Hungaros*, creduntur accedere. Quidquid eius sit, multum, a nativo, *Hungarici* sermonis, decore, *Trans-Danubianos*, universim omnes, defecisse, nemo negaverit, nisi ii forte, qui [p. 25] id de se dici, aegre ferunt. Mores certe, passim, a *Germanis*, iam pridem, mutuare coeperunt.

§. III.

Post *Hungaros*, *Germani*, iure optimo, memorantur: quippe quos, antiquitate etiam praeveniunt. Non refero originem eorum, ad *Pannonos*, quorum linguam *Germanicam* fuisse, non sine specie veritatis, contendit CLÜVERUS.ⁿ⁾ TACITUS^{o)} *utrum*, inquit, *Avarisci*, in *Pannoniam ab Osis*, *Germanorum natione, an Osi, ab Avariscis, in Germaniam commigrarint, cum eodem adhuc sermone, institutis, moribus, utantur, incertum est*. Quibus verbis *Osos*, *Germanicam* nationem esse adserit. Sed, tametsi *Germanos* fuisse natione, non tamen lingua, subiicit: *Osos*, inquiens,^{p)} *Pannonica lingua coarguit, non esse Germanos*. Quemadmodum infinitos habemus *Hungaros*, qui linguam *Hungaricam* penitus ignorant: ita verosimile est, *Germanos* fuisse *Osos*, licet *Germanicae* linguae ignaros. Atque ab his, *Pannoniarum Germanos*, arcessunt, non plane nulli. Rectius, ab antiquissimis *Celtis*, *Gothis*, et *Boiis* derivaveris, quos *Germanico* ore locutos fuisse, nemo temere negaverit. Et profecto, haud multum, a vetusta illa, *Celtarum*, *Boiorum* et *Gothorum* dialecto, *Germanorum* nostrorum sermo discrepat. Ostendit hoc, cum dictio plebis,^{q)} tum antiquae, oppidorum Comitatus huius, tabulae, linguam redolentes obsoletam, et ab origine sua, haud multum dissidentem. Enim vero, a primis *Gothorum* temporibus, perpetuo Comitatu inerant, qui *Germano* loquerentur idiomate, et tunc quidem, cum rerum ubique *Hunni* potirentur. Ac, licet infinita *Gothorum* multitudo, in *Italiam* postea commigravit; tamen, manserunt in *Pannoniis* validae reliquiae, quae et linguae, et gentis memoriam, tuerentur. Accessit *Longobardorum* immigratio. quos itidem *Germanos* fuisse, ipsum nomen innuit: ut iam consuetudinem cum vicinis *Tauriscis*, et *Noricis*, taceamus. Hinc vero conicias, non potuisse, linguae *Germanicae*, eandem mansisse dialectum; quin immo, mixtis, tot gentium loquendi formulis, debuit omnino genus dicendi evadere, sui ipsius dissimile. [p. 26] Est in eo aliquid prisci generis: est etiam, quod a recentiori aetate

Germani,
horum
antiquitas et
lingua.

ⁿ⁾ *Germaniae Antiquae*, Lib. I. cap. v. p. 54.ⁱ

^{o)} *De Moribus Germanorum*. Cap. xxviii.

^{p)} *Ibid.* Cap. xliiii. initio.

^{q)} Illius potissimum, quam *Die Hientzen*, adpellant, et quae a Sempronio progressa, late, per Comitatum *Castriferrei* habitat. Laboriosum genus; at sermonis inficeti.ⁱⁱ

ⁱ Vide CLÜVER 1616^a p. 54.

ⁱⁱ *De Germanis in Com. Castriferrei habitantibus „die Hientzen“ vocatis fusius Bel scribit in descriptione eius Comitatus. Vide in editione nostra pp. 275–276.*

provenit: habent *Styrii* quidpiam; plura tamen *Austriaci*, ex suo idiomate, ingesserunt. *Saxonicum* dicendi genus nonnunquam adferunt, cum eruditi, tum sellularii peregrinatores. Sed rudem illam pronunciandi rationem, ad priscos *Boios* haud iniuria retulerim.

§. IV.

Croatarum
origo, et
linguae
indoles.

Utrisque, Hungaris, et Germanis, *Croatae* sunt immixti. Vandalorum reliquias credunt aliqui. Nam et hos tenuisse regionem, supra diximus. Et fieri potuit omnino, ut gens bellicosissima, posteaquam semel invaluit, etiam longius reiecta, relinqueret tamen, qui genus suum isthic propagarent. Ita enim consuevit, ut populo integro demigrante, remaneant tamen ultro lubentesque, tenuiores potissimum, qui malint alienigenis subesse, quam eandem, cum suis, demigrationis inire societatem. Ceterum, *Vandalis*^{r.)} *Slavorum* postea nomen inditum est, cum rebus gestis inclaruissent, atque sparsis coloniis, gens eadem, nova passim nomina, indipisceretur, ut hi quidem avitum *Venedorum* vocabulum retinerent, alii vero, aliter adpellarentur: sicuti id *Slavorum* gentem vestiganti, fit obvium. Interim, gentilitium nomen, intemeratum penes hos mansit, qui pristinas sedes, quam diutissime retinuerunt. Itaque, *Croatas* nostros, *Slavos* adpellari malim. Alioquin haud inficias iverim, sub variis temporum conversionibus, colonias huc ex *Croatia* deduci potuisse, quae gentis nomen communicarint, cum iis, qui eodem utebantur idiomate. Revera enim, *Croatarum* nostrae provinciae lingua, proxime ad *Slavicam* accedit, hoc est eam, qua adhuc utuntur *Regni Slavoniae* incolae. Quid, quod occupata, a Turcis *Slavonia*, quidquid a clade *Mohá*[p. 27]*tsiana* fuerat residuum, in Hungariae eas oras, id omne immigraverit, quae tunc ab hostium impressione tutae manserunt, atque intemeratae. Evenit hoc, tunc potissimum, quando *Nicolaus Zrinius* in *Szigethi* propugnatione, occubuit. Is enim, factorum suorum, quasi praesagus, data, subditis suis, missione, ne *Turcis* praeda fierent, in tutiora eos loca, abire, non permisit modo, sed commendavit etiam exsules, proceribus Hungariae. Id quod, in historia Comitatus Pisoniensis,^{s.)} ¹ fuse commemoravimus.

^{r.)} *Slava*, gloriam *Vindice* significat, quia primis, quibus innotuit² gens, temporibus, nihil illa *gloriosius* fuit.³ Unde IUSTINUS⁴ II. Imperator A. C. DCLXXXV.⁵ tantum de virtute *Slavorum* accepit opinionis, ut ex sola hac gente, conscripserit exercitum, *triginta millium*, quem adpellavit⁶ *Populum acceptibilem*. Conf. SCHÖNLEBEN in *Carnioliae Antiq. Adparatu*, c.vi. §. XIV. p. 205. a.¹ et I. W. VALVASOR, in *Ehre des Hertzogthums Crain*, Lib. v. c. 13. p. 196. seqq.ⁱⁱ

^{s.)} Tomo I. Hist. Comit. Pisoniens. Parte Generali, Memb. II. §. VI. p. 54. Et Tomo II. Historiae Comitatus eiusdem Parte Speciali, Memb. I. Sect. v. p. 192. numero 16.ⁱⁱⁱ

¹ corr ex ^{r)} (secundum notam) ² SCHÖNLEBEN 1681. p. 205. add. *haec* ³ SCHÖNLEBEN 1681. l. c. om. ⁴ SCHÖNLEBEN 1681. l. c. *Justinianus* ⁵ corr. ex *DCLXXXV.* sec. SCHÖNLEBEN 1681. l. c. necnon sec. A f. 12^v. et B f. 18^r.; ibidem Schönleben add. *iuxta computum Authoris Miscellae* ⁶ SCHÖNLEBEN 1681. l. c. *appellavit*

ⁱ Non tam „Conf.” quam „vide” *Belio* scribendum esset, cum verba Schönlebenii hic citavisset (*primis... acceptabilem*), paucis tantum ab illis omissis. Vide SCHÖNLEBEN 1681. p. 205.

ⁱⁱ Vide VALVASOR 1689. II. pp. 196–210.

ⁱⁱⁱ Vide BÉL 1735–1749? I. 54., et II. 192–193. In loco secundo descriptio pagi *Nagysenkvoic* reperitur, quem a *Croatia* esse conditum constat.

§. V.

Sed ingenia, mores, et consuetudines incolarum, quos vidimus, variant. *Hungari*, suam et hic sequuntur indolem. Scilicet, ingenio alacres, et fervidi, celeriter omnia persequi malunt, quam cunctanter. Vestis eis vernacula; sed iam multo, quam antea, brevior. Nam cum genutenus demissam gestarint antea, ritu *Croatico*, nunc ita brevem esse volunt, ut ne clunes quidem contegat; nempe, ex panni compendio, decori paravere dispendia. Feminis, linteum, et pannus ruber, caeruleusque, pro veste est, quae ista regione, laborum, quam alibi, multo sunt patientiores. Reliquum vitae genus, asperum est, et sine cultu exquisitiore, cui et liberorum educatio respondet. Nimirum, masculum genus, agrestibus operis, maturius adsuefaciunt: paucis ad litteras destinatis. Puellarum gerunt curam sollicitiorem, ne familiae dedecus inurant. Hinc, nullum castitatis praecepto, diligentius inculcant parentes. Et sunt omnino virginitatis egregie tenaces. *Germanorum* suppar est fere vivendi ratio; nisi, quod et ad rem sint adtentiores, et victu lautiores. Veste *Hungaros* referunt, suo tamen quodam more, ut sit laxior, et ipso etiam habitu Hungarico, Germanici decoris aliquid referens. Liberos ad omnem honestatem, vel ipsi educant, vel [p. 28] aliis educandos permittunt. Feminae, laborum extra modum sunt studiosae. Viros certe, et ruri, et domi, egregie noverunt iuvare. Videas saepe feminam cum aratrum librare, tum iumenta propellere. Praeter curam rei rusticae, linteis dant operam, et caseo, butyroque, in iis locis, quibus vitium fructus deficit. Alioquin, *Germani* litteras reverentius habent, quam *Hungari*, raro enim reperias, qui lecturam, scripturamque, in rusticis, non calleat. Aedes amant mundas, ornatasque, pro fortunarum modulo: crederes, nobilium esse habitacula: immo, his plerumque antecellunt. Affabiles praeterea sunt Germani, et hospitales. Imitantur hos *Croatae*, quamvis ad omnia tardiores. Nam, et ante alios, sub iugo sunt, nec quidquam, praeter serviles operas praestant. Ceterum, modesti sunt erga omnes, et ob sortis conscientiam, obsequentes. Vestitu *Hungaros*, *Germanos*que aemulantur. Caeruleus eis color maxime familiaris. Plerique enim regionis huius incolae, caerulea veste oblectantur, non tantum, quod ea parabilior sit, prae caeteris; sed etiam, quod non tam facile deturatur. Cingulis pauci utuntur, nisi in diebus festis. Interulis, indusiisque, quoad candidas habere licet, mirifice sibi placent, promissis ad collum ligamentis, quibus rustice superbiunt. Agriculturae gens non alia aptior, sive exarandus sit ager, sive pastinanda vinea: ideoque, pace magis delectantur, quam dissidiis. Matrimonio, mixtim iunguntur, tametsi, pars potior, thoro nationis suae magis, quam alieno, gaudeat. Eadem et linguae ratio est, quam singuli suam retinent. *Hungari* in primis, qui ita suo sermone contenti sunt, ut *Croaticam* aversentur, *Germanicam* vero, ob commercia, cum ea gente, propemodum inviti, addiscant. Magis amant *Hungarorum* linguam *Germani*, ideoque, nisi im[p. 29]pediantur, addiscere, non negligunt. *Croatae*, utramque *Hungaricam* et *Germanicam* raro, et successu fere infelici, discunt; neutram enim ita capiunt, quin loquentes, vernaculae genium prodant. *Hungaricam* certe linguam, prave adeo loquuntur, ut nihil sit molestius ad audiendum.

Mores, et consuetudines incolarum:
Hungarorum:

Germanorum:

Croatae, Germanos imitantur.

§. VI.

*Summus
Comitatus
Magistratus,
et horum
catalogus.*

Hactenus incolas regionis dedimus. Superest, ut de eorum magistratibus, non nihil addamus; non quod alia hic administrandae Reipublicae, quam in aliis Comitatus, ratio obtineat; eadem enim lege fiunt omnia; sed ne ingrati erga hos videamur, qui cum provinciae praeesent, et in patriam amore, et fide in Regem, emicuerunt. Dabimus ergo nomina eorum, quos eruderare potuimus.

NICOLAUS, Semproniensis Comes, cognomento *Giletus*, idemque Regni Hungariae *Palatinus*. Floruit sub ANDREA Hierosolymitano, Anno circiter MCCXX. de quo in arce *Frakno* historia, fusius.ⁱ

NICOLAUS, Frater Iulae, filii Borthz, fit ex Comite Semproniensi *Palatinus* Regni Hungariae, sub eodem Rege ANDREA, A. MCCXXVIII. LAURENTIUS POTH, ex gente *Hedervariorum*, Comes Semproniensis, et Simighiensis, idemque Regni Hungariae *Palatinus*. Praefuit rebus A. MCCLXVII.

MOYSES, seu *Moys*, vel *Maius*, Comes Semproniensis, ac postea *Palatinus*, potiebatur utraque hac dignitate sub BELA IV. ad annum usque MCCLXXII.

NICOLAUS, filius Henrici Bani, Comes Semproniensis, iuxtaque *Palatinus* Hungariae. Potiebatur rerum A. MCCLXXV. regnante STEPHANO V. BELAE IV. filio.

MATTHAEUS, Comes Semproniensis, et Simighiensis, atque Regni Hungariae *Palatinus*. Fa[p. 30]ciunt eius indicium Semproniensium diplomata, ad Annum MCCLXXVIII. teste *Iongelino*.ⁱⁱ

DESEÖ, Dionysii de Hedervára filius, Comes Semproniensis, Iudex Curiae, uxoris Caroli I. Reginae *Elisabethae*, claruit anno MCCCXXX.ⁱⁱⁱ NICOLAUS, filius *Iohannis de Kanisa*, Magister Tavernicorum Regalium, Comes Szaladiensis, Castriferrei et *Soproniensis*. Recurret eius mentio infra, cum historiam urbis expromemus.^{iv} Et ex priscis quidem Magistratibus indagare plures non licuit; quippe, in tabulariis, atque diplomatibus, indagandos. quod, quam sit arduum praestare in Hungaria, non est opus explicare. Seculo¹ demum XVI. iam iam exeunte, et cum rebus moderaretur, RUDOLPHUS:

NICOLAUS ISTVÁNFFY, ex secretario regio, Hungarico-Aulico, regni *Pro-Palatinus*, Supremi Comitatus munus administravit. Hunc, post initia seculi² XVII.

FRANCISCUS BATTYÁN, excepit. Eo, post administratam, cum laude, rempublicam, rebus humanis exemto,

NICOLAUS ESZTERHÁZY, de *Galantha*, primus, ex illustri hac gente, axiomate isthoc, insignitus fuit, A. MDCXXV. die XXV. Nov. quo die, et *Palatinum* regni creatum fuisse constat. Vir, multarum adeo laudum, ut iis enarrandis, nos quidem haud sufficere, lubentes profiteamur.

¹ sic (in ms. F correxit fortasse auctor ex -ae) ² sic

ⁱ Vide in editione nostra pp. 181-182.

ⁱⁱ Non solum hunc Matthaeum, sed omnes comites hucusque enumeratos resque ad eos pertinentes ex catalogo *Palatinorum Iongeliana Belius transscripsit*. Vide IONGELINUS 1659. pp. 153-154.

ⁱⁱⁱ Etiam haec, quae de Deseö rebusque suis hic leguntur, ex opere *Iongeliano Belius mutuatus est, ubi scilicet iudices curiae apponuntur*. Vide IONGELINUS 1659. p. 164.

^{iv} Vide infra ad civitatem lib. regiam *Soproniensem*, in editione nostra pp. 148-150.

LADISLAUS ESZTERHÁZY, post *Stephanum*, Comitatus Castriferrei Supremum Comitem, *Nicolai* Palatini Reg. Hung., secundo genitus, quem ex *Christina Nyári*, suscepit. Surrogatus patri est, in capessendo hoc magistratu, anno, qui *Nicolao* fuit emortualis, MDCXLV. Nihil eius, in administranda provincia, fide, sollicitudine aequitateque, Comitatu evenire potuerat exoptatus. Sed eam felicitatem, cruenta fata, Semproniensibus invidere: quippe qui, anno MDCLII. die XXVI. in praelio *Nagy-Vezekényensi*, quod cum Turcis infeliciter commiserant nostri, viginti vulneribus confectus, cum tribus patruelibus, *Francisco*, *Thoma*, et *Casparo*, *Eszterháziis*, occubuerit. Octo enim, quod mirere, pugnae illi, ex *Eszterházyorum* gente, interfuisse constat: nimirum, praeter occumbentes illos: *Iohannes*, *Sigismundus*, *Nicolaus*, et *Alexander*. Successit *Ladislao*,

PAULLUS ESZTERHÁZY, *Nicolai* filius, et laudati nunc *Ladislai*, ex *Christina Nyári*, uterinus; cum paternarum virtutum, tum honorum etiam, ex asse haeres, quam ille dignitatem, tanto fecit illustriorem, quod ea, tunc quoque functus est, cum iam, inter S. R. I. Principes, relatus fuit.

MICHAEL PRINCEPS ESZTERHÁZY, optimo patri *Paullo* suffectus est, A. MDCCXI. institurus, procul dubio, vestigiis paternis, nisi morte intempesta praeventus, cum reliqua axiomata, [p. 31] tum istud quoque, immaturius migrare fuisset coactus.

IOSEPHUS PRINCEPS ESZTERHÁZY, *Michaelis* frater; sed cui diuturniorem tantae amplitudinis usuram, mors invidit.

PAULLUS ANTONIUS, PRINCEPS ESZTERHÁZY, *Iosephi* maior natu, filius, cuius vires, dum tenera adhuc aetate esset, et peregre versaretur, Comes *Ioannes Eszterházy de Galantha*, administratoris titulo, summa cum laude, obiit.

[p. 31a]ⁱ

§. VII.

Hic vero, dat se nobis opportunitas, ut inaugurandorum *supremorum Comitum*, ceremoniam, expromamus: tum, quod nondum occasio fuit, ea de re commentandi; tum, quod nunc ea in manibus est,ⁱⁱ qua tota *Hungaria*, nequeat esse celebrior. Cum enim alibi, *Archiepiscopi*, praesules item alii, et magnates, ad eam dignitatem, seu vetere, seu novo iure, evehuntur; apud *Sempronienses*, eximia haec praerogativa, unius, quem habet *Hungaria*, principis *Eszterházi*, haereditaria est. Diximus *Iosepho* mortuo, *Iohanni*, ex comitibus *Eszterházy*, administrandae tantisper provinciae curam, ab indulgentissimo rege, *CAROLO III.* demandatam fuisse; dum *Paullus Antonius* *Iosephi* natu maior filius, non adolesceret tantum; sed caperet etiam, domi non minus, et in augusto *Caesaris* conspectu, quam apud gentes exteras, ea virtutum praecepta, quae olim, ad

*Ritus instaurandorum
Supremorum
Comitum,
exemplo
Pauli Antonii
Eszterházy
Principis, ex-
promptus:*

ⁱ *Paginae 31a—p alia manu exaratae atque posterius manuscripto insertae. In quibus cum fusissima narratio de Paulo Antonio Esterházy in comitem supremum inaugurato legitur, haud dubium est, quin a comitatensibus operi Beliano recensendo deputatis haec auctori missa; quod et inde apparet, quod partem narrationis maiorem oratio Hungarica Alexandri Czompó notarii, aequae membri deputationis praefatae occupat. Vide etiam ms. G in praefatione nostra, et notam sequentem.*

ⁱⁱ *Cerimoniam, id est, descriptionem ceremoniae „in manibus esse” Belius scribit; unde apparet ab alio eam accepisse. quam tamen non minime ab eo esse transformatam credendum est, cum illa stylo suo satis congruit. Vide etiam notam priorem.*

*pompae, qua
adventantem
provinciales,
Sempronium
deduxere,
hypotyposis.*

gerendos magistratus, videbantur esse necessaria. Simul ab itinere haud minus, necessario, quam reipublicae salutari, princeps rediit, deditque, apud *Augustum* probatae virtutis documenta, avito quidem iure, sed nova tamen *Caesaris* ac regis indulgentia, *supremus Comitatus Semproniensis Comes*, ritu, ad posteros memorando, pronuntiatur. Longum foret, atque disiunctum ab instituto nostro, solemnitatem omnem, prouti concelebrata fuit *Sempronii*, litteris mandare: nam fuere omnino exquisitissimi, neque forte visi antea, cum in accipiendo foris, tum in deducendo intra urbis pomoeria, principe, adparatus. Istud referre in litteras animus est, quod ad summam rei pertinet, quodque, et ex regis mandato fiebat, et ex provincialium obsequio. Dies nempe, ad obeundam, cum pompa, solemnitatem, IV. Decembris praestitutus fuit. Is ubi illuxit, equitum Hungaricorum fastosis vestibis armisque indutorum, plures alae, adventanti principi ad duos fere lapides, obviam processere. *Kis-Martonii*, amoenissimo principum *Eszterházi*orum secessu, noctem antegressam PAULLUS ANTONIUS exegerat, a *Iohanne Eszterházio*, Comitatus hucusque laudatissimo administratore, nunc instauratore futuro, illic, cum obsequii testificatione, acceptus. Ita vero, equitum, quos diximus manipulos partiti fuerant, ceremoniarum administri, ut unus pluresve eorum, velitum ritu, tractum pompae reliquum anteirent; hos seiuges aliquot et fastosi currus, ad augendum splendorem, sequerentur; dum selecta equitum manus, et radiantibus armis ac phaleris praecipue conspicua, agmen clauderet. Ut hoc adparatu, apertis campis, in adventantis principis conspectum ventum est, equestri agmine, bifariam diviso, medium principem, vibratis pro more signis, et nudatis vagina gladiis, accipiunt: dum interim *Comes Cziráky*, insigni magnatum et nobilitatis corona stipatus, quasi novum quoddam sidus, PAULLUM ANTONIUM, brevi, sed scita adlocutione, provincialium nomine, consalutat. Actae ei sunt gratiae: quod simul factum est, editis publicae laetitiae signis, alae singulae, quemadmodum iussae fuerant a magistris, lento superboque gressu, principem, [p. 31b] splendido carpento, una cum instauratore *Iohanne*, vectum, praecedebant aliae, aliae sequebantur: seiugibus rhedis per interordinia comitatum honestantibus. Ad hunc modum, pompa ducebatur, cum per *Semproniensium* moenia, tormenta salutando principi exonerata, magno edito fragore, primum detonuerunt. Iam ad suburbanam portam processerat magnificentissimus comitatus, dum nova iterum machinarum bellicarum tonitrua, exaudiebantur. Tunc vero, corporis custodum delecta e pyrobolariis cohors, principis carpento, more castrensi circumfusa est: tardiori inde, quam adhuc fiebat gressu, per suburbia processura; donec circumducta, ad portam inferiorem, pompa, urbs tandem subiretur. Dictu difficile est, quam festivis plausibus, quaque concursantis, ad inusitatum spectaculum, multitudinis celebritate, tota ea processio instituta fuerit. Triumphum dixisses, ob deletam *Carthaginem*, aut victum *Mithridatem*, senatus consulto, actum; ita hic concinne, eleganter ac fastose fiebant omnia: dum destinatum, in aedibus *Schilsobnianis*, hospitium, princeps, novis iterum provincialium adgratulationibus acceptus, intraret.

§. VIII.

Vix conquieverat hic aliquantisper PAULLUS ANTONIUS, dum¹ adsunt, missi a *Comitatu* *Inaugurationis exordia:* oratores, qui principem, uti in urbano praetorio, quod ad eam solemnitatem designatum fuerat, bonus adesse velit, conceptissimis verbis, invitarent. Datus ex templo, precibus aequissimis locus, itumque est ad praetorium, cum *Iohanne Eszterházyo*, cui *Caesar*, provinciam inaugurandi principis mandaverat. Huc, ubi dignitatis avitae candidatus, curru vectus, accessisset, liberarum regiarumque urbium, quae sunt in *Comitatu*, *Semproniensis* nempe, *Rustensis* et *Kismártonensis*, legati, principem praetore *Semproniensi* verba faciente, cernui consalutant. Oratio sic habuit: *Quod a diuturniore, apud externos peregrinatione, quam informandae ornandaeque aetatis, ac publicae in primis utilitatis causa, et suscepisti feliciter, et, quae DEI est gratia, multo omnium felicissime confecisti; iamque ad capessendos avitos honores, ita volente, Augustissimo CAESARE, REGE nostro clementissimo, sospes diuque, avarissimis votis exspectatus, ad urbem hanc accedis, PRINCEPS CELSISSIME! id vero est, de quo TIBI obsequentissime gratulantur, sibi impense gaudent, tres incluti huius Comitatus urbes liberae regiaeque. In primis autem Semproniensis huius urbis, quae cultu excelsae gentis ESZTERHÁZIANAE, vix ulli urbium patriarum, aut cessit hucusque, aut cessura est improsterum, Senatus populusque, inusitata perfunditur laetitia; quod, cum [p. 31c] inaugurandus iam iam es in supremum provinciae Semproniensis Comitem, urbem nostram deligisti, ubi tota ea celebritas, auspiciato perageretur. DEUS O. M. desideratissimam solemnitatem hanc, CAESARI, ac REGI indulgentissimo, regno universo, totique provinciae, et quas haec continet liberis ac regiis urbibus, felicem faustam et fortunatam esse velit ac iubeat. TIBI vero, PRINCEPS CELSISSIME! perpetuam maiorum TUORUM, quos res, toga sagoque praeclare gestae, aeternis fastis intulerunt, in administranda, quam adis provincia, felicitatem, annos seros, gentis incrementa, et summas quasque honorum accessiones, uno omnes pectore, uno ore comprecamur, nosque TVAE clementiae, cum obsequentissima officii testificatione, etiam atque etiam commendamus. His auditis, iussisque de se optime sperare, intravit praetorium, novis iterum, nobilitatis et optimatum congratulationibus, exceptus: quorum illi, ad pedem graduum; isti superne, in palatio, officium praestitere.*

liberarum regiarumque urbium saluatio, qua principem acceperere.

§. IX.

Tunc vero demum, per comitem *Iohannem* instauratorem; *installatorem* vulgo dicunt, in buleutherium princeps introducebatur. Longa hic tabula, dispositis, utroque latere, subsellis, adparata fuit. Ad dextrum latus, mensula visebatur rubeo bysso convestita. Mox facto silentio, PRINCEPS quidem, ad memoratum abacum, *Instaurator* ad maioris tabulae illius caput, consessores reliqui, per utrumque latus, adsederunt: reliqua nobilitatis concione, hinc atque illinc, opportune circumfusa. Iam universa multitudo conticuerat; cum *Iohannes Eszterházy*, mandata, quae in hanc rem a CAESARE acceperat, expromit, utque de iis publice constaret, *Alexandro Czompó*, *Comitatus Notario*, clara voce, promulganda tradit. Dabimus earum tabulas, ne ignaros lectores dimittamus, qua, reges optimi, sollicitudine, hos istiusmodi magistratus instaurare consueverint. Habent vero ad hunc modum:

Regis mandatum, de inaugurando principe Paulo Antonio, in praetorio urbis, solemniter promulgatur.

¹ malim *cum*

CAROLUS VI. DEI GRATIA *electus Romanorum Imperator,
Semper Augustus, ac Germaniae, Hispaniarum, Hungariae
Bohemiaeque REX. cetera.*

Spectabilis ac magnifice, fidelis nobis dilecte! Quoniam nos benigne confisi fidei, et fidelitati, debitaque erga nos observantiae cognati nostri nobis dilecti, Illustris Paulli Antonii S. R. I. Principis Eszterházy de Galantha, perpetui in Fraknó Camerarii nostri, eidem principi, qua actuali maioratus Eszterhaziani possessori, ac aliis universis, ab illustri condam Principe Paulo Eszterházy, Regni nostri Hungariae Palatino descendentes, in modo fati Maioratus possessione futuris, honorem, seu officium Supremi Comitis Comitatus Sopronien[p. 31d]sis, per mortem, et ex hac vita decessum, illustris S. R. I. Principis Michaelis Eszterházy, de Galantha, antelati officii, seu honoris ultimi, veri et legitimi possessoris de iure et de facto vacantem simul cum omnibus consuetis huiusmodi officii, seu honoris iurisdictionibus, praerogativis, obventionibus, proventibusque et emolumentis iure perpetuo benigne dederimus, et contulerimus, velimusque praefatum Paulum Antonium Eszterházy, in memoratum dicti Comitatus Soproniensis supremi et perpetui Comitis officium, medio tui suo modo introduci et installari facere.

Ea propter tibi harum serie benigne praecipientes, committimus, et mandamus, quatenus introductionem et installationem praemissam servatis eatenus de more servandis, primo quoque tempore peragere, dictumque officium, seu Honorem Supremi et Perpetui Comitis annotati Comitatus Soproniensis simul cum omnibus consuetis illius Iurisdictionibus, Praerogativis, solitisque obventionibus, proventibus et emolumentis, praefato Paulo Antonio Eszterházy gerendum, tenendum, et possidendum, nomine nostro actualiter et effective tradere, et assignare, superindeque demum fidelem relationem nobis facere noveris; executurus in eo benignam nostram voluntatem. Gratia in reliquo nostra Caesareo-Regia tibi benigne propensi manemus. Datum in Archi-Ducali civitate nostra Vienna Austriae, die 10ma mensis Decembris. Anno Domini Millesimo Septingentesimo trigesimo quarto.

Carolus

*Comes Ludovicus de Battyán
Elias Vanyéczy*

§. X.

*Instauratoris
Comitis
Iohannis
Eszterházy, ad
provincialium
ordines, gravis
oratio.*

Audivere ea, non avide minus quam reverenter, provinciales universi. Tum vero laudatus saepius Comes Iohannes Eszterházy, uti inaugurationis cerimoniam, uti satisfaceret mandato sibi muneri, auspiciato exordiretur, conficeretque, sollemnem hanc gravemque orationem habuit: *Adtigimus tandem votorum apicem Inclyti Comitatus huius Status et ordines, dum ea mihi hodie a sua Maiestate Sacratissima, Domino Domino nostro naturaliter clementissimo provincia committitur, ut, cuius ab exteris oris et provinciis felicem avidi praestolabamur adventum, eum nunc, Celsissimum quippe S. R. I. Principem ANTONIUM ESZTERHÁZY personaliter, tanquam Supremum, Perpetuum ac Haereditarium Inclyti huius Comitatus Comitem, nomine regio, ut Commissarius Regius, statuam, et installem, demandatur.*¹ *Sic nempe, maiorum aemula virtus gloriose coronatur, et qui laudabilibus antenatorum*

¹ vocabulum *demandatur* superfluum esse videtur

*vestigii inhaeret, ipsarum, cum virtutibus est haeres dignitatum; Sic fortes creantur fortibus, nec imbellem progenerant aquilae columbam.*¹ [p. 31e]

De cuius Celsitudine, sive ab antenatis, sive propria virtute comparata, innumerisque eorundem meritis id exigentibus, diversis titulorum et officiorum muniis condecoratis, et cumulatis, ac tandem ad dignitatem Principatus evectis, pro Deo, Rege, Patria, sago et toga laudabiliter gestis, si disserendum esset, non dies, sed annus requireretur. Ea tamen maxima aeternaque memoria digna celeberrimae et antiquissimae familiae facinora, testantibus vetustissimis scriptorum monumentis, irrefragabilibusque archivorum scriptis, sacris Imperatorum Diplomatis, non Regno, sed universo, ut ita dicam, orbi notissima, et conspicua esse, nemo, vel minimus patriae filius inficias ibit, dum eadem annales enarrant regni, autores, historici disertissimi depraedicant, et ipsorum Incl. Comitatus Prothocollorum magnam constituent partem.

Liceat meminisse magni saltem illius Regni Palatini, aureo fulgentis vellere NICOLAI, qui iam ante seculum confirmante id ipsum diplomate Regio pro se posterisque suis iure perpetuo adepti Supremi Comitatus officio, huncce gubernavit Comitatum. Liceat nominare magni parentis magnum filium PAULUM, atque Regni Palatinum, Aurei Velleris equitem, ac S. R. I. Principem, verum, et desideratissimum patriae patrem, cuius vel sola reminiscencia, in hodiernum usque regnicolis solatio est non postremo. Quantus hic nobilis gentis Hungariae protector, divorum cultor, legum patriarum observator fuerit, eius certe memoria caractere indelibili omnium patriae filiorum cordibus, velut marmoris insculpta, etiamnum viget, vigebitque perenne. Testatur hoc ipsa Inlyti Comitatus huius universitas, dum nomen PAULI Principis, ad perennaturam laudem, et recordationem, aureo suo sigillo insertum, in omnibus authenticis¹ suis, cum diplomate Regio, etiamnum cum gloria gestat, eundemque ut patrem suum haereditarium in successore, Celsitudine nempe vestra, veneratur. Merita quidem, laudes et inestimabiles eiusdem, antenatorumque virtutes enarrandi campus hic infinitus superesset, si exiguitas mea, quam fateor ingenue, in iisdem enarrandis sufficeret. Verum satius duxi ea modesta taciturnitate venerari, neque extollere, quae per se sunt amplissima; vel recensere, quae sunt innumera; vel quovis modo remonstrare, quorum lumen et splendor omnium oculos, mentesque perstringit. Adeoque his immorari non valens, Provinciam a Sua Maiestate sacratissima, mihi clementissime demandatam, aggredior, vi cuius: [p. 31f]

Trado nomine Regio, Princeps Celsissime! Inlytum huncce Comitatum Celsitudini Vestrae gubernandum, non extraneum, sed proprietarium, quia avitam haereditatem, insignia quippe Celsitudinis Vestrae in sigillo suo diplomatico gestantem, unum ex primis Regni Comitibus, licet temporum vicissitudinibus attenuatum, paterna tamen Celsitudinis Vestrae sollicitudine restabiliendum, plurimorum Dominorum Praelatorum, Baronum, Magnatum, et Nobilium numero, tribus item regiis, liberisque civitatibus conspicuum, regulatum, et in promotione boni publici, servitiisque summi Principis, propria decem annorum experientia, concordem et zelosum. Proinde, Celsitudo Vestra, tanquam Supremus et legalis eiusdem moderator, ut suum considerando, ad instar antenatorum, et praedecessorum suorum desideratissimorum, ad se recurrentes, pro ingenita sui mansuetudine, placido vultu, in suam assumere dignabitur protectionem, benignoque fovebit affectu; tunc etenim diuturnum gubernium Principis,

¹ corr. ex authenticis sec. M f. 15^r.

¹ Vide Hor. Carm. 4,4,31.

quando mutuo amore prosequitur suos, tanquam Pater filios, quando sermone affabilis, accessu facilis, communi consulit commodo, iuxta illud Poetae.ⁱ

Aures sponte tuas miseris poscentibus offer!
 Omnibus esto pius, omnibus affer opem,
 Sic populis charus, sic erit tua firma potestas,
 Sic tibi summa quies, fama perennis erit.

Statuo vicissim, nomine itidem Regio, Inclyto Comitatus Supremum ac Perpetuum Comitem, et quidem tum moribus, tum sanguine Principem, magnorum antenatorum, prout in dignitatibus, ita in virtutibus haereditem, ac vivum exemplar. Quantum fiduciae et spei vel hinc concipere liceat, dum videamus in insigni Inclyti huius Comitatus positum virum armatum, hinc gentilitio Principis leone, bonis rosas ostentante, inde grypho, unguibus et gladio malis minitante, muniri. Statuo inquam non solum supremum ac perpetuum Comitem, sed Patrem, qui calamitates communes ut proprias esse existimans, ad commune auxilium pro salute singulorum excubat vigilanter. Cui, cum debitum, sed et lege Regni commissum honorem, reverentiam et obedientiam praestabunt, tanto sub Gubernio, Patrem moderari experientur. Tandem Celsitudinem Vestram, tanquam Comitatus huius Haereditarium Supremum Comitem, in primogenitura et maioratu constitutum, antenatorumque suorum haereditem, conformitate benignissimi suae Maiestatis Sacratissimae mandati, autori [p. 31g]tate Regiae Potestatis in eiusdem officii sui Haereditarii Actualitatem et Activitatem suscipiendam, sessionem capiendam, et functionem obeundam colloco, et installo, simul ac Celsitudini Vestrae felicissimum gubernium, vitam longaevam, et in omnibus optatum progressum, pro summa Inclyti Comitatus, et omnium consolatione precor.

§. XI.

*Principis
 Paulli Antonii
 responsio.*

Dixerat haec, insigni animi praesentia usus, Iohannes; cum mensula, cui adsidebat Princeps, secedente dextrorsum Comite, ad longioris tabulae caput, admovetur. Tunc demum inauguratus iam Supremus Comes:

Illustrissime Domine Comes, inquit, et inclyti Status et Ordines!

Quod sua Maiestas Sacratissima me ad hanc dignitatem, et actualitatem officii Supremi Comitatus, Inclyti huius Comitatus Soproniensis, vigore Primogeniturae, et Maioratus in me devoluti, collocare et installari facere dignata sit, summas quas possum repono grates; et velut ab ineunte aetate ad suae Maiestatis servitia, promovendum bonum publicum, et singulorum commodum curandum me consecravit, ita etiam huic officio pro exigentia satisfacere intendam: in eo confidens, quod Inclyti quoque Status et Ordines eam rationem boni publici, et curam habebunt, quam leges Patriae, Ius et aequitas, ad singulorum conservationem exigunt; Illustrissimae Dominationi quoque Vestrae, ad hoc usque tempus in officio administrationis solerti cura, industria, ac promptitudine, prout et susceptae meae Installationis functione humanissimas repono gratias, et eatenus praestita fastigia, omni occasione, in effectu reservare studebo.

ⁱ Quis fuerit ille poeta, ac de quonam carmine versus qui sequuntur desumpti sint, indagare non potuimus.

Mira omnium adsensione, sermo uterque et tacitis adhuc plausibus, acceptus est. Principem profecto, non secus in oculis ferebat, universa statuum et ordinum corona,

*quam lapsa ancilia caelo.*ⁱ

In eam enim spem, immo fiduciam erigebantur, fore, ut NICOLAUM abavum, PAULLUM avum, in *Paullo* hoc *Antonio*, redivivum, Dei et Caesaris beneficio sint indepturi.

§. XII.

Dabo, fiduciae huius testificationem, *Hungarica* oratione, diserta ea profecto, et digna, quae a gente nostra legatur, expressam. Praeterquam enim, quod verecunda praeteritione, caelestissimas gentis *Eszterhazianae* laudes, modeste delibat, ac celebrat etiam; eas novo *Comiti Supremo*, et preces admovet, et virtutum, accepta a maioribus exempla proponit, quorum aequa existimatio, non potest non permovere, benignum et ex se laudatissimum principem, uti avitis vestigiis, omni contentione animi, constanter insistat, horumque virtutes aemulatus, eum se, cum omnibus, tum singulis praestet, qualem spe ac fiducia praecipiebant status [p. 31h] et ordines. Dixit orationem eam, ALEXANDER CZOMPÓ tunc *Notarius*, iam *Vice-Comes Sempronensium* meritissimus, quae sic habet:

*Publici
provincialium
plausus,
votaque,
Hungarica
oratione, ab
Alexandro
Czompó,
exhibiti.*

*Nagy Méltóságú Szentséges Romai Birodalombéli
HERTZEG, örökös Fő-Ispányunk, nagy
Kegyelmes Urunk!*

Mint Felséges Urunk Parantsolatyából, mint pedig Méltóságos Groff Királyi Commissarius 's Consiliarius Uram ő Nagysága Propositiojából meg értvén, hogy kegyelmes Urunk, 's koronás Királyunk ő Felsége, ezen nemes Varmegyének örökös Fő Ispánságbéli Dignitását Hertzegséged Birodalma 's Iurisdictionja alá adván, annak Possessiojában Hertzegségedet maga királyi Commissarius által bé helyheztetni parantsollya kegyelmessen. Kibezképpent, az Nemes Varmegyétől vött parantsolatom, 's kötelességem az vólna ugyan, hogy az éránt az Nemes Varmegye üdvözlését, 's aggratulatioját érdemetlen beszédemmel alázatossan terjeszteném Herczegséged Méltósága eleiben; De ha Hertzegséged nagyméltóságú Eleinek, 's abban gyökerezett 's egyben foglaltatott Hertzegséged maga méltóságos virtusinak minémüségére fordítom elmémet, mar-is együgyűségem tétováz, 's el indulnom nem tudok! Szollyaké annak antiquitásáról, a' ki nem az közenséges mondas szerint, hanem meg mutatott Genealogiák gradusinak connexiojával, 's remonstratioival első Adám Atyánkhoz vezet, eredetét? beszédemet folytassamé nagy Méltóságárul, kit nem tsak hazánk 's nemzetünk ismér, és nyilván tud, hanem külső országok 's Potentiaik, 's az egész Europa is tetézett mértékben lenni recognoscál? elől-hozsamé Felséges Austriai Házhoz változást nem szenvedő mindenkori meg tartott ritka példájú nagy hűségét 's fidelitását? kit maga-is a' Felséges Udvar, érdemessen bötsül; Hazánk, nemzetünkhez mint hadi, mint pedig országos dolgaiban mutatott vezérlésérül, kalauzságárul, tanáts adásirul, 's-Atyákodásárul, és sok alkalmatoságokban vérekkal petsételt

ⁱ Vide Verg. Aen. 8,664.

's-bizonyított szeretetéről beszélek? 'S-ugyan hazánk 's-országunk Színén sok méltóságos Rokonyival, Tekéntetes egyházi rendekkel, Szerzetesekkel, nemesi Statussal, 's Szabad Királyi városokkal tett jó tétéményt számlaljamé elől? nem tudom! De mivelhogy ezeknek elől számlálása nem órákat, és napokat, hanem holnapokat kívánna, 's-máskint is ezen méltóságos familianak régi vólta, mindenek előt nyilván nagyon.

II. Nagy méltóságú országunk színnén az Tekéntetes Egyházi, és világi renden kettős Hertzeggel fénlik, 's magasztaltatik, 's egyéb mel[p. 31i]toságos fő fő dignitásokkal tiszteltetik, 's-országunk határin kívül pedig messze földre 's-sok tartományokra el terjedett. Felséges Austriai Házhhoz csorbulás nélkül való mindenkori Hűségét fidelitását mostani Regnans kegyelmes királyunk 's-Felséges Urunk maga, 's-Praedecessori böcsös külömb külömbféle Diplomai, Privilegiumi, 's-Donatióji bűségessen bizonyíták. Hazánkkal vólt dajkálkodásit senki nem tagadhatja. Nemzetünkhez mutatott Szeretetét nagy Vezekényi Hartzon, Ezer hat száz ötven kettődik esztendőben, néhai boldog emlékezetű, Méltóságos Esterházy László, Ferencz, Tamás, és Gáspár uraknak Hazájokért ki öntött vérek petséltete. Bő adakozásit, Fundatióit, Ajándékait, az Tekéntetes Egyházi rendek hirdetik ditsekedve; jó tétéményt, az szerzetesek gazdag Templomi, 's-azoknak magassan nyólt ékes tornyai, dicsöitik; 's-még az Remetek lakási-is éjjeli nappali éneklésekkel 's-Harangok zöngésével hirdetik, 's magasztalyák.

III. Mind ezekhez képpst azért, mint pedig azért-is, hogy ezen nagy méltóságú Herczegi Háznak, egész Európában ki terjedett 's külömb külömbféle Authorok, Historicusok, Orátorok által, böcsösen rendben vett, 's ki botsátott nagy érdemének, 's-méltóságának, együgyű beszédemmel rövidséget ne tegyek, 's-drága virtusinak aranyos festékét beszédem gyöngegségével ne mázolyam, és szenyessitem; távúl légyen ezen feneketlen virtusoknak tengerében, együgyűségem gyönge kormányával botsátkoznom; és hogy Hertzegségednek-is érdemetlen beszédemmel unalmas ne legyek; azokból ugyan hátra hagyok. Abban mindazonáltal, hogy kegyelmes Urunk ő Felsége Herczegséged méltóságos Eleinek virtusival öszve kapcsolt Herczegséged nagy érdemét, 's virtusit tekintetben vévén, 's ezen Nemes Vármegyénnek Fő Ispánságbéli Possessiojában, Iurisdictionjában Hertzegségedet bé helyheztetni, 's az Nemes Vármegyét, Herczegséged óltalma, Gondviselése, 's-Protectioja alá rendelni, 's azzal bennünket-is Atyai Gondviselésével, consolálni méltóztatott; mindnyajunknak öszve tódult örömet 's egy mással küszködő szíves indulatját el nem titkolhatom. Örvendezhet-is igen méltán; mert mai napon nagyon azon vigasztalása, mellyen hajdani szerentsés virágzó ideinek homályban borúlt napját Hertzegséged méltóságos Személyének meg jelenésével, ujonnan fel tamadni, 's-kegyes sugárral fénleni 's-világoskodni szemléli, 's-tapasztalja, el felejthetetlen emlékezetben tartván az Tekéntetes Nemes Vármegye azon ditsőséget, mellyel ezer hat száz huszon kettődik esztendőben, Hertzegséged méltóságos Nagy Attyának, édes Attya, néhai [p. 31j] nagy emlékezetű ESTERHÁZY MIKLÓS, Magyar-Ország Palatinusának ideiben tétetett szerencsés, a' ki mihelyt ezen Nemes Vármegyének Fő Ispánságával tiszteltetett, 's Vármegyénket gondviselése, és óltalma alá vette, mint egy világosító nap, ugy vezérlette, 's-protégálta ezen Nemes Vármegyét, hogy minden dolgaiban ditsekedhetett szerencseiben el annyira, hogy több izben-is zűr-zavar alkalmatoságok fordulván elől, jó tanács adási 's-vezérlése mellet, Felséges Uraink 's-Királyaink hűségén álhatatossan meg maradván, mint az Felséges Udvarnál állandós hűségért érdemes bötsületben tartatott, mint az Tekéntetes Nemes Ország színné előt, az első Nemes Vármegyék közzé számláltatni magának érdemet szerzett.

IV. Hasonló jó vezérlessel volt Herczegséged méltóságos örök Atya-is, néhai nagy emlékezetű szentséges Romai Imperiumbéli Hertzeg ESTERHÁZY PÁL, Magyar-Országnak nem csak Palatinusa, hanem valósággal édes Atya, kit mai napig-is emleget szüntelen egész nemzetünk, sok ditséretes óhajtásokkal a' ki a' nemes Vármegyének bötsületét nevelni 's-örögbéteni kívánván, hogy több nemes Vármegyétül különböztetné, az nemes Vármegye, ezüstbűl álló pecsétjét aranyra, 's azzal élő zöld viaszszat¹ pedig, vörösre, akkori kegyelmes Urunk gratiájából változtatván, 's-annak erőségére 's-tudományára, ezer hat száz kilentzven harmadik esztendőben, Királyi Privilegiumot-is szerezzvén, a' nemes Vármegye, most-is azzal él ditsékedve, emlétett nagy méltoságu Fő Ispányunknak örökén fön tartó dicsőségére, 's az nemes Vármegyének iurisdictionjának manutentiójára, Hatarinak conservatiojára, mint országos, mint más alkalmatosságokban-is szorgalmatos vigyázással volt, 's-szüntelen fáradozását nem sajnálta.

V. Fénlet az emlétett nemes Varmegyénk világosító napja ennek ideiben, tellyes ragyagással, kinek nyomdokát néhai méltóságos Successori-is hasonló indulattal 's igyekezettel követték ugyan, de az világ tulajdonságával járó ragadozó irigy halál által igyekezetekben, meg előztettek, 's-annak utánna csak hamar egy esztendőnek forgása alatt, tudni illik: két méltóságos Herczegi Fő Ispányunktól meg fosztattunk, 's-akkor az mi világoskodó napunk-is, folyhökben rejtett ugyan bennünket; mind azon által, vigasztalás nélkül nem hagyott: mert nagy ereinek tulajdonságához képpes, olly világoskodó tsillagra bizta, vezérlésünket, a' ki természet szerint való kegyességével, böltességével, ditséretes szorgalmatosságával, 's-hasznos szolgálattal, [p. 31k] nem tsak mindnyájunkat vigasztalt, és contentált; hanem alkalmatos világosítása, és Felséges Udvarnal-is annyira kellemetessé tétetett, hogy eddig országán, 's-határin kívül lévő örökös napfényünket, ezen világoskodó tsillagra, ugymint Felséges Urunknak ezen alkalmatossággal Commissariusára, másként pedig Királyi helytartó Tanácsának érdemes Consiliariusára, Méltóságos Galanthai Gróff idősbéli Esterházy János Uram ő nagyságára, örömünkre, világosításunkra, 's-tellyes vigasztalásunkra, mai napon közénkbe hozni, 's-előnkben helybeztetni, bizta az Felséges Udvar, és rendelte.

VI. Örövendez azért tovább-is igen méltán, az Tekéntetes Nemes Vármegye, Herczegségednek, hogy az elől számlált méltóságos Eleinek sok külömb külömbféle virtusit Herczegséged méltóságos Személyében, mint azoknak eleven tüköriben egyben csomozva szemlélheti. Örövendez, hogy illy nagy méltoságu kegyelmes Herczeget előtte járójának, Kalauzának, Protectorának, örökös Fő Ispánnyának, venerallhat. Örövendez, hogy régi világoskodó nap fényének kívánt, 's-régtül fogva óhajtott sugárral 's-melegítő fényével tápláltathatik: 's-annyival is inkább örövendez, hogy Herczegséged, nagy kegyességében tellyes reménségét helybezteti, hogy mái napon Herczegségeddel fel tetző napunknak fényét, 's-vigasztalásunknak munkálkodó ereit az egész Nemes Varmegyénk szerencseire, 's-örömirre, Uri és Nemesi Rendek, Tekéntetes Egyházi Státusok, özvegyek és árvák, egyenlőképpen szolgáló éltetésére fordítani, 's-azt mindnyájunkkal ugy közleni méltoztatik Hertzegséged; hogy annak ideiben Hertzegséged méltóságos Czimerében lévő most föl kelt napunknak ereitül ujonnan virágzó rosáknak tulajdonságából, mink-is részesöltetvén, és nemes Vármegyénk Iurisdictionjában, az Griffek szorgalmatos vigyázássavál meg őriztetvén, Praerogativánkban, Herczegséged kardos oroslányival méltóságos Eleinek ditséretes Példája szerint, videlmeztetvén, Herczegséged

¹ corr. ex viaszszat

*nagy kegyelmességével dicsekedhessünk örökösen: Kinek tellyes Bizodalma mellett, az Tekéntetes Nemes Vármegye minden renden lévő Státusit, Iurisdictionjának, 's-Praerogatióinak, manutentioját, árvoáknak, özvegyénknek, 's-más ügyefogyattaknak-is sorsát, Herczegeged hatatos protectiojában aláza[p. 311]tossan ajánla; 's-*valamint ezen méltóságos fő Ispánságbéli Dignitásában lött Herczegeged bé lépésén szivessen aggratulál, ugyan azon indulattal hoszszú szerentsés Guberniumot, 's-érdemihez képpest hova hamarébb nagyobb Dignitások el-érését-is Hertzzegegednek óhajtva kívánja, 's-telleyes affectióval, 's-Devotióval óhajtja.**

VIVAT! VIVAT! VIVAT!

§. XIII.

*Fit solemnis
inauguratio,
ritu patrio:*

Adhuc, facundissimus orator, tergeminum Vivat illud, exclamabat, cum delecti e nobilitate quatuor viri, sellam, bysso inductam, et fimbriis aureis circumfusam, lento motu, una cum sessore Principe, ter iteratis vicibus, in altum sublevavere. Id dum fiebat accepto signo, pyrobolarius miles, quem corporis custodiae destinatum fuisse diximus, quique in obtutu praetorii, explicatis ritu militari ordinibus, constiterat, tormenta manuarum, ad nutum, festive disposuit. quo audito, currules, per urbis moenia atque tures, machinae, tertium exoneratae, laetum dididere nuncium, inaugurationis solemnia, ex animi sententia, iam iam consummari feliciter. Quod et ita se habuit, posteaquam, PRAEPOSITO CSORNENSI verba praeunte, iure iurando, quod *Decretale* dicimus, Coronae Hungariae, Regi, et universo Comitatu, fidem suam Princeps obstrinxisset. Silentio demum edicto, solitis consultationibus, ut inde muneris administrationem augurato exordiretur Supremus Comes, initia data sunt; constitutoque, publica adsensione, *Iohanne Comite Eszterházy*, qui absente Principe, provincialium istiusmodi comitiolis moderaretur, ad festivas epulas, quae gemina in aede, ultra modum opipare fuerunt instructae, partitis, pro cuiusque dignitate, convivis, itum est. Et cum PRINCIPE quidem plures *tricenis*, in *Somogyianis* aedibus, capaci triclinio, discutere; cum ad mensam alteram, epulorum numerus, *quinquagenos* superarit: ut familiares principis, quorum *quinque* seorsim, pone caenaculum, peculiari hypocausto, accubuerant, taceamus. Adposita sunt fercula, cocta assaque, in primo quidem adcubitu, *centum et quatuor*; *centum et sex*, in secundo; tertio denique *triginta sex*. Quorum [p. 31m] numerus, si subducatur, fercula fuerunt, demtis mensis secundis, et ciborum, quae ex saccharo fiunt, simulacris, *ducenta, quadraginta sex*. Et agebantur sane augustales epulae, summa hilaritate, atque mirifica omnium adprobatione: quando, his quidem Bacchus, illis symphonicorum exquisitissimi concentus, laetitiae fomenta ministrabant. Neque convivarum tantum, haec fuerunt oblectamenta. In confertum, pro domo epulari, vulgus, duo, eximiae capacitatis dolia, albuli partim, partim rubelli vini, per instructos ad eam rem canales, ex intervallo, ut diuturnius esset festivum spectaculum, profundebantur. Vix vero, ultra medium productum fuit convivium, cum Princeps, epulantibus vale dixit, atque salutatis, optimatum coniugibus, quae peculiari adparatu, in vicina forte domo accipiebantur, veredariis usus, eodem illo vespere, *Vindobonam* rediit. Sublatis tandem mensis, choreae, principis iussu, in aedibus *Schilsonianis* adparabantur. Pars ergo, et quibus nondum, more effusius epulantium, caligabant oculi, aut

*festivae
adparatissi-
maeque
epulae.*

titubabant pedes, isthuc concessere; pars deliciarum satura, abiere ad suos. Atque hoc quidem ritu, instauratio ea peracta est.ⁱ

§. XIV.ⁱⁱ

Ultimum hic loci est, ne insignia Comitatus Semproniensis sileamus. Referunt ea, servantque excelsae gentis Eszterháziae, non solum, sed et meritorum eius, de universa provincia, memoriam. Describemus ea, nuperi, sed laudandorum conatum Scriptoris, verbis, sigillum Comitatus describentis:ⁱⁱⁱ *Exhibet id, inquit, virum galea loricaque inclitum,¹ dextra ense, laeva scutum, cui gentilitium, celsissimi Principis PAULLI ESTORÁS²(ab hoc quippe sigilli huius³ primordia) insigne inditum, tenentem. Inscriptio sigilli interior: PAULUS D. G. S. R. I. PRIN. ESZTERHÁS.⁴ R. H. PALAT.* Datum insigne id est Comitatu LEOPOLDI M. indulgentia, quod anno MDCXCIII. peculiari diplomate, cum Eszterházi ipsi, tum universae provinciae, ita adfirmatum est, ut cum hucusque cera in exprimendo sigillo, viridi fuerint usi, Sempronienses, rubram eis nunc adtribuerit Caesaris liberalitas.^{iv} Quanti instaurata haec insignia fecerit *Paullus*, inde possis coniectere, quod cum eorum typum argenteum repererit, cum magistratum capessivisset, auro obryzo, insculpi eadem curaverit. *Feliciter!*

*Insignia
Comitatus:
eorum, sicuti
sunt hodie,
auctor, Paullus
Princeps
Esztoráz.*

¹ KOLLER 1734. p. 148. *inclitum* ² *Paulli Estorás* KOLLER 1734. p. 149. *Pauli Estoras* ³ KOLLER 1734. l. c. *hujus* ⁴ KOLLER 1734. l. c. *Eszterhas*

ⁱ *Paragraphus XIV. integer, in quo de capitaneatu Soproniensi agitur diplomaque Wladislai II. regis d. 22. Maii 1509. elargitum publicatur, a Belio in Partem Specialem, in historiam scilicet urbis Soproniensis translatus est; in ms. enim, quae solam descriptionem Sopronii continet (K), in paragrapho XV. idem diploma Wladislai legitur, commentariis vero ad idem documentum pertinentibus non minime a Belio commutatis. Vide in hac editione pp. 105–107. Quae cum ita sint, quamvis in hoc ms. (G) Belius „translationem” istam haud notaverit, tamen eo, quod in ms. extremo est, editionem nostram accommodandam, ac in hoc membro politico paragraphum XIV. delendum esse arbitrabamur. Certe mirum est, in ms. ultimo l, sicut ex ms. M apparet, non esse deletum a Belio hunc paragraphum (cf. M ff. 20v–22r.); quod autem magis ex negligentia quam ex industria ab eo omissum existimaverim.*

ⁱⁱ *Numerus paragraphi ex XV. a nobis in XIV. commutatus; de quo vide notam priorem.*

ⁱⁱⁱ *Vide KOLLER 1734. pp. 148–149.*

^{iv} *Diploma datum est die 11. Dec. 1693. Vide notam Catharinae Kincses nr. 231. in BÉL 2001–2006. I. p. 194.*

[p. 1]ⁱ

PARS SPECIALIS

De

*Liberis Regiisque Civitatibus, Arcibus, Castellis,
Oppidis, et Ditionibus, seu Dominiis,
Comitatus Semproniensis*

PROOEMIUM.

Ordinem, quem, in describendis *Comitatibus* aliis sequimur, immutamus hic consulto, ut horum voluntati locum demus, qui, posthabita *Processuum* partitione, *Urbes, Arces, Castella, Oppida*, et *Dominationes* singulas, sigillatim cupiunt pernoscere. Igitur, primo quidem *Urbes*, postea, quod est in provincia reliquum, perlustrabimus.

MEMBRUM I.

De

*Liberis, Regiisque Urbibus
Comitatus Semproniensis*

Tres sunt, *Liberæ Regiæque Urbes*, in provincia nostra: SEMPRONIUM, KIS-MARTONIUM, atque RUSTINUM, quarum prima in veterrimis Hungariæ urbibus, suo quodam iure censetur; duæ reliquæ in novis habentur. Singularum historiam, in compendio dabimus.

SECTIO I.ⁱⁱ

DE

SEMPRONIO

[p. 2]

ⁱ *Pars ea operis, quæ descriptionem civitatis Sopron continet, a copista Belii transcripta (K), ac hoc novo manuscripto reviso plurimis in locis a Belio aucta ac locupletata est. Quam ob rem non id, quo hucusque secuti sumus (G), sed ms. K in hac parte edenda nobis adhibendum; ut postea apud Kismarton ad ms. G revertamur. Vide etiam ms. K in præfatione nostra.*

ⁱⁱ „Sectio I.” a nobis addita, cum urbs Kismarton, quæ Sempronium in descriptione sequitur, sub „sectione II.” est, sicuti in ms. G p. 86. legere possis.

S Y N O P S I S.¹

Sempronii antiquitas: cultam aliqui credunt Augusti temporibus: vetusti, in eam rem, lapides §. I.

Nomen urbis, a quo promanarit? Nequaquam ab Apronio: traxit denominationem a Sempronio §. II.

Quis ille Sempronius, a quo urbs denominata est: indagatu nimium difficile §. III.

Urbis facies sub Romanis: inscriptio novitatis suspecta: indicia item alia: lapides, pro antiquitate Romana, genuini: monimenta varia §. IV.

Quamdiu a Romanis Sempronium possessum? Est in Hunnorum Avarumque potestate: dotis iure in S. Stephani venit ditio-nem: adffigitur ab Henrico III. iterumque instauratur: an bellis cruciatorum, incommodi quidpiam acceperit Sempronium §. V.

Clades Sempronio, ab Henrico Austriae duce, illata: nova urbis instauratio: donatur privilegiis, iam tum sub Andrea II. et postea §. VI.

Regum sequutorum diplomata: Ladislai Cumani: Andreae III. seu Veneti: Caroli I. geminum §. VII.

Ludovici I. regis, in Sempronienses munifici, diplomata ignorantur; quare? Sigismundi¹ benignitas in Sempronienses: Ludovici II. beneficium §. VIII.

Alberti vices supplet vidua sua, Elisabetha: iterumque obterit: Ladislai posthumi, singularis in urbem, voluntas: Matthiae tabulis confirmatur §. IX.

Celebritas Sempronio ex redempta a Matthia corona conciliata §. X.

Continuatur rei momentosae narratio: de pretio redempti diadematis, disputatur: cur de eo sileant conventionis tabulae? §. XI.

Illustratur Sempronium coronae reducis praesentia: redit, ad Hungaros, tempestate eadem, Sempronium §. XII.

Matthiae Corvini, in recuperatam urbem, eximia benignitas: ter adiit Sempronium §. XIII.

Matthia mortuo turbantur res Semproniensium: deditur, aequis conditionibus Maximiliano: redit ad Wladislai, novi regis, obsequium: eius, in urbem, propensio: geminus Wladislai ad urbem, adventus: quid filius suus, Ludovicus, Sempronio indulserit² §. XIV.

Militaris praefectura, a Matthia urbi fuerit imposita? Eam, Wladislaus pignori dedit: diploma, eius rei causa perscriptum: aegre id status et ordines tulere §. XV.

Sempronii, post caesum Ludovicum, fata: civium singularis, ad defensandam urbem, ardor: quem egregie Ferdinandus I. remuneratus est §. XVI.

Continuatur, in urbem Ferdinandi benignitas: nova, sed irrita tempestas, terret Sempronium: prima Sempronii comitia celebrat Ferdinandus, quidque in his actum §. XVII.

Dura hinc Sempronio tempora incubuere: regum, Maximiliani et Rudolphi postea in urbem, benignitas: capto Iaurino, hospitio isthic accipitur V. Capitulum §. XVIII.

Tumultus Botskaianus init: qua oram hanc foedaverit calamitate: prima Botskaianorum

¹ corr. ex Sigmundi ² indulserit add. a nobis

¹ Auctor, cum descriptionem Sopronii in hoc manuscripto **K** multis documentis, immo novis paragraphis auxisset ac non minime transformasset, synopsi originali in folio r^o exsistente deleta novam componere omisit; quae ex notis marginalibus, ex quibus synopsis in Notitia constare solent, a nobis est concinnata.

adgressio,¹ *retunditur, praesidiariorum, iuxta et civium, virtute: idem fit impressione altera; multo licet nocentiore: hostium clades* §. XIX.

Quid, adgressione Botskayanorum tertia, gestum sit: litterae Matthiae Archiducis, ad Sempronienses, paraeneticae: liberantur obsidione, Bastae adventu: singularis tunc civium virtus emicuit: Rudolphi benignitate, egregie compensata §. XX.

Memorabilis Semproniensium, cum Pisoniensibus lis: a Christophoro Lacknero conficitur §. XXI.

Lackneri laudes: coaevorum eius encomia: virorum in primis Senatorii ordinis §. XXII.

Civium eius aetatis, insigne elogium §. XXIII.

Urbis munitiones reparatae §. XXIV.

Adfligitur a Bethlenio: Ferdinandus comitia isthic celebrat: Bethlenianorum novi insultus §. XXV.

Periculis defuncta urbs, respirat, et comitia accipit: Turcarum iteratae impressiones: earum apud Sempronienses metus §. XXVI.

Calamitates aliae: incendia: pestilentia: cicadae: tumultus Tökölianus §. XXVII.

Urbis, bello Tököliano vicissitudines: comparant se ad defensandum cives: in Tartaros, moenibus adpropinquantes, inauspicato erumpunt: regionis, ex Turcarum, Viennam suspecta projectione, miseranda clades §. XXVIII.

Anceps periculum deditionis consilia suggerit Semproniensibus: Tökölianorum ducum legatus ad urbem accedit, eamque dedi postulat: consentiunt in deditionem nostri: et quibus de caussis §. XXIX.

Deditionis eius nuncii: horum, cum Tökölianis ducibus, tractatus: iurant in verba Tökölii Sempronienses: sequutae² hinc calamitates: Iohannis Serpili, in iis averruncandis, dexteritas: quemadmodum ei cesserit §. XXX.

Caesaris Leopoldi, erga Sempronienses, post

reditum ad fidem, benignitas, diplomate perscripta §. XXXI.

Mala, quae ex perpetuis bellis in urbem red- undarunt: calamitates item aliae: seditio Rákócziana, urbi funesta: obsidetur irrito conatu §. XXXII.

Scita in eam rem inscriptio §. XXXIII.

Consulis, Ferdinandi Dobneri, in propul- sanda ea obsidione virtus: verbis panegyri- stae, expromitur §. XXXIV.

Gratus Caesarum, ob hanc constantiam, erga S. P. Q. S. animus: Iosephi diploma: res civium, post hoc bellum, difficiles §. XXXV.

Situs urbis: descriptio moenium et porta- rum: turris, quae portae superiori, insi- det §. XXXVI.

Aedes Sacra Franciscanorum §. XXXVII.

Collegium et Gymnasium Societatis Iesu §. XXXVIII.

Curia: armamentarium: mola iumenta- ria, et turris, olim dicta viridis: aedes priva- tae §. XXXIX.

Suburbia: eius portae: regiones diversae: orientalis: meridionalis: quae est inter occa- sum et septentrionem §. XL.

Templum D. Michaelis, a quo conditum: eius antiquitas: lis, de iure patronatus: Sempro- niensibus, diplomate Magistri Tavernico- rum, adsertum: quae, ex iis tabulis condisci possunt: moles templi et situs §. XLI.

Lanionum aedes sacra: reliqua templa: S. Ioannis Baptistae: S. Spiritus: Ptochotro- phe, et PP. Dominicanorum §. XLII.

Beneficia sacra, et horum ratio §. XLIII.

Suburbii aedes publicae: privatae domus ibi- dem §. XLIV.

Agri Semproniensis habitus §. XLV.

Civium ingenium, lingua, ac mutuus convi- ctus §. XLVI.

¹ corr. ex *adgressio* ² corr. ex *sequatae*

Magistratus superior, et inferior §. XLVII.

Conventus magistratum, et regiminis ratio §. XLVIII.

Semproniensium, in bonis civibus educandis, providentia: ingenia, litteris idonea: hodie, militiam civium filii, inconsultius forte, sequi incipiunt: nobilium, in urbe, ratio §. XLIX.

Vestitus Semproniensium: matrimonia: mores §. L.

Vitae sustentandae ratio, vineatica est cum primis: eius molestiae: quae Semproniensium sint occupationes reliquae: mercatus hebdomadarii et annui §. LI.

Urbis praecipuum incommodum, quod undoso amne careat: opportunitas omnis, in vite absoluitur, et agro frumentario: pomorum et nucum varietas: reliqua ruris bona: caeli, apud Sempronienses, habitus §. LII.

Semproniensium ditio: a quibus regibus indulta urbi: epilagus auctoris §. LIII

[p. 3]

§ I.

SEMPRONIUM, non huius tantum, quam pergitur describere, provinciae; sed totius regionis, quae olim *Pannonia Superior* vocabatur, urbs est, haud sane postrema. Ortum eius obscurum fecit retrusa, a memoria hominum, antiquitas. Sunt, qui in *Scarabantiae* ruderibus eam ponant. LAZIUS in primis, in *Viennae historia*^{a.)} *Oedenburgum*, inquit, *Sacarbantiam refert, vel (ut quidam habent) Scarabantiam*,¹ *Divi Quirini martyrio, nobilem locum, et ubi multa a nobis vetustatis exempla animadversa sunt.* Ex antiquis Romanorum monumentis, quae passim effossa sunt, haud inique colligunt alii, *Augusti* iam temporibus, urbem, a *Romanis* fuisse inhabitatam. Si lapidi, quem praetorii urbici, angulus ostentat, fides sit, *VIBIUM*^{b.)} [p. 4] hic sepultum, credamus, oportet. Eius inscriptio talis est:

Sempronii antiquitas:

cultam aliqui credunt Augusti temporibus: vetusti,² in eam rem, lapides:

M. VIBIUS. C. F. AMIENSIS. c.)
VET. LEG. XV. APOL. AN. XXC.³
H. S. E. T. F. I. ARBITER. L. LAR
TI. ET T. MURSI. H.

a.) Lib. I. Cap. III. p. II.ⁱ

b.) De *VIBIO*, sic *AVENTINUS*⁴ Lib. I. fol. 53. *Pannonios*,⁵ inquit, *Vibius atque M. Vinicius*⁶ domuit. Et *NAUCLERUS Chron.* Vol. I. gener. LXIII.ⁱⁱ *Pannonii*, inquit, *duobus saltibus, ac tribus fluviis*, Dravo, Savo, Istroque, *vallantur. Hos AUGUSTUS*⁷ *per VIBIUM perdomuit. Caesi sunt in utrisque fluminibus. Arma victorum non ex more belli, cremata, sed capta sunt, et in profluentes data, ut ceteris, qui resistebant*,⁸ *victoria sic nunciaretur. fol. 412.*

c.) *LAZIUS*, loco iam iam indicando, *ANIENSIS* legit.ⁱⁱⁱ

¹ *LAZIUS* 1546. p. II. *Scarabanciam* ² corr. ex *vestusti* ³ corr. ex *LXXC* sec. *LAZIUS* 1551. p. II54.

⁴ corr. ex *Aventius* sec. ms. A f. 15^v. ⁵ *AVENTINUS* 1580. in p. 53. add. *qui... vallantur* ⁶ corr. ex *Vincius* sec. ms. A et *AVENTINUS* 1580. l. c. ⁷ add. a *Belio* ⁸ *NAUCLERUS* 1614. p. 412. *resistebat* (error typogr.)

ⁱ Vide *LAZIUS* 1546. p. II.

ⁱⁱ Vide *NAUCLERUS* 1614. p. 412. Vide etiam finem huius notae, ubi eadem pagina notatur.

ⁱⁱⁱ Vide *LAZIUS* 1551. p. II54., ubi vero non „Aniensis”, sed „Aniesis” legitur.

Erutus fuit, cum tribus aliis, ex ruderibus aedis, quam vocant, *Mariana*. Vix legi poterat, ita fuit vetustate¹ exesus; ne ergo monumentum, singulare, et ad urbis gloriam pertinens, intercideret, post funestum anni MDCLXXVI.² incendium, instaurato caractere^{d.)} restitutus est. Verba ita solent explicari: *Marcus. Vibius. Caii. Filius. Amiensis. Veteris. Legionis. decimae. quintae. Apollineae. annorum. octoginta. hic. sepultus. est. Titulum. Fecit. Iulius; Arbiter. Lucii. Larti. Et. Titi. Mursi. Haeres.* Neque tacendi sunt duo illi, una eruti lapides. Servavit nobis eorum memoriam LAZIUS^{e.)}

IUL. FIL.³ DONATA. ANN.
XXV. H. S. E. T. IUL. PRIN-
CEPS. LIBERTAE. ET. NU-
TRICI. POSUIT.

Quod nos quidem, ad hunc modum interpretamur. *Iulia, Filia. Donata. Annorum viginti. quinque. hic. sepulta. est. Titus. Iulius. Princeps. Libertae. Et Nutrici Posuit.* Tertius denique, sic habet:ⁱ

ET. C. CAI. F. ANN. XXX.
H. S. E. FRAT. POS.

Interpretatio facilis est: *Etiam. Cornelius. Cai. Filius. Annorum. Triginta. Hic. sepultus. est. Frater posuit.* nempe, monumentum istud. Crediderim autem plures eodem sepulchro conditos fuisse, quod [p. 5] ex copulativa voce, *Etiam*, colligas. Possemus plura cumulare, nisi nomen urbis ipsum, argumentum vetustatis exhiberet. A *Sempronii* enim dicitur, quorum apud ipsos *Romanos*, vetusta fuit memoria.

§. II.

*Nomen
urbis, a quo
promanarit.*

Proinde, congruentius cum antiquitate *Sempronium* dicimus, quam *Sopronium*, cum vulgo, aut cum THÚROCZIO, et diplomatibus, *Supronium*. *Sempronium*,⁴ inquit RANZANUS,^{f.)} *dicendum esset, ut credunt doctiores. Namque opinantur, Sempronium, virum nobilissimum, Romanam illuc eduxisse coloniam. LAZIUS, ab Aproniano id derivat:*^{g.)} forte, quem pro

d.) Adiecta est lapidi monitio. *Quod pone visitur, militis Romani monumentum incendio, quo haec civitas Ao. MDCLXXVI.⁵ d. 29. Nov. conflagravit, labefactum et oblitteratum, atque integre ita traditum est.*

e.) Comment. Reip. Rom. Lib. XII. Sect. III. Cap. VI. p. 1154.ⁱⁱ

f.) Epitome Rerum Hungaric. Indice I. p. 207. 2.

g.) Loco nunc citato, p. 1153.ⁱⁱⁱ

¹ corr. ex *vetustate* ² corr. ex *MDCXXVI*. Cf. §. XXVII., ubi de hoc eodem incendio agitur. ³ LAZIUS 1551. p. 1154. *TIL.* ⁴ RANZANUS 1600. p. 207. add. *enim* ⁵ corr. ex *MDCXXVI*. Vide notam 2.

ⁱ Vide LAZIUS 1551. p. 1154.

ⁱⁱ Vide LAZIUS 1551. p. 1154.

ⁱⁱⁱ Vide LAZIUS 1551. p. 1153.

praetorem inferioris Germaniae TACITUS^{h.)} fuisse scribit. Ut enim *Apronium* illum suspi- nequaquam ab
Apronio:
cetur, cuius est apud AMMIANUM^{i.)} mentio, quique sub *Valentiniano*, aeternae urbi, seu *Romae*, tamquam iudex integer et severus, praefuit, vix a me ipso impetrarim, ut credam: quod palam sit, antiquiora urbis nostrae exordia esse, quam ut illi aetati possint adfin- gi. Non est enim, cur adsentiamur *Lazio*, cum neque conditam, neque instauratam ab *Aproniano*, quocunque illo, urbem nostram uspiam legas; saltem coniectando suspiceris. Restauratam quidem scimus, post tempora CAROLI M. et HENRICI, Imperatorum; sed quod restauratoris non satis exploratum nomen fuit, a fato loci, quia desolatum occupa- runt, *Oedenburg*^{k.)} i Germani nominarunt. Verba coniectatoris audacissimi sic habent:ⁱⁱ *Origo nominis Soppron*,¹ *non equidem a Sempronio; sed ab Aproniano est derivanda*.² *Quia solo aequatum, vel a Carolo M.*³ *vel ab Henrico III.*⁴ *renovatum ex ruinis denuo fuerat, Germanicisque oppidanis, cultum, ex eventu Germanicam denominationem adeptum, Oeden- burg*,⁵ *id est, si latine reddas, deserta civitas, vocata est. Consentiant Tyrnavienses eruditi,*ⁱⁱⁱ

^{h.)} Lib. iv. Annal. cap. 73. initio.

^{i.)} Lib. xxvi. cap. iii. p. 347.^{iv}

^{k.)} LAZIUS l. c.^v Lusus ingenii est, a vero multum abluens, quem IEREMIAS HEMBERGERUS, Ecclesiae Graeciensis in Styria Pastor et superattendens, in FLOSCULO EDEN, id est, *Compendio Theologiae*, a. MDLXXXIV. *Gysingae*, formis *Iohannis Manlii*, impresso, ac SENATUI SEMPRONIENSI nuncupato, de adpellatione urbis nostrae *Germanica*, operose lusit: quando, nunc in *Lingua Hebraea*, nominis originem quaerit, quasi ex עֵדֵן *Eden*, et בֵּרֶךְ *Berech*, sive בָּרַךְ *Barach*, compositum, amoenam benedictionem, et voluptatis abundantiam significaret; nunc, quasi vox esset hybrida, eandem, ex illo ipso *Eden* et Germanico *Burg*, componit, atque per *Paradisum*, seu *civitatem voluptatum*, interpretatur.^{vi} Veriora sunt, dum scribit, urbem hanc, inter honoratas *Germaniae*, et *Sarmatiae* urbes, cum antiquitate, tum verum, in illa, et circa illam gestarum, memoria, soli fertilitate, legum iustitia, et omni reliqua dignitate, cum celeberrimis merito commendari.^{vii} Neque silenda sunt anagrammata P. MAYERI e S. I. quae is concioni anniversariae, anno MDCCXXXV, vi. Ian., ob urbem a Rakoczianorum obsidione, virtute civium liberatam, pro sacris rostris pronunciatae intextuit. Ex verbis enim: CIVITAS SEMPRONIA, eruit: A ROMANIS IVS ACCEPTIT. Ex *Oedenburgerische Gemeindt; DIE ROMISCHE BURG GENENDT*.^{viii} Sed, lusionibus poeticis hic opus non est; adfirmatior multo urbis est antiquitas, quam quae somniis huiusmodi indigeat.

¹ LAZIUS 1551. p. 1153. add. *quod* ² LAZIUS 1551. l. c. *derivatum* ³ LAZIUS 1551. l. c. *Magno* ⁴ LAZIUS 1551. l. c. *tertium* ⁵ LAZIUS 1551. l. c. *Odenburg*

ⁱ *Quae in nota k.) leguntur, a notis Danielis Haynóczy a Belio mutuata textuique inserta sunt, nonnullis tantum hic illic commutatis additisve. Cf. [Ha] f. 16^v. Vide etiam praefationem nostram de ms. [Ha].*

ⁱⁱ Vide LAZIUS 1551. p. 1153.

ⁱⁱⁱ *Ita quidem Belius appellare solebat auctores operum anonymorum Tyrnaviae typis academicis expressorum. Quod ad hunc locum attinet, haud dubium est, quin opus Samuelis Timon „Celebrorum Hungariae urbium...” inscriptum sub „eruditis Tyrnaviensibus” intelligendum sit, ubi fere eadem, quae ex Lazio Belius de etymologia Sopronii transscripsit, recitantur. Vide TIMON 1702. p. 28.*

^{iv} *Editionem, ubi in p. 347. haec de Aproniano sunt, invenire non potuimus; sed haud scio, an Belius erronee numerum paginae annotaverit. In editione certe, quam etiam ille in sua bibliotheca habebat, caput citatum in p. 488. reperitur. Vide AMMIANUS 1693* p. 488. Vide etiam Lib. Lit. nr. 60.*

^v Vide LAZIUS 1551. p. 1153.

^{vi} Vide HOMBERGER 1584. f.)(3^v)-(5.

^{vii} Vide HOMBERGER 1584. f.)(3.

^{viii} Vide MAYR 1734., cuius vero libri haud ullum exemplar eruere potuimus. De libro et auctore vide SZINNYEI 1891-1914. *Mayr János (1693-1760)*.

traxit
denominati-
onem a
Sempronio.

et auctor *Topographiae Hungariae*.ⁱ [p. 6] Sunt,¹⁾ qui *Honorio* Imperatori, instauratae urbis laudem adtribuant, a quo, *Ehrenburg* vocari malunt. Verum, procaces hae sunt coniecturae, historia silente, chronologia autem prorsus reclamante. Nobis certum est, *Sopronium*, non iam ab *Aproniano*, verum *Sempronio*, vocalibus *e*, et *o*, more Hungarico, permutatis, denominatum fuisse. Nihil enim *Hungaris* magis vulgare, quam mutatione elementorum dictiones peregrinas variare,^{m)} uti *Posonium*, ex *Pisonio*; ita ex *Sempronio*, fecerunt *Sopronium*.

§. III.

Quis ille
Sempronius,
a quo urbs
denominata
est:

Sed, quoniam plures *Sempronios* vidit *Pannonia*, disquiritur, a quonam horum urbi nomen inditum sit. Cives, a *Gracho* id derivant, ducti auctoritate numismatis, quod hac ora erutum, nomen T. SEMPRONII GRACHI, ostendit. Erutum id saepius fuit, cum per urbis vicos, tum in agris etiam frumentariis. quod et CAROLUS PATINUS ostendit, in antiquis Romanorum numismatibus.ⁿ⁾ Non audet hoc adserere LAZIUS;^{o)} sed verisimile putat, vel a *Sempronio Tudio* denominatum fuisse; vel a *Caio Sempronio Secundino*, vel a *Sempronio Denso*. ORTELIUS^{p)} *Secundinum* fuisse putat: *Sempronium*, inquit, a *Sempronio Secundino*, sic nuncupatum. Etsi nulli certo auctori adscribi nomen hoc potest: coniectare tamen licet, *Sempronium* fuisse *Densum*, quem post interfectum *Galbam*, supervixisse palam est, quique non universae modo coloniae, sed oppido etiam, quod in tota ea colonia fuit praecipuum, famam nomenque suum communicarit.ⁱⁱ quod [p. 7] dum dicimus,

¹⁾ Vide CUSPINIANUM in Austria, et ZEILERUM in voce *Oedenburg*.ⁱⁱⁱ

^{m)} Ita *Carpona*, in *Corpona*, et *Iaurinum*, in *Győr*, Hungarica dialecto, transiit.

ⁿ⁾ Edit. Parisiensis A. 1663. fol. 251.^{iv} Edidit, TITI SEMPRONII GRACHI numum, aeri incisum Daniel Suttinger, Caesaris Leopoldi architectus militaris. qui et urbem, sic satis adcurate delineatam, S. P. Q. *Semproniensi* dedicavit.^v

^{o)} In paginis, quas *Tabulae suae Austriae* adiecit: nempe, *Apronii* illius, quem meminimus, oblitus.^{vi}

^{p)} In THESAURO Geographico, ad hanc vocem.^{vii} Consentit laudatus nunc MAYERUS.^{viii} Alii, ex DIONE CASSIO, coloniam hanc, LUCII SEMPRONII ATRATINI auspiciis conditam adserunt: quippe quod eo Consule, subactas domitasque Pannonias, A. U. C. DCCXIX. aiunt. quod non ausim adfirmare: quod, et brevior eius fuit consulatus, vide CAROLUM SIGONIUM Commentarium in Fastos, ad eundem annum, Tomo I. Opp. p. 557. edit. Mediolanens. A. MDCCXXXII. fol.^{ix} Certe, expeditio eius anni, Augusti Caesaris non in *Pannonias*, sed *Illyricum* suscepta legitur, post FLORUM, Lib. IV. Cap. VIII. VELLEIUM, Lib. II. APPIANUM in *Illyricis*, SCHÖNLEBEN, in *Antiq. Carniol. P. II.*¹ p. 116.

¹ corr. ex III. sec. SCHÖNLEBEN 1681. II. p. 116.

ⁱ Auctor *Topographiae Hungariae*, id est, Michael Bonbardi SJ. *Locum, de quo hic agitur, vide in BONBARDI* 1718. p. 81.

ⁱⁱ Cf. §. I. *Membri Physici Partis Generalis*.

ⁱⁱⁱ Vide CUSPINIANUS 1601. p. 60., et ZEILER 1664.* p. 166.

^{iv} Vide PATIN 1663. p. 251.

^v Vide SUTTINGER 1681. *Mappae photographiam vide in JANKÓ-KÜCSÁN-SZENDE 2010. Tab. C.3. nr. 1. De mappa vide ibid. pp. 58-59.*

^{vi} Vide LAZIUS 1561.

^{vii} Vide ORTELIUS 1587.* ad vocem.

^{viii} Vide MAYR 1734. *De libro et auctore vide notam nostram viii. in pagina priore.*

^{ix} Vide SIGONIUS 1732. p. 557.

haud negamus, *Sempronium Grachum*, vel huius nominis quemcunque alium, hic loci agere potuisse. Quemadmodum vero, demonstrari nequit, *Sempronium*, veterem illam *Scarabantiam* isthuc detulisse; ita nec inviti, confitemur, difficile ad evincendum esse, a quonam *Semproniorum*, condita urbs fuerit. Opinio est:^{q)} stetisse urbem, *Pannoniis* adhuc florentibus, quam bellis oppressam; instructis denuo monumentis, Romani redintegaverint. Neque nos reluctamur, quod sciamus, perhibere cives, duo antiquissimi eius operis propugnacula hodieque superesse: ex verone, an iniuria, non disputamus. Apud *Pannonios* certe, dum adhuc liberi fuerunt a dominatione Romanorum, si maxime exstabat iam civitas nostra, alio quocunque nomine, minime vero *Sempronium* adpellata est.

*indagatum
nimium
difficile.*

§. IV.

Ad ea propugnacula, quorum substructiones, ad Romanos¹ referuntur, quod adinet: alterum, portae anteriori vicinum est, angulare, ad meridiem alterum, quod Germani vocabulo militari *die Kacz* dicunt. Istud munimentum est firmum, coctili laterculo et saxo instructum, altum satis, et rotundum, ea magnitudine, quae pluribus tormentis, manuique militum haud exiguae, sufficiat. Minus est illud ad portam inferiorem formae itidem in orbem circumductae, cuius fastigia, in angulos, cuneantur; operis tamen ut adparet multo, quam prius illud, vetustioris. Auctorem exhibet lapis, haud procul a munimento, repertus, mihi tamen eximie suspectus, cuius inscriptio sic habet:

*Urbis facies
sub Romanis:*

*inscriptio novi-
tatis suspecta:*

SEMPRONIUS DUX LEGIONIS.
CASTRA IN ORIS PANNONICIS FIGENS.
TURRIM ROTUNDAE FORMAE EXTRUCTAM.
SUO INSIGNITAM NOMINE,
IN SUI MEMORIAM, RELIQUIT.

Legio incerta ponitur, sed XV. fuisse, [p. 8] inde colligunt lapidis patroni, quod huius dux *Vibius*, heic loci sepultus fuit. Sin vero VIII. ea fuerit^{r)} *Sempronium Densum* loquitur, quem centurionem *Galbae*, dum viveret, exstitisse, post eius autem obitum, *Pisoni* successisse non inepte quidam coniectant. Ego vero, si dicendum sit, quod sentio, ita existimo, lapidis eius fidem non satis esse certam. Enim vero, quod verba singula, diserte sunt exsculpta, recedit a veteri lapidum more, in quibus vix vocabulum reperias, nisi decurtatum. Praeterea, maluerunt prisci illi homines, ab aliis sua opera commendari posteritati, quam sui ipsorum esse tubicines. Quid? quod dictio *inscriptionis* tota, ab

^{q)} Ita opinatur auctor *Topographiae Hungaricae*, in SOPRONIO.ⁱ *Quidquid de his, variantibus opinionibus, fuerit,*² inquit, *plerique consentiunt, hanc civitatem, inter vetustiores Pannoniae reputandam.* p. 81.

^{r)} Legionem VII. Pannonicam, *Galbianam* dictam fuisse, LAZIUS probat, in VIENNA Austriae Lib. II. Cap. II. p. 36.ⁱⁱ

¹ corr. ex Romano ² pro *variantibus opinionibus fuerit* BONBARDI 1718. p. 81. *fuerit (aliorum quippe coniecturas duntaxat innuimus)*

ⁱ Vide BONBARDI 1718. p. 81.

ⁱⁱ Vide LAZIUS 1546. p. 36.

*indicia item
alia:*

ingenio, priscae, eius aetatis, recedat penitus. Itaque, partus fuerit, recens quidem ille, et ab homine suppositus, antiquitatis non undiquaque gnaro. Haud certior est vetustas, muri illius, qui in moenibus, cranium, versus orientem, ostentat. Caput *Semproniae* fuisse dicitur, licet nullo cum discrimine, quaenam ea fuerit, illane, quam *Salustius*,¹ i genere et forma dotatam, inter doctissimas mulieres collocavit; an, de qua Poeta inquit?^{s.)}

Hic situs est hic ille TUUS Sempronia Rufus.

*lapides, pro
antiquitate
Romana,
genuini:*

Itaque, lubentius in eorum sententiam concedimus, qui urbem nostram, coloniam fuisse credunt celebrem, et principibus viris, habitatam: posteaquam a *Semproniorum* aliquo, copiose fuit instructa. Id profecto lapides innuunt, fidei, multo exploratoris, quos in aede *B. V. Mariae*, erutos, supra dedimus. Luculenta eorum est epigraphe: quippe, diserte nomen *Titi Iulii Principis* referens. Addimus hic in eam rem facientes, alios, ibidem a LAZIO expromtos:ⁱⁱ

M. AURELIANO² MARCELLINO
CONIUGI. DULCISS. SEVERIANA³
CRISPINA CONIUNX. [p. 9]

Atque in privatis aedibus civis:ⁱⁱⁱ

QUINTO.⁴ AURELIO.⁵ FESTIANO. NAT. PAN.
VETE. AUR. CLAUCE. PATRON. ET. CON
IUGI. DULCISS. B. M. F.

*monimenta
varia:*

Reliqua, quae adnotarunt alii, praetereo. Neque deerant, qui complures cippos tumbasque colligerent, cum cineribus hominum praestantiorum, quos heic recognoscere, haud adinet. Extra moenia, protractus est, in agro lapis, forma cistae quadratae, cuius effracto tegmine, cinerum occurrit manipulus, cum novem vitris minusculis, cinere perspersis, quibus inerant lacrymae amicorum, adiecto: ACCIPE: basi lampadis, seu vitro maiusculo, insculpta fuit vox: FORTIS. Eadem plane ἐπιγραφή⁶ et in ea urna legebatur, quam in colliculo *Poczmann*, haud procul ab urbe, repererant *Semproniensium* aliqui. Forma nimirum rotunda fuit, oblongo osculo, instar urcei. quo recluso, duo intus vitra reperta sunt, cum cineribus et lampade. Latus urnae, itidem vocabulum FORTIS referebat. Quod, praestantem aliquem virum indicavisse, inde liquet, quia fortissimos quosque, in mon-

^{s.)} MARTIALIS.^{iv}

¹ sic! ² LAZIUS 1551. p. 1153. *Aurelio* ³ LAZIUS 1551. l. c. *Savfeia* ⁴ LAZIUS 1551. p. 1154. *Q.* ⁵ LAZIUS 1551. l. c. *Aurel.* ⁶ corr. ex ἐπιγραφή – cum planum est hoc vocabulum in casu nominativo, non dativo esse ponendum.

ⁱ Vide *Sallustius Cat. XXV.*

ⁱⁱ Vide LAZIUS 1551. p. 1153.

ⁱⁱⁱ Vide LAZIUS 1551. p. 1154.

^{iv} Vide *Martial. Ep. 12.52.3.*

tibus, aut horum radicibus, sepeliri, in more fuit Romanis.^{t)} Alio loco, quem *Augustanae Confessionis* cives, ad sepulturam, muro incinxerunt, erutae sunt itidem lampades, numero plures: quarum duae, colore rubro, nobilium quorundam bustum arguebant. Horum uni inscriptum fuit: COMMUNI: alteri: CRESCERE: Itaque, nemo iverit inficias, eo, iam tum sub Romanis, habitu, *Sempronium* fuisse, ut a nobilissimis civibus incoletetur.

§. V.

[p.10] Nunc, quamdiu ista felicitate gavisum sit *Sempronium*, videamus. Nimirum, simul CONSTANTINUS, cognomento *Magnus*, urbem, sui nominis, *Constantinopolin*, Romam novam, non tam dici, quam esse, voluit; scisso imperio, res cum primis occidentis, coeperunt labascere. *Vandali*, primi in Pannonias irruerunt: post hos *Gothi*, inde *Hunni*, et quae non barbarorum colluviones, quae inundata regione, haud sane urbibus ac oppidis, pepercerunt. Tametsi vero repulsi a *Romanis* fuerint frequentius; fieri tamen haud potuit, quin et secundis praeliis, non legiones tantum, sed etiam positae passim coloniae Romanorum, adtererentur.

ATTILAE unius ferocia, ita depressit *Romanos*, ut incertum sit, an ius civitatis in Pannonia habuerint residuum. Redierunt quidem iterum, repetituri, si possent, *Pannoniam*, veluti suam;^{u)} sed eventu irrito, tumultuantibus passim barbaris, atque *Abaribus* in primis, quos coercere, praeter CAROLUM M.^{v)} nemo potuit. Itaque, licet post has rerum conversiones, urbs nostra, nullum amplius *Romanum* viderit praesidium: remanserunt tamen multi, qui fixis in urbe domiciliis, pactoque, cum victoribus, foedere, mixti cum *Gothis*, et *Hunnis*, habitaverunt.^{x)} Proinde, ad hunc modum, evanuit pedetentim Romanorum colonia. Postea HENRICUS II. Caesar, *Sempronium*, *D. Stephano*, sororis suae, *Gyslae* marito, dotis nomine tradidit.^{y)} Itaque, nihil in excolenda urbe, S. STEPHANUS residui

*Quamdiu
a Romanis
Sempronium
possessum?*

*est in
Hunorum
Avarumque
potestate:*

*dotis iure in S.
Stephani venit
ditionem:*

^{t)} ISIDORUS Lib. xv. Etymologiarum Cap. xi.¹ *Apud maiores, inquit, potentes² sub montibus³ sepeliebantur.* Confer. ROSINUS Lib. v. Paralip. c. xxxix.ⁱ

^{u)} SCHURZFLEISCHUS, in Dissert. Ungarica, quae est num. XII.ⁱⁱ

^{v)} Conf. EGINHARDUS in vita CAROLI M. et MONACHUS Prum. A. 791. et 796. BUCELINUS Annal. Germ. A. 796.ⁱⁱⁱ

^{x)} ADELZREITER Annal. Boic. P. I. l. 5.^{iv} it. SCHÖNLEBEN Adpar. Antiq. Carniol. Cap. VII. §. 4^{viii} VIII. fol. 192. et seq.^v

^{y)} Verba sunt Io. AVENTINI, Annal. Boior. Lib. v. p. m. 512.^{vi} *Dotis nomine ei coloniae Boiorum, Wratislaburgum,⁵ Pisonium, infra Phiscam⁶ amnem, Oedenburgum,⁷ Sempronium, Sabaria,⁸ et alia pleraque oppida, quondam Boiorum, infra Phiscam, adtribuuntur.⁹ Est vero Physca, fluvius, hodie Fische.*

¹ corr. ex II. sec. ISIDORUS 1483.* p. 77. ² ISIDORUS 1483.* l. c. add. *aut* ³ ISIDORUS 1483.* l. c. add. *aut in montibus* ⁴ corr. ex et sec. mss. ABC et SCHÖNLEBEN 1681. pp. 191–193. ⁵ AVENTINUS 1554. p. 512. *Vratislaburgum* ⁶ AVENTINUS 1554. l. c. *Phiscam* ⁷ AVENTINUS 1554. l. c. *Oedenburgum* ⁸ corr. ex *Sabariam* sec. ms. G p. 43. et AVENTINUS 1554. l. c. ⁹ AVENTINUS 1554. l. c. *attribuuntur*

ⁱ Vide ROSINUS 1663. pp. 465–469.

ⁱⁱ Vide SCHURZFLEISCH–ECCARD 1698. §. VIII. p. II.

ⁱⁱⁱ Vide BUCELINUS 1699.* I. p. 45.

^{iv} Vide ADLZREITER–VERVAUX 1662. p. 129.

^v Vide SCHÖNLEBEN 1681. pp. 192–193.

^{vi} Vide AVENTINUS 1554. p. 512. *De editionibus in hoc opere usitatis vide notam nostram v. in p. 47.*

*adfligitur ab
Henrico III.
iterumque
instauratur:*

*an bellis
cruciatorum,
incommodi
quidpiam
acceperit
Sempronium.*

fecit. Colligas id ex decreto eius, ad *S. Emericum Ducem*, cui, cum advenas, tum in primis ea, quae [p. 11] ipse aedificarat, summa diligentia, commendat.ⁱ Sed, non potuit diu intemerata manere urbs, nuper, Hungariae finibus adscripta. Mortuo enim, optimo rege, cum HENRICUS III. Imperator, PETRI *Alemanni*, quem Hungari regno depulerant, iniurias ulciscitur, *Sempronium* ita adflixit, ut urbis propemodum speciem amiserit.^{z)} At enim, convaluerunt iterum *Sempronienses*, recollectisque viribus, restauraverunt urbem. Profecto, SALOMONIS regis caussa, contra *Bessos*, fortiter rem gesserunt. BONFINIUS^{a)} ita rem memorat: *Postquam, inquit, Bessi et Bulgari,¹ castris hostium adpropinquarunt, quum exploratam se victoriam adeptaturos dudum crederent, praedae cupiditate perciti, in Semproniensium stationes irruere; quorum Ianus praefectus erat.² Contra hi, Bessorum impetum forti animo sustinentes, perbrevis caesis, qui in prima acie praestabant,³ ceteros inclinarunt. Quod ubi factum est, tam male ab illis pugnatum, ut pars magna desiderata, reliqua capta fuerit: vix Bessorum Principi, cui Caesar⁴ nomen erat, cum paucis evadere licuit. Ianus, ob rem bene gestam, multis donis, item villis et honoribus a Salomone Geysaque donatur. Praeda militibus concessa, et dena⁵ viritum sestertia distributa.* Ista BONFINIUS, quae universim de provincia Semproniensium dici, non negamus, oppidanis tamen in tantae laudis partem simul venientibus. Postea, cum bellum illud sacrum, quod totius Europae viribus, adversus *Saracenos* in Asia gerebatur, iniisset, non plane, a demigrantibus eo, militibus, [p. 12] intemeratum fuisse relictum *Sempronium*, ex iis colligas, quae in *Mosonii* historia,^{b)} prolixè commentati sumus. Nam, quando *Chronicon Hierosolymitanum*, castellum *Cyperon* meminit, ad cuius portas, sacer ille exercitus, COLOMANNO rerum potiente, castra metatus sit, *Sopronium*, intelligi oportere, illic docuimus.ⁱⁱ

^{z)} Spreverant regem PETRUM Hungari, electo in eius locum, ABA, contra quem Caesar, a *Petro* rogatus, a Sempronio agro Hungariam invasit, ut loquitur BONFINIUS. Dec. II. Lib. II. p. 191. et AVENTINUS I. c. Lib. V. p. 526.ⁱⁱⁱ atque vehementer exardescens, vastavit.

^{a)} Dec. II. Lib. III. p. 210. 27. BONBARDI certe, Hungariae Moderna, p. 81.^{iv} non dubitat, huic *Semproniensium* virtuti tribuere, quod et instaurata urbs a SALOMONE fuerit, et iuribus donata peculiaribus.

^{b)} Parte Speciali Membro II. Sect. I. §. V. et praecipue VII.^v

¹ *Bessi et Bulgari* add. a Belio ² BONFINI 1581. p. 210. add. *adoriuntur incuatos* ³ BONFINI 1581. l. c. *prostant* ⁴ BONFINI 1581. l. c. *Caesari* ⁵ corr. ex *dona* sec. ms. C f. 39^r et BONFINI 1581. l. c.

ⁱ *Decretum nominat Belius libellum, qui rectius „De morum institutione” inscribitur: admonitiones enim S. Stephani regis ad filium suum S. Emericum in illo reperiuntur, ac ita etiam in legenda maiore S. Stephani appellatur. In codicibus vero, in quibus servatus est, decretum Sancti Stephani regis nominatur, ac etiam in editionibus posterioribus, et praesertim quidem in Corpore Iuris Hungarici anno 1696. edito, quo etiam Belius usus est, hoc nomine ponitur (vide CJH 1696. II. p. 1.); qua re fit, ut et Belius hoc nomine eum appellat. Vide editionem eius criticam a Josepho Balog recensitam in SRH II. pp. 611–627.; vide etiam praefationem Josephi Balog ibidem. Locum vero, de quo hic Belius mentionem facit, vide in CJH 1696. II. p. 4., SRH. II. p. 624–625.*

ⁱⁱ Vide BÉL 1735–1749? V. p. 59.

ⁱⁱⁱ Cf. BONFINI 1581. p. 191. „a Sempronii agro mox Ungariam invadit”; AVENTINUS 1554. p. 526. „Oedenburgio (Sempronium literati vocant) iter facit”.

^{iv} Vide BONBARDI 1718. p. 81.

^v Vide BÉL 1735–1749? V. pp. 54–56., 58–59.

§. VI.

Nihil vero *Sempronienses* adflixit magis, quam *Henrici*, Ducis Austriae, populatio. Hic enim in *Geysam* II. moturus, adeo in urbem saeviit, ut exustis aedibus, moenibusque solo aequatis, cives penitus dissiparit.^{c)} Perierunt plurimi, multi fuga subducti, tutiores alibi sedes quaesierunt, nonnulli substiterunt in quercetis prope urbem, erutisque illic latebris, diu circa collem, cui *Poczmann* nomen, latuerunt.

Tandem procul hostium metu redeuntes, collapsa urbis moenia, reparant. Castrum erat, cum serie domuum illius ordinis, qui a porta saxea, ad portam usque *Ptochotrophei*, intercepto foro, procurrit. Haec aedificantibus, peculiare municipii ius datum fuit. Praeterquam enim, quod *Urbani* adpellabantur, etiam dicundis caussis, interesse poterant, a quibus remoti erant *suburbani*. Idem ius retinent adhuc, qui castrum inhabitant. Nescio, an non referri ad hanc *Sempronii* instaurationem possit, quod ex FUGGERO, *Historia Ducum Styriae*,^{d)} [p. 13] commemorat: *a Leopoldo, Austriae Duce, ante Habsburgicam gentem, penultimo,¹ ad Fluvium Leytham, ad arcendas Hungarorum irruptiones, civitatem conditam, quae quod saepius exusta, et toties instaurata, Nova civitas dicta sit. Haud procul inde, et EMERICUM Hungariae regem, civitatis cuiusdam² fundamenta icisse. Inter ambos principes, subinde hac conditione conventum, ei, qui opus citius absolvisset, alter cederet. Leopoldi celeritate praeventum Hungarum,³ coepto denique destituisse.* Haec ibi legas. Istud contraire videtur, quod fundamenta rex urbis futurae dicatur icisse. Verum, nihil obest, quo minus, idem, de instauranda augustius urbe, dici potuerit. ANDREAS certe II. qui Emerico, fratri germano, post fata filii eius *Ladislai*, successit, privilegiis, urbem, nuper instauratam, ornavisse fertur. Idem postea fecere BELA IV. A. MCCLXX.ⁱ FILIUS STEPHANUS V. A. MCCLXXVII.ⁱⁱ nepos item Belae, LADISLAUS IV. quem Cumanum dicunt, A. MCCLXXXII.ⁱⁱⁱ magna cum collaudatione fidei *Semproniensium*; quippe qui nihil dubitarunt, immanissimo Hungarorum hosti, *Ottocaro*, regi Bohemiae, cum hac ora saeviret, filios suos pignori dare, eo consilio, uti,

*Clades
Sempronio
ab Henrico,
Austriae Duce,
illata:*

*nova urbis
instauratione:*

*donatur
privilegiis,
iam tum sub
Andrea II. et
postea.*

^{c)} Nihil de urbis hac clade apud BONFINIUM legas, Dec. II. Lib. VI. p. 259. seqq. bellum istud, et *Hungarorum* victoriam, describentem; sed primum omnino est, existimare, sicuti *Pisonio*, ita, ne *Sempronio* quidem parsum fuisse. id quod non dissimulant, eius aetatis scriptores exteri; memoriam vero atrocitatis, hodieque retinent *Sempronienses*. Nisi malis hanc urbis cladem ad tempora OTTOCARI regis Bohemiae reicere. Vid. *Hist. Ducum Styriae*. p. 100.

^{d)} In LEOPOLDO II. p. 38.^{iv}

¹ *Austriae... penultimo* add. a Belio ² SCHEZ 1728. I. p. 38. *cuiuspian* ³ SCHEZ 1728. I. p. 39. *Ungarum*

ⁱ *Diploma die 24. Maii a. 1270 datum non a Bela IV., sed a Stephano V. promulgatum erat, atque in transcripto Ladislai IV. a. 1282. dato remansit. Quod transcriptum vide in MOL, sub nr. DL 56 728. (Jeszenák család fot. nr. 8.) et photographiam vide ibidem. Publicatum est in UB I. 368. Vide etiam Reg. Arp. nr. 1922.*

ⁱⁱ *De diplomate fusius infra in §. VII., ubi fragmentum eius a Belio insertum. Certe, non id a Stephano V., sicut e textu coniectari posset, sed a Ladislao IV. promulgatum.*

ⁱⁱⁱ *Hoc diploma est transcriptum illud, de quo supra egimus. Vide notam i.*

^{iv} *Vide SCHEZ 1728. I. pp. 38–39.*

si possent, et se incolumes praestarent, et urbem intemerata in regem fide, adservarent.ⁱ Itaque, pulchrum duxerunt laudati reges, iam tum haerediis, ob hanc eorum virtutem, donare *Sempronienses*. [p. 13a]

§. VII.

*Regum
sequentium
diplomata;
Ladislai
Cumani:*

Iuvat nunc, quia in privilegiorum mentionem ventum est, quaedam eorum ἀποσπασ-
μάτια, quae nobis, tamquam per nebulam innotuerunt, hoc loco, ex ordine subtexere,
ut eo liquidius constet, qua, cum Sempronienses, retrusa ea aetate, in reges suos fide fue-
runt ac constantia; tum quibus, bene de se merita, iuribus atque praerogativis, boni illi
reges, sint remunerati. Et privilegium quidem LADISLAI Cumani, per manus venerabilis
viri, *Magistri Thomae* electi ecclesiae Albensis, anno MCCLXXVII. datum, istiusmo-
di est:ⁱⁱ *Volumus, quod iidem cives, a iurisdictione¹ et potestate ac iudicio, omnium Baronum
nostrorum, et specialiter Comitum Soproniensium,² pro tempore constitutorum, exempti pe-
nitus et excepti habeantur: ita, quod omnes causas,³ tam maiores, quam minores, quoque,⁴ su-
per effusione⁵ sanguinum vel homicidii, inter ipsos emergentes Villicus ipsorum, pro tempore
constitutus, quem iidem cives communiter in Festo S.⁶ Georgii elegerint, iudicet et decernat,
more civium Albensium, et aliorum hospitem, in regno nostro existentium:⁷ et si idem Villicus
in facienda iustitia⁸ negligens fuerit, non reus, sed Villicus, ad nostram praesentiam⁹ evocetur,
et Nos personaliter decernemus de causa¹⁰ eorundem.ⁱⁱⁱ Item volumus, quod si aliqui Nobiles,
vel quicumque liberae¹¹ conditionis¹² homines, ad ipsum castrum nostrum Sopron,¹³ conveni-
re voluerint, libere veniant, et secure commorentur, et nobiles, possessiones eorum, in libertate
civium predictorum valeant conservare. Et si qui de ipso castro recedere voluerint, salvis re-
bus omnibus, venditis aedificiis,¹⁴ iusto terragio persoluto, recedere valeant de eodem.^{iv} Adhuc¹⁵
volumus, quod medietatem tributi Fertheő,¹⁶ quam BELA, avus noster, et STEPHANUS, pa-
ter noster, inclyti¹⁷ Reges Hungariae,¹⁸ pro reparatione¹⁹ et conservatione²⁰ turrium, in eodem
castro existentium,²¹ eisdem civibus concesserant, iidem²² percipere valeant pacifice et quiete.*

¹ Dipl. (MOL DF 201646.) *iurisdictione* ² Dipl. cit. *Supruniensium* ³ Dipl. cit. *causas* ⁴ Dipl. cit. *quam*
⁵ Dipl. cit. *efusione* ⁶ Dipl. cit. *Sancti* ⁷ Dipl. cit. *existentium* ⁸ Dipl. cit. *iusticia* ⁹ Dipl. cit. *presentiam*
¹⁰ Dipl. cit. *causis* ¹¹ Dipl. cit. *libere* ¹² Dipl. cit. *condicionis* ¹³ Dipl. cit. *Supruniense* ¹⁴ Dipl. cit.
aedificiis ¹⁵ Dipl. cit. *Ad hec* ¹⁶ Dipl. cit. *Fertev* ¹⁷ Dipl. cit. *incliti* ¹⁸ Dipl. cit. *Hungar(ie)* ¹⁹ Dipl. cit.
reparatione ²⁰ Dipl. cit. *conservacione* ²¹ Dipl. cit. *existentium* ²² corr. ex *idem* (quod ex errore fortuito
Belii ita scriptum esse videtur) sec. [Ha] f. 19^r. et Dipl. cit.

ⁱ *Enumeratio diplomatum ex notis Haynóczianis a Belio huc transscripta. Cf. [Ha] f. 17^{r-v}. In quam enumerationem errores non minimi irrepserunt, quod ad promulgatores diplomatum attinet. De quo vide notas nostras superiores.*

ⁱⁱ *Diploma, quod aliquando post d. 3. Sept. anno 1277. a Ladislao IV. rege Hungariae promulgatum erat, nunc in Archivo Urbis Soproniensis servatur (sub sign. 12.). Cuius photographiam vide in MOL DF 201646. Diplomatis textus novissime publicatus est in EFHU III/2. pp. 68–71. De diplomate vide etiam HÁZI 1921–1943. I/I. nr. 16. pp. 7–8. Vide etiam Reg. Arp. nr. 2809. Fragmentum diplomatis, quod hic legitur, ex notis Haynóczianis a Belio huc transscriptum. Cf. [Ha] ff. 18^r–19^r.*

ⁱⁱⁱ *Hic pars maior (Ceterum... libertatem) e diplomate a Haynóczio omissa ([Ha] f. 18^v), quamobrem etiam apud Belium deest. Cf. diploma citatum (vide notam nostram ii.), et EFHU III/2. pp. 69–70.*

^{iv} *Ab hoc verbo non ea quae in diplomate sequuntur a Haynóczio transscripta, sed ex iis quae prius ab eo omissa, quaedam huc translata sunt (Adhuc... quiete). Vide [Ha] ff. 18^v–19^r. Vide etiam notam nostram ii.*

Hactenus ἀπόσπασμα¹ diplomatis, ex quo, tabularum quoque BELAE atque STEPHANI, argumentum, quadamtenus condisci potest. Quod vero, redituum tributi *Fertheõ*, pars media concessa, adfirmatur civibus, duo inde colligas. Alterum fuerit, angustioribus ripis tunc coercitum fuisse lacum, et quae traiectioni navali erant opportunae;² alterum, opportunam necessariamque fuisse regum sollicitudinem, uti urbes limitanae, munitae iam, subinde fierent validiores. Atque isthuc omnino ea pertinuit indulgentia, quam, quod bene collocarint *Sempronienses*, munitiones urbis, nobis silentibus, loquuntur: qua quidem in re, damnanda urbium quarundam socordia est. Eodem, post *Ladislai* iniqua fata, in urbem, et ANDREAS III. quem Venetum adpellant, animo fuit, quando novis locupletatam³ iuribus, non modo, anno MCCXCI. egregie collaudavit:⁴ *ob constantem fidelitatem, quod contra regem Bohemorum, Ottocarum, hostem capitalem, quod cives filios suos tradiderint, ut castrum Semproniense, legitimo suo regi conservarent et restituerent*; sed augustali quoque liberalitate, remuneratus est, in eo diplomate, quod, civium gratia, anno MCCXCVII. XV. Kal. Novemb. per manus discreti viri, Magistri *Georgii*, Albensis ecclesiae electi, edidit. Eius fragmentum, quod praecipue huc adinet, hunc in modum habet:ⁱⁱ *Hanc, inquit, eisdem hospitibus nostris de Sopronio⁴ gratiam specialem duximus faciendam, ut iidem hospites, et quilibet ex ipsis, ab omni solutione⁵ tributi, sicuti⁶ cives Albenses et Budenses, per totius⁷ regni nostri climata, tam super aquam Danubii, et aliis fluviis, in regno nostro existentibus, in descendendo aut ascendendo,⁸ quoque super terram, liberi, immunes penitus sint et exempti.⁹ Volentes, auctoritate praesentium,¹⁰ universis tributariis, in quovis loco tributi in regno nostro constitutis, sub amissione rerum et tributi, firmiter imponimus, ut de rebus dictorum hospitem nostrorum de Sopronio,¹¹ vel quorumlibet ex ipsis, aut mercibus eorundem, contra formam gratiae¹² eis per nos factae,¹³ nullum tributum recipere audeant¹⁴ vel praesumant,¹⁵ sed eis, et cuilibet ex [p. 14] ipsis, cum rebus et mercibus eorum, liberum transitum praebeant et securum, materia impedimenti, molestiae¹⁶ aut nocumenti non obstante. Ubi monendus est lector, tributi nomine, a quo immunes pronunciantur *Sempronienses*, non ea intelligi tributa, quae alias in diplomatibus regum, *census regii*, adpellantur; sed quae, *navali*, sive *portorii* nomine, in traiectionibus fluviorum; in continenti, *vectigalium, teloniorum**

Andreae III.
seu Veneti:

¹ corr. ex ἀποσπάσμα ² corr. ex opportune sec. M 32v ³ corr. ex locupletatata ⁴ Dipl. (MOL DF 201 663) *Suprunio* ⁵ Dipl. cit. *solucione* ⁶ Dipl. cit. *sic(ut)* ⁷ Dipl. cit. *totius* ⁸ Dipl. cit. *ascendendo* ⁹ Dipl. cit. et [Ha] f. 17^v. *exempti* ¹⁰ pro *auctoritate praesentium* Dipl. cit. et *auctoritate presencium* ¹¹ Dipl. cit. *Suprunio* ¹² Dipl. cit. *gratie* ¹³ corr. ex *factam* sec. [Ha] f. 18^r. et Dipl. cit. ubi *facte* legitur ¹⁴ Dipl. cit. *audeat* ¹⁵ Dipl. cit. *praesumpmat* (!) ¹⁶ Dipl. cit. *molestie*

ⁱ *Haec verba cursiva, quae sequuntur, non ex diplomate quidem excerpta sunt, uti Haynóczius in notis suis suggerere videtur ([Ha] f. 17^v.), sed a dissertatione Abrahami Aegidii Dobneri fuerunt exscripta. Vide DOBNER 1714. p. 94. (De qua dissertatione vide notam nostram iv. in p. 90.) Dobnerum de eo diplomate mentionem fecisse veri simillimum existimamus, quod ab Andrea III. rege Hungariae d. 21. Sept. 1291. datum est, in quo scilicet diploma Ladislai IV. a. 1277. confirmatum. Documentum conservatur in Archivo Urbis Soproniensis (sub sign. 23.). Photographiam eius vide in MOL DF 201 657. Textus eius publicatus est in CD VI/I. p. 122., et UB II. 254–255. De diplomate vide etiam HÁZI 1921–1943. I/I. nr. 32. p. 13., et Reg. Arp. nr. 3814.*

ⁱⁱ *Diplomatis d. 18. Oct. 1297. promulgati photographiam vide in MOL DF 201 663. Diploma conservatur in archivo Urbis Soproniensis, sub sign. 29. Diploma publicatum est in WENZEL 1860–1874. V. nr. 46. pp. 172–173., et novissime EFHU III/2. 99–100. De diplomate vide etiam HÁZI 1921–1943. I/I. nr. 40. p. 15., et Reg. Arp. nr. 4132. Etiam hoc fragmentum, quod sequitur, a notis Haynóczianis Belius mutuatus est. Cf. [Ha] ff. 17^v–18^r.*

Caroli I.
geminum:

ac *tricesimarum* vocabulo, insignire moris est. Ceterum, insignes has ANDREAE tabulas, adfirmavit postea *Semproniensibus*, rerum potitus CAROLUS I. anno MCCCXIII. XIII. Kal. Novemb.ⁱ per manus discreti viri, Magistri *Iohannis* Albensis Praepositi, aulae regiae Vice-Cancellarii et Archidiaconi de Kükellö.^{e)} CAROLO, et illud adscribimus diploma, quod ad annum MCCCXXIII. refert Iohannes Fridelius,ⁱⁱ sed, si se annus recte habet, perperam id Ludovico I. adscribit, cum lippis in historia notum sit, eum annum *Caroli*, non *Ludovici* fuisse. Encomium in eo legas Semproniensium:ⁱⁱⁱ *quod regi contra eius¹ infideles, fideliter adstiterint, seque variis et diversis periculis, videlicet exustionibus, praedis, homicidiis, aliisque periculosis fortunae casibus, pro regis honore et augmento regiminis, constantissime submiserint, ab ea fidelitate sua, nullo unquam tempore exorbitantes. Satis ad laudem!*

^{e)} Idem illud est, cuius IOHANNES FRIDELIUS, rector scholae Semproniens. in vita CHRISTOPHORI LACKNERI, I. U. Doct. et Consulis olim Semproniensis, meminit, p. 94.^{iv} Prodiit umbraticum Schediasma, Ratisbonae MDCCXIV. forma quadrip.

ⁱ DOBNER 1714. p. 95. *ejus*

ⁱ *Erronee annus MCCCXIII. scribitur a Belio. Haynóczius, cuius notis Belius hic usus est, prima vice annum MCCCXVII. scribit; paullo inferius vero etiam ipse asserit „anno MCCCXIII. tredecimo Kal. Novem. datum esse nostris a Carolo isthoc privilegium, idque per manus discreti viri, Magistri Ioannis, Albensis Ecclesiae Praepositi, Aulae Vice-Cancellarii et Archi-Diaconi Küküllensis;” quod autem se non vidisse ibidem fatetur. Vide [Ha] f. 18^v, 19^v. Haynóczium sine dubio litteris Matthiae I. regis confirmatoriis, ubi quoque annus vitiosus 1313. ac nomen dignitasque Magistri Iohannis (fere iisdem verbis ac apud Haynóczium) legitur, in errorem esse inductum reor; cuius erroris Eugenius Házi admonuit. Vide HÁZI 1921–1943. I./5. 107. Carolus vero rex XIII. Kal. Nov. (d. 20. Oct.), sicuti apud Haynóczium et Belium legitur, non vero in 1313., sed in 1317., nec unum, sed duo diplomata Soproniensibus elargitus est, in quibus tabulas priores Ladislai IV. et Andreae III. annis 1277. et 1297. datas confirmavit. Diplomata ipsa in Archivo Urbis Soproniensis asservantur (sub sign. 54, 56.), photographias vero eorum vide in MOL DF 201688, 201690. Textus eorum publicati sunt in HÁZI 1921–1943. I./1. nr. 62. et 63., pp. 26–28. De diplomatibus vide etiam Anjou-Oklt. IV. nr. 596, 597.*

ⁱⁱ Vide DOBNER 1714. p. 95.

ⁱⁱⁱ *Haec, quae sequuntur, a Dobnero Belius citat. Vide DOBNER 1714. p. 95. Dobner non exacte textum diplomatis recitat, sed quasi in oratione ut dicitur obliqua ea refert (pro „nobis contra nostros infideles” scripto „regi contra eius infideles” etc.). Quae autem a Dobnero modo praefato referuntur, in duobus diplomatibus inveniri possunt; utrumque d. 10. Apr. 1323. promulgatum est civibus Soproniensibus a Carolo rege. Diplomata in Archivo Urbis Soproniensis reperiri possunt (nr. 70, 127.), photographiam vero eorum vide in MOL DF 201704, 201761. Textus singulorum publicati sunt in HÁZI 1921–1943. I./1. nr. 79. et 80., pp. 37–39. De diplomatibus vide etiam Anjou-Oklt. VII. nr. 111. et 112.*

^{iv} *Vide DOBNER 1714. p. 94. Non enim a Johanne Fridelio, qui tantum praefationem operi affixisset, dissertationes in illa „Vita” scriptae sunt, sed ab „adolescentibus ingenuis”; saltem sub eorum nominibus sunt publicatae. Quod ad Dobnerum attinet, nihil est, cur dubitemus illum esse auctorem dissertationis sub nomine suo editae, quippe qui anno 1677. natus ac in pluribus Germaniae academiis peregrinatus facile huiusmodi opusculum concinnare potuisset. Ceteroquin Dobner iisdem litteris Matthiae regis, ut annum 1313. scriberet, adductus esse videtur, cum illas litteras confirmatorias inferius fusius demonstrat. Vide ibidem p. 96. Vide etiam notam nostram priorem.*

§. VIII.

Iam, quod ad LUDOVICUM I. adinet, plura eius in *Sempronienses*, benignitatis exstant monimenta, quae cupivissemus omnino, liberali itidem manu adscribere, si eorum nobis potestas fuisset facta. Nescio enim, qui fiat in patria nostra, quod decora maiorum ac partas, cruento sudore, libertates, studiose celemus; forte, ne habeant posteri, quod, seu imitentur, seu in quo antecellant maioribus. quod, cum credere difficile est; quia his ipsis auctoramentis adducti reges, immunitatibus, praerogativis et opibus donabant, egregie de se regnoque meritos; desinimus in eius rei causas inquirere. Auxit vero LUDOVICUS Sempronii commoditates, nundinis, ad diem *S. Margarethae*, anno MCCCXLIV. concessis;ⁱ novo postea mercatu, qui die *S. Elisabethae* haberetur, anno MCCCLXXI. locupletatas.ⁱⁱ FRIDELIUS, dicto loco, fragmentum recitat tabularum LUDOVICI, quas anno MCCCXLVI. *Semproniensium* commodo et laudi, perscripserit. quod tale est:ⁱⁱⁱ *Revocantes¹ in memoriam fidelitatis civium² constantiam, quam³ eo tempore, quo tentoriae nostrae potentiae⁴ funiculos,⁵ nondum sic late extenderant,⁶ viriliter observarunt, a qua eosdem nec minae, nec terrores, sed neque preces nostrorum infidelium, sinistraeque instantiae⁷ ac⁸ suggestiones,⁹ ipsorum constantiam avertere potuerunt. His causis¹⁰ legitimis,¹¹ petitionibus eorundem civium¹² annuendum duximus.¹³ Meminit alterius quoque diplomatis, anno MCCCLXV. VIII. Kalend. Aug. per manus Domini *Nicolai* Archiepiscopi Iadrensis, Cancellarii regii, a LUDOVICO, Semproniensibus dati; sed argumentum nullum eius recitat;^{iv} tametsi a SIGISMUNDO, anno MCCCCXXXVI. VI. Idus Martii, per manus Venerabilis *Matthiae* de Bacalovits, Praepositi Quinqueecclesiensis,*

Ludovici
I. regis, in
Sempronienses
munifici,
diplomata
ignorantur;
quare?

¹ Dipl. (MOL DF nr. 201768) *revocantesque* ² Dipl. cit. *ipsorum* ³ corr ex qua sec. Dipl. cit. ⁴ *nostrae potentiae* Dipl. cit. *nostre potencie* ⁵ Dipl. cit. add. *suos* ⁶ Dipl. cit. add. *nostre maiestati* ⁷ *sinistraeque instantiae* Dipl. cit. *sinistreeque instantie* ⁸ Dipl. cit. om. ⁹ Dipl. cit. *suggestionis*; idem add. *eorundem* ¹⁰ Dipl. cit. *causis* ¹¹ Dipl. cit. add. *potissimum quia... appellatur* ¹² Dipl. cit. add. *Supruniensium... inducti* ¹³ *annuendum duximus* Dipl. cit. *annuentes*

ⁱ *Diploma, de quo hic agitur, d. 10. Ian. 1344. datum est, asservaturque in Archivo Urbis Soproniensis (sub sign. 131.); photographiam eius vide in MOL DF nr. 201765. Textus eius publicatus est in HÁZI 1921-1943. I/I. nr. 145. pp. 82-83., et UB V. pp. 45-47. De diplomate vide etiam Anjou-Oklt. XXVIII. (1344) nr. II. pp. 49-50.*

ⁱⁱ *Diploma hoc Ludovici d. II. Nov. 1371. elargitum est, asservaturque hodie in Archivo Urbis Soproniensis (sub sign. 217.); photographiam eius vide in MOL DF nr. 201850. Textus eius publicatus est in HÁZI 1921-1943. I/I. nr. 229. pp. 159-160.*

ⁱⁱⁱ *Diploma hoc Ludovici, in quo tabulas patris sui Caroli I. Soproniensibus d. 12. Nov. 1317. datas confirmaverat, d. 17. Jan. 1346. elargitum est, sed postea propter utrumque sigillum regium authenticum in bello Bosnensi deperditum denuo a rege confirmatum d. 25. Iul. (VIII. Kal. Aug.) anno 1365., quae confirmatio in diplomate originali adscriptum reperitur. Vide HÁZI 1921-1943. I/I. nr. 148. pp. 85-88. (in regesta erronee 22. Ian. pro recto dato 17. Ian. - XVI. Kal. Febr. - ponitur), ubi etiam textus diplomatis et confirmationis publicatus est. Diploma ipsum in Archivo Urbis Soproniensis asservatur (sub sign. 134.); photographiam eius vide in MOL DF nr. 201768. Dobner quidem, a quo Belius hoc fragmentum mutuatus est, haud quidem exacte, immo pluribus partibus omissis diploma recitavit (vide DOBNER 1714. p. 95.). Vide etiam notas criticas fragmento adiunctas.*

^{iv} *De hoc diplomate, quod idem est ac quod d. 17. Jan. 1346. elargitum erat, vide notam nostram priorem.*

Sigismundi¹
benignitas in
Sempronienses:

Aulae summi Cancellarii, adfirmatum postea fuisse aiat.ⁱ Istud certum est, studiosum fuisse *Sigismundum*, uti urbium Hungariae, universim omnium, ita *Sempronii* praesertim. Testatus id est affatim, cum alias saepius, tum anno in primis MCCCCVI. quando, ad *Comitem*, provinciae *pa*[p. 15]*rochiale*m, officiales, computatores, exactores, aliosque, mandatis missis, serio iniungebat:ⁱⁱ *ut civibus, hospitibus et habitatoribus Semproniensibus, de rebus, mercibus et bonis, undecunque importandis, tricesimisque exigendis, minime sint graves.* Eam ob causam vero rex id voluit; *quod inviolabilis hactenus fidei fuerint homines, et praecipue praeteritis disturbiorum temporibus, damna gravia, oppressiones et plurima detrimenta, per nonnullos ingratos, temporibus iisdem, a regiae clementiae sinu et obedientia avulsos, ipsis illata et irrogata sint; illi nihilominus status et honoris regii observationem, intrepide et viriliter sufferendo, patienterque supportando, in conspectu suae Maiestatis gratos se reddere et acceptos meminerint.* quod ex FRIDELIO mutuavimus.ⁱⁱⁱ Idem, et *Donationales* quasdam, eiusdem SIGISMUNDI regis, anno MCCCCXXII.^{iv} producit, in quibus haec legas:^v *Pensatis fidelitatibus, et fidelium obsequiorum gratuitiis meritis, gestisque virtuosis, et sinceris complacentiis,² fidelium nostrorum civium,³ quibus ipsi, sub varietate locorum ac⁴ temporum, se et sua, pro nostri honoris exaltatione,⁵ fortunae⁶ casibus et variis periculis exponendo, Maiestati nostrae,⁷ gratos reddere et acceptos studuerunt,⁸ domum cuiusdam¹⁰ Iudaei,¹¹ pro domo Iudiciali¹² donare placuit.¹³* vi Nimirum, post exactos, e regno,

¹ corr. ex *Sigmundi* ² Dipl. (MOL DF nr. 202242) *complacenciis* ³ Dipl. cit. add. *civitatibus nostrae Soproniensis (!)* ⁴ Dipl. cit. *et* ⁵ Dipl. cit. *exaltatione* ⁶ Dipl. cit. *fortune* ⁷ Dipl. cit. *nostrae* ⁸ pro *gratos reddere et acceptos studuerunt* Dipl. cit. *gratos se studuerunt reddere et acceptos* ⁹ hoc loco a Belio pars maior e diplomate om., cf. Dipl. cit. *tum etenim... maiestatis quandam* ¹⁰ Dipl. cit. *condam Wlf* ¹¹ hoc loco a Belio pars maior e diplomate om., cf. Dipl. cit. *alias ut dicitur... nostrae predictae* ¹² Dipl. cit. add. *seu pretorio dedimus* ¹³ pro *donare placuit* Dipl. cit. *donavimus*

ⁱ *Non ex Fridelio, sed ex notis Haynóczianis Belius de his tabulis certior factus est. Vide [Ha] f. 20^r. Tabula vero confirmatoria Sigismundi d. 10. Mart. (VI. Idus Martii) anno 1436. data in archivo urbis Sopron conservatur (sub sign. 980.), cuius photographiam vide in MOL DF nr. 202615. Textus eius publicatus est in HÁZI 1921–1943. I/3. nr. 159. pp. 125–128.*

ⁱⁱ *Verba, quae hic sequuntur, ex notis Haynóczianis Belius inseruit (vide [Ha] f. 20^v.); Haynóczius vero e dissertatione Dobneriana ea transscripsit (vide DOBNER 1714. p. 95.). Haud dubium est, quin de diplomate Sigismundi d. 30. Iun. 1406. dato, in quo rex Soproniensibus medietatem tricesimae dimiserat, Dobner mentionem fecit, verbis vero documenti commutatis contorsisque. Quod diploma nunc etiam in Archivo Urbis Soproniensis asservatur (sub sign. 347); photographiam eius vide in MOL DF 201981. Textum eius publicatus est in HÁZI 1921–1943. I/1. nr. 370. pp. 293–295. De diplomate vide etiam ZSO II/1. nr. 4842.*

ⁱⁱⁱ *Ex Fridelio, aut rectius ex Dobnero; de quo vide notam nostram priorem.*

^{iv} *Annum correximus ex MCCCCXLII., in opere enim citato Dobneriano annus rectus 1422. legitur (vide DOBNER 1714. 95.), quem annum erronee ab auctore transcriptum esse apparet. Adde, quod Sigismundus rex, de cuius donationalibus in hoc loco agitur, anno 1437. mortuus est.*

^v *Hoc diploma Sigismundi, in quo domum cuiusdam Iudaei Wolf nominati Viennensis emortui in civitate Sopron sitam pro domo iudiciali civibus donavit, d. 10. dec. 1422. datum est, ac etiam nunc in archivo Urbis Soproniensis asservatur (sub sign. 608). Photographiam eius vide in MOL DF 202242. Textus eius publicatus est in HÁZI 1921–1943. I/2. nr. 266. pp. 233–234. De diplomate vide etiam ZSO IX. nr. 1233. Belius, uti apparet, ex Dobnero, aut ex Haynóczio, qui Dobnerum in notis suis recitat, verba diplomatis quae sequuntur transscripsit. Vide DOBNER 1714. pp. 95–96., [Ha] ff. 20^v–21^r.*

^{vi} *Partem diplomatis hic desideratam vide in diploma citato (MOL DF nr. 202242), et in HÁZI 1921–1943. I/2. 233–234.*

per LUDOVICUM, Iudaeos, rimas iterum reperit, dolosissimum hoc lucripetarum genus, per quas in Hungariam illaberetur, iamque, quasi iure quodam postliminii, integrum in urbe vicum, cui inde *Die Iuden-Gasse*, hodie *Novae Plateae* nomen, insederant, cum id beneficii a rege, praestitum est, ut insignem domum hanc¹ in praetorium verterent, *Sempronienses*. Quemadmodum vero tunc, non potuit non, ea *Iudaeorum* colonia, urbi damnosa, existere; ita, operam postea dedere magistratus, uti, fucos istos, fruges consumere² natos, ex urbe deiicerent: quod anno demum LUDOVICO, atque Hungariae universae longe omnium funestissimo, MDXXVI. indultu regio, consequutum est. Iam, quod in praecipuis merito opportunitatibus censeat *Sempronium*, exesse ex urbe *Iudaeos* oportet, quibus, nisi ad mercatum accedere permissum non est. quam tamen urbis ab nocentissimo hominum genere immunitatem, id quodammodo diminuit, quod tota circum vicinia offusa *Iudaeis* est, qui venumdati, quas per vicos circumferunt, mercibus, tantum *Semproniensibus* lucri praeripiunt, quantum ipsi, artibus solitis sibi paravere.

Ludovici II.
beneficium.

§. IX.

De ALBERTO, brevis imperii rege, non habeo dicere, neque dixere quidquam, qui res *Semproniensium* calamo adtrectarunt: non quod non favisset *Sempronio*; sed praematura fata, negaverunt laudatissimo regi, occasionem, bene de urbe merendi. ELISABETHA demum, eius vidua, ut testaretur, quanti fidem et constantiam, civium faceret; pertinaciter enim partes *Ladislai* pueri tuebantur; aliquid diplomatis edidit, ut hanc eorum integritatem, ad posteros commendaret.¹ *Ob constantem, eximiamque fidelitatem, erga filium suum regem Ladislaum, quem alias universi regni status, throno suo deiectionem voluerunt, ipsi vero cives Sempronienses, gravibus expensis, laboribus et fatigiis, eidem fidelissime adhaeserunt, uti sonant tabulae, anno MCCCCXL. perscriptae, quibus nundinas festo Elisabethae et Margarethae celebrandas et peculiaria iura alia, confirmat. Indulserat Semproniensibus hos eosdem mercatus, Elisabethae pater, Sigismundus, quod supra adnotavimus; quos,³ eo fatis concedente, perturbatos⁴ sufflaminatosque⁵ fuisse oportuit, quod filia, vetera eorum⁶ iura, instaurata voluerit postliminio. Quidquid hoc beneficii in *Sempronienses* collati fuit, id omne, seu duro necessitatis telo adacta, seu artibus *Ciliensis* inducta *Elisabetha*, tunc penitus oblitteravit, [p. 16] quando *Friderico* Imperatori, *Sempronium* pignori dedit. Meminit facinoris⁷ BONFINIUS, eo loco, ubi de redempto, per MATTHIAM regio*

Alberti
vices supplet
vidua sua,
Elisabetha:

iterumque
obterit:

¹ vocabulum *quam* isthic positum tamquam superfluum a nobis del. ² corr. ex *consummere* ³ corr. ex *quas*, quia superius ab auctore *nundinas* corr. in *mercatus* ⁴ corr. ex *perturbatas*, de quo vide notam 3. ⁵ corr. ex *sufflaminatasque*, de quo vide *ibid.* ⁶ corr. ex *earum*, de quo vide *ibid.* ⁷ corr. ex *facinus*

¹ *Verba sequentia quasi e diplomate Elisabethae reginae citata a Haynóczio Belius mutuatus est (vide [Ha] f. 21^{r-v}); Haynóczius vero e dissertatione Dobneri ea transscripsit (vide DOBNER 1714. p. 96.). Diploma, in quo regina vidua Elisabetha nundinas circa festos S. Elisabethae et S. Margarethae celebratas Soproniensibus confirmavit, d. II. dec. 1440. datum est. E textu vero diplomatis ab Eugenio Házi publicato clarissime apparet non contineri in documento ea, quae a Belio hic citantur; quibus scilicet verbis nonnisi argumentum diplomatis breviter Dobner expresserit. Textum diplomatis vide HÁZI 1921-1943. I/3. nr. 249. pp. 209-210. Diploma ipsum in Archivo Urbis Soproniensis asservatur (sub sign. 1075.), cuius photographiam vide in MOL DF 202710.*

Ladislai
posthumi,
singularis
in urbem,
voluntas:

diadematē^{f)} commentatur: *Sempronium*,¹ inquit, *una cum arce*, Elisabetha *Caesari olim*² *oppignoraverat*.³ Dicit enim nequit, quantis malis, ex praepostero hoc pignore, impliciti fuerint *Sempronenses*, iis bellis, quae caussa recuperandae coronae, adversus *Fridericum*, semel iterumque, commovere *Hungari*. Cum enim frustra missis oratoribus, a *Friderico*, flagitassent; uti, cum rege puero, regni diadema, quod ei *Elisabetha* crediderat, redderet:⁴ IOHANNI⁵ *Corvino*, interregi gubernatorique, e senatus consulto, expeditio in *Austriam*, adversus *Romanum Imperatorem*, plane decernitur: ut verbis olim postulata, bello repetantur. *Comparato exercitu non mediocri, is Austriam hiberno tempore invadit, ferro ac igni vicos et oppida vastat: Sempronianum, Viennensem et Neapolitanum agrum incursans, omnia diripit, populatur et inflamat.*^{g)} reliqua. Certe, si agrum depopulatus est *Sempronensium*, vicos puta praediaque, urbem ipsam multo magis adflixit, quam si militaribus eam operibus infestavisset: quippe cui, opes omnes, quibus possit convalescere, durareque, ex agri proventibus, redeunt. Neque fortassis mitius, ea expeditione, quam per duces suos, adversus refractarios sibi, *Friderici* sectatores, suscipi voluit MATTHIAS, actum fuit cum *Sempronensibus*;^{h)} si tamen poterant hucusque pertingere infelicis coepti mala. Id certum est atque exploratum, non ante tempestatem hanc desaevisse, quam cum coronam, *Sempronium* restituisset FRIDERICUS: qua de re dicemus ex instituto infra.ⁱ⁾ Sed LADISLAUS posthumus, regno, tandem restitutus, maternae hoc vitium dominationis, emendare visus est. Nam, *Ius Stapelae*, ita adfirmavit urbi, ut *Pisonensium* esset aequale, quod illi, uno eodemque diplomate, perscripsit. ubi illud curate^{j)} expromsimus, hic vero eo recognoscimus diligentius, quo magis interest *Sempronensium*, haec istiusmodi privilegia, intemerata adservari. Ita vero illud in *aurea Pisonensium bulla*, habet:ⁱⁱ⁾ *Volumus autem, non obstante, praedicto statuto nostro, ut omnes et singuli incolae Sempronenses et Tyrnavienses, civitatum nostrarum, cum universis rebus suis mercimonialibus, ad ipsam civitatem venientibus, ad depositionem rerum suarum, non debeant adstringi; qua quidem libertate, incolae praedictae nostrae civitatis Poseniensis, similiter et vice versa, gaudere debent et perfrui; dum et quotiens eos, ad easdem Sempronensem et Tyrnaviensem civitates nostras, cum rebus suis mercimonialibus contigerit declinare. Annuimus insuper, et favemus, ut universi incolae, ipsarum, Sempronensis et Tyrnaviensis, civitatum nostrarum, etiam secure et libere possint transire, cum universis suis rebus mercimonialibus, per universa regnorum nostrorum climata, et ad partes Trans-Bosnenses, Segniam, maritima et ultra, ubi voluerint, non*

f) Lib. x. Dec. III. p. 533, 8. ubi iterum per arcem, urbs interior intelligenda est, quam diplomata saepe saepius, *castrum* vocitant. quod bene observandum.

g) Idem, Lib. VII. Dec. III. p. 469, 33.

h) Vide BONFINIUM, Lib. x. Dec. III. p. 521, seqq.

i) Operis Tomo II. Historiae urbis Tyrnaviensis, Cap. II. §. x. p. 86. iii

¹ BONFINI 1581. p. 533. add. *enim olim* ² add. a Belio ³ BONFINI 1581. l. c. *oppignerat* ⁴ *redderet* add. a nobis ⁵ add. a Belio ⁶ fortasse *venientes* scribendum esset. ⁷ III. add. a nobis, cf. BONFINI 1581. p. 469.

ⁱ⁾ Vide paragraphos X–XII.

ⁱⁱ⁾ *Diploma, quod d. 6. Febr. (in festo B. Dorotheae) anno 1453. elargitum est, in Archivo Civitatis Poseniensis asservatur (Archív hlavného mesta SR Bratislavy – Pozsony város tanácsa: Középkori oklevelek és levelek nr. 1581.). Cuius photographiam vide in MOL DF nr. 240 210.*

ⁱⁱⁱ⁾ Vide BÉL 1735–1749(?) II. p. 86.

*obstantibus, quibuscunque aliis litteris nostris, super facto depositionis rerum mercimonialium huiusmodi cuicunque, seu quibuscunque, datis et concessis. Eximia haec, oppido, iura fuerunt; quae postea, publicis legibus, sancita^{k.)} fuere confirmataque; hodie tenuia sunt omnino, et post cladem Mohaciensem obtrita sensim. Caussam rei damnosae, praeter [p. 17] supinum mercaturae, per Hungariam neglectum, Iudaeorum, Graecorum et Rascianorum, mercatui unice deditorum, fraudulentae multitudini, adscribas licet. quae, ad eum modum inundavit Hungariam, ut civibus urbanis, vix amplius supersit, quo rem, in isto vitae genere, faciant. Alioquin, idem istud Ius Stapelae Semproniensium, ratum habuit, regum decus, MATTHIAS Corvinus, et ante inaugurationem, anno MCCCCLXIII. et anno sequenti, pridie Idus April. post eandem.ⁱ Diplomatis excerptum tale est:ⁱⁱ *ut ipsa civitas nostra Soproniensis, a modo in posterum, omnium rerum venalium et mercimonialium, ac bonorum, tam per advenas et forenses, quam etiam¹ regnicolas nostros, ab externis partibus in hoc regnum nostrum Hungariae,² vel e contra,³ ex hoc regno nostro, extra metas eiusdem, ad partes alienas, per Comitatum Semproniensem⁴ deferentium,⁵ pro communi loco Cambii⁶ habeatur, teneatur et reputetur, ac omnibus illis libertatibus et praerogativis,⁷ quibus ceterae civitates^{l.)} in hoc regno nostro Hungariae⁸ existentes, in hoc specialiter per Divos Reges Hungariae,⁹ nostros scilicet praedecessores,¹⁰ dotatae¹¹ sunt et libertate, aut quomolibet de iure vel consuetudine, usi sunt et gavisi, uti possint et valeant. De iure stapulae hactenus.**

Matthiae
tabulis
confirmatur.

§. X.

Ad haec tempora delati, non possumus a nobis impetrare, ut eam celebritatem silentio praetereamus, qua anno MCCCCLXIII. illustratum est *Sempronium*. Tot bellorum et cladum, pertaesus *Fridericus* Caesar, S. Regni Hungariae Coronam, reddere statuit, si rite prius de pretio, et quae erant conditiones, reliquae, statueretur. MATTHIAS ergo, frustra bello fatigatum Caesarem, clam proceres per *Iohannem Varadiensem* episcopum, auro,

Celebritas
Sempronio
ex redempta
a Matthia
corona
conciliata.

^{k.)} Discas id ex Decretis Regni. Alberti Artic. IX. Anno MDLXXIV. Artic. xxxvi. A. MDLXIX. Artic. xviii. A. MDXCIX. Artic. xxxiii. A. MDCIII. Artic. xiv.

^{l.)} Enumerant eas Decreta: WLADISLAI Dobsa Decretum I. Artic. ciii., iii. Art. xxxiii., iv. Art. xxiv. Item, Decr. anni MDLXXI. Art. xviii. An. MDLXIX. Art. xviii. An. MDCXVIII. Art. xv.

¹ Dipl. (DF 203 563) *etiam* ² Dipl. cit. *Hungarie* ³ pro *e contra* Dipl. cit. *contra* ⁴ Dipl. cit. *Soproniensem* ⁵ Dipl. cit. *deferentium* ⁶ Dipl. cit. *concombii* ⁷ Dipl. cit. *praerogativis* ⁸ Dipl. cit. *Hungarie* ⁹ Dipl. cit. *Hungarie* ¹⁰ Dipl. cit. *predecessores* ¹¹ Dipl. cit. *dotate*

ⁱ *Duorum diplomatum hic memoratorum prius d. 29. Aug. 1463. elargitum, ac etiamnunc in archivo Urbis Soproniensis asservatur (sub sign. 1904.); cuius photographiam vide in MOL DF 203542, textum autem in HÁZI 1921–1943. I/5. nr. 98. pp. 78–80; posterius vero, quod 12. Apr. 1464. datum est, eodem loco asservatur (sub sign. 1938.); cuius photographiam vide in MOL DF 203563, et textum quidem eius in HÁZI 1921–1943. I/5. nr. 132. pp. 106–112. Belius, uti apparet, ex notis Haynóczianis de his diplomatibus informatus est. Vide [Ha] f. 21^v.*

ⁱⁱ *Excerptum hoc, quod a Haynóczio Belius mutuavit (vide [Ha] ff. 21^v–22^r), in utroque diplomate praefato continetur (vide notam nostram priorem): et in eo, quod 1463. datum, et in eo, quo Matthias rex prius illud cum aliis quattuor diplomatibus confirmavit anno posteriore 1464. Vide HÁZI 1921–1943. I/5. 79., 110. Procul autem dubio est, quin Haynóczius e diplomate posteriore d. 12. Apr. 1464. elargito id exscripserit; quod inde apparet, quod etiam infra de eo disserit, immo bullam eius auream describit (vide [Ha] ff. 22^v).*

ad reddendam coronam, inducendum censuit. Clam res ea primum a Iohanne fuit administrata, dum ad proceres referretur. Displicuit grande LXX. M. aureum nummum pacta per Varadiensem¹ aestimatio: ad ultimum tamen, quod nec regem auspicati quidpiam, S. Corona nondum redimitum, gerere posse, nec sartam regni dignitatem, captivo diademate, esse posse sagaciter perspicerent, pedibus in eandem cum rege, sententiam, ivere. Igitur designati septemviri, *Iohannes* in primis Varadiensis, *Stephanus* Colocsiensis metropolita, *Nicolaus* Ujlaky, *Ladislaus* Palotsay, *Emericus*, quaestor regius, *Laimberger* et *Benedictus*² Thuróczy, qui ad Caesarem festinarent, remque omnem conficerent. Tria hi equitum milia duxere, ut coronam, pro dignitate reciperent deferrentque.³ Cum Neapoli Austriae Caesarem esse cognovissent, *Sempronium*, festinatis itineribus advenerunt; sed antequam urbem inirent, a Caesare impetranda potestas fuit, ut *Sempronensium* sibi hospitio uti liceret, dum de *Corona* transigeretur, civitatem tamen, re transacta, intemeratam relinquerent: *Sempronium* enim, una cum arce, sive interiore civitate, Caesari; quod supra notavimus, ea, qua iactabatur, tempestate, oppignoraverat *Elisabetha*. Pergit BONFINIUS,^{m.)} rem, uti gesta est, more suo, enarrare: *Deinde, cum universo Neapolim equitatu oratores contenderunt. Quum urbi adpropinquassent,*⁴ *Caesar ab arce copiarum multitudinem admiratus, ex insolentia rei formidare coepit. Mox portas iubet ocludi, disponi per moenia stationes, et hanc non legationem, sed hostilem exercitum reputare. Quum portas propius accessissent, easque sibi legationis iure, patefieri postularent, eo obfirmatius obditae. Paulo*⁵ *post Caesaris orator urbe prodiiit; non tot, dicens, copiis, nec tam expedito coronam equitatu repeti; sed insidias obtendi, expugnari civitates, praedas abigi, et agros vastari solere. Demum, ne in ita concordiae pactiones rescindantur, Caesari placere, IOHANNEM tantum Varadiensem episcopum, cum ducentis equitibus, urbem tuto intrare exireve. Respondere oratores, Sacrae Coronae religione se adductos,*⁶ *cum magnifico equitatu venisse: nullam suspicionem concipi oportere; se, a Caesaris voluntate, nequaquam dissentire. Quare, Iohannes, cum ducentis* [p. 18] *duntaxat equitibus, Neapolim ingressus est: ceteri*⁷ *collegae, Sempronium rediere. Fuit hoc, nimirum, in naevis Friderici, ut natura, et avarus extra modum esset, et ad ciendas suspiciones factus, ac quod inde consequi necesse est, extra modum meticulosus. Condiscas id, cum ex actibus Friderici aliis, tum ex hac coronae, illiberali et scrupulosa⁸ adeo nundinatione;*⁹ *ad quam tamen, nihil solidi iuris, praeter feminam Elisabethae vafritiem, an maleficium? habebat. Nam, quod Austriaci scriptores, electum atque Neapoli coronatum a quibusdam Hungariae proceribus, aiunt,*^{n.)} *vel fidem non reperit, vel si ita sit, irrita fuerit, sine Palatino electio; quod de IOHANNE obtendunt auctorum multi. Quid vero, de inauguratione peregre, ac praeter omnem ritum patrium obita; si obita^{o.)} est tamen; statuendum? Iuris publici Hungariae periti, statuunt.*

^{m.)} Decade III. Lib. x. p. 533, 8. GERHARDUS de ROO Lib. VII. p. 273.

^{n.)} Lege, citatum nunc GERHARD. de ROO, Lib. VI. p. 236, sequi. et qui hunc exscripsit, PETRUM de RÉVA, Coronae Hung. Cent. v. p. 43.ⁱ

^{o.)} Subdubitant Eruditi Graecenses, Historia Ducum Styriae, Part. II. in FRIDERICO, p. 85.ⁱⁱ

¹ corr. ex *Varadiensium* ² corr. ex *Benedictius* ³ corr. ex *deferentque* ⁴ BONFINI 1581. p. 533. *appropinquassent*
⁵ BONFINI 1581. l. c. *paulo* ⁶ BONFINI 1581. l. c. *adactos* ⁷ BONFINI 1581. l. c. *caeteri* ⁸ corr. ex *scrulosa*
⁹ *nundinatione* add. a nobis; cf. infra §. XI. *tam abiectae... nundinationis* ubi simili modo de redemptione coronae agitur

ⁱ Vide ROO 1592. pp. 236–237., et RÉVAY 1659. p. 43.

ⁱⁱ Vide SCHEZ 1728. II. p. 85.

§. XI.

Sed, redeamus ad celebritatis eius commemorationem. *Mensis hic a IOHANNE¹ actus, inquit noster,ⁱ demum, re composita, cum imperatore peregit, ut LADISLAUS PALOCSAIUS,² Sempronio, Neapolin³ advocaretur, qui Sacram Coronam recognosceret. Duae coronas adulterinas, affabre ab Imperatore factas, rumor erat, ne vera dignosceretur: atque id quidem Romanorum exemplo, qui duodecim ancyilia, ne verum facile intercipi posset, Mamurio auctore, fabricati sunt. LADISLAUS accitus veram sacramque coronam, primo obtutu, signo quodam recognovit. Paumkircher, et Groff Nickel,⁴ a Caesare Sempronium ad reliquos missi, qui eos ad urbis moenia ducerent, et adlatas pecunias explorarent. In sequenti die, ad suburbana perventum est. Tunc iterum, ulto citroque redintegrata contentio. Nam, nec coronam hi⁵ sine pecuniis, nec illi sine corona pecunias,⁶ dare volebant. Par utrinque intercesserat differentia. Varadiensis tamen et Pataviensis,⁷ interuentu, praestita utrinque fide, factum est, ut ad portas urbis, uno eodemque tempore, et hinc Corona legatis, et hinc pecuniae Caesari traderentur, unoque momento, compensatio fieret. Itaque, res ex composito transacta, et sacra, sexaginta milibus aureum, Corona redempta, conditiones perpetuae pacis, eodem exemplo exscriptae, utrinque datae, ne violari, aut aboleri facile possent. En mercatum, vix-vix usquam gentium, vel fari auditum. Neapolis certe, numquam postea nundinas celebravit, seu copiosiores, seu lucrosiores. Sunt vero, quae hic moneamus, non pauca. Quod Ladislaus Palocsay, prae ceteris legatis, ad recognoscendam coronam sublectus est a Varadiensi, in eo causam positam fuisse reor, quia in partibus antehac Friderici fuerat, eique adfundeat frigidam, ut adversus MATTHIAM, regem se Hungariae, cum potestate gereret. GERHARDUS de ROO, inter eos proceres fuisse memorat, qui Neapolitanae Caesaris inaugurationi, et auctores fuerunt et testes;ⁱⁱ sed, traductus tandem est in partes Corvini, utque fidem et regi, et regno praestaret constantiorem, inter septemviros, seu Barones regni, felici successu, cooptatus, et Iudex curiae Regiae, factus est. Ergo, vix aequè alius, sacram coronam, et huius τεκμήρια, adcuratius habebat cognita, quam Palocsay. Auctor est RÉVAIUS, ex pretiosi cuiusdam lapidis, indicio, cognitam ab eo coronam, atque a spuriis duabus aliis, discriminatam fuisse.ⁱⁱⁱ Etiamne vero eum dolum commentus est Fridericus? Non habeo dicere, pronum tamen est suspicari. Id, si fecit, perperam ei defensando, exemplum Romanorum ostendit BONFINIUS.^{iv} Nam, quod ad Romanos adinet, non illi quidem, ad fallendum cives suos, ancylium numerum multiplicaverant; sed ad religionem, veri illius et delapsi caelo, ancyliis, tuendam adfirmendamque: cum, contra, fallacem eam scenam, in fraudem Hungarorum Fridericus, ad eum modum instruxerit. Sed de hoc nihil laboramus. De pretio redempti, e longa illa captivitate, diadematis, dissident auctores. BONFINIUS, uti videre est, LX. M. numuum aureorum constitisse memorat;^v sui ipsius*

Continuatur
rei momentosae
narratio:

curatius
excuditur:

de pretio
redempti
diadematis,
disputatur:

¹ BONFINI 1581. p. 533. Ioanne ² BONFINI 1581. l. c. Palocius ³ BONFINI 1581. l. c. Neapolim ⁴ pro Groff Nickel BONFINI 1581. l. c. Groph Nickel ⁵ BONFINI 1581. l. c. hic ⁶ pro sine corona pecunias BONFINI 1581. l. c. pecunias sine corona ⁷ BONFINI 1581. l. c. add. Episcopi

ⁱ Hoc est Bonfinius. Locum citatum vide BONFINI 1581. p. 533.

ⁱⁱ Vide ROO 1592. p. 236., ubi erronee „Ladislaus Palezius” scribitur.

ⁱⁱⁱ Vide RÉVAY 1659. p. 43.

^{iv} Vide BONFINI 1581. p. 533.

^v Vide BONFINI 1581. p. 533.

forte oblitus: paullo enim ante, idem illud, LXX. M. a *Caesare*, et *Iohanne Varadiensi*, designatum fuisse meminit. *Clam*,^{p)} inquit, *ne inconsulto*¹ *quidem rege, cum Imperatore*,² *ita rem*³ *composuerat, ut Coronam, Hungaria*,⁴ *septuaginta aureum millibus*,⁵ *redimeret*. At enim [p. 19] vero, facile conciliaveris rem, si credas, in eo tractatu, quem *Iohannes*, cum Imperatore, clam Hungaros, soloque conscio rege, instituerat, *septuaginta eum millia*, spopondisse; quae postea, cum in suam sententiam induxisset optimates, idemque tractatus reformaretur quodam modo, ad *sexaginta millia aureum*, reductum fuisse pretium. Ita, ut coniectemus, a BONFINIO ipso inducimur, fatente protinus.ⁱ *Quum id proceres forte sensissent, ad Imperatorem scripsere; se conventionem cum Iohanne*⁶ *Varadiensi transactam, dudum accepisse, nimiumque mirari, propriam tanti coronam redimi*⁷ *oportere; eius maiestatem admonere, ut cum Iohanne*⁸ *cautius agat, a quo, ne verba dentur, admodum vereatur*.⁹ *quum nihil, de conventionem hac gravissima, ad senatum hactenus sit relatum. Ipsam, sine S. C.*¹⁰ *nullo modo fieri posse; quaecumque a Iohanne*,¹¹ *ultra citroque agitata sunt, ipsi haec invitae ac inscisci fuisse tentata*. Hac demum procerum inquiete admonitus MATTHIAS, palam pertractari negotium voluit, neque cessavit ante, quam ei cum optimatibus prorsus conveniret. Quid ni, tunc diminutum, eliberandae Coronae λύτρον, si ita malis adpellare,¹² credamus? Aliter, eruditi Graecenses:ⁱⁱ *Proniorem iam reperit Fridericum Varadiensis episcopus: quippe, in*¹³ *inducias illico consensit; coronam, quod adinet*¹⁴ *respondit: eius causa*¹⁵ *se, bello saepius adpetitum*,¹⁶ *maximis impendiis Ladislaum sustentasse; si satis daretur*,¹⁷ *sine mora pignus redditum iri; sed nonnisi*¹⁸ *anno*¹⁹ *LXIII. induciae in pacem desiere. Simul corona, octoginta aureorum millibus redempta*,²⁰ *ad Hungaros redit*. Haec, utrum ex Iovis diptera exscriserint,²¹ nescio. Illud mirere, in iis tabulis, quibus initae pacis ac concordiae leges, palam sunt perscriptae, nullam, tam abiectae, ne sordidam dixerim, nundinationis, atque aureum nummum, expressam legi mentionem. Caussam adfert HENRICUS SPONDANUS, a *Timone* citatus, quae nescio, an omnibus placitura sit:ⁱⁱⁱ *quod nempe turpe nimis fuisset, hanc nundinationem, quae et aliunde satis*²² *iniqua plerisque videbatur, publicis actis adponere*.²³ HUNGARIS profecto, beatius gloriosiusque fuisset dare, quam FRIDERICO tantam auri vim accipere; nisi sequutis postea annis XXVII. bellis adversum Austriam gestis, non iam LX. M. aureorum; sed innumeras myriadas, quasi postliminio, partim vi, partim parta bello dominatione Hungari reciperassent.

cur de eo
sileant
conventionis
tabulae?

p) Decade III. Lib. x. p. 532, 12.

¹ malim *consulto* ² pro *ne inconsulto quidem rege, cum Imperatore* BONFINIUS 1581. p. 532. *cum Imperatore, ne inconsulto quidem rege* ³ *ita rem* BONFINI 1581. l. c. comm. ⁴ BONFINI 1581. l. c. *Ungaria* ⁵ pro *septuaginta aureum millibus* BONFINI 1581. l. c. *millibus aureum septuaginta* ⁶ BONFINI 1581. p. 532. *Ioanne* ⁷ BONFINI 1581. l. c. *redimere* ⁸ BONFINI 1581. l. c. *Ioanne* ⁹ corr. ex *vereantur* sec. BONFINI 1581. l. c. ¹⁰ pro *S. C.* BONFINI 1581. l. c. *Senatus consulto* ¹¹ BONFINI 1581. l. c. *Ioanne* ¹² hic in textu verbum *diminutum* denuo descriptum tamquam superfluum a nobis del. ¹³ add sec. SCHEZ 1728. II. p. 85. ¹⁴ SCHEZ 1728. l. c. *attinet* ¹⁵ SCHEZ 1728. l. c. *causa* ¹⁶ SCHEZ 1728. l. c. *appetitum* ¹⁷ *satis daretur* SCHEZ 1728. II. p. 86. *satisdaretur* ¹⁸ SCHEZ 1728. l. c. *non nisi* ¹⁹ corr. ex *ano* ²⁰ SCHEZ 1728. l. c. *redempta* ²¹ corr. ex *exscriperint* ²² corr. ex *nimis* sec. TIMON 1736. p. 71, quod verbum *nimis* sine dubio ex negligentia a Belio pro *satis* denuo descriptum ²³ TIMON 1736. l. c. *adponere*

ⁱ Vide BONFINI 1581. p. 532.

ⁱⁱ Vide SCHEZ 1728. II. p. 85–86.

ⁱⁱⁱ Vide TIMON 1736. p. 71.

§. XII.

Nunc, quemadmodum S. CORONAE iubare, collustratum fuerit *Sempronium*, videamus. Diserte urbis hanc felicitatem praedicat BONFINIUS.ⁱ *Coronam igitur SEMPRONIUM, quae annos quatuor et viginti, sub Caesarea potestate fuerat, singulari pompa, laeti festivique, haud aliter, quam¹ rem caelo² demissam, tenis devehunt: ubi oratorum auctoritate promulgatur edictum lateque diffunditur: Quicumque recuperatae sacrae coronae gratia et religione capiuntur, liberam visendae cognoscendaeque potestatem omnibus triduo Sempronii fore. E finitimis oppidis et pagis, religionis amore, innumera multitudo confluit; agnovit, agnitamque praereverenter adoravit: mox Budam delata, in arceque recondita. Nempe:*

*Illustratur
Sempronium
coronae reducis
praesentia:*

*Tantae molis erat Coronam reddere regno;*ⁱⁱ

sed celebritatis etiam tantae, qua tunc *Sempronium*, eximie nobilitatum est. Ceteroquin, nescio, utrum recte auctorum aliqui,^{q)} totam hanc, quam hoc loco, omnium opportunissime dedimus, de Corona transactionem, *Oedenburgicam* adpellent. Tabulae certe, quas in *Bonfinii* accessionibus exstare voluit SAMBUCUS, *Neostadii*, haud vero *Sempronii*, anno MCCCCLXIII. feria tertia ante festum *Mariae Magdalenae* signatae sunt:³ ⁱⁱⁱ nisi forte statuas; quod et pronum est ad existimandum; pacis, reddendaeque coronae leges, quas *Caesar* Neapoli, cum *Iohanne* transegerat, subinde ad examinandum ruminandumque *Sempronium* missas fuisse, remissasque iterum. Quis enim credat, in momentoso hoc negotio, soli *Varadiensi*, rei summam creditam. Aequa, legatis omnibus, potestas fuit, transigendi decernendique, id, quod habebant, a rege, et senatu, in mandatis. Atque, eatenus, poterat omnino, transactio haec dici *Oedenburgica*, sive *Semproniensis*. Diploma, [p. 20] quo conditiones, pacis huiatis, perscriptae sunt,^{r)} longius est, quam ut isthic queat recenseri. Breviter eas, et Romano dictionis genere, complexus est, BONFINIUS.^{iv} *Quicumque, inquit, Caesaris FRIDERICI et MATTHIAE CORVINI, Pannoniarum Regis, initum nuper foedus et concordiam, scire cupit, ista legito: Caesar, ut exortum e deposita sibi corona, bellum exstinguat,⁴ Pannoni, cuius est (ne regnorum moderator iniuriam facere videatur),*

^{q)} Huc, praeter alios, referendus est BEHAMB, in Observationibus ad SCHEDELI Dissertationem, de Hungaria, p. 106.^v

^{r)} Leges id in BONFINIO, accessionibus IOHANNIS SAMBUCI aucto, Dec. IV. Lib. VIII. ad calcem, p. 655.^{vi} et, qui id exscriperunt, aliis.

¹ BONFINI 1581. p. 533. *atque* ² BONFINI 1581. l. c. *coelo* ³ *signatae sunt* corr. ex *signatas fuisse*; cum verbum, ad quod infinitivus ille pertineret, in textu haud reperiri posset ⁴ BONFINI 1581. p. 533. *extinguat*

ⁱ Vide BONFINI 1581. pp. 533–534.

ⁱⁱ Cf. *Verg. Aen. I. 33.* „Tantae molis erat Romanam condere gentem”

ⁱⁱⁱ *Has tabulas vide in BONFINIO 1581. pp. 655–658. Quarum in fine non „Neostadii” sed „in Nova civitate” legitur. Vide ibid. p. 658.*

^{iv} Vide BONFINI 1581. p. 533.

^v *Haec ex notis Haynóczianis cum Belius exscriberet (cf. [Ha] f. 22^{r-v}), lapsus est in denotando numero paginali; Haynóczius enim conventionem illam apud Behambum in p. 180. sqq. Oedenburgicam vocari scribit (et recte quidem, vide BEHAMB 1676. pp. 180–181.).*

^{vi} Vide notam nostram **iii**.

redit, ad
Hungaros,
tempestate
eadem,
Sempronium.

eam reddito: pactam iuste pecuniam accipito: MATTHIAM filii loco semper habeto: ius omne regni illi cedito. Contra, ut MATTHIAS,¹ parem beneficio gratiam referat, Caesarem tantum parentem agnoscito: si liberis absque legitimis, extremum diem obierit, Pannonici regni ius, Caesaris mox esto: quin et nonnulla ditionis Neapolitanae² oppidula, vicique, intra Pannoniae fines effusi, potestatis quoque Caesareae sunt: Alemannus et Hungarus, sine ullo discrimine, ab utroque principe, tractator: veterum iniuriarum sectator instauratorue discordiarum, capitalis esto: quicumque³ demum foedus rite sancteque percussum laeserit, sanctionemque hanc, cum summa per legatos potestate, initam violarit, veluti publici et communis otii⁴ pacisque interceptor et Deorum penatium violator, igni ferroque, ut foeda porca, feritor. Istud tunc fuerat tabularum pacis, argumentum. Addimus, Bonfiniano huic compendio, quod is perperam neglexit; sancitum fuisse, in laudato toties diplomate, de Sempronio nostro, quod eadem hac tempestate, una cum corona,⁵ Stephano Varday,⁶ Colociensi, et Johanni Varadiensi Episcopo,⁷ ad fideles manus,⁸ oppidum quoque⁹ Sempronense,¹⁰ gratiose assignavit, et omnem obligationem super eo¹¹ remisit Caesar.¹² ut proinde, vehementer, sibi non minus, quam lectoribus suis, imposuerit, ABRAHAMUS GRUBERUS, patria Sempronensis, cum urbem nostram, a MATTHIA anno demum MCCCCLXXXIV. arcta circumvallatam obsidione, cecinit. Ita enim, bellicas Sempronii laudes modulatur:ⁱⁱ

*Quid belli secreta loquar? quid robur in armis,
Armatasque feram laudes, lautosque triumphos,
quos aeterna trahunt grandes in secula fasti?
Quam crebras inter strages, ceu libera ferri
Audebas ferro! quam felix dextra, tubarum,
Virtutis, galeaeque potens, qua fortia rumpis
Agmina, qua portas adversaque moenia scindis.
Milite MATTHIAS arcte te clauserat olim,
Indomitoque tuis obstabat robore portis.
Vellere cum vallum fossas aequare pararet;
Obiicis¹³ arma viris et misto funere trudis.
Verum suspiceres invictum victa, merebat
Qui toties fractis egit mitescere lunam
Cornibus, atque suis libavit sensibus orbem.*

Non possum, quin de errore, in quem hic Gruberus praecipitavit, lectores moneam. Fefellit, nimirum, Egenburgi, quam apud BONFINIUM legerat, obsidio, incautum potetam, ut unius permutatione elementi, Edenburgum, seu Oedenburgum eam fortunam

¹ ut Matthias BONFINI 1581. l. c. comm. ² ditionis Neapolitanae BONFINI 1581. l. c. comm. ³ BONFINI 1581. l. c. quicumque ⁴ BONFINI 1581. l. c. otii ⁵ BONFINI 1581. p. 657. Wardai ⁶ Varadiensi Episcopo BONFINI 1581. l. c. comm. ⁷ BONFINI 1581. l. c. add. sacram coronam... Ladislao ⁸ BONFINI 1581. l. c. add. assignat... contingeret ⁹ pro oppidum quoque BONFINI 1581. l. c. oppidumque ¹⁰ BONFINI 1581. l. c. Sopronense ¹¹ BONFINI 1581. l. c. eodem ¹² BONFINI 1581. l. c. om. ¹³ GRUBER 1678. f. [(iiii)]^f objicis

ⁱ Haec verba, quae sequuntur, e diplomate praefato (vide notam **iii.** in pagina priore) excerpta sunt; vide BONFINI 1581. p. 657.

ⁱⁱ Vide GRUBER 1678. f. [(iiii)]^f. Haec de Grubero aequae a Haynóczio orta. Cf. [Ha] f. 23.

tulisse, opinatus fuerit: iudicio simul prodito, quam ignarus fuerit, geographiae. Certe, si ad urbis eius situm atque robur, quae curate BONFINIUS,^{s.)} describit, animum adtentius advertisset, aliena discrimina, non adfricuisset SEMPRONIO. *Urbs est, inquit ille, inter inaequa*[p. 21]*les sita¹ locos, et circumventa monticulis, et ipsa quoque in monte sita, laxis circum piscinis obducta. Ab adversa parte, arx non infirma, et qua consurgebat in monticulum, ampla et alta fossa, item perpetuo muro, vallo aggereque, ac mira turrium frequentia, protegitur. Ad utramque portam geminae consurgunt turrets, ac solidae, quae facile obteri non poterant. Impositum huic validissimum sane praesidium fuit. Quis quaeso, cui vel per nebulam visum aliquando Sempronium est, hos situs, has munitiones, urbi nostrae ausit accommodare? Accedit redditam MATTHIAE urbem, numquam frena momordisse, vel a regis fide, ad Austriacos defecisse, ut conciri² in eam obsidio ab Hungaro debuerit. Sed condonemus errorem adolescenti poetae, et quod magis cum instituto nostro congruit, Corvinianae benignitatis, quae exstant in urbem, monumenta, porro videamus.*

§. XIII.

Favit, recepto *Sempronio*, eo impensius, regum optimus, quo magis reipublicae intererat, firmata, adversus *Austriam*, regni collimitia, habere. quod praestari nequivit efficacius, quam si civium, qui intra moenia colebant, obstrictas sibi beneficiis conscientias redderet. Frustra enim muris fiditur, ubi diffidere cogimur populo. Id mali, per *Austriacae* dominationis tempus evenerat *Sempronio*, ut privilegia urbis, quae a regibus *Hungariae* acceperat, aut sensim convellerentur ab exteris, aut penitus oblitterarentur. Nihil ergo prius, nihil antiquius putavit MATTHIAS, quam has urbis iniurias, reparare in melius. Quod fecit sane, auguste satis ac benigne, quando, quidquid habebant privilegiorum cives, id omne *Bulla Aurea*, partim recognovit, partim ex temporum ingenio, novis libertatibus locupletavit. Edidit eam, anno MCCCCLXIV. pridie *Idus Aprilis*, anno regni septimo, coronationis primo, per manus Reverendissimi in Christo Patris, *Domini Stephani Colocensis* et *Bacsiensis* ecclesiarum Archiepiscopi, aulae regiae summi Cancellari, fidelis dilecti. Multa illic, quae ad immunitates *Semproniensium* adtinent, leguntur, neque his pauciora, quibus laudes civium, ad caelum vehi videas, a rege, aequissimo virtutis aestimatore. Dabimus quaedam, quae ad gustum sufficiant.ⁱ *Notum facimus³ – 4 Quod Nos, grata consideratione⁵ pensantes multimoda servitiorum⁶ genera, quae⁷ civitas nostra*

Matthiae
Corvini, in
recuperatam
urbem, eximia
benignitas:

^{s.)} Dec. IV. Lib. VII. p. 636, II.

¹ add. sec. BONFINI 1581. p. 636. ² corr. ex *consciri* ³ pro *notum facimus* Dipl. (DF 203 563) *ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire (?)* ⁴ Partem hic desideratam vide in Dipl. cit. ⁵ Dipl. cit. *consideracione* ⁶ Dipl. cit. *servitiorum* ⁷ Dipl. cit. *que*

ⁱ *De hoc diplomate, sive bulla aurea d. 12. Apr. 1464. a Matthia rege Soproniensibus elargita vide notas nostras i. et ii. in p. 95. Quae hic sequuntur, certe ex notis Haynóczianis (sicut alia, quae ad bullam pertinent) Belius transcripsit. Vide [Ha] ff. 22^v–23^r. Hoc excerptum e diplomate d. 29. Aug. 1463. dato, quod supra iam citatum est (vide notas nostras easdem), in bullam auream translatum esse constat, textu eius huc illuc paullulum commutato. Certe, nos in recensendo hoc excerpto textum bullae istius aureae secuti sumus, sicut et ipse Haynóczius ex ea hoc exscripserat. Quae bulla, ut iam supra admonuimus, publicata est in HÁZI 1921–1943. I/5. nr. 132. pp. 106–112.; excerptum hoc vide ibid. pp. (107), 109–110. Photographiam vero diplomatis vide in MOL DF nr. 203563.*

ter adiit
Sempronium.

*Soproniensis huic regno nostro Hungariae,¹ ex illa parte pro muro existens, ac eius cives et inhabitatores praedecessoribus² nostris Regibus et Regno Hungariae,³ ac eius sacrae Coronae⁴ constanter⁵ exhibuerunt: et⁶ quamvis saepius⁷ a pravis, regios honores et statum persequentibus viris, impugnationes⁸ gravissimas, damna⁹ rerum, et pericula personarum, ac alias diversas calamitates, et multas temporum iniurias, susceperint et pertulerint; nunquam tamen a verae¹⁰ fidei semita, visi sunt deviasse; sed eo clarior ipsorum fides evasit, quo incommoda susceperunt graviora. Pridem etiam¹¹ in facto praefatae S. Coronae¹² Regni et eius recuperatione¹³ a manibus serenissimi Principis¹⁴ Friderici Romanorum Imperatoris, solliciti exstiterunt,¹⁵ et Oratoribus nostris, pro ipsa S.¹⁶ Corona laborantibus, ob reverentiam¹⁷ nostrae regiae¹⁸ dignitatis, magnam reverentiam¹⁹ fidelitatemque et subiectionem²⁰ ostenderunt. Praeclara omnia, et digna, quae posteritas admiretur, et ad aemulandum, ob oculos sibi ponat perpetuo. Sequente hinc anno, MCCCCLXV. et nova nundinarum iura, quae die *Philippo Iacobo* sacra concelebrantur adhuc; et sicuti auctor est FRIDELIUS, *cerae rubrae usum*, in signandis sigillo litteris, MATTHIAS, *Semproniensibus* indulisit.¹ quorum illud, ad augendas urbis opes; istud, ad virtutis famam, cruore partam, pertinuit: utrumque autem significationem de regis animo praebuit, quam bene civibus cuperet rex indulgentissimus. Ter *Sempronium* adiisse MATTHIAM, constat. quod ea potissimum tempestate evenit, cum bellis *Austriacis* distineretur,²¹ et nunc in *Austria* militaret, nunc per *Hungariae* collimitia,²² ea oppida expugnaret, quae ex *Neapolitanae* pacis legibus sibi vindicabat *Fridericus*. Exstabat praesentiae huius monimentum, *Corviniana* scilicet *insignia*, in aedibus illustris familiae *Festetitsianae*, sed quae pridem oblitteravit incuria. [p. 22]*

§. XIV.

Matthia
mortuo
turbantur res
Sempronien-
sium:

Simul naturae debitum persolvit, MATTHIAS, quemadmodum, universae *Hungariae*, sic urbium quoque, quarum fuit studiosissimus, ac *Sempronii* potissimum, felicitatem, in sepulchrum una praecipitavit. [p. 22a]²³ MAXIMILIANUS certe, quam primum, spreto se, *Wladislaum Matthiae* surrogatum audivit, bellum comparat, et quod liberis Ordinum suffragiis obtinere nequivit, regnum, vi adserendum sibi statuit. Hic scilicet, concordiae *Neostadii*, anno MCCCCLXIII. initae fructus, sed acerbus is profecto, atque ulteriori *Hungariae*, propemodum exitialis, exstitit. Nitebatur enim *Maximilianus*, paterna illa, quae ipsi cum *Corvino* intercessit, sanctione, frustra eam recantantibus *Hungaris*. Legi

¹ Dipl. cit. *Hungarie* ² Dipl. cit. *predecessoribus* ³ Dipl. cit. *Hungarie* ⁴ *sacrae Coronae* Dipl. cit. *sacre corone* ⁵ corr. ex *constante* ⁶ Dipl. cit. *ut* ⁷ Dipl. cit. *sepius* ⁸ Dipl. cit. *impugnationes* ⁹ Dipl. cit. *dampna* ¹⁰ Dipl. cit. *vere* ¹¹ Dipl. cit. *eciam* ¹² pro *praefatae S. Coronae* Dipl. cit. *prefate sacre corone* ¹³ Dipl. cit. *recuperacione* ¹⁴ Dipl. cit. et [Ha] f. 23^r add. *domini* ¹⁵ Dipl. cit. et [Ha] l. c. *extiterunt* ¹⁶ Dipl. cit. et [Ha] l. c. p. 110. *sacra* ¹⁷ Dipl. cit. *reverenciam* ¹⁸ *nostrae regiae* Dipl. cit. *nostre regie* ¹⁹ corr. ex *reventiam*; Dipl. cit. *reverenciam* ²⁰ Dipl. cit. *subieccionem* ²¹ corr. ex *destineretur* ²² corr. ex *colomitia* ²³ Auctor huc postea textum maiorem inseruit, qui in paginis 22a ac 22b reperitur.

¹ *Diploma, in quo „nova nundinarum iura” rex Soproniensibus indulsit, d. 4. Febr. 1465. datum est, asservaturque in archivo Urbis Soproniensis (sub sign. 1994); photographiam eius vide in MOL DF 203 621, textum vero in HÁZI 1921–1943. I/5. nr. 189. pp. 155–156; in quo autem cerae rubrae usum iis concessit, 10. Maii 1465. expeditum, eodemque archivo asservatum (sub sign. 2025), cuius photographiam vide in MOL DF 203 662, textum autem in HÁZI 1921–1943. I/5. nr. 220. pp. 181–182. De hoc diplomate secundo Belius a Haynóczio, ille vero ex dissertatione Dobneri certior factus est. Vide [Ha] f. 23^r, DOBNER 1714. p. 96.*

potest, imperiosa legatorum Caesaris oratio, apud BONFINIUM,^{t)} consummatissimo quodam iure, Hungariam, sibi deposcentium. quibus responsum: *creandi regis potestatem, non mortuorum, sed vivorum esse; libera in¹ comitiis esse suffragia: si qua recuperandae illi saecrae coronae gratia, quondam promiserent,² iidem promissa praestent: quin etiam,³ pro corona in captivitate retentos,⁴ veluti coniectorum in vincula⁵ hominum more, nihil iure promittere potuisse:⁶ promissionem, quamquam⁷ legitimam, liberam esse oportere.^{u)}* Semproniensem illam, quo remissi tunc fuere legati, molestam diversationem quippe, totius mensis iactura constantem, captivitatem non immerito hic vocant, penes quos eligendi tunc regis potestas fuit. Ita nimirum, conventio illa, quae ad pacem firmandam, videbatur coaluisse,⁸ atrocissimi belli, fax et tuba fuit. *Nondum enim⁹ mensis October,¹⁰ ab inauguratione WLADISLAI,¹¹ erat exactus, cum novae defectiones, direptiones et incendia, ex omnibus regni partibus audiuntur: Sempronium,^{v)} Austriae finitimum, interpositis conditionibus nonnullis, Caesari deditioem fecisse.* reliqua. Quid enim agerent, ancipiti hoc nec opinato periculo circumventi? Nempe, vicit constantiam metus, metui nihilominus ita moderabatur prudentia, ut cum concedendum esset tantisper alienigenis, sui, haud offenderentur. Luculentus, eius rei testis est ISTVÁNFYUS.ⁱ *Maximilianus, inquit, suis rationibus insistere¹² certus,¹³ in Hungariam¹⁴ irrupit; exercituque ubique militari via ducto, tertiis castris Sempronium¹⁵ venit, nobili vino, et ubertate agri oppidum celebre. Quod quidem, cum vim et impetum eius sustinere non posset, ac absente rege, auxiliis iuvare posse desperaret, celeriter deditioem fecit, ea conditione: ut cives, et incolae, toto eo bello, neque Caesaris, neque Wladislai¹⁶ partes sequerentur. cui conditioni, Maximilianus, absque cunctatione, plurimis admirantibus, subscribere non dubitavit.* At enim, nihil facilitas ea Imperatoris, dignum admiratione habuit; quando, e re sua fuerat, belli hoc initio, vitare infaustos eventus, et pacata quomodocunque, a tergo regione, exercitum auspiciato porro promovere. *Sempronienenses profecto, sive regis, triplici tum bello distenti, sive rebus suis, commodiorem in modum consulere nequiverunt, quam, ut neutras partes, suas facerent tuerenturque. Rediit postea, ad Wladislai, obsequium, quum pace, inter principes constituta, urbes, arces, oppida vicique occupati ultro citroque, ex pacto redderentur. quod circa Sempronium eo proclivius fuit evenire, quod neque bello captum fuit, neque alterutri dissidentium parti, fidem obstrinxit. Quare factum esse puto, ut, cum in pacificationis tabulis,^{x)} loca, iure postliminii Hungariae reddenda, sigillatim nominari legas, nulla Sempronii mentio iniciatur. Proinde, tantum*

*deditur, aequis
conditionibus
Maximiliano:*

*redit ad
Wladislai,
novi regis,
obsequium:*

t) Decade IV. Lib. IX. p. 660, 34.

u) Ibidem, p. 664, 15.

v) Decade V. initio, et p. 685, 34.

x) Exstant hae, in appendice Rerum Hungar. IOH. SAMBUCCI, Bonfinio adnexa, p. 742. sequi. Reddendorum vero catalogum vide p. 752, 1.¹⁷

¹ BONFINI 1581. p. 664. add. *his* ² BONFINI 1581. l. c. *promiserint* ³ *quin etiam* BONFINI 1581. l. c. *quinetiam* ⁴ BONFINI 1581. l. c. *retentus* ⁵ BONFINI 1581. l. c. *vincla* ⁶ *pro promittere potuisse* BONFINI 1581. l. c. *promitti posse* ⁷ BONFINI 1581. l. c. *quamquam* ⁸ *corr. ex conluisse* ⁹ *add. a Belio* ¹⁰ BONFINI 1581. p. 685. *Octob.* ¹¹ *ab inauguratione Wladislai* *add. a Belio* ¹² ISTVÁNFY 1622. p. 8. *insisterere* (error typographi) ¹³ *hic maior pars a Belio om., cf. ISTVÁNFY 1622. l. c. ex hac... oblatam ratus* ¹⁴ ISTVÁNFY 1622. l. c. *Ungariam* ¹⁵ ISTVÁNFY 1622. l. c. *Sopronium* ¹⁶ ISTVÁNFY 1622. l. c. *Vladislai* ¹⁷ *corr. ex 752, l. sec. BONFINI 1581. p. 752. lin. 1-2.*

ⁱ *Vide ISTVÁNFY 1622. p. 8. lin. 34. sqq.*

*eius, in urbem,
propensio:*

*geminus
Wladislai,
ad urbem,
adventus:*

*quid filius
suus, Ludovi-
cus, Sempronio
indulserit:¹⁰*

abest, ut constabilitata pace, hanc urbis providentiam, improbarit WLADISLAUS, ut remuneratus etiam sit, munificentia prorsus augustali. Enim vero, amplissimis urbem, non privilegiis modo, quae anno MCCCCXCIII. perscripta fuisse aiunt, donavit;ⁱ sed in sanctione etiam pacificatoria illa, caute providit, ut mercatoribus,^{y)} novae, ex tota ea concordia, opportunitates fierent, ad augendam, *Semproniensium* civium rem, in primis commodae. Atque effloruerunt certe, urbis nostrae, post eam tempestatem, commercia, ad eum modum, ut annuae, quas indultas a regibus, habebant nundinae, incredibili, *Austriacorum* et *Styriorum*, servatis tamen, priscis illis, et lautis admodum, *Depositionis* iuribus, contentione multitudineque, [p. 22b] concelebrarentur. quod, uti multum in commune reddebat redditum, ita, non poterat non, civibus, mercatum, pro temporum ingenio, unice studiosis, utile esse et fructuosum. Ceteroquin, bis, ad urbem nostram accessit, WLADISLAUS; non, ut eius commoda accessionesque, regia providentia adcuraret; erat enim omnium earum rerum, quae ad reipub. salutem adtinebant, ad turpem usque desidiam, incuriosus; sed ut, aut cederet, aut inserviret tempori. Primus eius adventus,^{z)} tum evenit, cum *Buda*, pestilentiae metu, depulsus, ad peregrinandum, cum liberis, *Ludovico*, et *Maria*, animum adicere cogeretur. Alter, hoc multo tardior fuit, cum ex conventu *Viennensi*,¹ ubi geminae nuptiae,² inter *Ludovicum* et *Mariam*, atque *Ferdinandum* et *Annam* coaluerant, rediret WLADISLAUS. Meminit rem CUSPINIANUS,^{a)} pompae eius auctor structorque: *Rex*,³ inquit, WLADISLAUS,⁴ *cum maximo gemitu ac lacrimis*⁵ *filiam Annam salutavit. Ortus est utrobique ingens eiulatus, hinc pater, hinc filius, hinc filia, etiam adstantibus lacrymas*⁶ *excusserunt: coacti sunt consilarii vi patrem abducere, qui una cum filio, eo die adhuc Supronium, cum omni sua curia concessit. Sempronium iudico adpellari*⁷ *debere, quod Romani, illic duce Sempronio, praesidia habuerunt: sed omnia ea loca nominibus corrupta. Hodie enim Posonium adpellatur,*⁸ *quod Pisonium a Pisone rectius vocabitur. Et Scaurinum, hodie Iaurinum, voce nihili, dicitur: et Strigonium, quod etiam teste adhuc patria*⁹ *lingua, Istroganum vocabitur. Nihil criticen moramur; nam et vera habet, et falsa. Ad ingenium WLADISLAI animum advertimus, quod, uti ex valedictione hac palam fit, femineam, pro virili, indolem prodidit: quippe cui egregie totus regiminis habitus, respondebat. Is, cum vivere desiisset, quod anno MDXVI. accidit, LUDOVICUS impuber successit. De hoc non habeo dicere aliud, quam quod anno MDXXV. quaedam, in eo diplomate, quod¹¹ tunc edidit, ad libertates Semproniensium, addidisse feratur.ⁱⁱ Exstantior, post eius, ad *Mohács* interitum, MARIAE viduae, benignitas promicuit:*

^{y)} Inibi, lin. 50.

^{z)} BONFINIUS, Dec. v. Lib. v. p. 73I, 15.

^{a)} In ADPARATU nostro ad Historiam Hung. Tomo I. Monumento VI. p. 301. ad Anni MDXV. diem III. Aug.

¹ corr. ex *Viennesi* ² corr. ex *nuptitiae* ³ CUSPINIANUS 174I. p. 301. add. *autem* ⁴ CUSPINIANUS 174I. l. c. *Vladislaus* ⁵ CUSPINIANUS 174I. l. c. *lachrymis* ⁶ CUSPINIANUS 174I. l. c. *lachrymas* ⁷ CUSPINIANUS 174I. l. c. *appellari* ⁸ CUSPINIANUS 174I. l. c. *appellatur* ⁹ CUSPINIANUS 174I. l. c. *parria* (error typographi) ¹⁰ *indulserit* add. a nobis ¹¹ corr. ex *quae*

ⁱ *Plura diplomata hoc anno a Wladislao Soproniensibus indulta; quae enumerat Catharina Kincses in notis suis. Vide BÉL 2001–2006. III. p. 225. nota nr. 86.*

ⁱⁱ *De quonam diplomate hic Belius mentionem fecerit, vide notam Catharinae Kincses in BÉL 2001–2006. III. p. 225. nota nr. 90.*

quando, *Iudaeos*, noxium civibus genus, ad unum omnes, urbe exegit; sive id sua sponte fecit, sive, quod urbanae multitudinis precibus provocata, tanto eam sibi beneficio voluit devincire. Sed res porro urbis, sub *Wladislao*, recognoscamus. [p. 22]

§. XV.

Nescio, aequane adfirmare, MATTHIAE fuisse institutum, ut, post recuperatum a *Friderico Sempronio*, militarem in urbe praefecturam constitueret, utque magistratus eo fieret illustrior, eundem, Supremorum provinciae Comitum axioma, honestaret. Et proclive sane est adfirmare, a MATTHIA, rege bellicosissimo, destinationem eam, uti urbi honorificam, ita utilem Comitatu, fluxisse. Nam, sive ingenium regis existimes, sive temporum indolem, necesse fuit omnino, ut has consilii rationes, sequeretur MATTHIAS: quippe, viciniori *Austriacorum*, uti erat perspicax, diffusus. Accedit, cum belli saepius in *Fridericum* redintegrati, necessitas; tum ditium, quae isto collimitio Imperatori parebant adhuc, propinquitas suspecta. Quod utrumque, potuit omnino permovere patrem patriae MATTHIAM, ut et urbem sibi adfirmaret, militari praefecto praesidioque ei imposito; et provinciam universam demereretur, quando eam dignitatem *Supremorum Comitum* propriam esse voluit. Verum, quod est in proverbio: *optime cogitata, pessime saepius cadere*; id vita functo *Matthia*, cum magistratu isthoc, evenisse, advertimus. WLADISLAUS enim *Polonus*, iratis forte fatis, *Hungariae* rex datus, venalem praefecturam eam habuit: credo, ut regiae egestati, saepius, ultra privatam quamvis, sordidiori, quomodocunque, succurreret. Nihil, bono regi adfricare, est animus: diploma, iam iam producendum, eius rei memoriam, loquitur; queruntur ea aetate sacrae leges. Dabo, integras regis pecuniarum egentissimi tabulas, quibus eam dignitatem, *Magnifico Georgio Platti de Magna Palludia*, pignori opposuit: quippe, quod membrana primigenia, quam autenticam vocant, adhuc in manibus nostris est; quodque sperem, cum universim, rebus eius aetatis *Hungaricis*, tum *Semproniensibus* in primis, lucis inde quidpiam adfusum iri. Sunt vero istiusmodi:¹ Nos WLADISLAUS, *DEI Gratia, Rex Hungariae et Bohemiae*,¹ *memorie commendamus, tenore presentium*,² *significantes, quibus expedit universis. Quod cum fidelis noster, Magnificus Ambrosius Sárkán*³ *Comes noster Poseniensis, Honorem Comitatus simul et capitaneatum civitatis nostre Soproniensis, quos nos alias, Generoso et Magnifico condam Benesio libero domino de Weitmül*,⁴ *et per consequens magnificis condam Michaeli, nec non*⁵ *Iohanni filiis ipsius condam Benesi, una cum*⁶ *censu ordinario ipsius civitatis nostre, nec non*⁷ *summa centum et sexaginta quatuor florenorum, ex proventibus Tricesime nostre similiter Soproniensis, quotannis eisdem pendenda et solvenda pro quatuor*

Militaris praefectura, a Matthia urbi fuerit imposita?

eam, Wladislaus pignori dedit:

diploma, eius rei causa perscriptum:

¹ Dipl. (MOL DL-DF nr. 286505.) add. ct. ² Dipl. cit. *presencium* ³ Dipl. cit. *Sarkan* ⁴ Dipl. cit. *Wejthmül* ⁵ nec non Dipl. cit. *necnon* ⁶ *una cum* Dipl. cit. *unacum* ⁷ nec non Dipl. cit. *necnon*

¹ *Diploma infra descriptum, et quae sequuntur, ex paragrapho XIV. Membri Politici Part. Gener. (Vide BÉL 2001–2006. I. pp. 63–65.) ab ipso auctore huc translata sunt. Vide notam nostram i. in p. 75. Quod ad diploma attinet, datum istud est d. 22. Maii 1509.; photographiam eius vide MOL DL-DF nr. 286505. Diploma ipsum in collectione familiae Platthy etiamnunc servatur. (Platthy fam., Nagypalugyai II. 23. 293.) Unde coniectari licet etiam Belium a familia id ad transscribendum accepisse, sicut diploma aliud anno 1324. datum ad eandem familiam pertinens, quod a „gentilibus” sibi traditum scribit. Vide inferius Belii notam c.) et notam nostram iv. in p. 107.*

millibus¹ florenis, ex causis et rationibus nos, regnumque hoc nostrum pro tunc² urgentibus, infra tempus solummodo redemptionis³ inscripseramus, quosve⁴ tandem praefatus⁵ Ambrosius Sárkán⁶ ab ipso Iohanne Weitmülner,⁷ in quem praefato⁸ condam Michaele fratre suo, de medio sublato haec⁹ nostra inscripcio et impignoracio de iure devoluta e[p. 23]rat, de nostra voluntate atque annuencia, per nos superinde, per speciales alias nostras manu nostra consignatas ipsi Ambrosio facta, regnicolis etiam¹⁰ nostris nobis, ut ipsos honorem et capitaneatum a forensium manibus eliberaremus supplicantibus, nomine et in persona nostris, ad se redemerat, sicque tandem nos in et pro huiusmodi quatuor milibus florenorum, ipsos honorem et capitaneatum, simul censu predicto eidem Ambrosio Sárkán¹¹ infra tempus redempcionis eorundem impignoraveramus, nunc iam ex concessione et annuentia¹² nostra, fideli nostro Magnifico Georgio Platti de magna Paludia,¹³ quem in servitorem et familiarem nostrum specialem recepimus et assumimus, pro eadem ipsa summa quatuor milium florenorum sub premissa conditione¹⁴ eodemque modo quo ipse hucusque tenuit et habuit, dederit et assignaverit, ipseque Georgius super huiusmodi quatuor milibus florenorum cum eodem Ambrosio Sárkán¹⁵ concordaverit, volentes ipsum Georgium Platti de rehabicione¹⁶ ipsarum suarum pecuniarum securum reddere, taliter praefatos¹⁷ honorem et capitaneatum simul cum¹⁸ censu predicto, ipsi Georgio Platti suisque heredibus et posteritatibus universis, in et pro prescriptis quatuor milibus florenorum inscribendos et impignorandos duximus. Quod ipse Georgius Platti, aut heredes et posteritates suae¹⁹ a modo deinceps huiusmodi honorem Comitatus et Capitaneatum titulo pignoris a nobis teneat seu teneant, et censum²⁰ ordinarium eiusdem civitatis nostrae²¹ Soproniensis, puta quadringentos et triginta sex florenos, infra tempus redempcionis premissorum honorum, aut concordie aliter per nos superinde cum ipso Georgio Platti vel heredibus ipsis suis fiende²² singulis annis percipiant.²³ Insuper ex proventibus ipsius Tricesimae²⁴ eidem Georgio Platti et heredibus suis centum et sexaginta quatuor floreni, sine ullo defectu quotannis²⁵ similiter, per factores et tricesimatores nostros istic pro tempore constitutos, infra tempus premissum exsolvantur.²⁶ Hoc tamen per expressum declarato, quod [p. 24] dum et quando-cunque nos aut successores nostri reges, eiusmodi²⁷ honores, sive officiolatus, censumque dicte civitatis nostre, et summam ex tricesima proveniendam, a prefato Georgio Platti, vel dictis heredibus suis rehabere voluerimus vel voluerint, et eisdem huiusmodi quatuor milia florenorum reddiderimus, vel aliter cum ipsis superinde concordaverimus, et eosdem contentos faciemus, aut iidem successores nostri reddiderint et fecerint, idem Georgius Platti, ac heredes et posteritates sue, eosdem officiolatus simul cum censibus, et proventibus predictis, sine mora et nulla prorsus quesita occasione aut subterfugio, nobis, vel iisdem successoribus nostris remittere²⁸ debeant et teneantur. Annuimus autem insuper et concessimus ipsi Georgio Platti, annuimusque et concedimus per presentes, ut ipse sive in vita sive in mortis sue articulo dum voluerit, prefatam summam quatuor millium²⁹ florenorum, per eum modo premissa, dicto Ambrosio Sárkán³⁰ datam,

¹ Dipl. cit. *millibus* ² *pro tunc* Dipl. cit. *protunc* ³ Dipl. cit. *redempcionis* ⁴ Dipl. cit. *quos ve* ⁵ Dipl. cit. *praefatus* ⁶ Dipl. cit. *Sarkan* ⁷ Dipl. cit. *Weythmülner* ⁸ Dipl. cit. *praefato* ⁹ Dipl. cit. *hec* ¹⁰ Dipl. cit. *eciam* ¹¹ Dipl. cit. *Sarkan* ¹² Dipl. cit. *annuencia* ¹³ Dipl. cit. *Palludia* ¹⁴ Dipl. cit. *condicione* ¹⁵ Dipl. cit. *Sarkan* ¹⁶ Dipl. cit. *rehabicione* ¹⁷ Dipl. cit. *praefatos* ¹⁸ *simul cum* Dipl. cit. *simulcum* ¹⁹ Dipl. cit. *sue* ²⁰ Dipl. cit. *add. prescriptum* ²¹ Dipl. cit. *nostrae* ²² corr. ex *fiendo* sec. Dipl. cit. ²³ corr. ex *precipiant* sec. Dipl. cit. ²⁴ Dipl. cit. *tricesime* ²⁵ Dipl. cit. *quottannis* ²⁶ Dipl. cit. *exsolvantur* ²⁷ Dipl. cit. *eiusmodi* ²⁸ Hoc loco Dipl. cit. attritum est, quamobrem hoc verbum haud legi potest. ²⁹ Dipl. cit. *Milium* ³⁰ Dipl. cit. *Sarkan*

sive affinibus et consanguineis suis, vel eciam aliis quibuscunque voluerit testamentaliter legare et pro libito suo superinde agere et disponere libere possit et valeat. Cui quidem¹ testamentarie legacioni ex nunc² prout ex tunc,³ et ex tunc⁴ velut ex nunc,⁵ consensum etiam⁶ nostrum Regium prebemus: immo inscribimus et impignoramus, harum nostrarum, quas Secreto Sigillo nostro quo ut Rex Hungariae utimur impendenti communiri fecimus, vigore et testimonio harum⁷ literarum mediantibus. Datum Viennae⁸ in festo beate Helene, Regine et Vidue, Anno Domini Millesimo, Quingentesimo nono, regnorum nostrorum Hungariae,⁹ anno decimo nono, Bohemie vero tricesimo nono.¹⁰

Ita regis litterae habuere. Istud vero pignus^{b.)} illud est, quod dolenter tulere Status et Ordines: quippe in eam suspicionem Wladislaum vocantes, quasi cum urbe, universum Comitatum Semproniensem pignori dedisset, alienigenis. quod non est ita. Geminus honor fuit, urbicus alter, alter provin[p. 25]cialis, quem sibi ex hoc pignore, tributarium fecit WLADISLAUS, puta urbis praefectura illa, et Supremi Comitis praerogativa. quae utraque ut invidiam popularium a rege amoliretur, Sárkány repraesentato aere a Weidmüllero, a Sárkányio demum, Georgius Platti^{c.)} de Nagy-Paludja, redemit: id quod meminisse oportet, rerum Hungaricarum curiosos, ne dicam scribant regi, praeterea ignavo, ac satis prodigo.

aegre id status
et ordines
tulere.

§. XVI.

Sed, redeamus ad urbis fata, porro exponenda, quae eam tempestate illa adflixerunt, qua LUDOVICUS ad *Mohács* obtritus est. Didita longe lateque, cladis fama, id, omni contentione, elaboravere *Sempronienses*, ut et muris validiorem redderent urbem, et civium robore. Tametsi autem clades ea huc usque tunc non pertigit, *Budae* tamen, et circumsitae regionis, calamitas, expergefecit, magistratus non minus, quam cives,¹¹ ut et moenia cum cura redintegrarent, et congererent belli adparatus, exercerenturque in

Sempronii,
post caesum
Ludovicum,
fata:

b.) Vide infra in Historia Arcis Fraknó.¹

c.) Meminimus gentis PLATTY, Tomo II. operis huius in Hist. Comit. Thúrótz. Parte Spec. Memb. III. Sect. II. num. 15. p. 345,ⁱⁱ et ibid. in Hist. Com. Lipt. Parte speciali, Memb. II. Sect. II. num. 16. p. 569. ad vicum *Nagy-Paludja*,ⁱⁱⁱ cuius haereditatem, uti diploma, quod gentiles ipsi nobiscum communicavere, condocet, CAROLUS I. anno MDCCXXIV. v. Kal. Nov. eidem adtribuit, ob praeclaros, *Otthomari*, *Petri*, *Philippi*, et *Martini*, filiorum *Marcheus*, actus, adversus rebellem *Matthaeum Trentschinensem*, mascule, cum alibi, tum in expugnatione *Vissegrád*, et castris *Komárom* editos, ita donavit, ut iam tum *nobiles viros* adpellare nihil dubitaverit.^{iv} quod monendum fuit; ne quis novum tunc genus fuisse *Plattios* perperam opinetur.

¹ cui quidem Dipl. cit. cuiquidem ² ex nunc Dipl. cit. exnunc ³ ex tunc Dipl. cit. extunc ⁴ ex tunc Dipl. cit. extunc ⁵ ex nunc Dipl. cit. exnunc ⁶ Dipl. cit. eciam ⁷ Dipl. cit. om. ⁸ Dipl. cit. Brunne (?) ⁹ Dipl. cit. Hungarie ¹⁰ Dipl. cit. add. per manus (?) magnifici domini Johannis Podmaniczki magistri cubicularii regine m. p. (?) ¹¹ corr. ex civites

ⁱ Vide in nostra editione pp. 180–203.

ⁱⁱ Vide BÉL 1735–1749: II. p. 345. apud vicum Dévik.

ⁱⁱⁱ Vide ibid. p. 569.

^{iv} Diplomatis Caroli I. d. 28. Oct. 1324. promulgati photographiam vide in MOL DF nr. 286 497. Originale in collectione familiae Plattthy etiamnunc servatur (Plattthy fam., Nagypalugyai 3. 23. 497.). Diploma publicatum est in CD VIII./2. nr. 253. pp. 551–553. De diplomate vide Anjou-oklt. VIII. nr. 470.

*civium
singularis, ad
defensandam
urbem, ardor:*

armis, omnes, qui in urbe inerant, ad defensandum idonei. In quam curam, cum conti-
nenti triennio, incumbunt, excitum ab orco *Solymannum*, cum immani exercitu, ad ob-
sidendam, expugnandamque *Viennam*, movisse, crebri trepidique nuncii, aucto subinde
in deterius rumore, adferebant. Ne ergo, ad tantorum malorum, quae animo praesagi-
re facile fuit, auditionem, de triennii contentione illa quidquam remitterent, ad defen-
sandam, omni studio curaque, si hostis accederet, urbem strenue se comparant. Moenia
turreaque, continuatis sine cessatione operis in eum modum firmant, ut propulsando
hosti, sic satis idonea crederentur, nemoque esset, qui pro aris et focus, proque pignori-
bus ultima quaeque experiri detrectaret. Unum illud, virtuti civium, et ad defensandum
masculam urbem, contraire videbatur, quod suburbia ei circumfusa erant, et laxa ea, et ad
occultandas obsessorum operas, perquam opportuna. Ergo, unanimi senatus populi-
que consulto, decernitur, haud committendum esse, ut hanc, suburbiorum commodita-
tem, hostis, in detrimentum urbis, vertere possit. Promulgatur sine mora, S. C., neque
erat quisquam, [p. 26] qui¹ aedes tectaque, prae salute publica, aestimaret. Deraduntur
proinde, opinione celerius, vasti porrecti suburbiorum vici, ut ne parietinae quidem re-
linquerentur, quae possent immanissimum hostem occulere. Et, adversum sane est, ne-
minem, in opus incubuisse solertius, quam plebs suburbana, cuius tamen, illa demolitio,
aedium praecipuo intertrimento constitit. Qua in re, dedit sane, populus *Semproniensis*,
insigne ad posteros documentum, qua, et in oppositam periculo rempublicam, obser-
vantia fuerit, et erga magistratos urbicos, fide atque obsequio. Meminerunt, libri urbis
memoriales, deleta eadem tempestate delubra duo fuisse: quorum alterum *D. Leonhardi*,
colli cognomini, iam *Botschy-Berg* adpellato;² alterum, *D. Margarethae*, eodem loco, in
suburbii foro insederat, ubi hodie, nupera illa molitio, silanus puta, sed ἄνυδροϛ, visitur.
Utraque enim moles, noxia futura erat, propugnantibus urbem; oportuna contra obses-
suris: illa quidem, quod in colle erat posita, unde ictibus destinatis, urbis interiora ver-
berari potuissent; ista, quia vicina nimium moenibus adsidebat, poteratque, agendis cu-
niculis, praebere perfugium. Eximiam hanc *Semproniensium*, fidem atque constantiam,
hoste sine ulla nostrorum noxa propulsato, egregie remuneratus est FERDINANDUS; cum
et laudibus circumpositis, pro eo, ac meruerant, eos honestavit; et, novis mactavit pri-
vilegiis, novaque ditione locupletatos, ad servandum porro eundem fidelitatis tenorem,
idoneis profecto auctoramentis, exstimulavit.³ ¹ Singula haec augustales tabulae, quas
urbi impertitus est, magnifice loquuntur, an mussant? quia in obscuro positae: quod, est
cur doleas, cum possint palam expositae, et incitamento esse posteris, ad praeclara quae-
que facinora edenda; neque ignorare cogere aetas nostra, quibus, privilegia singula,
urbium liberarum, sudoribus, quaque fide, constantia, periculis atque privatae utilitatis
dispendiis^{d.)} constiterint. Scilicet, recte ὁ δεῖνα: *Quod aurum in visceribus terrae latens; hoc*

*quem egregie
Ferdinandus I.
remuneratus
est.*

^{d.)} Certe enim videas, privilegiorum, quae *urbes Hungariae* pleraeque, multo sanguinis impendio, fideque
erga *Coronam*, atque in reges intemerato obsequio, parta habent, ignoratione, multas trahi in opiniones
praeiudicatas, et anguste nimis, ne abiecte dicam, cum de *urbibus*, tum harum *civibus*, sentire. Quos
quidem, aequiores, de virtute urbanorum, aestimatores, futuros crederem, si in luce ponerentur, et
praeclara civitatum facinora, et indulta ideo a regibus, iura istiusmodi peculiaria. Sed *littus aramus!*

¹ qui add. sec M f. 44^v ² corr. ex adpellati ³ corr. ex exstimulavit

ⁱ De eis, quae anno 1529. Sopronii facta erant, ex notis Haynóczianis Belius est informatus. Cf. [Ha] f. 24^r.

privilegium est, in archivo delitescens: illud prodest nemini; hoc publico saepius obest, imo nocet. Ceterum, non uno hoc diplomate *Sempronienses* ornavit FERDINANDUS; plura benignitatis eius exstant documenta; sed nobis invisae. Unum illud meminisse poterimus, quo, si recta est anni designatio, Anno MDXXVII. IV. Iulii, urbem, *Loipersbachi* possessione ditasse fertur, quodque Germanice editum, haec, in civium laudem, habet: *Dass sie zu Erlangung unserer erblichen Gerechtigkeit der Kron zu Ungarn, ganz ehrlich, gehorsam, und vor andern unterthänig sich gehalten.* quae latine sic reddimus: *eo quod, ad asserendum ius nostrum haereditarium, in Coronam Hungariae, prae ceteris, honeste, obsequenter, et submissemet gesserint.*ⁱ Dixi consulto, *si recta sit anni designatio.* Enimvero, nondum¹ eo mense subierat Hungariam *Ferdinandus.* quod in *Iulio* demum evenit; sicuti ad Köptsinum meminimus.ⁱⁱ Ergo, irrita fuisset benignitas, urbes privilegiis voluisse tunc donare.

§. XVII.

Neque temporaria² isthaec, FERDINANDI, in *Sempronienses*, benignitas fuit. Regrediebatur subinde in memoriam, beneficiorum, quae avo *Maximiliano*, et *Friderico* proavo, idque rebus maxime dubiis trepidisque, saepe ac cumulate quidem, impenderunt. Qua demum, existimatione, nec invitus, adducebatur, ut et tunc bene vellet, urbi, de gente sua, pridem meritissimae, cum res suae, *Turcica* hinc, illinc *Zapolitana* irrequiete, labefactabantur. Sic erant res *Sempronii*, cum novus iterum turbo, immo tempestas *Hungariae Austriaeque* futura erat perniciabilis; nisi eam, non tam vis, quam fortuna^{e)} Caesaris CAROLI V. dissipavisset; urbem simul nostram trepidam fecit. *Solymanus* enim, excitis paene totius orientis opibus, anno MDXXXII. Hungariam inundaverat; sed cuius tamen fortuna, ad debile *Köszögi*³ oppidum arcemque [p. 27] adhaesit. quod, in eius loci historia, fuse^{f)} commemoravimus.ⁱⁱⁱ Certe enim, subacto maturius *Köszögio*, Germani *Güntzium* dicunt, nihil erat proclivius, quam ut urbem nostram adoreretur tyrannus: quando Christianorum exercitus, in molli, ad *Viennam* otio, agebat, cum pesundare⁴ tamen hostes potuisset, si rem *Christianam* optimi alioquin principes, penitus ad animum admisissent: id quod, satis, in ea impressione patuit, quam *Cassonus*, ad populandam Austriam, inauspicato tentaverat. Tandem, pace, cum IOHANNE, quomodocunque confocillata, eo tutius sub umbra FERDINANDI requievit *Sempronium*, quo longius, ab urbe, metus belli aberat. Neque est, quod de urbe nostra, in litteras referri

*Continuata,
in urbem
Ferdinandi
benignitas:*

*nova, sed irrita
tempestas,
terret Sempronienses:*

e) Fatebatur enim *Solymanus* non se, tam exercitum Caesaris, quippe qui tunc ad *Viennam*, xxx. m. equitum; peditum cc. m. castris metabatur; quam fortunam pertimescere.

f) Legesis ISTVÁNFYUM Lib. XI. p. 178. seqq.^{iv} et quem ad *Köszöginum* citamus toties, PAULLUM IOVIUM.^v

¹ corr. ex *nodun* ² corr. ex *temporia* ³ corr. ex *Köszögi* ⁴ corr. ex *peusundare*

ⁱ Ex quo documento haec *Belius* citaverit, indagare non potui.

ⁱⁱ Vide descriptionem oppidi *Köpcény* in Comitatu *Mosoniensis*, BÉL 1735-1749? V. p. 43. („ad diem D. Apostolo Jacobo sacrum”)

ⁱⁱⁱ In descriptione scilicet Comitatus *Castriferrei*, ad civitatem *Köszeg*. Vide in hoc tomo pp. 368-379.

^{iv} Vide ISTVÁNFY 1622. pp. 178-181.

^v Vide IOVIUS 1567. II./I. 424-433.

prima Sempronii comitia¹ celebrat Ferdinandus, quid-que in his actum:

mereatur, toto eo tempore, quod alioquin, tumultus Transilvanici, *Isabella*, Johannis vidua, et *Iohanne Sigismundo*, rerum illic potentibus, infestum, *Hungariae* superiori, fecerant. Nam, agricolatio quidem, cum vineatica, tum frumentaria illa, egregie, per idem illud tempus, cives recreavit. Quin, et mercaturae studia, cum artibus sellulariis, eo exercebantur lucrosius, quo facilius erat, sive illatas peregre, sive paratas domi merces, interceptis ab hoste urbibus reliquis, aere permutare. Augescentibus ergo, in annos singulos, fortunis civium, ad eum modum invaluit *Sempronium*, ut, tametsi angustius esset, neque, post stragem, supra memoratam, hucdum instaurata haberet suburbia, comitia tamen, ut erat temporum indoles, commode accipere potuerit, quae² FERDINANDUS, anno MDLIII. isthuc, non tam suapte consilio, quam necessitate, adductus indixerat. De his ISTVÁNFFYUS:³) Ferdinandus *indictis Sempronium³ comitiis,⁴ quod ceterae urbes pestilentia laborarent*, Nicolao⁵ Oláho,⁶ cuius auspiciis *Agriam retentam fuisse dictum est, Archiepiscopatum Strigoniensem dedit*. Et mox. *Iisdem comitiis Stephanum Dobonem, praefectura Transilvaniae⁷ ornavit; adiuncto ei collega, Francisco Kendio,⁸ magni apud Transilvanos⁹ nominis et auctoritatis viro: episcopatum vero Albensem, Paulo¹⁰ Abstemio, Quinqueecclesiis oriundo contulit: atque ii, paulo post, ad occupandam provinciam, profecti sunt*. Haec solius regis, arbitrio, uti consuevit, gerebantur. Aliorsum destinationes nobilitatis pertinebant, uti est apud historicum:¹ *Sed quum¹¹ nobilitas, atque alii ordines regni, summis votis atque¹² precibus apud FERDINANDUM laborarent, ut recuperata provincia Transilvania,¹³ quae semper ad Pannoniam pertinuisset, COMITEM PALATINUM crearet, summum, post dignitatem regiam, magistratum, Ferdinandus, quamquam eos haud iniquum postulare videret; quia tamen Sempronii,¹⁴ haud satis tuti¹⁵ a contagio esse viderentur, quod ea pedetentim, ob mutua hominum commercia, eo irrepsisset, rem ad alia comitia¹⁶ distulit*. Prima haec comitia fuere, quae *Sempronium* nobilitaverunt. reliqua, suo tempore commemorabimus. Funestarunt celebritatem eam, praeter, pestilens illud, de quo queritur historicus, contagium, locustarum, quae agrum *Semproniensium* extra omnem modum evastaverant, multitudo, et consequuta hinc, annonae caritas nimia.

§. XVIII.

Dura hinc Sempronio tempora incubuere:

Dura hinc tempora inivere, et non publicis modo calamitatibus, sed privatis etiam *Semproniensium* malis, acerba. Nam, anno quidem MDLXXVII. pridie eius diei, quo memoriam *Ascensionis Christi* concelebramus, insignis et copiosus suburbii vicus, cui *Schlipper-Gasse* nomen, fortuito incendio, totus propemodum¹⁷ deletus est; eo maiore civium damno, quod allodia sua, et qui curandae rei rusticae adparatus fuerunt alii,

⁸) Lib. XIX. p. 355, 2.

¹ corr. ex *comita* ² vocabulum *quae* a nobis insertum. ³ ISTVÁNFFY 1622. p. 355. *Sopronium* ⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *comitiis* ⁵ corr. ex *Nicola* ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Olabo* ⁷ corr. ex *Trasilvaniae*; ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Transsilvaniae* ⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Quendio* ⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Transsilvanos* ¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Paulo* ¹¹ corr. ex *qum* ¹² ISTVÁNFFY 1622. p. 355. & ¹³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Transsilvania* ¹⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Sopronii* ¹⁵ *tuti* add. a nobis sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *comicia* ¹⁷ corr. ex *promodum*

¹ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 355.

hic suo more habuerunt. Nova praeterea, eaque insolens, hac regione tempestas, urbem non minus, quam late circumsitum agrum, propemodum obruit. Tantam enim anno MDLXXIX. *D. Apostolo* MATTHIAE festo die, nubes, hinc, e *Caetis*, e *Styriis* montibus illinc [p. 28] collectae, vim nivium effuderant, quantam, ante actis temporibus recordabatur nemo. Nam urbis quidem plateae, ad eum modum erant offusae, ut vix post dies aliquot, vicinissimi quique, coire potuerint, sibique mutuo opem ferre; rus autem omne, viniferi colles, agri frumentarii, et regiae militaresque viae, tam alte fuerunt obsessae, ut vix, post dies quatuordecim, operis etiam adhibitis, adaperiri potuerint, itinera ad urbem ducentia. Quibus rebus, factum sane est, ut hac veluti obsidione improvisa, cives, fortunarum cum primis tenuiorum, ad insignem annonae redacti fuerint angustiam. Nec deerant, omnium captatores, qui¹ ex insueta ea procella, nescio quid sinistri, prollicerent. quos tamen, egregie numen benignum retudit; quando, tantam vini copiam, eiusdem anni, auctumnus effudit, quae longa retro aetate, ab observatorum curiosissimis, haud est adnotata. Rediere denuo incendia, tam frequentia et maligno eventu, ut cum foris requieta essent omnia, domi Vulcanum, cum Aeolo in urbis interneccionem, conspiravisse dixisses. Annus erat, supra millesimum quingentesimum octogesimus quintus, cum certatim quasi saevirent incendia. Primum, die *D. Paullo* sacra, cum suburbii partem depastum est, quam vetus forum frumentarium, *den altem Korn-Marck*, vocant hodieque. Alterum, aequae, suburbio infestum, vicum novum, cui *Neüstift* nomen, momento temporis, delevit. Ea id fuit vehementia, et, quod *corus* potissimum saeviret, pernecitate tanta, ut urbi illatum interiori, simul coenobium *S. Francisci* corriperet. Atque futurum omnino universae civitati fuerat exitiosum; nisi concursantis ad restinguendum, multitudinis alacritate, ante sopitum fuisset, quam urbicas domus penitus corriperet. Tertium denique, quod² feria *D. Andreae Apostoli* exarsit, plateas, quas *Die Kleine Botsy-Gasse*, et *Langen-Zeil* vocant, consumpsit funditus.¹ Quantopere hac ignis saevitiae adtritae fuerint res *Semproniensium*, <satis adparet ex eo>,³ quod nemo fere internae urbis civium fuerit, qui in iisdem istis suburbiorum regionibus, non grandem fecerit iacturam. Sed eam *Vulcani* et *Aeoli* malignitatem, *Bacchus*, liberaliter, anno, qui sequutus⁴ est, MDLXXXVI. compensare velle visus est: quando, eam pomifer auctumnus dedit vindemiam, cui cogendae, ob exuberantem copiam, vix vasa, cellariaque sufficiebant. quod non potuit non, exhaustis civibus, opportune accidere: quando superiorum annorum iniurias, hoc tam ubere proventu, poterant quomodocunque reparare.ⁱⁱ Temporum has conversiones, eo *Sempronienses* tolerabant patientius, quo efficacius clementiusque regis optimi MAXIMILIANI, benignitate refovebantur. Nam ita semper habebat urbem, ut dubium reliquerit, paterne potius, an rex, salutari debuerit. Eo vivis exemto, cum RUDOLPHUS rebus potiretur, non tam principes mutavere nostri, quam principum vocabula: tanta, et hic, indulgentia urbem prosequutus est. Trepidavit postea *Sempronium*, delato *Iaurino*, quod anno MDXCIV. evenit.

regum,
Maximiliani,
et Rudolphi
postea in
urbem,
benignitas:

¹ corr. ex *quae* ² corr. ex *qui* ³ *satis adparet ex eo* add. a nobis, sententia sine dubio manca ac vitiosa sic a nobis suppleta ⁴ corr. ex *sequutus*

ⁱ *Quae de incendiis hic scribit, ex notis Haynóczianus Belius transsumpserat. Cf. [Ha] f. 24^{r-v}.*

ⁱⁱ *Cf. [Ha] f. 24^v.*

*capto Iaurino,
hospitio isthic
accipitur V.
Capitulum.*

Proclive enim fuerat hosti, ex eo propugnaculo, vicinas quasque urbes, arcesque, sub iugum trahere. Quam tamen cladem, non averruncavit modo benignum numen; sed profugium etiam esse voluit urbem nostram, *V. Capituli Iauriensis*. Cognosci id potest, ex anni MDXCVII. decreto; ut mirari subeat animum, quid *Semproniensibus* in mentem venerit, quod sacros istos hospites, exhorruerint. Libertati profecto urbis, provisum^{h.)} voluere Status et Ordines. Atque demigravit sane hinc *Capitulum*, Iaurino, prodigiosum ad modum intercepto, idque sine ulla *Semproniensium* noxa. quod, rogata anno MDXCIX. lege, publico decreto^{i.)} sancitum legas. [p. 29]

§. XIX.

*Tumultus
Botskaianus
init:*

Surgente postea seculo XVII. intestinis bellis collidi coepit *Hungaria*. quae tempestas plerumque e *Transilvania* exorta, regnum universum, subinde opinione celerius, in transversum egit. Nunc tragoediam commemorabimus, quam *Botskaius*, Transilvaniae princeps, obtentu libertatis, edidit. Supervacuum fuerit, causas belli,^{k.)} et incrementa, quae brevi temporis intervallo grandia fieri¹ coeperunt,² expromere denuo: satis habebimus, quae, ea tumultuatione, ad *Sempronium* gesta sint,³ et quam sibi laudem urbs nostra, ex tempestate illa, comparaverit, commemoravisse. Fidem vero sequemur, non vulgi, narrationibus patrum fallentis; sed virorum cordatissimorum, qui tunc summae rei, in urbe, moderabantur, schedis memorialibus. Universim, de eius temporis calamitate, qua haec ora foedata fuit, a male quietis *Hungaris*, ISTVÁNYFŰYUS:ⁱ *Gregorius*, inquit, *Nemethius*, unus ex *Haidonum* ductoribus, per insulam *Csallóköz*,⁴ cum octingentis sociis et ala *Tartarorum*, *Danubium* ad *Samariam* et *Raikam*,⁵ transivit, et regiones *Transdanubianas*, paribus incendiis et latrocinis, ad defectionem sollicitavit,⁶ primusque⁷ oram illam amoenissimam,⁸ lacus *Förtönis*,⁹ oppidis, instar urbium amplissimis, conspicuam, urendo, et populando vastavit.¹⁰ Egregiam, recuperandae libertatis rationem! Et haec quidem, ulteriore lacus parte, gerebantur. Neque mitior citerioris littoris fortuna fuit. Nam, subdit, post quasdam *Nemethii* expeditiones memoratas, laudatus auctor:ⁱⁱ *Kis-Martonium*,¹¹ *Fracnonem*, et eam oram omnem, quae inter *Arrabonam*¹² et *Laitham*¹³ flumina versus *Viennam*, et *Novam Urbem* est, urendo et populando vastavit, abducto passim in servitutem, ingenti populorum utriusque sexus numero, nullo Germanici, aut Hungarici¹⁴ nominis discrimine, ac incredibili maioris minorisque pecoris multitudine. reliqua. Solum hactenus *Sempronium* intemeratum mansit eo, quod mille et quingenti equites Germani, et sex peditum vexillationes ducibus

*qua oram hanc
foedaverit
calamitate:*

h.) Articulo xxxix.

i.) Articulo xlii.

k.) Expromsit eas FRANCISCUS KAZY S. I., *Historiae Hungaricae Lib. <i. pp. 33–35.>*ⁱⁱⁱ

¹ add. a nobis ² corr. ex coepit ³ corr. ex sunt ⁴ per insulam *Csallóköz* add. a Belio ⁵ ISTVÁNYFŰY 1622. p. 828. *Raikam* ⁶ ISTVÁNYFŰY 1622. p. 829. *solicitavit* ⁷ ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. *primumque* ⁸ ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. *amaenissimam* ⁹ ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. *Fertonis* ¹⁰ ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. *pervastavit* ¹¹ ISTVÁNYFŰY 1622. p. 829. *Quismartonium* ¹² ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. *Arrabonem* ¹³ ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. *Laitam* ¹⁴ ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. *Ungarici*

ⁱ Vide ISTVÁNYFŰY 1622. pp. 828–829.

ⁱⁱ Vide ISTVÁNYFŰY 1622. p. 829.

ⁱⁱⁱ *Numeri libri paginarumque a nobis suppleti. Cf. KAZY 1737. pp. 33–35.*

Adamo Trautmansdorffio, et Christophoro Puchaimio, urbi inerant, qui simul agrum circumiectum, quam late possent, defensarent. Quae res, male habuit Némethium: quippe, nullo belli instrumento alio, praeter vilissima tela, frameas et manuarum tormenta instructo. Neque tamen abstinere se potuit, quin Hagymasio, collegae suo, obsidendae urbis provinciam demandaret. Dabimus eius, sive adsultus, sive quid aliud dixeris, historiam, CHRISTOPHORI LACKNERI,¹⁾ I. U. Doct. et Praetoris urbani, tamquam αὐτόπτου καὶ συμμάχου verbis expressam:ⁱ Exorto, inquit, ira divina tumultu Botskaiano, anno Domini MDCV.¹ VI. Iunii, Hagymásy Kristoff,² cum suis copiis et praecipuis, vique nonnullis adactis ex Comitatu Semproniensi,³ ad opprimendam et funditus delendam civitatem Semproniensem veniens, cum maxima clade et ingenti damno suorum, nec non dedecore, fuga, eodem die sibi consuluit. In quo certamine, ad vadum sive passum Fuerth,⁴ hostem, ipse Dr.⁵ Lackner,⁶ et interfecit, et caput eius hastae⁷ adfixum,⁸ in quarterio sibi deputato, Kaltenegg nuncupato, ad triduum adservavit.⁹ Sed vero, non tam ad delendam, cum tumultuario illo milite suo, quam ad sollicitandam urbem, uti e iurata Caesaris fide, ad Botskaii partes transiret, adcurrerat Hagymasius. Ita, Kramerianae gentis panegyristes,^{m)} in praeclaris Matthiae Kramerii, ea aetate, Semproniensium consulis actibus:ⁱⁱ Hoc consule,¹⁰ ait, civitas nostra, male cogitata, Botskaiana¹¹ factionis furores, feliciter repressit, et cum¹² nonnulli in senatu iam ad defectionem inclinarent, fidei, regi servandae a Kramerio¹³ severius admoniti,¹⁴ non modo nuncios litterasque Némethii cuiusdam, factiosorum antesignani, ad perfidiam sollicitantis,¹⁵ superbe scriptas, verum etiam minas eius terribiles, iuxta ac splendidas pollicitationes, surdis auribus desepxit, ita, ut rebelles, turpem, sed iustam repulsam paterentur, et quanto nominis sui¹⁶ dedecore, tanta urbis gloria, suas vias, rebus infectis, abirent.¹⁷ Repulsa fuit omnino, non indecora tantum; sed etiam cruenta. [p. 30] Prima haec Botskayanorum, adversus urbem impressio fuit, quae, uti habet Lacknerus, ad VIII. Iduum Iunii evenit.ⁱⁱⁱ Perperam ergo ISTVÁNFYUS, primum istud, Hungarorum tentamen, cum altero, damnosiore multo, confundit.^{iv} De hoc iterum Lacknerus.^v Die X. Iunii, collectis viribus, rebelles, cum Turca denuo, ad opprimendam urbem¹⁸ conscenderunt; tunc, quia eventus proposito non

*prima
Botskaiano-
rum adgressio
retunditur,
praesidiari-
orum, iuxta
et civium
virtute:*

*idem fit impres-
sione altera;
multo licet
nocentiore:*

¹⁾ Laudes singularis huius viri, expromemus postea. Haec ex manu exarata eius vita, quam ipse in litteras retulit, sub titulo: VITAE CHRISTOPHORI LACKNERI, I. U. D. HOMINIS, BREVIS CONSIGNATIO.^{vi}

^{m)} Est is cum honoris praefatione nominandus Cl. DANIEL HAYNOCZY, dum haec commentamur, Lycaei Semproniensis A. C. Rector, uti solide doctus, ita caste eloquens.

¹ corr. ex MDV. ² Hagymásy Kristoff LACKNER 2008. p. 104. Hagymásy Christoph ³ LACKNER 2008. l. c. add. *apprime* ⁴ LACKNER 2008. l. c. add. *dictum* ⁵ LACKNER 2008. l. c. D. ⁶ LACKNER 2008. l. c. *Lackner* ⁷ LACKNER 2008. l. c. *hasta* ⁸ LACKNER 2008. l. c. *affixum* ⁹ LACKNER 2008. l. c. *asservavit* ¹⁰ HAYNÓCZI 1742. p. 6. add. *enim* ¹¹ HAYNÓCZI 1742. l. c. *Botskaiana* ¹² HAYNÓCZI 1742. l. c. *quum* ¹³ HAYNÓCZI 1742. l. c. *Brassayo*; sic enim familia Krameriana antea appellata erat ¹⁴ HAYNÓCZI 1742. l. c. *admonita* ¹⁵ HAYNÓCZI 1742. l. c. *solicitantis* ¹⁶ add. sec. HAYNÓCZI 1742. l. c. ¹⁷ corr. ex *abiret* sec. HAYNÓCZI 1742. l. c. ¹⁸ pro *ad opprimendam urbem* LACKNER 2008. p. 104. *urbem ad opprimendum*

ⁱ Vide LACKNER 2008. p. 104. Vide etiam notam vi.

ⁱⁱ Vide HAYNÓCZI 1742. p. 6.

ⁱⁱⁱ Id est, die 6. Iunii. Vide LACKNER 2008. p. 104. Vide etiam notam vi.

^{iv} Vide ISTVÁNFY 1622. p. 830.

^v Vide LACKNER 2008. pp. 104, 106. Vide etiam notam vi.

^{vi} Haec Vita a nobis postquam inter mss. Belianos reperta erat, notis fusissimis ac Hungarica translatione instructa anno 2008. in lucem edita est. Vide LACKNER 2008.

respondit, igne et ferro pagum Wolffs, item Kopháza¹ devastarunt horrendum in modum,² et castra, ad dictum vicum³ Kohlmanns-Hoff⁴ locaverunt. quae omnia cum gemitu, et dolore, Dr. Lackner,⁵ partim eminus, partim cominus vidit. Die sequenti XI. Iunii, hora antemeridiana circiter octava, hostis et rebelles, incendio tandem et ferro, suburbium Semproniense circumdederunt, devastarunt, nonnullis in perpetuam servitutem redactis. In qua patriae facie et squalore, gemibundus,⁶ praescriptum quarterium et propugnaculum, ad quod locatus erat, pro viribus, pro patria defendit; testante⁷ milite Trautmansdorffiano,⁸ et Salmensi, et⁹ Caesareis copiis in subsidium hic¹⁰ positis. Nihil hic Lacknerus de hostium clade meminit; sed meminit tamen, in elogiis Kramerii, laudata nunc panegyris.ⁱ Redierat quidem ad urbem paulo post Hagymásius¹¹ quidam, eiusdem furfuris homo, et posteaquam¹² omnia rapinis, flammis, caedibusque, cis Danubium replevisset, cum ingenti latruncolorum turba, et colluvione Tartarorum Turcorumque, in agro proximo Kolmhoff consederat, cogeratque in castra spe praedae, infinitam pene¹³ rusticorum multitudinem. Iamque urbi imminabat, iniiciebatque ignes, urbem foedabat incendiis, et quasi victoriam in manibus haberet, domos fundosque civium¹⁴ viritum inter suos¹⁵ distribuebat. Sed triumphum cecinit, ante victoriam. Civitas enim, hostium clades: hortatu eiusdem consulis ductuque, praesidio Germanorum permixta, ex improvise in hostem eruptionem fecit: globos barbarorum, ceterorumque latruncolorum, clade haud mediocri adfectos, in turpissimam fugam coniecit: signa militaria, sanguine hostium cruentata, octo, alii numerant tredecim, retulit, Vindobonamque misit. reliqua. ISTVÁNFFYUS, cladem ad duo milia factiosorum exaggerat, neque Hagymásio, sed, qui ducem se gessit, Némethio infelicem hunc tentatae urbis, eventum adscribit.ⁱⁱ

§. XX.

Quid, adgressione Botskayano-rum tertia, gestum sit:

Geminam hanc, sed oppido infelicem, adgressionem, tertia cumulatam voluerunt Botskaiani. Iterum LACKNERUS:ⁱⁱⁱ *Die XXVII. Iunii, castra, ad S. Michaellem locarunt hostes, quod templum crudeliter tunc¹⁶ deformarunt: excursionem autem aliquo numero civium facta poena talionis, retribuerunt duplum in sinum eorum Sempronienses. Quo die etiam vespere hostis, ad deditionem militem Caesareum, cum civibus, sub vitae et necis periculo, serio admonuit, verum, procellis tormentorum, et armorum sonitu, accepit responsum. Machinis tunc per suggestus, loco editiore, positus, rem serio gessisse hostes, et ISTVÁNFFYUS, et panegyricus, quem nunc tertium adnotamus, commemorant.^{iv} Illud, ex militari quidem lege, sed magno tamen civium detrimento flagitabat tunc a magistratibus, Trautmansdorffius, qui urbi, cum praesidio inerat, ut et reliquam suburbiorum partem,*

¹ LACKNER 2008. l. c. *Kopháza* ² *in modum* add. sec. LACKNER 2008. l. c. ³ LACKNER 2008. l. c. *pagum*
⁴ LACKNER 2008. l. c. *Kolmans-Hoff* ⁵ *Dr. Lackner* LACKNER 2008. l. c. *D. Lackner* ⁶ LACKNER 2008. p. 106. *gemebundus* ⁷ LACKNER 2008. l. c. *teste* ⁸ LACKNER 2008. l. c. *Ttrautmanstorffiano* ⁹ LACKNER 2008. l. c. om. ¹⁰ LACKNER 2008. l. c. *hic* ¹¹ HAYNÓCZI 1742. p. 6. *Hagymassius* ¹² HAYNÓCZI 1742. l. c. *postquam* ¹³ HAYNÓCZI 1742. l. c. *paene* ¹⁴ add. sec. HAYNÓCZI 1742. l. c. ¹⁵ *viritim inter suos* HAYNÓCZI 1742. l. c. *inter suos viritim* ¹⁶ LACKNER 2008. p. 106. *tum*

ⁱ Vide HAYNÓCZI 1742. p. 6.

ⁱⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 830.

ⁱⁱⁱ Vide LACKNER 2008. p. 106.

^{iv} Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 830. et HAYNÓCZI 1742. p. 7.

cui pepercerant nuper incendiarii, solo aequare, et claves portarum, a Consule recipere, inque potestate sua habere sibi liceret. Utrumque, vehementer offendit, sollicitis [p. 31]simam, de urbe conservanda, civicam multitudinem: proinde, negatum ei utrumque est: tum, quod clavium custodia, urbanorum magistratui, tam quam libertatis tessera, e manibus sibi extorta, servitutem interpretarentur cives; tum, quod, derasis suburbiorum reliquiis, parum ad rei summam profectum iri conclamarent; cum, contra ea, iustus subsit metus, ne populus nova adflictus calamitate, ardorem illum, pro rege, proque urbe, strenue porro depugnandi, ponat, atque rebus segnius administratis, et se, et Caesarianum militem, in pessimam fortunam praecipitet. Hac consulis, et civium contentione, permotus *Trautmansdorffius*, migravit destinationem, urbi non minus, quam rebus suis, si pergeret¹ exsequi, damnosam futuram. Ad hunc temporis articulum referimus, quod habet LACKNERUS:² *In ipso fervore et paroxysmo³ tumultus, Caesarea Maiestas, (tunc temporis Archidux) Vienna consolatorias, ad obsessos, et in maximo periculo constitutos Sempronenses miserat litteras, quibus ad constantiam, et fidelitatem Deo, et Caesari debitam, excitarat eosdem.* MATTHIAE haec fuit providentia, pro rege RUDOLPHO, Hungariae tunc moderantis. quod, quantum habuerit momenti, ad obfirmandos, in pertinaci³ honestoque instituto, civium animos, non est opus coniectare, quando testatum, triplici hac obsidione, dederant hucusque, Caesaris et patriae incolumitate, felicitatem suam, una contineri. Opportune vero, et destinato quodam consilio, evenit, quod in eadem illa ancipiti rerum perturbatione, evenisse, LACKNERUS refert.ⁱⁱ *Sequenti die, quam ad D. Michaelis aedem, irrequietus Némethius, castra metatus fuerat,⁴ XXVIII. Iunii, cum copiis, et valido succursu, venerat Georgius Wasto (Basta), cui nomine Domini Trautmansdorff,⁵ Dr. Lackner,⁶ obviam ivit, et ut omnibus gratum tutorem et patrem tunc excepit. Hostis tamen certior factus de succursu, fuga et calcibus, retrograda via nos salutavit; interim tamen, vestigia in turri claustris S. Francisci, egregius Németh⁷ Gergel reliquit. Cui praefecto Wasto, et copiis suis, post meridiem, eodem die, Dr. Lackner,⁸ cum Banderio, et suo milite, adscriptus, et ad Castrum Keresztúr,⁹ vulgo Creütz,¹⁰ profectus est. Praecipitem male feriatorum hominum fugam esse oportuit; neque enim relatum, lego, sive cives,¹¹ sive praesidiarios, eruptione facta, carpsisse saltem in fugam effusus: forte, quod aut, non superabat, id commode ut facerent, opportunitas; aut, egregio illo militarique axiomate admoniti; hosti fugienti, aureum pontem esse consternendum; noluerunt denuo periclitari fortunam, de servata alioquin urbe, satis superque certi. Tanta tunc fide, constantia, atque virtutis militaris testificatione, non se modo, sed et rei summam, *Sempronenses* servavere, ut, si nullum aliud, documentum, edidissent olim, quantum, et armis, et fide, malorumque omnium tolerantia, possent: hoc unum, cum ad gloriam eorum, tum ad benignitatem optimi regis demerendam, sufficere posse, existimaretur. Et retulere profecto, pace reddita, dignum, praeclaris istis actibus, praemium. Redintegavit, augustalis eius RUDOLPHI beneficentiae memoriam, panegyristes noster in laudum *Kramerianarum*, aequa non minus, quam*

*litterae
Matthiae
Archiducis, ad
Sempronien-
ses, paraene-
ticae:*

*liberantur
obsidione,
Bastae
adventu:*

*singularis tunc
civium virtus
emicuit:*

*Rudolphi be-
nignitate, egre-
gie compensata.*

¹ corr. ex *pergerit* ² LACKNER 2008. p. 110. *paroxysmo* ³ corr. ex *petinaci* ⁴ *quam ad... metatus fuerat* add. a Belio ⁵ LACKNER 2008. p. 106. *a Trautmansdorff* ⁶ *Dr. Lackner* LACKNER 2008. l. c. *D. Lackner* ⁷ LACKNER 2008. l. c. *Némethi* ⁸ *Dr. Lackner* LACKNER 2008. l. c. *D. Lackner* ⁹ LACKNER 2008. l. c. *Keresztur* ¹⁰ LACKNER 2008. l. c. *Kraitz* ¹¹ corr. ex *civibus*

ⁱ *Vide* LACKNER 2008. p. 110.

ⁱⁱ *Vide* LACKNER 2008. p. 106.

diserta commemoratione, quam, quod desunt originales tabulae, non piget hic intertexere commentationi nostrae.ⁱ *Eodem, Kramero,¹ si non consule, nihil enim hic certi habeo, legato tamen ad regem, atque inter socios, Christophorum Lacknerum, Wolfgangum Artnerum, et Iacobum Steinerum, facile principe, eam obtinuit civitas libertatem, diu ante, magno² labore, nec minore sumtu,³ frustra quaesitam, ut vindemiae labor, quandocunque,⁴ non decumano, sed civibus adluberet, suscipiatur; ut decerpta sic pro [p. 32] lubitu vindemia, etiam ante decimarum tempus, libere ac sine offensa,⁵ vendatur iuxta, atque avehatur; ut vina, non modo per Hungariae, verum etiam Austriae fines, ad externos, sine ulla molestia atque impedimento, exportentur; ut urbs, externi, ut adpellabatur, Capitaneatus molestiis, quibus, tempore bene longo, premebatur, exoneretur.* Hactenus panegyricus.⁶ [p. 33]ⁱⁱ

§. XXI.

Memorabilis Sempronien- sium, cum Pisoniensibus lis:

Ad hanc aetatem, lis ea pertinet, quam, diu multumque, inter *Sempronenses*, et *Pisonenses* agitatam fuisse, in commentariolo eo memoriae prodidit, quem de vita sua conscripsit, LACKNERUS.ⁱⁱⁱ Res ab ovo repetenda est. Habebant *Pisonenses* a priscis regibus, libertates indultas, ne, si qui vellent traicere hac provincia, Danubium, id alibi facere adtentarent, quam per traiectum *Pisoniensem*. Haec forte, vel quaecumque iura alia, ad se obstringendos, nihil adtinere aiebant *Sempronenses*; ut coegerint omnino, *Pisonenses* ad fructuosam hanc libertatem, accedente, uti fit, subinde violentia, defensandam. Neque segniores nostri fuerunt, ut visi sint et praeter rem agere. Nescio, annon haec florentissimarum urbium disceptatio, legi ei, quam cum comitio⁷ publico, sub WLADISLAO,^{o)} rogavere, Status ac Ordines, occasionem praebuerit. Recolere sanctionem eandem Status, tunc in primis, cum obstrictum sibi habebant MATTHIAM II. Corona et regno potitum.^{iv} Qua re confidentiores facti *Pisonenses*, instabant prisco iuri, an consuetudini, utque aegre fieret *Sempronensibus*, id a comitiis anni MDCIX. impetravere, ut nova iterum, eaque specialior lex conderetur, quae, priores complexa, penitus, *Vinorum* e regno *evictionem*, prohiberet.^v *Quod ad evictionem vinorum adtinet,⁸ renovantur Articuli annorum superiorum, ne nimirum liceat cuipiam, vina sua, extra limites regni, sub confiscatione vinorum, educere; sed extraneis liberum sit, per totum regnum vina coemere, et soluta suae maiestati integra⁹ tricesima, educere.* Verba^{p)} sunt legis. Nempe, invaluerat versus Moraviam,

^{o)} Perlata fuit lex adversus *Cassovienses* et *Sempronenses*, qui suis privilegiis freti Nobiles, vina evehentes molestabant, WLADISLAI decreto v. Art. XIX.

^{p)} Decreto MATTHIAE II. Articulo XLIII.

¹ add. a Belio ² HAYNÓCZI 1742. p. 7. *magnoque* ³ HAYNÓCZI 1742. l. c. *sumptu* ⁴ HAYNÓCZI 1742. l. c. *quandocunque* ⁵ HAYNÓCZI 1742. l. c. *onere* ⁶ corr. ex *pagyricus* ⁷ corr. ex *commitio* ⁸ NOVELLAE 1698. p. 24. *attinet* ⁹ NOVELLAE 1698. l. c. *integre*

ⁱ Vide HAYNÓCZI 1742. p. 7.

ⁱⁱ *Ordo paginarum ab auctore commutatus, capite XXI. (p. 33–33a), ubi de lite Soproniensium cum Pisoniensibus agitur, postea huc inserto.*

ⁱⁱⁱ Vide LACKNER 2008. pp. 118, 120.

^{iv} Vide articulum XIV. decreti Matthiae II. ante coronationem. Cf. CJH 1900. 1608–1657. p. 18.

^v Vide articulum XLIII. decreti Matthiae II. anni 1609. Cf. CJH 1900. 1608–1657. p. 64. *Belius certe editione corporis iuris Hungarici Szentiványiana usus est. Vide NOVELLAE 1698. p. 24.*

Silesiam atque Poloniam, prava illa, et cum fisco regio, tum praecipue, qui cultu vineatico, duro eo, et ancipiti, vitam tolerabant, damnosa ea consuetudo; ut nec exspectatis exteris mercatoribus, qui alias frequentes in *Hungariam*, mercandorum vinorum gratia, adventabant; *Sempronienses* in primis, atque *Cassovienses*, vinum sua sponte in memoratas regiones, eveherent, eaque re multum, cum vinorum pretio, tum publicae utilitati, detraherent: ut necessum omnino fuerit, severam, et coercendae licentiae illi, sanctionem perferre. Qua re factum est, ut in litigatione cum *Semproniensibus*, victores tunc evaserint *Pisonienses*: nec quidquam¹ vincentē² S. P. Q. S.³ Ergo, in medium consulunt, denuo, neque intentati, relinquunt quidquam, uti, largiendo isthic, orando illic, invisam sibi, et summopere noxiam sanctionem, vel emollire possent, vel Caesaris ac Regis MATTHIAE, providentia, invalidam, saltem sibi minus, quam metuebatur, nocituram, redderent. Quatuor, sub ista *Semproniensium* inquiete, anni abiere, cum Comititia *Pisonium* indixit Caesar. Quae occasio opportuna visa est nostris, uti, non tam sanctioni memoratae, quam *Pisoniensium* duritiei, ex iuris praescripto, contrairent. Id, dum facere constituunt, unus ex multis CHRISTOPHORUS LACKNERUS visus est idoneus, qui et comititia, omni agendi facultate, adiret, et litem, adversus *Pisonienses*, coram idoneis iudicibus contestaretur. Iuvat, *Lacknerum* ipsum audivisse.⁴ Anno MDCXIII. *Lacknerus*⁴ *delegatus erat nuntius*⁵ *ad comitia, sive dietam Pisoniensem Regni Hungariae: inibi perseveravit per sex integras septimanas.* Meminit postea, inter actus suos *Pisoniensis*, litis, quam nunc diximus, terminatae.ⁱⁱ *Iugum*, inquit, *illud Pisoniense, praeter ius et fas, sola invidia duce, nobis impositum, iuris via removit,*⁶ *liberumque passum evehendi vina per Hungariam obtinuit.*⁷ *In ius namque Pisonienses*⁸ *coram Palatino citari fecit: ubi praesentibus Regni Palatino, Cardinale Forgách,*⁹ *Napragy, Lépes,*¹⁰ *Cancellario, Piber, Zágrabiensi,*¹¹ *aliisque ex ecclesiasticis; secularibus vero, praefato Palatino, Török István,*¹² *Pálffy, Battyani, Széchi,*¹³ *Eszterházy,*¹⁴ *etc. talis lata, ac per secretarium Ferenczfy*¹⁵ [p. 33a] *pronunciata erat sententia: “Visis Pisoniensium*¹⁶ *privilegiis, hoc deprehenderunt Domini, quod privilegium postremum, se ad reliqua praecedentia referat. Et quoniam, postremum Pisoniense privilegium, per Semproniensium privilegium, a D.*¹⁷ *MATTHIA I. clementer concessum, cassatum est, et annihilatum; illico*¹⁸ *per praesentes assessores cassantur omnia in hoc negotio hic praesentata privilegia, sicque, et via, et passus*¹⁹ *Semproniensibus, salva et integra manent; utpote, qui et continuatum usum simul comprobavere.”* Ita tunc, longa ea, et extra omnem modum acerba lis, confecta est penitus. Insignis, in toto eo negotio, et dexteritas *Lackneri* emicuit, et contentio. quem, cum ex iis comitiis reducem, ut tantis meritis, gratiam referrent, consulem auspiciato creavissent²⁰ *Sempronienses*; calcar is

a Christophoro Lacknero conficitur:

¹ corr. ex *quidquam* ² lectio incerta. ³ corr. ex *S. P. S.*; planum enim est auctorem *Senatum Populumque Semproniensem* abbreviate describere voluisse, ut et alibi passim. ⁴ add. a Belio; cf. LACKNER 2008. p. 118. ⁵ LACKNER 2008. l. c. *nuntius* ⁶ LACKNER 2008. l. c. *removerit* ⁷ LACKNER 2008. l. c. *obtinerit* ⁸ LACKNER 2008. l. c. *eos* ⁹ LACKNER 2008. l. c. *Forgats* ¹⁰ LACKNER 2008. l. c. *Leopes* ¹¹ LACKNER 2008. l. c. *Zagrabiensi* ¹² LACKNER 2008. l. c. *István* ¹³ LACKNER 2008. l. c. *Szechy* ¹⁴ LACKNER 2008. l. c. *Eszterhazy* ¹⁵ LACKNER 2008. l. c. *Ferenczffy* ¹⁶ LACKNER 2008. l. c. *Pisoniensium* ¹⁷ LACKNER 2008. l. c. *Divo* ¹⁸ LACKNER 2008. l. c. *idcirco* ¹⁹ *pro et via, et passus* LACKNER 2008. l. c. *et passus et via* ²⁰ corr. ex *creavisset*

ⁱ Vide LACKNER 2008. p. 118.

ⁱⁱ Vide *ibidem*.

sibi credebatur subditum, ut, quod egregie confecerat negotium, id benigne a MATTHIA imperatore, adfirmaretur, *Pisoniensibus* praeterea, regio mandato praecipere, ne audent porro, *Sempronienses*, in peculiaribus istis iuribus suis, remorari, aut quoquo modo adflictere. Rem eam, ad hunc modum, litteris ipse mandavit:¹ *Eodem anno MDCXIII. mense Iunii,*² *liberam vinorum evectioem (quam a longo iam tempore, pro patria, tam apud suam Imperatoriam maiestatem, quam regnicolas, consiliarios principes ursit, atque praeterita etiam dieta obtinuerat LACKNERUS³) divina adspirante gratia, Viennae, praecedente denuo suae maiestatis Regni Hungariae Consiliariorum opinione, feliciter iuridice obtinuit: magno quidem labore indefessoque studio, animo vero patriae addictissimo. Cuius rei testimonium, praebent ipsissima privilegia,⁴ suae Caesareae atque Regiae maiestatis, Domini, Domini nostri clementissimi; ipsum denique ad Status et Ordines, signanter ad Posenienses, in pergameni emanatum ac impetratum mandatum. Pro qua gratia, Deo, auctori⁵ salutis nostrae, vel maximas subinde egit gratias: ipse etiam a S. P. Q. S.⁶ quibus gratissima erant privilegia, convenientem laudem ac⁷ gratiarum actionem, verbotenus reportavit. Deus, auctor⁸ omni boni faciat, quo his et similibus immunitatibus et⁹ privilegiis, ad Nestoreos annos, in pace feliciter ad gloriam Dei, atque emolumentum patriae, vivere valeant Sempronienses! Pro quibus omnibus, sit laus Deo, in sempiterna saecula. Amen. Nos, litem, eo minus silendam putavimus, quo plus ea hodieque, ad Semproniensium felicitatem adinet.*

§. XXII.

Lackneri
laudes:

Alioquin, fuit omnino LACKNERUS, unus omnium, sua aetate, civis optimus, mereturque immortalem famam:¹⁰ [p. 32] tum, quod variantibus fatibus, ex sedentario vitae genere; nam auri faber cum fuisset, adultus iam studia, quae puerilibus annis adtrectaverat, tam feliciter recoluit, ut Paduae I. U. Doctor egregio suo merito, crearetur: tum, quod post rite capessitos magistratus, eum se, et in gubernanda administrandaque re huius publicae; et in procurandis summis¹¹ regni negotiis, ad quae non raro, regum et statuum,¹² voluntate, adhibebatur, constanter exhibuerit, ut ei tota ea aetate, anteferri nemo potuerit, pauci pares haberentur. Tametsi enim fuit hoc semper in felicitate *Semproniensium*, inde ab hominum memoria, quod in senatum viros sublegere potuerint et doctos, et veri rectique tenaces; neque peregrinos eos, sed nobili civico genere domi satos; tamen, vix crediderim, fuisse toto postea saeculo quemquam, licet fuerint omnino, multi et praeclari senatores; qui LACKNERO, eruditione, assiduitate, iustitia, belli atque pacis studiis, perspicacia et integritate consilii, rerum denique gerendarum peritia ac felicitate, aequiparari potuisset. At enim ne, quando *Lacknerum*, inusitati exempli virum, celebramus, reliquorum, qui tunc urbi moderabantur, laudibus detrahere velle videamur, pretium nos operae facturos existimamus,¹³ si universi, qui illa tempestate floruit, senatus

¹ add. a Belio; cf. LACKNER 2008. p. 120. ² LACKNER 2008. l. c. *Iunio* ³ add. a Belio; cf. LACKNER 2008. l. c. ⁴ LACKNER 2008. l. c. *regia* ⁵ LACKNER 2008. l. c. *authori* ⁶ pro *S. P. Q. S.* LACKNER 2008. l. c. *Senatu Populoque Semproniensi* ⁷ LACKNER 2008. l. c. *atque* ⁸ LACKNER 2008. l. c. *author* ⁹ add. a Belio; cf. LACKNER 2008. l. c. ¹⁰ post hoc verbum nota invenitur: *zurück ad p. 32.* ¹¹ corr. ex *sumis* ¹² corr. ex *statum* ¹³ corr. ex *exstimamus*

ⁱ Vide LACKNER 2008. p. 120.

memoriam instauraverimus carmine tunc a *Philippo Rhau*, decantatam; sed quae iam, ex animis manibusque clam effluxit. Ita vero ille canit:ⁱ

*coaevalorum
eius encomia:*

*O nimium felix, o terque quaterque beatum
SEMPRONIUM, in primis praesenti nobile dote.
Haec tua, quo tollam merito praeconia versu?
Quae tibi conscripti meliori^{q)} stemmate patres
Praelaris pariunt factis,¹ et laude perenni,
Seque, tuumque simul tollunt super aethera nomen:
Quod viget ex omni decoratus parte SENATUS,
Iudicio praestans, et rebus dexter agendis,
Ingenio felix, nimia non fronte severus.
Nec nimium facilis: medium tenuere beati:
Est virtutis amans, vitiisque imponere poenas
Doctus, et egregiis sua reddere praemia factis.
Iudicio integritas, pietas adiuncta favori;
Nemo nec hic laesus queritur; corrupta aut donis
Aut opibus, miseros plectit sententia² cives. [p. 34]
Non humilis vilisque iacet; non obruta virtus
Paupertate gemit, queritur vel languida fastu.
Tum quoque ne gravibus felix respublica damnis,
Sive repentino doleat lacerata furore,
Provida non temere doctorum cura virorum
Perspicit, ut mentes quondam excoluere per arteis.*

Haec ille, de totius universim senatus virtutibus, quae ita sunt omnino comparatae, ut possint perfectum quendam reipublicae statum repraesentare. Nos, quo sumus, erga *Sempronienses*, animo, Patres ei Conscriptos precamur, qui senatus istam laudem, iisdem, vel diviniorem etiam virtutibus, tueantur. Pergit poeta, sigillatim, singulos, qui ea tempestate ordini senatorio fuere ascripti, cum laudis praefatione, commemorare.

^{q)} Ea tunc *Semproniensibus*, sive lex, sive consuetudo, oppido laudatissima fuit, ut non facile quemquam in Senatum cooptarent, quam cui, avus, proavus, abavusque, *Semproniensis* esset, quique, cum vitae ac moris integritate, iuris peritiam, coniunctam haberet. quod, quam sit in publicum utile, nemo ignorat, nisi forte sortis earum urbium nescius, quae amant senatorio ordini adscribere non peregrinos modo, sed litterarum quoque ignaros. *Fuimus Troes!*

¹ corr. ex *facitis* sec. M 53^r ² corr. ex *sentia* sec. M 53^r

ⁱ *Operis Philippi Rhau „Sempronium carmine heroico descriptum” inscripti Sopronkeresztúrique anno 1615. praelo submissi haud ullum exemplar superest. Cf. PAYR 1924. pp. 261, 848.*

*virorum
in primis
Senatorii
ordinis.*

E multis aliquot, quorum viget incluta virtus
Ut referam: meritas debet respublica grates
 O Laknere, tibi! Doctor celeberrime iuris,
Qui decoras totam sacratis legibus urbem.
Ungarus Ungaricis, Italus es Italicis oris,
Alter es Cicero, similis gravitate Latino.¹
Ayrerum eloquii Germanum vincis et ore,
 Et semper sobrius, quid res desideret urbis
Prospicis, atque vigil dubium fortuna quid adfert,
Consilii matura tui prudentia vincit.
Nec minus est melior Szent Bartholimius heros
Collaudandus ibi quadrilinguis ab ore disertus:
Ungarus, Illyricus, Germanus, et inde Croata.
Adde, quod et² Latium didicit iuvenilibus annis.
Excelsos fasces, et opus praegrande tuetur
Urbis, praeclaro proavorum stemmate gratus.
Te vivo haud aliquid patitur respublica damni;
Namque tuos cives merito complexus amore
adiuvare soles, gravis es vir, inque favore.
Fautorem taceat Musarum Musa Philippi?
Fautor adest, autor doctus, pietatis amator
Divinae, ingenuus vestit tua pectora candor.
Cui placidi gestus, gratis studiumque merendi
Quemlibet officiis. Vigeat huic cana senectus!
 Steiner, Waltherusque Ungar, Reidelius inde.
Causidicus Mockius, Iager, Cramerque canendus,
 Tamischius, Nusbaum, Dornfeld, Horningius atque
 Fuirer, Wagnerus, tum Szurana, Notarius Artner.
Singula sed clari praesentia nomina coetus
Enumerare meis, nimium res longa Camoenis,
Quos anagrammaticis Hartliebuis indidit olim
Versibus. Cetera.

Digna profecto nomina, quae et post fata, res urbis illustrent: tametsi vero obsoleta pleraque sint omnia, si nobile *Artneriorum* genus excipias; tamen:

Dignos laude viros Musa vetat mori.ⁱ

¹ corr. ex *Latinus* ² add. a nobis metri causa

ⁱ Cf. *Horat. Carm. IV. 8, 28. „dignum laude virum Musa vetat mori”*

§. XXIII.

Iam, quod ad cives, adinet, qui eadem illa tempestate, urbem coluere, fecereque, quantum in se erat, omnino aeternam, plane illi quidem integritati magistratuum, respondebant, erantque, sicuti apes apum similes; sive demum, virtutis studia, sive rationes vitae reliquas existimes. Credidisses, quod, et SENATUS, et POPULUS SEMPRONIENSIS [p. 35]

*Civium eius
aetatis, insigne
elogium:*

Ovo prognatus eodem,¹

fuerit, ita illis hinc imperio, aequo ac iusto, hinc obsequio, quod est in cive grande boni vici indicium, inter se conveniebat. Decantavit ergo RHAUUS, horum quoque laudes, sic satis idonee.

*Iam quales populi mores, quae encomia cives?
Qui labor et studium cupiat, qui cuncta decenter
Fiant, et pulchre tota servantur in urbe,
Praeclarumque genus vitae, moresque venustos?
En ego veriloquis cantabo poeta Camoenis.
Ante alios varios facilis concordia cives,
Coniungit communis amor, nil dira scelesti
Ausa est invidia, aut propriae contraria sorti
laesa, vel alterius damnis immitibus ardet.
Plebsque magistratus cultrix, non tentat acerbas
Insidias, diroque urbem turbare tumultu.
Obsequiosa graves nec queritur murmure fasces:
Quod non postremam meret hoc in carmine palmam.
Haud his excelsas vesana superbia mentes
Foedat, et¹ luxur vestisque elata reiecta est.
Deside nec vita marcent, intenta labore
Otia devitant, pigrae et torpedinis artem.
Viniferos fodiunt sine fine in vertice colles.
Durum opus: in terrae quaerunt sua gaudia glebis.
Cetera pars alias, quas sors dedit, excolit² artes.
At cum lassa iuvat sumto recreare Lyaeo,
Pectora non onerant, luxus non fercula mille,
copia non petulans Bacchi, lusurque iocique
Sermonum laeti, convivium honesta frequentant.
Hac quoque Pannoniis vix est humanior oris
Urbs, aut hospitibus grato officiosior usu;
Aut virtute magis placida, aut mansuetior ore.*

¹ add. a nobis metri causa ² corr. ex extolit

¹ Horat. Sat. II. 1, 26.

Sic tunc comparati erant *Semproniensium* mores: qui, quod pro temporum, quae degimus, indole, ex prisco illo rigore, in elegantiam, propemodum Gallicam, abiire; non est cur nostris hominibus imputes: quando, tanto lapsu temporum, non urbes modo singulae, sed regna populosque, ab antiquis maiorum moribus atque institutis,¹ sensim deflectere videas. Nam, licet laboris vineatici, eandem, si non maiorem contentionem, nostris, rerum omnium difficultas, imperet; plus tamen nunc, ex seculi ingenio, vestium cultui, et conviviorum adparatibus² tribuitur, quam id vellent, si redirent in vitam, aborigines illi. Neque ista morum conversio unius urbis incommodum est: tota, quam late patet *Hungaria*, mutata ab ea est, quae fuit ante sesqui seculum. Enim vero, est hoc in humanis rebus, quae a nostro arbitrio pendent, ita commune ac pervulgatum, ut raro, pluribus lustris, moribus iisdem vivatur; sed sint omnino singulis fere aetatibus, immo, arctioribus etiam intervallis, suae quaedam, nec familiares antiquis, illecebrae. Quidquid eius sit, habent hic profecto *Sempronienses* speculum, in quod intueantur, seque metiantur, ex ingenua hac, laudabilique maiorum indole. [p. 36]ⁱ

§. XXIV.

*Urbis
munitiones
reparatae:*

Bello Botskayino, Viennensi pace, profligato, respiravit paullum *Sempronium*. Nec tamen sic pace uti potuit, quin subinde, de bello cogitare necessum habuerit. Nempe, cum partim *Turcae*, partim *Bethlenius*, quotidie novi motus formidinem excitarent, providendum erat urbi, ut renovatis moenibus, hostem, si irrumpere sustineret, reiicere posset. Primum ergo munitionum opus, propugnaculum fuit, turri vicinum, et ad solis occasum vergens. Ampla moles est, instructa undique laterculo, calce interlito. Ima, summis latiora sunt, formae quadratae, tanta muri vastitate, ut aurigae, inter se occurrentes, sine offensa, commeare possint. A spatii, quod tenet, magnitudine, *grande propugnaculum*, vocatur. Multis urbi hae operae constiterunt.^{r.)} Exstructo anno MDCXIV. propugnaculo, ducendis aggeribus, sequenti anno vacabatur.^{s.)} Deprimebantur cavernae, egesta humo, et penitus expurgata. Quidquid porro, diuturna vetustate, sive corrui, sive vitiatum est, reparabatur sedulo. Ad hunc eundem annum MDCXV. Praetorii urbici, restauratio referenda est. Quia enim, partim vetustate vitium fecerant muri et laquearia; partim universa moles detrimenti quidpiam, ex repetitis, semel, iterum ac tertio, *Botskaianorum* adgressionibus, passa fuerat: reparandum id omne S. P. <Q.> S. statuit; operarum curam, LACKNERUS gessit. qui cum oportune opus omne instruxit, tum picturis, variisque emblematis insignius esse voluit. Tunc et muris, ubi necesse erat, communiebantur

^{r.)} Exstructum hoc munimentum est A. MDCXIV. adcurante LACKNERO, Consule, numquam satis dilaudando.

^{s.)} Anno MDCXV. it. MDCXVI. quo tempore platea, quam vocant, die *Wieden*, feria II. Paschatos, conflagravit.

¹ corr. ex *instutis* ² corr. ex *adparibus*

ⁱ *Dum hucusque paginae posterius manuscripto insertae ab auctore numeris donatae sunt, numeri abhinc paginarum originalium non sunt commutati: qua re fit, ut post paginam 35. in manuscripto pagina 18. sequatur. Quam mendam esse corrigendam nobis visum est.*

suburbia, constitutae, locis idoneis, portae.^{t)} quarum alteram, das *Neustift*–[p. 37] *Thor*; *Wiener-Thor* vero alteram, adpellamus. Additum est armamentarium, exaedificatae molaе manuariae iumentariaeque, comparati, pulveres pyrii, et omnis generis machinae ac tormenta: neque intermissum quidquam est, quod, aut futuri belli metus, deposcebat, aut suadebat tempestiva senatus providentia.

§ XXV.

His adparatibus, dum urbs, malorum praesaga, omni cura, atque studio, operatur, MATTHIAS II. diem obiit. Magnae hinc rerum conversiones consequutae sunt, quae ad nostram quoque urbem pertigerunt. Nempe, altero post inauguratum FERDINANDUM II. anno,^{u)} *Bethlen*, novas res moliri coepit. Non suffecit barbarorum immanitas^{v)} quae incubabat civitati, etiam furore civium lacessi eam oportuit. *Bethleniani*, scilicet, admotis copiis, corona urbem cingunt, neque ab oppugnatione prius desinunt, quam victas manus porrigeret. Nihil potest, saevitiae et crudelitatis, excogitari, quod non, ab eodem hoste, patratum sit. Non tunc profanis aedibus, non sacris parsum fuit. Patuit urbs, hostili huic licentiae, eousque, dum exactis *Hungaris*, vicissim regi suo accederet. Id,

*Adfligitur a
Bethlenio:*

^{t)} Anno MDCXVII. De anni huius fertilitate, propemodum inusitata, LACKNERUS in commentariolo de vita sua, haec memoriae prodidit:ⁱ *Quanta¹ eius² anni ubertas et fertilitas in omnibus exstiterit, testantur publicae rationes, omnium testimonia, et abundantia ipsa ad usque, ut nemo vixerit tum, qui similes unius anni undique abundantias, vel vidisset, vel ab aliis audivisset.³ Sic cella publica, immo, quot quot ad rempublicam pertinent, refertissimae exstiterunt.⁴ Et horrea impleta, maximam partem frugum, foris reliquere⁵ coaceruatam. Hic in domo senatoria, pro gratiarum actione et sempiterna huius anni memoria, aureis litteris, anni characteres depingi eleganter, cum inscriptione hac: ANNUS AUREUS, curavit. Hoc unicum ipsi⁶ gratissimum exstitit,⁷ quod Deus, omnis boni auctor,⁸ illum recte hoc benedicto, et numquam satis laudato anno, indignum consulem, tam clementer tutatus sit. Eodem anno,⁹ vas illud praegrande, CLXXX. urnarum, monimenti instar, ex anni huius benignitate, impletum exstitit,¹⁰ summaque vini, urnarum omnes praecedentes annorum proventus annuos superavit, quae se ad duo millia plus minus extendebat, urnas Sempronienses.¹¹ Gratiae Deo, pro inenarrabili suo munere!*

^{u)} Annus fuit MDCXIX. quo *Bethlen*, novis motibus, et provinciam, et *Sempronium*, concussit.

^{v)} Turcae, et Tartari, *Portae*, quam vocant *Michaelitanae*, castris admotis, et templo ibidem iniquissime foedato, urbis deditionem postulabant; sed, civium, et militum praesidiariorum, excursione, ac tormentorum, glandiumque plumbearum procellis, depulsi a muris sunt, atque in fugam acti: redituri iterum. Ita IULIUS BELLUS:ⁱⁱ *Cum¹² Bucquoiani, Oedenburgum, Hungariae oppidum occupare in animo haberent, Bethlenius Gábor,¹³ conatui ipsorum praeventens, illud in suam potestatem redegit, bis mille Hungarorum praesidio, illic¹⁴ relicto. Commentar. Historiae sui temporis, Lib. III. p. 272.¹⁵ a. ad annum MDCXIX.*

¹ LACKNER 2008. p. 134. add. *porro* ² LACKNER 2008. l. c. *eiusdem* ³ LACKNER 2008. l. c. *exuadivisset*
⁴ LACKNER 2008. l. c. *extiterunt* ⁵ LACKNER 2008. l. c. *liquere* ⁶ *unicum ipsi* LACKNER 2008. l. c. *apprime illi* ⁷ LACKNER 2008. l. c. *extitit* ⁸ LACKNER 2008. l. c. *author* ⁹ LACKNER 2008. l. c. *om.* ¹⁰ LACKNER 2008. l. c. *extitit* ¹¹ LACKNER 2008. l. c. *Sopronienses* ¹² LUNDORP 1627. p. 271. add. *vero interea*
¹³ *Bethlenius Gábor* LUNDORP 1627. l. c. *Bethlehemus Gabor* ¹⁴ LUNDORP 1627. l. c. *ibi* ¹⁵ Erronee pro 271. Cf. LUNDORP 1627. l. c.

ⁱ Vide LACKNER 2008. p. 134.

ⁱⁱ Vide LUNDORP 1627. p. 271.; *Iulius enim Bellus pseudonomen erat Casparis Michaelis Lundorp.*

Ferdinandus,
comitia istic
celebrat:

Bethlenia-
norum novi
insultus.

quemadmodum factum sit, ex IULIO BELLO, adscribemus:¹ *Comes*,¹ inquit, TAMPIERIUS,² cum suis, aliisque militibus, qui Eysenstadii³ erant, et ducentis Fuggerianis, ac duobus tormentis, mane, ad oppidum Oedenburgum accessit, portam machina pyrobolari disiecit, et excubatoribus obtruncatis, oppidanos denuo in verba Caesaris, iurare coegit. Paulo ante, bis mille Hungari, qui illic⁴ in praesidio relictis⁵ erant, cognito adventu Tampieri,⁶ profugerunt. Caesariani autem, oppidum, annona inde aucta, rursus deseruerunt: civibus in fide perseverantibus.⁷ [p. 38] Sed, nequivit Bethlen, oblivione sepelire, urbis iacturam. Proinde, anno sequenti, fortunam denuo experiri statuit. Advenit cum ingenti manu, positisque, ad laterariam officinam, castris, urbem, frustra impressionibus fatigavit: quippe, a portis, non sine clade repressus. Postea confocillata, quomodocunque, pace, comitia huc FERDINANDUS indixit, coronataque regina, ANNA ELEONORA coniuge, cives sacramento (*homagium* vocant) obstrinxit.^{x.)} Brevem hanc pacis usuram, iam tum ante comitia, egregie collocaverunt *Sempronienses*; sive, quod animo praecipiebant haud eam fore diuturnam; sive, quod alioquin, ad robur et decus urbis pertinere existimabant: si novo propugnaculo, moenia praemunirent. Ergo, anno MDCXXI. festinatis quidem operis, molem solidam condunt, qua urbis muri, ea regione praecinguntur, quae est aedi *D. Georgii*, in orientem vicina.ⁱⁱ Vix autem exierant, comitia, dum rupto pacis foedere, denuo *Bethlen* nostros turbare.^{y.)} Obsessi namque iterum, quum dedere civitatem *Koraldi* recusarent, varie adfligebantur. Diu, nec urbe tutis exire licuit, nec haerere intra moenia, sine vinearum cultu. Etsi ergo hostis, soluta tunc obsidione, fremebundus recessit;^{z.)} tamen, non desiit crebris incursibus^{a.)} prohibere miseros cives, quo minus rusticari potuerint. Vidisses tunc, agros, tribulis horridos, obsoletas incultu vineas, hortos ad solitudinem redactos. Neque laetior intra urbem rerum facies esse potuit, plebe, tot periculis, marcescente. Nam, si qui rusticanas operas, ruri volebant prosequi, passim, per subsessores intercipiiebantur, non prius dimittendi, quam singuli, lytron ducentorum nummum, quos *florenos* vocant, pendissent.

x.) Factum id est A. MDCXXII. Mense Maio, corona regni, *Trentschinio* huc delata, et publice ad spectandum exposita. Multa tunc consulta in commune sunt. Vide, FERDINANDI II. Decr. I. A. MDCXXII. Art. IV. et seq.

y.) Altero enim post anno, quam pax facta erat, obtendens BETHLEN, Caesarem promissis haud stetisse, quadripartito exercitu, Imperatorem adortus est denuo.

z.) Comes, nimirum, *Koraldi* post Comitia *Semproniensia*, urbem obsedit, eamque diu oppugnans, re infecta, rursus discessit, multum iratus, quod, tot urbibus expugnatis, hanc capere nequiverit.

a.) Inde enim ab A. MDCXXII. ad annum usque MDCXXIV. quo pax cum Imperatore penitus coaluit, perpetuis incursionibus, Austriam, et vicinas partes, depopulantibus, urbem quoque nostram infestarunt.

¹ LUNDORP 1627. p. 272. add. autem ² LUNDORP 1627. l. c. *Tampierus* ³ LUNDORP 1627. l. c. *Eysenstadii*
⁴ add. sec. LUNDORP 1627. l. c. ⁵ add. sec. LUNDORP 1627. l. c. ⁶ corr. ex *Tampirii* sec. LUNDORP 1627.
l. c. ⁷ *civibus... perseverantibus* add. a Belio.

ⁱ Vide LUNDORP 1627. p. 272.

ⁱⁱ Quae hic de exstructo propugnaculo scribuntur, ex *Haynóczio* *Belius* mutuatus est, anno vero erronee transscripto, cum *Haynóczius* anno 1631. id erectum esse memorat. Vide [Ha]f. 25^r.

§. XXVI.

Composito motu,^{b.)} urbs iterum respiravit, agros recoluit; instauravit aedificia, iuxta et moenia hic atque illic, lacerata. Sed et CAESAR ostendit, quantopere fidem civium aestimarit, dum indictis denuo comitiis,^{c.)} Sem[p. 39]pronium cohonestaret. Tunc constituto *Palatino*, *Nicolao Eszterházio*, haeredem regni, FERDINANDUM, nomine III. magno procerum adplausu, in aede *Franciscanorum*, coronatum fuisse constat. Putavisses, novo sub rege, omnia novatum iri in melius. At vero, non diu pace hac perfrui licuit, iterato *Turcarum* motu, nova^{d.)} urbi pericula, minitante. Itaque, praevisis telis, muniendae urbi vacandum erat denuo. Portam,^{e.)} quam posteriorem vocant, instauratam, atque recentibus cataractis, valisque, et novo ponte, praemunitam, annales urbis, memorant. Coortus postea^{f.)} est tumultus civilis, auctore GEORGIO RÁKÓCZIO Transilvaniae principe, quo, per regni provincias, procellae instar, desaeviente, non parum formidinis, turbo ille, urbi nostrae, incusserat, tametsi opinione celerius^{g.)} consopitus. At multo eos magis perturbavit, truculentia *Turcarum*, qui audito pacis foedere, quod cum *Rákóczio*, FERDINANDUS inierat, universam *Hungariam*, usque ad nostrorum fines, igni ferroque, vastabant. Ad quorum vim, si forte incumberet, propulsandam, porta anterior, iterum confirmata est, inscripto ei novi regis FERDINANDI IV. nomine, quem eodem plane anno, *Pisonii*, diademate regio fuisse redimitum, in annalibus relatam est.

*Periculis
defuncta urbs,
respirat, et
comitia accipit:*

*Turcarum
iteratae
impressiones:*

*eorum¹ apud
Sempronienses
metus.*

§. XXVII.

Ex eo tempore, bellis urbs nostra, non calamitatibus exemta fuit. Etsi non deerant, vrendi caussae, *Turcis*, saepe impressionem minitantibus; magis tamen miseros cives affligerunt incendia, quae crebro^{h.)} exorta, totam fere urbem deleverunt. Illud maxime quod sub initia LEOPOLDI, pueri excitarunt.^{i.)} [p. 40] Universum eo castrum, cum suburbii

*Calamitates
aliae:*

incendia:

b.) Anno MDCXXIV. Pacem rex, cum *Bethlenio* rursus pepigit.

c.) Certum est, amore erga *Sempronium* ductum FERDINANDUM, heic iterum comitia celebrasse A. MDCXXV. ad d. VIII. Mensis *Septembris*, indicta.

d.) A. MDCXLI. tametsi enim constituta esset pax, factis tamen, mense *Februario*, incursionibus, non provinciam modo nostram, pervaserant, hostes infidi, ingenti passim multitudine intercepta; sed interiora etiam *Styriae*, nefarie laceraverant. Vide ORTELIIUM P. II. p. 131.ⁱ

e.) Factum id est A. MDCXLII. ut epigrapha demonstrat.ⁱⁱ

f.) Anno enim MDCXLIV. cum ingenti exercitu, *Hungariam* invaserat, quin pervaserat etiam, quod saepe meminimus.

g.) Recepit pacis conditiones *Rákóczius*, anno MDCXLV.

h.) Nimirum, annis: MDCIX. quo *Botschy*, et *Silber-Gasse*; MDCXVI. quo, feria II. Paschatos platea Wieden, anticipato deletae sunt. Inde, anno MDCLI. et anno MDCLXIII.² d. II. Iunii atque iterum MDCXCIX.³ d. XXIX. Martii vico *Lange Zeil*, tristes ea vastitas incubuit.ⁱⁱⁱ

i.) An. MDCLXXVI. die XXVIII. *Novemb.* funestum incendium, a pueris igne luculentiore, castaneas coquentibus, excitatum, *interiorem urbem* totam, *exterioris* tres partes, consumsit.

¹ corr. ex *earum* ² corr. ex MDLXIII. sec. [Ha] f. 25^v. ³ corr. ex MDCXIX. sec. [Ha] l. c.

ⁱ Vide ORTELIIUM-MEYER 1665. II. p. 131.

ⁱⁱ Vide hanc epigrapham infra in paragrapho XXXVI., in editione nostra p. 142.

ⁱⁱⁱ Haec de incendiis sunt ex notis Haynóczianis transscripta. Vide [Ha] f. 25^v.

parte maxima, consumtum est. [ad p. 40]¹ Planxit urbis hanc cladem, ABRAHAMUS GRUBERUS, in laudato supra carmine, dum funestum urbis obtutum, ita cecinit:ⁱⁱ

*Horrendae rimatus signa ruinae
Obductam tenebris urbem, compagine ruptam;
Livida detestor tetrae dispendia lucis.
Haeserat osse tremor, nec vox, nec spiritus ori
Redditus, et penitas coxit formido medullas.
Semirutae sedes, et desolata rigebant
Atria, fumabat strato fundamine stamen.
Horreo praedanti volitantes flamine flammam,
Informes² facies, aestus, tormenta, favillas,
Multifidasque faces memori signare querela.
Heu! quoties humeros planctu, singultibus ora
Lassatus, tragico pulsavi nubila questu!
Eheu! praecipiti damnatos sorde Penates.*

Tametsi vero, reparatam in melius urbis fortunam, habitumque meminit poeta:ⁱⁱⁱ

*Mitia sed placidis, (inquit)³ iam claudunt numina palmis,
Quam tot flammivomis usserunt fulmina telis,
Vividiorque tuis emergit imago ruinis,*

pestilentia: tamen, ut clades cumularetur clade, [p. 40]⁴ ingruit biennio post, pestilentia,^{k)} saevitque tantopere, ut diebus singulis homines quinquagenos, sexagenosque enecuerit. Vix, spatio mensium trium, grassata est, dum ultra duo millia, et quingenti mortalium, occumberent. Paucis post elapsis annis¹⁾ indictis rursus comitiis, non magis regno, quam urbi consulere instituit LEOPOLDUS. Praeterquam enim, quod turrim, quae tunc redintegrabatur, aere cyprio, tegi curavit; vina etiam, cum exteris communicandi, libertatem,

k.) Exorta est haec pestilentia anno MDCLXXIX. grassataque per tres menses, *Augustum, Septembrem, Octobrem*, ultra 2516. homines demessuit: tanta primorum, senatorumque omnium consternatione, ut, senatu universo, diffugiente, solus IOHANNES SERPILIUS, qui eo anno, Praetor urbicus fuit, omnia magistratuum munera administrare, atque calamitosissimis civibus moderari cogeretur. quod, ex eius ephemeridibus condidicimus; ita enim ad diem XI. Septembris in litteras retulit: *O calamitatem civitatis nostrae! Hodie nimirum Semproniensis substitutus Consul, Iudex, Quaestor, nationis Hungaricae ac Germanicae Notarius, Senatus universi⁵ Adparitor, Cancellariae scriba, et omnia tresque, factus fui. O calamitas, inquam, miserae civitatis!*

1.) Anno nempe MDCLXXXI.

¹ Huc ab auctore textus longior est insertus, qui in scheda paginae 40. agglutinata (ad p. 40) invenitur.

² GRUBER 1678. f.)(ij^v in formes (menda typographica) ³ add. a Belio. ⁴ Abhinc continuatur textus originalis in pagina 40. ⁵ corr. ex *universus*

ⁱ Vide GRUBER 1678. f.)(ij^v. *Ceteroquin Belius hos versus ex notis Haynóczianis transscripsisse videtur. Vide [Ha]f. 25^v.*

ⁱⁱ Vide GRUBER 1678. f.)(ij^v.

repetita lege, *Semproniensibus* concessit.^{m.)} Ceterum, reginae tunc inauguratae maiestas,^{n.)} splendor Palatini recens electi, Caesaris item, ac procerum, diuturnior in urbe nostra diversatio, non poterat non coniuncta esse cum nova quadam regia, erga cives, benignitatis accessione. Interim, dum haec acta sunt, inopinata cicadarum colluvies, agrum urbis, tanta multitudine invasit, ut obducta veluti nube, solis lucem adimeret; ubi delapsa est, quidquid offendit, depavit, neque recessit, nisi pertinaci sonoroque strepitu perterrita. Itaque scloporum bombis, atque pulsu timpanorum, abigebantur funestae alites. Multi, bellum portendere divinabant. Nec diu post, Turcarum illa illuvies eo illapsa est, cuius vim, dum reprimere nostri haud possent, *Tökölio*, regis indultu, aliquantisper paruerunt. Eadem hac tempestate^{o.)} cicadae rursus visae sunt, barbarorum, quos portendebant, adventu notabiles; sed uti his diu rus urbanum depascere haud licuit: ita hostes brevi decedere ab urbe coacti sunt. [ad p. 40]

cicadae:

tumultus
Tökölianus:

§. XXVIII.

Habuimus nunc, belli *Tököliani*, quod is, *Turcicae* societati irretitus, commoverat, mentionem. Rapuerat illud sub potestatem, urbem quoque *Semproniensem*, quod, quia criminari dare solent civibus, eius aetatis annales: tribuimus id innoxiae caussae ut rem omnem, a capite commemoremus; quo constare possit, quemadmodum et sanguinolenta tempestate illa, a prisca sua fide, quam olim regibus, magno rerum suarum intertrimento, etiam atque etiam adprobaverunt, haud quaquam declinaverint. Imminebat nimirum, immanis, *Turcarum* hinc, illinc *Tökölianorum* exercitus; quem utrobique, praedatoriae *Tartarorum* turmae, praecursabant. Non latuit, tanti periculi, fama *Sempronienses*; quippe, suo quodam more, ad omnes, rei trepidae nuncios, pervigiles. Visum erat provincialibus, *Kapuvárurum*, quantivis momenti ad insulae *Rabaköziae*, caput, munimentum, idoneo praesidio, et adparatu bellico alio, communire; uti, hostiles turmae, detinerentur illic tantisper, dum, aut auxilia *Semproniensibus*, Vienna mitterentur; aut sua ipsi se virtute, confirmarent, ad urbem tuendam. Ergo, tormenta currulia, et instrumenta belli reliqua, quae ad defensandum *Kapuvárurum*, deposcebantur, ultro, ex armamentario suo depromunt, eoque, cum adhuc tempestivum erat, dimittunt. Ac tantum sane valuit subita haec, sed opportuna tamen destinatio, ut plurium dierum, remoram iniecerit *Tartaris*, quominus citeriorem hanc provinciae oram, potuerint pervadere: dum interea *Sempronienses*, ad urbem, et vicorum, suae ditioni adscriptorum, incolas servandos, strenue se comparant. Disponuntur, per moenia, et horum turres, currules machinae; adtribuuntur, sui singulis propugnatores; utque suburbana per vicos, multitudo, rebus suis mature consuleret, displosis saepius tormentis, circumsitam regionem, rei undique, trepidae, admonent. Iam urbs, rustica non minus plebe, quam equestris ordinis, quin et sacrorum virorum, multitudine, horumque reculis, extra modum opplebatur; cum Tartari, quorum sanguinolenta grassatio magno Semproniensium et circumiectae

Urbis, bello
Tököliano
vicissitudines:

comparant se
ad defensandum
cives:

^{m.)} Vide LEOPOLDI Decr. III. Diaetae *Sempron.* Artic. XLV. Adde, articulos inibi citatos.

^{n.)} Coronata est in his comitiis, ELEONORA THERESIA; electus Palatinus PAULLUS ESZTERHÁZY.

^{o.)} Erant *cicadae* hae, ingentis magnitudinis, multis, digitos indices, superantibus. In alis ipsarum litteras quoque notarunt eruditi, characteris, ut rebantur, *Arabici*: sed fortuitos omnino ductus, ita sunt interpretati rudiores, quod nobis pueris evenit omnino.

in Tartaros,
moenibus ad-
propinquantes,
inauspicato
erumpunt:

regionis, ex
Turcarum, Vi-
ennam susce-
pta profe-
ctione, mise-
randa clades:

regionis commodo, adhaeserat aliquamdiu; quando ad *Kapuvárurum* nequeunt perrumpere,¹ monstrantibus captivis, lacunas, quas *Hanság* Hungari, *Waasen* Germani dicunt, superant, exercitum quatuor millium urbi admovent, atque, quos sors, ex fugitivis nobilibus agrestibusque ruri obiecerat, misere contrucidant, reliquam plebem pecorum ritu, captivam agunt. Tunc *Sempronienses*, tormenta in palantes displodere, mox, eruptione facta, fortunam adversus hostes experiri. Sed res, praeter opinionem, infeliciter cecidit. Cum enim, mixti civibus, qui huc fugerunt, nobiles, animosius, quam cautius, portis prouunt, ab hostibus, clade accepta, reprimuntur. Ea velitatione, e nobili iuventa, XV. totidem fere ex civibus, partim caesi, partim capti sunt. Hostes interim, ut a tormentorum ictibus tuti essent, in proximum nemus se recipiunt, tercentis, ex suorum numero, ad infestandam urbem, relictis. Ita se fortuna *Semproniensium* habuit, dum *Lotharingiae* duce propulsato, universus *Turcarum* exercitus, itinere *Iauriensi* atque *Ovariensi*, in Austriam emersit, et quod propositum sibi habuit, *Viennam*, obsidione cinxit. Funesta haec profectio, cum *Semproniensi*, tum *Mosoniensi* provinciae fuit. Utrinque enim, vici, oppidaque, diripiebantur, et incolis, partim contrucidatis, partim in captivitatem morte quavis duriores, abactis, igne delebantur: ut interdum quidem fumus, prospectum oculorum, adimeret; noctu contra, ignes, tota circumquaque regione, collucescerent: adeo tunc barbara hostium feritas diei vices cum nocte, et huius tenebras, cum die, infelici conversione permutabat.

§. XXIX.

*Anceps periculum deditio-
nis consilia sugge-
rit Semproni-
ensibus:*

*Tökölianorum
ducum legatus
ad urbem acce-
dit, eamque
dedi postulat:*

In hanc ancipitis fortunae difficultatem, coniecti *Sempronienses*, cum de servanda urbe desperarent, de sua, et qui huc perfugerant, salute, serio consultare incipiunt. Inerant [p. 41] in urbe, praeter ingentem vicinae nobilitatis numerum, non pauci ex sacerdotum honoratissimis ordinibus, monachorum item familiae quaedam. Cum his ergo, tamquam, qui eadem, cum civibus, navi veherentur,² in praetorium invitatis, sententias conferre, occipiunt magistratus urbici: defensandamne urbem, pertinaci consilio susciperent; an si propius ingruerit periculum, aequissimis, quam possent, conditionibus, nec exspectata maligniore fortuna, *Hungaris* dedederent? Id cum serio agunt, en! adest ducum *Tökölianorum* legatus, ab *Hungarorum*, et *Turcarum* caterva, comitatus, qui eo maiore contentione ad urbem admitti flagitat, quo graviores essent caussae, ob quas, ab urbis senatu tempestive audiri debeat. Adhuc in praetorio fuerat, quasi indagine quadam clausa et rerum incerta, multitudo, cum, praebito salvo conductu, intromittendum audiendumque legatum, unanimi omnium consensione, decernitur. Nec mora. Admissus in urbem, comitibus tamen, arcta custodia tantisper in hospitio detentis, cum famulorum nonnullis, in praetorium invitatur. Huc ubi venisset, adventus sui caussas, minaci sermone expromit, ac praeter *Tökölianas* litteras, *manifestum* vocant, quae refractariae urbi, ultima quaeque interminabantur, geminum vexillum, album alterum, alterum rubrum, magistratibus offert, et horum alterutrus liberam permittit electionem, monitione simul addita: si album, rubro illi praeferrent, tuta et incolumbia eis fore omnia; sin rubrum

¹ *perrumpere* add. a nobis, quod verbum a Belio etsi in ms. una cum aliis deletum, tamen sine eo haec pars vitiosa videtur ² corr. ex *veherentur* sec. M 57^r

eligerent, igni ferroque delendam urbem. Ut porro securior esset fides, simul litteras *Vezirii* reddit, *Turcis Athname* vocatas, quibus, et urbi et his qui isthuc perfugerant, incolumitatem omnem, solita perfidae gentis, gloriatione, compromittebat. Audito, ad eum modum, et in hospitium reducto legato; quid facto esset opus, collatis sententiis, ad serum usque diei, in commune consulunt. cumque nemo, seu e *clero*, seu ex ordine equestri esset, qui urbem defendi servarique posse cum ratione senatui populoque *Semproniensi*, suaderi posse existimaret, de urbe, aequis conditionibus, *Hungaris* dedenda, unanimi omnes consensione, decernunt. Haud luserimus operam, si decernendi, quae tunc erant, rationes, ad posteritatem perscripserimus: nam praegnantibus fuerunt omnino, et ita comparatae, ut non potuerint non, veniam, tam necessariae deditio, apud aequanimem *Caesarem*, conciliare. Nimirum, videbant *Sempronienses*: a *Caesare* quidem, qui iam hostis formidatione, *Vienna* excesserat, auxilia exspectari posse nulla: nulla item ab tenui eius, et per incerta locorum, sub *Lotharingiae* duce, fluctuante exercitu; sed neque ab *Hungaris* ipsis, qui, quum *Palatino* moderante regionem defensare debuerant, ante dilapsi sunt, quam tentassent hostem. Accedebat, *Comitem Battyány* harum partium ducem *generalem*, *Draskovithium* item, *Veszprimium*, *Papam*, *Sárvárurum*, et loca munitiora alia, facta deditio, praesidia *Turcica*, recepisse, hortatosque fuisse *Sempronienses*, idem, uti facerent, seque rebus melioribus servarent consulto: maxime, cum exploratum haberent, XXX. M. *Turcas*, qui ad *Iaurinum* excubabant adhuc, eo fini destinata esse, ut si imperia acceptare sua, renuerent *Sempronienses*, urbi ingruerent, eamque solo aequatam post se relinquerent. Quid ergo ageret, omni auxilio destituta¹ urbs? cum neque munitiones undiquaque essent integrae, neque adparatus, defensandis moenibus, satis expediti. Quae, tametsi omnia rite se habuissent, tamen situs urbis, nequaquam tolerandae obsidioni barbaricae, futurus fuisset idoneus; quia inter colles positus. Sed nec spes erat, retentari diu posse urbem: quippe, promiscua cleri, nobilium, agrestiumque multitudine, ultra omnem modum offertam. quae sane, si urbem adsultu vique capi accidisset, suo cruore, *Papensium* et *Nézideriensium*, tristi exemplo, hostium furori, litatura fuisset. Ut taceamus, *Cleri*, ac nobilitatis, *Iesuitarum* potissimum, gravissimas suasiones, urbem, uti quantocius, dederent cives, servarentque ea providentia, *peculium S. Coronae*, tota hac *Hungariae* ora, nobilissimum: nihil, his consilii rationibus patraturi aliud, quam quod olim, coorto de successione² inter *Wladislaum* et *Maximilianum*, bello, non modo innocenter, sed cum laude etiam patravissent. [p. 42]

*consentiunt
in deditioem
nostri: et
quibus de
caussis.*

§. XXX.

His igitur coacti rationibus, unanimi omnium, ad quos tunc ea res adtinuit, adsen-
sione, urbem dedere statuerunt *Sempronienses*. Idem Senatus consultum, ut ad *Tökölianum*
emissarium perlatum est, nocte is *Sempronii* exacta, praepropere, ad contribules rediit,
praeambulo eorum futurus, qui idem nuncium, male quietis *Hungaris*, perlaturi erant.
Datum id negotii a *Semproniensibus* fuit, *Georgio Hammerle*, viro ex provincialibus no-
bili; ex urbico senatu, *Iohannes Serpilius*, *Matthias* item *Strauss*: cum collegis, *Michaele*
ac *Iohanne Ungero*, e civium primoribus, ad provinciam eam obeundam, delecti sunt.

*Deditiois eius
nuncii:*

¹ corr. ex *destitua* sec. M 58^r ² corr. ex *sucessione*

*Horum, cum
Tökölianis
ducibus,
tractatus:*

*iurant in
verba Tökölii
Sempronienses:*

*sequutae hinc
calamitates:*

*Iohannis
Serpilii, in eis
averruncan-
dis, dexteritas:*

Simul hi in iter, oppido funestum, se dedere, per urbis moenia turretsque, signa dedita, suspensa sunt. Ubi in castra ventum, quae sex millibus *Hungarorum*, septingentis *Turcarum*, capitibus, praeter vagabundos *Tartarorum* manipulos, censebantur, et altero ab urbe lapide posita fuerunt; laeto eos hilarique animo, atque id praeter nostrorum opinionem, acceperunt duces *Tököliani*. In his primopili fuerunt: *Comes Franciscus Barkóczy*, *Paullus Szepesi*, et alter, *Paullus Szalay*. Exposita adventus sui, causa, id apud temporarios dominos egere *Sempronienses*, uti, omni qua possent, ope, urbem exteriori iuxta et interiori, ab *Hungarorum* non minus, quam *Turcarum* insessu, immunem, agrum autem, urbi adscriptum, tutum a *Tartaricis* grassationibus, atque intemeratum praestarent. Et *Hungaros* quidem faciles reperere boni illi. Quo viso, ne benignitate *Hungaris* cedere viderentur *Turcarum* Begi; duo enim manum, quam nunc memoravimus, ductitabant; eandem illam immunitatem, et verbis prolixis, et scriptis, ad praestandam fidem, solemnibus formulis, sponderunt. His, ex animi sententia, confectis, uti in mandatis habere iidem nuncii, *Duces*, prolixè quidem, sed, humanitate, quod fieri haud poterat aliter, simulata, uti ad urbem accederent, invitant. Atque id erat omnino, quod harpyae illae, unice concupiscebant, uti, amici, ad urbem, introitus obtentu, haberent, ubi inexplebilem rapinarum famem, quasi aliud agendo, exsatiarent. Et ita evenit omnino. quando, luce postera, cives, et qui in urbe hactenus latuere, in verba *Tökölii* iurare cogunt; *Germanos*, vel eos, quibus *Germanica* fuit vestis, immane, quam exagitant; bona domosque belli metu profugorum, fisco addicunt. Quod coeptum, ut eo fieret fructuosius, universam multitudinem urbicam, iuris iurandi sacramento eo adigunt, uti, omne id, quod ad Caesarianos, aut horum sequaces,¹ pertinerent, procul dolo malo, palam facerent. Valuit nefarium facinus, ad everrendas, innocentissimorum quorumque, domus, cellas vinarias, conditoria, et secretos caecosque fornices. Credidisses,² satis id futurum fuisse, ad explendam aviditatem male quietorum; sed adeo eos non cepit rapiendi satietas, ut neque modum; neque finem facerent, iniuriarum: *Hungari* in primis; nam *Turcae* quidem, et abstinentiores³ se praebuerunt, et quodammodo, ad commiserandum, adfflictis⁴ *Semproniensium* rebus, proniores. Quinque hebdomadibus haec perniciosissima calamitas, urbi incubuit. Enim vero, uti a primo in urbem ingressu, pleno e dominio imperitabant *Hungari*; ita magistratus, pro lubitu, instaurare, et ordinem civicum, uti sigillatim, arma in Caesarem capesserent, vi cogere nitebantur. Dura, immo, extra omnem modum iniqua res ea *Semproniensibus* visa est. Quare, mittitur denuo in castra male quietorum, laudatus *Iohannes Serpilius*, uti ab hac destinatione, *Hungaros* abduceret, atque veniam urbi deprecaretur, ne se bello sanguinolentissimo immergere, et noxias quasque novationes, in rem publicam admittere cogantur. Ac successit omnino anceps consilium, quando locum precibus *Serpilii*, praebuere *Hungari*, quamque *Semproniensibus*, intentaverant, vim, et capessendorum armorum necessitatem, multa licet usi cunctatione, ad ultimum, prorsus migraverunt. At enim vero, laudabilis ea contentio, et pro quiete publica, singularis cura ac studium, propemodum, pessimam crucem, acceleravit, bono *Serpilio*. Nam, cum ingenti clade ab obsidione *Viennensi* depulsi *Turcae*, praecipiti fuga, dilaberentur, quin *Hungari* etiam, qui *Sempronium*, iniquissime hucusque habuere, nusquam

¹ corr. ex *sequaves* sec. M f. 59^r ² corr. ex *credisses* sec. M l. c. ³ corr. ex *abstinetiores* sec. M l. c. ⁴ corr. ex *adfflictis*

adparent; *Sempronienses*, quemadmodum inter deditios ultimi fuerunt; ita primi esse voluerunt inter hos, qui ad fidem *Caesaris* redierunt. Et, id quidem, eo poterant fecisse alacrius, quod et tunc, fide intemerata, obstrictam, regi conscientiam habuerunt, cum inxsuperabili ei tempestati, cedendum fuerat. Ergo, id, ubi, missis nunciis, properato fecissent, delegatur a *Caesare*, *Gregorius* quidam *Bauesitz*, qui urbem, omni adhibita aequanimitate, in fidem reciperet. Ille, sive alienis susurris adflatus; sive suapte severus, omnes eos, quorum erat aliqua, in nupera tumultuatione, pro civitatis salute, sollicitudo, adortus, complures senatorii ordinis viros, *Slattnerum*, *Tulmannum*, *Sailerum*, atque in primis *Iohannem Serpilium*, honesta primum custodia, eo usque detineri iubet, dum, obiectas sibi accusationes, diluerent. Et fecere illi quidem pro se quisque, quod testandae innocentiae, fuit necessarium: *Serpilius* tamen, qui unus omnium, toto eo seditio- nis tempore, plurimum rei publicae navaverat operae, *Neostadium*, arctius concludendus cum collegis deducitur: donec rebus, uti fide optima gestae fuerant, disputatis, innocen- tia cum omnium, tum *Serpilii* potissimum, palam fieret. Factum ergo, iis rebus fuit, ut, re prorsus cognita, partim urbem, et huius cives, in gratiam reciperet LEOPOLDUS, par- tim *Serpilium*, et qui cum hoc erant capti, in libertatem adsereret.

quemadmo-
dum ei cesserit.

§. XXXI.

Haec ita fuerunt omnino; *Caesaris* tamen huic benignitati, quam dudum exoratum habebant, omnes in universum *Sempronienses*, sufflamen posuit hominum, quibus in turbido piscari solemne est, sive malignitas, sive, in alicuius malis exultandi libido. Promemus regium diploma, ut adpareat, qua *Caesarum* optimus, in *Sempronienses* fue- rit indulgentia, qua contra duritie, hi, quibus eius rei administratio, fuit demandata. Est vero tale.¹ LEOPOLDUS etc. etc.¹ *Dilecto nostro, Affini,*² *Duci Lotharingiae, Generali Locumtenenti, et Campi Marchallo*³ *Exercitus Nostri Caesaris: prouti*⁴ *et aliis, tam dic- ti exercitus, quam praesidiariae quoque militiae nostrae Generalibus ac officialibus bellicis, Cameralibusque praefectis, Consiliariis et ministris cuiuscunque nationis ac ordinis: Fideli praeterea nostro, nobis pariter dilecto, Comiti Paulo Eszterházy*⁵ *de Galantha, perpetuo in Frakno, Regni nostri Hungariae Palatino, et consiliario nostro intimo: cunctis denique cuius- cunque status, gradus, honoris, conditionis dignitatisque et praeeminentiae ac officii homini- bus, fidelibus nostris, praesentes nostras visuris, notum facimus earundem per tenorem.*⁶ *Quod cum Nos liberam ac regiam civitatem nostram Soproniensem, civesque et incolas eiusdem universos, signanter autem JOHANNEM SERPILIUM, qui alias omnes, proxime exortis mo- tibus bellicis, a via verae fidelitatis deviasse, seseque perduelli Tököllo,*⁷ *et Turcis, subdidis- se perhiberentur, eo usque donec nos plenarie et finaliter resolverimus, quidnam pro praefato regno nostro Hungariae, tranquillando, post victoriam, Deo adiutore, contra perfidos*⁸ *Turcas, et eorum asseclas, partam, facere expediat, et quid*⁹ *contra eiusmodi incolas, ab orbita debi- tae*¹⁰ *erga nos obligationis deviantes, statui debeat, iidemque auditi, se se superinde exculpate*

Caesaris
Leopoldi, erga
Semproniens-
es, post
reditum
ad fidem,
benignitas,
diplomate
perscripta:

¹ Copia (LIBRI REGII nr. 18.25.) om. ² Copia cit. add. *Serenissimo* ³ Copia cit. *Mareschallo* ⁴ Copia cit. *prout* ⁵ Copia cit. *Eszterhazi* ⁶ Copia cit. *vigorem* ⁷ Copia cit. *Teökeölio* ⁸ Copia cit. add. *hostes* ⁹ corr. ex quod sec. Copia cit. ¹⁰ corr. ex debita sec. Copia cit.

¹ *Patentis Leopoldi d. 18. Oct. 1683. editi copiam vide in LIBRI REGII nr. 18.25.*

valeant, in nostram Caesaream atque Regiam receperimus protectionem, ac tuitio[p. 44]nem singularem, velimusque perbenigne eosdem universos et singulos, tam in personis, quam bonis et rebus ipsorum, mobilibus et immobilibus ab omni turbatione et molestia atque damnificatione immunes ac indemnes conservatos, immo¹ personas eorum forsitan arestatas, et res ablatas, liberas vicissim et restitutas, omniaque in pristinum et antiquum statum reposita habere. Idcirco, Dilectionem Vestram, harum serie benigne requirimus, aliis vero universis ac² singulis, quibus supra, fidelibus subditis nostris, serio committimus et mandamus, quatenus a modo in posterum,³ praefatam civitatem nostram Soproniensem, civesque et incolas eius,⁴ signanter vero annotatum Iohannem Serpiliam, in personis et bonis ac rebus ipsorum omnium, mobilibus et immobilibus ubicunque existentibus et habitis, contra quoslibet eorum turbatores, impetitores et damnificatores, vice et in persona nostra tueri, protegere et defendere; immo⁵ praevia aliquali cautione, res etiam eorum et facultates, qualitercunque et sub quocunque praetextu, ablatas seu confiscatas, distractas, vel abalienatas, iisdem ex integro reddere, arestatos vero, et vel maxime, dictum Iohannem Serpiliam, pristinae libertati restituere, denique omnia in antiquum statum reponere, et per sibi subiectos aliosque qualitercunque interessatos, reddi et restitui⁶ facere velint ac debeant; neque ullo pacto, vel ipsi eosdem Cives, ac incolas, nominanter autem praedictum Iohannem Serpiliam, turbent, molestant aut damnificent, vel aliis turbare molestare damnificareque permittant: auctoritate⁷ nostra Caesarea et Regia, iis, quibus supra, in praemissis omnibus, plenarie concessa et adtributa, benignaque dispositione nostra id exigente. Praesentes porro, post earum perlectionem,⁸ reddi semper et restitui volumus exhibenti. Datum in arce nostra Linczensi die decima octava mensis Octobris, Anno Domini MDCLXXXIII. Regnorum nostrorum, Romani, vigesimo quinto, Hungariae et reliquorum, vigesimo octavo, Bohemiae vero, anno vigesimo septimo.
Leopoldus m. p.

Johannes Gubasotzi
Episcopus Nitriensis m. p.
Johannes Maholany m. p.⁹

Expiata, ad hunc modum, urbe, cives, tranquillitati, nondum vero, qui capti detinebantur, libertati sunt redditi; non quod non fecisset iussa, *Dux Lotharingiae*; sed quod cunctari placuit, seu praefecto, seu administris aerarii, in re, fructuosa futura augendis regiis censibus; si, quas illi fisco addixerunt, domos, vineas, agros, resque alias, magnam pecuniarum vim aequaturas, simul, captivas potuissent detinere. Sed, quum et urbici magistratus, collegarum hanc fortunam, non cessarent, missis ad Caesarem arbitris,¹⁰ conqueri; et essent inter aulae proceres, qui rem omnem, uti erat, bene cognoscerent: non potuere, diutius custodia detineri, cum reliqui omnes, tum praecipue *Iohannes*

¹ Copia cit. imo ² Copia cit. et ³ in posterum Copia cit. imposterum ⁴ Copia cit. add. universos... particulari ⁵ Copia cit. imo ⁶ Copia cit. add. reponique ⁷ Copia cit. autoritate ⁸ corr. ex praelectionem sec. Copia cit. ⁹ Leopoldus... Maholany m. p. Copia cit. om. ¹⁰ corr. ex arbitris sec. M f. 61^r

Serpilius:^{p)} quippe qui, mense,¹ qui sequutus est, *Novembri* d. VIII. cum ultimato, cognitoribus caussam omnem resciscitantibus, id quod aequum fuerat, respondisset, cum singulari honoris significatione, ad suos liber dimissus est. Et haec *Tökölianae* tragoediae scena fuit. [p. 46]²

§. XXXII.

His malis adflcta urbs, quum deinceps recreari debuisset, in dies deteriora visa est pati. Etsi haud defecit ager, vino et frumento plerumque dives; tamen, illa tributorum multitudo, quam atrox et diutinum bellum deposcebat, subinde, rege etiam invito, multis modis, civium fortunas adtrivit. Deciderunt postea copiosi, ac vehementes, extra modum imbres, ingruerunt grandinosae item caeli qualitates, ipidum praeterea, seu volvocum, et sturnorum grassationes, agris frumentariis non minus, quam vinetis, semel iterumque, noxiae; exorta porro nova incendia,^{q)} quae singula, in urbis exitium, factorum quadam malignitate conspirasse credi potuissent. Ut taceamus, temporum iniquitatem, quae surgente novo seculo, *Hungariae* universae, atque urbibus potissimum incubuit.

Quidquid hactenus malorum questi sumus, praenuncia tantum erant illius calamitatis, quam postea, civilis seditio, adtulerat. Tum enim primum miserrime habere coepit *Sempronium*: quippe, longius octennio, perpetuis *Rákóczianorum* insultibus infestata. Nimirum, *Franciscus Rákóczi*, seditionis auctor, ut grassantes suorum manipulos, et hac ora *Hungariae*, tutos praestaret, non prius cessandum rebatur, quam *Sempronium*, si minis atque pollicitationibus haud posset, conflata obsidione, sub suam mitteret potestatem. Itaque, subitaneis primum insultibus, cives prolicere, fatiga[p. 47]reque, mox, et varie adfligere, occeperunt *Rákócziani*. Quibus rebus, cum adversus urbem, fidei in

*Mala, quae
ex perpetuis
bellis in urbem
redundarunt:
calamitates
item aliae:*

*seditio
Rákócziana,
urbi funesta:*

^{p)} SERPILIORUM gens, ex qua IOHANNES iste, prodiit, iam tum ante plura secula, sub *Quendeliorum* nomine, late per *Scepusium* fuit propagata. Primus, quem relatum in litteras lego, *Laurentius Serpilius* est, cuius, ut ne id sileamus, ita meminit TIMON:ⁱ *Laurentius Serpilius, olim sacellanus Praepositi Scepusiensis, atque³ voti perpetuae castitatis reus, missa ante plures annos religione catholica, e disciplina Melanchtonis in Scepusium regressus, Belae, quod est oppidulum unum ex tredecim, quae Poloni tenent, semen novorum dogmatum spargere coepit; quindecimque post annis, Leutschoviam, iam a sacris Romanis alienam, migravit.* Ad annum MDXL. Adde *Zwittingeri* Specimen Hist. Litter. p. 356.ⁱⁱ *Laurentius* hic, *Iohannem I. A^o MDLXIV.* genuit: iste, *Iohannem II. Laurentium* itidem II. atque *Esaïam*, qui cum patre, A. MDCXXX. d. IV. a FERDINANDO II. equestri ordini, sunt adscripti. Ex his, foecundo traduce, exteri, iuxta Scepusiaci SERPILII prodiere. Cum enim *Esaïas*, *Thoruniam* concessisset; *Iohannes* et *Laurentius*, domi genus propagaverunt, dederuntque viros, utrique reipublicae, perquam idoneos. Et ex *Iohanne* quidem II. noster hic *Iohannes III.* natus est. Is, primum *Caussarum* Director, urbium superioris *Hungariae* quarundam, et Comitatus *Scepusiensis* iuratus adessor fuit. Unde, anno MDCLXVI. *Sempronium* evocatus, *Notarii* [p. 44] isthic munere, summa cum laude, ac magistratibus aliis, functus est. Reliquit filios tres. Ceteroquin, nomen *Serpilii*, *Laurentius*, quem memoravimus, ex scholis *Melanchtonis* retulit. ^{q)} Anno MDCXCIX. die. 29. Martii in platea, cui *Lange Zeil* nomen, coorto incendio, domus LXXXIX. consumtae sunt. quod supra meminimus.

¹ corr. ex menses ² In pagina 45. nonnisi continuatio notae p.) legitur: qua re fit, vt in textu principali post paginam 44. statim pagina 46. ponatur. ³ TIMON 1736. p. 138. add. *adeo*

ⁱ Vide TIMON 1736. p. 138.

ⁱⁱ Rectius CZWITTINGER 1711. p. 356. quam citationem a Timone Belius mutuavit. Vide TIMON 1736. l. c.

obsidetur irrito
conatu:

Caesarem, egregie memorem, nihil se proficere posse adverterent, ad agendas rapinas, animum adiecerunt. Proinde, abactis, semel iterumque, pecoribus, cruentis velitationibus, occasionem praebuere, multis civium, vel necatis, vel in captivitatem abductis. quos demum, non nisi grandi aere soluto, ad suos dimittebant. Tandem obsidione urbem cingunt, effecturi aliquando, quod toties nequiverunt. Itaque, duce *Vak-Bottyán*, moenibus circumfusi, iniquissimo tempore, bruma enim, iam ingruerat, oppugnationem exordiantur. Credidisses, vix tridui spatio toleraturam urbem, continuatos diu noctuque adstultus, immissos ignes, et quas non pestes alias. Sed, ea fuit civium constantia, et resistendi ardor, ut maluerint ultima quaeque experiri, quam de urbe tradenda, cogitare. Scilicet, suburbia primum, missili igne exussere hostes; tunc moenia verberari coepta sunt, globis in castris interiora, numerosioribus, coniectis. Collem enim, urbi, ab aquilone obiectum, insederat hostis, unde positis tormentorum suggestibus, proclive erat, universam urbem, perpetuis dislosionibus fatigare. At enim, nequiverunt, tam pertinaciter, in obsidionem incumbere *Rákócziani*, quin civium virtute, retunderentur saepius.

§. XXXIII.

scita in eam
rem inscriptio.

Dabimus rei memoriam, scita, viri cuiusdam docti, inscriptione, proditam. Ita vero ea habet:ⁱ

*Prima ferocientibus Leopardis,
ignivomos inter colubros
in monte Leonardi statio.
Novum Vesuvium exarsisse dices,
qui feralia eructans incendia,
supremum excidium minaretur.
Primam stragem accepere suburbia,
quibus flammae haec procella,
sacram DEO NASCENTI noctem, [p. 48]
in funestam cinerum diem vertit.
Ut lassatus furor,
exhaustas vires, iterum colligeret,
signa tantisper retulit.
Timuisse credas,
ne profanata principe festorum die,
sacrilegii reus,
rursum¹ a STEPHANO lapidaretur.
Vix se impunem viderat,*

¹ PUSCH 1706. f. B6^r *rursus*

ⁱ *Doctus ille vir, qui „inscriptionem” illam concinnavit, Sigismundus Pusch S. J. fuit, professor emeritus Universitatis Viennensis. Saltem promotor professorque nominatur „dominorum suprema philosophiae laurea condecoratorum”, quibus libellus ille, ubi „inscriptio” invenitur, dedicatus est. Vide PUSCH 1706. In libello annus primus imperii Iosephi I. Caesaris, stylo, ut dicitur, lapidari celebratur; qua re factum est, ut etiam obsidio Sopronii locum ibi obtinuerit. Locum citatum vide ibidem ff. B5^v–B7^r.*

*atrociores tempestates coquens,
 ad pristinam stationem rediit.
 Cum portas ferreas,
 ferrea solum clavi
 reserendas, sciret.
 Eadem die,
 qua Ianus annum aperit,
 ferrata cinctam acie
 urbem clausit.
 Adhuc fumantia¹ aedium busta,
 ut penitus exstingeret.²
 Sparso missilium flammarum imbre,
 nova incendia excitavit.
 Immani grandine
 quassata civium tecta;
 sed inconcussa fides,
 et constantia, neutiquam eversa.³
 Fatiscunt tandem muris,
 ut urbem Regiam,
 regalibus auspiciis caperent,
 consecrata Tribus Regibus die,
 trino agmine, moenia invadunt.
 Ne dux itineris stella, deesset,
 excussus in altum globus,
 igneam trahens caudam,
 adsilientibus,⁴ praeluxit. [p. 49]
 Haud alio sidere debuerit dirigi,
 qui non aurum, thus et myrrham,⁵
 sed ferrum, sulphur et picem,
 orci munera, deferebant.
 Infausti ominis Cometam dixeris
 qui maiestatis regiae
 contemptorem⁶ fastum,
 ad praecipitia deduxit.
 Summa moeniorum fastigia
 temeritas attigit,
 ut in subiectas deturbata fossas,
 graviori casu adlideretur.⁷
 Ita vindices senserunt Reges,
 quos scelerum auspices,*

¹ corr. ex *fumantium* sec. PUSCH 1706. l. c., A f. 21^v erronee *fumantem* ² PUSCH 1706. l. c. *extingueret*
³ corr. ex *aversa* sec. PUSCH 1706. f. B6^v. ⁴ PUSCH 1706. l. c. *assilientibus* ⁵ hic linea *digna Regibus dona*
 a Belio omissa, cf. PUSCH 1706. l. c. ⁶ PUSCH 1706. l. c. *contemptorem* ⁷ PUSCH 1706. l. c. *allideretur*

impie sperabant!
Tam cruenta clade
attritus furor,
ignem propriis castris intulit;
ut inustam sibi infamiam,
sub cineribus sepeliret.
Idem incendium,
quod hosti lacrymas¹ fumo elicuit
invictae civium fortitudini
ad immortalis famae gloriam
illuxit.
Quid SPARTAM iactas GRAECIA?
Etiam REGIAE SEMPRONIENSIVM² urbi³
pectora pro muro sunt.

§. XXXIV.

Consulis,
Ferdinandi
Dobneri, in
propulsanda
ea obsidione
virtus:

verbis
panegyristae,
expromitur:

Ita, profecto est!, multum ea^{r.)} obsidione [p. 50] perpressi sunt, *Sempronienses*, ut priscam in reges fidem, novo documento, testarentur. [p. 50a] Ac fuit sane, in propulsanda ea, virtus, cum singulorum, tum omnium, prorsus mirifica; *consulis* tamen in primis, qui ea tempestate, non urbis modo rebus universim, sed hosti potissimum reiiciendo, unus omnium, maximopere advigilabat. Erat is FERDINANDUS DOBNERUS, vir, uti eruditionis multiugae, ita patriae huic suae, eximio commodo, natus, neque a nobis silentio praetereundus. Celebravit eius, cum pace, tum bello, actus meritaque, insigni panegyrico, laudatus saepius, DANIEL HAINOCZIUS. quem, quod eleganter non minus, quam ex vero dictus est; insuper difficultatum, memoratae obsidionis, cum cura meminit, eatenus nos in rem nostram vertemus:ⁱ *Nec⁴ in toga solum, ait ille; sed et in bello, rei publicae saluti fuit, incertumque est, sapientiusne secundam, an adversam patriae rexerit fortunam. Meministis, auditores, quo in periculo, ineunte hoc seculo, Dobnero iterum consule, urbs vestra fuerit: cum intestino malo, turbatis adflictisque Hungariae rebus, hostis domesticus, non tantum arcissima obsidione clausam teneret, et ex vicino Leonhardi monte, maxima globorum, ex ferro conflatorum, et pulvere, qui ex sulphure nitroque conficitur, ardentium, multitudine paene obrueret; verum etiam iniecto sic tectis igne, summis viribus, moenia tripartito invaderet. Devoraverat*

r.) Salse non nemo, eius annum expressit:

Ne aCCeDe sepronIVM!
OstenDet Certo fICVM.

Advertat lector, sannae hoc genus, ex proverbio Germanico: *Einem die Feige zeigen*, petitum esse. Fit illud gestu; non quidem ciconia, auriculis asini, aut canis lingua; sed pollicis porrectione, per duos priores digitos, puta, indicem et medium, manu ceterum compressa. Uti, irridendi hunc ritum, SPATEN, in Lexico, ad vocem, *Die Feige*, descripsit.ⁱⁱ

¹ PUSCH 1706. f. B7^r *lachrymas* ² PUSCH 1706. l. c. *Soproniensium* ³ hic vocabulum *civium* a Belio ommissa, cf. PUSCH 1706. l. c. ⁴ HAYNÓCZI 1731. p. 30. add. *vero*

ⁱ Vide HAYNÓCZI 1731. pp. 30–31.

ⁱⁱ Vide STIELER 1691. ad *vocem*.

iam spe hostis urbem, et opes eius: acuerat, strinxerat, direxerat ferrum in iugula civium: paraverat uncas et supplicia magistratibus, dedere se recusantibus: conclamatum erat, de salute omnium, tam egregie, tamque constanter, fidem, Augusto Regi datam,¹ tuentium. Quis tum urbem, si Deum excipias, servavit? annon, cum amplissimo collegarum ordine, DOBNERUS? sit venia verbo, nulli suam laudem detrabo. Nec enim sum tam amens, ut uni homini, reipublicae² salutem, tanto liberatam periculo, tribuam, et dum Consulem eius³ tempestatis nominatim laudo, ceteros, seu vivos, seu divos, a societate⁴ laudis ac honoris, excludam. Neque tamen sum nescius, quid in rebus secundis, quodve in adversis fieri soleat: in illis, quisque sibi primas tribuit: in his, alius in alium culpam derivat, et quo quisque ceteris est eminentior, eo, accepta calamitate, aut imperitior, aut indiligentior habetur. Quamobrem, sicut in tempestate gubernatori, in proelio duci, successus, sive secundi, sive adversi, sine invidia, recte adscribuntur, ita hic e reliquis, periculi, et consilii, et laboris virtutisque, et gloriae sociis, unum nomino, DOBNERUM. cuius tamen laudatio haec funebris, vobis non minus, quam ipsi, laudi cedit. Vos enim vos, precibus ardentissimis Dei immortalis auxilium impetrastis: Vos, vigilando, agendo, bene consulendo,⁵ patriam servastis: Vos, hostium gladios, in rem publicam districtos, retudistis, et mucrones eorum a iugulis vestris reiecistis. At, cuius ductu? DOBNERI, ad clavum tunc reipublicae⁶ sedentis. Torrebantur flamma undique defensores: conflagrabant plerorumque fortunae: pertimescebant omnes interneccionem: versabatur ante oculos excidium: audiebantur, passim imbellis turbae, metu exanimatae, eiulatus et lamentationes.¹ Quis tum civibus, ut hostium impetum fortiter sustinerent, animum addidit? DOBNERUS! et ita quidem addidit, ut, cum a fronte instaret hostis; a tergo urgeret flamma; supra, densissimus glandium globorumque nimbus, caeli prospectum adimeret; infra adsiduo⁷ tormentorum fragore, terra contremisceret: demigrandi tamen⁸ causa, de moenibus, non modo decesserit nemo, sed pene⁹ ne respexerit quidem quisquam. Erant forsitan, qui, desperatis rebus, periculi magnitudine perterriti, meditabantur permitteandae urbis consilium, verentes, ne ubi hostes potiundae¹⁰ spem certam haberet, brevis foret consulendi occasio. In fide, atque officio, vobiscum permansit DOBNERUS. Laborastis auxilii praesidiique inopia: languescabant civium vires, curis, anxietate, vigiliis, laboribusque, diurnis nocturnisque¹¹ exhaustae: nihil praesidii erat in humilitate murorum, qui suburbium ambiunt, ruinas per se minantium: timor erat, ne defensores, non virtute hostium, sed lassitudine vincerentur: unum, communis salutis auxilium, in deditioe positum videbatur: alius in aliam partem, mente atque animo, trahabatur: quid praesidii praefecto, quid magistratibus, quid civibus, quid reliquis, capta urbe accidet, qui, quosque eventus excipiet. Cuius caput hic maximo periculo¹² expositum fuit? DOBNERI! At Dei¹³ immortalis praesidio, vim hostium fortiter pertulistis: urbem obsidione feliciter liberastis: salutis vestrae oppugnatores, de spe conatuque suo depulsos,

¹ verbum *datam* erronee iterum descriptum tamquam supervacaneum a nobis deletum est. ² HAYNÓCZI 1731. l. c. *rei publicae* ³ HAYNÓCZI 1731. l. c. *illius* ⁴ corr. ex *societe* sec. HAYNÓCZI 1731. l. c. ⁵ corr. ex *consolendo* sec. HAYNÓCZI 1731. l. c. ⁶ *tunc reipublicae* HAYNÓCZI 1731. l. c. *rei publicae tum* ⁷ HAYNÓCZI 1731. l. c. *assiduo* ⁸ corr. ex *tam* sec. HAYNÓCZI 1731. l. c. ⁹ HAYNÓCZI 1731. l. c. *paene* ¹⁰ sc. *urbis* ¹¹ *nocturnisque* HAYNÓCZI 1731. l. c. *et nocturnis* ¹² *maximo periculo* HAYNÓCZI 1731. p. 31. *periculo maxime* ¹³ corr. ex *de* sec. HAYNÓCZI 1731. l. c.

¹ HAYNÓCZI 1731. l. c. *add. „terrebant vos adversa Corvinianae obsidionis fata”, quae haud scio an ex industria a Belio ommissa; Corvinus enim Matthias numquam Sopronium obsidione tentavit, solummodo poeta Abrahamo Grubero haec somniantem. quod postea etiam Haynócius intellexit. Vide etiam p. 100. et notam nostram ii. ibidem.*

procul submovistis, Regi vestro, virtutem fidemque probastis: parta victoria, DEO OPTIMO MAXIMO supplicationem decrevistis. Demonstravit re ipsa tum DOBNERUS, se, inter anti-qua nobilitatis suae insignia, neque leones, fortitudinis; neque grues, vigilantiae; neque ense, prudentiae militaris; neque lilia, fidei ac candoris simulacra, frustra gerere; nec avita modo sed propria quoque virtute, exsplendescere. Virtutem, sequuta¹ praemia. Rebus enim tam praeclare gestis, eam, ab Rege, iniit² gratiam, ut torque gemino donatus; altero ab LEOPOLDO, altero ab³ IOSEPHO, divis Augustis, sempiternum virtutis fideique monumentum, posteris ad imitandum reliquerit. Eat nunc T.⁴ Manlius Torquatus, gloriatur usque ad iactantiam torque suo, quem, nomen inde indeptus, Gallo detraxit. TORQUATUS noster [p. 50b] DOBNERUS, non unum, sed duos torques, non privatae gloriae, sed publicae salutis causa,⁵ non in pugna singulari, sed in communi obsidionis periculo, non hosti detraxit, sed ab Imperatoribus, praemii loco, accepit. Ista HAINOCZIUS, oratorio quidem adparatu, ubertate autem plus quam Liviana, de eius obsidionis periculis, et DOBNERI virtute, prudentia fideque incomparabili; integerrime tamen, atque ita meminit, ut tot omnino veritatis testes habuerit, quot auditores.

§. XXXV.

*Gratus
Caesarum,
ob hanc
constantiam,
erga S. P. Q.
S. animus:*

*Iosephi
diploma:*

Quemadmodum vero, *Dobneri* laudem, senatui universo, totique populo *Semproniensi*, communem fecit panegyristes; ita, non unus erat *Consul*, tametsi inter primos omnino, qui, inusitata virtutis fideique praemia a *Caesaribus* reportavit: *Senatus Populusque Semproniensis* omnis, laudis non minus, quam singularis cuiusdam indultus gratiaeque, augustale redhostimentum, a IOSEPHO Caesare Regeque indulgentissimo, retulit. Loquitur rem memoratu dignissimam, diploma, quod, ut ne livor ipse ignoret, adteximus.¹ NOS IOSEPHUS, *Dei Gratia, Imperator semper Augustus, Hungariae etc. etc. Rex, benigne volventes animo, singularem fidelium nostrorum, dilectorum, Consulis, Iudicis, Senatus, Tribunorum plebis, ceterorumque civium et inhabitatorum, Liberae Regiaeque Civitatis Semproniensis, Nostrae Maiestati, et Augustae Domui Austriacae, semper quidem exhibitae; sed et signanter modernis turbis Rakoczianis, Nobis, tamquam legitimo Regi suo, debitae fidelitatis homagialis constantiam, ac, plane distincta servitiorum, per acerrimam sui moeniorumque suorum, contra perfidos Francisci Rákóczii, tumultuantium primarii capitis asseclas; tam occasione et tempore primi ab agmine et machina cuiusdam rebellium ductoris, Vak-Bottyán dicti, magna barbarie diu noctuque iniectis in urbem ignitis globis, aliisque huiusmodi pyrobolicis foetibus, trinisque vicibus, diversis in locis, simul et semel adiectis ad moenia scalis quam plurimis, tentati; sed tamen feliciter ac fortiter repressi furiosi adsultus; quam secundae, ab ipsomet paullo post, fortiore cum militum manu et adparatu bellico subsecuta, et accedente primario tumultuantium Hungarorum antesignano, Nicolao Berchenio, pari cum ferocitate factae ac diu tentae, quam arctissimae obsidionis, etiam praemissis ad deditionem bonis pactis ineundam, blandiloquis eiusdem suasionibus, et amplissimis pollicitationibus, simul*

¹ HAYNÓCZI 1731. l. c. *secuta sunt* ² HAYNÓCZI 1731. l. c. *iniit* ³ HAYNÓCZI 1731. l. c. a ⁴ add. sec. HAYNÓCZI 1731. l. c. ⁵ HAYNÓCZI 1731. l. c. *causa*

¹ *Diplomatis excerptum ex notis Haynóczianus huc insertum. Vide [Ha] ff. 26^r–27^r. Diploma, sicut Haynóczius annotat (ibid. f. 26^r), d. 27. Oct. 1706. Viennae datum est, copiaque eius in archivo Urbis Soproniensis asservatur. Vide SVL Lad. XXI. Fasc. I. num. I. Cf. notam Catharinae Kincses in BÉL 2001–2006. III. p. 231. nr. 166.*

ac intermixtis, secus haud indubie subsecuturi extremi, et civium, et totius urbis excidii, minis, aequae constanter repudiatis et omnino spretis; quin et tanto magis viriliter oppositis ipsorummet civium et inhabitatorum, nostra cum praesidiaria eiusdem loci militia, coniunctis animis, corporibus, armis; sicque simul habitis, non minus periculosis ac fatigiosis, quam praesertim hiemali tempore, sat fastidiosis continuis excubiis, et quibusuis resistentiis, adhibitis semper, cum ingenti sanguinis et aeris sui profusione, tectorumque, et integrorum, tam publicorum, quam privatorum aedificiorum exantlata ruina, diversisque perpessis aliis calamitatibus ac aerumnis, praestitam plane heroicam defensionem, quam obsequentissime praestitorum Caesareo Regiae Maiestati Nostrae gratorum pariter, ac contiguae provinciae nostrae Austriacae proficuum servitiorum merita, penitus considerantes: voluimus eandem nobis charam Liberam Regiam Civitatem Soproniensem, eiusdemque primores, cives et incolas omnes et singulos, quadam speciali remuneratoria Caesareo Regia gratia complecti: Quare, ea tenus praehabitis etc. Ista tunc grati animi, testificatio fuit, qua IOSEPHUS, et prolixè, et benigne Sempronienses fuit prosequutus. Et habuere sane cives, quod, sive in publicis moeniorum, sive in privatis aedium suarum, ruinis, toto postea lustro instaurarent. Itaque, difficulter convaluit urbs tam fida, et propositi tenax: quippe, quod tempora successerunt, oppido calamitosa, neque redintegrandae urbis fortunae, satis commoda. [p. 50] Praeterquam enim, quod neque agrorum, neque vinearum ea consequuta est fertilitas, ut exhausti fractique cives, convalescere potuissent denuo: profecto, nunc pestilenti contagione,^{s.)} nunc vinearum^{t.)} cladibus, adfficti sunt adeo, ut in annos singulos, magis magisque adtenuari eos haud sine dolore, accipiamus. Anno tamen MDCCX. duro eo atque inclementi, porticus in moenibus facta est, quae peditem, in occiduam¹ suburbiorum partem, opportune iam transmittit, prope ad turrim, quae olim viridis fuit dicta, hodie autem bractea nitet. Ponticulum exitus hic primitus habuit sublicium, fossae, quae urbem incingit, hoc loco altiori, impositum. qui lapideus nunc est, anno MDCCXXVIII. sicuti epigraphe habet, fornicibus solidioribus instructus.ⁱ His casibus exercitum *Sempronium*, ad nostra usque tempora perduravit.

res civium,
post hoc
bellum,
difficiles:

^{s.)} Pestilentia enim A. MDCCXIII. licet haud saevierit nimio opere; opes tamen civium eo adffixit, quod tanti mali, sollicita averruncatio, multo diuturnoque sumtu, procuranda fuit; mercatu interim, et curandae rei familiaris opportunitate alia, aut cessante penitus, aut, pro eiusmodi temporum ingenio, arctius circumscripta. Vide Panegyricum DOBNERO dictum.ⁱⁱ

^{t.)} *Vokvoce* erant, seu *convolvuli*, qui A. MDCCXIV. tantopere vineas depopulati sunt, ut eam calamitatem, *Verbi Divini* praecones, habitis publice sermonibus, haud ab re, inter exstantissimas peccatorum poenas, retulerint, excitarintque ad respiscendum populum, haec istiusmodi damna, deplorantem. Adde, reliquas caeli iniurias, quae vindemias reddiderunt, aut irritas, aut fructus acerbioris. Tales erant anni: MDCCX. MDCCXIV. MDCCXVI. MDCCXXII. MDCCXXV. MDCCXXXIII. ad annum usque MDCCXLII. Adde, eidem calamitati incendium geminum; alterum anni MDCCXXVI. quo vicus suburbanus *Schlipper*, cum porta cognomine; alterum anni MDCCXXVIII. quo plateae *Viden* et *Michaelitana*, cum templo parochiali, aere campano aegre servato, consumtae sunt.ⁱⁱⁱ

¹ corr. ex *ociduam*

ⁱ *Etiam haec quae de porticu ponteque leguntur („anno tamen... solidioribus instructus”), fere ad verbum ex notis Haynóczianis sunt transcripta. Cf. [Ha] f. 27.*

ⁱⁱ Vide HAYNÓCZI 1731. p. 31.

ⁱⁱⁱ *Quae de incendiis hic scribuntur, a Haynóczio Belius mutuatus est. Cf. [Ha] f. 27.*

§. XXXVI.

situs urbis:

Sedet autem in medio provinciae cognominis, *Neapoli Austriaca*, milliaribus, *quatuor* in ortum; in occasum *dimidio* a *Peisone*; *Iaurino* eodem situ *decem*; *octo* *Pisonio* et *Vindobona*, in meridiem dissidens. Situs urbi, partim editus, partim depressus obtigit; positionem imitatur concavam magis, quam planam, et quia in rotundum cogit muri angulos, ferme ovali forma, designatur. Castrum^{u)} quod olim vocabant, iam interior [p. 51] urbs, dicitur. Cingitur muris tribus, sex passuum spatio, inter se distantibus. Modus altitudinis variat; extero, vix cubitos quinque adsurgente; altius paullum medio, quorum utrique, tertius praeminet. Munimenta, quibus distinguuntur, moenia, intermedio muro, pedes aliquot sunt altiora; quorum duo antiquissima, *Romanis* iam adscriptimus; tertium illud, idemque maximum, annus quartus et decimus, post millesimum sexcentimum, consule *Laknero*, addidit. Viginti septem annis postea, exstructum est aliud, cui a *D. Georgio*^{v)} i nomen. Reliqua cum muris coeperunt. Porta, quam anteriorem vocant, tripartito aditu, a septentrione, recluditur. Primum, A. MDCXCVII. factum esse inscriptio, quae adhuc legitur, indicit:

*descriptio
moenium et
portarum:*

aVgVstIssIMo LeopoLDo
 patrI patrIae,
 pIo, IVsto, benIigno,
 eIVsqVe gnato, Iosepho I.
 orbIs et VrbIs SopronIensIs soLatIo,
 posIta.

Sed magistratus quoque, ad quos aedificandi cura adtinuit, utroque latere inscriptionis adnotati leguntur; dextro scilicet:

LUDOVICO PRISMANNO CONSULE;

sinistro autem:

MATTHIA STRAUSSIO QUAESTORE.ⁱⁱ

^{u)} Ita vocavit FRÖLICHUS Lib. I. Viat. Part. post. p. 292.ⁱⁱⁱ frustra reprehensus a *Zailero*, p. 196.^{iv} nam ita et diplomata vocant, et scriptores Rerum Hungar. passim.

^{v)} Die Georgen-Bastej A. MDCXXXI. exaedificatum.

ⁱ Postquam novis partibus descriptioni insertis etiam numerus notarum auctus esset, ordo earum alphabeticus commutandus novisque notis applicandus fuit: quod auctor hucusque facere non praetermisit. Litteras vero originales notae huius i.), atque sequentium, utpote k.) et l.) secundum seriem novam haud commutavit, solummodo nota m.) in v.) correcta. Quem errorem sine dubio ex negligentia commissum emendare statuimus.

ⁱⁱ De nominibus magistratuum portae incisae ex Haynóczio Belius certior est factus. Vide [Ha]f. 27°.

ⁱⁱⁱ Vide FRÖLICH 1643–1644. II. p. 292. „Sopronium... arce praestanti et suburbiis amplis munitisve constat.”

^{iv} Vide ZEILER 1660. p. 199., ZEILER 1664. p. 166.: „Ob es allhie ein Schloss habe, wie Froelichius will, andere aber verneinen, davon sibe meine Collect. p. 1. c. 5. p. 261. seq.” In nota Belii numerus paginae 196. verosimiliter erronee scriptus pro 166.; aut vide ZEILER 1660. p. 199. quem aequae corrumpere potuit in p. 196.

Alter aditus, caverna, ponte versatili strata, a priori distinguitur. Cuius ortum itidem epigraphe ostendit:

SERENISSIMO ET POTENTISSIMO
DD. FERDINANDO IV.
BOHEMIAE REGE, ET ARCHIDUCE AUSTRIAE
IN REGEM HUNGARIAE FELICITER
CORONATO,
ANNO SALUTIS REPARATAE MDCXLVII.
HAEC PORTA DESTRUCTA
ET SOLIDO OPERE EXSTRUCTA.

Quae tertium aditum ornant, haec sunt: Ac primo quidem symbola: [p. 52]

I. Leopoldi Caesaris:

CONSILIO ET INDUSTRIA

II. Iosephi Regis:

AMORE ET TIMORE.

Quibus, utrinque adscriptis, media inest chronographe:

LeopoLDo aVgVsto,
PannonIae restaVratore,
Iosepho fILIo,
TVrCICas Inter FranCICasqVe VICtorIas,
regna aDsIgnante,
reparata porta.

Infra haec, aquila biceps, scite picta, Hungarum a dextris, a sinistris barbarum contuetur, subiecto ad calcem poemate:

*Ecce biceps Aquila, occasum quae spectat et ortum,
Alter, ait, nostri est, Caesaris alter erit.*

Par aquila, cum aureo vellere, atque insignibus urbis, interne quoque visitur, in turre rotundae aditu, non sine venusto carmine: cuius versus prior, coronam,¹ aquilae collis, incubantem, ambit:

Fulgeat aeternum decus hoc, et gloria Regni,

¹ corr. ex *corona* (?)

posterior, urbis insignia:

Sempronii DEUS est turris et auxilium.
PaX agros, et prata beat, paX ornat et VrbeM,
paXVItes DItes, Laeta VIreta facit.

*turris,
quae portae
superiori,
insidet.*

Caeterum, turris, quam porta subit, fabrica eximia est, ut prima ingredientium oculos, in semet haud immerito convertat. Opus antiquum sane, aetate tamen superiore, renovatum, novoque fastigio, condecoratum. quod, quia e materia eductum antea fuit, deiectum est, atque aere cyprio, LEOPOLDI M. liberalitate, intectum. Forma molis rotunda est; coronis passim prominentibus, ad vetanda stillicidia. In medio habet pergulam, tesselati operis; inde speculam [p. 53] pro excubitoribus, atque horologium, totius urbis symbolum. In summo, nodus eminent, cum aquila, et littera L. quae auspitem structurae suae indicat. Hanc A. MDCCII. turbo vehementior, quod versatilis haud esset, a tramite suo revulsam, deiecerat; id quod cives, infausta quaevis urbi portendere, nobis audientibus, interpretabantur. Idem omen, si quod est, annis superioribus iteraverunt fata: quando vehementior aquilo, alam ei alteram avulsit, correptamque, non tam deiecit, quam humi deposuit.ⁱ quod, pace nostra, post tot iam eventus, interpretentur sagaces illi coniectatores, pro sua lubidine. Posterior porta, solem orientem spectat, ponte iuncta non sine firmo obice, et cataracte, cuius originem itidem sequens epigraphe indicat:

FERDINANDO III. ROM. IMPER. REGE HUNGARIAE ET BOHEMIAE FELICITER REGNANTE. S. P. C.
SEMPRONIENSIS, PORTAM VETEREM DEIECIT, ET HANC NOVAM EX SOLIDO F. A. MDCXLII.

Ad occasum, ostium est cum porticu, quam civitas averruncato *Rákóczianorum* tumultu, maiori illi propugnaculo peropportune^{x.)} adiunxit. Aedificia, muris intus admota sunt, parvo interstitio, moenia a domiciliis separante, quod hortulis destinatur. Pensiles eos crederes: quippe, summis moenibus adnexos, variarumque arborum fructu, et diversitate florum, amoenos.

§. XXXVII.

*Aedes sacra
Franciscanorum.*

Aedes sacras, duas habet *Sempronium*, quarum alteram, ASSUMPTIONI B. VIRGINIS dedicaverunt conditores. Incertum est autem, quo auctore sit exaedificata. Multi, aere conditam dicunt, quod in pascuis, hoedum olim reperiisse, traditio est. Praestruitur comento fides, haedi signo, quod in templi parietibus exsculptum visitur. Revera autem auctoris haec insignia fuerunt, qui aedificato templo, eadem, in opere isthoc [p. 34.] suo, exstare voluerit. Quidquid huius sit, aedes certe pulchra et quadrato saxo instructa,

^{x.)} Anno nempe MDCCX. ut in aditu cum litteris, C. S. videre est.

ⁱ *De fato alae alterius aquilae in notis Haynóczianis invenitur mentio. Vide [Ha]f. 27°.*

conditorem refert, opum eximiarum. Adnexa moli turris est, supparis artificii, nec minorum sumtuum. Tota enim tesselata, et figuris, prisca moduli, distincta, in iustam altitudinem surrigitur. Alioquin, maxima, aedi celebritas, conciliata inde est, quod inauguratos isthic, et reges viderit, et reginas. Nimirum, in aede hac, ANNA ELEONORA, coniux FERDINANDI II. A. C. MDCXXII. tum FERDINANDUS III. denique CAROLI VI. regis quondam indulgentissimi, mater, ELEONORA, inaugurabantur. quae quidem praerogativa, post *Albam Regalem*, celebre olim eius pompae theatrum, et *Pisonium*, eadem ista cerimonia, frequentissime postea cohonestatum, nulli Hungariae urbium, obtigit. Templo, Coenobium *Patrum*, quos *Franciscanos* vocant, adpositum est. Vetus et hoc, frequentibusque magnatum sepulcris, celebre.

§. XXXVIII.

Altera aedes, D. GEORGIO sacra, moenibus ad ortum iungitur, priore operis elegantia, ideo praestantior, quod nullis columnis nixa, vastissimum fornicem sustentet. Olim, ab *Hungaris* frequentabatur, iam *Societati IESU*, adscripta est. quae anno MDCXXXVII. huc deducta, primum in suburbio consedit, et splendidis aedibus, quas ei *Georgius Draskovitius*, una cum domicilio nobilium adolescentum, donaverat, accepta fuit. Deinde, urbem ingressi socii, MDCLXXIV. *Vitnyediana* domo, qui eandem *Iesuitis* se exstruere vatidicus^{v)} praedixerat, potiti sunt. Hinc itaque, collegium, ad aedem D. GEORGII, cum amplo *convictorio*, quod idem *Draskovitius*, *Iauriensis Episcopus*, fundavit, illinc scholam, elegantiori opere, [p. 55.] posuerunt. Augusta sunt omnia; templo saepe renovato, turris quoque adstructa est, et bractea nitidissima obducta. Novam induit faciem, et fastigia multo, quam antea, sublimiora. Quia enim in ruinam prona erat, detracto veteri culmine, praestructoque muro idoneo, fastigium accepit, solidi operis, et pro architectonices, quae nunc obtinet, modo, bractea, splendide convestitum. In hoc conditus templo est, vir, de patria meritissimus, CHRISTOPHORUS LACKNERUS, Iuris utriusque doctor, numquam sine laudis praefatione nominandus. Facit rei indicium, epitaphium, eius nomine inscriptum, et annis *nativitatis*, MDLXXI., atque *obitus*, MDCXXXI.ⁱ Collegium elegans, utrinque ampla cubacula, in altum exporrigit, et quod posterior pars fabricae, totius frontis tractu ad orientem vergit, prospectum habet iucundissimum. Eadem, et *convictorii* positio est, quod annis abhinc aliquot, latius diductum, ex ea parte, qua orienti soli obvertitur, varia ostendit insignia. Primum est *Hungariae*; *Draskoviti* conditoris alterum; tertium *Principis Eszterházy*, cum variis epigraphis, in quibus hanc quoque legas:

*Collegium et
Gymnasium
Societatis Iesu:*

*Hic est convictus, datur hic et victus et ictus,
Ictus ut ingenium, corpora victus alat.*

Nec vilior est, scholae conditio. Praeterquam enim, quod museis laetatur opportunis, etiam hypaethrus adest, actibus et exercitiis palaestricis, idoneus.

^{v)} Videsis celebriorum Hungariae urbium P. II. p. 28.ⁱⁱ

ⁱ De templo restaurato Lackneroque ibidem condito Haynóczius scribit (vide [Ha] ff. 27^v–28^r).

ⁱⁱ Vide TIMON 1702. p. 28., ubi vero *Vitnyédi* suo nomine haud exprimitur.

§. XXXIX.

Curia: Curia urbis, loco pulchro et hilari posita est, binarumque tantum aedium spatio, a rotunda, quam descripsimus, turri, distante. Totus aedificii tractus unius lateris longitudine meridianam partem respicit, fronte domus in occidentem aversa. A. MDCXV. multis, a *Laknero*, substructionibus ac lemmatibus ornata fuit. Meminit rem *Lacknerus* ipse, in vita sua, quam litteris consignavit.¹ *Anno*, inquit, MDCXV.¹ *Curiam, seu domum senatoriam, tempestatum iniuria inveteratam, nova veste atque incrustatione ornavit, picturis splendidioribus civibus exposuit, atque reliquit: intrinsecus,² pro notario publico, habitationes atque conclavia, fieri³ curavit: xystum lapideum, pro ornamento atque tutamine, inceptavit, ad medietatemque perfecit: palatium communitatis, meliorationibus, atque dealbatione decoravit. Forinsecus, totam domum publicam, ingeniosis inventionibus emblematicis, aliisque diverbiis, celebriorem fecit. Haec vero⁴ sunt, quae in curia forinsecus exstant:⁵*

NEC HESPERUS, NEC LUCIFER, FORMOSIOR EST IUSTITIA.

Item:

IUSTITIAE LOCUS HIC NON EST VIOLABILIS ULLI,
OPPRESSED! HUNC IGITUR FRAUDIBUS HOSPES, ADI!

Item:

CONSILIUM, DUX, TURRIS ET FORTITUDO MEA DEUS,⁶
INVIGILA PATRIAE!

Item, Caesaris et regis nomen emblematicum. Item:

IN UNA SEDE MORANTUR ET A PARI PROCEDUNT:
QUAERERE ET PARTA TUERI.

Anno sequente finitum. Hodie, prioribus verbis calce, dum renovaretur moles, oblitis, nihil magis, fato forte quodam, remansit, quam, [p. 56] *rere, et parta tueri*. Anno dein MDCXVII. omnium, quos ulla unquam aetas, meminit, frumenti vinique fertilissimo, consul LACKNERUS, tantae opulentiae memoriam, ad posteritatem, transcripsit. Nempe, in concameratione vestibuli praetorii, Cererem, sermo ornatam, pingi curavit, quae altera manu, cornu copiae referebat, scutum altera, cum inscriptione: ANNUS AUREUS. MDCXVII. quam picturam, intemeratam reliquerunt, nuperi instauratores. reliqua, oblitterata sunt omnia. Renovata enim est curia A. MDCCXIII. praesulibus,

¹ *Anno MDCXV.* LACKNER 2008. p. 128. *Eodem* ² LACKNER 2008. l. c. *intrinsecusque* ³ LACKNER 2008. l. c. add. *atque confici* ⁴ LACKNER 2008. l. c. om. ⁵ LACKNER 2008. l. c. *extant* ⁶ LACKNER 2008. l. c. add. *Item*

ⁱ *Quae hic sequuntur, vide in* LACKNER 2008. pp. 128, 130.

MATTHIA TRIMEL, et FERDINANDO DOBNERO. His accessit *Matthias Unger*, operarum scitus moderator. Factum, hac instauratione est, ut cum adspectus molis, tum atria interna, obtutum nunc habeant, curia dignum. In aditu, super porta, duae visuntur staturae, quarum altera *Prudentiae*, *Iustitiae* altera, cives, ac senatores potissimum, admonet. Inscriptiones, his omnibus additae, quae a praetereuntibus legi possint: sunt enim parietum, auro inaratae. Altera sic habet:

Ista DoMV regI, patrIae saCrataqVe LegI
IVstos IVre IVVat, noXIa qVaeqVe Vetat.

Altera, in hunc modum:

paX pIa sIt DoMVI CaroLo sVb rege noVatae
eX qVa IVstItIae pIgnora qVIsqVe ferat.ⁱ

Nec minori cura ac studio, *Armamentarium* instructum est. Vix triginta passibus distat a maiori illo, cuius meminimus, munimento. Muri ei sunt solidi, camerae firmae, tecturae fortes et nitidae, imbricibusque opertae, belli autem, tanta instrumenta, ut possint obsessae urbis necessitatem, diutius sublevare. Vicina mola est, quae iumentis in gyrum acta, si externa vis ingruat, obsessis frumenta molat, panemque administret. Antiquitas iam habebatur, sed collapsa, recrudescuntibus seditionibus civilibus, iterum redintegrata est: sed fere nullius iam usus. Inde turris, ferme ad lapidis iactum, supra moenia eminet, bractea tecta, quae olim viridis fuit. Reliquae sunt remotiores, et abstrusae de industria; quippe quod pyrii pulveris sunt apothecae. Quidquid praeterea, domuum per vicos urbis est, cultae eae sunt, tamque eleganti ordine positae, ut non defuerint, qui aedes Sempronienses vicinarum urbium substructionibus, praeposuerint. Harum LXXXIX. in urbe sunt, aequis interordiniis, plateis, et areis invicem separatae.ⁱⁱ Ceterum, urbs haec interior, in duos est divisa circulos. Exteriorem vocant, cuius aedificia, propius ad muros adiacent, lautioribus adeo fundis dotata; quod, si urbem obsideri contingat, iniuriis hostilibus magis sint obnoxiae. Quidquid contra in medio inaedificatum est, id interiorem vocant, clauditurque, ab oriente platea *D. Georgii*; ab¹ occidente, cui a *pistoribus* nomen. Ovalis haec castrum forma, cuspidem respicit septentrionem, tergo meridiei obverso per medium circuli interioris *Nova* platea abit. Aqua putealis, affatim in urbe scattet. Vix domum notare possis, quae non suo puteo gaudeat.² Sunt et putei iuris publici. quorum unus ad S. Triadis colossus; alter, ad praetorii civici latus meridionale; tertius, muro Collegii PP. Societatis Iesu instructus; quartus ad Lanienam; quintus ad armamentarium. Distinguuntur hi a privatis aliis, litterarum C. S. symbolis, quae *Civitatem Semproniensem* notant. Horologia, quae sono aeris campani horas interstinguunt, tria sunt. Primarium, turri rotundae insidet; alterum viridi; tertium est *PP. Iesuitarum*.

armamentarium:

*mola
iumentaria,
et turris, olim
dicta viridis:*

aedes privatae.

¹ corr. ex a ² corr. ex gau-gaudeat

ⁱ Haec duo chronostica ex notis Haynóczianis a Belio transscripta. Vide [Ha] f. 28.

ⁱⁱ Quae in parte paragraphi reliqua continentur, ex notis Haynóczianis Belius mutuatus est (vide [Ha] ff. 28^r-29^r), exceptis eis, quae de fossis in fine scribuntur.

Totidem et solaria obtinet: utraque enim porta suum habet, laniaria item domus unum. [p. 56a]ⁱ quod pia hac epigraphe insigniverunt eius aetatis homines:

MortaLes estote pII! rVIIt hora VenIte
O! VoX In Vestra IVDICIIs aVre sonet.

Domus est publica, quae inferiore quidem parte, laniis, tabernas carniarias praebet, superiore contra, hospitium ministrat litteratori, prima elementa pueritiam docenti. Et carniaria quidem, id habet commodi, quod non sit necesse in suburbanas egredi, aliquanto longius distantes; sed multum simul adfert incommodi caelo aestuante. Praeterquam enim, quod gravius oleat, quam est salubritati aeris congruum; muscarum certe eam multitudinem huc adlicit, ut Iove ἄπομύϊφ fere sit opus, a vicinorum aedibus, et capitibus praetereuntium abigendas molestias.¹ In aedium porro, publicarum, quae urbi interiori insunt, censu, referenda est, *Lackneriana* domus, a viro illo, meritorum gloria illustri, nomen trahens. Destinata ea est, hospitii militum, ducum in primis, isthic hibernantium; et si quis esse possit, absente milite, usus alius. Ad munditiem urbis pertinet, quod vicos omnes, compitaque, lapide stratas habeat: ut, quidquid, seu pluvium² caelum effudit aquarum, seu colluviei quiddam est, ex puteis, aut coquinariis, emissum, omne id meatus ad id facti, foras educant. Neque praetereundum silentio est, cives, interiorum colentes urbem, gaudere quadam, prae suburbanis, praerogativa. Simul enim, ius civitatis obtinerunt, simul etiam, *Communitati Selectae*, quam vocant, adleguntur: cum in reliquis delectus habeatur scrupulosior. [p. 56] Moenium ambitum, fossae circumveniunt, in altitudinem depressae, ad capiendas aquas, rivuli, illuc se praecipitantis. qui licet exiguus sit, tamen, obstructo [p. 57.] meatu, haud longo temporis tractu, crepidinis, dum opus foret, aequare posset fastigium. Urbis memoriale signum: LAPIS EST VIRIDIS, sub porta anteriore; sub posteriore SOLEA, et CRANIUM.

§. XL.

Suburbia:
eius portae:

Urbs exterior, vel *suburbia* potius, uno tantum muro incinguntur, quem collocatis passim areolis, portae quinque, intercidunt. Primam *Viennensem* adpellant, ab eo itinere, quod ad urbem ducit, tametsi et *Windmühl-thor* multis nominetur, a mola pneumatica, quae ante eam portam, erecta fuit aliquando. Altera, *Neüstiftthor* dicitur: *Botschithor* tertia, a *Botskaiano* tumultu, qui hanc suburbiorum partem, ad ultibus in primis lacesierat; quarta *Schlipperthor*, a platea, cui praestruitur; a templo *D. Michaelis* quinta, *Das Michaelis thor*, nomen acceperunt. [p. 57a]ⁱⁱ Intra haec pomoeria, pro ovali urbis habitu, suburbia circumfunduntur, abeuntque in circulum, vicis in omnes fere, partes, varie, propagatis. Et regionem quidem orientalem, solae propemodum diversoriae³ tabernae,

regiones diversoriae: orientalis:

¹ molestias add. a nobis sec. [Ha] f. 29^r. ² corr. ex *pluivium* ³ corr. ex *diversoriae*

ⁱ Auctor, cum in pagina 56. locus defecisset, textum in scheda paginae 55. agglutinata continuavit.

ⁱⁱ Quae nunc sequuntur, in folio posterius inserto (p. 57a) ductu auctoris ipsius exarata legi possunt. Omnia, quae in hoc folio Belius operi suo addidit, ex notis Haynóczianis hauserat, verbis certe amici sui condecoratis exornatisque. Cf. [Ha] ff. 29^r–30^r.

perquam opportune insident: quippe, ad viam publicam, privatis aliquot aedibus, interpositae. Quatuor harum numeravimus, quae suis ab invicem signis discriminantur. Sunt enim *Angeli* una; albi *equi* altera; tertia *bovis* rubri; *cervi* simulacro quarta, distinctae. Huc,¹ si quid peregrinorum ad urbem accedat, divertit, accipiturque perquam commode. In primis, cum publici mercatus fiunt, ita plebe promiscua,² eadem hae tabernae, sunt offertae, ut locus, viatoribus peregrinis, nullus³ relinquatur. Sunt in suburbiis duo praeterea, publica et ad ius civitatis adtinentia aedificia. quorum alterum rei oeconomicae inseruit; alterum, vectigalium exactor,⁴ quem nostri pro tributi, quod accipit, ratione, *Tricesimatorem* vocant, opportune insidet. Ab hac parte, Platea argentea, cum Botskayano vico, *meridiam* versus se porrigit, transmittitque⁵ viatores per portam, quae ab Hungaris, hac ultro citroque commeantibus, *Hungarica*, et vernacule, *Magyar Kapu*, dicitur. Hinc unus aedium ordo, in solem occiduum longa serie abit, indeque Germanis *Lange-Zeil*, adpellatur. In hoc, *Coenobium Dominicanorum* est, et Evangelicorum Coemeterium. In huius aditu, incisa extus epigraphe est, ex Iesiae XXVI, 20., intus vero

meridionalis:

COEMETERIUM EVANGELICORUM
Lectus humus nobis, aether pro tegmine, IESUS
Pulvinar: letum, quid? nisi somnus erit.
Sit pauper; sed CHRISTE tuo, par iste cubili,
Hinc paradisiacas germinet hortus opes.

Iidem versus, et Germanicis rhythmis, expressi leguntur, quos tamen, poetarum, huius aetatis, in ea gente, palato, vix probatum iri, crediderim; adscribemus eos tamen, ne desse videamur officio:

Gibt uns nur die Erd ein Bett und der Himmel eine Decke,
IESU, du dem Haupt ein Küß; schlaffen wir bis das gott uns wecke;
Dass der jetzo zwar arme Garten, doch Herr deiner Ruhe-Stett gleich,
Dort dein Paradiß zu mehren, werd an Himmels Pflantzen reich.

Porro, ea suburbiorum pars, quae inter occasum ac septentrionem, urbis moenia proxime subsidet, Forum frumentarium vetus dicitur, ea, procul dubio, de caussa, quod olim istos mercatus acceperit; sed qui iam, ea suburbii ora frequentantur, quae memoratis nunc diversoriis, praetenditur. Sinistrorsum, platea postica, quam ab eo situ, Germani, *Die Hinter-Gasse*, vocitant, deflectit; dextrorsum, contra ea, vicus novus, *Die Neü-Stift*, abit, pertingitque ad portam usque cognominem, quae alias, quod viam *Wobndorffum* aperiat, *Bondorffi Utza és Kapu*, Hungaris dicitur. In hac circuli parte, palaestra est iaculatoria, in fundo, olim *Lackneriano*, instructa. Reliquum, hac regione, suburbium, *Fabrorum plateam*, seu, *Die Schmid-Gasse*, recta septentrioni obiacentem, adpellant. Haec, ad Ptochodocheum, uti in diversos abit vicos; ita, viam publicam, tripartito dividit. Earum una ad *Viennensem*; ad *D. Michaelis* altera;⁶ tertia ad *Schlipperianam* portam, ducit.

*quae est inter
 occasum et
 septentrionem.*

¹ corr. ex *hunc* ² Verbum *plebe* erronee iterum descriptum a nobis deletum est. ³ *nullus* a nobis textui insertum. ⁴ corr. ex *exactorem* ⁵ corr. ex *transmitti[que]* ⁶ *altera* add. a nobis

Vicorum, hac regione nomina sunt: *Die Rosen; die Iohannis; die Wind-mühl; die Sandgrube; die Michaelis; die Wieden; die Fischer; die Schlipper-Gasse*. quae non siluisse, sufficit.

§. XLI.

Templum D. Michaelis, a quo conditum:

eius antiquitas:

lis, de iure patronatus:

Semproniensibus, diplomate Magistri Tavernicorum, adsertum:

In ea, porro, suburbiorum parte, quae in orientem vergit, aedes sacra, *D. Michaelis Archangeli* nomine dedicata, positione¹ erecta, sedet; sed auctore dubio: [p. 57] quum alii, a MATTHIA Corvino exstructam aiant; alii²⁾ a FRIDERICO III. Imperatore. Certum est, annum, templi huius choro adscriptum, referre MATTHIAE aetatem; quamvis [p. 58.] haud negaverim potuisse FRIDERICUM, qui diu urbem possedit, [p. 58a]¹ ornandae aedi, sicuti id et *Corvinum* fecisse, existimamus, aliquid operae² collocasse:³ neuter tamen conditor templi fuerit: quando exstant diplomata, quae condocent liquido, toto, ante FRIDERICUM III. seculo, hoc est, aetate SIGISMUNDI regis, aedem *D. Michaelis* hanc, non⁴ substructam modo, sed et celebrem, et quae controversiis locum fecerit, exstitisse. Anno videlicet MCCCXCI. lis, de *Plebania S. Michaelis*, inter senatum *Semproniensem*, et inter *Iohannem de Csepregb Litteratum*, commota fuit. Hic nimirum *Nicolao* presbytero, tunc mortuo, id ei beneficii MARIA REGINA indulgente, nec rogata magistratuum consensione, surrogari voluit. Quae res, eo permovit senatum *Semproniensem*, ut, solemniter edita intercessione, reclamaverit: quippe, iuribus suis, quae a priscis regibus, hucusque intermerata haberent, nihil, vel regum culpa, derogari passurus. Fecere id, apud *Magistrum Tavernicorum Regalium, Nicolaum*, filium *Iohannis de Kanisa*, qui recognita diiudicataque lite, priscum, quod habuere, vocandorum abrogandorumque *Plebanorum* ius, ita *Semproniensibus* adseruit, ut simul, *Iohannem de Csepregb*, ab ambitu eo, depulerit. Diploma, quod in hanc rem, et ipse edidit, et recognitum est a *Capitulo Iauriensi*, tale est: [p. 58b]ⁱⁱ *Capitulum Ecclesiae⁵ Iauriensis omnibus Christi Fidelibus, praesentibus pariter et futuris, praesentium notitiam tenentibus, salutem in Domino sempiternam. Ad universorum notitiam, tam praesentium, quam futurorum, harum serie volentes fieri manifestum; quod probi et*

²⁾ Eruditi Tyrnavienses, celebriorum Hungariae urbium P. II. p. ead.ⁱⁱⁱ FRIDERICUS, inquit, *Imperator, nunquam delendam reliquit hoc loco, sui memoriam, qui et bases iecit, et ad culmen tectum provexit, templi plane Basilici D. MICHAELI ARCHANGELO sacri. Hos et auctor Topographiae, imitatus: Templum,⁶ ait, omnium princeps habetur, quod D. Michaeli⁷ Archangelo sacrum, FRIDERICI Caesaris pietas, a fundamentis excitavit. vid. Topograph. Hung. in Urbe Semproniensi, p. 81. Adde, LADISLAUM TÚRÓCZY, Hung. Occident. p. 7.^{iv}*

¹ corr. ex *positone* ² corr. ex *opere* ³ corr. ex *colocasse* ⁴ corr. ex *nunc* ⁵ Dipl. (MOL DF 201920.) *Ecclesie*
⁶ add. a Belio, cf. BONBARDI 1718. p. 81. ⁷ BONBARDI 1718. l. c. *Michaëli*

ⁱ *Historia aedis D. Michaelis ab auctore novis rebus documentisque aucta est, quae in pagina versa folii illius leguntur, cuius in pagina recta additamenta ad paginam 57. facta reperiri possunt (v. notam ii. in p. 146.).*

ⁱⁱ *Copia diplomatis a Capitulo Iauriensi promulgati, cuius auctor mentionem fecit, in folio posterius inserto ponitur, manu Danielis Haynóczii exarata. quae copia sine dubio ab eodem notis suis adiuncta, atque ad Belium missa est; in notis enim suis fuse et erudite quidem de diplomate illo disserit. Vide [Ha] ff. 30^r-31^r. Belius vero non diploma solum, sed omnia fere, quae Haynóczius de documento illo descripserat, stylo suo accommodata descriptioni inseruit (vide partem ante documentum „anno videlicet... tales est”, ac post documentum „primo enim... et tum consulem”). Diploma ceteroquin d. II. Aug. 1391. promulgatum in archivo civitatis Soproniensis asservatur (nr. 286.), cuius photographiam vide in MOL DF 201920. De diplomate vide ZSO I. nr. 2178.*

ⁱⁱⁱ Vide TIMON 1702. p. 28.

^{iv} Vide TÚRÓCZY 1729. p. 7.

honesti viri, Iohannes Symbertenseg dictus, Iudex Civitatis Soproniensis,¹ et² Nicolaus iuxta claustrum Magister Civium dictae³ Civitatis Soproniensis,⁴ in nostram accedentes personam praesentiam, exhibuerunt nobis quasdam literas papyreas⁵ Magnifici Viri Nicolai, filii Ioannis, de Kanisa, Magistri Tavernicorum Regalium, sub impressione sigilli sui, petentes nos cum instantia, praesertim in suis,⁶ et totius⁷ Communitatis dictae⁸ Civitatis Soproniensis personis, ut tenorem earundem literarum transcribi, et transumi, nostroque sigillo consignari facere dignaremur. Cuius⁹ tenor talis est:

Nos Nicolaus, filius Ioannis de Kanisa, Magister Tavernicorum Regalium, Comesque Szaladiensis,¹⁰ Castriferrei, et Soproniensis¹¹ Comitatum, memoriae commendamus, quod, quia Ioannes¹² Literatus de Csepreg Plebaniam, seu Rectoratum Ecclesiae Parochialis Sancti Michaëlis¹³ Archangeli de Sopronio,¹⁴ per mortem Nicolai Presbyteri vacantem, a Domina nostra, Maria, Regina Hungariae,¹⁵ sibi impetraverat, et per Donationem eiusdem Dominae Reginae,¹⁶ in eandem Plebaniam intrare nitebatur, quem iidem Cives non intromiserunt, eidem contradicendo; rationeque huiusmodi non-intromissionis, praefatos Cives et Iuratos, Eadem Domina Regina in praesentiam sui fecerat evocare. Et quia praefata Domina Regina in Termino, quo praefatos cives vocare fecerat, abhinc recesserat, procedendi more consueto. Ideo praenominatus Ioannes Litteratus ab una, parte vero ab altera ex praedictis Civibus de Sempronio¹⁷ coram nobis personaliter constituti, Literas ipsorum Libertatum exhibuerunt. In quibus vidimus contineri, quod ipsi eligendi, conservandi, et deponendi, quemcunque Plebanum voluerint,¹⁸ habeant facultatem. Quibus visis, et perceptis, annotatus Ioannes¹⁹ Literatus praedictam Plebaniam seu Rectoratum Ecclesiae praenominatae cum omnibus suis Iuribus perpetuis remisit, et resignavit coram nobis. Eosdem Cives pacificos et quietos promisit hac parte. Assumendo idem Ioannes²⁰ Literatus nostri in praesentia, quod praenominatos Cives, et alios quoslibet Rectores, dictae Ecclesiae [p. 58c] successores, nunquam ullo tempore molestaret, nec ulterius Serenissimis Principibus Dominis Regi et Reginae²¹ Hungariae querimoniam porrigeret aliqualem. Ad quod se coram nobis promissione sponte, obligavit, testimonio praesentium mediante. Datum Budae Feria quarta proxima post Dominicam Reminiscere, Anno Domini Millesimo Trecentesimo Nonagesimo Primo.

Nos n.²² iustis ac legitimis petitionibus Providorum Virorum Ioannis²³ Symbertenseg, Iudicis, ac Nicolai, Magistri Civium Civitatis Soproniensis,²⁴ favorabiliter inclinati, praefatas Literas Magistri Tavernicorum²⁵ Regalium roboravimus. Ad verbum, nihil²⁶ addendo, nihilque²⁷ diminuendo, transcribi, et transumi, magnoque sigillo Privilegiali consignari fecimus, uberio²⁸ rei ad cautelam. Datum secundo die Festi Sancti Laurentii Martyris, Anno Domini Millesimo Trecentesimo Nonagesimo Primo. [p. 58a]

Habet, in recitato diplomate, quod advertat, lector, antiquitatis Hungariae amans iuxta et peritus. *Primo* enim, palam inde fit, iam tum post Sigismundi initia, fundatam

quae, ex iis tabulis condisci possunt:

¹ Dipl. cit. *Sopruniensis* ² Dipl. cit. *ac* ³ Dipl. cit. *dicte* ⁴ Dipl. cit. *Sopruniensis* ⁵ Dipl. cit. *papireas*
⁶ corr. ex *sui* sec. Dipl. cit. ⁷ Dipl. cit. *totius* ⁸ Dipl. cit. *dicte* ⁹ Dipl. cit. *earum* ¹⁰ Dipl. cit. *Zaladiensis*
¹¹ Dipl. cit. *Sopruniensis* ¹² Dipl. cit. *Iohannes* ¹³ Dipl. cit. *Mychaelis* ¹⁴ Dipl. cit. *Soprunio* ¹⁵ Dipl. cit. *Hungarie* ¹⁶ *dominae reginae* Dipl. cit. *domine regine* ¹⁷ Dipl. cit. *Suprunio* ¹⁸ *plebanum voluerint*
Dipl. cit. *voluerint plebanum* ¹⁹ Dipl. cit. *Iohannes* ²⁰ Dipl. cit. *Iohannes* ²¹ Dipl. cit. *regine* ²² Dipl. cit. *e[...]* ²³ Dipl. cit. *Iohannis* ²⁴ Dipl. cit. *Sopruniensis* ²⁵ Dipl. cit. *Tavernicorum* ²⁶ Dipl. cit. *nichil*
²⁷ Dipl. cit. *nichilque* ²⁸ corr. ex *uberioris* sec. Dipl. cit.

substructamque, aedem Divi Michaelis, atque, a priscis regibus, peculiari quodam iure donatum fuisse. Porro, ius, quod patronatus vocant, inde a primis templi exordiis, ad senatum *Semproniensem*, regum indulgentia, quo potiuntur hodieque, adtinuisse. Quin et istud, ex honorifica MARIAE adpellatione, patescit, REGINAM, non REGEM fuisse vocatam. de quo erudite disseruit CAROLUS ANDREAS BELIUS^{a.)} nuper. Praeterea, quis aetate ea, *Tavernicorum Regalium Magister*, fuerit, quodque iam tum inter *Tavernicales*, seu eas urbes censebatur *Sempronium*, quibus *Magister Tavernicorum*, ius dicere consueverat. Tandem, patet istud quoque, Nicolaum de Kanisa, praeterquam quod Magister fuit Tavernicorum, plurium simul Comitatum, Szaladiensis nimirum, Castriferrei et Semproniensis, magistratus gessisse. Advertas denique, Iudicem seu praetorem anteponi Consuli Semproniensi, quod ritu inveterato¹ aliter se nunc habet. Neque enim *Sempronii*, quod *Pisonii* fieri videas, Iudex Consulem, sed hic, illum, praeit: tametsi, *Consilii Regii Locumtenentialis* litterae, quae ad magistratus, frequentes adferuntur, *Iudicem* primo loco nominare semper soleant, et tum *Consulem*: cuius rei causas non est nostrum disputare. [p. 58] Alioquin aedes augusta, nihil non venerabile ostendit. Situs certe eius, in edito enim loco posita est, toti urbi decus conciliat eximium. Turris, quae tergo aedis adhaeret, tam opportune adtollitur, ut specula, totius urbis esse possit. A septentrione venientibus, prima incurrit in oculos, laeto subiacentis *Sempronii*, indicio.

moles templi et situs:

§. XLII.

Lanionum aedes sacra:

Vicinum huic, et vix passibus viginti, distans, versus urbem, sacellum est, *Hungaris* olim dicatum; remotius paullo aliud ad septemtrionem *laniiis*, quos separatim sacra habere oportuit, ideoque *laniorum*, usque huc, templum vocatur, *Die Fleischhacker-Kirche*. Crediderim, iis aliquando opibus fuisse *Lanios Semproniensium*, ut peculiarem sibi aedem potuerint excitare, dedicareque. Male nonnemo, in his opificibus, aetate illa, censos fuisse *lanios*, existimabat, quorum, non urbica modo; sed ecclesiastica etiam sodalitia, refugerint cives reliqui: qua re factum sit, ut debuerint omnino, peculiarem sibi suisque, aedem sacram condere. Inductus in hunc errorem fuit, vir alioquin non ineruditus, CARNIFICIS vocabulo, quo lanios in diplomatibus adpellari, reperit, coniecitque inde eodem loco, *lanios*, quo *carnifices*, suppliciorum administratos, ea tempestate fuisse habitos. Aliter *du Fresne*,^{b.)} praeterquam enim, quod in honestissimis opificiis recenset CARNIFICES, hoc est, qui *carnes faciunt*; inter maiora regum ministeria simul connumeratos, ex veterum monumentis, adfirmat.² Rudera iam sunt parietinas ostendantia, et *nosodocheo*,³ pridem destinata. Totius areae tractum, peculiaris murus cingit, multis hinc et illinc cippis, hodieque conspicuum.

a.) In commentatione Historico Critica, de MARIA Hungariae Regina. Prodiit Lipsiae MDCCXLII. for. quadrip.ⁱ

b.) Vide *Glossarium* eius Tomo II. edit. Parisiensis, in voce CARNIFEX p. 337. A.ⁱⁱ

¹ corr. ex *invenierato* ² Textus inter verba *crediderim* ac *adfirmat* in manuscripto originali inter notas fuit positus (vide BÉL 2001–2006. I. p. 90. notam n.) ³ malim *nosodochio*

ⁱ Vide BÉL 1742.

ⁱⁱ Vide DU CANGE 1733–1736. II. p. 337. *Quid littera „A” in fine notae Belii significet, nescitur.*

Haud procul a dextris, versus occasum, altera aedes visitur *B. Ioanni Baptistae*, dicata. Inde *Spiritus S. tertia*, prope ad parochiam; quarta, in vicinia, publici *ptochotrophei*; ad piscinam, versus meridiem, quinta, eademque recentissima. [p. 59] Neque haec ulli alii pulchritudini cesserit. Latus eius alterum, sol oriens adlucet; alterum, coenobium, haud pridem a *Dominicanis*^{c.)} exstructum. Multum huic decoris conciliat, vicinorum aedificiorum, quae recens sunt excitata, splendor. Alterum, quod rei veredariae praefectus, senatoriae vir dignitatis, paucis abhinc annis, excitavit, a fronte ei adsidet; a latere alterum, sumtuosius id quidem, sed, quod doleas, a conspectu publico remotius: quippe, in plateam proiectum. Nec minus amoenitatis Patribus conciliat, hortus, a tergo, ultra pomœria, in agrum exporrectus, pertusoque suburbii muro, non secus, qua A. C. addictorum Coemeterium, novo muro, circumclusus.ⁱ

reliqua templa:
S. Ioannis
Baptistae,
S. Spiritus:
Ptochotro-
phei, et P. P.
Dominicano-
rum.

§. XLIII.

Stipendia, quae et *beneficia* vocant, a maioribus, in pietatis testificationem, relicta sunt complura. Beneficium, nempe, ad *Aedem S. Spiritus, D. Gerhardi*, ad *S. Crucem; B. Virgini* alterum; alterum eiusdem *Nativitati*, sacrum. *SS. Trinitatis; D. Dorotheae*; duo, e regione scholae latinae, *D. Kunigundae; D. Catharinae*; atque *D. Elisabethae*, cum pluribus aliis, quae praeterire famae dispendium non est. Conferunt ea, urbani magistratus, idque lege, ac ritu antiquo, ut sine eius arbitrio, nemini usuram hanc beneficii cuiuscunque, adire sit integrum. Scilicet, quam primum morte, *beneficiorum* aliquod, possessore vacuefactum est, recidit in *Senatus* potestatem, his adtribuendum denuo, quos istiusmodi *beneficio*, quam dignissimos iudicaverit. Tunc vero, collatum, a magistratibus, *Dioecesanus*, si valere debeat, confirmet, oportet. Beneficiarii ipsi, indigenae sint, necesse est,^{d.)} et in primis bene meriti Ecclesiae,^{e.)} non *politici*. Quicumque demum illi sint, iuribus eos civitatis, quoad beneficiis utuntur, obsecundare, necesse est. Quo[p. 60]circa

Beneficia
sacra, et
horum ratio:

^{c.)} Anno MDCCI. P. P. *Dominicani* primum *Sempronium* ingressi, emta domo vulgari, sacellum excitarunt, iam vero iactis MDCCXX. novae molis fundamentis, templum exstruxerunt, solidi non minus, quam venusti operis, cuius obtutum, gemina turris, ubi fastigata fuerit, egregie condecorat. Recepti sunt iure postliminii in *Hungariam*, A. MDCCXLI. Artic. LXV. ⁱⁱ

^{d.)} Consule hic LADISLAI Posthumi A. MCCCCLIII. Decr. I. Art. III. VLADISLAI II. Decret. III. Art. LVI. Decr. II. Art. XXX. et XXXI. LUDOVICI II. A. MDXXVI. Artic. XXI. FERDINANDI Decr. XII. ⁱⁱⁱ Art. XVIII. et Decr. XIII. Art. XLII. RUDOLPHI A. MDLXXXVII. ^{iv} Art. XXXIX. denique FERDINANDI III. Decr. II. Art. XCVIII.

^{e.)} VLADISLAI II. ¹ Decr. III. Art. LVIII. et LIX.

¹ II. add. a nobis

ⁱ Pars extrema paragraphi (*Multum... circumclusus*) ex notis Haynóczianis a Belio mutatis mutandis transcripta. Vide [Ha] f. 3r.

ⁱⁱ In quoto articulo decreti anni 1741. patres *Dominicani* in *Hungariam* recepti essent, Belius annotare omisit, non nisi vocabulo abbreviato „Artic.” illic posito; quem numerum Articuli addendum esse nobis duximus.

ⁱⁱⁱ De decreto Ferdinandi a. 1550. hic agitur, quod in corpore *Juris Hungarici Szentiványiano*, quo et Belius usus est, numero XII. signatum; nunc vero numero XIII. notatur. Vide CJH 1696. II. 413., 418., et CJH 1899. 1526–1608. pp. 255., 266.

^{iv} Anno quidem 1587. hoc decretum esse editum in *Corpore Juris Szentiványiano* legitur, sed erronee, cum anno 1588. a Rudolpho acceptum. Cf. CJH 1696. III. pp. 3., 13., et CJH 1899. 1526–1608. pp. 704., 728.

antequam stipendium accipiant, litteris tenentur polliceri, daturos se operam, ut cum a se, tum hominibus suis, legibus, et consuetudinibus urbis, fiat satis.

§. XLIV.

Suburbii aedes publicae: Inter aedes publicas, quae in suburbio sunt, praecipua est, quam adtigimus, *Ptochotropheum*. Magnis enim sumtibus indiget, quos miseratores paupertatis, ad sustentandos tenues adflictosque cives, liberaliter, aut testamentis nuncuparunt, aut donarunt vivi. Haud procul a foro est, penes pontem *Spitelbacho* impositum. Inde *villa* civitatis, duabus admodum intersitis domibus, distans, intra forum; tum *publicum* itinerantium *diversorium*, signo cervi aurei, conspicuum; post haec, tabernae publicae, granarium item, *Zitopoeia*; et denique *xystus* publicus, iaculandi exercitio destinatus. Privatis aedibus, si paucissimas excipias, suburbia, haud superbiunt. Praecipua est *Principis Eszterházi*, in edito loco, prope portam *Viennensem*, amoeno situ, excitata, quae tempore comitiorum in primis frequentabatur. Domus, oppido eximia, ordine, in altum, gemino, decorisque fenestris, instructa. Huic muri vastitate accedit domus *Societatis Iesu*. Multum et haec habuit elegantiae; sed, ubi hospites, in urbem immigraverunt, a pristino decore videtur remisisse. ut taceamus reliquas. Quae per vicos remotiores sparguntur, humilis admodum fabricae sunt, et ad faciendam magis oeconomiam, quam luxum, comparatae. Tantis enim malis divexata urbe, mirum est, unam alteramve aediculam superesse adhuc, in suburbana hac regione; sed sunt tamen quadrigentae et nonaginta, numero. Inter vetustissimas referunt, domum quandam, *plateae*, ut vocant, *argenteae*; tametsi sint, qui vicum *Schlipperensem* primum coepisse commemorant. Forum suburbii [p. 61] amplum est, neque indecorum. In medio fontem habet salientem, Anni MDCCXIX. opus, elegans omnino ac solide factum. Labrum e caeso lapide, pedes summum quinque altum, et in orbem circumductum, est. In huius medio, silanus arrigitur, statuaria opere affabre factus, et varie aquas sparsurus, magno, non spectantium modo oblectamento, sed emolumento etiam communi; nisi identidem, caelo inprimis sicco, parciorebus aquis inundaretur, aut plane fieret^{f)} siticulosus. Reliqua pars fori urbem circuit, centuum passuum interstitio, a moenibus seiuncta. Atque hunc quidem ambitum, alibi opificum tabernae, collectae alibi in lacus aquae, passim vero, tiliae ex industria consitae, amoenum reddunt, et vespertinis deambulationibus idoneum. Nempe, ut incendia suburbii, ab urbe interiore, arcerentur, tiliis, ineunte saeculo XVIII. fossarum margines conseruerant *Sempronienses*; quarum tamen plerasque, cum obsidio *Rákóczi*ana, tum confluentis ad mercatus multitudinis, seu incuria, seu petulantia, confecit. Quod inde spatii superest, vici suburbani, de quibus diximus, quadrifariam occupant; Romanorum forte instituto, qui urbes sic fere dividebant. Totius autem ambitus, fossis, iuxta murum ductis, XII. plus minus stadia, complectitur.

§. XLV.

Agri Semproniensis habitus. Extra moenia, horti sunt, leviter instructi, et non nisi culinae causa; cultus elegantiam, metu belli, motuumque frequentium, prohibente. Hinc et illinc, molarum aedes

^{f)} Ita est, neque enim scatet aquis; ut adeo usus sit nullius.

conspicias, quarum novem numerantur. Ex ea parte, qua *Viennam* [p. 62] itur, haud procul a moenibus, munimentum se obiicit, collinae positionis, quod ad retorquendum hostem, proximo bello civili, substructum fuisse, meminimus. Cui suppar, alterum, infra portam *Bocskaianam*, simili positu, conspicitur. Inde rus, pratis mixtum, perpetuo agrorum frumentariorum tractu, in meridiem procurrit. Versus *Austriam* montes adsurgunt, quorum proximi *Hochwald*, *Botschiberg*, molli clivo se in altum adlevantes, urbem mire exhilarant. Accedit *Leber*, qui praeterquam, quod vites alat, etiam nemus ostendit, arboribus castaneis, eleganti forma, umbrosum. Sed quidquid ab occidente in septemtrionem vergit, concavum est, atque ex depresso campo, in editos agros, elatum. Quod ubi in planitiem desiit a dextris, a sinistris in vallem rursus deprimitur, solumque dat, vineis utcunque idoneum. Ultra, lacuna occurrit, prope pontem lapideum, territorii arbitrum, ubi A. MDCLXXXIII. multi nobilium virorum, in conflictu cum *Tartaris*, occiderunt. Hinc duae piscinae sunt, molis utiles, et piscium divites, quibus in singula triennia, stata piscatione exemptis, recentes foetus immitti solent. Atque similis fere, et versus *Peisonem* terrae est positio, dum silvae ineant. Tunc enim mollissime in altum regio adsurgit, declivi postea gibbo, in lacum desitura. Collis dorsum quercus tegit; vites latera vestiunt, vinetis, fructu utrinque variantibus. Quae ad urbem respiciunt, laude non carent; sed nobiliora sunt, quae ad lacum porriguntur: hinc vinum illud celebre, quod alibi laudavimus: hinc illae vitium silvae, quae virente undique solo transeuntes, pulchre afficiunt: hinc nobiles illi tractus, [p. 63] *Krässtner*, *Saz*, *Klausner*, *Steiner*, *Kircher*, reliqui, quos ordine subsequuntur vici: *Wolffs*, *Kopház*, *Harka*, *Wobndorff*, *Agendorff*, *Loipersbach*, *Klinbach*, *Megyes*, totius terreni ambitu, aliquot milliaria complectente.

§. XLVI.

Fuit haec, externa urbis facies, et agri indoles. Cives, non unius generis sunt. Mixti, nobiles, cum ignobilibus vivunt. Intersunt et peregrini indigenis. quod, etsi genus variat, lingua tamen una utuntur. *Germanice* loquuntur omnes, illis¹ quoque, qui a suis, os aliud acceperunt, *Germanico*, ob societatem, adulescentibus. Sive enim *Hungari* sint, sive *Slavi*,^{g)} sive *Croatae*, maternum sermonem non adhibent, nisi cum advenis, et inter suos, loquentes. Alioquin paucissimi sunt, qui *Hungarica* ignorent. Quibus ea domi addiscere non licuit, percipiunt ad *Hungaros* exmissi. Mirum dictu; multi, quum vix anni dimidio emanserint, expedite sermocinantur redeuntes. Inde puto, *Teutonicam* civitatis dialectum *Hungarismos* redolere; quamvis parum ab *Austriaca* differat. Religio partim obtinet *Romano-Catholica*, partim vero *Evangelica*. Catholicis, intus et extus templa sunt: illis, domo oratoria, in interiore, schola vero, in exteriori urbe, cum coemeterio, cuius supra meminimus, circumscriptis. Neque autem sicuti diverso cultu, sic et animis dissident. Pulchra inter utrosque concordia, exemplo esse potest urbibus reliquis, utramque religionem foventibus. Inter magistratus praesertim, ea est animorum coniunctio, ut quum

*Civium
ingenium,
lingua ac
mutuus
convictus.*

^{g)} Non est diu, cum et Slavi, habitatum accederent ad urbem. Iam in dies gens haec multiplicatur, suntque ex ea non pauci, in civium numero, arte sellularia, rem facientes.

¹ corr. ex *illi* sec. ms. G p. 72., ubi littera *s* deleta temere in *illi* commutatum

bipartito dividantur religione; consiliis, et publicae utilitatis amore, unum sint: nec facile permittunt plebi, ut pacem communem turbet. [p. 64]

§. XLVII.

Magistratus superior, et inferior.

Magistratus, ordine autoritateque, differunt. Superior namque alius est, qui *Senatu* absolvitur; inferior alius, qui ex populo constat, quem ideo *Selectam Communitatem* vocant. Liberrimis huius suffragiis, et senatores eliguntur, et ex his, consul, iudexque. Senatus, in festivitate *D. Georgii*, munus accipit, ex quo primum *iudex*, tunc demum *consul* eligitur; tametsi, hic, illi antiquissimo iure antecedit. quam quidem praerogativam, ad *Romanorum* instituta, nihil dubitant referre *Sempronienses*, quorum moribus, consul, praetorem, anteibat: cum in reliquis *Hungariae* liberis urbibus, id contra se habeat.ⁱ Uterque hic magistratus, *Consul* et *Praetor*, dignitatis insigne, scepra accipiunt. Ligna fuisse olim, inscriptio, quam consulare illud praefert, indicio est.

OLIM LIGNEUM, IAM IN HANC FORMAM

IMMUTARI FECIT
INSIGNE HOC CONSULIS L. R. CI[VI]T[A]TIS
SOPRONIENSIS SOLEMNE
EBERHARDUS ARTNER
CONSUL MDCXLII.

Atque istud quidem Consulis, uti muneris dignitate, Iudicis illo, gravius, ita argenti modulo, ponderosius est. Uterque festo *D. Georgii* die, ex privatis suis aedibus, comitante omni, cum senatu, tum *communitate*, in praetorium id deferunt, liberrimis civium suffragiis reddendum. quod rursus is, qui plurimum punctorum fert, in domum suam, insigni pompa, inter musicorum concentus adplaususque omnium, defert; comites, tam solemnis ac faustae ex curia reditionis, sportula cohonestaturus. Antiqua tamen consuetudine inolevit, ut Consul Praetorque, delatos ita fasces, toto biennio gerat, exactoque anno priori, dignitas rite collata, adfirmetur in annum posteriorem. Si vero suffragia id non ferant, indicio est, voluntates civium, offensae alicuius interventu, alienatas esse: quod tamen raro accidisse meminimus; quando, curam administrandorum magistratuum huiusmodi, ita sibi commendatam habent viri optimi, ut et reipublicae utiles sint, et famae suae commodi. Antequam, ad electionem Iudicis et Consulis accedatur,¹ novitii *communitatis*, id est, qui arbitrio magistratus recens sunt cooptati, a primario tribuno plebis, officii sui admonentur: ut comitia urbica, *Gemein Tag* adpellant, frequentent diligenter; commoda² publica studiose curent; silentii leges, ne quid evulgetur temere, sancte observent: id quod isti, manu stipulata, solemniter spondent. Die postero,

¹ corr. ex *acedatur* ² corr. ex *commda*

ⁱ *Quae hic sequuntur, ex notis Haynóczianis a Belio hausta. Vide [Ha] ff. 32^r-33^v. Vide etiam notam nostram i. in pagina sequenti.*

qui D. Marco Evangelistae, sacer est, [[Ha] f. 32^v]ⁱ *Communitas* in curiam convenit, ut pridie eius diei, palliata, sive togata, senatu domi remanente, ad legendos vel senatores novos, vel tribunos populi, quod fit omnino absente senatu. Arcessuntur quidem a *Communitate* per nuncios, summa ordinis senatorii capita, *Consul*, et *Iudex*, in Curiam, qui vero, breviter salutati a tribunis, et de libertate *Communitatis* veteri, compellati, loco interiore Curiae, ubi senatoribus locus proprius est, aperto, et tradito plebi, libertatis, atque officii sui admonitae, discedunt iterum. Ita, in absentia senatus, populus tribunos sibi aut novos per suffragia deligit, aut veteres, bene de re publica merentes, confirmat: quorum semper quatuor esse oportet. Si quis praeterea in ordine senatorum locus vacat, hunc supplet. Eo fine¹ nominantur candidati, e numero potissimum eorum, qui tribunitiam potestatem cum laude gesserunt, hisque dimissis, feruntur suffragia a singulis. Dicebantur haec ante aliquot annos non nisi in aurem eorum, qui reliquis praesidebant, uno vota connotante; hodie coniiciuntur in urnulas, nominibus candidatorum distinctas, calculi, punctis, si quid valere debeant, notati, reliquis inanibus. Facta [f. 33^r] haec mutatio est ad declinandam aliorum invidiam, atque offensam, occultandumque favorem suffragantium. Punctum enim, vel digito uno sic celari potest, ut nemo animadvertat, cui faveas. Eadem calculandi ratio servatur, in eligendo sive tribuno, sive senatore, sive Iudice, sive Consule. Confecto hoc negotio, antequam dimittatur concio, revocantur in Curiam *Consul*, et *Iudex*, de processu rei gestae per tribunos edocentur, atque, ut locus iste sanctior rursus a meridie pateat, *Communitati*, rogantur. A prandio igitur denuo sola *Communitas* cum tribunis ἄδύτων hoc, praesentibus sub initium et finem iisdem duobus antistitibus, ingreditur, muneraque minora idoneis e gremio sui viris distribuit.*

Tertio demum die senatus convenit in curiam, ad publicas deliberationes, et, quasi tempore pacis de bello sollicitus, ea curat, quae ad defensionem custodiamque urbis, et arma tractanda, pertinent. Intersunt igitur comitiis tantum ii e civibus, et quidem armati, qui militares sustinent ordines ac dignitates, ut sunt Centurio civitatis, Pro-Centurio, Praefecti Vigiliarum, Vexillifer, Decuriones, et si qui sunt alii, quos communi nomine *Ritterschafft*, quasi *Equestrem ordinem* vocamus. Si quis ex horum numero per mortem desideratur, aut tempus a legibus praescriptum explevit, auctoritate senatus suppletur lacuna. Praefecturae enim hae militares non sunt perpetuae. [f. 33^v] Quaestores, sive Camerarii, vinorum aestimatores, praefecti Villarum, sive Comites, Perceptores, viginti quatuor viri, creantur a senatu, circa idem tempus. [K p. 65]ⁱⁱ

*Talia sunt Platz, Fisch, Bier, Turm² Inspector, cetera.

¹ corr. ex fini ² lectio incerta

ⁱ Hic Belius Haynóczii verba, quae hucusque secutus est, transscribere desiit, ac in utroque manuscripto (scilicet in manuscripto K ac in observationibus Haynóczianis) notis significavit, quam partem observationum Haynóczianarum textui vellet asserendam, verbis illius primis in fine additionis suae descriptis („die postero, qui Marco Evangelistae sacer est” ac postea: „hier folget MS.”). Vide K p. 41. et [Ha] f. 32^v. Verba vero amici sui paullulum emendavit, quibusdam correctionibus in dicto loco factis (v. [Ha] ff. 32^v–33^v); in fine autem significavit paragrahum XLVIII. sequi (v. f. 33^v).

ⁱⁱ In observationibus Haynóczianis Belius haec annotavit: „§. XLVIII.”, id est, textum in manuscripto originali (K), ubi §. XLVIII. est, continuari admonuit. Vide [Ha] f. 33^v. Vide etiam notam nostram priorem.

§. XLVIII.

Conventus magistratum, et regiminis ratio:

Coit, singulis hebdomadibus, senatus, si res poscat, saepius. Huic, cum auctoritate, praesidet Consul, Praetor autem, primum omnium fert suffragium; reliqui ordine, quid e resit, dispiciunt. Haec *Senatus consulta*, improbare, plebi non licet, quin et id, quod extra conventum, *Iudex* discernit, pro communi senatus consulto habetur. Itaque, in actiones civium advertere, aestimare tabernarum merces, statuere annonae pretium, *Iudicis* arbitrio relinquitur: *Consule*, publicas aedes, moenia, excubias, vigiliisque, ad mensum, item, urbi agrum, et vicos procurante. Quod porro, ad oeconomiam spectat, observare cellas et granaria, prospicere redditibus, eosdemque augere, res, bello necessarias, adparare, curare rus, vineas, piscinas, denique instaurare aedificia, Consule auspice, *Quaestoris* partium esse, ducitur. Si quid in commune consultum est, id, unanimi omnium adsensu, confirmatur, ac, si in tabulas referri oporteat, urbis sigillo, ex more, praemunitur, insignia referente *Pisoniensium*, quam simillima, *cerae impressa rubrae*. quorum quidem decora, [p. 65a] ad hunc modum cecinit DÁNIEL HAYNÓCZIUS:ⁱ

*Inclita SEMPRONII quae sint insignia castris,
Quod flos Pannonii delictumque soli est,
Scire cupis? Castris sunt moenia saxea fortis,
Turribus in medio condecorata tribus.
Quarum quae media est, supereminet¹ alta, duabus
Adfulget fausto sidere stella micans.
Porta patens valvas reseratas pandit amicis,
Ferratis clathris hostibus illa minax.
Cingit utrinque rubens sinuosa lacinia scutum,
Exornat cristis cassis aperta caput.
Sic castrum castro donavit gratia regum,
Quam sibi devinxit non temerata fides.
Ultima Romulidum genti debetur origo,
Ast hodierna suis gloria principibus.* [p. 65]

§. XLIX.

*Sempronien-
sium, in
bonis civibus
educandis,
providentia:*

Erat hoc urbi nostrati antiquitus proprium, ut rebus suis, et tempestive semper prospiceret, et prudenter. Certe, viris caruit numquam, qui ad capessendos magistratus idonei essent, atque rebus agendis pares. Longum foret, prisca summorum virorum nomina, recolare, qui de *Sempronii*, cum salute, tum commodis etiam, immortaliter sunt meriti. Hi, tametsi secum tempora sustulisse meliora videri possunt; tamen, ad eum modum emortui haud sunt, quin existant, sui, hodieque similes. Quod equidem laudatissimae huic sollicitudini tribuo, qua curate prospiciunt, [p. 66] non magistratus tantum urbis; sed patres etiam familias, ut sint, ex suorum numero, qui iuventutem, omnem,

¹ corr. ex *superminet* sec. [Ha] f. 34^v.

ⁱ Cf. [Ha] f. 34^v.

in melioribus litteris, collocent, exteras regiones adeant, atque inde reduces, rebus, in foro agendis, adsuescant. Quibus rebus fit, ut si viris indigeat respublica, eximius bonorum numerus, difficilem reddat electionem, neque opus sit, adscitos peregre homines, ad civitatis iura adlegare: id quod nos quidem in praecipua, *Semproniensium* felicitate, deputamus; desideravimus, contra in *Pisoniensibus*, et alibi. [p. 66a] Quid? quod *Semproniensium* ingenia, studiis meliorum litterarum, in primis sunt idonea. Rari sunt civium filii, qui non Palladis, litteratae maxime, castra sequantur. qui deinde saepius ad insignem eruditionis gloriam pertingunt. Possemus, longos doctissimorum virorum catalogos contexere, qui rempublicam *Semproniensem*, rebus sapienter administratis, extra modum ornaverunt: nisi id panegyristes domestici fecissent cumulatissime. Nequimus tamen silere, dilaudatum toties *Christophorum Lacknerum*, *Guilielmum Artnerum*, *Iohannem Andream Lochnerum*,¹ *Dobneros* item, *Sayleros*, *Krameros*, et laudatissima nomina alia. Hodie, ad gloriam id magis, quam ad incrementa commodaque urbis pertinet, quod civica adolescentia, iactis in studio litterarum, fundamentis, militiae nomen dare occupat. Laudabilem illi quidem, et dignam maiorum suorum imitatione, Reginae, navant operam; quando, partim vitam sanguinemque pro augusta domo Austriaca, viriliter profundunt; partim, honores militares, cum dignitate sustinent: si quid tamen coniectura, si quid divinatione adsequi possis, mente praecipias, oportet, sic eventurum, ut post lustrum alterutrum, viris sint carituri *Sempronienses*, domi reipublicae necessariis: hac potissimum tempestate, cum alienigenae, quin et populares, iure civitatis, arceantur.ⁱ [p. 66]

*ingenia,
litteris idonea:*

*hodie,
militiam
civium filii,
inconsultius
forte, sequi
incipiunt:*

Viri nobiles, quibus lubet possidere aliquid in civitate, legibus eius tenentur; tametsi vero libertate peculiari non gaudeant: vinum tamen, si quod ex sua agricolatione nanciscuntur, potus caussa, conscio *consule*, libere invehunt. Alioquin, multi, civitatis iure accepto, mixtim, cum urbana multitudine, agunt, et commode, et tranquille.

*nobilium, in
urbe, ratio:*

§. L.

Vestis pluribus *Hungarica* est, *Germana*, [p. 67] potioribus, cuius modos, subinde variant. Nam, quod *Vindobonae*, urbs nostra vicina est, illius novandi imitantur rationem, qui id a se fieri posse, autumant; mulieres maxime, et qui distingui a plebe cupiunt. Nec, quod ita factitant, prodigalitates possunt temere incusari: quippe, quod variatio ea, plus saepe splendoris habet, quam pretii. Deinde, non item, quod nobilibus familiis, plebi, imputari potest. Haec profecto, uti est sorte exili, et exhausta; ita vestitur etiam, magis ut necessitati consulat, quam serviat luxui. Unam alteramque vestem habent mundiorem, quam diebus festis induant, reliqua parabilior est. Connubiis non festinant; sed, prout de vivendi modo, inter nubentes convenit, coniunguntur. Dotem, non virgo iuveni, sed virgini iuvenis, offert; mutua tamen et hac, inter utrosque obtinente, si sponsa sit vidua. Nuptiarum solemnities summa modestia, pauci cum choreis, celebrant, neque hi, nisi forte plebei. Vivunt plurimi, tam inter amoris, quam auxilii

Vestitus Semproniensium:

matrimonia:

¹ corr. ex *Lacknerum* sec. [Ha] f. 33^v.

ⁱ *Quae hic de ingeniis Soproniensium scribuntur („Quid? quod... civitatis arceantur”), ex magna parte ex Haynóczio Belius transscripsit. Vide [Ha] ff. 33^v–34^r.*

mores:

amplexus, marito uxoris, et vicissim uxore, mariti vices, sublevante. Itaque, certant inter se honestissima diligentiae aemulatione, adnitentes rem familiarem, cura sua, et conservare iugiter, et facere opimioem. Parentum virtutes, liberi referunt; patres filii, filiabus vero matres, plane imitantibus: ut *Semproniensium* etiam exemplo constet, non alia via facilius, sive ad virtutem, sive ad vitia deduci liberos, quam parentum imitatione. Fratrum sororumve filiis, idem apud patruelem, aut avunculum, qui apud parentes, paratus est amor. Cunctis, magna invicem coniunctio. Ingentem dolorem parit, casus mortis; sed et aliorum, quos diligunt, obitum moeste ferunt. Ad[p. 68]venas, in primis amant, coluntque. quibus, si usquam honor habetur, heic tanti fiunt, ut recedere doleant. Virtutum civilium princeps est, quod, eo in regem sunt amore, ut vita, et facultatibus, carere malint, quam fide adversus principem. Verbo, nisi vini copia, plebis quandoque mores vitiaret, primorum autem non paucos, alieni luxus aemulatio, in transversum ageret; *Sempronium*, in iis urbibus haberi posset, quae sunt moratae optime beneque constitutae. Difficile est vero, *Baccho* adfluere, non item *vitiis*, in primis homini plebeio, vitae felicitatem, cibo et potu, metienti.

§. LI.

Vitae sustentandae ratio, vineatica est cum primis:

Vitam, plerique civium ex agro sustentant frumentario, et vineis, quarum cultu occupantur plurimum. Emunt vineas, quantas possunt, et quod inde reddituum acceperunt, aere vicissim commutant. Unicus vini proventus, aeri, lucrando idoneus, hic censetur, cum res agraria alia, vix sufficiat alendae familiae. Itaque, maxima pars, id dat operam, ut, et vindemiam largam habeat, et si tempus ferat, aere commutet, non plane parcissimo. Nihil viris incumbit magis, quam ut rusticentur longe adcuratissime; mulieribus interim omnia domi adcurantibus, quae ad vendibilis fructus commendationem spectent. Et sciunt omnino nostrae, quae sunt ad rem adtentiores, quemadmodum vindemia, non modo recte cogatur, sed vendatur etiam, cum foenore opimioem. Qui autem fructus, mercatoris palato improbantur, domi hos, sub haedera vendunt. qui si non respondent sumtui, saltem, quomodocunque reddunt impensam. Ce[p. 69]terum, si qua alia re excellunt feminae *Sempronienses*, fructuum profecto est conditura. Quidquid praestantiorum pirorum est, prunorum, et persicorum, iucundissime torrere norunt, atque ita in capsulas reponere, ut lautissimis etiam mensis, summa adprobatione, adponi mereantur. Qui siccandorum fructuum modus, etsi passim in *Hungaria* frequentetur, nullus tamen, gratior, atque pretiosior eo est, quem *Semproniae* nostrae, longo usu, addiderunt. Adparet hinc, quam sit difficilis vita, cuius rationes solius agri cultu absolvuntur. Nunc enim saevitia caeli, spem anni plane intercipit; nunc collectum fructum, necessitates aliae, ante consumunt, quam in rem verti possit. Itaque, providentia oeconomus opus est, ne se suaque, uni, eidemque dubio proventui, credat. Quare fit, ut multi nostrorum, praeter vinearum cultum, aliis quoque operis invigilent. Qui litteris non proficiunt, mercatura vitam sublevant; alii in artes incumbunt sedentarias. Multi, quaestus gratia, nihil non faciunt; nunc e vini, nunc e frumenti, nunc etiam e pecorum, aliarumque rerum, mercatu, lucrum sibi spondentes. Quod, quum inde ab antiquis temporibus, fieri vidissent, optimi reges, fora statuerunt, non hebdomadaria modo; sed etiam annua, quibus, facto viciniarum concursu, merces urbanae, vendi et redimi possent.

eius molestiae:

quae Semproniensium sint occupationes reliquae:

Praeterquam enim, quod singuli *Dies Veneris*, foro frequentantur, adiecit his LUDOVICUS I. diem *D.D. Elisabethae*, et *Margarethae*; quos postea MATTHIAS, et alii reges auxerunt, cum *Dominica Invocavit*, tum, *die Philippi* et *Iacobi Apostolorum*. His, anni vicibus, [p. 70] tanta hominum multitudo confluit, ut non tantum merces domesticae vendi possint; sed et redimi, quod adfertur. Vini vero ad externos avehendi, quae sit nostris libertas, quia alibi docuimus,ⁱ non est opus heic recognoscere.

mercatus hebdomadarii, et annui.

§. LII.

Sunt itaque *Sempronii*, expeditae ad vivendum, rationes, his, qui, vel ipsas rerum, quae iniiciunt, difficultates, norunt, sibi, quasi tributarias reddere. Unum istud, ad urbis felicitatem deesse videtur, quod amne careat, navigationis patiente. quem, si indulsisset natura, nae mihi *Sempronium*, inter opportunissima loca *Hungariae*, referri mereretur. Nunc, tota urbis commoditas, agri et vitis bonitate, absolvitur. Nimirum, gaudet terra, potissimum pulla, putri ac resoluta, crebris fonticulis, et rivulorum maeandris, amplissimum rus, amoeno regionis habitu, irrigantibus. Nihil est, quin heic optime proficiat. Frumentum certe omnis generis, quin et legumina, ita laetantur, ut illis, quae ex interiori *Hungariae*, venum adferuntur, multo antecellant. Nam, habent hoc omnino agri, situs collini, modo sint ad sementem accipiendam reddendamque idonei, ut grana procreent, sicuti gluma inducta tenuiore, ita, non copiosioris tantum, sed etiam subactioris farinae. De vino diximus^{h)} alibi. Arborum certe fructus, post *Köszögiensem* agrum, nusquam fere melius convalescunt. In his sunt: *Pruna*, *Persica*, *Pyra* item *Papolicina*, *Cosomana*, *Pergamotena*, nec non *mala Bosnica*, *Misnica*, *Cydonia*, *Berolina*, *Paradisiaca*, et, quae recensendo fatigabere, alia. Frugum haec genera, ita condire norunt feminae *Semproniensium*, ut augustalibus etiam mensis, inferri soleant, aestimarique. Excoquant ea primo leniter; atque calore torrent modico et suavi. Tum, ubi succum nativum intra se traxerunt, adventitio illo, quem prima coctura ediderunt, semel iterumque inungunt. Tandem, in umbra, aere tamen libero, arefactos, scite, in capsulas ligneas componunt, atque, harum superficiem, amigdalorum segmentis, eleganter dispungunt. Hi demum fructus, deferuntur et in transmarinas regiones, edunturque magna palati, adprobatione. Nucum arboribus o[p. 71]paciae sunt silvae, maximae castanearum, quas superius descripsimus.ⁱⁱ Neque pecori pascua desunt, sive id in silvas agatur, sive in patentes campos. Quin, et foenum egregie proficit, et quod e tenero est gramine, densoque trifolio, valet profecto, non ad pabulum tantum, sed etiam ad saginam. Ligna caedua, silvae ac nemora, aegre iam sufficiunt, ob deiiciendi licentiam, qua prisci illi cives, usi sunt. Piscinas etiam passim constitutas, videas; tum, ut ad emissaria, molas agant; tum, ut urbanae multitudini, pisces suppeditent, qui, quod non sufficiant, e *Rabo*, petuntur, adventantibus in statos dies, qui has quoque delicias, ad urbem adferant. Eodem modo, quidquid

Urbis praecipuum incommodum, quod undosa amne careat:

opportunitas omnis, vite absolvitur, et agro frumentario:

pomorum et nucum varietas:

reliqua ruris bona:

^{h)} In Prodomo Operis, peculiari Tractatu, DE VINO SEMPRONIENSI.ⁱⁱⁱ

ⁱ Vide supra paragraphum XXI. in pp. 116–118.

ⁱⁱ Vide supra paragraphum VII. Membri Physici in Parte Generali, in p. 53.

ⁱⁱⁱ De hoc tractatu vide notam nostram i. in p. 53.

praeterea necesse est, quove urbis fundus caret, ad publicos mercatores, affatim advehitur. *Sempronienses* interim, quod domi nequeunt, *Vindobonae*, aere possunt commutare. Sed vina non est, ut aliorum avehant, advolantibus *Silesiis*, qui ea plaustris numerosioribus, educunt. Quae forte viliora sunt, quam ut mercatoribus placeant, domi veneunt. id quod civium singulis, quibus est aliquis vinearum modus, vetere iure, liberum est. Venatus iucunda est, hinc et illinc, opportunitas, leporibus in primis occurrentibus; tametsi, nec apri desint; aves autem, uti sunt, turdorum varia genera, sturni, vinearum illi depopulatores, vix est, cur memorentur. Istis commoditatibus, mirifice congruit, caeli habitus, atque aeris salubritas, quae singula, multos optimatum, etiam peregrinorum, allicuerunt hucusque, ut hospitatum huc accederent, quod, [p. 72] quantum fecerit ad urbis celebritatem, sed quantos etiam ad novandos mores, nihil adinet dicere.

*caeli, apud
Sempronien-
ses, habitus.*

§. LIII.

*Sempronien-
sium ditio:*

Denique, meminisse decet, ditionis *Semproniensis*, quam antiqui illi homines, urbi coniunxerunt. Quemadmodum enim assiduitati, comitem frugalitatem adiunxerunt; ita, non erant contenti, quod domesticis opibus valerent, nisi et rempublicam opulentam post se relinquerent. Quam quidem curam, atque studium, singularis optimorum regum in urbem, et propensio, et liberalitas, mirifice adiuvit, ut potuerint omnino, in plures vicus, urbanam ditionem prorogare. Nimirum, temporibus BELAE IV. hoc est A. MCCLXIV. *Agendorffium*; post, sub LADISLAO CUMANO A. MCCLXXVIII. *Klinbachum*; inde sub ANDREA Veneto, A. MCCXCII. *Wobndorffum*; tum sub CAROLO I. A. MCCCXXVI. *Megyessium*, et vicus *D. Wolffgangi*, *Harca* deinceps, cum *Kopházo*, sub aliis; et ultimo sub FERDINANDO I. *Loipersbachum*, Semproniensium iuribus, adscripta sunt. Ditam, ad eum modum, urbem, prisci reges voluerunt. Hodie, quia non amplius integrum est, fines ditionis prorogare, id dant operam, magistratus, ne, quod maiorum virtus peperit, sive temporum iniuria, sive sua ipsorum culpa, dissipetur.

*a quibus
regibus indulta
urbi:*

*epilogus
auctoris.*

Atque ista erant, quae de SEMPRONIO, [p. 73] fide quam potuimus, optima, scribere habuimus. Numen iam aeternum, veneramur, ut sibi urbem, et huius cives, porro habeat longe omnium commendatissimos. [G p. 83.]

SECTIO II.

DE KISMARTONIO

S Y N O P S I S.

KISMARTONII <i>origo tenuis: datur pignori</i> Friderico III. <i>adseritur Hungariae a Ferdinando III. fit Libera Regia Civitas</i>	§. I.	<i>Curia, Forum et vici civitatis</i>	§. V.
<i>Fata Kismartonii</i>	§. II.	<i>Religio Catholica: lingua Germanica</i>	§. VI.
<i>Positus urbis eiusque interior habitus</i>	§. III.	<i>Magistratus urbis</i>	§. VII.
<i>Aedes sacrae: Divi Martini: P. P. Franciscanorum: Monialium Augustiniana-rum</i>	§. IV.	<i>Civium tenuitas, reditus agrestes</i>	§. VIII.
		<i>Vestitus incolarum: occupatio et mores</i>	§. IX.
		<i>Quae sit urbiculae opportunitas</i>	§. X.

§. I.

KISMARTONIUM, duobus in septentrionem, milliaribus, *Sempronio* abest. Germanis *Eisenstadt* dicitur; forte, quod ferrum aliquando praebuit; tametsi hoc obscurius sit multo, quam, cur *Kismárton* vocetur ab *Hungaris*. Hi certe ad aedem, ei divo sacratam, respexerunt. Olim, vicus fuit, postea oppidum, humile id quidem ac tenue. Constat, ab *Elisabetha*, Friderico Imperatori, pignori locatum, cum reliqua circum regione, diu ad *Austriam* pertinuisse. Etsi namque MATTHIAS CORVINUS, multa, ex eo pignore *Hungariae* adseruit; tamen *Kismartonium*, *Frakno*, et nonnullae arces oppidaque alia, tum etiam *Austriacae* ditioni subiecta fuerunt, cum celebre illud pacis foedus, in[p. 83.] ter MATTHIAM CORVINUM, et FRIDERICUM III. *Neostadii Austriae*, coaluit. Neque prius regno accessit, quam A. MDCXLVII. sub FERDINANDO III. Eo enim tempore indictis *Pisonii* comitiis, et redemptum, et in numerum *Liberarum Hungariae urbium*, relatum est. Verba legis^{a)} sic habent: *Quod¹ sua Sacra Caesarea ac Regia Maiestas,² Dominus noster clementissimus, ex singulari plane ac paterno erga hoc suum regnum affectu, et propensione ad resignationem, et receptionem Dominiorum, Bernstein,³ Ginsz, Aisenstadt,⁴ et Hornstein, eorundemque regno incorporationem sine disputatione effectuantam, iuxta articulum XXXVII. Anni MDCXXV. et Art. VII. Anni MDCVIII. post coronationem, et Art. XXXVIII. Anni MDCXXXVIII. certam commissionem benigne ordinaverit, et insuper ea occasione ad rectificationem aliarum quoque metarum, circa Austriam controversarum, eadem via instituendam,*

Kismartonii
origo tenuis:

datur pignori
Friderico III.

Adseritur
Hungariae a
Ferdinando III.

a) Articulo LXXI.ⁱ

¹ NOVELLAE 1698. p. 184. add. *vero* ² NOVELLAE 1698. l. c. *Majestas* ³ NOVELLAE 1698. p. 185. *Pernstein*

⁴ NOVELLAE 1698. l. c. *Aisenstadt*

ⁱ Vide NOVELLAE 1698. pp. 184–185.

*fit libera
regiaque
civitas:*

denuo, ac benigne sese resolverit, et pro actuali eiusdem commissionis effectuatione, pro festo beati Laurentii Martyris, proxime affuturo, in praefata Eisenstadt,¹ terminum quoque praefixerit, ac ex parte sua, certos etiam Commissarios denominaverit, et pro effectuatione eiusdem, mandata etiam ad saepe dictos² commissarios, iam statim expediri curaturam, se benigne obtulerit; pro eo Maiestati Suae Sacratissimae immortales agunt gratias etc. Splendide enim, et in celebri procerum comitatu, restituta urbicula est. Receptae autem inter civitates liberas regiasque, documentum est, sanctio A. MDCXLIX.¹ Et quia, inquit, civitas quoque Kismárton,³ ab Austriaco similiter Dominio, regno incorporata, et per Suam Sacratissimam Maiestatem, Statibus et Ordinibus benigne recommendata esset; ea propter,⁴ ipsa quoque ad publicos⁵ regni consensus, et vota, ad instar⁶ ali[p. 84.]arum Liberarum et Regiarum Civitatum, sublati pari modo, si qui occasione Domini Austriaci irrepsissent, abusibus, admittitur.

§. II.

*Fata
Kismartonii:*

Multum illis bellis, quae MATTHIAS Corvinus, adversos *Austriacos*, diu et pertinaciter gessit, oppidum pati oportuit. In primis vero, impetus ille *Turcicus*, qui A. MDCLXXXIII. Hungariam concusserat, ita eam adtrivit, ut usque dum calamitatis illius notas retineat. Quidquid enim, sive ruri, sive domi possedit, barbarorum praedae cessit. Etsi autem postea recreari coepit; tamen, coorta seditione *Rákóczi* nova ei denuo tempestas incubuit. Annus erat quartus, post millesimum et septingentesimum, quum adveniente seditionum caterva, nisi prorsus pessundari vellet, in eorum potestatem concedere debuit. Itaque, ingenti subsectorum numero, isthic collocato, non viciniam modo, sed *Austriam* quoque, in formidinem coniecerunt. Factis enim, quaquaversum, excursionibus, quidquid obvium erat, ad modum saevientis procellae, populabantur. Diu hae durarunt calamitates, neque prius soporari potuerunt, quam adventante *Heistero*, Caesarianorum duce. Huius enim exercitus, primus erat, qui eiectis praesidiis, non *Kismartonium* tantum; sed etiam vicinitatem omnem, locaque munita, Caesaris ditioni adseruit. Praesidio accepto, ita se postea gesserunt, *Kismartonenses*, ut non modo suo regi fidem adprobarent; verum hostibus etiam, quoties adpropinquare ausi sunt, sese fortiter obiicerent.

§. III.

*Positus urbis,
eiusque inter-
rior habitus:*

Situs loci, eximie hilaris est, atque iucun[p. 85.]dus. In septentrionem colles adsurgunt, montis, quem *Laitberg* vocant; reliqua plana sunt, et segetibus idonea: quamvis, et vires haud inique alantur, ea parte, qua regio, in montem adlevatur. Urbs ipsa, longior est, quam latior, adeoque modica, ut vix ter mille passus ambitu complectatur. Muro praecingitur gemino, quem extrinsecus, fossa subsidet, ad iustam altitudinem depressa. Porta, quae versus *PEISONEM* prospicit, et decora est, et valida: cui altera, adversa urbis

¹ NOVELLAE 1698. l. c. *Ajsenstadt* ² saepe dictos NOVELLAE 1698. l. c. *saepedictos* ³ NOVELLAE 1698. p. 217. *Kis-Martón* ⁴ ea propter NOVELLAE 1698. p. 218. *ea propter* ⁵ NOVELLAE 1698. l. c. add. *similiter* ⁶ ad instar NOVELLAE 1698. l. c. *ad instar*

¹ Numerus articuli est 1649: XL. Vide NOVELLAE 1698. pp. 217–218., et CJH 1900. 1608–1657. p. 546. Notandum est non integrum articulum a Belio hic citari.

ora, qua *Austriam* versus itur, respondet. Propugnaculis, ad regulam factis, caret, turribus tamen circumsidetur, quae oppidum, non magis muniunt, quam ornant. A superiori porta, sinistrorsum, *Arcis* se moles obiicit. Ad hanc, peculiaris illa portio spectat, quae ab arce, ad sinistram, aliquot aedium ordines ducit. Reliquum, quod ad urbiculam pertinet, arci, ad dextram subiacet, elegantique serie, hinc et illinc, in plateas, propagatur: tametsi et hic, sua sit principi portio.

§. IV.

Aedium, quas habet, praecipua *D. Martino Episcopo*, sacrata est. Augusta structura adtollitur, compluribus aris interiora ornantibus. Parietes, undique tectorio opere levigati, et nitidi, nihil non elegantiae ostendunt. Ipsum etiam solum, testaceo an marmoreo, pavimento solidatum, nitoris habet plurimum. In medio, crypta emortualis depressa est, laxa ea, et plurimum cadaverum capax; ut monumenta prisca et recentia, hinc inde posita, sileamus. Turris aedi adnexa, altitudinis est modicae, eleganti tamen substructione, ad summum usque fastigium, exporrecta. Ex hac horarum intervalla, urbi, sono aeris campani, innotescunt. Altera aedes, sacris *Patrum Fran*[p. 86.]*ciscanorum*, addicta est. Condidit eam Comes Palatinus, *Nicolaus Eszterházi de Galantha*, cuius insignia hodieque ostentat. Paries lapide undique, et laterculo instructus, venusto intus fornice, concameratus est. E sinistro aedis latere, aditus est ad suggestum, eleganti artificio perforatus. Ara splendida, quam utraque parte, sedilia succingunt, ex materia cerri, pinive fabrefacta. Adiunctum aedi coenobium est, ex cuius vestibulo, specus templum subit, sepulturae *Domus Eszterháziae*, efformatus. In aditu levis descensus, spatium ostendit longius quidem, quam latius, in cuius medio, duo cippi marmorei, *PAULLI* principis ossa, cum coniuge, cooperiunt. In pariete, versus sinistram, locus visitur, muro inditus, ea longitudine, quae staturam hominis adaequet. In hoc funus adservatur,¹ primae coniugis, quam e domo *Eszterházia*, princeps duxerat. Incredibile dictu, cadaver est adhuc integrum, omnibus membris, quibus humanum corpus absolvitur, invicem cohaerentibus. Mulierem stare putares, vivam et vestitam splendide. Nam *PAULLUS* quidem, quoad vixit, novo habitu, in annos singulos exornatam, erigi in hoc loculo, vitroque et reticula ferrea, ne adtemeraretur, concludi curavit. Plane *mumiam* refert *Aegyptiacam*. Nam, et ita vulgo existimant, hanc, cadaveri perpetuitatem, arte inductam esse pollinctoria: quod iam non est locus disputare. Tertia aedes sacrarum est virginum, quae a *D. Augustino* nomen, *viven*[p. 87.]*dique ritum* acceperunt. Fundavit et hanc, celsissimi animi, princeps *PAULLUS ESZTERHÁZI* beneficiisque ita ornavit, ut non paucae virgines, aetatem, requieto vitae genere, isthic iam transmittant. Ceterum, ipsa aedes, spectati licet operis sit, et sacri apparatus dives, reliquis tamen exilior multo.

*Aedes D.
Martino sacra:*

*P. P.
Franciscanorum:*

*templum
Monialium:*

§. V.

Praetorium urbis, loco insedit perquam commodo. Aedificio amplo est, tricliniis opportunis, laeto adspectu, et substructione, non splendida magis, quam solida. Forum silanis

*Curia, forum
et vici civitatis:*

¹ corr. ex *adservantur*

diffluit, copiosis iis, et saluberrimas aquas, in altum eructantibus. Deducendis enim fontibus, locus non alius aptior. Scilicet, quidquid in obiecto editoque monte laticis salit, prono admodum huc lapsu, derivaveris. Quid? quod solum quoque urbanum: quippe, radicibus montis subsitum^{b.)} puteos, ubiubi caventur, uberes exhibeat, frigidus, et multae salubritatis. Hinc, vix ullam domum repereris, quae fonte, idoneo loco, depresso careat. Alioquin, urbis aedificia e lapide tophaceo, et incocto laterculo, instructae sunt, ordine pulchro et decenti, ut plateis iusto interordinio, spatium sit, quam pro urbis mole, laxius. Sed suburbia, partem maximam, arcis ditioni sunt obnoxia: quod inde reliquum est, urbi accensetur.

§. VI.

*Religio
Catholica:*

Cives Catholici omnes sunt, *Iudaeis*, [p. 88.] mercatus caussa, in arcis suburbano comorantibus. Effigies *B. Virginis, Mariae*, isthic adservata, quod miraculorum fama celebratur, sacris etiam peregrinationibus, locum fecit. Praeter *Patres Franciscanos*, et virgines *S. Augustini*, Plebanus sacris praeest. Lingua omnibus *Germanica* est. Multum vero dialectus eorum habet similitudinis cum *Austriaca*; nec tamen parum adsciscit a crasso illo modo loquendi, qualem passim per provinciam, observamus. Alioquin, viris haud caret, rebus gerendis, idoneis.

*lingua
Germanica:*

§. VII.

*Magistratus
urbis:*

Ceterum principi *Eszterházio* nil in urbem iuris est: suo illa senatui paret, quem tamen pauciores viri, quam apud urbes alias in more positum, e civibus lecti, constituunt. Et his, *Praetor*, quotannis novus deligitur, qui rebus praesit. Negotia minora, solus privatim disputat, de maioribus, in curia, adhibito senatu, dispicit; ita tamen, ut ea quoque, quorum penes plebem arbitrium est, ab universo senatu, diiudicentur. Duos ex plebe deligunt tribunitia potestate. Coeunt in senatum, nisi quid fortuitum et subitum inciderit, statis diebus. Inter cives non recipiunt, nisi quibus domus sunt, hos etiam ad religionem non minus, quam leges, et mores suos, adstringentes. Scholarum glo[p. 89.]riam non aucupantur, ob vicinitatem *Semproniensium*, ad quos studiorum caussa, suos mittunt. Habent tamen curam iuventae, ut vel primas litterulas domi imbibant, reliqua demum alibi conquisituri.

§. VIII.

*Civium
tenuitas:*

Civium,¹ pro loci portione, nec multi sunt, nec pauci nimis. Olim, crebris bellorum turbis, ad incitas redacti, tardius difficilisque convaluerunt, quod irrequieti homines, seditionem ex seditione serentes, redierint subinde, antecessorum maleficia cumulaturi.² In

^{b.)} *Sub radicibus montium*, inquit PALLADIUS, *et in saxis silicibus, uberes, frigidae, salubres*, scilicet, sunt aquae, maxime si in septentrionali parte fodiantur. De Re Rust. Lib. IX. Tit. VIII. 3. Edit. Gesnerianae p. 974.ⁱ

¹ malim *cives* ² corr. ex *cumulanturi*

ⁱ Vide PALLADIUS 1735. p. 974.

his calamitatibus, iure censueris *Rakóczianorum* vastationes, quibus, quidquid superiorum bellorum clades residui fecerant, in rapinam cessit: quod vero ab his relictum est, leniendis temporum iniuriis, vix sufficit. Certe lautiores aliquando civium rem fuisse, aedificia loquuntur, exquisitius facta, quam pro fortunae praesentis habitu. Reditus enim incolarum omnis, agresti proventu absolvitur; hoc est: frumento et vino, sed quod raro tam generosum gignitur, ut *Silesiis* mercatoribus adlubeat. Ager autem frumentarius, etsi fertilis est, idemque, et alii sementi, perquam commodus; tamen, quod exiguo est terreno, ditare cives non potest. Itaque, plurimis sustentandae vitae praesidia, ab opificiis suppetant, oportet. Pauci, mercatus sectantur, regionis circumsitae; quod tamen vitae genus lucrosum olim, a *Iudaeis* impeditum iam redditur, si non plane damnosum. Habent autem nundinarum dies statos, quibus confluyente viciniarum frequentia, aliquid proficiunt. [p. 90.]

*reditus
agrestes:*

§. IX.

Veste utuntur *Hungarica*; pluribus *Germanica* adhuc placet. Modestus tamen omnibus est habitus, et a rustico, non alia magis re, quam quod ex civitatis more, factus sit, discretus. Maritas a virginibus difficiliter separaveris; quia quidquid est sexus feminei, vittis, caput operiunt. Alias, forma haud invenustae, multo cultiores futurae, nisi laboribus domi, rurique durarentur. Perpetuus certe agri cultus, aestivi item soles, quos sine cessatione tolerant, exquisitissimos quosque vultus, adurunt deturpantque. Hinc etiam, praecipuum in connubiis auctoramentum, ne se mulier, voluptatis caussa, ductam putet. Proinde, ipsis incipientis matrimonii auspiciis, admonetur serio, venire se laborum curarumque sociam. Liberos, quam primum convaluerint, operis agrestibus, a primis annis, adsuefaciunt, multos tamen, etiam ad litteras destinant, qui demum vel sacerdotii regulas amplectuntur; vel si vitae civili se addixerunt, alibi potius, quam domi suae, fortunarum sedes quaeritant. Ceterum, in isto agricolationis studio, comes tamen sunt, et humani, neque non in peregrinos singulariter propensi, hi etiam, quibus res angusta domi est. Fide in regem sunt egregia, et quod domesticis non minus, quam agrestibus operis perpetuo destinantur, quietem, turbis anteponunt. Eaedem istae occupationes, lasciviam eis, et quidquid est illecebrarum, facile elidunt, ut vitam degant sollicitam magis, quam hilarem: nisi forte solemnia nuptiarum, et festivitates his similes, sint obeundae. Tunc enim, moris, qui vulgo obtinet, tenaces esse, accepimus, et ex industria profusos, et nugaces. [p. 91.]

*Vestitus
incolarum,
occupatio et
mores:*

§. X.

Opportunitate, haud caret urbicula. In septentrionali parte, montes habet, eleganti fastigio sese exporrigentes; angustius tamen sibi admensos, quam ut lignorum hinc civibus copia sufficiat. Montis radices, ut dictum est, vitis convestit. Utrinque, ad orientem, et occasum, modica declivitate, agri procurunt. Ad meridiem visuntur prata, quae streperus *Volcae* amniculus, medio decursu, irrigat. Venatus, qua se principis silvosi positus exporrigunt, et hic in valles subsident, in montes illic surriguntur, opportuna ubique commoditas, quae praeter feras vulgares, apros etiam exhibet; silvestri avium genere, passim magna multitudine, obvio. Palumbes in primis, et turtures, patriam heic statuisse existimares, ita frequentes, foeticant, qua tamen opportunitate, carent cives. Laetus

*Quae sit
urbiculae
opportunitas:*

attamen urbis, et positus, et aspectus, multum habet iucunditatis; praesertim ex arcis, quae urbi adsidet, elegantissima substructione; de qua infra ex instituto.

SECTIO III.

De Libera Regiaque Civitate RUSTINO

S Y N O P S I S

<p><i>Origo nominis, an a rure petenda: auctoris sententia: Rustum, concordat cum veterum Ulmis: concordat et situs ratio</i> §. I.</p> <p><i>Locus colonia Romanorum carere nequivit: quod ex amoeno eius positu, salubritateque aeris, colligas</i> §. II.</p> <p><i>Fata urbis obscura, et cur? adfligitur bellis Hungaro-Austriacis: quando ditioni Ováriensi accesserit, coniectatio</i> §. III.</p> <p><i>Donatur privilegiis a Maria regina: datur pignori, a sequutis regibus, duriusque habetur: a Ferdinando III. [p. 92.] novo diplomate, iura eius adseruntur</i> §. IV.</p> <p><i>Porro adfligitur a pigneratoribus: suo se aere indulgente Leopoldo, redimit</i> §. V.</p> <p><i>Refertur inter Liberas Regiasque urbes: eius decreti verba: locupletata urbis insignia, verbis diplomatis describuntur</i> §. VI.</p>	<p><i>Quando muro sit cinctum Rustinum: internus urbiculae habitus</i> §. VII.</p> <p><i>Praetorii positus, atque aedificium: administratio rei publicae: laus magistratum, sine mercede fungentium muneribus: pupillorum cura eximia</i> §. VIII.</p> <p><i>Aedes sacra gemina: vetustior, SS. Aegidio, et Pancratio, dicata: recentior S. Triadis nomine insignita</i> §. IX.</p> <p><i>Ruris circumfusi indoles: agri frumentarii pauciores: vineta laudatissima: Rustensium de vini sui praestantia, cum Sempronensibus, contentio</i> §. X.</p> <p><i>Rustensium opportunitas omnis, cultu constat vineatico: eius variae difficultates</i> §. XI.</p> <p><i>Civium ingenium: mutui convictus, et mores reliqui</i> §. XII.</p>
--	--

§. I.

Origo nominis, an a rure petenda:

Qui urbis nomen a *rure*, Latinorum vocabulo, derivatum eunt, nimia Romanae antiquitatis adfectione, id facere videntur. Aiunt, nimirum rus^{a.)} olim fuisse *Sempronii* illius, qui urbem vicinam, cognominemque condiderit. Haud equidem iverim inficias, rus illud omne, quod *Peisoni* circumsitum est, a coloniis Romanis, vel habitatum fuisse, vel

^{a.)} *Matthias* certe *Langius*, habito funebri, apud *Rustenses* A. MDCLXXIX. sermone, in eam ivit sententiam, docti cuiusdam hominis, qui idem ex veterum lectione auctorum observat, auctoritate inductus. Sed, neutri premimus pollicem.ⁱ

ⁱ *Haec oratio funebris Langii periisse, aut certe latere videtur; haud enim ullum eius vestigium indagare potuimus.*

certe possessum; sed, an ideo *Rusto* inditum sit nomen, id vero est, quod dubitationem habet, nullis facile coniecturis, superandam. Profecto autem, non est opus *Sempronii* manes in eruenda vocis origine, sollicitare; cum plane eius, ex *Germano* idiomate sit derivatio. Nempe, ab arboris genere, quod Germani *Rust*, sive *Rustbaum*, Latini *ulmum* dicunt, hodierna adpellatio nata est; quae tamen non minus natales *Romanis* debeat. Hic enim *Ulmi* veterum meliori successu quaerendi erunt, quam id ad *Ilmitz*, [p. 93.] vicum, adverso *Peisonis* latere, sedentem, CLUVERUS fecit.ⁱ Caussam denominationis non est, ut anxie requiras. Erat tunc forte *Peisonis* istud littus, ulmis, familiari uvidis locis, arbore obsitum, a quibus nomen loco subnasci potuit; quemadmodum id, et de vico *Ilmitz*, fas est existimare; *Illm* enim, et *Rust*, idem arboris genus connotare, praeter usum sermonis, testes sunt lexicographi^{b)} Germanorum. Quid, quod plura sunt passim loca, quae ab arboribus nomen traxere. Vicus profecto, eodem isto lacus margine positus, *Megyes*, a ceraso denominationem sortitus est, quasi *cerasetum* diceres. Proinde ex Latinorum *Ulmis*,¹ Germani, sive *Gothi* ii fuerint, sive *Boii*, sive recentiores alii, *Rust* fecisse existimandi sunt. Plane autem, si tabulas itinerariorum, et designata in iis, locorum divortia, subduxeris, *Ulmi* situs, in *Rustinum* quadrabit. Ita vero, habent tabulae:

Carnunto

Ulmo XIII.

Scarabantia XXV.

Sabaria, reliqua, XXXIII.

Iter nimirum describunt, *Carnunto*, colonia superioris *Pannoniae*, in inferiorem illam, in qua fuit *Sabaria*. Carnuntum, cuius hodieque exstant rudera, ad *Petronellam*, edita illa Danubii ripa, sedisse, prolixè LAMBECIUS^{c)} docuit. Hinc in austrum proficiscentibus *Ulmi*, id est: *Rustum* hodiernum obiiciebatur eodem illo, quod tabulae designant, XIV. mille passuum intervallo discretum. Inde *Scarabantiam* ibatur, *Ulmis*, XXV. millibus passu[p. 94.]um seiunctum. quod idem spatium, inter *Rustinum* et *Csepregum*, si istud sit *Scarabantia*, interfuerit. Nobis certe, haec, de *Ulmi* situ, coniectura, uti vero similior, ita CLUVERI^{d)} illa, multis modis potior est. Atque sic quidem, si Romana urbi nostrae denominatio quaerenda est, non ea iam a rure, sed ab *Ulmis*, repetenda erit.

^{b)} SPATEN p. 115. a. et p. 2383. a.ⁱⁱ

^{c)} In Augusta Bibliotheca Vindobonensi, quae iam non est ad manus.ⁱⁱⁱ Adde CHRIST. CELLARIUM, Geographiae Antiquae, Lib. II. Cap. VIII. p. 551. seq.^{iv}

^{d)} Vindeliciae Cap. v. p. 26, 29.^v

¹ corr. ex *Ulmi*

ⁱ Vide *Belii notam d.) in hoc paragrapho, ac notam nostram ei adiunctam.*

ⁱⁱ Vide STIELER 1691.

ⁱⁱⁱ Recte quidem meminerat *Belius Petrum Lambeceum de situ Carnunti in Commentariis suis de bibliotheca Caesarea Vindobonensi scriptis* (LAMBECK 1665–1669) fuse disseruisse; sed cum non esset ei „ad manus” liber ille, locum exacte annotare non potuit. De *Carnunto* vide LAMBECK 1665–1669. II. pp. 997–1002., et specialiter p. 999; vide etiam *ibidem* p. 35.

^{iv} Vide CELLARIUS 1701. pp. 551–552.

^v Vide CLÜVER 1616^b p. 26. „...*Ilmitz*, qui antiquum *Ulmi* nomen servat...”

auctoris
sententia:

Rustum,
concordat
cum veterum
Ulmis:

concordat et
situs ratio:

§. II.

*Locus colonia
Romanorum
carere
nequivit:*

*quod, ex
amoeno
eius positu,
salubritateque
aeris, colligas:*

Non potuimus ista siluisse: quippe, eorum, nemini, qui antiquam geographiam, cum nova contulerunt, observata. Pronum hinc est, de urbis antiquitate, coniectare. Nimirum, habuerunt isthic sedes suas Romani, cum *Carnuntum*, a Legione XIII. Gemina tenebatur; sive demum locus tunc, suburbanis villis, sive a coloniarum tribubus, varie, spargi solitis, frequentaretur. Profecto enim, laetabantur Romanorum municipia, villis, opportuno loco positis. Ergo, non facile crediderim, incultum fuisse tunc, locum, dum universa circum regio, a Romanis habitabatur. Enim vero, est hodieque urbis positus, qui cogitari potest, amoenissimus. Hinc lacu rigatur, agros pulchre adlambente; illinc obsepitur monte, non alto quidem, neque praerupto, sed molliter surrecto, et ita vestito, ut nihil eius obtutu dici possit iucundius. Inter montanos itaque hos tumores, et aequor illud Peisonis, *Rustum* plano loco insedit. Circum agri sunt frumentarii, modici illi, atque ultra hos, per montis, quem diximus, venustos clivos, vineta, fructus praestantia, vix quidquam *Semproniensibus* concessura. Aeris, praeterea salubritas tanta, [p. 95.] ut pestilentiam raro admittat; quin immo, perfugio his subinde existat, qui aeris contagium, alibi convalescens, fugiunt: id quod a *Semproniensibus* A. MDCCXIII. factitatum fuisse, meminimus.

§. III.

*Fata urbeculae
obscura, et
cur?*

*adfligitur
bellis
Hungaro-
Austriacis:*

*quando ditioni
Ováriensi
accesserit,
coniectatio:*

Tametsi autem, non obscure ad Romanos urbis nostrae origo potest referri; tamen, difficile explicatu est, qua sit fortuna usa, inde a pridem suis exordiis: tum, quod incuriosa illa aetas, nihil in litteras retulit; tum, quod temporum, quae se exceperunt, malignitate, ad eam parvitatem oppidum fuit redactum, ut vix esset, cur eius meminissent scriptores, etiam curiosissimi. Istud, non sine veri specie coniecimus, iis bellis, quae inter *Hungaros*, et *Austriae Styriae*que duces, crudeliter gesta sunt saepius, *Rustino*, tenui licet oppido, haud pepercisse fortunam. Huc retulerimus, evastatam a *Friderico*, ultimo Austriae Duce, oram hanc Hungariae, iis plane temporibus, cum caeso a Tartaris BELA IV. regio cis-Danubiana omnis, deleta prorsus est. Postea, *Ottocarus*, semel iterumque, limites istos, infestis armis, invasit; quin tenuit etiam, ex eius foederis legibus, quo *Belae*, quem diximus, limitanei hi Comitatus, a *Friderico*, extorti fuerunt. Neque mitius cum *Rustensibus* actum ea tempestate est, qua *Albertus* I. nunc *Günsenses* Comites, nunc ANDREAM III. regem, bello, a finibus suis, arcere cogebatur. Haec, inquam, ex conversionibus illorum temporum facile est colligere. Eadem ista aetate *Rustenses*, ditioni *Ováriensi*, primum accensos fuisse, opi[p. 96.]namur. Quia enim *Albertus* I. acceptos, ex ea pactione, cuius meminimus, Comitatus, *Semproniensem*, et *Castriferrei*, ne bello quidem eripi sibi passus est; *Mosoniensem* contra ditionem, quin et *Pisonium*, dotis nomine, *Agneti* filiae, ANDRAEAE III. collocatae, tradidit. In iis, seu vicis, seu oppidis, *Rustinum* tunc fuisse, auguramur, quae *Ováriensem* illam ditionem, reginarum, ex eo tempore, dotem, constituerunt.

§. IV.

Hucusque, in obscuro fuit *Rustinum*: quippe, sua tenuitate incognitum. MARIA, Ludovici I. filia, rerum apud Hungaros potita, privilegiis idem ornavit; anne etiam in oppidorum numero posuerit? non habeo adfirmare, cum non desint, qui credant, retrusiori aetate, eo honore, *Rustinum* fuisse auctum. quod inde colligas, quia, prisca iam tum aetate, inusto caractere, vasa sua vinaria, notandi facultatem, acceptam a regibus, habuerint. Quomocunque se res ea habeat, mansit certe, in *Ováriensi* ditione, ad nostra usque tempora, tametsi avulsum subinde et pignori^{e)} a regibus datum. Qua herorum variatione, multum intertrimenti fertur accepisse. Praeterquam enim, quod inusitato censu, atque operis tributariis, iusto gravioribus, cives, propemodum obruerentur; parum abfuit, quin priscis illis, et peculiaribus iuribus, quibus donati a munificentissimis regibus fuere, prorsus privarentur. Quae res, oppido iniqua, et iniuria, saluti postea oppidanis fuit. Namque, apud FERDINANDUM III. Caesarem, regemque indulgen[p. 97.]tissimum, semel atque iterum questi, id effecere, *Paullo Pálffy*, Iudice Curiae Regiae, postea *Palatino*, querelas eorum, regi commode insinuante, ut prisca sua iura recognoscerentur denuo, atque novo edito diplomate, penitus confirmarentur. cuius argumentum huc redit:ⁱ⁾ *Oppidanis, aedificandi templi, Parochiae, scholaeque, ius esto; iudicem et magistratus reliquos, liberis suffragiis, eligunto: causas leviores ipsi iudicanto, puniunto, graviores, ad praefectos ditionis, deferunto: litteras, in honestae nativitatibus et dotis testificationem, atque id genus, publica fide, sigilloque munitas, porro edunto: civibus testamenta condere, bona sua pro lubitu, et ex aequo, legare, haeredesque adsciscere, prisco suo more, fas esto: demigrandi aliorum, et bona sua, ante abitum, vendendi, facultatem, quibus ita libuerit, habento: censu et oneribus inusitatis, a nemine praefectorum nostrorum, gravantur; vindemiationem, cum ea indicta a praefecto ditionis fuerit, libere peragunto.*

Donatur privilegiis a Maria regina:

datur pignori a sequitis regibus duriusque habetur:

a Ferdinando III. novo diplomate, iura eius adseruntur:

§. V.

Haec tunc^{f)} *Rustensibus* privilegia, non tam indulta fuere, quam nova regis benignitate, renovata. At enim, caveri haud potuit, quin temporarii illi domini, ex lubricitate sua, oppidanos divexarent plane; ac si ideo in pignus accepissent miseros, ut cum fortunis, iura eorum omnia, convellerent. Itaque, tot molestiarum, quibus propemodum enecti fuerant, pertaesi, consilium, de numerando, pigneratoribus, quos adeo graves habebant, aere, tempestive ineunt. Adsensit proposito Caesar LEOPOLDUS, permisitque, pro sua erga *Rustenses*, benignitate, id, quam primum possent, uti facerent. Successit coeptum, eo auspiciatius, quo maiore cura, in aes illud corradendum, difficillimo alioquin tempore,

Porro adfigitur a pigneratoribus:

suo aere, indulgente Leopoldo, se redimit:

^{e)} Erant in pigneratoribus illis, *Comites Harrachii*, qui ditionem, ad annum usque MDCXXX. possedere. His *Episcopus Iauriensis* A. MDCXXXIII. successit, dum per manus quasi traditum, in illustris viduae *Tarnoviczianae* potestatem venit, indultu LEOPOLDI M. tandem redemptum.

^{f)} Editum est diploma illud, in arce *Posoniensi* regia, die ultima mensis Mai, A. MDCXLIX. Adservamus id, in apparatibus nostris.ⁱⁱ⁾

ⁱ⁾ *Diploma die 31. Maii 1649. datum; unde transcriptum die 24. Mart. 1660. comparatum est, quod in Libris Regiis legi potest. Vide in LIBRI REGII nr. 15.sz.n2/a. (vol. 15. pp. 2-4.). Vide etiam Belii notam f.) in paragrapho sequenti.*

ⁱⁱ⁾ *Vide notam nostram priorem.*

cives incubuerunt. Pro[p. 98.]inde, aere, quantumcunque fuit, A. MDCLXVI. dissoluto, non aliter secum actum putabant, *Rustenses*, quam si e captivitate dura illa, atque intolerabili, eliberati fuissent.

§. VI.

Refertur inter Liberas Regiasque urbes: eius decreti verba:

*quae tunc acceperit privilegia, ignorare cogitur auctor:*⁶

insignia urbis locupletata, verbis diplomatis describuntur:

Primus hic oppido, ad solidiorem fortunam, gradus fuit. Vix enim tria lustra abierant, cum iis comitiis, quae A. MDCLXXXI. *Sempronii*, praesidente LEOPOLDO, celebrabantur, *Rustinum*, inter *Liberas Regiasque* urbes, singulari, cum regis benignitate, tum Statuum ac Ordinum, favore, relatum est. Verba^{g)} decreti ita habent: *Siquidem Sua Maiestas, ex speciali sua gratia, oppidum suum Ruszt dictum, antea quidem etiam privilegiatum, benigne collatis eidem certis privilegiis, in numerum aliarum Regiarum Regni Hungariae Civitatum, recipiendum aggregandumque resolvisset, ideo Status quoque et Ordines Regni, pari omnium voto, idem oppidum, pro Libera Regiaque civitate acceptantes, in ordinem reliquarum civitatum Regni Hungariae, partiumque ei¹ adnexarum,² adnumerandum³ statuunt, in numeroque⁴ reliquorum Statuum et Ordinum Regni, publicos consessus habere adnuunt.⁵ Ad hunc ergo modum, manumissum *Rustinum* fuit. Privilegia,^{h)} quibus tunc, a LEOPOLDO M. aucti sunt *Rustenses*, quia arcane a civibus habentur, nequimus cum lectore communicare. Solius insignis mentio diplomate illo expressa, nobis innotuit, quam heic adtexuisse placuit:ⁱ *Ut vero, perpetuum liberationis huius, gratiaeque nostrae, Caesariae atque Re[p. 99.]giae, erga hanc civitatem nostram, et illius cives ac inhabitatores, benigne elargitae, exstet testimonium, antiqua, etiam quibus hactenus usi fuerunt, armorum insignia, non solum clementer adprobavimus atque ratificavimus, verum etiam regio, diademate, corona nimirum regia auximus et exornavimus, inque hunc, qui sequitur, modum, post hac habenda, et deferenda concedimus atque elargimur. Scutum videlicet militare erectum, memorato regio diademate, pretiosissimis lapidibus ornato, redimitum, alias in ternas partes, oblique distinctum, in cuius infima, seu in fundo scuti, lacus fluctuans, Fertő nuncupatus, spatiose diffundi, in eiusque extimo margine, seu ripa, carectum, naturali suo virore, pervenuste adumbratum; †in media viridis itidem coloris eiusdem scuti partibus situari,†⁷ e meditullioque huius, ternae typhae aquaticae enatae, nutantibusque similes, nodosis suis verticibus, supremam caelestini coloris partem occupare visuntur. Ab utroque vero praelibati regii diadematis limbo, laciniis aureis, in fundum scuti placide sese diffundentibus, illudque circum ambiendo, decenter et venuste exornantibus. Ita, de insigniis, diploma.**

g) A. MDCLXXXI. Artic. LX.ⁱⁱ

h) Est hoc in *praeiudicatis*, popularium nostrorum, *opinionibus* ponendum, quod, accepta, ab optimis regibus, privilegia, malint in tinearum, blattarum, muriumve escam, inter avara scrinia adservare; quam ea luci publicae exponere. quod quam sit iniquum, et alienum, a cultissimarum gentium, moribus, non iam excutimus.

¹ NOVELLAE 1698. p. 344. *eidem* ² NOVELLAE 1698. l. c. *annexarum* ³ NOVELLAE 1698. l. c. *adnumerandum* ⁴ *in numeroque* NOVELLAE 1698. l. c. *innumeroque* quod mendum typographicum esse videtur ⁵ NOVELLAE 1698. l. c. *annuunt* ⁶ Haec nota marginalis in synopsi manu posteriore deleta est. ⁷ *situari* add. a nobis sec. LIBRI REGII nr. 17.65 (vol. 17. p. 149.). Belius in ms. **D** erronee *situati* fortasse pro *situati*

ⁱ *Diploma, cuius fragmentum Belius huc inserit, d. 3. Dec. 1681. datum est; copiam eius vide in LIBRI REGII nr. 17.65.*

ⁱⁱ *Vide NOVELLAE 1698. p. 344.*

§. VII.

Quae hactenus diximus, ad urbis incrementa pertinere; nunc, quae sunt reliqua, videamus. Longa, retro aetate, inerme oppidum stetit. Postea, consopito *Botskaiano* tumultu, quod tunc, lubricum vagabundorum militum, expositos se meminerant cives, de communiendo oppido, cogitationem susceperunt. Diutius, adparatus ad eam rem, necessarii, ob iniquitatem temporum, cogi debebant, dum operarum fieri initium potuit. qui ubi congesti fuere, opus confectum est, opinione celerius. Anno enim, [p. 100.] *decimo quarto*, supra *millesimum sexcentimum*, quo fundamenta iacta fuere, muros oppido circumductos, accepimus. Horum altitudo *decem* ulnas, duas crassities, exaequat. Propugnacula his novem sunt inaedificata, tenui mole rotundaque, et ad speciem magis facta, quam hostem reiiciendum. Hortum dices, macerie incinctum. Alioquin, portis aditur duabus, quarum altera, ex situs ratione *superior*, altera *inferior*, dicitur: haec ad lacum deducit, cum contra illa, ad occidentem prospiciat. Utramque, duo exiliora, propugnacula, communiunt. Qui intra moenium ambitum sunt vici, atque aedificia, munditiam referunt, non eam quidem pompae exquisitoris; sed quae est pro habitu non inelegantis urbiculae. Amant enim *Rustenses*, commode non minus habitare, quam iisdem simul aedibus, partes, quas possunt, oeconomiae, complecti. Itaque, ad eum modum factas habent aedes, ut et iumenta domi alere possint, et fruges agrestes condere: neque tamen omnes, sed ii tantum, quibus fundi sunt ampliores, vastioresque, ideo, partes oeconomiae.

Quando muro sit incinctum Rustinum?

portas habet duas:¹

internus urbiculae habitus:

§. VIII.

Ex privatarum aedium ratione, publicas possis aestimare. Praetorium, non plane mediam urbem insedit; sed est aliquatenus superiori portae, quam inferiori, vicinius. Tota moles, in quadrum substructa, atque gemina est contignatione fastigata. Intus, conclavia sunt, pro urbis modo capacia, et ad curiae modum facta. Ambitur circuitu libero, ut, si incendium per urbem diffundatur, defensari possit ab ingruentibus flammis. Huc magistratus [p. 101.] urbis, et cum res poscit, vulgus civium, confluunt. Dies, iuri dicundo, et consulendo in commune, tres, in hebdomadas singulas constituti sunt, *Martis* puta, *Iovis*, et *Saturni*. Magistratus duum sunt generum, quorum potior *Senatus interioris* vocabulo, sequior, *exterioris* nomine, vocitatur. Utrobique octeni insunt viri; neque enim plures urbis compendia admittunt. Ex illis *Iudex*, ex his senatores, duo tribuni plebis, et reliqui tenuiorum munerum procuratores, singulo biennio leguntur. Ei solemnitati, diem *Epiphantias* D. N. I. C. prisco ritu, destinatum habent. Coeunt tunc, quicumque ius civitatis acceperunt, utunturque, in magistratibus instaurandis, ea libertate, quae est reliquis urbibus regiis, communis. Id laudatissime isthic geritur, quod, qui magistratus munere funguntur, non id mercede aliqua adducti, sed sola, bene de urbe merendi, conscientia, faciant. Quod, sive a pauperie profectum est primitus, sive a reipublicae amore, commendationem profecto meretur, eo diligentiore, quo magis increbuit alibi mos, publica munera, quaestus, et faciundi lucri causa, ambire: ut adeo sit, quod in *Rustensibus*, ad imitandum sibi proponant, urbes Hungariae reliquae. Praeterquam

Praetorii positus atque aedificium:

administratio reipublicae:

laus magistratum, sine mercede fungentium muneribus:

¹ Haec nota marginalis synopsi deest

*pupillarum
cura eximia:*

enim, quod ista magistratuum continentia, aerarium non exhauritur, neque urbis intervertuntur reditus; fit profecto, ut cives invicem vitam degant, eo concordiosem, quo sunt ab ambitu, et aemulatione, atroci urbium peste, alieniores. Itaque conveniunt concorditer, humaniterque. In primis ad se pertinere existimant magistratus, ne tenuiores cives detrimenti quidquam, accipiant. Proinde, si vel decoctores patrimonii, vel inconsultos oeconomiae, quam a parentibus acceperunt, admini[p. 102.]stros notaverint, rem eorum familiarem, publica auctoritate, tam diu procurari faciunt, dum, aut ad frugem redeant ipsi, aut sint ex sua ipsorum familia, qui eo munere defungantur. Sane, orphanorum, vix alibi cura potior est. Parentibus enim fato functis, quidquid, sive aeris, et reliquae suppellectilis, sive fundorum superest, in rationes id refertur, traditurque curatoribus. Horum deinde est, in annos singulos, V. Nonas Martii, rationes datorum et acceptorum publice, et censente magistratu, reddere. Fit ista magistratuum providentia, ut pupillarum substantia, haud raro, a tutoribus, non una accessione, locupletetur, eo usque, dum haereditatem, adeant maiorenes. Nihil enim hic indulgenter agitur: neque, sive tutores istiusmodi, sive magistratus alii, absolvuntur prius, quam rationes, ex aequo subductae, et si quidquam defuerit, repraesentato aere, compensatae fuerint. Istis artibus, oppido aequissimis, res *Rustensium*, ex se tenues, hucusque perduraverunt.

§. IX.

*Aedes sacra
gemina:
vetustior,
SS. Aegidio
et Pancratio
dicata:*

Templum, urbi, geminum est. Horum antiquius *Aegidio*, et *Pancratio*, divis sacrum, loco insedit erectiori. Conditum, vel quod creditu proclivius, instauratum est, Anno MDXV. qui annus, summae concamerationi inscriptus, legitur. Quod conti piscatorii, cum tribus piscibus, decussatim, sibi invicem, connexis, iuxta adpicti sunt, argumentum inde vulgo ducitur, piscatorum impensa libe[p. 103.]ralitateque, opus illud, sive primum excitatum, sive renovatum fuisse. Quod si est, magnarum opum, piscatores isthic, olim esse oportuit; lacumque *Peisonem*, piscium, multo, quam nunc est, ditiosem. Ipsa aedis substructio, non est vasta, firma tamen et solide facta. Intus, praeter decore positas aras, et vetusti operis, suggestum, cryptam emortualem, depressam videas, sed nullis monumentis insignem. Lateri, sacellum connectitur, memoriae *Annuntiationis B. MARIAE VIRGINIS*, inscriptum. Insigne huic beneficium adtributum est, cuius conferendi facultatem, hodieque, *Reges Hungariae*, sibi proprium servant. Partem aedis posteriorem, turris praefulcit, aere campano, quo coetus solet cogi, sonora. Hanc A. MDCCIII. III. Nonas Iunii, delapsum fulmen, ita ferierat, ut murus in rimas fissus, necessitatem eius instaurandae, magistratui imposuerit; quod anno demum MDCCXIX. factum esse, recens operis memoria loquitur. Iam fastigio superbit, nitida lamina conspicuo, quod urbi decorum e longinquo prospectum, conciliat. Alterum, SS. *Triadi* dedicatum, superiore seculo, post annum MDCXLVII. et comitiorum decreto,ⁱ⁾ eductum est, depressiore, in orientem, urbis ora, loco tamen, ab aedium connexionem, libero. Turris, aedi adnexa, XXX. orgyias alta est

*recentior SS.
Triadis nomine
insignita:*

ⁱ⁾ Videsis Decr. A. MDCXLVII. Art. x. qui est: *De Templorum, Parochiarum, et Scholarum, in iis locis, ubi Templum occupata, et in gravaminibus specificata pro Catholicis remansissent, aedificatione.*¹

¹ Vide NOVELLAE 1698. p. 170., CJH 1900. 1608–1657. p. 432.

atque gemino ambulacro praecineta, quorum alterum, ad pinnam tecti, quod se tessellato opere surrigit, coronidis loco est; alterum, eam turrem regionem circuit, quam excubiae occupant. Hic et horologium urbis positum est. Aquilonari templi latere, parochia adsedet, et schola. Aedem SS. *Triadi* consecratam, distichon, quod legitur adhuc, condocet:

Sancta TRIAS! Templum Rustensum, protege, serva,
In quo fac, pure, dogmata sacra sonent!

[p. 104.] Initiata est, ritu *Romano-Catholico*, A. C. MDCLXXIV. Nonis Februarii.

§. X.

Ad hunc modum urbs se habet. Rus, quod ei, iure pervetusto, admensum est, angustius esse, queruntur cives, quam ut rei, potissimum agrariae, sufficiat. Qua enim, versus lacum proclivius sinuatur, incertioris est redditus, aquis, haud raro intumescunt adeo, ut ipsam urbis portam inferiorem subluant. Itaque, ager, qui ea ora, procurrit, offunditur illuvione, fraudique tunc est colono. Quod in colles adsurgit, vite conseritur,¹ laudatissima, et *Semproniensi*, prorsus consimili. Nam, et situ vicina sunt eis vinetis, quibus ager *Semproniensis* maxime gloriatur; et vitis genera, prorsus eadem alit, quae illic panguntur. Principatum vinearum *Semproniensium*, *Aureo Monti*, detulimus; hic vero, solius viae tramite, a *Rustensium* collibus, discriminatur, cetera, soli caelique, eiusdem. Accedit, quod cum propiores, ad vineas suas *Rustenses* degant, si quid etiam viti deesset ad generositatem, facile id, assiduis operis, cultuque scrupuliosiore, possit reparari. Et est omnino sub iudice lis, nostrorumne, an *Semproniensium* vina, generositate praestent. Hinc amica illa, inter pocula, ubi utrique convenere, iurgia, *Rustensibus*, suam sibi gloriam, adserentibus, neque cedentibus *Semproniensibus*. Sunt, qui inveteratam litem, ita dirimant, ut dicant, *Rustense* vinum sapore, *Semproniense* virtute antecellere posse. Sed, non est opus ista controversia; cum *Silesiis* quidem mercatoribus, gustus alioquin superbi, fastidiosique, non minus *Rustensis* fructus, quam *Semproniensis* probetur. [p. 105.] Quid? quod pretio fere eodem veneant, utrorumque vina. Itaque, dederimus id vicinis, celebritate, et fama diuturniore; non, seu gustu, seu efficacitate, vina sua *Rustensibus* anteire.

*Ruris
circumfusi,
indoles:*

*agri
frumentarii
pauciores:
vineta
laudatissima:*

*Rustensium,
de vini sui
praestantia,
cum Sempro-
niensibus,
contentio:*

§. XI.

Ceteroquin, tota, quantaquanta est, *Rustensium* opportunitas, nulla re alia, quam cultu vineatico, constat, dubio illo, et vix annis pluribus, ex animi sententia, respondente. Post hominum memoriam, rariores exstiterunt vindemiae, quae fructum dedissent, largiore cum foenore venditum. In his censentur Anni MDCLXIX. cui annus MDCXCIII. et alii quidam successere. Suppares postea habitus sunt MDCCI. MDCCXVIII. et MDCCXX. Ex eo tempore, non tam fructu defecit vinea, quam, seu praestantia, seu vendendi, quod coactum fuit, opportunitate. Dicit praeterea nequit, quibus subinde calamitatibus, nostratum vineae urgeantur. Nam, etsi caelum non semper, gelu, atque

*Rustensium
opportunitas
omnis, cultu
vineatico
absoluitur:*

*eius variae
difficultates:*

¹ corr. ex *consitur*

grandine, quod anno in primis MDCCXXIII. evenit, desaeviat; multa nihilominus sunt, quae spem vindemiae, aut in flore praefocant, aut fructu, iam adulto, intervertunt. Illuc volucres, aestus nimii, uredoque; huc, sturni, nocentissimi vastatores, serotini et pertinaces imbres, atque multae aliae calamitates, referri merentur. Quid? quod parum saepius spondeat vitis, quodque spondit, sexcentis casibus, nunc in gemmis intereat, nunc tabescat in flore, nunc dispereat, ingruente iam vindemia. Igitur, necesse est, adtenuari, civium opes, istis casibus: quas, si forte unus alterve annus benignior restituat, difficile est, tenue adeo lucellum, ita dispensare, ut, neque cultui vi[p. 106.]neatico, atque pendendis tributis, desit quidquam, et vitae sustentandae, quantum satis est, sufficiat. Certe, solvendorum tributorum, vix ullibi difficilior ratio est, quam ubi ea solo vini proventu, censetur. In primis, pauperes silvarum sunt, *Rustenses*, quod ego in praecipuis urbis difficultatibus retulerim. Itaque, quod residuum e caeduo nemore, habuerunt, pro aedium numero, partiti sunt. Hinc illud dicterium: *opulentos adeo Rustenses esse, ut suae, singulis civibus, silvae sint*. Ita est omnino, sed quae una, aut altera illice, effoeta ea, et ad occasum proclivi, constent. Sunt tamen, qui conserendarum arborum cura tangantur, ubi annosae quercus defecere. Sane, quidquid lignorum, usus quotidianus poscit, magno id aere, peragre adsciscendum est.

§. XII.

*Civium
ingenium:*

*mutui
convictus, et
mores reliqui:*

Denique, quod ad cives adtinet, sunt hi, cum elegantiae quadam adfectione, industrii, atque hilares magis, quam tetrici. Ingeniis pollent, artium liberalium capacibus. Hinc est, ut exteros adeant, litterarum caussa, neque, nisi coacti, alios in senatum legant, quam qui eruditionis qualicumque laude, reliquos antecellunt. Succurrunt sibi mutuo, et lubentes, et liberaliter. Amicitias, quas seu adfinitate sanguinis, seu animorum coniunctione, inivere, religiose habent. Peregrinos perquam humane accipiunt, eo forte culpandi, quod officiorum praecipuum istud ducant, si, quos habuere convivas, lautius pastos, vino sepeliant. Quin et inter *Rustenses* non desunt, qui scythissare ament. [p. 107.] Reliqua bonorum civium munia, egregie *Rustenses* obire sciunt, et cum fere destituantur scholis, dant tamen operam, ut liberos alibi, summa cura, educant, et ad virtutem adsuefaciant. Lingua promiscue omnibus, *Germanica* est; sed non undique pura. Hungaricam viri addiscunt, ut miscere cum Hungaris possint commercia. Feminarum laus omnis rei familiaris cura sollicitiore absolvitur. Paucas nominaveris, quae non ducantur gloria, oeconomiae impensius administrandae. Certe, quae non sunt ad rem adtentae, in opprobrio habentur, cum familiae, tum urbis etiam. Neque tamen desunt, quas luxus exoticus corripuerit. Nos iam urbi, iucundae illi, valedicamus, ex animo felicitatem omnem conprecanti.

MEMBRUM II.

DE

Arcibus et Castellis Comitatus Sempronienſis.

PROOEMIUM.

[p. 108.] Eximius in Provincia *Sempronienſi*, Arcium, Castellorumque est numerus. Quod, ſicuti ad celebritatem eius pertinet, ita meretur non minorem in describendis iis diligentiam, quam quae designandis urbibus, impensa a nobis est.

S Y N O P S I S.

I. ARX KISMÁRTON.

Arcis nomen, origines et heri: conditor: forma externa: turrium substructiones admirandae: tecti ratio. §. I.

Descriptio internae arcis: triclinium maximum, quibus picturis superbiat: fenestrarum decora: parietum ornamenta. §. II.

Pars arcis occidentalis, et huius conclavia: opportunitates arcis adsitae: Calvariae situs et substructio: reliquus agri habitus. §. III.

II. ARX SZARÚKŐ, seu HORNSTEIN.

Arx SZARÚKŐ sive Hornstein: eius positus sublimis: hodie rudus deforme: fuit olim in pignore Austriacorum: est in ditione principis Eszterházi: §. IV.

III. ARX FRAKNO, SIVE FORCHSTEIN.

FRAKNO, sive Forchstein: nominis ratio, ab horrido situ ducta: eius moles, et mitiones: prisci heri: quid sit in arce maxime memorandum: eius defensandae opportunitas: opidum subsitum. §. V.

IV. ARX LANDSEE, seu LÁNSÉR.

LANDSÉE, seu Lánsér: altae rupi insedit: pignore Austriacorum exemta, quos habuerit heros: fit connubii iure, Nicolai Eszterházy: positus iucunditas et ad defensandum habitus. §. VI.

V. ARX LAKENBACH.

LAKENBACH qua sit positione: aedificii ratio: carcer huius, noxiis exitiabilis: priscae eius severitatis lex: incolae, mixti, cum Christianis, Iudaei: tolerandae vitae ratio. §. VII.

VI. ARX KOBERSDORFF, seu KÁBOLD.

KOBERSDORFF, sive Kábold: palatiorum modus: suburbanum, et huius incolae: nobilitavit arcem, Zrínyi et Frangepanii captivitas. §. VIII.

VII. ARX KERESZTÚR, seu KREUTZ.

KERESZTÚR, Germanis Kreutz: conditores Nadasdii: vicus [p. 109.] adsitus a quibus colatur? vini huius laus: ager, frumenti dives: spica inusitata. §. IX.

VIII. ARX KAPUVÁR.

KAPUVÁR situs, ad pracludendum hosti aditum, commoditas: praetorii et mitionum auctor: has solo aequant Rákócziani. §. X.

IX. LEUKA, quo sit positu: qua opportunitate. §. XI.

Castellum RÁKÓS, Germanis Kroisbach, a Georgio Sétsénio conditur: quomodo in potestatem Iauriensium episcoporum venerit? instauratur a Christiano Augusto, Cardinali de Saxonia. I.

<i>Castellum CSORNA, ordinis Praemonstratensis: praepositurae huius auctoritas.</i>	II.	<i>industria: agri circumfusi natura.</i>	IV.
<i>Castellum SZÉPLAK: nomen a situs amoenitate accepit.</i>	III.	<i>FELSŐ-BÜK, eius conditor: moles: rus fertile.</i>	V.
<i>NIKICS, ad quem pertineat? rusticationis</i>		<i>DÖRFFEL, L. B. Schölleri opus: positio elegans et frugi.</i>	VI.
		<i>Castella reliqua:</i>	§. XII.

I. Arx KISMÁRTON

§. I.

Arcis nomen, origines et heri:

KIS-MARTÓNY arcium Hungariae elegantissima, urbi, quam vidimus, cognomini, adscita est. Cum *Giletorum* gens, late hac ora dominaretur, villam fuisse isthuc rusticam, conducti sumus, quam *Giletus* quidam, in villam urbanam, loci adductus opportunitate, commutavit: lapidibus, ex rudere vetustae cuiusdam arcis, quae supra vineta posita fuit, educendae ei moli, adhibitis. Crevit postea aedificium in castrum modum, sub *Weissbriachiis* potissimum, qui *Giletiis* decedentibus, *Kis-Martonii* hac ditio potiebantur: dum a *MATTHIA Corvino*, pro Corona Hungariae, in pignus daretur, qua de re ad *Frakno*, destinata opera agemus. quod postea *Nicolaus Eszterházi*, genti suae adseruit; *Ladislaus* conservavit; *Paullus* vero, ea, qua nunc est forma, splendidissime instruxit: [p. 110.] testatur hoc *inscriptio*, quae in aditu legitur.

KISMÁRTON,

ME

conditor:

A MATTHIA CORVINO REGE, PRO CORONA HUNG. ARCHIDUCATUI AUSTRIAE, TITULO PIGNORIS, DATAM, RARA FIDELITAS COMITIS PALATINI NICOLAI ESZTERHÁZY, FAMILIAE ACQUISIVIT, A. MDCXXII. CLARA VIRTUS COMITIS LADISLAI ESZTERHÁZY REGNO, FAMILIAEQUE SVAE PERPETUAVIT.

ANNO MDCXLIX.

STUDIOSA INDUSTRIA, COMITIS PAULLI ESZTERHÁZY, GENERALIS ANTEMONTANI, PRO FAMILIA SUA ESZTERHÁZIANA, E FUNDAMENTO EREXIT, AC TALI, QUA VIDES, FORMA, DECORAVIT, A. MDCLXXII.

forma externa:

Moles est, qua splendidior, tota Hungaria haud repereris, forma instructa est quadrata, muro forti, et nitido; angulis, in turres adsurgentibus. Duae harum, a fronte eminent, totidem et terga ornant, singulae, peculiari indicio quodam superbiunt. Quae meridiem respicit, aes campanum sustinet, grave pondo XVII. MD. Huic aliud consonat, compluribus campanulis, in ea turri, quae orienti opposita est. Musicam aeris campani vocaveris: quippe, artificiosa manu, affixa tintinnabula, singulis diebus, stato mane, et vesperi, feriuntur, quibus iusto discrimine resonantibus, sonus editur articulatus, odaeque haud dissimilis. Contra, turris septentrionalis, organum habet pneumaticum, pari artificio suapte sonorum. Ad occasum, piscina est, aquam, stupenda fistula, in sublimem turrin, [p. 111.] eructante: adsurgit enim alte cubitos minimum sex et quinquaginta, at, ubi in

*turrium
substructiones
admirandae:*

summum emerit, obliquo silano, in subiectum lacum effusa, pisces vegetissimos alit. Quod turribus intercedit, tectum, ambulacris praecinctorum est, quibus, summo fastigio, non sine laeto aspectu huc illucque ire possis.

tecti ratio:

§. II.

A meridie porta aditur, nitide facta, supra cuius apsidem, haec legas:

*Descriptio
internae arcis:*

CoMes paVLVs EsterhazII De Frakno:

CoMes VrsVLa EsterhazII De Frakno.

SAMSONIS hic et MILONIS, giganteae molis statuae, ut speciosior sit aditus, visuntur. In introitu, ossa gigantum, (nisi forte lusus sint naturae luxuriantis) stupendae magnitudinis, suspensa occurrunt. Inde area, per arcis medium diffunditur, quadrata et haec, atque pyrite solidata. Isthic, fons saliens perennibus aquis scatet, *Herculem* ostendens, clava armatum, insistentemque draconi Hesperio. Adscensus unus, a dextris est, reliqui a fronte, et sinistris: ubique gradus sunt tessellati operis. Borealis tractus altius se erigit, in quo triclinium in sublimi fornice convexum, scitoque depictum penicillo, peregrinis spectaculo est. In subsidium ornamentorum, poesis adscita: hinc populeis truncis, vario colore illusis, *Heliades*, ramosa protendunt brachia; illinc, formosa *Daphnidis* coma, in frondes se diffundit, aliaque eiusdem generis. Solum marmore porphyretico renitescit. Parietes, imaginibus regum insigniti, nihil non regium praeferunt. Deinde, singuli, quadriavi, triavi, atavi, proavi, avi, parentes et filii, *Ex*[p. 112.] *celsae domus Esterháziae* statura et forma corporis insignes, fenestras inferiores discriminant. Altera fenestrae parte, quae sub aquilonem prima est, imago *Euri* cernitur, qui tertio Hungarorum in Pannonias adventu floruit. Altera, icon *Paulli Estoras*, ducis Christianorum, qui anno DCCCCLXIX. sacro baptismatis lavacro ablutus, vixit annos CXVII. cum symbolo: UBI VICTORIA, IBI GLORIA. Quae hinc aperitur fenestra, in partem sinistram, *Ludovicum Estoras*, Paulli filium ostentat, qui, BELA, et SALOMONE, regnantibus, strenuus belli dux, in obsidione *Taurinensi* A. MLXX. occubuit. Sequitur, *Nicolai Estoras* simulacrum, ducis, LADISLAI regis, circiter annum MXC. cum symbolo: UBI HONOS, IBI ONUS. Post hunc sinistrorsum, in tertia fenestra, *Demetrii Eursi*, Bani Temesváriensis, regis BELAE cubicularii, imago: dextrorsum vero *Emerici Estoras*, qui in Aegypto, cum *Damiata* urbs expugnaretur, A. MCCXIIIX. sanguinem vitamque profudit, cuius symbolum: TUIS INVIGILES. In fenestra quarta, facie, ad laevam prona *Matthiae Estoras*, regis Angliae Aulici, A. MCCXXV. Adverso latere *Georgii Estoras*, ducis, qui ad *Nicopolim*, Anno MCCCXCVI.¹ occubuit, cum symbolo: UBI CLARA INCENDIA, IBI LUMEN, icones visuntur. In quinta fenestra, a sinistris, *Nicolaus Estoras de Galantha*, qui fuit adquisitor eius ditionis, A. MCCCXCVI. et *Stephanus Estoras de Galantha*, qui ad *Mohács*, cum rege LUDOVICO II. An. MDXXVI. occidit, cum symbolo: UBI LUMEN, TRANSEANT TENEBRAE. Sexta fenestra, effigiem refert *Martini Estoras de Galantha*, qui vixit annum circiter MDXXXV. [p. 113.] et *Benedicti Estoras*, qui vixit A. MDLXXVI.

*triclinium
maximum,
quibus picturis
superbiat:*

*fenestrarum
decora:*

¹ corr. ex MCCCXCVI.

quorum symbolum: VIRTUTE SIC EMINEAS. Septima continet picturam, a parte sinistra, *Francisci Estoras*, Vice-Comitis Poseniensis, A. MDLXXV. et *Stephani Estoras de Galantha*, qui contra Turcas ad *Keresztes* pugnans, A. MDXCV. caesus est, cum epigraphe: LEGIBUS SOLUTUS, LEGE VIVAT: item: SUUM CUIQUE PULCHRUM. Octava fenestra, faciem ostentat, *Gabrielis Estoras de Galantha*, aurati equitis, Sacrae Caesareaeque Maiestatis Consilarii, A. MDCXVIII. et *Danielis Estoras de Galantha*, itidem Caesari a consiliis, A. MDCLIV. cum symbolo: VIVIT POST FUNERA VIRTUS. Nona praefert effigiem *Paulli Estoras de Galantha*, confiniorum antemontanarum et *Ujvár*, Vice-Generalis, et Consilarii Caesareae Maiestatis A. MDCXL. et *Wolfgangi Estoras de Galantha*, Sacrae Caesareae Maiestatis Personalis Praesentiae in iudiciis Locum Tenentis A. MDCLXX. cum symbolo: EX INORDINATO ORITUR CONFUSIO. Decima fenestra refert faciem *Francisci Estoras de Galantha*, praesidii Gyarmath, supremi capitanei, qui contra Turcas fortiter dimicans A. MDCLII. occubuit ad *Vezekénium*, et *Iohannis Estoras de Galantha*, Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis Consilarii, Equitis aurati, ac praesidii Iauriensis, confiniorumque eidem adiacentium, *Vice Generalis*, A. MDCLIII. cum symbolo: CONCORDIA BELLO POTIOR. In undecima cernitur effigies *Thomae Estoras de Galantha*, Praesidii Levensis, Vice-Capitanei, caesus ad *Vezekény* in praelio adversus Turcas A. MDCLII. et *Sigismundi Estoras*, Capitanei Verebéliensis, cum symbolo: UBIQUE PROSPICIT. Duodecima ostendit effigiem *Casparis Estoras de Galantha*, qui ad itidem *Vezekénium* [p. 114.] occubuit A. MDCLII. et *Georgii Estoras de Galantha*, Episcopi Samandriensis, Praepositi S. Georgii Canonici Strigoniensis, qui¹ occubuit, ad Parcanum A. MDCLXIII. cum symbolo: CASTIS SUBVENIUNT CASTA. In decima tertia, a sinistris, *Alexandri Estoras de Galantha*, equitis aurati, A. MDCLX. et *Casparis Estoras de Galantha*, A. MDCLXXXVIII. cum symbolo: SCEPTRA, GLADIO SUNT PRAEFERENDA. Decima quarta, in parte sinistra, *Danielis Estoras de Galantha*, equitis aurati, A. MDCLXXIV. et *Ladislai Estoras*, equitis aurati, Comitis perpetui de Frakno,² cum symbolo: ANCHORA IACTA, SUCCEDUNT. Decima quinta: *Nicolai Estoras de Galantha*, perpetui de Frakno Celsissimi Principis, *Paulli Estoras* filii, episcopi Tininiensis, Capituli Strigoniensis Canonici A. MDCLXXII. et *Ladislai Estoras de Galantha*, perpetui de Frakno, Principis *Paulli Estoras*, Regni Hungariae Palatini, itidem filii, Praepositi de *B. V. Ratot*, Canonici Poseniensis, SS. Theologiae Doctoris A. MDCLXXX. cum symbolo: TIMORE QUOQUE DOMINUM COLE. In decima sexta, eaque ultima, a parte sinistra, *Michaelis Estoras de Galantha*, perpetui de Frakno, Principis *Paulli Estoras*, Regni Hungariae Palatini filii haeredis, Consilarii et Camerarii et Curiae Regiae Magistri, A. MDCLXXXII. et *Gabrielis Estoras de Galantha*, perpetui de Frakno, principis *Paulli Estoras*, Regni Hungariae Palatini filii, Comitatum *Szaladiensis* et *Simigiensis*, Supremi Comitis, Camerarii et Consilarii A. MDCLXXXIII. cum symbolo: PIETAS AD OMNIA UTILIS. Superiores fenestrae, picturis aliis decorae, variant. Parietibus, quibus latitudo triclinii definitur, utrinque, aquarum ductus substructi sunt, adplicatis stauis, per quas latex prolici potest, cohiberi[p. 115.]que. Gigantes sunt, e candido marmore, in stupendam magnitudinem figurati, qui mensae adsidentibus, festivo mictu, aquam per fistulas adlabentem, suffundunt.

parietum
ornamenta:

¹ qui add. a nobis sec. ms. A f. 34^r. ² corr. ex *Frankno*

§. III.

Series illa aedificii, quae obiecta favonio est, primo sacellum exhibet, magnifico adparatu, ara, suggestu, organo, atque throno principis, exornatum. Inde, conclave incipit, speculari pariete, ad stuporem nitidum. Labyrinthum crederes, tanto est errore perplexum, ut facilem viam praebeat intrantibus, sed egressuros teneat continuo anfractu, et saepe revocatis porticibus, ancipites. Tacemus conclavia reliqua, multo et exquisito adparatu, splendidissima. In his fornaces sunt, ad formam eductae, omnis generis bestiarum. Neque picturas, facile quisquam connumeraverit, scitissimas eas, et artis inimitabilis. Parietum structura solida ubique est, ac praestantis fabricae. Laquearium praeterea nitor, fenestrarum augusta moles, atque mira adituum amplitudo, ut mensas, abacos, sellas, et adparatus reliquos taceamus, advertit extra modum spectantium oculos. Extrinsecus, totam arcis magnitudinem, ingentes fossae, circumveniunt. In his, aqua dulcis ac limpida, vario piscium generi, et recessus praebet, et alimenta. Innatant anates quoque, et anseres rarioris seminii; cignorum item harae, aquis ita sunt vicinae, ut pro cubitu, exire ad nidos, iterumque redire possint ad solitos natatus. Ipse praetorii situs, erecta est positione, fruiturque adspectu laeto. Civitatem respicit ad orientem; ad septemtrionem, vivaria, variis offerata animalibus; inde hortos et vineas, montesque, molli declivitate, arcis se insinuantes. In occasum villae subiacent rusticae, et fructuariae, inde horti et suburbia. Ubi, cum multa occurrunt, quae spectanti[p. 116.]um ex arce oculos pascant, tum in primis collis ille *Calvariae*, tanti artificii, ut e longe disiunctis regionibus, haud pauci confluant, qui eundem, maxima religione, admirentur. Pulcherrime adtollitur in petrae factus similitudinem, in quam, uno aditu gradus cochleae ascendit. Hinc et illinc specus occurrunt, scitissime colli petroso impressae. In his, memoria PASSIONIS D. N. IESU CHRISTI, vivo quasi statuarum monumento adservatur.² In summo cacumine, sacellum est, splendide satis instructum, ubi effigies *B. MARIAE Virginis*, arae superimposita, renitescit. Ad radicem monticuli, prope arcem, statuae se obiciunt, Romanorum Imperatoribus consecratae. In meridiem procurrunnt luci, et campestris positio, quam itidem, statuae ornant iusto ordine, utroque viae latere, usque ad *Volkam* amniculum depositae. Mola hic, rivo est superinstructa, non habitaculis modo, miro depictis artificio, sed vivariis etiam, aviariisque diversarum specierum amoenea. Ita se arx *Kis-Márton*, habet hodieque.

*Pars arcis
occidentalis:
et huius
conclavia:*

*opportunitates
arci adsitae:*

*calvariae situs
et substructio:¹*

*reliquus agri
habitus:*

§. IV.

II. *Arx SZARVKŐ, seu HORNSTEIN.*

Haud procul ab arce *Kismárton*, altera, trans montem, visitur, quam Germani, *HORNSTEIN*, Hungari *SZARVKŐ* vocant, quia eo loco insedit, quem accolae, *cornu petrae*, ore suo nominarunt. Situs loci rarae amoenitatis est, hinc montibus, vinetis illinc, isthinc lucis, nemoribusque, decorus. Radices montis *Laita* subluit. Adde, sublimem positum,

*Szarvkő Arx
sive Hornstein:*

*eius positus
sublimis:*

¹ Nota marginalis a nobis suppl. verbis *et substructio* secundum synopsis (v. ms. p. 108.). ² corr. ex *adservantur*

*hodie rudus
deforme:
fuit olim
in pignore
Austriacorum:
est in ditione
principis
Eszterházi:*

ex quo totius *Austriae* inferioris adpectu perfrui possis. Praeclarum olim arcem fuisse, testantur adhuc rudera. Nihil enim praeter dirutos parietes, et vestigia munimenti nobilioris, quidquam superest. Diu olim, ex pignore, ad *Austriam* pertinuit. Recuperatam postea, et publicis comitiis, Hungariae adsertam; *Archiepiscopus Strigoniensis* primum, inde *Nicolaus Eszterházy*, perenni iure, suam fecit. Radicibus arcis vicus cognominis adsedit. [p. 117a]ⁱ

§. V.

III. *Arx FRAKNO, sive FORCHTENSTEIN.*

*Arcis Frakno
vetustas:*

Eadem regione, qua Szarv-kő, sub meridianum solem, FRAKNÓ praecelso monti insecidit. Vetustum opus, et si credamus coniecturis, nativitate SERVATORIS generis humani, prius, saltem illi coevum. *Pannonas* veteres struxisse molem, multi adfirmarunt nobis. quam postea *Romani*, Pannonia potiti, instaurarint, collocato isthic praesidio, quod adcolas *Pannonas*, si fraena mordere vellent, in officio contineret. Atque ex horum quidem opinione, statio fuit militaris, inter *Carnuntum*, *Sabariam*, atque *Scarabantiam*, opportunè collocata. TRAIANO postea rerum potito, et cum is, de victis *Dacis* triumpharet, communitam iterum fuisse arcem, memorant, lapide, exterioris portae apsidi, instructo, cum inscriptione: TRAIANO AUGUSTO TRIUMPHATORI P. P. S. sed quem demum vetustate exesum instauratores alii, insigni, antiquitatis et famae dispendio, eliserunt. *Gotis*, Pannoniarum potitis, id maleficii adscribunt nonnulli; ego, si quid rei verae est, *Hunnorum*, qui Gothos vicerunt, inveterato in *Romanos* odio, hoc, quidquid erat facinoris, adtribuerim: quippe qui, colonias et municipia *Romanorum*, ubi se dabat occasio, aut penitus solo aequabant, aut in eum modum convellebant, ne accipiendis et defendendis praesidiariis, essent idonea. Tunc vero, in *Hunnorum* venisse potestatem aiunt, *Fraknensem* arcem, cum *Attila*, victis *Macrino* et *Detrico*, Romanarum legionum ducibus, utraque *Pannonia* potiretur. Hac illi narratione ita sibi placent, ut nihil dubitent adfirmare, ante expeditionem eam, qua *Macrinus*, et *Detricus*, profligati fuere, ista planitie, quae arci substernitur, *Hunnos*, ATTILAM magna, totius exercitus, consensione ac plausu, in regem elegisse, praelusisseque ea re, insigni illi, quam de *Romanis* reportaverunt, victoriae. Haec illi.

*Auctoris, de
ea, opinatio:*

II. Nihil contrairemus, si historiarum monumenta suppeterent, his istiusmodi narratiunculis, velificatura. quae cum nos deficient, proclive quidem est, ex ingenio, de rebus antiquis, comminisci vero similia, non item vera, et extra dubitationis aleam posita, sine falsi formidine, in litteras referre. Ergo, fateamur oportet, quod haud illubentes fecimus saepius, in obscuro delitescere, cum exordia arcis *Frakno*, tum quae ea consequuta sunt, belli pacisque fata. Si vocabulum eius Germanicum, *Forchtenstein*, quod horribilem metuendumque lapidem significat, existimaveris; aut priscis illis *Boiis*, qui deserta, circum *Peisonem* lacum coluere; aut, qui his erant, posteriores, *Gothis*, tribuendae fuerint arcis origines. *Hungaricum* certe [p. 117b] nomen *Frakno*, ex illo detortum esse, nemo

ⁱ *Descriptio arcis Frakno (v. pp. 117a–gg), quae hic sequitur, alio ductu ac ceterae partes textus exarata est, in paginis posterius manuscripto insertis.*

Hungarus, etymologiae¹ gnarus, temere negarit. Nam si Germanica vox, Hungarice fuisset reddita, *Félelmes*, *Szörnyű*, aut *Irtóztató-kő*, dici debuisset. quod tamen nomen nusquam legas.

III. Certiora sunt, quae sub S. STEPHANO, ac postea, arcis evenerunt; ut supervacuum fuerit omnino, coniectari, de fati antecessorum saeculorum, sine diplomatibus et historia. GILETUS nempe, fama, pietissimi, et propensae in externos voluntatis, *Stephani* regis, invitatus, ex *Gallia*, ubi satus fuerat, in *Hungariam* venit, probataque optimo regi, fide, et in rebus agendis dexteritate, ita se eius intimavit benignitati, ut pulchrum duxerit *Stephanus*, hominem peregrinum, et cum natalium splendore conspicuum, tum ad procurandam reipublicae salutem factum, inter familiares suos adsciscere. Crevit postea, viri existimatio, eo usque, ut latifundiis, sive a *Stephano*, sive a sequutis regibus donaretur. In his arcem *Frakno* fuisse, cum adscripta ei ditione, veteres, domestici *Eszterházi* tabularii, schedae, diserte loquuntur. Neque opum hac accessione tantum; sed dignitate simul, gens *Gileti*, felici traduce, in posteros propagata, locupletabatur. Ex iisdem, quas nunc laudavimus, schedis, ac vetustis lapidibus, persuasere nobis, antiquitatum *Fraknoiensium* gnari, GILETUM, seculo decimo tertio adolescente, Palatinum Regni Hungariae fuisse. Nulla eius, in Palatinorum, eo nomine, mentio exstat; neque diplomata mihi occurrerunt adhuc, in quibus *Palatini Gileti*, nomen exstaret. Haud tamen ideo fidem elevarim monumentorum, ex quibus id se hausisse professi sunt, qui nos, de fati arcis *Frakno*, condocuerunt. Ut existimem omnino, NICOLAUM illum, quem IONGELINUS, in *Palatinis*, ad annum MCCXX. hoc est, ad aetatem ANDREAE *Hierosolymitani* refert, et simul *Supremum Comitum Semproniensem* vocat,ⁱ cognomen, quod ea tempestate negligebatur, *Gileti* tulisse. Atque ita omnino suppeditatae notitiae habent: GILETUS MIKLÓS, *Magyar Ország Palatinusnak Fia*, GILETUS, id est: *Nicolai Gileti, Regni Hungariae Palatini filius Giletus*: ut pronum sit existimare, cognomen id gentis fuisse. Ceteroquin, NICOLAI huius titulus, quo utebatur, ac dignitates reliquae, sic in laudatis lapidibus leguntur: NICOLAUS GILETUS, *Dux Syrmii, Regni Hungariae Palatinus S. R. Maiestatis Consiliarius et Locumtenens, Comitatum Sopron, et de Baranya Supremus Comes*. Ampla haec fuere omnia, et hactenus incognita.

IV. Nicolai Palatini, quam nunc meminimus, filius ille, idemque ex asse haeres, arcem *Frakno*, non aedificiis modo obsoletam; sed moe[p. 117c]niis simul luxatam, solidis operibus instauravit, et ex aetatis ingenio, palatii instruxit. Iterum notitiae: GILETUS, *az óvárat Fraknót mind bástáin, mind palotáin helyessen meg újítván, a Boldogságos Szűz tisztességére, építetett Kápolnát is, csináltatott egy oltárt, mellyben helyhezette azon Boldogságos Szűz képét, az ki az Förtő mellett lévő Bóldog-Aszszonynál mostanság sok tsudákkal tündöklök*. quae latine reddita sic habent: GILETUS *vetere arce Frakno, cum in munimentis, tum palatii etiam, rite instaurata, in honorem Beatissimae Virginis, sacellum simul exaedificavit, instructoque in altari, icona Beatissimae eius virginis, collocavit, quae prope ad lacum Peisonem, in Pratis Marianis, hodieque multis miraculis claret*. Condiscas hinc, unde *Pratis Marianis*, hodierna illa, ex religiosis processionibus, celebritas. Instaurati sacelli eius memoriam, marmori fuisse insculptam accepimus, quod in hunc modum habuit:

Certior arcis historia: potitur ea, gens Gileti:

huius incrementa:

Nicolaus Giletus R. H. Palatinus:

eius dignitatum tituli.

Nicolai filius arcem instaurat:

¹ corr. ex aetymologiae

ⁱ Vide IONGELINUS 1659. p. 153.

quibus
dignitatibus,
emicuerit.

GILETUS Dux, Princeps de Frakno, et Dominus lacus Peiso, hanc Ecclesiam Beatissimae Mariae Virginis, submisso restauravit. Anno MCCXXXIII. Alioquin, plenior eius titulus, praeter Ducis, Principis de Frakno, ac domini lacus Peiso, Banum simul Temesiensem, Supremum Regis Curialem, Comitatum Sopron et Moson Supremum Comitem, iam tum anno MCCXXX. adpellat: ut mirum sit, memoriale marmor illud, amplissimas dignitates has siluisse.

Vetus arcis
Frakno ditio,
quam late
patuerit olim,
ex veteribus
schedis docetur:

V. Sed redeamus ad arcem, et huius ditionem. Locupletavit eam NICOLAUS GILETUS, iam tum anno MCXCII. magno oppidorum, vicorumque numero. quos,¹ amica manus, uti sunt in vetustissimis *urbariis*² (ita nostri, vicorum oppidorumque, et qui ex his fiunt, redituum indices, vocant) designati, nobiscum, huic fini communicavit, uti palam, de vasta, eius aetatis ditione, constet apud omnes. Ergo non officium modo facturos nos putamus; sed inituros etiam lectorum gratiam, si isthuc transcripserimus singula. Fuere vero:

1. FRAKNO arx.	27. <i>Agfalva sive Agendorf.</i>
2. <i>Várallja.</i>	28. <i>Lepesfalu s. Loipersdorf.</i>
3. <i>Neüstift.</i>	29. <i>Klinbach.</i>
4. <i>Rét-Falu, seu Wiesen.</i>	30. <i>Horvátb-Pordány.</i>
5. <i>Mároz oppidum.</i>	31. <i>Tejfalva, vel Millidorf.</i>
6. <i>Nagy-Márton oppidum.</i>	32. <i>Nagy-Höfflein.</i>
7. <i>Rhorbach.</i>	33. <i>Kis-Höfflein.</i>
8. <i>Somfalva, seu Schadendorff.</i>	34. <i>Kis-Márton, seu Eisenstadt.</i>
9. <i>Borbolya, s. Walterdorff.</i>	35. <i>Darásfalva, s. Trannsdorf.</i>
10. <i>Petőfalva vel Bettlsdorff.</i>	36. <i>Szent-György.</i>
11. <i>Réti-Bódog-Aszszony-Falva, sive Frau-Hád.</i>	37. <i>Szent-Margita.</i>
12. <i>Petsenyéd, seu Petsching.</i>	38. <i>Uzsló.</i>
13. <i>Szent-Miklós oppidum.</i>	39. <i>Schiercz.</i>
14. <i>Csiklész.</i>	40. <i>Rust oppid.</i>
15. <i>Tormafalu, s. Krensdorff.</i>	41. <i>Megyes, vel Merbisch.</i>
16. <i>Czille-Völgye, s. Zillingsthal.</i> [p. 117d]	42. <i>Okau.</i>
17. <i>Czillefalva, seu Zillingdorff.</i>	43. <i>Fejér-Egyház.</i>
18. <i>Büdös-Kut.</i>	44. <i>Fekete-Város oppid.</i>
19. <i>Steder.</i>	45. <i>Széles Kút oppidum.</i>
20. <i>Czemenfalva, seu Zemendorf.</i>	46. <i>Vad-Csere, sive Au.</i>
21. <i>Szirákm, sive Sigraben.</i>	47. <i>Udvar, sive Hoff.</i>
22. <i>Ottova, seu Antau.</i>	48. <i>Nyulas, seu Joisz.</i>
23. <i>Herman.</i>	49. <i>Neséder, oppid.</i>
24. <i>Baumgart.</i>	50. <i>Gálos, oppidum.</i>
25. <i>Darufalva, seu Drarsburg.</i>	51. <i>Szent-Pál.</i>
26. <i>Czinfalva vel Sigendorf.</i>	52. <i>Bódog-Aszszony-Falva.</i>
	53. <i>Illmicz.</i>

¹ Vocabulum *quia* post pronomen *quos* positum, quod infra *ergo* ab auctore posterius inserto supervacaneum factum esset, a nobis del. ² corr. ex *urbariis*, quod a copista pro *urbariis* erronee scriptum esse verisimile est.

54. <i>Apátlon.</i>	78. <i>Matskás, seu Katzlsdorf.</i>
55. <i>Pomogy.</i>	79. <i>Nagy-Czenk.</i>
56. <i>Balla.</i>	80. <i>Kis-Czenk.</i>
57. <i>Tétény, seu Täten.</i>	81. <i>Peresztegh.</i>
58. <i>Szent-András.</i>	82. <i>Szétsény.</i>
59. <i>Hásfalva, sive Haschendorf.</i>	83. <i>Pinnye.</i>
60. <i>Fekete-Toó.</i>	84. <i>Új-kér.</i>
61. <i>Jakabfalva.</i>	85. <i>Lövö.</i>
62. <i>Fertő.</i>	86. <i>Széplak.</i>
63. <i>Sár-Völgye.</i>	87. <i>Bitra-Szent-Miklós.</i>
64. <i>Kender-Völgye.¹</i>	88. <i>Szerdahely.</i>
65. <i>Joó Kút.</i>	89. <i>Magyar-Pordány.</i>
66. <i>Und.</i>	90. <i>Stoczing.</i>
67. <i>Bodzafalu.</i>	91. <i>Czundra.</i>
68. <i>Hidegség.</i>	92. <i>Küllő.</i>
69. <i>Sütör.</i>	93. <i>Jobaháza.</i>
70. <i>Sariod.</i>	94. <i>Csorna. [p. 117e]</i>
71. <i>Szergény.</i>	95. <i>Saár-Föld.</i>
72. <i>Pető-háza.</i>	96. <i>Németi.</i>
73. <i>Agyagos.</i>	97. <i>Veszkeny.</i>
74. <i>Horpács.</i>	98. <i>Farád.</i>
75. <i>Endréd.</i>	99. <i>Tamássi.</i>
76. <i>Farkasd, sive Wolffs.</i>	100. <i>Alsó-Pásztory.</i>
77. <i>Harka.</i>	

Tanta vis tunc, oppidorum vicorumque in ditioe arcis *Frakno* censebatur. Ex his, quod in catalogo adnotavimus, insignes quinque vicos, at positus depressioris, insolita atque inopina *Peisonis* illuvione, an fatiscente subtus limo, priscis illis temporibus, haustos fuisse, accepimus. Et leguntur sane hodieque eorum nomina, in vetere *Fraknensi urbario*,¹ lingua utraque, *Hungarica*, et *Germanica*, ad hunc modum:

<i>Fekete-Toó.</i>	Germanis	<i>Schwartz-Lacken.</i>
<i>Jakab-Falva.</i>		<i>St. Jakob.</i>
<i>Förtő.</i>		<i>See.</i>
<i>Saar-Völgye.</i>		<i>Kottingthál.</i>
<i>Kender-Völgye.</i>		<i>Hanfthál.</i>

Ut proinde, non sit fabula, quae de absorptis a *Peisone* vicis circumfertur a vulgo. Aiunt nempe, decrescente lacu, diu turrium cacumina fuisse visa, dum fatiscentibus muris, corruerent penitus.

¹ corr. ex *urbario*, de quo vide notam priorem.

¹ In manuscripto pagi 60–64. unco } sunt coniuncti, penes quem unum haec notata: „Hauriuntur a *Peisone*.”

Quae, post
Giletos
extinctos,
arcis Frakno,
cum ditione
reliqua, fata
fuerint:

Sub Elisabetha,
et Matthia
Corvino manet
in Friderici
Caesaris
potestate:

VI. Florentissima gente *Giletorum*, penitus emortua, ad fiscum regium, lege patria, *Fraknoiensis* opima haec ditio, recidit; sed, sub quod id tempus evenerit, aut, quo rege rerum potiente, nemo nos hucusque docere potuit. Tunc vero, proclive erat, ut a regibus, non vici modo; sed oppida etiam, ab arcis ditione avellerentur, et seu donarentur, seu repraesentato aere, venderentur his, qui de rege, ac patria, bene meruerunt. quod iam scrutatu inutile est. Venit postea in FRIDERICI III. Caesaris potestatem, ex pignore ELISABETHAE, Alberti viduae, penes quem et tunc relictum legimus, cum MATTHIAS Corvinus, S. R. H. coronam, a FRIDERICO III. Imperatore, reciperaret. Rem eam, solemnes tabulae, quibus pacis, ac redditae coronae leges, perscribebantur, ad hunc modum expromunt:¹ *Infra scripta¹ oppida, quae sua Imperialis Sublimitas, in metis ac limitibus regni Ungariae constituta possidet, et in suis manibus, per se, et alios suo² nomine tenet, videlicet Forchtstain, et Koblsdorf,³ cum suis pertinentiis, omni imperio ac iurisdictione possideat, absque Serenissimi principis ac⁴ domini domini MATTHIAE, dicti regis Ungariae,⁵ domini nostri gratiosissimi ac haeredum, et successorum suorum, praelatorumque, baronum procerum, et nobilium eiusdem regni quorumcumque,⁶ per se, aut alios, eorum nomine, inquietatione, turbatione, exactione, gravamine et molestia, quibuscumque [p. 117f] de iure et facto, accessione iuris, praesertim eorum, qui interesse ad loca praememorata⁷ se habere praetendunt, in favorem quorumcumque quovis quaesito⁸ colore, facta aut fienda.* His, ea tempestate condicionibus *Frakno* permittebatur *Friderico*. Reliqua illic^{a.)} poterunt legi, quae tam de belli, si quod adversus *Turcas* ingrueret, adparatibus, communi Hungariae et Caesareae huius ditionis, sumtu instruendis; quam de litibus, mutuo, inter vicinos, uti fit, coortis, ex legum praescripto, dirimendis, tunc sanciebantur. Neque tamen, perpetuo iure traditum fuit Austriae *Forchtstainium*. Cavebant, missi a MATTHIA eius pacis administri, uti post FRIDERICI fata, *Hungariae* redderentur arces, et harum ditiones. Disertae pacificationis Tabulae: *Adiectum etiam est et conclusum, quod post obitum dicti domini Imperatoris, rex pro tempore et regnum Hungariae facultatem habeat dicta castra, et eorum reditus, reluendi ab haeredibus suae maiestatis, pro summa quadraginta millia florenorum Ungaricalium, et ducatorum boni auri, et iusti ponderis.*

Traditur
a Caesare
Weissbriachio:

redunitur
sub Corvino,
Hungariae:

VII. Suo hoc iure usus FRIDERICUS, arces, quae permissae sibi ex nuperae pacis legibus, fuerant, *Henrico Christophoro Weissbriach*, iusto pretio, iis tamen conditionibus vendidit, ne pacificationi contraivisse iure possit argui. In his erat *Frakno*, seu *Forchtstain*, ultra seculum a *Weissbriachiis*, cum omni dominatione, possessum. MATTHIAS interim, uti fuit regni commodorum longe omnium studiosissimus, *Weissbriachio*, regiis artibus partim, partim belli metu, in suas partes adducto, atque *Friderico*, vita decedente, *Frakno*, *Ferream Civitatem* et *Kobelstorf*, cum *Hungaria* postliminio redunivit, ideoque *Weissbriachum Supremi Comitum Semproniensis* axiomate, augustali usus liberalitate, donavit. Ergo, dum regni habenas, post MATTHIAM capesseret WLADISLAUS, in castris

^{a.)} BONFINIUS Decad. IV. Lib. VIII. p. 656, 14. sq. Adde Decad. III. Lib. X. pag. 533, 45.

¹ pro *infra scripta* BONFINI 1581. p. 656. *infrascripta* et ² BONFINI 1581. l. c. *suos* ³ BONFINI 1581. l. c. *Koblstorff* ⁴ BONFINI 1581. l. c. et ⁵ pro *regis Ungariae* BONFINI 1581. l. c. *regni Ungariae regis* ⁶ BONFINI 1581. l. c. *quorumcumque* ⁷ BONFINI 1581. l. c. *praenominata* ⁸ BONFINI 1581. l. c. *quaesita*

¹ *Vide infra notam Belii a.).*

Hungariae, tametsi possessae a *Weissbriachiis*, arces eae, ditionesque censebantur. Quas tamen *Wladislaus*, pace cum MAXIMILIANO Caesare anno MCCCCXCI. *Posonii, die Lunae, post festum S. Leonhardi* conciliata, Imperatori reddere cogebatur. Adscribam, ex pacificatoriis tabulis, sanctionem huc adtinentem:ⁱ *Quantum pertinet ad castra et oppida, intra fines regni Hungariae¹ constituta, videlicet Ferream civitatem, Forchtenstein, Kobelstorf,² Hornstein, Roboncz³ seu Rechnitz,⁴ Guns,⁵ Perstein,⁶ et alia loca, quae ante bellum quondam regis Matthiae fuerunt in manibus Sacrae imperialis maiestatis: conventum est, quod ea loca omnia, praeter Rechnitz, cum suis pertinentiis antiquis (quod imperialis celsitudo de gratia speciali D. Wilhelmo Paumkircher, iuxta suae Maiestatis litteras⁷ donavit) debeant apud suam maiesta[p. 117g]tem remanere, secundum vim et tenorem prioris inscriptionis, et concordiae, tempore praefati regis MATTHIAE, cum imperiali maiestate factae. Sed quoniam Ferrea civitas, et Forchtenstein, et Kobelstorf,⁸ usque hodie in manibus D. regis Wladislai,⁹ aut suorum subditorum habentur, conclusum est, quod ea loca, cum suis pertinentiis idem D. rex Wladislaus,¹⁰ ad manus caesareas, infra hinc, et inde S. Gertrudis¹¹ proxime venturam, quae est decima septima Martii anni nonagesimi secundi, consignare debet: retentis tamen omnibus conditionibus, circa ea loca, in priori tractatu notatis in suo rigore: praesertim in facto impositionis super hominibus¹² illorum locorum ob generale passagium, pro defensione regni; et iurium et exercitii iurisdictionis pertinentis ad ecclesiam Iauriensem, aut alias ecclesias regni. cetera.^{b.)} ad hunc ergo modum, arx Frakno, sive Forchtstein, in Austriacorum potestatem, iterum iterumque recidit.*

iterumque redditur a Wladislao, Caesari Maximiliano, pacificatione Pisoniensi.

VIII. Evenit interim, ut exeunte seculo XV. gens *Weisbriachorum*, toto, dum floreret, tempore, *Supremorum Comitum* provinciae *Semproniensis* dignitate perfuncta, penitus emoreretur. Putasses, tunc futurum, ut vindicaretur tandem ex alienigenarum potestate, *Frakno*, et, qua in eadem fortuna haerebant, arces, et dynastiae reliquae, *Hungariae* vindicarentur postliminio; id vero adeo factum non est, ut pacificatione inter *Matthiam* et *Fridericum*, quam in annum MCCCCLXIII. incidisse meminimus, redditum *Hungariae Sempronium*, cum universo Comitatu, a WLADISLAO *Dobza*, iterato *Austriacis* pignori daretur. Hinc excussae illae querelae an preces, quas anno MDV. publico in comitio^{c.)} Status et ordines perscripsere: *ex quo regia Maiestas*, sanctionis verba referimus, *contra*

Post Weissbriachios, adbaesit in Austriacorum potestate, Frakno:

^{b.)} SAMBUCCI Appendice Rerum Hungaricarum. Adde BONFINI. p. 746, 26. quas quidem pacis condiciones, sartas haberi et tunc volebant Status ac Ordines, cum de redintegrando regno, maxime essent solliciti. FERDINANDI I. Dec. XI. Art. LXIII.ⁱⁱ

^{c.)} Decreto WLADISLAI V. Articul. XXII.ⁱⁱⁱ At enim, non urbem ipsam, neque Comitatum, sed utriusque honores, urbicam nimirum praefecturam, et Supremi Comitum axioma, pignori dederat WLADISLAUS, Waytmüllero cuidam. quod supra Parte I. Memb. II. §. XIV. docui.^{iv}

¹ BONFINI 1581. p. 746. *Ungariae* ² BONFINI 1581. l. c. *Kobelstorf* ³ BONFINI 1581. l. c. *Roboncz* ⁴ BONFINI 1581. l. c. *Rechnitz* ⁵ BONFINI 1581. l. c. *Gunz* ⁶ BONFINI 1581. l. c. *Perstain* ⁷ BONFINI 1581. l. c. *litteras* ⁸ BONFINI 1581. l. c. *Kobelstorf* ⁹ BONFINI 1581. l. c. *Vladislai* ¹⁰ BONFINI 1581. l. c. *Vladislaus* ¹¹ pro S. Gertrudis BONFINI 1581. l. c. *sanctae Gertrudis* ¹² BONFINI 1581. l. c. *homines*

ⁱ Vide infra notam Belii b.).

ⁱⁱ Vide art. 1548: LXIII.

ⁱⁱⁱ Vide CJH 1696. II. 261.

^{iv} Hunc paragraphum a Belio ipso in historiam civitatis Sopronii translatum esse supra memoravimus. Vide notam nostram i. in p. 75. Paragraphum ipsum vide in editione nostra pp. 105–107.

*articulum XXVIII. minoris decreti; nec non antiquas laudabilesque constitutiones regni, civitatem Semproniensem,¹ una cum Comitatu; ac etiam civitatem Bartfa, dicitur extraneis inscripsisse... Ob hoc regia Maiestas, bona inscripta redimere, metasque et confinia² regni rectificare dignetur. Adeo, rex ille, sive gloriam gentis spectes, sive regni fines, diminuendae Hungariae, factus fuit. Quocirca, adhaesit denuo, arcis Frakno, eliberatio. Neque id sane, aliter evenire poterat, quam ut vetus illud pignus, novo hoc, magis magisque, obfirmaretur, ac legis fere vim obtineret. Dabat se, una omnium, maxime opportuna, recuperandi huius collimi[p. 117h]tii occasio, dum mutuuum foedus maritale, anno MDXV. inter Ludovicum, Wladislai unigenam, et Mariam Austriacam, atque Archiducum alterutrum, et Annam, Wladislai filiam, Vienna, ad diem XXII. Iulii iniretur.^{d)} Nam potuissent omnino *contradotis* loco, ab Hungaro repositi; sed huic quoque opportunitati, ne quid ad summam oscitantiam deesse videretur, indormivit Wladislaus.*

Post Ludovici occasum, diu in Austriacorum potestate fuit:

Providentia ordinum eatenus:

IX. Factum proinde his rebus est, ut post Hungariam, per LUDOVICUM II. prorsus pesundatam, atque principes Austriacos ad regni gubernacula admotos, ultra centum triginta annorum spatium, Fraknoiensis dynastiae iure Austriacorum essent perpetuo. Haud vero interim cessabant Status et ordines, FERDINANDUM I. regem aequissimum, admotis saepius ac serio, precibus fatigare,^{e)} uti reduniret cum Hungaria, quod seu temporum iniuria, sive pacificationum necessitate avulsum, hucusque ab Austriacis detinebatur. Idem et apud MAXIMILIANUM, neque remissione studio ac contentione egere status. Praegnans in eam rem, in primis sanctio illa est, quam anno MDXLVII. perlatam reperi:^{f)} quam, quod iterata postea saepius fuerit, non piget lectorum caussa, adscribere. *Fideles suae Maiestatis³ Status ac⁴ ordines Regni Hungariae,⁵ silentio praeterire non possunt, quin Maiestati suae, sicuti in aliis conventibus, ita nunc quoque humiliter supplicent, ut, quemadmodum Sacratissimus olim Caesar⁶ FERDINANDUS Dominus noster clementissimus, benigne se facturum⁷ obtulerat; Maiestas quoque sua Caesarea, clementer efficere dignetur, ut arcas Kösözög,⁸ Frakno, Kóbold,⁹ Kis-Márton,¹⁰ Szarókö et alias, quae olim ad Austriam fuerunt inpignoratae, fideles Suae Maiestatis Hungari,¹¹ quibus ad id facultas erit, possint ad se redimere, et rursus ad Hungariam¹² recuperare: postquam regnicolae per Turcas maiori ex parte sedibus pulsae, vix habeant, quo confugiant: quum in aliis regionibus, in coetum¹³ provincialium, vel aegre, vel nullo modo admittantur: interim nihilominus possessores horum¹⁴ locorum, praestent ea onera, quae debent in medium Hungarorum,¹⁵ sicuti id quoque tempore¹⁶ impignorationis fuit reservatum. At enim, irritae tunc preces hae fuerunt; sive ob temporum,*

d.) Vide foederis eius Tabulas loco citato; SAMBUCUS exhibet p. 738. sequ.ⁱ

e.) Decreto FERDINANDI I. XIII. Art. XXXIII. Decr. xv. Art. XIII. Decr. xvii. Art. XLI.ⁱⁱ

f.) Decreto MAXIMILIANI II. Artic. XLII.ⁱⁱⁱ

¹ CJH 1696. II. p. 261. *Soproniensem* ² CJH 1696. I. c. add. *ipsius* ³ pro *suae Maiestatis* CJH 1696. II. 555. *Maiestatis Caesareae* ⁴ CJH 1696. I. c. et ⁵ CJH 1696. I. c. *Ungariae* ⁶ add. sec. CJH 1696. I. c. ⁷ add. sec. CJH 1696. I. c. ⁸ CJH 1696. I. c. *Kösözög* ⁹ CJH 1696. I. c. *Kabold* ¹⁰ CJH 1696. I. c. *Kis Márthon* ¹¹ pro *Suae Maiestatis Hungari* CJH 1696. I. c. *Maiestatis suae Ungari* ¹² CJH 1696. I. c. *Ungariam* ¹³ CJH 1696. I. c. *caetum* ¹⁴ pro *horum* CJH 1696. I. c. *dicatorum* ¹⁵ CJH 1696. I. c. *Ungarorum* ¹⁶ *quoque tempore* CJH 1696. I. c. comm.

ⁱ Vide BONFINI 1581. pp. 738–742.

ⁱⁱ Vide articulos 1552: XXXIII., 1554: XIII., 1556: XLI.

ⁱⁱⁱ Id est, in articulo 1567: XLII. Vide CJH 1696. II. p. 555.

qua erant, calamitatem; sive ob possessorum tenacitatem. Itaque eadem rogatione fatigandum duxere ordines, RUDOLPHUM quoque, uti adparet ex anni MDLXXXVII.¹ comitiorum decreto:^{g)} [p. 117i] *Supplicant Status et ordines Regni Suae Maiestati, dignetur modum invenire, ut bona ad Austriam oppignorata, redimantur.* Iterabantur querelae hae an postulationes, saepe saepissime: in primis MATTHIA secundo^{h)} ad regni clavum admoto. Tunc enim, quod elisa e manibus *Rudolphi*, fratris sui, sacra corona, magnis in eum collatis studiis, regem *Hungariae* fecisse nihil dubitarunt ordines; istud, in grati erga se animi testificationem, ab eo postulavere, uti memoratas arces *Hungariae* tandem, gratuito redderet: quando earum possessores, ex opimis, qui in annos singulos fiebant, reditibus, dudum pecuniarum, quam in pignora haec collocaverant, summam, ac cumulate quidem, receperint. At enim surdo occinebatur fabula: id quod ex decreto,ⁱ⁾ quod post coronationem iisdem comitiis, editum est, condiscere est; ut debuerint omnino eadem istae leges, singulis propemodum comitiis^{k)} instaurari: dum FERDINANDUS demum II. diutinas preces ratas haberet, delegaretque^{l)} gravissimos viros, qui negotium, non una intricatum difficultate, recognoscerent. Et *Frakno* quidem atque *Kabold*, ex arbitrum sententia rite restitutis,^{m)} de reliquis, quae adhuc in pignore haerebant, diutius disceptari oportuit,ⁿ⁾ dum pro restitutis omnibus, gratiae,^{o)} pro eo, ac decuit, FERDINANDO III. agi potuerint. Tanta molis erat post ducentos fere annos, arces has, earumque dynastias, recuperavisse.

X. Et *Fraknoiensem* quidem illam, una cum arce, indulgente clementer FERDINANDO II. Comes *Nicolaus Eszterházy* multis iam de rege et de regno meritis clarus, cum *Kis-Mártonensi* altera, felici omine, obtinuit: quippe repraesentato, quingentorum millium florenorum aere redemptam: dum accepto diplomate, ius simul in dynastiam utramque haereditarium indipisceretur. Ergo, ita in fatis fuisse, existimemus oportet, *Nicolai* fortunae id ea tribuisse, uti non ante arx *Hungariae* redderetur, quam incluta haec gens, coepisset, inclarescere. Ut securum se de possessione *Fraknoi*, *Nicolaus* sentiebat, arcem loci opportunitate adductus, ab imis funda[p. 117k]mentis, ex aetatis ingenio, atque qua tunc fuit elegantia, reaedificandam, et cum novis communiendam operibus, tum palatiis, sua dignis persona, instruendam suscepit. Multum et temporis, et impensae tanti molitioni, insumtum est, dum opus consummaretur. Ducenta, plus minus florenorum millia insumta fuisse memorant, quod et creditu facile est, arduitatem situs, et operum molem atque robur existimantibus. Praeclaram hanc et ab excelso animo profectam *Comitis Nicolai Eszterházy* contentionem inaedificata, portis marmora, hodieque

g) Articulo xxxvii.ⁱ

h) Decreto Anni MDCVIII. Arti. XIX. ante coronationem.

i) Articulo VII.

k) A. MDCIX. Art. xxxviii. Adde A. MDCXVIII. Art. IX.

l) A. MDCXXII. Art. LXII. A. MDCXXV. Art. xxxvii. A. MDCXXX. Art. xxvii.

m) A. MDCXXXV. Art. LX.

n) Vide Decreta A. MDCXXXVIII. Art. xxxviii. A. MDCXLVII. Art. LXXI.

o) A. MDCXLIX. Artic. xxv.

¹ corr. ex *MDCVII*. sec. numerum decreti, de quo vide notam nostram i.

ⁱ Vide CJH 1696. III. p. II.

loquuntur. Et secundae quidem portae (tres enim habet, dum interiora arcis possis adire) inscriptio est:

FRAKNO

ME, PRO CORONA REGNI HUNGARIAE ABALIENATA, RARA FIDELITAS COMITIS PALATINI NICOLAI ESZTERHÁZY, EIDEM CORONAE RESTITUIT, SUB AUSPICIIS AUGUSTISSIMORUM IMPERATORUM FERDINANDI II. ET FERDINANDI III. REGNO, SIBI, POSTERIS, FAMILIAEQUE SUAE A FUNDAMENTIS EXSTRUXIT, FIDELITATIS INDUSTRIAEQUE EXEMPLUM EISDEM RELINQUENTIS

SARTUM TECTUMQUE CONSERVATE

Marmor tertiae portae, insignia, a dextris quidem, NICOLAI, a sinistris CHRISTINAE coniugis scite exsculpta, exhibet.

INSIGNIA

COMITIS PALATINI HUNGARIAE NICOLAI
ESZTERHAZY DE GALANTHA ETC. ARCIS
HUIUS FRAKNO

ERECTORIS.

VIRTUTE DUCE COMITE FORTUNA

INSIGNIA

COMITIS CHRISTINAE NYÁRI DE BEDEGH,
EIVSDEM PALATINI HUNGARIAE CARISSIMAE
CONIUGIS

VIVE UT VIVAS.

ANNO PARTUS VIRGINIS MDCXXXV.

Et hic quidem intrantium oculos advertunt, exteriori portae faciei instructa: qua intus aream spectat, aliud marmor, istud monimentum ostendit:

ME REGIS MATTHIAE I. PACIFICATIO FRID. III. IMP. DEDIT
AMOR MAGNI CAESARIS FERD. II. REGNO RESTITUIT
GRATIA EIVSDEM COMITI NICOLAO ESZTERHÁZY [p. 1171]
PALATINO R. H. AC AUREI VELLERIS EQUITI, ETC.
CONTULIT. QUI ME PATRIAE GENTILIBUSQUE SUIS TUTIONI
QUE EORUM VETUSTATE LABENTEM, SOLO AEQUANS, A
FUNDAMENTIS EXSTRUXIT, SE VERO AETERNITATI
PARAVIT

Haec singula, ad memoriam NICOLAI, summi viri, posteritati commendandam, adinuere.

XI. Atque dignus est omnino NICOLAUS, cuius memoriam, nunquam non recolat posteritas. Huic instaurandae, nihil praestiterimus efficacius, quam si regias Ferdinandi II. tabulas, quibus, praeclari Nicolai actus, et laudes eximiae, perscribuntur, penitus exprompserimus. quod quidem nusquam poterimus opportunius, quam in historia hac arcis *Frakno*: quippe cuius *Comitem Perpetuum* eodem illo diplomate, et creat benigne rex indulgentissimus, et clementer pronuntiat. Id vero huiusmodi est:ⁱ

ⁱ *Copiam huius diplomatis d. 10. Aug. 1626. a Ferdinando expediti vide in LIBRI REGII nr. 7364, pp. 609–613. Belius autem e libro celeberrimo „Trophaeum Nobilissimae ac antiquissimae domus Estorasiensis...” inscripto textum diplomatis copistae suo transcribendum mandavisse videtur, cum mendae illius ex magna parte etiam in textu Beliano occurrunt. Vide TROPHAEUM 1700. III. ff. U2–X3. Vide etiam notas nostras diplomati adiunctas.*

„Ferdinandus II. Divina favente Clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, Ramae, Serviae, Gallitiae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Marchio Moraviae, Dux Lucemburgae, ac superioris et inferioris Silesiae, Württembergae et Thecae, Princeps Sueviae, Comes Habsburgi, Tyrolis, Ferreti, Kyburgi, et Goritiae, Landgravius Alsaciae, Marchio Sacri Romani Imperii supra Anasum Burgoviae, ac superioris et inferioris Lusatae, Dominus Marchiae, Sclavoniae, Portus Naonis, et Salinarum, etc. Tibi, fidei nostro, Spectabili ac magnifico comiti NICOLAO ESZTERHAZY de Galantha, Comitatum de Beregh, Zoliensis et Soproniensis supremo Comiti, Regni nostri Hungariae Palatino, Iudicique Cumanorum, Camerario, Consiliario, et per Hungariam Locumtenenti nostro, salutem et Gratiae ac Clementiae nostrae Caesareae atque Regiae continuum erga te incrementum.

Potestas regnantium ad hoc divinitus in terris erecta est, ut quemadmodum malorum vindictam, ita et ad laudem sit bonorum, et subiecti promiscue populi benevolentiam, liberalitate attrahat, uniuscuiusque merita condignis retributionibus prosequatur. Quod etsi quasi ex debito publici officii, et quadam generali Principum regula fieri soleat, eos tamen clarioribus ordinandos esse titulis et [p. 117m] altioribus extollendos honoribus reputamus, quos sincerior fides, magnanimi actus, et excellentia merita ceteris anteponunt. Hinc est, quod considerantes virtutes magnificas, fortissima gesta, et clarissima merita, quibus fere omnes status constanti sinceritate devotioneque magno laborum et studiorum obsequio antecellis, consuetudinem maiorum nostrorum clarissimorum et augustissimorum Imperatorum et Regum more, postquam ad hanc Imperatoriae et Regiae dignitatis curam et solum Deus optimus maximus nos evexit, libenter, benevole, et benigne secuti, dum munifici in eos quovis tempore fuerimus, qui aliquo praeclaro facinore, authentico actu, vel quocumque laudabilis indolis argumento sese nostra gratia et liberalitate dignos, et honorum ad piam gratamque posteritatem promovendorum, titulis aptos declaraverunt. Postquam etenim natalium splendorem, ingenii acumen, singularem fidei ac fidelitatis tuae constantiam, adeoque animi tui sinceritatem, robur et fortitudinem, NICOLAE ESZTERHÁZY, diligenter intra nos revolvissimus, quibus te iam inde ab adolescentia tua, ex Augusta domo nostra Austriaca Imperatoribus et regibus, nobisque probasse non obscuris solum aliorum testimoniis didicimus, verum etiam propria quoque nostra experientia, sufficienter compertum habemus, dignissimum te esse censuimus, qui non solum praeclare factorum tuorum, in omnem tuam et tuorum posteritatem, cum immortalis et insignis nominis tui memoria duraturum testimonium a nobis sumas, sed et altiores quoque honoris et dignitatis gradus, ita exigentibus eximiis meritis tuis eveharis. Intelligimus quippe, ubi primum adolevisti, viribus ac ingenio polentem, non te luxui et inertiae corrupendum dedisse, sed animum quidem praeclararum rerum meditationem, corpus vero militaribus exercitiis occupasse, ac dedisse: Aetate deinde maturiore succedente, omnibus in id ingenii et animi viribus incubuisse, ut cum primis Sacrae regni nostri Hungariae Coronae, et deinde Maiestati Nostrae, ac toti denique inclytae et Augustissimae Domui nostrae Austriacae, summa semper fide, ac sinceritatis constantia, et alacritate famulari et inservire posses, variis in expeditionibus bellicis, tempore aperti belli decennovenali per Augustum Imperatorem Romanorum,

et Regni¹ Hungariae Rudolphum secundum, sanctae recordationis, contra naturalem hostem Christianitatis Turcam gestis. Serenissimo principe [p. 117n] Archiduce Austriae Matthia patruale et patre nostro observandissimo felicitis memoriae generali exercitus capitaneo, tam in obsidionibus, quam etiam particularibus ac generalibus expeditionibus, pro virili tua, strenuam operam navasti. Talibus itaque virtutis speciminibus editis, altioribusque dignitatis gradibus, virtutibus et meritis tuis id exigentibus, per praefatum Matthiam in Sacro Romano Imperio et regno Hungariae, Rudolpho succedentem, sicut et per te reliqui fratres tui carnales, et congenerationales, in numerum capitaneorum et consiliariorum ascitus et cooptatus fuisti, ubi primum palaestram moderandi et gubernandi status publici aggressus, a totius regni istius nostri Hung. universis statibus et ordinibus, ad publicum et generalem conventum principum, aliorumque regnorum et provinciarum, per praelibatum Matthiam Imperatorem Lincium in anno millesimo sexcentesimo decimo quarto indictum, ubi non nisi de arduis et gravissimis reipublicae christianae negotiis, saluteque publica asserenda pertractabatur, una cum aliis Collegis tuis, pro solenni legatione perfungenda dimissus fuisti. Nec minus, post modum toto eo tempore, quo pax alma in isto regno nostro vigeret, et populus desiderato et tranquillo statu perfrueretur, pro omni occasione eum te exhibuisse, tam veraci ac fideli aliorum quoque testimonio ac relatione intelleximus, quam etiam propria nostra experientia sufficienter, lucide ac benigna cum satisfactione nostra cognovimus, ut et dignitatis auctoritatisque regiae tuendae ac venerandae, et regni gentisque ac nationis istius commodi procurandi et iuvandi, constantem semper animum et conatum habuisse, deprehenderis. Hinc est, quod maiora semper ac maiora aemulatus, deque sufficientia et dexteritate tua, Augusta domus nostra Austriaca confisa, atque fidelitate, constantiaque et sinceritate secunda existens, officium Baronatus Magistri Curiae, cum consiliariatus honore, in anno Domini supra millesimum sexcentimum decimo octavo consecutus, in gravissimis, et maximi momenti negotiis, conservationem nimirum regni, et communem nonnisi Reipublicae Christianae conditionem concernentibus, operam et studium tuum impendendum esse voluerit: Testes eius rei sunt locupletes, etiam post funestas et exitiales perturbationes, et civiles discordias, quae superiorum annorum decursu in vicinis regnis et provinciis concitatae fuerant, eaeque in regnum quoque istud nostrum Hungariae penetrantes, plurimorum inibi animos labefactaverant, qui nimirum principis Transilvaniae Gabrielis Bettlen factionem secuti a fidelitatis officio ac natura [p. 117o] eorum Domino, Regique legitimo debito homagii vinculo aut secesserant, aut abducti fuerant. Non solum autem pro virili tua, hostili eiusdem conatui temet opponendo, cum capitaneatu equitum mille quingentorum fungeris, et etiam duram obsidionem in castro Lakompak ab ipsius principis Transilvaniae Bettleni exercitu, anno millesimo sexcentesimo vigesimo mense Septembri sustineres, et² auxiliariis nostris copiis tibi submissis, per exercitus nostri generalem Spectabilem ac magnificum Henricum du Vall Comitem a Dampierre, insigni in hostes strage facta, et submoto ab obsidione hoste, et in fugam acto, liberareris: verum etiam in diversis et pluribus, tam in publicis tractatibus Commissarii regii officio perfungendo, cum praedicti principis Transilvaniae similiter delegatis Commissariis,

¹ sic et in TROPHAEUM 1700. III. f. U₃^v; cop. cit. (LIBRI REGII 7364, p. 610.) *regem* ² add. sec. copiam Libr. Reg. p. 611.; TROPHAEUM 1700. III. f. U₄^v om.

nominatim autem in anno millesimo sexcentesimo decimo nono, in oppido Karoly, postmodum etiam in civitate Hamburgensi Austriae, in anno millesimo sexcentesimo vigesimo secundo: item in civitate Nikolspurgensi Marchionatus Moraviae, anno millesimo sexcentesimo vigesimo quarto, quam etiam expeditionibus bellicis, signanter autem, dum, memoratus princeps Transilvaniae iterato aliarum quoque ditionum factiosis et rebellibus sese coniungendo numerosis copiis, arcem et civitatem Poseniensem, obsidione cingeret, et populabundus in vicinas terras hostiliter grassaretur, ad propulsandam vim hostilem exercitu nostro in insulam Challoköz expedito te quoque Commissarium praefecimus. Tum etiam maiorum ac maiorum dignitatum et honorum virtuosa et laude digna aemulatione ductus, meritis et virtutibus tuis id iure exigentibus in anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo secundo, Te in iudicem Curiae nostrae regiae in Hungaria et simul in generalem confinium nostrorum antemontanorum, ac praesidii nostri Uyvariensis supremum Capitaneum elegimus et constituimus, in qua quidem functione, strenue nec laboribus fracto animo desudans, praestans exemplum virtutis et ingenui erga patriam, et christianam rempublicam affectus tui symbolum exhibuisti. Dum iam fato principe Transilvaniae, ruptis et violatis S. S. pacificationis secum initae legibus per summum sacrilegium, neque temerario solum, sed etiam plus quam barbarico ausu et furore clancularie coactis copiis, asscitisque in societatem belli Turcis, perennibus et naturalibus hostibus nominis christiani, adiunctisque sibi numerosis Turcarum, sub ductu Bassae Bosz[117p]nensis et Agriensis, militantibus copiis, pervagata Hungaria, etiam in Marchionatum nostrum Moraviae penetrando, ferro flammaque in obvia quaevis saeviens, ingenti praeda onusti, recurrentes, multa animarum millia absque discrimine sexus, in diram barbarorum servitutem abduci fecisset, tu contractis aliquot¹ praesidiariorum in Confiniis stipendia nostra merentium exiguis, quos brevitatis temporis patiebatur, turmis, innumeris paene copiis hostibus audacter te opponendo, aperto in campo, semel atque iterum manus conseruisti, factaque in illis insigni strage, vim et audaciam vindicasti et compescuisti, ac non solum haudquamquam contemnendis spoliis et exuviis hostilibus obtentis, vexillis primariis et praecipuis turcis captis, plurimisque caesis, victoria non exigua posita triumphum reportasti, verum etiam magno numero mancipiorum in libertatem asserendo, Viennam in Augustam aulam nostram invexisti, quo quidem heroico tuo facto, nihil omnino contingere potuit, aut ad dignitatem honestius, aut ad celebritatem illustrius: tandem etiam novissima haec et alia illustria tua facta nos recolentes, quae omnia sicuti veraci ac fideli relatione abunde intelleximus, ita propria quoque experientia nostra sufficienter et lucide, ac benigna cum satisfactione nostra cognovimus, neque concepta iam pridem de te spe nostra unquam frustrati sumus, nihil enim omnino hucusque in te desideravimus, quod vel a solerti et prudenti duce, vel animoso et forti milite, aut fideli et constanti servitore, in utroque fortunae statu, cum perpetua et insigni nominis tui laude expectari oportuit, ut et illud sicut ad cumulum virtutum et meritorum tuorum, ita etiam decus et ornamentum nominis tui accederet, Te in novissimis publicis et generalibus regni comitiis, in anno superiore millesimo sexcentesimo vigesimo quinto, per maiestatem nostram indictis, inque libera nostra regiaeque civitate Soproniensi celebratis, te unanimi consensu et applausu

¹ sic et in TROPHAEUM 1700. III. f. X²; Copia Libr. Reg. p. 612. *aliquibus*

universorum fidelium nostrorum Statuum et ordinum, praefati regni nostri Hungariae, partiumque ei subiectarum, in regni Palatinum elegimus, et creavimus, in qua quidem primaria dignitatis functione et officio, dubio omni procul, eum te exhibiturum esse confidimus, ut ad instar exhibitae et declaratae hactenus in omnibus occasionibus sinceritatis et fidelitatis demonstrationibus et testificationibus, graviter et pro clementi satisfactione nostra, vires animi promptitudine zelanti et affectu ingenuo, deinceps quoque progressurum agnoscamus, ac non solum patria et natio Hungarica, de cura et sollicitudine, quae in conservationem eius asserendamque tranquillitatem et permansionem ipsorum ipsa functio a te exposcit, gaudens experiatur, iugique tranquillitate, cum fortunarum suarum incremento perfruatur, verum etiam exterae quoque gentes, nationes, regna et provinciae christianitatis, [p. 117q] apud quos non minus eiusmodi virtutum et meritorum tuorum monumenta commendari et celebrari constat, deinceps etiam affectum et propensam ipsorum voluntatem erga te declarare et profiteri maiorem ac maiorem occasionem sumant, sibi quoque merito proponendum apud se vel sponte sua statuunt. Et quidem horum omnium tum praemissorum, tum vero aliorum plurimorum per te domi forisque laudabiliter ac utiliter praestitorum praeclarorum factorum tuorum ergo, ut nostram vicissim singularem erga te gratiam et clementiam declarem, virtutisque tuae memoriam nunquam intermorituro testimonio cohonestemus et illustremus, quo tuo exemplo aliis etiam fidelibus subditis nostris, praecipue vero tuis haeredibus et posteris, ex te legitima serie descendentes, virtutes tuas et similia benemerendi studia amplectendi et imitandi calcar et maius quodammodo incitamentum addatur. Te NIC. ESTERHÁZY, uti optime meritis es, alioquin etiam honore, titulo et praerogativa comitis ex dignitate et officio Palatini, quo laudabiliter fungeris gaudentem, ex ordine et numero supradicti Regni nostri Hungariae Magnatum et Baronum, in quo superioribus temporibus semper versatus es, benigne eximentes, ac per te liberos tuos iam natos STEPHANUM, utpote filium et MARIAM MAGDALENAM filiam, haeredesque et posteros tuos utriusque sexus universos perpetua serie, ex lumbis tuis descendentes, ad gradum et ordinem liberorum, maiorum ac perpetuorum eiusdem Regni nostri Hungariae, Regnorumque ac partium ei subiectarum comitum a germanica natione Groff vocatorum assumimus et elevavimus atque dignitatem Perpetui Comitis tibi NICOLAE ESTERHÁZY ac filiis, haeredibusque et posteritatibus tuis utriusque sexus universis, ex legitima serie descendentes, super castro atque districtu sive dominio Frakno alias Forchtenstein Tibi haeredibusque tuis masculini duntaxat sexus per alias litteras nostras iure haereditario collato, in perpetuos et liberos comites solenniter pronuntiavimus, creavimus, et praefecimus, Te tuosque haeredes, liberos ac perpetuos comites de Frakno alias Forchtenstein, ab omnibus dici, nominari et scribi, ac pro perpetuo dictae arcis, dominiique Frakno seu Forchtenstein comite haberi et praedicari volumus. Decernentes ac ex certa nostra scientia animoque deliberato concedentes, ut Tu NICOLAE ESTERHÁZY comes, ac filii et haeredes tui universi cera rubra quo ad¹ sigillum insignium praefatae arcis et domini Frakno, ac ceteris omnibus gratiis, honoribus, praerogativis, indultis, libertatibus et privilegiis, quibus ceteri dicti regni nostri Hungariae, aliorumque regnorum et partium ei subiectarum, liberi ac perpetui comites, de iure et antiqua consuetudine, vel

¹ sic et in TROPHAEUM 1700. III. f. X2^v; cop. Libr. Reg. p. 613. *quoad*

alias qualitercunque usi sunt et gavisī, utunturque et gaudent, uti frui et gaudere perpetuis semper temporibus possitis et valeatis. Immo eximimus, assumimus, pronunciamus [p. 117r] creamus, praeficimus, volumus, damusque et concedimus praesentium per vigorem harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. In cuius rei memoriam roborque et firmitatem perpetuam, praesentes litteras nostras Privilegiales duplicis atque Authentici sigilli nostri, quo ut Rex Hungariae utimur, impendentis munimine roboratas tibi comiti NICOLAO ESTERHÁZY de Frakno alias Forchtenstein tuisque haeredibus et posteritatibus quibus supra universis, clementer dandas duximus et concedendas. Datum per manus fidelis nostri nobis sincere dilecti Reverendissimi in Christo patris Dn. Petri Pázmány Archiepiscopi Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis, locique eiusdem Comitis perpetui, Primatis Hungariae, Legati nati, summi et Secretarii Cancellarii et Consilarii nostri intimi, in civitate nostra Vienna Austriae, die decima mense Augusto, Anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo sexto, Regnorum nostrorum Romani septimo, Hungariae et reliquorum nono, Bohemiae vero anno decimo. Reverendissimis ac venerabilibus in Christo patribus Domino praefato Petro Pázmány Metropolitanae Strigoniensis et Joanne Thelegdy Colocensis et Bachiensis ecclesiarum canonicè unitarum Archiepiscopis, Joanne Pyber electo Agriensis, Petro Domitrovicz Zagrabiensis, Emerico Losy electo Varadiensis, Stephano Szentandrasi de Chikamafalva electo Transilvaniensis, Francisco Erghelio Veszprimiensis, Paulo Davide electo Quinque-Ecclesiensis, Nicolao Dallos electo Iauriensis, Stephano Sennyei de Kis Sennye, electo Vaciensis, dicto Joanne Thelegdy administratore Nitriensis, Gregorio Nagy falvi electo Sirmiensis, Joanne Posgay, electo Bosniensis, Joanne Ivanczy electo Tininniensis, Georgio Dubovsky electo Chanadiensis, comite Vincentio Zucconi electo Rosonensis, fratre Joanne Baptista Agatich, electo Segniensis et Modrusiensis, Ecclesiarum Episcopis, Ecclesias Dei feliciter gubernantibus. Item Spectabilibus ac Magnificis praefato comite NICOLAO ESTERHÁZY de Galantha, praefati regni nostri Hungariae Palatino, comite Melchiore Alaghi de Bessény iudice curiae nostrae regiae, comite Georgio a Zrinio, ditorum regnorum nostrorum Dalmatiae et Croatiae Slavoniaeque Bano, ac agazonum nostrorum regalium magistro, Comite Christophoro Bánffy Comite de Alsó Lendva Tavernicorum, Comite Paullo de Nadasd cubiculariorum, Paullo Rakotzy de Voelsae Vadasz Janitorum, Thoma Bosnyák de Magyarbed dapiferorum, Paullo Pálffy de Erdöd pincernarum, et Emerico Czobor de Czoborszentmihaly curiae nostrorum regalium magistris, ac Stephano Pálffy de dicta Erdöd comite Poseniensi, ceterisque quam plurimis regni nostri Hungariae comitatus tenentibus ac honores. FERDINANDUS.” [p. 117s]

Hactenus diploma Ferdinandaem, plenum sicuti palam est, regiae in Nicolaum benignitatis. quod istic legisse, neminem facile poenituerit, nisi cui virtus aliena sudes in oculis est.

XII.ⁱ Eo, anno MDCXLV. rebus humanis exemto, Ladislaus, filiorum Nicolai natu secundus, universam hanc Fraknoiensem dominationem adiit, vix annis septem ea potiturus: quippe qui, anno MDCLII. septimo Calendas Septembris, quod supra meminimus,

ⁱ *Corr. ex XI.; auctor enim, a capite VII. ordine capitum commutato numeroque eorum uno aucto ab hinc notas numerorum secundum novum ordinem emendare omisit.*

ad Vezekénium cum tribus patruelibus, in cruentissimo adversus Turcas praelio, multis confectis vulneribus, forti animo occubuit, cum annum aetatis XXVI. excessisset nondum. Istud dignum observatu est, trium fratrum, per quos iterum inclaruerat gens Eszterhazyorum, neminem¹ fuisse, cuius domum tristis hic belli casus haud funestavisset. Nempe LADISLAUS noster, Papensis simul Capitaneus, *Nicolai* Palatini; FRANCISCUS, supremus itidem Gyarmathi ad Ipolam praefectus *Paulli*; denique THOMAS et CASPARUS Danielis fuere filii. Caesarum corpora tamquam ferales, pro salute patriae, victimae, Tyrnaviae, maiorum tumulo, lugubri pompa illatae fuerunt. Alioquin, brevi eo tempore, quo rerum potiebatur *Ladislaus*, multum et operae impendit et sumtuum, in ornanda arce. Praeterquam enim, quod granaria, annonae, ac rei potissimum frumentariae accipiendae necessaria, atque opportuna, insigni mole instruxit, cellas quoque vinarias profundas, non minus quam capaces gelidasque, in petra cui inaedificata arx est, cavavit, quarum in adservandis caste vinis, eximia hodieque laus est.

XIII.² Honestissimo hoc mortis genere, decedentem *Ladislaum* uterinus suus frater, Paullus, singulari numinis indulgentia, atque immortalis Eszterhazianae gentis ornamento, annos natus septem decim, excepit; quippe anno MDCXXXV. ipso die, natalibus B. V. Mariae sacro lucem editus. In meliores litteras, inde a primis pueritiae annis, tanta virium contentione incubuit, ut, non tam ornamenta, quam praesidia vitae, †quod faciunt obscuro loco nati homines conquirere†, ab iis petere velle videretur. Simul ex hac palaestra ductatus est, Marti se totum tradidit: nam ita omnino res patriae Turcicis bellis implicatae, tunc a generosioribus animi civibus, deposcebant, ut non tam litteratae, quam armatae Palladis castra, et consulto sequerentur et constanter. Vix rudimenta militiae, pronis quaquaversum significationibus posuerat, cum gemina ei munia, sagata illic, hic togata, a Caesare deferrentur. Papensis fuit praefectura, quam nuper Ladislaus, et ante hunc maximus natus frater *Stephanus* vacuum fecerat: pone hanc, suprema Comitatus Semproniensis administratio. quae u[p. 117t]traque Ferdinandi III. benignitate, adolescenti adhuc, sed spei ultra modum inusitatae sunt adtributa. Crevit subinde honorum accessione PAULLUS, cum a FERDINANDO quidem, inter consiliarios, a LEOPOLDO autem inter eos relatus est, qui ei ab augustali cubiculo fuere. Inde in magistrum curiae regiae anno MDCLIX. sublectus, anno demum MDCLXIII. optimo suo merito, in ducibus belli, ordinis superioris census est. Certe in eo praelio, quod anno MDCLXIV. ductu *Montecuculi*, Marte, nostris ultra modum propitio, commissum est, eximia bellicae virtutis documenta PAULLUS edidit. Quibus rebus factum est, ut anno MDCLXVII., militiae, per eam Hungariae partem, quam antemontanam vocant, supremus dux a LEOPOLDO constitueretur. Hanc demum provinciam, uti ex se arduam, ita tunc quidem aleae plenissimam, ad eum modum administravit, ut non popularium modo suorum; sed regis etiam, et penes quos belli pacisque fuit administratio, adprobationem mereretur. Nam et cum hoste, nunc fortuitis, nunc destinatis praeliis, saepius feliciter confligit; et arces ei passim, castellaque nostris maxime infesta, partim vi, partim incusso terrore, eripuit. Ita virtus Eszterházi³ non iam lentis gradibus sed citato gressu, ad summos, qui sunt in Hungaria, regni honores, enitebatur; cum anno MDCLXXXI.

¹ *neminem* add. a nobis, quod a copista temere omissum esse videtur ² corr. ex XII., vide notam nostram i. in pag. priore ³ corr. ex *Eszterházy*

mira Statuum et Ordinum consensione, in comitiis Sempronensibus PALATINUS Regni Hungariae designaretur. Ratam electionem eam habuit LEOPOLDUS, eo quidem promptius, quo pluribus documentis, et regi fidem intemeratam, et patriae incorruptum amorem, difficillimis quibusque temporibus, noster adprobaverat. In eo demum magistratu, talem se constanter praebeuit, qualem et Caesar confidebat futurum, et cives sui animo praeceperant. Hoc est: tutabatur regum non minus auctoritatem, adversus infaustos novarum rerum molitores; quam Statuum atque ordinum libertatem, sacratissimis regum diplomatis adfirmatam. Tandem, anno MDCLXXXVII. pridie, quam IOSEPHUS ARCHIDUX in regem Hungariae, PISONII ritu patrio inauguraretur, V. Idus Decembris fuit; uti summi viri, praeclara de se, ac regno universo merita, ex aequo remuneraretur, LEOPOLDUS, S. R. I. Principem, promulgatis tabulis, PAULLUM dixit, magno totius Hungariae plausu, quod videret tunc maxime virtutis rationem habere Augustum in Hungaris, cum pleborumque animi, perduellionis labe, magno reipublicae Christianae damno, adflati fuerunt. Possem hic, augustum diploma illud [p. 117u] exhibere, ad docendam posteritatem, quanti semper fecerint Hungarorum praeclaros actus, reges Hungariae Austriaci; nisi id, et extra modum prolixum esset, et semel iterumque ad cumulandas Paulli laudes repetitum.ⁱ Brevius alterum, quo Palatinus ei dignitas et annui ex ea reditus, adfirmabantur a LEOPOLDO, exhibuisse visum est: ut constet apud exteros, quae sit amplissimi eius muneris in Hungaria excelsitas; tum, ut uno quasi fasce, totius gentis *Eszterhazianae*, et antiquitates complectamur, et laudum praeconia. Habet autem in hunc modum.ⁱⁱ

Nos LEOPOLDUS, Dei gratia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae Slavoniae etc. REX. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis. Quod nos condignum, benignum, eumque debitum habentes respectum, praeclarae fidei, fidelitatis, ac fidelium et constantium, multipliciumque, et gratissimorum, nec non immortalis laude dignorum celeberrimae ac illustrissimae, nobisque sincere dilectae familiae *Eszterhazianae* servitorum et meritorum, quae scilicet eadem Sacrae inprimis regni nostri Hungariae praedecessoribus nostris, summa observantia colendissimis¹ beatae memoriae augustissimaeque domui nostrae Austriacae, et consequenter Maiestati nostrae inde ab initio felicissimae inaugurationis, et regiminis nostri pro locorum et temporum varietate, atque occasionum exigentia, tam pacis, quam difficillimis belli, ac intestinorum motuum, et disturbiorum temporibus, summa virtute, fide, et invicto animi robore, ac constantia, raroque fidelitatis exemplo, exhibuit, et impendit, immo etiam in agendis et tractandis componendisque rebus et negotiis, statuum² boni publici, et gratiae³ tranquillitatem, praelibataeque Augustissimae domus nostrae gloriam, et exaltationem concernentibus, non ullis laboribus, non fatigiis,

¹ corr. ex *collendissimis*; etiam in TROPHAEUM 1700. III. f. Cc^v erronee *collendissimis* ² sic et in TROPHAEUM 1700. I. c.; recte *statum*, cf. copiam Libr. Reg. (LIBRI REGII nr. 16.350, p. 730.) ³ sic et in TROPHAEUM 1700. I. c.; recte *patriae*, cf. copiam Libr. Reg.

ⁱ *Diploma, quo Paullus Esterházy princeps S. R. I. declaratus est, vide in MOL, P 108, Rep. 2–3. Fasc. G. Nr. 93. Vide etiam PÁLFFY 2009. p. 882.*

ⁱⁱ *Copiam diplomatis d. 27. Aug. 1681. dati vide in LIBRI REGII nr. 16.350, pp. 730–734. Belium etiam in hoc casu Trophaeo illo, de quo supra diximus, usum esse apparet, quia copia diplomatis quae hic sequitur in iisdem locis ac quae in Trophaeo legitur a copia in libris Regiis reperta discrepat. Cf. TROPHAEUM 1700. III. ff. Cc–Dd3. Vide etiam notam nostram i. in p. 188.*

non curis et expensis pepercit, non facultatum, et bonorum suorum iacturam, non vitae discrimen curavit, verum omnimode sese maioribus nostris desideratissimis, totique praetitulatae augustissimae domui nostrae, ac nobis, et regno gratam, et acceptam exhibuit, quemadmodum in praesentiarum quoque quicquid viribus et facultate assequi potest, nullis laboribus, fatigiis, et expensis pro bono et servitio nostro, dictaeque dulcissimae suae patriae, ac sacrae coronae parcendo, vel et imposterum etiam pari fidelitatis constantia; animique magnitudine, et fervore similia virtutis et fidelitatis servitia sese exhibituram et impensuram pollicetur, nam quod maiores et progenitores iam fatae familiae attinet, eisdem statim ab initio ingressus bellicosae gentis Hungaricae, strenuos fidelesque semper regibus, ac dominis suis clementissimis fuisse, exstantes penes eandem familiam litterae Serenissimi[117v]mi quondam Andreae secundi regis Hungariae privilegiales Matthiae olim Esterhazy aulico et cognato suo in anno Domini millesimo, ducentesimo vigesimo quinto, iam dudum transacto elargitae, luculenter demonstrant, ex quibus manifeste pateret et id, quod pater antelati quondam¹ Matthiae Esterházy nobilis utpote vir Emericus similiter Esterház ad urbem Damiatam, dum illic in obsidione eiusdem praelibatus rex moraretur, in praesentia ipsius regis, strenuum et constantem militem se contra Saracenos in anno millesimo ducentesimo decimo octavo exhibens, eo tum gloriose occubuerit, magnamque per hoc posteris suis laudem reliquit. Hic igitur quondam Emericus filius olim Demetrii, fratris uterini Joannis quondam Esterhás, nepos autem olim Ludovici, cuius pater Georgius, quondam aequae Esterhaz generalis bellicus serenissimi Belae regis Hungariae fuisse dignoscuntur. Qui Georgius habuit fratrem olim Franciscum, patrem scilicet quondam Paulli Ordinis sancti Benedicti Abbatis in monte Sanctae Mariae Mainhart, et Lasii, praetactus vero quondam Georgius filius fuit Stephani fratris Matthiae, et Sigismundi olim Esterhas,² debitam suam erga regem et dominum suum fidelitatem, ac devotionem morte ipsa contestantis, Stephanus porro genitus ex Ladislao filio Andreae fratris olim Francisci, et Christinae religiosae, Michael autem, quondam parens Andreae, vir fortissimus bellique dux extitit sub divo Ladislao rege Hungariae, cui ob praeclara facinora gentilitia insignia, aureus nempe gryphus corona redimitus, dextroque pedum evaginatam frameam tenens, ab eodem rege collata fuere. Cuius genitor quondam Ludovicus, dum Belgradium per regem Hungariae Salamonem occuparetur, in ipso ad castrum muros assultu, intrepide vitam cum morte commutavit in anno Domini millesimo septuagesimo, cuius parens Esterhas filius Eursi magni Hunnorum ducis, sub Geysa primo duce Christiano, patre nimirum Stephani piissimi, ac primi regis Hungariae coronati, christianus factus, anno nongentesimo sexagesimo sexto in baptismo nomen Paulli sibi assumens, cognomen Esterhazium in posterum transfudit, derivavitque ac dilatavit, probans generationem suam ad Atillam usque, unde et antiquitas et illustris eiusdem familiae Esterhaz prosapia evidenter pateret, sed et ex post Petrus quondam Esterhaz, filius suprafati quondam Matthiae, sub Andrea tertio rege Hungariae, varias de hostibus reportans victorias, tandem in anno millesimo, ducentesimo nonagesimo in praelio gloriose occubuit, cuius frater Joan[117x]nes Ordinis Praedicatorum Prior Budae extitit, porro Emericus Petri frater, filius vero Matthiae, etiam genuit filium Petrum, qui Benedictum et Thomam, Benedicti vero

¹ Hic verba *Andreae secundi regis Hungariae privilegiales* erronee a copista iterum descripta a nobis del.

² Hic vocabulum *qui* (sic et in TROPHAEUM 1700. III. f. Cc2') tamquam supervacaneum a nobis del. sec. copiam Libr. Reg. p. 731.

filius¹ Andreas Esterhaz, ob praeclara sua facinora a serenissimo quondam Ludovico primo, Rege Hungariae in ducem belli creatus Samandriam² cum exercitu missus est. Cuius filius Georgius olim Esterhas, maritus nempe generosae et magnificae quondam dominae Margarethae Comitissae a Vertheim, ob intemeratam eius fidelitatem, a sacratissimo quondam principe Sigismundo Romanorum aequae Imperatore, ac rege Hungariae praedecessore nostro felicissimae recordationis in equitem auratum et generalem creatus est, in anno millesimo trecentesimo octuagesimo sexto, tandemque in praelio ad Nicopolim pro rege et patria dimicans, gloriosam subiit mortem, filio Nicolao Esterhás de Galantha, eorundemque bonorum Galanthensium acquisite, marito autem generosae ac magnificae quondam dominae comitissae Ursulae de Gara³ post se relicto, sed ne hic clara Esterhaziorum virtus cessavit, nam Stephanus quondam itidem Esterhas filius Francisci ex generosa et magnifica olim domina comitissa Ursula Erdödi procreatus, nepos autem dicti quondam Nicolai Esterhas de praecitata Galantha, debitam suam erga serenissimum quondam Ludovicum regem Hungariae ac dominum suum clementissimum fidelitatem demonstrans, in funesta illa clade Mohachiana, una cum eodem rege ac domino suo in anno millesimo quingentesimo vigesimo sexto vitam finivit, relicto filio Martino Esterhas ex generosa et magnifica, quondam domina Comitissa Catharina de Pereny progenito, nec non Anna Illéshaziana, verum ulterius quoque eadem generosa virtus illustris familiae huius Esterhas, radios splendoris sui effudit ac dilatavit, dum scilicet magnificus quondam Stephanus Esterhas, olim Francisci frater germanus, filius autem magnifici quondam Benedicti Esterhaz ex generosa et magnifica olim domina Susanna Bessenyei de eadem natus, nepos vero supra fati quondam Martini mariti videlicet generosae ac magnificae quondam dominae Annae Gyulafi de Rátot, praesente sacratissimo quondam principe Maximiliano, pariter Imperatore, in proelio ad campum Keresztes, gloriose occumberet.⁴ Spectabilis item ac magnificus olim Comes Nicolaus itidem Esterhaz de mentionata Galantha, perpetuus de Frakno filius Francisci quondam Esterhas de eadem Galantha, ex generosa et magnifica olim domina Comitissa Sophia Illéshazy de Trenchen susceptus, maritus quippe generosae ac magnificae dominae Comitissae Christinae [p. 117y] Nyari de Bedegh, laudabilibus maiorum suorum insistens vestigiis, eorum nulli secundus, post multas de hostibus partas victorias, Deo, regi, et patriae charus, in Palatinum Regni Hungariae, exigentibus id aliis quoque meritis⁵ et eximiis suis qualitatibus ab universis eiusdem regni Statibus, ac Ordinibus sub generali eorundem Dieta⁶ anno millesimo sexcentesimo vigesimo quinto, Sopronii celebrata, fuit electus, atque creatus, postmodum autem aurei velleris equitis, Comitatumque Zoliensis, Soproniensis, et de Beregh supremi Comitatus titulis ac honoribus insignitus, et condecoratus, nec non intimus Consiliarius, Camerarius, et Locumtenes regius factus, et sic praeclare gestorum, ac virtutum suarum decus eximium, illibatamque erga praelibatam augustissimam domum nostram fidelitatem, hanc promeruit dignitatem. Hinc⁷ namque tanquam partium iam fati regni

¹ *cuius frater... vero filius* sic et in TROPHAEUM 1700. III. f. Cc2^v; copia Libr. Reg. I. c. *Filio Demetrio Patre Benedicti Avo vero quondam Andreae post se relicto. Qui* ² copia Libr. Reg. I. c. *Neapolim* ³ *Ursulae de Gara* sic et in TROPHAEUM 1700. I. c.; copia Libr. Reg. I. c. *Barbarae Bebek* ⁴ corr. ex *incumberet* sec. copiam Libr. Reg. I. c. et TROPHAEUM 1700. III. f. Cc3^v ⁵ corr. ex *merito* sec. copiam Libr. Reg. p. 732. ⁶ corr. ex *Dietae* (sic et in TROPHAEUM 1700. III. I. c.) sec. copiam Libr. Reg. I. c. ⁷ copia Libr. Reg. I. c. et TROPHAEUM 1700. III. f. Cc[4]^r *hic*

Hungariae antemontanarum, et praesidii Ersek Ujvariensis, confiniorumque eidem annexorum generalis capitaneus exstitit. Ibrahimum Bassam Boszniae ex Marchionatu Moraviae reducem fortiter agressus, post cruentum cum eodem initum praelium, exigua suarum manu fugavit, sex millibus eorum deletis, et insuper captivorum christianorum quatuor millibus et ultra eliberatis: alia vero occasione Turcam Neogradum seu Novigradum obsidentem repulit, victorque castris hostilibus potitus est: quin et perfidos Regi, ac patriae rebelles saepius fudit, arcem Lednitzensem occupavit, ipseque ab hostibus in arce sua Lakompak obsessus, iisdem resoluta mente restitit, et excursione, seu eruptione contra illos facta, auxiliariis sese copiis adiungendo hostium ad quinque millia delevit, aliaque quam plurima bella feliciter gessit, pro dulci patria, nullis parcendo laboribus, fatigiis et sumtibus, aut vitae pericula permiscendo. Ita quidem, ut de eodem quondam Comite Nicolao, Reverendissimus olim in Christo pater Dominus Franciscus sanctae Romanae Ecclesiae presbyter Cardinalis a Dietrichstein testimonium clarum ediderit, dum ipsi, inter alia sic scriberet. 'O! regni defensor acerrime, optimi ac gloriosi regis ac imperatoris optime, et qua familiae, qua virtutum splendore nobilissime regni praeses, pacis et tranquillitatis assertor, cuius singularem Zelum religio, Caesar illibatam fidelitatem, regnum iustitiam inconcussam, proceres dexteritatem, et prudentiam non vulgarem, templa avitam pietatem praedicant, colunt, reuerentur': Immo et Ferdinandus olim secundus Augustus Romanorum Imperator, et rex Ungariae avus et praedecessor noster colendissimus piissimae reminiscentiae in certis quibusdam benignis litteris [p. 117z] suis donationalibus eidem Comiti quondam Nicolao clementer elargitis, hanc ipsi laudem tribuit scribendo: 'Dignissimum' inquit 'te esse censuimus, qui non solum praeclare factorum tuorum in omnem tuam, tuorumque posteritatum, cum immortalis, et insigni nominis tui memoria duraturum testimonium a nobis accipias, sed et altiores quoque honores, et dignitatis gradus ita exigentibus eximiis meritis tuis eveharis', sed et in aliis gratiosis litteris, eiusdem olim Imperatoris et Regis donationalibus, hoc et id per expressum de eodem habetur. 'Neque concepta iam pridem de te spe nostra, unquam frustrati sumus. Nihil enim omnino hucusque in te desideravimus, quod vel a solerti et prudenti duce, vel animoso et forti milite, aut fideli et constanti servitore in utroque fortunae statu, cum perpetua et immortalis nominis tui gloria, et laude exspectari potuit: ut et illud sicut ad cumulum virtutum et meritorum tuorum, ita etiam ad decus et ornamentum nominis tui accederet, te in publicis ac generalibus regni comitiis anno millesimo sexcentesimo vigesimo quinto Sopronii celebratis, unanimi universorum fidelium nostrorum statuum et ordinum consensu, in eiusdem regni nostri Hungariae Palatinum eligemus.' Praeterea in litteris Serenissimi quondam Philippi Hispaniarum regis, ad praetitulatum olim Ferdinandum secundum avum nostrum, ratione eiusdem quondam Comitum Nicolai Esterhas Palatini exaratis, id continetur, 'habentes' inquit 'singularem informationem et famam gloriosam bonarum qualitatum, virtutum,¹ et laudabilium actionum, ac meritorum personae nostri charissimi et dilectissimi cognati domini Nicolai Esterhas de Galantha Palatini Regni Hungariae, elegimus et denominavimus equitem et confratrem nostri ordinis, quatenus hoc pacto ordo magis illustris, et maioris reputationis fiat.' Ex quibus breviter declaratis rara quidem

¹ corr. ex *virtutem* (et in copia Libr. Reg. p. 732. ac TROPHAEUM 1700. III. f. Dd2^r erronee *virtutem*)

quondam Comitis Nicolai Esterhaz fidelitas in perpetuam posterorum suorum memoriam elucescit. Cuius filius primogenitus spectabilis nimirum ac magnificus olim Comes Ladislaus Esterhás de praeallegata Galantha, praedefunctae quondam suae Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis Ferdinandi III. domini videlicet genitoris, et praedecessoris nostri desideratissimi pia memoriae Camerarius, Consiliarius, praesidiique Papensis supremus Capitaneus in viridi adhuc aetate praetactis laudabilibus antelatorum maiorum suorum vestigiis inhaerendo domestica gloria non contentus, suo quoque Marte genus et familiam suam [p. 117aa]ⁱ alioquin vetustam, ac ut praemissum est celebrem, maioribus gloriae titulis illustrare condecorareque voluit, dum contra naturales Christiani nominis hostes, Turcas, ad pagum Nagy-Vezekény, in anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo secundo praeterito forti ac imperterriti animo dimicando, eo tum ibidem cum tribus patruelibus suis, utpote Francisco, Thoma, et Casparo, pro dulcissima patria gloriose occumbere non dubitavit, illibatam fidelitatem, sanguine suo, cum perpetua, et insigni nominis sui laude contestando. Quoniam autem non degener praenotati quondam Comitis Ladislai frater germanus praetacti quondam Comitis Nicolai Esterhás Palatini filius, utpote fidelis noster, nobis sincere dilectus spectabilis, et Magnificus Comes Paulus similiter Esterhas de toties fata Galantha perpetuus in Frakno, Magister curiae nostrae regiae, Sacri Romani Imperii nostri eques, Comitatus Soproniensis Supremus Comes, partium praerepetiti Regni nostri Hungariae antemontanarum generalis Capitaneus, Camerarius, et Consiliarius noster intimus, semper in id omnibus ingenii ac animi viribus incubuit, ut cum primis Sacrae saepefati Regni nostri Hungariae Coronae, et deinde maiestati nostrae, praescriptaeque inclytae et Augustae Domui nostrae Austriacae summa semper fide, et sinceritatis constantia, atque alacritate, famulari et inservire posset, et quemadmodum iam a viginti octo annis nobis, antenominatisque praedecessoribus nostris, gloriosissimis fideliter et sine labe inserviens, multifariis contra hostes victoriis clarus extitit, suam pro Deo, nobis ac dulcissima patria strenue navans operam, et cum virtus per ardua tendat, in rebusque adversis magis illa elucescat. Posteaquam proximo belli turcici tempore, in anno videlicet millesimo sexcentesimo sexagesimo quarto praeterito Canisam obsidione cingi fecissemus, ad unicum dumtaxat benignam requisitionem nostram, cum numerosis militibus, tormentisque, ac munitionibus suis, nullos labores, sed nec vitae pericula pertimescendo, vel facultatibus, expensisque suis parcendo, eo se contulit, ibidemque prudentissimi ducis, simul et militis fortissimi munia obeundo, prompto et exerto desideratae fidelitatis, et constantiae exemplo, aliis tamquam speculum (uti id a compluribus oculatis testibus nobis innotuit) praeluxit, tantoque discrimini expositus fuit, ut tormenti hostilis globo pileus eidem ex capite eriperetur, et dum [p. 117bb] non pauci suorum diversis in praeliis, ac ipso etiam obsidionis in ardore desiderarentur, imperterritus persistens, de hostibus in quindecim iam congressibus et dimicationibus in persona interfuit, iugique felicitate, semper victoriam reportavit. Turcica vero praesidia, seu fortalitia aliquot, ac inter cetera Segesd, Bárcz, Turbek, Darda, et Babocha, nostrae subiecerat potestati, sed et contra perduelles,

ⁱ *Paginae 117aa-gg, quae e manuscripto nescioquo modo excidissent, ex negligentia archivariorum non equidem in suum locum, sed in fine manuscripti F sunt positae (vid. ibid. ff. 79-82.); cum autem procul dubio huc pertineant, litteris in hoc manuscripto sequentibus (117aa-gg) eas notavimus.*

et adversarios nostros publicam pacem et tranquillitatem praememorati Regni nostri Hungariae turbantes et convellentes, a nobis expeditus, eosdem in aperto campo collatis fortiter signis, avitae fidelitatis, virtutis, constantiae, et fortitudinis memor infracto, et excelso animo pro Dignitate et autoritate legitimi Regis, ac Domini sui observanda cecidit, fugavitque, prout in praesentiarum etiam coepta huiusmodi debitae fidelitatis obsequia, benigna et omnimoda cum satisfactione nostra continuando, exhibet ac impendit, et imposterum quoque, uti de ipso benigne nobis persuasum habemus, pari integritatis, et promptitudinis zelo, constantiaeque studio, ac fervore exhibere et impendere non cessabit. Ad quod praeclare factorum et virtutis decus eximium, ut gratiae et regalis clementiae nostrae accedat munificentia, omniumque¹ meritorum perenne evadat monumentum, quo ipse quoque nobis sincere dilectus Comes Paulus Esterhás de saepe nominata Galantha haeredibus et posteritatibus suis simile bene merendi insigne exemplum relinquere post se valeat. Ideo Nos eundem Comitem Paulum Esterhás in praesenti Generali memorati regni nostri Hungariae Diaeta, quam ad diem vigesimam octavam Mensis Aprilis Anni modo labentis infrascripti universis fidelibus nostris eiusdem regni nostri Hungariae, et partium eidem annexarum Statibus et Ordinibus in liberam regiamque civitatem nostram Soproniensem indixeramus, et promulgaveramus, ad Vicariatus nostri honorem, dignitatem nimirum Palatinalem, quam Comes quondam Franciscus Wesselenyi alias eiusdem regni nostri Hungariae Palatinus per mortem, et ex hac vita decessum suum aliquamdiu vacantem reliquerat, cum fidei nostro nobis² itidem dilecto spectabili ac magnifico Comite Nicolao Erdődy de Monyorókerék, regnorum nostrorum Dalmatiae, Croatiae, ac Slavoniae Bano primum candidando, ex post nostro, et dictorum universorum statuum ac Ordinum fidelium nostro[p. 117cc]rum pari et unanimi voto, ac consensu eligi, et per maiestatem nostram cum omni illo iure, ac prerogativa, qua Praedecessores sui usi fuere, ipsisque Palatinis de iure competit, benigne confirmari, ac promoveri contigit; Nos pro regia nostra, qua erga ipsum Palatinum nostrum, benignitate, et clementia afficimur, eidem tum de honesta, et sufficienti illius sustentatione, tum etiam pro militum utriusque generis equitum videlicet, et peditum, ad custodiam illius deputatorum intertentione, cum eodem Palatino nostro transegimus, et convenimus, atque nos benigne, specificè et realiter resolvimus. Nimirum clementer annuentes, cernentes,³ et statuentes, utopte⁴ Comiti Paulo Esterházi de Galantha, ac dicti regni nostri Hungariae Palatino, videlicet, tam pro intertentione sua, quam vero⁵ ratione annui sui salarii a decima tertia die praeterlapsei Mensis Iunii anni praesentis millesimi sexcentissimi octuagesimi primi, die videlicet electionis suae in Palatinum incipiendo; Deinde vero pro militum ad personae illius custodiam deputatorum, tam equitum videlicet, quam peditum sustentatione, et solutione, in toto pro universa illius, et quidem satis commoda intertentione pro praesentis temporis statu singulis annis viginti quatuor florenorum millia, singulum florenum per viginti grossos Caesareos computando, ex proventibus tricesimarum nostrarum Sencziensis, Soproniensis, Ovariensis, Prukiensis, Tyrnaviensis et Jaurinensis, ullo absque defectu pendantur, et persolvantur,

¹ sic et in TROPHAEUM 1700. III. f. Dd2^v; copia Libr. Reg. p. 733. *taliumque* ² nobis add. sec. copiam citatam l. c.; TROPHAEUM 1700. l. c. om. ³ sic et in TROPHAEUM 1700. l. c.; copia Libr. Reg. l. c. *decernentes* ⁴ sic et in TROPHAEUM 1700. III. f. Dd3^v; copia Libr. Reg. p. 734. *ut praefato* ⁵ corr. ex *vera* sec. copiam Libr. Reg. l. c. et TROPHAEUM 1700. l. c.

tali quidem modo et conditione, ut per manus Tricesimatorum praedictarum tricesimarum, ad quietantiam ipsius Palatini (postmodum loco paratae pecuniae in perceptoratu camerae nostrae Hungaricae acceptandam)¹ et quidem angariatim quarta pars praedicti salarii rectificari, et absque defectu numerari debeat. Immo annuimus, decernimus et statuimus, ipsumque palatinum nostrum superinde certificamus et assecuramus, prouti et camerae nostrae Hungaricae harum serie committimus et mandamus, quatenus praelibati regni nostri Hungariae Palatinum de supra specificata viginti quatuor millium florenorum summa, citra omnem moram et difficultatem, per praedictos tricesimatores, aut iis non sufficientibus aliis ex mediis Cameralibus contentari facere debeat et teneatur. Harum nostrarum secreto sigillo nostro quo ut Rex Hungariae utimur impendenti communitarum vigore et testimonio litterarum. [p. 117dd] Datum in libera ac regia civitate nostra Soproniensi die vigesima septima mensis Augusti, Anno Domini millesimo sexcentesimo octuagesimo primo. Regnorum nostrorum Romani vigesimo tertio, Hungariae et reliquorum vigesimo sexto, Bohemiae vero anno vigesimo quinto.

LEOPOLDUS

Joannes Gubasóczi Episcopus Nitriensis.
Johannes Maholányi.

§. XIV.² Idoneo haec loco interserta a nobis eo minus ambigimus, quo tutius laudes alienas praedicari posse putamus, si regum diplomata, agmen ducant, testium, ex se quidem incorruptorum, sed quibus tamen ex facili fidem possit derogare invidentia. Reliqua summi viri ornamenta, quae in Diplomate perscribi nondum potuerunt, tanta sunt, tamque varia, ut iis quidem, edisserendis, ne Liviana quidem sermonis ubertas suffectura videatur. Dixerunt ei panegyricos alii, sic satis facunde; nos, ne maiorem omni oratione heroa sileremus, *FRAKNO* a tenuitate nostra, cuius egregie nobis sumus consci, impetravit. Certe, res ab eo gestas recensere, consummatissimi historici esse existimo, exornare, vix cuiusquam oratoris, eloquentiae etiam profusissimae. Tandem, aetate, iuxta et usu rerum³ clare administratarum gravis, anno MDCCXIII. VII. Cal. Apriles vitam cum morte Kis-Martonii commutavit, dum annis LXXVIII. vixisset, quatuor regibus Ferdinando III., Leopoldo, Josepho, et Carolo III. longe omnium gratiosissimus. Ad opera, quae in arce hac sua, aut consummavit, aut eduxit, veniamus. In illis censemus, supremam praetorii partem, altius quidem subductam a patre Nicolao, neque a Ladislao fratre penitus desertam, quam ita instruxit, hypocaustis, coenaculis, palatiis, et nulla non ad commode atque eleganter habitandum, opportunitate alia, ut non tam sibi, suisque posteris, sed regibus; neque ad voluptarium secessum; sed et ad belli pericula, et securitatem, aedificasse credi possit. Nam et intus, ad decus et splendorem, sua dignum celsitudine, perfici omnia curavit; et circum, ad eum modum moenia turribus, has, operibus militaribus aliis commisit, ut arcem natura et ex positionis habitu, prorsus inaccessam, his istiusmodi molibus, uti paucis numero militibus, si fides insit ac virtus, ex facili defensandam; ita vix giganteo ausu atque contentione expugnandam [p. 117ee]

¹ Uncus add. a nobis sec. copiam Libr. Reg. l. c. et TROPHAEUM 1700. l. c. ² corr. ex *XIII.*, de quo vide notam nostram i. in p. 193. ³ vocula *que* vocabulo *rerum* adiuncta ut in textu superflua a nobis del.

post se relinqueret. Nondum inaedificatum arci fuit armamentarium, et suffecturi caeci¹ illi fornices, quibus miles praesidiarius, cum est res trepida, accipi solet. Proinde ne desertam ab hac, unice necessaria commoditate, iure queri possent tantae magnificentiae opumque haeredes; dedit operam, ut non armamentarium modo, pro arcis mole, solido opere exaedificaret, sed oppleret etiam, omni eo armorum genere, quo, seu prisca nostri Hungari, et pertinacissimi horum hostes, Turcae ac Tartari, quin et vicini Teutones, utebantur olim; verum iis etiam in primis, quae iam ex aetatis ingenio, campestri non minus, quam obsidionali bello sunt necessaria.

§. XV.² Neque Martis tantum arcem Paullus esse voluit; sed thesaurorum quoque, gentis suae, atque tabularii, hic illicve sparsi, tutissimum perfugium: quod sciret, nusquam, sive belli pericula existimes, sive flammaram iniurias, familiae universae fortunas mobiles, posse haberi securius. Inest et cimiliotheca, multo quam reris adparatior. Vix enim quidquam portentorum, aut inusitati naturae lusus, in omni regno minerali, vegetabili et animali usquam edidit Hungaria, quod non heic oculis possis usurpare, et cum oblectare animum, tum admirationem simul ciere. Neque erat omnino locus, his istiusmodi rebus condendis, seu commodior, seu tutior. Petrae enim arx incubat, undique abscissae et praeuptae, quaeque non aditu modo hostem prohibet, sed struendis etiam insidiis. Fame certe, si obsideri contingat, expugnari nequit: quippe, adparatu omni, qui est ad tolerandam obsidionem necessarius, et abunde semper instructa est, et fere ultra omnis necessitatis modum. Bellis profecto Turcicis, sed et tumultibus civilibus, quod sciam, et tunc intentata mansit, cum abfuere adhuc Eszterhazianae munitiones hae, atque earum robur. Media arcis area, PAULLI PRINCIPIS, eques statua visitur, quae tam scite facta est, ut qui vivum noverant, eundem illum esse deierent. Reliquos, quibus cognitus erat nunquam, insculptum marmor, de statuae dignitate condocet. Ita enim habet: [p. 117ff]

PAULLUS DEI GRATIA S. R. I. PRINCEPS ESTORAS DE GALANTHA, PERPETUUS COMES IN FRAKNO, REGNI HUNGARIAE PALATINUS, IUDEX CUMANORUM, AUREI VELLERIS EQUES. COM. SOPRON. PEST, PILIS ET SOLT³ SUPR. COMES S. C. RQ. MAIESTATIS INTIMUS CONSILIARIUS, CAMER. PARTIUM REGNI HUNGARIAE TRANS DANUB. CONFIN. ANTEMONTANOR. SUPR. GENERALIS, ET PER REGNUM HUNGARIAE LOCUMTENENS. ANNO MDCLXXXVIII.

§. XVI.⁴ Post sideris huius occasum, PAULLUM principem volo, Michael, iure, quod in hac familia obtinet, primogeniturae, et principis axioma, et Comitatus Semproniensis honores, tulit. Ut haec culmina iuxta et dynastiam Fraknoiensem adiit, nihil in eo desiderari posse videbatur, quam diuturnior aetas. quae si suffecisset, in spem vocabantur non populi modo, quos sibi habebat obnoxios; sed provinciales etiam Semproniensium; fore, ut si non aequalem patris, supparem certe nanciscantur, herum illi, supremum isti comitem. At enim, quia propere fato, demigrandum e vita fuit, MICHAELI; frater suus, JOSEPHUS, natu quidem minor, sed et ipse fato maturus, ex familiae lege, dignitatum, quas diximus, praerogativis potiretur. Hunc filius, PAULLUS ANTONIUS sequutus est,⁵

¹ corr. ex *caesi* ² corr. ex *XIV*, vide notam nostram i. in p. 193. ³ corr. ex *SOLD* ⁴ corr. ex *XV*, vide notam nostram i. in p. 193. ⁵ *sequutus est* add. a nobis

teneriori adhuc aetate, quam ut seu magistratus, seu dominationes, atque titulos avitos capessere posset, administrareque. Ergo, dynastiarum quidem procuratio, comitibus Starenbergio, et Georgio Erdődio, post sedatas familiares lites, Comitatus autem Semproniensis cura vicaria, comiti Johanni Eszterházy, a Caesare, adtributa est: dum redux a longinqua peregrinatione PAULLUS ANTONIUS, conscio non solum, sed iubente et iam rege, quidquid seu opum Eszterhazianarum,¹ seu dignitatum erat, avito omnia iure, adiret. qua de re suo loco diximus explicatius. Haec vero omnia, uti exprimeremus fusius, arcis Frakno designatio nos permovit. Quia enim arx haec, Pergama, toto retro saeculo, gentis Eszterhazianae fuere, <et ea erunt>,² dum superabit gens incluta, angustis res animi futura videbatur, si famam eius non dedissemus, multo quam [p. 117gg] hucusque fuit, diffusioem. Feliciter! Ad montis, qui arcem sustinet, pedem oppidum adsedit, cognomen illud, et sicuti neque frequens extra modum, ita neque incolarum inane. Quod ei inest, coenobium, Paulus princeps Eszterházy familiae Servitarum posuit, omnique eo proventu donavit, quem alendo sacerdotum huic ordini suffecturum opinabatur. Hactenus de his; nunc pedem porro proferamus. [p. 120.]ⁱ

§. VI.

IV. *Arx LANDSEE, seu LÁNSÉR.*

In austrum paullo profundius, LANDSEE arx conspicitur. Hungari *Lánsér* nominant, vocabulo a *Germanis*, ut adparet, accepto. Munimentum est, in alta rupe excitatum, neque tam amplitudine memorabile, quam robore. Murus instructus solide, castrum ambit, propugnaculis, opportuno loco, eminentibus. Olim, cum reliquis, quas vidimus, pignori *Austriacorum* oppositam fuisse constat. Ideo, FERDINANDUS I. lege^{a.)} decrevit, redimendam. Ex quo regno reddita est, *Nicolao Olábo*, dono eam FERDINANDUS dedit: ille vero, adfini suo, *Nicolao Császár* vendidit: dum iure connubiorum, in ditionem *Dersfiorum*, [p. 121.] veniret. Gente ea extincta, *Nicolaus Eszterházy*, eodem matrimonii iure, quo sibi *Ursulam Dersffy*, viduam *Casparis Magotsi*, benigniore fato, coniunxerat, in arcis, atque universae ditionis possessionem, venit. Itaque, sedem aliquantisper isthic habuit, arcemque ideo eleganter reformavit, propugnaculis munivit, auxitque armamentariis. Ad arcem aditus est unicus, praecipuus is quidem; sed quadrigae tamen patiens. Alioquin, iucunda est habitatu. Aquis affluit perennibus, quod in siticulosa editaque petra, habet admirationis quidpiam. Proinde, parvo praesidio, diu hostium oppugnationes, reprime-re eam posse, certum est. E regione arcis *Camalduensium* coenobium visitur, egregie, et pro religionis, quam ordo sequitur, habitu instructum.

Landsee, seu
Lánsér:
altae rupi
inseñit:

Pignore
Austriacorum
exemta, quos
habuerit heros:
Fit connubii
iure, Nicolai
Eszterházy:

Positus
iucunditas
et ad
defensandum
habitus:

a.) Ad Ann. MDLIV. Art. xxx.

¹ corr. ex Eszterhazianum sec. M f. 103^v ² Verba et ea erunt add. a nobis, sine quibus verba sequentia *dum superabit gens incluta* haud ullam vim habitura fuisse nobis videntur.

ⁱ *Paginas 118., 119. ac partem superiorem paginae 120., quae descriptionem originalem arcis Frakno continent eodemque ductu ac ceterae partes manuscripti G exaratae sunt, auctor obliqua linea transducta deleri iussit, suprafatis paginis (v. pp. 117a–gg) illarum loco substitutis (v. etiam notam nostram i. in p. 180.).*

§. VII.

V. *Arx* LAKENBACH

Lakenbach,
qua sit
positione:¹

Aedificii ratio:

Carcer
huius, noxiis
exitiabilis:

Priscae eius
severitatis lex:

Arx LAKENBACH, oppositam arci *Lánsér*, planitiem insedit. Monti nimirum, in quo *Lánsér* est, concavus terrae positus obiicitur, tumore collino insignis, quem castrum occupat. Pulcher loci situs, vivarium adiectum habet, muro incinctum, nuper admodum instaurato. Inde, procurrentibus lucis, silvisque circumfunditur. Aedificium arcis in quadrum abit, modicis operibus munitum. A *Turcis* saepe tentatum, a *Bethlenio* frustra, immo cum clade, obsessum fuit. Inerat arci, strenuissimus heros, NICOLAUS ESZTERHÁZY. Huius ergo, fidem in Caesarem, uti labefactaret, ac si posset, sibi conciliaret, acri obsidione *Lakenbachum* urgendum coepit. Mascule omnia intus et extus *Nicolaus* administrabat. Nam, et apertos, et furtivos, *Bethlenianorum* adsultus, semel, iterum, ac tertio, fortiter retudit, et factis frequenter eruptionibus, non una clade, obsessores adflixit. Qui, quod turpe putabant, fortunam suam, ab unius castelli, aut speculae potius, obsidione, segniter haerescere, geminabant subinde obsidionales operas. At enim, ad irritum cecidere conatus omnes; quando, non *Eszterházius* modo, masculo excelsoque animo, non tam tolerabat, quam vincebat, obsidionem; sed *Caesariani* etiam, duce, *Henrico du Vall a Dampierre*, tempestive, cum suppetiis, aderant, repulsisque, mutua ope, *Bethlenianis*, triumphum de profligato hoste, egerunt. Meminit, hanc *Nicolai* virtutem, diploma, quod nunc exhibuimus, *Ferdinandum*.¹ Carcer huius, in primis memoratu dignus est: quod captivis plerumque exitiabilis sit. Furti [p. 122.] acerrima in primis poena hic olim fuit. Ultra gallinae pretium, nemo furabatur, qui e carceribus *Lakenbachi* exesse superareque voluit. Existimo, locum fuisse, furibus olim obnoxium, cuius sceleris averruncandi caussa, haec tanta severitas invaluerit. Neque tamen id sine priscis legibus factitatum fuisse, certum est. Iam tum S. LADISLAUS^{b.)} *Primum omnium iureiurando*² *constituimus*, inquit, *ut qualiscunque proximus principum reperietur in furti culpa, ultra pretium*³ *gallarum, nullatenus possit abscondi, vel defendi a quolibet eorum. Placuit quoque, ut ipse fur, nisi ceciderit (evaserit)*⁴ *in Ecclesiam, suspendatur, et omnis facultas eius depereat. Et si imprudentia eius, qui ceperat eum, evaserit in Ecclesiam, vel in curiam regis, vel ad pedes Episcoporum, careat, qui non cavit, vendicatione furti. Si autem de manu fideiussoris evaserit, de patibulo quidem liberetur, verum tamen*⁵ *cum eodem fideiussore in aliam regionem, vendatur,*⁶ *et bona eius*⁷ *regali fisco vendicentur.* Tanta tunc, in fures severitate animadversum fuit, quae, quod *Lakenbachi*, diutius obtinuit; non modo in vitio haberi non potest, sed meretur etiam, antiqui moris commendationem. Itaque frequentia isthic hodieque furum, et id genus maleficorum hominum, sunt supplicia; eo fine, totum iter, quo ad *Nekemark* itur, sacris columellis, interstinctum est, precibus sontium, qui hac ducuntur, destinatis.

b.) S. LADISLAI Decr. Lib. II. Cap. I.ⁱⁱ

¹ corr. ex *positionem* ² CJH 1696. II. p. 20. *jureiurando* ³ CJH 1696. I. c. *precium* ⁴ insert. a Belio ⁵ *verum tamen* CJH 1696. I. c. *verumtamen* ⁶ CJH 1696. I. c. *venundetur* ⁷ CJH 1696. I. c. *ipsius*

ⁱ *Vide in editione nostra pp. 189–193.*

ⁱⁱ *Vide* CJH 1696. II. p. 20.

Incolae loci potissimum *Christiani* sunt, cum *Iudaeis* permixti: quibus lingua Germanica familiarior, quam alia; etsi nec *Croatae* desint. Vini cultura non proficiunt, itaque segetibus et pastione, vitam sustentant. Casei proventus maximus est, qui non ex ovillo modo lacte cogitur; sed etiam [p. 123.] e bubulis: utriusque enim generis eximia heic foetura est, et optimum seminium. Caseos plerumque rotundant, et in discos comprimunt villici, huic materia fistulata, et salvia nonnunquam mista est, quae non saporem modo conciliat, sed creditur etiam medicae efficacitatis esse. Totus hic tractus pertinet ad familiam *Eszterháziam*.

incolae mixti, cum Christianis, Iudaei: tolerandae vitae ratio:

§. VIII.

VI. *Arx* KOBELSDORFF, seu KÁBOLD.

Eiusdem gentis possessio est, arx quoque KOBELSDORFF, gemino aedificio, vetustiore altero, de quo praeter disiectos muros, et obsoleta rudera, vix quidquam notaveris; altero novo et recentius exstructo. Aditu duplici gaudet, fossis circumdata ingentibus, et alte depressis. Interne sunt palatia splendida quidem; sed modi antiquioris. Totam intus tricliniorum, cubiculorumque fabricam, vetustae imagines et insignia, *domus Eszterháziae*, sive obtegunt, sive distinguunt. Ex ea parte, qua vetustiori arci vicinum est aedificium, diaetam habet, varii generis pigmentis coloratam. Praeter fabulas, et id genus festivam poesin, visuntur passim imagines ex historia sanctiori, auctore *Kério*, qui arcem recentiore, ea qua constat structura, condidisse traditur. Ultra plura sunt triclinia, magni operis, sed quae granarii modo vices, praestant. Ante portam *Iudaeorum* sedes est, longa serie domuum ad rivulum usque, exporrecta. Inde *Christianorum* ineunt domicilia. Vini heic proventus nullus, frumenti contra reditus non plane modici. Sunt et opifices variarum artium. Cetero [p. 124.] quin situs loci profundus est, et ob eluviones aquarum incommodus, perniciosus agris futurus, nisi crepidines essent, quae hinc inde adgestae, exundantem rivum, coercerent. In hac arce, *Zerinius*, et *Frangepanius*, coniurationis adversus LEOPOLDUM M. auctores, per *Kerium* A. MDCLXX. intercepti sunt. Nimirum, ubi diutius *Csáktornensem* obsidionem tolerare nequivissent, ex arce profugerant, alibi, si qua possent, conflato facinori, praesidia quaesituri. Rem ita memoriae prodidit WAGNERUS.^{c)} *Interim, inquit, miseri Zrini, et Frangepani,¹ per silvas² et loca invia, errabundi, rerum omnium nudi, terrore, furiisque suis acerbius, quam tot iacturarum sensu laniati, quo se verterent, plane ignorabant. Optimum consilium visum³ Viennam recta petere, et ad Caesaris mitissimi pedes stratos, facinorum veniam implorare. Non aliud prudentius ab ipsis consultum, nec expeditior ad salutem via patebat. Verum, quae fugitivos sequebatur nemesi, id quoque probe decretum, manibus excussit. Quippe, quum⁴ sine diverticulo Viennam contendere, neque cuiusquam se fidei prius, quam Caesaris permittere, oportuisset, ad Kerium⁵*

Kobelsdorff, sive Kábold:

palatiorum modus:

suburbanum et eius incolae:

Nobilitavit arcem Zrinii, et Frangepanii captivitas:

^{c)} Historia LEOPOLDI M. Lib. III. ad annum MDCLXX. p. 244. seqq.¹

¹ *Zrini, et Frangepani* add. a Belio ² WAGNER 1719–1731. I. p. 244. *silvas* ³ add. sec. WAGNER 1719–1731. I. c. ⁴ WAGNER 1719–1731. I. c. *cum* ⁵ WAGNER 1719–1731. I. c. *Kerium*

¹ Vide WAGNER 1719–1731. I. pp. 244–245.

Comitem, e via declinant, seu amico fisi, seu fame et lassitudine adacti. Magnam famulorum turbam trahebant. Excusavit Kérius¹ loci angustias, tantae multitudini² impares, senos quisque famulos sumeret, reliquis foris degendum. Suspecta, iure, oratio videri poterat; sed illi, seu calamitatis sensu confusi, seu Deo impellente, libentes conditionem ineunt. Vix arcem ingressi, ut sublicium pontem adtolli³ a tergo vident; captos scilicet se sensere. Postridie Kérius,⁴ cui officii, quam amicitiae ratio potior, frequenti armatorum comitioa, Viennam deducit, Deum hominumque fidem nequidquam⁵ inclamantes. [p. 125.] Haec ad arcis historiam pertinet, quae ideo non potuimus non commemorare.

§. IX.

VII. *Arx KERESZTÚR, seu CREUTZ*

Keresztúr
Germanis
Creutz:

conditores
Nadasdii:

vicus adsitus,
a quibus
colatur? vini
huius laus:

ager frumenti
dives: spica
inuitata:

Aliquot miliaribus distat ab hinc in orientem arx KERESZTÚR, Germanis CREUTZ, loco plano et campestri, modice in meridiem edito, in quo vinearum culturam habet. Castrum in quadratam formam cogitur, structura forti et laeta, quam fossae, alte depressae, circumveniunt. Conditores *Nadasdii* fuere, nihil relinquentes residui, quod ad ornamenta molis facere posse existimabant; sed, quum arte robustam fecerint, a natura situs destituitur; quo circa resistere diu vi hostium haud potest. Ceteroquin, cum habitatu opportuna sit, rarissime tamen, heros isthic diversari, adversum est; hospitio itaque, ditionis praefectum, accipit. Vicum arci subsitum, praeter *Hungaros*, *Germanosque*, *Iudaeorum* simul colluvies, inhabitat. Habet agrum, gignendo vino haud importunum, quod inde colligas, quod et *Silesiis*, delicatioris gustus mercatoribus, non raro sese adprobet. Frumenti autem solum, nusquam potest esse fertilius. A. MDCLXXXV. siliginem tulit tanti profectus, ut dignum putarent eruditi, cuius spicam insigni naturae prodigio excellentem, ad externos deportarent. Ea certe^{d.)} quae *Ratisbonam* delata est, longa fuit spithamam, et duos digitos, crassa pollices duos. Ex spica principe, sedecim aliae minores, iucundo ordine, prominebant, spissi contextus, et longarum aristarum. Cuius icona, heic expressisse, eo minus lectori displiciturum credimus, quo rariora sunt, munificae naturae, istiusmodi prodigia.ⁱ [p. 126.]

d.) Vid. HOBERGIUS, P. II. Lib. VII. Cap. 26. p. 46.ⁱⁱ

¹ WAGNER 1719–1731. I. p. 245. *Kerius* ² WAGNER 1719–1731. I. c. *multitudinis* ³ WAGNER 1719–1731. I. c. *attolli* ⁴ WAGNER 1719–1731. I. c. *Kerius* ⁵ WAGNER 1719–1731. I. c. *nequidquam*

ⁱ *In hoc nostro quo utimur manuscripto (G), ac in ceteris manuscriptis Comitatus Soproniensis, quae hanc partem continent (A, B, C, F) frustra icona spicae illius requiras. quem icona e libro Hobergii, ubi in loco a se citato invenitur, Belium transsumere voluisse verisimile est. Vide HOHBERG 1695. II. p. 46.*

ⁱⁱ *Vide HOHBERG 1695. II. p. 46.*

§. X.

VIII. *Arx* KAPUVÁR

Consedit intra Arabonem fluvium, insigne olim castrum. Aditum dixisses ad *Pannoniam* inferiorem: quippe quae, eodem hoc tractu, a superiore dividebatur. Quocirca KAPUVÁR vocarunt Hungari, quasi *arcem portae*, per quam adhuc iter ad interamnanos aperitur. Qui *Kaposvár* nominant, haud recte meminerunt, nomen istud alii arci, ad^{e.)} *Caposum*, amnem, quo circumfunditur, competere atque ad *Comitatum Simigiensem* pertinere. Ex *Arabone*, late diffuso, in stagna residentibus aquis, opportunum arci fuerat munimentum. Praetorium enim, a *Paullo Eszterházy*, in geminam contignationem eductum, aggere incingebatur lateritio. Hunc fossae praemuniebant, aquis offusae profundioribus. Nupera seditione *Rákócziana*, nunc a *Germanis*, nunc iterum ab *Hungaris*, insidebatur. qua vicissitudine, ut se exonerarent *Rákócziani*, aggeres solo aequarunt. Iam, nudatum eo maleficio, munimentis praetorium novo iterum, validioreque aggere, incingitur. [p.126a]ⁱ

Kapuvár: *situs ad praeccludendum hosti aditum, commoditas:*

praetorii et munitionum auctor:

has solo aequant Rákócziani:

§. XI.

IX.¹ *Arx* LEUKA

Neque silenda est *Arx LEUKA*, in collimitio provinciae ad amnem *Gyöngyös*, opportune, atque ita posita, ut arx quidem, *Semproniensi*, oppidum contra trans eundem rivum, et adversa ripa, porrectum, *Castriferrei Comitatus*, accenseatur. Mole est, neque nimia, neque angusta; verum ita facta, ut commode habitari possit, si aut herus adsit, aut huius familia. *Germanis Lukenhaus* dicitur, incerta denominationis ratione. Alioquin in edito monte sita est, quam silvosi alii, circumsident, multae utilitatis: nam et lignationem praebent inexhaustam, atque, non tignis modo et asseribus findendis; sed rei etiam vitriariae, idoneam; et qua sunt glandiferi, saginandis, cum fructu, porcorum gregibus, perquam opportuni. Puteus, qui in arce cavatus est, XLVII. orgyarum² profundus,³ aquarum venas inexhaustas, habet. Inscriptiones, quarum vestigia superant, antiquitas⁴ exedit. Ditio, arci accensa, utroque Comitatu, varie spargitur. De oppido, suo loco. Paret principi ESZTERHÁZYO. [p. 126]

Leuka, *quo sit positu:*

qua opportunitate:

e.) De ea ISTVÁNYFÜS Lib. XIX. p. 357.⁵ 14. et nos, in historia *Comitatus Simigiensis*, Parte Speciali, Membro I. Sect. I. num. II.ⁱⁱ

¹ corr. ex XI, qua nota numerus arcium significatur. ² corr. ex *orgyiarum* ³ corr. ex *profundum* sec. M 133^v ⁴ corr. ex *antiquas* sec. M l. c. ⁵ corr. ex 375. sec. ms. B f. 64^v.

ⁱ *Descriptio arcis Leukae, quae nunc sequitur, in scheda posterius agglutinata [p. 126a] legi potest.*

ⁱⁱ *Vide descriptionem Comitatus Simigiensis, ubi Belius de Kaposváro disserit. EFK Hist. I. ddd. pp. 72–77.*

§. XII.

Castellum Rákos, Germanis Kroisbach: a Georgio Szétsénio, conditur:

quomodo in potestatem Iauriensium episcoporum venerit?

instauratur a Christiano Augusto, Cardinale de Saxonia:

Castellum Csorna Ordinis Praemonstratensis:

Praepositurae huius auctoritas:

Castellum Széplak:

nomen a situs amoenitate accepit:

Nikics, ad quem pertineat? rusticationis industria:

I. Inest RÁKOS oppido cognomini, a *Georgio Szétsénio*, Episcopo *Iauriensi*, elegantiore habitu, donatum, cum antea, ad modum vulgaris domus instructum fuisse, haud desint, qui meminerunt. Fama est, capto a Turcis *Iaurino*, eius loci Episcopum, a sede sua exclusum, quum non haberet securum [p. 127.] ab hoste per fugium, oppidum isthoc, a RUDOLPHO, rege optimo, accepisse; ut isthic, tuto diversaretur. *Iohannem Heresenium*, a *Zagrabiensi* tiara, huc translatum, primum fuisse, qui hoc loco hospitatus sit, proclive fuerit existimare, si catalogorum vulgarium, qui *Iaurienses Episcopos* recensent,ⁱ fidem sequaris. Postea, *Iaurino* recepto, negligentius habebatur *Rákósiensis* habitatio ista; donec, post dimidium, et quod excurrit, seculi, *Georgius Szétsény*, praesul, oppido celebris, loci amoenitate captus, castellum isthic exaedificaret. Eo, demum, partim *Tökölino*, partim *Rákócziano* tumultu, foede habito, *Christianus Augustus*, *Cardinalis de Saxonia*, instaurandum curavit: id quod insignia eius, portae suffixa, hodieque loquuntur. Moles aedificii, longo hypocaustorum ordine protensa, in duos contignationes adsurgit, habetque, conclavia, non indigna principum hospitiiis. Quod reliquum est, cellis vinariis, iuxta et granariis absolvitur. Adhaeret hortus geminus, iamque, tertius, versus lacum instruitur.

II. CSORNA, in regione interamnana, cui *Rábaköz*, Germanice *Rabau*, nomen est, Castellorum praecipuum est. In edito campo instructum, haud ignobile aedificium, vidimus. Multa loci possessio; quae usibus *Patrum*, quos vocant *Praemonstratensium* antiquitus destinata legitur. Praepositura^{f)} profecto, cum *Conventu* [p. 128.] *Ecclesiae B. Michaelis Archangeli*, auctoritatis semper fuit eximia. Ager frumenti opimos habet redditus, neque deficientibus pomariis, quae heic, fertili ubique solo, et ad gignendos fructus perquam idoneo, non possunt non proficere.

III. SZÉPLAK, praevenit *Csornam* situs pulchritudine, tametsi vetustate operis, eodem sit inferius. Solo gaudet fertili, *Baccho*, *Cererique* idoneo. Haud procul a lacu *Fertő* insedit, loco quodammodo tumescente, et amoeno, ideoque nomini suo haud dispari. *Széplak* enim, *amoenum domicilium* significat. Possident illud *Comites Szétsény*, quorum usque huc sedes est, haud multis heroum praetoriis postponenda. Alioquin, haeredium est, ad dominationem *Kapuvár* adtinens.

IV. Vicum *Nikics* haud parum ornat, *Adami* quondam *L. B. de Mesko*, praetorium, scienter et commode instructum. Totus fabricae modus, ita factus est, ut nec sumtus intervertat, et maxima sit, ad curandas agri operas, opportunitate. Colonis suae res constabant, sine heri dispendio, dum herus vixisset adhuc. Huius enim rebus prospicere primum,

^{f)} Legendi omnino sunt Articuli A. MDLXXIV. Art. xxxii. A. MDCXLVII. Art. cxxi. A. MDCLV. Art. xxxix. ubi pristinam *Praeposito*, et *Conventui* auctoritatem reddi videas.

ⁱ *Haud scio an Belius sub „catalogis vulgaribus” eos catalogos intellexerit, qui a Martino Szentiványi S. J. compositi sunt; iis enim Belium saepissime usum esse alibi demonstravimus. Vide TÓTH 2009b. Ceteroquin etiam Szentiványi in catalogo praesulum Iauriensium commemorat Heresenium a Zagrabiensi episcopatu in Iauriensem esse translatum. Vide SZENTIVÁNYI 1699. p. 74.*

deinde, quilibet suis, ut provideret, laudatissimo heri exemplo invitabatur. Itaque, inertia nusquam magis damnata. Ager, frumento perquam commodus, numquam non cum magno foenore, [p. 129.] quod accepit, reddit. Vinum haud proficit, licet, quid solum hoc possit, saepe iterumque industria ostenderit.

*Agri
circumfusi
natura:*

V. Nec praetereundum castellum est, quo *Felső-Bük*, inclaruit. Condidit hoc *Stephanus Nagy*, vir, Hungarici iuris scientia longe celeberrimus. Aedificii substructio, neque ingens est, neque modica, opere facta solido, atque eleganti. Addit praetorio decus, amoenus, idemque fertilis positus, et praeter omnis generis sementem, peponibus gignendis in primis commodus. Accedit ad loci decus, elegantis structurae domus, *Alexandri Czompó*, Vice-Comitis *Semproniensis* provinciae laudatissimi.

*Felső-Bük:
eius conditor:
moles:*

rus fertile:

VI. Succedit *Castellum Dörffel*, quod *Baro de Schöller*, recenti forma substruxit. Haud indigna hero sedes, et quae multis aliis praecellat, sive rationem situs habeas, sive aedificii. Proventus loci est agrestis et maxime frumentarius. Adhaesit ad radices montis cuiusdam. Alioquin, laeta terrae positio, fertilitate segetum commendatur; licet careat vineis. Censetur in haerediis arcis *Leuka*. [p. 130a]ⁱ

*Dörffel, L. B.
Schöller¹ opus:*

*Positio elegans
et frugis:*

VII.² CASTELLA RELIQUA

Longum foret castellorum omnium, situs atque substructionum opportunitates, designare. Brevi ea fasce complectemur; non quod famae singulorum dispendium velimus facere; sed quod parcius, eorum notitiam possessores nobiscum communicaverunt. Sunt vero:

*Castella
reliqua:*

1. SÖJTÖR, quod et ÚJ-GALANTHA vocant. Annis superioribus, insigni aedificio substrui coeptum, atque ita factum, ut accipiendo hero principi, in primis opportunum sit futurum.
2. TÁBOR, SAMERSDORFF et SIGONDORFF, quod suis singula commoditatibus sint instructa, inde colligas, quia, pro principum *Eszterházy*, dignitate atque elegantia, instauratis subinde substructionibus, sunt exaedificata.
3. PERESZNYEIENSE, Comitum *Johannis Eszterházy*, nuper, Comitatus *Semproniensis* administratoris.
4. LOÓS, sedes Comitum *Viczay*, commoditatis, quam habet, haud omnino spernendae.
5. NAGY-SAÁG, insignis, et ad commode habitandum facta moles, quam *Christophorus Festetits*, annis superioribus, eleganti non minus, quam solido opere, instruxit.
6. UDVARD, secessus, ac propemodum sedes *Zsennyeiorum*, *Perényiorum*, aliorumque.
7. MIHÁLYI, gentis *Kisfaludiana* haeredium, per plures eiusdem familiae ramos possessum.³
8. ÉGYED, est in potestate L. B. a *Schilson*.

¹ corr. ex *Schelleri* ² corr. ex *VIII*. ³ 6. *Udvard... possessum M* 134^r om.

ⁱ *Quae in p. 130. leguntur, ex magna parte ab auctore sunt deleta, eorumque loco pagina nova ab eodem inserta est (p. 130a).*

9. PINNYEIENSE, familiae *Zeke*.

10. BASZTI-FALU, et IVÁN, olim, *Ladislai Ebergenii*, strenui, dum viveret, unius legionis Hungaricae ducis, habitacula, quae iam, nuptiarum iure, *Com. Iobi Viczay*, facta sunt. RÁMOCZ, haereditas *Iohannis Inkey*.

11. DÉNESFA, est domicilium L. B. *Schmidlin*, adluiturque fluvio *Répcze*. Itaque, habet piscationis opportunitatem eximiam: quin et obiectum nemus, venatibus idoneum. reliqua, diffusa late planities occupat.¹

SZERDAHELY, familiae *Bezerédy*. Hactenus, de Arcibus et Castellis, *Comitatus Semproniensis*. [p. 130.]

MEMBRUM III.

DE

Oppidis Comitatus Semproniensis

S Y N O P S I S

[p. 131.]

SZÉLESKÚT, *Germanis Breitenbrunn*, *nomen a fonte manavit: situs oppidi: ager vineaticus: et frumentarius: oppidi interna facies: Romanae antiquitatis vestigium*, Marsiglii *observatum*. §. I.

FEKETE-VÁROS, *sive Purbach*, *quem ad modum positum sit: moenia: et interiora oppidi: incolarum ingenium, et occupatio*. §. II.

RÁKOS, *seu Kroisbach*, *nomini ortus: positus ingenium: ruris circumfusi amplitudo: rudus Romanum: Marsiglii de eo observatio: venditur Semproniensibus a Bethlenio: est in ditioe episcopi Iauriensis: aedificia oppidanorum, victusque*. §. III.

KERESZTÚR, *seu Creutz*, *quem habeat positum: sunt in incolis Iudaei: est principis Eszterházy*². §. IV.

NYÉK, *seu Nekenmark: situs ratio: aedibus instruitur obsoletis: locus, publicis suppliciis, insignis: ager Cereri et Baccho, idoneus: fora, et ditio*. §. V.

CSEPREGH, *an sit Scarabantia? fuit olim nobile oppidum: gentis Nádasdyorum: prima, Novi Testamenti editio Hungarica, heic excusa: eius memoria, pro eo, ac aequum est, refricatur: hodie Comitum Draskovitziorum est oppidum*. §. VI.

SZENT MIKLÓS, *quomodo positum sit? est aedibus, ad rusticandum factis: ditio principis Eszterházyi*. §. VII.

Oppida reliqua. §. VIII.

¹ II. Dénesfa... occupat M 134^r om. ² Hic verba et nobilium a nobis sunt del. sec. notam marginalem in p. 213.

§. I.

SZÉLESKÚT, seu BREITENBRUNN.

SZÉLES-KÚT, Germanice *Breitenbrunn*, a lato fonte, quem in medio habet oppidi, nomen manavit. Perennis est uberque scatebra, aquae limpidae et salubritatis eximiae. Haustus, haud profundior, quam qui manu prehendi possit. Totum fontem, lapis concludit, saxo uniformi operculatum. Itaque, oppido ubertim aquas suppeditat, sive ad culinam opus sit, sive ad potum. Rivus praeterea, qui ex fonte emanat, in lacunam colligitur, ne inutiliter diffluat. Ad meridiem [p. 132.] lacus *Peiso* ei subiacet, depressius multo, quam est positus, oppidi. In septemtrionem mons adsurgit *Laitberg*, cuius latera, vite obsita, ad oppidum usque pertingunt, non minus ad spectu iucundo, quam commodo incolarum. Utrinque, ab oriente et occasu, habet agros, ex tenui cultu fertiles. Alioquin medio itinere, quo *Pisonio*, ad *Sempronienses* itur, oppidum consedit; hinc etiam, nunc meridianibus, nunc pernoctantibus, viatoribus, diversorio est. Aedes sacra, lacui propius accedit, turris contra, in foro, editiori loco, eminet. Domicilia pulchra serie ordinem servant, structura neque vili, sed nec culta admodum. Subest ditioni *Kis-Mártonensi*. Ceteroquin, ad istud oppidum, atque vicum ei confinem, *Winden*, exstantia rudera Romani aggeris, vasti et elevati adhuc^{a)} MARSIGLIUS observavit: *Simplicis, inquit, figurae circumuallatio, medio milliari, a lacu Peisone¹ distat, altiori adhuc aggere conspicua, quae nisi ex una parte in angustius spatium coarctaretur, inconditum quoddam quadratum oblongum efficeret, cuius longitudinem DCC. latitudinem vero, MDL. passus, emetirentur.*

Széleskút,
Germanis
Breitenbrunn,
nomen a fonte
manavit:

situs oppidi:
ager
vineaticus:
et
frumentarius:

oppidi interna
facies:

Romanae
antiquitatis
vestigium,
Marsiglio
observatum:

§. II.

FEKETE-VÁROS, seu PURBACH

FEKETE VÁROS, Germanis *Purbach*, propius *Peisoni* adsedit, extra illuvionum tamen pericula, atque iniurias; tametsi situm habeat humiliorem, quam *Széles Kut*; at soli eadem, cum fertilitas est, tum ad spectus. Murus, qui [p. 133.] oppidum ambit, crebris turribus instructus est, modici roboris, idemque quadrangula figura, pro oppidi habitu circumductus. Aedes sacra in medio insedit, elegantis fabricae, atque ornamentorum haud vilius. Reliqua aedificia structurae quidem sunt caementitiae; sed tot bellorum iniuriis, multum hinc inde luxata. Lingua ut in *Széles Kut* Germanica, dialecti potissimum, ex *Styriaca*, *Austriacae*. Incolarum ingenium ad humanitatem factum est, ac modestiam, operarum adhaec patiens. quas in agro, cum frumentario, tum vineatico, haud sine industria, exercent. Ditionis, cum priori, eiusdem.

Fekete-Város,
sive Purbach:
quemadmodum
positum
sit? moenia:

et interiora
oppidi:

incolarum
ingenium, et
occupatio:

^{a)} *Operis Danubialis*, Tomo II. De Antiquitatibus Romanis militaribus mediterraneis *Cis-Danubialibus* p. 44. Tab. XVIII. Fig. II. ubi vestigium aggeris, magna adcuracione definitum, spectare possis.

¹ *lacu Peisone* MARSIGLIUS 1726. II. p. 44. *Peisone lacu*

§. III.

RÁKOS, seu KROISBACH.

Rákos, seu
Kroisbach,
nominis ortus:

ruris
circumfusi,
amplitudo:

rudus
Romanum:

Marsiglii de eo
observatio:

venditur Sem-
proniensibus,
a Bethlenio:
est in ditione
episcopi
Iauriensis:
aedificia
oppidanorum,
victusque:

RÁKOS, a *cancri*s, nomen accepit, quos fluvius, a *Semproniensium* finibus delapsus, alit: *Sempronio* enim conterminum est oppidum. Itaque, *Germani* etiam, *Kroisbach* vocant, modo loquendi vulgari, *Krois*, pro *Krebs*, substituentes; rectius *Krebsbach* dicendum esset. *Peisoni* et hoc vicinum adhaesit, quem ad orientem respicit, loco positum erectiore, siccioreque, quam ut lacus eluviones reformidet. Quae depressius sita sunt, ob alternos accessus recessusque aequoris, modo operiuntur undis, modo nudantur, ideoque foeni proventu, nimio opere variant. Cetera, cum oppido, altius se paullo erigunt, inter occidentem et meridiem, proiecta, et *Semproniensi* solo, maxime similia, vinique nobilioris feracia. Territorium, nulli facile oppido, maius: quippe quod, duorum ferme milliarium spatio, latera extendit, altero ad *Sempronienses*, et *Klinbacenses* altero, tertio ad *Margaretham* fere, pertingens. Undiquaque, agro frumentario, vineis, [p. 134.] nemoribus, arboribusque laetatur. In ea parte, quae in occidentem vergit, perpetuo umbrosi nemoris latere, usque ad vicum *S. Margarethae* vestigia adhuc adparent viae, a Romanis stratae, ex praescripto legis *Semproniae*, quae^{b)} iubebat, ut viae munirentur, sternerentur, lapidibus milliaria discernentibus, notarentur, pontibus instruerentur. Totus enim iste tractus, quo ab agro *Semproniensi*, ad vicum *Gschis*, itur, sublimes mole, in aggeres coaequatus, viam ducit in terreno *Rákosiensium*, elegantissime stratam, quae tametsi passim iam, ob vetustatem perrupta est, tamen ostendit adhuc, *Romanorum* id olim fuisse opus. Observavit aggeres istos diligentissimus MARSIGLIUS:^{c)} *Primum*, inquit, *in hac classe* (puta antiquitatum militarium mediterranearum)¹ *sibi vendicant, duae² circumvallationes, quarum propinquior Sopronio, una hora, in ortum hibernum, ab hac urbe distat, inde ad alteram remotiorem usque sesqui horae spatio itineris³ interiecto. Utriusque figuram valde irregularem, rotundae aliquot areolae in circuitu interstinguunt, et via lapillis atque glarea elevata, penes eas transit.* Alioquin, universus, cum oppido, ager, *Semproniensium* aliquando fuit, a *Bethlenio* emtus, A. MDCXIX. atque biennio post, legitimo possessori, redditus. Nunc, praesuli *Iauriensi* paret, cuius, in oppido, sedem opportune satis exstructam, antea spectavimus. Templum, in editiore loco positum, eleganter factum est. Ceterum, aedes oppidi, muro instructae, et circumdatae, praestantem olim fuisse locum, condocent. Incolis, lingua *Germanica*; vestis *Hun*[p. 135.]*gara*, eaque caerulea; victus omnis, ex agro, qui eis, et vini, melioris notae, et frumenti, fertilissimus, obtigit.

^{b)} CAIUS SEMPRONIUS GRACCHUS Tribunus Plebis, Quinto Caecilio Metello Belearico, Tito Quinctio Consulibus a. U. C. DCXXX. Vid. Rosini Antiqu. Lib. VIII. cap. XXXI.¹ conf. PLUTARCHUS, in GRACCHIS, et alii.

^{c)} Eodem *Opere Danubiali*, loco nunc citato, p. 43. Tab. XVIII. Fig I. cum icone aeri incisa.

¹ Verba uncis inclusa add. a Belio ² corr. ex *duo* sec. MARSIGLIUS 1726. II. p. 43. ³ add. sec. MARSIGLIUS 1726. I. c.

¹ Vide ROSINUS 1663.* p. 670.

§. IV.

KERESZTÚR, sive CREÜTZ

KERESZTÚR, Germanis *Creutz*, arci, quam dedimus, coniunctum est oppidum, vasti ambitus, sed cultus mediocris. Milliari *Sempronio*, in meridiem secedit. Incolitur ab *Hungaris*, Germanis item, quibus tamen frequentes *Iudaei* sunt interspersi. Praeter vini frumentique cultum, variis artibus victum quaeritant. Nundinae duplices hic in annos singulos aguntur, diebus nempe, quos *Crucis Inuentio*, et *Exaltatio*, sacros fecit. Hic quoque incolis Hungaricus est habitus. Subest ditioni *Principis Eszterházi*.

Keresztúr, seu Creutz, quem habeat positum? incolae plerique sunt Iudaei:

est principis Eszterházi:

§. V.

NYÉK, seu NEKENMARK.

NYÉK, seu *Nekenmark*, milliari itidem *Sempronio* dissidet. Occupat vero depressam vallem, clivis hinc, et illinc, eminentibus, inter quos, diversis angulis se cuneat. In medio forum habet, eleganti templo, et columna *Sanctae Triadi* dedicata, ornatum. Reliqua aedificia, obsoleta sunt, neque tamen rustificationi incommoda. Heic, qui in arce *Lakenbach*, capitis damnati sunt, prisco more, plecti sueverunt. Prodigii instar est, si patibulum vacuum sit, suspensorum cadaveribus: quippe quod, plerumque, tribus, quatuor, pluribusue furciferis, onustum esse soleat. Ceterum, ager oppidi et Baccho hospitalis est, et Cereri. Hinc praecipuae incolarum operae, [p. 136.] utriusque cultu, absolvuntur; tametsi, neque homines, mercaturae tenuioris, opificesque desideraveris. Fora, quae hic altera *Pentecostes feria*, die item D. *Laurentio* sacra; atque *Dominica* post diem S. *Martino* festum, aguntur; pro oppidi modulo, exilia esse solent. Ditio universim *principis Eszterházi* est.

Nyék, seu Nekenmark: situs ratio: aedibus instruitur obsoletis:

locus, publicis supplicis, insignis: ager, Cereri et Baccho, idoneus:

fora et ditio:

§. VI.¹

CSEPREGH.

I. Sunt, qui CSEPREGH, veterum esse *Scarabantiam* credant, ideoque et Germanis *Schaprung* dici putent. Sed incerta coniectatio est, quia nondum *Scarabantiae* locum definiverunt eruditi. Ex *PLINIO*, et reliqua antiquitate, constat, locum fuisse a *Peisone* lacu, haud remotum, atque in desertis *Boiorum* situm. *LAZIUS*, ad *Sempronium* referre mavult; sed pro more suo, audacius, quam verosimilius. Quidquid eius sit, oppidum olim nobilissimum fuisse, rudera palam ostendunt. Laxitate certe ea fuit, quae hac regione vix sperari potuisset. In primis, sub *THOMA NADASDIO*, regni Hungariae Palatino, et *FRANCISCO* item, gentis eiusdem heroe, effloruerat, Musis simul in ius civitatis, admissis.

Csepregh, an sit Scarabantia?

fuit olim nobile oppidum: gentis Nadasdyorum:

¹ corr. ex VII.

ⁱ Vide LAZIUS 1546. p. II.

prima Novi
Testamenti
editio
Hungarica,
heic excusa:

eius memoria,
pro eo, ac
aequum est,
refricatur:

Istud profecto multum oppido laudis conciliat, quod Novum Testamentum Hungaricum, IOANNE SILVESTRO interprete A. MDXLI. sumtu autem *Comitis Thomae Nadasdy*, typis expressum, idemque FERDINANDI I. filiis, *Maximilano*, et *Ferdinando*, dedicatum est. [p. 136a]ⁱ

II. Et, epistola quidem, ad principes iuventutis nuncupatoria, non minus eleganter, quam pie scripta est. cuius ideo ὀποσπασμάτια quaedam, heic interserere, eo minus piget, quo magis certum est, diffugisse dudum, utilissimi libri exemplaria. Exorditur autem ad hunc modum:ⁱⁱ *Cogitanti mihi, SERENISSIMI PRINCIPES! ac diutius animo revolventi, quanam re, genti meae Hungaricae, iuxta datam mihi a Deo gratiam, hoc difficili tempore, consulere possem; nulla maior occurrit, quam si novae legis divinae opus sacro sanctum,¹ nec id sine reliquarum Christianarum nationum exemplo, interpretandum, in illius susciperem usum. Quod illi, in hac ingenti rerum omnium tempestate, ac rebus suis adfictis,² ad extremamque pene desperationem redactis, instar salutiferae esset anchorae, atque ad hoc confugeret, ab hoc consolationis spem, ab hoc salutem peteret. Nec enim est, ubi maior consolationis, maior salutis spes promittatur, quam in divino hoc³ opere, sive terrena quis spectet, sive caelestia.⁴ Videbam, si quando unquam alias, hoc seculo maxime, hac lege divina illi opus esse, quae illam a malorum omnium licentia detertere, ac ad veram pietatem, quae in tantis bellorum tumultibus, pene extincta⁵ videbatur, revocare atque adeo accendere posset. reliqua. His ergo adductus auctoramentis, de suae huius destinationis rationibus et adminiculis, pergit dicere.ⁱⁱⁱ Novam itaque Dei⁶ legem, secundum ut institueram, in nostram verti linguam; quam feliciter, haud scio: non tamen sine summis et⁷ vigiliis, et laboribus: quippe qui, in hoc studio multis versatus sum annis. quam, si gens ipsa nostra amplecti volet, nulla de cetero et⁸ servitus erit metuenda. In hoc mihi studio, hortator simul et adiutor fuit, Spectabilis ac Magnificus Dominus Thomas a Nádasd,⁹ consiliarius regius, ac Comes Comitatus Castriferrei, Tavernicorum regalium Magister, fidelis Celsitudinum Vestrarum, dominus meus. Huius ergo opera, cura, studio singulari, summis impensis, consequuti sumus, ut divinum hoc Novi Testamenti opus, lingua nostra patria, in oppido suo,^{iv} excuderetur. Postea, caussas, ingenue SYLVESTER exprimit, quibus persuasus fuerit, uti sustineret, hanc suam opellam, Principibus iuventutis, dedicare. In his sunt, uti excitaret principes, ad salutem populorum suorum, omni studio procurandam; deinde, verbis interpretis utar,^v quod aliquo fore usui hoc divinum evangeliorum opus [p. 136b] existimavi Serenissimae Dominae genetrici Celsitudinum Vestrarum, linguae nostrae Hungaricae haud ignarae: quippe quae, a nostra gente originem ducit. Ferunt enim illam, totam cultui divino¹⁰ deditam esse, ac in templo Domini assidue versari, precationibusque*

¹ sacro sanctum SYLVESTER 1541. f. A1^(1r) sacrosanctum ² SYLVESTER 1541. l. c. afflictis ³ divino hoc SYLVESTER 1541. l. c. hoc divino ⁴ SYLVESTER 1541. l. c. coelestia ⁵ SYLVESTER 1541. l. c. extincta ⁶ add. sec. SYLVESTER 1541. f. A1^(1v) ⁷ add. sec. SYLVESTER 1541. l. c. ⁸ SYLVESTER 1541. l. c. illi ⁹ SYLVESTER 1541. l. c. Nadasd ¹⁰ cultui divino SYLVESTER 1541. f. A1^(2r) divino cultui

ⁱ In paginis sequentibus posterius manuscripto insertis (pp. 136a–d) tractatus de illa translatione Sylvesteriana ductu ipsius auctoris exaratus legitur.

ⁱⁱ Vide SYLVESTER 1541. f. A1^(1r)

ⁱⁱⁱ Vide SYLVESTER 1541. f. A1^(1v)

^{iv} His ergo verbis „in oppido suo” adductus Belius credebatur opus Sylvestri in Csepreg excusum esse; sed haud Csepregii, sed Sárvári, sive Sárvár-Újszigetii (Neanesi) translatio illa praelo submissa.

^v Vide SYLVESTER 1541. f. A1^(2r–v)

ac obsecrationibus, nocte dieque intentam esse, ANNAMQUE, sanctissimam illam feminam,¹ non solum nomine referre, sed² etiam re. Postremo, quod accepi, et Celsitudines Vestras, ab hac lingua, nobis patria, non abhorre: optimo sane exemplo. Plurimum enim refert, tum principi, tum subditis, si is, qui imperitat, subditorum sibi populorum linguas novit. cetera. Ultimo, verbis, omnium efficacissimis, sic librum principibus dedicat:³ Accipite itaque, Principes optimi! hoc divinum legis novae opus, in quo Christus ipse, humani generis redemptor,³ non iam Hebraice, non Graece, non Latine; sed Hungarice loquitur, memores praecepti illius, quod⁴ iubet, ut Reges legis divinae praecepta secum habeant, omnibusque diebus vitae suae legant, Deum timeant, verba illius custodiant, praecepta et leges discant. quae, si quis praestiterit, longo, ut promittitur, tempore, super Israelem Dei regnaturus est. Sin minus, contemptus⁵ Dei et eius verbi, ut sacrae tradunt historiae, nec id sine horrendis exemplis, exterminium adfert. Accipite, inquam, atque Vestra auctoritate⁶ effcite, ut in manus vulgi Christianorum perveniat nostrae gentis. Accipiat item, gens ipsa nostra Hungarica, amplectaturque, ac pietatem discat. Tum enim res Christianorum bene habent, cum pius princeps, pios habet regni subditos. Quin, accipiant omnes, quod, ut initio dixi, omnibus salutare ex aequo est, quod omnes officii admonet. Admonet autem reges, regni subditos, episcopos, ecclesiam eiusque ministros, admonet dominos, servos, liberos, adolescentes, senes, firmos, infirmos, divites, pauperes. Admonet maritos, uxores, parentes, filios, viduas, virgines, finaliter omnes, qui Christo Domino nomen dederunt. In hoc enim sermo gratiae ac reconciliationis, in hoc verbum veritatis, in hoc cibus animae spiritalis, in hoc fons aquae vivae, in hoc porro verbum vitae aeternae. quam suis largiri dignetur Deus, cuius nomen sit benedictum in secula. Amen! Datum Neanesi, Anno salutis 1541.

III. Decuit hoc intertextuisse, ut, cum de optimorum principum, quibus adscriptum est *Novum illud Testamentum*, pie[p. 136c]tate; tum, de *Nadasdii*, summi, ea aetate viri, sollicitudine, qua erga gentem suam ferebatur, publice constet apud posteritatem; neque ignoretur inter doctos, primus apud Hungaros, Bibliorum interpres. Si primus tamen dicendus est: iam tum enim, circa annum Christi MCCCCLVI. LADISLAUM BÁTHORI, eximiae sanctitatis ac doctrinae, in familia *S. Paulli Primi Eremitae*, monachum, in coenobio *D. Laurentii*, prope Budam, in Hungaricam linguam convertisse, in eius ordinis annalibus,^{d)} reperio. *Claruit*, inquiunt, *eo tempore, opinione peculiari sanctitatis*, Fr. Ladislaus Báthori⁷ – ⁸ *studiis litterariis*,⁹ *non minus, quam pietati intentus, qui*¹⁰ *tota Biblia, cum plurimorum sanctorum historiis, e Latino, in Hungaricum*¹¹ *transtulit*. Verum, an utilissimus is labor, luce publica donatus fuerit post inventam typographiam, non

d.) Libro II. Cap. xxiv. p. 220.ⁱⁱ Ergo, desinat CASPARUS CAROLI, primum se Bibliorum Hungaricum interpretem ostentare. Nam, et aliae,¹² quae partim in *Hungaria*, partim in *Transilvania* prodire, cum *Novi Testamenti*, tum veteris illius libri, superant, suntque in manibus nostris, hodieque. quod iam missum facimus.

¹ SYLVESTER 1541. f. A1^(2v) foeminam ² SYLVESTER 1541. l. c. verum ³ SYLVESTER 1541. f. A1^(2v) redemptor ⁴ SYLVESTER 1541. l. c. qui ⁵ SYLVESTER 1541. l. c. contemptus ⁶ SYLVESTER 1541. l. c. auctoritate ⁷ EGGERER 1663. p. 220. Bathori ⁸ Verba ab auctore ommissa, cf. EGGERER 1663. l. c. ⁹ EGGERER 1663. l. c. literariis ¹⁰ add. a Belio ¹¹ EGGERER 1663. l. c. add. idioma ¹² scilicet versiones.

ⁱ Vide SYLVESTER 1541. f. A1^(2v-3v)

ⁱⁱ Vide EGGERER 1663. p. 220.

habeo adfirmare. Certe GEORGIUS KÁLDY S. I.^{e)} qui universa Biblia, Hungarismo donavit, *Báthórii* huius, nihil, quod sciam, meminit.

IV. Addam et adlocutionem SYLVESTRIS ad gentem Hungaricam, carmine Hungarico, ad metrum latinarum elegiarum, insigni factam artificio.ⁱ Inscritur autem: AZ MAGYAR NÉPNEK¹ KI EZT OLVASSA.

*Próféták² által szolt³ righen néked az Isten
Az kit ighirt imé vigre, meg atta fiát.
Buzgó lilekvel szol⁴ most és néked ez által
Kit hagyja hogy halgass, kit hagyja hogy te kövess.⁵
Néked azért⁶ ez lün prófétád,⁷ doctorod ez lün
Mestered, ez most és, mellyet⁸ az Isten ada.
Ez Próféta⁹ szavát hallgasd,¹⁰ mert tighed az Isten,
El veszt, és nyomos itt nem lehet az te neved.
Itt ez írásban szol¹¹ mostan és néked ez által,
Hütre hív mind, hogy senki ne mencze magát.
Az ki Sidóul,¹² és Görögül, és vigre Diákul
Szol vala righen, szol¹³ néked az itt Magyarul.¹⁴
Minden nípnek az ü nyelvín, hogy minden az Isten
Törvinyinn ilyen, minden imaggya¹⁵ newit.
Itt vagy az rejték Kincz, itt vagy az kifolyó¹⁶ viz,
Itt vagy az tudomány melly¹⁷ örök életet¹⁸ ad.
Lelki kenyir vagy itt, mellyben¹⁹ mikor iszel örökké
Ilsz, melly²⁰ az menyből szálla, halálra²¹ mene. [p. 136d]
Az ki teremt²² tighed, meg vált, örök iletet és ad
Ez Szent által, nincz több bizodalmod azért.²³*

e.) Vertit is, ad ductum vulgatae, in Hungaricum, universa Biblia, stilo oppido culto, sed comparato tamen ad captum vulgi. Prodiit versio ea, Viennae Austr. Anno MDCXXVI. fol. cum acri admonitione, adversus versionem CASP. CAROLI.ⁱⁱ

¹ SYLVESTER 1541. f. A1^(3v) *nípnek* ² SYLVESTER 1541. l. c. *proféták* ³ SYLVESTER 1541. l. c. *szolt* ⁴ SYLVESTER 1541. l. c. *szol* ⁵ CORR. ex *kövess* sec. SYLVESTER 1541. l. c. ⁶ SYLVESTER 1541. l. c. *azirt* ⁷ SYLVESTER 1541. l. c. *profetád* ⁸ SYLVESTER 1541. l. c. *mellet* ⁹ SYLVESTER 1541. l. c. *Proféta* ¹⁰ SYLVESTER 1541. l. c. *halgasd* ¹¹ SYLVESTER 1541. l. c. *szol* ¹² SYLVESTER 1541. l. c. *Sidoul* ¹³ SYLVESTER 1541. l. c. *szol* ¹⁴ SYLVESTER 1541. l. c. *mag(y)arul* ¹⁵ SYLVESTER 1541. l. c. *imágg(y)a* ¹⁶ SYLVESTER 1541. l. c. *ki fol(y)o* ¹⁷ SYLVESTER 1541. l. c. *mell* ¹⁸ SYLVESTER 1541. l. c. *iletet* ¹⁹ SYLVESTER 1541. l. c. *mellben* ²⁰ SYLVESTER 1541. l. c. *mell* ²¹ SYLVESTER 1541. l. c. *halálra* ²² CORR. ex *teremtett* sec. SYLVESTER 1541. l. c. ²³ SYLVESTER 1541. l. c. *azirt*

ⁱ Vide SYLVESTER 1541. f. A1^(3v)

ⁱⁱ Vide KÁLDI 1626. *Et quod ad „acrem admonitionem” attinet, fuse Georgius Káldi de versione Casparis Károlyi disserit atque vitia illius (saltem quae vitia esse opinatur) reprehendit in opusculo translationi suae adiuncto, quod inscriptum est „Oktato intés, melyből a’ Keresztyén ember könnyen itéletet tehet a Magyar nyelven írott Kálvinisták Bibliájáról...” („Admonitio, ex qua Christiani facile iudicium facere possunt de Bibliis Calvinistarum Hungarice conversis”). Vide ibidem, in fine.*

*Ennek azirt szolgálly¹ mindenkor tiszta szüeddel,²
 Ennek mindenkor, tigy igaz áldozatot.
 Tighedet ez hozzá viszen 's nem hágy mikor így mond:
 Bódogok³ el jövetek, veszszetek el gonoszok.^{f)}*

SYLVESTER JÁNOS⁴ iria.

Transfudit in latinum elegiam, amicorum, dum viveret, decus, MATTHIAS MARTH, C.E.P. expressitque dysticha dystichis,⁵ non tam ut verbis adtenderet, quam sensui.ⁱ

*Olim promissum, vatatumque per os celebratum,
 Natum, sub finem, dat DEUS ecce suum:
 Fatur et hoc aevo per eum. Quid? fervet et ardet?
 Hunc audire decet, condecet hunc sequi.
 Hic igitur Doctor, tuus hic Propheta, Magister
 Sit, maneatque tuus, quem Deus ipse dedit.
 Huius sermones audi, cave numinis ira
 Te perdat: nihil hic, nil valet omnis homo.
 Haec tibi scripta patris, per natum oracula pandunt.
 Ne quis se excuset, credere quemque iubet.
 Hebraice quondam, Graece tandemque Latine,
 Tradita, nunc legit hic Hungarus Hungarice.
 Scilicet adloquitur patrio sermone IEHOVAH
 Nos, ut noscamus, moxque colamus Eum.
 En tibi thesaurum, scatentes en tibi fontes!
 En tibi doctrinam, quae sine fine beat!
 En panem vitae, qui missus ab aethere vitam
 Aeternam confert, interimitque necem.
 Qui tuus est factor, per CHRISTUM, qui liberator,
 Huic tu, non alii crede; beatus eris.
 Huic cultum praesta, numquam non pectore puro;
 Huic semper cordis fac holocausta tui.
 Sic te suscipiet, cum dixerit: ite! venite!
 Euge, venite boni! longius ite mali!*

^{f)} Si fuissent, qui genus hoc carminum Hungaricorum, porro percoluissent, multum poesi Hungaricae factum fuisset accessionis. Nunc, quia sine ulla metri lege, rhytmis delectamur, longe absumus a laude poetices.

¹ SYLVESTER 1541. l. c. *szolgálly* ² SYLVESTER 1541. l. c. *szüedvel* ³ SYLVESTER 1541. l. c. *Bodogok* ⁴ SYLVESTER 1541. l. c. *Janos* ⁵ *dysticha dystichis* sic!

ⁱ *Matthias Marth successit Belio in rectoratu Scholae Evangelicae Poseniensis anno 1719., postea vero creatus est concionator Germanicus ecclesiae Poseniensis anno 1721.; mortuus 1734. De eo vide TÓTH 2007b passim. Marthii haec translatio, quae infra citatur, num lucem publicam unquam nacta fuerit, dubito; multo verisimilius sentio Marthium a Belio, qui de versionibus bibliorum Hungaricis alias iam multa disseruit (vide KOMLÓSSY 2010.), esse rogatum, ut versus Johannis Sylvester Latine redderet.*

*hodie Comitum
Draskowitzi-
orum est
oppidum:*

Hucusque, de *Novi* hac *Testamenti*, editione *Csepregiensi*, a THOMA NÁDASDIO, inter sanguinolentissima bella, sollicitè procurata. De oppido, istud monuisse superat; quod pareat inclutae Draskowitziorum genti, et agro circumfundatur, non frumentariae tantum; sed vineaticae simul rusticationi commodo.¹ [p. 137.]

§. VII. SZENT MIKLÓS.

*Szent-Miklós
quomodo
positum sit?
est aedibus, ad
rusticandum
factis:*

SZENT MIKLÓS, discedit a *Sempronio*, duobus in orientem aestivum, milliaribus, loco, hilari et foecundo, positum. Aedes habet, non eas ad pompam quidem factas, sed commodas tamen agricolationi, cuius incolae, longe sunt studiosissimi. Vinum certe, quod colles huiates gignunt, non est postremae notae. Sed virorum nobilium aedes, quorum in oppido complures sedem fixere, agrestibus illis, multum anteeunt. Medio oppido, *Ecclesia* visitur, renovato opere, neque ineleganti, substructa, quae, quod *S. Nicolao* dicata est, toti oppido nomen impertivisse, creditur. Lingua oppidanis *Hungarica*, idemque et vestitus est. Ditio principis *Eszterházy*. Non longe *Szerdahely* hinc abest, sedes *Beserediorum*.

*ditio principis
Eszterházyi:*

§. VIII.

*Oppida
reliqua:*

Sunt et alia oppida, istis, quae recensuimus, haud deteriora. SZIL, certe et CSORNA, tanto sunt aedium numero, ut vix ulli postponi queant. Illud *principi Eszterházy*; hoc simul *Patribus Ordinis*, ut vocant, *Praemonstratensium*, obnoxium est: principis tamen, pars potior. His adde *Martersdorff* ditionis itidem *principis Eszterházy*. Ager loci frumenti ferax est. Incolae *Germani*: oppidum sane, silentio haud praetereundum. Reliqua, regionis loca, vicorum nomine censentur, quae propterea, ex ditionum ordine, commemorabimus. Haec de *Oppidis* sufficiant. plura, si lubet, dent alii. [p. 138.]

MEMBRUM IV.

DE

Ditionibus, seu Dominiis, quae sunt in Comitatu Semproniensi

PROOEMIUM

Quod limitaneus Austriae, Comitatus Semproniensis est, pridem in plures dominationes, regum indulgentia, abiit, arcibus fere admensas. Consulto enim, prisci illi reges, ita regionis fines divisos esse voluerunt, ut tutos, ab incursibus vicinorum, praestarent. Certe,

¹ *commodo* a nobis textui insertum, cf. paulo infra *aedes habet, non eas ad pompam quidem factas, sed commodas tamen agricolationi* (p. 137. in ms.)

arces, et adiectos eis vicos, non aliis tradebant possidendos, quam de quorum fide palam constabat. Nostra iam interest singulas, per vicorum sparsa huc atque illuc, vestigia, obire.

SECTIO I.

Ditiones Principis Eszterházi

Plures harum sunt, eademque, arcium, quibus circumfunduntur, nominibus distinctae. pro quarum ordine, singulas nunc recensebimus.

S Y N O P S I S

Vici ditionis arcis KIS-MÁRTON.	§. I.	Ditio arcis <i>Kabold</i> .	§. V.
Ditio arcis SZARVKÓ.	§. II.	Ditio arcis <i>Leuka</i> .	§. VI.
Ditio arcis FRAKNO.	§. III.	Ditio <i>Kapuváriensis</i> .	§. VII.
Ditio <i>Lanseriensis</i> .	§. IV.		

§. I.

Ditio KIS-MÁRTONENSIS [p. 139.]

- 1.) *Fejér-Egyház*, nomen, ab aede sacra accepit, quae in edito clivo posita, conspicua forma, albicat. Quamobrem, et *Tündöklő-ház*, hoc est, *nitida aedes*, nominatur. Hanc nomenclaturam sequuti Teutones, *Tundelskirchen* adpellitant, quod cum alii non intelligant, *Donners-Kirchen*, per errorem vocare malunt. In huius aedis pariete fabula legitur, quam adscripserunt veteres. Nimirum, aquas lacus *Peisonis*, a vortice *Danubii*, occulto, ex Austria, meatu huc adlati, atque in latum diffusas, paludem efficere. Vicus ipse distat a lacu passibus plus minus bis mille, loco edito et hilari, ea parte, quae fronti lacus, in occasum aversa est. Ager, vini et frumenti ferax, multam a lucis atque silvis, amoenitatem accipit. Ceteroquin, incolis sermo *Germanicus*, vestis autem *Hungarica* est.
- 2.) *Szent-György*, modico, a *Fejér-Egyház* in occidentem, intervallo dissidet. Vici ager fertilis et iucundi positus est, exuberatque fructibus, cerasis maxime. Incolae sunt *Germani*, cum *Croatis* mixti.
- 3.) *Okkau*, lacui adiacet in planitie, duorum vel trium stadiorum spatio, a *Rustino*, se-iunctus. Inquilini *Germani* sunt, ex *Croatis* facti. Nempe, *Paullus Eszterházy* princeps, parochum in ecclesiam induxit Germanum. qui, cum sacra suo idiomate faceret, permovit incolas *Croatas*, ut et ipsi, in addiscenda lingua *Germanica*, elaborarent; eo successu, ut iam, abrogata fere dialecto *Croatica*, malint *Germanice* loqui. Vinum, quod cogunt, *Rustensi* multo est exilius, generosius autem *Fekete-Városiensi*, seu *Purbachensi*. Frumenti quoque in [p. 140.] signis heic fertilitas est, si annus concordarit.

*Vici ditionis
arcis Kis-
Márton:*

- 4.) *Sirez*, Germanis *Gschis*, unico clivo, ab *Okkavia*, dirimetur. Vicus est grandis, ordine aedium pulchro et caementicio. Eo fine, qui ad occidentem solem vergit, *Ecclesia* est, turri praefulta, quam horologium ornat. Incolae sunt *Germani* partim, partim *Croatae*, lingua ideo, non vestitu, invicem distincti. Frumento, quam vino, magis proficiunt. Ab ea parte, qua occasum vicus respicit, fons sulphureus est, idemque balneis commodus. Aedicula ei adiuncta, cados habet, lavationi destinatos, sed nec advenae, si qui accedant, sua opportunitate destituuntur.
- 5.) *Uzšlop*, proximus inde a meridie adsedit. Vicus ingens, sed quem A. MDCCXXV. incendium penitus deleverat, adsiduitate incolarum, qui *Croatae* sunt, reparatum denuo. Voculam *Br*, tanto opprobrio ducunt, ut furiarum instar, saeviant in convitiantem. Rivus *Wolka*, medium vicum interluit, agitque molam praestantissimi operis, quam *Matthias Trimel*, Liberae Regiaeque Civitatis Semproniensis Consularis, posteaque *Ginziensis Tabulae Adessor*, exstruxit.
- 6.) *Margaretha*, eidem rivo, post aliquot stadia, meridiem versus, adiacet. Ingens et hic locus, ac fertilis. Incolae sunt *Germani*, egregii vitatores. Sane vinum huius, post *Semproniense*, atque *Rustense*, optimae notae esse creditur. Ad opportunitatem praeterea vici *lapicidina* refertur, egregiarum operarum, atque proventus.
- 7.) *Pordán*, Germanis *Brodersdorff*, eodem rivo, altius in occidentem, adluitur. Multum [p. 141.] vico noxia est, frequens eius exundatio. Correpto enim ponte, latissime agros proluit, segetesque offundit, et pabula. Alioquin, rus vico obtigit foecundum.
- 8.) *Kleinhöffein*, a *Wolka*, versus *Kis-mártonium* aliquantum subductus, colitur a *Germanis*, vitatoribus et agricolis laudatae industriae. Locus, haud grandis, nomen, re ipsa, tueatur.
- 9.) *Drausdorff*, non tam vini proventu, quam fructus gloria caret. Agri frumentarii laus, multo potior: quippe quem, incolae *Croatae*, scrupulose colunt.
- 10.) *Zagersdorff*, exiguus vicus est, monti Austriae vicinus. Unde rigidius ei caelum obtigit, idemque inimicum viti. quam tamen non cessant colere habitatores, vinumque educunt, nulli, inter *Croatarum* colonias, secundum.

§. II.

Ditio arcis SZARVKŐ

Ditio arcis
Szarvkő:

- 1.) *Szarvkő*, locus grandis Croatici oris, atque aedificiorum, supra sortem vici, praestantium. Situs est ad iter *Vindobonense*, diversorio, accipiendis viatoribus, opportune instructus. Granarium orae huius dices, tanta hic frumenti vendibilis vis adservari consuevit. Ea parte, quae in orientem vergit, arx, quam descripsimus, vico imminet.
- 2.) *Neufeld*, cultura proficit, frumenti.
- 3.) *Büdös-Kút*, Germanis *Stinkendbrunn*, territorium habet, sementi idoneum. Vitis contra, licet satis materia conua [p. 142.]lescat, fructus tamen minus est subacti.
- 4.) *Winpassing*, ab itinere, quod Vindobonam transmittit, nomen accepisse videtur. Ita *Laitae* vicinus est, ut ponte super flumine strato, Austriae coniungatur. In erectiori amnis ripa, claustrum visitur, quod anno MDCCXXIII. igni deletum, atque iterum restauratum est. Auctorem, qui id fundarit, comitem *de Stozing* fuisse, accepimus, tantae munificentiae, ut sustentandis sacris viris, plus minus XX. sufficiat. Ordo est, quem *Minoritarum* vocamus.

- 5.) *Loretta*, coenobio *Servitarum* inclaruit, quod Comiti *Francisco Nádasdy*, tum arcis *Szarv-Kő* possessori, origines, et patrocina debet. Pulchra est loci positio: quippe, editior, quam depressior. Hanc, consitus, ex industria, hortus, et diffusissimi Austriae campi, quos obiectos habet, longe amoenissimam faciunt.
- 6.) *Stozing*, incolas habet *Germanos*, et agrum bonorum utique proventuum, natalibus *Comitum* eiusdem nominis, insignis.
- 7.) *Magyar-Pordány*, Laitae amni adpositus, et a cognomine vico alio, quem in ditione *Kis-Mártonensi* meminimus, discriminandus.
- 8.) *Bettlsdörff*, nominis inauspicati vicus; mendicantium enim vicum significat; non tamen importune, prope ad *Nagy-Márton* positus.

§. III.

Ditio Arcis FRAKNO

- 1.) *Groszhöffein*, secedit a *Kis-mártonio* in occidentem, eo itinere, quod *Sempronio Vindobonam* deducit. Loci positio acclivis est, ideoque extra aquarum molestias: quippe quae, sive immodicos imbres, sive collectos ex his torrentes, haud patitur restagnare. Contra, subsita vico planities, exundantis *Volcae* impetu, foedatur saepissime. Vinum, quod hic nascitur, *Franconico* sup[p. 143.]par gustatu est, virtute tamen, patrii soli naturam, quomodocunque tuetur. Balneum, quod princeps *Paullus Esterházy* commodissime isthic instruxit, magna salubritatis opinione frequentatur. B. MARIAE VIRGINIS icon, quae hic antea, peregrinationibus religiosis, frequentabatur, *Kis-Mártonium* delata, atque illic, in sacello montis *Calvariae*, reposita est. Publici tabellarii sedes, isthic constituta, duobus in septentrionem milliaribus, *Sempronio* recedit. Incolae, lingua utuntur *Germanica*, *Austriacae* simillima.
- 2.) *Müllichdorff*, Hungaris *Szarázvám*,¹ modico intervallo, a *Groszhöffein*, disiungitur, ea plaga, qua iter *Vindobonense*, in *Austriam* exit. Situs eius depressior est, ideoque, coeno et lacunis, foedus futurus, nisi solum vici, silice et lapidibus, solidaretur. Urbiculam existimares, ita et ordine aedificiorum, et turri, supra vici sortem, eleganti, superbit. Vinum, quod isthic gignitur, neque generosum est; sed nec ita vile, ut *Hungarici* nomine fraudari debeat.
- 3.) *Frakno*, sive *Forchtenau*, municipium arcis cognomini, quae ditionis istius caput est, subiectum. Vitem refugit ager, sed et segeti inimicior esse consuevit, quam pro vicinitatis ingenio. Nobile hic *Servitarum* coenobium conspicitur, quod inusitatae liberalitatis princeps, *Paullus Eszterházy* condidit, destinato viris, plus minus quindenis, stipendio.
- 4.) *Neustift* colitur a *Germanis*, qui[p. 144.]bus *Croatae* cohabitant, non tam vineatico, quam frumentario cultu, occupati. quorsum eos quidem telluris ingenium videtur invitare.
- 5.) *Wiesen*, ita *Germanis*, a loci natura, dicitur: quippe, campis pratisque amoenissimus. Frumenti hic et pabuli maxima fertilitas est, si caelum concordarit. Cetera, coloni loci *Germani* sunt, *Croatibus* permixti.

Ditio arcis
Frakno:

¹ corr. ex *Szarázvám* sec. ms. C f. 82^r.

- 6.) *Sziklós*, mediocris vicus, idemque positionis inaequalis, foecundo tamen rure, et frumenti ferace.
- 7.) *Szent Miklós ad Laitam*, fluvium, *Neüdorff* adpellant *Germani*. Ager Austriacae indolis est, ex vicinitatis habitu, neque tamen ideo sterilis.
- 8.) *Petsching*, Hungaris *Pecsenyéd*, monte, a *Szent-Miklós*, diremtus, cuius radices, in orientem prospiciunt. Locus, colonorum frequens, et vaste porrectus. Solum, viti minus idoneum est. quod ex austero fructu colligas; qui, quod praestantia non proficit, multitudine id compensat. Mensura vini vendibilis nusquam amplior, forte nec pretio vilior.
- 9.) *Torma-Falu*, Germanis *Krensdorff*, a *raphani* forte copia, nomen accepit. Haud procul a *Petschenyéd* consedit, loco plano, et amoenitatis praecipuae, atque sementi, cuiusvis generis, amico.
- 10.) *Zilingthal*, prope ad *Laitam* accedit, ubere commodoque situ. Est in pignore posteriorum *Iacobi Mesko*, haeredium autem principis *Eszterházy*.
- 11.) *Hierm*, Germanica colonia, vite carens, sed, quae contra ea, frumento omnis generis, laetatur.
- 12.) *Antau*, paris est conditionis, trans *Volcam* rivum, quo irrigatur.
- 13.) *Stödra*, et
- 14.) *Zemmendorff*, exiles vici, frumenti tamen proventu, haud infelices. [p. 145.]
- 15.) *Borbolya*, Germanice *Walbersdorff*, melioris est soli, quippe vini, et frumenti, feracis.
- 16.) *Nagy-Márton*, seu *Matersdorff*, colitur a *Germanis*, viti et segeti, cum cura, operantibus. [p. 144a]ⁱ
- 17.) *Frauen-Had*, infra *Nagy-Martón*, haud importune positus, adeoque, a cognomine vico alio, qui in ditione *Lansérensi*, occurret, omnino discriminandus. Sortitus est nomen, a templo, quod *Divae Matri*, consecravere primi, quicumque fuerunt, conditores. Ergo, instituuntur huc sacrae peregrinationes, ex voto susceptae; cum diebus aliis *B. V. Mariae* festis, tum in primis, altero Pentecostes die. Solemnes tunc, totaque hac ora, celebres choreae, isthic agi consueverunt, quas vulgus *Hosszú-Táncz*, seu *Langer-Táncz* adpellat. Origo festivae huius consuetudinis tacenda non est. Ferunt accolae priscis temporibus de dividendis ditionum finibus, inter fratres germanos, qui ea tempestate late per provinciam dominabantur, coortam litem, armis, ex saeculi more decidendam, litigantibus placuisse. Itaque die praestituto, cum fratrum uterque, suorum caterva stipatus, in apertos campos, praelium inituri descendissent, iamque instructa utrinque acie, signum pugnae miles operiretur, arbitri, quos secum habebant, ut fraterno sanguini parceretur, litem, amicis iurgiis tentandam denuo suadent. Nec eventu caruit consilium. Praeter

ⁱ Post paginam 144. folium est insertum (pp. 144a–b), ubi descriptio vici *Frauen-Had*, ac sollemnitas ibi antiquitus celebrata legitur. Quem vicum cum in prioribus exemplaribus et in hac copia cum vico alio in ditione *Lansériensi* sito auctor confusisset – cui vico nomen *Frauhad* illi plane simile est –, illam sollemnitatem apud vicum istum, in paginis 147–149. tradidit; vitio autem suo animadverso – intellegit enim *Frauen-had* a *Frauhad* „omnino discriminandum”, sollemnitatemque illam in *Frauen-had* celebrari –, e descriptione vici *Frauhad* ea, quae de illa „festiva consuetudine” in paginis 147–149. memorata erant, transductis lineis deleri iussit, ipsa narratione sollemnitatis in folium suprafatum 144., sub vicum *Frauen-had* translata. Cuius prima pars manu auctoris exarata est, cui autem eadem manus, qua descriptio arcis *Frakno* delineata erat, in scribendo successisse videtur.

omnium enim spem, diremta lis, compositaque extemplo¹ fuit. Coivere mox fratres, et spectante hinc atque illinc exercitu, diu mutuis in amplexibus, plorantes haesere, odia, quae hactenus exercuerunt, erroremque suum palam detestati. Eo viso, militum praefecti, non iam classicum, sed ovationem cani iubent, quod dissidium, nec tentata pugna, profligatum conspiciunt. Intonuere ergo, tibiae, tubae atque tympana, toto, quam longe constiterat, exercitu: fratribus, nova hac laetis concordia, choreas militi praeceuntibus. Tunc et multitudo omnis in tripudia, et saltus effunditur. Diei potior pars, inter haec laetitiae oblectamenta extracta, ac ne fomenta deessent hilaritati, commeatus omnis, qui in promptu erat, militi distributus est. Postremo, quod rem omnem, haud sine numine gestam, fratres existimaverunt, eodem loco, quem mutuis amplexibus, insignem reddiderant, aedem DIVAE MATRI exaedificandam vovent, simulque sanciant, ut dies ille, ad recolendam rei gestae memoriam, sacris peregrinationibus, laetisque tripudiis in annos singulos, ad eandem hanc aedem concelebratur. Quod et ita fit. Posteaquam enim, multitudo, quae huc confluxerat, sacris aliquantisper operata est, ovanti similis, in choreas ruit, non prius cessaturas, quam serus vesper ingruerit. Qui solemnitatem hanc spectare, uno omnes ore adfirmant, nihil se festivius vidisse. Templum est apertis campis positum. Huic, praeter diversorium, una alterave aedicula cohaesit. Reliquum in glabram diffunditur planitiem. In hac, orchestra definita est, ultra stadii spatium protensa. Itaque qui se in saltum dare volunt, quasi a carceribus ad me[p. 144b]tam, inter continuos tibiatarum stridores, tympanorum pulsus, et quos non contentus alios, nunc subsilientes, nunc in gyrum rotati, nunc iterum mimicis gestibus lascivientes, saltum eo usque pertexunt, dum ad metam pertingant. Innumera istiusmodi saltatorum paria, catenato in longum ordine sese excipiunt. Qui definitum saltando spatium, emensi sunt, non secus plausibus, circumstantis vulgi, excipiuntur, quam si stadium Olympiacum decurrissent; sicuti dicteris, contra et risibus eos prosequi familiare est, qui vel exorbitaverunt saliendo, vel ante fessi sunt, quam metam, et proposita illic praemia, contigissent. Nam et praemiis ornare hos moris est, qui reliquae multitudini, saltando antecelluerunt. Ludos salarios diceret, ita consuetudo haec faceta est, et plebeia hilaritate insignis. [p. 145]

18.) *Marcz*, a fructuum fertilitate, laudatur. Cerasa prunaeque, ista regione, vix reperias, nobiliora. LAZIUS^{a)} hunc vicum rudera esse *Mirteni* dicit: *Exstant*,² inquit, et *Mirteni rudera, haud procul a Sopronio, in pago Marcz*,³ *vetus utcunque nomen exprimente. Nam et Antoninus inter Sabariam et Vindobonam, hoc collocat: et hodie, qui ex Sabaria Viennam ire contendunt*,⁴ *per Sopronium et Martium, necesse est, ut profectionem instituant.* Haec ille; sed profecto praeter rem, cum hoc tramite, iter si institueris, ambages duorum milliarium erunt emetiendae.

19.) *Szigraben*, vicus *Germanicus*, depresso loco, in finibus *Hungariae* situs. Iacet in valle amoena, et ligni caedui copia insigni. Ager, si industrie colatur, reddit cum foenore, gratiam.

^{a)} Comment. Reipubl. Rom. Lib. XII. Sect. III. cap. IV. p. 1148.¹

¹ corr. ex *ex templo* ² LAZIUS 1551. p. 1148. *extant* ³ corr. ex *Maroz* sec. ms. F f. 67^r.; LAZIUS 1551. l. c. *Martz* ⁴ hic maior pars a Belio omissa, cf. LAZIUS 1551. l. c. *ubi... ostendimus*

ⁱ Vide LAZIUS 1551. p. 1148.

- 20.) *Schadendorff*, proxime adiacet *Sempronio*, humido ad rivum *Tásche* positu, idque in radicibus clivi, molliter se erigentis. *Germanico* et hi idiomate utuntur, agrique foecunditate gaudent.
- 21.) *Draszburg*, vicus mediocris, et ex re oeconomica, *Adami L. B. de Mesko*, notus, cuius parte sui tertia, haeredium fuit. Reliquum vici principis *Eszterházi* est.
- 22.) *Haschendorff*, vicus exiguus, at fructuosa tamen segete in agro non plane fertili, memorandus.
- 23.) In regione interamnana, cui *Rábaköz* nomen, [p. 146.] huc pertinent vici: *Veskény*, tenuis locus, et viliorum aedium, sed frumenti tamen fertilis: viti enim, tota haec regio, ob uvidam positionem, inhospitalis est.
- 24.) *Szár-föld* opimus vicus, nec peior eo
- 25.) *Chorna*, quae in oppidis erat;
- 26.) *Farád*, denique
- 27.) *Némethi*, quorum singuli, multa fruge exuberant.

§. IV.

Ditio LÁNSÉRIENSIS¹

Ditio
Lánsériensis:

- 1.) *Landsee*, Hungaris *Lánsér*, vicus, arci eiusdem nominis, subsitus, Austriacam habet coloniam, agrum autem indolis montosae.
- 2.) *Weingraben*, Croatarum sedes, qui praeter agros frumentarios, nihil habent, quod colant.
- 3.) *Császár*, Germanis *Kayserdorff*, ruris habitu, suppar priori.
- 4.) *Derecske*, Germanis *Draszmark*, vitis quidem inops, sed agrorum contra dives.
- 5.) *Felső-Ramócz*, seu *Ober-Rabnitz*,
- 6.) *Also-Ramócz*, seu *Unter-Rabnitz*, a rivo, quo alluuntur, adpellati.
- 7.) *Közép-Pulya*, Germanice *Mittler Bulendorff*. Distat *Günsio* milliari uno. Ante templum habet tiliam eximie proceram, lateque spargentem ramos. Severissime cavent incolae, ne vetustissimae arbori, aut quidpiam detrahatur, aut iniuria fiat alia. Agri fertilitas, cannabis proventu, cum primis celebratur.
- 8.) *Gyírot*, Germanis *Geresdorff*,² [p. 147.] a Croatis insidetur. Avena heic optime convalescit, unde conicias, de agri ingenio. Ceterum, locus lacunis et stagnis impeditus, cultum humanum non ubique admittit. Vino quidem affluit, sed vili eodem, et austero.
- 9.) *Siegendorff*, distat *Sempronio* stadia quatuor, summum quinque, unico tantum nometre, *Tudleswald* vocant, secretus. Obiicitur ei a septentrione *Kis-Martonium*, ut adeo situ loci nihil possit esse amoenius. *Croatae* sunt incolae, sed *Germanicae* linguae gnari.
- 10.) *Neuthal*, in depressa valle positum est, haud procul a vico *D. Martini*. Sunt hic complura nobilium domicilia. Lingua incolis Croatica est.
- 11.) Vicus *D. Martino* sacer, viam ad Austrios, regiam transmittit, ideoque a vectigali, quod tricesimam adpellant, innotuit.

¹ corr. ex *Lánsér* ² Verbum *itidem* ob quasdam correctiones ab auctore adhibitae supervacaneum factum a nobis del.

- 12.) *Frauhad*, ab aede sacra, quam B. MARIAE VIRGINI dedicavere primi conditores, nomen traxit: Hungaris *Look* dictus. Ingens isthuc hominum multitudo, religionis causa statis anni temporibus, atque die, in primis *Assumptionis B. V. M.* commeari solet. Augent celebritatem nundinae, accolis, atque mercatoribus, haud ignotae. [p. 149.]ⁱ
- 13.) *Reiding*, locum insedit depressum planumque, castris ideo metandis, commodum. quorum aliquot heic fuisse posita, incolae meminerunt.
- 14.) *Haricson*, uno tantum clivo, ab *Nekenmark*, dividitur. Vicus totus *Croaticus* est. Mos, hic, immo rabies est, invaluit, ut si quis peregrinus, mulierem huiatem, de nomine vici interroget, ab incolis concursantibus, in discrimen vitae vocetur. Profecto ante haud dimittitur, nisi bene pulsatus, poenas dederit, procacitatis, a lasciviente splene profectae. Perditi moris originem, nemo est, qui possit expromere. Terra vici tritici ferax est, et nemoribus iucunda.
- 15.) *Petersdorff*, Haschendorffo vicinus. Situm indeptus est humilem, eo itinere, quod [p. 150.] *Günsium*, sive *Köszögum* deducit.
- 16.) *Lakendorff*, erectiore paullo posito, sed vili aedificiorum structura, si nobilium domos excipias, quarum duas elegantiores ostentat.
- 17.) *Riczing*, grandis vicus, castanetis *Semproniensium*, subiectus, et latronum olim hospitium infamis.
- 18.) *Lakenbach*, vicus est, arci, a qua denominatur, proximus. Caret vite, sed hortis principis *Eszterházy*, recens instauratis, insigniter cultus. Habet agros, frumenti non minus, quam pabuli, fertiles.

§. V.

Ditio Arcis KABOLD

- 1.) *Kabold*, rivulo ab arce disiunctus, a *Iudaeis*, iuxta et *Christianis*, habitatur.
- 2.) *Vaeperd*, Germanis, *Webersdorff*, dimidio lapide, a *Kabold* dissidet, loco iucundo, et fluviolis irriguo.
- 3.) *Stob*, a mola, quam *Liber Baro de Mandorff* secessus causa adornavit, aliquam sortitus est celebritatem.
- 4.) *Lindgraben*, locus haud utique fertilis sed non importunus tamen, ad rusticandum.
- 5.) *Petersdorff*, priori lautior. Visuntur heic aliquot insignia aedificia, quae illustres olim familiae, *Stubenvolliae*, *Mandorffiae*, reliquae, longa annorum serie, inhabitaverunt.
- 6.) *Csurendorff*, exiguus viculus, situ intra montes reiecto, ex quibus multa pe[p. 151.]damentorum millia, incolae quotannis vinitoribus ministrant, vitamque hac opera, degunt, non plane incommodam.
- 7.) *Kalchgruben*, haud procul distat a *Csuzendorff* situ, et vivendi modo, haud multum dissimili.

Ditio arcis
Kabold:

ⁱ Quae ex descriptione vici *Frauhad* reliqua erant (in paginis 147–149.), auctor deleri iussit; cuius rei causam ut intelligas, vide notam nostram i. in p. 222.

§. VI.

Ditio Arcis LEUKA

Ditio arcis
Leuka:

- 1.) *Bleygraben*, ex nomine discas, plumbi olim proventu, florere oportuisse: quippe quod, Germanis *fodinam plumbi* significet. Nunc, praeter culturam agri nihil residui habet. Incolitur a Germanis.
- 2.) *Felső Lászlóy*, et
- 3.) *Alsó Lászlóy*, Germanis *Ober und Unter Laschdorff*, vici sunt modico intervallo ab arce, quae est ditionis caput, distantes. Uterque rivulo, qui ex *Austria*, in *Csávam* incurrit, adpositus est.
- 4.) *Micske*, seu *Strébersdorff*, exiguus viculus.
- 5.) *Kéthel*, sive *Mannersdorff*, copiosus locus, agro tritici fertili et cannabis, tametsi viti non faveat. Lingua incolis *Croatica*, indoles, praeter gentis morem, eximia. *Günsio*, dimidio milliari, seiungitur. [p. 152.]
- 6.) *Bonnya*, Germanis *Piringsdorff*, haud procul a Castello *Dörffel*, Austriam versus, rivo adsedit.
- 7.) *Horvát Sidan*, sive *Sigerrsdorff*, priori consimilis.
- 8.) *Karló*, locus est *Austriae* limitaneus, ideoque rure aspero.
- 9.) *Felső-Pulya*, nobilium *Hungarorum* sedes.
- 10.) *Közép-Pulya*, agrestis *Hungarorum* colonia.
- 11.) *Alsó-Pulya*, Germanis *Unter Pullendorff*. Colitur ab inquilinis *Croatis*. Habet tiliam proceritatis atque umbrae eximiae.
- 12.) *Kőhalom*, vicus a *Germanis* habitatus, quibus *Steinberg* dicitur. Figulorum officinam dices, ita, hoc, quidquid est artis, hoc loco invaluit. In primis fornaces laudantur, isthic incocti.

§. VII.

Ditio KAPUVÁRIENSIS.

Ditio
Kapunváriensis:

- 1.) *Kapunvár*, vicus est praetorio adiunctus, et multa circumsessus uligine. Pomariis luxuriat fertilibus, quae passim, intra loca palustria, ad silvarum modum, sunt consita. In primis, pomorum illud genus, quod Hungari, *Pogátsa Alma*, alii *Paradisiaca* vocant, nimio opere proficit. Hanc deinde fructuum copiam, plaustris evehunt, asportantque incolae, in eos vicos, qui sunt a Pomona deserti.
- 2.) *Gárta*, pari fructuum laude gloriatur. Sane tanta, haud raro pomorum, prunorumque copia exuberat, ut porcis pabulo fiant. [p. 153.]
- 3.) *Babot*, et agris frumentariis, et hortensi fructu, laetatur.
- 4.) *Bogyosló*, vilis locus est, sed eximie foecundus.
- 5.) *Ketzel*,
- 6.) *Bő-Sárkány*, mediocres coloniae.
- 7.) *Barbacs*, a paludibus, quarum tres territorium eius insederunt, celebris, Hungaris *Barbacs-Tő*, dictis.

- 8.) *Pordány*, nutricatui, et foeturae pecorum, vicus maxime idoneus.
 9.) *Tamási*, habitatur a colonis, quos nostri *arendatarios* vocant.
 10.) *Acsalog*, vicus tenuitate sua cognitus.
 11.) *Szergény*, rustica colonia est, quae ad *Sötör*, sive *Uj-Galantam* adtinet.
 12.) *Vittnyéd* eiusdem fere sortis, maius tamen nomen meretur. Hinc *Vittnyediorum* gens prodiit.
 13.) *Bodahely* adiacet fluvio *Araboni*: altera parte palus est, *Konyitó* vocant Hungari. Habet vicus insignem *Salis Nitri* cocturam.
 14.) *Beled*, singularis vicus, et cum frumento, tum pabulo insignis.
 15.) *Agyagos*, limosa ager humo, quae et nomen vico dedit.
 16.) *Keresztúr*, interamnanus, sedem habet nobilis familiae *Szólósi*, et *Hovath de MankoBük*.
 17.) *Kis Tata*, revera exiguus, sed fructuosus tamen vicus est.
 18.) *Széplak*, quod in oppidis recensuimus. [p. 154.]

SECTIO II.

Ditiones Variorum.

S Y N O P S I S.

Ditio episcopatus <i>Iauriensis</i>	§. I.	Ditio, cui Saár-Vári-Felső-Vidék, nomen ¹	§. V.
Praepositi <i>Csornensis</i>	§. II.	Bona variorum heroum	§. VI.
Arcis <i>Keresztúr</i>	§. III.	Bona Liberae Regiaeque urbis <i>Semproniensis</i>	§. VII.
<i>Kőszegiensis</i>	§. IV.		

§. I.

Ditio Episcopatus IAURIENSIS

- 1.) *Rákos*, oppidum, de quo supra, quod satis est; diximus.
 2.) *Himod*, vicus mediocris.
 3.) *Sira*, colitur mixtim, a *Germanis*, et *Hungaris*.
 4.) *Szány*, haud procul a *Szent-András*, in regione interamnana.
 5.) *Csanak*, ibidem, ad *Kis-Tata*, locus eximiae fertilitatis.
 6.) *Bágyok*, prope paludem *Konyitó*, mediocri habitu.
 7.) *Szováth*, et situ, et agri indole, priori adfnis.

*Ditio
Episcopatus
Iauriensis:*

¹ *Ditio, cui Saár-Vári-Felső-Vidék, nomen corr. ex Comitibus Szécsényi sec. titulum paragraphi ab auctore commutatam (vide in editione nostra p. 229.)*

§. II.

Ditio Praepositi CSORNENSIS

*Ditio
Praepositi
Csornensis:*

- 1.) *Csorna*, diximus de ea, cum oppida enarraremus.
- 2.) *Maglocsa*, Hungarica colonia, proventuum [p. 155.] haud vilium.
- 3.) *Hüvey*, proxime ad flumen *Rábazam*, intra recessus nemoris, positus.
- 4.) *Lédecz*, habet in vicinitate *Horpács*, *Und*, et *Sira*, quorum simul indolem sequitur.
Huc et
- 5.) *Keresztúr* interamnanus, et
- 6.) *Vasáros-Falu*, egregii vici, parte aliqua, referuntur.

§. III.

Ditio Arcis KERESZTÚR.

*Arcis
Keresztúr.*

- 1.) *Füles*, sive *Nikitsch*, qui iam *Adami Liberi Baronis de Mesko* haeredum est, egregie, et pro heri indole, excultus.
- 2.) *Malombház*, Germanis *Münichhoff*, ager a *Croatis* cultus, vini quidem modico, lautiore contra frumenti, proventu gaudens.
- 3.) *Küllü*, Germanis *Giern*, prope ad *Keresztúr* adsedit, Germanorum colonia, agro praedita feraci.
- 4.) *Kis-Barom*, Germanis *Klein Bareschdorff*.

§. IV.

Ditio KŐSZÖGIENSIS.

Kőszögiensis:

- 1.) *Lócsmánd*, Germanis *Loitschmansburg*, incumbit fluvio *Rébczae*, haud procul a vico *Micske*, loco fertili et commodo.
- 2.) *Franko*, sive *Frankenau*, vallem insedit, silvis et nemoribus, amoenam.
- 3.) *Nagy-Barom*, Germanis *Gros-Bareschdorff*, vicus, inter *Sempronium*, ac *Kőszögium*, [p. 156.] medius, ideoque tabellarii publici hospitium. Terrae positio concava est, et amoenis undiquaque campis, atque nemoribus, distincta. Cannabi ager amicissimus. Colitur a *Croatis*.
- 4.) *Felső-Szakony*, Germanis *Ober-Zagersdorff*, Hungaricam habet coloniam.
- 5.) *Alsó-Szakony*, sive *Unter-Zagersdorff* superiori suppar.¹ Adtinent hi omnes, iure pignoris, ad *Seminarium Soc. Iesu* Budensis; sunt tamen principis *Eszterházii*, haeredia.
- 6.) *Német-Sidany*, seu *Rokendorff*, colitur a *Germanis*, habitus tamen tenuioris.

¹ Verbum *subiectus*, quod auctor parte *et Societati Iesu*, quae apud *Iaurienses* floret, *subiectus* e textu exclusa delere omisit, a nobis del.

§. V.

Ditio, cui SAÁR-VÁRI-FELSŐ-VIDÉK, nomen.

- 1.) *Hegykö*, Germanis *Heiligstein*. Censetur in oppidis, estque ditionis, *Saár-Vári-Felső-Vidék*, caput.
- 2.) *Homok*, in septentrionem, versus lacum recedit, positu eleganti.
- 3.) *Hidegség*, Germanice *Klein André*, reducto paullulum situ, eadem ora visitur. Pollet insignis vini gloria.
- 4.) *Holing*, vicus fertilis, cuius vitis, vinum gignit *Semproniensi* propemodum suppar.
- 5.) *Nagy-Czenk*,² Hungarica colonia, vini, frumenti, et pabuli dives.
- 6.) *Kis-Czenk*,³ eiusdem, cum priori, indolis.
- 7.) *Peresztég*, praecipua vico laus, a fertilitate [p. 157.]te frumenti pridem conciliata est.
- 8.) *Kövesd*, Germanis *Giesing*, vicus certe opimus, intutus olim, latronum caussa; nunc depulso periculo, et habitatu commodus est, et, quod ita est loci opportunitas, oscinum quasi quoddam perfugium.
- 9.) *Lövő*, fluviolo adiacet, qui a vico *Kleinbareschdorff*, medium nemus transcurrit.
- 10.) *Ujkér*, profundius hinc in meridiem secedit.
- 11.) *Gogánfa*, mediocri est habitu, neque cum antegressis, comparandus.
- 12.) *Horpács*, situ praeditus eleganti, cui agri proventus egregie respondet.

*Ditio, cui
Saár-Vári-
Felső-Vidék,
nomen.*¹

§. VI.

Bona Comitum et Nobilium

- 1.) *Musaj*, locus nobilium, et libertinorum.
- 2.) *Ebergőcz*, sortis cum priore eiusdem, uterque amniculo *Ikvae* vicinus.
- 3.) *Loos*, Comitum *Viczaj*, possessio.
- 4.) *Nemes-Kér*, vicus, ut vocant, *curialis*. Inclaruit a *Conventibus Comitatus*, quibus accipiendis, aedes haud importunas exstruxerunt, provinciae magistratus. Ceteroquin locus est, Aug. Confessionum addictorum, *Articularis*.
- 5.) *Egyházás-Falu*, ab aede sacra nomen accepit. Vicus est, copiose inaedificatus, idemque genti *Pásztorianae*, adscriptus. [p. 158.]
- 6.) *Salamonfa*, sedem praebet nobilibus viris, *Rattky*, et *Rimanóczy*.
- 7.) *Und*, eidem *Rattkio* paret. Controversiam, caussa vici huius agitatam, Decretum anni MDXCVI. Artic. LVII. legas. Colunt hodie locum *Croatae, qui*, uti nuperus scriptor inquit,¹ *populari petulantia vexari solent hoc dicitur: Undi Kuszi kalodába, sok pénz potorába*,⁴ *inde, ut ferunt, enato; quod relictam in mensa iudicis pecuniam, in usus publicos*

*Bona
Comitum et
Nobilium:*

¹ *Ditio, cui Saár-Vári-Felső-Vidék, nomen* corr. ex *Ditio Széplakensis* sec. titulum ab auctore commutatum
² corr. ex *Nagy-Csenk* sec. ms. B f. 76^r. ³ corr. ex *Kis-Csenk* sec. ms. B l. c. ⁴ SZEGEDI 1734. II. p. 232.
potorába

¹ *Vide infra notam Belii b.) et notam nostram ei adiunctam.*

collectam, putaverint a cane, qui solus cubiculo inclusus repertus est, absumtam¹ fuisse. Quare, communi seniorum decreto, voracitatem eius cyppo² mulctarunt.^{b.)}

- 8.) *Kalastrom*, seu *Kloster*, Ordinis *Cisterciensium* coenobium. quorum plures, quam quindenii, vitam hic degunt.
- 9.) *Pinye*, insignis vicus, inter nobiles familias: *Zeke*, *Talyán*, *Niczky*, *Viczay*, *Karafa*, varie dispertitus.
- 10.) *Petőháza*, *Zekeiorum* possessio, et opportuna sedes.
- 11.) *Kukurics*, seu *Saubenhoff*, genti *Somogy*, accensus.
- 12.) *Ilmitz*, an sit veterum *Ulmi*, supra ad *Rustum*, disputavimus.ⁱ
- 13.) *Völcsy*, *Gyalóka*, *Gyülevéz*, *Vis*, nobilium sunt domicilia, quos *taxatos* dicimus.
- 14.) *Bü*, et *Keresztény*, olim *Crucigerorum S. Iohannis Hierosolymitani Equitum Melitensium*, iam *Collegii Semproniensis Societatis JESU*.
- 15.) *Csernel-Háza*, familiae *Csernel*, gentilitius.
- 16.) *Mesterháza*, familiae cognominis, et hinc profectae, *Mesterházi*anae, haeredium.
- 17.) *Sajtóskál*, inter familias *Guáry*, *Inkey*, *Bogyay*, et nobiles alios, dispertita possessio.
- 18.) *Domonya*, non inelegans vicus, genti, *Landor*, et *Nagy*, adscriptus. [p. 159.]
- 19.) *Geresd*, *Beregallya*, *Nemes-Ladon*, a variis nobilibus, possessi.
- 20.) *Csáford*, gentis *Sennyeyorum* haereditas.
- 21.) *Szétsény*, et *Röjtök*, variorum nobilium. Sunt et in insula *Rábaköz*, dispertiti inter varios nobiles vici, utpote:
- 22.) *Vados-fa*,
- 23.) *Edv*,
- 24.) *Szil-Sárkány*,
- 25.) *Pásztori*, geminus vicus, in *Felső-*, et
- 26.) *Alsó-*, hoc est, *Superiorem* et *Inferiorem* dispertitus. Dedit nomen genti *Pásztory*.
- 27.) *Sebeháza*,
- 28.) *Potyond*,
- 29.) *Dör*, reliqui. Suae singulis sunt, ad rusticandum opportunitates, colunturque universim, ab *Hungaris*, multum prisci moris, referentibus. Cetera, ex insulae ingenio poterunt existimari.

§. VII.

Bona Liberae Regiaeque Urbis SEMPRONIENSIS.

*Bona Liberae
Regiaeque
Urbis
Semproniensis:*

- 1.) *Harka*, in meridiem urbi subiacet, loco perquam amoeno. Ea parte, qua ex urbe in vicum itur, mons se in altum erigit, metae haud dissimilis, qui, quod minutus est, a *Croatia*, haud immerito, *Horka*, id est, *monticulus*, adpellatus fuit, unde et vico nomen, qui eius radices insedit. Fama est, Comitem *Thomam de Nádasd*, centum millia florenorum

^{b.)} SZEGEDI, in Rubricis Iuris Hung. ad citatum Artic. p. 232.ⁱⁱ

¹ SZEGEDI 1734. I. c. *absumpta* ² SZEGEDI 1734. I. c. *cippo*

ⁱ Vide descriptionem civitatis *Ruszt* in hac editione, p. 167.

ⁱⁱ Vide SZEGEDI 1734. II. p. 232.

civitati spondisse, si tantum spatii sibi dederint, quantum ex vertice montis huius, iactus [p. 160.] tormenti colubrini, circum circa definierit. quod eam ob rem fecisse eum, perhibent, quod metallis vestigandis operam isthic dare voluerit, laudatissimus comes. Alioquin latera montis, quercus hinc, vitis illinc convestit. A cuius radicibus, vicus in occasum proiectus, pulchro aedificiorum ordine, ad modum oppidi, superbit. Ad frontem vici, aedes sacra eminent, turri quadrata insignis, in cuius aditu, imago adpensa parieti conspicitur, quam pedis depictam ministerio, tradunt. Coloni, *Germani* sunt, veste tamen *Hungara*. Ager, et vini uber est, et frumenti. Antiquum *Semproniensium* haeredium, et plurium regum tabulis confirmatum.

2.) *Kopháza*, hinc in orientem aversum est, ad dimidium milliare, loco plano, fertili, et nemoribus distincto. Incolae *Croatae* sunt, tametsi et *Germanica* intelligant. Tota vici positio aprica est, remotis paullo nemoribus, ideoque, quod calvitiam quandam referat, *Kopház*, ab Hungaris, a Germanis *Kolmbhoff* nominatur.

3.) *S. Wolffs*, Hungaris *Farkas-Falva*, a *D. Wolffgango*, cui aedes loci sacra est, nomen mutuat. Vicinus *Kopházae* vicus, felici, ad oram lacus *Peisonis*, situ, exaedificatus. Vitem enim, per collium, lacui obiectorum, latera, benignissime alit. Hinc, vix toto *Semproniensium* agro, maius vinetis pretium est. Sed prata, quae lacui proximius adsederunt, non raro, eluvionibus absorbentur, ideoque pabulo fraudant colonum. Frumentum contra, laetius provenit, eo quod agris seminatur editioribus. Multum vico nominis addit, fons sulphureus, praecipuae [p. 161.] salubritatis, qui ex vinetorum radicibus, iucunda valle, ubertim scatet. Nempe, ut lavationibus adhiberi possit, ad cellae modum fornice intectum vidimus. Hinc, eductae per canales aquae, in balneariam aedem, derivantur, non longe a fonte seiunctam. ubi ingenti aheno concalectae, in cados, lavandi causa positos, prout usus tulerit, diffunduntur. Huc *Sempronienses*, animi causa, frequenter solent commigrare. Neque enim omnes, qui lavant, valetudini studere, advertimus; cum essent, qui extus quidem aquis medicatis, intus vino maderent. Doleas, balneariam tabernam, non respondere solitae *Semproniensium* elegantiae. Neque enim per conclavia, quod moris est, ob lavantium verecundiam, cadi sunt dispertiti; sed sub uno eodemque tecto, sine parietum interordiniis, depositi. Alioquin, eximia fonti laus est, quam, data opera, loco suo, expromemus. Vicus, colonia est oris Germanici.

4.) *Medvisch*, eodem orae tractu, prope lacum, altius septentrioni succedit. Ab Hungarorum *Megy*, cerasi genere, quod hoc loco uberius convalescit, *Megyes*; et hinc Germani *Medvisch*, adpellant. Alii, a lacu, cui imminet, quod is maris speciem praebet, *Meerwisch* Germanice putant nuncupandum. Sed *Hungaricum* etymon, ad similitudinem veri, pronius est. Vicus, pulchra aedium serie instructus, plateae longioris speciem exhibet. Quod ex agro eius, in lacum propensum est, pabulo servit, nisi accessibus aquae obtegatur; reliqua ruris portio, gignendo vino commoda est adeo, ut post *Farkas-Falvense*, gloriam *Semproniensium* praecipue tueatur: illa maxime, quam *promontorium aureum*, seu *Goldberg* vocant, quaeque *Rustino* vicina est, incomparabilem laudem meruit. SACHSIUS, *Aurimontanum* nominavit.ⁱ *Hungaria*,ⁱⁱ inquit, *vina commendat Oedenburgensia*,

ⁱ Vide SACHS 1661. p. 463.

ⁱⁱ Apud Sachsum certe non „Hungaria” commendat vina, sed „Mart. Christ. Mezger... in lit. ad me datis in inferiore Hungaria vina commendat Semproniensia.” Vide SACHS 1661. pp. 462–463.

praecipue circa Rustum, et Neosidlensem¹ lacum, in arenoso loco, provenientia, inter quae prae[p. 162.]cellunt² Aurimontana, die Goldberger.

5.) *Klingenbach*, milliari *Sempronio*, itinere *Vindobonensi*, dissidet, acclivi terrae positione, atque frumento potius, quam gignendo vino, habili. Vicus laxus est, et frequens, cui rivus, quo subluitur, nomen communicavit. *Croaticus* et hic sermo, *Germanicum* nimis adulterat.

6.) *Loipersbach*, alii *Leopoldsbach* malunt nominare. Sedet, in occasum, loco, ad radices montis *Austriaci*, retruso atque abdito. ob cuius perpetuas iniurias, vitis haud proficit, frumento interim laetius convalescente. Medium, rivus interluit, minutis pisciculis, quos *fundulos* vocant, amicissimus. Plurimi enim hinc *Sempronium* adferuntur; idque praecipuum incolarum donum est, quod, magistratus salutaturi, adferunt. Lingua *Germanica* utuntur; moribus autem sibi peculiaribus.

7.) *Agendorff*, propius ad urbem accedit sub eiusdem montis radicibus. Aedificiorum multitudine, *Loipersbacho* antecedit; sed fertilitate terrae, eidem fere similis est. Corus, qui a *Caetio* monte irruit, viti nimis iniurius est, facitque, ut vinum cogatur austerius, quam pro laude agri *Semproniensis*. Fructus arborum, melius proficiunt. *Pruna* certe, liberalis sunt incrementi, saporisque grati. Est et frumenti seges, multae laudis, ob grani singularem praestantiam. Incolae *Germanice* loquuntur.

8.) *Wohndorff*, melius quam *Wandorff*; pessime *Bondorff*, nuncupatur. Amoenus est locus, hinc apertis campis, illinc montium [p. 163.] pulchre se allevantium, lateribus incinctus. Urbi proxime adiacet, eoque varios aditus aperit, nunc inter opaca nemora, nunc per vineas transeunte itinere. Iucundissima semita est, quam agrorum planities, iuxta rivum *Spitelbach*, habet. Frequens civium multitudo, quibuslibet diebus festis, eo com meat. Invitat eos, non loci modo iucunditas; sed etiam com potandi saltandique libido. Nam, quot domus, tot circulis choreas, non raro, duci videris: interdum singulae aedes, binis, ternisque tripudiantium ordinibus lasciviunt. Est heic, *Ordini S. PAULLI Primi Eremitae*, insigne coenobium, cuius origines, male, et praeter historiae fidem, ad *Nádasdiorum* Comitem quendam referunt: altius nempe reponendae sunt, et *Semproniensium* pietati vindicandae. Id vero *Annales*^{a.)} ordinis nos docuere, quorum verba, ne quid finxisse videamur ex nostro, adscribemus. *Succedit*, inquiunt, *annus genitae veritatis, octuagesimus primus, supra millesimum, quadringentesimum*,³ pietate civium Soproniensium memorandus; qui in gremio orthodoxae matris, constituti, salutis suae ac gloriae Dei propagandae memores, *Ordini Proto-Eremitico, capellam, S. WOLFFGANGI*⁴ *patrocinio insignitam, cum curia perpetuo iure*⁵ *libera, ac vicino pomario, vineis item censibus et redditibus annuis eo fine inscri*[p. 164.]*pserunt, ut Fratres ibidem collocandi, coenobio erigendo manus adaptarent, quorum conatibus unusquisque civium de bonis sibi a Deo collatis, adiutricem dexteram se porrecturum pollicitus: quae omnia ex sequentibus, ad P. Generalem directis luculenter eruere lector poterit.*

^{a.)} Lib. II. Cap. XXIX. p. 248.¹

¹ SACHS 1661. 463. *Neosidlensem* ² SACHS 1661. I. c. *praecellant* ³ *millesimum, quadringentesimum* EGGERER 1663. p. 248. *quadringentesimum millesimum* ⁴ EGGERER 1663. I. c. *Wolfgangi* ⁵ EGGERER 1663. I. c. *iure*

¹ Vide EGGERER 1663. pp. 248–249.

„Venerabilis ac Religiose Vir, Pater et Domine plurimum honorande; pronam ad quaevis beneplacita voluntatem. Quia nos divina inspirante almi pneumatis gratia, nostra in civitate cultum divinum augmentare satagentes; tum propter salutem animarum nostrarum; tum propter gloriosum Ordinem S. PAULI primi Eremitae, ad quem amorem gerimus singularem, eundem augmentare volentes, divina suffragante gratia et clementia; ita ut spes nostra ad altissimum dirigatur, salusque animarum attentius procuretur. Hinc est quod nos capellam S. *Wolffgangi* circa *Wondorf*¹ sitam, vestro iungere volumus Ordini, ut *Fratres* annotati ibidem coenobium erigant, et ad fabricam illius manus immittant: ad quam quidem erectionem et foundationem, unusquisque de bonis sibi a DEO collatis possibiliter manus porriget adiutrices, ita ut inceptum opus DEO cooperante gloriosius erigi,² et restaurari³ iidem *Fratres* queant; ipsisque curiam unam perpetuo iure⁴ liberam, una cum pomario, tribus vineis, certis censibus et redditibus,⁵ contulimus, ut *Fratres* ibidem, illo ex beneficio, omnipotenti Deo, quietius servire, salutemque ipsorum animarum, et nostrarum procurare valeant. Rogamus itaque Paternitatem vestram magnopere, atque hortamur, quatenus Paternitas vestra ad huiusmodi foundationem, ut praemittitur, patris miseri[p. 165.]cordiarum intuitu, *Fratres* duos vel tres, pro percipiendo et consequendo illo, sine ulla procrastinatione huc ad residentiam mittere velit; erunt enim nobis grati et accepti, quod tandem fideliter studebimus obsecundare. Datum *Sopronii*, feria quarta proxima post festum S. *Erhardi*. Anno Domini 1481.”

Inscribebantur litterae *Valentino Szegindets*, qui tunc generalem ordinis praefecturam, administrabat. Is vero, nil quidquam cunctatus, et beneficium *Semproniensium* gratus accepit, et *Fratres*, qui eremum excolerent, alacriter submitit. Ratum habuit novum institutum, *Urbanus*, Iauriensium pontifex: quemadmodum testantur litterae, quas anno MCCCCLXXXIII. die S. *Paullo* primo eremitae, sacro, edidit. Diutius adhaesere incrementa coenobii; sive bellum⁶ ea, quod Austriae tunc inferebat MATTHIAS Corvinus; sive calamitates aliae, sufflaminaverunt. Annales sic habent:ⁱ *Per longum annorum decursum, humili structura contentabatur, quousque industria Reverendissimi P. Nicolai Stasseuski, supremi ordinis coenobiarchae, in eos quod hodie cernimus, parietes successit; cuius etiam arbitrio factum, ut non nisi educandae iuventuti⁷ religiosae deinceps spirituale Athenaeum foret. Ecclesia illi annexa, a Domino Udalrico Barone a Graveneg erecta; eodemque anno ab illustrissimo Prospero de Caffarellis, Episcopo Ausculano,⁸ et Nuntio Xixti IV. per Germaniam et Hungariam, Apostolico, variis indulgentiis, feriis praecipue, secundae Paschatis, Trinitatis, et Natae Reginae Angelorum, dotata est, quibus lucran[p. 166.]dis frequentia hominum, e finitimis excitata locis, magno pietatis spectaculo concurrat.*

Hi ergo erant, quorum opibus curaque, invaluit coenobium. Ceteroquin, excitandi eius occasionem, ad hunc modum Annales memorant:ⁱⁱ *Oratorium antea fuisse, per quendam Deo devotum Eremitam, S. Wolffgangi⁹ meritis dedicatum, littera Nicolai V. Pontificis Maximi ad Episcopum Gurcensem transmissa insinuat, cui idem Pontifex ad instantiam*

¹ EGGERER 1663. p. 249. *Wondorff* ² sic et in EGGERER 1663. l. c. ³ sic et in EGGERER 1663. l. c. ⁴ EGGERER 1663. l. c. *iure* ⁵ EGGERER 1663. l. c. *redditibus* ⁶ *coit. ex belli* ⁷ EGGERER 1663. p. 250. *juventuti* ⁸ EGGERER 1663. l. c. *Ausculano* ⁹ EGGERER 1663. p. 250. *Wolfgangi*

ⁱ Vide EGGERER 1663. pp. 249–250.

ⁱⁱ Vide EGGERER 1663. p. 250.

Friderici Rom. Imp. facultatem locandi Portatilis, pro divinis mysteriis peragendis fabrica tandem absoluta etiam consecrandi Oratorii licentiam attribuit. Confici¹ hinc potest, tum coepisse institutum, cum toti huic orae Fridericus Caesar dominaretur. Positum coenobii, et quas habet opportunitates reliquas, annales iidem descripserunt.ⁱ *Situm est*, inquit, *monasterium istud distantia horae mediae ab urbe regia Soproniensi, in promontorio vitifero; cuius radici possessio suburbana Wondorff – –ⁱⁱ adiacet: ab oriente hortum, a meridie, submontana cellaria, et vineas domesticas; ab occidente allodium, non inelegans; ab aquilone campos patentissimos exhibet. En amoenissimum² Ἐρημιον.³ Cellaria, in montem vitiferum depressa, locum fecere proverbio: Monachos Wohndorffienses, loco eodem, gemino vini proventu esse divites. Scilicet: inferne altero, in cella, altero superne, in vinea.*

Atque ista *Semproniensium* ditio fuit, quam ita administrant magistratus, ut singulis vicis, praesint singuli senatores. Et *Consul* quidem, res *Agendorffensium* [p. 167.] moderatur, *Klingenbachensium* contra *Iudex*, reliquos, ii ex senatu administrant, qui sunt auctoritate valentiores. Hi a suis, *Graffen*, sive *Comites*, tamquam honoris vocabulo, nuncupantur. Itaque non consulunt modo clientibus, si res sit dubia; sed etiam discutiunt causas gravioras, magnam in eo aequamque laudem reponentes, si quam laudatissime, eo munere, queant defungi. Haec de *Comitatu Semproniensi*, scribere potuimus; elaboratiora dent alii, quibus forte in cogenda rerum notitia, *Minerva* magis fuerit propitia.

TABULA ITINERARIA COMITATUS SEMPRONIENSIS

I. In Comitatum Posoniensem

SEMPRONIO, Gschiesch, ----- mill. 2.
inde pone *Fekete Város* sive *Purbach*, *Széleskutum*, seu *Breitenbrunn*. ----- mill. 2.
Hinc *Gátam* ----- mill. 2.
ubi traiecto fluvio *Laita*, per *Köptsény* POSONIUM ----- mill. 2.

II. In Comitatum Mosoniensem

Széleskúto, Nisiderum ----- mill. 1.
Fél-Torony, Czorndorffum, Strass Somarain, ALTENBURGUM ----- mill. 3.

III. In Comitatum Lauriensem.

1.) SEMPRONIO Altenburgensi itinere, *Mosonium*, Hochstrass, Abda, ubi traicitur *Rábca*, *Iaurinum* ----- mill. 12.
[p. 168.]

¹ malim *coniici*, licet nec *confici* plane erroneum; atque Belius sua manu *confici* scribit. Vide ms. F f. 76^v.

² sic ³ corr. ex Ἐρημιον

ⁱ Vide EGGERER 1663. p. 249.

ⁱⁱ *Hic verba nonnulla („hodie Lutheri veneno infecta”) haud sine causa a Belio omitta. Cf. EGGERER 1663. p. 249.*

- 2.) SEMPRONIO, per *Rábaköz*, *Kopház*, *Czenk*, *Szétsény*, *Sz. Miklós*, *Vitnyéd*, ubi
 traiecto *Rabae* alveo, *Kapuvárum* -----mill. 4.
 inde *Gártam*, *Arpásinum*, transmissa *Raba* ----- m. 4.
 Tandem per *Korontz*, Iaurinum ----- m. 2.

IV. *In Comitatum Castriferrei*

- SEMPRONIO, *Nyék*, *Haricsan*, *Nagy Barom*, inde *Pulya* etc. *Kőszög* -----mill. 4.

V. *In Austriam*

- 1.) SEMPRONIO, *Klingenbach*, pone *Brodersdorff*, *Gr. Höffelein* -----mill. 2.
 inde *Milidorff*, *Hornstein*, *Winpassing*, *Waperstorffum* Austriae ----- m. 2.
 inde VIENNAM ----- m. 4.
 2.) SEMPRONIO, *Bangart*, *Drassburg*, *Krensdorff*, *Pétsing*, inde traiecto *Laita* amne
 NEOSTADIUM ----- m. 4.

FINIS COMITATUS SEMPRONIENSIS.

APPENDIX

VARIANTES LECTIONES ADDITIONESQUE QUAE IN MS. M OCCURRUNT

Ms. G	Ms. M
g) ...Hoff, Manersdorf, Scharffenek, et vicos alios... (p. 3.)	g) ...Hoff, Manersdorf, Scharffenek, <i>Au</i> , et vicos alios... (f. 125 ^r)
Ita vero... ut unus pluresve eorum, velitum ritu, tractum pompae reliquum anteirent... (p. 31b)	Ita vero... ut unus pluresve eorum, velitum ritu, tractum pompae reliquum <i>anteierint</i> ... (f. 12 ^v)
Ad dextrum latus, mensula visebatur rubeo bysso convestita. (p. 31c)	Ad dextrum latus, mensula <i>videbatur</i> rubeo bysso convestita. (f. 13 ^v)
...quorum aequa existimatio, non potest non per-movere... (p. 31.)	...quorum aequa <i>existimatione</i> , non potest non per-movere... (f. 16 ^v)
...’s azzal élő zöld viaszszat pedig... (p. 31j)	...’s azzal élő zöld <i>viaszt</i> pedig... (f. 18 ^v)
Ms. K	Ms. M
De Liberis Regiisque Civitatibus, Arcibus, Castellis, Oppidis, et Ditionibus, seu Dominiis, Comitatus Semproniensis (p. 1.)	De Liberis Regiisque Civitatibus, Arcibus, Castellis, Oppidis, et Ditionibus, seu Dominiis, Comitatus <i>Soproniensis</i> (f. 23 ^r .)
Membrum I. De Liberis, Regiisque Urbibus Comitatus Semproniensis (ibid.)	Membrum I. De Liberis, Regiisque <i>Civitatibus</i> (f. 23 ^v)
Tres sunt, Liberae Regiaeque Urbes, in provin-cia nostra: Sempronium, Kis-Martonium, atque Rustinum, quarum prima in veterrimis Hungariae urbibus, suo quodam iure censetur; duae reliquae in novis habentur. Singularum historiam, in com-pendio dabimus. (ibid.)	Tres sunt, Liberae Regiaeque Urbes, in provin-cia <i>Soproniensi</i> : <i>Sopronium</i> , Kis-Martonium, atque Rustinum, quarum prima in veterrimis Hungariae urbibus, suo quodam iure censetur; duae reliquae in novis habentur. <i>dignae tamen, quarum pro eo, quo sunt post tot rerum difficultates habitu, mentionem fa-ciamus, ut constet, quam duris usae sint initiis, cum primum in Liberarum Regiarumque Urbium ordinem adgregarentur.</i> Singularum historiam, in compendio dabimus. (ibid.)
n)Caesaris Leopoldi architectus militaris. (p. 6.)	n)Caesaris Leopoldi <i>I.</i> architectus militaris. (f. 125 ^v .)

...vel huius nominis quemcunque alium, hic loci agere potuisse. Quemadmodum vero... (p. 7.)	...vel huius nominis quemcunque alium, hic loci agere potuisse, <i>venisseque in excoltae coloniae laudem</i> . Quemadmodum vero... (f. 126 ^r)
a.) ... non dubitat, huic Semproniensium virtuti tribuere... (p. 11.)	a.) ... non dubitat, huic Semproniensium virtuti <i>adtribuere</i> ... (f. 126 ^r)
Regum sequutorum diplomata (p. 13a in marg.)	<i>Privilegiorum urbis fragmenta</i> (f. 32 ^r)
...quadamtenus condisci potest. (ibid.)	...quadamtenus <i>agnosci</i> potest. (f. 32 ^v)
...Semproniensium commodo et laudi... (p. 14.)	... <i>Semproniensibus</i> commodo et laudi... (f. 33 ^v)
... integrum in urbe vicum, cui inde Die Iuden-Gasse, hodie Novae Plateae nomen, insederant, cum id beneficii a rege, praestitum est, ut insignem domum hanc in praetorium verterent, Sempronienses. (p. 15.)	... integrum in urbe vicum, cui inde Die Iuden-Gasse, hodie Novae Plateae nomen, <i>insederunt</i> , cum id beneficii a rege, praestitum est <i>Semproniensibus</i> , ut insignem domum hanc, quam in praetorium verterent Sempronienses, <i>a rege acciperent</i> . (f. 34 ^r)
...quippe cui, opes omnes, quibus possit convalescere... (p. 16.)	...quippe cui, opes omnes, quibus <i>possint</i> convalescere... (f. 35 ^r)
...Iudaeorum, Graecorum et Rascianorum, mercatui unice deditorum, fraudulentiae multitudini... (p. 17.)	...Iudaeorum, Graecorum et Rascianorum, mercatui unice deditorum, <i>fraudentiae ac</i> multitudini... (f. 36 ^r)
Ad haec tempora delati, non possumus a nobis impetrare... (ibid.)	Ad haec tempora delati, non <i>possimus</i> a nobis impetrare... (ibid.)
...frustra bello fatigatum Caesarem... (ibid.)	...frustra bello <i>fatigans</i> Caesarem... (f. 36 ^v)
...oppignoraverat Elisabetha. (ibid.)	... <i>oppignorabat</i> Elisabetha. (ibid.)
cum, contra fallacem eam scenam... (p. 18.)	cum, contra <i>ea</i> fallacem eam scenam... (f. 38 ^r)
...haec, utrum ex Iovis diphtera exscripserint... (p. 19.)	...haec, utrum ex Iovis diphtera <i>excerpserint</i> ... (f. 38 ^v)
...Hungari reciperassent. (ibid.)	...Hungari <i>occupassent</i> . (ibid.)
...sed celebritatis etiam tantae, qua tunc Sempronium, eximie nobilitatum est. (ibid.)	... <i>Ista ergo celebritate</i> Sempronium eximie nobilitatum est. (f. 39 ^r)
...auctorum aliqui... (ibid.)	...auctorum <i>reliqui</i> ... (ibid.)

...consulere nequiverunt... (p. 22a)	...consulere <i>nequiverant</i> ... (f. 42 ^r)
...ultra citroque, ex pacto... (ibid.)	...ultra citroque, <i>et ex pacto</i> ... (ibid.)
aegre id status et ordines tulere (p. 24. in marg.)	<i>Auctoris coniecturae</i> (f. 43 ^v)
...magistratus non minus... (p. 25.)	... <i>magistratum</i> non minus... (f. 44 ^r)
...ad defensandum mascule urbem..." (ibid.)	...ad <i>defensandam</i> mascule urbem..." (ibid.)
...ad asserendum ius nostrum... (p. 26.)	...ad <i>asserendum</i> ius nostrum... (f. 45 ^r)
e ^o) Fatebatur enim Solymanus non se... pertimescere. (ibid.)	e ^o) <i>Ferebatur</i> enim Solymanus non se... <i>extimescere</i> . (f. 45 ^v)
...commode accipere potuerit... (p. 27.)	... <i>commodo</i> accipere potuerit... (f. 46 ^r)
...Ferdinandus indictis Sempronium... (ibid.)	...Ferdinandus indictis <i>Sopronium</i> ... (ibid.)
...quam principum vocabula... (p. 28.)	...quam <i>principis personam</i> ... (f. 47 ^v)
Trepidavit postea Sempronium, delato Iaurino... (ibid.)	<i>Postea delato Iaurino, trepidavit Sempronium</i> ... (f. 47 ^v)
...expromere denuo... (p. 29.)	... <i>exponere</i> denuo... (f. 48 ^r)
...laudatus auctor... (ibid.)	... <i>laudatissimus</i> auctor... (ibid.)
...non tam ad delendam, cum tumultuario illo milite suo, quam ad sollicitandam urbem... (p. 29.)	...non tam ad <i>delendum</i> , cum tumultuario illo milite suo, quam ad <i>sollicitandum</i> urbem... (f. 48 ^v)
...Nihil hic Lacknerus... (p. 30.)	...Nihil <i>licet</i> Lacknerus... (f. 49 ^r)
...sive cives, sive praesidiarios... (p. 31.)	...sive <i>civiles</i> , sive praesidiarios... (f. 50 ^r)
...nec quidquam vincente (?) S. P. Q. S. (p. 33.)	...nec <i>quidnam vigente</i> S. P. Q. S. (f. 51 ^r)
...animis manibusque clam effluxit. (p. 32.)	...animis manibusque <i>olim</i> effluxit. (f. 53 ^r)
q ^o) ...litterarum quoque ignaros. Fuimus Troes! (ibid.)	n ^o) ...litterarum quoque ignaros, <i>et nescio quo loco quamque obscuro natos</i> . (ibid.)
...adde, quod et Latium... (p. 34.)	...adde, quod <i>Latiam</i> ... (f. 53 ^v)

...cui placidi gestus... (ibid.)	...cui <i>placidis</i> gestus... (ibid.)
...temporum, quae degimus, indole... (p. 35.)	...temporum, quae <i>diximus</i> , indole... (f. 54 ^v)
...adparatibus tribuitur... (ibid.)	... <i>adparatui</i> tribuitur... (f. 55 ^r)
...reparatam in melius urbis fortunam... (ad p. 40.)	...reparatam in melius urbis <i>formam</i> ... (f. 127 ^r)
...in captivitatem morte quavis duriozem... (ad p. 40.)	...in captivitatem morte <i>quasi</i> duriozem... (f. 56 ^v)
...in tota circumquaque regione collucescerent... (ibid.)	...in tota circumquaque regione <i>collucerent</i> ... (f. 57 ^r)
...ad everrendas... domus... (p. 42.)	...ad <i>evertendas</i> ... domus... (f. 59 ^r)
...ad ultimum prorsus migraverunt. (p. 43.)	...ad ultimum prorsus <i>mitigaverunt</i> . (f. 59 ^v)
...senatorii ordinis viros, Slattnerum... (p. 43.)	...senatorii ordinis viros, <i>Sluttner</i> ... (f. 59 ^v)
...obiectas sibi accusationes... (ibid.)	...obiectas sibi <i>incusationes</i> ... (ibid.)
...singulari honoris testificatione... (p. 44.)	... <i>singularis</i> honoris testificatione... (f. 61 ^r)
p ^o) ... Reliquit filios tres. Ceteroquin, nomen Serpili, Laurentius, quem memoravimus, ex scholis Melanchtonis retulit.	m ^o) ... Reliquit filios tres, <i>qui nepotes genuere, varia (! varie) sparsos, et rebus agendis idoneos utilesque</i> . Ceteroquin, nomen Serpili, Laurentius, quem memoravimus, ex scholis Melanchtonis retulit, <i>quippe qui, ipse cognomentum Germanicum Svarz-Erd (!) cum Graeco illo permutavit, dicitur Melachon (! Melanchton) maluit, more tunc apud eruditos familiari</i> . (f. 61 ^v)
...inuitata virtutis fideique praemia... (p. 50b)	... <i>inuitatae</i> virtutis fideique praemia... (f. 65 ^r)
t ^o) ...ad resipiscendum populum, haec istiusmodi damna, deplorantem. Adde, reliquas caeli iniurias... (p. 50.)	q ^o) ...ad resipiscendum populum, haec istiusmodi damna, deplorantem. <i>Lectu in primis dignus sermo sacer est, quem anno MDCCXIII. ad diem XI. Maii pro concione publice dixit, M. Christianus Serpilius de peste hac volvocum: ita cum eruditus est, tum ad emendandas mortalium mentes, efficax. Prodiit Ratisbonae, apud Ioan. Conr. Petz Germanico idiomate Anno eodem.</i> ¹ Adde, reliquas caeli iniurias... (f. 66 ^r)

¹ Vide SERPILIUS 1713.

^{t.)} ...aegre servato, consumtae sunt. (ibid.)	^{t.)} ...aegre servato, consumtae sunt. <i>Ita nempe calamitas trudebat calamitatem, dum urbs census eximii propemodum ad incitas, cives ad pulvisculum fere redigerentur. Deus meliora!</i> (ibid.)
...ab occidente, cui a pistoriibus nomen. (p. 56.)	...ab occidente <i>platea</i> , cui a pistoriibus nomen. (f. 128 ^v)
...Pflantzen reich. (p. 57a)	...Pflantzen <i>gleich</i> . (f. 129 ^v)
Semproniensibus, diplomate Magistri Tavernicorum, adsertum (p. 58b in marg.)	Semproniensibus, diplomate Magistri Tavernicorum, <i>Nicolai de Kanisa</i> , adsertum (f. 130 ^r)
...militares sustinent ordines... ([Ha] f. 33v)	...ad militares pertinent ordines... (f. 71 ^r)

Ms. G

Ms. M

...de arcibus et castellis Comitatus Semproniensis (p. 107.)	...de arcibus et castellis Comitatus <i>Soproniensis</i> (f. 82 ^r)
^{e.)} ...quod supra... docui. (p. 117g)	...quod supra... <i>docuimus in rebus Sempronii</i> . (f. 92 ^r)
...sive pacificationum necessitate... (p. 117h)	... <i>seu</i> pacificationum necessitate... (f. 92 ^v)
...ob temporum, qua erant, calamitatem... (ibid.)	...temporum, <i>quae</i> erant, calamitatem... (ibid.)
...itaque eadem rogatione... (ibid.)	...itaque <i>ea</i> rogatione... (ibid.)
...tristis hic belli casus... (p. 117s)	...tristis hic <i>casus belli</i> ... (f. 94 ^v)
...ut arx quidem, Semproniensi... (p. 125.)	...ut arx quidem, <i>Soproniensi Comitatu</i> ... (f. 133 ^v)
...atque, non tignis modo... (ibid.)	...atque, non <i>lignis</i> modo... (ibid.)
Ex Plinio, et reliqua antiquitate, constat, locum fuisse... (p. 136.)	... <i>Tantum novimus</i> ex Plinio, et reliqua antiquitate, locum fuisse... (f. 110 ^v)
Datum Neanesi... (p. 136b)	Datum Neanesi*... (nota verbo <i>Neanesi</i> adiuncta): * <i>Nomen vici Hungaricum, ni fallor, Uj Szigeth interpretres Graecum fecit, vocavitque: Neanes, quod Hungarico vocabulo respondet: sed et agnomen suum, Erdei vel Erdösi, cum Latine Sylvester, more tunc eruditus familiari permuisse (! permutavisse) existimandus est; ut eo vulgo esset ignotior.</i> (f. 113 ^r)

- ...non tam ut verbis adtenderet, quam sensui. „Olim promissum...” (p. 136d)
- ƒ) ...longe absumus a laude poetices. (ibid.)
7. Magyar-Pordány... (p. 143.)
8. Bettlsdörff... (ibid.)
- ...et plebeia hilaritate insignis. (p. 144.)
- Hinc Vitnyediorum gens prodiit. (p. 153.)
- 25.) Pásztori, geminus vicus, in Felső-, et 26.) Alsó-, hoc est, Superiorem et Inferiorem dispertitus. Dedit nomen genti Pásztory. (p. 159.)
7. Agendorff... Incolae Germanice loquuntur. (p. 162.)
- Waperstorffum Austriae (p. 168.)
- Krensdorff (ibid.)
- ...non tam ut verbis adtenderet, quam sensui. *Genti Hungaricae, quae haec legit.* „Olim promissum...” (f. 114^r)
- ƒ) ...longe absumus a laude *poeseos; tametsi haud desiderentur ingenia poetica. In his connumerandus est: Stephanus Gyöngyösy, Vice Comes Comitatus Gömöriensis, post hunc Benyczky (!), ingenio quidem Gyöngyösio Hungaricorum poematum multo potior, utilitateque, castitate tamen inferior.* (f. 114^r)
7. *Lajtha-Pordány*... (f. 134^r)
8. *Bettelsdorf*... (ibid.)
- [...et plebeia hilaritate insignis. f. 119^r] *Sed qui, quaeso, fratres illi fuerunt? qui aperto bello privatas domesticasque lites diremtas (! diremtum) iverunt: nisi me omnia fallunt, non sunt plebeiorum hominum narratiunculae in fabulis habendae. Credo nimirum, Comites fuisse Küsingenses, militares ferocesque viros, quorum ignoratam hactenus historiam in Comitatu Castriferrei ad Németh-Ujvár scrupulose eruderavimus.* (f. 134^v)¹
- Hinc *Vitnyédiorum* gens prodiit. (ibid.)
- 32.) *Alsó Pásztori* 33.) *Felső Pásztori*, geminus vicus, dedit nomen genti *Pásztori*. (f. 134^v)
- [7. Agendorff... Incolae Germanice loquuntur. f. 123^r] *Dum haec curis secundis recognoscimus, fortuito incenditur vicus integer, anno nimirum 1749. ineunte Augusto, et cum iam fruges agrestes in horrea fuissent congestae.* (f. 135^r)
- Wapersdorffum* Austriae (f. 137^v)
- Kremsdorff* (ibid.)
- ¹ *Haud scio an recte hinc coniectari possit, exstitisse olim manuscriptum Notitiae Com. Castriferrei, eo, quod remansit, recentius elaboratiusque; in eo enim, quod superest, historia Comitum Küsingensium non „ad Németh-Ujvár”, sed in Membro Politico Partis Generalis invenitur. Vide in hoc volumine 279–304.; vide etiam praefationem nostram Notitiae Com. Castriferrei adiunctam.*

MATTHIAS BELIUS:
COMITATUS CASTRIFERREI

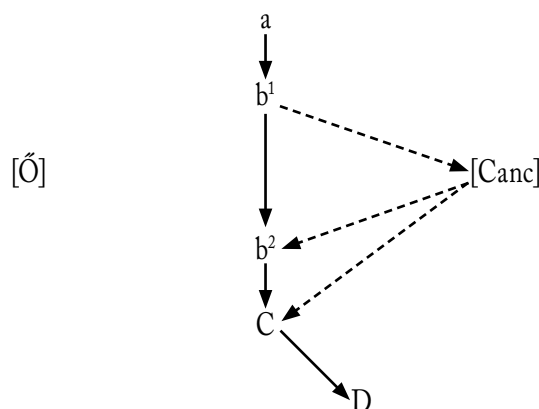
TEXTUM RECENSUERUNT
NOTISQUE INSTRUXERUNT

LADISLAUS GLÜCK
GREGORIUS TÓTH

PRAEFATUS EST
GREGORIUS TÓTH

BEVEZETÉS

I. A kéziratok családfája

II. A vármegyeleírás elkészítésének folyamata

Bél 1728-ra készítette el a vármegyeleírás első változatát (a). Ezt letisztáztatta (b), majd az ekkor még nagyon hiányos iratot Zala vármegye leírásával együtt elküldte átnézésre Batthyány Lajosnak, 1728-ban Vas vármegye főispánjának és Zala vármegye főispáni helyettesének. Batthyány valószínűleg Vas vármegye közgyűlésére bízta a munkát, ugyanis a közgyűlési jegyzőkönyvek tanúsága szerint 1729 júliusában felállítottak egy bizottságot Bélné művének átnézésére. Ám a bizottság valószínűleg késlekedett a végrehajtással, mivel Bélné 1732-ben kénytelen mindkét leírás ellenőrzésének elmaradása miatt panaszkodni a Helytartótanácsnál. 1733-ban aztán megérkezett a két vármegye leírása – ekkor már a Kancelláriától, bizonyára azért, mert Batthyány időközben kancellár lett. Vas vármegyéhez számos észrevételt, emellett terjedelmes kiegészítéseket küldött a hivatal, benne a vármegyében lévő települések felsorolását és rövid bemutatását, járások és uradalmak szerint ([Canc]). Az iratot megbízott „revizorok” készítették – minden bizonnyal Vas vármegyei tisztviselők, mert bár a feladat elvégzésének a közgyűlési jegyzőkönyvekben nincs nyoma, a megjegyzések, adatok jellege (a birtokviszonyok aprólékos leírása) egyértelműen a vármegyei tisztikar tagjainak szerzőségét sejteti.

Bélné, miután visszakapta a kéziratot, jó ideig nem foglalkozott vele. Valamikor 1732 után egy megyebeli birtokostól megkapta az „őrségi kerület” rövid leírását (l. [Ő]), azonban ezt a szöveget egyáltalán nem használta fel. 1743-ban újból elővette a leírást, és elkezdte korrigálni és kiegészíteni a kéziratot (b²) – részben a Kancellária által küldött észrevételek alapján, részben saját elgondolásai szerint. Amikor azonban a a településeknek a Kancellária által küldött leírásához ([Canc]) ért, megtorpant. Egyrészt nyilván az riasztotta, hogy az elég parlagi stílusban megírt, ámde nagy mennyiségű pótlást újra kell fogalmaznia, sőt, előbb újra kell gondolnia; másrészt az is zavarhatta, hogy az adatok elég rapszódikusak: egyes településeket ugyanis bőven kommentáltak a „revizorok”, míg másokat csak felsorolásszerűen említettek. Emellett nem is az ő szája íze szerint mutatták be a településeket, jóllehet valószínű, hogy adott támpontokat a leíráshoz. Így a munka elvégzését későbbre halasztotta – talán abban bízott, hogy valamely segítőtársa pontosabb adatokat közöl –, ám ez láthatóan már nem történt meg. A 18. század végén összeállított példány ezt a félbemaradt munkát tükrözi: nagyobb része (pp. 1–320.) a Bélné által 1743–1744-ben javított és kiegészített kéziraton alapul, míg a befejező, falvakat bemutató szakasz (pp. 320–381.) a kancelláriai pótlás betűhív másolata (l. C). Erről a kézitről készített másolatot Gyurikovits György valamikor az 1820-as években (D).

III. A kéziratok ismertetése

a

1: -

2: [Comitatus Castri Ferrei]

3: (A kézirat nem található)

4: Vas vármegye leírása.

5: Bél Mátyás feltehetőleg 1728-ra készült el a vármegyeleírás első változatával – ezt a feltételezett fogalmazványt jelöltük „a” betűjellel. Ez a munka még meglehetősen hiányos volt. Hiányzott belőle egyrészt a vármegye falvainak a bemutatása: ezzel kapcsolatban Batthyány Lajostól kért segítséget (l. b). Emellett elégtelen volt a városok, várak korabeli állapotának bemutatása is (ami a későbbiekben sem változott jelentősen).

6: 1728 (l. b)

b

1: -

2: [Historia Comitatus Castri Ferrei]

3: (A kézirat nem található)

4: Vas vármegye leírása.

5: A legkorábbi adat, amely Vas vármegye leírásáról szól, Vas vármegye közgyűlési jegyzőkönyvében, illetve közgyűlési irataiban található. Ezekből kiderül, hogy az 1729. júl. 18-i részgyűlésen augusztus 16-i határidőt szabtak ki „Bél Mátyás művének átnézésére”, továbbá egy Szombathelyen üléselő bizottság felállításáról is határoztak, amelynek tagjai Foky János alispán, Dugovics János jegyző, a négy szolgabíró (Zobothin János, Rosty László, Mlinarics Pál, Vajda Zsigmond), továbbá Nádasdi (Nádasdy) Imre, Kisfaludi (Kisfaludy) László, Rosti (Rosty) Miklós, Radosztics Ádám, Sallér László, Zarka (Szarka) István és Kanitsár Pál voltak.¹ Hogy miképpen kerülhetett a vármegyéhez az irat, arra Bélnek a Helytartótanácsához írt, 1732. júl. 9-re keltezett levele adja meg a választ. A tudós a levélben azt írta, hogy a szöveg vármegyei ellenőrzésen van, amelyre a főispán – azaz Batthyány Lajos – komoly gondot fordított;² de alább, Zala vármegye leírása kapcsán megjegyzi, hogy „négy évvel korábban”, vagyis 1728-ban Vas vármegye leírásával együtt odaadta Batthyány Lajosnak, ekkor Zala vármegye főispáni helyettesének, de még mindig ellenőrzik.³ Ezek szerint Bél valamikor 1728-ban küldte el Batthyánynak Vas vármegye letisztázott szövegét is, amelyet a főispán a fentiek szerint továbbított a vármegyei közgyűlésnek. Ezt az – elveszett – példányt jelöltük **b** jellel, ezen belül annak javítatlan alapszövegét **b¹** jelzéssel.

1 A közgyűlési iratok között található jegyzőkönyvi fogalmazványt idézem, mert az a teljesebb: „Pro revisione operis Matthiae Bellii praefigitor terminus pro die 16. mensis Augusti. Deputantur P. Dni D. Joannes Foky Vice Comes, D. Notarius Joannes Dugovics, quatuor Dni Processuales Judium, D. Emericus Nádasdi, Ladislaus Kisfaludi, Nicolaus Rosti, Adamus Radosztics, Ladislaus Sallér, Stephanus Zarka, Paulus Kanitsár; convenient Sabariae.” L. VaML IV. 1. b. Vas Vármegye nemesi közgyűlésének iratai, közgyűlési iratok, 1729. júl. 18-i részgyűlés. A szolgabírókat nem nevezi meg a bejegyzés, azokat a közgyűlési jegyzőkönyv bevezető szakaszából emeltem át, és adtam meg a fenti felsorolásban. L. uo., ill. IV. 1. a. Vas Vármegye nemesi közgyűlésének jegyzőkönyvei, Kis- és közgyűlési jegyzőkönyvek 1728–1732. 243. A Béltre vonatkozó bejegyzést a jegyzőkönyvben l. uo. 244–245. (a felsorolásból hiányzik Nádasdy Imre neve!).

2 „Castriferrei, est in revisione Comitatus, in qua procuranda, multum operae locavit ipse Dominus Supremus Comes.” L. Bél Mátyás levelét a Helytartótanácsnak. (töredék.) Pozsony, 1732. júl. 9. In: Tóth 2006a Füg. IV. Az idézett részt l. uo. 75.

3 „Szaladiensem, cum priori [sc. cum Comitatu Castriferrei – megj. tőlem, T. G.] Excellentissimo C. Ludovico Bottányy [!] ante quadriennium traditus, adhuc in revisione haeret.” L. uo.

A Batthyáynak átadott szöveg minden bizonnyal megegyezik azzal, amelyet 1733. május 28-án a Kancellária viszküldött Bél Mátyásnak, csatolva hozzá a leírással kapcsolatos észrevételeit ([**Canc**]).⁴ Batthyány ugyanis nemcsak Vas vármegyei főispán, hanem 1727-től második alkancellár, 1733-tól pedig kancellár volt. Bizonyára ő volt az, aki – mint a Kancellária levelének utolsó soraiból kiderül – több revizort is kijelölt Vas vármegye leírásának ellenőrzésére:⁵ ahogyan 1732-es levelében Bél is hangsúlyozta Batthyány közreműködését a revízió elvégzésében. Amint azt fentebb megjegyeztük, ez a **b** jelzésű szöveg hiányos volt, ugyanis a revizorok utaltak arra, miszerint „a szerző”, azaz Bél azt kérte, hogy a vármegye városait, mezővárosait és falvait járások szerint írják le, vagyis a szöveg pótlását kérte.⁶ Kívánsága teljesült: a vármegyei ellenőrök igen jelentős mennyiségű kiegészítést és információt szolgáltatott neki, s a többi között a legnagyobb hiányosságot, a falvak leírását is pótolta.

Bél, ahogy az az egyetlen fennmaradt példányból, a **C** jelzésű kéziratból kiderül, a szöveg egy részében eleget tett a revizorok javaslatainak és kiegészítéseinek, s azokat a saját stílusára átformálva utólag beleillesztette a szövegbe (a javított szövegváltozatot neveztük el **b**²-nek).⁷ Megállapítható, hogy ezeket a javításokat viszonylag későn végezte el, ugyanis két utalásából kiderül: csak 1743–1744-ben foglalkozott újból a szöveggel.⁸ Valószínűleg ekkor dolgozta át és bővítette ki a családtörténeti részt, amely azonban a Nádasdy család ismertetése közben megszakad. Bizonyos, hogy itt nem valamifajta másolói hibáról van szó, hiszen a soron következő különleges részt az írnok szabatosan lemásolta. Inkább az lehetséges, hogy maga Bél szakította meg valamilyen okból a munkát.

A települések leírását, amelyet a Kancellária küldött, Bél érintetlenül hagyta. A **C** példányban ugyanis a 320. lap-tól, ahol a települések járások szerinti bemutatása következett volna, egyszerűen a vármegyei ellenőrök adatgyűjtése van bemásolva, minden különösebb változtatás nélkül.⁹ Valószínű tehát, hogy Bél későbbre halasztotta ennek a résznek az átfogalmazását, s a Kancellária levelének vonatkozó lapjait egyszerűen hozzacsatolta a kézirathoz, amelyet a **C** példány készítője folytatólagosan átmásolt, mintha szintén a leíráshoz tartozna. Az ugyanis nehezen hihető el, hogy Bél változatlan formában beemelte volna a javításokat a szövegbe, s készítettett volna egy olyan másolatot, amelyben már szervesen benne van a kancelláriai pótlás. Ez egyrészt azért nem valószínű, mert az mind stílusában, mind felépítésében

- 4 Bél nem sokkal később, 1733. július 30-án a Kancelláriának írt levelében jelezte, hogy megkapta a visszaküldött és ellenőrzött leírást. L. BÉL 1993. nr. 492.
- 5 „Et haec erant quae circa Descriptionem Comitatus Castriferrei per deputatos Dominos revisores annotanda, occurrerunt.” L. [**Canc**] pp. 60–61., kiadásunkban 429.
- 6 „Quandoquidem Author partem 2ndam hujus operis juxta distinctionem Processuum elaborari, sicque Comitatum eiusque urbes et oppida quaelibet, sed et vicus separatim in suo processu, cui adjacent, describi postulavit, ideo huius quoque series, in quatuor omnino Processus divisa sequens esset.” L. [**Canc**] p. 21, kiadásunkban 409.
- 7 A revizorok első megjegyzése a Sághegyhez kapcsolódik, miszerint annak a Veszprém vármegye felé néző oldalán hatalmas sziklák és kinyúló kőtömbök vannak: „post voculas *media arboribus* etc. addendum *praeterquam quod in eo latere, quo Veszpremiensem respicit Comitatum, ingentia saxa, et praealtae ruppes (!) exurgant.*” L. [**Canc**] p. 1, nyomtatásban: BÉL 1993. nr. 486. p. 284. Bél ezt eképpen vette át: „eo tamen latere, quo Veszpremiensem respicit provinciam saxosus nimium est, ex praealtis rupibus asper.” L. **C** p. 2., kiadásunkban: 262.
- 8 Egy alkalommal megjegyzi, hogy miközben e sorokat írja, megjelent a *Quadripartitum opus* c. munka, de szerzője, Priletzky Pál ekkor, vagyis 1743-ban belehalt a munkába: „dum haec scribimus, opus quadripartitum, prodire coepit, sed cui immortuus est, Paulus Priletzky, Auctor A. MDCCXLIII.” L. **C** p. 82, kiadásunkban: 308. Egy másik helyen elmondja, hogy mialatt e szöveget átnézte, halt meg Erdődy Gábor Antal püspök, 1744. szeptember 26-án: „Moritur [sc. Gabriel Antonius Erdődy] dum haec recognoscimus MDCCXLIV. die 26. Septembris.” L. uo. 160–161, kiadásunkban: 341.
- 9 L. [**Canc**] pp. 21–61. (BÉL 1993. nr. 486. pp. 291–306.), illetve **C** pp. 320–381. (kiadásunkban: 409–429.). Az egyezést már Bél leveleinek összegyűjtője, Szelestei N. László is észrevette. Előszavában ugyanis így fogalmaz: „a Bél Mátyás neve alatt 1976–77-ben megjelentetett Vas vármegye leírása [l. BÉL 1976–1977 – megjegyzés tőlem, T. G.] szinte teljesen megegyezik a szövegünkkel [vagyis az 1733-as kancelláriai levél mellékletével – megjegyzés tőlem, T. G.]...” majd egy kissé alább: „... a mű ebben az állapotában nem Bél munkája.” (l. SZELESTEI 1993. 8.). Ez az állítás azonban, mint láttuk, csak a **C** példány utolsó 62 lapjára igaz (a **C** példányról készült az említett fordítás is), amely valóban szinte szóról szóra megegyezik a kancelláriai levél vonatkozó részével. A leírás többi része viszont egyértelműen Bél tollából ered: ehhez fűzte megjegyzéseit a Kancellária, illetve a kijelölt „revizorok”, mindig megadva, az eredeti mű mely paragrafusához kívánnak valamit hozzátenni (l. [**Canc**] pp. 1–20.).

messzemenően különbözik a Bél-féle leírások e részeitől, vagyis a falvak leírásától, másrészt pedig azért sem, mert a C példányban olvasható szövegben benne maradt a már fentebb említett részlet, miszerint a Kancellária utal Bél kérésére a járások szerinti pótlásra vonatkozóan,¹⁰ illetve az is, amely a „kijelölt revizor urakra”, vagyis a pótlások elkészítőire vonatkozik.¹¹ Nem kétséges, hogy Bél ezeket kihúzta volna a szövegből, ha komolyan gondolta volna a pótlás átvételét. Emellett rengeteg átfedés is található a pótlás és a kézirat Bél által írt része között, mivel az előbbiben az egyes járások kapcsán szó esik a vármegye városairól, várainról, noha azokat korábban Bél már bemutatta. Kizárt, hogy ilyen súlyos anomáliákat ne vett volna észre.

6: Ezek szerint a kézirat alapszövege valamikor 1728-ban keletkezett, a javítások pedig mindenképpen a kancelláriai levél, illetve melléklet (1733. május 28.) kézhezvétele után, illetve részben 1743–1744-ben (l. fent).

[Canc]

1: MOL A 35 Conceptus Expeditionum 1733. jún. 68. sz.¹²

2: *Observationes circa Hystoriam [!] Belianam, in ordine ad Comitatum Castriferrei.*¹³

3: 68 pp.

4: A Magyar Udvari Kancellária 1733. máj. 28-án írt levelének fogalmazványa, amelyben közlik, hogy visszaküldik Vas és Zala vármegyék leírását Bél Mátyásnak; megjegyzések, kiegészítések Vas vármegye Bél által készített leírásához.

5: Egy kéz munkája, sűrűn felbukkanó utólagos javításokkal, kiegészítésekkel. Minden bizonnyal Vas vármegyei tisztviselők készítették. A kancellária ezt küldte tovább Bélnek 1733. május 28-án, s a szöveg később helyet kapott a leírás egyetlen ismert másolatában is (l. erre **b**, **C**). A megjegyzések elkészültének előzménye, hogy Batthyány Lajos, mint Vas vármegye főispánja 1729-ben feltehetően továbbította a Bél által neki elküldött leírást a vármegyeieknek, akik júliusi közgyűlésükön bizottságot állítottak fel a munka elvégzésére (l. **b**). De az adatok írásba foglalását már nem ez a bizottság végezte el, vagy legalábbis nem 1729-ben készült el az adatgyűjtés végleges formájában, hiszen pl. Foky János alispán, az 1729-ben felálló bizottság tagja az észrevételekben már elhunytként szerepel.¹⁴ Valószínűbb, hogy Bél 1732. évi sürgető levele után (l. **b**), az ekkor már (al)kancellár Batthyány felszólítására készítették el a vármegyeiek az észrevételeket. Mindazonáltal teljesen bizonyos, hogy vármegyei tisztviselők állították össze az iratot, mivel annak legnagyobb részét az egyes települések birtokosainak felsorolása tölti ki. Az is valószínű, hogy az 1729-es bizottságba beválasztott szolgabírók, vagy megbízottjaik voltak az adatgyűjtők, mert a szolgabírók elég gyakran szerepelnek a szövegben.

Bél természetesen nem a kancelláriai iratanyagban piszkozatként fennmaradt, általunk itt leírt szöveget, hanem annak tisztázataát kapta meg; részben ebből eredhetnek a **C** kézirat és a tárgyalt piszkozat közötti, főleg a tulajdonnevek írásában megmutatkozó eltérések. Emellett persze a másoló hanyagsága és a tulajdonnevek írásában megmutatkozó öntörvényűsége, illetve a másolt **b** kézirat rossz minősége is okozhatta az eltéréseket.

6: 1732–1733.

[Ó]

1: EFK Hist. I. kkkk/9.

2: *Districtus Őrség.*

3: 4 pp. [pp. 225–228.]

10 L. a 3. jegyzetet, ill. C 320. p.

11 L. a 4. jegyzetet, ill. C 381. p.

12 Közölve: BÉL 1993. nr. 486.

13 Az irat dorsumán: „Reflexiones super Historia Beliana ex parte Comitatus Castriferrei.”

14 „...haeredum Joannis condam Foky V. Comitatus Comitus hujus...” L. [Canc] p. 37. A bizottságban való részvételére l. **b**.

4: Az „Őrségi kerület” leírása.

5: Ismeretlen szerző által készített szöveg az Őrség falvairól. Bizonyos, hogy Bél kérésére készítette a rövid leírást: megjegyzi ugyanis, hogy eljegyzéssel, esküvővel kapcsolatos szokások nem ismertek számára, ez pedig egyértelműen a Bél-féle kérdőívekre enged következtetni, mivel azok tartalmazznak a lakosok szokásaival, így az esküvői szokásokkal kapcsolatos kérdéseket.¹⁵ Maga a küldemény készítője annyit árul el magáról, hogy egy bizonyos ideje ő is birtokol egy falut a kerületben – de hogy melyiket, azt nem közli.¹⁶ Egyébként 17 települést sorol a kerülethez, de nem részletezi azokat, csak általánosságban ír róluk – kivéve Alsó- és Felsőőrt, amely falvakkal kapcsolatban néhány érdekesebb megjegyzést is tesz. Az általa közölt információk azonban nem kerültek bele a leírásba, ami nem meglepő, hiszen, mint láttuk, Bél elodázta a falvak leírásának elkészítését, s minthogy a tárgyalt kézirat szintén ehhez a részhez szolgáltatott adatokat, Bél valószínűleg ezt is „félretette”.

6: A kézirat 1732 után készült, ugyanis írója utal arra, hogy ekkor vették el a protestáns lakosoktól a templomaikat.¹⁷

C

1: EFK Hist. I. s.

2: **Comitatus Castri Ferrei.**

3: 381 pp. 370×270 mm.

4: Vas vármegye leírása.

5: A kései, valószínűleg a 18. század végén készült másolat a legkorábbi fennmaradt szöveg. Eredetije (minden bizonnyal a **b** kézirat) vízkárt szenvedett, és a szöveget Szarka Ferenc, a Bél-kéziratokat megvásároló Batthyány József érsek beosztottja rekonstruálta – ahogyan arra Miller Jakab Ferdinánd, az érsek titkára világosan utal egyik feljegyzésében.¹⁸ Kérdés azonban, hogy Szarka volt-e a tényleges másoló: Veszprém vármegye leírásának kései példányán ugyanis szintén az ő neve szerepel készítőként, de a két szöveg duktusa nem egyezik.¹⁹ Valószínű ezért, hogy a jelen kézirat Szarka másolatáról készült újabb tisztázat.

A **C** példány készítője nemcsak a Bél által írt szöveget másolta át, hanem az ahhoz valószínűleg utólagosan hozzácsatolt vármegyei-kancelláriai adatgyűjtést is (l. **b**, [**Cancel**]). Megjegyzendő, hogy a mondott pótlás a **C** példányban már némileg meg van „szerkesztve”. A szöveget a járások alapján felosztották fejezetekre; a falvak, amennyiben külön-külön tartozik hozzájuk valamilyen információ, meg vannak számozva,²⁰ míg máshol betűkkel vannak megjelölve az egyes várak és az azokhoz tartozó uradalmak;²¹ végül margójegyzetek is találhatóak a szöveg mellett. Mindez azonban véleményünk szerint a másoló műve, aki így akarta némileg formába önteni a kancelláriai megjegyzéseket. Erre utalhat például, hogy az „I. járás” fejezetcímét csak utólag szúrta be a szövegbe,²² vagyis vélhetően írás közben döntött úgy, hogy ily módon tagolni fogja. Emellett Bél nem szokott a leírásokban betűjeleket használni, továbbá a margójegyzetek is távol állnak a pozsonyi tudós stílusától, s láthatóan csupán a szövegből vannak kiragadva.²³ Az így született kézirat csalóka:

15 A szöveget l. [Ő] p. 2. (226.) A kérdőívekre l. TÓTH 2006a 80–82, különösen 80. Még l. TÓTH 2007a I. 65–73, különösen: 69–70.

16 L. [Ő] p. 2. (226.)

17 L. uo.

18 Miller Jakab Ferdinánd *Appendix*-ében ezt írja: „Solummodo Comitatum Castriferrei Dominus Franciscus Zarka de Tanna [?!]... indefessa opera proxime restituit, nitideque descripsit.” L. MILLER 1775. 216. Miller *Appendix*-ére még l. TÓTH 2007a I. 14–15, 153.

19 L. Veszprém vármegye leírásának **D** jelű kéziratát, illetve a kézirat ismertetését a jelen kötetben (506.).

20 L. pl. **C** 322–326, itt 410–412. Viszont olyankor, amikor a szöveg csak felsorol egyes falvakat, a számozás elmarad (l. uo. 333–334.)

21 L. uo. 329–349, kiadásunkban 412–419.

22 L. uo. 320, kiadásunkban 409.

23 Pl. a 350. lapon ez a margójegyzet olvasható: „Ad dominium Szent-Gothard appertinentes vici”, amelyben az „appertinentes” szó szűrhat szemet. Bél ugyanis egyáltalán nem használja ezt az igét, de mégha használná is, akkor is „adpertinentes”-nek írná, ugyanis ő írásban sohasem jelöli az „ad” igekötő hasonulását.

látszólag egy terjedelmes és egységes vármegyeleírás benyomását kelti, valójában azonban a kézirat egy jelentős (és tartalmát tekintve a kutatás számára talán a legfontosabb!) része, több mint 60 oldal nem Béltől származik.

6: 1770-es évek első fele.

D

1: Fol. Lat. 3778.

2: **Mathiae Belii Notitia Comitatus Castriferrei a Georgio Gyurikovits ex exemplari Biblioth. Prim. Titt. I. s. descripta.**

3: 96 ff. 390×240 mm.

4: Vas vármegye leírása.

5: Amint az a címből is kiderül, Gyurikovits György készítette e példányt az előző kéziratról (C).

6: 1820-as évek.

IV. A vármegyeleírás rövid ismertetése és a szövegkiadás elvei

Vas vármegye leírása tartalmát tekintve meglehetősen egyenetlen, s több ponton is a befejezetlenség, lezáratlanság jeleit mutatja. Az első nagyobb egység, vagyis az általános rész természetöldrajzi tagozata a szokásos tematikát tartalmazza: a vármegye névetimológiája, határai, hegyei, folyói stb. található meg benne (l. C pp. 1–17.), érdekes adatokkal a savanyúvizekről, halászatról, vadászatról, a sertésnyésztésről és a kondásokról, a szőlőhegyekről, bányákról stb. A politikai tagozat is más leírásoknak megfelelően indul. A vármegye korai történetét követi a korabeli lakosoknak – köztük a vármegyei németeknek, az ún. „hienceknek” – a nem túl adatgazdag bemutatása, majd a hatóságok ismertetése. Ám a vármegye nemes családjainak bemutatásához érkezve Bél csaknem kétszáz oldalon keresztül (!) tárgyalja az itteni előkelő (egykori és még Bél idejében is birtokos) famíliák, név szerint a Kőszegiek,²⁴ Batthyányak, Erdődyek és Nádasdyak történetét, főként elbeszélő források alapján (l. pp. 28–216.). Historiográfiai szempontból nézve rendkívüli történetírói teljesítmény ez, különösen a Kőszegiek históriájának a megírása, amelyet Bél nagyszámú külföldi és magyarországi kútfő alapján, a forrásokat összevetve és ütköztetve készített el. A kitérő nem ötletszerű, nem is egyedi a *Notitiában*, ugyanis Bélnak feltett szándéka volt az ország nemesi családairól is átfogó képet adni művében.²⁵ Megjegyzendő viszont, hogy a Batthyányakról szóló rész – különösen Batthyány Lajos magasztalása – nem nélkülöz némi *captatio benevolentiae*-t, vagyis a *Notitia* kiadása szempontjából igen fontos szerepet betöltő kancellária vezetőjének szóló hízélgést.²⁶ A család méltó laudációjáról egyébként maga Bél biztosította Batthyány Lajost egy levélben.²⁷ Sajnos a monumentális családtörténeti tabló befejezetlen maradt: a Nádasdyak, egészen pontosan Nádasdy II. Ferenc (1555–1604) pályájának ismertetése közben, egy fejezet végén megszakad.

A különleges részben (pp. 217–320.) Bél eredetileg járáások szerint kívánta rendszerezni a vármegye településeit. A kőszegi járást tette az első helyre, de csak a névadó város leírását készítette el (pp. 219–272). Ebben nagy teret kap az 1532. évi ostrom elbeszélése. Különös figyelmet érdemel Jurisics Miklós két levele, amelyeket Bél latin fordításban közöl (e latin fordítások közül eddig csak az egyik volt ismert). A város korabeli bemutatása elég szegényes, bár némi érdekességgel bír a városi polgárság (köztük is a „hiencek”), a kőszegi szőlők, illetve a kőszegi őszibarack-termesztés

24 Bél a régi történetírókkal egyezően „Güssingieknek”, azaz „Németújváriaknak” hívja őket. L. p. 28. stb.

25 Bél családtörténeti kutatásaira még l. Tóth 2010.

26 Batthyány Lajos magasztalását l. C pp. 133–134, kiadásunkban: 331.

27 L. Bél Mátvás levelét Batthyány Lajosnak. Pozsony, 1735. november 29. In: BÉL 1993. nr. 543. Kapcsolatukra még l. Tóth 2007a I. 106–107.

ismertetése. Ezután felhagyott a járási beosztással, mert a következő fejezetben egységesen tekintette át a vármegye várait és kastélyait, majd mezővárosait „és népesebb falvait”. A várak, kastélyok leírása nem tartogat érdekes adatokat, ha nem számítjuk Szalónak váránál egy felirat lejegyzését. A mezővárosok között Szombathely leírása kétségtelenül a legkidolgozottabb fejezete a különleges résznek. Bél alapos értekezést ír az antik Sabariáról, amelyet helyesen azonosít Szombathellyel; részletezi, hogy saját korában milyen római emlékeket szoktak találni a lakosok (kőoszlopok, feliratos téglák, sírok, kikövezett csatornák, pénzérmék). Figyelemreméltó, hogy közli néhány antik feliratnak, reliefnek a rajzát. De több későbbi feliratos emléket is írásba foglalt, pl. hetési Pethe Márton győri püspöki adminisztrátor – mindaddig azonosítatlan – feliratát, amely felirat bizonyítja azt az eddig ismeretlen tényt, miszerint az egyházfő 1599–1602 között megerősítette a városfalat.²⁸ De érdekes a Szentháromság-oszlop felirata is, amelyet Bél ugyancsak lejegyzett. A többi mezővárosról nem volt érdemi információja.

A 320–381. oldal közötti rész, mint ahogy már többször szó volt róla, nem Bél Mátyás tollából származik, hanem a kancellária, pontosabban Batthyány Lajos által felkért személyek – egészen bizonyosan vármegyei tisztviselők – munkája, amelyen Bél valószínűleg semmilyen utólagos korrekciót nem végzett (l. **b**, [**Canc**], **C**). A szöveg élesen elüt Bél szövegétől „vármegyei”, avagy „hivatali” latinságával, ugyanakkor viszonylag gazdag adattárat nyújt a területre. A településeket járások, azon belül legtöbbször uradalmak szerint sorolják fel; röviden közlik az uradalom földjének minőségét, szőlőhegyeit, lakosságának nemzetiségét, életmódját (általában a földművelés, szőlőtermesztés, egy-két helyen a bányászat szerepel). A legjellemzőbb adat azonban az egyes települések birtokosa vagy birtokosai; ez az információ szinte soha nem hiányzik. Emellett viszonylag sokat írnak a kastélyokról, várakról, ahogyan a településeken található malmokról is mindig pontosan beszámolnak. A 18. sz. végi másoló megpróbálta „integrálni” a szövegbe ezt a részt, ez azonban csak a margójegyzetek írásában, a szöveg tagolásában és bizonyos esetekben a települések megszámozásában nyilvánult meg – maga a kancelláriai pótlás érintetlen maradt (l. **C**).

Hangsúlyosan jelölni kívántuk a kiadásunkban, hogy a fent részletezett adatgyűjtés nem Bél munkája: ezért kisebb betűmérettel szedtük, hogy jól elkülönüljön a tudós által írt szövegtesttől. Minthogy idegen szövegről van szó, nem alkalmaztuk rá azokat az egységesítő ortográfiai elveket, amelyeket Bél szövegeinél elvégzünk (a *j* kiiktatása és egyéb, Bél stílusára nem jellemző sajátosságok – pl. *hystoria* stb. – javítása, stb.).²⁹ Az adatgyűjtés **C** kéziratban lemásolt változatát összevetettük a kancelláriai anyagban őrzött fogalmazvánnyal ([**Canc**]); jegyzetben jelöltük a két szöveg eltéréseit, illetve sok helyen javítottuk, illetve kiegészítettük a fogalmazvány segítségével a **C** szövegét, mivel a másoló számos alkalommal kénytelen volt kihagyni szavakat – alighanem a másolt irat sérült volta miatt –, és elég sok hibát is vétett.

Hogy a **C** kézirat eredetije sérült volt (valószínűleg vízkár érte), ahhoz semmi kétség nem fér: erre mutat Miller Jakab Ferdinánd már fentebb idézett megjegyzése,³⁰ és a **C** kéziratban lévő, előbb említett kihagyások, ahol az írnok kipontozással jelölte, ha valamit nem tudott elolvasni. De mindennél ékebben bizonyítja a **C** eredetijének rossz állapotát a **C** kéziratban lévő elírások, félreolvasások tömkelege. Vas leírásának kiadásánál ezek emendálása, illetve lehetőség szerint az eredeti Bél-szöveg rekonstruálása jelentette a legnagyobb kihívást.³¹

V. Összegzés

Adatközlők: A Kancellária, illetve Batthyány Lajos által megbízott, vlsz. vármegyei „ellenőrök” (*deputati revisores*) (**b**, [**Canc**]); ismeretlen vármegyei birtokos (l. [**Ő**]).

28 L. a 401. oldalon a jelen kötetben. Még l. a felirathoz fűzött jegyzetünket!

29 Ezekre l. BÉL 2011. 18–19. Még l. a jelen kötet bevezetőjét.

30 L. a 18. jegyzetet!

31 Az elírásra egy jellemző példát l. az általános bevezetőben (9–10, 4. jegyzet).

Ellenőrzés: vármegyei-kancelláriai (b, [Canc])

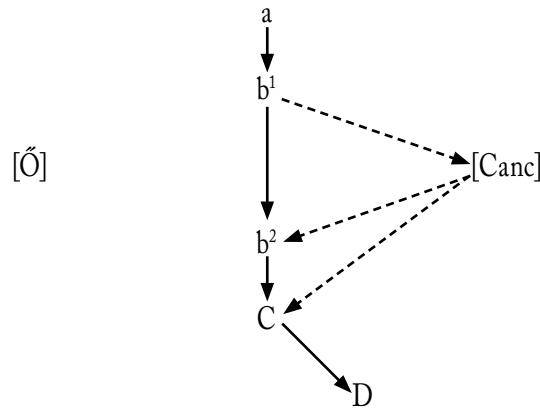
A szövegkiadás alapját képező kézirat: C

Fordítás: BÉL 1931. (Szombathely leírásából néhány részlet); GÉFIN 1941. 26–27. (Szombathely leírásából a vár ismertetésének egy része); BÉL 1959. (Szombathely leírása, latin-magyar bilingvis); BÉL 1976–1977. (kihagyásokkal); BÉL 2008b (a tótsági várak, városok és falvak leírása, a BÉL 1976–1977. vonatkozó részének javított fordítása; magyar és szlovén fordítás)

Irodalom: BENDEFY 1976, BENDEFY 1977.

INTRODUCTION

I. Stemma of the manuscripts

II. Creation process of the county description

Bél finished the first version of the description (**a**) in 1728. He made it copied (**b**), then he sent the description (which was very defective at that time) together with the one of Zala county for revision to Lajos Batthyány, who was the lord lieutenant of Vas county and the surrogate lord lieutenant of Zala in 1728. Batthyány with all likelihood assigned the work of revision to the general assembly of Vas county, because as it can be read in the assembly's protocol, a committee was formed in July 1729 for the revision of Bél's work. But the committee most likely delayed its task, because Bél had to complain to the Locotenential Council about not having Vas and Zala counties controlled. In 1733 finally he received the two descriptions from the Chancellery – because in the meantime Batthyány became Chancellor. As for the description of Vas, the Chancellery sent a lot of observations and large additions, including an enumeration and also a short presentation of the settlements in the county (**[Canc]**). The document was prepared by assigned „revisors”, who were with all certainty county officials, since in spite of no trace of accomplishing the task in the assembly's protocol, it is absolutely clear from the characteristics of provided information (e. g. the scrupulous enumeration of landowners at every single settlement) that the county officials were the source.

After Bél had got the manuscript (**b**) back, he did not deal with it for a long time. Sometime after 1732 he received a short description of „Őrség district” (**[Ő]**) from a local landowner, but he did not use this material at all. In 1743 he began to work on the description again, which means that he started to correct and complete the manuscript (**b²**) – partly using the observations sent by the Chancellery (**[Canc]**), partly according to his own conceptions. But when he reached the review of the settlements sent by the Chancellery in the observations, he suddenly stopped. Maybe he was frightened by the fact, that he had to rephrase, and what is more, to rethink a vast amount of observations written in low quality; but he also must have been annoyed by the fact, that the data were somehow uneven: certain settlements were abundantly described by the revisors, while others were only enumerated. Furthermore the conception of Bél was not respected in the description, although it is likely that Bél had informed them on what he wanted to know about the settlements. So he deferred the work until later – maybe he hoped that some of his assistants would collect more accurate data – but it seems to have never happened. The copy compiled at the end of 18th century reflects that abandoned work: its major part (pp. 1–320.) is based on the manuscript revised and completed in 1743–1744 by Bél, while the last section (pp. 320–381.) presenting

the villages is a meticulous transcript of the supplement by the Chancellor (see **C**). From this manuscript György Gyurikovits made a transcript some time in the 1820's (**D**).

III. Presentation of the manuscripts

a

1: -

2: [**Comitatus Castri Ferrei**]

3: (The manuscript cannot be found)

4: Description of Vas county.

5: Mátyás Bél must have finished the first version of the description about 1728 – we signed this hypothetical draft by the letter **a**. This draft was still quite incomplete. The presentation of the villages of the county was missing, which induced Bél to ask Lajos Batthyány for help (see **b**). Besides the review of the contemporary conditions of towns and castles was insufficient (that didn't change significantly later).

6: Around 1728 (see **b**)

b

1: -

2: [**Historia Comitatus Castri Ferrei**]

3: (The manuscript cannot be found)

4: Description of Vas county.

5: The earliest trace of the description of Vas county can be found in the protocol and also in the documents of the general assembly of Vas county. From these sources it is clear that in the particular congregation held on 18th July 1729 a term was assigned “for the revision of the work of Matthias Bél”, and also a committee was formed that would hold its meeting in Szombathely. The committee's members were János Foky deputy lord lieutenant (*vicecomes*), János Dugovics notary, the four magistrates (János Zobothin, László Rosty, Pál Mlinarics, Zsigmond Vajda), additionally Imre Nádasdi (Nádasdy), László Kisfaludi (Kisfaludy), Miklós Rosti (Rosty), Ádám Radosztics, László Sallér, István Zarka (Szarka) and Pál Kanitsár.¹ The letter written by Bél to the Locotenential Council in on 9th July 1732 gives an answer to the question of how the manuscript got to the county authorities. According to what Bél wrote, the description was at the county authorities for revision at that time, and the lord lieutenant (*comes supremus*), Lajos Batthyány was devoted to promote this revision.² However, in the same letter, at Zala county can be read that “four years before”, in 1728 Bél gave the descriptions of Zala and Vas to Lajos Batthyány (being the vicarious of the lord lieutenant of Zala county at that

1 We quote here the draft of the protocol found in the documents of the general assembly, because it is more complete: “Pro revisione operis Matthiae Bellii praefigitur terminus pro die 16. mensis Augusti. Deputantur P. Dni D. Joannes Foky Vice Comes, D. Notarius Joannes Dugovics, quatuor Dni Processuales Judlium, D. Emericus Nádasdi, Ladislaus Kisfaludi, Nicolaus Rosti, Adamus Radosztics, Ladislaus Sallér, Stephanus Zarka, Paulus Kanitsár; convenient Sabariae.” See VaML IV. 1. b. the documents of the general assembly of Vas county, documents of the assembly, particular assembly, 18th July 1729. The name of the magistrates are not given in this note; but they are enumerated in the introduction of the protocol. See *ibid.* Also see IV. 1. a. Protocols of the general assembly of Vas county, protocols of the particular and general assemblies 1728–1732. p. 243. See the note relating to Bél in the protocol *ibid.* pp. 244–245. (the name of Imre Nádasdy is missing from the enumeration).

2 „Castriferrei, est in revisione Comitatus, in qua procuranda, multum operae locavit ipse Dominus Supremus Comes.” See Mátyás Bél's letter to the Locotenential Council. (Fragment.) Pozsony, 9th July 1732. In: ТóТН 2006а App. IV. See the quoted part *ibid.* p. 75.

time), but they have been still in revision.³ Which means that Bél sent the engrossed copy of county Vas to Batthyány in 1728, and the lord lieutenant probably forwarded it to the county authorities. That lost copy was signed with letter **b**, and its uncorrected version was signed with **b**¹.

This copy given to Batthyány was probably the same as the one returned by the Chancellery to Bél on 28th May 1733 with the observations regarding the description attached ([**Canc**]),⁴ since Batthyány himself was not only the lord lieutenant of Vas, but also the “second vice chancellor” from 1727, and the chancellor from 1733. It must have been him who assigned several revisors to the revision of the description of Vas county – as written in the end of the letter of the Chancellery.⁵ Bél, as we saw, also emphasised Batthyány’s contribution to the revision in his letter of 1732. As it was noticed above, this version signed with **b** was incomplete, because the revisors denoted, that “the author”, i. e. Bél asked them to describe the cities, market towns and villages by districts, which means he asked them to complete the text.⁶ His wish came true: the Chancellery’s revisors provided him with plenty of additions and information, and amongst others they supplied the description of the villages which had been the biggest deficiency of the description.

As it appears from the only remained copy signed with **C**, Bél partly accepted the observations and additions of the Chancellery. These additions were adapted to his own style by himself and inserted into the description (the corrected version was signed with **b**²).⁷ It can be observed that these corrections were made by Bél quite late, because from two notices of him it is obvious that he dealt with the text around 1743–1744.⁸ Probably he rephrased and completed the genealogical part at that time, however it is interrupted while presenting the Nádasdy family. Certainly we do not encounter a scribe’s error here, since the upcoming special part is precisely transcribed. More likely Bél himself interrupted the work for some reason.

But the description of the settlements sent by the Chancellery was left untouched by Bél. In copy **C** from page 320. – where the presentation of the settlements by districts should have followed – the additions of the revisors were inserted without any particular changing.⁹

3 „Szaladiensem, cum priori [sc. cum Comitatu Castriferrei – noted by me, T. G.] Excellentissimo C. Ludovico Bottány [!] ante quadriennium traditus, adhuc in revisione haeret.” See *ibid.*

4 Not so much later, on 30th July 1730. Bél indicated in his letter to the Chancellery, that he had gotten the returned and revised description. See *BÉL* 1993. nr. 492.

5 „Et haec erant quae circa Descriptionem Comitatus Castriferrei *per deputatos Dominos revisores* annotanda, occurrerunt.” See [**Canc**] pp. 60–61., in the present edition 429.

6 „Quandoquidem *Author* partem 2ndam huius operis juxta distinctionem Processuum elaborari, sicque Comitatum eiusque urbes et oppida quaelibet, sed et vicus separatim in suo processu, cui adjacent describi postulavit, ideo huius quoque series, in quatuor omnino Processus divisa sequens esset.” See [**Canc**] p. 21., in the present edition 409.

7 The first note of the revisors refers to the mount „Sághegy”, and it says, that on the side of the mount that faces Veszprém county there are huge rocks and extremely high stone blocks: „post voculas *media arboribus* etc. addendum *praeterquam quod in eo latere, quo Veszpremiensem respicit Comitatum ingentia saxa, et praealtae rupes exurgant.*” See *BÉL* 1993. nr. 486. p. 284. Bél rephrased it this way: „eo tamen latere, quo Veszpremiensem respicit provinciam saxosus nimium est, ex praealtis rupibus asper.” See **C** p. 2, in the present edition 262.

8 He notes that „while he is writing these words,” in 1743 the work titled *Quadripartitum opus* was published, but its author, Pál Priletzky died during the work: „dum haec scribimus, opus quadripartitum, prodire coepit, sed cui immortalis est, Paulus Priletzky, Auctor A. MDCCXLIII.” See **C** p. 82, in the present edition 308. In another place he writes that while he was revising the text bishop Gábor Antal Erdődy died on 26th September 1744: „Moritur [sc. Gabriel Antonius Erdődy] dum haec recognoscimus MDCCXLIV. die 26. Septembris.” See *ibid.* 160–161, in the present edition 341.

9 Cf. [**Canc**] pp. 21–61., (*BÉL* 1993. nr. 486. pp. 291–306.) and also see **C** pp. 320–381, in the present edition 409–429. The accordance was already observed earlier by László Szelestei N., the collector of Máttyás Bél’s correspondence. In the preface of the edition of the correspondence he writes: „Description of Vas county published under Bél’s name in 1976–1977 (see *BÉL* 1976–1977. – noted by me, G. T.) is almost completely identical with our text...” (the appendix of the letter of Chancellery dated on 1733. – noted by me, G. T.). And a bit later: „The text (description of Vas county – noted by me, G. T.) in this state is not Bél’s work.” (*I. SZELESTEI* 1993. 8.). This statement however, as we saw, can be referred only the last 60 pages of the copy **C** (from which copy the translation mentioned by Szelestei N. was made), in which pages really the same text can be read as in the addition of the Chancellery. But the remainig part of the description is

Consequently it is probable that Bél delayed the editing of this part, simply attaching the relating pages of the letter of the Chancellery to the manuscript; which pages were continuously copied by the maker of copy **C**, as if it belonged to the description as well. Otherwise it would be hard to believe, that Bél inserted these additions unchanged into the text, and he got made a copy containing the Chancellery's supplements as its integral part. It is unlikely because the additions are different in their style and structure from the relating parts in Bél's descriptions – that is the review of the villages –, and also because the already indicated sentence, in which the Chancellery mentioned Bél's request for supplying the descriptions of villages by districts,¹⁰ was left in copy **C** along with the other segment relating to the “appointed revisors”, that is, the men who made the additions.¹¹ Undoubtedly Bél would have deleted these sentences in the text, if he really had intended to insert the additions into his work. Besides there are a lot of recurrences in the additions compared to the part written by Bél, because in the additions the towns and castles of the county are also presented (as the parts of the districts), although they were previously described by Bél in the first part. It is impossible that Bél would not have noticed this kind of serious anomalies.

6: Apparently the manuscript itself was made sometime in 1728, and the corrections were certainly inserted after the Chancellery's letter and appendix had been posted (28th May 1733), and partly in 1743–1744 (see above).

[Canc]

1: MOL A 35 Conceptus Expeditionum June 1733 no. 68.¹²

2: *Observationes circa Hystoriam [!] Belianam, in ordine ad Comitatum Castriferrei.*¹³

3: 68 pp.

4: The Hungarian Chancellery's draft of its letter dating of 28th May 1733 where they state that they send back the descriptions of Vas and Zala counties to Mátyás Bél; observations, additions to the description of Vas county written by Bél.

5: One hand's work with often recurring posterior corrections, additions. Undoubtedly it was prepared by officials from Vas county. The Chancellery sent it over to Bél on 28th May 1733 and the text later was incorporated into the description's only known copy (about this see **b**, **C**). The antecedent of the accomplished observations is that Lajos Batthyány as lord lieutenant of Vas county had supposedly forwarded the description previously sent to him by Bél to the county authorities in 1729, that consequently set up a committee on their general assembly in July for the accomplishment of the assignment (see **b**). However this committee did not put the data in writing or at least it was not in 1729 that the data collection gained its final form, since János Foky deputy lord lieutenant (*vicecomes*) for instance was a member of the committee formed in 1729 but he is mentioned as deceased in the observations.¹⁴ It's more likely that following Bél's pressing letter in 1732 (see **b**) the observations were prepared by the county officials summoned by Batthyány who was at that time already vice-chancellor. However it is of absolute certainty that county officials prepared the document since its major part consists of enumerating the landowners of each settlement. It is also likely that the magistrates selected into the committee or their delegates were the data collectors, since the magistrates are often mentioned in the text.

Obviously Bél did not receive the draft that subsisted amongst the Chancellery's documents, that we hereby described, but its fair copy: this is the reason why there are differences between manuscript **C** and the discussed draft, especially in

obviously written by Bél: the observations of the Chancellery and the revisors were added to this part, and they always noted, to which chapter of the original text they intended to attach something. (See [Canc] pp. 1-20.)

10 See note 6., and **C** p. 320.

11 See note 5. and **C** p. 381.

12 Published in BÉL 1993. nr. 486.

13 On the dorsum of the manuscript: „Reflexiones super Historia Beliana ex parte Comitatus Castriferrei.”

14 „...haeredum Joannis condam Foky V. Comitatus hujus...” See [Canc] p. 37. About his participation in the committee see **b**.

the writing of proper names. Besides the scribe's negligence and his autonomous way of writing proper names or the bad quality of manuscript **b** could also cause the differences.

6: 1732–1733.

[Ó]

1: EFK Hist. I. kkkk/9.

2: **Districtus Órség.**

3: 4 pp. [pp. 225–228.]

4: Description of the district „Órség”.

5: The text is written by an unknown author about the villages of Órség. The short description was certainly made on Mátyás Bél's request, since the author remarks that he is not familiar with habits concerning engagements and nuptials – from which we deduce without doubt that he refers to the questionnaires used by Bél, because these contain questions about the customs of the inhabitants, including questions on customs when wedding.¹⁵ The only thing the author writes about himself is that he had been owning a village in the district for a while – but he does not reveal, which one.¹⁶ He enumerates 17 villages belonging to the district, but he does not write about them particularly, only providing some general information; except for Alsó- and Felsőőr, about which settlements he makes a few interesting remarks. But the information he had given was not utilised in the description, because, as we saw, Bél postponed the description of the villages, therefore he probably put this one aside as well, since it provided data for the postponed part.

6: The manuscript was written after 1732, because it is mentioned in the text, that the churches of protestants were taken away this year.¹⁷

C

1: EFK Hist. I. s.

2: **Comitatus Castri Ferrei.**

3: 381 pp. 370×270 mm.

4: Description of Vas county.

5: This manuscript which was made probably in the end of the 18th century is the earliest remained copy of the description. Its original (undoubtedly manuscript **b**) got damaged by water, and the text was reconstructed by Ferenc Szarka, employee of József Batthyány archbishop, who had bought Bél's manuscripts – as Jakab Ferdinánd Miller, the bishop's secretary, clearly refers to it in one of his notes.¹⁸ It is questionable if Szarka was the copyist in reality: on a late copy of Veszprém county's description his name is mentioned as the author, however the writings of the two texts are different.¹⁹ Therefore it is likely that the present manuscript is another transcript based on Szarka's copy.

The scribe of manuscript **C** copied not only the text written by Bél, but also the supplements of the data collection carried out by the Chancellery and the county authorities, which were probably posteriorly attached to the manuscript (see **b**, [**Canc**]). It is to be noted that these supplements in the copy **C** are already slightly “edited”. The text is divided

15 See the text in [Ó] p. 2. (226.) About the questionnaires see TÓTH 2006a 80–82, especially p. 80. See also TÓTH 2007a I. 65–73, especially: 69–70.

16 See Ó p. 2. (226).

17 See *ibid.*

18 Jakab Ferdinánd Miller in his *Appendix* writes: „Solummodo Comitatum Castriferrei Dominus Franciscus Zarka de Tanna [?!]... indefessa opera proxime restituit, nitideque descripsit.” See MILLER 1775. 216. About Miller's *Appendix* see also TÓTH 2007a I. 14–15, 153.

19 See manuscript **D** of Veszprém county's description and its review in the present volume (513).

into chapters by districts; the villages are numbered as long as any information is added regarding them;²⁰ some castles and domains belonging to them are signed with letters;²¹ and finally, there are marginal notes beside the text. However, we are of the opinion that all of these editorial corrections are made by the copyist, who wanted to format the additions of the Chancellery this way. It is proved by the fact, that the title of “District I.” is inserted by him posteriorly,²² which means he decided to divide the text this way while copying. Furthermore, Bél did not use letters in the descriptions to sign castles or anything else, and the marginal notes we mentioned are far from his style, and they are obviously just taken out from the text.²³ The manuscript made this way is deceptive: on the surface it seems to be an extensive and solid description, but in fact a significant part of it (which part can be the most important for the research), more than 60 pages is not written by Bél.

6: The first half of 1770s.

D

1: Fol. Lat. 3778.

2: **Mathiae Belii Notitia Comitatus Castriferrei a Georgio Gyurikovits ex exemplari Biblioth. Prim. Titt. I. s. descripta.**

3: 96 ff. 390×240 mm.

4: Description of Vas county.

5: As revealed by the above title, György Gyurikovits prepared this transcript based on the previous manuscript (C).

6: In the 1820's.

IV. Short review of the county description and the principles of the text edition

The description of Vas county is rather uneven in its content and at many places can be characterised as incomplete or unclosed. The first big unit, the nature-geographical section of the general part contains the usual topics: it includes the etymology of the county's name, boundaries, mountains and rivers etc. (see C pp. 1–17.), with interesting data on mineral waters, fishery, hunting, pig-farming and swineherds, vineyards, mines etc. The political segment starts off like in other descriptions. The early history of the county continues with the description of the contemporary inhabitants – including also the county's German population called 'Hienc' – which is not particularly rich, followed by the presentation of the authorities. Yet coming to the review of the county's aristocratic families Bél discusses through almost two hundred pages (!) the region's noble families' history (landowners, former and contemporary to Bél), namely the Kőszegis,²⁴ Batthyánys, Erdődys and Nádasdys, mainly based on narrative sources (see pp. 28–216.). From historiographic point of view it is an extraordinary achievement, especially the conception of the history of the Kőszegis that Bél prepared using and colliding several foreign and Hungarian resources. This *excursus* is not spontaneous, nor is unique in the Notitia, since it was Bél's intention to give a comprehensive description of the noble families of the country.²⁵ To be noted

20 See e.g. C 322–326, in our edition 410–412. But the villages without information are not given numbers (see *ibid.* 333–334.)

21 See *ibid.* 329–349, in our edition 412–419.

22 See *ibid.* 320, in our edition 409.

23 E. g. in page 350. this marginal note can be read: “Ad dominium Szent-Gothard appertinentes vici”, in which one can observe “appertinentes” above all. The problem with it is that Bél never used this verb, but even if he had used it, he would have written “adpertinentes”, because he never noted the assimilation of the verbal prefix „ad”.

24 Along with the old historians Bél also calls them “Güssingenses”, that is “Németújvár's people”. Cf. p. 28. etc.

25 See Bél's genealogical researches in TÓTH 2010.

however that the part concerning the Batthyánys – especially the exaltation of Lajos Batthyány – shows some *captatio benevolentiae* meaning flattery for the leader of the Chancellery who had an influential role from the point of view of the publication of the *Notitia*.²⁶ Bél himself assured Lajos Batthyány of the respectful laudation of the family in a letter.²⁷ Unfortunately the monumental genealogical panorama remained unfinished: it breaks at the end of a chapter when describing the Nádasdys, especially the career of Ferenc Nádasdy II (1555–1604).

In the special part (pp. 217–320.) Bél initially intended to categorise the settlements of the county by districts. He put the district of Kőszeg at first place but he only prepared the description of the city of this name (pp. 219–272). The narration of the seige of Kőszeg in 1532 takes a major part in it. Miklós Jurisics' two letters are worth the attention: Bél publishes them in Latin translation (only one of those Latin translations was known previously). The presentation of the contemporary state of the city is rather poor, however the review of the citizens (the 'hienc' amongst them), of the Kőszeg vineyards and also of the peach cultivation is of some interest. Afterwards he abandoned the categorisation by district, because in the next chapter he reviewed the castles and residences, then the market towns and populous villages of the county uniformly. The description of castles and residences does not include any interesting data, excepting the note of an inscription at the castle of Szalónak. Amongst the market towns the description of Szombathely is undoubtedly the most elaborate chapter of the special part. Bél writes a thorough discourse on the ancient *Sabaria* that he correctly identifies with Szombathely; he then details that in his time what kind of Roman relics the inhabitants used to find (stone columns, inscripted bricks, tombs, paved canals, coins). It is noteworthy that he publishes the drawing of some ancient inscriptions and reliefs. He also recorded several later inscripted memorials, e.g. the previously unidentified inscription of Márton Pethe of Hetés, administrator of the episcopate of Győr, that proves a fact previously unknown: the prelate had the city wall fortified between 1599–1602.²⁸ The inscription of the Holy Trinity Column is also of interest. On the other market towns he did not have any reportable information.

The section between pp. 320–381. as we have stated many times afore, is not authored by Bél but is the work of persons assigned by the Chancellery, more precisely by Lajos Batthyány – who were most certainly county officials – and Bél probably did not effect any changes on their work afterwards (cf. **b**, [**Canc**], **C**). The text distinctively differs from Bél's text with its official, "clerk-like" style of Latin, nevertheless it provides a relatively rich pool of data on the given territory. The settlements are enumerated according to districts and domains within them; each domain is briefly described by the quality of its land, vineyards, nationality of its populace and their lifestyle (generally agriculture, vine cultivation, in some cases mining are mentioned). The most characteristic data are the settlement's landlord(s): this piece of information is nearly never missing. Beside that they write relatively plenty on residences, castles just as well as they always account precisely of mills situated in the settlements. The scribe of the late 18th century tried to integrate this part into the text by adding margin notes, proportioning the text and numbering the settlements in certain cases – but the addition by the Chancellery remained intact (cf. **C**).

We wished to emphasise by marking it distinctively that the above detailed data collection is not Bél's work: therefore we typeset it with smaller fonts thus distinguishing it from the text body written by Bél. Since it is an alien text we did not apply the uniform orthographic principles that we usually do with Bél's texts (the elimination of *j* and other characteristics not typical in Bél's style – e.g. the correction of *hystoria* etc.).²⁹ The data collection's transcribed version in manuscript **C** was collated with the draft preserved in the Chancellery material ([**Canc**]); we made notes of the differences of the two texts and we also corrected or at many points completed the text of **C** with the help of the draft,

26 See Lajos Batthyány's panegyric in **C** pp. 133–134, in our edition: 331.

27 See Máttyás Bél's letter to Lajos Batthyány. Pozsony, 29th November 1735. In: BÉL 1993. nr. 543. About their relationship see also TÓTH 2007a I. 106–107.

28 See p. 401. in the present volume. See also our note relating to the inscription!

29 About these see BÉL 2011. 18–19. See also the introduction of the present volume.

since the scribe was often compelled to leave out words – most likely because of the damaged state of the manuscript – and he also made several errors.

The original of manuscript **C** was undoubtedly damaged (probably by water): Jakab Ferdinánd Miller's above quoted remark proves it,³⁰ as well as the previously mentioned omissions in manuscript **C** where the scribe marked it by points of ellipsis when he could not read something. The bad state of the original of **C** is most of all affirmed by the multitude of miswritings and misreadings. The greatest challenge of the publication of Vas county's description was emending those errors and reconstructing the original text by BÉL as well as it was possible.³¹

IV. Summary

Data providers: revisors appointed by the Chancellery, probably from the county (*deputati revisores*) (see **b**, [**Canc**]); unknown landowner from the county (see [Ō]).

Revisions: Chancellery and county (**b**, [**Canc**])

The manuscript to publish: **C**

Translation: BÉL 1931 (a few excerpts from the description of Szombathely); GÉFIN 1941. 26–27. (one part of the review of the castle from the description of Szombathely); BÉL 1959. (description of Szombathely, bilingual in Latin-Hungarian); BÉL 1976–1977. (abridged); BÉL 2008b (description of castles, cities and villages in Tótság; a corrected version of the related part of the previous translation in Hungarian and Slovenian).

Literature: BENDEFY 1976, BENDEFY 1977.

30 See note 18.

31 See a typical example of miswriting in the general introduction (13–14, note 4.).

COMITATUS CASTRI FERREI

PARS I.

GENERALIS

MEMBRUM I.

PHYSICUM

de

*Situ, natura, et opportunitatibus,
Comitatus Castri Ferrei*

S Y N O P S I S¹

<i>Orientalio Comitatus Castriferrei, et ambitus</i>	§. I.	<i>Soli, ac coeli ingenium: res frumentaria: vini gloria: fructus hortenses</i>	§. V.
<i>Situs: mons praecipuus Sághegye: reliqui montes: silvae vastissimae: alunt feras, et arbores glandiferas</i>	§. II.	<i>Rei pecuariae rationes: porcos saginandi modus: subulcorum facinora: glandium ubertas</i>	§. VI.
<i>Fluvii praecipui: Rabus: Lapinca: Pinkva: Günczia: Rivuli alii</i>	§. III.	<i>Venatus, et ferarum genera: altilia silvestria, et domestica: piscationis opportunitas</i>	§. VII.
<i>Fontes acidi</i>	§. IV.	<i>Fodinae sulphureae...</i>	§. VIII.

§. I.

Comitatum, quem Latine *Castri Ferrei* dicimus, eodem significato, Hungari *Vas-Vármegye*, Germani *Eisenburger Gespanschaft*,² adpellant. Qua ab urbe *Köszög* versus *Comitatum Szaladiensem* porrigitur, milliaria octo conficit, mensurae nimirum Hungaricae; inde paulatim adductior, ubi ad *Veszprimiensem* pervenit: quippe in latitudinem milliarium quinque coarctatus. Qua inter septemtrionem, et occidentem proiicitur,³ grandi angulo, *Austriae* oram prospicit; sicuti *Styriam*, in meridiem versus.

*Orientalio
Comitatus
Castriferrei, et
ambitus.*

¹ synopsis add. a nobis sec. notas marginales ² littera a.) notam significans, quod nota ipsa deest, om. a nobis ³ corr. ex *projcitur*

Deinde obliqua, in orientem, et septentrionem latera vertit; altero *Semproniensem*, altero *Szaladiensem*, et *Veszprémiensem* regiones spectans: tum inflexu modico versus *Iauriniensem* incurvatus, iterum se in angulum cuneat, triquetrus, et triangulo maxime similis, in longitudine milliarium plus minus quatuordecim extenditur. Si *Nitriensem*, et *Zempliniensem* excipias, *Comitatum* Hungariae facile vastissimus est. [p. 2.]

§. II.

Situs: Pars ea Comitatus, quae Austriae, Styriaeque collimitanea est, editiori terrae situ, atque montibus distinguitur.

I.¹ Certe provinciam *Semproniensem*, qua haec *Köszögio* committitur, erectior mons separat, qui inde fronte in meridiem conversa, primum in *Austriam* insinuat, et maiore eius parte, ad dextram exclusa, trahit perpetua latera, donec per *Styriam* longo immissus limite in eam oram, quam fluvius *Arabo* secat, pertingat. Ibi fractus, post depressam vallem, iterum se erigit, atque sparsis hinc, et illinc perpetuis collibus varia iuga in regionem *Szaladiensem*, iterumque in *Styriacam* transmittit. Radices eius, agri frumentarii occupant, vineae latera vestiunt; fastigium altis, et opacis arboribus obsitum est.

*mons
praecipuus
Sághegye:*

II. Elegans imprimis est mons, et non Comitatus modo; sed totius etiam citerioris regionis praecipuus, quem Incolae *Ság-Hegye* nominant. Nempe ex planitie, nullis impedita clivis adtollitur, ea altitudine, ut in cacumen adscendentibus, integram fere Pannoniam Superiorem tanquam theatrum spectandam sistat, nec facile repereris, qui eidem sive positionis, sive adspectus, qua est, comparari omnino possit. Ima montis, vitibus sunt consita; media arboribus, cacumen in perlibratam planitiem subsidet, graminis ita foecundam, ut si annus faverit, plaustra foeni plus minus quindecim reddat, eo tamen latere, quo *Veszprémiensem* respicit provinciam, saxosus nimium est, et¹ praealtis rupibus asper. Ceterum mons ipse, sic satis spatiosus est, atque spectantibus eminus omni sua parte sibi ipsi aequalis, ut non a natura factum, sed gigantea quadam arte, roboreve positum existimares. Illud ad opportunitatem venustissimi montis accolae desiderant, quod siticuloso sit habitu, careatque perenni scaturiginum latice, magno vineaticarum operarum incommodo.² Summitatem montis, quam in calvitium herbidam expor- [p. 3.]rugi diximus, muro incinctam olim fuisse passim exstantia rudera sunt indicio; sed arcis, quae isthic aliquando sedisset, nec vola, nec vestigium superat, tametsi plebis sermonibus vulgatum sit, BELAM IV. vasti cuiusdam castris, post *Tartarorum decessum*, fundamenta isthic coepisse iacere, ut perfugio esset accolis, si quid ab sanguinolentissimo hoste periculi³ ingruerit denuo, quam tamen molitionem migraverit, quando procedente iam opere, experimento didicit, †siticulosiorem <esse> montem, petroso intus ingenio†,⁴ quam ut puteus in eo cavari possit aquarum perennium, et multitudini suffectarum. Atque sunt omnino in montis cacumine profundi cuiusdam, ac per vivam petram depressi putei vestigia, quae vulgi narrationem illam videntur adfirmare.

¹ corr. ex *ex* ² corr. ex *incomodo* ³ corr. ex *pericoli* ⁴ *siticulosiorem... ingenio* corr. ex *siticulosiore monte petroso intus ingeniose* a nobis, quia hic textus maximopere vitiosus visus est nobis.

ⁱ *Notas „N^o” ante numeros positas, quas frustra in voluminibus Notitiae expressis, aut in mss. Belii aliis requiras, delere nobis visum est, cum haud dubitamus, quin eae a copista sint additae.*

III. Montium reliquos pari velle designare diligentia, hoc vero esset, laborem sibi consciscere propemodum inxsuperabilem. Quia enim qua *Austriae*, atque *Styriae* adfinis est, regio montibus horret,¹ quercu partim, partim pino incretis. Vix fere vicus est, qui non montem habeat sibi vicinum, cognominemque. Universim ergo pro situum ratione suis nominibus exstantiores omnes recensebimus. In his autem praecipui sunt: *Lenkenses*, *Ginsienses*, et inter hos ille, quem vetustae arcis Ginsiensis rudus *Óvár* dictum, insignem² facit hodieque. His accenseas, qui supra vicum *Szerdabely* adsurgit, et partim aede sacra, *B. Vito* dedicata, partim *Eremo* nobilitatus est. Excipiunt hunc *Bosokiensis*, *Ó Hodasiensis*, atque inter hos *Rohoncziensis*, in cuius valle perennis idemque ubertatis eximiae fons scatet, qui veterem Romanorum adpellatione hodieque *Fons Dianae* dicitur: forte quod venatus instituentibus, quorum praeses *Diana* fuit, aquis opportunitatem³ praebuit, ac derivatum omnino per subterraneos aquae [p. 4.] ductus fuisse Sabariam usque satis produnt rudera, quae eo tractu, qui a fonte ad coloniam illam Romanorum vergit, passim adhuc fortuito refodiuntur. Vicini hinc prominent: *Rupotiensis*, *Szalonakiensis*, *Borostyaniensis*, quorum valles in occidentem depressae, per fluvios, quos et †<temporarios>⁴ effundunt, et perpetuos, *Austriam*, atque *Styriam* ab *Hungaria* disterminant. Non longe ab his est in medio planitiei,⁵ et ea quidem regione, qua *Pinkva* amnis fertur, surrectus, mons, cui a ferro nomen, *Vas-Hegy*, *Keresztensi* alteri, commissus. Hos demum *Cséteniensis*, et *Monyorókerekiensis* continuatis iugis, dorsisque, excipiunt. Neque longius hinc absunt, montes *Német-Ujvarienses*, quos inter, imprimis capita efferunt, *Lanczal*, *Szent Miklos*, et *Szent Kút*: praecipuae⁶ singuli sive ad lignationem, sive ad venatus opportunitatis. Vicini his adsederunt: *Szent Gothardienses*, et connexi illis *Felső-Lendvenses*, *Dobraienses*, atque ultra hos montes *S. Benedicti*, *Petroczienses*, *Bokratzienses*, et insignis terrarum ille tractus, cui nomen a montoso habitu *Hegy-Hát*, id est, *montium dorsa*, enatum. Haec de montibus.

reliqui montes:

IV. Montium haec dorsa, iugaque silvarum, saltuosa partim, partim nemorosa spatia, quae passim distinguunt regionem, omnia ea commoditate aemulari posse videntur, quae montosarum positionum est propria. Nam is Comitatus habitus, ut qua montes mitescunt, et regio in planitiem exporrigitur, frequentes silvae, et fructuosae eae vicis intermittantur, et aliae aliis longius, latiusque diffunduntur. In his *Farkas Erdő* meretur commemorari, a luporum⁸ forte lustris, quos familiares istis sitibus fuisse oportuit, sic dicta: idem enim significat, quod Latinis est, *Luporum Silva*. Vasta ea est, et passim ita opaca, ut omnis generis feris lustra, immo vivaria possit praebere. Cum enim e regione vici [p. 5.] *Rum*, et vineae *Kám* iuxta profluentem *Rabum*, iniit, longo procurso, usque ad *Kemenyes*, in latitudinem vero, ad vicos *Miske*, et *Gércze* diffunditur. Est vero *Kemenyes*, silvarum altera, quae hac ora, famam meretur, quae ubi a *Simonyi* vico increscere coepit, ad *Rabum* amnem, milliaria duo lata, pertingit; cum contra ad fluvium usque *Marczal* tria milliaria longa procurrat. Vicis passim insidetur, sterilis quidem agri, sed fructuosi tamen, ob saginam porcorum, quam anno glandi amico, et copiosam praebet, et multae utilitatis.⁹ Totus hic silvarum tractus, et qui huic insunt vici, *Kemenyes Alya* dicitur.

*silvae⁷
vastissimae:*

¹ corr. ex *horet* ² corr. ex *insigne* ³ corr. ex *oportunitatem* ⁴ spatium hic a copista relictum est, fortasse quia in ms. originali quid hic scriptum esset, legere non potuit; quod ita a nobis est suppletum. Cf. infra in p. 264. *temporariis aquis turgescunt* ⁵ corr. ex *planitie* ⁶ corr. ex *praecipue* ⁷ corr. ex *syloae* ⁸ corr. ex *lupporum* ⁹ corr. ex *vilitatis*

*alunt feras,
et arbores
glandiferas.*

V. Nec praetereunda silva *Paniciensis* est, et si enim magnitudine praecedentes haud exaequat, tamen utilitate contendere cum iis potest; ob ferarum imprimis frequentiam, ob quam vivarium dici possit, natura instructum. Est et silva ea memoranda omnino, quae pene vicum *Füsztó* exporrige incipit, atque iuxta fluvium *Gyöngyös* ad fines usque *Comitatus*, vasta satis amplitudine, diffunditur, dum *Semproniensi* agro, ad vicum *Goar* se insinuet. Silva, si quae alia, multarum utilitatum: nam et glande, cum favit coelum, luxuriat, et arbores educat, contignandis aedibus perquam commodas. His merito accensus *Köszögienses*, *Rohonczenses*, *Szalonakienses*, *Borostyanienses*, *Alhoienses*, *Balfoienses*, *Örienses*, *Vörösvárienses*, reliquae, longo utique procurso, connexae. *Szent-Gothardienses* item, *Ivanczienses*, *Radoczienses*, *Jakienses*, partim multa¹ ubereque quercu, partim pinitis, quasi ex industria consitae. Ergo, inexhaustae lignationis est terrenum huius, atque ob vasta haec, et glandifera querceta, proventu porcorum imprimis utile. [p. 6.]

§. III.

*Fluvii
praecipui:*

Fluvios quod attinet, frequentibus iis, atque uberibus, regio interluitur. Horum praecipuos meminisse iuverit. Et

Rabus:

I. ARABONEM quidem alibi descripsimus, quem hic RABUM vocabimus. Invehitur in *Comitatum*, ex *STYRIA*, primoque omnium *Fanum D. Gothardi* adluit. Inde per campos vagatus, loco *Cseretnek* se insinuat, acceptoque illic in societatem *Lapinka* amne, recta orientem versus ad vicum *Csákány* fertur. Atque ubi hic accessione rivuli² cuiusdam auctus est, cursum ad *Körmöndum* tenet. Multum illic, profluente *Pinkva* increscit, atque maiori iam aquarum mole tumens versus *Vasvár* devolvitur; vixque *Ikervár* praeterlapsus est, quum vicissim *Güntzia*, Hungaris *Gyöngyös*, intra alveum accepta, *Sárvár*³ penitus adluit. Tum perpetua silva medius, medium quoque *Comitatum* interluens, in agrum *Semproniensem* exspatiatur.

Lapinka:

II. LAPINCA, ex *Styriae* montibus deiectus, modicum, a primis fontibus flumen est; sed ubi invaluit, persaevum. Locupletatur enim compluribus rivis, ut molis perenne agendis sufficiat. Ergo subinde grandior factus, piscosiorque, ubi ad *Cseretnek* venit, in Rabum illabitur.

Pinkva:

III. PINKVA, ex montibus *Austriae* delapsus, nomen *Pinkafeldae*⁴ tribuit. Inde ad orientem solem conversus, varios *Comitatus* vicos interfluit, actisque hinc et illinc molis frumentariis, quibus maxime accolis utilis est, situato vario alveo affluens, ad *Körmöndum* Rabo se intimat. [p. 7.]

Güntzia:

IV. GÜNTZIA, Hungaris *Gyöngyös*, accedit ex finibus *Austriae*, atque in regionem *Castriferrei* ad vicum *Steinbach* illapsus. Civitati *Köszög*, quam adlambit, Germanicum nomen *Gintz* communicat. Qua sui fontis aquis venit, exilis vadosusque est, neque, nisi ubi *Sabariam* adtigit, exuberans. Inde digressus, saepe improvise imbre eousque intumescit, ut se ipsum non capiat. Ad oppidum *Sárvár*, *Arabonem*, ex se aquarum, et piscium divitem locupletat.

Rivuli alii.

V. Rivulorum reliquos, qui partim perpetuis scaturiginibus demanant, partim torrentium ritu temporariis aquis turgescunt, hinc atque illinc nominandi erit locus. Nam

¹ corr. ex multae ² corr. ex rivali ³ malim Sárvárum ⁴ corr. ex *Pinkafelde*

est hoc sane, in calamitatibus *Comitatus* censendum, quod sive diffugientium nivium, sive imbrum aestivorum aquis, facile, atque ultra modum invalescant, fluitantes passim amniculi, et ubi ripas supergressi sunt, regionem depressam offundant, mireque corrumpant.

§. IV.

Fontium potatu liquidorum, neque modus, neque numerus. Praecipui sunt acidi, quibus exundat regio. In his, *Tarcsaiensis*, Germanice *Tartzendorffensis*, Hungaris *Tarcsa*, non tam¹ adprobatione² gustus, quam efficacitate medica excellit; quippe qui, igne calefactus, balnea praestat saluberrima, et corporibus aegris accommodatissima.³ Puteus est loco depresso, haustus haud profundioris, quam, qui manu prehendi queat. Aquae color albicat, saporis acris, et grave quiddam, ac fere sulphurosum exhalantis. Bibi tamen potest sine molestia,⁴ licet haud aequali profectu [p. 8.] omnium. Qui ex pectore laborant, tussunt hausta aquae: praesertim, si vino misceant. Quod lavantium ibidem, singulare est, sive recreandi semet, sive valetudinem cuiusvis explorandi, exercitium. Confluent enim multi, cum sunt lavationis tempora, non ex vicina tantum; sed e longinquiore etiam oris, valetudinis curandae gratia. Aedicula est ad fontem, in quam deductae canalibus ligneis aquae, atheno concalescunt, ad dispensanda, singulis alveis,⁵ balnea, qui ordine dispositi cuilibet quantovis pretio adparantur. Aquarum virtus, pectoris praecipue valetudine discernitur. Qui eodem firmi sunt, reliquas corporis noxas,⁶ eleganter diluunt; aegrius contra habent, qui difficulter anhelitum trahunt: aqua pectus praefocante. Convalescentium autem iudicium, languore quodam, artus post balneum occupante innotescit. Itaque communis sors lavantium ea est, ut reduces, dum valetudine confirmantur, varias lassitudines, torporemque corporis totius persentiscant. Tametsi vero, adparata sic, ex fonte hoc *Tarcsiensi*, balnea, variis morborum generibus edomandis pulchre sufficiunt; tamen praecipua eorum efficacia est, in depellendis articularibus,⁷ podagricis, chiragricisque⁸ doloribus, si tunc adhibeantur, ubi primi morborum insultus remiserunt. Quod sane multos sua ipsorum experientia condocuit. Nomen fons a vico *Tarcsa* habet; tametsi a *Pinkafelda*, non longe illic disiuncta, et *Pinkafeldensis* vocetur.

Fontes acidi.

II. Haud longe hinc distant in meridiem aquae acidae *Goberlingenses*, gustus paulo melioris; sed balneis inusitatae. Scatent loco campestri, ad vicum *Goberling* prope *Szalonok* oppidum, cuius quidem incolis liberaliter potum administrant. Nec minoris usus sunt, aquae, <quae>⁹ in finibus provin[p. 9.]ciae *Szaladiensis*, et *Styriae* occurrunt. *Petancensis* uber est; sed sapidior *Petrocensis*. *Szudicensium* autem durior: quippe, quod gravius quodpiam sulphur, bitumine foetidum egurgitat.

§. V.

Regionis ea positio, quae ad orientem vergit, coelo, auraque fruitur mitiore; sed quae ab occasu, et septemtrione iniuriae ingruunt, situ vix montium silvarumque obtectu

Soli, ac coeli ingenium:

¹ corr. ex *tamen* ² corr. ex *approbatione* ³ corr. ex *accomodatissima* ⁴ corr. ex *molesti* ⁵ corr. ex †*vannis*
⁶ corr. ex *nexas* ⁷ corr. ex *artriticis* ⁸ corr. ex *chiracisque* ⁹ add. a nobis

res frumentaria:

prohibetur. Terra igitur illic passim aprica est, et coloniis ponendis opportuna. Mira nemorum, silvarum, montium, et vallium cum planitie mixtura, et domicilia praestat incolis, et pabulum pecoribus, solo, fluviis commode pererrantibus, omnis generis annonam ferente benignius. Agri imprimis campestres, si annus concordarit, atque cultus accesserit scrupulosior, messes ferunt, quam sperare possis, ditiores. Ita est agri indoles, cum coelum habuit amicum. At ubi hoc se praebuit, solito austerius, insignis rusticationis esse consuevit difficultas, quando montes occidui, et aquilonares, multum ex vicinis provinciis, et contagii trahunt, et calamitatis infligunt, regioni in amoenam alioquin, et foecundam, silvosamque planitiem diffusae. Enim vero, fit per saepe, ut durae, et nimium egenae hiemes, eademque coris, et aquilonibus infestae, nudas, brumali eo tegmine, segetes, exurant penitus. Sin contra solito decidere altiores, sedentque postea, diutinae, novae hinc non raro agris iniuriae parantur. Nam, cum

Diffugere nives redeuntque gramina campis,ⁱ

vini gloria:

increscunt sinuosi amnes extra omnem modum, atque sementis herbescentem iam viriditatem cum limo obruunt, tum locis potissimum eluvio[p. 10.]nibus perviis, ab ima radice, non amplius vernaturam revellunt. Idem fit aestivis quoque imbribus, quia ex eorundem montium habitu, et frequentes decidunt, et multa saepe grandine permixti. Quibus rebus fit, ut fraudetur agricola proventu annuo: quod quia evenit frequentius, et excipientibus se frequenter annis, oportet rem familiarem agrestium angustam fieri atque aerumnosam. Haec in plana illa, beatioreque¹ Comitatus ora accidunt. In montibus *Styriae, Austriaeque* obsidentibus, steriliora iuxta ac calamitosiora sunt omnia; quod situs quidem, qui in agros frumentarios exarantur, uti suspensi, ita sabulosi sunt, et qua topheo, qua effoeta, argillaceaque gleba deformes: ut inutilia passim pineta positusque inaccessos alios nihil queramus. De porcorum, per silvas quercinas, proventu, saginaeque, supra fecimus iudicium. Praecipua in Comitatu per idoneos colles, vitis, et quod ea gignitur, vini gloria est. Princeps *Köszögiense*, non vernaculorum² modo; sed exterorum etiam iudicio habetur. Et superat omnino, cum generositate tum nativa illa aetatis patientia, vina, Comitatus omnia. Quam ob rem, *Semproniensium* iam, *Rustensiumque*, fructum tota trans-Danubiana Hungaria nobilissimum, aemulari coepit omnino, placuitque vinariis mercatoribus, non secus, quam si iisdem illis collibus fuisset editum. Proxime ad huius laudem accedit vitis *Vasbegyiensis, Robonczyensis, Keresztesiensis, Pogányiensis, et Csétyeniensis, Nuszناهegyensis, Szentbibrocziensis*, ac denique *Német-Újváriensis*. Tametsi enim neque praestantia, neque tolerandae aetatis patientia, adaequant vineta *Köszögiensia*; tamen fundunt vinum, probum oppido, et sive sapore, sive efficacitate *Köszögiensi* suppar, et [p. 11.] nota secunda dignissimum. Pomorum tam variis, gratisque generibus excellit, ut non facile reperias provinciam, quae huic fructus gloria praecellat. *Pruna* imprimis *Persica*, cerasaque et nuces castaneae praecipua nobilitate commendantur: apud *Köszögienses*, inprimis, ubi et ad molem³ alibi inusitatam

fructus hortenses:

¹ corr. ex *beatioresque* ² corr. ex *vernarum* ³ corr. ex *molam*

ⁱ Vide *Hor. Carm. IV. 7. 1.*

excrescunt, et ea sunt succi probitate, ut inter mensas secundas, etiam lautissimorum hominum, adponi videas, et magna gustus adprobatione comedi. Certe ab incolis passim, ac Viennam potissimum tanta cum gratia dono mittuntur, quanta in istiusmodi donariis esse potest maxima. Hinc nobilis ille adultusque mos, ut, sicuti *Posonienses*, cerasa praecocia, uvas primigenias *Sempronienses*, ita *Köszögienses* pruna Persica ad mensas regum primi adportent. Nec viliores sunt amygdalae,¹ pira item *Cosomana*, et *Pergamotena*, malaque tum *Cidonia*, tum *Bosnica*: ut sive praestantia fructuum, sive copia, nostra haec regio vicinis dudum coeperit anteire.

§. VI.

Quod ad rem pecuariam adinet: educat provincia †veriusque² pecudis genus maius, minusque. *Boum* forma, albicans est, mediocris magnitudinis; tametsi et hic maiores campi gignantur; montibus tamen robustiores, et ad rusticandum magis idonei: utrumque tamen genus, si macella domestica excipias, raro ad mercatus propellitur. *Equi* montana itidem regione sati, et fortitudine praestant campestri[p. 12.]bus, et specie;³ sed quod mirere, quum diu vivere possint alibi, oculorum hic usum amittant, et ante viribus deficiant;⁴ quod, utrum montanis exhalationibus, quae passim sulphurosae sunt, an onerum vectitandorum nimietati adtribuendum, viderint, quorum id cognovisse, cavissequae interest. Alioquin quadrigis nulli alii aptiores; ita, et compage molis comparati sunt, et robore. *Ovium*, ut alibi, hic etiam duplex genus est, domesticum alterum, quod *Hungaricum* vocamus, alterum exterum, seu *Germanicum*. *Bubali* rariores sunt, et *asini*; sed *porcorum* maximum utrobique montosa illa, et plana haec ora seminium propter silvorum regionis habitum, eundemque glandium divitem. Alba sunt plerique seta, et corpore oblongo, crasso tamen, ac pingui satis, eorum maxime, quos nemus *Farkaserdö* quotannis educat, et saginat. Perpetuo enim quercinis saltibus inerrant, atque aestivas iuxta, et hibernas haras isthic habent. Horum vagos greges, subulci, satyros diceret, ita feri sunt, ac silvestres, consecretantur;⁵ neque, nisi a pabuli inopia cogantur, ad suilia depellunt: alias, ubi eos dies deficit, et tenebrae obruunt, ibi noctes agunt, excitatisque ignibus, irrequietum alias gregem, quasi stabularetur, intra globum, quem semel fecere continerent. Mox, ubi aurora iniit, glandem iterum deciduam, et multa saepe nive obrutam per silvarum avia grunnientes, sectari pergunt. Ergo et subant foris, pariuntque. Certe, pinguedine saepe ad stuporem ubere proficiunt. Subulcorum [p. 13.] interea genus istud, quia perpetuo silvas pererrat, silvescit adeo, ut humanitatem quandoque exuisse visum sit. Nullum iis facinus intentatum: furta, latrocinia, et cum licentiosius adhuc agerent, homicidia, lusus fuit. Ea propter non raro patibula, isto satyrorum genere onerari necessum erat. Iam quae est magistratuum severa providentia, cicurari eos videas, et, si non penitus redire ad frugem, saltem exorbitare cautius, rariusque. Interea vix pecudis alterius, maior est in Comitatu nostro, suillo isto, cum domi utilitas, tum procurati aliunde, proventus. Quod qui fiat, supersedemus explicare. Celebrata ideo *Pannoniae* haec ora abs *Romanis* fuit.

Rei pecuariae rationes:

porcos saginandi modus:

subulcorum facinora:

¹ corr. ex *amigdalae* ² fortasse *utrumque* ³ corr. ex *specu* ⁴ corr. ex *defficient* ⁵ corr. ex *non sectantur* (!)

*glandium
ubertas:*

Plinius^{a.)} certe, *Historiae naturalis*, et situum orbis scriptor consultissimus, scite glandium hunc proventum, meminit. *Inde* inquit, *glandifera Pannoniae, qua mitescentia alpium iuga per medium Illyricum a septentrione ad meridiem versa, molli in dextra, ac laeva devexitate, considunt*. Proxima de Boiorum desertis, deque *Divi Claudii colonia Sabaria* item, et oppido *Scarabantia Iulia*, dixerat,ⁱ atque hinc exorsus glandifera Pannoniae commemorat. Quod vero, per medium Illyrici hos tractus deducat, facit hoc more veterum, qui latius producto Illyrico, Pannonias simul includebant. Haec siluisse famae fuisset dispendium. [p. 14.]

§. VII.

*Venatus,
et ferarum
genera:*

Venandi communis omnibus libertas est, quae quidem licentia quam sit per opportunissima saltuum lustra, foetificationi ferarum noxia, palam est; *cervos* sane iam fere delevit. Caprae frequentius occurrunt adhuc, omnium autem frequentissimi *leporos* eximia gustus gratia; nam qui ex ista regione *Sempronium, Viennamve* deferuntur, optime sapiunt. Sed iam et huius ferae, alioquin frequentissimae antea, parciore venatus esse incipit. *Vulpium* praeterea hospitium nescio an ulla regio aptior sit; maxime quod segnius hic capiantur. In primis ingens copia luporum, in ea silva¹ inest, cui nomen dederunt. Sed ursos, quantumvis montosa sit regio, haud tolerat. Quin et apri rariores deiciunt. Saepe tamen domesticum pecus, gregibus errore segregatum, et silvescens, aprorum loco intercipitur. Caeteroquin facile est ad coniciendum, silvestrium avium genera ubere heic foetura provenire solere. *Phasianis* enim demtis, qui mitiori aere delectantur, attagines quidem rariores, perdices autem gallinagines, tetraones, et varia turdorum genera, magno proventu silvosis illis locis, nidificant. ad quam regionis in hoc quoque genere ubertatem, si cura accederet, brevi aves hae, in eam multitudinem invalescerent, quae non domesticis tantum mensis; sed et vicinorum etiam, ac *Viennensium* imprimis pretio parabili posset sufficere. Avium domesticarum praecipua incolis cura, quas non ad foetificandum modo alunt, sed cumprimis ad ponenda ova, quorum hic tan[p. 15.]tus proventus est, ut fidem superare posse videatur: *Viennam* certe plaustris devehuntur. Altilium ista copia, dicterio locum fecit, ut si facete velint exagitare Comitatus huius inquilinos, vicini, *bubalam*³ *eorum volare* dictitent: innuentes nimirum, altilibus, atque imprimis, columbis eos eximie, et plus, quam bubala⁴ oblectari. Sed horum dicacitati facile obviant nostri, quod recensuimus alio loco. *Piscationis* vero tanta est opportunitas, ut singulis fere viris nobilibus singulae paludes, vivaria praestent. Tota enim regio, referta piscinis

*altilia
silvestria,² et
domestica:*

*piscationis
opportunitas:*

^{a.)} *Naturalis Historiae* Lib. III. Cap. XXVIII. initio p. 180. Edit. HARDUINI Parisiensis,ⁱⁱ ubi in nota tertia, quae est *Pannoniae glandiferae* adscripta, haec legas:⁵ *apud HYGENUM Lib. de Limitibus constit. p. 206. legimus, silvis glandiferis in Pannonia⁶ vectigal constitutum,*ⁱⁱⁱ quod ita sane est, referturque census saginae porcorum, per glandifera silvarum inter fructuosissimos redditus heriles.

¹ corr. ex *salva* ² corr. ex *sylvestria* ³ malim *bubulam* ⁴ malim *bubula* ⁵ add. a nobis ⁶ pro *silvis glandiferis in Pannonia* PLINIUS 1741. p. 180. in *Pannonia sylvis glandiferis*

ⁱ Vide PLINIUS 1741. pp. 179–180.

ⁱⁱ Vide PLINIUS 1741. p. 180.

ⁱⁱⁱ Vide *ibidem* (sunt verba editoris Plinii).

est, non ubique arte, sed natura factis. His quoties *Rabus* exundat, proluti pisces recentibus aquis, secluduntur; qui demum non tantum convalescunt ipsi, suppetente pabulo; sed etiam prolificant. Ea stagna, *Holt-Rabo*¹ nominant accolae, quod aquae, *Rabo* exundante, huc illapsae, emoriantur quasi, a profluente rescissae: tametsi omnino per subterraneos meatus participant, ex *Rabi* alveo; nisi coelum extra modum siccum sit, atque exaestuans. Hanc demum per lacunas, piscium capturam, fundorum heri sibi habent propriam, et, vel piscatoribus, iusto pretio collocant; vel per tributarias operas, ipsi instituunt. Neque tamen ideo piscium inopiam queruntur rustici. *Piscationis* genus insolens alibi, ista regione observavimus, quod hieme in paludibus, et profluente *Rabo*, a viris etiam nobiles summa cum voluptate institui consuevit. Nempe ubi gelu concreverunt aquae, iis locis, ad fenestrarum modum glaciem pertundunt, quibus confertissimos subtus pisces innatare usu didicerunt. Istis postea foraminibus adcumbunt piscatores, tridentem, bidentemve [p. 16.] *Neptuni*² non absimilem, sed exiliorem mole, manu tenentes. Uncos habet retortis cuspidibus, ita factos, ut semel impacti, nisi lacerato piscis corpore evelli nequeant. Hungaris instrumentum illud, *Zigony* dicitur. Tunc ubi foramina subeunt pisces, quod aurae captandae gratia frequentes faciunt, piscatores tridentem, ictu vehementiori, in destinatum piscem subito didunt, eumque confossum, haerescensibus intime uncis, in glaciem protrahunt, abiiciuntque ut gelu duretur. Quod aestate etiam faciunt, sed nocte illuni³ et nubila. Nimirum navigio, quod *monoxylon* vocamus, consenso, succensaque face, pisces alliciunt tanquam qui luminis sunt adpetentissimi, et immissis ad eundem modum, tridentibus confodiunt: qua de re^{b)} alibi data opera. Ceterum *luciorum* maxima ubique est frequentia, licet nec *percarum* copiam desiderare possis. Adsunt etiam *cyprini*, *thymalli*, *siluri* reliqui, pretiosissimaeque *trutae* vernae rivorum saxatilium, quos montium convalles iucundo strepitu deiiciunt.

§. VIII.

Ea provinciae parte, qua *Austriae*, *Styriaeque* obiacet, multum sulphuris educitur. Locus alter in editis montibus est, quem *Borostyán* Hungari, Germani *Berstein* vocant; alter *Tacsensdorff*,⁴ Hungaris *Tárca*, de quo iam diximus. Hic alte cuniculos agunt operae, quales alibi metallis eruendis solent excavari. Lapides inde, rudi saxo haud multum absimiles, ingenti copia eruuntur. Fodinis aediculae [p. 17.] adstructae sunt, partim liquando sulphuri, partim hospitii operariorum destinatae. Furnos hic videas compaginis vastissimae, in quibus perpetuus ignis fovetur. Solum †latere⁵ stratum est, divisio hinc, et illinc canalibus, per quos liquor sulphuris manat e lapidibus, ope ignis eductus. In his *catini* saxis sulphureis ad summum repleti, iustis interordiniis, disponuntur. Additur ignis perpetuus, ac luculentus, tanta vi, ut ferrum possit eliquare. Hoc itaque quidquid

*Fodinae
sulphureae:*

^{b)} De re Rustica, Parte III. Cap. III.ⁱ

¹ sic! ² corr. ex *Neptunum*; et recte *Neptuni* quidem scribitur in p. priore in custodis loco ³ corr. ex *illunii*
⁴ sic! ⁵ fortasse *lapide*, aut *latice*

ⁱ Partem operis „De re rustica” inscripti, ubi de hac piscationis modo agitur, Hungarice conversam vide in BÉL 1984. p. 369.

in mineris istis sulphuris est, excoquitur. Separato ita liquore, lapides in cumulum prope aediculam coacervantur, diuque sic sub dio prostant, dum vicissim aqua incocti viridissimum exhibeant vitriolum. Interim quoad lapides sub dio imbribus humectantur, vitriolo diffluunt. Sed elegantius postea est, quod coctione paratur. Operarii, ut plurimum *Germani* sunt, et *Boii*, parent tamen Comitibus *Batthyaniis*. Ista de natura, et opportunitatibus *Comitatus Castrī-Ferrei*. [p. 18.]

MEMBRUM II. POLITICUM

de

Incolis, et Magistratibus Comitatus Castrī-Ferrei.

S Y N O P S I S

<i>Quae Gentes oram hanc olim tenuerint</i> §. I.	<i>movit: quo eventu? virtus bellica</i> Ibani Güssingensis: et Henrici Günsiensis: §. IX.
<i>Nationes Comitatum incolentes, Hungari, Germani, Croatae</i> §. II.	<i>Albertus domandos Güssingenses statuit: infelici successu: frustra de eis apud Ladislaum regem queritur: Ladislaus ab Ibano captus opem ab Alberto implorat: bellum inauspicatum contra Güssingenses Albertus movit</i> §. X.
<i>Mores, occupatio, victus, et amictus incolarum</i> §. III.	<i>Belli inter Ibanum et Albertum redintegrati causae</i> §. XI.
<i>Magistratus provinciae</i> §. IV.	<i>Regis Andreae Veneti bellum Austriacum: pace cohibitum: Ibanus iterum a rege deficit</i> §. XII.
<i>Praecipuae Comitatus huius familiae:ⁱ Comites Güssingenses</i> §. V.	<i>Comites Güssingenses ad Albertum deficiunt: Iohannes et Henricus Strigonium occupant: duo fratres in eligendi Ottonis consilia incumbunt: Sacra Corona Német-Ujvarum</i>
<i>Prima Güssingensium belli tirocinia</i> §. VI.	
<i>Güssinga, Coenobium Ordinis S. Benedicti occupatur ab Andrea II.: patris culpa a filio compensatur.</i> §. VII.	
<i>Quomodo Comites Güssingenses, in arcis Német-Ujvár possessionem venerint?</i> §. VIII.	
<i>Stephanus rex contra Ottocarum bellum</i>	

ⁱ *Reliqua pars synopsis originalis ita se habet: „Eszterháziórum: Batthyány: Nádasdiórum: Erdődy: Kéry: Dráskovics: Szécsényi: Czapáry: Sigray: Niczky: Ostffy: aliique. §. V. Qui rebus, ex tam claris familiis, iam praesint, atque olim praefuerint. §. VI.” Quae autem argumento membri politici minime congruunt. Belius enim, uti apparet, membrum hoc novis partibus locupletavit, numero paragraphorum 46 novis aucto; hos vero novos paragraphos notis marginalibus haud instruxit, quam ob rem certe nec synopsis priorem transformavit. Ne igitur paragraphi illi 46 notis marginalibus carerent, notae illae a nobis sunt creatae; ex quibus hanc novam synopsis partem, quae nunc sequitur, concinnavimus. Vide etiam notam nostram i. in p. 279.*

collustrat: fratres in Croatia monasterium exstruunt: Güssingenses, per adfinitates, in aliarum familiarum nomina ditionesque transeunt §. XIII.

Arx Német-Ujvár in potestatem Ujlakiorum devenit: res gestae Nicolai ab Ujlak: filius Laurentius patris ingenium aemulatur §. XIV.

Familiae ceterae: Batthyánii: Petrus: Benedictus §. XV.

Franciscus: eius pace belloque studia §. XVI.

Virtus Francisci in clade Mohácsiana praecellit: Illyrici defensionem post cladem egregie procurat: Zápolyae partem temporarie sequitur: ad Ferdinandum desciscit §. XVII.

Urbanus, eiusque frater, Lupus §. XVIII.

Illyricum in Ferdinandi regis obsequio Franciscus continuit §. XIX.

Iterum laceratur Illyricum a sequacibus Zapolyii: quod tamen Batthyanius et Pekrius in fide Caesaris retentant: abdicat a praefectura Batthyanius §. XX.

Batthyanius non desinit in publicum consilere: Marcum Stansitium Ferdinando praefectum Szigethiensem creandum commendat: Maximiliani inauguratione vices Palatini obit: mors Francisci §. XXI.

Christophorus, Francisci ex asse haeres: Balthasar: prima eius in bello Szigethiano tyrocinia: Maximilianum ad comitia adventantem salutat: pompa inaugurationis Maximiliani, peregrino scriptore adumbrata: in epulis regiis dapiferis princeps praeponitur Balthasar §. XXII.

Balthasar cum Zrinio et Nádasdio felices in hosticum impressiones suscipit: castello Baicae exaedificando intersunt: Alibegus Szigethi praefectus eos adoritur: Batthyánii virtute ac astutia repressus. §. XXIII.

Batthyanius collegaeque in oram Poseganam expeditionem decernunt: In copias Scanderbegi Posegae praefecti incidunt: fit pugna atrocissima: Scanderbego occiso Turcae in fugam effunduntur §. XXIV.

Balthasar morbis impeditus copias suas in expeditiones mittit: cum Zrinio et Nádasdio victoriam de Sasvare Szigethi praefecto refert: post pugnam cum Zrinio reconciliatur: obiit Balthasarus §. XXV.

Franciscus, Balthasari filius: prima eius tyrocinia in Petrinae obsidione: victoriae christianorum ad Albam partae adest: Maximiliano archiduci Papam obsidenti se coniungit: in obsidione Canisae irrita constantia sua excellit: Francisci in reprimendo Némethio, duce Botskaii fortitudo ac prudentia: In tractatibus cum Turcis legati partes obiit: dignitates eius bellicae civilesque: quando mortuus sit, ignoratur §. XXVI.

An Wolfgangus Batthyanius huc referri possit: Adamus senior: quibus dignitatibus a regibus ornatus? Franciscus virtute bellica praecellens: Christophorus: a rege consiliarius primum, tunc generalis Hungariae Trans-Danubianae creatus: in ordinem baronum cooptatur: Franciscus IV: a rege banus renunciatur: Franciscus V. §. XXVII.

Adamus II.: fit supremus capitaneus: ad Thökölium invitatus desciscit: fide tamen intermerata §. XXVIII.

In Budae oppugnatione singularis Adami virtus et providentia palam factae: a Caesare merito honoratae: Batthyánii vigilantia Alba recuperatur §. XXIX.

Adamus Canisae oppugnandae adest: a Caesare dignitatibus cumulatur: filius eius Ludovicus: Carolus filius alter: Adamus iunior, Ludovici filius §. XXX.

Erdődii: familiae divitiarum auctor Thomas Bacocius: Petrus I.: Petrus II., pace belloque clarus: Thomas II.: Illyrici praeses creatus Turcas saepius profligat: Bosniae bassam ad Siscium dissipat: Illyrici praefectura se abdicat: mors eius §. XXXI.

Filii Thomae tres, Christophorus, Iohannes, Sigismundus: Christophorus primogenitus praematura morte abreptus: nec Iohannes vita longiore usus: Sigismundus natu minimus banus creatur: Petrus IV., eiusque

filius, Wolfgangus I.: Wolfgangi I. filii: Christophori filii tres: Gabriel: Georgius I.: Emericus I.: Petrinae supremus praefectus designatur: Filius eius Adamus adolescens moritur §. XXXII.

Nicolaus I. Wolfgangi I. filius: banatus honore ornatur: de Turcis victoriam reportat: gratiis Caesaris Pontificisque honestatur: obitus Nicolai §. XXXIII.

Gabrielis I. posteri: Georgius II.: singularis eius in patres S. I. pietas: laus viri ab encomiaste adornata: nuptiae Georgii: Christophorus Antonius: praefectura aerarii insignitur: etiam custos Coronae a principe eligitur: quod status aegre tulerunt: controversia comitiis MDCLXXXI. confocillata: pietas Christophori §. XXXIV.

Christophori filii: Ladislaus Adamus: fit episcopus Nitriensis: civilia eius officia: ad Polonos legatur: morbo correptus moritur: encomia eius: Georgius V.: castra sequitur: Castanicziensis praesidii praefectus creatur: ad procurandum aerarium admovetur: custos sacrae coronae deligitur, patris exemplo: in Consilio Locumtenentiali fit consessor: Gabriel Antonius: episcopus Agriensis renunciatur: Emericus II.: vitam agit otiosam: Iosephus: Georgii filii, ex Theresia, Pauli Esterházii filia §. XXXV.

Georgii II. propago: Alexandrus I.: Alexandrus II.: aerarii praefectus designatur: fit Comitatus Castriferrei supremus comes: filii Alexandri II. §. XXXVI.

Nádasdii: Thomas primum familiam illustrat: Spiram ad comitia Caesarea legatus mittitur: inde ad reginam Mariam prope rat: de obitu Ludovici Annam sororem edocet: arx Posoniensis regiaque gaza ei sociisque suis creditur: a Ferdinando rege arcis Budensis praefectus creatur §. XXXVII.

Turcae Budam obsident: Germanorum militum duces arcem hosti tradunt: Nádasdium reclamantem in carcerem iniiciunt: Nádasdium ex Turcarum custodia effugisse traditur: dubitatio auctoris: Thomas a Iohanne rege in gratiam receptus §. XXXVIII.

Praebet se Thomas Iohanni regi utilis: comitiis a Iohanne convocatis interest: Ad Sigethum obsidendum a Iohanne mittitur: ad Budam revocatur: ubi viriliter hosti repugnat: in comitiis, ne Grittus gubernator crearetur, Iohannem admonuit: ut Gritti iram effugeret, ex aula Iohannis decessit §. XXXIX.

Matrimonium Thomae: ad partes Ferdinandi accessit: Illyrici banus cum Petro Keglevics creatur: sub tempore inaugurationis Turcae Dubiczam occupant: Thomas Jeszenocziam cum milite recuperat: militis ardor rumore Solymanni adventantis cadit: post biennium praefectura decedit Nádasdium §. XL.

Necis accusatus actores eludit ad regemque confugit: iudex curiae creatus, comitiis MDXLVII. celebratis moderatur: liberam colonorum migrationem redintegrat §. XLI.

Expeditioni Castaldi interest Nádasdium: Georgius Monachus Isabellam ad Transylvaniam Ferdinando tradendam compellit: comitia Claudiopoli celebrantur, praesentibus Castaldo ducibusque reliquis §. XLII.

Bellum contra Turcas exortum: cum suis copiis obsidendae Lippae adest Nádasdium: ob Hispanorum insultum temerarium pugna atrox erumpitur: ducum primus Nádasdium in pugnam advolat, militesque hortatur: Georgius Monachus a Castaldo interficitur §. XLIII.

Nádasdium militem suum diligenter alit ac saepe contra hostem mittit: dignitas palatinalis a Ferdinando restauratur: Thomas palatinus ab ordinibus legitur. §. XLIV.

Palatinali honore insignitus ad diiudicandas causas animum adiicit: Turcarum grassationes: Eunuchus Szigethum obsidione cingit: Nádasdium exercitu contracto Babociam oppugnat: fusus a nostris Eunuchus: Jacobus, Thomae frater occidit: Ferdinandus, Caesaris filius cum exercitu Nadasdio se iungit: qui ut expeditionem prosequantur, a ducibus postulat: duces Corotnam statuunt obsidendam: capta Corotna bellum finitur §. XLV.

Stansitzius a Nádasdio honoratur: mos cadaverum excoriandorum: non a Hungaris, sed a Germanis ortus: felici bello recreatur Caesaris animus. §. XLVI.

Anno sequente bellum contra Turcas praeparatur: Ferdinandus ducibus excursiones vetat: Christophorus Nádasdius comitiis adest: arcem Hegyesdiam solo aequari curat §. XLVII.

Ferdinandus proceribus Maximilianum in regem commendat: Nádasdi responsio: Ferdinandus orationem eius in offensam vertit: palatinus non multo post moritur: laudes eius ab Istvánffio. §. XLVIII.

Franciscus, Thomae filius: Ursula Canisay in educando filio nihil residui facit: atque studiose

haeredia patris maritique adseruat: arcem Canisae cum coenobio Borsmonostorano permutat. §. XLIX.

Adolescens Franciscus domi latet: cuius rei causae: Rudolpo in regem electo innotescere coepit Franciscus: actus eius bellici: interest expeditioni anni MDLXXIX. susceptae: anno sequenti iterum cum sociis contra Turcas movet: Coppanum singulari stratagemate occupat: Sasvarem, Szigethi praefectum cum sociis fugat. §. L.

Rudolphus Posonium Comitiam indicit: Franciscus Pragam proficiscitur: expeditionem contra hostem movet: sed irrita conatu. §. LI.

§. I.

Variae olim gentes, et aliae quidem aliis diutius, in hac nostra provincia, diversabantur.¹ Post Pannonios, Boii, pulsi ex Italia, hic consederant. Factum id est, cum Scipio Africanus floreret, ante quem, cum tot millibus Boiorum, nemo imperatorum,² inquit AVENTINUS,¹ conflixit. Ingens bellum, magna victoria fuit, castra capta sunt. [p. 19.] Boii, post eam pugnam, extemplo, nempe biduo dederunt³ se, atqueⁱⁱ aleam⁴ belli tentare amplius detrectantes, cedendum fortunae victoris gentium populi rati, in has oras, demigrarunt.⁵ Centum quinquaginta annos sedes istas ad Arabonem tenuerunt, perpetuis, cum vicinis, bellis impliciti, quum toties laccessiti, in exilium, velut peregrinatum, tandem ad Getas secesserunt. Tunc regio fere omnis, quam Boii vacuefecerunt,⁶ ⁱⁱⁱ in solitudinem penitus redacta est, quam ob rem adpellatur⁷ a rerum scriptoribus, Deserta Boiorum. PTOLOMAEUS, Pannoniam superiorem, more suo, nominat: ceteri⁸ Noricis coniungunt. Operae pretium⁹ est, verba PLINII,^{c)}

Quae gentes oram hanc olim tenuerint:

c) [p. 19.] Verba sunt AVENTINI Annalium Boiorum Lib. I. Cap. XII. §. 41. p. 55. Edit. Gundlingianae,^{iv} et PLINII¹⁰ Libro III. Cap. 27. p. 179. Edit. HARDUINI, Parisiis MDCCXLI.^v fol. ubi mirare,¹¹ ne adtreccasse quidem, Deserta Boiorum, diligentissimum alioqui PLINII commentatorem in notis uberrimis.

¹ corr. ex *diversabatur* ² verba ante Scipionem hunc om. a Belio, vide AVENTINUS 1710. p. 44. ³ AVENTINUS 1710. l. c. *dederunt* ⁴ corr. ex *aliam* sec. AVENTINUS 1710. l. c. ⁵ pro *in has... demigrarunt* AVENTINUS 1710. l. c. *ad Tauriscos, Noricosque, et usque ad Histrum amnem, qui et Danubius, demigrant* ⁶ corr. ex *vacuefecerunt* ⁷ AVENTINUS 1710. p. 55. *appellantur* ⁸ AVENTINUS 1710. l. c. *caeteri* ⁹ AVENTINUS 1710. l. c. *pretium* ¹⁰ et Plinii add. a nobis; vide notam nostram v. ¹¹ malim *mirare*

ⁱ Vide AVENTINUS 1710. p. 44.

ⁱⁱ Hoc verbum a Belio est insertum, post quod iterum AVENTINUM citat, sententiis nonnullis ex opere omissis. Vide *ibidem*.

ⁱⁱⁱ Hic Belius iterum AVENTINUM citat. Vide notam eius c.).

^{iv} Vide AVENTINUS 1710. p. 55.

^v Vide PLINIUS 1741. pp. 179–180. *Certe, in textu non haec editio citatur, sed ea, qua AVENTINUS usus est; ille enim, non Belius locum Plinii, Belius vero locum AVENTINI operi suo inseruit.*

*auctoris*¹ *gravissimi, adscribere.*² *Noricis, inquit, iunguntur: lacus Peiso, deserta Boiorum: iam tamen Colonia Divi Claudii Sabaria, et oppido Scarabantia*³ *Iulia habitantur.*⁴ Successerunt rursus *Pannonii*, quos *Octavius*⁵ *AUGUSTUS* duce *Vibio* perdomuit, Romanasque colonias huc deduxit. Celebris erat, quae hanc regionem tenuit, colonia *DIVI CLAUDII*, legio item septima, et octava, praesidio provinciae, a *Galba*, et *Claudio* data, quas postea *Vespasianus* abduxit.^{d.)} Succedebant istis aliae, sed multis obnoxiae molestiis ob⁶ *Vandalorum* incursions, qui Romanos denique exturbarunt. Vix ista regione *Vandali* consederant, cum *Gothi* eos lacessere, et regionem sibi vindicare coeperunt, haud longe post ab *Hunnis* exturbati. *ATILA* enim, orbis ille terror, res *Hunnorum* his terris maximopere adfirmavit. Eo fati functo, filii, quos tantae dominationis impotes reliquit, invicem dissidentes, *Gothis*, succubuerunt: dum *Avares*, suis exciti sedibus, [p. 20.] *Hunniacum* imperium instaurarent denuo: felices futuri, si suis sedibus contenti vixissent. Sed ubi *Franco*s aliosque huius generis populos turbare coeperunt: ita eos castigavit *CAROLUS MAGNUS*, ut ademta *Pannonia*, iterum exterarum gentes in eam induxerit. Clara sunt, quae de his tradit *AVENTINUS*:^{e.)} *Arno* inquit, *archimystes*⁷ *Iuvavensis*,⁸ *qui iam ex Italia redierat, et Pipinus filius Magni iussu Regis cum exercitu in Orientalem Boiariae limitem quam maturrime, infesta, intentaque acie contendunt, Hunnos, ac Avares ulciscuntur, gentem excindunt, nomen delent, et reiectis Avaribus fines Boiariae, usque ad Dravi fluenta, promovent: ibi colonias Boiorum, Venedorumque, deducunt: coepere itaque in eo tractu, unde Hunni extrusi sunt,*⁹ *multiplicari Boii, atque Venedi: qui adhuc ibi mixti Ugris habitant. Venedos autem et Vandalos eandem gentem fuisse, SCHÖNLEBEN, clare ostendit.*^{f.)} Nec differunt ab istis *Sclavi*,^{g.)} quorum natio inde a primis *Vandalis*, de quibus supra diximus, mixta inter Boios, Gothos, et Longobardos, Hunnosque mansit; tametsi Slavicum nomen, posterioribus demum temporibus innotuerit, ipsique *Venedi* postliminio velut provinciae¹⁰ restituti, *Slavorum* nomine inclaruerint. Placet *AVENTINUS*,^{h.)} dum *Pannoniam Superiorem*, et, qui hanc ad Hungaros usque habitaverunt, populos, breviter sic [p. 21.] adumbrat: *Pannonia*, inquit, *toties mutatis cultoribus, saepe numero, variis est adpellata*¹¹ *nominibus. A Graecis, et Latinis rerum auctoribus*¹² *Pannonia ultra Dravum, citra vero a Romanis Noricum; PTOLOMAEO Superior Pannonia nuncupatur. Eadem Gallograecia quondam dicta a Scordiscis, Boiis,*

d.) LAZIUS Vienna Austr. Lib. I. C. v. p. 21.

e.) Lib. IV. f. 256. 257.ⁱ

f.) Vid. SCHÖNLEBENUS Carinol. Adparat. Cap. VI. §. XIII.¹³ fol. 201.

g.) *Primus* inquit SCHÖNLEBENUS I. c.ⁱⁱ *quantum hactenus licuit observare, Slavos nominavit IORNANDES, qui floruit Anno Christi DL.*

h.) Annalium Boiorum Lib. IV. Cap. XXI. §. 18.¹⁴ p. 449.ⁱⁱⁱ

¹ AVENTINUS 1710. I. c. *auctoris* ² AVENTINUS 1710. I. c. *adscribere* ³ AVENTINUS 1710. I. c. *Sarcabantia*
⁴ AVENTINUS 1710. I. c. *habitabantur* ⁵ sic ⁶ corr. ex *ad* ⁷ corr. ex *archimistes* sec. AVENTINUS 1580. p. 256.
⁸ corr. ex *Iuvarensis* sec. AVENTINUS 1580. I. c. ⁹ AVENTINUS 1580. p. 257. *fuerant* ¹⁰ corr. ex *provincia*
¹¹ AVENTINUS 1710. p. 449. *appellata* ¹² AVENTINUS 1710. I. c. *authoribus* ¹³ corr. ex III. sec. SCHÖNLEBEN
1681. ¹⁴ corr. ex 13. sec. AVENTINUS 1710. p. 449.

ⁱ Vide AVENTINUS 1580. pp. 256–257.

ⁱⁱ Vide SCHÖNLEBEN 1681. *Apparatus* p. 204.

ⁱⁱⁱ Vide AVENTINUS 1710. p. 449.

et ceteris¹ Gallis, hoc est Teutonibus, reliquiis Boiorum ex Italia pulsorum: et Brennis,² qui ex Graecia ducibus Euridano, et Thessalono³ eo commigrarunt. Post Gothos⁴ ab Hunnis ex Dacia pulsos, et mortem Attilae, Gothi⁵ et Rugi, hanc tenuere regionem; quocirca Gothia,⁶ et Rugilandia; moxque Longobardia; hinc Hunnia atque Avaria; postremo denique, Venedia et Boiaria, sicut⁷ ante Iulium Caesarem erat,⁸ fuit. Nunc, aetate scilicet Aventini,⁹ est sexcentos fere et viginti¹⁰ annos Hungaria: parum abest, quin et nostro aevo Turcia tandem fiat. Haec illae, quae, licet ad incudem revocata, paterentur emendationem; sed, quia generatim rite se habent, supervacuum duco recognoscere.

§. II.

Nunc, nationes, quae Comitatum hunc incolunt, ad tria possunt genera revocari. Hungari potiores sunt, eorum scilicet propago, qui post Hunnos, et Avares, provinciam recoluerunt. Tenent hi eam Comitatus partem, quae in orientem versa, silvosa planitie, collibus item viniferis, agris frumentariis, amoena varietate, longe, lateque diffunditur, atque crebris annibus interluitur. De moribus, et quae sunt in gente Hungarica digna observatu, supervacaneum habeo dicere: quod profusa in ea re diligentia elaboraverimus saepius. Hoc praetereundum non est, linguam huiusmodi Hunga[p. 22.]rorum trahere contagii quidpiam, tum a Germanis, qui hic, et alibi, mixtim cum Hungaris colunt: tum a Slavibus post Mohacsianam cladem huc perflugentibus. Cetera aviti decoris, institutorumque, tam sunt tenaces, quam qui maxime. Quin immo viros¹¹ nobiles, et qui dudum optimatum sunt ordini adscripti, sive magnificentiam spectes, sive quamcunque elegantiam aliam, vix ulli per Hungariam utramque Comitatu, aequiparari posse existimabis. Germani, Austriae Styriaeque conterminas sedes tenent, montana terrae positione, sed eadem haud aequae fertili. Hos Boiorum traduce propagatos esse censeo. Inde enim, ab eo tempore, quo prisci hic Boii consederant, perpetuo superabant, gentis eius, ac linguae homines. Praecipue temporibus CAROLI MAGNI redintegratae sunt Boiorum coloniae: cum iam antea pars quaedam, cum Avaribus, in gentem eandem coaluerint, nomen inde Boiavorum¹² sive Bavarorum indepti. Hi ab Hungaris, per dictionem Bombientz vocantur, a praepostera vocabuli Ietzt, id est nunc, modo, iam, pronuntiatione, quam ipsi, cum inficeta quadam aspiratione, et distorto sono efferunt. Etenim cum dicendum esset Iecz, ore rotundo, elemento e, cum i, simul contracto, non tantum literas illas depravant; sed etiam addito spiritu h, distentaque voce illa, barbarum in modum Hijezt eloquuntur. quod, quia a Germanis elegantioribus ferri nequit, Hijentzer eos, per contumeliam, nominant. Quid quod idioma Germanicum universim, atque eum in modum foedant,¹³ ut ab his, qui linguae adsueti sunt, tersiori illi, et Saxonicae suppari, vel aegre intelligantur, vel habeantur ridiculi: ita insolenter laedunt aures delicatiorum. Quid quod inficeti sermonis sit, equidem ita existimarim, dialectum esse, prisci oris Germanici: quam, si sub examen vocarent, antiquitatis Teutonicae gnari, deprehenderent,

Nationes
Comitatum
incolentes
Hungari,
Germani,
Croatae.

¹ AVENTINUS 1710. l. c. caeteris ² AVENTINUS 1710. l. c. Brenni ³ corr. ex Thesalono sec. AVENTINUS 1710. l. c. ⁴ AVENTINUS 1710. l. c. Gotos ⁵ AVENTINUS 1710. l. c. Goti ⁶ AVENTINUS 1710. l. c. Gottbia ⁷ AVENTINUS 1710. l. c. sicuti ⁸ add. a nobis sec. AVENTINUS 1710. l. c. ⁹ aetate... Aventini add. a Belio ¹⁰ pro fere et viginti AVENTINUS 1710. l. c. et viginti ferme ¹¹ corr. ex viri ¹² corr. ex Boiavorum ¹³ corr. ex foedent

credo, [p. 23.] multa, quae aut ignota sunt gentis suae hominibus, aut ex factibus¹ loquendi formulis, lucem possent foenerari. Faceta vero in aliis convictibus disceptatio non raro moveri solet: quaenam *Hijentziorum* in Pannoniae ora colentium, sit metropolis? *Güntzinum*? vel *Sempronium*? quum² et huc penetravit idem orationis *Germanicae* habitus. Et *Sempronienses* quidem, multa contentione, eam dignationem, a se amoliuntur, inque *Güntzienses*, liberaliter transferunt. Isti, contra, ita sunt comes atque submissi, ut totum hoc axioma, quantum quantum est, *Semproniensibus*, tanquam et fama potioribus, et omnis generis copia, haud gravate largiantur. Sed erit, opinor, lis³ ea tam diu pendens, dum amicae inter se urbes hae fuerint, quam ideo neque contestamur, neque componimus. Porro *Germani* huiates, simplices sunt homines, et aperti; sed in quibus tamen non paucos reperias, qui ruditatis obtentu, rusticam valeant versutiem. Linguas provinciae alias neque callent, neque addiscere gestiunt, nisi quibus qualiacunque sunt cum *Hungaris*, *Croatisve*, commercia. *Croatae* sunt re vera *Slavi*, ex illis maxime derivandi, qui Regnum Sclavoniae, ex se adpellatum, condiderunt, in istum Hungariae angulum, tunc delati, cum *Turca*, universa *Sclavonia*, potiretur. Omnino autem *Slavico* ore loquuntur, ideoque ab *Hungaris* vicinioribus, *Török*, iniquiore vocabulo nuncupantur. Ceteroquin cum *Croatis*, *Dalmatis*, et *Carnis*, facilius, quam cum *Bohemis* possunt comparari. Viliorem hi partem provinciae occupant, silvis, et montibus asperam, nec perinde fertilem, tametsi coloniis ipsorum aptam. Laboriosum enim genus est, et ad subigendos agros etiam refractarios duosque [p. 24.] natum. Sunt, qui *Valachos* provinciae adtribuant, sed pauciores eos, et qui arcu *Szalonokiensi*, quae Comitum est *Batthyanianorum*, adtribuantur: de quibus nihil sane habeo dicere.

§. III.

*Mores,
occupatio,
victus, et
amictus
incolarum.*

Utut vero lingua, et natione incolae nostri, differant, tamen moribus, et vivendi modo, magna invicem sunt similitudine. Habitus certe corporum, haud in multis diversus, statura iis mediocris, et compacta; membra fortia, et agris colendis idonea; hilares, et badii oculi, comae plerumque castanei coloris. At enim laboris, atque operum, non eadem omnibus patientia. *Germani* certe, *Hungaris* agricolae sunt diligentiores; *Croatae* utrosque aemulantur. Arma non facile arripiunt, nisi coacti, et ad defendendam pacem publicam: quod testatum satis, superque fecere,⁴ bello, quod ardet hucdum. Inde est, ut rerum novarum studio haud ducantur, nisi torrente quodam, sicuti nostra aetate evenit, rapiantur. Vicos ponunt diverso structurae modo. Commodius extruunt suos *Germani*; *Hungari* et *Croatae* tumultuario aedificandi more contendunt. Vestis omnibus *Hungarica* est, eademque caerulea, quae et feminis⁵ placet. Quas ut quodammodo⁶ reddant cultiores, chlamydibus investiunt, plerumque caeruleis. Plebs tamen *Germanica*, vili panno, quem ipsa textit, pro lanae habitu, albo amicitur. Calceamenta foeminis non minus, quam viris, cothurnata sunt, paucis exceptis, qui *Germanos* imitantur. Mutuis invicem connubiis miscentur, [p. 25.] *Germani*, cum *Hungaris*, atque *Croatis*, illis maxime in locis, ubi sui similem gentem haud retinent: nam ubi *Germani* sunt, aut *Hungari*, vel

¹ fortasse *veteribus* aut huic simile ² corr. ex *quam* ³ corr. ex *his* ⁴ corr. ex *facere* ⁵ corr. ex *foeminis*
⁶ corr. ex *quoddammodo*

Croatae, singulis suos anteferebant. Magni fit, nationibus singulis, sexus sequioris pudicitia: nullis ergo spectaculorum illecebris, aut oblectationibus aliis, virgines facile corumpuntur. Habetur et sua laus litteris, quibus sexus uterque solet erudiri, ut et legere libros possint, et, quantum ad rusticum vitae genus sufficit, scribere, id quod nosse est. Cetera, cultus negligentior, necessitati inservit magis, quam luxui. Agrestem herum, servumve, modica, aut nulla educationis indulgentia internoscas. Agris, vineisque colendis vitam plurimi occupant, pauci opificia addiscunt; mercaturae rarissimi dant operam. Hospitalitati, non alia gens magis indulget. Quemcunque¹ mortalium arcere tecto, nefas habetur.¹ Acceptum hospitio peregrinum, pro suarum fortunarum modulo, adparatis ferculis reficiunt. Imprimis humani sunt, cum vindemiatione distinentur. Tunc enim viatores, et qui forte fortuna prope fundos suos transeunt, multis, et conceptis verbis, ad cellas vinarias invitant; reluctantes etiam trahunt, immo abripiunt. quos demum non ante dimittunt, quam vino, intus maduerint, extusque. Certe, quibus cita sunt itinera, multum hac istiusmodi humanitate retardantur. Haec de rustico genere diximus. Contra, equestris ordo, ad omne decus, et gentis *Hungarae*, ornamentum, factus est. Et floret sane regio nobilitate multo, quam reris, copiosiore, elegantioreque. Cui rei, bella, priscis illis temporibus, isto collimitio gesta, laureatam dedere originem. Nam antequam *Turcae* caput extulerunt, perpetua, cum ducibus *Austriacis*, *Babenbergensi*[p. 26.] *bus* illis, in hac regione, bella intercessere: donec *Habsburgici* principes, rerum, et universim in imperio, et in adfina *Austria*, potirentur. Postea cum *Turcae* invaluerunt, necessitas incubuit regioni universae, ut arma corripere, tractaretque, et cum a finibus suis hostem averruncaret,² tum *Styriae* simul et *Austriae*, esset pro clypeo. Qua rei gerendae opportunitate usi expeditissimi quique, id fortiter factis apud priscos *Hungariae* reges, belli illa fulmina meruere, ut non equestri tantum dignitate donarentur; sed locupletarentur etiam latifundiis. Reges aemulabantur, primores ii nimirum, qui suas cohortes, turmasque, ex lege patria in bellum ducebant. Nam et hi, partim nobilibus fortunarum tenuiorum, partim agrestibus, qui praeclaram in bello navarunt operam, fundos in suis ditionibus adscribebant: quod quidem optimo usi consilio faciebant, ut, et nobiles in armis continerent, et viam sternerent plebeis, ad dignitatem equestrem, virtute olim adipiscendam. Emicuere, ea providentia, olim quidem Comites *Küszszingenses*, *Frangepani* postea, *Zrinii*, *Kanisaii*, *Batthyányii*, *Nádasdii*, et post initia seculi decimi septimi *Eszterházi*. Proinde non facile, nobilem familiam repereris, quae decora sua, fundosque, seu prece, seu pretio comparaverit. Regia omnes via, hoc est, virtute bellica, ad praerogativam nobilitarem, grassati sunt. quod nisi cum dispendio famae, silentio praeterire, nequivimus.

§. IV.

Comitatus administratio, vetere *Hungarorum* instituto, et hic penes optimates est. Et Supremi quidem Comitatus, quem infra cum laude commemorabimus, axioma, in

*Magistratus
Provinciae.*

¹ corr. ex *Quem quum* ² corr. ex *averuncaret*

¹ Cf. Tac. Germ. cap. 21. „Convictibus et hospitibus non alia gens effusius indulget. Quemcumque mortalium arcere tecto nefas habetur”.

haereditarium gentis Comitum [p. 27.] *Batthyány*, CAROLI III. Regis nuper *Hungariae*, atque *Caesaris* Augusti, singulari quadam indulgentia, abiit; cum ante, licet diutius plerumque uni familiae adhaeserit; vagum tamen fuerit, neque perenne cuiquam. Vicaria huic potestate sui centuriabantur,¹ nostra adhuc aetate, *Vice-Comites*, qui isthic, ob singularem *Comitatus* amplitudinem, more peculiari duo, singulis fere trienniis, eligebantur, is tamen ritus, publica Comitiorum sanctione, oblitteratus iam est: ut tota ea magistratus procuratio, uni admodum *Vice-Comiti*, lege alibi recepta delegitur. Postea *Notarii* sunt, ordinarius partim, partim, qui vicarias huius partes obit, cum necesse est. Est et accepti, datique commentariensis, *Perceptorem* nostri vocant. *tabulae iudicariae assessores, nobilium iudices*, quatuor, qui totidem *processibus*, cum binis singuli vicariis, ius dicunt. *Processuales* hinc adpellati. Atque magistratus hi omnes, publico in Comitio, quod *Supremus Comes* indicit, communibus, totius universitatis, magnatum, et nobilium suffragiis, eliguntur. Adduntur et quaestores, quos *Commissarios* dicunt, quibus †grandi² militis, si quem in *Comitatu* hibernare, aestivareve contingat, provincia demandata est. Coguntur autem Comitatus Comitiae, *Sabariam* praecipue, quam in rem praetorium illic multitudinis capax educi curavere provinciales. quod antequam ex lege^{a.)} fieret, *Köszögini* conventus eos celebrare, in more positum fuerat. Sed haec fere, et si quid porro in procuratione reipublicae apud nostros residui est, communi *Hungariae* more administrantur. [p. 28.]

§. V.

*Praecipuae
Comitatus
huius familiae:*

Ad illustres *Comitatus Castri Ferrei* familias quod attinet, laudatissimus earundem³ iam tum, post Christianam in *Hungaria* rempublicam institutam, proventus semper extitit. Rei occasionem, in nobilitatis, quae hic floret hodieque, originibus exponendis, nunc diximus. Nimirum, infestos mutuo limites, *Hungari*, atque *Germani*, plerumque habebant. quam in rem et viris opus erat, et munitionibus, castrisque limitaneis, quorum ope, nunc depelli finibus posset bellum, nunc propagari in hosticum. Itaque advertabant reges animum ad hos, quorum virtus bellica, rei militaris scientia, atque fides inconcussa, in hac eventuum varietate praecipue emicuit, dabantque operam, ut augustali sua liberalitate, hi arces limitaneas, fundosque illi militares, alii *Comitatuuum* honores indispicerentur: ut istis confirmati auctoramentis, seu patria esset defensanda, seu hostes intra fines suos coercendi, cum manu, tum consilio prodessent in commune. Non fert institutum, ut per singulorum regum aetates heroas istiusmodi designemus. Hoc adfirmato ausim scribere, vix regem fuisse, qui inde a S. STEPHANI temporibus, totum hunc limitem *Hungariae* non eadem hac providentia censuisset praemuniendum. Factum ergo his rebus est, ut comitatus *Austriae, Styriaeque* obiacentes, atque in his *Castri-Ferrei* in primis, militares omnium maxime evaderent, et frequentibus passim arcibus praemuniarentur, et viri iis imponerentur acres, ut ad ultima quaeque pro rege et patria subeunda

^{a.)} Decreto Anni MDCCXXIII. Artic. LXXIII. ubi Legem de aedificandis Comitatuuum praetoriis eiusmodi perlatam lege.

¹ corr. ex *centuriebantur* ² fortasse *curandi* sive *alendi* (aut *granandi*, ex *granare*, quasi aliquem grano alere, quae autem significatio plane inusitata) ³ corr. ex *eadem*

non magis prompti, quam fortes. Atque erat profecto, cur id facerent reges *Hungariae*, ac BELA quidem IV. cum primis, cui cum *Austriae* duce [p. 29.] *Friderico*, et hoc ab Hungaris caeso, cum *Ottocaro*, pertinacia cruentaque bella^{a.)} intercessere. Ea tempestate, *Comites Güssingenses*, uti ab Austriacis scriptoribus adpellantur, caput viresque, uni omnium maxime extulere: iam tum forte in arma provocati, cum ANDREAS II. semel iterumque *Styriam*, *Austriamque*, infestis signis invaderet. Sed inquirendum accuratius in gentis exordia est: imprimis, quod vix ulla eius mentio, in scriptoribus *Hungaricis* occurrit. Proinde exteros adeamus necesse est, et¹ ab his, cum priscae huic familiae, tum provinciae nostrae, lucem feneremur. Atque is quidem fuerit WOLFFGANGUS LAZIUS, qui eam nobis, liberali manu, adfundet. Insignis eius locus est, quemque prorsus huc attinere existimamus, quod plurium ex eo familiarum *Hungaricarum* origines patescunt. Ita vero ille:^{b.)} *Comites de Lavant, Sponhaym, Güssingen, et Martersdorff*,² in finibus *Austriae, Hungariae, et Styriae, late patentem ditionem tenebant: ubi et Güssingen Castrum, arcemque³ Pforthesteyn^{c.)}⁴ construxerunt, aliaque in vicinia Slanyng,⁵ et Pernsteyn,⁶ et Kobalsdorff⁷ oppida habuere. Günsium obsidione Turcica⁸ nobile, Rechnitz,⁹ Martersdorff,¹⁰ et Antau,¹¹ a quibus locis quoque cognomina hi Comites traxere: et in diplomatibus passim Comites nominantur, non solum a Güssingen, verum etiam a Martersdorff,¹² Slaunig,¹³ et Antau,¹⁴ et Rechnitz.¹⁵ Genealogiam postea Comitum eorundem, [p. 30.] filo¹⁶ tamen intercepto, pertexit: quam adscripsisse, multae fuerit utilitatis, eo quod in ultimo eius stirpis, *Ioanne de Canisa*,^{d.)} et qui unicam huius filiam in matrimonio habuit, *Thoma Nádasdy*, palatino *Hungariae*, desinit. Haec vero sunt, eorum, quos meminit, nomina, actus, matrimonia, atque posterii:*

a.)ⁱⁱ Legesis, compendio exhibita in HISTORIA DUCUM STYRIAE, in FRIDERICO Bellicoso, et OTTOCARO II.ⁱⁱⁱ

b.) De Gentium aliquot Migrationibus Libro VI. p. 188.¹⁷ sequi.^{iv}

c.) Lege *Phorchenstein*, sicuti infra. Hodie *Forchenstein*, Hungaris *Frakno* in agro *Semproniensi*, ditionis *Principum Eszterházy*. Sed *Güssingam* arcem non omnino condiderunt; sed validiorem fecerunt, capacioremque.

d.) ISTVÁNNFFIUS *Ladislau*m adpellat, loco, quem infra indicabimus.^v

¹ malim ut ² corr. ex *Marterdorff* sec. LAZIUS 1600. p. 188., ubi *Martersdorff* legitur ³ corr. ex *arcem* sec. LAZIUS 1600. l. c. ⁴ LAZIUS 1600. l. c. *Pfartenstayn* ⁵ corr. ex *Slanyng* sec. LAZIUS 1600. l. c. ⁶ LAZIUS 1600. l. c. *Pernstayn* ⁷ LAZIUS 1600. l. c. *Kobalsdorff* ⁸ LAZIUS 1600. l. c. *Thurcica* ⁹ LAZIUS 1600. l. c. *Rechnicz* ¹⁰ corr. ex *Martersdorff* sec. LAZIUS 1600. l. c., ubi *Martersdorff* legitur ¹¹ LAZIUS 1600. l. c. *Antauu* ¹² LAZIUS 1600. l. c. *Martersdorff* ¹³ corr. ex *Slany* sec. LAZIUS 1600. l. c. ¹⁴ LAZIUS 1600. l. c. *Antauu* ¹⁵ LAZIUS 1600. l. c. *Rechnicz* ¹⁶ corr. ex *filio* ¹⁷ corr. ex 118. sec. LAZIUS 1600.

ⁱ Haec nota marginalis a nobis addita, sicut abhinc singulae aliae uncis () inclusae in Parte Generali. in quibus componendis certe stylum Belii "marginalem" imitari conabamur, verbis saepe e textu mutuatis. Vide etiam notam nostram i. in p. 270.

ⁱⁱ Sic! abhinc enim quasi redintegratur ordo notarum.

ⁱⁱⁱ Vide SCHEZ 1728. p. 62–121.

^{iv} Vide LAZIUS 1600. p. 188. Certe, confudit loco citato Lazius familiam *Köszegi* („Güssingensis”) cum familia *Nagymartoni* (*Fraknói*) et *Kanizsai*, sicut etiam *Iván Nagy* admonuit. Vide NAGY 1857–1865. VI. 63–64. Vide etiam indicem nostrum, ad nomina.

^v Vide infra notam k.).

I. BERNHARDUS, *Filius Engelberti Comitis a Sponhaym, et Lavant, apud Carnos, Frater Sigefridi comitis*¹ *de Laubenaw*² *apud Styros, ac Henrici, adoptati ab Henrico*,³ *Duce Carinthiae, is primus ab imperio feuda quaedam in limitibus, et totum eum tractum impetravit, qui ex alpbibus Noricis in planitiem*⁴ *Pannoniae descendit*,⁵ *ubi sunt hodie confinia Austriae, Hungariae, et Styriae*,⁶ *ac oppidula, castraque visuntur Martersdorff*,⁷ *Stob, Kirchslag*,⁸ *Güns, Rechnitz*,⁹ *Slanyng*,¹⁰ *Güssing, Lokahaus, et Pernsteyn*.¹¹ *Floruit Henrico V. et Lothario imperantibus*.ⁱ

OBSERVATIO.

Carnos natione fuisse, *Güssingenses*, satis hinc adparet, adeoque origine *Slavos*: nam *Carnos* eodem genere satos esse, certum est. Aetas vero, quam BERNHARDUS iste, *Hungariam* subiit, atque isthic latifundiis locupletari coepit, quia in *Henrici*, et *Lotharii* tempora reiicitur a LAZIO, indicio est, extremis COLOMANNI temporibus, ea forte tempestate venisse in *Hungariam*, dum *Henricus V. Almus* ducem, cum exercitu in patriam reductum, fratri, *Colomanno*, tristi eventu, A. MCXIII. reconciliavit. Quidquid autem possessionum fuerit, quas, sive a regibus obtinuerunt, sive suo ipsorum aere, paraverunt, *Güssingam* certe nondum habuerunt in [p. 31.] potestate, quod integro post seculo¹² evenisse, ex arcis hac historia liquide patet.

*II. BERCHTRAMUS, *cum Fratribus Simone*,¹³ *ac Michaele floruerunt, circa Annum salutis MCCXVIII*.ⁱⁱ

OBSERVATIO.

Lacunam hic inter *Bernhardum*, et *Berchtramum*, fratresque, centum et quot excurrit annorum, intermitti videas. quo sane temporis procurso, multum increscere potuit Comitum *Güssingiensium* familia. Alioquin annus, a LAZIO designatus, is idem est, qui expeditioni *Hierosolymitanae*,¹⁴ in quam profectus fuit ANDREAS II., initia dedit. Reducem inde regem, bello *Austriaco*, iuisse *Güssingenses Comites*, infra coniectabimus. *Gerhardus de Roo*^{e)} *Michaelem*, et *Simonem*, Ibonis agnatos facit, et toto fere seculo post meminit, eo bello, quod *Ibanus* adversus *Albertum I.*, ducem *Austriae*, inauspicato suscepit. de quo infra numero IV. LAZIUS nos docebit.

^{e)} *Austriacorum Principum Historia* Lib. II. p. 52. edit. Oenipont. fol.

¹ add. a nobis sec. LAZIUS 1600. p. 188. ² LAZIUS 1600. l. c. *Leubenaw* ³ *de Muercztall* om. a Belio, vide LAZIUS 1600. l. c. ⁴ LAZIUS 1600. l. c. *planiciem* ⁵ corr. ex *descendunt* sec. LAZIUS 1600. l. c. ⁶ pro *Hungariae et Styriae* LAZIUS 1600. l. c. *Styriae et Hungariae* ⁷ LAZIUS 1600. l. c. *Martersdorf* ⁸ corr. ex *Kirchslay* sec. LAZIUS 1600. l. c. ⁹ LAZIUS 1600. l. c. *Rechnicz* ¹⁰ corr. ex *Slanyng* sec. LAZIUS 1600. l. c. ubi *Slanyng* (littera *n* ex culpa typographi conversa) ¹¹ LAZIUS 1600. l. c. *Pernsteyn* ¹² sic! quem autem errorem tamquam orthographiae Belianae congruum non correximus ¹³ LAZIUS 1600. p. 188. *Symone* ¹⁴ corr. ex *Hierosolimitanae*

ⁱ Vide LAZIUS 1600. p. 188.

ⁱⁱ Vide *ibidem*.

III. HENRICUS, *gessit bellum cum Ottocaro Bohemo, Austriae Principe propter fines. Idemque Belae Regi Hungariae triginta¹ millia armatorum duxit adversus Austriam, eiusque principem Ottocarum circa annum Domini MCCXLII.*ⁱ

OBSERVATIO.

In manifesto errore est LAZIUS, quando bellum cum OTTOCARO a BELA IV. infelicitate administratum in annum MCCXLII. reponit. Tunc enim *Tartari* post funestum ad *Sajonem* praelium, *Hungariam* [p. 32.] vastabant; *Fridericus* praeterea, ultimus e gente *Babenbergica*,² *Austriae* princeps, superabat adhuc. Ergo *Henrici* haec auxilia, in annum MCCLX. et qui sequuti sunt: quippe, bello *Styriae* caussa suscepto, nimium quantum infestos, reiicienda sunt. Lege, quae de *Henrico* infra,^{f)} LAZIO iterum praeunte, adnotavimus, uti alia omnia, ita non concilianda nobis.

*IV. HENRICUS et Ibo, fratres germani floruerunt circa annum salutis MCCC. Gesserunt bellum perniciosum pro finibus cum Alberto I., duce Austriae, Rudolphi Habsburgensis³ Caesaris filio. In quo bello amiserunt, ab Austriis expugnata: Martersdorff,⁴ Kobelsdorff,⁵ Katzldorff,⁶ et Rechnitz,⁷ et Günsium diu⁸ obsessum, vix in fide retinuerunt. Facta sunt anno nostrae redemptionis MCCXC.ⁱⁱ

OBSERVATIO.

Belli auctoramenta conspiratio *Austriorum, Styrorumque*, adversus *Albertum* ministravit. Neque contraivit *Andreas Venetus*, nuper, qualicumque⁹ beneficio ALBERTI, Rex Hungariae creatus, qui licet auxilia in bellum non misit, quod foedus cum Alberto haberet; tamen *Günsienses Comites* arma contra ipsum ferre non prohibuit.^{g)} Ergo IBANUS *Günsiensis*¹⁰ *Austriae fines, quae Hungariam coniungunt*,¹¹ *ferro, et igne vastat, pecora abigit, praedas agit, et ad moenia Novae civitatis* [p. 33.] *usque excurrit*,^{h)} sed non respondit initiis,¹² belli totius eventus. *Albertus* enim, ante opprimendum *Ibanum* ratus, quam seditio, *Austriacorum, Styrorumque* convalesceret, adversus *Günsensem*, cum XV. millibus suorum movet, ut qui iam caverat, ne comitibus ulla a suo rege auxilia mitterentur. Missi enim ad eum legati, ut foederis memor,¹³ *Günsenses* ab armis, et iniuriis abstinere

f) Ad Urbem Köszög. §. xvi.ⁱⁱⁱ

g) Roo Lib. I. p. 46. sequ. ubi conspirationis historiam legas.

h) Ibidem p. 49.

¹ LAZIUS 1600. p. 188. ² corr. ex *Babengergica* ³ LAZIUS 1600. l. c. *Habsburgensis* ⁴ LAZIUS 1600. p. 189. *Martersdorff* ⁵ LAZIUS 1600. l. c. *Kobelsdorff* ⁶ LAZIUS 1600. l. c. *Katzldorf* ⁷ LAZIUS 1600. l. c. *Rechnicz* ⁸ add. a nobis sec. LAZIUS 1600. l. c. ⁹ corr. ex *qualique* ¹⁰ ROO 1592. p. 49. *Günsensis* ¹¹ corr. ex *contingunt* sec. ROO 1592. l. c. ¹² corr. ex *iniciis* ¹³ post hoc verbum *ut* erronee, ut credo, descriptum a nobis del.

ⁱ Vide LAZIUS 1600. p. 188.

ⁱⁱ Vide LAZIUS 1600. p. 188–189.

ⁱⁱⁱ Vide in nostra editione p. 386.

iuberet, responsum tulerunt: nec posse cuiquam, pacem ab iis praestare, nec eorum conatus adiuturum; licere, ut, qui iniurias accepissent, eas bello persequerentur. Atque isto quidem bello *Mertersdorffium*, *Michael*, et *Simon*, *Ibani* cognati, praesidio tenere.¹⁾ Pergit LAZIUS:

V. EUSTACHIUS et LAURENTIUS *fratrueles*, *floruerunt*, *circa annum salutis MCCCXXX*. *Qui divisa ditione Laurentius Martersdorff*,¹ *Phorchtensteyn*,² *et Günsium possederat*; *coniugemque habuerat Margaretam*, *Ioannis Baronis de Haselau filiam Austriacam*; *alter vero EUSTACHIUS*, *beneficio Hungariae regum*, *quibus militaverat*, *Eusnaburgum*, *Sopronium*,³ *et ad Dravum amnem*, *Ankhenstayn acceperat*,⁴ *itemque in natali proprio solo*, *Schwertzenpach*⁵ *castrum*, *et*⁶ *Rechnicz oppidum tenebat*.¹

OBSERVATIO.

Poterant hi sane duorum fratrum, *Henrici*, et *Ibani*, numero IV. memoratorum, filii fuisse, [p. 34.] qui sub optimo rege CAROLO I. floruerunt. Venit in mentem suspicari, an non *Laurentius* iste primus fuerit, qui sive adfinitatis quodam obtentu, sive aliis inductus rationibus *Günsium*, seu *Köszöginum* Austriacis pignori dederit, vendideritve: tametsi et infra numero IX. ea de re suspicandi locus fuerit.

VI. PAULLUS,⁷ NICOLAUS, et IOANNES,⁸ *cognati florere circa annum redemptionis nostrae MCCCCLX*. *Quorum Paulus in coniugio habebat Elisabetham*,⁹ *Alberonis*, *domini de Pettendorff*¹⁰ *filiam Austriacam*, *Caroli Regis Hungariae Marescalcus*,¹¹ ⁱⁱ *quem iudicem curiae vocant*. *Nicolaus vero uxorem habuerat*, *Thomae*, *Comitis de Pozing*¹² *et S. Georgio filiam*: *Ioannes vero*, *vulgo a sede adpellatus*, *comes*¹³ *de Hofflyn*,¹⁴ *ex nescio qua coniuge*, *Georgium Comitem de Höfflin*¹⁵ *progenuit*.

OBSERVATIO.

In ordinem chronologicum redigendus hic iterum est LAZIUS. Nam CAROLUS I. Hungariae Rex, iam tum Anno MCCCXLII. vivere desierat. Si itaque aetatum cognatorum Comitum rite subduxit *Lazius* rationem,¹⁶ sub LUDOVICO M., Caroli filio floruisse eos oportuit. *Paullum* certe Iudicem Curiae, sive *Caroli*, sive *Ludovici*, nusquam in diplomatibus reperi. Istud dignum observatu est, iam tum et opibus, et clientelis per

¹⁾ Idem Lib. II. p. 52.

¹ LAZIUS 1600. p. 189. *Martersdorf* ² LAZIUS 1600. l. c. *Pfartenstayn* ³ LAZIUS 1600. l. c. *Sopronium*
⁴ add. a Belio, vide LAZIUS 1600. l. c. ⁵ LAZIUS 1600. l. c. *Schwerczenpach* ⁶ LAZIUS 1600. l. c. *ac*
⁷ LAZIUS 1600. p. 189. *Paulus* ⁸ LAZIUS 1600. l. c. *Iohannes* ⁹ LAZIUS 1600. l. c. *Elisabetam* ¹⁰ LAZIUS
1600. l. c. *Pettendorff* ¹¹ LAZIUS 1600. l. c. *marescalcum* ¹² LAZIUS 1600. l. c. *Pozying* ¹³ add. a nobis sec.
LAZIUS 1600. l. c. ¹⁴ LAZIUS 1600. l. c. *Hofflyn* ¹⁵ LAZIUS 1600. l. c. *Hofflyn* ¹⁶ *rationem* add. a nobis

ⁱ Vide LAZIUS 1600. p. 189.

ⁱⁱ Fuit ille Paulus Köszegi, ut infra clarius edocebitur.

Hungariae citerioris fines valuisse Comites de Bozin et S. Georgio, fuisseque adfinitate iunctos optimatibus Hungariae. [p. 35.]

VII. PETRUS, *vulgo a sede sibi distincta, Comes ab Antau,¹ nominatus, Hungarica quoque adpellatione² Cisca³ dictus, qui floruit circa annos salutis nostrae MCCCL., ac Casparem filium progeniuit, qui sine filiis moriturus, Paulo patrueli praedia sua, ac pagos legavit, cuius amita, Margareta⁴ nomine, primo Rudolpho de Stadekh, et exinde, primo marito extincto, Udalrico a Stubenberg nupta fuit.¹*

OBSERVATIO.

De his non habeo, quod maximopere moneam, quam quod ex aetatis, cum prioribus, vicinitate, et *Casparis*, in patruelem liberalitate, colligam, *Petrum* quidem, proxima cognatione *Paulo I.* et⁵ huius fratribus coniunctum fuisse, dedisseque operam *Comites*, ne in alienigenas latifundia sua quocunque iure transferrentur. Sed ne id sine observatione dimittenda esse reor, *Stadekhios*, et *Stubenbergios*, Hungaram in matrimonio habuisse.

VIII. Henricus et Iban, *hoc nomine secundi,⁶ quorum prior a castro constructo, Comes de Pernstein,⁷ vocabatur, et agros quosdam, non⁸ procul a Neunkirchen,⁹ et Piestingo amne possidebat, a principibus Austriae collatos,¹⁰ IBANUS vero, Comes a Martersdorff¹¹ adpellatus,¹² cognominem filium reliquit, et filiam, cuidam domino, ab¹³ Erenuels,¹⁴ Styro¹⁵ collocatam.ⁱⁱ*

OBSERVATIO.

En ortus Arcis *Pernsteyn*, Hungaris *Boros*[p. 36.]*tyánkő* dictae,¹⁶ atque saepius ab Austriacis, publico, privatoque iure possessae. Fallor, annon ei rei, agri illi, beneficiario iure Principum Austriae extra fines Hungariae possessi, adfinitates item, cum exteris initaе, occasionem praebuerint.¹⁷ Ceterum, Iban, *Slavicum* nomen est, *Carnis* usitatum. quod illi *Ivan* pronunciant: quod et reliquae gentes, oris *Slavici*, *Russi* cum primis, faciunt. Est autem detortum ex *Ioanne*¹⁸ vocabulum.

IX. PAULUS, et NICOLAUS *hac adpellatione¹⁹ secundi, quorum Paulus Annam Comitissam de Pözinga,²⁰ ac S.²¹ Georgio, sibi desponsaverat, dotis illi loco concessis, Schadendorff,²² et Drausdorff,²³ in finibus Sopronii²⁴ sitis pagis. NICOLAUS vero aere alieno pressus multa*

¹ LAZIUS 1600. p. 189. *Antaw* ² LAZIUS 1600. l. c. *adpellatione* ³ LAZIUS 1600. l. c. *Ciscus* ⁴ LAZIUS 1600. l. c. *Margaretha* ⁵ corr. ex *ex* ⁶ in hac stirpe om. a Belio, vide LAZIUS 1600. p. 189. ⁷ LAZIUS 1600. l. c. *Perustayn* (menda typogr.) ⁸ LAZIUS 1600. l. c. *haud* ⁹ corr. ex *Neukirchen* sec. LAZIUS 1600. l. c., ubi *Neunkyrchen* ¹⁰ LAZIUS 1600. l. c. *collata* ¹¹ LAZIUS 1600. l. c. *Martersdorf* ¹² LAZIUS 1600. l. c. *adpellatus* ¹³ add. a nobis sec. LAZIUS 1600. l. c. ¹⁴ corr. ex *Ernuels* sec. LAZIUS 1600. l. c. ¹⁵ LAZIUS 1600. l. c. *Styrio* ¹⁶ corr. ex *dicta* ¹⁷ corr. ex *praebuerunt* ¹⁸ corr. ex *Ioannes* ¹⁹ LAZIUS 1600. p. 189. *adpellatione* ²⁰ LAZIUS 1600. l. c. *Pozzinga* ²¹ LAZIUS 1600. l. c. *sancto* ²² LAZIUS 1600. l. c. *Schadendorff* ²³ LAZIUS 1600. l. c. *Drausdorf* ²⁴ LAZIUS 1600. l. c. *Sopronii*

ⁱ Vide LAZIUS 1600. p. 189.

ⁱⁱ *ibidem*.

pecunia a¹ Iudaeis, per Nicolaum a Verchtenau, liberatur. Floruit circa annum Domini MCCCC.ⁱ

OBSERVATIO.

Altera haec *Comitum de Bozin, et S. Georgio*, adfinitas cum *Güssingensibus* est. *Nicolaus* interim alienator haerediorum suorum fuisse coniiicitur, eo, quod ab homine extero, e potestate *Iudaeorum*, repraesentato, quo apud eos nomina fecerat, eliberatus est. Erant nimirum exteri, et in his vicini, fundorum *Hungaricorum* avidi, quod norunt sane, quibus occasio suppetebat,² ad diplomata inspicienda. Foeda autem res est, quod *Iudaeis* ad eum modum inolescere permiserit, SIGISMUNDUS, cuius aetate haec gesta sunt, ut ne ab optimatibus quidem manus abstinerint; quos tamen LUDOVICUS, socer suus, regno pulsos, mirum in modum fregerat. [p. 37.]

X. PAULUS, *hoc nomine in stirpe ista tertius ex Anna, Ioannis³ a Pottendorff,⁴ reguli Austriaci filia, progenit duas Filias, Margaretam⁵ et Waldburgim:⁶ a quibus Albertus, Dux Austriae, Arcem Phorchenstayn⁷ emerat circa annum nostrae redemptionis MCCCCXVIII.ⁱⁱ*

OBSERVATIO.

Ita solent extera et inconsulta connubia! Illud tunc mitigabat hanc *Phorchenstayn*, sive *Arcis Frakno* iacturam, quod in potestatem *Alberti V.*, regis postea *Hungariae⁸* venit. Quid vero de ditone universa, quae arci adscripta fuit, longe amplissima, statuamus? equidem credo, et hanc, simul cum arce, alieni iuris factam, diutius alienis manibus adhaesisse. Atque haec prima *arcis Frakno* alienatio, ab *Hungaria*, fuit; ideo notanda, quod plures sequutae sunt postea.

XI. IOANNES, *hoc nomine secundus, legitur spondisse pro Domino Alberto a Pottendorff,⁹ Austriaco barone, ratione aliquot mille¹⁰ aureorum.ⁱⁱⁱ*

OBSERVATIO.

Sordebat, quod coniiicere est, his *Ibani* nomen, qui in eadem gente, *Ioannis* nomine adpellari maluerunt. Nam *Slavicum* illud, gentilitium propemodum fuit, *Comitibus Güssingensibus*. Ceteroquin, sponsio, cui se non dubitabat ingerere Ioannes, indicio est, quam observans fuerit consanguinitatis, quae genti, post natum [p. 38.] ex *Anna Pottendorffia*, Paulum tertium, fuit arctissima.

¹ add. a nobis sec. LAZIUS 1600. l. c. ² corr. ex *suppetabat* ³ LAZIUS 1600. p. 189. *Iohannis* ⁴ LAZIUS 1600. l. c. *Pottendorff* ⁵ LAZIUS 1600. l. c. *Margaretham* ⁶ LAZIUS 1600. l. c. *Waldburgim* ⁷ LAZIUS 1600. l. c. *Pforchtenstayn* ⁸ hic verbum *potestatem* erronee iterum descriptum a nobis del. ⁹ LAZIUS 1600. p. 189. *Pottendorff* ¹⁰ sic

ⁱ Vide LAZIUS 1600. p. 189.

ⁱⁱ Vide *ibidem*.

ⁱⁱⁱ Vide *ibidem*.

XII. WILHELMUS, *is Ducibus Austriae, impignorasse legitur Phorchenstayn,¹ Kobelsdorff,² et Lansee circa annum MCCCCXLV. cuius³ uxor, Anna, Viennae apud Augustinianos, multa fundavit.ⁱ*

OBSERVATIO.

Colligas hinc aere alieno exemptam fuisse arcem Phorchenstayn, ab aliquo Günsiensium Comitum, quippe, Alberto Austriaco suis finibus adiectam. Forte rex Hungariae creatus, ultro et sine argento, uti popularis esset, regno eam restituit. Tenacius postea, in novo pignore haesisse, aetas illa satis testatur. Uxorem Wilhelmi Austriacam fuisse partes⁴ producit.

XIII. IOANNES, *et EMERICUS duo fratres erant.ⁱⁱ*

OBSERVATIO.

Nihil praeterea de iis meminit LAZIUS, sed neque suppetit nobis quiddam, quam quod existimemus exolevisse sensim titulos *Güssingensium Comitum*, posteaquam, toto ante seculo, a Canisa, more Hungarico, *Kanisaii* coeperunt salutari.

XIV. IOANNES *hoc nomine quartus vulgo Comes de Lokenhaus et Canischia adpellatus.⁵ Ab hoc Maximilianus Caesar Phorchenstayn⁶ tertium emit, atque ut a Sigismundo [p. 39.] comite de Haga Neüburgensem ad Oeni ripam Comitatum compararit,⁷ auxilio fuit. Eratque sui generis postremus, unica relicta Filia, quam Thomas Nadasdius,⁸ Hungariae satrapa, qui in finibus Austriae agros habet, sibi desponsavit.ⁱⁱⁱ*

OBSERVATIO.

His ergo maioribus sati fuerunt *Kanisaii*. quod, vel ignorarunt rerum *Hungaricarum* scriptores, vel dissimulaverunt consulto, sed vero, socerum *Thomae Nadasdii*, ISTVANFFIUS^{k.)} *Ladislauum* adpellat, haud vero *Ioannem*, cuius ille filiam unicam duxerit. Illud certum est, ex illustri hoc matrimonio *Comites Nadasdios* propagatos, maternum quidem genus ad *Güssingenses Comites* referre. Sed quae de *Comitatu Neüburgensi*, quem MAXIMILIANO Caesare patrocinate, comparavit, in *Bavaria*, *Thomae* socer, narrantur in *Lazio*, non

k.) Libro XII. p. 192. 30. Bethlenius Lib. II. p. 64.^{iv}

¹ LAZIUS 1600. p. 189. *Pforchtenstayn* ² LAZIUS 1600. l. c. *Kobelsdorf* ³ corr. ex eius sec. LAZIUS 1600. l. c. ⁴ fortasse *annales* ⁵ LAZIUS 1600. p. 189. *adpellatus* ⁶ LAZIUS 1600. l. c. *Pforchtenstayn* ⁷ corr. ex *comparavit* sec. LAZIUS 1600. l. c.; *compararit* autem aequè erroneum reor, pro quo *compararet* ponendum esset ⁸ LAZIUS 1600. l. c. *Nadastinus*

ⁱ Vide LAZIUS 1600. p. 189.

ⁱⁱ Vide *ibidem*.

ⁱⁱⁱ Vide *ibidem*.

^{iv} Vide ISTVANFFY 1622. p. 192., et BETHLEN 1684–1690. p. 64.

congruunt cum chronologiae rationibus; quod *Maximilianus* quidem, Anno MDXIX. pridie *Idus Ianuarii* morte sua, defunctus est; nuptiae vero *Nádasdii*, tribus fere post lustris celebratae sunt. Unde coniicias, patrem *Ladislai*, cuius filiam unicam in matrimonio habuit *Thomas*, fuisse *Ioannem* hunc, adeoque familiae *Güssingiorum* iuxta et *Kanisaiorum* penultimum, minime vero postremum, sicuti adserit *Lazius*. Decuit haec e tenebris, quibus obruta fuerant, eruere, et in luce publica collocare, ut ad eum modum, [p. 40.] et provinciae *Castri-Ferrei* antiquae res illustrarent, et familiarum mutuae inter se cognationes recolerentur. Atque est sane, cur mireris, illustria haec et antiqua *Comitum Güssingensium* nomina, obliterari hucusque a scriptoribus patriis potuisse, quum non minus opibus, quam auctoritate gens ea, inde a seculi duodecimi initiis, valuisse, apud exteros rerum auctores, legatur. Proinde haud lusisse operam, videbimur, si, quae hi sparsim, de eorum actibus commemorarunt, uno hic¹ fasce fuerimus complexi.

§. VI.

(Prima Güssingensium belli tirocinia.)

Prima *Güssingensium* belli tirocinia tum posuisse existimarim, cum *Emericus*, et *Andreas* fratres de principatu dimicarent. *BELA*² enim III., ne opibus regni in duos filios divisus, vires adtenuaret, summam rerum penes *Emericum* esse voluit: ac ita quidem, potentiae adversus exteros; non item paci domesticae consuluit. *Andreae* secundo genito, cum ducis titulo, opima praedia, et arces non paucae adsignatae, luxus et irrequietis potius, quam compescendae cupiditatis instrumenta. Seponendam praeterea illi parens magnam vim signati argenti curaverat, qua in Hierosolymitanam³ peregrinationem, quippe ex patris voto, quod ille haud potuerat exequi, obeundam. Continuit se intra privatam fortunam *ANDREAS*, tamdiu, cum ex opimo hoc patrimonio, superabant iuveniliu cupiditatum irritamenta.⁴ Mox ubi rem domi arctiorem sentiret, neque suppeteret amplius, unde volupta[p. 41.]tum alimenta prensaret,⁵ regno, quod obtinebat *Emericus*, avidissime inhiare coepit. *Adiunxere* inquit anonymus¹⁾ *pars procerum, ad praecipitem iuvenis ambitionem studia. His demum aspirantibus,*⁶ *gliscentes igniculi in luculentam flammam erupere, qua Styria Austriaque subinde adflata.*⁷ Ita reor, praecipuas in hac tumultuatione partes, a Comitibus *Güssingensibus* gestas⁸ fuisse; nisi forte aut se ipsos ignoraverunt adhuc, aut ab indole sua penitus desciverunt. Trahor in hanc sententiam, quod et arma ista Hungariae ora parasse *ANDREAM* oportuit, et ex ditionibus *Güssingensium* in Styriam Austriamque impressiones suscepisse. Postea, cum frustra arma ponere a fratre *EMERICO* rege fuisset iussus, Hungaria eiectus, ad *LEOPOLDUM*, cuius provincias foedaverat, exul se recepit, acceptusque hospitio fuit eo pronius, quo magis temerarium hostem, isto sibi beneficio devinctum cupiebat *Austriacus*. Quem vero tunc sequutos fuisse comites *Güssingenses* opinemur. Extorrem *Andream* meminerunt sane:†⁹ ergo

¹⁾ Historia Ducum Styriae, in *LEOPOLDO* II. p. 38. ⁱ

¹ corr. ex *hi* ² corr. ex *Bella* ³ corr. ex *Hyerosolimitanam* ⁴ corr. ex *iritamenta* ⁵ corr. ex *praensaret*
⁶ SCHEZ 1728. p. 38. *aspirantibus* ⁷ SCHEZ 1728. l. c. *afflata* ⁸ add. a nobis ⁹ hic in textu aliquid desiderari existimaverim

ⁱ Vide SCHEZ 1728. p. 38.

Emerico^{m.)} militasse, ut culpam priorem eluerent, existimandi sunt. Quas tamen consilii rationes, et privatim sibi utiles, et in commune salutare, migravisse tum puto, quando Leopoldus, profligato Emerico, gloria, quam fructu maiore, Andream in Hungariam reduxit. Nam ea fuisse indole Güssingenses, ut fortunam¹ sociorum sequi maluerint, quam fidem; actus, et bella ab iis gesta satis condo[p. 42.]cent. Fratrem² brevi post functo Emerico, ex captivo tutor Ladislai, Emerici filii impuberis, sed vivo patre inaugurati, factus Andreas, Regnum tamdiu usurpavit, dum mortuo rege puero, haud tamen sine armorum^{n.)} strepitu, dignitatem, cupidius, quam decebat, adpetitam, indeptus est. In morem pene abierat, ut Hungari duces, sive cum parentibus diffiderent, sive cum fratribus, consilii ad ultimum impotes, in tutelam se principum Austriacorum insinuarent. Eadem haec fortuna fuit Belae, Andreae Hierosolymitani filii: quippe qui iram patris declinaturus, apud Leopoldum, quem nunc laudavimus, perfugium reperit. Indignationis paternae causa fuit, quod Bela datam sibi a patre uxorem Mariam,^{o.)} Theodori Lascaris Imperatoris †filiam semel³ repudiatam†⁴ iterumque iussu Pontificis M. in thorum receptam, recusavit dimittere denuo.^{p.)} Nullam hic equidem Comitum Günsiensium mentionem reperio; sed suspicor tamen haud sine ratione studuisse, tunc quoque, *Belae*, adversus patris eam austeritatem; causam⁵ infra contestabor. Successit mitissimi ingenii principi Leopoldo, ultimus e gente Babenberg, Fridericus, quem primum adpellant scriptores, qui ut rerum in Austria Styriaque potitus est, non cessavit, cum vicinos reliquos Bavaros, et Bohemos, tum Hungaros etiam, armis, prout lubido ferebat, incessere. Cruentum ideo bellum ab Andrea, in Styriam commotum, quod insanam agrestium multitudinem, quae arma, absente iusto exercitu, adversus Hungaros inauspicato cor[p. 43.]ripuerat, clade miserrima ad interuersionem delevit. Extorsit profecto pacem FRIDERICO ANDREAS^{q.)} eo facilius, quod difficiliores tunc res Austriaci fuisse. quam tamen, non modo non servavit intemeratam; sed anno MCCXXXI. novo bello foedavit, quando Hungariam, praeter belli iura, principisque dignitatem, igni, ferroque, qua potuit, perrumpens⁶ dirum in modum evastavit, non sacris, non profanis, seu aedibus, seu thesauris, pepercit. Continuit se tantisper cum exercitu ANDREAS, dum hostes, amisso aculeo, torpere inciperent. Nec eum fefellit sagax institutum. FRIDERICUS

^{m.)} EMERICI fratris bello moderationem ultra fidem dilaudat BONFINIUS⁷ Dec. II. Lib. VII. p. 275.⁸ seq.ⁱ ubi et de Andreae,⁹ in fratrem, molitionibus, legas.

^{n.)} S. Coronam enim *Hungariae*, una cum immensis opibus, ac filio regulo, secum rapuerat, *Constantia*, vidua *Emerici*, seque tutelae *Leopoldi*, cum his opibus crediderat. Ergo ad arma ventum, quorum tamen rabiem, mors LADISLAI pueri intervertit: ac mater ad *Petrum* fratrem in *Aragoniam* discessit. Idemⁱⁱ p. 39.

^{o.)} Ibidem p. 54.

^{p.)} Gesta haec fuisse A. MCCXXIII. et IV. annales exteriⁱⁱⁱ indicant.

^{q.)} Belli pacisque eius historiam, lege Hist. Ducum Styriae in Friderico I. p. 65. sequ.^{iv}

¹ corr. ex *fortunarum* ² corr. ex *fratris* ³ *filiam semel* add. a nobis; haud dubium quin hic ms. corruptum sit ⁴ corr. ex *repudiare* a nobis; vide notam priorem ⁵ corr. ex *causa* ⁶ corr. ex *perrumpere* ⁷ corr. ex *Bomffinius* ⁸ corr. ex 225. sec. BONFINI 1581. p. 275. ⁹ corr. ex *Andrea*

ⁱ Vide BONFINI 1581. pp. 275–276.

ⁱⁱ „Idem”, ut in nota I.); unde coniectare possis notam m.) posterius a *Belio* esse insertam.

ⁱⁱⁱ Vide SCHEZ 1728. p. 54.

^{iv} Vide SCHEZ 1728. p. 65–66.

enim, collocato in stativis milite, dum opimam praedam, cum suis, deglubit, rumor subitus diditur, Hungarum, cum ducentis millibus, versus Austriam militari via tendere, filios item suos, BELAM, et COLOMANNUM diversis itineribus Austriae iam iam immingere. Ille proinde, capto ex arena consilio, triginta millia pro finibus Austriae Hungaris obiicit. *Priusquam ad manus ventum esset, quemadmodum habet Anonymus,¹ i quo pan-niceo² terrore adflati,³ nescio, in foedam adeo fugam vertuntur, ut nemo unus, frontem⁴ obverteret, etsi tercentum duntaxat Hungari⁵ fugientes insequerentur. Inde Andreas, nullo resistente progressus, quidquid villarum, oppidorum, arcium, Viennam usque occurreret, funditus evertit, expilatis per otium domibus, ignes pari, qua nuper FRIDERICUS ferocia iniicit.⁶ Anne vero interfuisse bello Güssingenses credemus? Non aliter opinor. Nam et Campum Martium eorum in ditioe sibi designasse *Fridericum* auguror: quippe, quae iam tum ab *Eisenstadio*, ad *Güssingam* usque vicis atque oppidis frequens pro[p. 44.]tendebatur; et is fuit *Comitum* in bellum ardor, ut nequiverint omnino, rege, cum filiis in expeditionem proficiscente, domi se continere, atque inflictam latifundiis suis, ab *Austriaco*, calamitatem, non ulcisci. Ceterum FRIDERICUS his angustiis circumclusus pacem ab ANDREA multis librarum auri millibus nundinatus est. quod ille dedecus cum in ANDREA fatis anno MCCXXXV. concedente, nequiret detergere, in⁷ BELA deinde reparare connisus est; quod suo loco dicemus ex instituto.*

§. VII.

(Güssinga,
Coenobium
Ordinis S.
Benedicti
occupatur ab
Andrea II.:)

Atque istis, quae ANDREAE, cum Austriacis intercessere bellis *Güssingam*^{r.)} Coenobium hucusque Ordinis S. Benedicti violenter occupatum fuisse arbitror, ut fines partim adversus male fidos vicinos, tutos redderet, securosque; partim suis aditum communiret, quoties id, aut belli inferendi necessitas posceret, aut libido infestandi aliena. Fatetur hunc patris ANDREAE errorem, an maleficium, BELA IV. dato coenobitis *S. Montis Pannoniae* diplomate,^{s.)} quo iacturam eam, quomodocunque, voluit reparatam. Verum operae pretium fecerimus, si rem omnem, hic recognoverimus, consulto, tum ut arcis, hodieque munitissimae, fata, lectori eo explicatiora, sub oculis ponamus, tum ut Güssingensium Comitum historiam consummatiore exhibeamus. De primis arcis originibus suo loco

^{r.)} Idem sentimus, et in *Historia Comitatus Laurinensis*, in descriptione *S. Montis Pannoniae* §. XIII.ⁱⁱ

^{s.)} Habuimus eius mentionem, cum loco nunc citato,ⁱⁱⁱ tum in *Historia Comitatus Nitriensis*, Tomo Operis IV. Parte Speciali Membro IV.⁸ Sect. I., cum oppidi *Vág-Ujbely* fata exponeremus p. 462. sequi.^{iv}

¹ corr. ex *Anonymus* ² SCHEZ 1728. p. 67. *panico* ³ SCHEZ 1728. l. c. *afflati* ⁴ corr. ex *fontem* sec. SCHEZ 1728. l. c. ⁵ SCHEZ 1728. l. c. *Ungari* ⁶ SCHEZ 1728. l. c. *iniicit* ⁷ corr. ex *et* ⁸ corr. ex III. sec. BÉL 1735–1749(?) IV. p. 462.

ⁱ Vide SCHEZ 1728. p. 67.

ⁱⁱ *Pars ea Notitiae Comitatus Laurinensis, ubi Belius de tempore coenobii occupati disserit, non in §. XIII., sed in §. XII. in mss. exstantibus reperitur (vide EFK Hist. I. bb. pp. 165–166; EFK Hist. I. aa. pp. 451–453.)*

ⁱⁱⁱ *Id est, in Notitia Comitatus Laurinensis. Cf. notam r.). Partem eam, ubi non solum mentio de diplomate illo fit, sed etiam citatur, vide in mss. exstantibus, in historia archiabbatiae S. Montis Pannoniae, in paragrapho XI. (EFK Hist. I. bb. pp. 163–165; EFK Hist. I. aa. pp. 449–451.).*

^{iv} Vide BÉL 1735–1749(?) IV. pp. 462–463.

di[p. 45.]cemus.¹ Hedericus, eius conditor, primitus, coenobium in monte *Küssing* excitavisse memoratur; sed cui ex sacris familiis, quae tunc immigrabant in Hungariam, familiae adscriptum, non reperio: nisi coniecturae locus detur, S. Benedicti fuisse ordinem. Sesqui post, et quot excurrit, seculo, Valtherus quidam *Comes*, *Volfferum* alii vocant, ex eademque¹ *Henrici* ab *Homburg* familia progenitum crediderunt,² insigne iam tum monasterium huius, *S. Monti*³ *Pannoniae*, ea lege donavisse fertur, ut ius in eo patronatus, cum coenobitis suis, abbas exerceat. Id quod Anno MCLVII. Geysa ad clavum republicae sedente contigisse lego: cum prisca illa aetate B. V. Mariae dedicatum iam et ad incolendum ordini S. Benedicti permissum *Küssingense* istud coenobium fuisset. At enim vix S. Monti Pannoniae cesserat *Küssing*, cum eam, posthabita religionis, et sacri instituti, reverentia, Demetrius,^{t)} limitaneorum comitum aliquis, seu astu⁴ seu vi interceptiendum, apud se statuisset. Permovit ea res, et huiusmodi monachos, et abbatem^{u)} de S. Monte Pannonio, uti monasterium validis, qua necessum putabant operibus, communirent, instruerentque cum acris⁵ praesidio, cum omnis generis bellico instrumento, ut si insidiator Demetrius pergeret imminere, non vigilantes modo; sed et ad resistendum paratos non minus quam alacres reperiret. An vero tentarit, avidus ille, non habeo adfirmare.^{v)} Illud ex *Belae*, quod laudavi, diplo[p. 46.]mate condidici, interceptisse coenobium, ad castrum modum communitum, ANDREAM II. Credo, ut limitaneum ex eo propugnaculum, adversus Styriacos, faceret. Patre mortuo BELA retinuit quidem castrum, sed non ante conquievit, quam conscientiam tanta facinoris culpa exoneraret, et cum patris sui, tum suum istud crimen aequa compensatione dilueret. Enim vero BELAE Regis Hungariae, Diploma, aurea bulla munitum, atque Anno MCCLXIII. die IV. Calendas Aprilis perscriptum,ⁱⁱ sic habet: *Quod cum castrum Küssen*,⁶ *quod Németh-Ujvár*⁷ *nuncupatur, cum pertinentiis*⁸ *suis*,⁹ *monasterio S.*¹⁰ *Martini de S.*¹¹ *Monte Pannoniae*,¹² *per praedecessores*¹³ *eiusdem domini Belae regis*,¹⁴ *prout in privilegio eiusdem monasterii continetur,*

(patris culpa
a filio compensatur.)

t) Fallor? annon Demetrius hic, unus ex Comitibus *Lavanta* et *Sponhaym*, qui demum *Güssing* sunt dicti, fuerit: certe enim, sub huius seculi initia intraverunt *Hungariam* avidissimi homines.

u) Fuerat is abbas dictus SIMILIS, qui floruit anno circiter MCCLXXXVIII.

v) In catalogo tamen abbatum, fortiter defensatam *Güssingam* legas, per eundem, qui eam muniverat, SIMILEM.

¹ corr. ex eadem ² malim meminerunt ³ corr. ex montis ⁴ corr. ex asti ⁵ corr. ex arcis ⁶ Diploma citatum (MOL DF 207079.) *Kuzyn* ⁷ ibidem nunc *Wywar* ⁸ ibidem *pertinentiis* ⁹ ibidem add. *donatum* ¹⁰ ibidem *Sancti* ¹¹ ibidem *Sacro* ¹² ibidem *Pannonie* ¹³ ibidem *praedecessores* ¹⁴ pro *eiusdem... regis* ibidem *nostros*

ⁱ Vide in nostra editione p. 388–389.

ⁱⁱ Duo exemplaria huius diplomatis d. 18. Mart. (XV. Calendas Aprilis) 1263. dati inveniuntur; et unum quidem, quod originale est, iam diu legi non potest (PRT II. p. 324.), alterum vero, quod transcriptum est, d. 28. Iun. (IV. Calendas Iulii) a. 1273. datum. Quo transcripto *Belium* usum esse inde coniectare possis, quod erronee „IV. Calendas” et non „XV. Calendas” scripserit, ad quem errorem haud scio an transcripto illo, ubi „IV. Calendas” scribitur, adductus sit. Transcriptum vide MOL DF nr. 207079. Certe quod *Belius* hic inserit, in plurimis locis a textu diplomatis differt, praesertim quod omnia, quae in diplomate in persona prima posita erant („praedecessores nostros”) hic in persona tertia ponuntur („praedecessores eiusdem Domini Belae regis”). Sed etiam aliae discrepantiae non contemnendae occurrunt („puri auri” pro „finiti argenti”); ut suspicio mihi oriatur, non diploma, sed aliud documentum, quod argumentum diplomatatis continuit, a *Belio* esse visum.

donatum,^{x.)}¹ paulo post pater suus² illustris rex Andreas³ ab ipso monasterio recepisset; et idem dominus Bela rex tenuisset,⁴ commutationem⁵ dicto monasterio, nullam dando pro eodem:⁶ licet abbas, et conventus dicti monasterii multoties⁷ dominum regem Belam⁸ rogassent, ut videret⁹ idem castrum reddere, aut pro eodem Castro in concambio sibi dignaretur¹⁰ providere; tamen neutrum illorum facere potuisset,¹¹ diversis regni negotiis¹² praepeditus¹³ maxime cum idem castrum, quod pro usu suo reservasset,¹⁴ etiam pro conservatione¹⁵ regni sui,¹⁶ et¹⁷ confinium nimis utile haberetur.¹⁸ Adtendens¹⁹ igitur,²⁰ quod ipsum monasterium²¹ per Sanctum Regem²² fundatum dotatumque²³ ex speciali dilectione²⁴ sibi²⁵ conveniret²⁶ amplexari, et proventus, seu possessiones eiusdem monasterii²⁷ magis augeri facere,²⁸ quam [p. 47.] diminui: vestigia praeattactorum²⁹ progenitorum suorum³⁰ imitando, ac etiam illud, quod tum³¹ ad partes maritimas, tempore persecutionis³² gentis Tartaricae³³ ipsum ire³⁴ oportuisset,³⁵ de pecunia eiusdem monasterii, octingentas marcas, puri auri³⁶ recepisset,³⁷ quas postmodum eidem monasterio refundere nequivisset,³⁸ diversis causis incumbentibus, ad memoriam revocans³⁹ praemissa, quae⁴⁰ ab eodem monasterio recepisset,⁴¹ tendere⁴² in⁴³ detrimentum animae suae,⁴⁴ nisi⁴⁵ melius per eundem⁴⁶ reformata⁴⁷ fuerint:⁴⁸ eidem monasterio S.⁴⁹ Martini in concambium praedicti castri Küssing, seu Ujvarum,⁵⁰ et pro satisfactione⁵¹ pecuniae receptae,⁵² per ipsum⁵³ ab eodem, possessionem suam⁵⁴ regalem⁵⁵ de Ujhely,⁵⁶ quae alias⁵⁷ Regia Villa vocatur,⁵⁸ cum portu super fluvio Vág⁵⁹ existente, et tributo fori eiusdem villae,⁶⁰ et⁶¹ cum omnibus⁶² aliis⁶³ utilitatibus, ac⁶⁴ pertinentiis⁶⁵ suis etc.⁶⁶ pro commutatione⁶⁷ et concambio [— — —]⁶⁸ de plenitudine suae gratiae,⁶⁹ consentiente,⁷⁰ donante, et adprobante,⁷¹ omnia, ac⁷² singula supradicta, legitima⁷³ consorte sua⁷⁴ domina regina perpetuo duxisset conferenda⁷⁵ etc. His ergo rebus, BELA IV., et Németh-Ujvarinum, augusto usus consilio, abunde compensavit, et patris, si quod suberat, iuxta et suum crimen egregie repulit.

x.) VALTHERUS id quidem, de gente Hedervariorum S. Martini Coenobio donaverat: sed quam tamen donationem, reges adfirmasse debuerant.

¹ ibidem om. ² pro pater suus ibidem karissimus pater noster ³ ibidem add. clare memorie ⁴ pro idem ... tenuisset ibidem nos postmodum tenuissemus ⁵ ibidem commutationem ⁶ ibidem add. quod facere non decebat ⁷ ibidem multociens ⁸ pro dominum ... Belam ibidem nos ⁹ ibidem aut ¹⁰ ibidem dignaremur ¹¹ ibidem potuimus ¹² pro regni negotiis ibidem negociis regni nostri ¹³ ibidem praepediti ¹⁴ pro pro ... reservasset ibidem usui nostro reservamus ¹⁵ ibidem conservacione ¹⁶ ibidem nostri ¹⁷ ibidem om. ¹⁸ ibidem habeatur ¹⁹ ibidem attendentes ²⁰ ibidem itaque; idem add. et in corde multociens revolventes ²¹ ibidem add. fundatum ²² ibidem add. Stephanum, predecessorem ac patronum regni nostri ²³ fundatum dotatumque ibidem om. ²⁴ pro ex ... dilectione ibidem speciali dilectione ²⁵ ibidem nobis ²⁶ ibidem convenit ²⁷ ibidem om. ²⁸ pro augeri facere ibidem augmentari ²⁹ ibidem sanctorum ³⁰ ibidem nostrorum ³¹ ibidem cum ³² ibidem persecutionis ³³ ibidem Tartarice ³⁴ pro ipsum ire ibidem ire nos ³⁵ ibidem oportuit ³⁶ pro puri auri ibidem finiti argenti ³⁷ ibidem recepissemus et add. ad usus nobilium regni nostri qui tunc fame periclitabantur expendent ³⁸ ibidem nequivimus ³⁹ ibidem revocantes et add. et reputantes seu tenentes ⁴⁰ ibidem que ⁴¹ ibidem recepimus ⁴² ibidem cedere ⁴³ ibidem add. magnum ⁴⁴ pro animae suae ibidem anime nostre ⁴⁵ ibidem add. in ⁴⁶ ibidem nos ⁴⁷ ibidem add. seu restaurata ⁴⁸ ibidem extitissent et add.: presertim cum regibus non expediat auferre ab ecclesiis, sed potius elargiri ⁴⁹ ibidem Sancti ⁵⁰ pro Küssing seu Ujvarum ibidem Kuyscen sive Vywar ⁵¹ ibidem satisfactione ⁵² pro pecuniae receptae ibidem pecunie receptae ⁵³ ibidem nos ⁵⁴ ibidem nostram ⁵⁵ ibidem om. ⁵⁶ ibidem Vyhel ⁵⁷ ibidem alio nomine ⁵⁸ ibidem nuncupatur ⁵⁹ ibidem Wag ⁶⁰ ibidem ville ⁶¹ ibidem ac ⁶² corr. ex opibus sec. idem dipl. ⁶³ ibidem om. ⁶⁴ ibidem et ⁶⁵ ibidem pertinentiis ⁶⁶ verba item ... possedit (cf. PRT II. 322.) a Belio om., vide MOL DF 207079. ⁶⁷ ibidem commutatione ⁶⁸ verba cuiusdam ... recepimus a Belio om., vide ibidem ⁶⁹ pro suae gratiae ibidem nostre gratie, atque et om., vide ibidem ⁷⁰ ibidem consenciente ⁷¹ ibidem approbante ⁷² ibidem et ⁷³ ibidem karissima ⁷⁴ ibidem nostra ⁷⁵ pro duxisset conferenda ibidem duximus conferendas

§. VIII.

[p. 48.] Hic vero locus est, ut cum cura dispiciamus, quomodo *Comites Güssingenses*, in *Arcis Németh-Ujvár* possessionem venerint. *Demetrium*, qui coenobio huiati insidiabatur, cum recens adhuc esset Monasterii *S. Martini* possessio, haud sine ratione, gentis istius fuisse hominem existimarim: quippe quae sub eiusdem seculi exordia, Comitum de Levanta, et Sponheim nominibus Hungariae se penitus insinuavit, atque praedia, oppida, arcesque indepta est opima, validaque. Pronum ergo fuerit opinari, ussisse¹ eos, quod cum tota hac ora, late iam dominarentur,² montem *Güssen* validissimo arcis opportunum futurum, a monachis, ultra modum coenobii praemunitum teneri. Ergo, †uti erant³ tempora, †dandam esse operam statuerunt, ut quavis demum arte suum facerent monasterium. Verum providentia abbatis S. Montis Pannoniae, cui SIMILIS nomen fuit, ab iniquissima illa spe deiecti, cum nequirent aliter litare cupiditati, reges credo sollicitavisse, ne locum eum cum natura munitissimum, tum si cultus, atque ars accederet, validissimo etiam hostium exercitui, in ipsis Regni finibus, expavescendum, viris imbellibus, diutius permitterent possidendum. Et valuisse reor eas suggestiones, ad inescandum Regis ANDREAE animum; tunc praecipue, dum crebrae ei, cum Styriacis, Austriacisque dimicationes intercesserunt. quid vero tunc erat proclivius, quam ut comites, *Güssinges* postea dictos, deportatis [p. 49.] aliorum monachis, castellanatus munere, quod in nova hac arce strenuissimi homines obirent, donaverit ANDREAS: quippe, quorum virtutem bellicam, atque in adfluctandis vicinis miram solertiam, iam tum spectatam habuit, cum male sibi cum Emerico fratre conveniret. Haec partim ex eius tempestatis indole, partim ex hominum, quales tunc erant, ingenio ultra verisimilitudinem coniecimus. Atque sub idem tempus, *Németh-Ujvár*, adpellari coepisse *Güssingam*, non est cur ambigemus. Nam coenobium quidem, tum esse desiit, quando aliorum demigrare coacti viri sacri, vacuefecerunt⁴ molem universam. Itaque pro monasterio, *Ujvárurum*, hoc est *Arcem novam*, consulto vocaverunt⁵ Hungari: quod munitissimum limitis huius propugnaculum, isthic excitare constituerant. *Németh-Ujvárurum* autem, id est *Németum* seu *Germanorum arcem novam* ideo dixisse censendi sunt, quod ad propulsandos eius gentis hostiles incursus, praecipue destinatam voluerunt. Certe BELAE, quod recitavimus, diploma, isthoc iam nomine fuisse vocitatum, fidem fecerit coniectationi. Postea pronior in dies se occasio dabat, qua *Német-Ujvárurum* sibi potuerunt adserere *comites*. Nam quod cladis illa memoria, quam ANDREAS, BELAE pater, in *Styris* ediderat, quodque bellum sibi illatum mascule, et cum ingenti Austriae vastitate propulsarat, eoque adduxerat ducem, uti magna vi auri, pacem mercari, fecit coactus; altius in animo *Friderici Bambergensis*⁶ resederat: Belam ille nuper surrogatum patri bello ulciscendum statuerat. Ergo fiunt et in Hungaria novi delectus, et antequam adesset, vecors, prae vindictae cupidi [p. 50.]tate, Fridericus magna parte *Austriae*, quam festinato pervaserant *Hungari*, ad militare tributum pendendum adacta, ingenti aere mulctaverunt. Erat res ea maxime opportuna, ut fidem operamque *Güssingenses* adfirmarent regi, atque gratiae significationes illas,

(Quomodo Comites Güssingenses, in arcis Németh-Ujvár possessionem venerint?)

¹ corr. ex usisse; cf. Notitiam Com. Iauriensis (EFK Hist. I. aa. p. 448.) urebat haec arcis possessio Demetrium quendam huius orae comitem ubi de eodem coenobio et Demetrio supra memorato agitur ² corr. ex minarentur; vide infra in p. 306. qui in Comitatu Castriferrei late dominabantur ³ uti erant corr. ex orierant ⁴ corr. ex vacue fecerunt ⁵ corr. ex vacaverunt ⁶ corr. ex Bumbergensis

quas apud Andream sibi collegerunt, apud BELAM novis belli facinoribus locupletarent: ut patiar mihi persuaderi, et tum *castellanatum* in arce *Német-Ujvár* eos administravisse, cum universam *Hungariam*, ad pulvisculum everruissent Tartari. Quibus rebus factum esse reor, ut eo proniorem in se regis animum redderent, sequutis temporibus, quo difficilius ex tam funesta clade, reparabatur *Hungaria*. Neque licet statuere aliter, quam quod reducis regis copias, in bellum *Friderico* hac proficiscente suo milite auxerint *Güssinges*: sed nulla commodior demerendi regis occasio se dabat *Güssingensibus*, quam dum pro *Styria* bellandum ei cum OTTOCARO fuit. Non est instituto nostro consentaneum, intricatissimi belli seriem retexere: illud certum est, iuisse *Güssinges* BELAM copiis longe maioribus, quam id a privatis quantumvis opulentis comitibus, praestari posse videbatur. LAZIUS triginta millibus ea subsidia censa fuisse scribit,ⁱ quod uti non adfirmarim, ita nec ausim vocare in dubium, quando iis tunc, et opibus valuerunt, et clientelis *Güssinges*,¹ ut ludus eis fuerit, in gente bellicosissima numerosum adeo exercitum coadunare: quippe quod *Styriacam* eam lanienam, qua STEPHANUS primogenitus BELAE ducatu illo proturbatus fuerat, aperto Marte vindicatum ibant Reges *Hungari*. Eo bello infelici exitu terminato, et cum ad pacis studium animum adverteret BELA, in eam curam incubuit, ut onere, quo obstrictam habebat conscientiam, cum [p. 51.] cura levaret. Huc pertinuit *Német-Ujvári*, quod nondum, prouti aequum erat, a coenobio S. Martini redemerat, iusta compensatio. Quam ut anno MCCLXIII. cumulate praestitit, plane suam fecit arcem, et ut mea fert sententia, *comitibus*, quos hucusque anticipato *Güssingenses* adpellavimus, vel honoris titulo, quod ea tempestate solemne fuit, vel iure perenni contulit. Atque haec quidem ad eum modum gesta putabimus,² donec certiora nobis adfirmaverint priscae fidei diplomata.

§. IX.

(Stephanus
rex contra
Ottocarum
bellum movit:
quo eventu?)

(virtus bellica
Ibani Güssin-
gensis:)

BELA demum vita functo, et suae in *Styria*, et patris ad Moravam amnem cladis adhuc memor *Stephanus* imminabat occasioni, uti si ea se daret opportuna, vicem referat *Ottocaro*. Quaesito, belli, sive obtentu, sive iustis omnino causis, bis, in nervum conatus erumpere. Res varia fortuna gestae,^{y)} ac posteriori quidem in Austriam impressione eventu lugubri sane et utriusque, citerioris, ulteriorisque Hungariae funesto. Utroque eo bello insignis *Comitum Nemet-Ujvári* virtus extitit. Nam cum *Pisonium* et circumiectae huic urbes non tantum; sed *Styriae* simul confinia, eluso antea STEPHANO, ferro ignique pene delevisset Bohemus, Ibanus Güssingensis insolentis adeo victoriae cursum sufflaminauit. *Valbachium*,³ Ibani Comitum *industria servavit, scissis riparum aggeribus, quibus castra non uno flumine inundarat. Dam*[p. 52.]*nis, ac molestiae aquarum impares Germani,*⁴ *obsidionem*⁵ *solvere. Iniurias fluminum, ignibus, et villarum incendiis, vindicavit*

^{y)} Lege HISTORIAM Ducum Styriae in OTTOCARO II. p. 98. sequen.ⁱⁱ

¹ corr. ex *Güssinses* ² corr. ex *putabamus* ³ corr. ex *Valbachum* sec. SCHEZ 1728. p. 99. ⁴ pro *impares Germani* SCHEZ 1728. l. c. *Germani impares* ⁵ hic verbum *obsidionem* erronee duplicatum a nobis del.

ⁱ Vide supra in p. 281.

ⁱⁱ Vide SCHEZ 1728. pp. 98–100.

Ottocarus.ⁱ Haec tunc Güssingensis *Ibani* opera in commune collata fuit, cum contra, *Henricus Günsiensis*,¹ *Ibani* forte patruelis, *Ottocari* partes sequutus, iisdem istis bellis, ingentia damna Hungariae inflixit. Nempe STEPHANUS extorrem esse iusserat *Henricum*: cuius criminis causa, mihi quidem non liquet. De eo constat, adhaesisse *Ottocaro* versutilis ingenii hominem, atque cum maturiori fato, vivere desiisset *Stephanus*, sive *Ottocari* iniuria exacerbatus, sive invitatus ab impubere LADISLAO, in Hungariam Henricum fors postliminio² reduxit. Prius illud, recens, scitusque scriptor litteris mandavit,ⁱⁱ quod sibi *Aegidium* quemdam comitem, Georgiumque huius fratrem, ex Hungaria profugos non praetulerit modo; sed oppidis etiam, *Laba*, *Neoburgo*, *Stokeravia*, *Stenia*, aliisque, et mille libris, in annos solvendis, donaverat *Ottocarus*, quos³ inquit illeⁱⁱⁱ favores iniuriam suam interpretatus *Henricus Günsiensis*⁴ in patriam rediit. Sed revera revocatum, a novello Rege, et si quae noxa ex filio⁵ suberat, condonata Henrico fuisse, TIMON ex STERONE auctor est.^{iv} *Henricus*⁶ *Comes de Gissing*, *Hungarice*⁷ *Német-Ujvár*, *rebellis a Stephano Rege proscriptus*, a *Ladislaio* in gratiam receptus, in *Insula Leporum Belam*, avunculum Regis, *Ducem Machoviensem*, tanquam proditionis in *Ladislaum* reum, membratim dilaniavit, cuius cada-ver a duabus filiabus *Stephani Regis*, virginibus, Deo sacris,⁸ maximo planctu, sepultum est. Credo haud fuisse privati maleficium, sed supplicium, a [p. 53.] *Ladislaio* Rege mandatum. Aliter historiae⁹ *Styriacae* auctor:^v *orta*¹⁰ inquit in *Insula prope Budam* rixa, *Ducem Belam*, fratrem uxoris *Ottocari*, trucidat. Ut proclive sit opinari, offenso id in *Ottocarum* esse ab *Henrico* factum, utut crimine¹¹ laesi *Ladislai* Regis, se iam ante contaminavisse *Belam* credendum sit. Neque enim *Hungari* caedem apud *Ottocarum* excusassent, quod vult *Styrus* scriptor,^{vi} si¹² privati fuisset facinus. Proinde, novum *Bohemorum* tyrannus, bellum in *Hungaros* comparat. Quo audito, ne *Hungari* quidem periculo suo indormiverant, copias, quantas possunt maximas, contrahunt, populatorum cuneos ex *Cumanis* potissimum conflatos, in *Austriam*, *Moraviam*, *Styriam*, haud expectata *Ottocari* impressione, immittunt. Fuit belli, sicuti adparet, occasio, ab *Henrico Güssingense* praebita. Quam ob rem ad se pertinere existimabat, uti motos fluctus, mascule retunderet. Iterum *Styrus*^{z.)} auctor:^{viii} *Henricus Güssingensis*,¹³ prius, ac *Ottocari* exercitus convenisset, *triginta suorum millibus* invectus stragis non nihil edidit. Concordat LAZIUS,^{a.)} cum ἀποσπάσματα¹⁴

(et Henrici
Günsiensis:)

z.) In OTTOCARO II. p. 100.

a.) Commentariorum de republica Romana Lib. XII. Sect. III. Cap. III. p. 1146. sequ. viii

¹ corr. ex *Güssiensis* ² corr. ex *post liminio* ³ SCHEZ 1728. p. 100. *hos* ⁴ hic verba *vivente* ... *dedit* a Belio om., vide SCHEZ 1728. l. c. ⁵ sic ⁶ verbum *praeterea* a Belio om., vide TIMON 1736. p. 38. ⁷ TIMON 1736. l. c. *Ungarice* ⁸ TIMON 1736. l. c. *sacris* ⁹ corr. ex *Historicae* ¹⁰ SCHEZ 1728. p. 100. *ortaque*, atque hic verbum *forte* om. a Belio, vide ibidem ¹¹ corr. ex *criminis* ¹² *scriptor*, si corr. ex *scriptoris* ¹³ SCHEZ 1728. p. 100. *Günsiensis* ¹⁴ corr. ex ἀποσπάσματα (!)

ⁱ Vide SCHEZ 1728. p. 99.

ⁱⁱ Vide SCHEZ 1728. p. 100.

ⁱⁱⁱ Vide ibidem.

^{iv} Vide TIMON 1736. p. 38.

^v Vide SCHEZ 1728. p. 100.

^{vi} Vide ibidem.

^{vii} Vide ibidem.

^{viii} Vide LAZIUS 1551. pp. 1146–1147.

veteris Chronici Austriaci in rem suam vertit: *Et rursus, inquit, ad reprimendas¹ adhuc iniquorum Hungarorum versutias, Ottocarus rex Bohemiae, expeditionem, in terram Hungariae edixit; in Festo S. Iacobi apostoli,² iuxta civitatem Laa congregandum.³ Sed ecce! Comes Henricus de Güssingen,⁴ antiqua potitus fraudulentia, cum [p. 54.] XXX. millibus expeditorum, usque in Laa, cursitando pervenit. Putares Henricum animi causa militarem hanc profectionem suscepisse, ita chronologus ille, expeditionem eius elevat. Verum, si comitis atque exercitus, quem ductabat, caedium,⁵ et rapinarum, avidissimam indolem, existimaveris, facile coniectatu fuerit, toto eo itinere militari, quod emensi fuerant, nihil post terga reliquisse, quod non igni, ferroque perdomavissent: dum interea exinanita milite Hungaria, ad Vagum Ottocarus regno se infundit, Nitriam, Tyrnaviam, Vöröskönm, S. Georgium, Pisonium, et traiecto Danubio Sempronium, Jaurinumque in casses suas impulit:⁴ pace dein confocillata, reddendas quidem, sed extra omnem modum evastatas. Haec tunc in novellum Regem, ut culpam, qua in patrem peccaverat, elueret, studia Henrici fuisse. An vero eo proelio, quo Ottocarus Anno MCCLXXVII.⁶ caesus fuit, abs Rudolpho Caesare, operam suam commodarint Güssinges, diu incertus haesi, tametsi in confesso sit apud omnes, frequentissime suppetias Hungarorum, quas sive suo ductu, sive auspiciis Caesariano exercitui iunxerat LADISLAUS, †<pugnae adfuisse>⁷ fecisseque ad celebrem victoriam illam, momenti quam plurimum; sed revera distentos rapinis ea tempestate vires protendisse, GERHARDUS ROO^{b.)} auctor est. In armis⁸ erant inquit Henricus, et Ibanus, Günsenses Comites, qui agrum Novae Civitatis, Neapolim Austriae passim vocant, depopulabantur.⁹ Horum conatibus Stephanus Meislavius Mariscal[p. 55.]cus Austriae, Otto Berchtoldsdorffius¹⁰ cubicularius, et¹¹ Berchtoldus Ebersdorffius,¹² eiusdem provinciae dapifer, tantisper se opposuere, donec Caesar vires contraheret. Nimirum, magis illi quidem praedarum, quam solidae gloriae cupiditate trahebantur; sive ut Ottocaro placerent, sive ut Caesarem Viennae tunc belli consilia agitantem curis distinerent.¹³ Id mirere, nihil in eos, Ottocaro profligato, Rudolphum, tametsi tutius post eam pugnam Viennae commoratum, statuisset; forte, ne sumta de Güssingensibus vindicta gentem universam, regemque LADISLAUM optime de se meritum, offenderet, redderetque a se alienos.*

§. X.

(Albertus domandos Güssingenses statuit.)

Praefuerunt his molitionibus *Comites Nemet-Ujvarienses*; sic iam adpellare lubebit, rebus postea varia, et novercante quandoque fortuna, gestis. Reliquerat Caesar in Austria filium ALBERTUM, qui provinciae, vicario nomine praesesset: dum in ducem Austriae Styriaeque penitus inauguraretur. Is, uti sibi novam dominationem, tutam a vicinis

b.) Rerum Austriacarum Lib. I. p. 28.

¹ corr. ex *reprimendam* sec. LAZIUS 1551. p. 1147. ² add. a nobis sec. LAZIUS 1551. l. c. ³ corr. ex *congregandam* sec. LAZIUS 1551. l. c. ⁴ LAZIUS 1551. l. c. *Guzzinge* ⁵ corr. ex *caedum* ⁶ sic ⁷ textus sine dubio corruptus suppl. a nobis ⁸ verbum *etiam* om. a Belio, vide ROO 1592. p. 28. ⁹ corr. ex *depopolabantur* sec. ROO 1592. l. c. ¹⁰ corr. ex *Bercholdorffius* sec. ROO 1592. l. c., ubi *Berchtoldsdorffius* legitur ¹¹ hic verbum *et* erronee duplicatum a nobis del. ¹² ROO 1592. l. c. *Ebersdorffius* ¹³ corr. ex *distinguerent* (?)

¹ Vide SCHEZ 1728. p. 100.

praestaret, minutioribus subinde bellis, post prima statim dignitatis initia, se, suosque tueri partim, partim vindicare ab adgressoribus, cogebatur. In his erant, *Német-Ujvárienses* nostri, sive *Güssingenses Comites*. Itaque, hos imprimis, a bello *Bavarico* re-
dux, domandos statuit. *Gerhardus* de Roo, rem ita meminit.¹ *Reverso in* [p. 56.] *Austriam Alberto molestiam exhibebant Hungari nonnulli, qui eius Regni¹ fines, latrociniis et incursionibus magis, quam iusto bello infestabant, Ottocari temporibus, raptò vivere adsueti. Inter eos Ibanus Günsiensis² comes, principem facile locum habet.³ Albertus missis ad Abbatem Admontium⁴ literis, limites contra eorum incursus munire, praesidia⁵ disponi iubet. Ille cum domesticis suis, et clientibus, belli, aequae ac ipse erat, ignaris egressus. Comitem prope Raccolsburgum⁶ praeda onustum, non expectato limitaneorum auxilio, temere insequutus, in praedispositas ad⁷ hoc insidias Hungarorum praecipitat. Raccolsburgenses,⁸ dum⁹ illi suppetias veniunt, multos suorum amisere, parum igitur abfuit, quin Abbati ob rem male gestam manus inferrent. Haec inclinante anno MCCLXXXIII.¹⁰ gessere Güssingenses, vicem postea ab Alberto intra suos fines recepturi. Tunc satis providentiae ad averruncandos¹¹ homines impensum ratus, si de damno illato, apud *Ladislaum* regem conquereretur, peteretque ab eo, ut *Ibanum* sibi subiectum, in officio contineret. Et rex quidem, legato *Alberti*, humaniter accepto virum infirmitatem causatur, atque imparem se coercendae *Ibani* licentiae, sine ambagibus fatetur. Decerneret in grassatorem,¹² quidquid liberet; per se integrum *Alberto* fore iniurias ulcisci. Distulit tum vindictam princeps magnanimus, quod familiae dilatandae, et nuptiarum foederibus confirmandae domi studebat. His demum curis exoneratus, ad *Hungari*[p. 57.]cas impressiones, quoquo modo posset, ulciscendas, animum advertit. Accedebat, ad consilii exsequendi¹³ opportunitatem, quod opem LADISLAUS, Cumanus iam dictus, ab Alberto implorabat; quippe quem, ob pertinacem libidinem, Ecclesiae communionem, *Philippus*, Pontificis M. legatus, diris additis, emoverat; *Ibanus* autem plane captivum detinebat. Tentatum ante omnia, an aequis¹⁴ pactis, et regi libertatem, et finibus securitatem, redditurus esset, homo refractarius; sed adeo frustra fuere, mitiora consilia, ut quotidie propemodum *Neostadiensem* agrum hostili incursu, regionem reliquam metu percelleret *Ibanus*. Itaque cum aequae nihil, nisi a coacto *Albertus* extorqueri posse cerneret, pervicaci bellum indicit, sibi tamen, ducis temeritate perniciosum, sed breve futurum. Litteris,¹⁵ bellum id, causasque, sed alieno forte loco, LAZIUS^{c)} consignavit: *Güssingenses imprimis¹⁶ Comites, eos fines quotidiano maleficio vexabant, qui Hungariam a Styria et Austria separant, ubi sunt Kirchs Schlag, et Pernsteyn¹⁷**

(infelici
successu:)

(frustra de
eis apud
Ladislaum
regem
queritur:)

(Ladislaus
ab Ibano
captus opem
ab Alberto
implorat:)

(bellum
inauspicatum
contra Güssin-
genses Alber-
tus movit:)

c) Commentariorum Genealogiae Austriacae Lib. II. p. 199.ⁱⁱ totum scilicet eventum eum, ad initia refert Andreae Veneti, cum ad Ladislai Cumani aetatem debuisset.

¹ Roo 1592. p. 37. *regionis* ² Roo 1592. l. c. *Günsensis* ³ Roo 1592. l. c. *habebat* ⁴ corr. ex *montium* sec. Roo 1592. l. c. ⁵ verba *oportunitis locis* a Belio om., vide Roo 1592. l. c. ⁶ corr. ex *Raccolsburgum* sec. Roo 1592. l. c. ⁷ corr. ex *ac* sec. Roo 1592. l. c. ⁸ corr. ex *Raccolsburgenses* sec. Roo 1592. l. c. ⁹ corr. ex *cum* sec. Roo 1592. l. c. ¹⁰ corr. ex *MCCCXXXIII.*, vide Roo 1592. l. c. ¹¹ corr. ex *averuncandos* ¹² in *grassatorem* corr. ex *ingrassatorem* ¹³ corr. ex *exsequendi* ¹⁴ corr. ex *equis* ¹⁵ corr. ex *Literis* ¹⁶ LAZIUS 1564. 199. in *primis* ¹⁷ LAZIUS 1564. l. c. *Pernsteyn*

ⁱ Vide Roo 1592. p. 37.

ⁱⁱ Vide LAZIUS 1564. pp. 199–200.

arces munitae, et vallis, quam¹ Gunsthal² adpellant. Qui tractus quoniam perpetuis latrociniiis infestus erat, vindicandum in³ Güssingenses ratus Albertus, dum ipse ad recipiendam coronam imperii ad Rhenum contendit, Hermannum a Landberga,⁴ qui pro duce Austriam gubernabat, cum aliquanta manu Suevorum, adiectis provinciae auxiliis ad eos fines ab iniuria hostili tutandos tantisper excubare iussit, donec ipse confectis rebus necessariis, extremam bello⁵ manum imponeret. Interea qui praesidio relict⁶ [p. 58.] fuerant, quia stratagematum hostilium ignari erant, ut⁷ e Suevia, et Rheno exciti, nec eorum admitterent consilia, qui in finibus colentes, exploratas insidias gentis Hungaricae⁸ omnes habebant, quorum domestica ductabant⁹ auxilia Berchtoldus dapifer ab Emerberga, Gottschalcus¹⁰ a Neydeck,¹¹ Kunigsbergius,¹² ac Terrenbergius, undique ab hostibus circumdati,¹³ ac in cuneum redacti, spiculisque ferme confecti, pars trucidati, pars in foedam servitutem abducti, vitam morte graviolem tolerarunt.¹⁴ Quod etsi vindicare Austriacus, ac modis omnibus, suos liberare cuperet, impeditus tamen profectioe, de qua diximus, bellum Hungaricum in aliud tempus distulit. Aliter laudatus scriptor STYRIACUS,^{d.)} et non longe a campo Martis, abfuisse Albertum memorat. Nudus milite Albertus Neostadio se inclusit; Hugoni Taufério interea mandat: quavis demum ratione, honestum bello¹⁵ exitum quaereret. Hainburgi¹⁶ his conditionibus depactum: Ibanum captivos dimitteret: duci, si opus esset, auxiliariis copiis adesset: Ibanum Albertus adversum omnes hostes, regem adeo ipsum, si quid moveret, tutaretur.¹⁷ Ad has tunc conditiones, ab Ibano Nemet-Ujvariensi Albertus adactus fuit, ut mallet eum foedere sibi iunctum habere, quam hostem porro experiri. Quae his rebus rite designandis chronologicae subsunt difficultates, eas quomodo disputaturi sint,¹⁸ scriptores Austriaci, ipsi viderint: nobis satis fuit, rem gestam in rebus Güssingensium cum fide retulisse. [p. 59.]

§. XI.

(Belli inter Ibanum et Albertum redintegrati causae.)

Sed enim pax ea necessitate potius, quam consilio Hainburgi confocillata, uti diutina esse nequivit, ita partem utramque, in arma inducit vicissim. Causam redintegrati belli, in Ibanum coniciunt Austriacarum rerum auctores, neque ego temere iverim inficias. Quae, inquiunt,¹ quieti apud eos firmitas, quos praedandi libido, non ira in rixas¹⁹ commovit²⁰ Belli causa Ibano nunquam deesse poterat, donec vicini, quod rapere²¹ posset, haberent. Non multo post, iterum in Styriae, Austriaeque fines illati foedum in modum regionem omnem habuere. Gentis perfidia tandem, ut dudum oportuerat,²² commotus Albertus, latronum manipulum, toties, non alio fructu repressum, quam ut propediem revolaret, intra sua

d.) In rebus ALBERTI I. p. 126. adde GERHARDUM de Roo Lib. II. p. 65.

¹ add. a nobis sec. LAZIUS 1564. l. c. ² LAZIUS 1564. l. c. *Gunstall* ³ add. a nobis sec. LAZIUS 1564. l. c. ⁴ LAZIUS 1564. l. c. *Landenberga* ⁵ corr. ex *belli* sec. LAZIUS 1564. l. c. ⁶ corr. ex *impositi* sec. LAZIUS 1564. l. c. ⁷ LAZIUS 1564. l. c. *utpote* ⁸ pro *gentis Hungaricae* LAZIUS 1564. l. c. *Hungaricae gentis* ⁹ corr. ex *ductabat* sec. LAZIUS 1564. l. c. ¹⁰ LAZIUS 1564. l. c. *Gotschalcus* ¹¹ corr. ex *Neydek* sec. LAZIUS 1564. l. c. ¹² LAZIUS 1564. l. c. *Kunigsbergius* ¹³ LAZIUS 1564. l. c. *circundati* ¹⁴ corr. ex *tolerarent* sec. LAZIUS 1564. p. 200. ¹⁵ corr. ex *belli* sec. SCHEZ 1728. p. 126. ¹⁶ SCHEZ 1728. l. c. *Haimburgi* ¹⁷ SCHEZ 1728. l. c. *tueretur* ¹⁸ corr. ex *sunt* ¹⁹ *ira in rixas* corr. ex *rixa in iras* sec. SCHEZ 1728. p. 126. ²⁰ SCHEZ 1728. l. c. *emovit* ²¹ SCHEZ 1728. l. c. *rapi* ²² SCHEZ 1728. l. c. *oportebat*

¹ Vide SCHEZ 1728. p. 126.

*latibula adgredi*¹ *statuit, cum amicos futuros spes esse non posset, donec vicini praedam ob oculos positam haberent.* Haec illi. Nollem, imputassent genti universae perfidiam, quam soli *Ibano* debuerant. Id verum esse non diffiteor, intentos fuisse *Nemet-Ujvari* dynastas, ad omnem aegre faciendi Austriacae, Styriaeque occasionem, imprimis si non habuere, quod a suis sibi Regibus metuerent. Proinde occiso² *Ladislao Cumano*, atque surrogato ei, *Güssingensium* studiis, *Andrea* Veneto, nova sibi proposita auctoramenta rebantur, ut sub imbelli novello rege, armis, iterum, iterumque *Styrios, Austriacosque* infestarent; maxime quod ab ipsis, sed profecto [p. 60.] non satis cautis, in belli societatem invitarentur; *Styri* nimirum, *Austriaci*, atque in his *Viennenses* potissimum severa *Alberti* imperia pertaesii, res novas moliebantur: imprimis solliciti, ut earum studia, in quam plurimos propagarent, ne felici molitionis eventu exciderent. Itaque praeter *Bohemum* †statuunt³ *Hungariae regem, Ottonem Bavarum*, aliosque, foederi suo †invecterunt.⁴ Et *Andreas* quidem, tametsi in belli praemium,⁵ *Marchiam Windorum*, promissum habuerit, auxilia tamen, in idem bellum mittere noluit, quod foedus cum *Alberto* haberet peculiare; haud vero prohibitorium sponndit, si forte *Güssingenses Comites*, quos militares viros esse noverat, arma contra *Austriacum* ferre vellent. Nec mora *Ibanus Austriae fines, qui*⁶ *Hungariam coniungunt, ferro, et igne vastat, pecora abigit, praedas agit, et ad moenia Novae Civitatis usque excurrit. Eius impetum excepit interim Berchtoldus, dapifer, ab Emerberg, donec a Meinardo,*⁷ *Carinthiae Duce auxiliares advenirent copiae, quas ex Tyrolensi*⁸ *agro, et Carnis conscriptas, adduxit Hugo Comes a*⁹ *Taufers, qui Berchtoldo se iunxit.*¹⁰ *Haec eo anno MCCXCI.*¹¹ *usque ad aestatis*¹² *initium gesta*¹³ *sunt.* Ita ad eum annum¹⁴ habet Roo.^{e)} Conspiratione interea loci,¹⁵ quae in *Albertum* apud *Styros*, et *Austriacos* conflata fuerat, penitus detecta, eadem, qua *Caesar Rudolphus* vivere desiit, aestate, ante debellandos *Güssingenses* statuit *Albertus*, quam inita¹⁶ adver[p. 61.]sus se consilia, undiquaque in nervum erumperent. Iterum Roo:^{f)} *aestate,*¹⁷ *inquit, qua mortuus fuerat*¹⁸ *Rudolphus Caesar, Albertus eius filius, exercitum in Comites Günsenses Hungaros, Austriae accolae duxit.* Pergit postea belli administrati seriem enarrare,ⁱ quam in compendium mitemus. Coadunato XV. millium exercitu in *Günsensem*, felici successu ducit, atque eiusdem belli proventu *Metersdorffum*, quod *Michael*, et *Simon*, agnati *Günsensis*, praesidio tenebant, *Sanct Margarethum* in edito colle positum, atque *Eggendorffum*, tum praealta munitum cepit,¹⁹ *Ibanum* suppetias obsessis laturum in fugam vertit, oppidorum, atque arcium, quas vi partim, partim deditione in potestatem redegerat, turre, atque moenia

e) Libro I. p. 49.

f) Libro II. p. 51. seq.ⁱⁱ Adde *Ducum Styriae Historiam*, in rebus ALBERTI, p. 126–127.,²⁰ quam supra citavimus: ubi tamen expeditio haec Ducis ad Annum MCLXXXIX. refertur. Nobis potior est, *Gerhardi* de Roo fides.

¹ SCHEZ 1728. l. c. *aggredi* ² corr. ex *occasio* ³ fortasse *statim* ⁴ fortasse *iniunxerunt* ⁵ corr. ex *proemium*
⁶ Roo 1592. p. 49. *quae* ⁷ corr. ex *Mainardo* sec. Roo 1592. l. c. ⁸ Roo 1592. l. c. *Tyrolensi* ⁹ corr. ex *ad*
sec. Roo 1592. l. c. ¹⁰ Roo 1592. l. c. *coniunxit* ¹¹ insertum a Belio, vide Roo 1592. l. c. ¹² corr. ex *aetatis*
sec. Roo 1592. l. c. ¹³ Roo 1592. l. c. *acta* ¹⁴ corr. ex *anum* ¹⁵ sic ¹⁶ corr. ex *initia* ¹⁷ verbum *ea* om.
a Belio, vide Roo 1592. p. 51. ¹⁸ Roo 1592. l. c. *erat* ¹⁹ corr. ex *coepit* ²⁰ add. a nobis sec. SCHEZ 1728.

ⁱ Vide Roo 1592. pp. 51–53.

ⁱⁱ Vide Roo 1592. p. 51.

solo aequat, praesidiarios interceptos, in proxima oppida, quae nuper ac saepius iniuriis adfecerant, puniendos mittit. Neque meliora *Gobolsdorffii*, *Rechnitzii*,¹ *Sleinitii*, quin et *Óvári* ad Danubii, et *Laithae* confluentem siti fata fuere. Ad *Günsium*, ditionis caput, adhaesit aliquantisper ducis fortuna, quod in urbis historia diximus. *Ibanus* ergo resistendo impar, ut hosti commeatum adimeret, agros late populatur, atque in pabulatores quosdam incidens, quingentos internecone² delet, quos vivos capere possit, iis crura, manusque amputat, inusitatae crudelitatis exemplo. *Carni* plerique erant, locorum ignari. *Ibanus* porro, dum obsidio *Kőszög* trahitur, quod ar[p. 62.]mis non poterat, largitione corruptis ducibus efficit, quorum plerique ante captum *Günsium* castra deserunt,³ eaque re, ALBERTUM, ne prorogare victoriam posset, impediunt. Rex certe ANDREAS temporarium ingenium in ista *Hungarici* limitis evastatione satis prodidit. Nam cum non se contraiturum *Austriacis* spondisset, si arma *Güssingenses* in *Albertum* corripuerint, quod supra adnotavimus, nunc oppressum, tacitus lubensque eminus spectabat: forte quod suspectam *Ibani* potentiam habebat. Quin immo,⁴ legati ab *Alberto* ad regem missi, uti foederis secum initi memor, *Német-Ujvári Comites* ab armis, et iniuriis se abstinere iuberet, id responsi ab Andrea tulere: *Nec⁵ ipsum⁶ cuiquam pacem ab iis praestare posse,⁷ nec eorum conatus adiuturum: licere, ut⁸ qui iniurias accepissent, eas⁹ bello persequeretur.*¹⁰ i At enim vero poenituisse eum postea facti, quod tantam collimitii cladem otiabundus spectaverit, indicio¹¹ nobis est, bellum in *Albertum* quaesitis praetextibus comparatum. quod uti regem, pristino, quod cum *Austria* privatus adhuc inierat, foederis obnoxium iterum fecit; ita, *Günsiensibus*, quae nunc ademerat *Albertus*, cuncta restituit. Id vero bellum quomodo fuerit gestum, restinctumque †sunto¹² videamus.

§. XII.

(Regis
Andreae
Veneti bellum
Austriacum:)

Scriptores *Austriaci*, quos me legisse memini, plerique omnes, beneficio ALBERTI, sceptrum Hungariae capessivisse¹³ ANDREAM, constanter perhi[p. 63.]bent. quod quale fuerit, quia alibi explicuimus, non est opus repetere. Si dicendum, quod res est, *Güssingensium Comitum* id beneficium imprimis fuisse, ne iidem illi auctores, sustinent diffiteri. Ita LAZIUS:^{g)} *Hungari¹⁴ missis¹⁵ legatis*, inquit, *Andream*,¹⁶ *ad spem Regni evocant.*¹⁷ *Qui cum haud satis explorato itinere, per ditionem Austriacam adduceretur, ab Arnolde Trigaviensi Comite capitur, Albertoque Austriae Archi-Duci traditur, unde non ita multo post, interpellantibus principibus proximis ac Hungariae imprimis¹⁸ satrapis, ad eam formulam liberatur, ut filia illi Austriaci nuberet, AGNES nomine. In quam, etsi tam ipse rex, quam Hungariae satrapae iurassent, tamen ultionis cupidi, deposita memoria eorum, quae in custodia constituta fuerant, non indicto bello, in Austriam excursiones fecerunt, Günsienses¹⁹*

g) Commentariorum Genealogiae Austriacae Lib. II. p. 199.

¹ corr. ex *Rechintzii* ² corr. ex *interneconi* ³ corr. ex *deferunt* ⁴ corr. ex *imo* ⁵ Roo 1592. p. 52. add. *posse*
⁶ corr. ex *ei* sec. Roo 1592. l. c. ⁷ add. a Belio, vide Roo 1592. l. c. ⁸ Roo 1592. l. c. *uti* ⁹ corr. ex *eos* sec.
Roo 1592. l. c. ¹⁰ Roo 1592. l. c. *persequantur* ¹¹ corr. ex *inditio* ¹² fortasse *succinte* ¹³ corr. ex *capivisse*
¹⁴ add. a Belio, vide LAZIUS 1564. p. 199. ¹⁵ LAZIUS 1564. l. c. *missisque* ¹⁶ add. a Belio, vide LAZIUS
1564. l. c. ¹⁷ LAZIUS 1564. l. c. *evocabant* ¹⁸ LAZIUS 1564. l. c. *in primis* ¹⁹ LAZIUS 1564. l. c. *Güssingenses*

¹ Vide Roo 1592. p. 52.

*imprimis*¹ *Comites*. reliqua. En totam beneficii molem! siquidem, capi, detineri in custodia, et ad formulas iure iurando adfirmandas adigi, beneficium sit adpellandum. Quare non erat difficile, ut in bellum *Austriacum*, horum omnium refricata memoria, *Andreas Rex*, ab *Ibano* pelliceretur. ANDREAS² *ab Hungaris, in Austriacum concitatur*, uti habet *Ducum Styriae*^{h.)} *Historia*; IBANUS *praecipuus belli incentor*³ *sibi et Hungariae illata damna identidem occantabat*. *Egregia isthaec novo*⁴ *regi occasio visa, aliquam a gente gratiam ineundi*. *Pacta nuper iure iurando Viennae sancita, rescindit, adfinitati*⁵ *renunciat, oppida, quae*⁶ *nuper ab [p. 64.] Hungarica ditione Austriacus avulserat, et adhuc tum teneret, repetit*. *Cum postulata Albertus reiecisset, octuaginta*⁷ *millium exercitum ex Hungaris, Cumanis, Valachis, Transylvanis coactum, in Austriam effundit*. Sed profecto tenuem, apud gentem *Hungaricam*, initurus gratiam fuisset rex novus; neque in bellum tanta alacritate, a tot gentibus itum fuisset, si solius *Ibani* causam formidabili adeo bello, neque universim totius reipublicae damna redintegrandam constitueret. Apertius, et magis ex vero LAZIUS:ⁱ *Praetendebat vero Hungarus*⁸ *hanc praecipue belli causam, quod Comitatus Austriacos*⁹ *aliquot, ditionis quondam Hungaricae, in finibus teneret, requirentique Hungaro reddere nollet: donatos nempe, cum Austriaci Hungaris, olim a Tartaris pressis, ac fere*¹⁰ *profligatis, subsidia tulissent, atque in Pannonia conservassent. Hi erant ad lacum, quem Pisonis Plinius vocat in tertio, in utriusque Pannoniae finibus,*¹¹ *Musunensis,*¹² *Soproniensis, et Castriferrei, quos diplomatum praerogativis, multis iam annis Austriaci principes in possessione, ac obsequio obnoxios*¹³ *habebant, ac iustis de causis, reddere subinde recusabant*. Fuit profecto causa belli, quam pro se habebat ANDREAS, omnium aequissima: quippe quod, extorti Comitatus illi, BELAE IV. tum fuere, cum a *Tartaris* fusus iam extorris, a *Friderico Bellicoso*, regente¹⁴ *Babenbergensi* ultimo Austriae duce, captus, et in hanc formulam consentire adactus est. de qua re alibi. Tantum ergo abest, ut tunc *Hungaris* subsidio fuerit *Fridericus*, ut eam potius, [p. 65.] qua intemerata mansura¹⁵ fuerat, a rabie *Tartarorum*, eratque *Austriae* adfinis, barbara feritate, expilaverit, regemque *Belam* securitati suae consulturum, indignis modis exagitarit.¹⁶ *Ista notanda hic fuerunt omnino, ut intelligantur causae, cur irrequieti semper fines hi, nunc ab Hungaris, nunc, quasi per vicem, ab Austriacis redderentur.*¹⁷ Nimirum dominationem, in has provincias sibi adserere *Austriaci*, omni ope, connitebantur; quod contra, ne fando quidem audire, ne dicam ferre potuerunt, Hungari: omnium autem minime *Comites Güssingenses* late per eam *Hungariae* oram dominantes. Sed istud tunc bellum, de quo iam agimus, pace nec opinata, ne in flammam erumperet, cohibitum est. Iterum STYRUS auctor:ⁱⁱ *Donec Styri, et Carinthii*¹⁸ *sese Austriacis iungerent,*¹⁹ *traiecto Litaba Hungarus iam*²⁰

(pace
cohibitum:)

h.) In rebus Alberti I. p. 132.

¹ LAZIUS 1564. l. c. *in primis* ² add. a Belio, vide SCHEZ 1728. p. 132. ³ corr. ex *inventor* sec. SCHEZ 1728. l. c. ⁴ SCHEZ 1728. l. c. *nova* ⁵ SCHEZ 1728. l. c. *affinitati* ⁶ *oppida, quae* corr. ex *oppidaque* sec. SCHEZ 1728. l. c. ⁷ SCHEZ 1728. l. c. *octoginta* ⁸ pro *vero Hungarus* LAZIUS 1564. p. 201. *is vero* ⁹ malim *Austriacus* ¹⁰ loco verbi spatium a copista relictum, quod suppl. a nobis sec. LAZIUS 1564. p. 202. ¹¹ LAZIUS 1564. l. c. *confinibus* ¹² corr. ex *Mustiniensis* sec. LAZIUS 1564. l. c. ¹³ add. a nobis sec. LAZIUS 1564. l. c. ¹⁴ corr. ex *egente* ¹⁵ corr. ex *mensura* ¹⁶ corr. ex *exagitarunt* ¹⁷ corr. ex *reddebantur* ¹⁸ SCHEZ 1728. p. 132. *Carinthii* ¹⁹ verbum *iam* om. a Belio, vide SCHEZ 1728. l. c. ²⁰ *Hungarus iam* insertum a Belio, vide SCHEZ 1728. l. c.

ⁱ Vide LAZIUS 1564. pp. 201–202.

ⁱⁱ Vide SCHEZ 1728. p. 132.

*Viennensem, et Neostadiensem agrum penitus evastarat. Post rapinas nihil¹ militariter gestum, siquidem intestinis regni² motibus ad curanda domestica evocatus, conciliantibus episcopis, litem, cum duce, hac lege composuit: pactum nuper cum AGNETE connubium, ratum fore; modo Posonium, aliaque, quae in Hungaria pater,³ possideret, illa pro dote secum adferret;⁴ cetera *Ibano* ademta,⁵ eidem munimentis exuta redderentur. His firmandis foedus additum; alter alteri auxilio, adversum quemvis hostem, *Papa*, et *Caesare* exempto, veniret: tum utrinque captivis libertas data. Ita bellum ingenti strepitu coe[p. 66.]ptum nulla re memorabili gesta, intra sex hebdomadas terminatum. Itane vero, bello inferior Austriacus, augustis⁶ conditionibus, pacem ANDREAE,⁷ thuiusque victori† impertitus est? Ingenuus LAZIUS,ⁱ⁾ *Agneti* quidem, iterato nuptias sponondisse *Hungarum* ait; sed uti⁸ *Austriacus toto Comitatu Mussuniensi*⁹ cederet, et aliis nonnullis arcibus in finibus positis; deinde vero, ut *Hungarus quoque rex, eas, quas eo bello occupaverat, atque ex his Austriacam*¹⁰ infestam reddidisset, *Wetenburgam, Charleburgam, Musenbergam, et Hernsteyn*¹¹ demoliretur. Ceterum nuptiae,^{k)} quarum fidem redintegraverat ANDREAS, anno demum MCCXCII. administrata fuerint. Ita tunc rex, et *Ibanus* mutuam sibi, atque utilem operam, navavere. Sed rediit ad ingenium comes, dum scissi in diversa Proceres, ANDREAM ibant exauctoratum, fuitque in Regem iniurius. Certe *Albertus*, regis socer, suppetias tunc genero laturus, tametsi adflixerit *Ibanum*, eique tria denuo^{l)} castra extorserit, ad summam tamen rei, nec quidquam profecit. Enim vero *Ibanus* sive *Ioannes*,¹² et *Henricus Banus filii Henrici, ac Ugemus*¹³ filius *Poch de Ujlak*,¹⁴ aliique quam plures, in praeiudicium Regis ANDREAE a *papa Bonifacio*¹⁵ VIII. regem petierunt, inquit THUROCZIUS,^{m)} quem locum de rebelle *Ibano* TIMONⁿ⁾ interpretatur,¹⁶ in cuius sententiam pedibus ire nihil dubitamus. [p. 67.]*

(*Ibanus iterum a rege deficit.*)

i.) Loco citato p. 202.ⁱ Adde *Gerhardum de Roo*, Lib. II. p. 62., ubi *Wetebergam Boteburgum* vocat.

k.) Viduus iam tum fuit ANDREAS, quippe qui votis prioribus, *Phennennam Ducis Glogoviae* filiam in matrimonio habuit. vide TIMONEM ad Annum MCCXCI.ⁱⁱ

l.) *Historia Ducum Styriae* p. 144.

m.) *Chronici Hungarorum*¹⁷ Parte II. Cap. LXXXII. p. 81.ⁱⁱⁱ BONFINIUS¹⁸ Dec. II. Lib. IX. p. 307.

n.) In rebus *Ladislai Comani* ad Annum MCCLXXXIX. p. 40.^{iv}

¹ SCHEZ 1728. l. c. *nil*; ibid. verbum *ultra* a Belio om., vide ibidem ² insert. a nobis sec. SCHEZ 1728. l. c. ³ corr. ex *patet* sec. SCHEZ 1728. l. c. ⁴ SCHEZ 1728. l. c. *afferret* ⁵ SCHEZ 1728. l. c. *adempta* ⁶ corr. ex *angustis* ⁷ corr. ex *Andreas* ⁸ LAZIUS 1564. p. 202. *ut* ⁹ *toto Comitatu Mussuniensi* LAZIUS 1564. l. c. *Mussunensi Comitatu toto* ¹⁰ LAZIUS 1564. l. c. *Austriam* ¹¹ *Wetenburgam, Charleburgam, Musenbergam, et Hernsteyn* LAZIUS 1564. l. c. *Vuettenburgam, Cherlburgam, Musenbergam, et Herrnsteyn* ¹² THURÓCZY 1600. p. 81. *Iohannes* ¹³ corr. ex *Ugermus* sec. THURÓCZY 1600. l. c. ¹⁴ THURÓCZY 1600. l. c. *Wylak* ¹⁵ corr. ex *Pontificio* sec. THURÓCZY 1600. l. c. ¹⁶ corr. ex *interpraetatur* ¹⁷ corr. ex *Hungari* ¹⁸ corr. ex *Bonffinius*

ⁱ Vide LAZIUS 1564. p. 202.

ⁱⁱ Vide TIMON 1736. p. 41.

ⁱⁱⁱ Vide THURÓCZY 1600. p. 81.

^{iv} Vide TIMON 1736. p. 40. ubi vero *Ibanum Ioannem* vocat.

§. XIII.

Inter mutuas dimicationes hasce ANDREAS rex sive sua, sive procurata a factiosis veneno morte sublatus non solum diversissimis optimatum studiis; sed belli simul locum occasionemque fecit. Namque cum viduam regis, *Alberti filiam*, AGNETEM^{o.)} durius, quam pro dignitate haberent, immo captivam cum cognomine filiola, *Budae*, vel quocunque loco alio, detinerent, primorum aliqui, easque iniurias saepe apud patrem *Agnis* quereretur:¹ *Albertus* ineunte Anni sequenti MCCCIII. vere *Hermannum Landbergicum*, cum ingenti exercitu in *Hungariam* misit, atque eodem tempore *Pisonium*, et *S. Montem Pannoniae* obsidione iunxit. Eam rerum conversionem, uti in rationes suas verterent, *Comites Güssingenses*, relicta factione *Hungarica* ad *Albertum* deficiunt; sive, uti securas ditiones suas, per quas pars altera exercitus proficiscebatur, eo artificio praestarent; sive, ut fucum facerent *Austriaco*, quantopere eius cum *Hungaris* expostulationes auxilii suis suffultas vellent² promotasque. Nihil de *Németh-Ujvari Comitibus* Roo meminit; quos tamen non defecisse tantum, sed ivisse etiam, in eius belli societatem, memoriae prodidit LAZIUS:^{p.)} *Lambergicus*,³ inquit, *auxiliantibus Güssingiensibus*⁴ *comitibus*, qui tunc⁵ *commodum ad Austriacos defecit*[p. 68.]*rant, Posonio*⁶ *in ditionem*⁷ *accepto, et monte S. Martini*⁸ *obsesso proceres coegere, ut Reginae traderentur*. Ita nimirum facti erant comites nostri: ut quas sequuti nunc sunt partes, desererent, iterum eadem versatilis ingenii facilitate, qua eas nuper elegerant. Proinde in ordinem, suapte rediere denuo, posteaquam, et officium *Alberto* in vindicanda filia eius *Agnete*, prompti commodassent, et factionis adversae proceribus, palam denuo fecissent, quantum aestuante tum suis fluctibus *Hungaria* consilio possent, atque armis. Enim vero, in eligendo cooptandoque in regem VENCESLAO BOHEMO, praeambulonem fuisse lego *Henricum*.^{q.)} Postea, cum pater Venceslaus, cum diademate in Bohemiam deportasset filium, non modo auctores extitisse primoribus, uti constanter repudiato *Carolo Roberto Ottonem Bavarum* regem dicerent; sed etiam interregni⁹ hanc occasionem in rem suam versuri, novis iterum praedis, et regionem,¹⁰ et execrabili¹¹ facinore nomen *Comitum Güssingensium* foedant. Isthuc pertinet, quod ad Annum MCCCIV. TIMON commemorat.ⁱ *Ioannes filius Henrici Bani, cum fratre suo itidem Henrico, Venceslao*¹² *favens, Strigonium occupat, diripit omnia, et virgines Deo dicatas foede*¹³ *habet*. Nempe quod VENCESLAO, *Hungaria* exeunte, neque adhuc, in ea sententiarum conflictatione, novo rege electo, proclives erant ad praedandum occasiones; utendum iis, ex ingenio cre[p. 69.]didere *Güssingenses*, patre *Croatiae Bano* id fere temporis, rebus humanis exempto; sed pessimam gratiam retulere, sive alteruter, sive uterque

(*Comites Güssingenses ad Albertum deficiunt:*)

(*Iohannes et Henricus Strigonium occupant:*)

^{o.)} Roo Libro eodem p. 70.

^{p.)} Dicto Loco Libro II. p. 202. 31.

^{q.)} Inibi p. 204. *Comes Henricus* dicitur coronationi¹⁴ *Venceslai* interfuisse.

¹ corr. ex *queretur* ² corr. ex *vellet* ³ LAZIUS 1564. p. 202. *qui* ⁴ LAZIUS 1564. l. c. *Güssingensibus* ⁵ LAZIUS 1564. l. c. *tum* ⁶ LAZIUS 1564. l. c. *Pozonio* ⁷ corr. ex *ditionem* sec. LAZIUS 1564. l. c. ⁸ pro *monte S. Martini* LAZIUS 1564. l. c. *S. Martini monte* ⁹ corr. ex *inter Regni* ¹⁰ *foedant* om. a nobis, cum in fine sententiae repetitur ¹¹ corr. ex *execrabili* ¹² TIMON 1736. p. 43. *Wenceslao* ¹³ TIMON 1736. l. c. *fede* ¹⁴ corr. ex *coronatione*

ⁱ Vide TIMON 1736. p. 43.

(duo fratres
in eligendi
Ottonis
consilia
incumbunt:)

(Sacra Corona
Német-
Ujvarum
collustrat:)

fratrum, ob perpetratum facinus, sicuti refert ad annum sequentem TIMON: *Anathemati subiicitur Ioannes, filius Henrici ob expilatam arcem Strigoniensem.*ⁱ At enim vero parum execratione¹ ea, *Ioannem*, fratremque suum *Henricum* commotos fuisse, inde conicias; quod cum *Venceslaum* haud rediturum crederent, ad recipienda iterum *Hungariae* scepra, frustra se rebus eius succurrere velle: in eligendi OTTONIS consilia unice incumbere, factione ea tam late propagata, ut palam de iis THURÓCZIUS:^{r.)} *Interea*² *fili* Henrici (Ioannes et Henricus)³ *et quidem alii nobiles*, OTTONEM⁴ *ducem Bavariae, subintroducunt in regem Hungariae.* Mirere in ea aetatis propinquitate,⁵ ignorare potuisse historicum gentis cognomen. Copiosius rem litteris mandavit LAZIUS.^{s.)} *Amisissis ait insignibus tumultuantes Hungari,*⁶ *cum coronare neminem possent, auctoribus*⁷ *Güssingensibus Comitibus, in Ottonem Bavarum*⁸ *ducem, qui et ipse ex Belae IV. filia natus fuerat, consensere.* Is demum, OTTONEM dico, recuperato, uti conventum fuerat, a *Venceslao* seniore, et prece, et pretio, sacro diademate, id quidem, solo *Seckingensi* principe comite, per inimicas *Austriae* [p. 70.] terras, ubi omnia itinera, facto iam, *Alberto* Caesare de hac re certiore, observabantur, ad *Güssingensem* Comitem pertulit.ⁱⁱ Tunc vero coelestissimum hoc sidus, sacra nimirum corona, *Német-Ujvarum* plane collustravit, quando a *Bohemo* recuperata, hic aliquantisper radios sparsit: ut proinde habeat *Német-Ujvarinum*, de quo gloriatur apud posteros; dedisse hospitium divinissimo illi muneri, quod ignorarunt hucusque Scriptores *Hungarici*. Quae de rei summa, LAZIUS loco eodemⁱⁱⁱ commentatur, fidem propemodum excedit:⁹ quippe quod, inaugurationem *Ottonis* a *Güssingense* Comite procuratam memorat. *A Güssingensi*¹⁰ inquit *Albam, cum honorifica comitiva deductus Otto*¹¹ *solemniter in Regem Hungariae inauguratur, Anno MCCCXV., praesentibus duntaxat Güssingensibus*^{t.)} *Comitibus, Benedicto Veszpremiensi,*¹² *Nicolao Vacziensi,*¹³ *Antonio Csanadiensis,*¹⁴ *et Becke*¹⁵ *quodam*¹⁶ *filio Thomae.* Nempe OTTONEM cum diademate, intra arcem *Német-Ujvar*, seu *Güssingam* hospitio acceptum, tamdiu in augustali hoc perfugio hospitem habuit, dum certioribus factis, qui suas partes tutabantur, primoribus, novum regem apud se hospitari, pompae eius structor esse potuit, satis ea re testatus, nulli eos tunc ex optimatibus *Hungaris* seu auctoritate, seu potentia, quidquam concessisse.

^{r.)} Chronico Hung. Parte II. Cap. LXXXVII. p. 82.

^{s.)} Ibidem p. 204.¹⁷ sequ.^{iv}

^{t.)} Nihil, dum eadem haec solennia enarrat, de *Güssingensibus* meminit BONFINIUS¹⁸ Dec. II. Lib. IX. p. 315., 44.

¹ corr. ex *expectatione* (!) ² hic verbum *vero* om. a Belio, conf. THURÓCZY 1600. p. 82. ³ verba uncis inclusa insert. a Belio, cf. THURÓCZY 1600. l. c. ⁴ THURÓCZY 1600. l. c. *Otthonem* ⁵ corr. ex *propinquitate* ⁶ pro *tumultuantes Hungari* LAZIUS 1564. p. 205. *Hungari tumultuantes* ⁷ LAZIUS 1564. l. c. *autoribus* ⁸ LAZIUS 1564. l. c. *Boiariae* ⁹ sic! ¹⁰ LAZIUS 1564. p. 205. *quo* ¹¹ add. a Belio, vide LAZIUS 1564. l. c. ¹² LAZIUS 1564. l. c. *Vesprimiensi* ¹³ LAZIUS 1564. l. c. *Vaciensi* ¹⁴ LAZIUS 1564. l. c. *Chonadiensis* ¹⁵ hic spatium a copista relictum, quod suppl. a nobis sec. LAZIUS 1564. l. c. ¹⁶ corr. ex *quodam* sec. LAZIUS 1564. l. c. ¹⁷ corr. ex *104.* sec. LAZIUS 1564. p. 204. ¹⁸ corr. ex *Bonffinius*

ⁱ Vide TIMON 1736. p. 43.

ⁱⁱ Cf. LAZIUS 1564. p. 205.

ⁱⁱⁱ Vide *ibidem*.

^{iv} Vide LAZIUS 1564. pp. 204–205.

Caeteroquin eosdem hos fratres *Ioannem, et Henricum Banos Croa*[p. 71.]*tiae* fuisse apud RATKAYUM^{u.)} invenio *A*.¹ *XCIX*.² inquit *supra duodecies centesimum*³ *sub* ANDREA tertio dicto Veneto Croatiae Bani fuere Ioannes, et Henricus, ignoti tamen cognominis. Factiosos Bonfinius⁴ refert. Locum, collato THUROCZIO supra^{v.)} dedimus, ut iam ei nos immorari, necesse haud est. Illud nefas silere, quod de pietate fratrum *Ibani, et Henrici* refert RATKAYUS.¹ *Hi duo bani, ait, in civitate Caproncensi, monasterium nobile fratribus Franciscanis exstruxerant,*⁵ *ut ex veteri eorum diplomate*^{x.)} *constat.* Atque istud ego pium facinus unicum⁶ reperio, quod universim, *Comites Güssingenses* edidere: nisi et id, e manubiis, praeda partis procurarint, eaque re⁷ significationem poenitentiae testificari debuerint, ut ab anathemate revincirentur, quod *Strigoniensi*⁸ *evastatione, et contractis ex sacrarum virginum contemeratione criminibus*ⁱⁱ meriti fuisse censebantur. Postea, OTTONE, quem *Transylvaniae* praefectus, *Ladislaus*, filiam suam procanem, in vincula coniecerat, indeque non ante dimisso, quam se regno, ex praescripta formula, abdicasset, iamque tot malis fracti⁹ *Hungari* sensim in *Carolus Robertus* consentire occiperent, nullam *Güssingensium Comitum* mentionem, in domesticis, sed nec in exteris scriptoribus reperis. Eius rei plures adferri possunt, eaeque idoneae causae. Nam scri[p. 72.]ptores quidem nostrates, licet forte meminerint, quandoque *Comitum*, sicuti supra THUROCZIUS, et BONFINIUS,¹⁰ non eos tamen a Castro *Güssing*, seu *Német-Ujvár*, denominaverunt; sed a dignitatum, quibus forte praefuerunt, titulis. Ad externos autem quod attinet, non se amplius tam prona commemorandorum comitum occasio dabat, quam id hucusque accidit: quando mitescente ingenio, et in mores, atque instituta, optimorum, quos seculum illud dedit, *Caroli, Ludovici, et Sigismundi* regum sensim, ac suapte transibant, et pace cum vicinis iam tum adductius coli coepta prohibebantur, ne quid temere occiperent, quo seu sibi, seu regno clades, damnaque accelerarentur. Cum vero ad eum modum, bonorum civium officium facere consuevissent, aliis quidem illustribus familiis, capita dederunt, aliis item per adfinitates consociati in earum nomina, ditionesque transibant. In his censeo, *Giletos*,^{y.)} *Forchensteinii* principes, duces de^{z.)} *Ujlak*, duces item de *Limbach*, seu *Bánffios*,^{a.)} atque *Canissaios*, et quorum nomina dudum vetustas oblitteravit. Soli, quod in genealogiae enarratione patuit, *Nadasdi comites*, superant, qui maternum genus, ex *Canisais*,¹¹ hi paternum ex *Güssingensibus Comitibus* trahunt. At enim satis

(fratres
in Croatia
monasterium
exstruunt:)

(Güssingenses,
per adfinitates,
in aliarum
familiarum
nomina
ditionesque
transeunt:)

u.) Libro III. p. 68.

v.) Ad finem §. proxime antegressae.

x.) Mirum, non potuisse ex eo condisci, banorum cognomina.

y.) Non contrahit aetas, quo minus id possimus coniectare; tituli etiam conveniunt. Nam *Güssingenses Comites*, et Domini *Forchensteinii* dicebantur.

z.) Ad hos postea, sive consanguinitatis iure, sive donatione regia, *Német-Ujvarium* pertinuit.

a.) Frequens *banorum* in *Güssingensibus* dignitas, occasio esse potuit, ut eorum posterii *Banffii*, id est *Banorum filii* adpellarentur more apud *Hungaros* perquam frequenti.

¹ hic verbum *vero* a Belio om., cf. RÁTKAY 1652. p. 68. ² RÁTKAY 1652. l. c. *nonagesimo nono* ³ RÁTKAY 1652. l. c. *centenum* ⁴ corr. ex *Bonffinius* ⁵ RÁTKAY 1652. l. c. *extruxerant* ⁶ corr. ex *unitum* ⁷ *eaque* re corr. ex *†conquere* ⁸ malim *Strigonii* ⁹ corr. ex *facti* ¹⁰ corr. ex *Bonffinius* ¹¹ corr. ex *Canisais*

ⁱ Vide RÁTKAY 1652. p. 68.

ⁱⁱ Haec verba nescio an ex aliquo opere historico citata sint; quod autem invenire non potuimus.

de his, quorum eruderata memoria, grandem in *historia Hungarica*, lacunam explevisse, pretium operae duximus. [p. 73.]

§. XIV.

(Arx Német-Ujvár in potestatem Ujlakiorum devenit:)

(res gestae Nicolai ab Ujlak:)

Posteaquam, uti diximus, in alia nomina transierunt *Güssingenses*, et princeps in his familia, quae *Német-Ujvaro*, trium fere seculorum tractu, ferociter, quod vidimus, dominata fuisset, †vigintibus¹ fati exinanita est, arx validissima, quippe in qua ornanda, muniendaque, nihil residui fecere iidem comites, in ducum ab *Ujlak* potestatem concessit. Si ita certa esset generis utriusque, *Güssingensium* et *Ujlakiorum* cognatio, quam id² quidem persuasi sumus, supervacuum foret coniectari, quemadmodum *Güssingensibus* duces hi in arcis possessione potuerint succedere. Verum, quod nostrum non est iura³ horum, qui arces, et latifundia suae quadam fortunae indulgentia, sive possederunt olim, sive adhuc possident, sub examen vocare, illustrium familiarum historiam, porro erudere connitemur. In potestatem *Ujlakiorum* venisse *Német-Ujvarum* rerum potente *Sigismundo*, non sine verisimilitudine, sagacissimi quique existimant; sed frustra sunt, quando nequeunt produci diplomata, testes nimirum omni exceptione maiores. Id constat, opibus valuisse *Ujlakios*, iam tum ad regni gubernacula SIGISMUNDO^{b)} et *Alberto* sedentibus, fuisseque [p. 74.] *Nicolai*, gentis antesignani,⁴ in utramque pupilli, et *Vladislai* Poloni partem studia facile acerrima. Res eius sparsim apud TUROCZIUM, et BONFINIUM legas. Fuit enim vero cum armis, tum opibus clientelisque iam tum clarus, cum IOANNES CORVINUS, res Hungaricas, gubernatoris titulo, moderaretur. Enim vero in eo bello, quod pro WLADISLAO POLONO gestum est adversus *Elisabetham* viduam, collegam se gessit *Corvini*,^{c)} strenuum non minus, quam fidum. Qua quidem Hungariae perturbatione, luculenter, quo esset ingenio, prodidit *Nicolaus*. Nam cum res pupilli, inde ab utero strenue defensasset, atque tenelli regis inaugurationem, non adsensione tantum; sed praesentia quoque sua^{d)} mirifice adiuvisset, ad⁵ *Wladislaum* non longe post descendit. *Nicolaus Ujlak*,⁶ *Croatiae*⁷ praefectus, inquit historicus^{e)} cum⁸ pupilli partes quotidie labefactari conspicaretur, ut suae consulere utilitati, a regina defecit, in *Vladislai*⁹ factionem plane concessit, et in adserenda¹⁰ Poloni dignitate sic acer, pertinaxque fuit, ut multo plus fortitudinis in adferendo,¹¹ quam in deserendo¹² perfidiae retulisse videatur.¹³ Adeo multis, facinora, laudem peperere, quae eadem execrabiles fecisse alios, leguntur. Atque emicuit sane in partibus *Vladislai* fides in *Nicolao* eximia. Nam et [p. 75.] domi, et militiae

b) Immo cogniti fuere in interregno¹⁴ illo, quod regimen CAROLI I. praecesserat, quippe *Güssingensium* in OTTONE Bavaro praeeligendo¹⁵ complices.

c) BONFINIUS¹⁶ Dec. III. Libro IV. p. 425, 5.

d) Idem eodem loco p. 417. 49.

e) Inibi p. 422. 43.

¹ fortasse *invidentibus* ² sic ³ ante *iura* praep. in a nobis del.; primum enim fortasse cum verbo *inquirere* clausulam finire voluisse Belius videtur, denique autem *sub examen vocare* scripto; unde vero praep. in supervacuum factum est. ⁴ corr. ex *antesignatu* ⁵ add. a nobis ⁶ BONFINI 1581. p. 422. *Vilach* ⁷ BONFINI 1581. l. c. *Croatiae* ⁸ BONFINI 1581. l. c. *quum* ⁹ BONFINI 1581. l. c. *Vladislai* ¹⁰ BONFINI 1581. l. c. *asserenda* ¹¹ BONFINI 1581. l. c. *afferendo* ¹² BONFINI 1581. l. c. *deficiendo* ¹³ BONFINI 1581. l. c. *videretur* ¹⁴ corr. ex *interrogato* ¹⁵ corr. ex *prae eligendos* ¹⁶ corr. ex *Bomfinius*

regem peregrinum cum *Corvino* collega mascule tuitus est; Patriam autem adeo habuit charam, ut in praeliis, quae *Ioannes Wajwoda*, cum *Turcis* varia fortuna miscuit,^{f.)} proxime¹ ad eam virtutis laudem, qua tunc *Corvinus* antecellebat, accedere putaretur. Post *Wladislai* ad *Varnam* interitum, cum de gubernatore eligendo proceres conferre mutuo consilia occiperent, *Nicolaus*, ex collega *Corvini*, aemulus factus,^{g.)} et eousque invidiae stimulis agitatedus est, ut cum *Ioannem* laboribus, propugnati *Belgradi*, fractum,² et fato suo functum nequivisset, filios *Ladislauum*, et *Matthiam*,³ insectari, propemodum pulchrum duceret. Cepit nimirum pessimi facinoris auctoramenta, ex *Ulrici Comitis Ciliae*⁴ interitu, ut caede hac gravatos, et praeter datam fidem in vincula missos *Corvinos* eliminaret. Simplici, sed vera tamen oratione rem expromsit THUROCZIUS:^{h.)} *Nicolaus* inquit *de Ujlak*,⁵ *Wajwoda*⁶ *Transylvanus*⁷ *lorica indutus, tantae rei spectaculi* (supplicii nimirum *Corviniani*)⁸ *avidus*⁹ *suorum familiarium in comitiva illuc venit, ad castrumque Budense mox intromissus est. Iste enim Nicolaus de Ujlak*¹⁰ *Wajwoda*¹¹ *comitis Ladislai casum non minus ardebat, et nec eiusdem in necem conflati consilii expers erat. Cum enim esset homo honoris cupidus, et ambitione non modica aestuans, altoque parentum de sanguine genitus:* [p. 76.] *quondam Dominum Ioannem Comitem*,¹² *et eius natos, in regno, ac erga Regem excellentiori nomine et titulo uti aegre ferebat, ex hincque invidia erga illos ducebatur non modica.* Ex hoc demum capite, tota ea similtas, demanavit, quae *Nicolao* huic cum *Matthia*¹³ *Corvino*, partim in huius in regem delectu,^{i.)} partim sub initia capessitae dignitatis regiae, intercessere. Diserte BONFINIUS:^{k.)} ¹⁴ *Nicolaus Ujlakius*,¹⁵ *qui Nobilitate generis, et animi magnitudine non parvaque gestorum gloria, se regno dignum arbitrabatur, invitus spe sua excidere videbatur.* Scriptorum uterque nobile *Nicolai* genus meminerunt. Utinam ne tacuissent, avorum imagines. Tametsi vero *Matthiae*¹⁶ adolescentis ex captivitate ad regium culmen evecti, fortunam aequae, ac praeclaram indolem admirabatur *Nicolaus*, tamen abstinere se nullo modo potuit, quin limis omnia oculis in novello Rege contueretur,^{l.)} quare *Friderico* Caesari cum factionis sociis¹⁷ propalam adversus *Matthiam* favere,¹⁸

f.) Excute¹⁹ victricem pugnam apud BONFINIUM Dec. III. Lib. IV. extremo p. 429.²⁰ 43.

g.) Libro VII. Dec. III. p. 468., 44.

h.) In Rege LADISLAO p. 168., 48.ⁱ

i.) Lege THUROCZIUM dicto loco Cap. LXIII. p. 171.²¹ et sequ.ⁱⁱ

k.) Decade III.²² Libro IX. p. 509. 6.

l.) Ibidem BONFINIUS²³ p. 513. 29. et sequ.

¹ corr. ex *proximae* ² corr. ex *factum* ³ corr. ex *Matthiam* ⁴ corr. ex *Eiliae* ⁵ THURÓCZY 1600. p. 168. *Wylak* ⁶ THURÓCZY 1600. l. c. *Waywoda* ⁷ corr. ex *Transylvanus* sec. THURÓCZY 1600. l. c., ubi *Transylvanus* legitur ⁸ verba uncis inclusa add. a Belio, vide THURÓCZY 1600. l. c. ⁹ *lorica indutus, tantae rei spectaculi...* *avidus* add. a nobis sec. THURÓCZY 1600. l. c., sine quibus verbis additio Belii (vide notam priorem) ratione omnino careret ¹⁰ verba *de Ujlak* add. a Belio, vide THURÓCZY 1600. l. c. ¹¹ THURÓCZY 1600. l. c. *Waywoda* ¹² pro *Ioannem comitem* THURÓCZY 1600. l. c. *comitem Iohannem* ¹³ corr. ex *Matthia* ¹⁴ corr. ex *Bomffinius* ¹⁵ BONFINI 1581. p. 509. *Vilachus* ¹⁶ corr. ex *Matthiae* ¹⁷ corr. ex *socius*, cf. BONFINI 1581. p. 513. lin. 39. *socii factionis eiusdem* ¹⁸ corr. ex *fuere*, cf. BONFINI 1581. p. 514. lin. 5–6. *in ceteriore multos principes Ungaria sibi (sc. Friderico) favere* ¹⁹ corr. ex *exacte* ²⁰ corr. ex 423. sec. BONFINI 1581. ²¹ corr. ex 621. sec. THURÓCZY 1600. p. 171. ²² corr. ex VI. sec. BONFINI 1581. ²³ corr. ex *Bomffinius*

ⁱ Vide THURÓCZY 1600. pp. 168–169.

ⁱⁱ Vide THURÓCZY 1600. pp. 171–172.

(filius Laurentius patris ingenium aemulatur.)

eumque in spem Regni accendere,^{m.)} dum res in apertum bellum erumperet.^{n.)} Sed ea fuit *Matthiae*¹ providentia, ut non ante cessaverit *Nicolaum*, qua precibus, qua promissis longe omnium amplissimis, sollicitare, quam eum partibus suis penitus innecteret. [p. 77.] *Matthias*² ait BONFINIUS^{o.)} ³ *ab ineunte iuventute*⁴ *callidum, ac versutum*⁵ *ingenium sortitus*,⁶ *Nicolai ambitionem*,⁷ *promissa Bosnensis*⁸ *Regni Corona, explevit*. Hoc ergo beneficio devinctus *Ujlakius*, fidelem postea *Corvino* operam, cum in Sacro Diademate a *Friderico* recuperando,^{p.)} tum in coercendo *Casimiriano* tumultu^{q.)} navavit. Ergo in oculis eum *Matthias*⁹ ferebat, adeo sane, ut cum aegrum, officii causa adivisset,¹⁰ pedum digitos interfricuisse¹¹ a BONFINIO^{r.)} ¹² perhibetur. Patris *Nicolai* ingenium praeclare aemulatus filius *Laurentius*, et ipse optimatum, qui in *Comitatu Castriferrei* late dominabantur, facile princeps, charus semper, et acceptus *Matthiae*¹³ extitit. Prima eius, quae apud BONFINIUM¹⁴ exstat mentio, honorificentissima est. *Dux Laurentius*, inquit,ⁱ *Nicolai Bosnae regis filius, cum expeditissimo equitatu regem* (in bellum Bohemicum)¹⁵ *sequitur, tyro audacissimus, in aula semper altus, et Matthiae*¹⁶ *carus*,¹⁷ *aeque ac filius*. Nempe innutritum, suarum partium studiis, voluit *Corvinus*, ne olim, vastissimarum patris opum haeres ex asse¹⁸ futurus, frena morderet, quae quidem consilii rationes, ex voto cessisse *Mathiae*, tempus condocuit. Acerrimi enim animi cum fuerit adolescens, adsuevit tamen regiis officiis, quae domi, ac militiae, quum haud simulate faciebat, animum sibi regis unus [p. 78.] omnium maxime, non tam devinxit, quam adseruit. Dabo, indolis *Laurentii* specimen, quod is cum laude edidit, in Silesiaca expeditione illa, ut colligi inde possit, quorsum vergeret luxuriantis adolescentis animus. Ita vero BONFINIUS,¹⁹ cum *Poloniae, Bohemiaeque* regum, epulum, quod *Mathias* dederat instructissimum, describit, de nostro: *Hic illud Laurentii ducis Nicolai Bosnensis*²⁰ *regis filii, magnanimum facinus rite, commemorant. Is cum adhuc foret adolescens, et in regali convivio, praeter aetatem, architriclinus*,²¹ *paterno cultus baltheo*²² *incedebat*,²³ *tot gemmis, et lapidibus onerato, ut sexaginta aureum numuum millibus*²⁴ *censeretur. Addecebat cultum generosa indoles, nobilitas, imperiosus quoque animus, cum magnitudine ac venustate coniunctus. Cum ferculorum pompam mira celeritate studioque instrueret, ac elatus, ut moris est, incederet, hinc obortum inique cuidam*²⁵ *e*

m.) Inibi p. 514, 8.

n.) Libro x. p. 520, 51. sequ.

o.) Loco eodem p. 522, 30.

p.) Idem p. 532,²⁶ 36.

q.) Decade iv. Libro iii. p. 566,²⁷ 18.

r.) Decade iv. Libro vii. p. 630,²⁸ 41.

¹ corr. ex *Mathiae* ² corr. ex *Mathias* ³ corr. ex *Bonffinius* ⁴ BONFINI 1581. l. c. *aetate* ⁵ pro *ac versutum* BONFINI 1581. l. c. *versutumque* ⁶ verba *habendam... censuit* a Belio om., vide BONFINI 1581. l. c. ⁷ BONFINI 1581. l. c. *ambitum* ⁸ BONFINI 1581. l. c. *Bossoniensis* ⁹ corr. ex *Mathias* ¹⁰ corr. ex *iuvisset*; apud Bonfinium (BONFINIUS 1581. p. 630., quem et Belius citat) *visitasset* ¹¹ sic et apud Bonfinium; quod verbum certe hapax legomenon videtur ¹² corr. ex *Bonffinio* ¹³ corr. ex *Mathiae* ¹⁴ corr. ex *Bonffinium* ¹⁵ add. a Belio, cf. BONFINI 1581. l. c. ¹⁶ corr. ex *Mathiae* ¹⁷ BONFINI 1581. l. c. *charus* ¹⁸ corr. ex *exasse* ¹⁹ corr. ex *Bonffinius* ²⁰ BONFINI 1581. p. 577. *Bossonensis* ²¹ corr. ex *architriclinus* ²² BONFINI 1581. l. c. *balteo* ²³ corr. ex *incedebat* sec. BONFINI 1581. l. c. ²⁴ BONFINI 1581. l. c. *millibus* ²⁵ corr. ex *cuidem* sec. BONFINI 1581. l. c. ²⁶ corr. ex 522. sec. BONFINI 1581. ²⁷ corr. ex 556. sec. BONFINI 1581. ²⁸ corr. ex 650. sec. BONFINI 1581.

ⁱ Vide BONFINI 1581. p. 570.

Polonis proceribus stomachum fuisse ferunt: quem cum tolerare non posset, nescio quomodo festinantem hac et illac adolescentem, inturbavit. At ille succensus ira, Polono alapam irreverenter incussit, et oborto aliquantisper tumultu, cum, quid illud esset, a Principe quaereretur, cognita causa, laudatum utrinque Laurentium ferunt. Ista nimirum indole fuit regulus, quae eum postea sub Wladislao, Corvini successore in pessimam fortunam praecipitavit, insigni ad adolescentiam Hungaricam cumprimis documento, male indo[p. 79.]mitae naturae obsecundari, ubi veri, rectique efficacior¹ esse decuit instinctum; sed donec in vivis superabat Matthias,² et rege usus est clemente, et fortunatis successibus aliis. Expeditioni certe Austriacae, semel iterumque interfuit, haud <quidem in>glorius.³ Meminit BONFINIUS⁴ utramque expeditionem, cum bellicae virtutis laude,⁵ qua erat Ujlakius, luculento satis encomio: Laurentius^{s.)} inquit Dux impiger, et a paterna virtute nequaquam degenerans, cum honestissimo inferioris orae comitatu, aderat,⁶ a rege, filii loco semper habitus, ne passum quidem ab eo recedebat. Iuvenis praeterea Vienna quoque obsidionem, cum ingenti exercitu,^{t.)} atque captam Calendis Iunii Anni MCCCCLXXXV. urbem palmata veste triumphando similis indutus, cum Rege subiit.^{u.)} Ac decurrisset omnino Laurentius, in bellicae huius virtutis studio, si fata diuturniorem MATTHIAE⁷ vitam indulgissent. Sed eo morte, oppido immatura, e vivis exempto, Laurentii simul res fati partim, partim iniquis ducis facinoribus urgeri coeperunt. Certe enim, dum Ioanni Corvino, gratiae, ac favoris paterni⁸ memor, adversus Wladislaum Polonum, incautius, quam destinationes illae⁹ poscebant, velificari studet, novercantem sibi fortunam magno, et suo, et reguli damno experitur. Fusa rem BONFINIUS memorat.^{v.)} In quam¹⁰ postea, [p. 80.] rerumposito WLADISLAO, ex novarum rerum studio, induerit calamitatem, ad Nemet-Ujvarum, quod una in periculum praecipitaverat, tempestive dicemus.ⁱ

§. XV.

In proclivi esset, plurium e veteribus familiis illustria, Ellersbachiorum, quibus Erdödi successere,¹¹ Paumkirchnerorum¹² item et quae sunt reliqua, hic loci recolere nomina; sed enim non est opus, ut provinciam nostram obsoletis partim, partim fumosis imaginibus illustremus: cum superent, hodieque, earum familiarum lumina, quae vel recensuisse, ad insignem Comitatus claritudinem, sufficere posse existimemus. In his BATHYÁNII COMITES,^{x.)} praecipuum Hungariae decus, inde a LUDOVICI II. temporibus

(Familiae ceterae:)

(Bathyánii:)

s.) Deca. iv. Lib. v. p. 593. 4.

t.) Libro vi. p. 624, 24.

u.) Ibidem p. 625, 26.

v.) Decade iv. Lib. ix. p. 664. sequ.

x.) De natali eorum solo ISTVANFFIUS Libro xxvi.¹³ p. 587,¹⁴ 24.

¹ corr. ex *efficacior* ² corr. ex *Mathias* ³ *quidem in* a nobis inserta, ubi et copista spatium reliquit, aliquid illic desiderari significans ⁴ corr. ex *Bomfinius* ⁵ *laude* supervacuum esse videtur ⁶ BONFINI 1581. p. 593. (*nec...*) *aberat* ⁷ corr. ex *Mathiae* ⁸ corr. ex *pateri* ⁹ corr. ex *ille* ¹⁰ corr. ex *qua* ¹¹ corr. ex *successore* ¹² corr. ex *Paumkrichneiorum* ¹³ corr. ex *XXVII. sec. ISTVÁNFFY 1622.* ¹⁴ corr. ex 507. sec. ISTVÁNFFY 1622.

ⁱ Vide in nostra editione pp. 388–389.

(Petrus:) a provincia hac nostra, cum primis emicuerit. Genus omnino priscum, et gestis per regnum summis magistratibus nobilitatum. Primus, quem in rebus WLADISLAI II. cum laude BONFINIUS^{y.)} ¹ memorat, PETRUS BATTHYÁNI, eo bello, quod post difficilia Regni initia, cum *Laurentio* duce *Ujlakiensi*, grave nec minus invidiosum, Regi intercesserat, occurrit. Nam erat sane, in domandis eius oppidis, exstans *Petri* opera: *Petrus* inquitⁱ *Batthyány*² [p. 81.] *duobus prope Tatam*³ *oppidulis, altero vi, altero deditioe potitus est.* Plura de hoc dicere non habeo: istud satis ad propagandam viri memoriam fuerit, dum plura suppetant ex diplomatibus. Nobis interim certum est, ex MATHIAE disciplina militari fuisse egressum. Maxime vero, sub eodem WLADISLAO, militari, iuxta et⁴ legum patriarum scientia inclaruit *Benedictus* de *Batthyán*. Diu enim vero, et arcis *Budensis*, et aerarii^{z.)} praefecturam summa cum laude administravit. Tunc inter decem viros, qui prudentissimo regni totius iudicio recognoscendis legibus patriis, designati fuere, census. Meminit laudatissimum institutum ISTVÁNFFIUS:^{a.)} WLADISLAUS⁵ *post haec otium*⁶ *nactus, ac assiduis suorum precibus adductus ad leges reformandas animum adplicuit,*⁷ *et illarum compilandarum, et in ordinem redigendarum negotium*⁸ *Stephano Werbőczio*⁹ *praetori, viro docto, et iurisperito commisit, cuius ingenio labore, et diligentia collectae tribus libellis descriptae fuere. Sed priusquam eis summam manum imponeret, libellum*¹⁰ *Tripartiti nomine adpellatum*¹¹ *decemviris*¹² *patriarum legum peritis, perlegendum discutiendumque dedit, eorumque calculo, et iudicio adprobatum,*¹³ *ita confirmavit, ut eius usum in foro, et iudiciis ubique recipi debere, lege lata publicaret. Quod in hunc usque diem, in causis forensi*[p. 82.] *bus,*¹⁴ *et controversiis diiudicandis observatum esse videmus. Nomen Benedicti, et ex eo diplomate condiscas,*^{b.)} quo WLADISLAUS opus illud *Tripartitum,*^{c.)} non adfirmavit modo; sed publici etiam usus, in iudiciis esse voluit. Operae pretium fecerimus, si decem viro- rum Nomina hic inseruerimus, ut constet apud externos, qua tunc adcuracione *rex* non minus, quam *Status*, et *Ordines* versati fuerint, in legum avitarum recognitione: *libellum, inquit tabulae, in cunctis suis clausulis, articulis, et capitibus,*¹⁵ *per Venerabilem Paulum*

y.) Decade v. Libro iv. p. 724., 45.

z.) ISTVANFFIUS Libro iv. p. 56, 19.

a.) Historiarum Libro iv. extremo.ⁱⁱ

b.) Praemittitur id Tripartito, et sinu¹⁶ quasi complectitur opus universum, adprobatione ad calcem reiecta.ⁱⁱⁱ

c.) Id est hodieque nomen Corporis Iuris Hungarici a tribus partibus Rerum, actionum, et Personarum, quorum iura in eo pertractantur, ita vocatum.^{iv} Dum haec scribimus, *Opus quadripartitum* prodire coepit, sed cui immortuus est, PAULUS PRILECZKY Auctor Anno MDCCXLIII.

¹ corr. ex *Bonfinius* ² BONFINI 1581. p. 724. *Bathiani* ³ BONFINI 1581. l. c. *Tatham* ⁴ corr. ex *ex* ⁵ ISTVÁNFFY 1622. p. 61. *Vladislaus* ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *ocium* ⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *applicuit* ⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *negocium* ⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Verbécio* ¹⁰ verbum *Decreti* a Belio om., vide ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *appellatum* ¹² corr. ex *decimviris* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *approbatum* ¹⁴ verbum *forensibus* erronee integrum descriptum in p. 82. ¹⁵ CJH 1696. I.)**([4]^v *capitulis* ¹⁶ corr. ex *sinum*; malim *in sinu*

ⁱ Vide BONFINI 1581. p. 724.

ⁱⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 61.

ⁱⁱⁱ *Tabulae, id est, litterae approbatoriae Wladislai II. regis d. 17. Nov. 1514. emanatae, quibus quasi opus totum Tripartiti insertum est, scilicet, parte earum anteriore in initio, in calce libri posteriore parte existente. Vide CJH 1696. I.)**([4]^{r-v}, et M 5^{r-v}. Vide etiam notam sequentem.*

^{iv} Vide CJH 1696. I. *Hac enim Tripartiti editione Belium usum esse certum est.*

de Varda,¹ *Praepositum S.*² *Sigismundi, proventuum*³ *nostrorum*⁴ *regalium administrato-rem, ac Magnificum Benedictum de Batthyán,*⁵ *huius castris nostri Budensis castellanum; nec non Egregios Magistros, Ioannem de Ellywelgh palatinalem, et*⁶ *Albertum de Bellyén, et Paulum Bolyár, personalis praesentiae*⁷ *nostrae protho-notarios, item Stephanum Kesserü*⁸ *de Gyibárth*⁹ *regni huius nostri vice-palatinum: Georgium de Mekche secretarium nostrum: Michaellem de Zob, ac Paulum de Dombo iuratos assessores dictae sedis nostrae iudicariae, et Stephanum Henczelyffy*¹⁰ *de [p. 83.] Petrovcz, directorem causarum nostrarum regalium, perlegi,*¹¹ *revideri, discuti, et examinari faciendo.* reliqua. Existimare hinc possis, quo loco tunc non a rege tantum, cuius erat familiaris; sed etiam ab universo regno, habitus fuerit *Benedictus*. Profecto, quod *Magnificus* in diplomate adpelletur, indicio est, iam tum in optimatum regni numero fuisse recensitum.

§. XVI.

Post *Benedictum*, qui fausto omine, utraque et belli, et pacis studia, familiae intulit, FRANCISCUS, pro eo, ac decet, commemorandus est. Hic ab ineunte iuventute, in aula, atque inter familiares LUDOVICI II. rite versatus, magnam, constantemque regis meruit adprobationem: relatusque est inter cubicularios. Eo munere, summa fide aliquandiu perfunctus, *Valentini Turci, sive Enningii* bonis, quae ob perditum *Belgradum*, ad fiscum redacta fuere, donatus a rege est. Ita rem memorat ISTVANFFIUS:^{d.)} *Rex Valentini bona Francisco Batthyano*¹² *dono dedit.* Sed an eorum possessio, constans ei fuerit, perpetuaeque, non ausim adfirmare; quando meminit historicus, quod *Valentinus* iuventae potius vitio, et pravorum hominum consiliis, quam sponte deliquisset, in gratiam a¹³ Rege postliminio receptus fuit.ⁱ Praeluserit¹⁴ haec Regis munificentia, iis dignitatibus, quae paulo post in *Bene*[p. 84.]*dictum* collatae sunt. Ad cladem nempe sensim res Hungariae vergere coeperant, cum *Belgrado* a *Turcis* capto, contemmeratoque nefarie, *Illyrico, Ludovicus*, maturo usus consilio, *Franciscum*, regioni, cum imperio praefecit. *Rex* LUDOVICUS Ioanni¹⁵ *Carlovicio e Romano Torquatorum genere orto, Cyriaci illius magni, qui Andreae II.*¹⁶ *Regis tempore claruit, pronepoti, ac Francisco Batthyánio,*¹⁷ *in Wladislai patris aula, ac deinde cum ipso*¹⁸ *a teneris educato, viris domi, militiaeque claris provinciam (Illyrici)*¹⁹ *administrandam tuendamque mandavit,*²⁰ uti meminit ISTVANFFIUS.^{e.)} Neque invito numine, hos *Francisco* delatos fuisse magistratus, eventus, non uno melioris fortunae

(Franciscus:
eius pace
belloque
studia:)

d.) Libro VII.²¹ p. 100, 44.

e.) Ibidem p. 102, 35.²² Confer²³ RATKAYUM Lib. III. p. 119.

¹ CJH 1696. I. *Warda* ² CJH 1696. I. *Sancti* ³ CJH 1696. I. l. c. *proventum* ⁴ spatium hic a copista relictum, quod sic suppl. a nobis sec. CJH 1696. I. l. c. ⁵ CJH 1696. I. l. c. *Batthayan* ⁶ CJH 1696. I. l. c. *ac* ⁷ add. a nobis sec. CJH 1696. I. l. c. ⁸ corr. ex *Kesseri* sec. CJH 1696. I. l. c. ⁹ CJH 1696. I. l. c. *Gybarth* ¹⁰ CJH 1696. I. l. c. *Henzelffy* ¹¹ add. a nobis sec. CJH 1696. I. l. c. ¹² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Battianio*; hic *Hedervariana ... transfugisset* a Belio om., vide ibidem ¹³ corr. ex *abs* ¹⁴ corr. ex *praeluserit* ¹⁵ ISTVÁNFFY 1622. p. 102. *Iohanni* ¹⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *secundi* ¹⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Battianio* ¹⁸ verbum *simul* a Belio om., vide ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁹ add. a Belio ²⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *demandavit* ²¹ corr. ex XII. sec. ISTVÁNFFY 1622. p. 100. ²² corr. ex 5. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ²³ corr. ex *confert*

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 100.

documento, plane condocuit. Eadem hac tempestate, *Laurentius Ujlaky*, dux, cum paulo ante, de *Turcis*, cum collega *Paulo Tomoreo* triumphum^{f.)}¹ egisset, morbis, annisque confectus, nullo relicto haerede, e vita migravit. quae res, *Francisci* fortunas, ingenti opimaque accessione repente cumulavit. LUDOVICUS enim,² uti est apud ISTVANFFIUM,ⁱ Némét-Ujvarum,³ quod inter Austriam, et Styriam⁴ in praealta rupe situm, inde sic vocatur, Francisco Batthyanio,⁵ cubiculario antea suo, iam vero Dalmatiae, et Illyrici pro-Regi,⁶ dono dedit. Augustale hoc munificentiae genus, auctoramentum fuisse credi potuisset, [p. 85.] quo ad⁷ rem fortiter gerendam, paulo post, *Franciscus* accendebatur. Vix enim munitissimae arcis, et quae circumfusa habuit, latifundiorum possessionem adiit, cum *Turci Iaicam* subita, et acri obsidione cingunt. Ergo praecipuae quidem partes, urbis eo periculo liberandae,⁸ *Christophoro Frangepanio*, committuntur; collegae tamen *Carlovicius*, et *Batthyanius* una^{g.)} †militare⁹ missi in bellum, [– –]ⁱⁱ pro magistratuum, quos administrabant, ratione, alacres, cum suis proficiscuntur. Fuit coeptis bellorum arbiter Deus. Nam cum haud gravate regiae voluntati locum darent *Bani*, seque *Frangepano*, viro militari, quique non uno documento testatum [– –]ⁱⁱⁱ ante fecerat, quid¹⁰ et consilio posset,¹¹ et manu, lubentes succenturiarent,¹² instructum exercitum, pro more in hostem ducebant. Inventus primum, haud sine acri certamine, in urbem commeatus fuit. Tunc occasione¹³ ad rem bene, fortiterque gerendam, prona, totis viribus in hostem itum. Victoria post diuturniorem, laboriosamque pugnam, penes nostros stetit; urbs in libertatem adserta, praeda ingens, cuius *Ludovicus* ipse particeps factus, capta fuit. *Frangepanus*, munita rebus necessariis *Iaica*, praesidioque fir[p. 86.]mata, incolumem exercitum reduxit; cuius *Carloviczius*, et *Batthyanius*, qui progredientia agmina praecesserant, priscae consuetudinis ordine observato, redeuntis terga tuebantur. Re ad eum modum feliciter administrata, *Frangepanium* quidem LUDOVICUS, defensorem Illyrici adpellavit, donisque excoluit; *Carloviczium* autem *Batthyaniumque*, latifundiis, sicuti meruerant, locupletavit.

f.) Iuvit eam victoriam *Georgius Batthyani*, *Petri Varadini*, sub idem tempus praefectus. ISTVÁNFFIUS Libro VII.¹⁴ p. 104, 10.

g.) Prolixe rem meminit eodem loco *Historicus* p. 106. sequ.^{iv} Ibidem RATKAYUS.^v

¹ corr. ex *triumphum* ² insertum a Belio, vide ISTVÁNFFY 1622. p. 105. ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Nemethuivarum*
⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Stiriam* ⁵ ISTVÁNFFY 1622. p. 106. *Battiano* ⁶ verba *Galgocium ... patruo* a Belio
om., vide ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁷ *quo ad* corr. ex *quoad* ⁸ corr. ex *uberandae* ⁹ fortasse *militares* ¹⁰ corr.
ex *quod* ¹¹ corr. ex *possit* ¹² corr. ex *succenturiarentur*, quia supra pronomen *se* ab auctore ponitur (cuius
tamen oblitus esse videtur) ¹³ corr. ex *occasio* ¹⁴ corr. ex III. sec. ISTVÁNFFY 1622.

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. pp. 105–106.

ⁱⁱ *Spatii hic aliquot a copista relictum, quia aliquod in textu legere non potuit.*

ⁱⁱⁱ *Hic aequae spatium a copista relictum, quod fortasse verbis „satis superque” supplendum. Cf. supra in Parte Generali „quod testatum satis, superque fecere” (in p. 276.).*

^{iv} Vide ISTVÁNFFY 1622. pp. 106–109.

^v Vide RATKAY 1652. pp. 119–121.

§. XVII.

Praeclara haec, cum obsequii erga regem, tum fidei, in administranda, defensandaque *Illyrici* republica fuere specimina, ut rebus patriae, domi forisque, in deterius subinde ruentibus,¹ fas fuerit confidere, egregii² olim labescentem Regni molem, et manu, et consilio sustentaturum *Franciscum*. Neque augurium fefellit successus. Praeterquam enim, quod in regis curia summa iam tum auctoritate^{h.)} pollebat, certe Regis Regnique occasu ingruente, eum se praebuit, quem omnes dudum animo praecipiebant. Imminebat nimirum bellum *Mohacsianum*, nostro, an *Turcarum* maleficio procuratum? Proinde fiunt in id, magni quidem usquequaque, lenti tamen atque extra modum trepidi adparatus. Ergo ne [p. 87.] muneris partibus³ indormiret, *Franciscus*, *Frangepanio* collegaque *Carloviczio* in consiliorum societatem adscitis, ad oppidum *Racciam* comitia indicit, militem quantocius⁴ cogendum, riteque armandum, cum provincialibus mature decernit: ne imparatos, commune periculum, quod vehementer metuebatur, opprimeret. Atque erat omnino usui, *Francisci* haec providentia; quandoquidem crescente in dies hostium formidine, a Rege in mandatis accepit, uti suis se castris procul omni mora coadunaret. Proinde non ante cessandum ratus, quam iussa exequeretur, *Ludovicum Pekrium*, ad regia castra, acceleratis⁵ itineribus, praemisit, ut in his sibi locum deligeret, simulque nunciaret, *Batthyanium*, cum auxiliariis copiis, quas brevitate temporis conscribere potuerat, adventare, *Christophorum Frangepanum*, et *Ioannem Carloviczium*, cum exercitu, viris, armis, et bellico adparatu haud contemnendo, subsequi; consultissimum fore, si illi expectarentur. Ac *Batthyanius* ita, ut nunciaverat, triduo ante diem pugnae praestitutum, cum tribus millibus equitum, et mille peditibus, *Ioanne Tabio*, et *Banffio*, atque *Sigismundo Pogányio*, cum quantuliscunque turmis comitantibus opportune⁶ advenit. Dum instrueretur acies, *Batthyanio* dextrum primi agminis cornu, ductandum obtigit. Decem id armatorum millibus, atque in his, acerrimi bello viri, *Andreas Báthori*, Palatini patruus, [p. 88.] *Antonius Palóczy*, *Franciscus Drugeth* de *Homonna*, et *Thomas Szecsius*, aliique censebantur. Ut signum pugnae datum est, tanta virium contentione, in hostes irruit *Batthyanius*, ut cum plus horae spatio pugnatum, utrinque sit acerrime, plures tamen ex hostibus, quam e nostris caderent, iamque subsidiariae *Ianicsarorum* cohortes, in apertam fugam effusae, ab instantibus *Batthyanianis*, vi, et cursu equitum, proculcarentur: cum captorum⁷ a tergo castrorum fama cornu dextrum, quod summo hucusque robore de victoria cum hoste dimicabat, trepidare, mox, intolerabili tormentorum hostilium displosione inclinari, denique fuga salutem quaerere.⁸ Acie nempe convulsa, cum fortissimi quique, partim machinarum pilis [– – –],⁹ partim ferro cominus,

(*Virtus Francisci in clade Mohácsiana praecellit:*)

^{h.)} Lege omnino rixas, quae *Ladislao Salcano*, Archi-Episcopo Strigoniensi, cum *Comite Christophoro Frangepanio*, intercesserunt,¹⁰ longe omnium indignissimae, quas cum collega suo *Franciscus* soporavit, apud ISTVÁNFFIUM Lib. VIII. p. 113.¹¹

¹ corr. ex *tuentibus* ² corr. ex *egregiae* ³ corr. ex *partes*, cum etiam supra recte Belius casu dativo penes verbum *indormio* usus est (vide p. 293. *quo audito, ne Hungari quidem periculo suo indormiverant*) ⁴ corr. ex *quantocyus* ⁵ corr. ex *accelerans* ⁶ corr. ex *oportune* ⁷ corr. ex *captarum* ⁸ corr. ex *querere* ⁹ etiam hic spatium a copista relictum, fortasse verbo *eminus* supplendum, cf. verba sequentia *partim ferro cominus* ¹⁰ corr. ex *intercessurum* ¹¹ corr. ex *112. sec. ISTVÁNFFY 1622.*

(Illyrici
defensionem
post cladem
egregie
procurat:)

(Zápolyae
partem
temporarie
sequitur:)

(ad Ferdinan-
dum desciscit.)

prosternerentur, *Batthyanius*, consilii in ea rerum omnium perturbatione inops, neque enim sive miles a fuga retentari, neque pugna, sauciis iam plerisque omnibus, instaurari amplius potuit, ex ea strage, cum *Tabio*, aegre se, ac non nisi praecipiti fuga, expedivere. Non est hic recognoscendae atrocissimae cladis locus: *Francisci* pro *Illyrico*, cuius praeses fuit, curas, sollicitudinesque exponamus. *Franciscus Batthyanius*,¹ inquit *ISTVÁNFFIUS*,ⁱ *Illyrici praefectus, donec res, in quamcunque partem expedirentur*:² pars enim *Ferdinandum Austriacum*³ poscere, pars regnum tacitis votis, alicui procerum deferre: *Clemen*[p. 89.]*tis summi*⁴ *Pontificis auxilia ad tuendos praefecturae suae fines, et potissimum Iaicam*,⁵ *et Clissiam ob Turcarum viciniam in periculo constitutas, imploranda censuit, misso ad eum Thoma Komarino*,ⁱ⁾⁶ *viro impigro*,⁷ *nobilique in ea Illyrici parte, quae nunc Sclavonia vocatur, genere orto*. At enim vero irritus fuit, necessariae adeo rogationis eventus: quippe quod, Pontifex ipse, in pessimam a *Caroli*⁸ *V. praefecto Neapolitano, Hugoni Monocattae* nomen erat, fortunam praecipitatus, vix ac ne vix quidem rebus suis sufficiebat. Qua repulsa intellecta, tametsi desertum se ab omnibus, Summoque adeo Pontifice, communi omnium parente, sentiebat; eas tamen arces, commeatu, et praesidiis communitas, toto eo, difficillimoque tempore, intemeratas adservavit. Interim, dum in his fluctibus, non haberet, ubi portum quaereret, cum de animo quidem *Ferdinandi* nondum constaret, neque poterat animo recipere, quorsum res, maxime tunc dubiae evasurae essent, partes *Ioannis Zápolyae*, exemplo forte *Christophori Frangepani* inductus, temporariis admodum studiis sequutus est. Anne vero, inaugurationi *Ioannis* adfuerit, me quidem latet; nisi forte in eorum numero censendus sit, de quibus *ISTVÁNFFIUS*^{k)} *tandem* inquit *Coronatio Ioannis*⁹ *porrecta fuit, praesentibus, fere omnibus proceribus*, [p. 90.] *etiam iis, qui*¹⁰ *Ferdinando Austriaco, Annaeque coniugi eius, in occulto*¹¹ *favebant*. Comitiorum, profecto, quae *Palatinus Bathoreus*, ut *Ferdinando* velificaretur, eodem illo anno, Mense Decembri, *Posonii* concelebraverat, *Franciscus*, pars facile princeps fuit: *praeter palatinum* ait historicus^{l)} *Franciscus Batthyanius*,¹² *Croatiae, Dalmatiae*,¹³ *et Sclavoniae prorex, deserto Ioanne*,¹⁴ *quod de Ferdinandi animo, antea, non satis*¹⁵ *sibi liquebat*,¹⁶ *absque mora, cum Valentino Enningo*,¹⁷ *Turco cognomine, et Urbano Batthyanio*,¹⁸ *Balthasareque*¹⁹ *Bánffyio Thallociano*,²⁰ *Posonium venit*.

i) Thomam Camanianum vocat *RÁTTKAY*²¹ Lib. III. p. 123.²²

k) Libro IX. p. 135, 40.

l) Libro eodem p. 137, 2.

¹ *ISTVÁNFFY* 1622. p. 133. *Battianius* ² *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *expediretur* ³ corr. ex *Austrium* ⁴ *Clementis summi* corr. ex *Clementissimi* sec. *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. ⁵ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Iaicam* ⁶ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Camariano* ⁷ corr. ex *impigero* sec. *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. ⁸ corr. ex *Carolo* ⁹ verbum insertum a Belio, vide *ISTVÁNFFY* 1622. p. 135. ¹⁰ add. a nobis sec. *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. ¹¹ corr. ex *oculto* ¹² *ISTVÁNFFY* 1622. p. 137. *Battianius* ¹³ pro *Croatiae, Dalmatiae* *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Dalmatiae, Croatiae* ¹⁴ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Iohanne* ¹⁵ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *sat* ¹⁶ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *liqueret* ¹⁷ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Enningio* ¹⁸ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Battiano* ¹⁹ corr. ex *Balthareque* sec. *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. ²⁰ corr. ex *Thallovio* sec. *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. ²¹ corr. ex *Ruttkay* ²² corr. ex 122. sec. *RÁTTKAY* 1652.

ⁱ Vide *ISTVÁNFFY* 1622. p. 133.

§. XVIII.

Hic ille *Urbanus Batthyáni* est, qui ante funestum praelium *Mohacsiense* in *Moldaviam*, et *Valachiam*, pro urgendis auxiliariis copiis missus a rege fuisse legitur;^{m.)} quippe postea, tametsi nunc ad partes FERDINANDI accesserat, ad *Ioannem* transiit, atque cum *Valentino Turco Budam*,^{n.)} Regni caput, fortiter adversus *Velsium*, *Ferdinandi* ducem, tutatus est, quin et adversus *Francisci Révay* molitiones, quae inauspicato, adversus eandem urbem abs *Rogendorffio* protrudebantur, mira virtute^{o.)} irritas fecit. *Budae* ideo praefecti honore a vidua Regina cumulatus, [p. 91.] certe in iis proceribus^{p.)} recensitum legas, qui regulum eorum,¹ *Ioannem Sigismundum*, Turcarum tyranno, *Solymano*,² repraesentaverunt. Fuit *Urbano* frater, cui *Lupo* nomen, vir tanti adversus fratrem amoris, ac fidei, ut durissima pro *Urbano* vincula, apud *Moraeum*, publicum ea tempestate latronem, in arce *Nana*,³ quam rapinarum sedem, praesidio tunc *Moraeus* tenuit, ultro, lubensque perferret. Hanc *Balis* Epirota, *Budae* praefectus, magno et Christianorum, et Turcarum commodo, haud sine obsidionali labore cepit.⁴ *Erant vero*, uti memorat *ISTVÁNFFIUS*,^{q.)} *in arcis interiore carcere complures Christiani nominis captivi a Moraeo, et eius satellitio variis modis intercepti. Inter quos a Cassano*⁵ *inventus est, Lupus Batthyanius*,⁶ *summo loco natus, ferreis compedibus cinctus*,⁷ *qui pro Urbano fratre detinebatur. Illum enim Moraeani, in quodam minutiori praelio prolabente*⁸ *equo cadentem interceperant, nec, nisi soluta notabili summa pecuniae*,⁹ *dimittere volebant, ita, ut quum*¹⁰ *repraesentare eam*¹¹ *extemplo non posset, fratrem pro se obsidem dare cogeretur. Eum Cassanus*¹² *compedibus, et vinculis solutum, ac, equo, acinace, et viatico adiutum Urbano, cum quo Budae, contracta amicitia, familiariter vixerat, singulari humanitate, quae a barbaro vix sperari, aut exspectari poterat, remittendum curavit.* Insigne, cum amoris, inter fratres, mutui, tum barbaricae humani [p. 92.] tatis monumentum. Sed *Lupus Batthyány* indignum natalibus, virtuteque sua militari, in luctuosa *Temesvari*, quod fortiter quidem, sed irritato conatu, propugnarat *Losonczius*, deditioe, fatum optetit. Fide enim, decedentibus arce, cum *Losonczio* praefecto, Hungaris, nefarie violata, cum plerosque omnes, foedum in modum, sanguinolenti hostes, contrucidarunt; tum *Lupum* hunc *Batthyanium*. Ex vero *ISTVÁNFFIUS*:^{r.)} *Lupum Batthyanium*,¹³ qui vivus in hostium potestatem venerat, *Mustaphas, Silistriae*¹⁴ *Bulgaricae*¹⁵ *ad Danubium praefectus, natione Valachus, et paulo ante ad superstitionem Mahometanam*¹⁶ *delapsus, ab Achomate sibi*

(Urbanus,
eiusque frater,
Lupus.)

m.) Apud *ISTVÁNFFIUM* Lib. VIII. p. 119, 40.

n.) Libro XIV. p. 230, 30.

o.) Ibidem p. 235, 48.

p.) Ibidem pag. 240, 48.

q.) Libro XV. p. 258, 12.

r.) Libro XVIII. pag. 329, 5.

¹ *regulum eorum* corr. ex †*regiuncolorum* ² corr. ex *Hermann* ³ corr. ex *Moria* sive *Maria* (lectio incerta) sec. *ISTVÁNFFY* 1622. p. 137. ⁴ corr. ex *coepit* ⁵ *ISTVÁNFFY* 1622. p. 258. *Cassano* ⁶ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Battianius* ⁷ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *vinculus* ⁸ corr. ex *pungerent* sec. *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. ⁹ pro *summa pecuniae* *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *pecuniae summa* ¹⁰ add. a nobis sec. *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. ¹¹ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *illam* ¹² *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Cassonus* ¹³ *ISTVÁNFFY* 1622. p. 329. *Battianium* ¹⁴ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Selistriae* ¹⁵ corr. ex *Bulgaricae* sec. *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. ¹⁶ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Mahometanam*

donari postulavit, quod adfinitate¹ iuncti esse dicerentur: cumque Achomates id ei denegasset,² ipse vero eum se a Solymano³ quoque⁴ impetraturum retulisset: Achomates ea re irritatus, et excandescens, Lupo brachia, et genuum tenus pedes in vestibulo portae decumanae, singulari et plane barbara crudelitate, detruncari, et abiici iussit, sicque⁵ vir supra natalium splendorem fortis, et pugnax, inusitatis, et intolerabilibus⁶ corporis cruciatibus miserabiliter est necatus. Adeo illi, adfinitas, qua Mustaphae iunctus erat, loco salutis, necem omnium dirissimam acceleravit. Ceterum in haerediis Urbani arx Atina, inter Crisium, et Posegam sita, memoratur ab ISTVANFFIO.^{s.)} Sed ad Franciscum redeamus. [p. 93.]

§. XIX.

(Illyricum in Ferdinandi regis obsequio Franciscus continuat.)

Exacto ex Hungaria, victricibus Ferdinandeorum armis, Ioanne, cum universa prope modum Superior Hungaria in Ferdinandi partes concessisset,⁷ Illyricum in eiusdem regis obsequio Franciscus Batthyány continebat: Kesmarkino^{t.)} oppido, arceque, eam ob rem a FERDINANDO donatus. Sed cuius dominationem, adspernati cives, maluerunt, Hieronymum Lasky, IOANNIS nuper, ad Solymannum legatum, in possessionem admittere. Erant tunc in Batthyanii castris fortissimi quique et bello acres viri, Carlovitius nempe, collega suus, Ioannes et Nicolaus Zrinii Comites, Lucas Siculus, Georgius Zlunius⁸ e gente Frangepana, Franciscus Blagaius ex Romana Ursinorum familia originem trahens, Ludovicus Pekry, atque Petrus Keglevicius, Iaicae praefectus. Hanc clarissimorum bello virorum societatem, uti disiungere,⁹ atque Illyricum ad officium reducere posset, <IOHANNES, Christophorum Frangepanum,>¹⁰ Ferdinandi, ob non soluta stipendia, desertorem, Banum Illyrici creavit, atque Batthyanio, quem in eodem magistratu confirmarat, opposuit. Is ergo uti navandae [p. 94.] IOANNI operae, avidissimus erat, Ioannem Banffyum, Simonem Erdödium, Episcopum Zagradiensem, Ioannem Tabium, Auranae Priorem, Petrum Marcium, Posegae Comitem, aliosque nullo negotio, in partes suas allicit, atque exercitu comparato, Pekrii ante omnia arces, oppidaque bello exagitando statuit, ut hoc ad incitas redacto, animis fracti ceteri, Batthyanium desererent, suaque signa vel ingratiis sequerentur. Obiicit¹¹ se Frangepano, Franciscus, Comite Nicolao Turriano, cum Styriorum, Carnorumque suppetiis in Castra recepto; sed sive prudentia militari, sive iusto metu adductus, ne ab hoste, tametsi parum et ipse copiarum numerum haberet, temere, et ad primum congressum superaretur, adventante Frangepano Dravum ad Ormosdum ponte contabulato festine traiecit. Id ubi Christophoro nuntiatum est, collatis ducum consiliis, nec tentato Dravi traiectu, quippe qui plenus periculi futurus erat, Varasdinum obsidendum decrevit. Quam destinationem, cum avidius,

^{s.)} Libro xv. pag. 257, ¹² i. ⁱ

^{t.)} ISTVANFFIUS Libro x. p. 153, 6.

¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *affinitate* ² corr. ex *negasset* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Sulimano* ⁴ insertum a nobis sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁵ corr. ex *sic* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *intolerandis* ⁷ corr. ex *concessisse* ⁸ corr. ex *Zlunius* ⁹ corr. ex *diffuere* ¹⁰ verba uncis < > inclusa add. a nobis, de quo v. ISTVÁNFFY 1622. p. 144., qua editione Belium hoc loco usum esse ex nota u.) apparet. ¹¹ corr. ex *obiici* ¹² corr. ex 357. sec. ISTVÁNFFY 1622.

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. pp. 256–257.

quam pro ducis providentia, exsequi¹ parat, oppido cognomine, ultro se dedente, arcis situm incautius speculatus glande a peritissimo iaculatorum petitus, inter femur, atque umbilicum traicitur, inque castra redux, [p. 95.] ducibus in officio IOANNIS habitata ad persuadendum oratione, spiritum exhalat. Quod ubi per castra passim percrebuit, exercitus omnis dilapsus est, *Batthyanius* vero, nec attentato bello Illyricum in partibus *Ferdinandi*, sive fato, sive prudenti usus consilio conservavit. Adnotavit felicem eum eventum ISTVANFFIUS:^{u.)} *Postero die inquit Batthyanius² intellecto Frangepani interitu Dravum iterum remensus, quum³ eius⁴ morte copias omnes in vestigio dilapsas, obsidionem solutam, pacata praeter spem omnia reperisset,⁵ prospero successu rerum⁶ laetus, Crisium oppidum, antiquitus ad conventus celebrandos designatum, comitia⁷ indixit. Ad quae frequentes Proceres cum convenissent, ab eo, partim spe praemiorum, et pollicitationibus persuasi, partim minis, et extremorum quorumvis⁸ denunciatione territi, adnitente⁹ etiam omnibus viribus Pekrio,¹⁰ suffragiis omnium concurrentibus, in partes Ferdinandi concessere, Ioanne¹¹ Banffio, et Simone Episcopo Zagrabienensi¹² exceptis, qui singulari pertinacia, omnibus contemptis periculis, ab Ioanne¹³ quamquam exule, et inope avelli nullo modo potuere. Ita tunc, de principe Austriaco, meritus fuit Batthyanius. [p. 96.]*

§. XX.

Discussa ad eum modum procella, pacata in *Illyrico* tantisper fuere omnia; dum reduce e *Polonia*, et *Solymannum*¹⁴ in campis Mohaciensibus consalutante IOANNE, novarum rerum studiis lacerari provinciae eadem coeperunt. Obsidebatur^{v.)} nempe ab his, qui seu veteri errore, seu instaurata factione sequaces *Zapolii* fuere, *Mons Graecus*; iterumque ut *Simoni Erdödio*, episcopo aegre facerent *Ferdinandi* duces, arx *Zagrabienensis*: sed uti priorem illam *Labacensis* Episcopi *Rauberi* auxiliares copiae, tempestive adventantes; ita *Zagrabiensem* hanc *Solymanni*, ad obsidendam *Viennam* profectio, irritam fecere.¹⁵ Quid interea¹⁶ *Batthyanius* his circumsessus periculis egerit, aut quo se in perfugio continuerit, silent annales. Quod sagaciter observat RATKAYUS,^{x.)} scriptor *Illyricus*, quin immo dicam scribit utrique, et *Carloviczio*, et *Batthyanio* provinciarum praesidibus: quod *Bosnae*, et *Croatiae* posthabitis periculis, maluerint intestinis dissidiis, cum ducibus partium adversarum dimicare, quam¹⁷ patriae egregium procurare. quod non¹⁸ iam disputamus.

(Iterum laceratur Illyricum a sequacibus Zapolii.)

^{u.)} Libro IX. p. 146, 32.

^{v.)} ISTVANFFIUS Lib. X. p. 154.¹⁹ sequ.ⁱ

^{x.)} Libro III. p. 128.

¹ corr. ex *exequi* ² ISTVÁNFFY 1622. p. 146. *Battianius* ³ corr. ex *cum* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *illius* ⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *reperiisset* ⁶ pro *successu rerum* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *rerum successu* ⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *comicia* ⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *quorumque* ⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *annitente* ¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Pecrio* ¹¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Iohanne* ¹² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Zagrabienense* ¹³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Iohanne* ¹⁴ corr. ex *Solymanno* ¹⁵ corr. ex *facere* ¹⁶ corr. ex *interrea* ¹⁷ corr. ex *qua* ¹⁸ corr. ex *nos* ¹⁹ corr. ex 144. sec. ISTVÁNFFY 1622.

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. pp. 154–156.

(quod tamen
Batthyanius
et Pekrius in
fide Caesaris
retinent:)

(abdicat a
praefectura
Batthyanius.)

Solymanno deinde ab obsidione *Viennensi* [p. 97.] mascule reiecto, *Ioanne* vero, in possessione regni a tyranno quomodocunque confirmato, ut retinendae dominationis praesidia, sibi, communibus omnium suffragiis, pararet, comitia absente dudum *Solymanno* ad annum MDXXX. indicenda, suscipit. At vero, pauciores, quam sperarat, convenire: quandoquidem totus fere *Illyrici* tractus, quam *Batthyanius* et *Pekrius*, qua promissis, et largitionibus; qua minis et ferro in partes FERDINANDI transdixerant,¹ adhuc in fide paucis exceptis, perseverabat; sed nec *Hungaria* Cis-Danubiana, ex toto, regem tyranno obnoxium accipiebat. Quid? quod curarit sollicitate *Franciscus*, ne qua in provincia, quamdiu² eam administrabat, fieret secessio. Tandem sive publicarum vicissitudinum, sive privatae aemulationis, quarum nec modus, nec finis erat, pertaesus *Batthyanius*, Anno MDXXXVII. collega insuper *Ioanne Carlovitio*, e vivis sublato, *Illyrici* se praefectura abdicat, cui, auctore RÁTKAYO octo olympiadibus cum laude moderatus est. quae quidem annorum supputatio, non congruit cum illa aetate. Atque ea quidem conversio non potuit non, sicuti FERDINANDO ingrata, ita rebus *Pannoniae* universis, noxia accidisse: quod amarissime questum RÁTKAYUM^{y.)} re[p. 98.]perio. Enim vero, hinc fluxisse putat, *Cociani* errore, an prodicione accersitam *Christiani* exercitus cladem *Clissiae*, ac plurimorum his regionibus locorum, a *Turcis* vi partim, partim deditio occupatorum, calamitatem.³ quod non est nostrum recognoscere. Sane nec expectatum, sed nec utile reipublicae facinus, cum memoravisset, *nequaquam* inquit *aut prudentis, aut communem amantis salutem, naucleri munus esse dignoscitur,*⁴ *summis classem iactatam fluctibus naufragioque vicinam clavum deserere;*⁵ *atque privatis spectatis commodis extremis eam involvendam periculis, se in tutum subtracto derelinquere.* Id monuisse iuvat, Ludovico Pekrio, qui Banali munere in ductando exercitu fungi fuerat iussus, post infelicem pugnam, in Graecenses carceres detruso, *Petrum Keglevicium, Thomam* item *Nadasdium*^{z.)} praesides *Illyrici* fuisse creatos.

§. XXI.

(Batthyanius
non desinit
in publicum
consulere:)

Tametsi vero intempestiva haec *Batthyanii* a munere cessatio videri potuit; tamen non ita intra suos se parietes recondidit *Franciscus*, quin data ad eam rem occasione, et in publicum consuleret, et privatim⁶ clientelarum, quas habebat, commodum solerter promoveret. Certe [p. 99.] *Ioanne* repentina morte rebus humanis exemto, *Ferdinando* cum reliquo, quem e magnatibus delectum habebat, senatu, uti *Hungariam* armis pergeret vindicare, auctor extitit. quam in rem excutiendus omnino ISTVANFFIUS est.^{a.)} Quae

y.) Lib. III. fine. ⁱ Adde ISTVÁNFYUM Lib. XIII. p. 210, 19.

z.) RÁTKAY ibidem Lib. IV. p. 132. ⁱⁱ et ISTVANFFIUS Lib. XIII. p. 218, 7. ⁱⁱⁱ

a.) Libro XIV. initio. ^{iv}

¹ corr. ex *traduxerat* ² corr. ex *quam diu* ³ corr. ex *calamitas* ⁴ RÁTKAY 1652. p. 130. *dignoscatur* ⁵ corr. ex *deferre* sec. RÁTKAY 1652. l. c. ⁶ malim *privatum*

ⁱ Vide RÁTKAY 1652. pp. 129–130.

ⁱⁱ Vide RÁTKAY 1652. pp. 131–132.

ⁱⁱⁱ Vide ISTVÁNFY 1622. p. 218[!]. (*pro* 219.)

^{iv} Vide ISTVÁNFY 1622. p. 227.

consilia caruerunt quidem prospero eventu, quin clade simul *Christiani* exercitus cum-
lata sunt; sed id tamen, non sana consulentium, verum *Rogendorffii* belli ducis bellum
praepostere administrantis, culpa fuit procuratum; *Budam* nimirum, haud ea adcuratio-
ne, qua decuerat, tentasse magis, quam iusta obsidione circumpallasse, et ritu militari
ursisse credebatur. In ea obsidione propulsanda eximia inter reliquos, *Urbani Batthyanii*,
qui tunc partibus viduae adhaerebat, quod diximus superius, virtus emicuit. Postea ra-
rior *Francisci*, in rerum *Hungaricarum* scriptoribus, mentio occurrit. quod indicio sane
est, vela eum sensim contraxisse, secumque, et ob ingravescentem aetatem, habitare
constituisse. Quoties tamen, seu res trepidae ingruebant, seu civiles actus erant, pro-
curandi, haud quidem reipublicae, aut operam negavit, aut consilia. *Marcum* praefec-
to *Stansitium*, fortem, et expertum bello virum, *Kerecsenio* metu ingruentis obsidio-
nis, praefectura *Szigethana* se abdi[p. 100.]cante, FERDINANDO, et militari huius sena-
tui auspiciato commendavit: quippe qui, tolerata dirissima obsidione, et arcem divino
quodam munere servavit, et circumsitam regionem, tutatus est. Intererat subinde in
comitiis,^{b)} iuivit expeditiones in hostem, consiliis non minus, quam copiis auxiliariis,^{c)}
MAXIMILIANI vero inauguratione vices *Palatini*,^{d)} in deferendo, coram novello Rege,
Diademate, cum gravitate, obiit. *Rex in templum venit*¹ inquit Historicus, *et Franciscus*
*Batthyanius*² *gravi adspectu*,³ *et veneranda canitie*⁴ *senex loco Palatini, cui hoc officium*⁵ *de-*
betur, Coronam praetulit. Proinde tametsi apud FERDINANDUM regem collegerit offensae
quidpiam, intempestiva, quam diximus, muneris abdicatione ea; tamen uti vir erat egre-
gio publico natus, hoc, quid quid fuit labis, facile eluit, quin imo meruit etiam, uti lati-
fundiis, et nullis non augustalis erga se voluntatis testificationibus, subinde locupletare-
tur. Moritur fato suo, cum rebus humanis, annis ferme octoginta supervixisset. Retulit
in annalibus suis mortem clarissimi viri ISTVÁNFFIUS:^{e)} FRANCISCUM⁶ BATTHYANIUM⁷
octogenario [p. 101.] *proximum, ac quatuor regum familiaritate insignem, dumque aetas, et*
vires ferebant,⁸ *manu, consilioque promptum matura mors vitae exemit. qui, quod liberis orbus*
esset, arces, fortunasque amplissimas, quas liberalitate principum erat consecutus,⁹ *Balthasari,*
*ex*¹⁰ *patruo Christophoro, nepoti, reliquit.* Hic fuit FRANCISCUS, quem optimo suo merito
auctorem, statoremque gentis *Batthyanianae* existimaveris. Nobis certe lautissimos eius
actus, qui in historiarum monumentis, ad posteritatem propagati, expromsisse volupe
fuit. Habuit in matrimonio CATHARINAM SVEKOVICZ.

(Marcum
Stansitium
Ferdinando
praefectum
Szigethiensem
creandum
commendat:)

(Maximiliani
inauguratione
vices Palatini
obit:)

(mors
Francisci.)

b.) Legesis, quemadmodum processionem sacram obeunte FERDINANDO, recentes rosas, *Pisonii* sparserit,
apud ISTVÁNFFIUM Lib. XX. p. 381,¹¹ 21.

c.) Id eum fecisse lego apud eundem Lib. XXIII. fine.¹

d.) Lib. XXI. p. 424, 46.

e.) Libro XXIII. p. 495, 17.

¹ ISTVÁNFFY 1622. p. 424. *accessit* ² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Battianius* ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *aspectu* ⁴ corr.
ex *canitie* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *ex officio* ⁶ add. a Belio, vide ISTVÁNFFY 1622.
p. 495. ⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Battianium* ⁸ corr. ex *fervebant* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁹ ISTVÁNFFY
1622. l. c. *consequutus* ¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. e ¹¹ corr. ex 38. sec. ISTVÁNFFY 1622. p. 381.

¹ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 495.

§. XXII.

(Christophorus, Francisci ex asse haeres:)

(Balthasar:)

(prima eius in bello Szigethiano tyrocinia:)

(Maximilianum ad comitia adventantem salutat:)

Iam quod ad *Christophorum* attinet, cuius nunc indicium fecit ISTVÁNFFYUS, pauca sunt, quae de eo in litteras retulere, rerum auctores. Magistrum fuisse^{f.)} pocillatorum constat apud omnes; quo quidem ministerio loco patris *Balthazarem*, in augustali eo epulo, quod inaugurato *Maximiliano* edebatur, functum fuisse, ex ISTVÁNFFYO discas:^{g.)} *A poculis* ait ille *ministrabat* Balthasar Batthyanius,¹ *Christophori patris, qui importuno morbo impe*[p. 102.]*ditus aberat, vices, et munia sustinens.* Ac *Balthasar* quidem, post prima belli, quae moderante adhuc patruale posuerat, magnam de se spem fecit fore, ut non optimarum modo ditionum, quas ei destinabat *Franciscus*, sed virtutum simul et bello, et pace, ex asse haeres sit futurus. Usus ergo est, adolescentis hac indole *Franciscus*, atque id egit unice, ut, quod ex gentis *Batthyaniae* ingenio acceperat virtutis studium, penitus in eo confirmaretur. Dabat se ad eam rem, cum aliis saepe occasio, tum inprimis, cum *Maximilianus* Caesar, ad *Ovárinum* cum *Germanicis*, et *Hungaricis* copiis metatus, obsidionis *Szigethanae* exitum specularetur. Erant tunc quaedam inter belli duces, de promovendis castris divortia. *Franciscus* ergo, bello iam inutilis, quid de summa rei sentiret, ad *Caesarem* perscribit, easque litteras per *Balthazarem* perferri iubet; *quod consilium* promovendi adversus hostem exercitus, *Franciscus* Batthyanius,² *annis, et senio gravatus, ideoque absens per litteras*³ *probare videbatur, quas* Balthasari⁴ *ex fratre nepoti, ad Caesarem perferendas dederat, eumque in castra cum CLX. equitum turma miserat.*ⁱ Nempe, cum navandae Caesari, patriaeque operae semper cupidissimus fuerit *Franciscus*, id, cum per se nequiret, per nepotem praestare connitebatur, eo studiosius, quo magis intelligebat, breve sibi ad bene de [p. 103.] rege, et patria merendum, tempus superesse, quam eius destinationem, utilem non minus, quam honestam ita obibat, turmas patruelis ductando, *Balthasar*, ut se, non *Francisco* modo, sed regi etiam, et belli ducibus patriis, maiorem in modum adprobaret. Quibus rebus factum est, ut eam sibi, universim apud omnes pararit⁵ existimationem, quae a viro iuvene, sed bello, et pacis artibus non vulgariter innutrito expectari potest maxima. *Maximilianus* enim Caesar, cum inaugurandi filio *Rudolpho* comitia Anno MDLXXII. *Posonium* indixisset, *Balthasar*, in iis primoribus habitus est, quorum singularis, in procuranda ea pompa, solertia fuit, atque adcuratio. Nam cum nobilitas, et equitatus, ad eam rem devectus, armis, equisque fulgentibus, novo regi obviam processisset, *Nicolaus Báthori*, cui imperium copiarum, et nobilitatis demandatum erat, et *Balthasar Batthyanius*, eum, nomine publico, salutavisse leguntur. Altera haec, quae *Pisonii* concelebrabatur, post primam illam *Maximiliani* inauguratio fuit, tanto maiore instructa adparatu, quo magis ad se id pertinere optimates Hungari existimabant, ut pompam referrent, illi maxime supparem, qua eadem ista celebritas, *Albae Regali* obire solebat olim.

^{f.)} Superabat in eo munere, ad quinque fere lustra Anno demum MDLXVIII. fato functus.

^{g.)} Libro XXI. p. 425, 45.

¹ ISTVÁNFFY 1622. p. 425. *Battianius* ² ISTVÁNFFY 1622. p. 477. *Battianius* ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *litteras*
⁴ corr. ex *Balthasarus* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁵ corr. ex *parerit*

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 477.

Servavit nobis eius memoriam, [p. 104.] scriptor peregrinus STEPHANUS VINANDUS PIGHIUS:^{h.)} *Attilae*¹ inquit *provinciarum domitoris, victrices copias repraesentare videbantur, armis, et*² *vestitu; equorum nobilium colores, atque picturae variae, gemmis, auroque nitentes phalerae; martiorum hominum adparatus*³ *Scythicus,*⁴ *feri vultus, capita usque in verticem*⁵ *rasa, virgatae tunicae, thoraces, et loricae bilices, trilicesque,*⁶ *clavis aureis, argenteisque distinctae; Ithyraei*⁷ *arcus inaurati, et encausto picti; nec non onustae*⁸ *sagittis pharetrae, cocco,*⁹ *purpura, pellibusque peregrinis ac raris tectae, et ornatae; lanceae coloribus variis depictae, item ex ferro fabricatae clavae, mallei*¹⁰ *ponderosi; Hungaris Csákány Bozogány; atque inaurati, spectantium oculos satiare non potuerant.*¹¹ *Atque inter cetera*¹² *generosae nobilitatis virtutisque*¹³ *insignia, praeminebant expensae aquilarum alae ingentes vastis clypeis inhaerentes, vel auratis galeis impositae: vetustum decus nobilis apud Hungaros familiae, et praecipua*¹⁴ *fortitudinis bellicae apud posteros insignia. Maxima enim his habentur victoriae praemia, ac veluti laureae quaedam eximiae,*¹⁵ *pro singulis occisorum hostium capitibus ex acie relatis, singulas*¹⁶ *aquilarum pennas accipere, atque eas crebris victoriis multiplicare: gloriosum pluri*[p. 105.] *mas clypeis, cassidibusque*¹⁷ *adfixas,*¹⁸ *aut e lanceis hastilibusque*¹⁹ *dependentes, referre in praelium.*²⁰ *pulchrum est, easdem ferre*²¹ *per castra, atque urbes in capite gestare, immo etiam cute perforata, temporibus, ac fronti propriae infixas, ostendere posse.*^{i.)} Non potuimus silentio praeterire, fastosum, et ad pompam percultum equitatum hunc, tum ut exstaret, exolescente vetere eo cultu, eius apud posteros memoria; tum, ut palam fieret, cuius tunc celebritatis, pars fuerit *Balthasar Batthyanius*. Neque castrensi modo adparatu; sed aulico simul ministerio, insignem se tunc fecit *Balthasar*. *Ministravere* ait ISTVÁNFFIUSⁱ *Caesari, et Regi simul discumbentibus illustres Hungari*²² *iuvenes, epulas mensis inferentes,*²³ *quos Balthasar Batthyanius,*²⁴ *dapiferis praepositus, cum eburneo bacillo praecessit.* Quoties deinde comitiis interfuit *Balthasar Batthyanius*, rebus in commune procurandis,^{k.)} publica subinde lege designatum reperias. quod indicio est, virum fuisse rebus, cum domi, tum militiae, administrandis, usquequaque idoneum. [p. 106.]

(pompa inaugurationis Maximiliani, peregrino scriptore adumbrata:)

(in epulis regis dapiferis princeps praepositur Balthasar.)

h.) In *Hercule Prodicio*²⁵ p. 119.

i.) Adde domesticum scriptorem Lib. xxv. initio,ⁱⁱ Adparatum item nostrum ad Historiam Hungariae Decade I. monum. vi. p. 305.ⁱⁱⁱ

k.) Vide Decreta Anni MDLXXVII. Artic. xxviii. Anni MDLXXXII. Art. iv. Anni MDLXXXVIII. Articulo x. etc.

¹ PIGHIUS 1609. p. 119. *Athilae* ² PIGHIUS 1609. l. c. *atque* ³ PIGHIUS 1609. l. c. *adparatus* ⁴ PIGHIUS 1609. l. c. *Scythicus* ⁵ pro *usque in verticem* PIGHIUS 1609. l. c. *in verticem usque* ⁶ PIGHIUS 1609. l. c. *trilicesve* ⁷ corr. ex *Ithyrei* sec. PIGHIUS 1609. l. c. ⁸ PIGHIUS 1609. l. c. *onustae* ⁹ corr. ex *cocoo* ¹⁰ PIGHIUS 1609. l. c. *malleique* ¹¹ PIGHIUS 1609. l. c. *poterant* ¹² PIGHIUS 1609. l. c. *caetera* ¹³ PIGHIUS 1609. l. c. *militarisque virtutis* ¹⁴ corr. ex *praecipuae* sec. PIGHIUS 1609. l. c. ¹⁵ corr. ex *eximia* sec. PIGHIUS 1609. l. c. ¹⁶ PIGHIUS 1609. l. c. *singulis* ¹⁷ PIGHIUS 1609. l. c. *cassidibusve* ¹⁸ PIGHIUS 1609. l. c. *affixas* ¹⁹ PIGHIUS 1609. l. c. *hastilibusve* ²⁰ PIGHIUS 1609. l. c. *proelium* ²¹ add. a Belio, vide PIGHIUS 1609. l. c. ²² ISTVÁNFFY 1622. p. 531. *Ungari* ²³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *afferentes* ²⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Batthianus* ²⁵ corr. ex *proditio* sec. PIGHIUS 1609.

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 531.

ⁱⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 530.

ⁱⁱⁱ Vide LISTI 1741. p. 305. *Hoc enim documentum, de quo agitur, est Iohannis Listi commentariolus de coronatione Maximiliani. In loco autem citato, in nota scilicet, quam operi Listii Belius adiunxerat, eandem partem, ac hic, de opusculo Pighii transcripsit, observationibus vero quibusdam ei additis.*

§. XXIII.

(Balthasar cum Zrinio et Nádasdio felices in hosticum impressiones suscipit:)

(castello Baicae exaedificando intersunt:)

(Alibegus Szigethi praefectus eos adoritur:)

(Batthyanii virtute ac astutia repressus.)

Imminere solitus fuit *Balthasar*,¹ ad omnem rei fortiter prospereque adversus *Turcas* gerendae occasionem. Proinde collatis, saepe, iterumque, cum *Georgio Zrinio*, et *Francisco Nádasdio* acerrimis² belli ducibus, consiliis,³ felices plerumque in hosticum, impressiones suscipiebat. Anno MDLXXIX. cum varie a *Caroli Styriae* praefectis per ea collimitia pugnatum, multaue⁴ castella capta, iterumque deserta fuissent; *Balthasar Batthyanius*, *Georgius Zrinius*, et *Franciscus Nadasdius*, collatis mutuo consiliis, auctumno iam senescente, castellum, *Baica* nomen inditum fuit, ad arcendas *Turcarum* grassationes, rapinasque, <exaedificaverunt,>⁵ tumultuario quidem, nec⁶ infirmo opere, eo loco, ubi *Canisa* flumen altius paulo, quam se *Murae* insinuet, diffuse restagnare, neque nisi pediti esse solet pervium. Huc ergo tria illa belli fulmina cum suis ac nobilium alis, cohortibusque confluerant; operas una iussu *Caroli* principis *Globiterio* et *Küchmanno Canisae* praefecto certatim conferentibus, magna hi agrestium coacta multitudine, materiam in proximis silvis⁷ caesam convehere, vallum, sepimentumque erigere, et solerter in opus incumbere: cum [p. 107.] *Alibegus*, qui *Szigetho* praeerat, cum tribus millibus equitum, et *falconum*⁸ campestrium paribus⁹ aliquot ad impedienda nostrorum molimina, nec expectatus adcurrit; atque tanta fuit irrumpentium *Turcarum* vis, atque celeritas, ut, quod nostri minime rebantur contempta stagnantis, et coenosae paludis impermeabili voragine, in nostros invehit, nihil reformidaverint, sed nec ex adverso nostris resistendi seu animus defuit, seu contentio. Cum tamen hostes, profundo luto maximo virium fervore colluctati multis suorum, desideratis, tandem in citeriorem ripam emersissent, vario, et ancipiti pugnatum eventu est. Nam hic quidem, *Alibegus*, multis *Turcarum* glandium ictibus prostratis, legato autem suo *Kühlmanni* sclopo ad interneccionem, traiecto, animi dubius, quorsum res evasura esset, trepidare, alibi, nobilitatis copiae quippe variis e locis, per tumultum collectae, sed imbecilli metu perterritae ad primum hostium impetum terga vertere, et per proximarum silvarum latebras ignobili fuga spargi coepere; Ꞥatque fuit omnino <...>¹⁰ ut tota dimicatio, ad interitum nostrorum non obscure vergere videretur: cum *Batthyanius* singulari commento, rem ancipitis periculi plenissimam extemplo¹¹ feliciter restituit. Ita rem meminit ISTVANFFYUS:¹⁾ *Rei indignitate permotus Batthyanius*,¹² cum¹³ aliter fugam sistere non posset; duos *Turcas* equis vestibibus [p. 108.] et armis bene instructos, qui tunc forte capti erant, ad illos, qui per silvas agminatim profugiebant, sub custodia misit, hostesque dispersos, et fugatos,¹⁴ victoriam in manibus esse, astuta¹⁵ dissimulatione nunciavit. Laeto eo victoriae, quamquam nondum partae nuncio persuasi,¹⁶ retro in pugnam, unde¹⁷ se subduxerant, explicatis signis mox reverterunt. At *Alibegus*, nova ratus esse auxilia, haud cunctanter receptui cani iussit, et *Turcae*, omisso¹⁸ certamine, tanta trepidatione

¹⁾ Lib. xxv. p. 553, II.

¹ corr. ex *Bathasar* ² corr. ex *accerrimis* ³ add. a nobis; cf. paulo inferius *collatis mutuo consiliis* ⁴ *que* add. a nobis ⁵ add. a nobis, cf. ISTVANFFY 1622. p. 552., quem auctorem etiam Belius sequitur ⁶ malim *sed non* ⁷ corr. ex *silvis* ⁸ corr. ex *falconum* ⁹ sic ¹⁰ hic aliquid desiderari videtur ¹¹ corr. ex *ex templo* ¹² ISTVANFFY 1622. p. 553. *Battianius* ¹³ ISTVANFFY 1622. l. c. *quum* ¹⁴ pro *dispersos et fugatos* ISTVANFFY 1622. l. c. *fusos et fugatos* ¹⁵ ISTVANFFY 1622. l. c. *astuta* ¹⁶ corr. ex *persuasit* sec. ISTVANFFY 1622. l. c. ¹⁷ corr. ex *inde* sec. ISTVANFFY 1622. l. c. ¹⁸ corr. ex *comisso* sec. ISTVANFFY 1622. l. c.

coenosum,¹ et impeditum, iter remensi sunt, ut plurimi eorum partim paludibus immersi, partim glandibus, et falconum pilis icti,² foede³ interirent; et qui supererant, saucii, et male habiti, nullo facto operae⁴ pretio,⁵ domum reverterentur: nostri vero collaudato Batthyanio⁶ opus institutum commode perficerent, praesidioque imposito, munirent: mansitque locus apud nostros, per multos post annos donec amissa Canisaiana⁷ arce, omnis ea ultra Muram ditio⁸ hostium armis occuparetur. Haec trepida ea occasione prudentiusne, an fortius? a Balthasare gesta, e re visum fuit recoluisse.

§. XXIV.

Neque ignobilior ea victoria fuit, quam iisdem hisce trium viris, benigniora aperto [p. 109.] parandam Marte fata obtulerunt.¹ Passim feliciter a nostris *cis Danubium*,⁹ et ultra *Tibiscum* pugnatum anni MDLXXX. aestate adversus *Turcas* fuit. Horum fortunam aemulaturi confiniorum *Illyrici* custodes, *Batthyanius* nimirum, *Zrinius*, et *Nadasdius*, adscito, in expeditionis societatem *Globiczario*,¹⁰ *Capronczae* praefecto, exercitum selectissimum, coegere. Apud *Capronciam* is convenerat, ut suscepta hinc profectio,¹¹ oram *Poseganam*, quae *Savo*, *Dravoque*¹² intersita est, et tunc a *Turcis* promiscue incolebatur, congestis iam in horrea frugibus, igni, ferroque evastarent. Fit ergo ad diem XXVII. *Septembris* sub noctem profectio initium. Et eo quidem die, lentis passibus, quod delecta peditum manus, una proficisceretur, ad *Comarniczam* amnem, perventum, ibique pernoctatum est. Postea luce, ultra *Gorbonocum*, dirutum iam ante Castellum, via militari progressae copiae,¹³ quae duobus millibus, ac quingentis, expertis bello viris censebantur, corpora hic curare, seque adversus omnes belli casus, obfirmari iussae, stativa tantisper posuere. Tunc vero militum *Batthyanianorum* quidam, ad hauriendam, ex fonticulo haud procul scatente frigidam, incautius ex castris progressus, a *Turcis*, haud sine colluctatione, intercipitur. Forte fortuna enim accide[p. 110.]rat, ut *Scanderbegus* quoque *Posegae* praefectus, *Ulamini*¹⁴ illius *Persae*, multis in *Christianos* maleficiis nobilitati, filius, eodem instituto, ut tractum ulteriore *Dravi* ripa a *Caproncza* ad *Varasdinum* usque procurrentem, hostiliter depopularetur, cum duobus, tribusve suorum millibus, non procul ab eo loco, ubi nostri metati fuerant, castra poneret, ac militem corpora itidem curare mandaret. Is ergo cum ex *Hungaro Batthyanii* illo milite per interpretem haud procul inde copias nostras abesse condidicisset, trepidare primum animo, dein praesagire cladem, atque duos adolescentes filios, cum ultima voluntatis significatione, quasi qui nunquam domum rediturus esset, ad uxorem remittere. Legato dein suo *Calendero*, et huius fratre *Dervisio*, ceterisque turmarum praefectis, ut stratis equis, structaque pro re nata acie, signum pugnae darent, serio mandat: ipse praegrandi corporis, atque inusitata inprimis abdominis mole gravatus, in equum, a servis attollitur. Nihilo segniores

(Batthyanius
collegaeque
in oram
Poseganam
expeditionem
decernunt:)

(In copias
Scanderbegi
Posegae prae-
fecti incidunt:)

¹ ISTVÁNYFY 1622. l. c. *caenosum* ² corr. ex *uti* sec. ISTVÁNYFY 1622. l. c. ³ ISTVÁNYFY 1622. l. c. *faede*
⁴ corr. ex *opere* sec. ISTVÁNYFY 1622. l. c. ⁵ ISTVÁNYFY 1622. l. c. *pretio* ⁶ ISTVÁNYFY 1622. l. c. *Battiano*
⁷ ISTVÁNYFY 1622. l. c. *Canisiana* ⁸ ISTVÁNYFY 1622. l. c. *ditio* ⁹ *cis Danubium* corr. ex *Cis-Danubium*
¹⁰ corr. ex *Globiezario* ¹¹ corr. ex *profetione* ¹² corr. ex *Dravoque* ¹³ *progressae copiae* corr. ex *progressi*
copiosae, cf. infra *iussae* ¹⁴ corr. ex *Ulmannus* (!) sec. ISTVÁNYFY 1622. p. 556.

¹ Haec, quae sequuntur, aequae ex *Istvánffy* *Belius mutuatus est*, verbis eius suo more hic illuc commutatis exornatisque. Vide ISTVÁNYFY 1622. pp. 555–557.

(*fit pugna
atrocissima:*)

(*Scanderbego
occiso Turcae
in fugam
effunduntur.*)

nostri, quod hostes adesse cognoverant, magnis animis, idem et ipsi faciunt, atque militaribus ferculis relictis, in equos insiliunt, aciem struunt, inque pugnam se expediunt. Iam tubae, et tympana¹ utrinque, edito ingenti equi[p. 111.]tum fremitu, constrepuere, dum magno utriusque exercitus ardore concurritur, et quum pars utraque, spes omnes ab unius praelii fortuna pendere videret, acerrimum, cruentumque certamen initur. *Ibi Batthyanius² et ceteri³ duces*, uti est apud ISTVÁNFFIUM,ⁱ *non modo praefectos; sed et⁴ milites nominatim appellando, ut pro salute omnium, proque dignitate Christiani nominis, fortiter pugnandum, neque perfidis hostibus, cedendum existiment, cohortari, praemiaque⁵ fortiter dimicantibus polliceri*. Valuit, habuitque *Batthyanii* hic ardor, momenti, ad victoriam, plurimum. Cum enim protracta aliquantisper dubio Marte, pugna, anceps esset victoria, ad extremum *Scanderbego*, hasta transfixus, et equo deturbatus, obruncatur, *Calenderus* vivus, ab equite *Zriniano, Pettendio*, in potestatem redigitur, ceteri omnes, adverso ducum casu, in fugam certatim effunduntur. Instant nostri, et maiorem in fugientibus, quam in acie stragem edunt; *Husannum Atinensis* arcis, quam *Urbani Batthyánii* olim fuisse supra meminimus, custodem, *Osmanemque* celebrem equitum ductorem, a fuga retrahunt, signa militaria XX. ac tympanistarum⁶ mul[p. 112.]tos, in casses agunt, ducenta quadraginta novem hostium capita acinacibus demetunt. In his et *Scanderbegi* vertex fuit, quem postea CAROLO principi, in victoriae testificationem duces misere: trunco, veste quidem, quam pretiosam fuit indutus, spoliato;⁷ sed tapetibus velato, eodemque⁸ loco, ubi deiectus fuerat, relicto; quod tantae molis exitisse memorant, ut eminus⁹ spectantibus, non hominis, sed obesissimi equi cadaver putaretur: tantae enim voracitatis fuisse hominem, ideoque in tantam, tamque pinguem corporis molem increvisse aiunt: ut integrum vervecem, ferventi in forno assatum, solus absumeret, et repetitis aliquot vicibus eodem die, esitaret. Captivi, *quadringentos triginta* superasse perhibentur,¹⁰ in quibus complures praecipuae dignitatis viri censi¹¹ sunt; sed equorum multo maior fuit numerus. Ita bidui hac expeditione, insigni parta victoria, ad suas ducum singuli stationes, cum milite incolumi, praedaque onusto, rediere. Atque eam quidem victoriam, duces iuxta et milites, haud gravate, *Batthyanii*, ac collegarum fortitudini, et in accendendis, ad pugnam commilitonibus,¹² ardori, adtribuere. [p. 113.]

§. XXV.

(*Balthasar mor-
bis impeditus
copias suas in
expeditiones
mittit:*)

Postea, quum intempestivis identidem morbis, implicari impediri¹³ coepisset *Balthasar*, non is quidem suos, pro more ductare poterat: dabat tamen operam, ut ne qua susciperetur expeditio in hosticum, quin turmae cohortesque, quas perpetuo liberaliter, ac iustis stipendiis alebat, in eandem belli irent societatem. Enim vero, *Nadasdii*

¹ corr. ex *tynpana* ² ISTVÁNFFY 1622. p. 556. *Battianius* ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *caeteri* ⁴ add. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁵ corr. ex *proemia* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁶ corr. ex †*tympani tubarum*; ISTVÁNFFY 1622. p. 557. *cum tympanistis et tubicinibus capiuntur*, quam ob rem fortasse *tympanistarum et tubicinum multos* ⁷ corr. ex *spoliatum* ⁸ *que* add. a nobis ⁹ corr. ex *animus*; ISTVÁNFFY 1622. p. 557. *paulo procul aspicientibus* ¹⁰ corr. ex *perhibetur* ¹¹ corr. ex *caesi*; certe, nec Istvánffyus scribit captivos praecipuos esse trucidatos, solum *inter quos* inquit (*sc. captivos*) *complures praecipui nominis et dignitatis viri* (*sc. fuerunt*), *sed equorum maior numerus fuit* ¹² corr. ex *comilitonibus* ¹³ corr. ex *imbedirique*

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 556.

eam impressionem, quam per lacum *Balatonem*, glacie stratum,^{m.)} sagaci consilio adversus *Coppanum*, anno MDLXXXV. eventu autem, multo, quam sperari poterat, feliciori, susceperat, egregie adiuvit. Interfuit per suos et infaustae illi expeditioni, quam *Pálffius* cum *Nadasdio*, ad *Sambocum*,^{n.)} *Vértesiis* silvis insitum instruxerant. Longum foret, insignem victoriam enarrare,¹ quam de *Sasvare*, iniquissimo *Styriae*, et *Illyrici* populatore, coadunato exercitu *Georgius Zrinius*, *Balthasar Batthyanius*, *Franciscus Nadasdius*, iterum retulere. Prolixus adcuratusque in ea enarranda² est *ISTVÁNFFIUS*,^{o.)} qui in laudem *Balthasaris*: *Batthyanius*,³ inquit,ⁱ *quanquam*⁴ *non satis prospera valetudine* [p. 114.] *utretur, et nonnihil pedibus laboraret, facto per Egerszegum*,⁵ *et Barnacum itinere, cum quingentis equitibus, quos suo sumtu*⁶ *alebant, et ducentis peditibus prior ad destinatum locum venit*. Toti expeditioni illi, *Georgius Zrini* moderabatur, quod in arcis *Canisae*, vicinia, cui tunc *Georgius* cum imperio praeerat, campus ille *Martius* fuerit: neque tamen cum boni civis, tum fortis ducis officio deesse voluit *Batthyanius*, quod eo maiorem habet admirationem, quod contractis undecunque simultatibus, non diffidebant modo, sed obtrectabant etiam inter se, ducum uterque. Nimirum quod in *Aristide*, et *Themistocle* olim tanquam summam animi moderationem suspiciebat *Graecia*, ut cum essent reipublicae curis soluti, dissiderent invicem; contra, ubi curia, egregii publici causa, adeunda esset, inimicitias in limine ponerent, id nunc in *Georgio*, et *Balthasare* iure fecisse poterat suis cum malis colluctata *Hungaria*: quando posito odio, et patriae profuit *Batthyanius*, et victoriam *Zrini* mirifice adiuvit, ut victoriam⁷ hostis etiam ductu participaret. Enim vero valuit⁸ haec eius collata in commune opera, ad heroem utrumque reconciliandum. De ea *ISTVÁNFFIUS*:^{p.)} *confecto praelio, duces tanto successu laeti, cum*⁹ *multis*, [p. 115.] *et Globiczerio*¹⁰ *imprimis prae gaudio lachrymae manarent, ut vix per multum spatium*¹¹ *effari posset; tandem adhibitis, Malicocio, et Trautmansdorffio*,¹² *Zrinium, et Batthyanium*,¹³ *qui tametsi sanguine iuncti, privatis tamen simultatibus, inter se acriter*¹⁴ *dissidebant, in mutuum gratiam reductos*,¹⁵ *ad dextras iungendas induxerunt: ut pro tanto, et*¹⁶ *tam celebri*¹⁷ *victoriae proventu, oblitteratis sincero corde offensionibus, dignas Deo O. M. gratias possent agere*.¹⁸ His rebus gestis, cum in omnium oculis oreque versaretur *BATTHYANIUS*: quippe qui et bello patriae utilis, et pace commodus fuit, mors ei in medio rerum cum laude administratarum cursu anno MDLXXXVIII. obrepit. Queritur eam historicus:ⁱⁱ *BALTHASARIS*

(cum Zrinio et Nadasdio victoriam de Sasvare Szigethi praefecto refert:)

(post pugnam cum Zrinio reconciliatur:)

(obiit Balthasarus.)

m.) *ISTVÁNFFIUS* Lib. XXVI. p. 565, 30.

n.)¹⁹ Inibi p. 567, 40.

o.) Ad annum MDLXXXVII. Lib. eodem p. 577.²⁰ sequ. iii

p.) Loco citato p. 579, 47.

¹ add. a nobis ² corr. ex *enaranda* ³ *ISTVÁNFFY* 1622. p. 577. *Battianius* ⁴ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *quamquam* ⁵ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Egersegum* ⁶ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *sumptu* ⁷ *ut victoriam* corr. ex *et victoria* (?) ⁸ corr. ex *voluit* ⁹ *ISTVÁNFFY* 1622. p. 579. *quum* ¹⁰ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Globicerio* ¹¹ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *spacium* ¹² corr. ex *Trautmansdorffio* sec. *ISTVÁNFFY* 1622. l. c., ubi *Trautmansdorffio* legitur ¹³ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Battianium* ¹⁴ corr. ex *accriter* sec. *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. ¹⁵ corr. ex *adductos* sec. *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. ¹⁶ add. a Belio, vide *ISTVÁNFFY* 1622. pp. 579–580. ¹⁷ *ISTVÁNFFY* 1622. p. 580. *celebris* ¹⁸ pro *possent agere* *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *agere possent* ¹⁹ corr. ex m.) ²⁰ corr. ex 567. sec. *ISTVÁNFFY* 1622. p. 577.

ⁱ Vide *ISTVÁNFFY* 1622. p. 577.

ⁱⁱ Vide *ISTVÁNFFY* 1622. p. 586.

ⁱⁱⁱ Vide *ISTVÁNFFY* 1622. pp. 577–579.

BATTHYANII¹ *properata mors eo gravior, et luctuosior patriae fuit, quod ea virum ingentibus pace, belloque negotiis parem amisit, ac nisi eum fata ante provectae aetatis terminos praepropere² sustulissent, ut res Pannonicas ad bellum cum Turcis³ brevi⁴ deductas, attingere potuisset, militaris quoque disciplinae scientia, et administrando bello, haud postremae dignitatis, virtutisque ducem, habitura fuisset.* Atque haec quidem ad instaurandam summi viri memoriam litteris erant recolenda. [p. 116.]

§. XXVI.

(Franciscus, Balthasari filius: prima eius tyrocinia in Petrinae obsidione:)

(victoriae christianorum ad Albam partae adest:)

(Maximiliano archiduci Papam obsidenti se coniungit:)

BALTHASAREM, filius FRANCISCUS excepit. Simul pater vivere desiit, eiusdem belli et pacis vestigiis, uti erat educatus, solerter coepit insistere. Prima belli rudimenta Eggenbergii ductu, Zrinio cum turmis suis adunatus, in inita Petrinae obsidione posuit. Zagrabiam inquit ISTVÁNFFIUS^{q)} ubi exercitus cogeatur,⁵ ex Hungaria⁶ Zrinius, et adolescens Batthyanius⁷ prima rudimenta militiae⁸ positurus, cum suis copiis venere. Putasses, invidisse fata iuveni, ne opportunam hanc occasionem in rem suam, cum fructu, posset vertere: sed revera arduis magis felicioribusque Franciscum, et copias, quas a patre acceperat, acres, ac bellicosas, servavere. Nam cum ad Albam Regalem, Hardecko, Iaurinensium praefecto, belli summam administrante, exercitus duceretur, Nadasdii, atque Georgii Thurzonis usus contubernio, et praelio, magna⁹ illic hostium strage, commisso, interfuit, et ex felici isto eventu auctoramenta cepit, futurae virtutis bellicae. Breviter ISTVANFFIUS:^{r)} *aderant praeter* [p. 117.] *Nadasdium, et Georgium¹⁰ Thurzonem,¹¹ Batthyánius,¹² tum primum ex ephebis egressus.* reliqua. Neque temere postea, sive subitaneae in hosticum, quod tunc fiebat, saepissime suscipiebantur impressiones; sive iustum inferrebat bellum, quibus veteranae Batthyanianae copiae non interfuisent: nam ipse quidem Franciscus, rarius ductu suo militabat; vel, quod amplissimas domi facultates curaret, vel quod aliorum, ex aetatis ingenio vocaretur. Aduit tamen Maximiliano Archiduci, Papam obsidenti, iterum iterumque Zrinio coadunatus. Comes Zrinius,¹³ Franciscus Batthyanius¹⁴ iuvenis¹⁵ castris se coniunxere,¹⁶ uti meminit ISTVANFFIUS.^{s)} Erat enim ea tempestate unicum fere, de patria bene merendi genus, vel viritum, vel turmis, cohortibusque, exercitum Christianorum adversus sanguinolentos Turcas adiuvarum. Proinde quo quisque in aequissimum bellum pronior, ac pollentior viribus existimabatur, eo id magis ad se pertinere existimabat, uti armis patriam tutaretur. In his census semper Franciscus

q) ISTVÁNFFIUS, Lib. XXVII. p. 607, II.¹⁷

r) Ibidem p. 612, 15.

s) Libro XXX. p. 708, 16.

¹ ISTVÁNFFY 1622. p. 586. *Battianii* ² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *propere* ³ pro ad ... *Turcis* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *cum Turcis ad bellum* ⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. add. *post* ⁵ *ubi exercitus cogeatur* add. a Belio; verba autem *convenit... etiam* om. ab eodem, vide ISTVÁNFFY 1622. p. 607. ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Ungaria* ⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Battianius* ⁸ pro *rudimenta militiae* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *militiae rudimenta* ⁹ corr. ex *magno* ¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. p. 612. *Georg.* ¹¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Turzonem* ¹² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Battianius* ¹³ ISTVÁNFFY 1622. p. 708. *Zrinianus* ¹⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Battianius* ¹⁵ post hoc verbum maior pars (*Stephanus... numerum*) a Belio om., vide ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁶ *se coniunxere* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *sese coniunxerunt* ¹⁷ corr. ex 12. sec. ISTVÁNFFY 1622. p. II.

fuit. Non enim vero, seu sibi pepercit, seu copiis, quas insignes, suis stipendiis alebat. Imprimis exercuit nostri herois constantiam, *Canisae* liberandae irritum illud studium, cui ita se totum dederat, uti [p. 118.] non antea campo *Martio* decederet, quam id videret a *Mercuriano* fieri. *Mercurianus*, inquit ISTVANFIUS,^{t)} *postquam secus, quam esset decretum, copias dilapsas, et se cum Nadasdio, Batthyanio,¹ Thurzone² paucisque aliis relictum vidisset, incertus consilii Racospurgum³ primo, ac postea per valles Lindvae Superioris, et S.⁴ Gothardi oppidum, facto itinere, Sabariam, denique⁵ relictis militibus, ut per oppida, et⁶ loca circumiacentia hiemarent,⁷ Viennam venit.* Sed nec *Albae Regalis* obsidio, et quod huius occasione, enatum isthic proelium,⁸ gloriosum illud, et praeclara terminatum victoria, incruentum genti *Batthyanianae* fuit. Ex nostris enim mille circiter desiderati gregarii nominis milites, *Christophorus Batthyanius* minor, ac *Stephanus iunior Keserö, Mathias Osztrostius*, et *Stephanus Méreius*, interiere.^{u)} Paucis post annis, cum *Bocscaius* universam *Hungariam* Superiorem, atque Cis-Danubianam hanc imprimis duce *Némethio* foedum in modum popularetur, egregia inprimis *Francisci Batthyanii* in reprimendo hoste fortitudo fuit ac prudentia. Iam arcem suam *Körmendiam* male quieti cives interceperant, cum nemo *Caesareorum* adpareret, qui praedan[p. 119.]di eorum licentiam retunderent: *Batthyanius* certe, quantum viribus valuit, excursions maleficatorum hominum observando, carpendo, et caedendo nonnunquam comprimeret. Neque id tamen, sine detrimento viri, egregio publico nati, evenit. Hostes enim, cum acrioribus minis ad se allicere⁹ eum non possent, igne, ac ferro, nullisque non maleficiorum generibus in eius oppida vicosque maleficientissime desaevierunt: dum ultra *Rabum* amnem pulsus, citeriorem hanc regionem prorsus facerent vacuam.^{v)} His *Batthyanii* bene de principe atque patria meritis, id datum est, cum bello *Bocsciano* pace *Vindobonensi* consopito, cum *Turcis* idem agitari deberet negotium, ut in re tam salutari, cum reliquis optimatum, legati partes obiret. Luculenter ISTVANFFIUS:^{x)} *Triumviris,¹⁰ inquit, qui antea pacis foedus¹¹ cum Turcis tractandum susceperant, Ioanni¹² Molardo, Adolpho Altano,¹³ et Nicolao Istvanffio,¹⁴ princeps alios adiunxit, quo solennior esset tractatio, Georgium Thurzonem,¹⁵ Franciscum Batthyanium,¹⁶ Sifridum Colonicium,¹⁷ Christophorum Erdödium,¹⁸ Thomae filium.* Atque ita sane decuit; nam [p. 120.] tota ea tempestate *Citerioris Hungariae Generalis Capitaneus* habebatur, et dignationem eam non largitione, aut conquisitis amicorum optionibus, sed virtute

(in obsidione
Canisae irrita
constantia sua
excellit:)

(Francisci in
reprimendo
Némethio,
duce Botskaii
fortitudo ac
prudentia:)

(In tractatibus
cum Turcis
legati partes
obiit:)

(dignitates
eius bellicae
civilesque:)

t) Libro XXXII. p. 770, 47.

u) Inibi p. 779, 19 51.

v) Lege ISTVANFFIUM Lib. XXXIV. p. 829. sequi.

x) Ibidem p. 844, 33. Adde instrumentum pacis, in Decretorum Regni Tomo III. p. 122. et in pacificatione Viennensi p. 119.ⁱⁱ

¹ ISTVANFFY 1622. p. 770. *Battiano* ² ISTVANFFY 1622. l. c. *Turzone* ³ ISTVANFFY 1622. l. c. *Racospurgum*
⁴ ISTVANFFY 1622. l. c. *Sancti* ⁵ ISTVANFFY 1622. l. c. *deinde* ⁶ ISTVANFFY 1622. l. c. *ac* ⁷ ISTVANFFY 1622.
l. c. *hibernarent* ⁸ corr. ex *praelium* ⁹ corr. ex *allicere* ¹⁰ verbum *autem* om. a Belio, vide ISTVANFFY 1622.
p. 844. ¹¹ *pro pacis foedus* ISTVANFFY 1622. l. c. *illud* ¹² ISTVANFFY 1622. l. c. *Iohanni* ¹³ ISTVANFFY 1622.
l. c. *Althano* ¹⁴ ISTVANFFY 1622. l. c. *Istvanffio* ¹⁵ ISTVANFFY 1622. l. c. *Turzonem* ¹⁶ ISTVANFFY 1622.
l. c. *Battianium* ¹⁷ ISTVANFFY 1622. l. c. *Colonicium* ¹⁸ ISTVANFFY 1622. l. c. *Erdödium* ¹⁹ corr. ex 799.
sec. ISTVANFFY 1622.

ⁱ Vide ISTVANFFY 1622. pp. 829–830.

ⁱⁱ Vide CJH 1696. III. 119, 122.

(quando mortuus sit, ignoratur:)

bellica, meruerat. Quin et civilibus magistratibus emicuisse certum est. Praeterquam enim, quod magna totius adprobatione populi provinciam *Comitatus Soproniensis*, supremus comes administravit, *agazonum magistri* titulo inter *barones regni*, iam tum anno MDCVIII. relatus est. Vixit in matrimonio, cum Comite *Eva Popel de Lobkovicz*. At enim vero, quam diu rebus humanis superarit, non habeo pro certo dicere, cum anno *seculi decimi septimi, trigesimo quinto*, adhuc in vivis egisse, quidam opinentur, quod tamen non congruit cum temporum rationibus. Viduam anno MDCXXIX. superstitem adhuc fuisse, in eius aetatis schedis reperio.

§. XXVII.

(An Wolfgangus Batthyanius huc referri possit:)

Posteaquam *Franciscus* minor, vivere desiisset, *Adamus* senior, gentis decora, quae a maioribus parta habuit, partim locupletavit, partim tutatus pro virili est. Tametsi enim *Wolfgangum Batthyanium, Francisko*, quem retulimus, supparem aetate reperio; quippe, qui anno MDXCIII. castelli *Ujvar* praefectus, quem *capitaneum* vocant, fuerit; anno vero MDC., colligendorum tri[p. 121.]butorum munere, defunctus sit: tamen, quod is quidem, *egregii* nomen in utraque hac procuratione tulerit: ita existimo discriminari eum debere, ab iis *Batthyanianae* familiae propaginibus, quae dudum in optimatum censae fuerunt numero. Nam *egregii* vocabulum, nostris quidem institutis, nobilibus adtributum¹ legas, haud vero, qui sunt in populo, primores. Ceterum *Adamus*, cuius nunc nobis fuit mentio, iam tum anno MDCXXX. et a consiliis, et a cubiculo FERDINANDO II. fuit, ea nimirum tempestate, in has dignitates, muniaque adscitus, cum domi non minus, quam foris turbarentur omnia. Haud vero se inter hos cancellos eius honores continuere: tanta fuit in *Adamo* ad res communi bono administrandas seu alacritas, seu habitudo, ut Anno quidem MDCXLV. in regni baronibus *dapiferorum* honestatus magistratu referretur: ac paulo post confiniorum *Canisae* oppositorum *generalis capitaneus*, a FERDINANDO III. pronunciaretur. Floruit his axiomatibus, ultra annum MDCLV. ut proclive sit coniectari,² migravisse e vita, priusquam sceptrum Hungariae *Leopoldus* capesseret. Uxor ei *Aurora Catharina Comes Formendina* fuit. Verum, sicuti nunquam *Batthyaniis*, virtutum auctarum haeredes defuere, ita plures erant perpetuo, qui in utraque republica, militari, ac civili, [p. 122.] summa cum laude versarentur. *Franciscus* certe *Batthyán*, qui inde ab anno MDCXXX. in fama fuit, quam is quidem, quum non unis castris belli rudimenta posuisset, meruisse videtur: quippe quem anno MDCXLII., nec invito *Marte Ferdinandus* III. praesidii *Egerszegiensis* praefectum designavit cum imperio. Non habeo plura de eo dicere, quod desunt monumenta: id fas est meminisse, quod matrimonium cum *Catharina* Comite *Bánffy* iustum habuerit, castumque. Hos *Christophorus Batthyány*³ in publica magistratus administratione auspiciato excepit. Et adversum est sane, utilem civem in *Christophoro* obtigisse patriae, ita eum non populares modo sui; sed LEOPOLDUS Caesar magni fecit; primum enim vero, inter consiliarios, et qui sunt regi, a cubiculo, sublectus, tunc demum, *generalis Hungariae Trans-Danubianae*, renunciatus est. Ac fuit sane res ea, multi, magnique momenti: quippe quod tempestate id factum est, maxime omnium trepida. Nam illinc quidem *Transylvania*, nondum

(Adamus senior: quibus dignitatibus a regibus ornatus?)

(Franciscus virtute bellica praecellens:)

(Christophorus: a rege consiliarius primum, tunc generalis Hungariae Trans-Danubianae creatus:)

¹ corr. ex *attributum* ² *coniectari* add. a nobis ³ corr. ex *Batthyánii*

crucioris sui satur, immane, quam tumultuabatur; hinc *Turcia Acheronta*¹ movebat; domi novarum rerum studiis subruī incipiebant omnia. At vero arduum isthoc, et plenum aleae munus, adeo non expavit *Christophorus*, ut visus etiam [p. 123.] sit, eo alacrius partibus suis defungi, quo plures ingruebant harpyiae, quae caput iuxta et corpus Regni, non iam laceratum ibant; sed perditum. Ergo perpetua ei cum *Zriniis*, et qui horum fuerē similes, cum consiliorum, tum copiarum fuit consociatio.² Quibus³ rebus meritis ab optimo *Leopoldo* est, uti in ordinem *baronum regni, magistri Pincernarum axiomate ornatus*, ac demum in *Supremum Castriferrei Comitem* cooptaretur. Adhuc recens fuit *Adami* memoria, cum *Franciscus*, in his, quos cognomines fuisse retulimus, IV.,⁴ tenuibus primum rerum gerendarum initiis coepit inclarescere. Et crevit omnino insitus ille ardor, quem ab illustris suae gentis indole traxerat, cum a *Leopoldo M.* in consiliariis, tum et *baronibus regni*, honorifico *pincernarum magistri* titulo anno MDCXCIII. census est. Enim vero campum sibi gemina dignatione adperiri ratus, ubi de rege, et patria, praecclare mereri posset, id unum egit, quemadmodum utrisque curam fidemque eo approbaret studiosius, quo erant tempora, civium integerrimorum, longe omnium indigentissima. Ac profecit⁵ sane eousque apud incomparabilem regem, uti anno MDCXCVI. Regnorum *Croa*[p. 124.]*tiae*,⁶ *Dalmatiae*, atque *Slavoniae Banus* salutaretur. Eo fati concedente *Franciscus* huius nominis V. ei surrogatus in *baronatu* est: deditque eadem illa tempestate, qua *Carolus VI.* fratri *Iosepho I.* ad regni gubernacula succedebat, praecclara sui documenta, quam bene regi non minus cuperet, quam patriae, tot retroactorum annorum civili bello, an irrequiete convulsae. Nam cum anno MDCCXIII. *pincernarum magistri* honores adiisset, comitia, quae post populum anno MDCCXII. peste liberatum, concelebrabatur, quaeque anno, qui sequutus est MDCCXV., exhibant in eo adhuc magistratu superasse, ad decretorum calcem legitur. Quod vero altero *Caroli VI.* comitio, vacabat idem ille *baronatus*, indicio est morte interceptum *Franciscum*, ad plures⁷ abiisse, quod ante annum MDCCXXIII. accidisse oportuit.

(in ordinem
baronum
cooptatur:)

(Franciscus IV:)

(a rege banus
renunciatur:)

(Franciscus V.)

§. XXVIII.

ADAMUM *secundum* nunc commemorasse fas est. Virum, si quem in tota gente *Batthyaniana*, alium, dignum oppido, qui *Hungariae* fastis inseratur. Accessit ad publicos in regno magistratus post primos [p. 125.] virilis aetatis annos: nescio, an ducta iam tunc Comitis *Theodori Althei a Stratmann*, *Aulae Cancellarii* filia, *Eleonora*. Gliscentibus⁸ scilicet in utraque *Hungaria* male quietarum rerum studiis, titulo supremi ulterioris *trans Danubium* regionis *capitanei*, suo quodam merito insignitus est: praefuitque ei magistratui difficillimis sane temporibus, cum non *Hungariae* modo pleraque columina nutarent; sed totius orbis *Christiani* caput, ad occasum vocari videretur. Turca ab orco excitus, in *Tökölío* non tam praesidium quaerebat, quam rerum *Christianarum* convellendarum occasionem. Diu is, in hos scopulos adacta republica, provinciam, quae sibi mandata fuit, mascule defensabat, et nunc consiliis, labentibus rebus succurrebat: nunc opem

(Adamus II.:)

(fit supremus
capitaneus:)

¹ corr. ex *Acchoranta*; cf. Verg. Aen. VII. 312. *flectere si nequeo superos, Acheronta movebo* ² corr. ex *consocialio* ³ corr. ex *civibus* ⁴ corr. ex *W.* ⁵ corr. ex *praefecit* ⁶ verbum *Croatiae* in p. 124. erronee ex integro descriptum ⁷ fortasse *pulveres* seu *manes* ⁸ corr. ex *gliscente*

(ad Thökölum
invitus
desciscit:)

(fide tamen
intemerata.)

ferebat armis: cum¹ augescente usquequaque maleferiatorum civium numero, quid illa rerum conversatione ageret, non reperiret. Collocatus cum provinciali exercitu fuerat, ad *Murae* amnis custodiendum limitem, quem cum pro virili observat, ingravescente, sicuti fit, ad laeta initia, seditione, quod severa noster exerceret in perfidos imperia, huc adigitur, ut misso traiectu, ad quem insederat custodiendum, tumultuarios, ac praedabundos *Tökölianorum* manipulos, †in citeriorem hanc partem ostendere [p. 126.] se permetteret. † Queritur² eventum non undique felicem, WAGNERUS:^{y)} *Perferuntur*, inquit, ad Lotharingum³ *nuncii*, Batthyanium⁴ *Comitem nece intentata, adactum a⁵ suis, creditas Murae stationes deseruisse, volitare cum⁶ perduellibus*. Mitius haec duci⁷ oportuit. Abrogato enim, quo eo loco potiebatur, imperio, adeo nec quidquam proficiebat adversus immanem eum torrentem, ut consuluerit in commune, † regione,⁸ foedissima illuvione ea, inundata passim, reipublicae attenderet, conservaret † ab interneccione ruitura, studeretque *Caesari*, quam posset, adtentissime. Atque id sane, in⁹ servando *Sempronio*, quod tunc ex barbarae feritatis licentia male a *Tökölianis* habitum, propemodum pessum iverat, egisse *Adamum* ex eius urbis civium schedis, liquido didicimus.ⁱ Non est proinde, cur hic *Batthyanio* nostro, tanta rerum difficultate circumvento, crimini dent quidpiam sui mastyses: quippe quod ipse sapientissimus princeps *Leopoldus*, consiliorum, hanc eius rationem, adeo non vertit in offensam, ut eodem illo tenore, quo coeperat,¹⁰ *Adamo* perrexerit¹¹ indulgentiam contestari suam. Atque nemo sane est, in clarissimis, quos laude ad coelum tulimus, viris, cui ne dicam de [p. 127.] coctae; sed vacillantibus saltem in reges fidei labes, queat obiici: nam quae de *Urbano Batthyanio* in rebus *Ioannis*, et *Isabellae* viduae retulimus, ea tunc gesta fuere, cum nemo non *civis* bonus, de constituenda quam optime republica, haud iniquo iure ad id petitam¹² curam non immerito suscipiebat, sollicitudinemque. Avertenda¹³ maligna haec aemulorum convicia fuerunt, antequam plura de *Adamo* praedicemus.

§. XXIX.

(In Budae
oppugnatione
singularis
Adami virtus
et providentia
palam factae:)

Reiecto a *Viennae* moenibus *Turca*, atque exercitu ad oppugnandam *Budam* triennio post propitio Marte promoti, singularis *Batthyanii* virtus, et ad res gerendas providentia in mediis obsidionalibus laboribus exstitit. Fervere iam ceperant oppugnationis operae, et foris simul *Turcarum* clades cumulari. Harum auctor potissimum *Adamus Batthyanius* fuit. De his WAGNERUS:^{z)} *Ercsinum*¹⁴ *aliquot passuum millibus Buda abest, cuius loci praesidium serius*¹⁵ *ab gubernatore excitum, in Hungarorum*¹⁶ *velitum turmas inciderat, ab iisque*

y) In historia Leopoldi M. Lib. VIII. p. 585.

z) Libro IX. p. 688. sequ.ⁱⁱ

¹ malim *dum* ² corr. ex *quaeritur* ³ ad *Lotharingum* add. a Belio ⁴ WAGNER 1719–1731. I. p. 585. *Bathianum* ⁵ WAGNER 1719–1731. I. c. ab ⁶ *volitare cum* add. a nobis sec. WAGNER 1719–1731. I. c. ⁷ sic ⁸ corr. ex *regiones* ⁹ malim *pro* ¹⁰ corr. ex *ceperat* ¹¹ corr. ex *perexerit* ¹² corr. ex *petita* ¹³ corr. ex *averuncanda* ¹⁴ WAGNER 1719–1731. I. p. 688. *Ercsinum* ¹⁵ WAGNER 1719–1731. I. c. *seruis* (error typogr.) ¹⁶ WAGNER 1719–1731. I. c. *Ungarorum*

ⁱ Vide descriptionem civitatis *Sopron* in hoc tomo, p. 129.

ⁱⁱ Vide WAGNER 1719–1731. I. pp. 688–689.

ad nostra usque castra fugatum, cum penetrare nusquam¹ posset, tribus demtis² concisum est. Nemppe, ca[p. 128.]strorum circum vicina observabat, cum expeditissimis *Hungarici* nominis cohortibus *Adamus*, ea potissimum regione, per quam *Danubius*, grande alioquin *Turcarum* praesidium, demanat. Vix vero isthic moveri potuit quidquam,³ quod militarem eius adtentionem quin acinaces simul effugeret. *Ea clades alteram traxit*, inquit WAGNERUS.¹ *Comperit Batthyanius; male Budianium scribit;*⁴ *eorundem Hungarorum⁵ ductor, principes Turcarum foeminas cum auro, et argento, et rebus pretiosis ab gubernatore, futurorum nempe praesago, in D. Margarethae⁶ Insulam duodecim navigiis emissas, dataque propioribus palankis, ec Ersciensibus⁷ in primis⁸ mandata, easdem ut in tuto collocarent. Nobilissimae spes praedae acuit Batthyanii⁹ diligentiam. Quantum nancisci licuit navium, armatis implet, celerrimis nunciis, Comaromio csajkas,¹⁰ haidonibus onustas, accersit. Ad insulae littus adpulsus,¹¹ pauculos Turcas praesidio additos, invadit acriter, mulierumque ac infantum ploratibus territos, facile profligat. Praeda, ducentis minimum nummuum¹² millibus aestimata.¹³ Nobiles feminae¹⁴ plerumque¹⁵ captae, magno Hungarorum¹⁶ quaestu, maiore Budensium moerore, ad quorum plerosque pars aliqua iacturae per[p. 129.]tinebat. Atque inter haec istius modi rei fortiter administrandae documenta, totum operosae eius obsidionis tempus, extraxit Batthyanius. Illud doleas, parcius¹⁷ Germanicos scriptores, *Hungarorum* ea tempestate res gestas, in litteras¹⁸ retulisse, ratos forte, tantum alicuigenarum laudibus accedere, quantum earum sileatur in virtutibus popularium. *Buda*, ingenti totius *Europae* admiratione, at maiori multo exercitus *Christiani* virtute, sub iugum missa, sui *Batthyanium* labores castrenses porro opperiebantur. Quos, ut pro militari ingenio suo, excelso animo toleraret, egregium heroa, *pincernarum regalium magistrum*^{a.)} Caesar esse iussit: quippe iustum fore ratus, ut qui militiae utilem navarit¹⁹ operam, ei et in palatio honor haberetur. *Alba Regalis* fuit, quae lenta obsidione exercitu varie promotu, edomanda fuit. Ita rem memoriae prodidit scriptor nuperus:ⁱⁱ *Alba Regalis, Regum veterum deliciae, arte et²⁰ natura haud mediocriter munita, Christianorum olim cladibus nobilior, dudum adempto, quo latiss[is]imo olim²¹ dominabatur, agro, ultima esurie confracta, Aprili mense cecidit. Mox a²² capta Buda a Batthyanii²³ Hungaris,²⁴ et²⁵ Germanorum centuriis, arctissime circumclusa fuerat, aedificatis castellis, stationibus crebris circumpositis,²⁶ verum diutinis in curis²⁷ fere somnus obrepit et securitas. Haud semel frumenti quidpiam penetravit,**

(a Caesare merito honoratae:)

(Batthyanii vigilantia Alba recuperatur.)

a.) Anno id factum reperio MDCLXXXVII. Christophoro Batthyanio, qui eundem illum magistratum gesserat, emortuo.²⁸

¹ WAGNER 1719–1731. *nuspam* ² WAGNER 1719–1731. l. c. *demptis* ³ corr. ex *quid quam* ⁴ *male... scribit* add. a Belio ⁵ WAGNER 1719–1731. l. p. 689. *Ungarorum* ⁶ WAGNER 1719–1731. l. c. *Margaritae* ⁷ WAGNER 1719–1731. l. c. *Ertsiniensibus* ⁸ *pro in primis* WAGNER 1719–1731. l. c. *imprimis* ⁹ WAGNER 1719–1731. l. c. *Budiani* ¹⁰ WAGNER 1719–1731. l. c. *saichas* ¹¹ WAGNER 1719–1731. l. c. *appulsus* ¹² WAGNER 1719–1731. l. c. *florenum* ¹³ WAGNER 1719–1731. l. c. add. *est* ¹⁴ WAGNER 1719–1731. l. c. *foeminae* ¹⁵ WAGNER 1719–1731. l. c. *pleraeque* ¹⁶ WAGNER 1719–1731. l. c. *Ungarorum* ¹⁷ corr. ex *partius* ¹⁸ corr. ex *litteras* ¹⁹ *malim navavisset* ²⁰ WAGNER 1719–1731. II. p. 43. *ac* ²¹ WAGNER 1719–1731. l. c. *alias* ²² WAGNER 1719–1731. l. c. *ab* ²³ WAGNER 1719–1731. l. c. *Bathyanii* ²⁴ WAGNER 1719–1731. l. c. *Ungaris* ²⁵ WAGNER 1719–1731. l. c. add. *aliquot* ²⁶ *pro crebris circumpositis* WAGNER 1719–1731. l. c. *circum crebris dispositis* ²⁷ *diutinis in curis* corr. ex *diutius in cruris* sec. WAGNER 1719–1731. l. c. ²⁸ *malim emortuali*

ⁱ Vide WAGNER 1719–1731. l. p. 689.

ⁱⁱ Vide WAGNER 1719–1731. II. p. 43.

temporario magis, quam in longum valituro remedio. Gravior in dies penuria, nihilo tamen remissior excubandi labor obsessorum constantiam, ita labefactaverat,¹ ut praeter morem transfugerent multi, aperta denique seditione bassae aedes circumstarent, cibum postulant, aut deditioem. Ille surdam famem, verbis mulcere lenibus; quidquid superesset nummum, et ciborum propalam exponere² publico; ratione inita, viginti dies cum suis pacisci. Illud improbes, quod omnem fere captae urbis laudem Ariegazae Leopoldipolis praefecto circumponat WAGNERUS,^{b)} cum constet tamen apud omnes, Batthyanii cum VII. mill. suorum ultra sesqui annum isthic excubantis, providentiam illam fuisse, neque Ariegazam illud quidquam praestitisse, quam quod Batthyanii diutinam eam contentionem adiuverit. Quidquid eius sit, urbs profecto tunc iuris nostri facta in solidum³ est. [p. 131.]

§. XXX.

(Adamus
Canisae
oppugnandae
adest:)

Itum hinc ad *Canisam*, quae et ipsa aegre iam spiritum traheret; quippe eo loco posita, ubi vix ulla ab hoste suppetiarum spes adfulgebat. *Caesar*, inquit noster,^{c)} *obsessores ex templo ad occludendam Canisam traducendos existimavit*. Nimirum cudendum fuerat ferrum, dum candeat. Et istud quidem post captam⁴ *Albam Regalem* factum est. Idem dedito etiam *Szigetho* evenisse certum⁵ est.ⁱ *Copiolae Canisam item sunt deductae, quae in citimo Danubii latere⁶ unica cum fame adhucdum vel verius cum pertinacia sua⁷ colluctabatur*. Haec anno MDCLXXXVIII. accidere: ut duraret omnino lenta ea obsidio, in annum usque MDCXC. Tum enim longinquitate temporis, ad omnium rerum egestatem redacti, cum nihil molestius fame tolerarent, praesidiarii, multis usi ambagibus, tandem dedendae arcis consilia serio agitare coeperunt. Rem in hunc modum meminit WAGNERUS:^{d)} *Tot⁸ adversorum tristitiam, diu exspectata⁹ Canisae deditio, paulo mitigavit. Ab Ferdinando I. Austriae, Styriaeque, velut pro scuto aedificata, postquam in Turcorum¹⁰ potestatem devenit, incre[p. 132.]dibile, quantis malis regiones easdem divexarit. Nec semel, et magnis exercitibus, nec quidquam¹¹ oppugnata alias, lento¹² demum obsidio domita¹³ concessit. Batthyanius,¹⁴ et¹⁵ Zicsius¹⁶ Comites suis cum Hungaris,¹⁷ ac¹⁸ Croatis, quique *Albam Regalem* ceperant,¹⁹*

b.) Lib. x. p. 43. Item Feigii Adlersschwung, Par. II. p. 350.

c.) Libro x. p. 44.ⁱⁱ

d.) Ibidem p. 132. Adde FEIGII Adlers-Schwung Par. II. p. 642. sequ.ⁱⁱⁱ ubi fuse repereris omnia.

¹ WAGNER 1719-1731. I. c. *labefactarat* ² WAGNER 1719-1731. I. c. *add. in* ³ corr. ex *insolidum* ⁴ *add. a nobis* ⁵ corr. ex *certium* ⁶ WAGNER 1719-1731. II. p. 58. *littore* ⁷ pro *verius cum pertinacia sua* WAGNER 1719-1731. I. c. *sua verius cum pertinacia* ⁸ *ad om. a nobis sec.* WAGNER 1719-1731. II. p. 132. ⁹ corr. ex *exspecta* sec. WAGNER 1719-1731. I. c., ubi *expectata* ¹⁰ WAGNER 1719-1731. I. c. *Turcarum* ¹¹ pro *nec quidquam* WAGNER 1719-1731. I. c. *nequidquam* ¹² corr. ex *lenta* sec. WAGNER 1719-1731. I. c. ¹³ *add. a nobis sec.* WAGNER 1719-1731. I. c. ¹⁴ WAGNER 1719-1731. I. c. *Bathyanus* ¹⁵ WAGNER 1719-1731. I. c. *ac* ¹⁶ WAGNER 1719-1731. I. c. *Zichius* ¹⁷ WAGNER 1719-1731. I. c. *Ungaris* ¹⁸ WAGNER 1719-1731. I. c. *et* ¹⁹ WAGNER 1719-1731. I. c. *coeperant*

ⁱ *Quae hic sequuntur, aequae ex Wagnero Belius transscripsit. Vide WAGNER 1719-1731. II. p. 58.*

ⁱⁱ *Vide WAGNER 1719-1731. II. 44. Certe, non exacte a Belio hic Wagneri verba citantur, quae ita se habent: "Caesar lenitate magis emolliendos existimavit, atque obsessores exemplo [!] ad occludendam Canisam traduci".*

ⁱⁱⁱ *Vide FEIGIUS 1694. pp. 642-661.*

*Germanorum centuriis diutina eam¹ inclusione obseperant. At quae est Turcarum in conge-
rendis plurium annorum commeatibus² solertia,³ in dividendis parsimonia, in moenibus tuen-
dis pertinacia, Canisa sola restitit, cum tota iam Cis-Danubiana Hungaria⁴ Austriaca esset.
Batthyanius,⁵ qui ex interceptis litteris, ad Aprilem mensem, nec amplius panem esse didice-
rat, compellat obsessos, ac deditionem persuadet. Missis obsidibus portarum alteram Germanis
tradunt,⁶ conditiones auferunt,⁷ nimirum captivi utrinque nullo pretio redderentur; dediti no-
stris navigiis suis⁸ impensis Dravo Belgradum deportarentur; ductoribus inde terrestri itine-
re Sophiam ire liceret. Armati sexcenti, promiscuae⁹ multitudinis ter mille capita, superfue-
re. Haec ille, quae ut recolendae Batthyanianae memoriae, litteris hoc loco complecte-
remur, haud lusimus operae pretium. Cum multa enim praeclara merita fuerunt, qui-
bus gratiosum se LEOPOLDO M. Adamus praestitit, tum [p. 133.] imprimis utriusque
huius urbis, quae solae victorum frena pergebant mordere, edomata pervicacia. Enim
vero ex isto capite manavisse credo, quod et insignes toto Regno, et frequentes ii hono-
res, in unum Batthyanium sequuto hinc decennio, collati sunt. Nam, quod raro quidem
antehac¹⁰ meminit Hungaria, non modo quadrails belli dux; sed et iudex curiae regiae,
Croatiae, Dalmatiae, Slavoniaeque banus: et postremo omnium Comitatus Castriferrei su-
premus comes ab Imperatore indulgentissimo renunciatus est. Id in tantis ac pene conti-
nuis honorum accessionibus doleas¹¹ merito, ante summum virum immaturis fati con-
cessisse, quam eum vivendi, immo bene merendi de Rege, et patria satietas cepisset:
quippe qui anno MDCCIII. ad Septimum Calendas Septembris finem vivendi fece-
rit: si desiisse vivere dicendus sit, qui in filiis publico egregio natis vivit adhuc, ac vi-
vet sane, subindeque in maris propagabitur, per ea germina, quae nata sunt ab illis,
iamque ornandae reipublicae, commodi, ac pro gentis Batthyanianae divina quadam in-
dole, utiles esse incipiunt. Revixit enim vero Adamus noster in LUDOVICO filiorum al-
tero: qui, quod praeterquam Comitatus Castriferrei perpetuus supremus [p. 134.] comes
est, atque olim quidem CAROLI VI., nunc MARIAE THERESIAE Reginae Hungariae,
omnium indulgentissimae ab intimis, iisque actualibus consiliis; pincernarum simul re-
galium magistri, atque cancellarii Aulae Hungarici arduo profecto munere ita defungit-
ur, ut non Reginae modo; sed Statuum, Ordinumque omnium adprobationem habeat,
atque adsensum sine controversia consummatissimum. Plura de eo, in ea, qua est ce-
lebritate agente, cum eximiae viri divinissimi virtutes, tum scriptoris tenuitas, litteris
commendare vetant. Quemadmodum vero Ludovicus pacis, ita CAROLUS filiorum, bel-
li studiis, patrem Adamum, feliciter non minus, quam multarum laudum proventu, ae-
mulatur. Floret is cum Perpetui Comitis provinciae Castriferrei axiomate haereditario;
tum imprimis Regnorum Dalmatiae, Croatiae, et Slavoniae praefectura, et quae huic
coniuncta est, regnorum eorundem Colapinorum item et Unnanorum limitum Supremi
Capitanei praerogativa prorsus singulari. Iam qua est, et belli artium scientia, et bene de
domo Austriaca merendi studio, Legati Campi-Mareschalli, quem vocant, munere, per
Bavariam hosti ereptam functus; in Borussia iterum, iterumque insultantem Bohemiae,*

(a Caesare
dignitatibus
cumulatur:)

(filius eius
Ludovicus:)

(Carolus filius
alter:)

¹ WAGNER 1719-1731. l. c. jam (error typogr.?) ² corr. ex comeatibus sec. WAGNER 1719-1731. l. c. ³ corr. ex solertia sec. WAGNER 1719-1731. l. c. ⁴ WAGNER 1719-1731. l. c. Ungaria ⁵ WAGNER 1719-1731. l. c. Bathyanus ⁶ verba missis ... voluerant om. a Belio, vide WAGNER 1719-1731. l. c. ⁷ WAGNER 1719-1731. l. c. auferunt ⁸ corr. ex suorum sec. WAGNER 1719-1731. l. c. ⁹ corr. ex promiscue sec. WAGNER 1719-1731. l. c. ¹⁰ corr. ex ante hac ¹¹ corr. ex dolens

(Adamus
iunior,
Ludovici
filius.)

duxit exercitum, ut remoretur [p. 135.] irrequieti regis conatus tantisper, dum coadunato Reginae exercitu propulsari possint, reddique irriti, atque infecti. Feliciter! Iam et *Adamus Iunior*, Ludovico genitus, in luce publica, magna sui edita exspectatione,¹ versatur: quippe in Excelsum Senatum eum ante hoc biennium sapientissimo Reginae arbitrato adscitus, quem Consilium Locumtenentiale Regium adpellamus. Sunt praeter hos, quorum nomina, ac celebres quosvis actus in compendium misimus, plura gentis Batthyianae, *Adamus* nempe, actualis Sacrae Maiestatis Regiae intimus consiliarius, vir oppido rebus gerendis idoneus, ac reginae carus: sed qui mavult procul a negotiorum strepitu vitam ducere, quam in magnis haberi. Proinde confidimus in comitate eius, fore, ut ne musae nostrae succenseat, quod continentiam eius verita cesset in eius laudes, pro eo, ac meretur, excurrere.

§. XXXI.

(Erdödii:
familiae
divitiarum
auctor Thomas
Bacocius:)

ERDÖDIOS Comites nunc memorandi locus esset, quem occupare profecto, atque praeconiis gentis Illustrissimae exornare, [p. 136.] nisi ea opera nos pridem^{e)} recordaremur defunctos. Intulit in provinciam gentem *Thomas Bakalts*,² et *Monyorokerék* denominatam,³ successibus, ad invidiam usque felicibus dilatavit, cum ipse *Erdödo* oppido *Szatmariensi*, tenui loco satus fuisset. Luculentius originum summi viri auctor ISTVÁNFIUS est,^{f)} dum opportunam eius mortem meminit: quippe quae tempestati eum subduxit *Mobacsianae*. THOMAS BACOCIUS, inquit, *Cardinalis, et Archi-Episcopus Strigoniensis, annis, senioque confectus moritur: ita, ut ingentibus, quae mox subsequutae sunt, majorum⁴ cladibus, et procellis subtractus, ad tranquillum quietis portum, tempestive migrasse censeatur. Prodierat quidem ex humili loco apud Erdödium oppidum Bertholdi⁵ Drágffii ditionis,⁶ sed qui industria, ac laboribus assiduis,⁷ obsequiisque regnanti Mathiae⁸ carus,⁹ atque ab eo Iaurinensi¹⁰ sacerdotio donatus; deinde Wladislao¹¹ omnium consiliorum particeps, et arbiter, Ludovicique filii curator, maximis accumulatis¹² divitiis, in amicitiam Veneti Senatus, eiusque¹³ ac Wladislai¹⁴ commendatione ad Cardinalatus fastigium pervenerit, et propinquis¹⁵ suis, complures arces, amplamque ditionem¹⁶ comparaverit: quos etiamnum inter Pannoniae proceres opibus et dignitate conspicuos florere videmus.¹⁷ Haec ita sunt omnino, neque temere vocanda [p. 137.] in dubium. Atque hinc Thomae nepotibus, ab *Erdöd* denominatio; minime vero ab *Erdödo*¹⁸ Slavoniae: ut pessime de gente sua radiante claritudine mereantur hi, qui adsentationis abrepti¹⁹ vitio, altius, sed inter fumosas profecto imagines*

^{e)} Tomo Operis nostri I. p. 65. sequi.

^{f)} Libro VI. extremo.ⁱ

¹ corr. ex *expectatione* ² sic! ³ hic verbum *et* tamquam superfluum a nobis del. ⁴ add. a nobis sec. ISTVÁNFFY 1622. p. 90. ⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Bertoldi* ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *dicionis* ⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *assiduis* ⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Matthiae* ⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *charus* ¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Iaurinensi* ¹¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Vladislao* ¹² corr. ex *accumulatus* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹³ verbum *demum* a Belio om., vide ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Vladislai* ¹⁵ corr. ex *propinguis* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *dicionem* ¹⁷ corr. ex *conspicimus* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁸ corr. ex *Erdöd* ¹⁹ corr. ex *abrepto*

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 90.

eiusdem reponunt. Verum haec obiter! Pedem in Comitatu nostro, *Thomas Bakalts*, tunc primum fixit, quando *Elerbachii* extinctis, in possessionem *Monyorókeréki* pervenit, cuius rei mentio ad arcem, oppidumque cognomine opportune recurret. Ceterum hinc non tam praesul ipse, quam huius ex fratribus nepotes comitum titulos, [...] ¹ ut *Erdödi* de *Monyorókerék* dicerentur: quorum ille *patronomicus* (ut cum grammaticis ² loquar) et ab *Erdödo Szatmariensis* provinciae fluxit; hic e *Comitatu Castriferrei* manavit. Enim vero opimas, quas sub tribus regibus, suas fecerat ditiones, ita inter *Erdödiani* nominis haeredes partitus fuerat, in testamenti tabulis *Thomas*, ut ³ *Petrus I.* quidem post eius fata harum adierit possessionem, quae per *Hungariam* ulteriorem sparsae fuerunt. Nuncupatur enim in testamento: *Monyorókerékum*, *Monoszlo*, seu *Mons Claudius*, a conditore *CLAUDIO* Caesare, si sit fides auctoribus, sic adpellatus; *Körmönd*, et *Vörös-Torony*, in *Castriferrei*; *Somlyo* in *Veszpremiensi*; *Szarvaskö*, et *Dian-Vára* in *Crisiensi*; ac denique [p. 138.] *Csaszár-Vára* in *Varasdiensi* Comitatibus. Successit *Petro I.* filius *Petrus II.*, vir et bello, et pace regi, patriaeque cum primis utilis. Nam et manu fortis erat, et consilii plenus, neque facile bellum in propulsandum *Turcam*, suscipiebatur, cui non interfuerit *Petrus*, inter duces aetatis illius bellicosissimos subinde census. Tandem sive calamitatis domesticae, quod aiunt nonnulli, ^{g.)} sive publicarum cladum, quae exstabant luctuosissimae, pertaesus, cum coniuge *Barbara Puchaimia*, ^{h.)} *Petro III.* filio haereditate per manus tradita, *Venetias* tanquam ad securitatis portum secessit. ⁱ⁾ Ferocientis aetatis vitia, quae memorat *RATTKAYUS*, cum annis iam virilibus, virtutibus emendavisset; *Dalmatiae*, *Croatiae*, et *Sclavoniae banus*, a *MAXIMILIANO*, neque id quidem inauspicato, ^{i.)} datus est: anno demum *MDLXVI.* sua morte extinctus. *Petrum* seu frater: quod nos in ⁴ *Tabula Genealogica*, metuo annon erronee prodiderimus, ⁵ ⁱⁱ seu filius *Thomas* in sua gente *II.* excepit. Magnae in eo virtutes, et cum his belli potissimum scientia celebrantur. Quibus adductus *Rudolphus* Caesar *Ungnadio*, cuius filiam *Mariam* in matrimonio habuit, fatis concedente, [p. 139.] praesidem *Illyrici* creavit. Simul magistratum eum adiit, non aemulari tantum maiorum virtutes, et praeclara facinora; sed multis etiam modis supergredi coepit. Nam et *Ferbatem*, *Bosnae* praefectum, qui late *Carinam* populabatur, coadunatis cum *Iosepho Comite Turriano*, limitis *Croatiae* custode suorum copiis, insigni clade

(Petrus I.)

(Petrus II.,
pace belloque
clarus:)

(Thomas II.)

(Illyrici
praeses creatus
Turcas saepius
profligat:)

^{g.)} Lege eius historiam, et simul res gestas *Petri* huius apud *RATTKAYUM* Libro IV. p. 142. ⁱⁱⁱ

^{h.)} Ita eam adpellat loco nunc citato *RATTKAYUS*, quam nos *Barbaram Alapiam* vocavimus in *Tabula Erdödiorum* genealogica Tomo I. ad p. 66. ^{iv} nisi forte *Alapia* coelibis viduo nupserit *Buchaimia*. ⁶

^{i.)} Vide *RATTKAYUM* ad annum *MDLVII.* ⁷ Lib. eodem IV. p. 141. Confer *ISTVANFFIUM* ⁸ Lib. XX. p. 380. ⁹ et de morte eius Lib. XXIII. p. 495, II, 21.

¹ Hic textum vitiosum esse suspicamur ² corr. ex *Gramaticis* ³ corr. ex *et* ⁴ add. a nobis ⁵ corr. ex *prodidimus* ⁶ malim *Buchaimio* ⁷ corr. ex *MDLV.* sec. *RÁTTKAY* 1652. p. 141. ⁸ corr. ex *Istvanffius* ⁹ corr. ex 386. sec. *ISTVÁNFFY* 1622.

ⁱ⁾ Monendum est erronee *Belium* hic asserere hunc *Petrum* in *Venetias* movisse; cum non eum, sed patrem eius in *Serenissimam rempublicam* discessisse ex *Ráttkayo* apparet. Vide *RÁTTKAY* 1652. pp. 141–142. (quem *Belius* hoc loco haud diligenter sequutus est.)

ⁱⁱ In tabula enim genealogica, cuius supra iam mentionem fecit (vide notam *Belii* littera h.) signatam), *Thomam II.* tamquam filium *Petri II.* designat.

ⁱⁱⁱ Res gestas *Petri* huius vide in *RÁTTKAY* 1652. pp. 141–145.

^{iv} Vide hanc tabulam genealogicam in *BÉL* 1735–1749(2) I. inter pp. 66. et 67.

(*Bosniae
bassam ad
Siscium
dissipat:*)

profligavit; et *Hasanem Bassam*, qui se cum quinque millibus inter *Crisium*, et *Ivanicium* igne, ferroque grassaturus regioni infuderat, fulminis instar dissipavit, atque avitam suam arcem *Monoszló* tridui obsidione, deiectis e praesidio *Turcis*, in *Christianorum* potestatem redegit. Longum foret recitatu, calamitates omnes, quas passim per *Illyricum* sanguinolentas edidit *Hassanes*, dum *Siscium*, cui unice inhiabat, tanquam ad fatalem scopulum¹ impingeretur.² Iam avidissimus latro, spe castrum id devoraverat, cum *Thomas* in hostes viginti millibus census, et omni ad bellum adparatu³ instructos, excelso animo cum suis movet, reluctari volentes adoritur, pugnantium aciem inclinat, tantaque strage disiectis opportune eodem tempore ordinibus adfligit, ut praeter duodecim millia interfecta uno hoc praelio plures ex hostibus ductores, ac magistri, quam alias gregarii milites partim interneconi dati, partim praecipites in *Oderum* amnem acti, captique fuerint. Mirum dictu, quam [p. 140.] haec victoria orbem *Christianum* recreavit; nam post *RUDOLPHI* Caesaris, cum erga *DEUM* editam pietatis significationem, tum gratum erga *Thomam* testificatum animum; *CLEMENS VIII.* Pontifex Max. eius in tuenda republica *Christiana* studium, missis laureatis ad *Thomam* litteris, maiorem in modum dilaudavit. Quin et *Hispaniarum* Rex *PHILIPPUS* eius victoriae partem ad se pertinere ratus, *Thomam* inter consilii, apud se bellici, arbitros, egregio honoris titulo, retulit, utque dignatio ea redderetur splendidior, aureo Equitatus *Teutonici vellere* honestavit. Ut *CAROLUM Styriacum* taceamus; qui vicinum sibi *Erdödium*, eo maioribus in coelum laudibus tulit, quo saepius experiundo didicit, *Illyrii* huius praesidis virtute, bellum a finibus suis propulsatum. Ita tunc, *Europam* meliorem fama fortitudinis, *Constantinopolim* formidine sui, implevit *Erdödus*. Inde *Petrinia*⁴ semel atque iterum laboriosa obsidione *Turcis* erepta, et secundis aliquot praeliis depugnatis, *Thomas Illyrici* praefectura, quam annis duodecim feliciter administraverat, exorato *Caesare* sese abdicat, atque *tavernicorum* regionum magistratu defungitur, postliminio iterato, in *banatus* dignitatem, ita poscentibus rege, ac [p. 141.] statibus reponendus. Certe pacificationi, quae Caesari *RUDOLPHO*, cum *Botskaio* intercessit, arbiter adhibitus, id meruit, ut *Varasdinensis* praefecturam iure perpetuo ab Caesare acciperet, propagaretque in posteros. Fuit religionis, quam *Romano-Catholicam* profitebatur, studiosissimus, omnemque dedit operam, ne habitis ad Annum *MDCIX.* comitiis *protestantium* sacris, in *Illyrico* locus fieret. Tandem anno supra *millesimum sexcentessimum vigesimo quarto* mense *Ianuario*, annis, laboribus, morbisque fractus in arce sua *Crapina* debitum naturae, magno sui apud regem, et ordines relicto desiderio, persolvit; cum aetatem ad *LXVI.* annos gloriae, sed et laborum satur perduxisset.

(*Illyrici
praefectura se
abdicat:*)

(*mors eius.*)

§. XXXII.

(*Filii Thomae
tres, Christo-
phorus, Iohan-
nes, Sigismun-
dus: Christo-
phorus primogeni-
tus praematuro
morte abreptus:*)

Tres *Thomas* filios, ex *Maria Ungnad* sustulit: *Christophorum*, *Ioannem*, et *Sigismundum*; sed *Christophoro* primogenito⁵ ante patrem anno *MDCXII.* emortalis somnus obrepit,⁶ spemque adeo demessuit, quam de se haud dubiam et regi fecerat, et regno. Enim vero, [p. 142.] cum multis rebus aliis domi, forisque administrandis; tum inprimis pacificationi, cum *Turca Zitvatorokensi* arbiter adhibitus, documenta sui dedit, haud olim a paternarum virtutum tramite declinaturum. Sed nec *Ioanni* longior, si non arctior vitae

¹ corr. ex *seculum* ² corr. ex *impingeret* ³ corr. ex *paratu* ⁴ corr. ex *Patrinia* ⁵ corr. ex *progenito* ⁶ corr. ex *oppressit*, cf. supra p. 323. *mors ei... obrepit*

usura fuit. Quum enim ornandis sacerdotiis idonea aetate esset, per varios ordines sacros, tandem ad *Agriensem Tiaram* delatus, in magnam omnes expectationem coniecit, praesulem aliquando fore tanto maioris dignationis, quo maturiora vernante adhuc aetate doctrinae, virtutisque specimina prodidit. Vix enim annum exegerat vigesimum tertium, cum *Ingolstadiensis Academiae rector* magno doctorum consensu salutaretur. Annus eius fatalis, ignoratur quidem, verum, et hunc patrem antevertisse, inde colligo,¹ quod ultra annum MDCXXII. decretorum clausulis pro more intersertus, non legatur. *Sigismundus* contra, uti fratrum natu minimus; ita, non lucis modo diuturnioris usura, sed munerum² etiam laboriosiore procuratione reliquis praecelluit. Anno scilicet MDCXXVII. *Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque* praeses datus^{k.)} praeclaris semel iterumque facinoribus edi[p. 143.]tis, tribus fere lustris provinciam illam summa cum laude administravit. De eius exitu РАТТКАЙ:¹⁾ *In Hungariam Vörös-Várum*³ *ditionis suae*⁴ *profectus*,⁵ *in morbum ibidem incidit, qui ei ultimus vitae fuit, Mense Iunio salutis Anno MDCXXXIX. nullis relictis liberis, cum tribus prope modum lustris egisset magistratum.* Longum foret, ac pene ob monumentorum inopiam fere inexsuperabile gentis propagines reliquas, stilo prosequi. Silendi non sunt tamen *Petrus IV.* teste ПЕТӨИⁱ Anno MDCXIII.⁶ fati functus; filius huius, si ex vero scripserunt auctores nuperi, *Wolfgangus I.* et belli, et pacis studiis laudatissimus. Hic in *Wolfgangum II.* et *Nicolaum III.* genus propagavit, quorum ille *Canisano* proelio⁷ anno MDCXLVII. pugnandi ardore ablatu, fortem animam inter hostium acinaces exhalavit: iste, magno *Erdödianorum* generi, quod mox dicemus, ornamento fuit. Nunc *Christophori*, qui *Thomae* primogenitus fuit, posteros exponamus. Tres ei filios, *Barbara Turzo*^{m.)} peperat: *Gabrielem, Georgium, et Emericum*: conge[p. 144.]nita singulis paternae virtutis semina fuere. Nam *Gabriel* quidem, praeter ceteras dignitates *ianitorum regalium magistratu*, et quod erat praecipuum, difficillimis temporibus fide in regem inclaruit. Accessere domesticae pietatis monumenta; quando *D. Martyris Catharinae* nomine dedicatum, in Eremo, duobus *Tyrnavia* in occidentem milliariibus, templum, coenobiumque, familiae *S. Francisci* condidit; ornatum postea, provectumque⁸ in maius a suis posteris. Ita cum esset instructus,⁹ anno MDCL. nondum gravatus senecta, in arce *Szomolanensi* oppetiit,¹⁰ ibidemque mortuali conditorio, in aede sacra, quam ipse excitaverat, conditus est. Nec minor *Georgii I.* sive animi fuit integritas, sive ad res gerendas indoles idonea. Posteaquam enim literarum studiis, ultra modum fere natalium subactus, ad aulae ministeria transiisset, per honorificentissima, quae gessit, munia, eo usque provectus est, ut^{n.)} *magister cubiculariorum* a

(nec Iohannes
vita longiore
usus:)

(Sigismundus
natu minimus
banus creatur:)

(Petrus IV.,
eiusque filius,
Wolfgangus I.:
(Wolfgangi I.
filii:)

(Christophori
filii tres:)

(Gabriel:)

(Georgius I.):

k.) Adnotavit annum РАТТКАЙ Lib. v. p. 200.

l.) Lib. v. p. 209. Nos ei *Thomam* filium in Tabula Genealogicaⁱⁱ tribuimus, qui tamen fato praevertit parentem.

m.) Ex huius matrimonii iure, haereditatem *Thurzoianam*, gente ea penitus extincta, *Erdödi* Comites, adiere.

n.) Legesis epilogum Decretorum anni MDCXLVII. Item anni MDCXLIX. et anni MDCLV. anni MDCLIX.

¹ inde colligo corr. ex in collegio ² corr. ex numerum ³ РАТТКАЙ 1652. p. 209. *Veresvarium* ⁴ verbum fuisset om. a Belio, vide РАТТКАЙ 1652. l. c. ⁵ corr. ex praefectus sec. РАТТКАЙ 1652. l. c. ⁶ corr. ex MDCXIV. sec. ПЕТӨИ 1660. ad annum ipsum ⁷ corr. ex proelio ⁸ corr. ex proventumque ⁹ sic ¹⁰ corr. ex opetiit

ⁱ Vide ПЕТӨИ 1660. ad annum 1613.

ⁱⁱ Vide supra notam Belii h.) et notam nostram ei adiunctam.

(Emericus I.): rege optimo nuncuparetur. quem ille sublimem locum, ita perpetuo ornavit, ut et regi se probaret, et ordinibus. Adhuc in vivis superabat *Georgius*, quum tutando avorum decori *Emericus* I. in palae[p. 145.]stram¹ devocaretur. Aulam is simul frequentare coepit, quod se indoles eius usquequaque adprobabat principi, in *Consiliariorum* primo numerum, tunc inter corporis custodes, quos *cubicularios* dicunt, sublectus, tantopere se regi adprobavit, ut *magister tavernicorum*, subinde et cum iam aetate gravior esset, renunciaretur. Id vero aetatis, quam vivebat, ingenium fuit, ut in *Turcas* retundendos, gravissimis quibusque viris, arma fuerunt corripienda. Haec noster ita perite, ac feliciter cum procuratione munerum² civilium, norat coadunare, ut supremus arcis *Petrinae* praefectus designaretur. Et egit sane, hanc provinciam ¶iunctus³ non ducem minus, quam militem, quoties poscebat occasio. Hinc passim *Turcarum malleus* suo quodam merito adpellabatur. Filium unigenam forte *Adamum* magnae spei adolescentem, non ultra supervixisse accepimus, quam hymenaeum concelebraverat:⁴ nam Anno MDCLXVIII.⁵ matura morte fati concessisse memorant. Qua quidem orbitate partim, partim religionis instinctu quodam adductus, tam profusa in res sacras munificentia fuisse dicitur, ut et hos, qui accipere beneficia, in admirationem rapuerit. [p. 146.]

(Petrinae supremus praefectus designatur:)

(Filius eius Adamus adolescens moritur.)

§. XXXIII.

(Nicolaus I. Wolfgangi I. filius:)

(banatus honore ornatur:)

(de Turcis victoriam reportat:)

(gratii Caesaris Pontificisque honestatur:)

Pedem nunc referamus, necesse est, ne in *Wolfgangi* I. filiorum alterum NICOLAUM simus iniurii. Primos ille dignitatum civilium honores, in aula Magni *Leopoldi* adiit; ac praecipiebat sane animo princeps sagacissimus, quem in *Nicolao* Hungaria sua connexaque ei regna, herosa sit habitura. Ergo *Petrinense* eidem, fatale toties hosti sanguinolento castrum, cum imperio tradit: *capitaneum* postea finium *Calopiorum generalem* statuit: denique gravissimis illis, quae senescente seculo decimo septimo inciderant, bellis *Turcicis*, unum inter paucos reperit, quem praesidem *Dalmatiae, Croatiae, et Sclavoniae* anno MDCLXXXI. iuberet.^{o)} Munus tam arduum, ubi exorsus est administrare, in eo curam omnem ponebat, studiumque, uti praeclari quid facinoris, quodque esset, cum regnorum, quibus moderabatur salute coniunctum, excelso animo ederet. Successit destinatio: nam arces quidem praecipuas, *Castanoviczam, Dubiczam, Bellassenam, Carolstadium*, alias patriae feliciter vindicavit, [p. 147.] *Turcas* magna illata clade retudit.⁶ Nempe cum ad *Castanoviczam* in ordinem redigendam castra admovisset noster, ¶hostes occursandas⁷ habuit.¶ Conseruit cum perfidentissimo⁸ latronum genere, manus, nec ante cessavit depugnare, quam plus mille prostratis corporibus, septenis signis militaribus captis consummata victoria, potiretur. Praeda ducentorum millium aeris, rerum item pretiosarum vis ingens, atque grandis modus instrumenti bellici fuit. Reliquus victoriae proventus eo constabat, quod *Croatiam* in fide Caesaris adversus *Tököly*, novas res huc inferre adnitentis, conservavit. Quam grata haec, acceptaque *Leopoldo* gentis *Croaticae* virtus fuerit, inde colligi potest, siquidem gentem omnem a tributis ob rem tam feliciter, fortiterque gestam immunem ultro lubensque pronunciarit, *Nicolai* contra nomen, ne eius efflueret

^{o)} Exstat eius mentio, in clausula Decreti, quod eo anno Comitio Soproniensi editum est.

¹ corr. ex *palestram* ² corr. ex *numerum* ³ fortasse *functus* ⁴ corr. ex *conelebraverat* ⁵ corr. ex *MDLXVIII.*
⁶ corr. ex *retutudit* ⁷ forsans *occursantes* ⁸ corr. ex *praefidentissimo*

memoria, pugillaribus insertum, ob oculos semper habuerit. Quid? quod ob navatam toti universim reipublicae Christianae, fortem hanc operam *Pontifex Max. Innocentius XI.* gratiis prosequutus, carum imprimis habuerit postea *Nicolaum*, quod ex frequentibus litteris, quas ad eum dare solitus fuit, nam superant adhuc in cimeliis tabularii gentis, [p. 148.] possis condiscere. Obiit diem suum ultimum Anno MDCXCIII. magno Augusti non minus, quam popularium luctu. Vixit in matrimonio votis quidem prioribus cum Iulianna *Dráskovits*, secundis, cum Isabella a *Gattenberg*, filiorum duorum, *Nicolai IV.* et *Petri* pater; sed qui genus non propagaverunt.

(*obitus Nicolai.*)

§. XXXIV.

Fas est, ut *Gabrielis I.* posteros in compendio recognoscamus: quis enim singulas singulorum laudes, pro eo, ac merentur, saltem delibare queat? Duos ei foecunda parens, natura, quod supra adnotavimus, ex *Iuditha Amade*, filios indulsit, *Georgium*, et *Antonium Christophorum*, utrumque indolis paternae ex asse¹ haeredem. Et *Georgium* quidem II. eius nominis dicimus, cum primis *Tököliana* seditio exercuit. Mascule enim irrequietis hominibus contraeundum ratus, id omni data occasione enixe egit, ne seu licentiosa illa rerum innovandarum molimina invalescerent; seu quod eorum quomodocunque convaluerat, in ruinam recideret. Singularem *Georgii* in *Patres S. I.*^{p.)} [p. 149.] pietatem suo loco meminimus. Interceperat Urbem *Tyrnaviensem Tökölius*, egitque †[— —]² arbitres,† cum *Patribus*, quam pro humanitate atque decoro, acerbius. Dabatur nempe societati optio, an ad triremium³ ministeria dimitti, vel summam quinquaginta millium nummum repraesentata incolumitatem pro se, rebusque suis velint pacisci. Agitabatur aliquantisper aureae vere libertatis onerosa adeo licitatio, dum ad summam triginta duum millium semestri spatio dissolvendam,⁴ ingratiis⁵ patres consentirent. Arctis adeo rebus, vade opus erat. Quocirca de viris, omni maioribus exceptione circumspiciunt, in eas coniecti angustias socii, qui et vadimonium pro se obirent, et omni cura studioque carerent, ne quid sibi porro molestiarum intentaretur. Soli *Georgio Erdödio* facilem, promptumque eum⁶ animum tribuit gentis eius encomiastes;ⁱ plures fuisse tamen cum alii meminerunt, tum nos opportune recalemus: nempe, *Adamus Czobor*, *Sigismundus Homonnay*, *Georgius Erdödy*, *Stephanus Nádasdy*, comites, et *Nicolaus Bercsényi*ⁱⁱ⁾ baro. Sed ita res, *Turca* ad [p. 150.] *Viennam*, fuso, fugatoque cecidit, ut nemo ullus fuerit, qui illustria haec nomina⁷ ad vadimonium illud evocasset: quippe, *Turcarum* sequuti fortunam *Hungari*, amisso aculeo, torpebant. Eadem hac patriae perturbatione, maluit voluntarium exilium subire *Georgius*, quam fidem adversis Caesari studiis contaminare. Sed enim quantus fuerit *Erdödus*, nusquam condiscas liquidius, quam ex administratis

(*Gabrielis I. posterii.*)

(*Georgius II.:*)

(*singularis eius in patres S. I. pietas.*)

^{p.)} Tomo Operis nostri II. in Historia urbis Tyrnaviensis C. I. §. xxxiv. p. 60.ⁱⁱ

^{q.)} Postea Francisci Rákóczy, in perdenda patria, anno MDCCIII., et qui sunt secuti, strenuus collega.

¹ corr. ex *exasse* ² lacuna a copista ipso designata ³ corr. ex *triremum* ⁴ corr. ex *dissolvendam* ⁵ corr. ex *in gratiis* ⁶ corr. ex *cum* ⁷ corr. ex *nomine*

ⁱ Vide KOLLER 1729. pp. 127–128.

ⁱⁱ Vide BÉL 1735–1749(2) II. p. 60.

(*laus viri ab
encomiaste
adornata:*)

(*nuptiae
Georgii:*)

(*Christophorus
Antonius:*)

(*praefectura
aerarii
insignitur:*)

(*etiam custos Co-
ronae a prin-
cipe eligitur:
quod status
aegre tulerunt:*)

(*controversia
comitiis
MDCLXXXI.
confocillata:*)

communi omnium adprobatione regni magistratibus. *Testari providentiam eius¹ possunt,² inquit encomiastes ille,ⁱ sive liberae, regiaeque civitates, dum summum tavernicorum³ magistrum ageret, sive Inclyti Comitatus Barsiensis, Arvensis, Varasdiensis,⁴ dum Supremi Comitis *perfungeretur officio, sive relicta Illustrissimae Familiae Thurzo⁵ Dominia, Arva,⁶ et Lethava, dum eorundem pleno iure directorem ageret;⁷ sive denique orbis Hungaricus, status summi, medii, infimique, dum regni totius bilanci, magnumque curiae iudicem, consilium Caesaris intimum, et⁸ camerarium sustineret.* Non est opus pluribus. Ad totius gentis *Erdödianae* famam iuxta, et rem augendam priores *Georgii* nuptiae, adtinuere, quando ducta in matrimonium *Elisabetha Rakoczy*, in opimam haereditatis [p. 151.] partem venit. Cum fatis concessisset *Elisabetha*, votis secundis *Theresiam Iakusith* viduam *Adami Zicsbi* in thorum adscivit. Decessit in arce *Szomolán* improlis anno MDCCXII., cum frater natu maior *Christophorus Antonius* iam tum anno MDCCIV. fato eum praevertisset. Prodigium doctrinae, consilii, moderationis, comitatus, ac recti⁹ verique studiosi animi, quin et pietatis virum adpellant, qui laudes eius, et praeconia, quod fecerunt bene multi, in literas retulerunt. Quibus rebus factum sane est, ut cum LEOPOLDO *Caesari* gratus, tum civibus *Hungaris* acceptus ante fieret, quam id ob aetatem sperari, ne dicam confidere licuisset. Primus honorum gradus, et sublimis fuit, et multae is quidem per universam *Hungariam* dignationis: quippe qui praefectura aerarii, et huius adtenta procuratione constabat; tametsi ea *Christophoro* propemodum remorae fuerit ad praecellendum¹⁰ altius. Legem rogaverunt Status anno MDCLXII.,^{r.)} ne temporibus sequuturis illa comitiorum solemnia [...] ¹¹ sed vetere atque patrio instituto, ex communi Statuum Ordinumque consensu *coronae* [p. 152.] *custodes* deligerentur; neque hi *Camerae*¹² quos vocant *praesides*, ideoque rationibus regis peculiaribus essent obnoxii. Eam ob sanctionem civitates propemodum recessisse, regem, et regnum vero quam simillimum est,^{†13} cum lege perlata praeter *Stephanum Zicsbi* seniore, iterum iterumque *Christophorus Erdödus*, iam tum aerarii praefectus in *custodem coronae*, extra comitiorum celebritatem, solius principis arbitrato, sublegeretur; sed quidquid eam ob rem, sive *Caesari* facessitum est molestiae, sive statuum derogatum auctoritati, anno MDCLXXXI.^{s.)} decreto quomodocunque confocillatum est, lege nimirum praescripta, quam ut *Erdödi* famam reddamus illustriorem, hic recognoscimus: *cum per mortem, et decessum Comitis condam¹⁴ Nicolai Pálffy ab Erdöd, alias unius Sacrae Regni Coronae conservatoris vacans illud officium conservatoris,¹⁵ per Suam Maiestatem Comiti Christophoro Erdödy de¹⁶ Monyorókerék usque ad praesentem Diaetam collatum fuisset; ideo Status etiam ac¹⁷ Ordines, eundem Comitem**

^{r.)} Articulo XLIX.

^{s.)} Semproniensi in Comitio, Articulo xxxv.

¹ pro *providentiam eius* KOLLER 1729. p. 128. *illam* ² KOLLER 1729. l. c. om. ³ KOLLER 1729. l. c. *Thavernicorum*, et add. *regalium* ⁴ KOLLER 1729. l. c. *Varasdinensis* ⁵ KOLLER 1729. l. c. *Turzo* ⁶ corr. ex *Arvae* sec. KOLLER 1729. l. c. ⁷ KOLLER 1729. l. c. *referret ex munere* ⁸ KOLLER 1729. p. 129. *ac* ⁹ corr. ex *vecti* ¹⁰ corr. ex *percellendum* ¹¹ textum hic mancum esse suspicamur ¹² fortasse supplendum *praefecti* ¹³ textum hic corruptum esse nemo est, quin videret ¹⁴ NOVELLAE 1698. p. 336. *quondam* ¹⁵ NOVELLAE 1698. l. c. *conservatoratus* ¹⁶ hic *dicta* om. a Belio, cf. NOVELLAE 1698. l. c. ¹⁷ NOVELLAE 1698. l. c. &

ⁱ Vide KOLLER 1729. pp. 128–129.

veluti personam de Patria hac bene meritam¹ communibus votis, [p. 153.] pro actuali dictae S. Coronae Conservatore cum praevia candidatione, et iuramento eiusdem eligunt, et confirmant, atque ne Praeses Camerae Hungaricae, simul dictae S. Coronae Conservator esse possit, statuunt. Ceteroquin fuit in muneris, quas nactus est, partibus, non industrius minus, quam sagax. Nam et redivisus Regiis unus omnium maxime intendebat, et diadematis sacri, quod curae suae fuit creditum, eam continenter habebat rationem, quae potest esse sollicitissima. Adparuit haec in eo adcuratio, cum anno MDCCIII. Franciscus Rákóczius rerum novarum studiis utraque Hungaria disseminatis, in periculum trahere videbatur metropolim Hungariae Pisonium, et cum hoc sacrarium, quod in arce est, pignoris divinissimi. Observabantur nimirum perspicacissimi viri animo diadematis fata illa, quibus Betlemiana irrequiete, cum nuper e Bohemia recuperatum, duobus vix lustris hic conquievisset, huc illucve raptaretur. Reliquum temporis, quod a procuratione aerarii laboriosissima superabat, quodque ex more aetatis, comessationibus,² aleae, et sexcentis avocamentis aliis tribuitur, unice religioni,³ et subinde etiam severioribus [p. 154.] exercitiis sine ulla cessatione, adsiduo consecrabat. Laudes, quas ei circumposuit Panegyristes suos, ita claudit.¹ Forte ad locum Sacratissimae Salvatoris neci dicatum (montem Christiani dicunt Calvariae) supplicantium cohorti decore immixtus MDCCIV. contendit Christophorus magna illic contentione, nihil⁴ hostium vicinorum⁵ turbatus metu suis in Reparatores salutis, indulget affectibus, fervori frena⁵ laxat: redit res mira! pone ipsas Urbis Poseniensis portas, exanimis collabitur, ita quasi⁶ Comitum pietati vices reddente Christo, eumque ad se vocante,⁷ a quo paulo ipse in mortis suae sacram memoriam, officiose⁸ invisebatur. Haec ille, quae attexere oportuit, ne famae fecisse dispendum crederemur.

(pietas
Christophori.)

§. XXXV.

Nunc est, ut ad Christophori filios, deferamur. Quinque horum ex Susanna Pálffy, Palatinorum nostrae aetatis Nicolai, et Ioannis sorore sustulit. Primogenitus Ladislaus Adamus fuit, qui postquam meliores litteras impensius adamavisset, prodidissetque non [p. 155.] uno documento, quam sibi capax eruditionis omnigenae a natura datum sit ingenium; ita censuit religiosissimus parens, non posse adolescentem, sine exstanti iniuria, alio studiorum generi consecrari, quam hominem, si rite se habeant omnia, et Deo plane traduntur, et ad salutem aliorum procurandam reddant idoneum. Hac destinatione Romam theologorum scholis, cum genitoris voluntate, tum suo ardore missus, non desiit ante, in eo studiorum genere elaborare, quam capiendis sacris ordinibus, haberetur idoneus. In patriam uti auspiciato rediit, Papociensem primo Praeposituram, inde Iauriensem Canonicatum adiit, eumque se gessit, qui neque in emergendo esset impatiens,

(Christophori
filii.)

(Ladislaus
Adamus.)

^{t)} Urbem tunc Poseniensem agminatim circumvolitabant Rákócziani.

¹ bene meritam NOVELLAE 1698. l. c. benemeritam ² corr. ex commessationibus ³ corr. ex religionis
⁴ KOLLER 1729. p. 124. nil ⁵ KOLLER 1729. l. c. fraena ⁶ corr. ex quas sec. KOLLER 1729. l. c. ⁷ KOLLER
1729. l. c. evocante ⁸ KOLLER 1729. l. c. add. adeo

ⁱ Vide KOLLER 1729. p. 124.

(*fit episcopus
Nitriensis:*)

neque cupidus honorum, donec virum iam cum doctrina, usuque rerum exercitatum,¹ tum morum elegantia iuxta et innocentia commendabilem *Caesar* CAROLUS VI. Anno MDCCXII. Tiara *Nitriensi* dignum existimasset, confirmasset² *Pontifex Maximus*. Hic vero qualem se gesserit postea, non est nostrum oratione prosequi, cum id praestitum sit ab aliis non minus, quam pro eo, atque id ferebat, Panegyristae officium. Cum se penitus intimavisset principi, atque non raro eo coram edi[p. 156.]disset sui documenta, ut spes de eo concipi haud dubio potuerit, non minus civile rei publicae, quam se iam ecclesia-

(*civilia eius
officia:*)

stica praestarat, utilem fore, ac pene necessarium, *Cancellariae* Hungaricae, solius arbitratu *Caesaris* adlectus, consiliarii aliquantisper munere inter primos defungebatur. Tum vicaria in moderandis consiliis potestate, senatui illi praesedit, donec *Summi Cancellarii* axiome ornatus, rem omnem cum collegis per se administraret. Legationem certe apud *Polonos*, iussu *Caesaris*, abiit amplissimam, honorificentissimamque. Atque hoc demum loco apparuit: neque Hungariae viros, neque deesse ingenia, quae summis rebus procurandis sint suffectura, si res, et occasio poscat. Annum iam ibi trahebat conciliandis *Polonorum* animis, atque quod caput rei fuerat, in rationes *Caesaris* penitus innectendis deditus, cum³ morbo corripiebatur, quod unum, manum de tabula, eum cogebat subducere. Redux hinc, quia penitus edomari morbus, et valetudini pristinae restitui nequivit *Adamus*, missionem ab optimo rege petiit, seque in episcopoea⁴ suam nec invitatus abdidit, illic, diem ultimum inter consueta sibi religionis exercitia, opperiturus. Qua⁵ ille exspectatione anno demum MDCCXXXVI. [p. 157.] mense Aprilis potiebatur.⁶ Fuit

(*ad Polonos
legatur:*)

(*morbo
correptus
moritur:*)

vir in omni vitae genere aequus, comis, lenitatis praeterea et candoris singularis, beneficus in egenos, hos potissimum, quos nobiliori loco genitos ad rerum omnium egestatem recidisse cognovit. Natum hinc illi honestissimum nomen, ut *Gyalog Fő-emberek apio*k, seu *pedestrium Equitum*, id est *Nobilium egenorum Pater* palam^{u.)} diceretur. Basilicam Nitriensem, quae arcem insedit, multis retro seculis, atque inde a *Matthaei*⁷ *Trencsiniensis* aetate, saepenumero⁸ male habitam, et vix post tot obsidionum, quas toleravit, mala, parietibus haerentem, ab imis fundamentis, sua impensa instauravit, atque ita decoram auro, et marmore fecit, ut si moles congrueret habitui, aedibus etiam nitidissimis, tota *Hungaria* conferri mereretur. Addidit palatium basilicae coaedificatum, et ad omnem commoditatem, pro intercapedinis, quae ei ponenda⁹ in arce superabat, ratione, laute ad-

(*Georgius V.:*)

modum instructum. Ordine geniturae, secundus ab *Adamo* est, GEORGIUS V. Pauca de viro summo dicere licuerit, non quod clarissimarum virtutum desit materies; tanta est enim, ut vel cogitantem singulas possit fatigare; [p. 158.] sed quod difficile est, atque impeditum, virorum laudes, oratione illustrare, nisi aut adsentationis suspicionem¹⁰ apud hos, aut offensam apud alios velis colligere. Ergo, quod sine famae dispendio sileri¹¹ nequit, illud in litteras retulisse sufficiat. Deserto tunc primum ludo literario, castra sequi deliberato animo¹² instituit, ut¹³ toga videretur desciscere. Ergo in¹⁴ Gallicum bellum

(*castra
sequitur:*)

^{u.)} Vide Ioannis Szegedi e S. I. concionem funebrem Hungarice¹⁵ habitam.ⁱ

¹ corr. ex *exercitarum* ² sic! ³ add. a nobis ⁴ sic ⁵ corr. ex *quod* ⁶ sic! ⁷ corr. ex *Matthaei* ⁸ corr. ex *saepe numero* ⁹ corr. ex *ponendo* ¹⁰ corr. ex *suspitionem* ¹¹ corr. ex *silere* ¹² add. a nobis ¹³ corr. ex *et* ¹⁴ add. a nobis ¹⁵ corr. ex *Hungaricae*

ⁱ Vide SZEGEDI 1736.

IOSEPHUM Romanorum, et Hungarorum Regem, sequutus, magni huius principis non comitem modo se gessit; sed et periculorum socium, quippe qui, ductu eius depugnans, glande plum<bea>¹ pede saucius, id, inter prima tyrocinia ex arce² retulit, quod alioquin veteranorum militum, est peculiare. Neque tamen extimuit belli labores noster: perrexit,³ quo pede coeperat,⁴ castra sequi, et unos post alios militares magistratus, cum manu ornare, tum consilio. Enim vero a CAROLO VI. inter duces census *Castanicziensis* praesidii summam praefecturam accipit, ut *Turcarum* illic, si ingruerint, furorem, retunderet. Fecit iussa *Georgius*, et munere tam diu, dum pax coalesceret, egregia cum laude, defunctus imperatoris arbitratu, cum iam tranquilla essent omnia, ad procurandum aerarium admotus est. De toto hoc magistratu, si dixerimus, integre [p. 159.] eum, ac strenue in eo versari, satis ad *Erdödiani* nominis existimationem nos dixisse credent hi, qui virum incomparabilem penitus habent cognitum. Adde, non potuisse CAROLUM aerumnosis⁵ illis temporibus, quae ultimos imperii sui annos, non duros⁶ magis, quam pene inexsuperabiles fecerant, aerario praefecisse quemquam, qui maiore id fructu adcurationeque administrasset. In qua re, quia suffragantem habemus optimam Reginam MARIAM THERESIAM, desinimus plura scribere. Has tam continentes curas, aliis cumulas voluit, dum viveret CAROLUS: nempe unum e duumviris⁷ sacrae coronae esse voluit, eo prorsus ritu, quo id LEOPOLDUS fecerat in *Christophoro* patre. Nam cum is quidem extra comitorum solemnities in custodiam sacri diadematis, regia, uti diximus, providentia anticipato fuisset accensus, in comitio demum anni MDCLXXXI. et electus, et firmatus in ea dignatione a statibus fuit: mirando fatorum nexu, idem et in *Georgio* evenit. His, quae commemoravimus, addi et hoc oportet, quod cum *Consilium Locumtenentiale Regium*, unanimi regis et regni consensu, instrueretur, *Georgius* inter primos census est, qui consessorum in diviniore isto senatu praerogativa honestaretur: ut iam ad⁸ viri honores, dignitatesque, nihil praeter [p. 160.] diuturnitatem sit residuum. *Feliciter! Gabriel Antonius*; quippe qui *Georgium* nascendi serie proximus excipit; nunc succedat. Brevi fasce viri decora complectemur. Adolescentiam post elegantiores litteras pertractatas, cum superioris philosophiae, tum imprimis theologiae praereceptionibus, animum solerter, ac penitus imbuit: quorum illud ex vivi adhuc parentis sententia domi cum industria praestitit; *Romae* istud perfecit. Ab Urbe redeunti, primum Metropolitanae *Ecclesiae Strigoniensis*, atque Ducis Saxoniae canonicus a latere; postea *praepositus maior*, tandem co-adiutor praesulis *Agriensis*, ultimum, Anno nimirum MDCCXV. eiusdem *ecclesiae* episcopus, singulari CAROLI VI. indulgentia, renunciatus est. †Occupatis eius,† toto eo tempore, quo sedem *Agriensem* obtinuit, orandae cum sacris, tum profanis aedificiis, partim locupletandae templis, ac coenobiis, patentissimae Dioecesis, constanter impendit. Duxit, sua potissimum impensa *Tokainum*, et *Carolinum*, *Patrum*, quibus a *Piis Scholis* nomen; *Nagy-Batorium*, et *Miskolczinum*, *Franciscanorum*; *Agriam Trinitariorum*; et *Fratrum Misericordiae* colonias. Neque satis habuit deduxisse: ita plerasque omnes instruxit; ut non facile, quod opus sit, desiderent. Moritur, dum haec [p. 161.] recognoscimus, Anno MDCCXLIV. die 26. Septembris.

(Castanicziensis praesidii praefectus creatur:)

(ad procurandum aerarium admovetur:)

(custos sacrae coronae deligitur, patris exemplo:)

(in Consilio Locumtenentiali fit consessor:)

(Gabriel Antonius:)

(episcopus Agriensis renunciatur:)

¹ suppl. a nobis ² malim asse ³ corr. ex pervexit ⁴ corr. ex ceperat ⁵ corr. ex erumnosis ⁶ corr. ex durus
⁷ corr. ex duum juris ⁸ corr. ex id

(Emericus II.:
*vitam agit
otiosam.*)

Hos tantos, inque tanta viventes celebritate fratres, *Emericus II.* sequitur; sed qui vitam ducit coelibem, ac remotam a negotiorum strepitu: credo *SENECAE TRAGICI*^{v.)} ⁱ aureum illud suum fecisse virum integerrimum.

*Stet quicumque volet potens
Aulae culmine lubrico:
Me dulcis saturet quies,
Obscuro positus loco,
Leni perfruar otio,
Nullis mota Quiritibus
Aetas per tacitum fluat,
Sic cum transierint mei
Nullo cum strepitu dies,
Plebeius moriar senex.*

(Iosephus:)

(*Georgii filii,
ex Theresia,
Pauli Esterhá-
zii filia.*)

Tametsi enim inde a primis adolescentiae annis belli studiis innutritum fuisse, dedisseque virtutis militaris praeclara documenta, palam constat; tamen ita secum didicit habitare, ut a sua illa statione; praefecturam tuetur arcis *Kostaniczensis*; avelli se haud patitur. Ultimus, quem familiae accenseamus,¹ [p. 162.] *Iosephus*^{x.)} ² est, uti natu postremus, ita primus inter fratres, qui iam tunc in Libitinae rationes concessit. Hic et *Georgii*, ex *Theresia*, *Pauli* Principis *Eszterházi* filia, suscepti filii,³ memorandi sunt: quorum *Antonius* quidem, militari iuxta et civili vitae genere,⁴ haud invito numine incitatus, pergit exspectationem⁵ omnium vincere, sed natu etiam minores *Ioannes V.* et *Christophorus III.* spem de se concitarunt, quanta olim virtutum claritudine, et gentem suam illustraturi sunt, et rempublicam adiuvaturi.

§. XXXVI.

(*Georgii II.
propago*)

(*Alexandrus
I.*)

Gabrielis I. posterius hactenus fuere, foecundo traduce ad hunc usque⁶ diem propagati. Iam et *Georgii II.*, qui *Gabrielis* frater, ac filius *Christophori* fuit, illustrem propaginem expromamus. Unicum, quod sciam, ex *Elisabetha Bosscháni*, filium *Alexandrum* suscepit, eius nominis, in tota gente *Erdödia* primum; pro natalium dignitate, cum liberaliter et in spem patris educatum, tum annis postea maturescentibus ad res domi, militiaeque administrandas fuisse adhibitum, non est cur ambigas; sed nihil de eo, in tanta aetatum vicinitate ad nos potuit demanare, quod dolet, iuxta dole[p. 163.]mus et nos, gentis

v.) Thyeste v. 390.

x.) [p. 161.] Vixit *Cubicularii Caesaris* axiomate insignis; moritur Anno MDCCXXXIII., cum se *Comitum Berény de Karáncs Berény* adfinitati, felici matrimonio, sed brevi eo, innexisset: in *D. Catharinae* eremo maiorum conditorio illatus.

¹ corr. ex *accenstamus* ² haec nota verbo, quod vocatur custos, in pagina anteriore posito erronee adiuncta, a nobis loco suo translata est ³ *suscepti filii* add. a nobis ⁴ corr. ex *generi* ⁵ corr. ex *expectationem* ⁶ *hunc usque* corr. ex *hunc usque*

ⁱ Vide *Seneca Thyestes* 391–400.

Erdödiana encomiastes.ⁱ De eo certus, quod et maritus fuerit, et pater: consortem silet. Nos *Christinam Csáky* alibi confidenter designavimus.ⁱⁱ Natus ei ex illustri femina, *Alexander II.* fuit. Repullulavit in eo indoles *Erdödiana*. Nam quidquid dignum, sive natalibus, sive ingenio, aut pater existimavit, aut credere adolescentis formatores, eo imbuendum, percolendumque existimaverunt; neque non desiere prius, quam in lucem publicam prodiret, et cum principi, tum patriae adprobaret operam. Ac respondit sane coeptis, successus: nam post primos statim ad aulam accessus, eam apud LEOPOLDUM benevolentiam sibi collegit, ut non multo post, *camerarius*; et temporis progressu, *consiliarius intimus* designaretur. Ita res erant *Alexandri*, cum nova eas accessione, in maius Caesar extulit. Aerario nimirum praefectus, campum nactus est, ubi optime tam de principe, quam de popularibus suis mereri posset, eum se multis documentis exhibuit utrisque, ut nihil avidius optaverint ordines, quam uti rebus humanis, quam diutissime superfuisset. Vir enim fuit, prisci moris *Hungarici*, quique ex aequo studuit, principi iuxta et patriae. Proinde datus *Comitatus Castriferrei* supremus comes, ita se carum acceptum[p. 164.]que provincialibus, universim omnibus praestitit, ut non potuerit non mors eius, quemadmodum acerbissima esse omnibus, ita coniuncta cum tenacissimi viri desiderio existere. Id tunc luctum mitigabat, quod filii, qui optimo patri supervixerunt, *Ladislaus*, et *Ludovicus*, paternarum virtutum sectatores futuri, una omnium consensio-
ne sperabantur. Quod et ita evenit; quod alter quidem *Petrinensi* arci praefectus, alter castra sequutus, viam uterque ingressi sunt, in qua vestigia legerent patris, sibi ad imitandum propositi. quorum et laudes, et posteros describant alii: nos hic calamum figimus. [p. 165.]

(*Alexandrus II.*)

(*aerarii praefectus designatur:*)

(*fit Comitatus Castriferrei supremus comes:*)

(*fili Alexander II.*)

§. XXXVII.

Iam postea de *Comitibus NÁDASDIIS* locus erit commentandi; eo quidem opportunior, quod et hi mirifice ornarint provinciam *Castriferrei*. Huc illud referas, quod tuiti sunt dignitatem *Supremorum Comitum*, toto fere seculo, quae res quantum habeat momenti ad nominis in gente nostra claritudinem indispensandam, norunt, quibus cognitus est patriae habitus; sed neque ignorant exteri, si sit iisdem aequa rerum *Hungaricarum* existimatio. Non est cum instituto nostro consentaneum vetera, et oblitterata gentis antiquissimae decora eruderare: satis atque affatim faciemus, si illic coeperimus recensere laudatissimae familiae viros, ubi sua ipsorum virtute, iam tum, inclaruerunt. Atque hic quidem res ipsa monet, ut a *Thoma Nádasdy* viro summo, et qui obrutam fere iniuria temporum familiam primus omnium quasi postliminio¹ illustravit, scribendi exordium faciamus. *Francisco* is patre, viro² nobili, ac militari satus; cataphractorum enim sub *MATTHIA*³ *CORVINO* ductor fuit; domestica primum institutione, tum *Graecii* in literarum studiis, [p. 166.] rudimenta posuit. Tunc avunculus suus *Stephanus Török*, ut porro percoleretur adolescens, *Bononiam* eum primo, inde *Romam* misit. Ita se utrobique *philosophiae*, et *iuris* studiis tradidit; ut cum *Thomas cardinalis*, Strigoniensis praesul, ad pontificem

(*Nádasdii:*)

(*Thomas primum familiam illustrat:*)

¹ corr. ex *post liminio* ² verbum *viro* erronee iterum descriptum a nobis del. ³ corr. ex *Mathia*

ⁱ Vide KOLLER 1729. p. 129.

ⁱⁱ Vide tabulam genealogicam comitum *Erdödy* a *Belio* compositam in BÉL 1735–1749? I. inter pp. 66. et 67.

(Spiram
ad comitia
Caesarea
legatus
mittitur:)

(inde ad
reginam
Mariam
properat:)

(de obitu
Ludovici
Annam
sororem
edocet:)

(arx
Posoniensis
regiaque gaza
ei sociisque suis
creditur:)

LUDOVICI nomine opem adversus *Turcas* sollicitaturus venisset, redux postea, *Nadasdium* inter comites itineris adscisceret, atque ubi idonea eius documenta experiundo cepisset,¹ ita regi intimavit, ut brevi post tempore, ad secretarum epistolarum ministeria adscisceretur. Hoc in munere cum fidem operamque regi adprobavisset, aliquantis per *Spiram* legatus ad caesarea comitia, quibus FERDINANDUS Rex praeerat, impetrandorum, in bellum *Turcicum*, quod imminebat, auxiliorum² causa missus est. LUDOVICUS *Solymanno* Hungariae imminente *Ferdinandum*,³ qui in comitiis⁴ *Spirae Caesaris fratris legatum agebat*, et⁵ ceteros⁶ *Germaniae Principes*, misso ad eos, per equos dispositos *Thoma Nadasdio*, urgere et acrius sollicitare non destitit, orando et obtestando,⁷ ne in auxiliis, quae promiserant, expediendis tardarent, aut moram diuturniorem committerent, scribit ISTVÁNFFIUS.^{y)} Inde cum promissis oneratus rediret, nondum so[p. 167.]lum patrium contigerat, cum tristes passim rumores spargerentur, Regem LUDOVICUM, et cum eo florem nobilitatis *Hungaricae*, fusum a *Solymanno*, immo obtritum esse. Ut patriam trepidantem, et ex funestissima clade sui impotem tenuit, audito, *Mariam* fuga praecipiti, *Comaromium* evasisse, ad eam properavit, ut legationis, qua functus fuerat, capita, his qui in reginae comitatu erant, exponeret. Princeps horum *Ioannes Bornemissza* fuit, vir fidei, ac moris antiqui, et qui unus superabat ex *Hungaris*, cuius consilio convulsa respublica, adiuvari nitique posse crederetur. Ut *Posonium* cum regina, et quadam augustalis *Gazae* parte, evasisse *Bornemissza*, adhibitis, qui secum erant in consilium primoribus, atque *Bathoreo* palatino imprimis, *Thomam Nadasdium* in multis delegit, qui tristem⁸ de occasu LUDOVICI nuncium ad ANNAM, eius sororem, FERDINANDI iam tum coniugem perferret, simulque et feminam et huius maritum moneret, uti occasione imminerent, et regnum nupera clade rege orbatum, legitimis artibus suum facerent. Fecit, quod iussus fuerat, ab optimatibus, *Nadasdium*, fide, ac dexteritate maxima, et cum lenta FERDINANDI consilia, exacuit; tum [p. 168.] id apud eum, coniugemque suam obtinuit, ut ei benevolentiam omnem, ac ubi rerum in *Hungaria* potirentur, opum dignitatum omnes eas accessiones sponderent, quae in hominem novum sine invidia possint cadere. Operam postea navavit, regi *Ferdinando*, in iis comitiis, quae MARIA vidua, palatini auctoritate adiuta, *Pisonium* anno MDXXVII. indixerat. Enim vero, in iis triumviris fuisse ait ISTVÁNFFIUS,^{z)} quibus moribundus *Bornemissza* arcem *Posoniensem* cum regiae gazae reliquiis iure iurando fide conservandas, et ANNAE sorori LUDOVICI tradendas, commendaverat. *Ioannem Szalaium*,⁹ inquit, *Thomam Nadasdium*, ac¹⁰ *Stephanum Majlathum*,¹¹ qui morienti praesto erant, ut arcem *Posoniensem*, cum Regiae gazae reliquiis, quae ab eo isthuc erant perlatae, nemini alteri, quam Annae reginae¹² conservarent, traderentque sacramentis adegit.¹³

y) Libro VIII. p. 117, 1.

z) Libro IX. p. 137. 8, 18.¹

¹ corr. ex *coepisset* ² add. a nobis, cf. inferius verba Istvánffii *orando... ne in auxiliis... expediendis tardarent*
³ ISTVÁNFFY 1622. p. 117. add. *principem Austriacum* ⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *comitiis* ⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *ac* ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *caeteros* ⁷ corr. ex *obsecrando* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁸ corr. ex *triste*
⁹ pro *Ioannem Szalaium* ISTVÁNFFY 1622. p. 137. *Iohannem Salaium* ¹⁰ corr. ex *et* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Mailatum* ¹² ISTVÁNFFY 1622. l. c. add. *Ferdinandi principis coniugi* ¹³ pro *sacramentis adegit* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *sacramento adegirat*

¹ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 137. lin. 8, 18–22.

Re tandem, scissis primorum studiis, eo deducta, ut *Ferdinandus* quidem regnum capeseret, *Ioannes* contra te, qui in regem anno superiore, ab *Hungaris* inauguratus fuerat, res *Nadasdii* simul coeperunt increscere. Enim vero, posteaquam *Ferdinandus*, ritu patrio, diadema, *Albae Regalis*, regum ultimus suscepit, id dedit operam, quemadmodum, et laceratum regni corpus, coadunare [p. 169.] iterum, et propulsare aemulum, atque a spe regni posset deiicere. Igitur comitiis, ei fini *Budae* concelebratis, rebusque, pro eo, ac poterat, quomodocumque constitutis, *Vindobonam* ovabundus discessit, quo, antequam digrederetur, cum multas dignitates alias distribuit, tum *Thomam* imprimis *Nadasdium* (a Ferdinando rege arcis Budensis praefectus creatur.) arci *Budensi* cum imperio praefecit. Memorat primam hanc apud FERDINANDUM dignitatem *Nadasdii* ISTVÁNFFIUS:^{a)} FERDINANDUS,¹ inquit, relicto *Budae Palatino*, qui regnum suo nomine gubernaret; et² arce *Budensi* fidei et custodiae *Thomae Nadasdio*³ tradita, *Viennam* redire constituit.

§. XXXVIII.

Quid quid hoc dignationis fuerat, arci regiae cum potestate moderari, *Thomam* certe, fortunamque eius omnem fere pessum dedit. Nam cum *Ioannes* rex *Solymanum* ad res suas contra FERDINANDUM defensandas firmandasque excivisset, *Budam* ante omnia occupandam statuit tyrannus. Praeerat urbi arcique, quod nunc diximus, [p. 170.] *Nadasdus*, atque sub huius imperio, *Christophorus Besserer*, ac *Ioannes Taubinger* cum duabus *Germanorum* cohortibus. Hostium hi adventu perciti, posteaquam diebus aliquot fortiter urbem adversus *Turcas* defensassent, ad ultimum suae paucitati diffisi, urbe hostibus relicta, intra arcem, ubi *Thomas*, cum *Hungaro* milite rem masculine administrabat, se coniiciunt. Incubuerant iam ante in eam expugnandam *Turcae*, et qua cuniculis, qua tormentorum ictibus ad deditionem cogere omni virium contentione satagebant: neque omittebat quidquam *Nadasdus*, quod seu fortissimum ducem, seu ad impigrum militem in propulsando hoste pertinere existimabat. Nequivit tamen ob imbellem *Germanorum* metum, immo perfidia fuit, arcem servare: quando *Besserer*, et *Taubinger*, bruta illa fulmina, de arce tradenda cum hoste paciscuntur, atque *Nadasdio* inconsulto perlatis conditionibus, subscribunt: *Thomam* omni qua poterat ope contranitentem, reclamantemque corripunt, atque fornici cuidam custodiendum iniiciunt. Arce egressis ingloriis *Germanis*, subierunt, ovabundis similes, *Turcae*, eamque iusto praesidio muniunt. Tunc *Nadasdus* e concamerata testudinis cu[p. 171.]stodia eductus ab *Ianicsaris Ibrahim* sistitur, ab eoque, quod *Budam*, regum Hungariae sedem, adversus *Ioannem*, regem *Hungarum*, *Hungarus* ipse, immo contra imperatorem *Solymanum*, pertinacia singulari propugnasset, durius increpatus, ad *Ioannem*, per manus duorum *Csauziorum*, comitante *Ianicsarorum* satellitio dicis causa captivum misit: revera autem, uti in profluente *Danubio* demergeretur, atque insueto hoc mortis genere, poenas obstinationis, atque temeritatis suae dependeret.

a.) Libro IX. p. 139, 40.

¹ ISTVÁNFFY 1622. p. 139. ipseque ² ISTVÁNFFY 1622. l. c. ac ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Nadasdi*

(Nádasdius
ex Turcarum
custodia
effugisse
traditur:)

(dubitatio
auctoris:)

(Thomas a
Iohanne rege
in gratiam
receptus.)

Itaque multa, et gravia¹ animo versans ait ISTVÁNFFIUS^{b.)} repente in navim, quam prope ripam fluminis, sors, et fortuna obtulerat, praeceps insilit,² Ianicaris³ eum retentare, arrepta eius chlamyde⁴ contendentibus; ipse tamen discissa, atque eis relicta veste, navem⁵ impellit, et magna colluctatione cum fluvio habita, sine ullo remigio circa vesperam⁶ in adversam ripam, penes quam Ioannes⁷ cum suis metabatur, aegre eluctatus⁸ est. Et facinus quidem, quod Germani arce ac huius praefecto perfide prodito, perpetravere, caede sua luerunt; sicuti in rebus Budae^{c.)} adnotavimus. Sed de aquatico hoc Nadasdii [p. 172.] periculo, praeambulone KAZIO, recenti scriptore, merito ambigebamus.ⁱ Nonne enim armati fuere Janicari, ut fugam molientem Nadasdium uno alterove ictu intercipere, aut elapsam iam et in amne fluctuantem, fistularum, quas penes se habebant glandibus, conficere eminus, ac si mittissime egissent omnia, lembo tanti nominis captivum insequi, et retrahere ex facili potuissent? Si revera neci fuisset destinatus. Lege, quae inibi IOVIO RÉVAIOQUE consultis commentati sumus.ⁱⁱ Ceteroquin gratiosum fuisse Ioanni idem Historicus auctor est. Eum tunc in tentorio, inquit,ⁱⁱⁱ cum Gritto coenantem¹⁰ reperit, eiusque genibus advolutus,¹¹ quamquam a Ioanne¹² ad¹³ primum adspectum¹⁴ vix cognitus, ob veteris offensae memoriam, Didymus adpellatus¹⁵ esset, veniam ab eo obtinuit, et apud eum¹⁶ diu in gratia, ac¹⁷ pretio¹⁸ habitus est.

§. XXXIX.

(Praebet
se Thomas
Iohanni regi
utilis:)

(comitiis
a Iohanne
convocatis
interest:)

Non ergo novarum rerum studio; sed ultima coactus necessitate, in partes Ioannis regis, concessit Nádasdius. Et fuit omnino rebus Zápolyae maximopere commodus atque [p. 173.] utilis, dum Gritti sanguinolenta consilia, et tyrannis, regem in transversum agerent. Nam et pace, et bello, eum se praebuit, quem poscebat temporum difficultas. Sane interfuit eis comitiis, quae Ioannes regno a Solymanno restitutus cum suis, anno MDXXX. concelebraverat. De his ISTVÁNFFIUS:^{d.)} *convenere pauciores, quam speraverat.*¹⁹ Et paulo post: *nonnulli tamen, exiguo numero, et qui eius studiis, et factionibus inveterati*

b.) Libro x. p. 157.²⁰ sequ.

c.) Tomo III. Hist. Budens. periodo II. §. XIII. sequ.^{iv}

d.) Libro XI. initio, et postea.^v

¹ corr. ex *varia* sec. ISTVÁNFFY 1622. p. 157. ² corr. ex *insidiit* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Ianicaris* ⁴ corr. ex *clamide* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *navim* ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *vesperum* ⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Iohannes* ⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *delatus* ⁹ corr. ex *summus* ¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. p. 156. *caenantem* ¹¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *provolutus* ¹² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Iohanne* ¹³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *ad* ¹⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *aspectum* ¹⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *appellatus* ¹⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *illum* ¹⁷ corr. ex *et* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *precio* ¹⁹ ISTVÁNFFY 1622. p. 168. *sperarat* ²⁰ corr. ex 156. sec. ISTVÁNFFY 1622.

ⁱ Vide BÉL 1735–1749(?) III. pp. 289–290. (*vide notam c.*) Belii); et *ibidem* Belium Ioannem Kazy citat (*vide* KAZY 1718. pp. 17–18., *apud* Belium *ob mendam* typogr. p. II.)

ⁱⁱ Vide BÉL 1735–1749(?) III. pp. 288–289.; *ibi enim auctores illi a Belio citantur. Ceteroquin vide* RÉVAY 1659. p. 71., et IOVIUS 1567. II./I. 283–284.

ⁱⁱⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 156.

^{iv} Vide BÉL 1735–1749(?) III. pp. 286–290.

^v Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 168.

erant, Stephanus Verböczius,¹ Emericus Cibacus, Gregorius² Pesthenius, et alii nonnulli praesto fuere. Nadasdium quoque interfuisse constat; sed quem plane invitum apud eum versari, quidam existimarent, quod nondum se a Ferdinandi sacramento, liberatum esse profiteretur. Id equidem eo credo proclivius, quod multo deterior rerum Ioannis habitus fuerit, idemque Turcicae obnoxius perfidiae, quam Ferdinandi; sed quid tunc ageret Nadasdium, non reperiebat. Ergo rapiebatur a torrente illo, non quo vellet, sed quo eum trudebat necessitas. Missus sub idem tempus a Ioanne ad ulciscendam [p. 174.] Valentini Török defectio- nem, cum collega Ioanne Szerecsen, eundem, tumultuario quodam oppugnationis genere, frustra aliquandiu Szigetbi, quod in partibus Austriaci Principis fuit, obsedit. Nam cum isthic moras nectunt Zápolitani duces, Ferdinandus, desertum a Solymanno Ioannem Budae oppugnandum statuit. Nec mora! Mittitur in eam expeditionem cum exercitu, ex Hungaris, et Bohemis contracto, Rogendorffius. Adfuere auxiliares praeterea copiae, quas CAROLUS V. Caesar ultro lubensque miserat. Quare Nadasdium cum collega Szerecsenio Ioannes per celeres nuncios, ab obsidione revocat, eosque festinatis itineribus, antequam circumvallaretur ab hostibus, Budae adesse iubet. Fecit mandata Thomas, sed tardius adesse potuit, quam id quidem rex cupivisset, iam enim urbi circumfusus cum exercitu Rogendorffius, tripartito moenia, neque id sine regis, et qui cum eo fuerunt, discrimine, oppugnabat. Sed ita solers fuit Nadasdium, ut Blasio quodam Budano, usus duce, nec advertente Rogendorffio, Budam se cum equitatu iniiceret, posteaque egregiam, factis in castra hostium [p. 175.] eruptionibus, obsesso regi, et commilitonibus³ suis, operam navaret. Et istud quidem primum, sed et ultimum fidei Nadasdianae pignus, in Ioannem fuit: Budae autem obsidio ea ad irritum recidit,⁴ cuius habitum, et consequutas calamitates in urbis eius historia explicuimus.¹ Invaluit postea in aula Ioannis Gritti factio, et aperta tyrannis, Lasco et Verböczio, homini nefario stolide adstantibus. Gubernatoris eum axioma Ioannes ornandum constituerat; qua tamen re, ne a se animos procerum alienaret, senatu eorum coacto, sententias, cum omnium, tum singulorum rogavit. Nemo vero tam humilis consilii rationes regi, seu apertius, seu gravius Nadasdio dissuasit,⁵ quam⁶ haud sine voluptate legas⁷ apud ISTVÁNFFIUM,^{e)} sed adeo nihil ea⁸ apud regem ab alieno arbitrio pendentem profecit,⁹ ut offensam etiam sibi apud angusti¹⁰ animi regem collegerit. Grittum vero eousque irarum, ac vindictae sua illa consulendi libertate perpulerit, ut quod Artandiis fratribus acciderat, utrumque enim in foro Budensi, rege in venatione absente, necandos curavit: Nadasdio eventurum fuisse, [p. 176.] nisi abs Tranquillo Andronico Trugurino, Gritti scriba mature praemonitus, securitati suae, consilio usus, non minus tempestivo, quam utili providisset. Ne a Gritto,¹¹ inquit ISTVÁNFFIUS,^{f)} insidiis circumventus e medio tolleretur, ducta in partibus Ferdinandi uxore, Ladislai Canisiani

(Ad Sigethum
obsidendum
a Iohanne
mittitur:)

(ad Budam
revocatur:)

(ubi viriliter
hosti repugnat:)

(in comitiis, ne
Grittus guber-
nator crearetur,
Iohannem
admonuit:)

(ut Gritti iram
effugeret, ex
aula Iohannis
decessit.)

e) Libro XII. p. 191. sequ.ⁱⁱ

f) Ibidem p. 192, 29.

¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Verbecius* ² corr. ex *Georgius* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³ corr. ex *comilitonibus*
⁴ malim *cecidit* ⁵ corr. ex *dissuasit* ⁶ scilicet, sententiam Nádasdii; fortasse textus hic mancus est ⁷ corr.
ex *legali* ⁸ sc. sententia Nádasdii ⁹ hic verbum *nihil* erronee iterum denotatum a nobis del. ¹⁰ corr. ex
augusti ¹¹ ISTVÁNFFY 1622. p. 192. *Grito*

ⁱ Vide BÉL 1735–1749(9) III. pp. 293–296.

ⁱⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. pp. 191–192.

filia unica, et petita a Ioanne¹ ad conficiendas nuptias² proficiscendi facultate, domum rediit, nec postea Ioannis³ partibus, quas Turcarum adminiculis sustentatas oderat, unquam amplius adhaerere voluit. Brevem profecto, sed spectabilem fabulam, in aula *Ioannis* lusit *Nadasdius*. Nam cum anno MDXXIX. in partes eius, fatis urgentibus, reiectus fuisset, anno denique MDXXXIV. volentibus fatis, ac quasi postliminio FERDINANDI fidem sequutus est.

§. XL.

(*Matrimonium Thomae:*)

(*ad partes Ferdinandi accessit:*)

(*Illyrici banus cum Petro Keglevics creatur:*)

(*sub tempore inaugurationis Turcae Dubiczam occupant:*)

Et matrimonium quidem, quod auspiciato cum unica *Ladislai Kanisaii* haerede iniit *Nadasdius*, res, fortunasque eius mirifice confirmavit, locupletavitque; accessio autem ad partes FERDINANDI maximopere grata fu[p. 177.]it principi: tum quod a viro aemulum suum desertum vidit, et manu forti, et consilio⁴ pleno; tum quod inde ab *Hungarici* regni exordiis, *Thomae* erga se fidem, ac dexteritatem, non uno documento cognitam habuit. Quapropter imminebat rex optimus occasioni, si qua se daret, qua augustali virum benignitate confovere posset, et dignitatum accessione, spectabilem facere. Vix triennium a reditu eius abierat, cum se *Illyrici* praefectura *Franciscus Batthyani* abdicaret. Ita vero res provinciarum ad eum magistratum adtinentium comparatae tunc erant, ut nequiverint sine gubernatore, rebus, ob *Turcarum*, et *Zapolitanorum* irrequietem, passim fluctuantibus, dubiis eventibus permitti. Proinde in eo comitio, quod anno MDXXXVIII. ineunte Crisii concelebratum est, instauravere eum magistratum status, ac ordines, ex voluntate principis, ad eum modum, ut *Petrum Keglevics*, iuxta et *Thomam Nadasdium*^{g.)} unanimi consensu sublegerent, *viros*⁵ inquit *RÁTKAY*^{h.)} et nobilitate generis, et meritorum claritudine, et opum abundantia celebres. Eius praefecturae initia dura admodum *Nadasdio*, sed postea etiam auspiciata exstitere. Praeterquam [p. 178.] enim, quod collega suus *Keglevicsius*, belli laboribus morbisque fractus, manum clavo reipublicae admovere, multo minus expeditionibus bellicis interesse, nequiverit, ea hostes atrocitate fuerunt, ut cum *Bani* patrio ritu inaugurarentur, eaque pompa nobilitatem *Illyrici* detineri, cognitum haberent, *Dubiczam*, quae prioris *Auranae*⁶ *Rhodiorum* erat, nunc vero a *Nicolao*, et *Ioanne Zrinianis* abtinebatur, acri obsidione cinxerunt, quodque modico eam teneri praesidio, intelligerent, non ante ab oppugnatione destiterunt, quam arcem suam facerent. Tunc *Keglevicsius*, et *Nadasdius* de periculo edocti, profligata omni mora, bellum adparant, milites provinciales sub signa cogunt, praesidiarios hinc atque illinc in castra recipiunt *Sisciae*, *Rastovicziae*, ceterisque, quae superabant⁷ adhuc, arcibus ipsique *Zagrabiae*, quae proxime aberat a periculo, de milite, deque com meatu,⁸ et instrumento bellico sollicitae provident. Tantus enim ex *Dubiczae* captae fama per Croatiam pavor, ac trepidatio invaluerat, ut qui *Jaszenociae*, et *Sobocci* in praesidio fuere, animis fracti, vacuefactis arcibus, qua quemque metus agebat, inglorii diffugerunt, atque subiectis clanculariis⁹ ignibus,

g.) ISTVÁNFFIUS Lib. XIII. p. 218, 6.

h.) Libro IV. p. 132.

¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Iohanne* ² pro *conficiendas nuptias* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *nuptias conficiendas* ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Iohannis* ⁴ *malim consilii* ⁵ RÁTKAY 1652. p. 132. *vir* ⁶ corr. ex *Aurane* sec. ISTVÁNFFY 1622. p. 218. Vide etiam notam i. in p. sequ. ⁷ corr. ex *sperabant* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. *quae adhuc supererant arces*; vide etiam notam i. in p. sequ. ⁸ corr. ex *comeatu* ⁹ corr. ex *clancularis*

[p. 179.] qui ingentes simul pulveris nitrati adparatus corripuerunt, castra concremaverunt. His ergo periculis obviam iturus *Thomas*; nam *Keglevicsius* morbo irretitus domi se continuit; militem educit; *Jeszenocziam* a *Turcis* iam insessam, exercitum admovet, et ne tempus oppugnatione tereret,¹ rem ab adsultu exorditur. Mirus, ac non exspectatus,² sub novo *bano*, *Illyrici* militis ardor. Enim vero scalis ad moenia inter perpetuos glandium imbres impigre admotis, in muros eluctantur, propugnatores *Turcas* deturbant, inque arcem infusi, praesidiarios, partim contrucidant, partim furore sedato, captivos agunt. *Nadasdus* praedam omnem, quam huc opimam ex evastata regione, hostes congesserant, inter milites, ut auctoramento eis essent, ad rem porro fortiter gerendam ex aequo distribuit. Atque usus omnino hac militis alacritate fuisset *Thomas*, planeque confidebat fore, ut eodem hoc impetu, navali iuxta et terrestri oppugnatione, *Dubiczam* e manibus *Turcarum* elideret, nisi victricia eius arma, dediti in exercitu rumores intempestivi, adventare cum incondita multitudine *Solymanum*, iamque ad *Semendriam* [p. 180.] praecursores metari coepisse, sufflaminavissent. Ad hos enim tam ferales nuncios, primi illi milites aculei, nec opinato obtorpuerunt. Et haec quidem expeditio inter prima exordia substitit.ⁱ Querelas³ hic, acerbis eas, iactat *RATTKAI* in novos *Illyrici* praesides. *Verum de his banis*, inquit,ⁱⁱ *quid in officio gesserint*,⁴ *nihil ultra memoriae proditum est; quamquam*⁵ *antea bello clarissimi, prudentia, usu rerum, et apud omnes auctoritate*⁶ *plurimum valuissent*. Nimirum segnius plerumque describendae patriae provincia fungebatur, non indiligens <alioquin>⁷ *RATTKAIUS*. Ad ipsum omnino adtinuisset, omnem movisse lapidem, ut eruderasset ea, quae nequivit exprompsisse *ISTVANFFIUS*, cuius ille saepius vitulo aravit. Id non dubitat adfirmare *RATTKAIUS*, exacto in *Illyrici* praefectura⁸ biennio, ad annum MDXL. ea decessisse *Nadasdium*, qua de re aliter in literas retulit *ISTVÁNFFIUS*.ⁱ⁾ *Iisdem*⁹ inquit *comitiis*, anno MDXLII. Neosolii agitatis,¹⁰ *THOMAS NADASDIUS*, *proregia dignitate, qua in Illyrico fungebatur, se abdicavit*. quam nos quidem litem non disputamus. [p. 181.]

(*Thomas Jeszenocziam cum milite recuperat:*)

(*militis ardor rumore Solymani adventantis cadit:*)

(*post biennium praefectura decedit Nadasdus.*)

§. XLI.

Neque post hanc ex *Illyrico*, forte ob *Keglevicsium*, collegam morosum iam tum, et novarum rerum studiosum senem, discessionem, seu in suscipiendis rebus alacritatem, seu in perficiendis fidem in *Thoma* desiderasse *Ferdinandum*, actus summi viri, quos edidit, affatim condocent. Id taceri saltem cum dispendio historiae nequit, quod de *Nadasdio*, viro ceteroquin summo, litteris mandavit *ISTVÁNFFIUS*:^{k)} *Instituta*¹¹ *fuit, gravis, et*

(*Necis accusatus actores eludit ad regemque confugit:*)

ⁱ⁾ Libro xv. p. 254, 40.

^{k)} Libro xv. p. 256, 10.

¹ corr. ex *terret* ² corr. ex *expectatus* ³ corr. ex *quaerelas* ⁴ *RÁTKAY* 1652. p. 132. *gessissent* ⁵ *RÁTKAY* 1652. l. c. *quanquam* ⁶ *RÁTKAY* 1652. l. c. *authoritate* ⁷ lacunam a copista ipso signis notatam sic supplere nobis visum ⁸ corr. ex *praetura*; vide supra in hoc paragrapho *cum se Illyrici praefectura Franciscus Batthyani abdicaret* ⁹ *ISTVÁNFFY* 1622. p. 254. add. *etiam* ¹⁰ *anno ... agitatis* add. a Belio, vide *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. ¹¹ *ISTVÁNFFY* 1622. p. 256. add. *quoque*

ⁱ *Quae de hac obsidione aliisque actibus Nadasdii hic leguntur, ex maxima parte ab Istvánffy sunt transcripta. Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 218.*

ⁱⁱ *Vide RÁTKAY 1652. p. 132.*

*contentiosa lis, adversus Thomam Nadasdium, ob illatam Stephano Istvánffio¹ iniquam necem, quem ille structis insidiis captum, nec ullius criminis convictum, Danubio, indignum usque adeo atroci supplicio, mergi iussisset. Paulus Istvánffius,² eius patruus, Emericus Verböczius,³ Petrus Macedonius, Lupus Batthyanius,⁴ aliique propinqui,⁵ deplorata caedis indignitate, diem dixerant, intentata ei honoris ac⁶ famae actione. Sed⁷ is causa compe-
rendinata, corruptisque iudicibus, actores elusit; ac ad FERDINANDUM confugiens, ut cessante infamiae actione, causa⁸ ad iura ordinaria reiice[p. 182.]retur, malo apud⁹ posteros exemplo, obtinuit. Nempe invaserat tunc morum quaedam malignitas cum plebem, tum imprimis optimates Hungariae; ut sicuti erant tempora, mutuis se iniuriis incessere,¹⁰ iterumque nec impetrato legum praesidio privata vindicta ulcisci, nihil dubitarent. Nam et iisdem¹¹ his comitiis, cum actio ea Nadasdio intentabatur, gravissimae in Petrum Keglevicsium, Ioannem, et Raphaellem Podmanyczkios perlatae sunt sanctiones: ut nisi advigilasset famae suae Nadasdus, in eandem cum utrisque fortunam potuisset praecipitare. Sed uti erat Thomas, cum a natura factus, tum ab arte, et longo rerum usu institutus, brevi hanc quoque obtrectandi causam, suis pro patria laboribus, antiquavit. Enim vero a FERDINANDO brevi post Iudex Curiae iussus,^{m.)} eum se praebuit, quem princeps dudum cognitum habuit, cives autem sui, et tum semper existimavere, cum acerrima ei cum aemulis esset dimicatio. Proinde comitiis quidem, quae anno MDXLVII. concelebrata fuerant, iubente FERDINANDO, cum Comite Nicolao a Salmis, summa cum laude modera[p. 183.]batur. Administratae provinciae mentionem, tametsi offensus ei ISTVÁNFFIUS,^{n.)} silere tamen nequivit. FERDINANDUS, ait, ordinibus Pannoniae, qui erant e tot cladibus, et calamitatibus¹¹ reliqui, Tyrnaviam¹² comitia¹³ indixit ad mensem Novembrem. Et quoniam ad comitia Germaniae a Caesare Augustam Vindelicorum indicta ad Cal. Sept. ei¹⁴ necessario erat veniendum, Nicolaum Comitem Salmensem, et Thomam Nadasdium loco sui Tyrnaviam¹⁵ misit, qui absentiam suam excusarent, et comitiis praessent. Colligas hinc, quantum rex sapientissimus Thomae confiderit. Ac profecto utilis eius, toto isto comitio, et regi, et statibus fuit opera, quando non modo res quasque alias, pro temporum difficultate, prudenter moderabatur, sed et liberam colonorum migrationem, cuius avito iure, bello eo cruciato, quod sub WLADISLAO II. anno MDXIV. ausi sunt commovere, magno suo malo, exciderant, quasi postliminio,¹⁶ precibus FERDINANDI, ita ferentibus, redintegavit. [p. 184.]*

(iudex curiae
creatus,
comitiis
MDXLVII.
celebratis
moderatur:)

(liberam
colonorum
migrationem
redintegrat.)

^{1.)} Posonii Anno MDXLII.

^{m.)} Ita eum adpellat, iam tum in responsi¹⁷ ad decreta comitorum Tyrnav. Ferdinandus initio, et diplomata passim.

^{n.)} Libro XVI. p. 282, 40.

¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Istvanffio* ² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Istvanffius* ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Verbecius*
⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Battianus* ⁵ corr. ex *propingui* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. et
⁷ corr. ex *sedis* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁸ *infamiae actione, causa* corr. ex *in actione causa*, sec. ISTVÁNFFY
1622. l. c. ⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. ad ¹⁰ corr. ex *incessare* ¹¹ pro *cladibus et calamitatibus* ISTVÁNFFY
1622. p. 282. *calamitatibus et cladibus* ¹² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Tyrnaviam* ¹³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *comicia*
¹⁴ add. a nobis sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Tyrnaviam* ¹⁶ corr. ex *post liminio*
¹⁷ corr. ex *responso*

§. XLII.

Cum postea mitioribus partim artibus, partim bello, si ita usus ferret, aperto, ad *Transylvaniam*, et simul Regni *Hungariae* insignia recuperanda, animum curasque adiecisset FERDINANDUS, in expeditionem eam missum *Nadasdium* apud ISTVÁNFFIUM legimus.^{o)} *Baptistae Castaldo*, Germanis suis diffusus, eius belli summam adtribuerat FERDINANDUS. *Adiunxerat ei*, uti habet Historicus,ⁱ ex *Pannoniis* Andream Bathorium, Thomam *Nadasdium*, et Stephanum *Losonczium*,¹ *virtutibus*,² et rebus aequae fortiter, ac praeclare³ gestis non impares, sic tamen, ut summa omnium rerum ad *Castaldum* respiceret. Et fuit sane in hac expeditione praeclara *Nadasdii* opera. Pervenerat coadunatus ex Germanis, Hispanis,⁴ et Hungaris exercitus, ad radices montium *Meszes*, qui altis iugis, dorsisque horrentibus, late praetenduntur provinciae: cum regina *Isabella Ioannis* vidua adventum eorum⁵ non satis tempestive praeviderat, contra ea *Georgius Monachus*, vaferimus totius scenae structor, *Albam Iuliam* capit, *Isabellam* omnibus ar[p. 185.]tibus, nunc precibus, ac lachrymis, nunc incaminationibus ultramodum saevis, nunc iterum ostentatione pietatis FERDINANDI, et CAROLI V.⁶ Caesaris potentiae,⁷ pollicitationibus⁸ denique variis, in suas consiliorum rationes allicit:⁹ ut et in *Coronam Hungariae*, cum ceteris insignibus, quae mortuo marito, quam sollicitissime adservarat, et in *Transylvaniam* Austriaco, iure plenissimo, per manus quasi tradendam, dubia animi tandem ꝑensus erit.[†]¹⁰ Huc deducta femina *Georgius Castaldum*, et collegas suos, de rebus ex animi sententia succedentibus, per celeres nuncios edocet, qui ne ferro candenti seu incus deesset, seu malleus, cum reliquis ducibus *Claudiopolim* advolat. Isthuc regina atque *Georgius* comitia indixere. Adfuit, adducto filio, et *Isabella*; atque dextra, cum *Castaldo*, et legatis, amice iuncta, telam, cui exordia *Monachus* dederat, invita licet, pergunt pertexere. Convenere e nobilitate, *Saxonibus*, et *Siculis*, qui id a suis in mandatis habebant: regina, et cum ea *Georgius*, *Castaldus* item, cum collegis. Tunc sacris in aede maiori rite concelebratis, ad summam aram in pacis conciliatae leges, audiente multitudine comitia[p. 186.]li, *Castaldus*, *Báthory*, et *Nadasdy*, pro FERDINANDO, et filia eius *Ioanna*; regina pro se ac filio, denique *Georgius*, sacramentum dixere. Eo palam, et ab omnibus audito, tympana, tubaeque concrepuere.^{p)} In hunc modum non¹¹ *Transylvania* tantum, sed regni quoque insignia ad *Hungariam* rediere. In quo utroque procurando negotio, opera quidem *Nadasdii*, tamdiu superabit, dum et historia.

(Expeditioni
Castaldi
interest
Nadasdus:)

(Georgius
Monachus
Isabellam ad
Transylvaniam
Ferdinando
tradendam
compellit:)

(comitia
Claudiopoli
celebrantur,
praesentibus
Castaldo
ducibusque
reliquis.)

^{o)} Libro XVI. p. 296, 50.

^{p)} Reginae lacrymosam, et fatidicam ad Status et Ordines Transylvaniae adlocutionem lege apud ISTVANFFYUM ibidem p. 298, 10.

¹ ISTVÁNFFY 1622. p. 296. *Losoncium* ² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *virtute* ³ pro *fortiter ac praeclare* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *praeclare fortiterque* ⁴ corr. ex *Hyspanis* ⁵ corr. ex *eo erat* ⁶ corr. ex *VI.* ⁷ corr. ex *potentia* ⁸ corr. ex *pollicitationibus* ⁹ corr. ex *pollicit* ¹⁰ fortasse *censuerit*, aut *incensa fuerit* ¹¹ add. a nobis

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. pp. 296–297.

§. XLIII.

(Bellum
contra Turcas
exortum:)

(cum suis copi-
is obsidendae
Lippae adest
Nádasdius:)

(ob Hispano-
rum insultum
temerarium
pugna atrox
erumpitur:)

(ducum primus
Nádasdius in
pugnam advo-
lat, militesque
hortatur:)

Quidquid tota ista consiliorum iuxta et virium contentione, actum est, id sane bellis sanguinolentissimis, et occasionem dedit, et causas. Adhuc enim in provincia fuit exercitus, quem *Castaldus*, et memorati cum laude duces *Hungari* adduxerant, quum bellum *Turcicum* in nervum erupit, daturum mox cladium plurimum. Non adinet ad institutum nostrum, id oratione explicare; qui id tantum agi[p. 187.]mus, ut virtutis *Nadasdianae* vestigia legamus. Cum *Lippae* obsidio adparatur, *Nadasdius* ait *ISTVÁNFFIUS*^{q)} *copias suas, quamvis*¹ *nec numero contemnendas, promptitudine tamen ac militum robore, nec non praefectorum virtute nulli secundas,*² *adduxit, utpote, quibus Valentinus Magyarus,*³ *Ladislaus Gyulaffyus,*⁴ *Sebastianus Abstemijs Szirmiensis,*⁵ *alique complures clarioris nominis ductores praeerant.* Postea, cum urbi admotus fuisset, universus exercitus, *Báthorio*, *Nadasdio*, atque *Hungaris* omnibus, ea oppugnandae ei plaga obtigit, quae ad occiduum⁶ solem vergit, quam quidem stationem per tempus obsidionis omne ita tuiti sunt fortiter, ut cum exordia oppugnationis, tum rei feliciter gerendae initia, a *Nadasdii* virtute bellica profecta fuisse memorat *ISTVÁNFFIUS*.⁷ ⁱ Tormenta nostri in collem forte protraxerant, quem prae castris erectum sortiti fuerant, uti si res posceret, expedita et in promptu essent omnia. Quo facto, cum *Castaldi* legati arcis, oppidique situs, et ad invadendum⁸ op[p.188.]portunitates circumquaque rimantur, equestres passim vigilias, ne quid inopinati accideret, collocant.⁹ Ad *Hungarorum* stationes delati, ita turmas eorum partiuntur, ut *Ioannem* quidem *Török*, cum *Carolo Serotino*,¹⁰ et huius¹¹ cataphracto equite ad ripam *Marusii*, *Bathorii* porro ac *Nadasdii* alas,¹² infra eam stationem, opportuno singulas¹³ loco collocarint. Vix haec peracta fuere, cum *Hispanis* tanquam, qui oppugnandarum urbium soli essent artifices, cupiditas incessit, ne capiendae *Lippae* gloriam sibi paterentur eripi. Ergo adversus muros celeri cursu feruntur, cum *Turcis* manum conserunt. Sed cum periclitanti temerariae illi paucitati, hinc *Hispani*, *Germani* illinc, opem ferre accelerant, pugna cruenta instauratur. Diu cum hoste colluctati, ubi a *Turcarum* multitudine, obrui se viderent, terga vertunt. Haec dum fiunt, *Castaldus* cum *Monacho*, ceterisque ducibus, cibum forte capiebat. *Primus omnium* *NADASDIUS*, verba nunc *ISTVÁNFFIUS*^{r)} *adtexam, fuga nostrorum animadversa, equum arripuit, atque adcurrrens*¹⁴ *ad pugnae locum celeriter equo* [p. 189.] *descendit, vexillumque de manu unius ex Hungaris*¹⁵ *signiferi*¹⁶ *ereptum*¹⁷ *in murum sustulit, ac nostros, ut ora in hostes obverterent, summa virtute, atque audacia impulit.*

q) Libro XVII. p. 303, 39.¹⁸

r) Libro eodem p. 305, 44.ⁱⁱ

¹ *ISTVÁNFFY* 1622. p. 303. *quamquam* ² corr. ex *secundus* sec. *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. ³ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Magiarus* ⁴ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Giulaffius* ⁵ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Sirmiensis* ⁶ corr. ex *occidivum* ⁷ corr. ex *Istvánfyus* ⁸ corr. ex *inaudiendum* ⁹ corr. ex *colocant* ¹⁰ *ISTVÁNFFY* 1622. p. 305. *Sirotinio* ¹¹ corr. ex *huic* ¹² corr. ex *alias*; cf. *ISTVÁNFFY* 1622. p. 305. *equites Bathorii et Nadasdii et nobilitatis* ¹³ corr. ex *singulos* ¹⁴ *ISTVÁNFFY* 1622. p. 305. *accurrens* ¹⁵ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Ungaris* ¹⁶ add. a nobis sec. *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. ¹⁷ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *abreptum* ¹⁸ corr. ex 304, 31. sec. *ISTVÁNFFY* 1622.

ⁱ Vide *ISTVÁNFFY* 1622. p. 304.

ⁱⁱ Vide *ISTVÁNFFY* 1622. pp. 305–306.

Eius exemplo, Hungaris¹ muros repetentibus, Hispani quoque resumptis animis pugnam reintegrant. Clamore pugnantium, et tormentorum fragore exaudito, Castaldus, et Monachus relictis propere mensis, prosilientes ad arma conclamant, et conscensis equis citato cursu eo, ubi certabatur, advolant. Eos ceteri² sequuti, omnes in pugnam certatim ruunt. Monachus deposita cuculla, viridique sumto³ paludamento, plumeis cristis pileo surgentibus insignis, in aciem prodit, pedites Hungaros⁴ magna sublata voce concitat, equites pedibus pugnare iubet. Incensa demum concursantium multitudine, et praeferente vexillum Nadasdio, non ante ab insultu cessatum est, quam reiecto e murorum ruderibus hoste, Hispani primo ac pone hos Hungari, in oppidum, magna hostium edita strage, infusi, eodem potirentur. Quis Nadasdii virtutem, nisi extreme sit invidus, non laudibus ad coelum [p. 190.] vehat? Arx deinde verberata, atque ad necessitatem deditionis adacta, cum de Ulmane arcis praefecto in captivitate retinendo, dimittendove⁵ inter Monachum, et Castaldum sententiarum oboreretur, divortium tristia quaeque, et inter haec clandestina, adnuente FERDINANDO, Monachi occidio consecuta est, quam mitissimo principi, Castaldum persuasisse, certum est. Ferunt eius consiliorum Nadasdium quoque conscium fuisse, quod ut adfirmare,⁶ sic neque negare ausim: quum a multis audita potius simpliciter, quam probe comperta referri plerumque videam, ait ISTVÁNNFFYUS.ⁱ

(Georgius Monachus a Castaldo interficitur.)

§. XLIV.

His bellicae virtutis speciminibus, virili adhuc senecta, loco tam necessario editis conquevit aliquantisper Nadasdus: haud tamen commisit militem suum, quem acerrimum alebat, torpere otio, quin toties, in sociale bellum cum reliquorum optimatum *banderiis* ire iubebat, quoties [p. 191.] id hostiles impressiones, et propulsandorum periculorum ratio videbatur poscere. Interea, dum familiae ordinandae, omni ope intentus est *Thomas*, honores, qui meritis viri debebantur, †metu ruerunt.† Eo tandem, irrequietis Statuum et Ordinum precibus, adductus fuerat FERDINANDUS, ut *palatinalem dignitatem*, quam post *Bathoreum* fatis functum, diu satis multumque aversatus fuit, instaurandam postliminio,⁷ promiserit adfirmaritque. Ea regis facilitate, atque indulgentia usuri status, in iis comitiis, quae anno MDLIV. *Pisonium* celebranda rex indixerat, mirifica omnes consensione serio decernunt, ut saluberrimum institutum tandem, ex legum patriarum praescripto, consummaretur.⁸ Sanctio, quam^{s.)} pertulerant, istiusmodi fuit: *cum Maiestas Regia palatinum in regno pronuntiandum constituerit, status quoque regni, palatini creationem non solum utilem, pro hoc statu rerum ac temporum, sed plane necessariam⁹ esse iudicarunt. Qui quidem palatinus, auctoritatem,¹⁰ potestatemque eam habere debet, quam alii*

(Nadasdus militem suum diligenter alit ac saepe contra hostem mittit.)

(dignitas palatinalis a Ferdinando restauratur.)

^{s.)} Decreto eius Comitii Anno MDLIV. Art. vi.ⁱⁱ

¹ ISTVÁNNFFY 1622. l. c. *Ungaris* ² ISTVÁNNFFY 1622. l. c. *caeteri* ³ ISTVÁNNFFY 1622. p. 306. *sumpto* ⁴ ISTVÁNNFFY 1622. l. c. *Ungaros* ⁵ corr. ex *dimittendone* ⁶ ISTVÁNNFFY 1622. p. 307. *affirmare* ⁷ corr. ex *post liminio* ⁸ corr. ex *consummeretur* ⁹ corr. ex *necessarium* sec. CJH 1696. II. p. 460. ¹⁰ CJH 1696. II. l. c. *authoritatem*

ⁱ Vide ISTVÁNNFFY 1622. p. 307.

ⁱⁱ Vide CJH 1696. II. p. 460.

(Thomas palatinus ab ordinibus legitur.)

palatini iuxta veteres regni libertates, ac consue[p. 192.]tudines habere soliti fuerunt. Habuit lex ea robur, atque efficacitatem. Enim vero rebus omnibus, quae abs Rege propositae ad deliberandum fuere, ex aequo disputatis, et relatis in Legum tabulas, die XV. Aprilis^{t)} cum iam triduo ante FERDINANDUS, regni decreta, et in his illud de creando palatino, rata, acceptaque habuisset, antequam dispalarentur, ordines, desideratissimo diu operi se accingunt. Rogantur ergo Statuum suffragia eo liberius, quod, qui dignitatem eam sufflaminare posse credebantur, Franciscus Ujlaky Episcopus Iaurinensis, alter Franciscus Révay; ille Regis, hic Palatini Locumtenens, iam fatis concesserant. Itaque interrogavit¹ Michael Méreius, regni praetor, ut quem² vellent, nominarent Palatinum: qui demum a Rege confirmaretur. Tres nominavere ex proceribus, viros graves, ac³ industrios, pace belloque praestantes, Franciscum Batthyanium,⁴ Andream Báthorem,⁵ et Thomam Nádasdy,⁶ sed duo illi, Batthyanius⁷ quidem ingravescente senecta, ac deficientibus⁸ viribus; Báthoreus⁹ vero continua inclementique podagra, quae omnes [p. 193.] eius artus, ac¹⁰ membra distorserat, verisimilis adlatis¹¹ causis sese excusaverant.¹² Nec Nadasdio defuere subterfugia: fessum se laboribus, corpore debilem, et siquid hostile ingruat, equitandi invalidum, et quietem praeoptare. Ei magistratui multos labores, maximas curas, incredibilem negotiorum¹³ molem domi, forisque adnexam,¹⁴ quibus ipse ferendis impar esset.¹⁵ Victus tamen postea singulari prece nobilitatis, ac universi populi, inter venerantes gratulantesque¹⁶ contribules, et provinciarum legatos, pulcherrimo ordine, visuque, et auditu magnifico comitatu, ad Ferdinandum ex urbe in arcem Posoniensem perductus est. a quo benigne habitus, ac amplissimo eo in honore confirmatus, iuri aequaliter dicundo¹⁷ administrandoque sacramentum dixit. Ita de electione, iuxta et inauguratione Nadasdii ISTVÁNFFYUS.^{u)}

§. XLV.

(Palatinali honore insignitus ad diiudicandas causas animum adiicit.)

Simul ac summi post regem magistratus procurationem Nadasdii adiit, singulari [p. 194.] quadam, et inusitata contentione, ad diiudicandas causas, quas ad Palatini forum adtinere cognoverat, animum adiecit. Quia enim diu vacabat, necessarius unice magistratus, non potuit evenire aliter, quam ut litigia omnis generis per regnum disseminarentur, atque ex longa palatinatus vacatione, extra omnem modum invalescerent. Tametsi enim, et Ujlaky, regis, et Révay, palatini Locumtenens, viri oppido strenui, et veri iustique tenacissimi, in iis iudiciis, omnem dederint operam, ut litibus dirimendis rite vacarent; quod tamen tempora fuerunt bellis Turcicis infesta, adeo gens nostra mutuis

^{t)} Inaugurationis diem hunc invenies ad marginem Decreti Anni sequentis MDLV. ad Art. II.ⁱ

^{u)} Libro XIX. p. 355, 27.

¹ corr. ex iure rogavit sec. ISTVÁNFFY 1622. p. 355. ² pro ut quem ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³ add. a Belio, vide ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁸ corr. ex deficientibus sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹² ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁷ corr. ex dicando sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c.

ⁱ Vide CJH 1696. II. p. 466.

se subinde iniuriis lacessebat, ut iis existimandis diiudicandisque, haud sane sufficerent. At enim vero vix manum operi admoverat, cum belli laboribus aliorum avocaretur. Grassabantur in ulteriori *Hungaria Turcae*, et praeterquam, quod late evastabant regionem inter *Savum* et *Balatonem* sitam, arces eius orae, quasi venatu, inulti¹ pergebant interciperi. Enim vero *Toigonus Buda* cum collecto suorum exercitu, quasi in voluptariam deambulationem profectus *Corotnam*, *Kaposvarum*, et *Babociam*, munita, pro temporis habitu castra, adulta iam anni MDLV. aestate, ludibundus, nostris² [p. 195.] metu fere³ ubique diffugientibus, intercipit. Quibus successibus animatus *Eunuchus*, sequente hinc anno *Szigethum*, validum munimentum, defensante *Marco Stansitio*, acri obsidione urget, reliquis praeterea praesidiis, quae superabant adhuc, crudelissima quaeque interminatur. Angebat ea res *palatinum*. Quocirca, ut averruncaret⁴ ingruens periculum, militem, quem potest, abstrahit,⁵ atque optimates in necessarii belli societatem evocat. Mox, ubi se iustum exercitum, cum idoneo tormentorum adparatu habere videt, ad obsidendam *Babociam* ducit; ut, si non aliud facere pretium operae⁶ posset, *Eunuchum* a *Szigethi* oppugnatione avocaret. Verberabantur iam assiduis tormentorum ictibus *Babociae* moenia, cum praesidiariorum, sive metu, sive seditione commota, pars potior, meridiano sole, dilabatur; †pars solo postea *Achomate* praefecto, arcem cum praesidiariorum reliquiis acriter propugnare.† Interea *Eunuchus*, *Szigethi* obsidione relicta, quod unice optabat *palatinus*, in conspectum nostrorum die XXII. Iulii cum exercitu venit. Non est opus belli eius historiam anticipare; dabimus eam suo loco in *Comitatus Simigiensis* designatione.¹ Semel iterum [p. 196.] ac tertio fusus, fugatusque a nostris *Eunuchus*, documentum dedit, non iactantia, sed virtute bella geri. Sub toties redintegratorum procliviorum tempus, *Achomates*, *Babocia* deserta, cum suis ad *Eunuchum* diffugit: arcem vacuum, sed incensam reliquit, quam nostri praesidio muniendam non putavere, sed eam quoque eius partem, quae ab hostilibus flammis intemerata manserat, opportuno usi consilio, subdito pulvere sulphureo disiecere.⁷ Dum altera cum *Eunucho* pugna, fausta non minus, quam prior illa pugnaretur, acerbum *Nadasdio* accidit, ut frater suus *Iacobus*, eodem patre, sed matre diversa genitus, fortis, egregiusque bello iuvenis occumberet. *Palatinus* ait ISTVÁNFFYUS^{v.)} *periti, ac industrii ducis⁸ nomen consequutus, quum se eo consilio venisse meminisset, ut Szigethum⁹ obsidione liberaret, et simul abunde dignitati suae satisfactum¹⁰ ratus, quod hostes pugnae summam detrectasse viderentur; habito cum Zriniano Comite, et Polbailerio¹¹ ceterisque¹² ducibus consilio, castra reducenda statuit. Quod et ita evenit. Itinere enim militari, pone *Dravum*, ob aqua[p. 197.]tionis commoditatem instituto, *Bersenczium*, inde *Csorgónem* venit: ubi *Ferdinandum* principem, FERDINANDI Caesaris filium, cum non contemnendo exercitu a patre auxilio missum reperit. Qua copiarum *Nadasdii* accessione, per exploratores cognita, *Eunuchus* inter redeundi ac repetendae obsidionis *Szigethi* consilia fluctuans, tandem ad XXV. Iulii diem eandem instaurat.*

(Turcarum grassationes:)

(Eunuchus Szigethum obsidione cingit:)

(Nadasdii exercitu contracto Babociam oppugnat:)

(fusus a nostris Eunuchus:)

(Iacobus, Thomae frater occidit:)

(Ferdinandus, Caesaris filius cum exercitu Nadasdio se iungit:)

v.) Ibidem p. 364, 34.

¹ corr. ex *multi* ² verbum erronee in pagina sequenti iterum descriptum a nobis del. ³ corr. ex *ferre*
⁴ corr. ex *averuncaret* ⁵ malim *contrahit* ⁶ corr. ex *opere* ⁷ corr. ex *disiicere* ⁸ add. a nobis sec. ISTVÁNFFY
 1622. p. 364. ⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Sigetum* ¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. add. *esse* ¹¹ corr. ex *Polbailero* sec.
 ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *caeterisque* ¹³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *constituit*

¹ Vide belli historiam in *Notitia Comitatus Simeghiensis*. EFK Hist. I. ddd. pp. 111–120.

(qui ut expeditionem prosequantur, a ducibus postulat:)

(duces Corotnam statuunt obsidendam:)

(capta Corotna bellum finitur:)

Sed cum omnes suos conatus, ad irritum cadere videret, receptui canit, atque inglorius *Quinque-Ecclesias* cum lacerato exercitu rediit. Contra ea *Ferdinandus Archi-Dux*, rei navandae cupidus, uti *Nadasdius*, *Zrinius*, aliique fortissimi duces, coeptam expeditionem prosequi, et aliquid praeclari facinoris, cuius ipse partem caperet, edere pergerent, monere, hortari, rogari. Erant in ducibus, qui dandum id principi, belli hucusque inexperto, sed cupido tamen rebantur; sed nec defuere, qui cladium praeteritarum memores, satis ad praesentis anni famam actum esse existimarent. Quae sententiarum divortia, concilio castrensi, locum, occasionemque dedere. Hic *palatinus*, in[p. 198.]signis natura, ac prudens cunctator, gravi oratione ad consessores habita,^{x.)} cessandum, non una ratione, ducum praecipuis facile persuasit. Ea re cum se a proposito suo deturbatum iri coniectaret princeps, eo unico intercessit: de tota re ad parentem perscripturum. Ea re attentiores facti duces, tandem non *Quinque-Ecclesias*, quod videbatur nonnullis, sed *Corotnam*, quam superiori anno *Toigonus* occupaverat, quam primum exercitum ducendum statuunt; ut et princeps bellici quidpiam operis ederet, nec residua, adultae licet aetatis pars, sine fructu belli, per otium extraheretur. Illuc ergo, *Corotnam*, ubi ventum est, fit oppugnationis¹ initium: sternuntur tormentorum ictibus valli, procurritur strenue, scandunt munitiones, et contrucidatis defensoribus, terrentur qui in arce erant, et fidem *Hungarorum*, ac praecipue *Zrinii* implorantes, deditionis condiciones offerre, ad ultimum, cum instarent nostri arcis portas dolabris elidere, metu pene exanimati e fenestris se praecipitare, et evitatis, qua poterant, *Germanis*, *Hungaris* se captivos permittebant. Ea fuit militis [p. 199.] *Germani* ferocia, ut ex *Hungarorum* amplexibus revulsos dirum in modum trucidarent: parsum certe est nemimi. Capta ad eum modum *Corotna*, multa castella minutiora, imbelli *Turcarum* metu, a *Turcis* vacuefacta sunt. Atque hic primae *Nadasdii palatini* expeditionis fructus fuit. Dimisso dein victore exercitu, *Ferdinandus* voti compos factus, *Viennam* ad patrem, ovabundus rediit; duces reliqui ad sua quisque abiere.

§. XLVI.

(Stansitzius a Nadasdio honoratur:)

Antequam dissolveretur, post *Corotnam* occupatam, nostrorum exercitus, id operam dedit *palatinus*, ut *Marcum Stansitzium*, qui obsidionem *Szigethi* ea aestate fortiter toleraverat, iustis auctoramentis, in eiusdem arcis praefectura partim confirmaret, partim ad bellicae virtutis edenda porro documenta accenderet. *Interim*² inquit ISTVÁNFFYUS^{y.)} Ioannem³ Petönem,⁴ Carolum Serotinum,⁵ et Franciscum Botskayum,⁶ ut cum suis equitibus, citato gradu *Szigethum*⁷ proficiscantur, commeatumque invehendum curent, *Palatinus* iussit. per quos *Marco*, ob [p. 200.] *conservatam arcem, munera haud contemnenda, et militibus duplex stipendium missum*. reliqua. Ad eum modum, partim quae eo bello servata, partim⁸ recuperata fuerunt, rite curatis, nihil omisit *Nadasdius*, quod ad providi, ac fortis ducis munus pertinere existimabat, rege FERDINANDO actus eius singulos maximopere

x.) Lege eam apud ISTVÁNFFYUM, loco citato pag. 366, 24.

y.) Ibidem p. 368, 47.

¹ CORR. ex pugnationis ² ISTVÁNFFY I622. p. 368. add. autem ³ ISTVÁNFFY I622. l. c. *Iohannem* ⁴ ISTVÁNFFY I622. l. c. *Peteonem* ⁵ ISTVÁNFFY I622. l. c. *Sirotinium* ⁶ ISTVÁNFFY I622. l. c. *Boscaium* ⁷ ISTVÁNFFY I622. l. c. *Sigetum* ⁸ CORR. ex parim

adprobante. †[...]†ⁱ *Illud praetermittendum haud¹ videtur, uti habet historicus,ⁱⁱ hoc primum bello, milites Germanos² gregarios, foedum³ illum excoriandorum cadaverum^{z.)} morem⁴ usurpasse; quod hostes aurum deglutivisse falso dicerent: mansitque id inquinamentum postea subsequentibus expeditionibus: cuius rei memoria⁵ Germanos apud Turcas male audire etiamnum videmus.⁶ Quod adnotavisse iuvat omnino, ne saevitiei huius in mortuos, quam et barbari detestabantur, ortus, Hungaris adfricentur. Germani sordes sectantes, Vespasiani forte, Hierosolymas obsidentis militum exemplo, in hanc seu rabiem, seu quid dixeris turpius, †capti⁷ sunt, a quibus demum serpsit et in nostros, crudelitatis hoc imitamentum, aegre postea, atque nonnisi severissimis senatus bellici consultis, abrogatum. Nam: [p. 201.]*

(mos cadaverum excoriandorum.)

(non a Hungaris, sed a Germanis ortus.)

*Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni
Pugna suum finem, cum⁸ iacet hostis, habet,
At lupus et turpes instant morientibus ursiⁱⁱⁱ*

Atque hic eius anni, cum acerrimae obsidionis *Szigethi*, tum susceptae eius causa expeditionis *Nadasdianae*, eventus fuit, qui eo magis FERDINANDUM recreavit, quod et filius suus cognominis⁹ princeps, in partem laudum eius venerat, et res *Transylvanae*, avocato inde *Castaldo*, nutare denuo, et ad defectionem proclives esse coeperunt. quae iam ad nos nihil adtinet.

(felici bello recreatur Caesaris animus.)

§. XLVII.

†Sequentis anni comitiis, quae FERDINANDUS ad Calendas Iunias *Posonium* indixerat, iisque ipse praesedit, actum pro inveterato more, in iis est,†¹⁰ de bellica in *Turcam* expeditione, delecti, ad comitia imperialia legati: sed, qui nihil aliud tulerunt operae pretium, quam quod promissis onusti redirent, quae demum anno sequente, [p. 202.] propemodum in nihilum reciderunt, quando ex ea promissorum mole, quae XLVIII. millia militum spondebat, non plures tribus legionibus peditum, et totidem triceniis equitum turmis, in *Hungariam* venere, quarum pars in superiorem eius partem missa ad defensandum est, partem *palatinus Nadasdyus* Iaurinum deduxit, ubi cum suis et *Zriniani* Comitibus, *Tahii*, *Christophori*¹¹ *Orszagii*, *Francisci Turci*, ac *Cis-Danubianae* nobilitatis copiis, totum fere aestatis tempus consumpsit, nullo praeclearo, ac militari facinore

(anno sequente bellum contra Turcas praeparatur.)

z.) Adde ISTVANFFYUM de barbara hac feritate Libro xxx. p. 691, 49.^{iv}

¹ pro *praetermittendum haud* ISTVANFFY 1622. p. 368. *haud praetermittendum* ² pro *milites Germanos* ISTVANFFY 1622. l. c. *Germanos milites* ³ ISTVANFFY 1622. l. c. *faedum* ⁴ corr. ex *modum* sec. ISTVANFFY 1622. l. c. ⁵ ISTVANFFY 1622. l. c. *nomine* ⁶ corr. ex *avidemus* sec. ISTVANFFY 1622. l. c. ⁷ fortasse *lapsi* ⁸ corr. ex *dum* sec. Ovid. *Tristia* III. 5. 34. ⁹ corr. ex *cognominis* ¹⁰ sic! ¹¹ corr. ex *Chritophori*

ⁱ Quae hic de more cadaverum excoriandorum sequuntur, haud congruunt parti paragraphi priori; unde coniectari possis textum hic ob culpam copistae vitiosum seu mancum esse.

ⁱⁱ Vide ISTVANFFY 1622. p. 368.

ⁱⁱⁱ Vide Ovid. *Tristia* III. 5. 33–35.

^{iv} Vide ISTVANFFY 1622. pp. 691–692.

(Ferdinandus
ducibus excursions
vetat.)

(Christophorus
Nádasdius
comitiis adest.)

(arcem
Hegyesdium
solo aequari
curat.)

patrato. Iam enim FERDINANDUS, ex litteris legatorum, *Byzantium* pro induciis impetrandis missorum, aliquam earum obtinendarum spem animo perceperat, dummodo ne qua hostilis animi significatione *Solymanus* a nostris offenderetur, ideoque cavendas suorum in *Turricam* ditionem excursions existimabat: quin *Palatino*, et ceteris praefectis in mandatis dederat; *ne quid aliud militaris facinoris designarent, quam solis tuendis finibus, arcibusque servandis incumberent.*¹ quod ipsum *Solymanus* quoque *Budae* et *Bosnae* ceterisque praefectis serio iniunxerat. Sed ne et istud sileam, eodem hoc, quod memoravimus, comitio, *Christophori Nadas* [p. 203.]*dii*, honorificam lego mentionem. *Velum*¹ inquit,ⁱⁱ *seu umbellam*, in religiosa nimirum deambulatione *Ferdinandi*,² *gestavere Ioannes*³ *Balassius*, *Christophorus Ország*,⁴ *Ioannes*⁵ *Choronius*, et *Christophorus Nadasdius*. Dic! Sodes, quis hic *Christophorus*?^{a.)} Fraterne? an *Patruelis Palatini*? filius certe nequivit esse, quippe, quem unicum, ex *Canisaiana*, *Franciscum* reliquit. Ergo fratrem fuisse adfirmarim, *Iacobo* de quo ante diximus et matre, cum *Thoma* eadem, genitum, et *Iacobo* natu grandiosem. Ingruit⁶ postea *Hegyesdiae* arcis obsidio, quam negligenter custoditam, emissarii *Hamsae*,⁷ *Albae-Regalis* praefecti, illius, qui *Filecum*, et *Tatam* nuper astu interceperat, fraude in suam potestatem redegerant, obscuri antehac⁸ nominis⁹ ad *Balatonem* *Arx Sárkányonum* gentis; sed quam *Turcae*, magna circumsitae regionis, ac frequenti clade nobilitarunt; quippe non itinera modo, obsidebant maleficientissime, sed innumeros passim vicis depraedabantur, et immanem in modum ante exuvebant, quam a nostris deprahenderentur. Cui maleficio armis obviandum statuit *palatinus*: communicatis cum *Ecchio*,¹⁰ [p. 204.] comite a *Salmis*, *Iaurini* praefecto, consiliis, copias contrahit, easque *Salmiensis* ductu, *Hegyesdium*¹¹ admoveri¹² iubet. Is nihil cunctatus arcem adoritur, atque acri obsidione, in decimum usque diem pressam,¹³ tandem deditione capit, atque latronum istud perfugium, solo aequat: operas agresti¹⁴ multitudine, lubenter, ob iniuriarum memoriam, et cum quadam vindictae dulcedine administrante.

§. XLVIII.

(Ferdinandus
proceribus
Maximilianum
in regem
commendat.)

Hactenus ex animi sententia, res *Thomae* fluebant. Nam et toti universim patriae, sollicita domi, et militiae muneris procuratione, et FERDINANDO I. regi optimo, ita se approbaverat, ut summa omnium consensione, is esse iudicaretur, qui res *Hungaricas* inter sacrum, et saxum versantes unus omnium praecipue sustentaret: cum FERDINANDUS, sive ut¹⁵ regnum, †se adhuc iust† tutum, sive gentem suam de successione in *Hungaria* securam praestaret, conventum procerum *Viennam* indicit, in quo¹⁶ consiliorum suorum

^{a.)} Viduae eius mentionem habes in Decr. Anni MDXCVI. Art. XLIII. et adversus eam iteratarum querelarum Decreto Anni MDXCVII. Art. xxxii.

¹ ISTVÁNYFY 1622. p. 381. add. *autem* ² *in ... Ferdinandi* add. a Belio, vide ISTVÁNYFY 1622. l. c. ³ ISTVÁNYFY 1622. l. c. *Iohannes* ⁴ ISTVÁNYFY 1622. l. c. *Orsagus* ⁵ ISTVÁNYFY 1622. l. c. *Iohannes* ⁶ corr. ex *inquit* ⁷ corr. ex *Kanisae*; cf. ISTVÁNYFY 1622. p. 396. unde etiam Belius haec sumpserat ⁸ corr. ex *ante hac* ⁹ corr. ex *hominis* sec. ISTVÁNYFY 1622. l. c. *antea quidem obscuri nominis* ¹⁰ corr. ex *Ecclio* ¹¹ corr. ex *Hegyesdiae* ¹² corr. ex *admoverit* ¹³ corr. ex *praessam* ¹⁴ corr. ex *agressi* ¹⁵ add. a nobis ¹⁶ add. a nobis

ⁱ Vide ISTVÁNYFY 1622. p. 381.

ⁱⁱ Vide *ibidem*.

rationes, frequenti eo[p. 205.]rum¹ consessu, facta ad persuadendum oratione, graviter expromit, atque *Maximilianum*, maximum natu filium, in regem pro virili sua commendat. Quae dicentem, magno silentio, et tacito adsensu, non pauci audivere;^{b.)} *palatinus* tamen, uti fuit instituti patrii longe omnium tenacissimus, veniam loquendi precatus, paucis verbis impressit, ac recensitis in se, et primorum alios, FERDINANDI beneficiis, consulere se non posse edixit; quin pauca non altercandi causa, quod longe a suo absit ingenio; sed ut pro officii sui ratione atque praerogativa, tuendaeque libertatis causa, in commune adferat. Et quidem se inficias non ire successionem in regno, ad filios suos adtinere, quos tres, omnibus, et animi, et corporis dotibus, maxime conspicuos, FERDINANDUS haberet; neque ius illud a quoquam in dubium posse vocari; sic tamen, ut penes publica nobilitatis suffragia liberae electionis ius² arbitriumque maneret, quem ex tribus sibi principem eligendum putarent. MARIAE sponsum *Sigismundum* publicis calculis electum fuisse prius, quam diademate inauguraretur, satis constaret. In LUDOVICO autem inaugurando, quod unicus esset, necesse [p. 206.] fuisse tenerum adhuc in regem votis unanimibus deligi. Verum nunc, quem inter tres principem velint, non ad privatum senatus consultum; sed ad publica comitia pertinere, ne quoquo modo vetera electionis iura vel contemnerentur, vel diminuantur. Proinde, donec ipse superis bene iuvantibus superstes sit futurus, se, et nobilitatem, cuius animos haberet exploratos, alium, praeter ipsum FERDINANDUM regem, quem, iam triginta quinque annis, liberalitatis, fortitudinis, lenitatis, clementiaeque nomine venerati sunt, ac fide, et obsequio coluerunt, nequaquam desiderare: ipso, quod DEUS O. M. serum esse iubeat, fati concedente, frequens regni concilium deliberaturum, cuinam regnum sit deferendum. Se haec, quae animo dudum conceperat, et quae suapte conscientia, reticere³ haud poterat, pro libertate publica dixisse; ita tamen ut et nunc, et quovis tempore, nec ipsius, ut optatissimi clementissimique regis, nec *Maximiliani* principis destinationi sit adversaturus; quum nihil plane sit tam magnificum, et in excelso positum, quod magnanimitati, virtutibusque eorum, et erga Regnum Hungariae meritis, non iure meritoque debeatur. Dixerat *palatinus*, cum [p. 207.] modeste satis, tum prudenter, cum praeter omnium opinionem, FERDINANDUS, totam eius orationem, in offensam vertit. *Audiverat enim, ambiguis iudiciis*,⁴ uti est apud ISTVÁNFFIUM,⁵ *Nadasdium*,⁵ *contracta, bello Babocensi*,⁶ *cum Ferdinando filio familiaritate, ad illius magis, quam Maximiliani partes inclinare, nec tamen haec dicere ausum putabat*. Igitur non multum loquutus, totam eam consiliorum molem, in aliam occasionem, tempusque reiecit. At *palatinus*, tam alte, indignationem FERDINANDI, animo defixit, ut vix amplius sui similis visus fuerit; rege enim in *Bohemia* digresso, palatinus ad sua rediit, ibique brevi post *Egervarum*, animi causa secedens, subita ac pestilenti febre, IV. *Nonas Iunias*, aetatis vero anno quarto et sexagesimo, e vivis excessit, relicto novenne

(Nádasdii
responsio:)

(Ferdinandus
orationem eius
in offensam
vertit:)

(palatinus non
multo post
moritur:)

b.) Orationem eam habes apud ISTVÁNFFIUM, Lib. xx. 406. sequ.ⁱⁱ

¹ verbum integrum erronee in pagina 205. descriptum ² add. a nobis sec. ISTVÁNFFY 1622. p. 407. ³ corr. ex *ratione* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴ corr. ex *iudiciis* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *illum* ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Babociensi*

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 407.

ⁱⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. pp. 406–407.

(*laudes eius ab Istvánffio.*)

filio *Francisco* I. qui postea in virum, militari virtute praestantem, evasit. Laudes, sed dentatas profecto,¹ *Thomae Palatino* ISTVÁNFFIUS †ei circumponit.ⁱ *Fuit pulchra canitie, et viridi senecta conspicuus, ac utraque fortuna exercitatus,² pacis, et belli³ artibus pollens, sed qui tam bonam, quam malam sui⁴ recordationem, fama factisque⁵ promeruerit.⁶ Atque ut hoc quoque addam, [p. 208.] a multis ultimus palatinorum habitus, usque adeo⁷ extremae eius⁸ ad FERDINANDUM voces,⁹ animo principis inhaesisse videbantur.¹⁰ Quod tamen omen¹¹ avertit providentia divina ab *Hungaris*. Nam praeterquam, quod suos regno reges optimi perpetuo esse voluerunt *Locumtenentes*, dignitate *palatinorum* suppari,¹² post XLVI. dein annos, sub tertio demum rege, *palatinus* iterum, *Stephanus Illésházy*, ex pacis *Viennensis* legibus creatus est. Quae de familiaribus, et necessariis *Nadasdii*, *JONGELLINUS*¹³ ii memorat, et apud ISTVÁNFFIUM^{c)} leguntur, ut lectoribus parcamus, recolare nolumus.*

§. XLIX.

(*Franciscus, Thomae filius:*)

Sublato e vivis *Thoma Nadasdio*, viro utique longiori vita dignissimo, fuere, qui crederent, surgentem tunc familiam, vel cum ipso relapsuram ad pristinum fortunae habitum, vel inter tot aemulos, qui ex ISTVÁNFFIANA factione, et multi, et rerum potentes su[p. 209.]perabant, difficilius emersuram. Confirmabantur in hac opinione, quod successorum post se reliquerit *Thomas* novennem, uti dictum est, *Franciscum*, qui, quod sub tutela matris *Ursulae Canisay* esset, quae unica bonorum paternorum fuit haeres, facile eventurum, ut, si ea ad vota secunda concederet, augeturque ex novo matrimonio, filiorum, haeredumque numerum, *Franciscus* aut inter mediocres †rerum suarum profecto † haeresceret, aut ante fati¹⁴ concederet, quam paternae dominationis, suique arbitrii compos fieret. Sed res quidem praeter horum opinionem cecidit. Nam *Ursula* quidem, virilis animi femina, praeterquam, quod non se passa est secundis nuptiis irretiri,¹⁵ mariti, credo, ultimis monitionibus, ita locum dedit, ut et militem, cuius ille millenarium numerum alebat perpetuo, non modo non exauctoraverit, sed prouti res patriae ferebant, auxerit subinde et aluerit liberaliter.^{d)} In educando certe *Francisco* filio, nihil fecit residui, idque cum paternarum virtutum assidua commemoratione,¹⁶ atque exemplis ob oculos positus, demum¹⁷ litterarum studiis, apud generosae [p. 210.] indolis adolescentem effecit, ut non minus liberalibus artibus, quam bellicae disciplinae, matura quadam assuetudine,¹⁸

(*Ursula Canisay in educando filio nihil residui facit:*)

c) Libro xx. extremo,ⁱⁱⁱ atque manu exarata *Historia* sui temporis *Francisci* FORGACS Lib. XII. de Terrae Fogaras in Transylvania acquisitione. Vide *Wolffgangum* BETLEMIIUM *Historiar.* Lib. I. p. 58. ad Annum MDXXX.

d) Vide ISTVÁNFFIUM Libro XXII. p. 453, 32.

¹ corr. ex *praefato* ² corr. ex *exercitus* sec. ISTVÁNFFY 1622. p. 408. ³ corr. ex *bello* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴ add. a nobis sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁵ corr. ex *factisque* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁶ corr. ex *promemoravit* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁷ corr. ex *adeoque* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁸ pro *extremae eius* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *eius extremae* ⁹ hic verba *quas retulimus* om. a Belio, vide ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *credebantur* ¹¹ corr. ex *omnem* ¹² corr. ex *supari* ¹³ corr. ex *Longellinus* ¹⁴ *ante fati* corr. ex *antefatis* ¹⁵ corr. ex *irreteri* ¹⁶ corr. ex *commoratione* ¹⁷ add. a nobis ¹⁸ corr. ex *asvetudine*

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 408.

ⁱⁱ Vide IONGELINUS 1659. p. 160.

ⁱⁱⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 408.

in spem patriae, unus omnium, praeclare imbueretur. Haerediorum praeterea, quae a patre *Ioanne Canisay* acceperat, quaeque palatinus maritus, insigni ubique accessione, locupletaverat, ultra feminae ingenium fuit studiosa. Huc Canisae, gentilitiae *Canisaiorum* arcis, qui ex *Güssingensibus*, uti dictum est, *Comitibus* fuere propagati, tempestiva cum Bors-monostorano coenobio, permutatio, MAXIMILIANO Caesare procurante, referri meretur. Meminit eius ISTVÁNFFYUS:^{e)} CAESAR, *priusquam ex castris abiret, ut erupturis ex Szigetho¹ hostibus, obicem opponeret, utili consilio, necessarioque, Franciscum Tahium, virum militiae clarum, et industrium, Canisam, cum mille equitibus, ac totidem peditibus dimisit: cumque arx ea, Ursulae Canisiae,² Nadasdii Palatini viduae iuris esset, permutatione cum illa facta, traditoque ei³ Borsmonostoro⁴ coenobio,⁵ illam munire imprimis, eiusque praesidiariis, defensionem Pannoniae, simul et Illyrici intentos fore iussit.* Tunc ergo, impubere adhuc filio *Francisco, Ursula*, magno patriae commodo, [p. 211.] possessione *Canisae* decessit, atque locum dedit castro illic communiendo, quod varia usum fortuna retundit subinde hostem, sed succubuit etiam *Turcarum* impressionibus, dum anno demum MDCCII., ingruente formidolosissimo *Gallo-Hispanico* bello, praesidio nudatum, solo aequaretur, posteaquam annis centum, et triginta sex perstitisset. Sed ad permutationem, quam nunc meminimus, quod adtinet, temporanea fuit, Coenobii *Borsmonostor*, oppignoratio: quippe quod anno, qui sequutus est, MDLXVII. tradita *Cseitensi*, apud *Nitrienses* arce, cum ditione universa, *Ursulae* et filio *Francisco I.*, perenni, quod dicimus,⁶ iure, sublata est penitus. Rei totius, quemadmodum fuerit administrata, historiam, quia in *Comitatu Nitriensi*,^{f)} ex vero dedimus, non est, ut isthic recolamus.

(atque studiose
haeredia patris
maritique
adseruat:)
(arcem Canisae
cum coenobio
Borsmonostoro
permutat.)

§. L.

Adolescentiam omnem,⁷ domi suae latuit *Franciscus*, atque non minus litterarum, quam [p. 212.] belli studiis innutritus, documenta sui dedit patris folium et sago, et toga futurus esset† [...] Illud in admirationem raptat me, toto eo tempore, quo rerum potiebatur *Maximilianus*, neque in annalibus,⁹ neque in decretis Regni Hungariae mentionem *Francisci Nadasdii* occurrere, quod alii aliter interpretantur. Credunt enim, non plano nulli, austera usum matre, domi delituisse, sed aiunt etiam multi, nequissime eum sub *Maximiliano*, in publicum prorepere; quippe quod, ex offensa *palatini* parentis, alienatum habuerit, principem eum, cetera mitissimum. quod utrumque tamen in medio relinquimus. De eo constat, simul *RUDOLPHUS* ad clavum reipublicae sedere coepit, et bello clarescere, et innotescere, per comitia ocepisse¹⁰ *Franciscum*.

(Adolescens
Franciscus
domi latet:)

(cuius rei
causae:)

e.) Libro XXIII. extremoⁱ ad annum MDLXVI. qui Szigetho fuit exitialis.

f.) Tomo Operis nostri IV. Comit. Nitrien. Parte Speciali, Membr. IV. Sectione I. Numero II. §. V. sequi p. 472. sequi.ⁱⁱ

¹ ISTVÁNFFY 1622. p. 494. *Sigetho* ² corr. ex *Canisae* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³ add. a nobis sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Borsmonostrano* ⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *caenobio* ⁶ malim *diximus* ⁷ sic! ⁸ hic aliquid desiderari suspicamur ⁹ corr. ex *analibus* ¹⁰ corr. ex *accepisse*

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 494.

ⁱⁱ Vide BÉL 1735-1749(2) IV. pp. 472-474.

(Rudolpho in
regem electo
innotescere
coepit
Franciscus:)

(actus eius
bellici:)

(interest expedi-
tioni anni
MDLXXIX.
susceptae:)

(anno sequenti
iterum cum
sociis contra
Turcas movet:)

(Coppanum
singulari
stratagemate
occupat:)

(Sasvarem, Szi-
gethi praefectum
cum sociis fugat.)

In comitio sane anni MDLXXVIII., quod primum coegit RUDOLPHUS, lis, quae Francisco cum pluribus intercedebat, ea sanctione^{g)} dirimenda statuebatur, quae metarum regni recognoscendarum causa perlata fuit: sicuti lege alia,^{h)} ad pernoscendos Canisae accessus, quos *passus* vocant, cum gravissimis quibusque, et bello expertis viris able[p. 213.]gabatur. quod utrumque et gratiae apud Principem, et apud Status atque Ordines singularis existimationis indicium fuit. Iam quod ad bellicos *Nadasdii* actus atinet, et frequentes ii, et parentis propemodum suppres fuere: digni proinde, quos brevi fasce complectamur. Fuere tunc, cum primum virtutis bellica fama, coepisset invalescere *Franciscus*, multi praeclari belli duces, cum in Hungaris, tum Styriis etiam, Carnis, Carniolisque: sociale his bellum,¹ quod ex re nata in Turcas interea subinde nascebatur. Horum ergo mutuis expeditionibus, cum selectissimis domestici militis turmis interesse, pulchrum ducebat *Nadasdus*, quod et militem suum, laboribus belli durescere, et se ipsum artium belli scientia, haud obscura accessione proficere, sentiebat. Talis illa senescentis anni MDLXXIX. molitio fuit, ad quam perficiendam, *Georgius Zrini*, *Balthasar Batthyáni*, et *Franciscus Nadasdy*, cum vicinae nobilitatis copiis, *Globicero* item *Capronczae*, et *Kühlmanno* Canisae praefectis confluerant, quam supra ex institutoⁱ⁾ memi[p. 214.]nimus, neque eam commemoramus iterato. Iisdem commilitonibus, neque deteriore usus fortuna, in bellum, anno sequenti, profectus *Franciscus*, insigni ea victoria, cuius nobis in *Balthasaris Batthyáni* actibus fuit^{k)} mentio, potitus cum reliquis est. Ac vix sane, sive iusta expeditio, sive procuratio in hosticum a nostris suscipiebatur, quin unacum *Zrinio*, *Batthyanio*, et *Palfio*, duceret *Nadasdus*. Interfuit nimirum, acri illo proelio, quod ad pontem Comaromiensem, *Palfy*, anno MDLXXXVII. primo vere, adversus Albenses Turcas, secundo Marte^{l)} depugnaverat, cuius pugnae successu animatus, *Coppanum*,² singulari, et inusitato stratagemate, interceptit: nos rei gestae historiam, in oppidi descriptione^{m)} dedimus, ut ei iam recognoscendae supersedeamus. Fuit *Franciscus*, et eius victoriae pars oppido eximia, qua *Sasvares*,³ Szigethi praefectus, fusus fugatusque a *Zrinio*, et *Batthyanio* est. Prolixe rem atque ita meminit ISTVÁNFFIUS,ⁿ⁾ ut laudes *Nadasdii*, *Zrinianis* iuxta et *Batthyanianis* exaequet. [p. 215.]

g) Artic. XVIII.

h) Artic. XXVIII.

i) Isthoc Membro §. XXIII.ⁱ ex ISTVÁNFFII Lib. XXV. p. 552, 42.

k) Eodem Membro §. eodem, et apud ISTVÁNFFIUM, loco citato, p. 553.

l) Vide ISTVÁNFFIUM Lib. XXVI. p. 564. et membro hocce eodem §. XXIV.

m) In historia Comitatus Simigiensis Parte Speciali Membro I. De Processu Kaposiensis⁴ Sect. I. N°. III.⁵ §. III.ⁱⁱ Conf. ISTVÁNFFY p. 565.⁶

n) Libro XXVI. p. 576. sequ.ⁱⁱⁱ

¹ addiderim erat ² corr. ex *Copponanum* ³ corr. ex *Sasváry* sec. ISTVÁNFFY 1622. p. 576. unde scilicet haec Belio innotuerunt ⁴ corr. ex *Copponanensi* ⁵ corr. ex II. ⁶ corr. ex 505. sec. ISTVÁNFFY 1622.

ⁱ Vide in hac editione in pp. 320–321.

ⁱⁱ Vide Notitiam Comitatus Simigiensis in EFK Hist. I. ddd. pp. 83–89.

ⁱⁱⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. pp. 576–579.

§. LI.

Belli hos labores, subinde reipublicae cura interpolavit. RUDOLPHUS enim Caesar, uti male laceratum Regnum quoquomodo resarciret, et quod adhuc superabat, sartum retineret, tectumque, Comitiae Pisonium^{o)} Anno MDLXXXVII. indixit. Tametsi vero irritae,¹ partem maximam, fuerint Comitii eius² destinationes, suam tamen *Nadasdio*, ac reliquis, in definiendis regionis limitibus, procurationem fuisse admensam^{p)} ³ legas: tametsi

Rudolphus
Pisonium
Comitia
indicit:

*Nil iuvat, amisso claudere septa grege.*ⁱ

Illustrior postea, sequutis annis, recrudescente subinde bello, *Francisci*^{q)} fuit opera, ea potissimum, quam cum *Nicolao Palfio*⁴ et *Ioanne Kutasio*, RUDOLPHI cancellario, Pragae profectus,⁵ iniurias quippe *Hasanis*, quas ille regione ulteriori inferebat, †palam in commune collocavit: questus,⁶ [...] ⁷ ut patriam, et ope defensaret,⁸ et consilio, impense rogabat.† Hic, data conducendi militis facultate, opportunitatem omnem in acc[p. 216.] elerandis⁹ rebus sitam †cederet¹⁰ *Nadasdius*. Profecisset sane, ad retundendum hostis immanitatem, nisi militis *Germani* tardatio, qui se castris *Francisci* iungere debuerant, non lenta modo, sed inutilis etiam fuisset. Tanta enim, subito senescente autumno, imbrium vis supervenit, atque¹¹ *Savum* exundare fecit, ut castra, et tentoria impedimenta, aquis innarent, atque in immensum crescentibus, pereundum plerisque fuisset, nisi propra ab equitibus *Hungaris* occursum fuisset: qui iubente *Nadasdio*, pedites *Germanos*, et eorum mulierculas, quas pudenda consuetudine, secum circumferre solent, equorum clunibus sublatis, singulari beneficio, stagnantibus aquis eripuerunt. Ipsi certe *Nadasdiani*, iter illud, quod veniendo sex septemve diebus confecerant, vix integri mensis spatio revertendo superare potuerunt. Haec anno MDXCII. invito Marte administrata sunt. Successit inde annus MDXCIII., omnino fortunae secundioris; sed quam *Franciscus*, donec ad *Sisciam* res administraretur, suam facere sive noluit, sive non potuit.ⁱⁱ [p. 217.]

(Franciscus
Pragae
proficiscitur:)

(expeditionem
contra hostem
movet: sed
irrito conatu.)

^{o)} Eodem p. 580.

^{p)} Ibidem p. 581, 15.

^{q)} ISTVANFFIUS Libro XXVII. p. 599.¹² sequ.ⁱⁱⁱ

¹ corr. ex *initae* ² corr. ex *ei* ³ corr. ex *ad mensam* ⁴ add. sec. ISTVANFFY 1622. p. 599. ⁵ corr. ex *profecto*
⁶ *questus*, scilicet *iniurias*; hoc verbum in erroneo loco esse videtur ⁷ hic aliquid deesse crediderim
⁸ corr. ex *deffensaret* ⁹ verbum integrum erronee in pagina 216. descriptum ¹⁰ fortasse *crederet*, aut
credebat ¹¹ add. a nobis ¹² corr. ex 569. sec. ISTVANFFY 1622.

ⁱ *Proverbium incerti auctoris.*

ⁱⁱ *Hic historia familiae Nádasdy, et simul Pars Generalis interrumpitur; unde coniectare possis opus a Belio non esse perfectum. Vide etiam descriptionem manuscripti b, et caput IV. in praefatione nostra.*

ⁱⁱⁱ *Vide ISTVANFFY 1622. pp. 599–600.*

PARS II.
SPECIALIS¹
 COMITATUS CASTRI-FERREI

*PROOEMIUM.*²

Castriferrei Comitatus, omnium, quos Hungaria continet, facile diffusissimus est: neque enim praeter *Nitriensem*, et *Zempleniensem*, alios habet suppare. Dispescuere eum, sive primi metatores, sive rerum potentes alii, in quatuor processus, quos hic, praeter morem reliquae Hungariae, non, seu a situ, seu a locis, quae continent, insignioribus; sed ex nomine iudicis nobilium, qui unicuique processui, pro temporis ratione, praest, denominare moris est. Quae appellatio, quia neque certa satis est, neque diuturna, sed solo muneris iudicis nobilium spatio designata, rarissime triennium exsuperante definitur: placuit nobis, neque, credo, displicebit provincialibus, singulos processus, a metropolibus suis, cognominare; quippe, quod id nominis et constantius haeret, et diutius, estque tota passim Hungaria usitatum. [p. 218.]

MEMBRUM I.

de

Processu
Köszöghiensi

*PROOEMIUM.*³

Köszöghiensem dicimus, tum quod urbem cognomine metropolem⁴ habet, tum quod eadem undequaque circumfunditur. Cum enim ab arce *Leucha* termini eius coeperunt concurrere, ita pone alveum Rabae decurrunt, ut simul a vicinis Processibus aliis ambientur. Sed ab Comitatu Semproniensi fluviis, potissimum *Ablantz*, et *Répcze*, disternitur. Regio omnis ab Hungaris, patrio sermone, sed qui dialectum peculiarem referre videtur, loquentibus, colitur, quibus ager obtigit planus, et sementi haud inimicus. Sed vineis fere, si pauca quaedam loca excipias, destitutus. Morem in eo expromendo nostrum observabimus, ac, primo quidem, unicam eius, liberam, regiamque urbem, postea arces, oppida, castella, vicos denique, ea, qua poterimus, adcuracione, describemus. [p. 219.]

¹ corr. ex *Pars Specialis II.* ² add. a nobis ³ corr. ex *Proemium* ⁴ malim *metropolim*, uti Belius plerumque scribit

SECTIO I.

DE

Unica Libera Regiaque Urbe Köszögh.

S Y N O P S I S.

<i>Origo Urbis Köszögh: an sit Boica</i> §. I.	<i>Bocskaiano: Bethleniano: Rakocziano priori: Rakocziano posteriori</i> §. VII.
<i>Köszögum quando Hungariae adscriptum: pignori datur¹ a Matthia,² Friderico Caesari: bello commoto, id armis recipit: mortuo Matthia,³ Köszöghi fata</i> §. II.	<i>Situs Köszöghi:¹⁶ ab Istvanffio descriptus: arx urbi¹⁷ haerescens: de eius habitu, obsidionis tempore, Istvánffi locus</i> §. VIII.
<i>Obsidio Köszöghi, a Solymano frustra⁴ instituta</i> §. III.	<i>Aedes sacrae, quae in urbe sunt:¹⁸ urbis insingnia: arcis habitus humilis</i> §. IX.
<i>Historia obsidionis ex Iovio: Nicoliczae⁵ ad eam adparatus:⁶ Ibraimi contra insanae molitiones: civium, et praesidiariorum calamitosa conditio: novum in obsidione Köszöghi⁷ molimen Ibrahimi:⁸ impressio Turcarum in fissuras moenium irrita: qui eventus, ostento procuratus, credebatur: astuta Ibrahimi⁹ de Nicolicza inescando consilia: quomodo eliserit Nicolicza: sententia de re eadem Istvánffii</i> §. IV.	<i>Suburbia quae? totius urbis species testudinem refert</i> §. X.
<i>Nicoliczae¹⁰ ad Ferdinandum Caesarem, priores litterae,¹¹ de obsidione eadem exaratae</i> §. V.	<i>Quomodo¹⁹ Köszögum²⁰ in liberis, regiisque civitatibus²¹ relatum? Arcis, et ditionis eius²² possessores: cives Hungari sunt, et Germani: Hiencziorum dicitur²³ Germanis haerescens</i> §. XI.
<i>Litterae¹² Nicoliczae ad Caesarem posteriores</i> §. VI.	<i>Ingenia litteris idonea: civium occupationes: proventus unde? vinearum, et reliqui agri situs, et ingenium</i> §. XII.
<i>Quid praeter obsidionis historiam ex epistolis Jurisicsii discitur: quaenam¹³ urbem post obsidionem¹⁴ calamitates presserint: quae eius fuerint fata¹⁵ bellis civilibus</i>	<i>Fructuum Köszögiensis agri praestantia: pretium, quod Persicis huiatibus ponitur</i> §. XIII.
	<i>Agri Köszögiensis proventus vix sufficiunt alendis civibus: quibus in ea difficultate iuventur artibus</i> §. XIV.
	<i>Urbis administrandae formula: civium mutua con[p. 220.]cordia: matrimoniorum eximia observantia: venusta feminarum species:</i>

¹ corr. ex datum sec. notam marginalem ² corr. ex Mathia ³ corr. ex Mathia ⁴ a ... frustra corr. ex frustra a Solymano sec. notam marginalem ⁵ corr. ex Nicolizae sec. notam marginalem ⁶ corr. ex adparatas ⁷ corr. ex Köszögi sec. notam marginalem ⁸ molimen Ibrahimi corr. ex Ibrami molimen sec. notam marginalem ⁹ corr. ex Ibrami sec. notam marginalem ¹⁰ corr. ex Nicolicae sec. notam marginalem ¹¹ add. sec. notam marginalem ¹² corr. ex literae sec. notam marginalem ¹³ corr. ex quae sec. notam marginalem ¹⁴ illam om. sec. notam marginalem ¹⁵ fuerint fata corr. ex fata fuerint sec. notam marginalem ¹⁶ corr. ex Köszögi sec. notam marginalem ¹⁷ corr. ex ubi sec. notam marginalem ¹⁸ in ... sunt corr. ex sunt in Urbe sec. notam marginalem ¹⁹ corr. ex quando sec. notam marginalem ²⁰ corr. ex Köszöghinum sec. notam marginalem ²¹ corr. ex urbibus sec. notam marginalem ²² corr. ex huius sec. notam marginalem ²³ corr. ex diterium

<i>virorum quorundam vinolentia: facetum lu- cripetarum axioma: Köszögiensium¹ quo- rundam² sobrietas</i>	§. XV.	<i>An Ringum Abarum fuerit Köszögh:³ Lazii sententia⁴</i>	§. XVI.
---	--------	---	---------

§. I.

*Origo urbis
Köszögh:*

an sit Boica?

KÖSZÖGH, unica Comitatus huius civitas, incertam habet nomenclaturam. Vero simile est ab angulo montium, quibus partim ab Austria, partim a Sempronensi Comitatu separatur, nomen hoc enatum esse. Quasi diceret, ANGULUM LAPIDEUM, in quo civitas sita est. Nugatur LAZIUS, qui ex *Ringo*, veteri *Avarum* arce, mutatis vocis syllabis, *Köszögum* vult derivare, indeque comites de *Güssingen*, haud profecto certiori nomenclatione, quam dum idem rivum *Gyöngyös*, seu *Günzium*, a *Mogetina* nomen accepisse asseverat.¹ *Gyöngyös* enim *gemmeum* significat Hungaris, quod Germani^{a)} ob ignorantiam pronuntiationis *Günz* efferunt. Hinc et civitas nostra a Germanis *Günz* dicitur, a rivulo isthoc gemmeo, qui ex Alpibus, quae ex Austria in vicinas regiones euntibus transcendenda sunt, ortus, eandem fere adluit; sed uti nomen, ita origo eiusdem obscuritate [p. 221.] †devolvat. Sunt, qui a Romanis conditam putent, quorum opinio non plane infirma est, quia rudus⁵ adhuc ostendit, *Sabariam*, Romanorum coloniam, ad hanc usque civitatem extensam olim fuisse. Alii *Günzium* a *Boiis* exstructum⁶ esse coniectant. Quemadmodum *Sabariam* temporibus CAROLI MAGNI, non faciem modo aliam, sed etiam nomen a Germanis accepisse credit *Lazius*,^{b)} ⁱⁱ ita verisimile est *Günzium* quoque a *Boiorum* coloniis, quas *Carolus* pulsus *Avaribus* postliminio huc deduxerat, ex rudibus *Sabariae*, quae hucusque procurrebant, <esse erectum>.⁷ Quidquid huius sit, florente adhuc *Sabaria*, *Günzii* nulla, nec fama esse potuit, nec exstructio,⁸ quippe quod *Sabariae* magnitudo, *Günsii* quoque territorium ambiisse, nobis ultra veri simile certum sit. Ex eo autem tempore, quo⁹ reiectis *Avaribus*, *Carolus*, fines *Bavariae*, usque ad *Dravum* ultra *Arabonem* promovit, *Boii* istas ditiones perpetuo et retinuerunt, et multiplicarunt. Clare id ostendit *AVENTINUS*, dum a CAROLI MAGNI temporibus, ad *Heinricum* usque II. Imperatorem *Boios* heic sedisse regnassequae commemorat. [p. 222.]

a.) Vide *AVENT. Annal. Boior. Lib. IV. f. 256. et 257.*,ⁱⁱⁱ *Comment. Reip. Rom. Lib. XII. Sect. III.*¹⁰ *Cap. III.*^{iv} ¹¹

b.) *Conf. AVENT. I. c. et de dote S. STEPHANO, cum Gisala liberaliter data Lib. v. Cap. v. §. x.*¹² *p. 486., 13.*^v

¹ corr. ex *Köszöghiensibus* sec. notam marginalem ² corr. ex *aliquorum* sec. notam marginalem ³ corr. ex *Köszöghium* sec. notam marginalem ⁴ *exploditur* om. sec. notam marginalem ⁵ corr. ex *rudas* ⁶ corr. ex *exstructum* ⁷ *esse erectum* add. a nobis ⁸ corr. ex *exstructio* ⁹ corr. ex *quod* ¹⁰ *Sect. III.* add. a nobis sec. LAZIUS 1551. ¹¹ *III.* corr. ex *II.* sec. LAZIUS 1551. ¹² corr. ex *XC.* [?] sec. AVENTINUS 1710. p. 486.

ⁱ *Vide notam Belii a.)*

ⁱⁱ *Vide LAZIUS 1551. p. 1143.*

ⁱⁱⁱ *Vide AVENTINUS 1580. ff. 256–257.*

^{iv} *Vide LAZIUS 1551. pp. 1146–1148.*

^v *Vide AVENTINUS 1710. p. 486. Quid vero num. 13. in fine notae significet, non satis constat.*

§. II.

Coniecturae quoque locus est, urbeculam hanc tamdiu Boios retinuisse, donec a HENRICO II. S. STEPHANO, in dotem *Gisalae*, cum reliquis oppidis tradita est. *Infra Litham* inquit Scriptor Boiicus¹ *nunc pars Hungariae¹ est. D. enim Henricus II.² Caesar Augustus, Regulus Boiorum III.³ Stephano Regi, Gisalae, sororis⁴ suae marito, quo facilius gens effera religionem nostram reciperet, quasdam urbes Boiorum, regnique⁵ Bavariae,⁶ quae infra Litham sitae sunt, quasi dotis nomine tradidisse⁷ legitur. Nempe Posonium, seu⁸ Vratislaburgium, Sempronium, Oedenburgum,⁹ et alia huiusmodi oppida. Inter quae et Köszögium pertinuisse cum ratione colligitur. Non tantum enim inter Boiorum oppida tunc pertinuit, sed etiam cum iisdem fere oppidis vicissim ad FRIDERICUM Imperatorem a MATTHIA¹¹ vi pignoris translatum est. ISTVANFFIUS,^{c)} *fuit*,¹² inquit, Köszögum¹³ *semper iuris Pannonici, nisi quod transactione inter Fridericum Imperatorem, et Matthiam¹⁴ regem, pro diademate regio inita, ad Austriam inter quinque alias arces pigno*[p. 223.]*ri traditum fuit. Sed recuperatum rursus a MATTHIA¹⁵ est. Enim vero cum Fridericus promissis stare nollet, MATTHIAS,¹⁶ collecto exercitu, bellum eidem indixit, occupatoque Sempronio, et reliquis oppidis, ad obsidendum inquit BONFINIUS^{d)} ¹⁷ Köszög¹⁸ *oppidum contendit, idque sine magno negotio Hungariae restituit. Sed haud diu postea, in potestate regis Hungariae superavit. Mortuo namque MATTHIA,¹⁹ novae defectiones, direptiones et incendia cum in aliis regni partibus, tum in nostro Comitatu fiebant.*^{e)} Recidit tunc procul dubio et KÖSZÖGIUM ad Caesarem; saltem MAXIMILIANO provinciam depopulante, diu multis molestiis et calamitatibus vexatum fuit. Sed mox *Alba, Veszpremio, Vasonio, et Sabaria* recuperatis, Köszögium simul requievit. Certe, *Vladislao* paruit, sed nihilominus iure civitatis Austriae ditioni relicto. Eadem ratione et LUDOVICUS II. oppido potiebatur, qui sane administrandae urbis modus, duravit usque sec. XVIII. initia. Tunc enim publica lege cautum lego, ut Köszögium omni iure Hungariae adseratur. *Kabold, Köszögh,²¹ et Borostyánkő, quia ad Hungariam pertinent, tam in* [p. 224.] *contributionibus, quam aliis regni oneribus non Austriacae, sed Regni Hungariae iurisdictioni²² et legibus subiaceant, et Comitatus in-*corporentur, quemadmodum habent verba decreti ad annum MDCVIII.^{f)} Sed res ea diu extracta fuit, donec, pro eo ac iustum erat, consummaretur. Hinc renovatae toties**

*Köszögium
quando
Hungariae
adscriptum?*

*pignori datur
a Matthia,¹⁰
Friderico
Caesari:*

*bello commoto,
id armis
recipit.*

*Mortuo
Matthia,²⁰
Köszöghi fata.*

c) ISTVANFF. Libro XI. fol. 178.²³

d) Decad. IV. Lib. VI. f. 620.

e) Conf. BONFINIUS Decad. V. Lib. I. f. 685.

f) Artic. VII. post Coronationem.ⁱⁱ

¹ AVENTINUS 1710. p. 306. *Ungariae* ² corr. ex III. sec. AVENTINUS 1710. l. c. ³ add. a nobis sec. AVENTINUS 1710. l. c. ⁴ corr. ex *sorori* sec. AVENTINUS 1710. l. c. ⁵ corr. ex *Regniquae* sec. AVENTINUS 1710. l. c. ⁶ AVENTINUS 1710. l. c. *Boiariae* ⁷ add. a nobis sec. AVENTINUS 1710. l. c. ⁸ add. a Belio ⁹ AVENTINUS 1710. l. c. *Oedenburgium* ¹⁰ corr. ex *Mathia* ¹¹ corr. ex *Mathia* ¹² ISTVÁNFY 1622. p. 178. *fuitque* ¹³ verbum a Belio insertum, vide ISTVÁNFY 1622. l. c. ¹⁴ corr. ex *Mathiam* ¹⁵ corr. ex *Mathia* ¹⁶ corr. ex *Mathias* ¹⁷ corr. ex *Bonffinius* ¹⁸ BONFINI 1581. p. 620. *Kewzogh* ¹⁹ corr. ex *Matthia* ²⁰ corr. ex *Mathia* ²¹ NOVELLAE 1698. p. 10. *Közeg* ²² corr. ex *ditioni* sec. NOVELLAE 1698. l. c. ²³ corr. ex 3. sec. ISTVÁNFY 1622.

ⁱ Vide AVENTINUS 1710. p. 306. *Hanc enim editionem supra in nota b.) Belius citavit.*

ⁱⁱ Vide NOVELLAE 1698. p. 10.

talesque^{g)} sanctiones, quibus, cum plures aliae ditiones, tum imprimis Kőszögiensis re-
petebantur: donec tandem a FERDINANDO III. res ea confecta est penitus; id, quod sta-
tus, et ordines, insigni, eaque publica gratiarum actione prosequi, pulchrum existima-
bant. Nam ita reperio:^{h)} *Quod¹ Sua Sacratissima Maiestas iuxta tenorem articuli LXXI.
anni MDCXLVII. certa dominia ad Austriam possessa, videlicet Kőszög, Günz,² Szarukö,³
aliter Hornstein,⁴ Borostyánkő, aliter Bernstein⁵ et Kis Marton, sive Aisenstadt,⁶ regno incor-
porare huic⁷ dignata est, pro eo Suae Maiestati status, et ordines immortales habent gratias, et
ulterius decernunt, ut dominia eiusmodi, veluti iam regno incorporata, legibus, consuetudini-
bus, et constitutionibus⁸ adprobatis⁹ regni, subsint.* Ista de variis urbis iuribus dicenda erant.
[p. 225.]

§. III.

*Obsidio
Kőszöghi, a
Solymano
frustra
instituta.*

Celebris illa FERDINANDI, cum IOANNE vaivoda, pro Hungariae regno contentio effecit,
ut *Solymannus*, IOANNEM Hungariae restitutus, praeteritis *Alba Regia, Papa, Sárvário*,
aliisque oppidis, quae *Ioanni* iam parebant, civitatem nostram obsideret. Praeerat ei,ⁱ⁾
Nicolaus Jurissitius, Segnia, Dalmatiae¹⁰ *maritima civitate oriundus, patricii ordinis, qui
multis ante annis, LUDOVICO rege superstite, ad merenda stipendia FERDINANDI se contulerat,
navata illi, multis in locis, forti, fidelique opera.*ⁱ Primum ei *Nicolicza* nomen fuit, Jurissitius
deinde vocabatur. Vir, cetera pius, fortis, et fide in Caesarem, nemini secundus. Etsi vero
nihil minus putabat, quam se a Turca obsessum iri, tamen nihil neglexit, quod ad defen-
dendam civitatem, fidemque probandam fieri oportere intellexisset. Muros antiquitate
collapsos reparavit, propugnacula communivit, tormenta suis undiquaque locis disposu-
it, atque auxilia a FERDINANDO tardius submissa, sed neque tantae calamitati suffectura,
suis ipse sumptibus auxit. Vix ista adparaverat *Jurissitius*, cum Turcae, urbi¹¹ circumfusi,
obsidionem, maiore, quam pro oppidi exilitate, impetu, exorsi sunt. [p. 226.]

^{g)} Vide Decret. Anni MDCXXII.¹² Art. LXII., Anni MDCXXV.¹³ Art. XXXVII. et MDCXXXV. Art. LX., Anni
MDCXXXVIII. Art. XXXVIII., Anni MDCXLVII. Art. LXXI.

^{h)} Decreto Anni MDCXLIX.¹⁴ Art. xxv.ⁱⁱ

ⁱ⁾ Conf. ISTVÁNFFIUS Hist. Lib. XI. f. m. †III. et II2., † m. 178.¹⁵

¹ hic verbum *porro* a Belio om., cf. NOVELLAE 1698. p. 214. ² *Kőszög, Günz* NOVELLAE 1698. l. c. *Kőszegh, sive Ginz* ³ NOVELLAE 1698. l. c. *Szarukö* ⁴ corr. ex *Hennstein* sec. NOVELLAE 1698. l. c. ⁵ NOVELLAE 1698. l. c. *Pernstein* ⁶ NOVELLAE 1698. l. c. *Eisenstadt* ⁷ *regno incorporare huic* NOVELLAE 1698. l. c. *regno huic incorporare* ⁸ *consuetudinibus et constitutionibus* NOVELLAE 1698. l. c. *constitutionibus et consuetudinibus* ⁹ NOVELLAE 1698. l. c. *approbatis* ¹⁰ corr. ex *Dalmatia* sec. ISTVÁNFFY 1622. p. 178. ¹¹ corr. ex *urbe* ¹² corr. ex *MDCXXI* sec. NOVELLAE 1698. p. 67. ¹³ corr. ex *MDXXV* sec. NOVELLAE 1698. pp. 92, et 102. ¹⁴ corr. ex *MDCLIX*. ¹⁵ corr. ex 179. sec. ISTVÁNFFY 1622. p. 178.

ⁱ *Haec ex Istvánffio sunt citata. Vide notam Belii i.).*

ⁱⁱ *Vide NOVELLAE 1698. p. 214.*

§. IV.

Eleganter, et in compendio obsidionis historiam complexus est PAULUS IOVIUS, ^{ii.)} scitus omnino scriptor, tametsi auditionum iusto studiosior. Dabimus eius verba, ut hominis exteri testimonio, fidem relationi praestruamus. Ita vero, dum profectionem *Solymanni* in Styriam susceptam describit, *In eo, inquit, itinere Günzium¹ excurrit, quod Nicolicza,² vir fortis, domestico potius, quam externo praesidio tuebatur. Id est oppidum, non longe ab urbe Sabaria, in plano positum quadrato, nec magno ambitu, et modicis quidem moenibus cinctum, tenue opibus, et prorsus ignobile, nisi ab ignominia Turcarum claritatem accepisset. Igitur Nicolicza,³ reffectis⁴ propugnaculis, repurgata fossa, oppidanis, et paucis militibus, animo confirmatis,⁵ vel ob id praecipue, quod in Turcarum castris nulla essent tormenta muralia, vires, minasque tanti hostis contemnere, seque ad extremum rerum exitum tueri constituit, ut inde bellicae virtutis et constantiae⁶ habiturus famam, aut si cum oppido cadendum foret, Pannoniorum fidei, et fortitudinis praeclaram speciem editurus. Ibramus⁷ ipse [p. 227.] bassarum princeps, cui Solymanus,¹⁰ quod nemini unquam ab Ottomannis¹¹ datum meminerant, supremi imperii potestatem communicarat,¹² ad Günzium¹³ profectus, Nicoliczae¹⁴ fidem, promissis, et minis¹⁵ pertentat: noverat enim hominem Ibrahimus,¹⁶ dum ille Byzantii munere legationis¹⁷ fungeretur, eumque veluti virum fortem, et¹⁸ industrium, sibi et Solymano¹⁹ conservare, quam omnino perdere cupiebat: sed cum Nicolicza²⁰ nihil pacatum, nihil²¹ demissum responderet: copiae innumerabiles in coronam moenibus admoventur; aguntur tribus in locis cuniculi, ut subditis ignibus, moenia ab imo disrupta frangerentur. Ceterum²² cum discisso, et proriente muro, Günziani²³ praesentibus animis introrsus munitiones exstruerent,²⁴ et cuniculis diligenter, vel a feminis,²⁵ obviam iretur, ac in statione, ubi periculum posceret, audacter consisterent, et multi utrinque²⁶ tormentariis²⁷ glandibus peterentur: Ibrahimus²⁸ agmina asaporum, atque idem²⁹ ianiceros³⁰ praetorianos, ad eam muri³¹ partem convertit, quae meridiem spectat; a septemtrionibus³² vero, ubi multi passim colles exurgunt, oppidoque imminent, curulia³³ tormenta perducit, eo consilio, ut terga propugnantium hostium, ab excelsioribus locis, intercedente oppido, verberaret. Ea res, non statim adversa,³⁴ magnum Günzianis³⁵ adtulit³⁶ [p. 228.] detrimentum, quum eodem tempore adversi sclopetariorum,³⁷ et sagittariorum*

*Historia
obsidionis ex
Iovio:*

*Nicoliczae
ad eam
adparatus.*

*Ibraimi⁸
contra insanae
molitiones⁹*

*civium, et
praesidiario-
rum calami-
tosa conditio:*

ii.) Libro xxx. p. m. 424. seqq.¹

¹ IOVIUS 1567. II/I. p. 424. *Gumtium* ² IOVIUS 1567. l. c. *Nicolizza* ³ IOVIUS 1567. II/I. p. 425. *Nicolizza*
⁴ corr. ex *resectis* sec. IOVIUS 1567. l. c. ⁵ corr. ex *confirmatus* sec. IOVIUS 1567. l. c. ⁶ *et constantiae* add.
a nobis sec. IOVIUS 1567. l. c. ⁷ IOVIUS 1567. l. c. *Habraimus* ⁸ corr. ex *Ibrami* sec. synopsis ⁹ corr. ex
molitionis sec. synopsis ¹⁰ IOVIUS 1567. l. c. *Solymanus* ¹¹ IOVIUS 1567. l. c. *Ottomannis* ¹² corr. ex
communicaret sec. IOVIUS 1567. l. c. ¹³ IOVIUS 1567. l. c. *Guintium* ¹⁴ IOVIUS 1567. l. c. *Nicolizzae* ¹⁵ corr.
ex *minus* sec. IOVIUS 1567. l. c. ¹⁶ IOVIUS 1567. l. c. *Habraimus* ¹⁷ pro *munere legationis* IOVIUS 1567. l.
c. *legationis munere* ¹⁸ IOVIUS 1567. l. c. *ac* ¹⁹ IOVIUS 1567. l. c. *Solymano* ²⁰ IOVIUS 1567. l. c. *Nicolizza*
²¹ IOVIUS 1567. l. c. *nihilque* ²² IOVIUS 1567. l. c. *caeterum* ²³ IOVIUS 1567. l. c. *Guintiani* ²⁴ IOVIUS 1567. l.
c. *extruerent* ²⁵ IOVIUS 1567. l. c. *foeminis* ²⁶ corr. ex *undique* sec. IOVIUS 1567. l. c. ²⁷ corr. ex *tormentorii*
sec. IOVIUS 1567. II/I. p. 426. ²⁸ IOVIUS 1567. l. c. *Habraimus* ²⁹ IOVIUS 1567. l. c. *item* ³⁰ IOVIUS 1567. l.
c. *ianizeros* ³¹ corr. ex *mari* ³² IOVIUS 1567. l. c. *septemtrionibus* ³³ IOVIUS 1567. l. c. *curulia* ³⁴ IOVIUS
1567. l. c. *animadversa* ³⁵ IOVIUS 1567. l. c. *Guintianis* ³⁶ IOVIUS 1567. l. c. *attulit* ³⁷ IOVIUS 1567. l. c.
sclopetariorum

¹ Vide IOVIUS 1567. II/I. pp. 424–426.

Novum, in
obsidione
Köszöghi,
Ibrahimi
molimen:

Impressio
Turcarum
in fissuras
moenium
irrita:

multitudinem vix ferre possent; aversi vero plumbeis pilis sternerentur.¹ At Nicolicza,² quamquam³ suorum clade percussus, sese non deserit, sublataque ex aedificiis magna tabularum, atque asserum multitudine, perpetuam munitionem introrsus a muro pedes duodecim erigit, qua milites protecti atque occultati⁴ commeando, et propugnando consistere possent. Eo subituario opere perfecto, Turcae incertis demum ictibus tabulata petebant, ita, ut pauci, et casu quidem, interirent; sed quotidie non parvus numerus feminarum,⁵ puerorum, et senum vulnerabatur, qui conclusi domibus, cum parandis alimentis, tum sauciis percurandis vacabant, quod in ligneas domos, frequentes pilae, terebratis repente tabulatis, in nihil tale exspectantes⁶ inciderent. Satis profecto calamitatis, cum maior in paucitate iactura esse consueverit. Postea novum Ibrahimi in obsidendo oppido molimen narrat IOVIUS.¹ Interim Ibrahimus,⁷ cum plures dies irritum conatu, in oppugnatione Günzii⁸ contrivisset, quod abscedere incepto,⁹ neque Solymanni,¹⁰ neque suae dignitatis esse statuebat, duo inusitatae magnitudinis propugnacula ante fossam erexit; haec non murum [p. 229.] modo, verum et turrim, quae erat in angulo ad Austrianam portam, altitudine superabant ea etiam ratione muri angulum complexus, ut¹¹ ex primo quod erat latius, et excelsius, frontem hostium verberaret, et ex secundo per obliquum ipsorum latera peterentur. Ea¹² continenti totius exercitus labore, quatuor omnino diebus fuere constituta, et in summam educta altitudinem, ut hinc etiam Turcarum †altitudinem¹³ aestimare liceat. Imperatum enim fuerat singulis prope equitibus, omnibusque sarcinariis iumentis, ut caesam asaporum securibus materiam e proximis silvis¹⁴ in castra conveherent. Scapos enim ramorum magnorum, aut discissarum arborum, decisis frondibus, aequali, et ea quidem tricubitali longitudine ita collocabant, ut alternis ordinibus modo recta, et modo obliqua serie alteri scilicet alteris impositis, ingentem lignorum struem efficerent, ad¹⁵ effigiem latissimae turris, e qua non modo, qui in muro consisterent, sed et qui intra oppidum vagari vellent, a sclopetariis,¹⁶ et sagittariis conficerentur. Nullam, geminae huius molis, apud ISTVÁNFFIUM mentionem reperio, scrupulosius obsidionem describentem,ⁱⁱ ut suspicari pronum sit, aut ex [p. 230.] ore NICOLICZAE, cum quo Viennae aliquantisper convixit, aut ex sermonibus, qui vulgo circumferrebantur, id IOVIUM accepisse. Inde, quae obsessorum fata fuerint, pergit scribere.ⁱⁱⁱ Eo opere incredibili celeritate perfecto, repletaque fossa, et compluribus in muro occisis, et vulneratis, Turcae, qua murum disruptum cuniculo¹⁷ diximus, in oppidum impetum fecerunt, quibus irrumpentibus Nicolicza,¹⁸ quantas habebat copias, uti¹⁹ in extremo conatu necesse erat, haud cunctanter opposuit. Sed cum iam prope intra murum pervaderent²⁰ praetoriani, tantus sublatus est clamor, cum eiulatu, ab imbelli puerorum, et feminarum²¹ multitudine, ut stupefacti potius, quam territi, impetum represserint. Ea cunctatio sicuti subeuntes tardavit,

¹ hic sententia una (*erant ea tormenta... singulis veherentur*) a Belio omissa, cf. IOVIUS 1567. l. c. ² IOVIUS 1567. l. c. Nicolizza ³ IOVIUS 1567. l. c. quamquam ⁴ corr. ex occultati sec. IOVIUS 1567. l. c. ⁵ IOVIUS 1567. l. c. foeminarum ⁶ IOVIUS 1567. l. c. expectantes ⁷ IOVIUS 1567. II/I. p. 429. Habraimus ⁸ IOVIUS 1567. II/I. p. 430. Guintii ⁹ IOVIUS 1567. l. c. incepto ¹⁰ IOVIUS 1567. l. c. Solymani ¹¹ corr. ex et sec. IOVIUS 1567. l. c. ¹² corr. ex et sec. IOVIUS 1567. l. c. ¹³ sic et in Iovio, cf. IOVIUS 1567. l. c.; fortasse menda typogr. pro multitudinem ¹⁴ IOVIUS 1567. l. c. sylvis ¹⁵ corr. ex et sec. IOVIUS 1567. l. c. ¹⁶ IOVIUS 1567. l. c. sclopetariis ¹⁷ disruptum cuniculo IOVIUS 1567. l. c. comm. ¹⁸ IOVIUS 1567. l. c. Nicolizza ¹⁹ corr. ex et sec. IOVIUS 1567. l. c. ²⁰ corr. ex pervadere sec. IOVIUS 1567. II/I. p. 431. ²¹ IOVIUS 1567. l. c. foeminarum

ⁱ Vide IOVIUS 1567. II/I. pp. 429–430.

ⁱⁱ Descriptionem obsidionis apud Istvánffy vide in ISTVÁNFFY 1622. pp. 178–181.

ⁱⁱⁱ Vide IOVIUS 1567. II/I. pp. 430–431.

ita animos propugnantibus in immensum adauxit. Natura enim fit, ut homines tum maxime audeant, cum repente commutata fortuna timere desierint. Eo modo, cum praefecti cohortium, milites castigando, atque item verberando, nihil profecissent, pugnae finis impositus est. Iniicit IOVIUS miraculi mentionem, quam et apud ISTVÁNFFIUM legas,ⁱ et cuius obtutu territi hostes, segnius primum instare, postea et retro cedere, occeperint.ⁱⁱ Referebant Turcae, se integri erumpentis¹ ab arce praesidii strepitum, clamoremque putasse, equitemque, districto gladio, ipsis subeuntibus, comminantem in aere conspexisse, eam procul dubio² extitisse D. Martini speciem, qui [p. 231.] Sabarienses³ omnibus dubiis temporibus certo tutelari numine conservasset. Ceterum⁴ eius miraculi fides apud Nicoliczam⁵ relinquetur, a quo demum obsidione liberato, Vienna, eam rem, longa percunctatione didicimus. Ista de operosa, sed irrita tamen Günzii obsidione IOVIUS. Egregie hinc Ibrahimis artes, quibus NICOLICZAM circumvenire nitebatur, astuta praeterea huius consilia expromit.ⁱⁱⁱ Ibrahimus⁶ pudore, atque ira vehementissime conturbatus, dum vi Nicolizae⁷ animum pervincere nequit, honestissimis oblatis conditionibus expugnat: data enim fide publica, evocatum ad se in castra, cum summo honore verborum eius virtutem commendare coepit, rogavitque, ut fortunae periculum facere desineret, oppidum se in eius potestate⁸ relicturum, si in verba Solymani⁹ iuraret, et in speciem praesidii aliquot Turcae veluti tradito oppido reciperentur. Nicolicza,¹⁰ qui ex octingentis strenuis defensoribus, vix tertiam partem, atque eam confectam vigiliis, et vulneribus debilitatam sibi meminerat superesse,¹¹ omnino transigendum existimavit. Quid enim optatius accidere poterat, quam ipsum cum praeclara fide, virtutisque laude retinere oppidum? et cum sola verborum inanium iactura, tantam suorum multitudinem, supremo metu, atque periculo liberare? quum in colloquio nullum timorem praeferret, et praesidii vires effuse mentiando adaugeret, affirmavit¹² se antea oppidum dedere paratum fuisse ob [p. 232.] amicitiam Byzantii initam; sed semper fuisse prohibitum, quo minus votum impleret, a Germanis, et Hispanis feris, violentisque hominibus, qui in praesidio essent, eos quoque tum, vel exorantibus pueris et feminis,¹³ ut ipse exiret, aegerrime permisisse: itaque, se polliceri, Turcis omnibus, qui illac transirent, amicum fore, iisque, quos posset commeatus, ex copia, attritae regionis, praebiturum liberaliter, et Ottomannicum vexillum in summa turri¹⁴ praefixurum: id vero, quod ad Turcas introducendos pertineret, uti¹⁵ dediti oppidi, acceptique praesidii species praeberetur, se praestare omnino cupere, sed plurimum vereri, ne a Germanis, ac Hispanis, qui Turcicum sanguinem, inducti religionibus, maxime sitirent, tumultu facto, discerperentur, ut demum violato iure gentium, et corrupta spe deditiois, ad funesti belli discrimina sit redeundum: debere eum, qui maximis eo bello rebus gerendis immineret, ut se inde explicaret sponte dediti, et in veterem amicitiam recepti, voluntate, et fide, contentum esse.¹⁶ Ad extremum Ibrahimus,¹⁷ virtute atque

*qui eventus,
ostento
procuratus,
credebatur:*

*astuta
Ibrahimi de
Nicolicza
inescando
consilia.*

*quomodo
eliserit
Nicolicza:*

¹ corr. ex erumpentes sec. IOVIUS 1567. l. c. ² procul dubio IOVIUS 1567. l. c. proculdubio ³ IOVIUS 1567. l. c. Sabarienses ⁴ IOVIUS 1567. l. c. caeterum ⁵ IOVIUS 1567. l. c. Nicolizzam ⁶ IOVIUS 1567. l. c. Habraimus ⁷ IOVIUS 1567. l. c. Nicolizae ⁸ se... potestate IOVIUS 1567. l. c. in eius potestate se ⁹ IOVIUS 1567. l. c. Solymani ¹⁰ IOVIUS 1567. l. c. Nicolizza ¹¹ meminerat superesse IOVIUS 1567. l. c. comm. ¹² IOVIUS 1567. II/I. p. 432. affirmavit ¹³ et feminis IOVIUS 1567. l. c. ac foeminis ¹⁴ IOVIUS 1567. l. c. turre ¹⁵ IOVIUS 1567. l. c. ut ¹⁶ hic verba nonnulla (sicuti ipse... fidei commisisset) haud scio an ob negligentiam copistae ex textu Ioviano omissa, cf. IOVIUS 1567. l. c. ¹⁷ IOVIUS 1567. l. c. Habraimus

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 180.

ⁱⁱ Vide IOVIUS 1567. II/I. p. 431.

ⁱⁱⁱ Vide IOVIUS 1567. II/I. pp. 431–433.

sententia
de re eadem
Istvánffy.⁴

astu Nicolizae¹ superatus, id tantum impetravit, ut ianicseriorum² decuriam intra portae limen admitteret, quibus introductis, et Illyrica lingua ad potandum vinum, cuius ea gens est avida, comiter invitatis, et sibi et Ibrabimo,³ cumulatissime satisfecit, cum neque Germanos, neque [p. 233.] Hispanos in praesidio habuisset. Aliter paulo Turcarum hunc in oppidum ingressum, ISTVANFFIUS descripsit,ⁱ qui ingressi, inquit, ubi muros conscendissent, ac sublata voce, numen coeleste⁵ suo more⁶ invocassent, vexillum purpureum, in medio litteris arabicis, albi coloris acu pictis conspicuum, ibidem reliquerunt, et mox in castra abierunt. Quod quidem vexillum hodie quoque in templo oppidi servatum, nos etiam vidimus. Ad eum modum servatum, ea tempestate, oppidum fuit.

§. V.

Nicolizae ad
Ferdinandum
Caesarem, pri-
ores litterae,⁷
de obsidione ea-
dem, exaratae.

Descriperamus, iam praeunte IOVIO, obsidionis historiam, cum fato, ut credimus, meliore, in epistolas incidimus, a NICOLICZA ad FERDINANDUM, de eadem hac obsidione datas: quas ideo, ne intercidant, et historicorum, quorum fidem sequuti sumus, sive errores, sive lacunas emendent, atque expleant, hic exstare volumus, obtestati lectorem benevolum, ne dictionis ruditate, qua sunt conscriptae, offendatur, quin potius meminerit, a milite perfectas⁸ esse, qui acinacem vibrare didicerit, non aequo stilum vertere. Prima in hunc modum habet:ⁱⁱ

SERENISSIME REX!⁹

Clementissimae¹⁰ Maiestati¹¹ Vestrae, humillima [p. 234.] mea, et debita servitia imprimis¹² commendo. Satis tempestive, Serenissime Rex, a Maiestate Vestra, et eiusdem Capitaneo Supremo, et consiliariis bellicis, secundum obligationem Maiestatis Vestrae ad arcem istam auxilium requisivi, nullum tamen mihi, neque parvum, neque magnum deputatum est. Ego tamen nihilominus, Clementissime Rex, totius reipublicae Christianae, et Maiestatis Vestrae commodum, et felicem rerum suarum successum fideliter sum praemeditatus, et propter ea¹³ vitam meam, ac bona, et nonnihil etiam ulterius exponere non dubitavi. Aliquot millia

¹ IOVIUS 1567. l. c. Nicolizae ² IOVIUS 1567. l. c. ianizerorum ³ IOVIUS 1567. II/l. p. 433. Habraymo ⁴ corr. ex Istvánffy ⁵ ISTVÁNFFY 1622. p. 181. celeste ⁶ suo more ISTVÁNFFY 1622. p. 178. more suo ⁷ corr. ex Literae ⁸ corr. ex profectas ⁹ Ante titulum in Copia Hevenesiana (EK Coll. Hevenes. Tom. 58. pp. 59–62.) haec leguntur: *Scriptis ex obsidione Anno 1532. post quae fuit 22. Augusti. Epistola quam Egregius Dominus Nicolaus Jurosyths Serenissimo Romanorum Hungariae et Bohemiae etc. Regi Ferdinando scripsit: post relictam obsidionem arcis suae Güns Hungarico sermone Keöszögh vocatae, ab Imperatore Turcarum Solimano Anno Domini 1532.* ¹⁰ Copia Heven. p. 59. clementissime domine ¹¹ corr. ex Maiestatis ¹² Copia Heven. l. c. inprimis ¹³ Copia Heven. l. c. propterea

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 181.

ⁱⁱ Haec epistola Nicolai Iurisich d. 22. Aug. 1532. data esse in fine legitur; cuius vero in versione Germanica typis expressa die 28. Aug. eam esse promulgatam videas. Vide JURISICS 1532. Quidquid eius est, eadem epistolae conversio Latina in collectione Hevenesiana (EK Tom. 58. pp. 59–62.), atque editione epistolarum procerum Hungariae a Georgio Pray concinnata (PRAY 1805–1806. II. pp. 22–29.) invenitur; unde satis apparet eadem conversione (iam ante aetatem Belii confecta) Prayum et Belium usos esse. Notandum est in copia Hevenesiana atque in editione Prayana haud absimiliter d. 22. Aug. litteras esse datas legi posse. Belii textum cum copia Hevenesiana contulimus.

mulierum, puellarum, ac puerorum, et inter illos senes multi, ad civitatem istam, ut immanissimam Turcorum tyrannidem, et mortem fugerent, confluerunt. Et ego oppidum tam humile,¹ a tam crudelissimo, et potentissimo hoste, Turcarum Caesare, et illius potestate, qua civitatem istam iam personaliter obsedit,² defendere attentavi, non propterea, quod ab illius potestate me posse defendere putarem, verum ut illum hic aliquandiu,³ dum Maiestas Vestra cum Christianissimo Rom. Imperatore, fratre suo charissimo, et aliis Christianis principibus congregati Turco obviare, et Dei O. M. auxilio, resistere possent, remorarer, et propterea, inquam, periculo apertissimo, et morti me exposui, quod Deus animae meae secundum misericordiam suam prodesse velit, et benigne eam iudicare dignetur. [p. 235.]

Quamvis autem haud dubie antea Maiestas Vestra de Turcarum Caesare, quanta cum potestate, et quam⁴ strenue me invadere, et civitatem obsidere coeperit, satis informata sit: ego nihilominus⁵ ab initio verissimam praesentibus litteris meis Maiestati Vestrae transmitto informationem.⁶ Hodie Maiestas Vestra sciat esse 22. diem,⁷ qua⁸ civitatem Ibrahim⁹ bassa obsidere incepit:¹⁰ post triduum vero Caesar ipse personaliter, et sui pedites eam, cum omnibus tormentis suis bellicis, et bombardis,¹¹ totam circumcinxerunt; tormenta quoque, quae falconetos,¹² et falcones¹³ nominant, in quatuor diversis locis, circum civitatem vallarunt.¹⁴ In vineis enim montanis, ex quibus arcem, et civitatem altitudine superavit, octo tormenta ita vallavit, ut illis tertio die omnes munitiones nostras,¹⁵ arcis et civitatis altiores ceperit.¹⁶ Postea a quatuor partibus civitatis, adiectis muro scalis, magna cum multitudine, irruptionem in civitatem nostram¹⁷ fecere, Servator tamen noster DEUS, illos, non istam solum,¹⁸ sed et alias quoque irruptiones undecim¹⁹ perdere ex sua benignitate clementer²⁰ ordinavit. quo confecto arcem, et civitatem in locis tredecim suffodit hostis,²¹ sed hic²² quoque benignissimus Pater noster Coelestis [p. 236.] effecit, ut praecipui nihil, hoc etiam tanto labore efficere potuerint. Post haec aliquot millibus fasciculorum ligneorum fossas civitatis replevere, et per hos²³ fasces in locis quatuor periculosos²⁴ murum suffodere, foramina pulveribus replevere,²⁵ et ad eruptionem quoque aliam milite ordinato pulverequae incenso²⁶ civitatem iterum fortissime sunt aggressi. Nos tamen benignitate Divina adiuti, refodiendo tantum malum,²⁷ prohibuimus. Et quamvis etiam hoc temporis spatio²⁸ quoque in locis quatuor scalas adiecissent, damno tamen magno ibidem a nostris accepto, retrocessere.²⁹ Postera autem die magna arte pulverem foraminibus, quae sub muro suffoderant (de quo multa scribenda essent³⁰), importarunt. Mane hora sexta, pedites caesareos³¹ cum quatuor agminibus sub propugnaculis suis, quae ex lignorum fasciculis in fossis³² instruxerunt,³³ apud muros steterunt, incussoque

¹ oppidum tam humile Copia Heven. l. c. civitatem tam humilem ² corr. ex obfundit sec. Copia Heven. l. c. ³ Copia Heven. l. c. aliquandiu ⁴ add. sec. Copia Heven. l. c. ⁵ Copia Heven. l. c. add. tum de illis omnibus ⁶ verissimam... informationem Copia Heven. l. c. verissimam informationem praesentibus litteris meis Majestati Vestrae transmitto ⁷ esse 22. diem Copia Heven. l. c. diem esse vigesimam secundam ⁸ Copia Heven. l. c. add. hanc ⁹ Copia Heven. l. c. Ibrahim (?) ¹⁰ Copia Heven. l. c. incepit ¹¹ et bombardis Copia Heven. l. c. bombardis et tentoriis ¹² Copia Heven. l. c. falconetas ¹³ Copia Heven. l. c. falkones ¹⁴ Copia Heven. l. c. vallare ¹⁵ munitiones nostras Copia Heven. l. c. nostras munitiones ¹⁶ Copia Heven. l. c. coeperit ¹⁷ Copia Heven. l. c. om. ¹⁸ istam solum Copia Heven. l. c. comm. ¹⁹ irruptiones undecim Copia Heven. l. c. comm. ²⁰ Copia Heven. l. c. clementissime ²¹ suffodit hostis Copia Heven. l. c. comm. ²² corr. ex haec sec. Copia Heven. l. c. ²³ Copia Heven. p. 60. has ²⁴ quatuor periculosos Copia Heven. l. c. periculosissimis ²⁵ corr. ex replere sec. Copia Heven. l. c. ²⁶ corr. ex incusso sec. Copia Heven. l. c. ²⁷ tantum malum Copia Heven. l. c. comm. ²⁸ temporis spatio Copia Heven. l. c. tempore ²⁹ Copia Heven. l. c. retro cessere ³⁰ scribenda essent Copia Heven. l. c. comm. ³¹ Copia Heven. l. c. Caesaris ³² in fossis Copia Heven. l. c. om. ³³ Copia Heven. l. c. construxerant

pulvere, murum, in longitudinem ulnarum sedecim, proiecere, atque illico unum peditum agmen post aliud¹ strenue, ac fortiter ad irruptionem adcurrerunt. Ego autem ita mihi ex gratia divina antea provideram, ut hostes nihil efficere, et damnum magnum, in eo congressu, a nostris visi sint² referre; hic [p. 237.] tamen ex servitoribus meis potiores, et hi, in quos³ cor meum, et omnem spem meam collocaveram, occidere.⁴ quibus confectis, hostes Turcae, per aliquot millia equorum⁵ onerariorum, et camelos, ligna ad duas partes civitatis adtulerunt,⁶ sepositoque⁷ illo post propugnacula, quae ex fasciculis construxerant, aliquot etiam millia hominum abiectorum deputarunt, qui magna industria ligna illa ad murum proiecerunt, ex illis montes duos, qui⁸ altitudine murum superarent, construxerunt. Neque in diem hodiernum feriantur, sed continuo ad montem illum perficiendum⁹ laborant. Super his montibus potiores suas bombardas manuales collocarunt, atque ita in arcem, et civitatem continuo exsagittant,¹⁰ et quamvis ego unam illorum montium nocte ista¹¹ incenderim, ipsi tamen potentissimum¹² ignem hunc exstinxere.

Sciat praeterea Maiestas Vestra, hostem iam in tribus locis muros civitatis fregisse; nos enim hoc ipsis¹³ prohibere nullo modo potuimus, eaque foramina ad irruptionem faciendam satis ampla, et sufficientia fuere, per duo ex illis iam aliquoties ingredi tentarunt, quod auxilio divino nostri illos fortiter prohibuere. Hodie quarta pomeridiana iterum adiectis sca[p. 238.]lis, in duobus locis, nos sunt adgressi,¹⁴ et signa ipsorum¹⁵ quatuor in muros ascendere,¹⁶ sed Deo ita¹⁷ disponente, accepto damno, retrocedere¹⁸ sunt coacti.

Nihil necesse arbitror esse, Serenissime Rex! describere, quot¹⁹ ignitorum²⁰ telorum millia, quanta etiam globorum ardentium multitudo, ex fundis continuo²¹ in civitatem iniiciantur. Ea tamen, ne quid efficerent,²² hucusque Omnipotens Deus benignissime prohibuit, tametsi nulla in civitate, et²³ arce domus lateritiis²⁴ tegulis, sed omnes ligneis²⁵ tectae, quamplures quod frumento, nondum triturato, quod coloni importavere, sint refertae.

Si Maiestas Vestra, quomodo provisus sim, et quales mecum milites in civitate habeam, scire velit, Maiestati Vestrae significo, me²⁶ hic secundum humilem meam conditionem, uti patrem familias decet, pauperculam²⁷ vitam transegisse, et me cum decem equis, armaturae gravioris,²⁸ et cum viginti octo Husaronibus²⁹ instruxisse, cum quibus postridie,³⁰ quam³¹ Turcarum Caesar civitatem istam cum omnibus copiis³² praeterisset (sed futurum opinabar) ad Maiestatem Vestram proficisci decreveram, ut et ego, tanquam servitor fidelis Maiestati [p. 239.] Vestrae in isto conflictu servire potuissem. Itaque arcem, pro mea paupertate,³³ satis provisam, cuidam bono, et honesto nobili conservandam dare volui; sed cum iam Caesarem civitatem istam obsidere velle aperte cognoscerem, et me hinc proripere satis tuto potuissem, propter causam in litteris superius³⁴ declaratam, aufugere nequaquam volui, sed hoc modo me in mortem tradere non dubitavi.

¹ corr. ex *illud* sec. Copia Heven. l. c. ² Copia Heven. l. c. *sunt* ³ Copia Heven. l. c. *quo* ⁴ corr. ex *accidere*; Copia Heven. l. c. *cecidere* ⁵ corr. ex *equarum* ⁶ Copia Heven. l. c. *attulerunt* ⁷ Copia Heven. l. c. *depositoque* ⁸ Copia Heven. l. c. om. ⁹ Copia Heven. l. c. *proficiendum* ¹⁰ corr. ex *exsagittant*; continuo *exsagittant* Copia Heven. l. c. *continue sagittant* ¹¹ Copia Heven. l. c. om. ¹² corr. ex *potissimum* sec. Copia Heven. l. c. ¹³ *hoc ipsis* Copia Heven. l. c. *illi hoc* ¹⁴ Copia Heven. l. c. *aggressi* ¹⁵ Copia Heven. l. c. *illorum* ¹⁶ *in muros ascendere* Copia Heven. l. c. *super muros extendere* ¹⁷ Copia Heven. l. c. om. ¹⁸ Copia Heven. l. c. *retro cedere* ¹⁹ corr. ex *quod* sec. Copia Heven. l. c. ²⁰ corr. ex *ingentium* sec. Copia Heven. l. c. *ubi ignitos* ²¹ Copia Heven. l. c. *continue* ²² corr. ex *officerent* sec. Copia Heven. l. c. ²³ Copia Heven. l. c. add. *in* ²⁴ Copia Heven. l. c. *latericis* ²⁵ Copia Heven. l. c. *lignis* ²⁶ corr. ex *ne* sec. Copia Heven. p. 6r. ²⁷ Copia Heven. l. c. *pauperculum* ²⁸ *armaturae gravioris* Copia Heven. l. c. comm. ²⁹ Copia Heven. l. c. *hussaronibus* ³⁰ Copia Heven. l. c. *postera die* ³¹ Copia Heven. l. c. *quibus* ³² Copia Heven. l. c. add. *suis* ³³ corr. ex *auctoritate* sec. Copia Heven. l. c. ³⁴ *in litteris superius* Copia Heven. l. c. *superius in litteris*

Propterea nullos alios milites, et alium etiam neminem, quam miseros, et pauperculos rusticos habeo, qui ad civitatem istam confluxere, quorum, qui arma habuerant,¹ imprimis non plures septingenti² fuere, et iam media pars illorum corruit, et cum illis omnes servitorum meorum³ potiores, qui officiales fuerant, occisi sunt. Praeter haec, ultra centenarium unum, pulverem non habeo, et meo aere florenorum 300 pulverem comparavi, quem, si civitatem hucusque conservare volui, distribuere me in civitate oportuit. Arx enim in civitate sita est: quae, quandiu⁴ servari potest, servatur et arx,⁵ et nihilo diutius.

In tanto periculo, per media hostium castra, mercede, atque muneribus conductum nuncium Viennam misi, qui ibidem omnes nostras necessitates, et pericula, quibus eo⁶ tempore involve[p. 240.]bamur,⁷ declaravit,⁸ orans, ut pulveres nobis, et milites transmitterent, significant etiam, quo tempore liberationem nostram expectare⁹ deberemus; nuncius reversus est, neque pulverem, tum neque militem, et nullam etiam nostrae futurae¹⁰ liberationis spem reportavit; tempestive profecto bene perpendere potui me ita neglectum, et perditum iri oportere, et¹¹ quasi in fauces hostium esse protrusum. Eam me tum a Deo optimo Maximo gratiam habere gaudeo, quod¹² mortem, et finem tam honorificum, sim consequuturus.¹³

Quisquis autem hoc oppidum,¹⁴ et populum, qui intus est, tam simplicem¹⁵ agnosceret, benignissimum Salvatorem¹⁶ nostrum Christum sua misericordia nos hucusque conservasse apertissime videret.

Clementissime Rex! quibusdam consiliariis Maiestatis Vestrae, qui Viennae sunt, me non credere significavi, quod Turcorum Caesar Viennam sit venturus; quemadmodum neque nunc quoque eum ulterius quidquam¹⁷ esse obsessurum puto. Sed secundum harum provinciarum fines <in Sclavoniam usque, aliqua oppida, et munitiones>¹⁸ excursionibus poterit invadere, et ita aliquandiu¹⁹ heic expectare,²⁰ et agros circumcirca depopulari, et, cum eo sese²¹ contra [p. 241.] Caesarem, et²² Maiestatem Vestram aliquid gloriae esse consequuturum,²³ gloriari poterit, quando neminem interim secum congregi ausum fuisse iactabit.

Neque satis scio, Serenissime Rex! utrumque conflictum hostis sit expectaturus,²⁴ propterea, quod oppidum istud²⁵ tam humile²⁶ obsidere coeperit, pulverem multum consumpserit,²⁷ et homines tam multos perdidit. Sed Deo soli, omnium melius, quid ulterius hostis facere statuerit, cognitum est. Cum hoc me Maiestati Vestrae commendo. Actum Günzti²⁸ 22. Augusti Anno Domini 1532. Maiestatis Vestrae

fidelis servitor

NICOLAUS JURISSITIUS²⁹

¹ Copia Heven. l. c. *habuerunt* ² corr. ex *100* sec. Copia Heven. l. c. ³ *servitorum meorum* Copia Heven. l. c. *servitores mei* ⁴ Copia Heven. l. c. *quam diu* ⁵ *et arx* add. sec. Copia Heven. l. c. ⁶ Copia Heven. l. c. *illo* ⁷ Copia Heven. l. c. *involvebatur* ⁸ Copia Heven. l. c. *declaravi* ⁹ Copia Heven. l. c. *expectare* ¹⁰ *nostrae futurae* Copia Heven. l. c. comm. ¹¹ corr. ex *ut* sec. Copia Heven. l. c. ¹² Copia Heven. l. c. *quia* ¹³ Copia Heven. l. c. *consequuturus* ¹⁴ *hoc oppidum* Copia Heven. p. 62. *hanc civitatem* (posteriore manu) ¹⁵ corr. ex *simpliciter* sec. Copia Heven. l. c. ¹⁶ Copia Heven. l. c. *Servatorem* ¹⁷ Copia Heven. l. c. *quicquam* ¹⁸ add. sec. Copia Heven. l. c. ¹⁹ Copia Heven. l. c. *aliquandiu* ²⁰ *heic expectare* Copia Heven. l. c. *hic expectare* ²¹ Copia Heven. l. c. *se se* ²² *Caesarem et* Copia Heven. l. c. om. ²³ Copia Heven. l. c. *consequuturum* ²⁴ Copia Heven. l. c. *expectaturus* ²⁵ *oppidum istud* Copia Heven. l. c. *civitatem istam* (posteriore manu) ²⁶ Copia Heven. l. c. *humilem* ²⁷ Copia Heven. l. c. *consumserit* ²⁸ Copia Heven. l. c. *Güns* ²⁹ Copia Heven. l. c. *Jurosiths*

§. VI.

*Litterae
Nicoliczae
ad Caesarem
posteriores.*

Aperte, et ex vero Jurissitius hac epistola edisseruit, et acerbitatem obsidionis, et fortunae suae habitum. Altera epistola Nicoliczae, ne silentio eam obliteremus, huiusmodi est:¹ [p. 242.] CLEMENTISSIME REX! inquit, *hactenus quaecumque potui tum per nuncios, tum per litteras, omnia, quae haec acciderunt, diligentissime Viennam nunciavi, et Maiestati Vestrae his proximis diebus, ea quoque, quae ab initio calamitatum mearum usque ad 22. Augusti perpressus eram, litteris meis Viennam, ut illinc ad Maiestatem Vestram perferrentur,¹ quam sollicitate potui, transmisi. Quandoquidem tuto eas forte, et secure ad Maiestatem Vestram perferri non potuisse vererer, cum his rursum mearum exemplum littera B signatum, ex quibus Maiestas Vestra apertius omnia intelligere poterit, transmitto. Quid autem interim actum sit, Maiestati Vestrae praesentibus humillime significo.*

Ibrahim bassa Caesaris sui nomine, praecipuos quosdam quatuor Turcos, ad muros Civitatis, petiit, ut bona fide eos adloquutum prodirem, misit, quo audito statim prodii. Eorum autem propositio prima haec fuit: Caesarem Ibrahim commisisse, ut me interrogaret, utrum necdum mea apud me superbia esset imminuta;² ex omnibus enim Castris, quae praeteriisset, ultro eorum dominos, vel Castellanos claves Caesari exhibuisse, et illi se humiliasse, ac de [p. 243.] didisse, quibus Caesar vicissim gratiam fecisset, et ab omni prorsus damno securos servasset; ego autem idem non fecissem;³ Caesarem igitur petere, ut Arcem meam, et civitatem, cum omnibus, quae in eis essent, cederem; quod si facerem, Maiestatem Suam mihi Arcem, et Civitatem ad vitam meam esse donaturam. Quibus intellectis, me servitorem Regis Romanorum esse, qui hanc arcem, et Civitatem mihi pro fidelibus meis servitiis gratiose donasset, et propterea me eam nemini, dum viverem, velle dedere respondi: quo accepto responso discessere. Post horam mediam nuncii iidem reversi rursum me ad colloquium evocaverunt. Veni. Eorum sermones hi fuerunt: responsum meum, quod dedi antea, sese Ibrahim adtulisse, ex quo cognovissent, Caesarem mihi vehementer esse iratum. Ipsum autem Ibrahim maxime mihi favere, et cupere prodesse, atque ad conditionem omnem, duas res produxisse. Primam, quod vel singulis annis, in possessionibus meis de singulis colonis singulos florenos Caesari pendere, et tributum illud quotannis fideliter, et indubitanter solverem, vel si id recu[sar]em, illico 2000 florenorum Hungaricalium capitaneo janicsarorum numerarem. Caesarem enim janicsaronibus suis pro damnis, quae in illa obsidione perpressi essent, nos, omnes res, et bona nostra omnia, donavisse. Quo audito duo millia florenorum me non habere respondi, quidquid autem rerum, et pecuniarum habuissem, et ineptiarum superesset, id universum militum esse, et me militibus meis distribuere oportere. Quae cum respondissem,⁴ ter me admonuerunt, utrumne aliud responsum Caesari nunciare vellem? respondi: nullum. Itaque rursum a muro sunt digressi.

Post horam unam tympano, et magnis clamoribus ad arma conclamatum, et magnus illico populus congregatus est, equites cum suis lanceis, pedites janicsarones cum sagittis suis ad montes duos ligneos, quos ad irruptionem faciendam congesserant, adcurrerunt, ac per meatus quosdam

¹ corr. ex perferrentur ² corr. ex inminuta ³ corr. ex fuissem ⁴ corr. ex respondissent

¹ Haec epistola d. 30. Aug. data est; cuius versio Germanica haud absimiliter typis expressa est (vide JURISICS 1532., quae autem pluribus locis a hac Latina discrepat. Ceteroquin, hanc versionem Latinam frustra sive in collectione Hevenesiana, sive in epistolario Prayano quaesiveris. Vide etiam notam nostram ii. in p. 372.

ad moenia provenerunt, et ita a duabus partibus, civitatem strenue ac fortiter oppugnarunt, quotquot autem nostrum ad resistendum his, qui ex uno monte, et parte civitatis nos adgressi sunt, stetimus, telis [p. 245.] illorum, qui aliam partem civitatis oppugnarunt, a tergo laesi sumus. Illi tante¹ nostri in parte altera ab hostium nostrorum sagittis, qui nobiscum dimicant, vehementer sunt vulnerati, et ita Turcae octo signa super muros civitatis nostrae expanderunt, et ad humile quoddam propugnaculum, quod interiori pomoerio construxeramus, propulerunt, ubi quisque pro viribus, quantum potuit, hosti resistere laboravit. In ultimo enim gradu neminem esse aperte conspeximus. Sed DEUS O. M. apertissime nos sua misericordia adiuvit. Mulieres enim, et senes voce magna, tanquam iamiam perituri, quum auxilium Divinum implorarent, ibi Dominus noster Iesus Christus, pro sua misericordia, victoriam ita illico convertit, ut nos duobus hostium vexillis, vi acceptis, eos in fugam strenue converterimus. In ea autem oppugnatione ex nostris, quorum iam numerum, qui supersunt, ignoro, viri 60 ceciderunt, absque eo, quia ego, et alii vulnera accepimus. Ex Turcis autem pauci haec periere, clamorem mulierum, et senum,² quem in civitate audierant, militum in domibus abscon[p. 246.]ditorum esse arbitantes, ita civitatem hoc pacto deseruerunt; et Servator noster DEUS, ex sua benignitate, diutius nos conservavit. Elapsis postea horis tribus praedicti Turcae quatuor, insigniores, reversi, utrum adhuc superessem, interrogarunt. Cum illis vivere me esset responsum, ut rursus ipsos adloquutum prodirem, petiere. Ibrahimum³ aiebant mihi nullam gratiam apud Caesarem, quia⁴ arcem mihi, et civitatem redderet, impetrare potuisse, nisi illi me prius dedicem,⁵ et ad ipsorum fidem illum adirem, retulerunt. Haec ego illico, quot, et quantae apud nos necessitates essent, quam nulli omnino pro barbatis, aliisque pyxidibus minoribus, pulveres superessent, quam lassi milites, ut, scilicet, inter omnes nullus videri poterit, qui vel mediam horam ulterius pugnare potuisset, aut animatus esset, perpendi, impossibile etiam esse, nos unam horam civitatem diutius⁶ defendere posse, eam ob rem nunciis responsum tale dedi: si mihi litteras salvi conductus Caesaris adferrent, et suos Turcos insigniores pro obsidibus, intro in arcem meam mitterent, me ad Ibrahimum egressurum, et illi me humil[p. 247.]lime inclinaturum, ea tamen conditione, quod nihil quod⁷ vel contra fidem, vel honorem esset, a me peteret. Quod quum audissent, statim salvum conductum ex se prodixerunt, ac duos Turcos insigniores, ex ipsis, pro obsidibus, mihi deputarunt, et una hora, donec cum civibus, et familiaribus meis collocutus sum, si vi etiam contra me quidquid agi viderent, castrum tamen, et Civitatem propterea hosti nunquam dedere deberent. Itaque sollicitus vehementer, civitatem sum egressus. Ubi statim plus, quam mille Turcos, expectantes me, reperi. Ibrahimus autem, me viso, adsurgens, dextram mihi porrexit, et illico me sedere iussit, postea interrogare me coepit, ane ab eo morbo, quem a Turcis contraxissem, sanatus essem? secundo utrum plura vulnera, quam unum accepissem? tertio, cur antea me coram Caesare non humiliassem, vel ei scripsissem, quum tamen omnes vicini mei sese coram illo inclinassent, et obedientissime dedidissent, et Petrum Erdödi et alios multos, qui pro seipsis se, ac pro amicis suis inclinassent, et arcium suarum nomina in scriptis dedissent, nominavit, qui nullum omnino damnum ab exercitu Cae[p. 248.]saris essent accepturi? quarto, quamvis me, ubinam Imperator Romanorum, et Maiestas Vestra esset, interrogaret, sese tamen melius me scire, ubi Caesarea Maiestas, et Hispaniarum Rex esset, adfirmabat. Ad primum me gratias agere suae dominationi, quod de bona mea valetudine

¹ fortasse autem ² corr. ex sonum ³ corr. ex Ibrahimum ⁴ fortasse qua ⁵ malim dederem ⁶ corr. ex diucius ⁷ add. a nobis

perquireret, respondi, a morbo illo me omnino esse liberatum, vulnera vero quae haberem, non esse lethalia, unum ex pyxide, alterum ab alio quovis iactu accepisse; ad tertium, honorem meum expostulasse retuli, quia nequaquam me coram hoste domini mei, nisi maxima urgente vi, et necessitate inclinarem. Ad articulum quartum nullum responsum dedi. Quae cum dixissem, rursus me Ibrahimus suis verbis adloquutus est, sese mihi apud Caesarem gratiam impetrasse, Caesarem enim mihi arcem, et Civitatem cum omnibus, quae in eis essent, donare. Hoc ego audito confestim surrexi, †et ipsum capitaneum Ibrahimum accepi,† qui manum mihi, ut eam deoscularer, porrexit, ut me autem illi maiorem honorem exhibuisse ostenderem, vestem illius sum exosculatus, et pro tanto illi beneficio gratias egi. [p. 249.]

Quo peracto rursus me sedere iussit, postulavitque, ut secum una ad Caesarem, qui non longe a tentorio suo abesset, emigrarem, et illi manum, uti ipsi oscularer; respondi me non ignorare dominationem suam tantae apud Caesarem auctoritatis esse, qui quidem illius nomine polliceretur, id ratum apud Caesarem esset, eique gratissimum, me quoque ex vulneribus ita esse adfectum, ut illinc remotius difficillime mihi profecto foret discedere, quare dominationem suam orare, ut me rursus civibus, et militibus meis in arcem restitueret. Cum haec illi ita respondissem, atque ad Caesarem longius progredi recusassem, ipsum quoque Ibrahimum, tanquam Caesaris filium, honorare visus essem, illud ei fuisse gratissimum perspexi, illico itaque ab eo petii, ut Turcas mihi sex, aut decem, ubi ad moenia concurrissent, deputeret, qui alios, ingredi attentantes, prohiberent, illos quoque, qui adhuc in vicinis propugnaculis delitescerent, evocarent. Id ille se facturum hoc modo pollicitus est, mandare sese velle aiebat, ut statim illinc Castra moverentur, et milites ulterius progredierentur, ita enim omnem exercitum biduo esse progressurum. Itaque Omnipo[p. 250.]tens Deus me¹ et reliquos pauperculos homines heic sua benignitate, ex immanissimorum hostium, Turcorum manibus, magno cum honore voluit liberare. quod nostris operibus nos nullis a Divina sua clementia promeruisse unquam potuissemus. Turcae autem ante domum tam humilem interea, dum Caesar ipse imperitat, nunquam aiunt damnum tantum, quantum heic accepisse.

Capitaneus autem janicsarorum me rogavit, ut se solum in arcem intermitterem. Vehementer enim sese, milites tam strenuos, qui intus essent, videre desiderare adfirmavit. Ad eam petitionem, me non omni tempore illis, uti vellem, imperare posse, respondi, neque illud me absque eorum voluntate facere audere. Germanos namque intus esse, et Hispanos, et alias nationes diversas, simulavi, me quoque pro civitate sola, et nihil pro arce cum Ibrahimis tractavisse, et hoc responso hominem contentum feci. Quantum autem rerum argentearum habui, id universum Ibrahimis, et aliis Caesareis commissariis donavi, pro illis autem Ibrahimus me [p. 251.] vicissim uno veste Caesarea decoravit. quae mihi haud dubio, cara fuit. Cumque janicsarorum capitaneum ita expedivissem, Ibrahimus prope muros civitatis praeteriit, et me ad colloquium iterum evocavit. Itaque intromissis obsidibus sex, ad illum sum egressus, ibi ille duo a me petiit, primo si quos captivos haberem, suo intuitu, liberos statim emitterem; reliquum, si Turcos vulneratos, vel infirmos sequi contingeret, illos trucidari non permetterem. Ad primum me captivum nullum habere, ad secundum, apud meos me acturum respondi, ne, si qui sequerentur Turci vulnerati, a meis laederentur. Postea ita inquit: si sanus esses, et Viennam proficisci cuperes, cum oratoribus Regis tui, tuto te ad portas usque Viennenses conduci facerem; ad haec ita me vulneratum, nusquam proficisci posse, et me dominationi suae ingentes gratias agere dixi.

¹ add. a nobis

Postea iterum Ibrahimus: Ita, inquit, ego te quoque, si vulneratus non esses, ad Regem tuum, ut huic conflictui interesse posses, profecturum arbitror; respondi me iam diebus 25 cum dominatione sua pugnasse, quomodo autem exercitus omnis conveniret, rem una [p. 252.] die confectum iri. Propterea hanc rem meam longe maiorem esse, quam si quis uni soli conflictui interesset. Ita mihi valedicens bassa Ibrahimus discessit. quem unae copiae post alias sequutae sunt, nondum omnes tamen praeteriere. Quantum enim expiscari potui, Castra sua Caesar apud Lacum Neusidl locaturus est, quo Ioannes Vajvoda etiam cum suis venturus dicitur esse, quum¹ tamen oratores ad Maiestatem Vestram reversi fuerint, melius illam de omnibus informabunt. Mihi praeter ista nihil amplius notum est. Ibrahimus mecum quandam rem tractavit, quam bene deferri posse, neque illico eam Maiestati Vestrae nunciare necesse esse, existimo. Mihi autem hinc ad Maiestatem Vestram proficisci, per hostes non licet, nihilominus tamen, si vulnus ex pyxide tam grave non accepissem, illico ad Maiestatem Vestram advolarem.

Clementissime Rex! cum iam Maiestati Vestrae fidelia servitia mea satis perspecta sint, et Turcarum Caesarem hic iam dies 25 remoratus sim, spero Maiestatem Vestram singularem gratiam suam pro refusione laborum meorum mihi ostensuram.

Praeterea, Serenissime Rex! arcem istam [p. 253.] meis expensis gravissimis conservavi, et adeo sum exhaustus, ut neque pecuniae mihi, neque res ullae, praeter solam arcem nudam, et vacuam sint relictas. Maiestas igitur Vestra, novo praesidio pulveris,² et annonae provisionem facere, muros concussos renovare, atque alia, quae ad firmum praesidium, necessaria sunt, ordinare dignetur. Ego, Clementissime Rex! vitam hactenus, et bona mea pro felici successione rerum Maiestatis Vestrae ultro, et libentissime exposui, deinceps vero, quando salvo honore liberabit, ita me in periculum tantum, a quo me solus DEUS O. M. sua benignitate hoc tempore liberavit, nequaquam coniciam. Quare Maiestas Vestra, ut dixi, provisionem novo praesidio facere dignetur, nam absque illo, si novam aliquam vim, Turca discedente, aut accedente Ioanne de Zapolya, huic arci inferri contigerit, reprimere eam haud valebit.

Haec *Jurissitius* ad FERDINANDUM, maiori, sicut adparet, fide, quam sermonis eloquentia, perscripsit, digna profecto, quae arcium, et urbium praefecti legant, relegantque, atque ubi usus tulerit, pari fide, et fortitudine, rem gerant, et actus *Nicolizae* aemulentur.³ [p. 254.]

§. VII.

Praeter obsidionis historiam, id quoque ex epistola posteriore, discas, arcem, et urbem, forte cum ditione adsita, FERDINANDUM iam, ante, dono *Nicolizae*, ob res fortiter gestas dedisse. Sed legationis, et initalae Constantinopoli cum Ibrahimio amicitiae nulla mentio, de qua magnifice adeo IOVIUS scripsit. Ceterum urbis, et arcis muri, diu, ob temporis, quae inciderat, difficultatem, disiecti iacuere, neque postea tam sunt instaurati, quam quomodocunque resarciati. Accessit pestilentiae malum, quod cum regionem vicinam, tum urbem nostram, semel atque iterum, incolis exinanivit, bella autem civilia, quorum seculum XVII. plura vidit, propemodum pessunderunt.⁴

Quid praeter obsidionis historiam ex epistolis Jurissitii discitur?

quaenam urbem post obsidionem calamitates presserint:

¹ corr. ex *quam* ² corr. ex *pulverem* ³ corr. ex *emulentur* ⁴ corr. ex *pessunderunt*

quae eius
fuerint fata
bellis civilibus:
Bocskaiano:
Bethleniano:

Rakocziano²
priori:

Rakocziano⁴
posteriori:

Ac *Bocskaianis* quidem, cum resistendo impar esset, portas adaperuit, calamitatemque, ista facilitate, non quidem praevertit, diminuit tamen quodammodo. Acrius adversus *Gabrielem Bethlem*¹ rem gessere *Köszögienses*: quippe, quod militem non modo admiserunt cives, sed lacessiverunt etiam tenuibus proeliis, et cum ad *Lakenbachum* castra posita habuisset, identidem incursarunt, quibus rebus id effecere, ut nunquam hac re[p. 255.]gione vagarentur Bethlemiani,³ quin urbi, agroque eius graves existerent. Mitiora sub *Georgio Rákoczio* fuere omnia. Praeterquam enim, quod bellum, cita pax, opinione terminavit celerius, urbs certe nostra incolumis fere mansit. Sed *Tökölianis*, hac, cum *Turcis* ad obsidendam Viennam commigrantibus, igni fere tota conflagravit; certe, devastata ad eum modum est, ut vix postea vires potuerit resumere. Dicit nequit, quam crebrae in dies singulos, nunc *Hungarorum*, nunc *Turcorum* impressiones, urbem tunc divexaverint. Profecto ab ista calamitate diu nequivit respirare, ut coorto novo tumultu, quem *Franciscus Rakoczi*, nostra aetate concitaverat, fere interierit penitus. Nimirum nunc a *Germanis* incesa, nunc iterum lacerata fuit ab *Hungaris*; saepius incendia, rapinas, tributa, et iniurias acerbissimas perpeti coacta, tantum fecit damni, quantum usque huc reparare non potuit. Parebat enim utrique dissidentium, quibus alternatim advolantibus, vapulabat a *Germanis*, quoties Hungaros admisit; neque *Hungarorum* severitatem effugit, si *Caesaris* exercitui blandita est. Accessit pestilentia, quae durante adhuc tumultu, florem civitatis absumpsit. Inde nova iterum incendia, deleverunt penitus, id, quod antegressae calamitates residuum fecerant. Imprimis [p. 256.] funestum extitit incendium, quod anno vicesimo post millesimum, et septingentesimum, mense Augusto exortum est: quippe cuius furore universam propemodum civitatem deletam meminimus. Nihil addo de iniuriis, quas⁵ agris, et vineis partim coeli inclementia infixit, partim volucres in vineis ediderunt.

§. VIII.

Situs
Köszöghi:

ab Istvanffio
descriptus:

Tot malis attrita civitas, praeter situm, et speciem vetustatis, nihil iam retinet. Posita est loco hilari, ad radices montis occidentalis, inter silvas et nemora, quae pulcherrima planitie a moenibus civitatis submoventur. Qua occidentem respicit, erectior terrae positus supereminet, humilior in septemtrionem; plana penitus in orientem; ad meridiem fere super situs, si remotiora, quae altius se adlevant, excipias. Quatuor milliariibus *Sempronio*, in meridiem recedit. Ab occidente rivus adlabitur, qui suburbia adluit, rigatoque agrorum tractu in orientem discedit. *Güntiam* vocavit CLUVERUS,¹ Germanorum imitatione, qui *Güntz* nominant; *Gyöngyös* Hungari; antiquitus *Sabariam* adpellabant.¹⁾ Historia, *Sabariam* usque huc olim [p. 257.] extensam fuisse, tradit. ISTVANFFIUS hunc in modum situm collocat:ⁱⁱ *Günsium*,⁶ inquit, quod ab *Hungaris Köszögh*⁷ vocatur,⁸ oppidum est inter

¹⁾ Conf. LAZIUS in Vienna Austr. Lib. II. Cap. III. f. 49.⁹

¹ sic ² corr. ex *Rakoczio*, vide synopsis ³ sic ⁴ corr. ex *Rakoczio*, vide synopsis ⁵ corr. ex *quae* ⁶ ISTVANFFY 1622. p. 178. *Guncium* ⁷ ISTVANFFY 1622. l. c. *Cusugum* ⁸ hic verba nonnulla (*obsidione... duxit. Id*) a Belio omissum, cf. ISTVANFFY 1622. l. c. ⁹ corr. ex 119. sec. LAZIUS 1546.

ⁱ Vide CLÜVER 1616^b p. 25. ubi vero „Guntium flumen” nominatur.

ⁱⁱ Vide ISTVANFFY 1622. p. 178.

Sempronium,¹ et *Sabariam*, sub monte, ad amnem gemmeum² (*Hungaris Gyöngyös, quod idem significat*)³ qui ex *Alpibus*, quae ex *Austria* in *Italiam* euntibus transeundae sunt, oritur, ac *Aureo*, et *Perennae* amnibus prope *Sabariam* alveo receptis,⁴ ad oppidum *Sárvarium*,⁵ *Ara-boni* miscetur. Urbicula exigui admodum ambitus est, muro simplici, vastis tamen foveis, in altum depressis praemunita. Ab occidente includit arcem quadrangulam, cui, a meridie, murus duplex civitatis⁶ adstructus est, quem a *Turcis* laxatum olim fuisse, reparata ruinae strues, hodieque ostendit. Moenia quoque formam referunt quadrangulam, singulis angulis, singula propugnacula opponentibus. In orientali muri parte habet portam, cui altera adverso latere, murum meridionalem secat, haud vulgari tabula picta insignis, quae icona B. *MARIAE* Virginis refert, utroque latere lampadibus instructis, ornata. Neque dum a *Turcis* obsideretur, munitior fuit. Erant, inquit *ISTVÁNFFIUS*,¹ moenia⁷ non solum inepte antiquitus constructa, cum quatuor angularibus pro[p. 258.]pugnaculis rotundi operis, ac turri, quae portae imminet; sed etiam nimia vetustate, aliquot locis vitium⁸ fecerant; ad occidentem vero solem, arx quadratae formae, cum turribus, et fossa circumducta habebatur; nec ea vel natura, vel arte satis munita. quam quidem formam retinet hodieque.⁹

arx urbi
haerescens:

de eius habitu,
obsidionis tem-
pore, Istvánffi
locus:

§. IX.

Aedes sacras duas habet, quarum alteram S. *TRIADI*, D. *IACOBO* antiquitas alteram dedicavit. Haud magno eae spatio a se invicem dissident. Illud vetustius est *Hungarorum* sacris, quae parochus facit, destinatum. Adnexa ei turris visitur, olim iam satis eximia, anno tamen 1725. publico urbis sumtu instaurata, elegantiori multo fastigio adsurrexit. Altius enim non tantum erecta est, sed nitidissimus etiam bracteis intecta. Horologium isthic collocatum, toti civitati tempus¹⁰ dispensat. Alterius aedis parte postica, *Collegium Iesuitarum* adhaesit, quod *GEORGIUS SZECSENYIUS* excitavit, adiecta elegantiorum litterarum officina, in qua sodales Iesu, erudiendo pueritiam, bonae menti operarentur. Verum MDCCXX. domicilium musarum, [p. 259.] una cum collegio, aedibus sacris, et totius civitatis aedificiis, igni consumptum, cultum litterarum amisit, diuque eo carebat, dum iterum restauratum, effloruit. Sed anterior aedis pars, S. *IACOBI* simulacro exornatur, cui adscriptum chronologon legas: *SanCto IaCobo MaIorI GinsII tVteLaRI haec eCCLesIa soCIetatIs IesV renoVata: ut statuam D. FLORIANI* sileamus, portae, qua ingressus in ecclesiae atria patet, super instructam,¹¹ cum inscriptione:

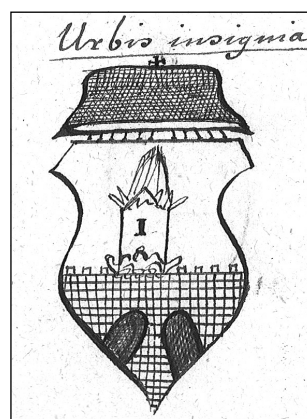
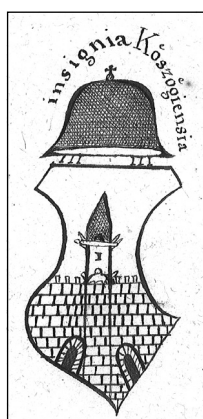
Aedes sacrae,
quae in urbe
sunt:

*Ter*¹² prius exustam flammis hanc protege posthac
Urbem, Divi huius, flamine, Sancta Trias.

¹ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Sopronium* ² *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. add. *situm* ³ verba uncis inclusa a *Belio* inserta sunt, cf. *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. ⁴ corr. ex *descriptis* sec. *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. ⁵ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Sarvarium* ⁶ corr. ex *civitati* ⁷ *ISTVÁNFFY* 1622. p. 178. *maenia* ⁸ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *vicium* ⁹ *quam... hodieque* etsi in ms. tamquam ad verba *Istvánffii* pertinentia notantur, cum vero haec a *Belio* scripta sunt, nec a nobis litteris Italicis expressa ¹⁰ verbum *tempus* erronee iterum descriptum a nobis del. ¹¹ *super instructam* corr. ex *superinstructa* ¹² corr. ex *Per* sec. [**Canc**] p. 17.

¹ Vide *ISTVÁNFFY* 1622. p. 178.

Nam est hoc in malis urbis recensendum, quod incendiis evastetur, cum frequentibus, tum funestis. Hinc est, quod aedium urbis obtutus, haud omnino speciosus est, nisi heros habeant lautiores. Decus tamen urbi curia anno MDCCXIII. reaedificata conciliat, splendido satis adpectu, cuius frontem a dextris Hungariae, in medio Romani Imperii, a sinistris civitatis insignia suis inscriptionibus decorant.¹ Insignia civitatis castrum ostendunt candidum, in campo caeruleo, in quo portae duae, ferrei coloris, turris una albicans tribus fenestris, coronis duabus, [p. 260.] †altera in summitate muri distincta† conspicitur. Tegmen rubrum est, fundus autem viridis.

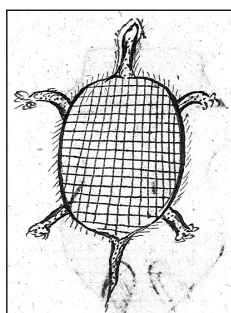
INSIGNIA KÖSZÖGIENSAⁱ

Arcis habitus humilis:

Arx urbi inaedificata, si gloriam, quam ex nobili illa Turcorum obsidione retulit, excipias, vix quidquam, tanta fama dignum habet. Quadrangulam diximus; a septemtrione turrim ostendit, in reliquis lateribus habet propugnacula, vili opere instructa. Neque conclavia augustiora sunt, quam quae vulgo habitari consueverint.

§. X.

Suburbia quae?

totius urbis species testudinem refert:

Urbem undiquaque suburbia circumiacent, sed inaequali aedium, platearumque positione. Quae a *Semproniensi* tractu aversa sunt, longius paulo extenduntur, quam quae ex utroque latere adsurgunt; quin illa etiam, quae *Robonczium* prospiciunt, amplioribus interordiniis, diffunduntur. Tota civitatis forma, testudini gradienti, haud multum est dissimilis.ⁱⁱ Nempe caput, recte *Sabariam* exporrigitur, *Sempronium* pedibus, hinc in orientem, et septemtrionem, illinc in occidentem exporrectis. quae omnia, suburbiorum imprimis situm adumbrant,

¹ corr. ex decora

ⁱ Duo insignia in p. 259. manuscripti nostri C in margine conspiciuntur, inscriptione addita „Insignia Kőszögiensia”. Quae etsi in margine aliud sub alio ponuntur, nos hoc modo, commodius certe, scilicet post descriptionem insignium civitatis ea inserenda esse duximus.

ⁱⁱ Delineationem testudinis in p. 260. manuscripti C in margine adumbratam hic videre possis.

ipsa urbe, scutum testudinis referente, quam eius simili[p. 261.]tudinem, mons proxime supereminens, quem *Regium* incolae vocant, spectatoribus ostendit. Domicilia extus viliora sunt internis, sed itidem hospitibus commoda, et rei familiari opportuna.

§. XI.

Diu urbs haec ignobilis, oppidi nomen, et conditiones retinuit, atque inter tot conversiones regni, nunc ad *Hungariam*, nunc ad *Austriam* referebatur. Neque prius inter liberas, regiasque civitates Hungaricas relata est, quam a FERDINANDO III. Hungariae rege,¹ postliminio adsereretur: qua de re supra diximus. ISTVÁNFFIUS:¹ *Fuit,*² inquit, *semper iuris Pannonici, nisi, quod transactione inter Fridericum Imperatorem, et Matthiam³ Regem, pro diademate regio,⁴ ad Austriam inter quinque alias arcas, pignori traditum fuit.* Arci, iam *Eszterházi* imperant, quorum et ditio est, et inde a priscis temporibus, accensa. Incolunt urbem *Hungari*, et *Germani*, quorum multi utrumque callent idioma, nullis, alterutrus sermonis plane ignaris. Intra moenia mixti *Germani*, cum *Hungaris*, nunc *Germanice* loquuntur, nunc *Hungarice*; [p. 262.] in suburbiis autem sunt plateae, quae *Germanica* ignorant, sunt et, quae *Hungaros* non intelligant, praesertim⁵ adultiores,⁶ nam qui mixtae nationis⁷ adolescent, linguam utramque, et ex aequo loquuntur. Alioquin *Hungarici* sermonis lepor, antecedit *Germanico*. Illi enim genuinum patriae sermonem retinent, hi cum *Styriis*, et *Austriacis*, multum habent contagionis: tametsi tersius loquantur *Köszögienses*, quam qui horum vicini sunt. Alioquin tota haec ora redolet genus dicendi *Boiicum*, quod petulciendi causa *Hienczicum* vocant alii, ipsamque adeo urbem *Günzium*, metropolin dicunt *Hiencziorum*, qua re disputavimus alibi. Religio duplicis est ordinis, *Romano-Catholica*, et *Evangelica*, quorum hi in vico *Nemes Cso*, urbi vicino ac nobili, ex legum praescripto, suum habent⁸ oratorium, quod cives libere frequentant: ita tamen invicem cives vivunt, ut neuter religionis causa, alteri sit importunus, nihilque adhuc impedivit, quin diversae religionis connubia, bona fide inirentur. [p. 263.]

Quomodo Köszögum in liberis regibusque civitatibus relatum?

arcis, et ditiois eius possessores:

cives Hungari sunt, et Germani:

Hiencziorum dictionem Germanis haerescens:

§. XII.

Discendis artibus, genus non aliud aptius; quidquid discere occipit, promte capit. In literis sic proficiunt, ut nunquam defuerint, sive sacri ordinis, sive iuris periti, sive quicunque viri alii, reipublicae idonei, qui ex civitate isthac prodirent. Militiae raro navant operam, nisi necessitate coacti; sed qui arma arripiunt, strenue ea gerunt. Nonnulli mercaturae se dedunt, agri cultura simul vitam tolerant; quin et hi, qui opificiis distinentur,⁹ agriculturam iuxta exercent. Cum primis proventus ex vino habent, et frugibus, quibus amicum nacti sunt agrum. Solum, quo vites conserunt, nec densum nimis est, nec resolutum, soluto tamen propius; nec exile, nec laetum, proximum tamen uberi; nec campestre, nec suspensum valde, simile tamen collino; nec siccum adeo, nec uliginosum,

Ingenia litteris idonea:

civium occupationes:

proventus unde? vinearum:

¹ rege add. a nobis ² ISTVÁNFFY 1622. p. 178. *fuitque* ³ corr. ex *Mathiam* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. add. *inita* ⁵ verbum erronee iterum descriptum a nobis del. ⁶ corr. ex *adulteriores* ⁷ corr. ex *nationes* ⁸ corr. ex *habet* ⁹ corr. ex *destinentur*

¹ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 178.

et reliqui
agri situs, et
ingenium.

modice tamen roscidum. Totus pene vinearum positus orienti obiacet; sed eum ad modum, ut magis in meridiem, quam in septemtrionem deflectat. Itaque [p. 264.] calido potius, quam frigido coelo gaudet. Ab occasu, vasto montium dorso praemunitur, quo veluti recurva sepe, et in septemtrionem reflexa, duriores aquilonum iniurias, refundit; tametsi *Styriae* plaga, et montis *Cecii*¹ propinquitas,² haud parum viti *Köszöghiensium* obsit. Nisi hinc frigus saeviat, coelique sit qualitas nimis pluvia, vinum gignitur nobile, generosum, gustusque, post *Semproniense*, gratissimi. Itaque in *Silesiis* amabatur, avehebaturque saepius, si maturuit. Certe, cum adhuc viverent³ mutua commercia, numerosis plaustis evehebatur, ad exteros. Vineae praeterea urbi proximae, et operariis peropportunae sunt, et heris suis. Illis, quod haud necessum habeant fatigare, longo itinere, vires laboribus vineaticis destinatas, his, quod saepe egredi, intuerique domo laborantes possint, et laeto fundi adspectu, perfrui. Neque agri remotiores ab urbe sunt, quam qui oculis usurpari, adiri que singulis diebus, si opus sit, possint. Pingues sunt et hi, segetibus idonei, campestris magis, quam collini, passim tamen mediocriter acclives. Subiguntur ut plurimum bobus, uti in universis his partibus, iugo, cervicibus adaptato, non cornibus; sed neque desunt, qui equos rusticanis his operis adhibeant. [p. 265.]

§. XIII.

Fructuum Köszöghiensis agri praestantia:

pretium, quod Persicis huiusmodi ponitur:

Hortis, et pomariis tenuem quidem impendunt operam, gloriam tamen fructuum, ante alios eximiam referentes: praesertim, quae in prunis Persicis posita est. Haec enim tanta saepe incrementa capiunt, ut terna, quaterna summum, pondo unum conficiant, colore, ex flavo cum rubeo elegantissime misto, et fructus, qui plerumque duracinus est, maturitatem indicante. Accedit gustus, ita gratus, ut Persica *Köszöghiensium* praecipua sint, quae in conviviis magnatum, quin ipsius etiam regis multis aliis anteponantur. Et cum tantopere praestent, nummo uno, quem et denarium vocant, tricena, quadrigenaque, et plura saepe, venum eunt. Silendum haud est, quod sicuti *Pisonienses*, praecocibus cerasis; *Sempronienses* uvis; ita *Köszöghienses* Persicis regias mensas, quam possunt maturime, ritu vetere, ac laudabili, instruere soleant. Post *Persica*, proxima laus in *cerasis* est, varii generis maiusculis, et minusculis, quae non [p. 266.] incremento modo, et pulchritudine, sed sapore etiam multis praecellunt. Mala item cum *cydonia*, tum *Bosnica*, *Regiaque*, nec non pira *Cosomana*, et *Pergamotena*, famam Köszöghiensium fructuum egregie tuentur. *Castaneas*, aliasque nuces, praetereo, quippe, quarum arbores, integris fere nemoribus, circa civitatem, ubere fructu, amoenum in modum silvescunt.

§. XIV.

Agri Köszöghiensis proven-tus vix sufficiunt alendis civibus:

Haec praeterire, tametsi in vulgus nota, sine Köszöghiensium famae dispendio haud potuimus. Sed quantumvis tanta sit soli Köszöghiensis et fertilitas, et gloria: tamen ex redditu eius, vix quidquam in cives, quam quod sustentandae vitae quomodocunque sufficiat, redundat amplius. Abundantia namque fructuum pretii vilitate minuitur. Accedunt tributa, quorum onus et hoc, quod ager adtulit, aufert saepissime. Itaque multis avitus

¹ sic! malim *Cecii* ² corr. ex *propinguitas* ³ corr. ex *vivere*

fundus, familiae alendae, dandisque tributis haud sufficeret, nisi vel opificio, vel mercatura iuvarentur. Quamobrem nihil intentatum relinquunt cives, quod ad sublevandas vitae rationes, utile esse [p. 267.] advertunt. Mercatu quidam, imprimis proficiunt,¹ nundinis, quas a regibus indepti sunt, egregie annuatim velificantibus. Sunt vero Dom. *Invocavit*, I. post *Trinitatis*, atque³ dies⁴ *Iacobo*, *Egidio*, et *Ursulae* sacri.⁵

*quibus in ea
difficultate
iuvantur
artibus:*²

§. XV.

De rebus civium minoribus, praetor dispicit; de maioribus, cum praetore senatores, quorum duodeni sunt, qui ex prudentioribus, praestantioribusque civium, ad munia haec, curate deliguntur. Coeunt omnes, et singuli, si quid in commune decernendum est, collectisque suffragiis singulorum, de summa rei concludunt. Vivunt inter se mira laude concordiae, quod ego eo retulerim, quia pauci sunt, qui aemulentur invicem. Vestitu utuntur Hungarico, coloris varii, neque fastosi tamen, et cum civibus aliarum urbium fere communi. Viris mulieres placere magis laborant, quam mulieribus viri: quippe, qui Hungaricam indolem retinentes, et timeri volunt, et amari; sed neque desunt inter feminas, quae colum sceptri loco habeant, quo rei familiari moderentur. Alioquin venu[p. 268.]stae sunt speciei mulieres, multumque cultu, in primis capitis, Germanis accedunt, tametsi vestis Hungara praevaleat. Affabiles erga peregrinos, quos †honestate existimant,† et accipiunt comiter, praebitis large, quae hospitibus convenient. Viri tamen, si dicendum, quod res est, vinosi plerumque sunt, ob ubertatem Liberi patris. Laeti enim fiunt vinitores, quoties cellaria subeunt, et dolia gustu pertentant. Tunc enim, quod maxime adrisit, non iam libant, sed hauriunt. Constat itaque sibi, saltem falsitatis nequit coargui, lupicetarum illud axioma: *nunquam, aut certe rarissime evenire, ut quaestores vinearii, damnosissimis etiam temporibus manus sibi ipsis adferant, quando cum cellariis ipsis res est, quae sunt utique hilaritatis seminaria, unde nequeunt, nisi laeti, et pleni bonae spei egredi, vina sua adhuc pretio invalitura, cum contra flagellatores annonae, ubi frumentum suum, avare in apothecas congestum, et spe lucri amplioris, turpiter, ac iusto diutius detentum, a muscis, ex longo situ animari,*⁶ et qua rima datur, avolare vident, ita tristi hoc spectaculo percelluntur, ut de reste illico circumspiciant, cui collum inserant, idque festivali suspendio, infeliciter frangant: eo, quod ex inani fru[p. 269.]menti fructu,⁷ quae sola arida⁸ est gluma, nihil ad confocilandam lucri spem, depromere possunt, quod vinipolae largiter, et quoties usus id poscit, in doliis suis reperiunt, atque inde tamdiu promunt, dum:

*Urbis admi-
nistrandae
formula:*

*civium mutua
concordia:*

*matrimoni-
orum eximia
observantia:
venusta
feminarum
species:*

*virorum
quorundam
vinolentia:*

*facetum
lucripetarum
axioma:*

*cura fugit multo diluiturque mero.*¹

Ceterum sunt inter *Köszögienses*, heri vinitores, quos abstemios potius dixeris, quam vini potores: ita illi sciunt suum temperantiae pretium ponere, habereque.

*Köszögiensium
quorundam
sobrietas:*

¹ corr. ex *perficiunt* ² nota marg. add. sec. synopsis ³ add. a nobis ⁴ malim *diebus* ⁵ add. a nobis
⁶ sic! ⁷ add. a nobis ⁸ corr. ex *ardua*

¹ Vide Ovid. *Ars Amat.* I. 238.

§. XVI.

An Ringum
Abarum fuerit
Köszög^{h?}
Lazii
sententia:

Nec praetereunda est areola¹ illa, veteri fossa muroque instructa, cuius vestigia extra civitatem, in monte superant. Ad Ringum ea LAZIUS, vetustissimam Abarum regiam refert. Ita enim:^{n.)} *legenti*² inquit mihi et susque, deque evolventi, vetustiores codices annalium utriusque gentis, Hungariae videlicet, et Austriae, subit illa coniectura, in loco veteris Günzii,³ hunc Ringum quondam Avarum fuisse, non solum quidem, quod Günzingum illud Hungari^{o.)} adpellent,⁴ detruncata [p. 270.] Ringi dictione,⁵ et prima syllaba demta,⁶ verum etiam, quod eodem quondam et Germani, Latinique nomine vocarint, exemplo multarum aliarum Latinarum, Barbararumque vocum, quas Germani monosyllabis gaudentes, aut in principio, aut in fine decurtarunt, addita gentilitia locorum adpellatione,⁷ vel burgi vel dorfi, bachi,⁸ haus,⁹ hayn,¹⁰ et ingi.¹¹ Ita ex Augusta, Augspurgum, Chelburgum¹² quoque, Trautmonsdorfum,¹³ Trechshausen, Oppenhaym, et Khinzingen,¹⁴ et heic¹⁵ Güssinge, ex Cherulata Quadrata, Traiano, Ubiis, et Quintiana, veteribus locorum adpellationibus,¹⁶ processere. Atque huic nostrae coniecturae suffragantem habeo vetustum rerum Austriae annalium codicem, in quo haec verba leguntur: Item, eodem anno, post mortem Stephani regis Hungariae, quidam comes Egidius, timens reginam, et Hungaros, venit profugus ad regem Bohemiae, cum fratre suo, comite Gregorio, et se promisit, sibi fideliter servituum. Quem rex Bohemiae, benigne recipiens, ei plurima donavit. Haec audiens¹⁷ Henricus, Comes¹⁸ de Güssingen,¹⁹ qui adhuc rege Stephano superstite, exierat Hungariam, adhaerens [p. 271.] regi Bohemiae, ab Hungaris est occisus.ⁱ Et rursus, ad reprimendas adhuc iniquorum Hungarorum versutias, Ottocarus rex Bohemiae, expeditionem in terram Hungariae edixit; in festo S. Iacobi Apostoli, iuxta civitatem Laam²⁰ congregandum. Sed ecce Comes Henricus de Günzinge²¹ antiqua potitus fraudulentia cum triginta millibus expeditorum, usque ad²² Laam²³ cursitando pervenit. Haec liber annalium codex vetustus. Ceterum²⁴ Comites de Güzzinge, hoc est, Ringi veteris ruderebus denominatos, quidam a Simone, et Bertrando, comitibus a Marton,²⁵ ex Aragonia²⁶ exulibus deducunt,²⁷

^{n.)} Vid. LAZIUS, Comment. Reip. Roman. Lib. XII. Sect. III. Cap. III. p. 1146.ⁱⁱ Conf. et Topographia Hung. Part. II. segm. I. num. IV. p. 62.ⁱⁱⁱ

^{o.)} Non est ita: Günz vocabulum Germanorum est, quo urbem adpellant, ex fluvioli nomine. Hungari certe Köszög sua lingua dicunt: quod nomen lapidis angulum apud ipsos significat, tametsi non negem et Germanorum Günz, ex Hungarico isto esse detortum.

¹ corr. ex *aricula* ² LAZIUS 1551. p. 1146. add. *tamen* ³ LAZIUS 1551. l. c. *Günsii* ⁴ LAZIUS 1551. l. c. *appellent* ⁵ corr. ex *ditione* sec. LAZIUS 1551. l. c. ⁶ pro *syllaba demta* LAZIUS 1551. l. c. *demta syllaba* ⁷ LAZIUS 1551. l. c. *appellatione* ⁸ LAZIUS 1551. l. c. *pachi* ⁹ LAZIUS 1551. l. c. *haus* ¹⁰ LAZIUS 1551. l. c. *haym* ¹¹ LAZIUS 1551. l. c. *iugi* (menda typogr.) ¹² LAZIUS 1551. l. c. *Chelburgum* ¹³ LAZIUS 1551. l. c. *Trautmansdorfum* ¹⁴ LAZIUS 1551. l. c. *Khinzinge* ¹⁵ LAZIUS 1551. l. c. *hic* ¹⁶ LAZIUS 1551. l. c. *appellationibus* ¹⁷ LAZIUS 1551. p. 1147. *audens* ¹⁸ pro *Henricus, Comes* LAZIUS 1551. l. c. *Comes Henricus* ¹⁹ LAZIUS 1551. l. c. *Güssinge* ²⁰ LAZIUS 1551. l. c. *Laa* ²¹ LAZIUS 1551. l. c. *Güzzinge* ²² LAZIUS 1551. l. c. *in* ²³ LAZIUS 1551. l. c. *Laa* ²⁴ LAZIUS 1551. l. c. *Caeterum* ²⁵ LAZIUS 1551. l. c. *Morton* ²⁶ LAZIUS 1551. l. c. *Arragonia* ²⁷ verba ab *Andrea ... Sopronium* om. a Belio, vide LAZIUS 1551. l. c.

ⁱ *Quae hic sequuntur, partim iam citabat superius ex opere Lazii Belii. Vide in parte generali in p. 294.*

ⁱⁱ *Vide LAZIUS 1551. pp. 1146–1147.*

ⁱⁱⁱ *Vide BONBARDI 1718. p. 62.*

*alii ab Comitibus ab Hohenloe, a quibus et Güzzingum Castrum, aliud in limitibus Styriae, Austriae, et Hungariae exstructum¹ fuit, quod vetus adhuc retinet nomen apud Germanos, qui Güssingum illud dicunt, vel novum Teutonicum Castrum, gentilitio idiomate, Német-Ujvar.² Hactenus ille, cui fidem negare haud possemus, nisi vocis Ringi in Güzzingum mutatione tanta vi, et coactione uteretur, et pro suo more tam solerter nugae ageret. Quidquid huius sit, vetustissimum aedificium est, et nobilis alicuius viri, domicilio³ [p. 272.] insigne; quare, et Köszöghiensibus Teutonice, *das alte haus*, nominatur. Tyrnavienses^{p)} eruditi, confundere *Lazium*, Köszöghium, cum Nemeth-Ujvarino, queruntur, sed quamobrem, nescio: quum ille utrumque districtissime⁴ retulerit. [p. 273.]*

MEMBRUMⁱ II.

De

*Arcibus, Munimentis, Castellis, et Claustris Comitatus
Castriferrei.*S Y N O P S I S.⁵

I. <i>Arx Németh-Ujvár: Origo arcis Német-Uj-vár, et nominis eius</i>	§. I.	Salonocia	§. VII.
<i>A quibusnam arx haec possessa fuerit? situs, et structura arcis</i>	§. II.	Dobra	§. VIII.
<i>Castrum ferreum</i>	§. III.	Rakicsán, Rohonczinum, Vépium, et Ság	§. IX.
<i>Körmendum</i>	§. IV.	<i>Castella Comitatus: Pinkafeldum, et Borostyán: Ramocz: Salamonfalva: Surány: Szécsény</i>	§. X.
<i>Arx Rubra</i>	§. V.	<i>Coenobia: D. Gotthardi fanum: Monasterium: Porno: Törje: Dömölke</i>	§. XI.
<i>Monyorókerék</i>	§. VI.		

^{p)} Celebriorum Hung. Urbium Parte II. p. 17.

¹ LAZIUS 1551. l. c. *exstructum* ² LAZIUS 1551. l. c. *Nemety-uyvar* ³ corr. ex *docicilio* ⁴ corr. ex *distrixissime*
⁵ synopsis a nobis concinnata sec. notas marginales et titulos capitum

ⁱ *Corr. ex "sectio"; sed sive sectio, sive membrum adpelletur, Partem certe Specialem ab auctore minime perfectam, nec bene digestam esse constat; primo enim arces, oppida etc. per processus distributa enumerare voluit — cui annuit titulus "Membrum I. de processu Köszöghiensis" —; hic vero generatim arces, munimenta etc. Comitatus enarrat.*

I. ARX NÉMETH-UJVÁR

§. I.

Origo arcis Németh-Ujvár, et nominis eius.

Arcium Comitatus huius, princeps est *Németh-Ujvár*. A *Germanis* conditam, nomen ipsum loquitur, ideo enim Hungari *Novam Germanorum Arcem* vocaverunt. Nec immerito a Germanis eam denominant nostri: horum enim opus esse, ex variis elucescit monumentis. LAZIUS a Comitibus de HOHENLOE conditam, uti ostendimus, adserit,^{a.)} a quibus et *Comites de Güssing* propagati sint, indeque Arx *Güssinga* nomen acceperit. Haud equidem primos arcis auctores, lubens omnino largior, ausim definire, tametsi a Germanorum gente excitatam esse <constat>.¹ Id enim nomen arguit; [p. 274.] deinde recentior structura est, quam quae ad Romanos referatur.ⁱ Et si ab Avaribus possessa fuit: tamen his non diu oras istas obtinentibus, ante, et post illos, Germanae gentes, arces, et urbes heic posuerunt. Negari tamen non potest, *Ivanium*, qui annis MCCLXXX. usque MCCXC. arcem hanc possedit, Slavorum ducem fuisse. *Ivan* enim Slavorum *Ioannem* significat.

§. II.

A quibusnam arx haec possessa fuerit?

Tenuit arcem, post alios, *Laurentius*, Dux *Sirmii*, Nicolai regis *Bosniae* filius, vir MATHIAE regi carus, in aula ipsius educatus, et aequae ac filii habitus, sed factiosus, et WLADISLAO regi refractarius,^{a.)} ² cuius causa arx multum mali perpessa est. Praesertim, quum uxorem illuc, et filiolum infantem, cum reliqua imbelli gente transferri *Ujlaco*³ curasset, VLADISLAUS, *Josepho Somio*, *Temesvarii* praefecto, in mandatis dedit, ut cum VI. equitum millibus, ac totidem peditibus, ad obsidendum potius, quam oppugnandum oppidum quam primum proficisceretur.^{b.)} Quod non fecit modo [p. 275.] Somius, sed postquam arcem aliquandiu pressisset, litteris regem certum reddidit, *Németh-Ujvarini obsidionem, tanta militaris industriae solertia, et labore ab se, et exercitu initam, continuatamque esse, ut Laurentius, rerum desperatione coactus, inducias aliquot dierum postularet; quarum intervallo ad accipiendas qualescunque conditiones animum adiicere, traditaque regis arbitrio, totius belli controversia, se, caput, et fortunas suas omnes,⁴ gratiae, et clementiae eius committere vellet.*ⁱⁱ Quod et factum postea est; sed *Laurentio* in potestatem regis redacto, aegre impetrarunt amici, ut ditionibus suis in solidum restitueretur.^{c.)} Tenuit hanc arcem

a.) Comment.⁵ Reip. Rom. Lib. XII. Sect. III.⁶ Cap. III.ⁱⁱⁱ

a.) Vide BONFINIUS⁷ Lib. III. Dec. IV. f. 570. 48., nec non Lib. IX. f. 665., Dec. V. Lib. III. f. 717.

b.) Sunt verba ISTVÁNFII Lib. III.^{iv}

c.) Ibidem⁸ Lib. III. p.⁹ 43.

¹ add. a nobis ² duae notae littera a.) signatae hic ponuntur ³ corr. ex *Uilaco* ⁴ corr. ex *omnis* ⁵ corr. ex *Coment.* ⁶ Sect. III. add. a nobis sec. LAZIUS 1551. ⁷ corr. ex *Bomffinius* ⁸ corr. ex *Ididem* ⁹ corr. ex *f. sec. ISTVÁNFY* 1622.

ⁱ Nescio an aliquid vitii in textu hic lateat; haud enim ulla mentio prius de Romanis tamquam arcis conditoribus iniecta est.

ⁱⁱ Vide ISTVÁNFY 1622. pp. 40–41.

ⁱⁱⁱ Vide LAZIUS 1551. p. 1147.

^{iv} Vide ISTVÁNFY 1622. p. 39. Certe, „verba Istvánffi” non exacte hic citantur a Belio.

Laurentius ad tempora LUDOVICI II., qui eodem sine haerede fatis concedente, *Németh-Ujvarum*, Francisco *Batthyánio*, perenni iure contulit.¹ Sic ISTVÁNFFIUS^{d.)} habet: *Laurentius*² *annis morbisque*³ *confectus, nullo haerede relicto, e vita migravit. Eius bona*⁴ *tam*⁵ *ex transactione cum Rege Wladislao*⁶ *facta,*⁷ *quam legibus Regni iubentibus in Fiscum redacta sunt.* [p. 276.] *Ludovicus Németh-Ujvárurum,*⁸ *quod inter Austriam, et Styriam,*⁹ *in praealta*¹⁰ *rupe situm, inde sic vocatur, Francisco Batthyanio,*¹¹ *cubiculario antea suo, iam vero Dalmatiae, et Croatiae*¹² *proregi*¹³ *dono dedit.* Ex eo tempore, perpetua serie gentis, usque huc *Batthyaniorum* ditioni subiecta est. Ceterum arx ipsa, cacumen altissimae, et praecipitis¹⁴ rupis occupat, quae ab omnibus circum montibus, naturae quodam miraculo, separata, non ulla¹⁵ hominum arte, aut industria, sed fame tantum, ac rerum necessariarum penuria expugnari poterit. Murum habet solidum, propugnacula firmissima, armamentarium dives, fontem perennem, et salubres aquas scatentes.

situs, et
structura arcis.

§. III. II. CASTRUM FERREUM

CASTRUM FERREUM, Hungaris VASVÁR, subsequitur *Németh-Ujvarum*, nomine tamen, et origine forte anteit. Ab hoc enim totius huius provinciae, seu Comitatus denominata [p. 277.] regio est. Hungaris *Vasvár* dicitur. *Vasvárurum*, inquit ISTVÁNFFIUS,^{e.)} *Castrum ferreum vocant Hungari;*¹⁶ Germani *Eisenburg*. Quo tempore, et a quibus sit conditum, nimia eius vetustas prohibuit definire. Magni tamen habitum fuit temporibus MATTHIAE¹⁷ CORVINI; quo *Olomucii* in Moravia morante, multum a Turcis vexatum fuit.^{f.)} His pulsus requievit paululum, sed MATTHIA¹⁸ demortuo, duriora sub VLADISLAO fata sensit. Huic enim, ut alias urbes, arces, et munimenta, ita castrum etiam nostrum MAXIMILIANUS adimere voluit; *parum tamen prospero eventu,*¹⁹ ait BONFINIUS,^{g.)} *20 nam praesidium, repentina eruptione facta, qui obsistere conati sunt, alios concidit, alios vulneribus affecit, reliqui sese fugae*²¹ *mandarunt.* Eandem cladem et ISTVÁNFFIUS^{h.)} meminit: *Caesar*, inquit, *paucis interpositis diebus, quatuor signa peditum Suevorum, ad oppugnandam Castriferrei arcem, reliquit.*

Castrum
ferreum.

d.) Idem ita loquitur Lib. VII. p. 105. et 106.

e.) Libro I. f. 8.

f.) Vide BONFINIUS²³ Dec. IV. Lib. V. fol. 606.

g.) Dec. V. Lib. I. fol. 685.

h.) Loco citato.ⁱ

¹ corr. ex *obtigit*; aliter enim, quam coeperat, Belius sententiam finivisse videtur; quem errorem etiam ab eo, si opus suum perficere recensereque ei *obtigisset*, emendatum iri censeo. ² verbum insertum a Belio, vide ISTVÁNFFY 1622. p. 105. ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *morbis annisque* ⁴ verba *quae ... amplissima* a Belio om., vide ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁵ corr. ex *cum* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Vladislao* ⁷ *Wladislao facta* corr. ex *facta Wladislao* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c., atque verba *de ... dixi* a Belio om., vide ibidem ⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Nemethuivarum* ⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Styriam* ¹⁰ corr. ex *praealto* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹¹ ISTVÁNFFY 1622. *Battianio* ¹² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Illyrici* ¹³ verba *Galgocium ... patruo* a Belio om., vide ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁴ corr. ex *praeceptae* ¹⁵ corr. ex *nonnulla* ¹⁶ verbum insertum a Belio, vide ISTVÁNFFY 1622. p. 8. ¹⁷ corr. ex *Mathiae* ¹⁸ corr. ex *Mathia* ¹⁹ *parum... eventu* BONFINI 1581. p. 685. *parum prospero conatu* ²⁰ corr. ex *Bomffinius* ²¹ corr. ex *fuga* sec. BONFINI 1581. l. c. ²² corr. ex *f.* sec. ISTVÁNFFY 1622. ²³ corr. ex *Bomffinius*

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 9.

Et paulo post:ⁱ *abeunte Caesare, Suevi milites, quum¹ excubias negligentius agerent,² et vinum, quod eo autum*[p. 278.]*no³ ubertim provenerat, largius et liberalius potarent, quodque praecipuam eis exitii causam peperit, hostes temerarie, et insolenter contemnerent,⁴ singulare acceperunt detrimentum. Nam praesidiarii, qui ex paucis veteranis, ac quibusdam vagis, absque stipendio peditibus, nec non eorum, qui metu hostili sese, cum sarcinis, et coniugibus, parvulisque liberis, illuc receperant, agrestium numero constabant, visa Suevorum negligentia, non dubitavere, quin erumpendum, et reprimendam eorum temeritatem iudicarent. Itaque silentio obscurae noctis egressi, in ignaros, et nihil tale expectantes, magno sublato clamore irruerunt. Accinxere illi tamen se ad pugnam, ac gladiis, et sclopetis rem gerere seque egregie tueri coeperunt. Sed quum⁵ urgente hoste, in unum globum coire non possent, et modo huc, modo illuc dissipatis, promiscue, et manipulatim certandum esset, ad extremum terga vertere, fusosque, et fugatos, ac castris, et impedimentis exutos Ungari⁶ ad Arrabonis usque pontem, quem necesse erat fugientibus trans*[p. 279.]*ire, propinquioresque⁷ silvas⁸ prosequuti⁹ sunt, magna pro Germanorum numero caede edita.¹⁰ multi in fuga, ac demum errabundi, per montes, et silvas,¹¹ ab iratis agrestibus, quos variis modis spoliatos vexaverant,¹² crudeliter caesi, pauci silvarum¹³ latebris tecti, aut melioris fortunae beneficio servati, ad castra Caesaris,¹⁴ pervenerunt. Olim heic conventus provinciae habitos fuisse tradunt. Capitulum quoque, ut vocant, ante heic consederat; neque prius, quam expugnata *Canisa, Sabariam* translatum; itaque tot ornamentis exutum, totque bellorum iniuriis lacessitum, nihil, praeter umbram veteris celebritatis retinuit. Incolitur ab *Hungaris*, commodo vivendi modo, ob solum frumenti, et pabuli fertile. Nemus habet hinc *Kemenesallense*, illinc *Farkaserdö*, quorum utrumque silvis non lignis modo caedendis, sed etiam¹⁵ porcis saginandis [...].ⁱⁱ [p. 280.]*

§. IV.

KÖRMÖNDUM

Körmendum. Haud longe a Castro ferreo, ex alia parte *Rabi* situm est Körmöndum, quod ISTVÁNFFIUS *Quermendiam*¹⁶ *Batthyaniae*¹⁷ *ditionis arcem* nominat.^{a.)} BONFINIO¹⁸ oppidum est,^{b.)} sed

a.) Lib. XXXIV. fol. 509. iii

b.) Dec. III. Lib. X. iv

¹ corr. ex *qum* sec. ISTVÁNFFY 1622. p. 9. ² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *agitarent* ³ verbum *autumno* erronee in p. 278. descriptum est ⁴ corr. ex *contemnerat* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁵ corr. ex *cum* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁶ corr. ex *vagari* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁷ corr. ex *propinguiioresque* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *silvas* ⁹ corr. ex *prosequuti* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *aedita* ¹¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *silvas* ¹² pro *spoliatos vexaverant* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *vexatos spoliaverant*, atque verbum *vexaverant* corr. ex *vexaverunt* ¹³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *silvarum* ¹⁴ pro *castra Caesaris* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Caesaris castra* ¹⁵ corr. ex *et iam* ¹⁶ corr. ex *quemadmodum* (!) sec. ISTVÁNFFY 1724. p. 509. ¹⁷ ISTVÁNFFY 1724. l. c. *Battiania* ¹⁸ corr. ex *Bonffinio*

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 9.

ⁱⁱ *Finem paragraphi copistam perlegere non potuisse censeo; quod inde colligo, quod spatium aliquid ab eo hic relictum, nec punctum in fine sententiae positum; et certe sententiam ultimam mancam esse nemo est, quin videret.*

ⁱⁱⁱ *Hic Belius editione Istvánffii 1724. publicata utitur. Vide ISTVÁNFFY 1724. p. 509.*

^{iv} *Vide BONFINI 1581. p. 521. „ad Kermend tandem oppidum pervenit”.*

olim revera castrum fuit; quod imprimis clades, et fuga Simonis, MATHIAE CORVINI ducis nobilitavit. Incautus enim, cum minori manu, quam par fuit, pugnae contra *Friderici* complices, periculum faceret, *Simon*, inquit BONFINIUS,¹ *desperatis rebus, ut fuga saluti consulere, mox terga vertit, omnesque dato signo, secum fugam rapere iubet. Alioquin exigui nunc numeri est; ab Hungaris incolitur, frumentique,² et pabuli foecundum solum occupat.*

§. V. ARX RUBRA

Rubram Arcem nominamus, quam Hungari *Vörösvár* vocant. In edito loco posita est, [p. 281.] sed non praecipiti, neque praerupto, verum molliter tantum adsurgente, et quodam modo adclivi. Germani adpellant *Rothen Thurn*, a quibus forte et originem accipit. Usque huc namque inter colonias Germanorum est. Ea parte, qua rivus *Pinka* decurrit, ipsoque *Pinkafeldio* haud remotius, quam ad milliare unum, avellitur. Arx omnino et valida, et sustentandae, repellendaeque vi³ hostium, haud parum idonea. Hodie Illustrissimi Comites *Erdödi* arce potiuntur.

Arx Rubra.

§. VI. MONYOROKERÉK

MONYOROKERÉK arx est, a qua *Erdödiorum* familia gentem suam denominat. Erectiori et haec loco eminet, validis instructa munimentis; sed quod bellis civilibus multum expertum est⁴ calamitatis. Arci adiunctum oppidum est, non usquequaque copiosum. [p. 282.]

Monyorókerék.

§. VII. SALONOCIA

SALONOK ab Hungaris nominatur, *Slaning*, a Germanis, quorum colonia est. Arx edito monte eminet, adeo, ut asinis alimenta, et quidquid illuc defertur, baiulari oporteat. Itaque forte, et solidum munimentum, non paucis hostium restitit. Ipse etiam *Martinus Peteius*, cum evitare vim *Bocskai*anorum⁵ vellet, nullum tutiorem locum *Salonocia* putavit. *Paulo antequam Basta*,⁶ inquit ISTVÁNFFY,^{a)} *Posonium venisset, hic⁷ Sabariam venit, ut tutiore loco ab hostibus foret,⁸ verum quum nec in ea arce, quae debilibus, et infirmis muris constabat, satis fidere posset, petita, a Francisco Batthyányo,⁹ in arce sua, Salonocia mansione,*

Salonocia.

a.) Libro xxxiv. fol. 827.ⁱⁱ

¹ corr. ex *Bonf.*; nusquam enim, nisi in notis nomina auctorum a Belio abbreviari in tomis Notitiae expressis videas ² corr. ex *frunenti* ³ sic! ⁴ malim *quae... experta est* ⁵ corr. ex *Bocskaiorum* ⁶ hic verba nonnulla (*quamquam... victus esset*) a Belio ommissa, cf. ISTVÁNFFY 1622. p. 827. ⁷ pro *hic* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Martinus Peteius... obtinebat* ⁸ hic simili modo verba quaedam (*quos... putabat*) a Belio ommissa, cf. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Battianio*

ⁱ Vide BONFINI 1581. p. 521.

ⁱⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. pp. 827–828.

dum eo proficisceretur, a militibus Caesareanis¹ spoliatus fuit. Arx haec habet [p. 283.] turrim interiorem, muro duarum orgiarum crasso extructam, ibidemque cisternam amplissimam e quadratis lapidibus excitatam,² in exteriori autem arcis area puteum profundissimum. Prae inferiore arcis Szalonak porta, ingredienti ad laevam, visuntur in muro, incisa lapidi, haec vetustatis monumenta:

NOS ANDREAS BAUMKIRCHER de SZALONAK COMES POSONIENSIS,
HOC MAGNIFICUM OPUS FORTISSIMORUM MURORUM ERIGI FECI-
MUS. INCEPTUM A° 1140.³

§. VIII. DOBRA

Dobra.

Nec praetereunda arx *Dobra*. Tam alto enim monti insidet, ut omnes insultus insidiantium eludat. A *Slavis* olim seu *Vandalis* [p. 284.] exstructam esse ipsum nomen indicat. *Dobra* namque *bonitatem* significat. Montes amabant *Vandali*, *Slavi*, et *Bohemi*, quibus tutos se fore rati, arces nonnisi in locis praecipitibus, et inaccessis posuerunt. Habet insuper oppidum haud contemnendum, ad montis radices, qua in Styriam descendit, a fano D. Gotthardi, unico tantum monte separatum. Ditio est *Batthyaniana*, cuius gentis ditio late heic porrigitur.

§. IX. RAKICSAN, ROHONCINUM, VÉPIUM, et SÁG

Rakicsán,
Rohonczinum,
Vépium, et
Ság.

Possemus adiicere *Rakicsán*, et *Rohonczium*, quorum utrumque arcis nomen obtinet, *Batthyanis*que subiectum est. Hoc in primis quadrangulum, et magnificis cubiculis, conclavibus, et tricliniis excultum, illustrissimae familiae *Batthyanianae* haud importunum praebet hospitium. Adne[p. 285.]xus arci hortus est, sumtibus comitum dignus, in quo praeter millenas diversitates arborum fructiferarum, quae *Hungariae* vernacula sunt, exteris quoque, inprimis *Italicas* reperias. Oppidum arci vicinum a *Germanis* incolitur, inter quos et *Hungari* reperiuntur, sed potiores *Iudaei*. *Vépium* spectat ad *Erdődios*, arx ingens, vasti operis, et eleganter exulta. *Ság*, non tam adnotanda est, quod structura superbiat, quam quod montis cacumen tenet, quem totius regionis ornamentum esse diximus. Ex planitie namque, nulla connexionione cum aliis montibus, in altissimum adsurgit. Vite circum circa vestitus, in cuius vertice novae arcis fundamenta iecit olim *BELA*, sed non penitus exstruxit.

§. X. CASTELLA COMITATUS PINKAFELDUM, et BOROSTYÁN, cetera

Castella
Comitatus:

Castella complura habet Comitatus. [p. 286.] Praecipuum est *Pinkafeldum*, quod a rivo, cui adiacet, nomen mutuat: si quod aliud *Batthyania* gens dignis, gente sua sumtibus,

¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Caesarianis*; ibidem maior pars (*Quermendii stipendia... rebus omnibus*) a *Belio* omissa, cf. ISTVÁNFFY 1622. pp. 827–828. ² corr. ex *excitam* ³ sic!

excoluit, hoc omnibus antecedit. Subiecti sunt castello horti, ternis vivariis exornati, quibus recreationi incolarum nihil potest esse accommodatius. Inde ad medium lapidem, iuxta *Pinkam*, aliud se obiicit, *Borostyán* vocant, quod ob molem situmque arci est similis. *Borostyán*, Germanice *Pernstein*, non inter Castella, verum inter arces formales, et bene munitas numerari debet.ⁱ Deinde a fluvio Pinka, et Castello Pinkafeld non medio lapide (uti chartaⁱⁱ exprimit) verum etiam ultra unum lapidem distat Bozok. In Bozok est etiam aliud castellum, ad pervetustam, et de rege, et regno bene meritam familiam *Zsibrik* pertinens. Ad vicum eiusdem nominis refertur castellum, itidem domicilio comitum de *Batthyán* dignissimum. RAMOCZ item elegans baronum *Cziráky* ad *Rabniczam* praetorium. Postea *Salamonfalva* familiae *Ratkianae*, tum SURÁNY Illustris [p. 287.] simi Baronis *Iosephi Sigray* insigne opus et haeredium. Ultra in *Kemenesalla* castellum *Stephani Török*, et quod vix ulli postponendum, Castellum *Szécsény*² baronis a *Schilson*, quod non minori prudentia, quam sumtibus exaedificatum, splendidissimis conclavibus, tricliniis, et cubilibus, in perpetuam gentis recordationem superbit. Aedificium cavernae ambiunt in altum depressae, aquisque inductis ita communitae, ut haud cuivis hostium insultui facile cesserit.

Pinkafeldum,
et Borostyán:

Bozok:

Ramocz:

Salamonfalva:
Surány:

Szécsény:

§. XI.

Ad *coenobia* referri potest celeberrimum illud *fanum S. Gothardi*, quod cum alia multa, tum imprimis immortalis illa *Montecuculi*, quam ex foedifragis Turcis Anno MDCLXIV. reportavit, victoria nobilitavit. Descripsit hanc fuse ISTVÁNFFIUS:^{a.)} *Pugnatum est, inquit, feliciter a Saracenis quinque horis, a nona usque secundam, a* [p. 288.] *Christianis totidem quinque horis⁴ feliciter simul, et gloriose, ab secunda pomeridiana in seram usque noctem, caesaque est tanta Ottomanorum⁵ multitudo, quantam annales eorum ab Ottomanici⁶ ortu imperii referunt nullam, in uno proelio⁷ fusam. Cecidere inprimis Ismael, olim bassa Budensis, tunc urbis Byzantinae praefectus, seu caimacan,⁸ traiectus, dum Arabonem⁹ transvaderet: Spahilar Agasi, supremus spaborum, seu equitum praefectus, janiczarorum¹⁰ aga, iunior Tartarici chani¹¹ filius, et plures alii bassae: generalis etiam alibegus Bosnensis, triginta capitibachi,¹² 35 wezerii¹³ atrienses,*

*Coenobia:*³
D. Gotthardi
fanum:

a.) Libro xxxiv. fol. 559.ⁱⁱⁱ Confer¹⁴ WAGNERI¹⁵ Historiam Leopoldi M. Lib. II. p. 161. sequi.^{iv}

¹ corr. ex *curthu* ² corr. ex *Sécsény* ³ add. a nobis ⁴ *quinque horis* ISTVÁNFFY 1724. p. 559. comm. ⁵ ISTVÁNFFY 1724. l. c. *Ottomannorum* ⁶ ISTVÁNFFY 1724. l. c. *Ottomannici* ⁷ ISTVÁNFFY 1724. l. c. *proelio* ⁸ corr. ex *caimacam* sec. ISTVÁNFFY 1724. l. c. ⁹ ISTVÁNFFY 1724. l. c. *Arabonem* ¹⁰ ISTVÁNFFY 1724. l. c. *Janizarorum* ¹¹ ISTVÁNFFY 1724. l. c. *Chami* ¹² ISTVÁNFFY 1724. l. c. *capigibachi* ¹³ ISTVÁNFFY 1724. l. c. *Vezirii* ¹⁴ corr. ex *Confir* ¹⁵ corr. ex *Vagneri*

ⁱ *Clare hinc apparet partem hanc a Belio haud revisam: bis enim fere idem de castello Borostyán descriptum, scilicet quod rectius arx quam castellum adpellatur.*

ⁱⁱ *Quam chartam voluerit Belius, nescitur. In mappa sane Mülleriana, qua Belium usum esse constat (vide TÓTH 2006a p. 78.), castellum Bozsok frustra quaesiveris.*

ⁱⁱⁱ *Certe, non quidem ex opere Istvánffii anno 1615. decedentis, sed ex "auctario" a Joanne Jacobo Ketteler composito, quo opus Istvánffii usque ad annum 1718. continuatum est, haec Belius citat; quod auctarium editioni 1724. publicatae est insertum. Vide ISTVÁNFFY 1724. pp. 524–668.; partem vero, ubi de pugna prope Szentgotthárd agitur, vide ibid. p. 559. (sicut etiam Belius notat).*

^{iv} Vide WAGNER 1719–1731. I. pp. 161–166.

et 300 laterales, 5000 janicsari,¹ 3000 spahi, 1500 basnaci, 800 Albanenses, 600 Croatae, et Hungari² Turcici, 250 Valachi,³ et Moldavi, 600 Tartari, 1500⁴ Anatolienses, et 4000 Asiatici, etc., numerus omnium ultra⁵ 17000. Credidisses precibus, quae in fano hoc fusae sunt, tantam hostium concidisse multitudinem. Condidit illud BELA III. Anno MCLXXXIII. ea pulchritudine, fortitudine, et praestantia, ut arcibus⁶ potuerit comparari, mansitque diu integrum, et intaminatum. Neque erat, [p. 289.] qui ruina tam augustae aedis manus magis polluerit,⁷ quam infelix TİFFENPACHUS, qui dum⁸ iussu Ferdinandi Principis, loco praeesset,⁹ perterritus Bocskaiianorum¹⁰ insultibus,¹¹ suffosso iam ante templi pulcherrimi, et sumtuosissimi fundamento, sulphureum pulverem supposuit, eoque incenso, totam aquilonarem partem puncto temporis disiecit, corridente toto aedificio, omnibus partibus elegantissimo.^{a.)} ⁱ Ex eo tempore etsi saepius reparatum est, nunquam tamen penitus ad habitum priorem restauratum. Praeest ei abbas unicus, hoc tempore, eminentissimus pater purpuratus e Comitibus CsÁKY. Oppidum, quod adnexum fano est, posterioribus tantum temporibus ortum cepit. Incolunt illud Hungari, aedificiis pro more gentis necessariis magis, quam splendidis, quorum ordines Rabus proxime adluit. Caetera campi conficiunt, segetibus nimio opere commodi.¹²

Monasterium: MONASTERIUM vulgo *Monostor* claustrum est prope Kőszögium ad medium [p. 290.] ferme lapidem. Condidit illud *Comes a Bors*, cuius nomen cum titulo *Abbatiae* usque huc tenet. Olim patres *Benedictinos* fovit; hodie *Praemonstratensibus* paret.

Porno: PORNO, sive *Bernau* adiacet rivulo *Pinka*. Fuit olim abbatia *Cisterciensium*; hodie Collegio *PP. Societatis Iesu Sempronii* ex munificentia regum adiectum est. Templum habet vetustissimum non magis, quam augustum. Adest et heic oppidum paucarum aedicularum, quae tamen lacunis importunae, ponte aditum ad claustrum aperiunt.

Törje: TÖRJE castellum magis, quam claustrum est, sed quod a sacerdotum collegio *Csornensi* adhuc possidetur, inter coenobia referendum.

Dömölke: DÖMÖLKIENSIS Abbatia visitur in radicibus eximii montis *Ság*, cuius reditus coenobium *D. Martini* iure sibi vindicat.

Reliqua claustra occurrunt¹³ partim in oppidis, partim civitatibus provinciae. [p. 291.]

^{a.)} Sunt verba ipsius ISTVÁNFFY Lib. XXXIV. f. 510.ⁱⁱ

¹ ISTVÁNFFY 1724. l. c. *Janizari* ² ISTVÁNFFY 1724. l. c. *Ungari* ³ ISTVÁNFFY 1724. l. c. *Walachi* ⁴ add. sec. ISTVÁNFFY 1724. l. c. ⁵ add. sec. ISTVÁNFFY 1724. l. c. ⁶ corr. ex *avibus* ⁷ corr. ex *polluerit* ⁸ add. a Belio, cf. ISTVÁNFFY 1724. p. 510. ⁹ ISTVÁNFFY 1724. l. c. *praeerat* ¹⁰ corr. ex *Bocskaiorum* ¹¹ *Bocskaiianorum insultibus* add. a Belio, cf. ISTVÁNFFY 1724. l. c. ¹² corr. ex *comodi* ¹³ corr. ex *occurrant*

ⁱ *Duae notae littera a.) signatae ex errore fortasse auctoris hic ponuntur.*

ⁱⁱ *Vide ISTVÁNFFY 1724. p. 510.*

MEMBRUM III.

de

*Oppidis, et vicis potioribus*S Y N O P S I S.¹

I. DE SABARIA

Sabariae conditores, et denominatio §. I.

Qui Romanorum, et quam clari hanc posuerint, excoluerintque coloniam §. II.*Quo tempore, et a quibus Sabaria adtrita sit?* §. III.*Quae sunt reliquiae veteris illius Sabariae* §. IV.Stein am anger *praecipuum est, in quo vetus Sabaria sita fuit* §. V.*A quonam hoc oppidum Stein am anger post ruinas Sabariae exstructum sit?* §. VI.*Facies hodiernae Sabariae* §. VII.*Arcis Sabariensis facies* §. VIII.

II. SÁRVÁRUM

III. ROHONCIUM

I.² De SABARIA³

§. I.

Inter oppida referimus *Sabariam*, quam urbium Pannoniae celeberrimam olim fuisse, uno ore universa tradit antiquitas. Sunt,^{a.)} qui primum ab Illyris conditam esse adserunt. Quorum sententiae eo lubentius subscribimus, quo magis urbi convenit, et sedes gentis, et nomen. In primis enim erant Illyrii, qui terras has occupaverant,^{4 b.)} ex *Savia* huc commigrantes. De urbis nomine varie docti coniciunt. A *Savia* nonnulli, alii a *Sabaia*, potus genere, quo delectabantur Illyrii, alii denique ab amniculo *Sabaria*, cui hodie ore Hungarico *Gyöngyös* nomen est, vocabulum derivant. Quibus prima illa [p. 292.] vocis placet origo, sola adiectione †geniuri⁵ elementi opus habent, ut ex *Savia Savariam*, sive *Sabariam* faciant. Cui sententiae id verisimilitudinem praestiterint, quod, ex *Pannonia*

Sabariae conditores, et denominatio.^{a.)} Eruditi Tyrnav. in *Celebr. Hung. Urb. Part. I. p. 21.*ⁱ^{b.)} Vide SCHÖNLEBENUM⁶ in *Appar. Carniol. Antiquae Cap. I. §. II. f. 13. sq.*ⁱⁱ Conf. Tyr.⁷ *Erud. Cel. Sabaria.*ⁱⁱⁱ¹ synopsis a nobis composita sec. notas marginales et titulos capitum ² add. a nobis ³ Titulus in ms. sub numero paragraphi ponitur, quia vero paragraphi quinque sequentes haud secus ad descriptionem Sabariae attinent, super numerum ille a nobis translatus. ⁴ corr. ex *occupant* ⁵ fortasse *tenuioris* ⁶ corr. ex *Schönlebenus* ⁷ corr. ex *Tyir*ⁱ Vide HIDI 1701. p. 21.ⁱⁱ Vide SCHÖNLEBEN 1681. *Adparatus pp. 13-14.*ⁱⁱⁱ Vide HIDI 1701. p. 21.

Savia, Savo vicina, *Illyrii*¹ huc irrepserint, novam postea sedem, atque eius cumprimis metropolim, patria illa adpellatione insignientes. Sed an a potus illo genere, quod ex hordeo coquebant prisci Illyrii, Pannoniique, urbem denominare liceat, non ausim adfirmare; cum ea coniectura in lubrico sit posita. Istud forte hic militaverit, quod et VALENS Imperator *Sabaiarius*, quasi *Cerevisiarius*, de muris Chalcedonis, quam oppugnabat, per convicium *Sabariae*, sit compellatus.^{c)} Mihi ita videtur, omnium tutissime Sabariam ab amniculo cognomine posse denominari: cum ita neque vocabulum ullo modo detorqueri necessum sit, neque est, quod ei denominationi contraire possit, cum nihil omnino sit frequentius, quam Urbibus nomina fluviorum, quibus adpositae sunt, communicari. Quid quid eius sit, inclaruit maxime sub Romanis, qui regionis opportunitate illecti co[p. 293.]lonias² huc deduxere. Ita PLINIUS:¹ *Noricis iungitur lacus Peiso, deserta Boiorum: iam tamen colonia Divi CLAUDII, Sabaria, et oppido Scarabantia Iulia habitatur.* Unde *Claudiae Augustae* nomine insignitam legimus.

§. II.

Qui Romanorum, et quam clari hanc posuerint, excoluerintque coloniam.

Primus igitur Romanorum, quantum ex PLINIO liquet, CLAUDIUS Imperator fuit, qui Sabariam coloniam deduxerat. Itaque licet iam tum Sabaria sedes praesidis Illyrii fuisse credatur,³ postea tamen verisimile est, Romanos pro more suo terminos eius et longius extendisse, et excoluisse melius, splendidiusque. Loci enim iucunditas invitavit Romanam gentem, ut talem illic ponerent civitatem, quae et creandis Imperatoribus, et detinendis, commodum praeberet hospitium. *Vespasianum* heic fuisse ex *Tacito* colligimus,^{d)} SEVERUM [p. 294.] autem Sabariae creatum esse imperatorem scribit VICTOR:^{e)} *Hoc tempore niger Pescennius,*⁴ inquit, *apud Antiochiam; in Pannoniae⁵ Sabaria*

c) AMMIANUS Lib. xxvi. Cap. viii. p. 361.ⁱⁱ

d) Conf. Wolf. LAZIUS, in Vienna Austr. Lib. ii. Cap. ii. p. 36.⁷

e) AURELIUS VICTOR Hist. Septim. Severi, Cap. xix. p. 531.ⁱⁱⁱ

¹ corr. ex *Illyri* ² corr. ex *colluvias* ³ corr. ex *creditur* ⁴ corr. ex *Piscennus* sec. AURELIUS VICTOR 1733. p. 531. ⁵ corr. ex *Pannonia* sec. AURELIUS VICTOR 1733. l. c. ⁶ corr. ex *VII*. sec. LAZIUS 1546. ⁷ corr. ex 369. sec. LAZIUS 1546.

ⁱ Vide Plin. Hist. Nat. III. 27.

ⁱⁱ Erronee littera huius notae a copista paulo infra post nomen Plinii posita est. Huc enim pertinet, quia Ammianus haec de Caesare Valente „exindeque” inquit „profectus, oppugnationi Chalcedonis magnis viribus insistebat: cuius e muris probra in eum iaciebantur, et iniuriose compellabantur ut Sabaiarius.” Quanam vero Ammiani Marcellini editione Belius hoc loco usus sit, non satis constat. Certe, alibi editionem anno 1693. publicatam citat, quae editio etiam in bibliotheca eius reperitur. Vide AMMIANUS 1693.; vide etiam Lib. lit. nr. 60. Cui vero editioni (ac editionibus multis aliis a nobis revisis) numeri paginarum in notis c.), f.) et g.) allati haud congruunt; an vero ad editionem anno 1698. publicatam (?) referri possint, nescio, editionem enim illam, si quae fuerit, in manum sumere nullo modo potui. Quae cum ita se habeant, editionem anno 1693. publicatam ad citationes recensendas corrigendasque adhibuimus, quae editio, si numeros paginarum excipias, maxime has citationes convenit, quod si partitionem operis Ammiani spectas, notae Belii in illam editionem quadrare videntur (in illa enim editione verba Ammiani, quae supra citantur, in cap. VIII. inveniuntur). Locum hic citatum vide in AMMIANUS 1693* p. 507.

ⁱⁱⁱ Vide AURELIUS VICTOR 1733. p. 531.

*Septimius Severus creantur imperatores.*¹ Neque de alio loco melius intellexeris, quod AMMIANUS^{f.)} de CONSTANTIO CAESARE tradit, *eum nempe triumphales arcus ex clade provinciarum sumptibus*² *magnis erexisse*³ *in Galliis et Pannoniis, titulis gestorum adfixis.*⁴ Quo facto post VALENTINIANUS CAESAR, quum *auctumno*⁵ *praecipiti, per tractus conglaciari*⁶ *frigoribus adsuetos, commoda quaereret*⁷ *hyberna, ait idem AMMIANUS,*^{g.)} *nulla*⁸ *sedes idonea reperiri poterat, praeter Sabariam,*⁹ *quamvis eo invalidam tempore adsiduisque*¹⁰ *malis afflictam.* Perpetuae enim turbae,^{h.)} quae Gotthorum, Hunnorum, Longobardorumque migrationes dissensionesque dederant, haud parum nocuerunt¹¹ Sabariae. [p. 295.]

§. III.

Ex eo igitur tempore, quo Romanis relicta est, perpetuo lacerabatur mox his, mox aliis saevientibus. Sed nemo eam adtrivit magis, quam *Franci, Boii, et Venedi*, imperante CAROLO MAGNO. Hi namque quum ab Hunnis, et Abaribus, terras eorum vastantibus, infestarentur,^{i.)} incitati tantis iniuriis, arma in superbum hostem arripuerunt, tanto fortunae successu, ut non modo, a suis finibus Hunnos, sed ex Pannoniis pene expulerint. Nihil tum erat munimentorum in Pannonia, quod vim, et vastationem Germanorum effugerit. Descripsit haec EGINHARDUS:^{k.)} *Pulsis ait Hunnorum praesidiis, ac destructis munitionibus, quarum una super Cambum*¹² *fluvium, altera iuxta Comagenas civitatem, in monte Cumeonberg, vallo firmissimo erat extracta, ferro, et igne cuncta vastantur. Cumque rex, cum eo, quem duce*[p. 296.]*bat, exercitu, usque ad Arabonis fluentia venisset, et transmissa eo fluvio, per ripam eius, usque ad lacum, in quo is Danubio miscetur, accessit, ibique per aliquot dies stativis habitis, per Sabariam reverti statuit.* Aegre tum vel vestigium de flore prioris Sabariae superfuit. Terra enim regionis, si AVENTINO credimus,^{l.)} ita ferro, caedibus, flamma adtrita, ut ne vestigium quidem regiae adpareret. Interim in eo tractu, unde Hunni extrusi fuerant, occuparunt sedes *Boii*, atque *Venedi*; qui mixti post cum

Quo tempore,
et a quibus
Sabaria
adtrita sit?

f.) Libro XXI. Hist. Const. Caesar. Cap. XVI. p. m. 220.ⁱ

g.) Libro XXX. Hist. Valent. Cap. V. p. m. 462. ubi emendanda est VALESII¹³ nota, Sabariam, cum CLUVERO, *Sárvár* statuentis.ⁱⁱ

h.) Pulsis enim *Vandalis*, Romanorum successoribus, venerunt *Gotthi*, his successerunt *Hunni*, qui Romanas colonias nimio opere vastarunt, mox *Longobardi*. Vide IORNANDES De rebus *Gotthicis* Cap. XXII. sqq., CRANCIUS Lib. I. Cap. XXII. sqq., SCHÖNLEBENUS Appar. Antiq. Carniol. Cap. VII. §. VIII.ⁱⁱⁱ

i.) AVENTINUS Cap. VII. f. 256.¹⁴ et 257.

k.) In belli Pannonici a *Carolo Magno* gesti, descriptione.

l.) AVENT. Annal. Boior. Lib. IV. f. 250. sqq.

¹ AURELIUS VICTOR 1733. l. c. *Augusti* ² AMMIANUS 1693* p. 317. *sumptibus* ³ AMMIANUS 1693* l. c. *erexit* ⁴ corr. ex *adflaxis* sec. AMMIANUS 1693* l. c. ⁵ AMMIANUS 1693* p. 650. *auctumno* ⁶ corr. ex *conglaciari* sec. AMMIANUS 1693* l. c. ⁷ AMMIANUS 1693* l. c. *quaerebat* ⁸ AMMIANUS 1693* l. c. *nullaque* ⁹ *reperiri poterat praeter Sabariam* AMMIANUS 1693* l. c. *reperiri praeter Sabariam poterat* ¹⁰ AMMIANUS 1693* l. c. *assiduisque* ¹¹ corr. ex *notuerunt* ¹² corr. ex *Canibum* ¹³ corr. ex *Valerii* sec. AMMIANUS 1693*, Henricus enim Hadrianusque Valesius fuerunt Ammiani editores ¹⁴ corr. ex 226.

ⁱ Locum citatum vide AMMIANUS 1693* p. 317. Vide etiam notam nostram ii. in pagina priore.

ⁱⁱ Vide in editione a nobis adhibita (AMMIANUS 1693*) p. 650. Vide etiam notam nostram ii. in pagina priore.

ⁱⁱⁱ Vide KRANTZ 1575* pp. 15–16. sqq. et SCHÖNLEBEN 1681. Apparatus pp. 191–193.

reliquiis Hunnorum, eas, quae occurrunt adhuc, civitates, arces, oppida ex ruinis coloniarum Romanarum extruxerunt.^{1 m.)}

§. IV.

Quae sunt
reliquiae
veteris illius
Sabariae?

Sed ubinam locorum sita fuerit Sabaria, disquiritur ab eruditis. BERTIUS in tabulis PTOLEMAEI Sabariam interpretatur, LEIBNICZ, MAGINUS, et MOLETIUS Graecium. LAZIUS ipse [p. 297.] *Sabariam* a *Savaria* distinguit, hacque relata ad *Graecium*, illam ad *Steinam-anger* interpretatur.^{2 n.)} Neque iverim inficias Graecium olim *Savariam* dictam fuisse, seu, ut ANTONINUS habet, *Savannam*, a Mura Styriae, quam *Sabariam* vocavit antiquitas.^{o.)} Uti enim *Mura* a veteri municipio; ita Graecium a Mura Sabaria dici potuit. Nec facile dubitaverim, plures olim *Sabarias* extitisse, quum³ hodiernum supra *Mohács*, prope *Mursiam*, vetus exstet munimentum, quod Hungari *Sabár* vocant. At *Sabaria*, quam Colonia Divi CLAUDII, totque Imperatorum sedes nobilitavit, nequit referri neque ad *Graecium*, neque ad aliud quodvis eius nominis oppidum, si calculum *Antonini* subduxeris. Enim vero hic primum *Savannam* a *Sabaria* separat; deinde hanc in itinere duplici, *Vindobona Poetovionem*, et *Sirmio Vindobonam*, medio inter *Mogentinam*, et *Scarabantiam* situ collocat; [p. 298.] *Savanna* prorsus remota. Nam delineato ex Pannoniis in Gallias itinere, *Mogentinam* a *Sabaria* triginta mille passus remotam; tribus longius *Sabariam* a *Scarabantia*; indeque *Vindobonam* usque ad *Danubium*, et *Cetium montem* triginta duo millia extendi scribit. Itaque sive *Csapring* designarit *Scarabantia*, sive, ut malim, *Sempronium*, utrinque remotius *Graecium* est, quam ut possit hoc ANTONINI calculo, *Sabaria* nominari. Rectius computaverunt LAZIUS, CLUVERIUS, et alii, qui *Sabariam* ad oppidum *Stein am anger* retulerunt. Ille namque^{p.)} *si a Sabaria*, inquit, *Viennam velimus viam instituere, eam per Schappanum, Sopronium,⁴ et ubi multae aquae conflunt Valtersdorffium⁵ absolvamus oportet, XVI. milliariorum⁶ spatio⁷ fere, uti et Antoninus supputat, XC. millium⁸ passuum. Quod et consentaneum cum PTOLOMAEO est, qui *Sabariam* collocat gradu longit. XXXVIII. 20. latitud. XLVI. 40., mox Καραβαντία^ς uno [p. 299.] circiter gradu longitudinem, latitudinemque augens. Quibus obiter subductis CLUVERIUS,^{q.)} postquam oppidum *Stein am anger* quatuordecim millibus passuum a *Csapring* abesse percepisset, maluit ad castrum *Sárvár* *Sabariam* interpretari, utpote*

m.) Idem AVENT. l. c. f. 257.

n.) Comment. Reip. Rom. Lib. XII. Sec. III. Cap. II. et VIII.ⁱ

o.) Conf. LAZIUS l. c. II. nec non SCHÖNLEBENUS Appar. Cap. v. §. VII. ubi clare ostenditur Muram olim *Savariam* a PTOLOMAEO, et aliis dictum fuisse.ⁱⁱ

p.) LAZIUS l. c. et Rerum Viennen. Libro I. Cap. III. p. II.ⁱⁱⁱ

q.) In Vindel. f. 26. sqq.^{iv}

¹ corr. ex extruxerunt ² corr. ex interpretaetur ³ corr. ex quam ⁴ LAZIUS 1551. p. 1141. *Sopronium*

⁵ LAZIUS 1551. l. c. *Waltersdorffium* ⁶ corr. ex milliarium sec. LAZIUS 1551. l. c. ⁷ LAZIUS 1551. l. c. *spacium*

⁸ LAZIUS 1551. l. c. *milium*

ⁱ Vide LAZIUS 1551. pp. 1142., 1162.

ⁱⁱ Vide LAZIUS 1551. p. 1162. et SCHÖNLEBEN 1681. *Apparatus* p. 171.

ⁱⁱⁱ Vide LAZIUS 1551. pp. 1141–1142. et LAZIUS 1546. p. 11.

^{iv} Vide CLÜVER 1616^b pp. 26–27.

quod tam in tabula, quam calculo ANTONINI, XX millibus passuum a Scarabantia distet. Sed haud perpendit vir doctus, ambiguum adhuc esse, *Csapringne*, an *Sempronium Scarabantiam* referat. Si posterius, nihil impedit, quin oppidum *Stein am anger* XXXIII mille passus a *Scarabantia* remotum sit, sin vero prius, nondum complevit numerum, quo *Scarabantiam* a *Sárvár* iuxta ANTONINI iter vult distare, quia tantum viginti millibus distat. Alioquin non erraverit, si ad *Sárvár* usque *Sabariam* extenderit. Haud enim negaverim, eo usque¹ extensam olim fuisse. Saltem rudera, quae occurrunt, luculenter satis innuunt, a *Robonczio Köszegum* usque, *Sabariae* veteris urbem procurrisse. Inter vineta, et de[p. 300.]fluentem *Aranyos*, medios fere agros dividunt, fundamenta muri cuiusdam vastissimi, quae moenia *Sabariae* tenuisse opinio est. Spatium enim ingens adparet, a vicino oppidi loco, *Köszögum* versus posito, usque ad crucem in meridiem erectam, latum quasi pedum decem, in quo fundamenta muri validissimi ab agricolis offenduntur. Exinde ager sterilior est, quippe ob rudus, et sabulonem, terreno carens, et ferendis setigibus inutilis. Frequentiora tamen ultra, quam cis *Güntiam* rudera sunt obvia: unde coniectare licet urbem olim mediam inter vineas, et *Güntiam* fluvium sitam fuisse, reliquis eius praediis, et suburbiis hinc *Köszögum*, illinc *Robonczium* usque protentis.

§. V.

In tanta ruderum amplitudine licet totus *Sabariae* veteris ambitus definiri certo nequeat; tamen oppidum *Stein am anger* praecipuum est, in quo celebris illius Roma[p. 301.] norum coloniae vestigia reperimus. Ipsum nomen *Stein am anger* haud obscure innuit a lapidibus et ruinis *Sabariae* oppido id inditum esse. Nam, ut recte scribit LAZIUS:^{r.)} *cum praeter² magna saxa nihil in ruderibus superesset, a Germanis propterea (ut arbitror sub Carolo Magno, qui pulsus Avaribus ea loca Germanis cultoribus muniverat) Stein³ am anger locus non immerito denominatus est.*⁴ Quod etsi paululum immutaverunt Hungari; tamen ipsorum *Szombathely* (ita enim vocant *Sabariam*) nil aliud est, quam immutatum *Sabarhely*, hoc est *locus Sabariae*, quae mutatio facile potuit subreperere, genti a Latinis⁵ rudi, et ad flectendas voces peregrinas in vernaculas proclivi. Caeteroquin locus revera *Sabariae* est antiquae, cuius vetustissimum splendorem non lapides modo obvii, sed varia monumenta coarguunt. Passim enim cultus hortorum, agrorumque, saxa eruit, longa pedes XVIII., XIX., et XX., lata XII., XV., tam eleganter polita, ut aedium splendidissimarum ruinas [p. 302.] putes. Columnae saepe occurrunt longae palmos VI., latae IV., et id genus nigri lapidis nitidissima, rarissimaque fragmenta, interque nonnulla reperias, reliquiis arcuum triumphalium haud omnino dissimilia, quae LAZIUS ad ruinas arcuum CONSTANTII Caesaris refert. Nuper admodum sutor oppidi,^{s.)} *Varga Mihály* nomen est, quum rudera domus suae, quam proxime incendio amiserat, spe thesauri suffodisset,

*Stein am anger
praecipuum est,
in quo vetus
Sabaria sita
fuit:*

r.) LAZIUS l. c.¹

s.) Habitat hic sutor extra oppidum, ultra profluentem *Aranyos* meridiem versus.

¹ corr. ex *ousque* ² verbum *ista* om. a Belio, vide LAZIUS 1551. l. c. ³ LAZIUS 1551. l. c. *Stayn* ⁴ LAZIUS 1551. l. c. *fiet* ⁵ a Latinis malim in *Latinis*

¹ Vide LAZIUS 1551. p. 1143.

elegantes, crassasque columnas reperit, ex nigro lapide nitidissime excisas, lapides item, et laterculos inusitatae magnitudinis, nec non cryptas¹ ossibus demortuorum, calvariisque repletas. Cryptarum forma haec erat: laterculi grandiores in declivem modum erecti, cuiuslibet cadaveris distinctim ossa tenebant, eaque bina utrinque foramina, ab anteriori alterum, alterum a posteriori parte claudebant. In altero laterculorum videbantur litterae M. A. Q. P., procul dubio nomen demortui significantes. Huiusmodi monumenta saepius effodiuntur, ollae imprimis, atque vasa fictilia, lapidi exci[p. 303.]so imposita, in quorum nonnullis, dum protraherentur, ardentem in humore quodam scintillam, sed mox extinctam aere, adparuisse tradit LAZIUS.ⁱ Idem relatum sibi a fide digno senecione, commemorat, FRIDERICI tertii temporibus tumulum effosum esse cum ossibus, in cuius saxis P. OVIDII NASONIS nomen incisum adparuerit.ⁱⁱ Quod si verum est, haud crasse lusit BRUSCHIUS, dum in sepulchro eodem talem comminisceretur inscriptionem:^{t)}

FATUM NECESSITATIS LEX

*Hic situs est vates, quem divi Caesaris ira
Augusti patria cedere iussit humo.*

*Saepe miser voluit patriis occumbere terris,
Sed frustra: hunc illi fata dedere locum.*

Ad illos heic adpellaverim, qui *Ovidium* in *Tomitana*² Ponti urbe sepultum volunt. Quidquid huius sit, id certum est, multa ad oppidum nostrum reperiri, quae non sepulturas modo Romanorum, sed etiam [p. 304.] vivendi modum politum, et elegantem referunt. Ab oppido usque ad *Roboncz* meatus est subterraneus fornicatus, et inferne tessellato³ lapide stratus, latus spithamas⁴ circiter VI., altus VIII., per quem aquas ductas fuisse, lapides inferiores, a defluente aqua cavati, subinnuunt. Similes fere lapides rivus *Aranyos* ostendit, ut ideo multi credant, fluvium olim alveo saxis solidato defluxisse. Fontes praeterea versus quatuor mundi cardines ostenduntur, miro opere, manuque artificiosa facti. Haustum habent commodum, profundo puteo, sed non lato. Orificio adpositus lapis est, studiose excavatus, qui communit scatebras. Praetereo tot auri, et argenti, aerisque signati genera, quae in agris, hortis, aedibus occurrentia, variorum imperatorum memoriam recolunt. Ipse fluvius *Aranyos*, auri non raro fragmenta, numismata secum vehere observatur; ut taceam de thesauris innumeris, qui in agris, et ruinis aedium haerent. Caeterum loci commoditas, et pulchritudo tanta est, ut nulli magis competat, quod de VALEN[p. 305.]TINIANO⁵ accepimus, *eum praeter Sabariam nusquam magis idonea tenere hyberna potuisse*. Potiorem eius partem planities conficit, hinc in agros, illinc

^{t)} Caspar BRUSCHIUS natione Bohemus, qui Anno MDLII. a Ferdinando rege poetica⁶ laurea, nec non *Palatini Comitatus* titulo donatus legitur. Vide ZAMOSIUS *Analec. Lap.*⁷ Cap. IV.ⁱⁱⁱ

¹ corr. ex *cryptam* ² corr. ex *Temitana* ³ corr. ex *tessellato* ⁴ corr. ex *spitamas* ⁵ verbum integrum in p. 305. erronee descriptum (*ValenValentiniano*) ⁶ corr. ex *portica* ⁷ *Analec. Lap.* corr. ex *Annal. Dec. Iap.*, cf. SZAMOSKÖZY 1593.

ⁱ Vide LAZIUS 1551. p. 1144.

ⁱⁱ Vide *ibidem*.

ⁱⁱⁱ Vide SZAMOSKÖZY 1593. f. 30r.

in silvas¹ diffusa. Pauca in colles adsurgunt, seu magis editos campos, quorum tamen asperitatem fertilitas soli compensat.

§. VI.

Inter fluvios *Güntiam*, et *Aranyos* oppidum est STEIN AM ANGER, loco plano, et hilaro, quod deleta Sabaria *Boios* primum posuisse colligitur. Hi enim in primis erant, quos CAROLUS, pulsus Hunnis et Avaribus, ad Arabonem usque deduxit.^{u)} CAROLUS inquit AVENTINUS *incolumi milite, nemine resistente, usque ad Arabonem, et ad confluentem eius, et Danubii, cum triplici exercitu castra movet. Ibi aliquot dies stativa habet, et quum non essent, qui vincerentur, eam regionem, quam Marte cepit, praesidiis validis firmat. Hostes vallis fixis, congestis [p. 306.] aggeribus excludit. Deinde Boiorum colonias Geroldum Boiariae praesidem deducere iubet, templa exstrui² imperat, agros, prata, vineas inter praefectos, equites, monachorum magistros, pontificesque Boiariae, sicut vetera testantur diplomata, distribuit. Quis igitur dubitet, oppidum hoc eo tempore, et positum recens fuisse, et in ditione pontificum permansisse? Quantum ex verbis, quae porta versus KÖSZÖGUM ostendit, colligimus, episcopos Iaurinenses a priscis iam temporibus possedisse oppidum hoc, communiissequae necesse est. Ita namque oblitterata vetustate inscriptio est, ut aegre discerni possit. Quae notare potuimus, ita habent:*

A quonam hoc oppidum Stein am anger post ruinas Sabariae exstructum sit?

... DOMART. P... DE HETHES ARCHI-
PS COLOC. ADMIN: EP: ATUS. IAU:
... LOCORL. EORUM COM P. ET S...
PP. PRAEP... C: R... CONSIL. ET SUM:
... GAR CANCELLAR. IN... M CIVI-
UM L: SECURITAT... F:ⁱ

^{u)} AVENTINUS Libro IV. fol. 251.ⁱⁱ

¹ CORR. EX SYLVAS ² AVENTINUS 1580. p. 251. *extrui*

ⁱ *Haud dubium est quin Martini Pethe de Hetes (1553/54–1605), archiepiscopi scilicet Colocensis, administratorisque episcopatus Iauriensis nomen honoresque in hac inscriptione legantur. Inscriptionem vero ita suppleverim: [...REVERENDISSIMUS?] DO(MINUS) MART(INUS) P[ETHE] DE HETHES ARCHI(E) P(I)S(COPUS) COLOC(ENSIS) ADMIN(ISTRATOR) EP(ISCOP)ATUS IAU(RIENSIS) [ET?] LOCOR(UM) EORUM COM(ES) P(ERPETUUS) ET S[CEPUSIENSIS?] P(RAE)P(OSITURAE) PRAEP(OSITUS) [S(ACRAE)?] C(AESAREAE) R(EGIAEQUE) [M(AIESTATIS)] CONSIL(IARIUS) ET SUM(MUS) [HUN]GAR(IAE) CANCELLAR(IUS) IN [MAIORE?]M CIVIUM L(OCI?) SECURITAT[EM] F(ECIT). Unde apparet portam hanc Kőszegiensem ab illo esse aedificatam, aut certe communitam, inter 1598. et 1602.; in 1598. enim Colocensis Archiepiscopus a rege electus, in quo honore in 1600. a papa confirmatus, denique in 1602. locumtenens a rege creatus; dignitas autem locumtenentialis in epigrapha non ponitur. De dignitatibus eius vide KATONA 2001–2003. II. 50.; MIKÓ–PÁLFFY 2002. p. 148. Satis mirari nequeo, Belium non intellexisse, de quonam episcopo in hac inscriptione ageretur, cum equidem paulo infra et ipse de Martino Pethe narrat. Certe, nomen gentile „de Hetes” ei ignotum esse verisimile est. Nec vero interpretes textus Beliani recentiores, quis hanc inscriptionem statuisset, coniectare potuerunt; quod sane multo maiore admiratione dignum esse videtur. Confer BÉL 1959. p. 51.; BÉL 1976–1977. 6. közl. p. 282. Adde GÉFIN 1941, qui nil de hac inscriptione scribit, etsi opus Belii et noverit et citaverit.*

ⁱⁱ Vide AVENTINUS 1580. p. 251.

Et si negari non potest oppidum primis temporibus munitius forte fuisse, quam ut a quolibet hoste subiugaretur: tamen sequu[p. 307.]tis post bellis paulatim sic adtritum est, ut nemini potuerit resistere. *Cumani*, inquit BONFINIUS,¹ *in primis saeviebant, et Sabariam diruerunt.*^{v.)} FRIDERICUS imperator, *Pannoniam Superiorem adgressus, Sabariam cum viciniis igni, ferroque vastavit.*^{x.)} Quam etsi recuperavit MATTHIAS:² tamen illico defecit, hoc mortuo; debelli enim, et vetusto muro cum esset, paucisque³ militibus custodita,⁴ sine ulla mora portas MAXIMILIANO aperuit.^{y.)} ⁵ Non tamen diu a Germanis possessa fuit, quin iterum VLADISLAO restitueretur. *Sabaria*,⁶ inquit BONFFINIUS^{z.)} *recuperata, ex Germanorum, qui in arce fuerant, praesidio, octo et septuaginta captivi in castra regia sunt perducti.* Ex quo tempore in dies decrevit Sabaria. Bello certe *Bocskaiano* tam infirmis et debilibus muris cingebatur, ut MARTINUS PETEUS archiepiscopus Colocensis, idemque Episcopus Iaurinensis munimentis loci diffusus, *Salo*[p. 308.]*nociam* subducere se debuerit, insidiis Turcicis pressus.^{a.)} Itaque a quibuscunque impetebatur, necesse habuit parere. Profecto *Germanis* accedentibus resistere ausus non est; sed nec hos defendere, irruentibus iterum *Hungaris*. *Quamobrem*,⁷ inquit ISTVÁNFFIUS,ⁱ *quum*⁸ *Nemethius*,⁹ *redux Sabariam*,¹⁰ *in equites Italos, pontificia pecunia conductos, quibus Alexander Rudolphus*,¹¹ *Florentinus praeerat, incidisset*,¹² *anceps, et cruentum certamen subortum est.* Cuiusmodi vicissitudo saepius vexavit *Sabariam*, cum alias in motibus *Bethlenianis*, et *Tökölianis*,¹³ tum in primis *Rakoczianis*. Ultimo namque *Rakocziano*¹⁴ per universam Hungariam tumultuante, nil intermissum est, quod ad Sabariae cladem pertineret. Postea, quod hostilis saevitia intactum reliquit, laceravit pestilentia. Incendia autem frequentius coorta, propemodum penitus deleverunt. Scilicet, quod oppidum olim omnes peregrinos in admirationem trahebat, hodie nil, nisi ruinam ostendit.

§. VII.

*Facies
hodiernae
Sabariae.*

Cinctum est muro simplici, et paululum depressa caverna. Templis tribus, capella una, et turribus quatuor superbit. Visitur et domicilium Collegii Canonorum, quod expugnata Canisia, Castroferreo huc translatum est. Monachorum duos habet ordines, alter *Seraphicus* est, intra moenia peculiari monasterio seiunctus,¹⁵ *Dominicanorum* alter, extra

v.) Libro VIII. Dec. III. fol. 294.

x.) BONFINIUS¹⁶ Dec. III. Lib. X. f. 520.¹⁷

y.) Idem Dec. V. Lib. I. f. 685. Conf. ISTVÁNFFIUS Lib. I. f. II.ⁱⁱ

z.) Dec. V. Lib. II. f. 697.ⁱⁱⁱ

a.) ISTVÁNFFIUS Libro XXXIV. f. 827.

¹ corr. ex *Bonffinius* ² corr. ex *Mathias* ³ corr. ex *paucis* sec. ISTVÁNFFY 1622. p. 8. ⁴ corr. ex *custodia* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁵ *aperuit* corr. ex *adperuit* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁶ Hic verba nonnulla a Belio om., cf. BONFINI 1581. p. 696. ⁷ ISTVÁNFFY 1622. p. 839. *et* ⁸ add. a Belio, cf. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. add. *relicta Simega* ¹⁰ *redux Sabariam* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Sabariam... rediit, ibique cum* ¹¹ corr. ex *Rudolphus* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *incidissent* ¹³ corr. ex *Tököliis* ¹⁴ corr. ex *Rakoczio* ¹⁵ corr. ex *seiunctus* ¹⁶ corr. ex *Bonffinius* ¹⁷ corr. ex 570. sec. BONFINI 1581.

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 839.

ⁱⁱ Non in p. II., sed in p. 8. Cf. ISTVÁNFFY 1622.

ⁱⁱⁱ *Rectius* p. 696. Vide BONFINI 1581.

oppidum, in vicinia D. Martini, episcopi Turonensis. Cuius fanum eo loco erectum esse creditur, ubi aedes parentum ipsius olim extitisse, maiores tradunt. Sacellum fuit antea vili sumtu adpositum; quo diruto, post basilica Divo huic MARTINO sacra exstructa est. Condidit eam cum coenobio Illustrissima *Elisabetha* de ΒΑΤΤΗΥΑΝ, cuius nomen, et insignia ostendit templi aditus:

HANC AEDDEM SACRAM VOVIT, ET DICAVIT, SUMPTIBUS PROPRIIS, DIVO MARTINO, EPISCOPO, ET CONFESSORI HIC NATO ILLUSTRISSIMA D[OMI]NA D[OMI]NA COMITISSA ELISABETHA BATTYAN. 1670. [p. 310.]

Ubi natus perhibetur, ara loco super imposita est, cum epigraphe:

HIC NATUS EST S. MARTINUS.

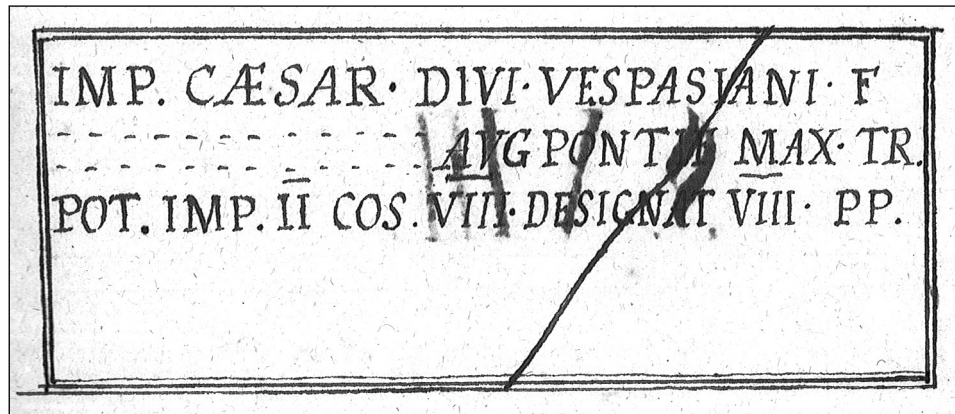
Ante templum monstratur fons, saxo munitus, tessellati¹ operis, cuius aquis redux quondam S. *Martinus* matrem ab ethnica superstitione abluisse dicitur. Inter reliquias eius os digiti, argento inclusum, adservant P.P. Dominicani, neque exponunt spectandum, nisi die *Martino* sacra. Quo temporis articulo multi confluent, praecipuum hoc patriae decus veneraturi. Frequentando autem loco, occasionem dedisse fertur, episcopus Turonensis, qui reperto S. Martini corpore, rem piam iudicaverit, ut eo loco, quo natus est, reliquias eius, incolae venerarentur. Itaque infiniti quotannis huc advolant, non ex vicinis modo, sed etiam exteri, spe veniae peccatorum impetrandae incitati. Forum, sacello recenti, et columna Sanctae Triadi dicata, ornatum est, cum epigraphe:¹

*Aspice Sancta Trias grati sacra pacta Georgi
Szili, fac lapis hic nostri sit testis amoris [p. 311.]
Utpote qui quondam gentili percitus oestro
Orco servavit, portans simulacra Deorum
Falsorum, et quidquid vani male suasit avernus,
Post tanti in poenam sceleris plus mille per annos
Infamis iacuit, terra tenebrisque sepultus;
Ast nunc eruit in lucem, statuitque columnam
Ferre insigne Dei veri, divumque figuras
Posthuma larga manus Szili, cum laude perenni.
Ergo crucis pretio pater urbem protege, serva,
Sanctorum meritis, quorum heic comprehendo figuras
Sincero adfectu hoc posuit Franciscus amico,
Nomen scire cupis? tulit id cognomine Málik
Sic potiare, peto, Sacrata Deipara Virgo
Unica cum tu sis sacra ipsi sponsa, columba.*

¹ corr. ex *tesselati*

¹ Citatur epigraphe Latine in BÉL 1959. p. 54. et TÓTH 1971. p. 163. (aeque ex textu Beliano.)

In aditu portae orientalis, ad dextram, visitur lapis, tali forma:ⁱ

[p. 312.] Aedes autem olim forte cultiores, tantis bellorum turbis, quas praecipue motibus Rakoczianis expertae sunt, nil nisi tristes ruinas, et incendiorum fructus frequentiorum ostendunt. Incolunt eas *Hungari*, paucis cum *Germanis* misti. Religio praeter Romanam Catholicam obtinet nulla, si *Iudaeos* excipias, quorum nonnulli mercaturae causa sedes illic posuere. Cives pro indole gentis sunt culti, et a barbarie alieni. Sexus in primis femininus spectatae est formae, sed in voluptates proclivior, quod procul convicio¹ dixerim; quum non desint, queis²

*casta pudicitiam servat domus.*ⁱⁱ

Vitam agricultura occupant, cuius modum, opportunitatemque multos ante alios habent. Ager circa oppidum sterilior est, ut diximus, quam ut commendari possit, quippe rudere urbis veteris impeditus; sed colliculis laetatur viniferis, ex ea parte, qua in occasum prospicit.

§. VIII.

Arcis Sabariensis facies.

In eadem occasus plaga arx oppido iuncta est, loco itidem plano, et eleganti. Forma eius [p. 313.] in quadrangulum definita est, quam undique murus ambit geminus, fossa munitus, sed incendiis foedatus. Temporibus *Rakoczii* extremam accepit calamitatem. Ita enim ab *Antonio Eszterhazio* adflicta fuit, ut nudatis, iussu eius, propugnaculis, nunc ad ruinam properet; quod reliquum est, praeter turrim, et Basilicam, quam *Georgius Szecsenyi*, Anno 1665. B. M. V. sacravit, et aedificium quoddam in coronae speciem erectum, et vallo cinctum, nil nisi solitudines formidabiles ostendit. In aditu portae arcis exterioris lapis niger visitur, sinistro parieti impositus, cuius forma quadrangularis

¹ corr. ex *comitio* ² corr. ex *quies*

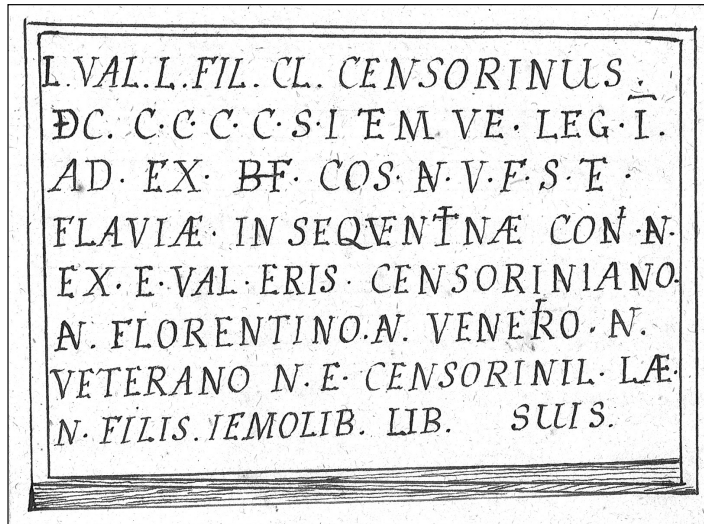
ⁱ *Photographiam lapidis inscriptionemque eius emendatam, suppletam, commentariisque illustratam vide in TÓTH 2011. nr. 2.*

ⁱⁱ *Verg. Georg. II. 524.*

longitudinem pedum IX., latitudine V. excedit. Angustior paulo alter est, quamvis longior, ex silice candido, quem interioris portae paries sinister habet. [p. 314.]

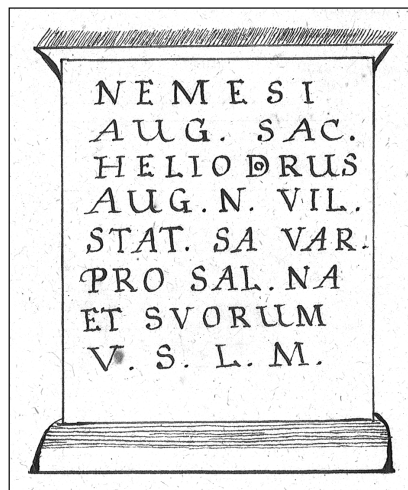
I.

Lapis in portae arcis exterioris pariete sinistro niger, long. pedes IX., latus V.ⁱ

II.

Lapis in portae arcis interioris aditu, pariete sinistro, ex silice albus,¹ long. palm. 14., lat. IV., cuius vertex palm. 4. fractus est.ⁱⁱ

[p. 315.]

¹ malim *albo*, cf. in ms. p. sequ. 315. *ex albo silice*

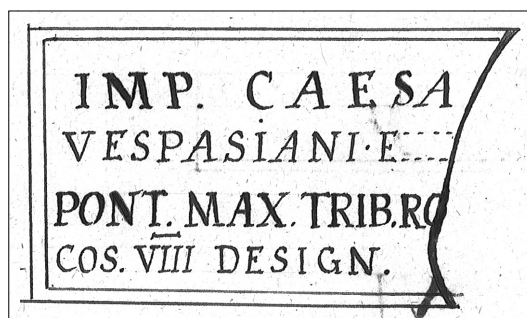
ⁱ *Lapidem inscriptionemque vide in TÓTH 2011. nr. 123.*

ⁱⁱ *De lapide iam deperdito inscriptioneque eius vide TÓTH 2011. nr. 57.*

III.

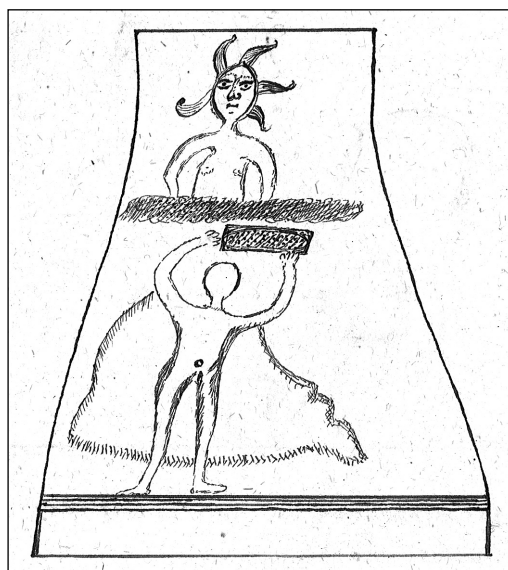
Sunt et plures lapides, qui in eodem aditu interioris arcis visuntur, quorum formam, et epigraphas heic apponimus.

Lapis ex albo silice in aditu Arcis interioris pariete sinistro, longus palm. XII. lat. VIII. et 2 dig.ⁱ

IV.

Lapis ex albo silice in eodem aditu arcis interioris long. palm. XIV. latus superne IV. inferne VIII. in forma pyramidis.ⁱⁱ

[p. 316.]

ⁱ *Lapidem inscriptionemque eius vide in TÓTH 2011. nr. 3.*

ⁱⁱ *De hoc lapide in catalogo "Lapidarium Savariense" inscripto nihil inveneris, ubi quippe nonnisi lapides Romani inscriptionem habentes enumerantur. Cf. TÓTH 2011. Exstat autem delineatio eius multo exactior in SCHÖNWIJSNER 1791. Tab. XIV. Descriptionem vero eius vide ibid. p. 61.*

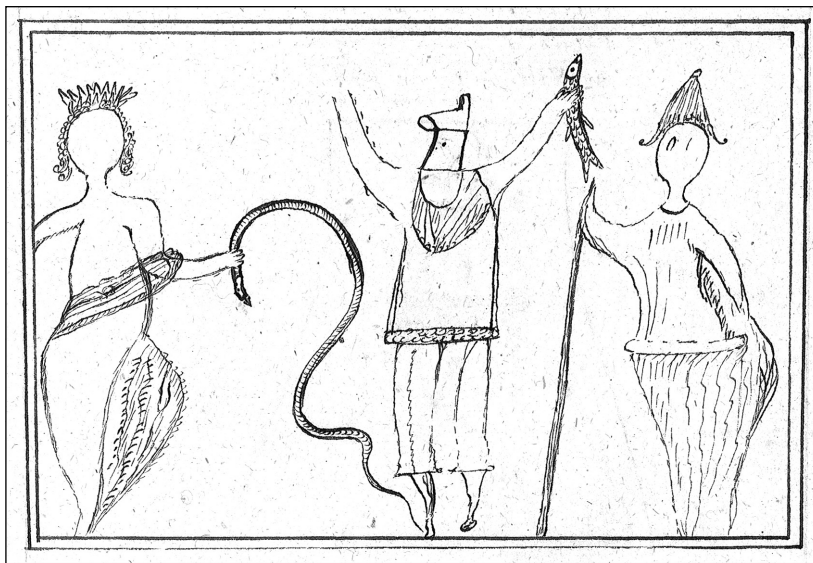
V.

Lapis niger, et excavatus, in eodem pariete arcis interioris, long. palm. IX., latus V.ⁱ

VI.

Lapis in eodem arcis interioris aditu, e silice albo, long. palm. XVI., latus IX.ⁱⁱ

Haec, in memoriam antiquitatis, *Sabariae* visa,¹ adponere volumus. [p. 317.]

¹ malim *visae*

ⁱ *Lapidis eiusdem delineationem aliam invenire possis in SCHÖNWISNER 1791. Tab. VI. sub num. 2. Descriptionem vero eius vide ibid. p. 50.*

ⁱⁱ *Delineationem huius lapidis longe nitidiorem vide in SCHÖNWISNER 1791. Tab. XV. Descriptionem vero eius vide ibid. p. 61.*

II.¹
SÁRVARUM

Sarvárurum. Sarvarum ex ruinis Sabariae exstructum illi putant, qui veterem coloniam eoque protensam fuisse credunt. Auctores oppidi haud licet definire. *Boios*, et *Germanos* innuit eorum temporum recordatio. Quippe usque ad *Arabonem* Boios deduxit CAROLUS, disperitataque inter eos provincia, exstruere oppida, arces aggeribus communire, ut Boiorum scriptor perhibet,ⁱ mandavit. Sed Hungaricum oppidi nomen, quod *luteam arcem* significat, nostrae genti natales eius vindicare videtur. Crediderim *Sárvárurum* olim aptum fuisse praesidiis, sed crebris bellorum iniuriis adtritum, priscum amisisse habitum. Coloni eius Hungari sunt, cultus gentis suae fere proprii. Sustentant se agricultura, *Catholica* religione imbuti.

III.²
ROHONCIUM

Rohoncium. *Rohoncium* a *Sárváro* in occidentem separatur, in edito loco, sed ubi a septemtrio [p. 318.]ne in meridiem adlevatum est, in planitiem desinit. Mediocri amplitudine semet protendit, aedificiis pro statu rei satis commodis instructum. Incolas habet *Hungaros*, *Germanis* et *Croatis* mixtos; tametsi et *Iudaeorum* coloniam satis uberem admiserit. Religio plerisque *Catholica*, neque paucis *Evangelica* est. Ratio vivendi agrestis. Vinum colit *Köszegiensi* paulo vilius, sed praestantius *Sabariensi*. Paret ditioni *Batthyaniorum*, quorum et sede superbit. Olim *Iacobo Morgebordeno*, homini extraneo fuisse obnoxiam,ⁱⁱ ex ISTVÁNFFIO^{a)} discas, qui VLADISLAI adparatus in bellum *Szirmiense* describens, *tormentorum*³ inquit *magistros*, *imprimisque Iacobum Morgebordenum praefectum armamentario e Prussiae Urbe Monte Regio oriundum, cui Matthias*⁴ *rex, virtutem praemiis ornare solitus, arcem Rohonciam, pro egregie navata, multis in obsidionibus, opera, dono dederat, ut cum his venire maturarent,*⁵ *hortatur.* Quae inde seu fata habuerit, seu dominos, nisi edocti aliunde scribere haud possumus. [p. 319.]

IV.⁶
SALONOCIA

Salonocia. Etsi iam commeminimus Salonociam: tamen haud praetereundum oppidum, quod in planitie,⁷ ad arcis radices consedit. Ambit illud murus unicus, non validus quidem, sed nec nimium debilis. Aediculas paulo cultius instruunt suas *Germani*, quos *Boiorum* esse

a) ISTVANFFIUS Libro III. p. 35.

¹ corr. ex III. ² corr. ex IV. ³ ISTVÁNFFY 1622. p. 35. *eorum*, sc. tormentorum ⁴ corr. ex *Mathias* sec. ISTVÁNFFY 1622. p. 35. ⁵ corr. ex *maturaret* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁶ corr. ex V. ⁷ corr. ex *planicie*, quod etsi aequae rectum est, Belius semper *planities* scipsit

ⁱ Vide AVENTINUS 1580. p. 251.

ⁱⁱ *Advertat lector, hic iam non de oppido, sed de arce Belium loqui (obnoxiam, scilicet arcem). Vide etiam verba Istvánffii infra citata.*

reliquias lingua prodit. Loquuntur enim, veteri illi Boiorum dialecto, haud multum dispariliter. Suburbia ornat templum, amplum quidem, sed vetustate collapsum, quod fertur¹ monasterium olim fuisse patrum, quos vocant, *Eremitarum*. †*Pazmanitarum* est.†² Balneum etiam olim heic fuisse, haud obscura loci species, quae adhuc visitur, innuit.

IV.³ GÜSSINGA

Güssinga oppidum est *Németh-Ujvaro* subiectum, vilius exstructum, sed agri, et pecoris [p. 320.] dives. Abbatia olim gaudebat, cum coenobio *Dominicanorum*; hodie habet monasterium ordinis *Seraphici*, a *Batthyaniis* conditum. Piscina quoque in septemtrionem subiacens vaste sese diffundit, vario piscium genere foecundissima.ⁱ

Güssinga.

* * *

Notandum: quandoquidem Author partem secundam huius operis iuxta distinctionem processuum elaborari, sicque comitatum, eiusque urbes, et oppida quaelibet, sed et vicos separatim, in suo processu, cui adjacent, describi postulavit; ideo huius quoque series, in quatuor omnino processus divisa sequens esset:

*Divisio
processuum.*ⁱⁱ

PROCESSUS I.ⁱⁱⁱ

*Primo.*⁴ In Processu Domini Joannis Zobottin,⁵ cuius caput est libera, regiaque civitas Köszögh.⁶ Arx *Leucha* ex cathalogo⁷ reliquarum omissa est,^{iv} ideo ponendum: eam iuris Principis Eszterházy, aequae ac alteram Köszögiensem⁸ esse; ipsique subjecta sunt: oppidum eiusdem nominis monasterio P.P. Augustinianorum, et crypta seu mausoleo familiae Comitum de Nádasd insigni.⁹ Caeterum sicut [p. 321.] arx ipsa in edito satis monte sita, ita plaga tota ad eandem pertinens montosa est, ac ideo satis sterilis. Fluvii nihilominus Günczia, seu Gyöngyös, et Cziberpach eam¹⁰ intersecantes, trutarum captura felices,¹¹ et versandis molis, tam pro farina, quam asseribus et papyro, ac tundendo etiam ferro apti, dominio fructum afferunt.

Arx Leucha:

Silvarum praeterea ea est copia, ut pro vitris coquendis, seu conflandis sufficientia ligna, et glandes quoque pro nutriendis majalibus subinde suppeditent.

Caeteri vici¹² eo perinentes, ut sunt Rötth,¹³ cum Lybingh,¹⁴ Pörgölin, Steinpach, Lebenprun, Khogl,¹⁵ Geresdorff,¹⁶ Langhek,¹⁷ Kolstetten, Hamer, Puibendorff,¹⁸ et Szulmerstorff¹⁹ in sterili loco siti, ab

*Vici ad arcem
Leucha perti-
nentes:*

¹ add. a nobis ² hic textus corruptus esse videtur ³ corr. ex VI. ⁴ [Canc] p. 21. om. ⁵ [Canc] l. c. *Zobothin* ⁶ [Canc] l. c. *Keoszögh* ⁷ sic! ⁸ [Canc] l. c. *Küszöghiensem* ⁹ malim *insigne* ¹⁰ *Cziberpach eam* corr. ex *Cziberpacuram* sec. [Canc] l. c. ¹¹ [Canc] l. c. *foelices* ¹² corr. ex *vico* sec. [Canc] l. c. ¹³ [Canc] l. c. *Röth* ¹⁴ corr. ex *Lyburgh* sec. [Canc] l. c. ¹⁵ corr. ex *Klogl* sec. [Canc] l. c. ¹⁶ [Canc] l. c. *Geresdarff* ¹⁷ [Canc] l. c. *Longhek* ¹⁸ [Canc] l. c. *Pujbendarff* ¹⁹ [Canc] pp. 21–22. *Szulmersdarff*

ⁱ *Hic est finis partis eius, quam a Belio esse scriptam constat; quae nunc sequuntur, a revisoribus Comitatusibus adnotata sunt, a copista manuscripti C transcripta, atque hoc pacto operi Beliano quasi adiuncta. Vide etiam in praefatione nostra mss. b, [Canc], et C.*

ⁱⁱ *Notae marginales omnes a copista manuscripti Beliani additae. Cf. [Canc], C.*

ⁱⁱⁱ *Observationes comitatensium a copista manuscripti Beliani in capita divisa sunt. Cf. [Canc], C.*

^{iv} *Scilicet ex membro II. Partis Specialis, ubi arces a Belio enumerantur. Vide in nostra editione 387–394.*

incolis, mere Germanico idiomate utentibus, ac manuali potissimum labore vitam sustentantibus inhabitantur.

*Ad arcem
Köszögh vici
pertinentes:*

Ad arcem Köszög¹ in isto Comitatu existentes² vici sunt sequentes: Doroszlo, Lukácsháza, Ludád, Gencs, et alii etiam, sed variis impignorati, quorum inhabitatores idiomate Hungarico utuntur, ex sola agricultura, si possessionem Doroszlo [p. 322.] (quae promontorium³ Pogányhegy dictum habet) excipias, viventes.

*ad arcem
Vép vici
pertinentes:
ad arcem Sár-
vár spectantes
pagi:*

Ad arcem, et oppidum ei adjacens Vép, vici⁴ similiter sunt Peczel, Szölös,⁵ Megyehida,⁶ Pórporpác. Horum pariter incolae Hungarico idiomate utuntur, et neque secus, quam ex agricultura viventes.

Arcem vero Sárvár, praeter oppidum nominis⁷ ejusdem, et Ikervár, spectant possessiones⁸ Hegyfalu, Saár,⁹ Sömjen,¹⁰ Csénnye, Sótón¹¹ ac Nyögér,¹² et a nativis Hungaris agriculturam potissimum exercentibus incoluntur.

Processus vero huius potiores possessiones et vici ad Arabonem siti sunt sequentes:

1° Molnari:¹³ iuris a potiori Emerici Nádasdi.

2° Rum: familiae Rumianae haeredium, habens trajectum per Arabonem.

3° Balosaj:¹⁴ residentia Joannis Zobotthin iudicis nobilium Comitatus, et familiae Bessenyeianae insignitum.

4° Medgyes: a nobilibus familiae Medgyeseianae possessum, et inhabitatum.

5° Rábakovácsi:¹⁵ Baronis Benedicti Bakács¹⁶ residentia nobilis. [p. 323.]

6° Rába Bogyoszló,¹⁷ a nobilibus possessum, et potissimum inhabitatum.

7° Alsó-Patty:¹⁸ residentia, et castello solide exstructo, ditionis Comitatus Ladislai Eszterházy¹⁹ insigne.

8° Fölső-Patty:²⁰ potissimum a familiae²¹ Darás, Perneszi, Szluha, et Károly nobilibus possidetur, et inhabitatur.

9° Rába Kövesd: possessio Petri Végh, secretarii regii Hungarici aulici.

10° Terestyénfa,²² et Jáakfa,²³ Adami Tallián,²⁴ et Petri Horváth, aliorumque nobilium.

11° Szent Ivánfa:²⁵ familiarum Also²⁶ Szelestey, Márffy, et Palásty.²⁷

12° Uraj Ujfalu,²⁸ antiquitus in parte potiori haeredium familiae Palástianae,²⁹ iam autem possidentur a familiis Bezerédy,³⁰ Barcza, et Tanczos.³¹

13° Niczk, antiqua familiae Niczki de eadem, cum castello ibidem situato haereditas.

14° Lak, et Csanyik, vetustae familiae Kisfaludi haereditas, pluribus castellis nobile.

Alia vero loca in meditullio³² processus huius ad fluvios Répcze, Gyöngyös, et Sorok adjacentia, sunt sequentia: [p. 324.]

15° Iván-Egerszeg, praefati Adami Tallián, castello, et residentia instructum.

¹ [Canc] p. 22. *Keöszögh* ² sic! ³ [Canc] l. c. *promonthorium* ⁴ hic spatium a copista relictum, sed haud quidquam hic desiderari ex observationibus constat, cf. [Canc] l. c. ⁵ [Canc] l. c. *Szölös* ⁶ corr. ex *Megyehida* sec. [Canc] l. c. ⁷ add. sec. [Canc] l. c. ⁸ corr. ex *pagi* ... sec. [Canc] l. c. ⁹ [Canc] l. c. *Sáár* ¹⁰ [Canc] l. c. *Sömjen* ¹¹ *Csénnye, Sótón* corr. ex *Csenyes*..... sec. [Canc] l. c. ¹² [Canc] l. c. *Nyögér* ¹³ [Canc] l. c. *Molnari* ¹⁴ corr. ex *Bilosaj* sec. [Canc] l. c. ¹⁵ [Canc] l. c. *Rábo Kovácsi* ¹⁶ [Canc] l. c. *Bakacs* ¹⁷ [Canc] l. c. *Rábo Bogyoszló* ¹⁸ corr. ex *Alsó-Patay* sec. [Canc] p. 23. ¹⁹ [Canc] l. c. *Eszterhazy* ²⁰ corr. ex *Fölső-Patay* sec. [Canc] l. c. ²¹ corr. ex *familia* sec. [Canc] l. c.; malim *familiarum* ²² [Canc] l. c. *Terestyénfa* ²³ [Canc] l. c. *Jáakfa* ²⁴ [Canc] l. c. *Tallián* ²⁵ *Szent Ivánfa* [Canc] l. c. *Sz. Ivánfa* ²⁶ [Canc] l. c. *Alsó* ²⁷ [Canc] l. c. *Palásty* ²⁸ *Uraj Ujfalu* [Canc] l. c. *Uraj Uyfalu* ²⁹ [Canc] l. c. *Palastianae* ³⁰ [Canc] l. c. *Bezeredy* ³¹ [Canc] l. c. *Tanczos* ³² corr. ex *meditullio*

ⁱ *Pagi a copista manuscripti Beliani sunt numerati, et hic, et alibi. Cf. [Canc] ubi frustra istos numeros quaesiveris.*

- 16° Kemény-Egerszeg,¹ cognominis familiae, ex qua Joannes olim Kemény Transylvaniae vajvoda pro-
manavit, possessio, et residentia.
- 17° Guár, familiarum Gori, Polanyi,² et Gyeli, cum castello³ haereditas.
- 18° Szent-György, et Fölső-Szeleste, familiae Horvath⁴ de eadem Szent-György cum castellis.
- 19° Alsó-Szeleste,⁵ haereditas praedictae familiae Szelestey de eadem Szeleste.
- 20° Váth, et Nagy Eölbö, possessiones Excellentissimi Domini Comitiss Thomae de Nádasd, una cum ca-
stellis, et residentis, ac vivario ferarum.
- 21° Böd, diversorum nobilium, potissimum quaestum altilium Viennam⁶ exercentium.
- 22° Acsád, et Köveskut, cum castellis, potissimum familiarum Szegedi,⁷ et Angyal haereditas.
- 23° Meszlen, possessio variorum nobilium.
- 24° Tömörd, cum castello ibidem exstructo, Ludovici Nagy de Fölső Bük.
- 25° Nagy Patty, cum castello, Francisci Szegedi⁸ de Mező-Szeged,⁹ possessio et residentia.
- 26° Fölső-Surány, avita Familiae Sigray[p. 325.]anae¹⁰ haereditas, modo per Illustrissimum Dominum
Baronem Josephum Sigray, Sacratissimae¹¹ Caesariae¹² Regiaeque Maiestatis consiliarium, et referenda-
rium intimum¹³ possessa. Visitur hic castellum ab eodem barone ex fundamentis in locum antiqui, ulti-
mis intestinorum¹⁴ bellorum¹⁵ temporibus, ob servatam regi debitam fidem,¹⁶ a tumultuantibus funditus
diruti, et disjecti exstructum, fossato, aqua, ex vivariis, et piscinis, in idem influente repleto¹⁷ instructum,
et seu structurae magnificentia, seu aedificii commoditas, seu artis regula, seu denique situs, et circumja-
centium variorum, ac exoticorum etiam fructuum, ac florum copia abundantium hortorum amoenitas
spectetur, in toto hoc comitatu, facile primum inter castella obtinet locum, cui adjuncta est altera eidem
vicina.
- 27° Possessio Alsó Surány¹⁸ a praefato barone Josepho Sigray haereditarie comparata. Habet ex clemen-
tia, ac gratia modo gloriose regnantis Augustissimi Romanorum Imperatoris, et Regis Caroli Sexti etc.
non solum praedicatum de Fölső, et Alsó Surány,¹⁹ sed et jus gladii sibi, haeredibusque suis clementissi-
me collatum. [p. 326.]
- 28° Söpte, familiarum Orczy,²⁰ Káldy, Jánossa, et aliorum nobilium.
- 29° Nemes Csó, diversorum nobilium possessio, et locus pro exercitio Augustanae confessionis sequa-
cium,²¹ articulariter denominatus.
- 30° Kis Sennye Inclytae Familiae Baronum de eadem Kis Sennye, cum castello, et residentia haereditas.
- 31° Csempesz, cum castello et residentia, Stephani Rosty V. Comitiss ordinarii huius Comitatus haere-
ditas.
- 32° Nagy, et Kis Kolta, a potiori familiae Kolthay, ac aliorum nobilium.
- 33° Kisfalud, diversorum nobilium, praecipue autem familiarum Várallyay, et Mátyás.
- 34° Geregye,²² familiae Egerváry²³ residentia, et haereditas.
- 35° Szent Lenard,²⁴ familiae Hollósy²⁵ haereditas.
- 36° Dömötöri, familiarum itidem Egervári, et Lengyel de Toti,²⁶ ac aliorum nobilium ibidem degentium
haereditas.

¹ *Kemény-Egerszeg* [Canc] l. c. *Kemén Egerszegh* ² [Canc] l. c. *Polányi* ³ [Canc] l. c. *castellis* ⁴ [Canc] l. c. *Horváth* ⁵ corr. ex *Szelestey*; ita et in [Canc] l. c. ⁶ malim *Viennae* ⁷ [Canc] p. 24. *Szegedy* ⁸ [Canc] l. c. *Szegedy* ⁹ [Canc] l. c. *Mezeő Szeged* ¹⁰ in p. 325. verbum integrum iterum descriptum; [Canc] l. c. *Sigrajanae* ¹¹ corr. ex *sacrae* sec. [Canc] l. c. ¹² add. sec. [Canc] l. c. ¹³ add. sec. [Canc] l. c. ¹⁴ corr. ex *intestinis* sec. [Canc] l. c. ¹⁵ add. a nobis ¹⁶ hic verbum *idem* erronee adnotatum (cf. verbum prius *fidem*) a nobis del. sec. [Canc] l. c. ¹⁷ [Canc] l. c. *repleto* ¹⁸ [Canc] l. c. *Surán* ¹⁹ [Canc] p. 25. *Surán* ²⁰ [Canc] l. c. *Orczi* ²¹ corr. ex *sequatium* sec. [Canc] l. c. ²² corr. ex *Geregye* ²³ [Canc] l. c. *Egervári* ²⁴ [Canc] l. c. *Lénárd* ²⁵ [Canc] l. c. *Hollosty* ²⁶ [Canc] l. c. *Tóthy*

- 37° Tothfalu, possessio, et residentia Joannis condam senioris Zobothin,¹ Comitatus huius per complures annos V. Comit. [p. 327.]
- 38° Szent Király, cum castello, et residentia familiae Bezerédiana.²
- 39° Tarodháza, cum castello, et³ residentia, ac⁴ vivariis piscium praelibati Emerici Nádasdy.⁵
- 40° Szécsény,⁶ cum castello noviter exstructo, et vivariis piscium, baronis Joannis Michaelis⁷ a Schilson.⁸
- 41° Fűsző-Zughó,⁹ possessio cum residentia, a potiori Georgii Szilvágyi.
- 42° Darásporpác, cognominis ejusdem familiae haereditas.
- 43° Kenéz, et Lipárt, possessiones V. Capituli ecclesiae Castriferrei.
- 44° Taplánfa, possessio familiae Polányi.
- 45° Tana, familiarum Lipics, Zobothin,¹⁰ et Sallér.
- 46° Szarkaháza, et Badonfa,¹¹ cum castellis familiae Zarka haereditas.
- 47° Nagy-, et Kis-Kámon,¹² cum castello, possessiones comitis Petri Eszterházy, et Joannis Botka.
- 48° Apáthy,¹³ cum castello possidetur per successorem Comit. a Styrum.¹⁴
- 49° Nagy, et Kis-Csömöthe,¹⁵ cum castello, potiori ex parte praenuncupati Domini Comit. [p. 328.] Thomae de Nádasd.
- 50° Bessenye, cum residentia a potiori Joannis Dugovits,¹⁶ Comitatus actualis notarii.
- Et horum omnium locorum incolae Hungari¹⁷ sunt, et nativo sermone utuntur, ac in plano solo habitantes, vinearumque (si pauca quaedam loca excipias) cultura destituti sunt, ac ideo agriculturam exercentes vivunt.
- Metae processus huius a Leucha incipiunt, et penes decursum¹⁸ fluviorum ad Arabonem cum vicinis processibus, cum Comitatu vero Soproniensi ad fluvios¹⁹ Ablancz,²⁰ et Répcze terminantur.

PROCESSUS II.

*Arx Pinkafeld,
et ad eandem
pertinentia
loca:*

- In processu autem D. Ladislai condam²¹ Rosty, cuius²² caput est privilegiatum oppidum Sabariae, a.)ⁱ ad arcem Pinkafeld pertinentia potiora loca sunt sequentia.
- Oppidum cognominis ejusdem.
- Jurmorsdorff²³ cum castello ibidem exstructo, et dominio, dum²⁴ vicino Tarcensi fonte acido utitur, pro residentia deserviente.
- Rödön, Also Sicz, Goberlingh, Pergbergh, et Holcz-Schlagh. [p. 329.]
- Dominium hoc potissimum montosum est, glebam asperam habens, quia tamen duobus fluviis Pinqua, et Taucha per illud decurrentibus, et molas pro conficienda farina, asseribus, et tundendo ferro versantibus provisum, et Styriae, Austriaeque commetaneum est, ideo incolae ipsius alioquin etiam Germanico sermone per totum utentes, ex quaestu potissimum mineralium, uti sunt: antimonium, sulphur, vitriolum, et praeparatione variorum oleorum,²⁵ constante, ac etiam manuali labore subsistunt.

¹ [Canc] l. c. *Zobothin* ² [Canc] l. c. *Bezerediana* ³ [Canc] l. c. om. ⁴ [Canc] l. c. *et* ⁵ [Canc] l. c. *Nádasdy* ⁶ [Canc] l. c. *Szécsény* ⁷ [Canc] l. c. *Michaëlis* ⁸ [Canc] l. c. *Schylson* ⁹ *Fűsző-Zughó* corr. ex *Fusto-Zughó* sec. [Canc] l. c. ¹⁰ [Canc] p. 26. *Zobothin* ¹¹ corr. ex *Bodonfa* sec. [Canc] l. c. ¹² corr. ex *Kis-Kamon* sec. [Canc] l. c. ¹³ [Canc] l. c. *Apáthy* ¹⁴ [Canc] l. c. *Styrum* ¹⁵ [Canc] l. c. *Kis-Csömöte* ¹⁶ [Canc] l. c. *Dugovics* ¹⁷ [Canc] l. c. *Ungari* ¹⁸ *penes decursum* corr. ex *pene cursum* sec. [Canc] l. c. ¹⁹ corr. ex *fluvium* sec. [Canc] l. c. ²⁰ corr. ex *Albancz* sec. [Canc] l. c. ²¹ add. sec. [Canc] l. c. ²² *Rosty cuius* corr. ex *Rostyaci* sec. [Canc] l. c. ²³ [Canc] p. 27. *Jurmorsdorff* ²⁴ sic! ²⁵ corr. ex *olerum* sec. [Canc] l. c.

ⁱ *Dominia non a revisoribus, sed a copista manuscripti Beliani C litteris distincta sunt. Cf. [Canc].*

b.) Ad arcem Borostyán,¹ sunt loca sequentia: oppidum Borostyány, ipsi arci cognomini in edito monte sitae annexum; pagi item, seu vici, *Stuben*, de quo adagium est,² Comitibus de Batthyán esse cubiculum, in quo quinquaginta³ sunt fornaces, et ducenti equites commode⁴ subsistere, in eodemque truttas piscari, eosdemque coqui inibi facere, lauteque convivari possunt. Praeterea pone vicum hunc ad latus viae regiae, fons limpidissimus erumpit, idemque viam regiam transfluens, Hungariam ab Austria dividit, ac ad viginti plus minus passus truttarum capturam praebet. [p. 330.]

Redlischlag, Fölsö Sicz, Mariesdorff,⁵ Tauchen, Villesdorff,⁶ Biszflek, Ginzek, et Veinpergh in terminis Hungariae cum Austria existentes.

Dominium hoc intra asperos montes situm, vineas nullas, et agros steriles nimium habet, exindeque est, quod incolae per totum Germanico sermone utentes, duro manuum labore, et cum vicina Austria habito quaestu, in variis mineralibus pariter sicut⁷ in praecedenti dominio Pinkafeld constante vivunt.

c.) Ad arcem Szalonak in edito monte sitam similiter sunt loca sequentia:

Oppidum arci cognomen, eidemque per pontem ob profundam nimium interjacentem vallem, fossati loco, pro munimento arcis servientem, ultra solitum altum⁸ arci conjunctum, et solidis muris circumdatum, et aliud oppidum *Németh Szent Mihály*, Germanis Peterdorff⁹ dictum, Ó¹⁰ Szalonak, Kethely, Veleghe, Samfalva,¹¹ Óvár, Cseke,¹² Pöszöny, Komjáth,¹³ Bolfó, Olhó, Puschaf,¹⁴ Loipersdorff,¹⁵ Grubenschach,¹⁶ et Neüstift.¹⁷ Hoc etiam dominium¹⁸ conterminum Styriae,¹⁹ potiori ex parte montosum, et terram sterilem, limosamque habens,²⁰ incolis potissimum Germanico, ac aliquibus etiam [p. 331.] Croatico idiomate utentibus, sterilem provisionem²¹ ex agricultura dat.

Fluvii in eodem decurrunt, Taucha, Pinqua, et Lafnicz, Hungaris²² Lapincs dictus, qui habet denominationem a pago Styriae Lafnicz²³ nuncupato, et hic fluvius olim ad Fierstenfeldum²⁴ conjungebatur cum fluvio Faistritz; et sic fluvius Faistritz recepto ad se fluvio Lafnicz, defluxit ad ditionem Abbatiae S. Gotthardi,²⁵ ibique Hungariam²⁶ a Styria conjuncti hi duo²⁷ fluvii distinxerunt; jam autem circa finem saeculi 17.²⁸ praefatus fluvius Faistritz, se ab alio separans, et novum alveum, velocitate sua, ultra milliare in repressiori terreno Hungarico sibi comparans, solus Hungariam a Styria dividit. Praescripti autem fluvii, molas tam pro farina, quam et conficiendis asseribus aptas versant. Est et sub arce vivarium truttarum, delectationi, et utilitati dominiali deserviens, et officina praeterea pro conflandis vitris, in vastis domini huius sylvis exstructa provisum.

Est etiam ad hoc dominium spectans, et juri minorum Comitum de Batthyán, [p. 332.] cum toto dominio subjectum, celebre promontorium, Vashegy Hungaris, Germanis Eisenbergh dictum, vinum ex praecipuis Comitatus hujus proferens, et sanitati prae reliquis conducens.

d.) Arci Németh-Ujvár Germanis Güssingh dictae,²⁹ ac in toto regno vix alicui arcium tum aedificiorum splendore, tum loci capacitate, tum moenium,³⁰ ac munimentorum ad quamcumque³¹ etiam graviolem obsidionem retundendam regularitate cedenti; armamentario item, aeneorum tormentorum, ac aliorum ad defensionem necessariorum armorum genere, pulvereque pyrio, militarique commeatu, vastisque, ac

*ad arcem
Borostyan
pertinentia
loca:*

*Ad arcem
Szalonak loca
pertinentia:*

*Arx Németh-
Ujvár:*

¹ [Canc] l. c. *Borostyány* ² add. sec. [Canc] l. c. ³ corr. ex *quinquaginta* ⁴ corr. ex *comode* ⁵ [Canc] p. 28. *Mariedarff* ⁶ [Canc] l. c. *Villesdarff* ⁷ [Canc] l. c. *sicuti* ⁸ malim *altam* ⁹ [Canc] l. c. *Petersdarff* ¹⁰ [Canc] l. c. *O* ¹¹ [Canc] l. c. *Sámfalva* ¹² [Canc] l. c. *Cséke* ¹³ [Canc] l. c. *Komiáth* ¹⁴ *Puschach* corr. ex *Puschaf* sec. [Canc] l. c. ¹⁵ [Canc] l. c. *Loipersdarff* ¹⁶ [Canc] l. c. *Grueben-Schach* ¹⁷ [Canc] l. c. *Naistift* ¹⁸ add. sec. [Canc] l. c. ¹⁹ *conterminum Styriae* [Canc] l. c. comm. ²⁰ add. sec. [Canc] l. c. ²¹ [Canc] l. c. *proventum* ²² [Canc] l. c. *Ungaris* ²³ [Canc] l. c. *Laffnicz* ²⁴ [Canc] l. c. *Firstenfeldum*; recte *Fürstenfeldum* ²⁵ [Canc] l. c. *Gotthardi* ²⁶ [Canc] l. c. *Ungariam* ²⁷ add. sec. [Canc] l. c. ²⁸ corr. ex *VI*. sec. [Canc] l. c. ²⁹ [Canc] p. 29. add. *in superiorem, et inferiorem divisae* ³⁰ [Canc] l. c. *moeniorum* ³¹ [Canc] l. c. *quamcumque*

solidissimis moeniis, sive propugnaculis, fonte item in petra septuaginta orgias, in profundum exciso, praeterea cisterna, molisque impulsu pecorum versari solitis duabus in omnem necessitatem abunde provisae, in edita omnino petra, ab aliis montibus circumquaque sejuncta sitae, a qua etiam vetustissima, multisque laudibus, et encomiis ad seram usque posteritatem depraedicanda familia Comitum de Batthyán, ex munificentia Ludovici II. olim [p. 333.] Hungariae¹ regis praedicatum sumpsit, adjacet in radice ejusdem oppidum ipsi arci cognomen, solido muro cinctum, et claustro P.P. Franciscanorum, ab Adamo olim seniore Comite de Batthyán, cum ecclesia satis splendide exstructo, et sufficienter dotato, mausoleoque ejusdem familiae comitum de Batthyán deserviente conspicuum. Extra cujus muros vivarium ferarum, ac praeterea piscinae duae vastae ad orientem et septentrionem, vario piscium genere foecundissimae sese diffundunt, quas duo fluvii in territorio possessionis Fölső Eőr,² ex fontibus scatentibus ortum suum sumentes³ intercurrunt, et sustentant, vocanturque a vulgaribus Ösztörmény, et Nádasd,⁴ hic posterior, uti credi par est, a copioso ibidem excrescente arundineto nomen trahit, qui et molas 4 rotarum in extremitate praetactarum piscinarum exstructas continuo versant.

*Ad Arcem
Német-Ujvár
spectantia loca:*

Ad quam spectant similiter loca potiora: Szent-Kut, Strem,⁵ Langczal,⁶ Szent-Miklós, Tobaj, Punicz, Ujhegy,⁷ Pusztá-Szent-Mihály, Gamesdorff,⁸ Olbendorff,⁹ Sztinyak,¹⁰ Szent-Telek,¹¹ cum castello, Ror,¹² Kukmér, [p. 334.] Szent-Grotth,¹³ Nagy Medves, Sámánd, Fölső et Also¹⁴ Rönök, Neüstift,¹⁵ Füzes,¹⁶ Keresztúr,¹⁷ Popendorff,¹⁸ Körtvéles,¹⁹ Királfalva,²⁰ Dobrafalva, Radafalva, Raubart,²¹ Hideghkut,²² Limpach,²³ et Czallingh.²⁴

*Qualitas
Dominii
Német-Ujvár:*

Hoc quoque dominium potiori ex parte montosum, et argillaceum,²⁵ partim nihilominus in plano situm, ac nonnullis etiam vinearum promonthoriis (inter quae tamen Szent-Kutiense,²⁶ Langczaliense,²⁷ Kukmeriense,²⁸ ac Szent-Telekiense, propter majorem excellentiam primum locum obtinent) beneficiatum, consequenter incolae eorundem Germanico, ac etiam Croatico sermone utentes, a potiori manualibus laboribus, in parte tamen agricultura, vinearumque excultivata procreatione vitam suam sustentant. Estque conterminum²⁹ ex parte occidentali cum provincia Styriaca, cuius fines fluvius Lapincs, et ut supra Germanis Laffnicz³⁰ defluendo alluit, idemque sicut hocce dominium, ita et regnum Hungariae a praedicta provincia Styriae distinguit, ac quatuor etiam molas dominales, tres nimirum [p. 335.] ex integro farinaceae,³¹ quartam vero tum similem, tum et pro scindendis asseribus aptam versat.

Huic arci ad unum quadrantem horae orientem versus advicinatur castellum, in amoeno, ac laeto situ positum, Sankoháza vocatum, cum sibi annexa mola farinacea³² duarum rotarum, beneficio rivuli ex praedescriptis piscinis profluentis, Strem³³ dicti versata, per recensitam familiam dominorum Comitum de Batthyán, propter fidelia servitia familiae Sánkó,³⁴ unde ipsum quoque castellum nomen suum derivasset, prioribus temporibus collatum, modo vero per Magnificam Dominam Christinam³⁵ Szapáry,³⁶ jam Kalkunianam, prius vero Kapaniam possessum.

¹ [Canc] l. c. *Ungariae* ² corr. ex *Fölső Éér* sec. [Canc] p. 30. ³ [Canc] l. c. *summentes* ⁴ [Canc] l. c. *Nadasd* ⁵ [Canc] l. c. *Strém* ⁶ [Canc] l. c. *Nanghczál* ⁷ corr. ex *Ujhely* sec. [Canc] l. c. ⁸ corr. ex *...mesdorff* sec. [Canc] l. c., ubi *Gamesdarff* ⁹ [Canc] l. c. *Olbendarff* ¹⁰ [Canc] l. c. *Sztinyák* ¹¹ sic et in [Canc] l. c.; recte *Szentelek* ¹² add. sec. [Canc] l. c. ¹³ [Canc] l. c. *Sz. Gróth* ¹⁴ [Canc] l. c. *Alsó* ¹⁵ [Canc] l. c. *Nejstift* ¹⁶ corr. ex *Füzes* sec. [Canc] l. c. ¹⁷ [Canc] l. c. *Keresztur* ¹⁸ [Canc] l. c. *Popendarff* ¹⁹ corr. ex *Ko* sec. [Canc] l. c. ²⁰ [Canc] l. c. *Királyfalva* ²¹ corr. ex *Ranbart* sec. [Canc] l. c.; rectius *Rauwarth* ²² corr. ex *Hideg...* sec. [Canc] l. c. ²³ [Canc] l. c. *Lympach* ²⁴ [Canc] l. c. *Czallingh* ²⁵ corr. ex *argillacium*; [Canc] l. c. *argillosum* ²⁶ [Canc] l. c. *Sz. Kuthiense* ²⁷ [Canc] l. c. *Lanczaliense* ²⁸ [Canc] l. c. *Kukmériense* ²⁹ [Canc] l. c. *conterminium* ³⁰ [Canc] l. c. *Lawnicz* ³¹ corr. ex *farinacias* ³² corr. ex *farinacia* ³³ [Canc] p. 31. *Strém* ³⁴ [Canc] l. c. *Sánkó* ³⁵ [Canc] l. c. *Cristinam* ³⁶ [Canc] l. c. *Szapáry*

e.) Ad arcem Rohoncz, velut in pede montium, elevatori tamen, et amoenissimo loco positam, sumptuosam, ac principis etiam terrae habitationi sufficientem, saluberrimo aeris beneficio dotatam, murisque, ac vasto fossato, simulque valida, et notabili turri munitam, pertinent loca sequentia:

*Ad arcem
Rohoncz per-
tinentia loca:*

Oppidum nominis ejusdem, circa circum dictam arcem adjacens, et in bifariam, Germanicum nempe, et Croaticum divisum, cui [p. 336.] singularem laudem Ecclesia Magnae Matri dicata, magnisque sumptibus, et opere in medio fori posita, cum duobus rivulis, uno nimirum dictum ejusdem forum, altero vero dictam arcem ex parte orientali alluente, septemque molas farinaceas¹ in gremio ejusdem oppidi habitas versante, non secus certa insigni, ac in partibus Hungariae² vix alicui pari domo granaria afferunt; idemque oppidum horti amplissimi dominales, cum annexis viridario, ac omnis ferme generis fructuum deliciis donato pomario, quem ad modum et vasto, simulque ultra morem alibi observatum, copiosissime, et eleganti, ac nuspian visa forma, ex meris lapidibus ad normam urbis cujuspian exstructis cellariis ornato, et generosum vinum procreante promonthorio nobilitant.

Huic oppido, et arci ex parte orientali ad distantiam mediae horae occurrit possessio Bosok, aequae cum promonthorio, priori contiguo, adeoque non ultimae procreationis, cumque duobus castellis, primo quidem muris, ac vivario piscium cincto, et ad occidentem posito, cum potioritate ejusdem possessionis ditioni [p. 337.] omnino crebro recensitae familiae comitum de Batthyán subjacente, altero vero versus orientem sito, cum residua portione possessionis ad familiam utique nobilem, ipsaque antiquitate commendatam Sibrik de Szarvas Kend³ spectante, cum rivulo eandem possessionem decurrente, ac ex montibus ibidem situatis prorumpente; molam unam farinaceam⁴ unius rotae versante, ac etiam truttas progenerante.

Praeterea Hodász, Inczéd, Fölső-Csatár, Szerdahely, in parte potiori Czák, Velem, Nagy-Narda, Perenye, Csajta, et Csém.⁵

Hoc dominium a potiori in plano situm est, habet nihilominus etiam praeter praescriptos, aliquos alios etiam montes cum mediocris procreationis promonthoriis. Incolae ejusdem Germanico, Hungarico⁶ et Croatico idiomate promiscue utuntur, et inter hos Judaeorum quoque non exiguus⁷ numerus conspicitur. Et hi omnes indiscriminatim sumti,⁸ manualibus laboribus, agricultura,⁹ ac in¹⁰ partibus montosis etiam vinearum cultura¹¹ vitam suam sustentant. [p. 338.]

Est etiam intra domini hujus¹² montes supra dictam¹³ possessionem Velem in summitate posita certa eremus S. Viti, cum ecclesia et habitatione eremicolarum, ubi etiam quotannis¹⁴ in ipso videlicet S. Viti festo ex omnibus ferme comitatus hujus partibus, cum processionibus summaque solennitate¹⁵ devotorum fit concursus, ibique Dominus Omnipotens in dicto sancto suo laudatur.¹⁶

f.) Ad arcem Körmend, et oppidum nominis ejusdem, velut ad Arabonem, et quidem ad meridiem situm, prioribus quidem hostilibus temporibus Canisae oppositum validum praesidium, tandem vero per factionis Rakoczianae asseclas, ex toto ferme dirutum, Vulcanoque consecratum, modo vero ex ipsis ruderibus per Excellentissimum Dominum Comitem Ludovicum de Batthyán, supremum, et perpetuum Comitatus hujus comitem sumptuose reaedificatum, amoenioribusque tam ab orientali ejusdem latere, quam etiam septentrionali positus, exquisitisque pomis aurantiis, et citrinis, piperis item, et fabarum Arabicarum arbusculis, ac aliis exoticis fruticibus, fructus speciales, [p. 339.] et rariores sane flores

*Ad arcem
Körmend loca
spectantia:*

¹ corr. ex *farinacias* ² [Canc] l. c. *Ungariae* ³ corr. ex *Kender* sec. [Canc] l. c. p. 32. ⁴ corr. ex *farinaciam*
⁵ corr. ex *Csei* sec. [Canc] l. c. ⁶ [Canc] l. c. *Ungarico* ⁷ *non exiguus* corr. ex *genus* sec. [Canc] l. c.
⁸ [Canc] l. c. *sumpti* ⁹ corr. ex *agriculturam* sec. [Canc] l. c. ¹⁰ *ac in* add. sec. [Canc] p. 33. ¹¹ corr. ex
culturam sec. [Canc] l. c. ¹² *dominii hujus* [Canc] l. c. comm. ¹³ corr. ex *supradictam* sec. [Canc] l. c.
¹⁴ [Canc] l. c. *quot annis* ¹⁵ [Canc] l. c. *solemnitate* ¹⁶ [Canc] l. c. *laudaretur*

producentibus optime instructis hortis, domoque pro conservandis illis, cum vitreis fenestris eleganter exstructa refertum, et mola quinque rotarum pro farina, et scindendis asseribus aptissima, super dicto Arabone habita, cum ponte ibidem transeunte dotatum, spectant potiora loca sequentia. (Sunt insuper in foro oppidi alia quoque nova conspicua aedificia, signanter statua Sacrae Deiparae Virgini sacrata, affabre erecta, et per Excellentissimum Dominum Comitem Ludovicum de Batthyán, ex speciali erga Divam Virginem habito cultu erigi curata.)¹

Harasztyfalu, Berkifalu, Molnaszecsőd,¹ ab ipsa mola, Hidas Hollós² vero a ponte in Arabone positus, et exstructis nomenclaturam suam sumentes,³ praeterea Egyhazos-Hollos, et Sároslak, quae est alias pertinentia domini Németh-Ujvár,⁴ sed ob loci contiguitatem huic dominio applicata.

Hoc autem totum dominium in plano situatur. Incolae vero ejusdem a potiori Hungarico⁵ sermone utuntur, vivuntque [p. 340.] manuali labore, et agricultura. Quae omnia praemissa dominia, in hocce videlicet processu apposita, ditioni omnino praetitulatae familiae de Batthyán subsunt.

*Ad arcem
Monyorokerék
pertinentia
loca:*

g.) Ad arcem Monyorokerék sunt pariter loca potiora infrascripta.

Oppidum nominis ejusdem, Szent-Péter-fa cum mola farinacea⁶ sex rotarum, super fluvio Pinqua, ex lapidibus fructuose aedificata, Karács-fa, Felső-Beled,⁷ Kolom, Horváth, et Németh-Hásos,⁸ Horváth-Sicz,⁹ Németh-Sicz, Vasallya, Abdalocz, Horvath-Sz.-Katalin,¹⁰ et Tothfalu.

Istud etiam dominium partim montosum, partim vero in plano constitutum, cum nonnullis promonthoriis. Inter quae tamen Belediense primum locum habet, et horum similiter incolae partim Germanico, partim vero Hungarico sermone utuntur, manualibus laboribus, et agricultura viventes.

*ad arcem
Veresvár
sunt loca
pertinentia:*

h.) Ad arcem Veresvár,¹¹ Germanis Rodenthurn, in plano, ad ripam¹² fluvii Pinqua, ibidem decurrentis, et unam molam quatuor rotarum pro farina, et scindendis asseribus aptam versantis, positam, fossatisque, ac hor[p. 341.]to, pomarioque gratiosis circumsertam, spectant loca potiora sequentia:

Oppidum nominis ejusdem, praeterea possessiones Licsicsdarff,¹³ Oberdorff,¹⁴ Dobra, Sároszék, Kis-Cziklén, Németh-Cziklén, Szent-Márton, Bándol,¹⁵ Kérfüzes, et Khófüzes cum castello nobili.

*qualitas
dominii
Veresvár:*

Hoc dominium per totum ferme montosum, adeo argillosum, et sterile est, cum nonnullis pariter promonthoriis, quorum similiter procreationem Cseteniense¹⁶ excellit,¹⁷ incolae vero ejusdem Germanico idiomate utentes, manualibus laboribus, vinearumque cultivationibus, ac etiam agricultura vitam sustentant. Et haec duo immediate praerecensita dominia sunt ditionis Comitum Ladislai, et Ludovici Erdődi de dicta Monyorokerék.

*ad arcem
Sabariae loca
pertinentia:*

i.) Ad arcem Sabariae in medio ferme oppidi privilegiati nominis ejusdem, inter duos, Gemmeum nempe, et Aureum fluvios existentis erectam, magnaue alias antiquitate notam, verum tamen per varias temporum, et disturbiorum vicissitudines, praesertim autem tumultuosae [p. 342.] factioni Rakoczianae adhaerentes notabiliter depopulatam, sed et per incendium in anno 1716. casualiter exortum desolatam, et per ipsum historiae authorem, non immerito fusius descriptam, pertinent loca sequentia:

Szent-Marton in potioritate, residua vero in parte est iuris PP. Dominicanorum, cum monasterio, et ecclesia ibidem habitis, et ex fundatione Elisabethae condam natae Comitissae de Batthyán, Comitissae Alexandri olim Erdődy¹⁸ viduae erectis. Ubi etiam mausoleum praedicta familia comitum Erdődy¹⁹ de Monyorokerék haberet. Praeterea Perént, Szanath, et Püspöky.²⁰

¹ corr. ex *Mohraszecsőd* sec. [Canc] l. c. ² [Canc] l. c. *Hidas Hollós* ³ [Canc] l. c. *summentes* ⁴ [Canc] l. c. *Nimeth Uyvar* ⁵ [Canc] l. c. *Ungarico* ⁶ corr. ex *farinacia* ⁷ [Canc] p. 34. *Felső Beled* ⁸ corr. ex *Házos* sec. [Canc] l. c. ⁹ [Canc] l. c. *Szics* ¹⁰ [Canc] l. c. *Horváth Sz. Katalin* ¹¹ [Canc] l. c. *Vörös vár* ¹² [Canc] l. c. *rippam* ¹³ corr. ex *Lics...*; recte *Liserzdorff* ¹⁴ [Canc] l. c. *Oberdarff* ¹⁵ corr. ex *Bandod* sec. [Canc] l. c. ¹⁶ [Canc] l. c. *Cseténiense* ¹⁷ sic! ¹⁸ [Canc] p. 35. *Erdődi* ¹⁹ [Canc] l. c. *Erdődi* ²⁰ [Canc] l. c. *Püspöki*

¹ *Quae hic a nobis unci inclusa ponuntur, textui posteriore manu addita esse ex ms. [Canc] p. 33. apparet.*

Hoc dominium per totum in plano, et loco omnino amoeno situatur, incolaeque ejusdem Hungarico idiomate utentes, agricultura, et manualibus laboribus vivunt.

In hoc processu penes dictum¹ fluvium Pinqua, habetur etiam Abbatia, Hungaris² *Porno*, Germanis vero *Pernau*: olim ordinis Cisterciensis,³ deinde per Ferdinandum secundum, patribus Jesuitis collegii Soproniensis collata, cum residentia, eidemque annexa eccle[p. 343.]sia, piscium vivariis, hortisque, ac pomariis, adjacenteque molendino quatuor rotarum farinaceo, super dicto fluvio Pinqua extracto⁴ ornata, et dotata.

Ad quam spectant possessiones *Porno*, *Németh-Keresztes*,⁵ *Also*⁶ *Beled*, *Mindszent*, et *Pokol*.

Et hae⁷ possessiones omnes in plano, penes easdem decurrentem dictum fluvium Pinqua situatae, habent incolas Hungarico,⁸ et Germanico sermone utentes, et agricultura, manualique labore viventes, cum promonthorio *Keresztesiensi*, generosum vinum propinante.

Reliqua vero loca potiora in hoc processu, praeter praerecensita dominalia sunt sequentia:

1° *Herény*, cum castello a Domino Martino Szalánczy,⁹ condam Comitatus hujus ordinario Vice-Comite, cum consorte sua Rosina Palasti¹⁰ erecto.

2° *Olad*, cum duabus residentibus nobilitaribus, juris Sigismundi Niczky, Francisci Tasy, et Emerico Bezeredianae¹¹ viduae, Mariae Botka de Széplak. [p. 344.]

3° 4° *Nagy-* et *Kis Seé*,¹² quae a variis nobilibus pro nunc tenentur.

5° *Ondod*, juris familiarum *Bacsmegeyi*, *Svastics*, et *Loncsics*.

6° *Torony*, cum duobus castellis, superiore antea juris familiae *Palastianae*, jam autem D. Stephani Rosti Vice Comitis,¹³ altero Joannis *Svastics*, ac residentia nobili D. *Ladislai*¹⁴ *Kisfaludi*, tabulae districtualis *Trans-Danubianae* assessoris.¹⁵

7° *Dozmath*, antiquis *Doruzmath*, Germanis *Grosमुcken*, antea haeredium familiae *Palastianae*¹⁶ cum residentia nobili, ac etiam *Raikianae*, jam autem partim familiae ex iisdem condescendentes, partim alii possident.

8° *Bucsú*,¹⁷ cum residentia *Ladislai Sallér* de *Jakabháza*, alias juris familiarum *Danielffi*,¹⁸ *Palasti*,¹⁹ *Sallér*,²⁰ ac etiam aliorum ibidem residentias habentium.

9° *Jobbágyi*²¹ cum residentibus *Adami*, et *Sigismundi Gaiger*.

10° *Rabo-Doroszló*²² familiae *Rumianae* haeredium.

11° *Gaszton*,²³ cum castello, juris a potiori [p. 345.] successorum *Ladislao Hertelendianorum*, in parte autem diversorum nobilium.

12° *Ráthóth*, cum residentia nobili, pariter juris familiae *Hertelendianae*.

13° *Németh-Csencs*, cum residentia nobilitari, possessionis *Sigismundi Káldy* de *Fölsö Káld*.

14° 15° *Fölsö* et *Alsó-Rhönök*, juris diversorum nobilium.

16° *Jakabháza*, cum residentibus nobilitaribus praefati *Ladislai Sallér* de eadem, et *Petri Némethy*.

17° *Naraj*,²⁴ diversorum nobilium haereditas.

18° *Magyar Nádallya*,²⁵ est juris *Francicsiani*, quam una cum residentibus actu tenet D. *Adamus Niczky* tabulae districtualis *Trans-Danubianae* assessor, et *Stephanus Karcsay*,²⁶ qua successores *Francicsiani*.

¹ add. sec. [Canc] l. c. ² [Canc] l. c. *Ungaris* ³ [Canc] l. c. *Cisterciensis* ⁴ [Canc] p. 36. *exstructo*
⁵ [Canc] l. c. *Nemeth Keresztes* ⁶ [Canc] l. c. *Alsó* ⁷ corr. ex haec sec. [Canc] l. c. ⁸ [Canc] l. c. *Ungarico*
⁹ [Canc] l. c. *Szalanczi* ¹⁰ [Canc] l. c. *Palastbi* ¹¹ [Canc] l. c. *Bezeridianae* ¹² [Canc] l. c. *Sée* ¹³ *Vice*
Comitis add. sec. [Canc] l. c. ¹⁴ corr. ex *Ladislao* sec. [Canc] l. c. ¹⁵ add. sec. [Canc] l. c. ¹⁶ [Canc] l.
c. *Palastbianae* ¹⁷ [Canc] l. c. *Bucsú* ¹⁸ [Canc] l. c. *Danielffi* ¹⁹ [Canc] l. c. *Palastbi* ²⁰ [Canc] l. c. *Saller*
²¹ [Canc] l. c. *Jobbágyi* ²² [Canc] l. c. *Rábo Doroszló* ²³ corr. ex *Goszton* sec. [Canc] p. 37. ²⁴ [Canc] l.
c. *Naraj* ²⁵ [Canc] l. c. *Nadallya* ²⁶ [Canc] l. c. *Karcsai*

- 19° Horvath-Nádallya, est quidem appertinentia arcis Körmend, pro nunc nihilominus possidetur a praefato Domino Adamo Niczky.¹
- Oppidum² *Raba-Hidvégh*³ cum castello, haeredum Joannis condam Foky V. Comitatus hujus, ac residentibus diversorum [p. 346.] nobilium, cum transitu beneficio pontis per Arabonem positi.
- 20° Nemeshollós, diversorum nobilium ex familia Hollosy descendendum haereditas.
- 21° Nagy Unyom, cum nobilitari residentia, juris familiae Akács,⁴ et Petri Tulok de Posfalva.⁵
- 22° Balogfa,⁶ cum residentibus nobilitariibus, juris a potiori⁷ familiae Györffy,⁸ et Joannis Geszty.
- 23° Kis-Unyom, cum residentibus nobilitariibus, nobilium Gabrielis, et Josephi Bacsmegeyi de Paris, nec non familiarum Hevenyesi,⁹ Kun, et Thuri.
- 24° Kis-Sároslak, cum castello, et circum existentibus piscium vivario, hortisque fructiferis, juris Georgii Tallián¹⁰ de Vizek.
- 25° Hetaháza, cum residentia nobili possessionis Josephi Nagy de Szalapataka, alias familiae Enyedi haeredium.
- 26° Rába-Sz.-Mihály,¹¹ cum residentia nobilitari, juris familiae baronum Sennyei.
- 27° Egyházos Szecsőd,¹² cum duobus castellis familiae Szecsödi de eadem haereditas. [p. 347.]
- 28° Sorky-Ujfalú, cum residentibus nobilium Bacsmegeyi¹³ de dicta Paris, Nicolai Akács,¹⁴ et familiae Horvath¹⁵ de Mankobük.
- 29° 30° Fölső, et Alsó Eör, id est superior, et Inferior Eör, Germanis Ober, und Unter Warth,¹⁶ ambae possessiones fluvio Pinqua¹⁷ adjacent, et dominiis Veres Vár,¹⁸ Szalonak, et Borostyán clauduntur, sunt juris diversarum nobilium familiarum, notanter autem Palotaianae, Szeremleianae, Csernáczkianae,¹⁹ Stetnerianae, et Franciscianae, circa superiorem sequentia occurrunt, quod ibi usus linguae Hungaricae adhuc dum floreat, et ad²⁰ lapidem Weisenstein dictum, trium provinciarum metas terminantem, sit locus ultimus, ac etiam pro exercitio suae religionis Helveticae confessioni addictis articulariter denominatus, et praeterea quod duos fluvios Ösztörmén²¹ et Nádasd²² vocatos et in suo territorio exortos, molendinumque, et piscinas Németh-Ujvarienses²³ perpetuo alentes²⁴ habeat, et inferiorem Eör tam longitudine sua, quam et²⁵ numero familiarum superet.
- 31° Tarcsa, cum acidulis,²⁶ et residentia nobilitari juris familiae Deső possessionisque actualis Joannis Mohos dictae I. Tabulae Di[p. 348.]strictualis Trans-Danubianae praesidis.
- 32° Pusta-Radocz, aequae diversorum nobilium haeredium.
- 33° Also-Csatar, cum residentia nobili pertinet ad D. Moysem Niczky.
- 34° Fölső-Csatár, priori contigua, est appertinentia, ut superius dictum est, arcis Rohoncz, est tamen ibi residentia nobilis D. Nicolai Rosti Tabulae Districtualis Trans-Danubianae assessoris, cum piscina, mola 4 rotarum super fluvio Pinqua exstructa, vineis item non mediocribus.²⁷

¹ [Canc] l. c. *Niczki* ² Sine numero! ³ [Canc] l. c. *Rába Hidvégh* ⁴ [Canc] l. c. *Akacs* ⁵ [Canc] l. c. *Posfalva* ⁶ [Canc] l. c. *Baloghfa* ⁷ corr. ex *apotiori* ⁸ [Canc] l. c. *Györffy* ⁹ [Canc] l. c. *Hevenyessy* ¹⁰ [Canc] p. 38. *Tallián* ¹¹ [Canc] l. c. *Rábo Sz. Mihály* ¹² [Canc] l. c. *Egyházos Szecsőd* ¹³ [Canc] l. c. *Bácsmegeyi* ¹⁴ [Canc] l. c. *Akacs* ¹⁵ [Canc] l. c. *Horváth* ¹⁶ [Canc] l. c. *Varth* ¹⁷ [Canc] l. c. *Pinka* ¹⁸ *Veres vár* [Canc] l. c. *Vörösvar* ¹⁹ [Canc] l. c. *Csernyaczkianae* ²⁰ add. sec. [Canc] l. c. ²¹ corr. ex *Ösztör...* sec. [Canc] l. c. ²² [Canc] l. c. *Nádasd* ²³ [Canc] l. c. *Nimeth Uyvarienses* ²⁴ *perpetuo alentes* corr. ex *perpetu...* sec. [Canc] l. c. ²⁵ add. sec. [Canc] l. c. ²⁶ [Canc] l. c. *acidulis* ²⁷ pro *Also-Csatar... mediocribus* [Canc] l. c. *circa Also Csatar observandum, quod ibi non castellum sed residentia sit nobilis, ad D. Moysem Niczki pertinens. Residentia autem D. Nicolai Rosti est in Felső Csatar, possessione ad dominium Roboncz spectante, cum piscina, mola 4 rotarum super fluvio Pinka exstructa, vineis item Németh Keresztessiensis contigue adjacentibus.* Quae autem in ms. nostro leguntur, in [Canc] l. c. aequae inveniuntur in schedula posterius inserta.

35° Jáak Hungaris,¹ Germanis vero Sanct Georgen,² cum Abbatia S. Georgii militis et Martyris de Jáak, collationis recensitae familiae Comitum Erdődy, cum insigni duarum turrium, et prout annales referunt, olim per sanctum regem, et apostolum Stephanum, ex³ quadratis lapidibus aedificata ecclesia, ac residentibus, curiisque nobilitaribus Ladislai condam Rosti, processualis Comitatus hujus judicis nobilium, familiarum item Nagy de dicta Szalapataka, Csapodi, Tevely, aliorumque diversorum nobilium. Horum locorum possessores, et incolae [p. 349.] a potiori omnes Hungarico⁴ idiomate utuntur, ac potissimum in plano habitantes, vinearumque promonthoriis (exceptis tribus exiguis) destituti, ex⁵ agricultura solum vivunt.

Metae huius processus incipiunt in⁶ dominio Borostyán, ad pagum Stuben nominatum, indeque progrediuntur penes limites Austriae, usque ad Lapidem Weisenstein, demum vero ad limites Styriae, usque ad fluvium Laffnicz, seu Lapincs, et pagum Hungariae Neüstift⁷ dictum, e regione pagi Styriaci Laffnicz nuncupati situm, hinc penes fluvium Laffnicz et ejusdem alveum, ubi cum Faistritz olim decurrebat, usque Arabonem, inde vero penes Arabonem, usque ad oppidum Raba-Hidvégh,⁸ ac exposit abinde penes fluvios Sorok, Kenyervize, et Gyöngyös Sabariam, hinc ad montes Sancti Viti, Rohonczyenses item, Szalonakienses, et Borostyanienses, ibidemque, ubi nimirum initium sumpserunt, iterum terminantur. Est autem hic processus in longitudine quatuor miliarium. [p. 350.]

descriptio metae processus II. per longum, et latum:

PROCESSUS III.

a.) Processus demum D. Pauli Mlinarics judicis nobilium exordium sumit⁹ in dominio Sz. Gothard,¹⁰ cuius caput est oppidum nominis ejusdem, in quo habetur castellum abbatiale, cum annexa ecclesia Sancto Gothardo dicata, fossatis, et piscinis, horto voluptuario, et¹¹ pomifero cinctum. Quod oppidum fluvio Rabo, sive Arabone alluitur, super eodemque mola quatuor rotarum farinacea¹² et seraria habetur, infraque¹³ illud alter iam praenominatus fluvius Lapincs eundem Arabonem influit, ac ulterius cum eodem profluente¹⁴ nomen dicti Arabonis obtinet, et est pro nunc ditionis, et¹⁵ possessionis Eminentissimi Cardinalis Emerici, antiquissimae,¹⁶ et celeberrimae familiae e Comitibus Csáki.

Processus III. exordium sumit in dominio Szent-Gothard:

Ad hoc autem dominium appertinentes¹⁷ vici sunt sequentes.

Nagyfalva Hungaris,¹⁸ Germanis vero Magersdorff,¹⁹ Radafalva, Raxs, Gyana[p. 351.]falva, Kristán Hungaris,²⁰ Griselstein²¹ Germanis, Hendorff Germanis, et Ercsenye²² Hungaris, conterminus terreno Styriaco, cum fluvio ibidem praeterlabente Ricsan nuncupato, super quo etiam pons erectus habetur, praemissa terrena, Hungaricum nempe a Styriaco distinguens, illumque pontem utraque pars erigere, ac in bono statu conservare tenetur. Praeterea Horvathfalu,²³ Némethlak semper juxta²⁴ defluxum Ricsan, qui infra hunc vicum jam nominatum alterum fluvium Lapincs influit. Et hi omnes vici intra fluvios Ricsán, et Lapincs ab una, et quidem septemtrionali, parte vero ab altera, alterum fluvium, Arabonem nempe, situantur. Incolae²⁵ horum vicorum Germanico idiomate utuntur: ulterius dominium hocce trans Arabonem habet adhuc vicos sibi appertinentes, utpote: Tothfalu, Szakonfalu, Istvánfalu, Kéthely,²⁶

ad dominium Szent-Gothard appertinentes vici:

¹ Jáak Hungaris [Canc] l. c. Jáak Ungaris ² Sanct Georgen [Canc] l. c. Szant Gyeorgen [!] ³ corr. ex et sec. [Canc] l. c. ⁴ [Canc] p. 39. Ungarico ⁵ corr. ex et sec. [Canc] l. c. ⁶ corr. ex a sec. [Canc] l. c. ⁷ [Canc] l. c. Neüstift ⁸ [Canc] l. c. Raba Hidvegh ⁹ [Canc] l. c. summit ¹⁰ [Canc] l. c. Gothárd ¹¹ [Canc] l. c. ac ¹² corr. ex farinacia ¹³ corr. ex initiaque sec. [Canc] p. 40. ¹⁴ corr. ex profluendo ¹⁵ [Canc] l. c. ac ¹⁶ add. sec. [Canc] l. c. ¹⁷ corr. ex apertinentes sec. [Canc] l. c. ¹⁸ [Canc] l. c. Ungaris ¹⁹ [Canc] l. c. Magerstarff ²⁰ [Canc] l. c. Ungaris ²¹ [Canc] l. c. Grizelstein ²² corr. ex ...csenye sec. [Canc] l. c. ²³ [Canc] l. c. Horvath falu ²⁴ corr. ex juncto sec. [Canc] l. c. ²⁵ [Canc] l. c. incolaeque ²⁶ [Canc] p. 41. Kethely

Magyarlak, Cseretnek, cum mola quatuor rotarum farinacea,¹ et seraria, super praescripto Arabone exstructa, et ponte eundem transeunte in Gyarmath. [p. 352.]

Dominium hoc, cum praemissis suis appertinentiis, a potiori est montosum, argillosum, et notabili in parte, singulariter quoad proferendum triticum sterile, cum nonnullis promonthoriis, mediocre vinum procreantibus, incolae vero ejusdem trans Arabonem partim Hungarico,² partim etiam Slavonico³ idioma utentes, manuali labore, ac vinearum cultivatione magis, quam agricultura vivunt.

Ad dominium Dobra et arcem nominis ejusdem spectantia loca:

b.) Cui contiguum est dominium Dobra, et hujus quoque caput, ipsa arx Dobra, in sat alto monte situata, tribusque piscinis beneficiata est, temporeque hostili circumjacentibus incolis non modicam securitatem reddens, et ad hanc arcem loca sunt sequentia:

Oppidum nominis ejusdem, praeterea vici, sive possessiones Milgraben, Velike, Farkasdifalva, et hi duo ad Arabonem, Fölsö Szölnök, et Koligh, ubi pro calce exurenda fornax quoque habetur.

Istud dominium per totum intra densissimos montes positum, terrenum videli[p. 353.]cet de natura sua saxosum, et infructiferum, ac praeter pannicum, et avenam vix alicujus speciei frumentum proferens, difficilisque sane culturae, cum aliquibus promonthoriis infimae classis vinum, haudque per annum durabile procreantibus, consequenter incolae ejusdem Germanico idioma utentes manualibus laboribus, et vinearum ex cultivatione magis, quam agricultura aegre subsistunt. Et est ditionis Excellentissimae Familiae Comitum de Batthyán.⁴

c.) Ad dominium, sive arcem Oberlimpach loca appertinentia:

c.) Huic iterum vicinum est dominium Fölsö Lindva⁵ Hungaris,⁶ Germanis autem Oberlimpach, cujus similiter⁷ caput est ipsa arx nominis ejusdem, inter montes⁸ non exiguos, et in eminentiori omnino monte situata,⁹ vallibus circumjacentibus munita, et ex parte¹⁰ septemtrionali promonthoriis, pomarioque horto,¹¹ partibus vero orientali, et occidentali in iisdem circumjacentibus vallibus, piscium, ferarumque vivariis, hortoque viridario ornata, et ab insultu hostium tuta.

Ad hoc¹² vero dominium, sive arcem loca sunt appertinentia sequentia: [p. 354.]

Oppidum nominis ejusdem in montibus et vallibus hinc inde dissitum, vici praeterea potiores Vidáncz,¹³ Sclavecsa, Szent-Gyorgy,¹⁴ Vecse Sclavecs, Szotina, Rogacsocs,¹⁵ in quorum horum binorum terreno acidulae quoque pro saniori potu habentur, Szerdicza, Fükszlincz, Györ Lincz, Pertocsa, Hidegkut,¹⁶ Domanicz, Topolocz, Szkakocz, Strukocz,¹⁷ Sall, et Gerencserocz.¹⁸

qualitas domini Oberlimpach:

Hoc etiam dominium ex meris montibus, et vallibus constat, consequenterque totum terrenum, cum nonnullis terris arabilibus in lateribus montium hinc inde dissitis, lapidosum, argillosum, sterile, et vix aliquam, erga etiam difficilem culturam boni frumenti procreationem habens, cum nonnullis promonthoriis austerum vinum, neque per annum durabile, procreantibus; incolae ejusdem per totum sermone Slavonico¹⁹ utuntur, et manualibus a potiori laboribus, vinearum cultivatione, et aliorum locorum exigua etiam agricultura misere sustentantur. Est autem juris, ac ditionis totum hocce dominium Comitis Leopoldi de Nádasd. [p. 355.]

d.) Ad dominium Muraj-Szombat, et Rakicsán cum arce pertinentia loca:

d.) Sequitur dominium Muraj-Szombat²⁰ cum Rakicsán unitum, cum arce Muraj-Szombath, et castello Rakicsán; quorum prima, arx nempe Muraj-Szombath est Comitis Nicolai Szapáry, castellum vero Rakicsán²¹ Excellentissimae Familiae Batthyanianae, fossatis cincta, et tum illa, tum hoc hortis suis amoenis ornata.

¹ [Canc] l. c. *farinacia* ² [Canc] l. c. *Ungarico* ³ [Canc] l. c. *Slavonico* ⁴ add. sec. [Canc] p. 42. ⁵ corr. ex *Lind...* sec. [Canc] l. c. ⁶ [Canc] l. c. *Ungaris* ⁷ add. sec. [Canc] l. c. ⁸ add. sec. [Canc] l. c. ⁹ add. sec. [Canc] l. c. ¹⁰ *et ex parte* add. sec. [Canc] l. c. ¹¹ [Canc] l. c. *dominalibus* ¹² [Canc] l. c. *hocce* ¹³ [Canc] l. c. *Vidancs* ¹⁴ [Canc] l. c. *Sz. György* ¹⁵ corr. ex *Rogiasocs* sec. [Canc] l. c. ¹⁶ [Canc] p. 43. *Hideghkut* ¹⁷ add. sec. [Canc] l. c. ¹⁸ [Canc] l. c. *Gerencserocs* ¹⁹ [Canc] l. c. *Slavonico* ²⁰ [Canc] l. c. *Muraj-Szombath* ²¹ [Canc] l. c. *Rakicsán*

Ad quod counitum¹ dominium sunt appertinentia oppida Muraj-Szombath et Rakicsán,² in quo ultimo ipse quoque Paulus Mlinarics processualis iudex nobilium residentiam suam nobilitarem habet; praeterea vici sunt sequentes:³ Szvetahocz, Csernocz, Gradisca, Tropocz, Tissina, et hi ad fluvium Mura, velut regnum, ita et comitatum huncce a meridie a terreno Styriaco distinguentem jacent. Petrocz, ubi pariter acidulae pro seniori potu incolarum habentur; Zodisincz,⁴ in cujus aequae territorio fons aquae sulphureae daretur, Kraina, Frankocz, Kubsincz, Martyáncz, Szenbiborcs, Moracz,⁵ Tessianócz,⁶ Lak, Sidahegy, Salamoncz, Vanecza, Bodonocz, et Zenkocz. [p. 356.]

Hoc dominium a potiori montosum, in parte tamen aliqua in plano situatum habetur, cum promonthoriis mediocre vinum procreantibus, et illud etiam⁷ quod in plano haberetur, mediocris est bonitatis, de reliquo vero totum perquam⁸ lapidosum, et argillosum omnino sterile dici debet, ac hinc etiam⁹ esset, quod incolae ejusdem Slavonico,¹⁰ in aliqua tamen parte mixtim¹¹ Hungarico¹² sermone loquentes, gravi agricultura, sed potissimum manualibus laboribus, vinearumque cultura vitam suam traducerent. Et est¹³ simultaneae ditionis, sive juris praetitulatarum familiarum comitum de Batthyán¹⁴ et Szapáry.¹⁵

*qualitas
dominii:*

e.) Accedit dominium Csákány,¹⁶ quod nomine¹⁷ *districtus Eörség* gaudet, hujus caput est castellum penes Arabonem ad septentrionem situatum, noviterque funditus sumptuose erectum, fossatis cinctum, hortoque sat amoeno decorum, et olim Canisae oppositum praesidium. [p. 357.]

e.) ad dominium Csákány vici appertinentes:

Ad quod appertinentes potiores vici sunt sequentes. Ipsa possessio nominis ejusdem, praeterea Szent-Péter, Szalafej, Belső, et Külső Rakos, Pankasz, Szenyeháza,¹⁸ ac Hodos, et hi omnes praeter ipsum Csákány trans Arabonem ad unum circiter milliare situarentur, quorum territoria similiter, praeter Csákány sunt in elevatori loco, vallibus non exiguis intercurrentibus posita, difficilioris culturae, nullorum plane promonthoriorum. Incolae eorundem per totum Hungarico¹⁹ sermone utuntur, suntque viri robusti ad belligerandum habiles, et solum ex agricultura vivunt, et per Excellentissimam Familiam Comitum de Batthyán²⁰ jure haereditario possidentur.

f.) Non secus ad castrum Egervár velut in humili, stagnoso, et paludinoso loco positum, inter aquas²¹ longe lateque circumfusas, accessu difficile, olim contra insultus, et excursions Christiani nominis hostis Turcae²² celebre praesidium, et a parte meridionali in longum protra[p. 358.]cta piscina beneficiatum, loca appertinentia in hoc Comitatu sunt:

f.) ad castrum Egervár loca pertinentia:

Oppidum Egervárosa, cum vico Gösfá nuncupato saxosisque²³ promonthoriis, mediocre vinum preferentibus. Horum incolae Hungarico²⁴ idiomate loquuntur, unice agricultura vivunt. Estque ditionis Comitum Sigismundi Szecsényi.²⁵ Reliqua vero potiora loca, et possessiones, sive vici processuales diversorum nobilium et quidem in districtu Tothság.²⁶

Petancz, Korong,²⁷ Barkocz, Borhida, Bokrács, Muszna, Kusztanocz, Csöpinz, Markocz,²⁸ Petrocz,²⁹ Sztanocz, Ivanocz,³⁰ Andrecz, Toth-Keresztur, Domokosfa, Kamsocz,³¹ Prosznyakfa,³² Davidháza, Kerca, Szomorocz, Bükallya, Velemer,³³ et Szombatfa per diversas familias promiscue possidentur,

¹ corr. ex *conjunctum* sec. [Canc] l. c. ² [Canc] l. c. *Rakicsán* ³ *praeterea... sequentes* add. sec. [Canc] l. c. ⁴ [Canc] p. 44. *Zodisincz* ⁵ [Canc] l. c. *Morác* ⁶ [Canc] l. c. *Tessianócz* ⁷ corr. ex *vinum* sec. [Canc] l. c. ⁸ [Canc] l. c. *tamquam* ⁹ add. sec. [Canc] l. c. ¹⁰ corr. ex *Slavi sunt* sec. [Canc] l. c. ¹¹ corr. ex *vix* sec. [Canc] l. c. ¹² [Canc] l. c. *Ungarico* ¹³ corr. ex *hujus* sec. [Canc] l. c. ¹⁴ [Canc] l. c. *Batthyányi* ¹⁵ corr. ex *Czapáry* sec. [Canc] l. c., ubi *Szapáry* ¹⁶ [Canc] l. c. *Csákány* ¹⁷ *quod nomine* corr. ex *et cognomine* sec. [Canc] l. c. ¹⁸ [Canc] p. 45. *Szenyeháza* (?) ¹⁹ [Canc] l. c. *Ungarico* ²⁰ [Canc] l. c. *Batthyán* ²¹ corr. ex *quas* sec. [Canc] l. c. ²² *hostis Turcae* corr. ex *hostes Turcas* ²³ [Canc] l. c. *suisque* ²⁴ [Canc] l. c. *Ungarico* ²⁵ [Canc] l. c. *Szecsényi* ²⁶ [Canc] l. c. *Tothság* ²⁷ [Canc] l. c. *Korong* ²⁸ [Canc] p. 46. *Márkocz* ²⁹ [Canc] l. c. *Petrócz* ³⁰ [Canc] l. c. *Ivánocz* ³¹ [Canc] l. c. *Kámsocz* ³² [Canc] l. c. *Prosznyákfa* ³³ [Canc] l. c. *Velemér*

praesertim autem per Comites de Batthyán, Comitem item Szecsényi, Comitem Caraffa,¹ Comitem Leopoldum de Nádasd,² Perillustrem praeterea Emericum Nádasdi,³ Nicolaum Rosti,⁴ Ladislaum Sallér, Joannem Zobothin,⁵ Stephanum Zeke, Familiam [p. 359.] Niczky, Gasparem Medjessy,⁶ Franciscum Bessenyei, Joannem Gombosi, Joannem alterum⁷ Kereszturi,⁸ Paulum Lipics, praefatum item Paulum Mlinarics judicem nobilium, Josephum Bacsmegyei, Stephanum Harsányi,⁹ alterum Stephanum Farkas, Georgium Szeremlei,¹⁰ familiam Horváth de Szent György,¹¹ alias item familias Vasdinei, Tulok,¹² Nagy, Tallian,¹³ Poka, Káldi, Szmadicz,¹⁴ Botka, Czigány, Sisek, Troksár, Csányi,¹⁵ Prosznyák, Korcsmaros, Annam¹⁶ item Kisfaludi, viduam Sankoianam, deinde adhuc familias Sibrik, Vidos, Polányi, Franciscum Lendvay, et Stephanum Laki.

qualitas hujus districtus:

Est hic districtus a potiori montosus, sterilis, exiguam agriculturam habens, cum nonnullis promontheiis, mediocre vinum producentibus, prae reliquis tamen Bokracsiense, Szternocz, Kükécz, Dolina,¹⁷ Musnya,¹⁸ et¹⁹ Kancsoz, primum locum obtinent. Incolae vero eorum potissimum Sclavonico, et mixtim etiam Hungarico²⁰ sermone utentes, a potiori manualibus laboribus, vinearum cultivatione, in aliqua vero parte etiam agricultura vivunt. [p. 360.]

PROCESSUS IV.

In districtu Hegyhát habentia loca et vici: oppidi huius descriptio, cum descriptioe arcis combinari debet, ne aliquo modo contrarietas quae-piam exinde eveniat.²²

Sequitur districtus Hegyhát nuncupatus, in quo habentur loca, et vici utpote:

Oppidum *Vasvár* Hungaris, Latinis Castrum ferreum, Germanis vero Eisenburg,²¹ in duplex dominium, capituli utpote Ecclesiae Castriferrei, et patrum Dominicanorum divisum, cum residentia ibidem habita, unde juxta etiam scripta authoris historiae, comitatus iste suam denominationem traheret, olim celebre, de quo hodieum rudera varia ibidem exstantia, et apparentia testarentur, in loco aliquantum elevatori intra sylvas in longum, latumque et quidem a meridie prope Györvár, a septemtrione vero ad Arabonem usque, pro aedificiis, et meliorandis majalibus aptas situm, cum promontheio in diversas partes secto, non tamen ita amplo, mediocris classis vinum procreante. Cujus incolae Hungaricum sermonem habent, et ex agricultura, vinearum cultivatione, diversisque²³ manualibus laboribus subsistunt. Vici vero Iváncz, Szent Marton,²⁴ et Viszák, [p. 361.] cum aliis sex praediis iisdem possessionibus annexis, ac amplissimis sylvis eo pertinentibus, prout piscina, et mola intra metas praedii Némethfalu noviter extracta,²⁵ juris et ditionis praetitulati Illustrissimi Domini Baronis Joannis Sigray²⁶ de dictis Fölső, et Also Surány.²⁷

1° Morácz Joannis Zobothin, Francisci Csányi Comitatus Vice Judicis Nobilium, et Joannis Moráczi haeredium.

2° 3° Szöcze, et Magyarósd²⁸ cum piscina, et mola duarum rotarum farinacea, super aqua ejusdem piscinae, ex certo rivulo scaturigines habente confluae extracta, Comitis Ladislai Eszterházi²⁹ haereditas.

4° Szent Jakab, juris familiae utpote Josephi, Ladislai, et Georgii omnium Márffy.

¹ [Canc] l. c. *Karafa* ² [Canc] l. c. *Nadasd* ³ [Canc] l. c. *Nadasdi* ⁴ [Canc] l. c. *Rosty* ⁵ [Canc] l. c. *Zobothin* ⁶ [Canc] l. c. *Megyessy* ⁷ Joannem alterum [Canc] l. c. comm. ⁸ corr. ex *Keresturi* sec. [Canc] l. c. ⁹ [Canc] l. c. *Harsányi* ¹⁰ add. sec. [Canc] l. c. ¹¹ add. sec. [Canc] l. c. ¹² *Vasdinei, Tulok* add. sec. [Canc] l. c. ¹³ [Canc] l. c. *Tallian* ¹⁴ *Káldi, Szmadicz* add. sec. [Canc] l. c. ¹⁵ *Troksár, Csányi* add. sec. [Canc] l. c. ¹⁶ corr. ex *familiam* sec. [Canc] l. c. ¹⁷ corr. ex *Zolina* ¹⁸ [Canc] l. c. *Musznya* ¹⁹ add. sec. [Canc] l. c. ²⁰ [Canc] l. c. *Ungarico* ²¹ [Canc] l. c. *Eisenburgh* ²² haec nota marginalis etiam in [Canc] p. 47. invenitur, ubi vero non tamquam nota marginalis sed observatio posteriore manu exarata esse videtur ²³ *que* add. sec. [Canc] l. c. ²⁴ [Canc] l. c. *Márton* ²⁵ [Canc] l. c. *extracta* ²⁶ [Canc] p. 48. *Sigray* ²⁷ *Also Surány* [Canc] l. c. *Alsó Surán* ²⁸ [Canc] l. c. *Magyarosd* ²⁹ [Canc] l. c. *Eszterhazy*

5° Nádasd, Comitum Sigismundi Szécsényi, et¹ haeredum, alterius Comitum Sigismundi condam de Batthyán, Emerici Nadasdi de eadem, et Adami Boros haereditas. [p. 362.]

6° Halogy,² similiter juris dictorum comitum de Batthyán, et Szécsényi, Perillustris³ item Emerici de Nádasd,⁴ cum piscina⁵ unice ad eundem Nádasdium⁶ spectante.

7° Szarvaskend, juris alias Sibrikiani,⁷ unde etiam praedicatum suum traheret, modo tamen possidetur per Excellentissimum Dominum Supremum Comitem Ludovicum de Batthyán, partim Dominam Baronissam Christinam Szapáry,⁸ Kalkunianam, cum possessione aequae ac residentium nobilium Andreae, ac Georgii Paksa, ubi etiam est⁹ piscina cum mola farinacea,¹⁰ ditionis solum Kalkunianae.¹¹

8° Döbör Hegye, et Döröczke, est juris, et actualis possessionis dicti Emerici de Nádasd, similiter cum piscina et mola unius rotae super eadem exstructa farinacea.¹²

9° Hadász est partim juris Comitum Leopoldi de dicta Nádasd, partim residentiae PP. Dominicanorum Vasvariensium,¹³ partim vero nobilis Georgii Sülle. [p. 363.]

10° Telekes possidetur partim per Catharinam Komáromi viduam Stephano-Törökianam, partim per nobiles Georgium, et Adamum Nagy, aliter Benkö, alterum item Adamum, et Joannem Kovács.

11° Karádfölde, juris diversorum nobilium, sive familiarum, utpote Kenesey, Kovacs, Nagy, Gombos, Kondor, et Czupi.

12° Dénesfa, per Josephum Egervári,¹⁴ Stephanum Zarka, Benedictum, et Sigismundum Foky, familias item Herovics, et Tallian¹⁵ possidetur.

13° Andrásfa, juris partim Comitum Sigismundi Szécsényi,¹⁶ et Emerici Nadasdi,¹⁷ partim vero recensitorum nobilium Benedicti, et Sigismundi Foky, Emerici Farkas, Georgii, et Michaelis Uy, haeredumque Stephani Czupi.

14° Györvár, cum piscina sat ampla, et mola duarum rotarum farinacea,¹⁸ super eadem piscina exstructa, praeterea

15° Boldog Aszonyfa, uterque vicus, per Christophorum Festetics, Comitatus Simigiensis Vice Comitem possidetur. [p. 364.]

16° 17° Mihálfa, et Szent Péterfa, cum suis piscinis, et molis farinaceis, quae sunt privati juris Festeticsiani, portiones nihilominus in iisdem vicis promiscue habent nobiles Elisabetha Sibrik, Adamo-Palastiana¹⁹ vidua, Stephanus Zarka, et Franciscus Vadényi.

Hic quoque districtus, licet elevatori loco, intermixta tamen planitie, ac partim sylvis, cum nonnullis promontheriis, mediocre vinum procreantibus situatur. Incolaeque ejusdem omnino Hungarico²⁰ sermone loquuntur, et agriculturam, vinearum cultivationem, aliosque diversos manuales labores exercentes vivunt.

Metae autem circumferentiales totius processus²¹ hujus incipiunt ex parte orientali ab oppido Vasvár, ubique penes Arabonem, non versus septentrionem, sed occasum²³ ascendendo usque Körmendinum,²⁴ Csákán, Cseretnek, Szent Gotthárd.²⁵ Hinc ulterius progrediendo penes fluvium Lapincs,²⁶ et fluvium Ricsán profluentem²⁷ versus occidentem semper²⁸ penes Ricsán, usque Hendorff, seu Hercsénye,²⁹ et

*metae circumferentiales totius processus.*²²

¹ add. sec. [Canc] l. c. ² corr. ex *Halogy* sec. [Canc] l. c. ³ corr. ex *familiae* ⁴ [Canc] l. c. *Nadasd* ⁵ add. sec. [Canc] l. c. ⁶ corr. ex *Nadasd* sec. [Canc] l. c., ubi *Nadasdium* ⁷ [Canc] l. c. *Familiae Sibrik* ⁸ [Canc] l. c. *Szapári* ⁹ *etiam est* [Canc] l. c. *pariter* ¹⁰ [Canc] l. c. *farinacia* ¹¹ [Canc] l. c. add. *habetur* ¹² [Canc] p. 49. *farinacia* ¹³ [Canc] l. c. *Vasvariensium* ¹⁴ [Canc] l. c. *Egervari* ¹⁵ [Canc] l. c. *Tallian* ¹⁶ [Canc] l. c. *Szécsényi* ¹⁷ [Canc] l. c. *Nadasdi* ¹⁸ [Canc] l. c. *farinacia* ¹⁹ [Canc] l. c. *Adamo Palastiana* ²⁰ [Canc] p. 50. *Ungarico* ²¹ corr. ex *Comitatus* sec. [Canc] l. c. ²² corr. ex *Comitatus* ²³ [Canc] l. c. add. *versus septentrionem* ²⁴ [Canc] l. c. *Körmend* ²⁵ [Canc] l. c. *Gotthárd* ²⁶ corr. ex *vicum Sapnics* sec. [Canc] l. c. ²⁷ [Canc] l. c. *in eum influentem* ²⁸ add. sec. [Canc] l. c. ²⁹ *seu Hercsénye* corr. ex*csénye* sec. [Canc] l. c. ubi *Hercsénye*

terrenum Styriae, inde rursus deflectendo [p. 365.] meridiem versus, ubique penes Styriam prope arcem Hoghenpruk¹ Styriacam. Hinc superando² Arabonem, ulterius adhuc versus meridiem penes limites possessionis Veleke, usque ad Dobram, inde Szinisdorff, hinc dein et adhuc ad meridiem usque Hidegkut, ibique praeterlabentem fluvium Kucsnicza; inde penes limites possessionis Poláncz ulterius deflective³ penes limites possessionis Petrócz⁴ usque fluvium Mura terrenum Hungaricum⁵ a Styriaco distinguentem, et hinc semper juxta defluxum ejusdem Murae descendendo usque Comitatum Szaladiensem, nominanter metas possessionis Deklesin; inde rursus deflective aliquantisper ad orientem prope Bagonya, ubique penes limites Comitatus Szaladiensis infra Velemér,⁶ et Szombathfa, usque Jánosfa. Hinc iterum ubique penes ejusdem Comitatus limites usque possessionem Szent-Lörincz. Hinc directe ascendendo versus quasi septentrionem,⁷ usque Györvár, versus Oszko.⁸ Inde penes limites possessionum dictae Oszko,⁹ et Ujlak, velut [p. 366.] processum hunc, a processu Kemenesallya distinguentes, usque praescriptum Vasvár, et recensitam Arabonem concluduntur. Et iste processus in latitudine a meridie nempe, et septentrione ad quatuor, in longitudine vero, ab oriente nimirum, et occidente consideratus ad sex milliarum¹⁰ sese extendit.

PROCESSUS V.

In processu Kemenesallyensi existentia castella, dominia, possessionesque seu vici:

In processu deinde Sigismundi Vajda iudicis nobilium, qui processus alias *Kemenesallya* a sylva Kemenes ibidem longe lateque sita nomen suum mutuans, et immediate cum tota altera longe majori sylva Farkas-Erdeje vocata, et alioquin ad arcem Sárvár pertinente, pro saginandis majalibus aptissima, cujus nempe mentionem Historiae quoque author in suis fecisset, trans Arabonem diffusus, sequentia castella, dominia, possessionesque, seu vicos habet.

1° Castellum Sitke cum possessionibus Kis, et Nagy Sitke in finibus immediatis recensitae sylvae Farkas-Erdeje, et quidem [p. 367.] in loco aliquantulum elevatori positum, muroque cinctum, cum annexo sibi mediocri bonitatis promonitorio, juris olim antiquae familiae Sitkei, jam autem Francisci Nagy de Fölsö-Bük.

2° Simonyi, diversorum jurium, diversarumque residentiarum nonnullorum nobilium, peculiariter vero Francisci, et Andreae Tulok, alterius Francisci Hajas; item alterius adhuc Francisci Szita, Adami Szabo,¹¹ Stephani, et Michaelis¹² Horváth.

3° Ostffy¹³ Aszonyfa, cum antiquis rudibus diruti castelli, nobili tamen residentia, juris Michaelis¹⁴ Ostffy de eadem Aszonyfa.

4° Kenyeri, cum castello comitis¹⁵ Josephi¹⁶ Cziráky¹⁷ haereditas.

5° Kecskéd, cum mola trium rotarum farinacea¹⁸ super Arabonem posita, juris¹⁹ pariter praelibati comitis Cziráky.

6° Papócz,²⁰ cum antiquis rudibus prioratus²¹ collationi dominio Sárvariensi subjacens, actualiterque ex ejusdem colla[p. 368.]tione admodum Reverendo Paulo Oroszⁱ Parocho Sárvariensi fructificans. Est

¹ arcem Hoghenpruk corr. expruk sec. [Canc] l. c. ubi Hoghenpruch ² corr. ex super sec. [Canc] l. c. ³ corr. ex defluxive sec. [Canc] l. c. ⁴ [Canc] l. c. Petrocz ⁵ [Canc] l. c. Ungaricum ⁶ corr. ex Vekmér sec. [Canc] p. 51. ⁷ [Canc] l. c. septentrionem ⁸ [Canc] l. c. Oszkó ⁹ [Canc] l. c. Oszkó ¹⁰ [Canc] l. c. miliaria ¹¹ add. sec. [Canc] p. 52. ¹² [Canc] l. c. Michaëlis ¹³ [Canc] l. c. Ostffy ¹⁴ [Canc] l. c. Michaëlis ¹⁵ corr. ex comitum sec. [Canc] l. c. ¹⁶ corr. ex Joannis sec. [Canc] l. c. ¹⁷ [Canc] l. c. Cziráki ¹⁸ [Canc] l. c. farinacia ¹⁹ add. sec. [Canc] l. c. ²⁰ [Canc] l. c. Pápocz ²¹ corr. ex primitus sec. [Canc] l. c.

ⁱ Paulus Orosz inter 1716. et 1732. parochus Sárvariensis erat. Vide BÉL 1931. p. 8.

et jus praepositurae ibidem de facto Capitulo Jauriensi incorporatae, et per Excellentissimum Comitem Adamum Ladislaum Erdődy Episcopum Nitriensem, qua canonicum Jaurinensem¹ possessum. Cujus collatio ad jura Episcopatus Jaurinensis, qua diaecesani pertinet.

7° Szent-Péter, juris ejusdem prioratus.

8° Magyar Gencs, cum residentia, sive castello familiae Kisfaludi haereditas.

9° Högyész, a potiori haeredium familiae Ostffy, cum diversis juribus, ac residentiis, nonnullorum etiam aliorum nobilium, nominanter autem Adami Balogh, Vice-Judicis nobilium Comitatus, Alexandri Lipics, Francisci Döbrönte, et Georgii Ivánkolics.

10° Szergény, ad ripam² fluvii Marczal vocati, comitatumque istum, a Veszpremiensi distinguentis, et metantis, inque Comitatu Szaladiensis, ac possessione Óhid ortum summentis,³ et per decursum suum ex utroque latere grandem paludem facien[p. 369.]tis, ac ad possessionem Marczaltü Comitatu Soproniensi in Arabonem influentis, positus, cum trajectu in vicinum Comitatum Veszpremiensem transeunte. Domini Jánoshaziani.⁴

11° Belső Vath, cum castello ruinae obnoxio, fluvio Marczal, sive abinde effluente palude cincto, adjacenteque vico Merse vocato, familiae Kaldi⁵ de Fölsö Kald⁶ haereditas. Ubi similiter transitus beneficio pontis magnae longitudinis, magnoque labore conservari soliti, ad eundem dictum Comitatum Veszpremiensem⁷ habetur.

12° Póór Magassy⁸ juris titulati Comitis Josephi Cziráky.⁹

13° Nemes Magassy,¹⁰ diversorum nobilium, nominanter autem Stephani Angyal, Joannis Smidelius, alterius Joannis Lipolt, Georgii Mesterházy, Nicolai, Moysis, et Joannis Magassy¹¹ de eadem, ac successorum Sigismundo-Börsönyianorum, et aliorum haereditas.

14° Vönöczk juris pariter diversorum [p. 370.] nobilium, utpote familiae Benkö,¹² Michaelis László,¹³ Gasparis Nagy, Petri Boda, Stephani Szu, Michaelis Rudy,¹⁴ Joannis Janko, alterius Joannis Ricsinger, et reliquorum ibidem degentium, cum residentiis.

15° Szent Márton, pariter diversorum nobilium, signanter¹⁵ Stephani Boros, Joannis Lampert,¹⁶ Adami Potyondi, Georgii Boda, Pauli¹⁷ item Lampért, Francisci Josa,¹⁸ Michaelis¹⁹ Boros, Stephani Széköl, et Gasparis²⁰ Jankó haereditas.

16° Sömjén, et Mihályfa²¹ familiarum Ostffy²² et Dömölky²³ haeredium.

17° Tokorcs, juris olim familiae Sitkey,²⁴ jam autem dicti Francisci Nagy de Fölsö Bük.

18° Nemes-Dömölk, partim per Comitem Joachimum a Sinzendorff, partim autem nobiles Gasparum, Joannem, et Nicolaum Noszlopi, ac Georgium Bolla possidentur.

19° Póór Dömölk, juris abbatiae Sancti Benedicti Sacri Montis Pannoniae,²⁵ olim per sanctum regem Stephanum fundatae, cum [p. 371.] ecclesia, et residentia eidem annexa.

20° Isáákfa, cum rudibus diruti cujusdam castelli, a potiori juris Adami Somogyi, ac diversorum nobilium, cum residentiis eorundem, utpote Michaelis Vörös, alterius Michaelis Vecsey, Georgii Szabó,²⁶ et Gasparis Noszlopi. Ibi mola quoque duarum rotarum farinacea,²⁷ super certa palude,²⁸ ex diversis scaturiginibus ibidem conflua, et tempore solum humido prorumpente exstructa habetur.

¹ [Canc] l. c. *Jauriensem* ² [Canc] p. 53. *rippam* ³ [Canc] l. c. *summentis* ⁴ corr. ex *Jánoshaziensi* sec. [Canc] l. c. ubi *Janosháziani* ⁵ [Canc] l. c. *Káldi* ⁶ [Canc] l. c. *Káld* ⁷ [Canc] l. c. *Veszpremiensem* ⁸ [Canc] l. c. *Magasy* ⁹ [Canc] l. c. *Cziráki* ¹⁰ [Canc] l. c. *Magasy* ¹¹ [Canc] l. c. *Magasy* ¹² [Canc] l. c. *Benkö* ¹³ [Canc] l. c. *Lászlo* ¹⁴ [Canc] p. 54. *Rudi* ¹⁵ add. sec. [Canc] l. c. ¹⁶ corr. ex *Lan....* sec. [Canc] l. c. ¹⁷ add. sec. [Canc] l. c. ¹⁸ [Canc] l. c. *Jósa* ¹⁹ [Canc] l. c. *Michaëlis* ²⁰ corr. ex *.....ris* sec. [Canc] l. c. ²¹ [Canc] l. c. *Mibalyfa* ²² add. sec. [Canc] l. c. ²³ [Canc] l. c. *Dömölki* ²⁴ add. sec. [Canc] l. c. ²⁵ [Canc] l. c. *Pannoniae* ²⁶ [Canc] l. c. *Szabo* ²⁷ [Canc] l. c. *farinacia* ²⁸ [Canc] l. c. *pallude*

21° 22° Kocs, et Baba,¹ juris diversorum nobilium cum residentiis, a potiori tamen Georgii Kocsy,² Joannis Balogh, aliter Kocsy,³ Stephani, et Joannis Dama, Georgii Fülöp, et Michaelis⁴ similiter Kocsy,⁵ non secus Francisci, Andreae, Petri, et Joannis Egeralli, Georgii Györffi,⁶ Gregorii,⁷ et Michaelis Babay, de eadem Baba, Pauli Szu, Michaelis Lorant,⁸ Andreae, et Pauli Porkolab, aliter Széköl, ac Alexandri Görögh.

23° Pálfa⁹ a potiori Stephani Nagy de Fölsö Bük, Vice Comitis Comitatus Soproniensis, ac Michaelis¹⁰ Tulmon haereditas. [p. 372.]

24° Martonfa, cum nobili¹¹ residentia similiter titulati Stephani Nagy haeredium.

25° Hetye juris diversorum nobilium cum residentiis, a potiori tamen Joannis, Georgii, et Benedicti Hetyei de eadem, Martini Varjassy,¹² et Joannis Börsönyi.

26° Kis-Köczk juris a potiori comitissae viduae Casparo-Eszterháziánae,¹³ item nobilium Stephani, et Joannis Matics, ac Adami Herman.

27° Nagy Köczk,¹⁴ in parte comitis Joachimi a Sinzendorff,¹⁵ et titulae Dominae comitissae viduae Eszterháziánae,¹⁶ in parte autem nobilium Joannis Farkas, et familiae Matics. Haereditas tamen¹⁷ in parte est Illustrissimae Familiae Batthyaniánae.¹⁸

28° 29° Kápolna,¹⁹ et Miske similiter a potiori per eundem comitem a Sinzendorff,²⁰ reliqua²¹ autem in parte per Franciscum Sándor, viduam item Nicolao-Lengyelianam, Petrum Löke, et Michaelem Tulmon possessa. Harum autem²² possessionum haereditas pertinet ad Illustrissimam Familiam Batthyaniánam²³ ex integro. [p. 373.]

30° Gécze, pariter a potiori juris ejusdem comitis Joachimi a Sinzendorff,²⁴ partim vero Francisci Sándor, viduae Nicolao-Lengyelianae, Gasparis Noszlopi, et familiae Géczei de eadem, aliorumque nobilium jura Géczeiana²⁵ foveant, in parte tamen haereditas Batthyaniána.

31° 32° Fölsö-, et Alsó-Káld,²⁶ cum nobilitaribus residentiis, familiarum Káldi²⁷ de iisdem haereditas.

33° Borgáta per comitissam Gasparo-Eszterháziánam²⁸ viduam possidetur jure hypothecario haeredium autem familiae Batthyaniánae.²⁹

34° Kis Somlyó in aliqua parte dominio Janosháziensi subjacet, in reliquo autem per nobiles Georgium Kozáry, Nicolaum, Joannem, Franciscum, Sigismundum, et Adamum Sigmond, nec non Joannem Söröcsöky, Stephanum et Joannem Marton, ac alterum Joannem³⁰ Novák possidetur, et inhabitatur.

35° Karakó cum residentia, et mola super fluvio recensito Marczal ibidem [p. 374.] quoque decurrente duarum rotarum farinacea,³¹ ubi etiam per pontes, et aggeres, ad orgias circiter quadringentas semet extendentes, proptereaque magnis laboribus, et sumptibus conservandos transitus in vicinum Veszpremiensem Comitatum omnibus patet, et est juris Venerabilis Conventus Papensis PP. Paulinorum.

36° Keresztur, similiter penes fluvium Marczal, per nobiles Michaelem Uy, alterum Michaelem, Stephanum, et Benedictum Baráth, alterum adhuc Benedictum Hajmás, Georgium Szölösy, Josephum, et Stephanum Marton, ac alios etiam ibidem residentes possidetur.

¹ corr. ex *Daba* sec. [Canc] l. c. ² [Canc] l. c. *Kocsi* ³ [Canc] l. c. *Kocsi* ⁴ [Canc] l. c. *Michaëlis* ⁵ [Canc] l. c. *Kocsi* ⁶ [Canc] l. c. *Györffi* ⁷ corr. ex *Georgii* sec. [Canc] l. c. ⁸ [Canc] p. 55. *Loránt* ⁹ corr. ex *Pács* sec. [Canc] l. c. ¹⁰ [Canc] l. c. *Michaëlis* ¹¹ corr. ex *notabili* sec. [Canc] l. c. ¹² corr. ex *Varajssy* sec. [Canc] l. c. ¹³ [Canc] l. c. *Casparo Eszterhaziana* ¹⁴ corr. ex *Koczk* sec. [Canc] l. c. ¹⁵ [Canc] l. c. *Sinzendarff* ¹⁶ [Canc] l. c. *Eszterhaziana* ¹⁷ add. sec. [Canc] l. c. ¹⁸ [Canc] l. c. *Battyaniána* ¹⁹ [Canc] l. c. *Kapolna* ²⁰ [Canc] l. c. *Sinzendarff* ²¹ corr. ex *aliqua* sec. [Canc] l. c. ²² [Canc] l. c. *aeque*; idem add. *duarum* ²³ [Canc] l. c. *Battyaniánam* ²⁴ [Canc] l. c. *Sinzendarff* ²⁵ corr. ex *Gécziána* sec. [Canc] l. c. ²⁶ corr. ex *Alsó-Káld* ²⁷ [Canc] l. c. *Káldy* ²⁸ [Canc] l. c. *Casparo Eszterhazianam* ²⁹ [Canc] l. c. *Battyaniána* ³⁰ add. sec. [Canc] p. 56. ³¹ [Canc] l. c. *farinacia*

Et hae omnes possessiones, sive vici in plano solo constituti, cum nonnullis promonthoriis, vinum mediocre propinantibus, quorum incolae Hungarico¹ idiomate loquuntur, et ex agricultura, vinearum cultivatione, plurimumque manualibus laboribus vivunt.

a.) Quibus accedit dominium Jánosháza cum castro, in oppido nominis ejusdem [p. 375.] locove² aliquantum elevatori posito,³ prioribus quidem temporibus propugnaculis regularibus, solidisque⁴ fossatis bene munito, ac ex parte septentrionali paludibus⁵ ex variis scaturiginibus eo confluentibus enatis⁶ solidato, iam autem proxime sopitorum⁷ disturbiorum tempestatibus majori in parte, et quidem in attactis⁸ propugnaculis notatissime destructo.

Et ad hoc⁹ dominium, castrumque loca, seu vici sunt sequentia:

Oppidum ipsum Jánosháza, vici praeterea, attactus¹⁰ Szergény, Saágh, cum monte nominis ejusdem (de quo nimirum ipse etiam historiae author satis meminit), excepta portione Illustrissimi Domini Baronis Josephi Sigray ibidem in Sáágh,¹¹ articulariter possessa, item Hosszufalu, et Peresztegh, portiones demum in Kis Somlyó, et Hetye habitae. Cujus domini recensitae possessiones, oppidumque, et vici in plano situantur, habitis a latere orientali montis Saág ita et territorio Peresztegh¹² mediocria omnino vina procreantibus promonthoriis. [p. 376.]

Et horum incolae Hungari sunt, vitam suam agricultura, et manualibus laboribus potissimum traducunt. Estque dominium hocce ditionis majori ex parte successorum comitis condam Joannis Kéry de Ipolyker,¹³ et Ladislai Erdödy de Monyorókerék,¹⁴ ac etiam Sigismundi Vajda processualis judicis nobilium. Quod ad dominium, sequuntur adhuc vici processuales infra declarati.

1° Alsó Mesteri, cum residentiis nobilium, familiae Mesteri de eadem; familiarum item Löke, Mike, et Kán;¹⁵ praeterea Michaelis Tulmon, et Joannis Tegyei, consequenterque eorundem haeredium.

2° Fölső-Mesteri, cum castello sumptuose satis posito, et per Excellentissimum¹⁶ Dominum Comitem condam¹⁷ Casparum Eszterházy, non tantum recenter praeteritis annis restaurato, verum et in parte non contemnenda funditus aedificato, fossatis quibusdam cincto, ditionis, et possessionis actualis ejusdem comitis viduae, in cujus nihilominus vico extra dictum castellum [p. 377.] nobilis quoque Paulus Tegyei certum jus suum cum residentia propria tenet.

3° Bögöthe, in potiori parte juris Alexandri Czompo,¹⁸ in residua vero Joannis Komáromi,¹⁹ et Sigismundi Odorián.²⁰

4° Széplak Comitis Balthasaris de Nádasd, et Joannis Botka de eadem Széplak haeredium.

5° Mindszent,²¹ et Csehi per baronem Joannem Michaellem a Schylson, Venerabile item Capitulum Castriferrei, et²² per familias Ostffy,²³ ac Dömölky²⁴ possessae.²⁵

6° Martonfa, aliter Balthavár cum nobilitari residentia, et mola duarum rotarum²⁶ farinacea,²⁷ super certo²⁸ rivulo, ex palude²⁹ ibidem existente³⁰ ortum suum sumente³¹ exstructa³² juris Josephi Festetics.³³

¹ [Canc] l. c. Ungarico ² sic! fortasse locoque ³ corr. ex positum sec. [Canc] l. c. ⁴ corr. ex solidibusque sec. [Canc] l. c. ⁵ corr. ex palludibus ⁶ corr. ex satis sec. [Canc] p. 57. ⁷ proxime sopitorum corr. ex proximis multorum sec. [Canc] l. c. ⁸ add. sec. [Canc] l. c. ⁹ [Canc] l. c. hocce ¹⁰ corr. ex attacti sec. [Canc] l. c. ¹¹ [Canc] l. c. Sáágh ¹² [Canc] l. c. Peresztegh ¹³ [Canc] l. c. Ipolyker ¹⁴ [Canc] l. c. Monyorókerék ¹⁵ [Canc] l. c. Kan ¹⁶ add. sec. [Canc] p. 58. ¹⁷ Dominum Comitem condam [Canc] l. c. condam dominum Comitem ¹⁸ [Canc] l. c. Czompó ¹⁹ [Canc] l. c. Komaromi ²⁰ [Canc] l. c. Odorján ²¹ [Canc] l. c. Mindszent ²² add. sec. [Canc] l. c. ²³ [Canc] l. c. Ostffy ²⁴ [Canc] l. c. Dömölki ²⁵ [Canc] l. c. possidentur ²⁶ duarum rotarum add. sec. [Canc] l. c. ²⁷ [Canc] l. c. farinacia ²⁸ add. sec. [Canc] l. c. ²⁹ [Canc] l. c. palude ³⁰ add. sec. [Canc] l. c. ³¹ corr. ex summente ³² corr. ex ex..... sec. [Canc] l. c. ³³ [Canc] l. c. add. I. Regiminis Dersófiani unius compagniae capitanei.

*Ad dominium,
castrumque
Jánosháza
pertinentia
loca, et vici:*

7° Nagy-Tilaj, per titulum Dominum Generalem¹ Festetics, nobiles item Georgium Lada, Emericum Kis, et Antonium Grubanovics possidentur.

8° Oloszka, ex parte maiori est juris Venerabilis Capituli Castriferrei, in reliquo autem Christophori Festetics V. Comitis Comitatus Simigiensis. [p. 378.]

9° Oszko, per comitem Sigismundum Szecsényi, Capitulum Castriferrei, familiam² Egerváry, et titulum Christophorum Festetics possidentur.

10° Újlak,³ juris diversorum nobilium, utpote Stephani Rosti,⁴ Ladislai Kisfaludi, Sigismundi Niczki,⁵ Emerici Kolthay; comitissae item Nicolao-Szaparianae, Sarae quippe Nagy de Gyöngyös, et Pauli Tiszpatatak.⁶

11° Kám, juris in parte potiori nobilium Joannis Farkas, Francisci Horváth,⁷ Nicolai Rumi de eadem Rum, Andreae, et Georgii Horváth,⁸ et Danielis Pontel.

12° Beicz, partim per eandem familiam Beiczy,⁸ partim vero alios nobiles utpote viduam Petro-Kaldianam, Claram videlicet Nagy de dicta Gyöngyös, et Georgium Bárdossy⁹ possidentur.

13° Sótón, et Nyögér, ditionis comitis Leopoldi Dráskovics¹⁰ de Trakostyán ad arcem suam Sárvár pertinentes.¹¹

Et hi etiam vici partim in plano, partim autem in elevatori solo, interque [p. 379.] sylvas glandiferas cum intermixtis nonnullis promonthoriis asperum vinum procreantibus situantur. Incolae vero eorundem omnes Hungari sunt, ex agricultura, potissimumque¹² manualibus laboribus victitantes.

Metae processus Kemesallyensis:

Metae autem hujus processus a parte occidentali incipiunt a terreno possessionis Ujlak,¹³ velut processui Pauli Mlinarics, et ipsi fluvio Araboni contermino, unde semper juxta defluxum ejusdem Arabonis, ad orientem versus, usque ad possessionem Várkesző,¹⁴ et fluvium jam recensitum Marczal descendunt, inde demum semet ad meridiem deflectunt,¹⁵ semper penes eundem fluvium paludinosum¹⁶ Marczal, usque¹⁷ ad limites possessionis Keresztur,¹⁸ et praedii Also-Keresztúr¹⁹ velut²⁰ Comitatu Szaladiensis commetanei²¹ decurrunt, hinc vero penes metas²² ejusdem Comitatus Szaladiensis usque ad Herbathfa dicto Comitatu²³ Szaladiensis²⁴ existentem semper adhuc ad Marczal²⁵ descendunt, unde rursum semet ad occidentem vertendo, usque ad limites²⁶ possessionis Györvár protendunt.²⁷ Inde demum ad septentrionem inclinando, penes metas oppi [p. 380.] di Vasvár, consequenter processum Mlinaricsianum, usque ad dictum Ujlak ascendunt, ibidemque terminantur.

Et hujus quoque processus latitudo ab oriente ad occidentem duo milliaria, longitudo vero a meridie utpote ad septentrionem considerata, quatuor circiter milliaria complectitur.

Notandum adhuc, praeter magnates hujus comitatus, quibus privilegium juris gladii, a regiis majestibus collatum est, habere, et in statu equestri existentes, vetustae familiae: Kisfaludi, Nádasdy, Niczky, Rumi, Sibrik, Szegedy, Ostffy, Festetics, et Lengyel de Tóthy.²⁸

Quibus his omnibus processualiter descriptis, et specificatis, non immerito occurreret, etiam alios nonnullos nobiles in praenotatis ditionibus ac dominiis, tum per se, tum et propter majorum, et progenitorum

¹ *Dominum Generalem* [Canc] l. c. *D. Capitaneum* ² corr. ex *familiarum* sec. [Canc] l. c. ³ [Canc] p. 59. *Uylak* ⁴ [Canc] l. c. *Rosty* ⁵ corr. ex *Mizley* sec. [Canc] l. c. ⁶ corr. ex *Tiszpatataki* sec. [Canc] l. c. ⁷ [Canc] l. c. *Horvat* ⁸ [Canc] l. c. *Beiczi* ⁹ [Canc] l. c. *Bardosy* ¹⁰ [Canc] l. c. *Draskovics* ¹¹ corr. ex *pertinens* sec. [Canc] l. c. ¹² corr. ex *potissimum que* ¹³ [Canc] l. c. *Uylak* ¹⁴ [Canc] l. c. *Várkesző* ¹⁵ [Canc] l. c. *deflectendo* ¹⁶ [Canc] l. c. *paludinosum* ¹⁷ corr. ex *unde* sec. [Canc] p. 60. ¹⁸ corr. ex *descendunt* sec. [Canc] l. c. ¹⁹ [Canc] l. c. *Alsó Keresztur* ²⁰ add. sec. [Canc] l. c. ²¹ corr. ex *co.....* sec. [Canc] l. c., ubi erronee *commetaneum* ²² *penes metas* corr. ex *p.....tas* sec. [Canc] l. c. ²³ *Szaladiensis... Comitatu* add. sec. [Canc] l. c. ²⁴ corr. ex *.....ensi* sec. [Canc] l. c. ²⁵ [Canc] l. c. *meridiem* ²⁶ add. sec. [Canc] l. c. ²⁷ [Canc] l. c. *procedunt* ²⁸ [Canc] l. c. *Thothi*

suorum praeclara, sago, togaque gesta, et praestita bene merita certis bonis, possessionibusque, ac portionibus possessionariis, per praetitulatas Excellentissimas, ac Illustrissimas Comitum, [p. 381.] et Baronum familias, jure inscriptionali¹ donatos,² iisdemque praescriptis dominiis³ incorporatos promiscue⁴ haberi. Et haec erant, quae circa Descriptionem Comitatus Castriferrei, per deputatos dominos revisores annotanda occurrerunt. Caeterum cum muneris ipsorum historiam texere, eandemque in stylum redigere non fuerit, id ipsumque Domino Authori operis incumbat, non dubitatur eundem ea, quae annotata in praemissis sunt, in ordinem, et stylum historicum, pro cognita facilitate sua absque gravi labore redacturum.

FINIS COMITATUS CASTRIFERREI⁵

¹ corr. ex *inscriptionum* sec. [Canc] l. c. ² [Canc] l. c. *dotatos* ³ corr. ex *dominii* sec. [Canc] l. c. ⁴ corr. ex *promissum* sec. [Canc] l. c. ⁵ *Finis Comitatus Castriferrei* add. a nobis

MATTHIAS BELIUS:
COMITATUS SZALADIENSIS

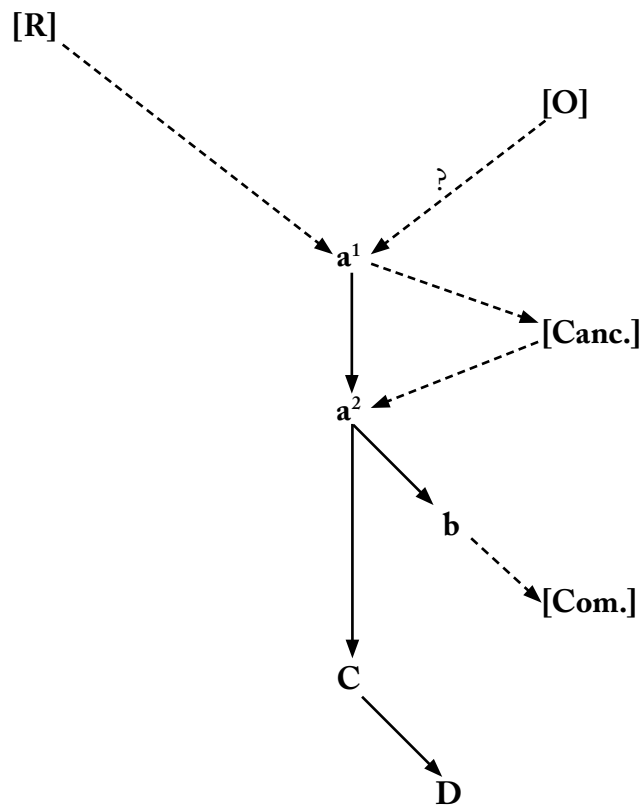
TEXTUM RECENSUERUNT
NOTISQUE INSTRUXERUNT

ZOLTANUS GÓZSY
GREGORIUS TÓTH

PRAEFATUS EST
GREGORIUS TÓTH

BEVEZETÉS

I. A kéziratok családfája

II. A vármegyeleírás elkészítésének folyamata

Bél igen korán – feltehetően már az 1720-as évek elején, de talán még korábban – talált egy adatközlőt Zala vármegyéről Rotarides Sámuel kapolcsi evangélikus lelkész személyében (Kapolcs ekkor Zala vármegyéhez tartozott). Rotarides, akit Bélfeltehetően egyházi kapcsolatok révén „talált meg”, a pozsonyi tudós kérdőíve alapján jegyezte le a vármegyével kapcsolatos információkat ([R]), amely feltételezett kérdőív a válaszok alapján szoros rokonságban lehetett egy fennmaradt, 1718-as datálású kérdőívvel (még l. [R]). Fennmaradtak egy másik adatközlőnek a Zala vármegyével kapcsolatos „észrevételei” is, amelyek valamikor 1727–1733 között készültek, viszont ezt Bélfelkevéssé használta fel ([O]). Bélfel saját elmondása szerint a leírást 1728-ban már átadta Batthyány Lajosnak (a¹), aki mint főispáni helyettes valószínűleg továbbította Zala vármegyei „cenzoroknak” ellenőrzésre – ahogyan azt Vas vármegye leírása esetében is megtette. A cenzorok által kiegészítésekkel ellátott szöveg 1733-ban került vissza Bélfelhez (a²), aki feltehetően letisztáztatta, majd 1736-ban a Helytartótanácsra küldte, hogy továbbítsa a vármegyének ellenőrzés és hiánypótlás végett (b). A vármegye 1737 végén el is készítette megjegyzéseit, ám a kéziratnak és a vármegye hozzá fűzött megjegyzéseinek a postai kézbesítés közben nyoma veszett; hiába indított vizsgálatot maga a főpostamester, nem találta meg az iratokat (az ügyel még a

Kancellária is foglalkozott). Nincs nyoma annak, hogy Bél új szöveget készített volna, s elküldte volna a vármegyének. Ezt tanúsítja a foghíjas kései másolat is (C), amely – ahogy azt a benne lévő, a revizoroknak szóló kérések sejtetik – a vármegyének küldött példány piszkozatáról készülhetett. (A C kéziratról készített Gyurikovics György másolatot a 19. század első felében. L. D.)

III. A kéziratok bemutatása

[R]

1: EFK Hist. II. a. pp. 82a–b.¹

2: **Comitatus Saladiensis delineatio.**

3: 2 pp., 330×210 mm.

4: Zala vármegyével kapcsolatos információk.

5: Rotarides Sámuel kapolcsi evangélikus lelkész² által gyűjtött adatok Bél Mátyás számára, annak kérdőíve szerint. Ezt bizonyítja az „ad primum”, „ad secundum” stb. fejezetcímek, valamint a tematika, illetve annak sorrendisége – határok, lakosok, városok, etimológia, járások stb. – amely Bélnek a leírások felépítésével kapcsolatos korai elképzeléseit, illetve kérdőíveit idézi. Bél ugyanis 1718-ban nagyrészt megegyező (és nagyrészt azonos sorrendben álló) kérdéseket tartalmazó listát készített Mitsinsky János számára.³ Rotarides csupán két lapot írt, és csak az általa ismert Tapolcai járást mutatta be részletesebben – ahol Kapolcs is található –, annak viszont felsorolta a településeit (l. [R] p. 1.). Bél, ha kismértékben is, de felhasználta a Rotaridestől kapott információkat.⁴

6: Mivel Rotarides válaszainak „témakörei”, illetve azok sorrendje, mint említettük, erős hasonlóságot mutat a Mitsinsky-féle 1718-as kérdőívvel – s ezt a fajta adatgyűjtési módszert Bél később, már az 1720-as évek közepétől elvetette –,⁵ e kéziratot szintén az 1710-es évek végére tehetjük.

[O]

1: OSZK Kézirattár Fol. Lat. 277. ff. 141–147.

2: **2. Observationes ad Comitatus Szaladiensis partis Generalis membrum Physicum...**

3: 7 ff. 340×210 mm.

4: Megjegyzések, információk Zala vármegyével kapcsolatban.

5: Ugyanaz a személy készítette, mint aki a kéziratot kötetben előtte levő, Somogy vármegyével kapcsolatos megjegyzéseket, illetve az azt követő, Fejér és Tolna vármegyével kapcsolatos észrevételeket (l. OSZK Kézirattár Fol. Lat. 277. ff. 132–141, 148–153.). Ezért is viseli a kettes sorszámot a cím. A szerzője ismeretlen. A megjegyzések a szabályos vármegyeleírás-formát követik, ahogy azt a cím is sugallja, de elég információszegények. Bél ezért csak

1 Parschitius Kristóf országleírásába belehelyezve. Parschitiusra és művének a *Notitia* elkészítésében játszott szerepére l. ТóTH 2007a I. 36–37.

2 A szerzőt maga Bél nevezi meg a cím felett: „Reverendi Domini Samuelis Rotarides delineatio.” L. [R] p. 82a. Rotarides kapolcsi lelkészségére l. PAYR 1924. 465.

3 BÉL 1993. nr. 40.

4 Rotarides pl. megjegyzi, hogy magyarok laknak a vármegyében Alsóörstől egészen Egerszegig: „Incolae Comitatus ab Also Eörs usque Egerszeginum puri Hungari...” L. [R] p. 82a. Ezt az adatot Bél is átveszi: „...totam plagam usque ad fluvium Muram inter Örs Inferius, et Egerszeginum Hungari occupant...” L. C p. 19.

5 Minderre l. ТóTH 2007a I. 65–73.

igen kis mértékben használta fel, sőt, az is lehet, hogy teljesen mellőzte.⁶ Néhol valaki (valószínűleg Matolai János) széljegyzeteket írt a szöveghez (ff. 146^v, 147^v).

6: 1727–1733 között készült, mivel alkancellárnak és Zala vármegye főispánjának mondja Batthyány Lajost,⁷ aki 1727–1733 között volt második alkancellár, 1733-ban viszont kancellár lett (a helyettes főispáni tisztséget pedig 1721–1733 között viselte⁸).

a

1: -

2: [Comitatus Szaladiensis]

3: (A kézirat nem található)

4: Zala vármegye leírása.

5: A legkorábbi adat, amely Zala vármegye leírásáról szól, Bélnek a Helytartótanácsához írt, 1732. júl. 9-re keltezett levelében található: eszerint a szöveget Bél „négy évvel korábban”, vagyis 1728-ban odaadta Batthyány Lajosnak, ekkor Zala vármegye főispáni helyettesének, de azt még mindig ellenőrzik.⁹ Nagyon valószínű, hogy ez az (általunk **a**-val jelölt) irat volt az, amelyet a Kancellária 1733. május 28-án, Vas vármegye leírásával együtt visszaküldött Bélnek – levelében utalva arra, hogy „erre kijelölt cenzorok” végezték a munkát.¹⁰ Sajnos nem tudható, hogy milyen megjegyzéseket tett a Kancellária, illetve a Batthyány által megbízott vármegyei személyek (Vas vármegye esetében legalábbis ő intézkedett): az 1733-as kancelláriai levélben ugyanis az olvasható, hogy a Zala vármegyével kapcsolatos megjegyzések magába a kéziratba lettek bejegyezve,¹¹ a kézirat azonban, mint írtuk, nincs meg.

6: Az alapszöveg (**a**¹) a fentiek alapján 1728 körül, míg a javított változat (**a**²) 1728–1733 között készült.

b

1: -

2: [Comitatus Szaladiensis]

3: (A kézirat nem található)

4: Zala vármegye leírása.

5: Bél, miután 1733-ban visszakapta a leírást a Kancelláriától, minden bizonnyal letisztáztatta, majd 1736. jan. 27-én hat másikkal együtt elküldte a Helytartótanácsnak vármegyei revízió céljából.¹² Ezt a példányt jelöltük **b** jellel. Mint a levélben Bél írta, Zala (és Csongrád) vármegye leírására különösen ráfér az ellenőrzés és kiegészítés, mert még elég kezdetleges állapotban van.

6 Esetleges átvételre utalhat a vármegye kiterjedésére vonatkozó, mindkét szövegben szereplő megjegyzés, miszerint a vármegye „inkább hosszú, mint széles”: „Longior est quam latior” l. [O] f. 141., „Longior is est quam latior” l. C p. 2. Am e megállapítás elég általános jellegű, s mivel máshol Bél nem használja fel a kéziratot, itt is kétséges az átvétel ténye.

7 L. [O] f. 145^t.

8 Batthyány zalai főispáni helyettesi tisztségére l. MOLNÁR 2000. 247.

9 Szaladiensem, cum priori [sc. cum Comitatu Castriferrei – megj. tőlem, T. G.] Excellentissimo C. Ludovico Bottány [!] ante quadriennium traditus, adhuc in revisione haeret. L. TÓTH 2006a Füg. IV. 75. Még l. Vas vármegye leírása **b** jelű kéziratának bemutatását ebben a kötetben. (246–248. p.)

10 L. BÉL 1993. nr. 486. Még l. kötetünkben, Vas vármegye leírásának előszavában a **b** és a [Canc] kézirat ismertetését.

11 „Respectu alterius vero Saladiensis, quaenam plerisque in Locis et Punctis, fuerint partim addita, partim exmissa, partim vero explanata, videre esset in ipso Authoris opere, ad partem sparsim exposita et expressa.” L. BÉL 1993. nr. 486. p. 283–284.

12 L. BÉL 1993. nr. 574.

A Helytartótanács jan. 31-én továbbította Bél művét a vármegyének.¹³ A kormányzserv levelét az 1736. márc. 18-i közgyűlésen olvasták fel, majd bizottságot állítottak fel a mű átnézésére, amely az (első) alispánból (ekkor Tarányi Ferenc), továbbá Jakasits Andrásból (törvényszéki ülnök), az adószedőből (ekkor Cseh Antal), a jegyzőből (ekkor Nagy György) és a szolgabírákból (ekkor Deák Péter, Rummy Lázár, Hertelendy Zsigmond és Forintos Zsigmond) állt.¹⁴ 1736. aug. 13-án Bél sürgette a Helytartótanácsot, s rajta keresztül a vármegyét.¹⁵ E sürgetést a kormányzserv augusztus 17-én tolmácsolta a zalaiaknak.¹⁶ A Helytartótanács levelét az 1736. szept. 30-i közgyűlésen olvasták fel, és annyit jegyeztek meg, hogy „hamarosan elküldik”.¹⁷ A kormányzserv 1737. február 19-én – Bél kérésére, bár levele nem maradt fenn – újabb sürgető levelet küldött a vármegyének, kérve a leírás visszaküldését.¹⁸ Az április 4-én felolvasott levélre adott reakció most is csak ennyi volt: a lehető leghamarabb küldik.¹⁹ Végül az 1737. dec. 10-én tartott közgyűlésükön küldték vissza javításaikkal együtt a levelet a Helytartótanácsnak.²⁰ Mint írták, feladatuk nem csak a javítás, módosítás volt, hanem a várak, városok, a kanizsai török ellen épült várak és a falvak lejegyzése is.²¹ Ez egybecseng Bél kérésével a „revizor urakhoz”, amely az egyetlen kései példányban maradt fenn.²²

Ám sajnos csak a levél érkezett meg a Helytartótanácsra, a Bél-kézirat s vele a vármegye megjegyzései valahol elvesztek. A kormányzserv 1737. dec. 31-én kelt levelében értesítette a vármegyét a hiányosságról,²³ amelyet az 1738. febr. 9-i közgyűlésen olvastak fel.²⁴ Ugyanaznap kelt válaszlevelükhöz csatolták Csillagh István zalaegerszegi postamester tanúságlevelét, miszerint neki a vármegyei tisztviselő kézbesítette az iratokat, s ő mindent átküldött Kőrmendre, a szomszédos postára.²⁵ A Helytartótanács az ügyet a király, illetve a Kancellária elé terjesztette 1738. március 4-én;²⁶ a Kancellária május 21-én válaszolt, csatolva Paar Lipót főpostamester jelentését, amely szerint nem tudta kideríteni, ki a felelős, és hogy hol lehet a kézirat.²⁷ Ezután nem található több levél az ügygel kapcsolatban.

Bél időközben 1738. január 20. körül írt egy sürgető levelet a Helytartótanácsnak, benne többek között Zala leírásának visszaküldését is szorgalmazva.²⁸ Ezt a kormányzserv természetesen nem vette figyelembe, hiszen éppen várta a vármegye válaszlevelét az elveszett kézirat hollétééről. Úgy tűnik azonban, mintha Bélt később sem értesítették volna a

13 A levelet l. ZML IV 1 b, Közgyűlési iratok, 1736. márc. 18-i közgy. iratai.

14 „...quem in finem deputantur Dnus V. Comes, D. Andreas Jakasics, D. Perceptor et Notarius, praeterea D. Processuales Iudium.” L. ZML IV 1 a, Közgyűlési jegyzőkönyvek 4. 1736–1737. p. 134. (A helytartótanács levelének másolatát l. uo. pp. 133–134.) A le nem jegyzett tisztviselők neveit részben a közgyűlés jegyzőkönyvének bevezető szakaszából írtuk ki (l. uo. 108–109.), részben pedig a vármegyei archontológia vonatkozó részéből (l. MOLNÁR 2000. 241–300. passim).

15 L. BÉL 1993. nr. 628.

16 A levelet l. ZML IV 1 b, Közgyűlési iratok, 1736. szept. 30-i közgy. iratai.

17 „Quod quidem proxime transmittetur.” L. ZML IV 1 a, Közgyűlési jegyzőkönyvek 4. 1736–1737. p. 335.

18 A levelet l. ZML IV 1 b, Közgyűlési iratok, 1737. ápr. 4-i közgy. iratai.

19 „Quod omnino transmittetur quantotius [!].” L. ZML IV 1 a, Közgyűlési jegyzőkönyvek 4. 1736–1737. p. 534. (a levél tartalmának ismertetését l. uo. pp. 533–534.)

20 L. ZML IV 1 a, Közgyűlési jegyzőkönyvek 4. 1737–1741. p. 92.

21 „Opus Historici Mathiae Bell, quoad hujus Comitatus Descriptionem, pro revisione, censuratione et modificatione ac Arcium, Oppidorum, Praesidiorum item, antiquitus contra Turcas Canisienses exstantium, vicorumque in gremio hujus Cottus existentium connotatione, nobiscum communicatum una cum effectuatione desiderii antelati historici, in annexo scripto contenta, Serenitati Vestrae Regiae Excelsoque Regio Consilio Locumtenentiali remittimus humillime...” A vármegye levelének másolatát l. uo. Az eredetit l. MOL C42 Miscellanea Fasc. 95. nr. 33. f. 15a. (Az eredetit másoltuk.)

22 L. C p. 135a, kiasásunkban 498., i. jegyzet. Még l. C.

23 A levelet l. ZML IV 1 b, Közgyűlési iratok, 1738. febr. 9-i közgy. iratai.

24 L. ZML IV 1 a, Közgyűlési jegyzőkönyvek 4. 1737–1741. pp. 117–118.

25 A vármegye levelének fogalmazványát l. uo. 118–119., az eredetit l. MOL C42 Miscellanea Fasc. 95. nr. 33. f. 21. A postamester febr. 8-án kelt tanúságlevelét l. uo. f. 17.

26 A levél fogalmazványát l. uo. f. 11.

27 Az uralkodó levelét l. uo. f. 14. A főpostamester jelentését l. uo. f. 11.

28 L. BÉL 1993. nr. 699.

helyzet alakulásáról, ugyanis 1738. szeptember 2-án kelt sürgető levelében ismét megemlítette Zala vármegye leírását azok között, amelyek még mindig vármegyei ellenőrzésen vannak.²⁹

6: A fentiek alapján a kézirat 1736-ban készült el.

C

1: EFK Hist. I. hhh.

2: **Comitatus Szaladiensis.**

3: 188 pp., 345×235 mm.

4: Zala vármegye leírása.

5: „Érseki másolat”, vagyis Batthyány József megbízásából az 1770-es évek elején készült a rongált eredetiről.³⁰ Feltehetőleg a Kancellárián járt iratot (a) másolta le a példány készítője, minthogy a későbbi, vármegyének küldött példány (b), mint kiderült, a körmenői postahivatalon, vagy még korábban elveszett 1737 végén, s nincs adat arra, hogy Bél pótolta volna a vármegye számára az elveszett másolatot. Így Bél hátramaradt kéziratai között a másoló elméletileg csak a kancelláriai példányt (a) találhatta meg. A másoló egyébként nagy valószínűséggel Szarka Ferenc volt. Bizonyítja ezt egyrészt, hogy a jelen kézirat duktusa megegyezik Veszprém vármegye leírása egyetlen fennmaradt példányáéval, amelynek az elején az áll, hogy Szarka Ferenc készítette. Azonos szerzősége utal az is, hogy igen hasonló kései interpolációk találhatók mindkét kéziratban, pl. a Batthyány-birtokokra vonatkozóan.³¹ De a jelen kézirat egyik interpolációja is árulkodó, ahol az „elkövető” nagyfokú tájékozottságról tesz tanúbizonyságot a Szarka családot illetően.³²

A szöveg igen hiányos, egyetlen faluról sem készült leírás (!). A példány készítője külön cédulán – bizonyára az eredeti kéziratot imitálva – lemásolta Bélnek az „ellenőr urakhoz” (*Domini Revisores*) írt két üzenetét, amelyekben a hiányok pótlására kérte őket (l. a, b).³³ Ezek a kérések már a „hivatalos”, 1736. évi vármegyei revízió végrehajtóihoz szólnak (l. b). Maga a másolt kézirat viszont még a korábbi példány (a) – vagy egy róla készült másolat – lehetett: ezt javította Bél, és illesztette bele kéréseit, amit aztán az írnoka letisztázott, hogy küldhessék a Helytartótanácsnak (b). A másoló egyébként – nyilván követve az eredeti kéziratot – a hiányoknál maga is számos lapot üresen hagyott.³⁴

6: 1770-es évek eleje.

D

1: OSZK Kézirattár Fol. Lat. 3634.

2: **Mathiae Belii Notitia Comitatus Szaladiensis per Georgium Gyurikovits ex exemplari Biblioth. Primatial. T. I. hhh. descripta.**

3: 36 ff. 390×245 mm.

4: Zala vármegye leírása.

5: Amint a címből is kiderül, a kéziratot Gyurikovits György másolta az előző kézitről (C; l. a címben lévő jelzetet).

6: 19. sz. első fele.

29 L. BÉL 1993. nr. 730a.

30 Ezt bizonyítja a szokásos levéltárosi megjegyzés is a kötetbe helyezett levélen: „Copia per suam Eminentiam procurata.” L. C p. i. Még l. az általános bevezetőnk.

31 L. még kötetünkben, Veszprém vármegye leírásának előszavában a D kézirat bemutatását és a vármegyeleírás ismertetését (506, 507.).

32 A Szarka családról szóló részt l. C p. 65., kiadásunkban 474.

33 A két szöveget közli Szelestei N. László. L. BÉL 1993. nr. 918. A szövegeket kiadásunkban l. 479, ii. jegyz., 498, i. jegyz..

34 L. C pp. 80–90, 135–143, 145–152, 154–162, 164–180.

IV. A vármegyeleírás rövid ismertetése és a szövegkiadás elvei

Zala vármegye leírása meglehetősen hiányos, sőt kezdetleges állapotban maradt ránk. Általános része még nem mutat nagyobb lyukakat, de itt is kiütközik a megfelelő adatközlő hiánya. A természetföldrajzi tagozatban (pp. 1–16.) a szerző a szokásos tematikát végigjárva teljesíti a “penzumot”, bár igazi érdekességgel nem szolgál. Egyedül a nyolcadik fejezet emelkedik ki (C pp. 13–14.), ahol Bél a bortermesztéssel és a zalai bor minőségével foglalkozik (ez a téma – nem véletlenül – kifejezett erőssége szokott lenni a leírások természetföldrajzi tagozatának). A politikai tagozatban (pp. 14–25.) a lakosok bemutatása közül a magyaroké csak toposzokból áll, egyedül a horvátoknál van néhány érdekes elem, így Bél megjegyzi, hogy a horvátok gyakrabban taníttatják a gyermekeiket, mint a magyarok, illetve, hogy szinte mindenki tud magyarul közülni. Emellett azt is tudni véli, hogy a magyarok *bohmic*-eknek hívják őket, s az elnevezés magyarázatát is megadja (p. 22.). Megemlítené még a hatodik fejezet, ahol a vármegye uradalmait sorolja fel a szerző (pp. 24–25.).

A különleges résznek már a felosztása sem szokványos, ugyanis a szerző az első tagozatban (*Membrum I.*) járásokra való felosztás nélkül tárgyalja – Muraköz kivételével – a vármegyében lévő “erősségeket és várakat” (valójában a mezővárosokat is), ami egyrészt azt sejteti, hogy nem ismerte a pontos járáshatárokat, másrészt pedig, hogy a falvakról sem tudott semmit, s ezért a leírás végén akart velük foglalkozni, remélve, hogy addigra szerez róluk valamilyen információt. Mint említettük, ez a megfelelő helyi adatközlő hiányának tudható be. A 17 vár, erődítmény, illetve mezőváros leírása (pp. 26–79.) igen szegényes. Kanizsa leírásánál (l. pp. 28–61.) Bél természetesen remekbe szabott előadásban írja le a vár 16–17. századi hadi történetét a standard történetírók (Istvánffy, Wagner) és mások segítségével, de a korabeli vár és mezőváros leírásával adós marad. A többi város esetében pedig már csak rövidke fejezetekre futja. A várakról szóló “tagozat” a szerzőnek a már fent említett kérésével zárul a revizorok felé, amely szerint a hiányzó várakat és városokat pótolják (l. C).

Sokkal biztatóbban indul a második tagozat (pp. 91–143.), amely a Muraközi járást mutatja be. A bevezetésben a szerző számos érdekes információt közöl a járás lakosairól, így ruházatukról, házaikról stb. Ezt követi Muraköz városainak leírása. Az első helyen álló Csáktornya bemutatásában (93–121.) ugyanúgy a történeti múlt dominál (Zrínyi Péter összeesküvése, az itt eltemetett két Zrínyi Miklós – a szigetvári hős és a költő-hadvezér – emlékezete), mint Kanizsánál, de emellett Bél szerencsés módon emeli be Jacobus Tollius (1626–1696) beszámolóját a várról és annak belső berendezéséről, valamint ír a vár és a város korabeli állapotáról, és a várhoz tartozó uradalomról is. Az ezt követő Új-Zrínyivár vagy Zrínyiújvár leírása (pp. 122–133.) azonban megint szintiszta történelem. A sort az “egyéb mezővárosok” felsorolása zárja (p. 134.). S ezzel a leírás voltaképpen be is fejeződik. Bél – és őt követve a másoló – már csak az egyes járások címeit írja fel, néhol egy-egy szerény bevezetővel megtoldva, s köztük nagyszámú levelet hagyva az esetleges pótlások végett (pp. 135–180.). Az akkurátus másoló a szöveg végén a mutatók “fejlécét” is elkészítette, de a lapok szintén üresen maradtak (pp. 181–186.).

Zala vármegye leírása a már említett körülmények miatt befejezetlen maradt, ezért semmiképpen sem tekinthető teljes leírásnak. Helytörténeti értéke csekély – talán az általános rész egyes fejezetei, illetve a Muraközi járás leírása emelkedik ki egy kissé. Meglepő, hogy Bél erről a viszonylag közel fekvő vármegyéről ilyen kevés információt tudott összeszedni. Valószínű, hogy Matolai János, Bél fizetett munkatársa nem jutott el ide dunántúli adatgyűjtő körútja során,³⁵ s Bél nem talált mást, aki segíthetne neki. A vármegyétől sokat várt, de a zalaiak válaszleveléhez csatolt leírás és a javítósokat tartalmazó szöveg, mint láttuk, elkeveredett a postán, s valószínűleg nem pótolta a hiányt. Így viszont a dunántúli vármegyeleírások között ez a leggyengébb darab, adatszegénységben, hiányokban a töröktől éppen visszafoglalt és még csak éledező vármegyék (Arad, Csanád, Zaránd) leírásaival vetekszik.

35 Veszprém vármegyében biztosan ő volt az adatgyűjtő. L. az 504. oldalt.

A kiadás során több problémával is szembe kellett néznünk. Elsőként említendő a kéziratban lévő nagyszámú hiba, elírás, amely valószínűleg az eredeti kézirat rossz minőségének tudható be („érseki” másolatok a vízkárban megrongálódott kéziratokról készültek). Ezeket javítottuk, ha bizonyosak voltunk afelől, hogy a másoló számlájára írhatók. Amint azt fentebb említettük, a kéziratba több helyen beleírt a másoló, aki minden bizonnyal Szarka Ferenc volt (l. C). A kiegészítések közül a legrészletesebb a Batthyány családra, azon belül is Batthyány Lajos nádorra vonatkozik, akit a kiegészítések írója már elhunytként említ (l. pl. C p. 61.). A Batthyány-tematika nyilvánvalóan nem független attól a tényről, hogy a Bél-kéziratok tulajdonosa és a másolatok készíttetője Batthyány József érsek, a nádor fia volt (Veszprém vármegye leírásában is nagy mennyiségben találhatók hasonló betoldások). Egyértelműen a másolótól, sőt bizonyosan Szarka Ferencről származik a Szarka családról szóló betoldás (C p. 65.), de olvasható kettő a Festetics családról is (p. 75, 77.). E betoldásokat ritkított betűvel szedtük. Végül a kéziratban van egy elég sikerült rajz a vármegye címeréről, amely benne lehetett az eredeti kéziratban is, mivel Bélnek szokása volt a vármegyeleírások elején elhelyezni a vármegyecímert.³⁶ Így a rajz közlése mellett döntöttünk.

V. Összefoglaló adatok

Adatközlők: Rotarides Sámuel [R]; ismeretlen [O]

Ellenőrzés: vármegyei-kancelláriai (a); vármegyei (l. b; elveszett)

A szövegkiadás alapját képező kézirat: C

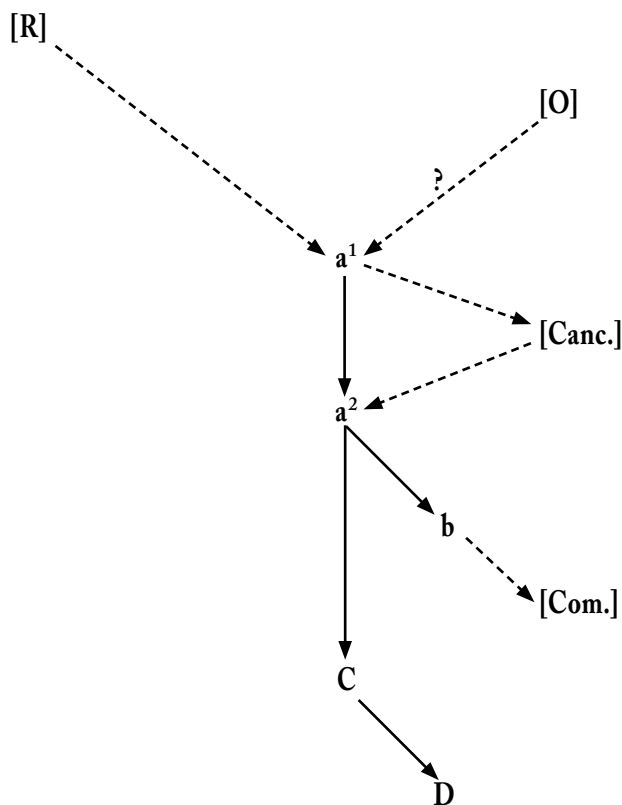
Fordítás: BÉL 1943. 201–216. (részleges, viszont fordításban közöl részeket az [O] kéziratból is); BÉL 1999.; BÉL 2008a (Alsólendva leírása, a BÉL 1999. alapján; magyar és szlovén fordítás)

Irodalom: KÁLI 1999.

36 L. kiadásunkban a vármegyecímerhez fűzött jegyzetünket a 457. oldalon.

INTRODUCTION

I. Stemma of the manuscripts

II. Creation process of the county description

Bél found a data collector for Zala county quite early – probably at the beginning of the 1720’s, perhaps even sooner – who was Sámuel Rotarides, Lutheran pastor from Kapolcs (at that time Kapolcs belonged to Zala county). Rotarides, whom Bél apparently found by the means of Church connections, noted information regarding the county ([R]) based on Bél’s supposed questionnaire that might have been closely identical – as it appears from the answers – with a subsisting questionnaire dating of 1718 (see also [R]). Another data collector’s “observations” has also subsisted, these were written some time in 1727–1733, but Bél used them only to a small extent ([O]). Bél, according to his own words, sent the description already in 1728 to Lajos Batthyány (a¹) who, as vicarious lord lieutenant, presumably forwarded it to “censors” in Zala county for revision – precisely as he did in the case of Vas county’s description. The text provided with additions by the censors (a²) was returned to Bél in 1733, who presumably made it transcribed, then in 1736 sent it to the Locotenential Council asking for forwarding it to the county authorities for revision and completion (b). The county assembly duly accomplished its observations by the end of 1737, however the manuscript, together with the observations by the county authorities, got lost during the post delivery; in vain had the chief postmaster himself initiated an investigation, he could not retrace the documents (even the Chancellery dealt with the case). There is no evidence of Bél’s preparing a new text and sending it to the county authority. This is also proven by the late and deficient transcript (C), that might have been copied based on the draft of the manuscript sent to the county authorities, as can

be presumed by the requests for the revisors in it. (György Gyurikovits prepared a transcript based on manuscript C in the first half of 19th century. See D.)

II. Presentation of the manuscripts

[R]

1: EFK Hist. II. a. pp. 82a–b.¹

2: **Comitatus Saladiensis delineatio.**

3: 2 pp., 330×210 mm.

4: Informations about Zala county.

5: Data collected by Sámuel Rotarides, lutheran pastor of Kapolcs² for Mátyás Bél, following Bél's questionnaire. It is proved by the titles like “ad primum”, “ad secundum”, and also by the topics and their order – borders, inhabitants, towns, etymology, districts etc. – which are reminiscent of Bél's early concepts about the structure of descriptions and his questionnaires. In 1718 Bél made a list containing mostly the same questions (generally in the same order) for János Mitsinsky.³ Rotarides wrote only two pages, and reviewed in more details only the district of Tapolca – where Kapolcs is situated – which he apparently knew well, and he also enumerated the settlements of this district (l. [R] p. 1.). Bél utilised, eventhough to a small extent, the data he had got from Rotarides.⁴

6: Since the topics of Rotarides' answers, and the order of them, as we saw, show a significant similarity to the questionnaire sent to Mitsinsky – which kind of questionnaire was later, from the middle of 1720s, rejected by Bél –⁵ this manuscript, as the one sent to Mitsinsky, can be dated to the end of 1710s.

[O]

1: OSZK Manuscript Collection Fol. Lat. 277. ff. 141–147.

2: **2. Observationes ad Comitatus Szaladiensis partis Generalis membrum Physicum...**

3: 7 ff. 340×210 mm.

4: Observations and informations regarding Zala county.

5: It was made by the same person who made the previous observations about Somogy county in the manuscript volume, and the following ones about Fejér and Tolna county (see OSZK Manuscript Collection Fol. Lat. 277. ff. 132–141, 148–153.). This is the reason why the title is numbered by nr. 2. The author is unknown. The observations seem to follow

1 Inserted in the country description by Kristóf Parschitius. About Parschitius and the role of his work in the creation of the *Notitia* see TÓTH 2007a I. 36–37.

2 The author's name is given by Bél himself above the title: „Reverendi Domini Samuelis Rotarides delineatio.” See [R] p. 82a. About Rotarides as a pastor of Kapolcs see PAYR 1924. 465.

3 BÉL 1993. nr. 40.

4 E. g. Rotarides noted that in the county there were Hungarian inhabitants from Alsóörs to Egerszeg: „Incolae Comitatus ab Also Eörs usque Egerszeginum pure Hungari...” See [R] p. 82a. This information used by Bél: „...totam plagam usque ad fluvium Muram inter Örs Inferius, et Egerszeginum Hungari occupant...” See C p. 19.

5 About all this see TÓTH 2007a I. 65–73.

the regular structure of a description, but they are not too rich. Bél used it very slightly, or it is possible that he did not use it at all.⁶ At some places somebody (probably János Matolai) wrote margin notes beside the text (ff. 146^v, 147^v).

6: It was made between 1727–1733, since in the text Lajos Batthyány is named as vice-chancellor and lord lieutenant (comes supremus) of Zala county,⁷ who was second vice-chancellor between 1727-1733 and held the position of vicarious lord lieutenant of Zala from 1721 to 1733;⁸ Afterwards, in 1733 he became Chancellor.

a

1: -

2: [Comitatus Szaladiensis]

3: (the manuscript cannot be found)

4: Description of Zala county.

5: The earliest data about the description of Zala county can be found in the letter written by Bél to the Locotenential Council on 9th July 1732. According to that, “four years ago”, in 1728 Bél gave the descriptions of Zala and Vas to Lajos Batthyány (being the vicarious lord lieutenant of Zala county in that time), but they were still in revision.⁹ It is very likely that it was this manuscript (hereby denoted as **a**) that was returned by the Chancellery to Bél on 28th May 1733 together with the description of Vas county, indicating in their letter that the work was carried out by “appointed censors”.¹⁰ Unfortunately we cannot know what comments the Chancellery or the county officials commissioned by Batthyány made (at least in Vas county’s case he was the one to intervene), because in the Chancellery’s letter of 1733 it is written that the observations regarding Zala county were marked into the manuscript,¹¹ and it was, as we have mentioned, lost.

6: The base text (**a**¹) was made around 1728 based on the above information, while the corrected version (**a**²) was prepared between 1728–1733.

b

1: -

2: [Comitatus Saladiensis]

3: (Manuscript cannot be found)

4: Description of Zala county.

5: Bél, after he had received the description back from the Chancellery in 1733, certainly had it transcribed, then on 27th January 1736 he sent it along with six other descriptions to the Locotenential Council for revision.¹² We indicated this copy with the letter **b**. As Bél had written in his letter, the descriptions of Zala and Csongrád needed particularly the revision and completion since they were in quite a rudimentary state.

6 One remark, that is found in both of the texts, can imply an eventual use, saying the county is “longer than it is wide”: „Longior est quam latior” l. [O] f. 141., “Longior is est quam latior” l. C p. 2. However this observation is rather general and the takeover is also doubtful since Bél did not use the manuscript anywhere else.

7 See [O] f. 145r.

8 About Batthyány’s post as vicarious lord lieutenant of Zala, see MOLNÁR 2000. 247.

9 “Szaladiensem, cum priori [sc. cum Comitatu Castriferrei – noted by me, T. G.] Excellentissimo C. Ludovico Bottányy [!] ante quadriennium traditus, adhuc in revisione haeret.” See TÓTH 2006a App. IV. 75. See also the presentation of ms. **b** of Vas county. (p. 254–256.)

10 See BÉL 1993. 486. See also in the present volume the introduction of Vas county’s description and the presentation of its manuscript **b** and [Canc].

11 “Respectu alterius vero Saladiensis, quaenam plerisque in Locis et Punctis, fuerint partim addita, partim exmissa, partim vero explanata, videre esset in ipso Authoris opere, ad partem sparsim exposita et expressa.” See BÉL 1993. nr. 486. p. 283–284.

12 L. BÉL 1993. nr. 574.

The Locotenential Council forwarded the work of Bél to the county authorities on 31st January.¹³ The letter of the Council was publicly read at the general assembly on 18th March, then a committee was formed for the revision of the description that consisted of the (first) deputy lord lieutenant (Ferenc Tarányi at the time), András Jakasits (assessor), the tax-collector (“perceptor”, Antal Cseh), the notary (György Nagy) and the magistrates (at that time Péter Deák, Lázár Rummy, Zsigmond Hertelendy and Zsigmond Forintos).¹⁴ On 13th August 1736 Bél urged the Locotenential Council and through it the county authorities.¹⁵ This pressure was transmitted to Zala county on 17th August by the Council.¹⁶ The letter of the Locotenential Council was publicly read at the general assembly on 30th September 1736, and it was noted that “they will soon send it”.¹⁷ The Council sent another pressing letter on 19th February 1737 – obviously on Bél’s demand, however his letter did not subsist – asking for the return of the description.¹⁸ The reaction given to the letter publicly read on 4th April was again a mere: it would be sent back as soon as possible.¹⁹ Finally they sent back the letter with their corrections on their general assembly of 10th December 1737 to the Locotenential Council.²⁰ As they wrote in it, their task did not only consist of correction and modification but also of noting the castles, cities, villages and the castles built in defense of the Turks in Kanizsa.²¹ This is conform to Bél’s demand to the “revising gentlemen”, that subsisted in the manuscript.²²

Unfortunately however, only the letter arrived to the Locotenential Council, Bél’s manuscript and the observations of the county authority got lost somewhere. The Council informed the county authority about this deficit in its letter dating of 31st December 1737,²³ that was publicly read at the general assembly on 9th February 1738.²⁴ They attached to their reply letter of the same date the letter of István Csillagh, postmaster of Zalaegerszeg, in which he testified that the county official delivered him the documents and he forwarded all to Körmend, to the neighbouring post office.²⁵ The Locotenential Council submitted the case to the King and the Chancellery on 4th March 1738;²⁶ the Chancellery replied on 21st May attaching the report of Lipót Paar, chief postmaster, in which he declares that he could not find the responsible and was not able to locate the manuscript.²⁷ Afterwards there is not any more correspondance relating to this case.

13 See the letter in ZML IV 1 b, Documents of the general assembly, records of the general assembly on 18th March 1736.

14 „...quem in finem deputantur Dnus V. Comes D. Andreas Jakasits (?), D. Perceptor et Notarius, praeterea D. Processuales Iudium.” See in ZML IV 1 a, Protocols of the general assembly 4. 1736–1737. p. 134. The names of the officials not mentioned in this text were taken partly from the introduction of the protocol of the assembly (see *ibid.* pp. 108–109.), and partly from the referring part of the archontology of the county (see MOLNÁR 2000. 241–300. *passim*).

15 See BÉL 1993. nr. 628.

16 See the letter in ZML IV 1 b, Documents of the general assembly, records of the general assembly on 30th September 1736.

17 „Quod quidem proxime transmittetur.” See in ZML IV 1 a, Protocols of the general assembly 4. 1736–1737. p. 335.

18 See the letter in ZML IV 1 b, Documents of the general assembly, records of the general assembly on 4th April 1737.

19 „Quod omnino transmittetur quantotius [!].” See ZML IV 1 a, Protocols of the general assembly 4. 1736–1737. p. 534. (for the content of the letter see *ibid.* pp. 533–534.)

20 See ZML IV 1 a, Protocols of the general assembly 4. 1737–1741. p. 92.

21 „Opus Historici Mathiae Bell, quoad hujus Comitatus Descriptionem, pro revisione, censuratione et modificatione ac Arcium, Oppidorum, Praesidiorum item, antiquitus contra Turcas Canisenses exstantium, vicorumque in gremio hujus Cottus existentium connotatione, nobiscum communicatum una cum effectuatione desiderii antelati historici, in annexo scripto contenta, Serenitati Vestrae Regiae Excelsoque Regio Consilio Locumtenentialem remittimus humillime...” See a copy of the county assembly *ibid.* The original can be found in MOL C42 Miscellanea Fasc. 95. nr. 33. f. 15a. (We used the original.)

22 See C p. 135a, in the present edition 498., note i. See also C.

23 See the letter in ZML IV 1 b, Documents of the general assembly, records of the general assembly on 9th February 1738.

24 L. ZML IV 1 a, Protocols of the general assembly 4. 1737–1741. pp. 117–118.

25 See the draft of the county authority’s letter *ibid.* pp. 118–119., and its original in MOL C42 Miscellanea Fasc. 95. nr. 33. f. 21. The letter of the postmaster dating of 8th February see *ibid.* f. 17.

26 See the draft of the letter *ibid.* f. 11.

27 See the letter of the King *ibid.* f. 14. See the report of the chief postmaster *ibid.* f. 11.

Meanwhile Bél wrote a pressing letter to the Locotenential Council around 20th January 1738 in which he urged the return of Zala county's description amongst others.²⁸ The Council however disregarded this letter since it was waiting for the reply of the county authority concerning the whereabouts of the lost manuscript. As it seems however Bél was not notified about the situation later on because he again mentioned Zala county in his pressing letter dating of 2nd September 1738 as one of the descriptions being still in course of county revision.²⁹

6: Based on the above the manuscript was prepared in 1736.

C

1: EFK Hist. I. hhh.

2: *Comitatus Szaladiensis*.

3: 188 pp., 345×235 mm.

4: Description of Zala county.

5: "Archiepiscopal transcript", meaning that it was made on order of József Batthyány from the damaged original in the 1770's.³⁰ Supposedly the scribe copied the document sent to the Chancellery (**a**), since the later copy that was sent to the county authorities (**b**), as we have mentioned, got lost at the post office of Körmend or even before arriving there, at the end of 1737 and there is no evidence that Bél substituted the lost copy for the county authorities. Therefore the scribe could only find the copy for the Chancellery (**a**) amongst Bél's subsisting documents. The scribe was with all probability Ferenc Szarka. The proof is that the present manuscript's handwriting is identical with the one of Veszprém county's only remaining copy at the beginning of which it can be read that it was prepared by Ferenc Szarka. The same authorship is supported by the fact that both manuscripts contain late interpolations, e.g. relating to the Batthyány estates.³¹ Also the present manuscript contains a telltale interpolation where the "falsifier" shows wide knowledge regarding the family Szarka.³²

The text is rather incomplete, it contains none (!) of village descriptions. The copyist – imitating surely the original manuscript – copied Bél's message to the "revising gentlemen" (*Domini Revisores*) on a separate sheet of paper in which he asked them to supply the lacks (see **a**, **b**).³³ These demands were already intended to the members of the committee of the "official" county revision in 1736 (see **b**). The manuscript however could be the transcription of an earlier copy (**a**) – or a copy made thereof: this is the version Bél had corrected and attached his demands to, that his scribe later transcribed in order to be sent to the Locotenential Council (**b**). The copyist – obviously following the original manuscript – left several pages empty when encountering lacks.³⁴

6: Beginning of the 1770's.

28 See BÉL 1993. nr. 699.

29 See BÉL 1993. nr. 730a.

30 As proved by the usual archivist's note in the letter inserted in the volume: „Copia per suam Eminentiam procurata.” See **C** p. i. See also our general introduction in the present volume.

31 See in the present volume the review of manuscript **D** in the introduction of Veszprém county's description and also the review of the county description (513, 514).

32 See the part about the Szarka family in **C** p. 65., in the present edition p. 474.

33 The two texts are published by László Szelestei N. See BÉL 1993. nr. 918. See the text in our edition p. 479, note ii., p. 498, note i.

34 See **C** pp. 80–90, 135–143, 145–152, 154–162, 164–180.

D

1: Manuscript Collection of OSZK, Fol. Lat. 3634.

2: **Mathiae Belii Notitia Comitatus Szaladiensis per Georgium Gyurikovits ex exemplari Biblioth. Primatial. T. I. hhh. descripta.**

3: 36 ff. 390×245 mm.

4: Description of Zala county.

5: As it is evident from the title the manuscript was copied by György Gyurikovits from the previous manuscript (C; see the catalogue note in the title).

6: First half of 19th century.

IV. Brief review of the county description and the principles of the text edition

Zala county's description is quite deficient, it remained in a rudimentary state. It doesn't show much wanting in its general part, however the lack of an appropriate data provider is evident. In the physical-geographical segment (C pp. 1–16.) the author achieves the standard by following the usual syllabus eventhough not providing real curiosity. Only chapter eight (C pp. 13–14.) stands out in which Bél deals with the viticulture of Zala and the quality of its wine (this subject is usually a strength of the geographical section, and not by chance). In the political segment (ibid. pp. 14–25.) when reviewing the inhabitants, Hungarians are described by nothing but stereotypes, only the part on the Croats contains some interesting features, e.g. Bél remarks that the Croats send their children to study more often than the Hungarians do and that almost every one of them speak Hungarian. He notices that Hungarians call them *bohmic* and he also gives an explanation to this name (p. 22.). Chapter six is also worth mentioning in which the author enumerates the domains of the county (pp. 24–25.).

The special part is unconventional already in its division since in the first segment (*Membrum I.*) the author presents the fortresses and castles, eventually the market towns as well – except for the Muraköz –, without categorising them by districts. This implies firstly that he was not aware of the precise boundaries of the districts, secondly that he did not know anything about the villages thus deciding to deal with them at the end of the description hoping to get additional information later. As mentioned above, it's due to the lack of a suitable data provider. The 17 descriptions of castles, fortresses and market towns (pp. 26–79.) is quite penurious. In the presentation of Kanizsa (see pp. 28–61.) Bél is naturally exquisite in describing the military history of the castle in 16–17th century based on the standard historians (Istvánffy, Wagner) and others, however he remains in debt of writing a presentation of the contemporary state of the castle and the market town. When presenting the other towns, he can only provide short chapters. The section dealing with the castles concludes with the above mentioned demand for the revisors to supply the missing castles and towns (see C).

The second segment (pp. 91–143.), in which Bél describes the Muraköz district, begins with much more promise. In its introduction the author writes many pieces of interesting information about the district's inhabitants, such as their clothing, housing etc. This is followed by the description of Muraköz's cities. In the review of Csáktornya (pp. 93–121.), that begins the line, the historical past dominates just as in the case of Kanizsa (the conspiracy by Péter Zrínyi, the memory of the two Miklós Zrínyi – one the hero of Szigetvár, the other the poet-general), besides Bél incorporates successfully Jacobus Tollius's (1626–1696) report on the castle and its internal design, he writes about the contemporary state of the castle and the town and relates about the belongig domain. The following description of Új-Zrínyivár, alias Zrínyiújvár (pp. 122–133.), is again merely history. The segment concludes with the enumeration of "further market towns" (p. 134.). And thus ends the description. Bél – and the scribe imitating him – only notes the titles of each district, completing it with a modest introduction at times, and leaving many empty pages after each for the eventual supplements

(pp. 135–180.). The meticulous copyist prepared even the header for the indexes, but the pages were left equally empty (pp. 181–186.).

Zala county's description remains incomplete due to the previously mentioned circumstances, therefore it can by no means be regarded as a full description. Its value for local history is minimal – maybe certain chapters of the general part and the description of Muraköz district stand out a little. It is surprising how BÉL could gather so little information about a county situated relatively close. It seems likely that János Matolai, BÉL's commissioned collaborator did not get to Zala during his data collecting trip in Transdanubia,³⁵ and BÉL could not find anybody else to get help from. He was much dependent on the county authority, but the description and corrections attached to the reply letter from Zala got lost at the post office and it was apparently not substituted by a new one. Therefore Zala is the weakest description among the Transdanubian counties, it is similar in its poverty of data to the descriptions of the recovering counties recently seized back from the Turks (Arad, Csanád, Zaránd).

We had to face several difficulties during the edition. First of all the multitude of errors, miswritings in the manuscript that is presumably due to the poor quality of the original manuscript (the archiepiscopal copies were transcribed from the soaked and thus barely readable original manuscripts). We corrected those when being sure that the scribe was responsible. As previously mentioned the scribe (undoubtedly Ferenc Szarka, see **C**) wrote new parts into the text. The most detailed of the additions is relating to the Batthyány family, especially palatine Lajos Batthyány whom the writer mentions as deceased (see e.g. **C** p. 61.). This recurrence of mentioning the Batthyánys is obviously related to the fact that the possessor of the BÉL manuscripts and the person who ordered the transcripts was archbishop József Batthyány, the palatine's son (there are several similar insertions in the county description of Veszprém as well). The insertion about the Szarka family originates undoubtedly from the scribe, with all certainty Ferenc Szarka (**C** p. 65.), furthermore there are two other about the Festetics family (p. 75, 77.). Those inserts are typeset with *s t r e t c h e d* letters. Finally there is a well-made drawing of the county's coat of arms, that must have featured in the original manuscript since BÉL used to place the county crest at the beginning of the county descriptions.³⁶ Therefore we decided to publish the drawing.

V. Summary

Data providers: Sámuel Rotarides [**R**]; unknown [**O**]

Revision: county authority and the Chancellery (**a**); county authority (see **b**; lost copy)

Manuscript to publish: **C**

Translation:

BÉL 1943. 201–216. (partial, however it publishes excerpts from manuscript [**O**] as well); BÉL 1999.; BÉL 2008a (description of Alsólendva based on BÉL 1999.; Hungarian and Slovene translation)

Literature: KÁLI 1999.

³⁵ He was surely the data collector in Veszprém county. See 511.

³⁶ See our note relating to the county crest p. 457.

COMITATUS SZALADIENSIS

PARS I. GENERALIS¹MEMBRUM I. PHYSICUM²

De

*Natura et Opportunitatibus Comitatus Szaladiensis*³

S Y N O P S I S

<i>Denominatio Comitatus</i>	§. I.	<i>Fontes salutare</i>	§. VI.
<i>Eius longitudo, latitudo, et fines</i>	§. II.	<i>Opportunitas⁶ soli:⁷ aëris salubritas: incolarum vivacitas</i>	§. VII.
<i>Montes, silvae,⁴ et nemora: Sümeg: Bakony⁵</i>	§. III.	<i>Terrae fertilitas, frumento, vino, et cereris fructibus, nobilitatae</i>	§VIII.
<i>Lacus, et paludes: Balaton: Karmisa: Monostor</i>	§. IV.	<i>Res pecuaria</i>	§. IX.
<i>Flumina et rivi: Dravus: Mura: Szala, et reliqua</i>	§. V.	<i>Venatus: piscatio</i>	§. X.

[p. 2.]

§. I.

Saladinensem Comitatum BONFINIUS^{a.)} derivat a *Zale*; quia⁸ inquit, *fluctuatio aquarum*⁹ *conventui undique circumstrepit*. Non id quidem negat conditio provinciae, quippe fluctuante lacu *Balaton* parte aliqua circumdatae; sed a loco, qui *Sala* audit, nominari eum malim, vetere Hungarorum consuetudine, qua usu receptum est, regiunculas, quas comitatus dicimus, a castris, urbibus, et oppidis ditionis suae nomen mutuare. Fluvius etiam eius nominis comitatum interfluens, haud male eidem nomen adtulerit.

Denominatio Comitatus.

§. II.

Longior is est, quam latior. A vico *Örs inferiori*, *alsó Örs* vocant, ad *Raclitanum*, Germanis *Raklsburg* usque viginti propemodum milliaria longitudinis conficit; vix latior milliariibus sex, vel septem intra lacum, et provinciam *Castriferrei*, quorum hanc

*Longitudo, latitudo et fines.*a.) BONFINIUS lib. I. dec. I.ⁱ

¹ add. a nobis ² *membrum I. physicum* add. a nobis ³ add. a nobis ⁴ corr. ex *sylvae* ⁵ *Sümeg: Bakony* add. a nobis sec. notas marginales ⁶ corr. ex *oportunitas* ⁷ penes paragraphum ipsum *opportunitates reliquae* legitur, vide p. 451. ⁸ BONFINI 1581. p. 24. add. *Zalae, id est* ⁹ BONFINI 1581. p. 24. *undarum*

ⁱ Vide BONFINI 1581. p. 24.

in septentrionem, illum in meridiem respicit. Ab occasu habet *Dravum*, et *Muram* flumina, quibus partim a *Styria*, partim a *Sclavonia* dirimitur, inde septentrionali parte a *Comitatu Castriferrei* [p. 3.] distinctus *Veszprimiensi* in orientem iungitur. Tum modico flexu in paludem *Balatonis* inclinatus, perpetuis lacus aquis a *Comitatu Simeghiensi* determinatus, vicissim ad *Dravum* redit, factoque tam longo ambitu, speciem iugeri format, curvatis sulcis in latus alterum detorti. Regio maximam partem silvestris,¹ et montana occasum versus in planities, et lacunas desinit.

§. III.

Montes,
silvae,² et
nemora:

Sümege:

Bakony.

Tota illa pars comitatus, quam *Balaton* lacus adluit, montibus, et clivis exasperatur. Circumstant huius paludis altissimae passim rupes, saxa inaccessa, et praecepta, quorum series hinc, et illinc vastis hiatibus³ intercisa, turrium speciem refert, sive metarum distincte semet adtollentium. Duo inprimis excellunt, quos incolae *Csenge-Két-Hegyei* vocant; inter *Csobántz*, et *Szégligeth* eminent, praecipiti, sed amoeno vertice surrecti. Hos subsequitur mons *Haláp* oppido *Csobáncz* ab occasu oppositus, quem non altitudo modo, sed etiam fertilitas,⁴ iucunditasque commendat. [fol. 4.] Inde montes ineunt vini foecundi, quorum praecipuam laudem *Badatson* obtinet, et *Sz. György Hegye*. Aquiloni subiacet *Sümege*, mons singularis, et a reliquis altissimo cacumine separatus, ceteri⁵ ibidem alti, sed coniunctoribus dorsis copulati, in *Comitatum Veszprimiensem* exeunt. Ex eadem parte regionis silvae⁶ procurrun, et nemora, nomine *Bakony* celebrata. Vario sunt situ, sed frequentius tamen edito, et conciso vallibus, quam nimium mitescente. Terra alibi sabulosa, et sterilis, alibi ei contingit laetior, atque alendis armentis non inepta. Nam minimus omnino, qua apriciores positus habet, non pascendo tantum pecori, sed faeno etiam cogendo, ponendisque cum aestivis, tum hibernis⁷ stabulis maxime idoneas fuisse silvas⁸ *Bakonienses*. Sed est tamen praecipua *Bakony* opportunitas, quod glandes ubertim ferat, ideoque innumeros porcorum greges queat alere. Nempe arboribus constat propemodum querceis, tantae vastitatis, ut ambitu cubitos senos, septenosque et plures complectantur. Hinc nusquam locus [p. 5.] latebris ferarum aptior. Est et mons *Sárkán hegye* quasi *Draconis* dictus, qui ab oriente *Tapolcza*, ab occidente *Keszthelyinum*⁹ respicit. Glandiferis abundat arboribus, venationique valde commodus. Habet etiam colles vitiferos, *Edericsienses* utpote, et *Györkienses*.¹⁰ vinum probi gustus, etiam per aestatem quandoque perdurans, sed mediocri quantitate utriusque fundunt. Inde ad occidentem sunt montes satis magni, et cacuminosi, *Tatika*, et *Rezi*¹¹ vocati, in quorum utrorumque apice arces desolatae, eaeque cognomines cernuntur, suntque in potestate *Festeticiana*.

§. IV.

Lacus, et paludes, speciatim lacus Balaton:

Regio aquis compluribus irrigua est; atque alias ante paludes superbit lacus¹² *Balaton*. Incerta eius nominis ratio erit, nisi a Slavorum *Blato*, quod coenum, et loca notat lacustria, originem accepisse credamus. Ex¹³ Slavica demum voce, vocali in priori syllaba¹⁴

¹ corr. ex *sylvestris* ² corr. ex *sylvae* ³ corr. ex *hyatibus* ⁴ corr. ex *fortilitas* ⁵ corr. ex *caeteri* ⁶ corr. ex *sylvae* ⁷ corr. ex *hibernis* ⁸ corr. ex *silvas* ⁹ corr. ex *Keszehelyinum* ¹⁰ corr. ex *Györhienses* ¹¹ corr. ex *Rezi* ¹² corr. ex *lacu* ¹³ add. a nobis ¹⁴ corr. ex *syllaba*

duabus consociis interserto, [p. 6.] *Balató*, ac postea *Balaton* fecerunt Hungari. *Blattensee* Germani nominant, retenta, uti adparet, nominis origine. Veteribus nullam eius fuisse notitiam oportuit, id quod ex silentio *Strabonis*, *Plinii*, *Ptolomaei*, atque *Melae* colligas. Recentiorum nonnulli¹ cum palude *Volcea* eum confuderunt,^{b.)} quam tamen dissitam ab hoc non parvo locorum intervallo alibi indicabimus. Vastum aequor ab occasu in orientem diffundit, ex eo fine, quo *Salam* amnem excipit, angustior, post magis, ac magis latus inaequali se diffundit cum amplitudine, tum profunditate sua in arctum cogitur. Latus, milliare unum, duoque est: superat tamen tria, et quatuor, qua laxius aestuat. Inaequali namque sinu comitatus oram perstringit. Intrat, ubi potest, interius, variosque sinus arcuat. Praecipuus horum est, qui peninsulam *Tibony* includit: scilicet utrinque vastius patens, grande spatium terreni circumluit, idque fluctibus incingens reddit formam peninsulae cuiusdam erectioris. Alioquin a vico *Örs inferiori*, ubi comitatum intrat, ad rudera [p. 7.] castris *Fenek* longitudine milliarium duodecim ferme procurrit. Totius paludis longitudo aliis tot, aliis plura, nobis milliaria quatuordecim, si cum Germanis metiamur, complectitur. Ubi altissimus est, ultra denas orgias ferme descendit; senis vix profundior, ubi fluctus aequales tenet. Ubique tamen altior, quam ad navigandum magnis onustisque navibus satis est. Aquas habet albicantes, et ob frequentes procellas, turbidas, alendis tamen piscibus commodas.² Intran eum praeter *Salam*, *Tapolczius*, *Lesentius*, compluresque alii, quorum undis, et piscibus locupletatus, unico tantum exitu, *Sioó-viz* vocant, aquas cum aliis fluminibus communicat.

Lacus Karnisa minor quidem multis modis *Balatone* est, sed piscosus, et hic foecundusque.³ Alit varia genera pisciculorum, quae et frequenter captant accolae, et ubertim, sed divendere domi non audent. Fama enim est deperire ipsorum genus, et illico emori, si capti ex ipsis pisces venum exponantur. Cachinnis dignam rem [p. 8.] credere possis, cum captos omnino perire oporteat, si vendantur. Sed re vera ita est, ut accolae perhibent, quamprimum quis pisciculos ex lacu hoc, inter indigenas suos vendiderit, illico eum foetura, et seminio piscium deficere.

Karnisa:

Lacus Monostor nomen a loco, cui vicinus est, mutuat. Medius enim inter *Monostor*, et *Henye* vicos, loco edito, montique haud dissimili scaturit, satisque vaste diffusus piscibus quidem affluit, sed capturam eorum reddit difficilem, non ob situm modo, sed conditionem paludis.

Monostor.

§. V.

Fluminum, quae comitatum irrigant,

I. *Dravus* praecipuus est. Hic, ut alias dictum, e solitudine *Alpium Noricarum* prope *Toblium* effusus, atrox per praecipitia montis decidit, atque ubi se collegit, *Carinthiam*

Flumina, et rivus Comitatus:
Dravus:

b.) Vid. DILLICHIUS Chron. Hung. P. I. et ZEILERUS p. 302. Conf. Topogr. p. 78.¹

¹ corr. ex nonnulli ² corr. ex comodas ³ corr. ex faecundusque

¹ Vide ZEILER 1660. p. 302. et ZEILER 1664. p. 302., unde auctor noster cognovit Dillichium iam prius de eodem scripsisse (vide ibidem pp. 302–303). Cf. DILLICH 1600. Vide etiam BONBARDI 1718. p. 78., qui utrumque citat.

praeterlapsus, *Stiriae* parte inferiore transmissa, recta ad disternendam *Hungariam* a *Slavonia* properat. Ora,¹ quam in *Hungaria*, comitatuque nostro primum adluit, *Muraköz*, hoc est, *Insula Murae* [p. 9.] dicitur. Nos interamnam comitatus regionem adpellare malumus, quippe quae *Dravo*, et *Murae* ad mutua connubia properantibus interiaret. *Dravus* nempe pleno alveo superbus, tanta celeritate, et praecipitantia provinciae fines irrumpit, ut traicere eandem videatur, non transfluere. Turbat certe lumina intuentium praeterlabentis festinatio, ac fere caput in vertiginem rapit. Eadem fluxus celeritate complures eius locos adluit, atque ubi rigato solo provinciam foecundior² reddidit, accepto in societatem *Mura* fluvio, pari regionum arbitrio,³ *Slavoniam*, et *Sümegeiensem Comitatum* interfluit.

Mura: II. *Mura* videlicet idem amnis est, quem veteres *Sabariam* nominaverunt.^{c.)} Accepit vero hoc nomen a municipio veteri, ad ripam eius olim posito,⁴ quod *Mureolam* vocabant. Oritur in *Carinthia* loco itidem edito, et praecipiti, unde lapsu praecipiti *Styriae* partem interfluit, multisque praeclaris locis, et urbibus in *Pannoniam*⁵ infra *Raklitanum* incurrit. Vasto satis alveo est aquisque pellucidis, et violenter fluentibus. Itaque [p. 10.] non paucas adfert utilitates comitatu. Praeter molas, quas constanter agit, variarum artium officinis operas praestat; foecundo⁶ deinde aquarum tractu regionem ita impraegnat, ut gignendis herbis, vino, et segetibus, nulla ei possit anteponi. BOMBARDIUS ideo cum *Sirmiensi* eam comparat, nec immerito, quippe frugum, et vini foecunditate secundam.ⁱ Ita fertili reddita regione *Mura* in *Dravum* se exonerat.

Szala. III. *Szala* denique regionis indigena in *Comitatu Castriferrei* districtu *Örségh* ad vicum *Szalafei* ortus mediam provinciam interlabitur. Inde in comitatum nostrum per *Szala Mind Szent*, *Lövö*, *Salomvár*, *Egerszeginum* cursum tenens, in orientem inclinatur, acceptisque fluviolis *Váliska* apud vicum *Söitör*, ortum trahente, et *Pölöske vize* apud pagum *Pölöskefei* edito, perque vicum *Nemes Apathi* fluente in arcum fere curvatus, castrum *Sanctae Gerthrudis*,⁷ Hungaris *Sz. Groth* adluit. Tum in meridiem versus postquam varia loca inprimis *Szala Vár* [fol. 11.] castrum ingruit, in lacum *Balatonem* exit. Sunt et plures fluvii *Kerka*, *Cserta*, fluvius *Kanisiensis*, *Tatna*, *Lesen*, *Csernik*, alii, quorum tamen uberiorem praeterire commentationem parvum dispendium est.

§. VI.

Fontes
salutares.

Praeter fluvios fontibus aquarum exuberat nostra haec regio, maxime qua in montes erigitur. Silvae⁸ enim, et aspera montibus loca, saluberrimis passim aquis madent. Est etiam fons quidam sulphureus, balneis, dum calefiat, accomodatus, quem oppidum *Tapolcza* habet. Ubertim is scatet, largeque incolis aquas praebet, quem propterea sepimento circumdederunt, ut defensus⁹ ab iniuriis animantium, lavaturis hominibus sufficiat. Igitur

^{c.)} Vide LAZIUS Comment. Lib. XII. Sect.¹⁰ III. cap. 2.ⁱⁱ

¹ corr. ex *oram* ² corr. ex *faecundior* ³ malim *arbitro* ⁴ corr. ex *positi* ⁵ corr. ex *Pannoniam* ⁶ corr. ex *faecundo* ⁷ corr. ex *Sanctae Gerthudis* ⁸ corr. ex *sykvae* ⁹ corr. ex *deffensus* ¹⁰ corr. ex *Sent.* sec. LAZIUS 1551. p. 1141.

ⁱ Vide BONBARDI 1718. p. 90.

ⁱⁱ Vide LAZIUS 1551. pp. 1141–1145, et speciatim 1143.

quia a multis saepe frequentatur, balnei nomen accepit, quod *Teplícze* Slavis dicitur, iam ab Hungaris in *Tapolcza* commutatum. Acidorum fontium duos, quod novimus, habet. quorum optimus in *Füred* non potui modo, [p. 12.] sed balneis etiam magno cum fructu adhiberi solitus. Aquas ebullit limpidas, acris gustus, sed iucunde nares perfricantis. Debilior alter est, qui in *Kék kút* vico scaturit: caeruleus eiusdem color, loco nomen peperit. Sed cum boni saporis aquas scaturiat, nescio quae aquarum venae, praeter rem illabentes, ingratum eum efficiunt, alioquin bibitur avide satis, ab his, qui eius potui adsueverunt.

§. VII.

Tota provinciae conditio tametsi perpetuis hinc silvis,¹ illinc montibus, isthinc aquis, et paludibus interpuncta est, tamen servandis coloniis idonea est. Habent enim, unde et materiam ponendis aedificiis accipiant, et ubi rem rusticam faciant; crebrae quidem paludum lacunae aërem possent inficere, ut gravior esset incolis, sed illa montium, et silvarum³ interordinia, quae vastis hinc inde spatiis flatus ventorum transmittunt, nocivos halitus subinde salubriore aura contemperant. Ubi autem plana est regio, perpetuis euris, favoniis, et aquilonibus aër mitescit. Itaque vivax incolarum natura fortes, et sui similes, progenerat. Statura sunt mediocri, colore fusco, ferventissimo [p. 13.] ingenio, et negotiis gerendis apto.

*Opportunitates reliquae:*²

aëris salubritas:

incolarum vivacitas.

§. VIII.

Terra frugum, vini que fertilis, et ita foecunda,⁵ ut dubium sit, vinine, an frumenti ubertate praevaleat? Utrumque non copiosum modo, sed etiam nobile profert. Circa montes maxime, et in campis ad flumen *Muram* frumento exuberat, vitibus clivos, et latera montium, vestientibus. Pars vero interamnana, quam *Mura Köz* vocant Hungari, foecunditate⁶ vini, frumentique, ita excellit, ut cum *Syrmiensi* agro comparari, certareque omnino possit. *Omnem hanc regionem*, inquit author Topographiae^{d.)} *cum primis faecundam, et omnis frumenti, optimique vini feracissimam*⁷ *commune scriptorum testimonium commendat, ut cum Sirmiensi agro, haud iniurie*⁸ *componi posse videatur.* Lacus imprimis *Balatonis* littora perpetuis vinetorum clivis superbiunt. Quorum cum plerique nobilissima vina effundunt, tum omnibus praeveniunt promontoria: *Badacsoniense, Szentgyörgyiense, Kővágó Örsiense*, [p. 14.] quorum fructus gratia, et iucunditate saporis si non optimis, certe notae haud postremae vinis accedunt. Et quum tantae laudis sint, tamen vini sextarius, *pin-tam* vocant, carius duobus tribusve nummis raro venditur. Hoc uno damnari posse credas, quod aetatem vina regionis huius pati nequeant, id vero an vitis culpa fiat, aut vinitorum, iam non disputamus. Istud certum est, vinum isthic, et coli incuriosius, et doliis infundi negligentius, et postea in cellariis⁹ plerumque sordidius haberi, quod quam sit

*Terrae fertilitas, frumento, vino, et ceteris*⁴ *fructibus nobilitatae.*

d.) pag. 90.ⁱ

¹ corr. ex *sylvis* ² *opportunitates reliquae* in synopsis *opportunitas soli* ³ corr. ex *sylvarum* ⁴ corr. ex *caeteris* ⁵ corr. ex *faecunda* ⁶ corr. ex *foecunditate* ⁷ BONBARDI 1718. p. 90. erronee *ferocissimam* (error typographi) ⁸ BONBARDI 1718. l. c. *iniurie* ⁹ corr. ex *celariis*

ⁱ Vide BONBARDI 1718. p. 90.

vino etiam generoso noxium, monitione nostra non indiget. Neque desunt diversissima fructuum genera. Pomaria certe, silvarum¹ instar passim luxuriant, quae, si modicus accederet cultus, fructus omnino funderent toti circum regioni suffecturos.

§. IX.

Res pecuaria. Alit regio parte sui aliqua, boves candidos procero habitu, natura robusta; paullo graciliores² autem sunt ab *Egerszegiensium* ora usque ad fines *Croatiae*, atque *Styriae*. Caro certe bubula tam vilis est, ut singulorum pondo pre[p. 15.]tium singulas polturas haud excedat. Idem et ovillae pretium, vitulinae multo carius. Suilla commune indigenarum esca est. Oves, ut plurimum Hungarici generis, oblongae, altae, et lanae asperioris, sed lactibus uberae. Porcorum, si usquam, heic frequentem copiam alunt silvae,³ quas vocamus *Bakoniae*. Integra passim agmina oberrantium porcorum offendas, quae per aestatem, et hiemem⁴ foris emanent,⁵ ubi ea nox occupavit, requiescentia, aut pabuli copia, glandium imprimis detinuit. In his integros subinde greges observarunt, quibus ungulae fuerunt integrae, id quod alibi etiam monuimus.

§. X.

Venatus: Venatibus tota regio idonea est, ubi cervi, et damae caprarum instar agminatim vagantur. Neque apros desideres in regione glandifera, qui nonnunquam⁶ silvas egressi, messes iam maturas adfligunt. Lupi, vulpes, lepores, et id genus fera animalia omnem numerum excedunt. Ex his olim mensae regiae providebatur: hodieque exstant vici, rei venatoriae destinati, qui regi ferarum tributa adulto more pendunt. Venandi modus simplex obtinet, non arte, aut pretio quaesitus. Sagacibus, et [p. 16.] vertagis natura captandis feris comparatis, nec non glande plumbea plurimae ferarum prosternuntur. Rusticorum rara heic venatio, nobiles haud alia ratione magis, quam venatu vitam occupant. Antiquitus regibus Hungariae multum hic venandi hanc opportunitatem⁷ placuisse certum est. Avium frequentissimae sunt tardae, perdices, galinagines, ardeae, et alia silvestrium, palustriumque genera. Piscatio non minus frequens est, ac dives, potissimum, quae varia piscium genera sufficiunt. In his carpiones praecipui sunt, lucii, siluri,⁸ pauci percae, aliique. Sed *Salarivus* piscosissimus, *Balatonem* cumprimis⁹ ditat. Anno MDCCXXV. uno retis maioris tractu tercentenos centenarios diversorum piscium ex *Balatore* eductos in littus fuisse non sine admiratione accepimus. Id profecto non auderemus scribere, nisi idoneis authoribus didicissemus, penes quos ideo fidem relationis lubentes relinquimus. Ceteroquin¹⁰ ad infelicitatem copiosae regiunculae pertinet, quod quas rusticando producit merces, nusquam aere queat commutare. Quod uti molestum, ita damnosum porro est: †quia¹¹ animum non raro despondent¹² in eum modum, ut vix agricolationis amplius occupent,¹³† quam quod sustentandae vitae, pendendis tributis, et alendo militi quomodocunque sufficiat: id quod pauperiei, qua premitur rustica [p. 17.] multitudo, causa est praecipua.

piscatio.

¹ corr. ex *silvarum* ² corr. ex *gracilioris* ³ corr. ex *silvae* ⁴ corr. ex *hyemem* ⁵ corr. ex *emmanent* ⁶ corr. ex *nonnunquam* ⁷ corr. ex *oportunitatem* ⁸ corr. ex *syluri* ⁹ corr. ex *cum primis* ¹⁰ corr. ex *caeteroquin*
¹¹ corr. ex *qui* ¹² corr. ex *despondenti* ¹³ corr. ex *occupet*

MEMBRUM II. POLITICUM

De

*Incolis, et Magistratibus
Comitatus Szaladiensis*

S Y N O P S I S

<i>Primi Comitatus huius incolae</i>	§. I.	<i>Provinciae magistratus</i>	§. IV.
<i>Qui hodie huius sint habitatores</i>	§. II.	<i>Olim generalatus heic duo</i>	§. V.
<i>Lingua, et mores Hungarorum: Croatarum</i>		<i>Ditiones variorum</i>	§. VI.
<i>mores et lingua¹</i>	§. III.	<i>Insignia Comitatus</i>	§. VII.

§. I.

Post Pannonios² Romani erant, quibus vestigia cultus humanioris provincia nostra debet; ante latronibus dedit hospitium.^{a)} Quibus domitis Romani meliores praescripserunt vitae regulas. Ad quas ut eo facilius se conformaret gens fera, [p. 18.] latinorum coloniis miscebatur. Quarum haud postrema fuit *Sala, Mogentina, Valena, Olimacum*, et id genus Romanorum loca alia. Exculta tum fuit optime regionis facies, tersior futura in dies, nisi in Hunnorum manus incidisset. Horum enim incondita multitudo, quum *Attilae* auspicio Romanorum vires fregisset, provincia nutare coepit, atque desolatae coloniae funestas omnino vices habuerunt. Nunc enim a Gothis, nunc a Longobardis, nunc Avaribus, nunc nescio a qua colluvie lacerabantur. Et ut erant Hunnorum mores, tentoriis, viliterque erectis casis, habitare, ea quoque, quae cultius erant exstructa,³ negligentia partim, partim novorum habitatorum immanitate ruebant quotidie. Neque melius postea *Slavi* rempublicam instituerunt, tametsi laboribus, et negotiis magis adsueti. Hunnis namque ad lacum ferocius dominantibus *Slavi Murae* viciniam timidius, immo⁴ serviliter, muliebriterque habuerunt. Post istos populos, quae fuerit regionum harum conditio, quive inquilini, in antegressis comitatibus diximus.ⁱ [p. 19.]

Primi Comitatus huius incolae.

a.) Conf. BONFIN. Lib. I. p. m. 21. 8.ⁱⁱ

¹ *Croatarum... lingua* add. a nobis sec. notam marginalem ² corr. ex *Pannonios* ³ corr. ex *exstructa* ⁴ corr. ex *imo*

ⁱ Vide in comitatibus *Soproniensi et Castriferrei* (in hoc tomo, pp. 58–63, 273–277.).

ⁱⁱ Vide BONFINI 1581. p. 21. lin. 8. sqq.

§. II.

*Qui hodie
Comitatus sint
habitatores?*

Hodie in duplices, vel potius triplices dispertitur indigenas. Totam plagam usque ad fluvium *Muram* inter *Örs inferius*, et *Egerszeginum* Hungari occupant, nativi illi quidem, sed cum oris grassioris, tum morum non nihil a gentis ingenio recedentium, quod alienigenarum¹ vicinitali, et coloniis tribuendum putarim. Reliquam provinciae partem, praesertim ad confluentem *Murae*, et *Dravi* Croatiae occupant non minus lingua infaceti, quam moribus.

§. III.

*Lingua,
et mores
Hungarorum:*

Est autem huius comitatus lingua Hungarica, non eodem, quo in vicinis lepore, quippe, quae crassius cuidam sonat, et ab auribus superioris Hungariae hominum alienum. Modus vivendi agrestis, qui pecoris, vini, et segetum cultu absolvitur. Dispertitum inter se agrum singuli pro modo possessionis operose, neque sine fructu persequuntur, qui cum optime respondet, haud tamen plus adfert commodi, [p. 20.] quod victui, et amictui agricolarum quomodocunque sufficiat. Vile enim utriusque vini, et segetum pretium foenus² minuit. Itaque frugibus quidem abundare plerumque incolas videas, carere tamen pecuniis, cum non sit, ubi rusticas merces venundent. Domos vili e materia compingunt, palos scilicet virgultis implicantes, quos postea delinunt luto, tecto stramine, aut arundine iniectis,³ adsueta nimirum necessitati magis adcommodare⁴ domicilia, quam luxuriae. Aedium conditioni suppar reliqua est supellex: si cervicalia quaedam, quibus noctibus incumbant, et vestem festivo⁵ destinata ornata eximimus, nihil residui adparet, quamvis et isti adparatus ditiorum tantum sint, et agrestis splendoris studiosorum. Ceterum⁶ Hungarica vestis viros, et feminas⁷ tegit. Connubia ita fiunt, ut viris subinde triceniis, quadragenariisque puellae iungantur pubem vixdum ingressae. Castitati mire sunt virgines deditae, facere nescio quid malunt, quam ferre, ut a variis quibuscunque viris petulantibus contrectentur. Virorum tamen industria feminis⁸ anteit. His circa focum, aediumque parietes [p. 21.] haesitantibus mariti omni labore domi, rurique defunguntur. Hospitalitati nimium sunt dediti: gratuito peregrinantibus exhibent, quae in potestate habent, quaeque⁹ honeste fieri possunt. Alioquin animo sunt forti, et bellicoso. Litteris etiam haud inepta generant ingenia, tametsi quod a gymnasiis remoti sunt, liberos educunt rudes, atque rebus deditos agrestibus, satis habentes, si peculiarum aliquid, et nonnulla¹⁰ Christianae fidei capita recitare valeant. Matrimonia dum contrahunt, ex gentis more, choreis, Cereri item, et Baccho¹¹ operosius indulgent; tunc qui petulantissime agit, laudem obtinet, iucundi convivatoris¹² inter epulas strepitu, et rudibus facetiis comessatores detinere, laeta, et frequens est actio, quin et amphoris sanitati nubentium libare inter epulantes honor praecipuus. Laus certe maxima, qui duodeno haustu porrectam a vicino convivatore¹³ ollam, pateramque exinaniverit; sed hoc

¹ corr. ex *alieginerarum* ² corr. ex *foënus* ³ malim *iniecto* ⁴ corr. ex *adcomodare* ⁵ corr. ex *faestivo* ⁶ corr. ex *caeterum* ⁷ corr. ex *faeminas* ⁸ corr. ex *faeminis* ⁹ corr. ex *quae* ¹⁰ corr. ex *nonnulla* ¹¹ corr. ex *Bacho* ¹² corr. ex *convivatoris* ¹³ corr. ex *convivatore*

de nobilioribus non scripserim, quorum mores exquisitiores sunt, sanior vivendi methodus, multaeque humanitatis. Croatarum iidem fere mores cum Hungaris: mixtim enim cum iis habitant, hinc uti linguam, ita et mores [p. 22.] consuetudinesque eorum imitantur. Nullus eorum ferme est, qui Hungaricam linguam ignoret. Liberos frequentius erudiri sinunt, quam Hungari. Itaque addiscunt linguam Latinam vulgo tota Hungaria frequentatam, sed a nativo suo cultu alienam. Ceterum¹ Slavice cuncti loquuntur, multum tamen ad Croatas accedentes, quorum et gentem tueri posse videntur. Ab Hungaris *Bohmicz* vocantur, ob asseverandi familiarem formulam *Bogme*, quasi dicas: *ita me Deus adiuvet*; frivole enim ea utuntur, et cum est minus necessum. Gens ipsa forma corporis, et occupationibus vitae ab Hungaris parum abludit, vestes etiam eorum habent, et aedículas: sed animo paullulum sunt abiectiori, quamvis ad operas apto, et laborum patiente.

Croatarum
mores et
lingua.

§. IV.

Totius provinciae respublica, uno regitur supremo comite, quae dignitas a rege conferri suevit. Donec familia *Zriniana* floruit, et non defecit, dominiumque insulae *Muraköz* in possessione sua habuit, et haereditario iure officium supremi comitis [p. 23.] ad eandem adtinebat. Credi etiam par est, ante praedictam familiam, qui possidebant hocce dominium, utpote gens *Csáki*, et *Hampó*, idem officium administrasse. Post defectum vero ultimi *Adami Zrinyi*, conferente rege, Comes *Franciscus Esterházi*, postea penes² collationem regiam iure haereditario familia comitum *Althán* in officio perpetui supremi comitis successit, cui in praesentissimum quoque tempus *Ioannes Michael* comes ab *Althán* praeest feliciter.

Provinciae
magistratus.

§. V.

Cum a Turcis insidebatur *Canisa*, et *Alba Regalis*, geminus comitatu nostro *generalatus* fuit, *Iaurinensis* alter, alter *Egerszeghiensis*. Utriusque eo maior erat autoritas, quo plures arces, et castella regioni defensandae avitis praesidiis communitas sub praefectura sua habuere. Et ad *Iaurinensem* quidem *Keszthely*, *Tihany*, *Csobántz*, *Szigligeth*, *Szentgyörgyvár*, *Szala-vár*, et *Szeg-vár* adtinebant: ad *Egerszegiensem* contra, cui plerumque comites *Batthianii* moderabantur, *Egerszegh*, *Szent-Gróth*, *Bér*, *Kemend*, *Kis Komárom*, [p. 24.] *Kányavár*, *Szétsi-Szigeth*, *Lenti* et *Also Lendva* accensebantur. Praeter duas has praefecturas *Muraközienses* quoque sua habuere praesidia *Legradini* et³ *Kotori*, et pone *Muram* passim, quae gens *Zriniorum* muniebat, suos enim singulis praefectus, suos miles, ordinis utriusque, tanto vicerat acrior, quo crebrius vel propulsandus hostis fuit, vel instituendae in eius ditionem impressiones. Enim vero dici nequit, quam se mutuo nunc subitaneis velitationibus, nunc praeliis etiam limitanea haec Christianorum, et Turcarum praesidia exercuerint, et tunc, dum erant induciae.

Olim
generalatus
haec duo.

¹ corr. ex caeterum ² sic! ³ corr. ex in

§. VI.

*Ditiones
variorum.*

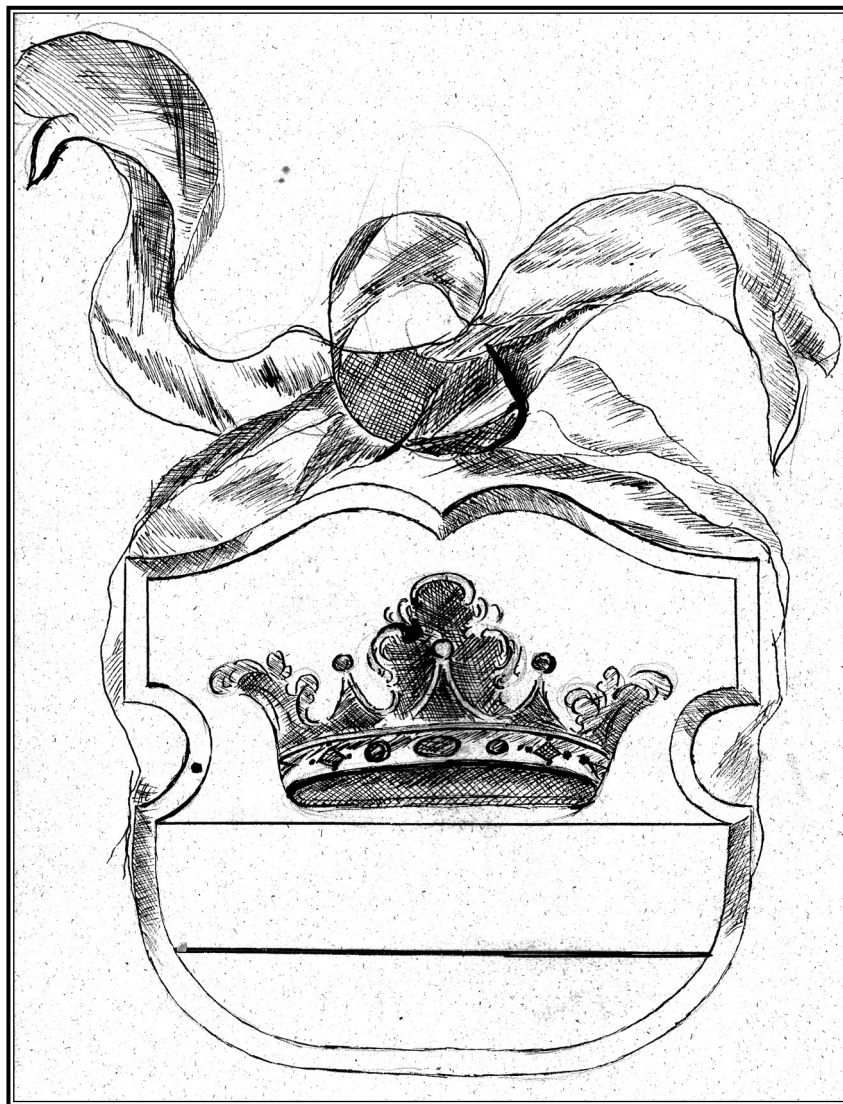
- I. Dominium *Mura köz* olim familiae Comitum *Csáki*, et *Hámpó*, nunc vero *Ioannis Michaelis* Comitum ab *Althán*.
- II. *Alsó Lendvense*, Principis *Eszterházi*.
- III. *Balatinczense* olim *Bánffiorum* florentissimae familiae haereditarium: *Szécsiorum* postea, nunc *Comitum Csáki*.
- IV. *Szécsi-Szigethense* pertinuit ante ad *Szétsios*, [p. 25] quibus emortuis possidetur nunc a familia *Comitum Szápári*.
- V. *Pölöskense* olim *Ördöghiorum*, iam *Comitum Szécsenyi* proprium.
- VI. *Szent-György-Várense*, iuris antea *Nádasdiani*,¹ iam *Comitum Szécsenyi*.
- VII. Dominia Episcopatus *Veszprimiensis* tria hoc Comitatu insederunt, puta: *Sümeghiense*, *Egerszeghiense*, *Tapolczense*.
- VIII. Ad reliqua bona Ecclesiastica quod adtinet, praecipua in his sunt: *Abbatiarum Tihaniensis*, *Szalaváriensis*, *Kapornakiensis*: item *Praepositarum: Veteris Budae*, *Türieniensis*, *Csatáriensis*, et *felső Örsiensis* dein V. Capit. *Veszprémiensis*, *Iaurinensis* et *Castriferrei*.
- IX. Quod ab his ditionibus residuum est, nobiles possident, alii aliis lautius.

§. VII.

*Insignia
Comitatus.*

Insignia multum simplicitatis referunt, quod argumento nobis est vetusta esse oportere. Enim vero quo tenuiora sunt insignium lemmata, eo magis aetatem redolent, quae instruendorum insignium artem ignorabat. Est vero fascia, scutum medium ad horisontis regulam secans, cui superne corona imminet² aperta. Nemo non videt fasciam quidem annem *Szala*, coronam Provinciae dignitatem significare. [p. 26.]

¹ corr. ex *Nádasdiáni* (!) ² corr. ex *iminet*

INSIGNIA SZALADIENSIS COMITATUSⁱ

ⁱ *In ms. nostro in folio inserto (inter paginas 24. et 25.) delineatio insignium Comitatus Szaladiensis invenitur. Quae cum a copista fortasse ex manuscripto originali mutuata est, eam etiam in nostra editione publicandam esse duximus. Titulus ("Insignia Szaladiensis Comitatus") quidem a nobis est additus, exemplo tomorum Notitiae praelo submissorum, ubi huiusmodi inscriptiones super insignibus comitatum leguntur. Vide BÉL 1735–1749(?) II. pp. 1, 291, 367, 508, IV. 1, 155, 291, 523.*

PARS II.
SPECIALIS
MEMBRUM I.

De munimentis, et Arcibusⁱ Comitatus Szaladiensis¹

I. SZALA-VÁR

S Y N O P S I S

Szalavár:² *munimentum olim Romanorum*

§. I. | *Quando collapsa sit, et³ instaurata? hodierna Salae facies⁴*

§. II.

§. I.

Szalavár munimentum olim Romanorum.

Szalam inter munimenta referimus, tametsi vix veteris splendoris vestigia retineat. Dubium enim non est *Szalam* olim celebre illud Romanorum fuisse municipium, cuius ANTONINUS in itinere,⁵ in Geographia PTOLOMAEUS meminerunt. Primum constat, *Szalam* nostram haud longe distare ab *Olimaco*, per quas urbes olim ANTONINUS *Poetovione*⁶ *Carnuntum* iter fecit. Deinde antiquitates Romanae, quae inibi reperiuntur, haud⁷ [p. 27.] obscure innuunt *Szalam* olim hic stetisse. Imperante FERDINANDO I. Rege Hungariae eruta⁸ ingens olla est, argenti signati plena, in quibus nummis potioribus *Gordiani*, *Severi*, *Faustinaeque*, et aliorum effigies notabatur, quin hodieque marmora eruuntur,⁹ ex quibus colligi potest Romanis olim sedes isthic fuisse. Peculiaris est, quod¹⁰ LAZIUS adfert.ⁱⁱ

CL.¹¹ CRISPINUS ET CENSORINA
CETTI FILIA¹² VIVI F. S. I.¹³ ACCEPTI
ANNO¹⁴ XVIII.¹⁵ CRISPINO CRISPINI
F. AEDILE¹⁶ ANNO¹⁷ XXV.

¹ corr. ex *Szadiensis* ² corr. ex *Szala* sec. notam marginalem ³ corr. ex *aut* sec. notam marginalem
⁴ *hodierna Salae facies* add. a nobis sec. notam marginalem ⁵ sic! malim *itinerario* ⁶ corr. ex *Portovione*
⁷ verbum *haud* erronee iterum descriptum a nobis del. ⁸ corr. ex *erruta* ⁹ corr. ex *erruuntur* ¹⁰ corr. ex
quam ¹¹ LAZIUS 1551. p. 1148. C. L. ¹² LAZIUS 1551. l. c. F. ¹³ LAZIUS 1551. l. c. ET ¹⁴ LAZIUS 1551.
l. c. AN. ¹⁵ LAZIUS 1551. l. c. add. ET ¹⁶ LAZIUS 1551. l. c. add. SOLVA ¹⁷ LAZIUS 1551. l. c. AN.

ⁱ *Monendus est lector, non solum arces, sed etiam oppida in hoc membro inveniri.*

ⁱⁱ *Vide LAZIUS 1551. p. 1148.*

Recte censet SCHÖNLEBENUS MEGISERUM perperam *Zollfeldum* ad *Clagenfurtum*, cum *Szala* confundentem,ⁱ quum¹ haec ad Pannoniam^{a)} spectet, illud ad *Noricum* referatur. Neque *Fürstenfeldae* potest attribui, ut voluit *Cluverius*. Notum enim est ANTONINUM inter *Salla* et *Petovionem* p. m. LXI. hoc est quindecim milliaria collocare: quum *Fürstenfelda* decem tantum milliariibus distet Poetovione.ⁱⁱ

§. II.

Primam ruinam accepit temporibus *Attilae* Pan[p. 28]nonias ferro pervastantis, quam, etsi vicissim recuperarunt Romani, tamen mox pulsus Hunnis, Avaribus, et Hungaris sedes has debebant relinquere. Ab his deinde mitescere occupantibus, dubium non est, quin restaurata sit, sed haud pristino cum splendore. Alioquin non parum eam ornavit *Andreas Rex*, condito illic templo celeberrimo, ubi *Salomon Rex* Hungariae natalem Christi aliquando celebravisse legitur.^{b)} Sed nemo eam adtrivit magis, quam *Thracum* huc penetrantium, insolentia. Ex eo enim tempore, quo Turcae has regiones occuparunt, perpetuo lacerabatur. Hodie nihil praeter vestigia splendoris veteris habet. Quorum principale est *Abbatia*, ut vocant, cum aede sacra. Reliqua cives occupant, pro more gentis vili opere exstructa. Hungari sunt ut plurimum, paucis Croatarum immixtis; quamvis et hi Hungari iam sint et natione, et lingua.

Quando
collapsa sit, et
restaurata?

hodierna Salae
facies.

II. *Oppidum*² KANISAS Y N O P S I S³

Canisae origo et situs	§. I.	Rosvurmii consilium tempestate hiemis ⁴ sufflaminatum	§. V.
a Maximiliano communitum	§. II.	Quid interim cum Canisa actum: Kolonitsii stratagema: Turcarum caedes: incendiaris in arcem immissus: irritus Colonitsii conatus	§. VI.
Obsidio Canisae ab Herberstano promotam anno 1600: a Paradisio praefecto arx deditur	§. III.	Incendium Canisae: Zerinius Turcarum maleus: Canisa fulminis ictu deflagrat	§. VII.
Insidetur a Turcis: mox a nostris oppugnatur: operarum difficultas	§. IV.		

a.) APPIANUS certe ALEXANDRINUS in libro, quem *Illyrica*⁵ inscripsit, *Szalam* inter urbes *Illyricas*,⁶ et *Poenicas* recenset.

b.) [THURÓCZY 1600. p. 57.; BONFINI 1581. p. 213.]ⁱⁱⁱ

¹ corr. ex *quam* ² rectius *arx* ³ Haec synopsis a nobis ex notis marginalibus concinnata. ⁴ corr. ex *hyemis*
⁵ corr. ex *Ilyrica* ⁶ corr. ex *Ilyricas*

ⁱ Vide SCHÖNLEBEN 1681. *Apparatus* p. 170. ubi Megiseri opinionem refutat.

ⁱⁱ Hanc partem, ubi coniectatio Cluverii refellitur, ab opere Schönlebeni Belius transcripsit, verbis eius paullulum commutatis. Vide *ibidem*.

ⁱⁱⁱ Nota in ms. desiderata a nobis quodammodo suppleta; ex his enim auctoribus, quippe ex Iohanne Thúróczy, aut Antonio Bonfini, quibus certe frequentissime usus est, haec de rege Salamone Belium didicisse verisimile putamus. Sed, quod adversum est, non Zala, sed Ikervárii (geminum castellum in operibus citatis vocatur) regem natalitia Christi celebravisse, ac inde Zalam se contulisse apud utrumque legitur.

<p><i>Obsidendae Canisae consilia: vincunt Zrinii rationes</i> §. VIII.</p> <p><i>Obsidionis initium, et difficultates inexturabiles</i> §. IX.</p> <p><i>Labores oppugnationis irriti</i> §. X.</p> <p><i>De solvenda obsidione tempestitiva consilia: si-</i></p>	<p><i>gnum receptui reluctantante Zrinio datum</i> §. XI.</p> <p><i>Lenta Canisae obsidio decernitur: Adamo Batthyán et Stephano Zichy mandatur: obsidionis historia:</i>¹ <i>Canisa penes conditiones a Turcis deditur: arx recepta mandato Leopoldi Imperatoris</i>² <i>solo aequatur</i> §. XII.</p>
---	---

I. §.

Canisae origo et situs.

Canisia, Hungaris *Kanisa*, munimentum regionis [p. 29.] huius praecipuum olim fuit, a Kanisiis nobilissimis Hungariae proceribus primum conditum, a quibus et nomen retinet. Formam eius, qua tunc temporis erat, descriptam reliquit *Istvánffyus*.^{c)}³ *Arx Canisa*, inquit (*Oppidum siquidem a Paradisio, et nostris concrematum, postea non est restauratum*) *caenoso, palustrique loco sita est, fluvio stagnante, et nullis coercito ripis, sed magis late diffuso, ac carectis, multaque alno, et arundine impedito, undique cincta, eoque oppugnatu difficilior, quod eius cursus alio derivari nullis viribus queat. Forma est quadrangulari, oblonga, fossamque habet ex parte propugnaculorum latam XVI pedum, ab interposita vero valli distantia pedum circiter XX. cinctaque est⁴ collibus, inter quos fluvius lento cursu labitur, quorum ii, qui ab aquilone protenduntur, caeteris eminentiores sunt.* Tali modo instructam arcem diu possederunt *Canisii*. Neque prius translata ab iis est, quam *Ursulae Canisiae* temporibus. Hac namque connubio *Thomae Nádasdio* data MAXIMILIANUS II. *Canisam* munimentum cum oppido *Borsmonostor* permutavit. [p. 30.]

§. II.

A Maximiliano communitum.

Devoluta in MAXIMILIANUM *Canisa* aliam faciem accepit, communiri enim omnia, quae nutare videbantur, curavit, ut non modo recipiendo praesidio apta esset, sed etiam vicinam⁵ *Slavoniae, Styriae, Hungariaeque* partem adversus Thracum insultus, defendere posset, more nimirum in *Hungaria* consueto, ut circumfusa late regio operas gratuitas conferret. Quin et proxima *Canisae* minutiora licet castella, eadem hac ratione

^{c)}⁶ Lib. xxxii. p. 774. II. Ad eum fere modum WAGNERUS⁷ quoque situm arcis ad annum MDCLXIV. describit.¹ *Haud procul inquit, Styriae, et Croatiae finibus, ac Dravi, Muraeque confluente distat Canisia, postquam Szigethum Solimannus⁸ occupasset, ex obscuro vico fortissimum earum regionum adversus Turcas praesidium, a Maximiliano Caesare latae paludi, ac profundae impositum. 4 duntaxat propugnacula, eaque⁹ ex confibulatis quercinis trabibus adgestitia¹⁰ terra fartis adsurgunt,¹¹ quibus oppidum vetus cornuti instar operis, et fossa 40 pedes lata, 10 profunda praestruitur. Palus carectis, et calamis arundinum oblecta, et ex influxu Canisiae cognominis rivi, saepe aquis obruta, difficilem admodum oppugnationem efficit.*

¹ corr. ex *hystoria* ² corr. ex *Imp.* ³ corr. ex *Istvánffyus* ⁴ add. sec. ISTVÁNFY 1622. p. 774. ⁵ corr. ex *viciniam* ⁶ corr. ex *a.*) (error copistae, cf. notam sequentem d.) ⁷ corr. ex *Vagnerus* ⁸ *Szigethum Solimannus* WAGNER 1719–1731. I. p. 145. *Sigethum Solymannus* ⁹ WAGNER 1719–1731. I. c. e ¹⁰ WAGNER 1719–1731. I. c. *aggestitia* ¹¹ WAGNER 1719–1731. I. c. *assurgunt*

¹ Vide WAGNER 1719–1731. I. p. 145.

firmanda^{d)} statuerunt ordines Hungariae. *Tabius* tunc erat, quem rex arcis cum centum militum manu praefecerat. Interim advolant Turcae ex arce *Szigeth*, quam proxime occupant periculum novae moli intentantes. Nox obscura fuit, dum adpropinquantes palos oppidi nuper admodum recenti aggere defixos adgrediuntur, evulsuri penitus, nisi mira praefecti fortitudine coerciti reiecti fuissent. Hic namque licet ex pedibus aeger, audito tumultu equo se imponi iussit, atque suos obequitando accedens hostem iam iam praevalentem singulariter repressit. Nec quidquam loco, quod a *Tabio* gubernabatur, adversi postea accidit. [p. 31.] Sed postquam *Gasparus Alapi*,^{e)} centurio *Canisae* negligentius, quam pro loci necessitate rem egisset, ebrius arcis praesidio, Bacchanalia enim effusione licentia celebraverant, Turcae fraude oppidum intrant, expilatisque omnibus, ingentem praedam referunt,¹ arce licet inviolata relicta. Fulmine postea anno MDLXXVII. percussa arx, quod pulvis pyrius igne correptus fuit, tota prope modum funditus convulsa est. Oppressi sunt clade CCC. praesidiarii, in quibus ipse arcis praefectus cum familia numerabatur. Nec sufficit hoc detrimentum, quin postea anno MDXC. deterius ex terrae motu sequeretur. Accessit incendium quoque, quod captivi irrita spe libertatis excitarent. Duo admodum domicilia aegerrime servata, reliquis cunctis deletis.

§. III.

Etsi dein vicissim restaurata, communitaque fuit, tamen haud longe post a Turcis vexari coepit. Occasionem, causamque dedit *Herbersteinus*,^{f)} qui abacta per suos *Harsánensium* infra *Szigeth*, et *Pécs* armenta deprecantibus [p. 32.] licet agricolis cunctabatur restituere. Quo quidem facinore Turcae ita excanduerunt, ut adducto *Alba Graeca* exercitu in *Canisiam* omni virium contentione obsidendam statuerint incumbere. Nec mora, aderant enim hiante rictu arcis imminentes. Protracta ea obsidio fuit in sesqui mensem. Praeerat autem *Canisiae Paradisius* quidam, homo non minus ignavus, quam infidus. Dedit quidem operam Caesar, ut hostis ab obsidione deiiceretur, sed quod et Turcae castra opportune² locaverant, et nostri commeatus inopia laborare coeperant, nihil operae pretium factum est, si tumultuarias aliquot pugnas, utrinque haud incruentas excipias. Proinde salute intempestivius³ desperata *Paradisius* arcem validam adhuc, neque rebus ad tolerandam obsidionem vacuam hosti XXII. Octobris dedit, incolumen sibi, suisque demigrandi pactus licentiam, quam ille quidem temeritatem brevi post iussu Caesaris capite^{g)} luit.

*Obsidio
Canisae ab
Herberstano
promota anno
1600:*

*a Paradisio
praefecto arx
deditur.*

d.) Decret. Anni MDLXXIV. Art. XIII.

e.) Vid. ISTVÁNF. Lib. XXV. p. 532. collato ORTELIO P. I. p. 119.ⁱ

f.) Vid. ISTVÁNF. Lib. XXXII. p. 761.ⁱⁱ

g.) ORTELIO P. I.⁴ 301. sq.ⁱⁱⁱ

¹ corr. ex *refferunt* ² corr. ex *oportune* ³ corr. ex *intempestivis* ⁴ corr. ex II. sec. ORTELIO-MEYER 1665. I. p. 301.

ⁱ Vide ISTVÁNFY 1622. p. 532-534., et ORTELIO-MEYER 1665. I. p. 119.

ⁱⁱ Vide ISTVÁNFY 1622. pp. 761-762.

ⁱⁱⁱ Vide ORTELIO-MEYER 1665. I. pp. 301-302.

§. IV.

*Insidetur a
Turcis: mox
a nostris
oppugnatur:*

*operarum
difficultas.*

Arcem postea *Hassanes* cognomento parvus cum DCCCC. Turcis insedit, qui paucitate exercitus vehementer sollicitus a *Szigethanis*, et *Quinque Ecclesiensibus* dies, et noctes auxilia flagitare [p. 33.] non desinebat. Itaque missi totidem Turcae, ut duplicato numero defensorum arx contra vim obsidentium commodius servari posset. Cognitum id erat FERDINANDO, oppugnationem¹ arcis magnis adparatibus molienti, quum adhuc hostes inter *Belavárum*,² et *Viz-várum* in itinere essent. Hic *Mantuanus* obviam eundem censebat operamque offerebat faciliorem adversus paucos oppugnationem futuram referens, si auxilia aditu, et ingressu arcis excluderentur. Sed ea consilia, quae utilia admodum futura erant, incertum, quibusnam ex causis omissa sunt, forte quod nondum fama captae a nostris *Albae* audita esset. Itaque Turcae incolumes in arcem recepti fuere. Non cessarunt tamen nostri in verberanda arce conniti, usque adeo, ut moenia a septentrione simul cum duobus angularibus propugnaculis usque ad ima fundamenta, solotenus †providerent,³ et turris quoque praealta, supra interiorem arcis portam magna strage, dirueretur:⁴ ut nisi fossae, ac palustres undique lacunae obstitissent, nostri ad insultum facile procurere posse viderentur. Hostes tamen nihil ea murorum, vallique ruina permoti nostros obsidentes tormentis [p. 34.] petere, et in obvios quosque intorquere non cessabant. Qua de causa *Orpheus* ituris ad pugnam militibus iter, ut pararet, multos saccos lineos conquirendos, qui terra pleni in lacunas sternerentur, ac fasces virgultorum magna copia in proximis silvis caedendos,⁵ animum adiecit. Pro quibus conficiendis supra magnam *Graetii*, *Petoviae*, *Racosburgae*, ceterisque⁶ urbibus, telae crassioris copiam, summa celeritate conquisitam, multa etiam tentoria ipsorum ducum, facile id ipsis concedentibus concisa, et in saccos conversa fuerunt. Et in iis omnibus mirificum studium, et ingens *Mantuani* industria emicuit, qui singulis diebus consensu summo mane equo aggeres, et tormenta, aliaque loca magis periculo exposita invisere, et munire, operas ut necessariam celeritatem adhiberent, urgere non praetermittebat. Sed *Orpheus* minus obsequendo singula quaequae suo more lente exsequabatur, supraque omnia, quae deerant, et quae ab initio a multis animadversa, nec provisiva difficiliorem reddebant oppugnationem,⁷ longa mora, et ingens in parandis rebus idoneis tarditas vel maxime officiebat. Praeterea equi, et iumenta, quorum ad trahenda tormenta usus erat maiori ex parte, qua pabuli [p. 35.] inopia, qua frigidioris aëris intemperie, aut enecati, aut viribus destituti erant, ut principes, et duces, ac plurimi privatorum militum suos equos, et currus ad comportandos e silva satis procul dissita, fasces, vehendamque materiam dare cogentur.⁸ Multum eo tempore industriae in conficiendo hoc opere impendit, sed frustra *Orpheus Architectus*, globo enim ictus, intempestive occubuit. Operarum inde secuta est tarditas. Qua visa hostis animum recepit, crebrisque eruptionibus factis nostros saepe lacesivit. Nec caruit periculo FERDINANDUS ipse, cum aliis viris principibus. Coenante siquidem illo cum MAXIMILIANO Fratre, ac *Mantuano*, quod tentorium accensis in usum luminibus splenderet; hostes ictum collineantes, ita in illud direxerunt, ut pila tabernaculo pertuso, inter eos, qui ad mensae ministerium stabant, nullo

¹ corr. ex *opugnationem* ² corr. ex *Bela várum* ³ fortasse *proruert* ⁴ corr. ex *dirrueretur* ⁵ corr. ex *cedendos* ⁶ corr. ex *caeterisque* ⁷ corr. ex *opugnationem* ⁸ corr. ex *cogeretur*

laeso praevolaret, ac fractis quibusdam scriniis, postremo ad culinae angulum humi infigeretur. Interea *Mercurianus Albam* interceptit, ac posteaquam acriter depugnasset cum hoste, victoria positus est. Rei gestae nuncius geminum caput trunco decussum ad *Ferdinandum* adtulerat. Alterum *Muratis* [p. 36.] purpurati *Budensis*, alterum *Ibrahimii* Legati *Vezerii* fuit. Utrumque obsessis ostentatum, si forte ad dedendam arcem, ista suorum clade adduci possent. Sed illi adeo tristi hoc spectaculo commoti haud sunt, ut visi etiam sint ferociore. Nam cum dispositis ad insultum, quae necessaria essent, ad diem XXVIII. octobris tripartito, procurrissent nostri, virtute non minus hostium, quam locorum malignitate, per quae enitendum erat, vel reiecti, vel impediti retrodudere coacti sunt. Postea in dies fiebat obsidio difficilior sive ob aëris, quae incidit, summam inclementiam, sive ob frequentem militis et stragem, et in praestando labore castrensi defatigationem. Tametsi autem *Rosvurmii* vir oppido strenuus suppetias tulerit obsidentibus, quippe a *Matthia* Archi-Duce ex castris ad *Albam* positus cum VI. M. peditum II. M. equitum huc missus, tamen quod sera anni tempestas esset, caelum ad haec calido rigidius, conatus omnis, laborque irritus fuit.

§. V.

Multum quidem connisus est *Rosvurmii* ut coepta semel oppugnatio reintegratis² [p. 37.] iam viribus continuaretur; verum consilia eius caelum ipsum quasi improbasse visum est. Ortis namque procellis, multa nive permixtis tanta fuit aquilonum saevitia, ut milites inusitata hac anni tempestate frigoris vi perculsi, et rigentibus similes neque excubare, neque obire vigiliis potuerint. Certe plurimi eorum tuguriis, et scrobibus abditi miserrimo mortis genere in dies necabantur. Iumenta quoque, et equi antea pabuli inopia, nunc autem subito frigore vitalia viscera opprimente,³ passim interibant. Duces igitur tot tantisque rerum difficultatibus haud obluctandum esse decernunt, atque communibus sententiis exercitum reducere suscipiunt. Tormenta, quae deficientibus⁴ et fame, frigoreque enectis iumentis adtrahi non possent, ibidem relinquuntur, quae etiamsi superfuissent, quia tamen telluri coenosae usque ad axes impacta, ac demum rigidissimo gelu concocta essent, loco moveri non poterant, quantum tamen concedebatur, corrumpendis opera navata. Tenteriorum⁵ maximus numerus subditis ignibus concrematus est, eademque pulveris sulphurei, et impedimentorum⁶ sors fuit. Neque melius cum aegris, et convulneratis actum, quippe quos cum secum auferre nequiret exercitus, sub tentoriis †strato [p. 38.] hostium adfixos se crudelitati,†⁷ aut misericordiae relinquere oportuit, postquam incredibilis, et fidem superans vis frigoris, et sexcentae calamitates aliae omne genus officii, ac pietatis sufflaminassent. Ista tunc obsidionis fortuna fuit, oppido dura et cum fortissimo exercitu, tum in primis *Ferdinando* Archiduce longe indignissima. Cuius patientia molestiarum castrensiu tanta fuit, quantam vel decuriarum ductores, vix sine murmure toleraturi essent. Ista anno MDCL. adulto iam auctumno gesta fuerunt.

*Rosvurmii
consilium
tempestate
hiemis¹
sufflaminatum.*

¹ corr. ex *hyemis* ² sic ³ corr. ex *oprimente* ⁴ corr. ex *defficientibus* ⁵ corr. ex *tentorium* ⁶ corr. ex *impedimentum* ⁷ malim *strato adfixos hostium seu crudelitati*

§. VI.

*Quid interim
cum Canisa
actum?
Kolonitsii
stratagemata:*

Ex eo tempore Turcarum iugo subiecta saepius quidem ab Hungaris tentata fuit, sed eripi¹ non potuit. Hinc ille Comitiorum^{h.)} sanctiones, ut loca Canisae vicina, ne hostis impune in regionem grassari possit, munirentur. Ceterum² anno post obsidionem solutam tertio *Seyffridus*³ *Kolonitsius* stratagemate intercipiendam statuit. Res ad hunc modum se habuit. Ineunte primo vere in eam curam incubuerat, *Kolonitschius*, ut praesidarios ex arce pелlectos in insidias pertraheret, quibus concisis, expeditius tentari arcem [p. 39] posse confidebat. Igitur cum selecto equitum, peditumque exercitu in hostium agrum subito impressionem facit, et vicos dedititios clam adortus, incolas ne hostem de adventu suo praemonere possent, templis concludit, atque illis custodia relicta ipse cum exercitu silentio, quanto potuit maximo nemus milliari a *Canisa* dissitum, occupat. Accidit autem forte fortuna, ut quinque Turcae ex arce egressi in excubias nostrorum inciderent; ex his quod repugnare auderent tres caesi, quartus captus, quintus carectis illapsus in arcem pervenit, ignarus autem insidiarum cum praeter pedites Hungaros, qui se adorti fuerant, nihil amplius militum vidisset. Fremitu tantum intra nemus, et sclopi displosione audita facile persuasit suis, praesidarios *Comaromii minoris* illic subsedis. Itaque coadunata CCCC. Turcarum manu arce egrediuntur, nemus illud indagine quasi conclusuri. Hos vero *Kolonitschius* imprudentius progressos ex insidiis adoritur, CC. opinione celerius trucidat, XXX intercipit, reliquos varie disiicit. In caesorum numero, Aga, optimatum unus repertus, ac pro more XL Turcarum capita a nostris ablata, et *Körmendini* [p. 40.] palis ad portas praefixa fuere. Tametsi vero multum clade hac adtriti fuerint praesidarii, parum tamen ea Christianorum exercitus profecit. Proinde arte nova attentandam arcem statuit *Kolonitsius*. Habebat in exercitu suo Gallum quendam proiectae audaciae hominem, eundemque rei Christianae perquam studiosum. Hunc clam *Canisam* immittit,⁴ ut se transfugam, artibus quam posset ex qui sitissimis simularet; postea succensa pluribus locis arce eius occupandae sibi opportunitatem⁵ faceret. Paruit extemplo Gallus neque non ita brevi Turcarum gratia invaluit, ut nihil non in arce concrederent homini ad simulandum nato. Ille vero, ut Turcarum istum favorem ex voluntate ducis sui in rem Christianam verteret, cum nihil tale de homine suspicarentur, qui in praesidio fuerant, ignem tectis subiicit. Et exarsit omnino celerius opinione incendium, tanta vehementia, ut quidquid in arce aedium erat, in cineres abierit, flammis, et in propugnacula serpentibus, ubi collocata per suggestas tormenta rotis exustis subversa sunt. Aegre ea pars [p. 41.] arcis a Turcis servata est, quae ad orientem solem prospicit. Incendii hac opportunitate usus *Kolonitsius*, suos, quam potest celerrime admonet, ratus in illa rerum perturbatione subiri posse arcem. Neque profecto ab ea spe deiectus fuisset, nisi Vallonum colluvies, quae in arce Turcis militabat, et nuper ob non soluta stipendia tumultuari coeperat, obstisset. Hi enim diffugientibus temere Turcis ea fuerunt pervicacia, ut soli essent, qui nostros ab arcis aditu arcerent. Tantus scilicet conatus perfidae gentis malignitate, ut⁶ successu careret, corruptus, impeditusque est. Interim praesidarii ardore

*Turcarum
caedes:*

*Incendiarius
in arcem
immissus:*

*irritus
Kolonitsii
conatus.*

^{h.)} Vid. Decr. An. 1601. Art. XIX. et XXIX. item an. 1618. Artic. xxxv.

¹ corr. ex *erripi* ² corr. ex *caeterum* ³ corr. ex *Szeyffridus* ⁴ corr. ex *imittit* ⁵ corr. ex *oportunitatem*
⁶ corr. ex *et*

flammarum arce depulsi, a nostris partim caesi, partim capti sunt. At Turcae vulgato exustae Canisae rumore nihil cunctati XVI. M. suorum ablegant, qui in muniendam arcem, et conquirendam passim materiam diu, noctuque incumberent. Atque effecere omnino, ut brevi opus invalesceret, novo adparatu, ac cum primis XVI grandioribus tormentis communitum. [p. 42.]

§. VII.

Ista ingens fuit calamitas, sed a nostris arci insidiantibus procurata. Anno qui sequutus est MDCIV. sua Turcarum incuria denuo conflagravit. Dicitur nequit, quanta celeritate incendium illud die XXVIII. Maii invaluerit. Privatae primum ades, tunc et publicae ignis vehementia absumptae sunt. Propagatae hinc in annonariam domum flammae, non prius desaevierunt, quam armamentario succenso pulvis pyrius simul corripere. Huius vi illati propugnaculis ignes, nihil intemeratum reliquerunt. Quidquid per loca idonea tormentorum fuit collocatum, aut liquefactum est, aut certe redditum inutile. Arsit itaque arx cum adparatu suo die, nocteque integra, ut Troiani simulacrum incendii iure dixisses. Quia enim superioris anni ruinas reparaturi Turcae ingentem roborem, et omnis generis materiae vim in arcem convexerant, evenit, ut non prius consopiretur¹ incendium, quam omne id, quod alendo igni erat idoneum, in favillas [p. 43.] abiret. Credo nimia instaurandae arcis aviditate rogam sibi Turcas construxisse, quo se, suasque fortunas exurerent. Illud in eo casu damnandum erat, quod non adfuerit miles Christianus, qui hanc incendii occasionem in occupandam arcem convertisset. Id quod eo fieri potuisset proclivius, quo magis trepidae res Turcarum intus, et extus fuerunt. At enim vero nondum satis detonuerat Canisa in Christianorum viciniam, ideoque in Turcarum potestate manere eam oportuit, ut esset unde nova in dies adversus Christianos fulmina eliderentur. Neque tamen inter perpetuas eius orae depopulationes, ita felices Turcae fuere, quin subinde datas clades acceptis rependerent. *Zerinius* potissimum malleos cum universim Turcarum omnium, tum inprimis Canisiensium adpellarim, quos illi etiam quaesitis occasionibus non raro adflixerunt. Longum foret non velitationes tantum, et impressiones,² sed iuxta etiam *Zeriniorum* cum Turcis proelia,³ et victorias recensere: istud dixisse sufficiat, earum partium Numina [p. 44.] quasi quaedam tutelaria⁴ extitisse. Nihil dico, quod non exteri ea aetate recognoverint. *TOLLIVS* peregrinator sollicitissimus, idemque elegans:¹ *cognitus est*, inquit,⁵ *mibi decus illud Hungariae⁶ gentis heros Nicolaus Zerinius,⁷ cuius crebrae, et felices in Turcicam ditio-nem eruptiones id commeruerunt, ut et illarum fama omnem Christianum orbem completeret,⁸ et ipsum Zerinium⁹ nomen Turcis terrori esset. Itaque quod de Hunniade factitatum legimus, quodque veteres apud Batavos Drusus Tiberii frater evicit, infantium ploratus apud Turcas solo adventantis Zerinii¹⁰ nomine comprimuntur.* Sed Canisa Anno MDCLXI caelesti igne succensa, iterum in cineres abiit. Nihil in tota arce manserat super, quod non ictus

*Incendium
Canisae:*

*Zerinius
Turcarum
malleus:*

*Canisa fulminis
ictu deflagrat.*

¹ lectio incerta ² corr. ex *impraessiones* ³ corr. ex *praelia* ⁴ sic ⁵ add. a nobis ⁶ *TOLLIVS* 1714. p. 239. *Hungaricae* ⁷ *TOLLIVS* 1714. l. c. *Serinius* ⁸ *TOLLIVS* 1714. l. c. *impleret* ⁹ *TOLLIVS* 1714. l. c. *Serinium* ¹⁰ *TOLLIVS* 1714. p. 240. *Serinii*

¹ *Haec quae sequuntur vide in TOLLIVS 1714. pp. 239–240.*

ille fulminis pessumdedisset. Certe quidquid tolerandae obsidioni idoneum hostes con-
gesserant, omne id hic unicus casus abstulit. Volebat ea occasione uti *Nicolaus Zerinius*,
serioque de occupanda arce cogitabat, quod et fecisset omnino, nisi Caesar eas consilii
rationes ex temporis habitu aestimans improbavisset. [p. 45.]

§. VIII.

*Obsidendae
Canisae
consilia:*

Tandem surgente anno MDCLXIV. res eo deducta fuit, ut Caesar obsidendam *Canisam*
constitueret. Urgebat rem *Nicolaus Zrinius* collimitanae *Styriae* ordinibus in suam ad-
ductis sententiam, qui idem Caesari persuaderent. Scite consiliorum eius rationes de-
scripsit WAGNERUS.¹⁾ ¹ *Maiores*, inquit: *animo*² *complexus* Zrinius (Pontem Eszekiensem
exustum antea³ dixerat)⁴ *de Canisa ipsa tentanda cogitationem suscepit. Et nunc opportu-
nitatem sibi oblatam rebatur conficiendae rei, quam diu animo versarat: esse nimirum ma-
tuum anni tempus, hostem longe Bellgradi*⁵ *dissitum; et*⁶ *pontis* (Eszekiensis)⁷ *excidio diu*⁸
*etiam retardatum;*⁹ *Canisiam ipsam ad ferendam oppugnationem non satis instructam; loci
praefectum Bosniensem, ac Christianum genere, simulata defensione*¹⁰ *repugnaturum, ut cuius
proditionem ipse iam pretio emerit.*¹¹ ⁱ *Nihil tamen*¹² *aeque spe implevit, quam Vasenhoffi*¹³
*machinatoris bellici magnifica promissa, paucarum impendio hebdomadam in manibus fore
Canisiam polliciti. Verba ad [p. 46.] fidem facta facile inducere credulum, ut quod valde cupe-
ret, confici posse crederet. Styriae Provinciae proceres, ad quos ea caussa*¹⁴ *Vasenhoffium*¹⁵ *alle-
garat Zrinius, eadem verborum vanitate capti, genus omne adiumentorum effuse pollicentur,
litteris ad Caesarem datis Zrini consilium mire extollunt, nempe quibus percommodum esset
exitiali Canisiae vicinia liberari. Haec cum militaribus aliquot hostium signis Ratisbonam
adlata,*¹⁶ *magna Aulae adprobatione*¹⁷ *Zrini virtuti omnia tribuentis audiebantur. Speciosa
ista erant omnia, dummodo*¹⁸ *consiliis eventus respondisset, cum salute citerioris
Hungariae, Styriae, et Austriae inferioris coniuncta: quippe quibus nulla unquam ab ho-
ste quies concedebatur. Sed quemadmodum ingenti, militariae ambitioni inprimis sunt
obnoxia, non deerant, qui sive in commune consulturi, sive obicem posituri Zrinianae
virtuti ab eius hac destinatione toto caelo dissiderent. Horum iniectas difficultates ita
explicuit WAGNERUS.*¹⁹ ⁱⁱ *Belli*, inquit: *peritiores Montecuculus, et Gonzaga in adversam
plane [p. 47.] ibant sententiam. Revocandum nempe quavis arte ad Danubii littora bellum;*

ⁱ⁾ hist. Leopoldi M. lib. II. p. 144. seqq. ⁱⁱⁱ

¹ corr. ex *Vagnerus* ² WAGNER 1719-1731. I. p. 144. *iam animo* ³ lectio incerta ⁴ verba uncis inclusa a
Belio addita, cf. WAGNER 1719-1731. I. c. ⁵ WAGNER 1719-1731. I. c. *Belgradi* ⁶ WAGNER 1719-1731.
I. c. *e* ⁷ add. a Belio, cf. WAGNER 1719-1731. I. c. ⁸ WAGNER 1719-1731. I. c. *diutius* ⁹ WAGNER
1719-1731. I. c. *retardandum* ¹⁰ corr. ex *deffensione* ¹¹ WAGNER 1719-1731. I. c. *emerat* ¹² corr. ex *tam*
sec. WAGNER 1719-1731. I. c. ¹³ WAGNER 1719-1731. I. c. *Wasenbofi* ¹⁴ WAGNER 1719-1731. I. c. *causa*
¹⁵ WAGNER 1719-1731. I. c. *Wasenbofium* ¹⁶ WAGNER 1719-1731. I. c. *allata* ¹⁷ WAGNER 1719-1731. I. c.
approbatione ¹⁸ corr. ex *immoti* ¹⁹ corr. ex *Vagnerus*

ⁱ *Etsi in ms. nonnisi ad hoc verbum usque Wagneri verba subductis lineis consignata sint tamquam cursivanda,
a nobis ea omnia, quae a Wagnero orta didiceramus, cursivata sunt.*

ⁱⁱ *Vide* WAGNER 1719-1731. I. pp. 144-145.

ⁱⁱⁱ *Vide* WAGNER 1719-1731. I. p. 144.

ut dignum quid, tantis adparatibus¹ fieret, Strigonium, aut Ui-várinum² recipiendum; frustra tentari a³ Zrinio Canisiam, Croatas, et Hungaros⁴ campo strenuos, exhauriendis obsidionum arduis non aequae idoneos; haud levis momenti esse oppugnationem loci, tot nostris cladi-bus nobilis; praesidiarios inesse, nec paucos, et perpetuis excursionibus exercitatissimos; decipi,⁵ qui annonae penuria eos conflictari existiment: nec enim militaris disciplinae adeo neglectores Turcas, ut limitaneam summi momenti arcem, fami conficiendam obiectent; inanius longe esse, quod de praefecti conspiratione⁶ somnietur; quis enim ab omni memoria Turca Christianis arcem ullam prodiderit? Quippe ubi vel minima suspicionis umbra, capite constet. Ita illi. Neque hae omnino nullius ponderis erant, si ea, publicae potius salutis cura, quam aemulatio suggestisset. Enim vero istud hac aetate inprimis evenire solebat, ut ducum sententiae coalescere nequeunt aut pessumdarent rempublicam, aut certe [p. 48.] in lubrico relinquerent. Vicit nihilominus magno suo malo Zrinus, verba iterum sunt WAGNERI,⁵ i potestatemque obtinuit, quanta posset subsidia e Styria contrahendi. Fuit hoc Caesaris, seu de felicitate hominis⁶ fiducia, seu quod⁷ quae adversum dicerentur, ab aemulatione profecta crederet. Praecipit⁸ tamen, ne se pertinacius oppugnationi illigaret; si intra X⁹ diem minus procederet labor, quam minima fieri possit iactura, coepto absisteret. Ad eum modum obsidendae arcis consilia WAGNERUS¹⁰ exprompsit.

Vincunt Zrinii rationes.

§. IX.

Nunc eiusdem verbis usi obsidionem ipsam describamus. Nimirumⁱⁱ *fine Aprilis* (dies erat ad festos¹¹ veteres XXVIII.)¹² *caepa obsidio. Sex Caesareorum millibus, Strozio duce, Hungarorum¹³ IV. millia Zrinus, ter mille imperialium Hollachius¹⁴ adiunxerat. Tripartita oppugnatione contra vetus oppidum Hollachius,¹⁵ caeteri ex opposita paludis parte egere. Serius advecta Rakersburgo,¹⁶ ac Capronza¹⁷ tormenta, nonnullam obsidentibus moram in ipso iam limine adtulere,¹⁸ patuitque statim, quantum opus, quam non aequis viribus susceptum esset. Etenim [p. 49.] detecta ex indiciis¹⁹ (hanc vero somnium supra, cum consiliorum momenta contraria enarrasset, auctor dixerat)²⁰ *conspiratione praefecti, eoque e medio sublato, successerat alter acer animi, ferox, irrequietus. Eius iussu mox nudatae tectis domus, effossae passim in compitis scrobes, vetus oppidum combustum in incendia arcenda, et globos igneos, omnia rite comparata. Et quia non nisi* (itaque ne hic quidem sive fallebat alios, sive*

Obsidionis initium, et difficultates inexasuperabiles.

¹⁾ Unius mensis commeatum in arce fuisse infra ex WAGNERO dicemus.

²⁾ Atqui ita se rem habuisse ex caede eius postea palam factum est.

¹ WAGNER 1719-1731. p. 144. *apparatibus* ² WAGNER 1719-1731. l. c. *Uivarinum* ³ WAGNER 1719-1731. l. c. *ab* ⁴ *et Hungaros* WAGNER 1719-1731. pp. 144-145. *ac Ungaros* ⁵ corr. ex *Vagneri* ⁶ *de felicitate hominis* WAGNER 1719-1731. p. 145. *de hominis felicitate* ⁷ add. a Belio, cf. WAGNER 1719-1731. l. c. ⁸ WAGNER 1719-1731. l. c. *praecipit* ⁹ WAGNER 1719-1731. l. c. *decimum* ¹⁰ corr. ex *Vagnerus* ¹¹ corr. ex *faestos* ¹² add. a Belio, cf. WAGNER 1719-1731. l. c. ¹³ WAGNER 1719-1731. l. c. *Ungarorum* ¹⁴ WAGNER 1719-1731. l. c. *Holachius* ¹⁵ WAGNER 1719-1731. l. c. *Holachius* ¹⁶ WAGNER 1719-1731. l. c. *Rackelspurgo* ¹⁷ WAGNER 1719-1731. l. c. *Capronzza* ¹⁸ WAGNER 1719-1731. l. c. *attulere* ¹⁹ corr. ex *insidiis* sec. WAGNER 1719-1731. l. c. ²⁰ add. a Belio, cf. WAGNER 1719-1731. l. c.

ⁱ Vide WAGNER 1719-1731. I. p. 145.

ⁱⁱ *Quae hic sequuntur, ex magna parte a Wagnero fere ad verbum transcripta, sicut etiam Belius admonuit. Cf. WAGNER 1719-1731. I. pp. 145-146. Quam ob rem etiam nos litteris cursivis seu Italicis haec notavimus.*

ipse falsus fuit Zrinius)¹ in mensem panis suppetebat,² advocatis in concionem praesidiariis, MD. erant, numerosi, pro loco tam angusto, simul eum defectum³ palam exponit, simul artem a⁴ se inventam ait, qua si uti libuerit, in mensem alterum satis omnibus annonae⁵ futurum sit. Conclamantibus iis ediceret, quid tandem monstri concepisset, eo⁶ lubentes se quidem, atque etiam laetos invento usuros; aperit⁷ arcanum: opus nimirum fore, ut quod uno die alias comedissent, id in duos dies dividerent; adfuturum⁸ interim Vezirii exercitum: meminissent,⁹ quam nobile obsequium tantilla tolerantia Ottomanno imperio praestarent, nec laudem victoribus, nec praemia defore. Annuere rudi clamore omnes conditionem se accipere¹⁰ testati: imitando certe Christianos milites¹¹ patientiae exemplo.

§. X.

Labores oppugnationis irriti.

Haec intus fiebant, extus, quo maiori contentione in opus incumbebatur, eo lentius procedebant omnia, loci natura, operosam reddente oppugnationem.ⁱ Per invias¹² enim,¹³ lubricasque vernis imbribus paludes, accessus, et tormentorum suggestus exstruendi erant, iique¹⁴ ex¹⁵ congestis in longi farciminis modum ramalibus, saccisque terra fartis;¹⁶ itaque saepius fiebat, ut si gravius onus imponeretur, machinae, hominesque subsedente uligine haurirentur; si levior¹⁷ obiiceretur materia, non modo tormentis facile cederet, sed ne scloporum quidem ictibus resisteret: ut adeo factitii illi aggeres, adspectum¹⁸ quidem, non item glandes hostium arcerent, multique pedibus, genibusque inter ea velamina, seu militari vocabulo candelabra sauciarentur, magna optimorum militum iactura. Ista ex se difficilia fuerunt. Accedebant¹⁹ creberrimae eruptiones,²⁰ nunquam fere²¹ incassum factae,²² quod <ob>²³ opera omnia ex apta ignibus materia constructa, receptus nullos, aut perangustos moliri liceret. Itaque saepe [p. 51.] magni momenti²⁴ labor, momento corrumpebatur, nec semel redordienda de integro tela fuit. Inde militi, cassi laboris ingesta desperatio est,²⁵ multaue deerant urgendo operi, quae a Zrinio parata oportebat;²⁶ ut non ab²⁷ re Strozzius vani conatus praesagus iocatus fuerit, cum Graecii in nobilium virorum, feminarumque conventu,²⁸ si lusu victor evaderet, saccos aliquot victis imperaret, quos ad Canisiam terra pro vallo impleret. Eorum certe penuria magna laboratum.

¹ add. a Belio, cf. WAGNER 1719-1731. l. c. ² WAGNER 1719-1731. l. c. *superabat* ³ corr. ex *deffectum*
⁴ WAGNER 1719-1731. p. 146. *ab* ⁵ *satis omnibus annonae* WAGNER 1719-1731. l. c. *annonae satis omnibus*
⁶ add. a Belio ⁷ corr. ex *apperit* ⁸ WAGNER 1719-1731. l. c. *affuturam* (!) ⁹ add. a nobis sec. WAGNER
1719-1731. l. c. ¹⁰ *se accipere* WAGNER 1719-1731. l. c. *accipere se* ¹¹ *Christianos milites* WAGNER 1719-
1731. l. c. *Christianis militibus* (!) ¹² corr. ex *niveas* sec. WAGNER 1719-1731. l. c. ¹³ add. a Belio,
cf. WAGNER 1719-1731. l. c. ¹⁴ WAGNER 1719-1731. l. c. *add. fere* ¹⁵ WAGNER 1719-1731. l. c. *e*
¹⁶ *suggestus exstruendi erant iique... fartis* WAGNER 1719-1731. l. c. *suggestus iique... fartis exstruendi essent*
¹⁷ corr. ex *lenior* sec. WAGNER 1719-1731. l. c. ¹⁸ WAGNER 1719-1731. l. c. *aspectum* ¹⁹ add. a Belio, cf.
WAGNER 1719-1731. l. c. ²⁰ corr. ex *eruptiones; creberrimae eruptiones* WAGNER 1719-1731. l. c. *eruptiones*
creberrimae ²¹ *numquam fere* WAGNER 1719-1731. l. c. *neque fere unquam* ²² WAGNER 1719-1731. l.
c. *fuere* ²³ add. a nobis; nec apud WAGNER 1719-1731. l. c. *invenitur* (mend. typogr.?) ²⁴ WAGNER
1719-1731. l. c. *temporis* ²⁵ *inde... est* WAGNER 1719-1731. l. c. *inde desperatio militi cassi laboris ingesta*
²⁶ WAGNER 1719-1731. l. c. *oportebat* ²⁷ WAGNER 1719-1731. l. c. *abs* ²⁸ *addiderim esset*

ⁱ *Quae hic sequuntur, ex magna parte a Wagnero fere ad verbum transscripta. Cf. WAGNER 1719-1731. I. pp. 146-147.*

Inter eas difficultates^{k.)} Hungari,¹ ac Croatae detrectato ultra periculo ab opere discessere, aegreque obtentum, ut vallo interim² castra circumdarent. In tantis angustiis Zrinius, etsi novis militum, annonae, instrumentorum militarium subsidiis recreatus, nihil tamen magnopere proficiebat. Subinde rumor exoritur: paullo³ infra Eszekinum,⁴ navali ponte a Vezirio transmissum Dravum, Szigethum⁵ ultima Maii cum XL. M. exercitu, tormentis C. adpulisse.⁶ Eo res loco erant, ut salvis adhucdum⁷ rebus discedere consultissimum omnino esset, sed nemo erat e ducibus triumviris, [p. 52.] qui primus invidiosae rei mentionem iniicere, quique⁸ talis consilii auctor⁹ haberi, dicitur vellet. Atque ita producta obsidio, donec sub hostium adventum, concrematum ab ipsis Zrinianis Bersentzam,¹⁰ atque eminus fumantem conspicerent. Sed aliud¹¹ incendium uti propius, ita longe acrius urebat, quod ab erumpentibus¹² Turcis in Strozianam stationem illatum, tantum operum accessum¹³ hausit, quantum diebus XV aegre restitueretur. Rumores praeterea de hostis adventu in dies magis, magisque invalescentes, oppugnationem reddebant trepidam.

§. XI.

Tum vero serio consultari coeptum,¹⁴ deliberatumque est¹⁵ num receptui quantocius¹⁶ canendum, num intra valla expectandus esset hostis? Audacior sententia Zrinio, tutior ducum caeteris placuit. Castra namque adeo imperite a Vasenhoffio¹⁷ tum collocata,¹⁸ tum munita erant, ut ex adsitis collibus late dispici,¹⁹ neque vel hora una adversus adsilientem²⁰ e superiore loco hostem defendi²¹ possent. Praeterea ambitu adeo grandi procurrebant, ut ne, si alterum tantum recentis militiae ad manum esset, obiri stationes [p. 53.] omnes valerent: quid autem a percussis, agris, esuritoribus²² paucis expectari posset, nisi ut inter propria septa fame ad delitionem compellerentur? Holachius a²³ caetero exercitu per interiectam paludem abiunctus, ni²⁴ opis in parte altera agentibus adlaturus²⁵ erat; tormenta pleraque displosione perpetua laxato foco corrupta, ducum simultatibus, nationum, voluntatumque dissimilitudine, lentiora evadebant omnia. Itaque²⁶ reclamante Zrinio signum receptui datum, non modica praeda in hostium manibus²⁷ relicta. Iste tunc obsidionis eventus fuit, damnosus profecto, et inglorius. Erant, qui ducibus ignominiam exprobrarent, quasi iusto maturius ab obsidione discessissent. Sed eam accusationem prolixa ad amicorum non neminem epistola a se, et Holachio ita

*De solvenda
obsidione
tempestiva
consilia:*

*signum receptui
reluctante
Zrinio datum.*

k.) ORTELIUS,²⁸ qui obsidionem prolixè descripsit, istud meminit; nunc increvisse, nunc iterum defecisse²⁹ exercitum Hungarorum P. II. p. 318.¹

¹ WAGNER 1719-1731. I. c. Ungari ² corr. ex interna sec. WAGNER 1719-1731. I. c. ³ WAGNER 1719-1731. I. c. paulo ⁴ WAGNER 1719-1731. I. c. Eszekinum ⁵ WAGNER 1719-1731. I. c. Sigethum ⁶ WAGNER 1719-1731. I. c. appulisse ⁷ WAGNER 1719-1731. p. 147. adhuc dum ⁸ WAGNER 1719-1731. I. c. qui ⁹ WAGNER 1719-1731. I. c. author ¹⁰ WAGNER 1719-1731. I. c. Bresenizam ¹¹ corr. ex alium ¹² corr. ex erumpentibus ¹³ WAGNER 1719-1731. I. c. accessuumque ¹⁴ consultari coeptum WAGNER 1719-1731. I. c. in consilium itum ¹⁵ add. a Belio, cf. WAGNER 1719-1731. I. c. ¹⁶ corr. ex quamtocius; WAGNER 1719-1731. I. c. quantocyus ¹⁷ WAGNER 1719-1731. I. c. Wasenhoffio ¹⁸ WAGNER 1719-1731. I. c. locata ¹⁹ WAGNER 1719-1731. I. c. inspici ²⁰ WAGNER 1719-1731. I. c. assilientem ²¹ corr. ex deffendi ²² corr. ex esuritoribus sec. WAGNER 1719-1731. I. c. ²³ WAGNER 1719-1731. I. c. ab ²⁴ WAGNER 1719-1731. I. c. nihil ²⁵ WAGNER 1719-1731. I. c. allaturus ²⁶ WAGNER 1719-1731. I. c. add. calendis Junii ²⁷ corr. ex navibus sec. WAGNER 1719-1731. I. c. ²⁸ corr. ex Ortelius ²⁹ corr. ex defecisse

¹ Vide ORTELIUS-MEYER 1665. II. p. 318.

amolitus est *Strozzius*, ut culpa omnis tacite *Zrinio* adfricaretur, quasi qui Caesari in-tempestivo tentandae arcis consilio imposuerit; adparatus necessarios mature haud coegerit, denique opus universum remissius, quam pro rei gravitate persecutus sit: de quo iam non [p. 54.] dispicimus. Enim vero ORTELIUS¹ maiori forte iure illos e ducibus accusat, qui ad *Ovárinum* cum exercitu tempus otia bundi trahebant, obsidionis exitum speculantes, atque quasi tota ea res nihil ad se, suosque pertineret, susque, deque habentes.ⁱ

§. XII.

Lenta Canisae
obsidio
decernitur:

Adamo
Batthyán et
Stephano
Zichy
mandatur:

Obsidionis
*historia.*²

Profecto autem ducibus aliis, alii tempori triumphum illum Numen Christianis nunquam non propitium, modo ipsi ne reluctantur, destinaverat. Cum toti regioni more suo graves esse pergerent Canisenses, et illatis passim cladibus Provinciam late evastarent; lenta arcem obsidione cingi visum est. Tanti operis moles *Adamo Batthyán*, viro patriae amantissimo, et ista Hungariae parte amplissime dominantis demandata est, dato collega *Stephano Comite Zichy*. Proinde rem auspiciato adorti Calendis Iulii in arcis conspectum veniunt, eamque quam possunt arctissime stationibus idoneo loco positae incingunt. At praesidiarii [p. 55.] tot irritae obsidionis exemplis superbi, quasi qui locum insiderent inexpugnabilem, videre primum Christianos, mox et conviciis lacessivere. Interea nostri in dies stationes suas propius arci admoverunt, eoque ventum est, ut ad diem XIII. Iulii tormenti iactu ab urbe signis militaribus defixis, consisterent. Turcae rem serio agi advertentes V. suorum manipulos hortorum uti opportunitatibus extra arcem collocant, eo consilio, ut si se occasio daret, nostros infestarent, vel plane depellerent. Sed ii quidem virium, fortunaeque periculum facere non sunt ausi: dum interea *Batthyáni* maturas ad messem segetes, per agros *Canisae* circumiectos exuri iubet. Male ea res praesidiarios habuit, subinde inter velitandum, nostros nunc rogantes, ut segetibus parcerent, nunc iterum interminantes fore, ut facinus tam immane divinitus puniretur, nisi coepto desisterent. Id se suis damnis doctos monere, quippe qui rem Christianam, atque templa inprimis, pari immanitate, sed haud impune, vastavis[p. 56.]sent. At *Batthyánius* nihil eorum sive precibus, sive imprecationibus commotus, annonam, quam erumpens³ forte hostis arci inferre potuisset, late corrumpit, quin et horreis, quae in suburbano vario frumenti genere Turcae oppleta habebant, per suos ignem subiicit, pecoraque isthic stabulantia abegit: haud quidem sine suorum clade, cum perpetuis tormentorum iactibus, quos in discursantes Christianos hinc inde milites, Turcae praesidiarii evibrabant, una, eademque illa die XVI. deiicerentur. Casum tamen illum mitigavit quodam modo fortuna, cum ex saevis in nostros hostibus erumpentibus totidem numero interciperentur, quos quidem e nostris fatalis ea dies abstulerat. Tota postea aestate nostri arcem premebant, caventes summo studio ne quid ei annonae importaretur, quae quidem res, quod dederit subinde minutis praeliis occasionem, facile est ad coniciendum. Cum interim in dies arctior res annonaria apud hostes esse coepisset, nihil [p. 57.] intentatum reliquere, ut seu suis ipsorum eruptionibus seu Turcarum suppetiis, quas avidae praestolarentur, indispisci possent quidpiam, quo incrementem inedia levare quomodocumque possent.

¹ corr. ex *Ortellius* ² corr. ex *hystoria* ³ corr. ex *errumpens*

ⁱ Vide ORTELIUS-MEYER 1665. II. pp. 319-320.

Utrumque ergo sollicita ope, et vigilantia a nostris prohiberi oportuit. Et profecto erumpentes¹ semel, ac iterum praesidiarios tametsi haud inultos, illaesosque fortiter intra moenia reprimentes reiecerunt, tabellarios autem non raro interceptos male mulctaverunt. Erat in his *Czámpus Hussain*, quem praesidiarii Turcae ad Bassam Bosniae ablegaverant, cum litteris querelarum plenissimis. Is ergo sine sua ipsius incuria, sive vigilantia nostrorum captus, et tormentorum metu, quomodo se res arcis haberent, ingenue confessus, capite diminutus est, quod *Stephanus Csikviz, Iaurinensium* turmarum ductor longo hastili impactum, quam proxime potuit, ad arcis portam defixit; dicerio Turcice adscripto: *Heu Canisenses! tabellarius vester* [p. 58.] *Czampus Hassain posteaquam nulum ab Ottomanica Porta subsidium impetravisset, portam ipse aeternitatis subiit, auxilium a Luna imploraturus.* Accidit autem, ut ineunte anno MDCLXXX. *Szigethum* conditionibus, quam fieri poterat, aequissimis Caesari dederetur. Itaque loci praefectus, forte quia ita iam conventum fuerat, Canisenses serio adhortatus praesidiarios monuit, arcem sibi commissam ea lege, qua ipse *Szigethum*, Christianis dederent. Frustraneam, et incassam fore omnem in toleranda obsidione in defectu annonae cum inedia patientiam; a Turcis quam longissime reiectis, et de sua propria laborantibus salute suppetiarum nihil affore; et quia deditae sint circumiectae arces, Canisienses tanquam indagine conclusos temere ultima quaeque experiri constituisse. At enim vero tantum abfuit, ut conditionem acciperent, et novis iterum eruptionibus² in obsidentes desperati grassari sustinerent: documenta forte da[p. 59.]turi, tantum adhuc virium praesidiariis superesse, ut hostem queant fatigare. Et profecto non caruere successu factae eruptionis. Ducentos boves Hungaris abegerant; iamque parum aberat, quin in arcem eos impellerent, cum *Batthyánus* facta cum suis impressione, universum pene boum globum hosti extorsit, captis ea velitatione Turcarum non paucis. Ultimus erat conatus, quem sub veris initium magno suo malo praesidiarii susceperant. Cum enim inedia prope modum enectis, commeatus extra moenia sanguinis etiam impendio quaerendus esset, CLXX. praesidiarii facta in stationarium militem impressione perrupissent profecto, nisi a concursantibus Hungaris, mature fuissent conclusi. Captos LVI. cum duobus signis *Batthyánus* inter obsessores dispertivit, reliquis, qui obluctari ausi fuerant, ad internecionem concisis. Tunc vero demum quo loco res suae essent, quam periculoso, et ad exitium proclivi, advertere coeperunt praesidiarii. Primo ergo captivos Christianos, ne annonam, quam fere nullam habebant, porro depascerent, liberos ex arce di[p. 60.]mittunt, eoque facinore obsessores demerentur. Mox cum tentatis iterum, iterumque eruptionibus³ nihil proficerent, in consilium arcis tradendae abeunt. Igitur datis mutuo obsidibus, arcem iisdem conditionibus, quibus *Szigethum* occupavere nostri, *Batthyánio* non prius tradunt, quam ratas LEOPOLDUS CAESAR haberet. Ita *Canisa* post annos nonaginta, bis irrito conatu obsessa, adtentata saepius, decimo, postquam obsessa fuisset, mense, e Tyranni manu anno MDCLXXX. die XIII. Aprilis extorta est. Ferunt arcis praefectum, posteaquam militem Christianum recepisset, Agae cuiusdam ministerio claves, tanquam traditionis signum, in catenam auream collectas, et capsam conditas sericea *Batthyánio* his verbis adsignavisse: *recipe cum clavibus munimentum, cui simile orbis Turcicus non habet.* Tradita simul sunt tormenta LX varii moduli, ingens pulveris pyrii apparatus, cum

*Canisa penes
conditiones a
Turcis deditur:*

¹ corr. ex *errumpentes* ² corr. ex *erruptionibus* ³ corr. ex *erruptionibus*

*Arx recepta
mandato
Leopoldi
Imperatoris
solo aequatur.*

armamentario in omnes tolerandae obsidionis casus, instructissimo. Sed post illa, quae vidimus fata, detractis A. MDCCII. munimentis, universa moles iussu Imperatoris solo aequata est, [p. 61.] ac demum successu temporis eius dominium sat importans cum apertinentiis¹ oppidi *Kis Kanisa*, et *Szepetnek*, pagorum item *Sormás*, *Esztrenye*, *Tétyebáza* per piaae reminiscentiae Regni Hungariae Palatinum LUDOVICUM e Comitibus de BATHYÁN Aurei Velleris Equitem facto ad suam pure lineam condescendentem maioratui adscriptum est. Nunc vero ditionis Excellentissimi, ac Illustrissimi Domini *Comitis Adami Batthyáni*, *Comitatus Castriferrei* supremi, ac perpetui comitis Sacratissimae Caesareae, et R. A. Maiestatis Camerarii, et actualis intimi Consiliarii, supremi rei tormentariae praefecti, et unius legionis pedestris militiae Hungaricae Colonelli, velut post obitum pie defuncti² Palatini Genitoris sui primi maioratus huius successoris et administratoris legitimi.³

III. *Arx*³ Tihony

*Arx Tihony:
eius situs et
origo:*

Arcium, quas habet *Comitatus Szaladiensis* haud postrema *Tihony* est, non tam operis, quam naturae beneficio memorabilis. Ostendit eam praerupta rupes in sinu lacus *Balaton*, ele[p. 62.]ganter, ac metae instar in altum se elevans. Scilicet idem lacus peninsulam molitur eo amoeniorem,⁴ quo ea regionem complectitur, neque arctam nimium, sed neque laxam. Tota nimirum amplitudo milliare unum in longum, totidemque in latum procurrit. Terra foecunda, et fertilis, tantum frumenti exhibet, quantum incolis sufficiat. Sed nec Bacchum⁵ repudiavit, cum vinum editiori petrae latere large gignat. Aquae perennis scaturigines, hinc, et illinc prosiliunt, quarum praecipua vix ad sclopi unius iactum ab arce manat, ubi et habitaculum quoddam petrae incisum visitur. Omnia, quae domicilio necessaria sunt, e saxo cavata, iucundum praebent spectaculum. Hypocaustum maiusculum est, inde paullo minor cella penuaria, vineariaque, post focus coquendis cibis idoneus, ultra sacellum, cubiculumque. In hoc mensa, et lectus lapidei operis, quo auctore facta sint, haud liquet; sunt qui eremitarum specum fuisse opinantur. Alioquin opus vetus est, et antiquo more factum. [p. 63.] Nihil praeterea in peninsula hac desideres, quod degendae vitae commodum, necessariumque esse possit. Habet agros, prata, vineas, piscinas item, et copiosa animantia, fera non minus, quam domestica. Ferunt *Andream* Regem cognomento *Album* saepius huc divertisse. THUROCIUS

¹ sic! ² corr. ex *defuncti* ³ add. a nobis ⁴ corr. ex *amoeniorem* ⁵ corr. ex *Bachum*

¹ *Haud dubium est, quin haec pars a nobis per literas maioribus spatiis inter se positas annotata non a Belio orta. Quod satis apparet ex mentione Ludovici Batthyány palatini tamquam defuncti, qui anno 1765. obiit. Haud scio an copista Franciscus Szarka haec textui inseruerit; in Notitia enim Com. Veszprémiensis, cuius copia ab eodem parata est, reperiuntur additiones similes ad Ludovicum Batthyány et dominia Batthyániana concernentes. Vide in nostra editione pp. 598, 599. quod certe haud mirum, quia Franciscum Szarka ex mandato Iosephi Batthyány tunc archiepiscopi Colocensis, filii scilicet Ludovici palatini copias ex manuscriptis Notitiae annis 1771–1772. fecisse constat.*

ei adscribit^{a)} foundationem veteris monasterii Divo *Aniano* sacri, quod et RANZANUS confirmat.^{b)} *Aedificavit, ait, monasterium haud procul a lacu Balatini in loco, quem accolae vocitant Tihonem¹ in honorem Beati Aniani.* Eleganter BONFINIUS *Tihony² inquit, chersonesus³ et peninsula est, quam optima piscium copia, coelique benignitas nimis fortunatam, et longe fortunatiorem celeberrimum templum, ab Andrea rege conditum effecit.*^{c)} Neque dubitandum est regem hunc *Tihono* gavismus fuisse, quippe et illic sepultum tradunt historiae.⁴ *Sepultus est,*⁵ inquit THURÓCZY^{d)} *in monasterio Sancti Aniani Confessoris, quod idem rex construxit in Tihon⁶ iuxta lacum Balaton.* Altius reponit, et arcis, et monasterii originem nuperus scriptor,ⁱ [p. 64.] neque dubitat *Sancto Stephano*, si non molis eius exordia, eius tamen condendae facultatem adtribuere, fretus vetustis quibusdam documentis, quae si exprompsisset, pedibus in eandem sententiam lubentes concederemus. Hodieque montis Pannoniae⁷ *Archi-Abbatiae* accensetur, licet per proprium quoque eiusdem ordinis *Abbatem Sancti Aniani Episcopi et Confessoris de Tihan* semper administrari soleat. Rebus ob Turcarum viciniam adhuc trepidis praesidio militari locum dabat, ideoque sumptu etiam publico molem sustentatam, subindeque instauratam frequentes comitiorum sanctiones loquuntur. Arx tamen modica est, et vix centum praesidiariis accipiendis idonea, habitatu tamen non iniucunda futura, quippe quae hinc continentem, illinc aequora lacus, amoeno obtutu latissime despiciat.

ditionis Benedictinorum.

IV. Arx CSOBÁNTZ

Arx *Csobáncz* ad eiusdem lacus *Balatonis* littus, haud procul ab arce *Tihan* posita est, loco alto et praecipiti, hilari tamen, et montium, [p. 65.] quos lacus hic adluit, ferme principe. Petra est undique abscissa, et ab imo in summum usque cacumen aequabili ferme latere adsurgens. Radices eius nemora vestiunt, silvescentibus passim vineis interstincta. Inde cacumen arcem tenet, tam arduo situ, ut ab imbelli sexu iactis in subeuntes lapidibus, et aqua fervente hostis olim abactus sit. Puteo caret, cuius vice cisternam habet, insigni opere factam, et tanta aquae pluvialis mole oppletam, quae multorum annorum usui sufficere posse videatur. Multis bellis inclaruit, atque inprimis ultimo *Rákócziano*, quippe quam fortissimi ducis *Craützii* indigna caedes nobilitavit. Et multo sane, cum temporis, tum militis impendio opus fuit, dum *Rákóczianis* arcem strenue defensantibus,⁸ extorqueretur. Olim ad familiam *Gyulafianam* adtinuit, iure utrumque

Arcis situs.

a.) Chron. Hung. P. II. Cap. XLII. fol. 48. ⁱⁱ

b.) Epit. rerum Hung. indic. x. f. 227. ⁱⁱⁱ

c.) Bonfi. Lib. I. dec. I. f. 24. ^{iv}

d.) l. c. cap. XLIV. f. 51. v. 36. ⁹

¹ RANZANUS 1600. p. 227. *Tihonem* (error typogr.) ² BONFINI 1581. p. 24. *Tihan* ³ sic; rectius *cherronesus* sive *chersonesus* ⁴ corr. ex *hystoriae* ⁵ THURÓCZY 1600. p. 51. add. *autem* ⁶ THURÓCZY 1600. l. c. *Tihon* ⁷ corr. ex *Pannoniae* ⁸ corr. ex *deffensantibus* ⁹ corr. ex 30. sec. THURÓCZY 1600. p. 51. v. 36.

ⁱ *Quis ille „nuperus scriptor” fuerit, non constat.*

ⁱⁱ *Vide THURÓCZY 1600. p. 48.*

ⁱⁱⁱ *Vide RANZANUS 1600. p. 227.*

^{iv} *Vide BONFINI 1581. p. 24.*

sexum aequaliter respiciente, unde iure uxoreo cum omnibus appertinentiis familiae quoque *Szarkaianae* obtigit, ast fatalitate temporum depauperatis successoribus *Eszterhazii* Principis ditioni adscripta est.ⁱ [p. 66.]

V. *Arx* SZEGLIGET

Arcis situs: *Arx Szegliget* uno a *Csobáncz* milliari eodem lacus margine monti suppari insedit. Ima tenent agri, ultra vineae adsurgunt; hinc, et illinc virent silvae, et querceta,¹ quae in *Balatone* navigantibus laetissimum praebent adspectum. Hungaricum certe nomen a saltuosis nemoribus accepit, ut sit latine angulus, seu recessus nemorosus. Coniicias hinc de loci mira amoenitate, cum a fronte quidem *Balatonem*, reliquo circumsitu saltus prospiciat, varie sese adtollentibus monticulis, dum in iuga surrigantur. Pertinet ad familiam *Lengyel*, a qua pro modo possessionis ornatur, commode satis, si non splendide, iisdem publica regni sanctione a *Valentino* quodam *Magyar* <reddita>.^{2 *)} [p. 67.]

ditio
Lengyeliana.

VI. *Arx* ALSÓ-LENDVA

Arcis situs. Remotior paullo a lacu arx est, quam Hungari *also Lendva* nominant, ob discrimen alterius, quam *Felső Lendva* vocarunt. In his quaerit Olimacum LAZIUS^{*)} nec obscuro scrutinio, si *Lendva Limbach* Germanis significet. Quidquid huius sit arx ad antiquitatem referri³ potest, haud mala coniectura loci Romanorum coloniae idonei. Pertinuit olim ad *Bánffios*, quibus desinentibus regum munificentia *Paullo* Principi *Eszterhazio*, adtributa est, in cuius haeredum potestate hodie quoque est. Oppidum eius incolunt Hungari, et licet Slavoniae vicini, Hungarica tamen lingua utentes. Agrum habet fertilem, sed tenuiorem paulo, quam qui lacu *Balatone* adluitur, interea dominium ab arce nominatum maximorum reddituum, vicis quippe [--],ⁱⁱ oppidis et allodiis [--]ⁱⁱⁱ constans. [p. 68.]

^{*)} Legas in anni MDLXIII. decreto, articulo LV.^{iv}

^{*)} Comment. Reip. Rom. Lib. XII. Sect. 4 III. cap. 3.^v

¹ corr. ex *quaerceta* ² *reddita* add. a nobis ³ corr. ex *refferri* ⁴ corr. ex *Sent. sec. LAZIUS* 1551.

ⁱ *Quae hic per litteras a nobis spatiis maioribus inter se positas expressa sunt, a Francisco Szarka inserta esse suspicor; quod non solum ex eo, quod de sua ipsius familia hic agatur, coniectari licet, sed etiam ex verbis a stylo Belii subtiliore plane abhorrentibus (ast, appertinentiis, depauperatis, fatalitate). Ceteroquin, quae de familia sua Szarka scribit, vera esse videntur. Cf. NAGY 1857–1865. XII. p. 315. (ubi nomen familiae „Zarka” scribitur.) De additionibus copistae Szarka vide etiam notas nostras i. in p. 472, et ii. in p. 477.*

ⁱⁱ *Hic copista ex industria spatium reliquit, fortasse quia ex quot vicis dominium istud constaret, ob aliquam causam legere non potuisset.*

ⁱⁱⁱ *Hic etiam spatium aliquid a copista relictum. Vide notam priorem.*

^{iv} *Quae in hac nota leguntur, in textu fuerant posita in fine sententiae „Pertinet...”; cum autem istiusmodi citationes semper in notis a Belio posita, etiam nos in notam ea reiecimus.*

^v *Vide LAZIUS* 1551. p. 1145.

VII. *Arx* NEMPHTI ALIAS LENTHI

Ab arce *Alsó Lendva* ad orientem uno milliari arx *Lenti*, antiquis *Nemphti* vocata disiungitur ad idem dominium adtinens, et intra paludes sita in planitie, quam et fluvius *Kerka* alluit. Inerat eidem praesidium, donec *Canisam* Turcae tenebant. Oppidum eiusdem nominis incolunt Hungari, eiusdem cum *Lendvensibus* ingenii.

*Arx Nemphti
alias Lenthii.*¹

VIII. *Arx* FENÉK-VÁR

Ultra arcem *Szegligeth*, loco ad lacum depresso, et plano rudera visuntur, castris cuiusdam, si fundamenta aestimes, olim munitissimi. Formam habet quadranguli, amplitudine, quantam quadrantis horae transitus definiat.² Hinc, et illinc visuntur sa[p. 69.]xa, et ruinae nobilissimarum aedium; laterculi coctiles, quibus muri instructi erant, latiores sunt paullo hodiernis, magisque rubent, quam qui iam coquuntur. Totum loci spatium ambiunt valla, et aggeres fossis praecincti. Hungari vocant *Fenek vár*, quod fundum significat. At enim Romanam fuisse urbem non forma modo, sed nummi quoque Imperatorum Romanorum crebro illic occurrentes subinnuunt. Nomen eius genuinum in tantis tenebris haud licet indagare; si calculus³ *Antonini*, quo XXX mille passus inter *Sabariam*, et *Mogentianam* numeravit, stare possit, possibile *Mogentianam* heic stetisse. Vix enim sex milliariibus distant rudera arcis a ruinis *Sabariae*, ex quibus *Sárvár* conditum diximus.⁴

Arx Fenék-vár.

IX. *Arx*⁴ EGRERSZEG

Egerszeginum aliis *Szaladinum* a *Szala* fluvio, cui adiacet, dicitur. Melius olim instructum fuit, muris, et turribus seu [p. 70.] areolis rotundis civitatem ambientibus, sed tam frequens Turcarum, qui superiori saeculo Hungariam inundaverant, eluvies, non potuit relinquere intaminatam. Itaque disiectis oppidi muris, aedes utcunque instructae cultiores tenent Hungaros. Conventus huius comitatus heic institui solent singulis vicibus, quo et *Csáktornyenses* coeunt semper, cum ab antiquissimo tempore pertineat ad comitatum *Szaladiensem*. Dum adhuc Mars Turcicus fureret, inter insigniora huius regionis munimenta⁵ deputabatur. Hinc muniendi eius cura publice indicta. Et ita omnino oportuit, ut publicus hostis a clade publica arceri posset. Non tamen defuerunt, qui istiusmodi curas haud sine peculatus culpa interverterent. Loquitur⁶ id anni MDCLXII. decretum. Quia vero est oppidum Episcopatus *Veszprimiensi* subiectum, frequentes habet mercatus, et ex regionis habitu celebres. Isti fere sunt, qui haberi con[p. 71.]sueverunt, Calendis Ianuarii, die *Valentini*, *Palmarum*, *Philippi Iacobi*, *Viti*, *Egydii*, et *S. Andreae*. Si ex Hungarico nomine locum metiaris, suspectus erit, angulum enim, seu secessum alni significat, quod tamen aliter est.

Arx Egerszeg.

¹ Haec nota marginalis add. a nobis, sicut etiam omnes aliae apud arces et oppida reliqua in hac sectione.

² corr. ex *definiat* ³ corr. ex *calculos* ⁴ add. a nobis ⁵ corr. ex *monumenta* ⁶ corr. ex *loquit*

¹ *Hoc quidem scribit Belius de Sárváro in Notitia Com. Castriferrei. Vide in hoc tomo p. 408.*

X. *Arx SÜMEGH*

Arx Sümegh. A lacu *Balatonis* duobus milliaribus remota est, in pulcherrimo, et ab aliis distincto monte. Per diversos *Episcopos Veszprémienses*, ad quorum iura pertinet, est aedificata, vetustate tamen fuit collapsa, quae liberalitate *Paulli* quondam *Szécsenyi Episcopi Veszprimiensis* ex ruinis surrexit, ac per certos haidones mercede episcopali conductos custodiebatur, donec elapso¹ tumultu *Rákocziano* fraude tumultuantium intercepta fuisset, qui eandem praesidio firmo tenebant, donec gloriosis armis Caesareis recepta praesidio Caesareo muniretur, quod eandem per decem, vel duodecim annos insedisset. [p. 72.] Qua evacuata munitio ibidem reperta ad fortalitium *Iaurinense* translata est. Fontibus quidem vivis caret, habet² verum cisternas duas tanta pluvialis aquae copia repletas, quae per multos annos usui esse possit. Modo quidem vacua est, et non parum splendoris remisit ex eo, quod per militares inhabitata fuerit, non multum curae episcopis³ pro reparatione eiusdem impendentibus.⁴ Oppidum infra arcem est muro cinctum, in quo cernere licet residentiam episcopalem, commode aedificatam. Est et Monasterium PP. Franciscanorum, cum aede sacra, et miraculosa Virginis Deiparae icone, sacris peregrinationibus celebre. Incolae eius sunt Hungari, neque alia lingua, quam eadem utuntur. Habet promontorium vinum perenne, aetatis patiens, non id quidem ita copiosum, ut mercatibus, sed ut domesticis usibus sufficiat. Ager arenosus, neque adeo fertilis oppido obtigit.

XI. *Oppidum*⁵ LÖVÖ

Oppidum Lövö.

Oppidum hoc praeterfluens *Szala* fluvius [p. 73.] tam sociali adluit nexu, ut communicato proprii nominis vocabulo, ad discernendum locum, qui *Soproniensi* subiacet comitatu, *Szala Lövö* usurpandum vulgo indulgeat. Situm ab ortu eiusdem fluminis duobus *Egerszeghinum* versus milliaribus, eo iucundiori loco, quod in septentrionem silvis, in meridiem vero, ultra *Szalae* defluxum, perpetuo montium, vitibus, et arborum fructiferarum frequentia luxuriantium iugo ambitus eius designetur. Cui opportunitas loci tantum decus conciliavit, ut inter loca praesidiaria fortalitio Turcarum *Canisiensi* opposita accenseri superiori aetate meruerit, quippe, castellum e latere cocto structum, et fossa aquis tumente cinctum exhibens, accolae ab iniuriis hostium opportune defendit.⁶ Non desinebat enim continuare posterior aetas, antiquitatis gloriam, quam insculpta marmori *Romuli* et *Remi* effigies, variaeque Romanorum heroum⁷ inscriptiones, evulsa item in dies rusticano vomere diversorum Imperatorum numismata hodieque testatum faciunt. Quibus indubiae vetustatis monumentis, si adieceris [p. 74.] plateae quoque partem lapidibus saxeis constructam, et in plerisque incolarum hortis, pariter et agris, ad modum fundamentorum posita subterranea molimina, tamquam haud ignobilia aviti splendoris argumenta, sine dubio huic etiam oppido, temporum vicissitudine non nihil demptum esse facile credideris. Amissa iam praesidiarii gloria, incolatu suo haud frequenti vico

¹ malim *exorto* ² add. a nobis ³ corr. ex *episcopi* ⁴ corr. ex *impedentes* ⁵ add. a nobis ⁶ corr. ex *deffendit* ⁷ corr. ex *haeroum*

comparabile est mediocri, unico fortunae variantis beneficio gaudens, quod in Hungariae solo constitutum a civibus colatur Hungaris Dominio [---]ⁱ parentibus.

XII. *Oppidum*¹ KESZTHELY

Keszthely mediocre oppidum est, ad radices montis *Sárkány-hegye* in margine lacus *Balaton*, haud longe a rudibus *Fenek-vár* situm. In editiore eius situ monasterium visitur PP. Franciscanorum, quod ex ruinis dicti castris exstructum² per *Stephanum* Vaivodam Transilvaniae, cuius corpus ibidem sepultum est, uti ex inscripti[p. 75.]one in marmore supra cryptam existente liquet. Oppidum ipsum frequens est, neque plane nullarum opportunitatum. Cui praeter uberem cultum vineaticum, et agricolationem bene respondentem, nundinae non incelebres impetratae, inductae sunt. Haereditarium hoc olim *Pethöianum* paret ditioni hodie lineae *Christophoro Festeticsianae* tam amoenitate structurae castelli, aliorumque aedificiorum, luxuriantium item hortorum delictis, iucunda, maritimamque totaliter imitante per *Balatonem* navigatione, venatu, ac piscatione, cunctis denique peritia *Festeticsiana* sic accomodatis, ut maximorum quoque spectatorum animos allicere, et exhilarare valeant.ⁱⁱ

Oppidum
Keszthely.

XIII. *Oppidum*³ TAPOLCZA

Tapolcza nomen Slavicum est, ex *Teplicze*, hoc est thermae subnatum. Fontis enim sulphurosi, qui isthic scaturit aquae, igne concalectae balneis sunt accomodatissimae. Itaque multis crebro confluentibus sanitati sunt. Alioquin oppidum se habet mediocriter; temporibus belli Turcici, dum hinc *Alba*, illinc *Canisa* oppugnarentur, vallibus, ob incursiones crebro commeantium militum, septum fuit, aggeribusque communitum, cuius vestigia adhuc conspiciuntur. Ditionis est Episcopi *Veszprimiensis*, ultimo tumultu *Rákocziano* desolatum. Antiquitus spectabat ad *Prioratum Chartusianorum Lövöldiensem*. Post cladem *Mohátsianam* everso per furorem Ottomanicum conventu, adplicatum est praedicto episcopatu, loco bonorum, quae circa *Budam* possidebat.

Oppidum
Tapolcza.

¹ add. a nobis ² corr. ex *extractum* ³ add. a nobis

ⁱ *Etiam hic spatii aliquot a copista relictum, sive quod nomen familiae, quae oppidum possideret, etiam in ms. originali Beliano defuisset, sive quod eo nomine, quod in ms. Beliano reperisset, deleto, quatenam familia in aetate sua oppidum haberet, denotare omisisset.*

ⁱⁱ *Quae hic per litteras spatiis maioribus inter se positae a nobis notatae sunt, a copista Francisco Szarka textui esse inserta, non est, cur dubitemus; praeterquam enim, quod de Christophoro Festetics (1696–1768) tamquam mortuo scribit (nemo enim nisi qui mortuus est habet „lineam”, id est, heredes), verba sane etiam hic occurrere videre possis, quae stylo Beliano valde repugnant (totaliter, exhilarare). De additionibus copistae Szarka vide etiam notas nostras i. in p. 472, et i. in p. 474.*

XIV. *Oppidum*¹ SZENT GRÓTH

Oppidum
Szent Gróth:
Túrje.

Szent Grót oppidum ad *Szalam* rivum olim probe communitum in praesidiis limitaneis censebatur, sed crebris bellorum conversionibus adtritum hodie vix umbram pristini floris retinet. Antiquitus perti[p. 77.]nebat ad familiam *Hagymássi*, hodie autem a familia Comitum *Batthyáni* possidetur. Ab hoc uno milliari distat oppidum *Túrje*, Praepositura Praemonstratensium insigne, cuius collatio competit domui *Batthyánianae*.² ⁱ

XV. *Arx*³ KEMEND

Arx Kemend.

Fuit arx olim familiae *Pethoianae* haereditaria, ast nunc eodem iure cum ditionibus ad eam pertinentibus lineae *Christophoro Festeticianae*,ⁱⁱ ad orientem uno milliari distans ab *Egerszegh*, in edito monte sita, in anno MDCCII. iussu regis diruta.⁴

XVI. *Oppidum*⁵ LÉGRÁDUM

Oppidum
Légrádum.

Oppidum olim celebre munimentum ad *Murae*, et *Dravi* confluentes, quapropter crebris exundationibus obnoxium. Multum [p. 78.] olim profuit ad fines Hungariae tutandos, tametsi adfirmet ISTVÁNFFIUS, haidones latrociniorum latebras heic quaesivisse.ⁱⁱⁱ Nunc amisso flore priori oppidum est, haud ineptum, vitae tamen agrestis,⁶ et vineaticae. Insigniores vinearum colles aedes sacrae ornant, quarum altera *D. Volfango*,⁷ *omnibus SS.* altera, tertia *S. Georgio* dicata est. Hinc in sacris tabulis loco a *S. Georgio in aquis* nomen, eo quod sub ara summa perennis, idemque limpidissimus fonticulus ubertim saliat, et si necesse est, sitim depellat. Cum hostes circum degerent, praesidium habuit strenuorum militum, praemuniebaturque tunc operis regni, quas vocant, gratuitis: id quod publica comitorum decreta passim loquuntur. Ceterum⁸ oppidum hoc paret ditioni [---].^{iv}

XVI. *Oppidum*⁹ STRIDONIA

*Oppidum*¹⁰
Stridonia.

Est et aliquod oppidum in *Murae* pen[p. 79.]insula vili quidem aedium forma, sed antiquitate ob patriam *Divi Hieronymi*¹¹ celebre. Ita namque sentiunt non pauci Sanctum Patrem hic natales suos vidisse, tametsi non desint, qui in mediterraneis *Liburniae*

¹ add. a nobis ² corr. ex *Batthyániánae* ³ add. a nobis ⁴ corr. ex *dirruta* ⁵ add. a nobis ⁶ corr. ex *agrestis*
⁷ corr. ex *Volfango* ⁸ corr. ex *caeterum* ⁹ add. a nobis ¹⁰ add. a nobis ¹¹ corr. ex *Hieronimi*

ⁱ *Haud scio an etiam haec de collatione praepositurae a copista Francisco Szarka textui inserta sint.*

ⁱⁱ *Quae hic per litteras spatiis maioribus inter se positas discriminata leguntur, a Francisco Szarka inserta esse verisimile est. Vide notam nostram ii. in p. priore.*

ⁱⁱⁱ *Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 762. „...nuperrimeque cum iis (sc. Haidonibus), qui Legradi ad Murae et Dravi confluentem latebras suas habent...”*

^{iv} *Nomen familiae possidentis deest. Vide etiam notam nostram i. in p. priore.*

patriam eius collocent. Ipse HIERONYMUS¹ de se:ⁱ *Hieronimus*² inquit, *Patre Eusebio Stridonis natus oppido, quod a Gothis eversum, Dalmatiae quondam Pannoniaeque*³ *confinium fuit. Quidquid huius sit, Stridonia nostra intra Muram, et Dravum flumina sita, cum promontoriis vini generosi feracissimis familiae comitum ab Althán ditioni adscripta est.*ⁱⁱ [p. 91.]

MEMBRUM II.

DE

Processu peninsulae Muraköz

*PROOEMIUM*⁴

Regio est interamnana, quam hinc *Mura*, illinc *Dravus*, amnes validi incingunt, ut adeo peninsulam iure possis vocare. Laxo ab occidente spatio est, quod in orientem pone flumina decurrens profundius magis, magisque coarctatur, dum ad confluentem utriusque fluvii desinat. Nihil ora hac seu amoenius, seu fertilius toto hoc comitatu repereris; incolae plerique omnes Croatae sunt, sacra professi Romano Catholica, ceteroquin⁵ gentilitii moris tenacissimi. Vestis vulgo alba est, e crassioris lanae panno ad modum Hungaricum facta. Vix est, qui in rusticis alterius coloris veste amiciatur. Feminae, ritu fere Turcico, dum in publicum prodeunt, capita obnubunt, [p. 92.] hieme⁶ genus vestis indutae, quod Turcico vocabulo *Kaftán* adpellant. Mirantur peregrini templorum per vicos solidi alioquin operis parietes, ut ab imbrium iniuriis defensarent,⁷ tabulatis integere incolas: compendium facere volentes sumtuum, cum parabilius sit asseribus vestire parietes, quam derasas incrustationes opere calcario instaurare. Cruces cum Servatoris simulacro, et frequentiores per viarum deverticula ponunt, et solito altiores, ut enim queant conspici. Ceterum⁸ gens est laboris et tributorum patiens, et ultra rusticitatem affabilis. Colunt aediculas more suo factas, quas intus furnis, vigente bruma, calefaciunt, sed quibus nulli sunt camini, fumum fenestrellis emittentibus. Quae aedificandi ratio tam se adprobavit omnibus, ut raros totis vicis caminos queas observare, nisi quem forte aut parochi, aut nobilium virorum aedes porrigunt. Est vero *Muraköz* oppidorum⁹ et vicorum dives regio, digna, quam curati describamus. [p. 93.]

¹ corr. ex *Hieronimus* ² corr. ex *Hieronimus* ³ corr. ex *Pannoniaeque* ⁴ corr. ex *Proemium* ⁵ corr. ex *caeteroquin* ⁶ corr. ex *hyeme* ⁷ corr. ex *deffensarent* ⁸ corr. ex *caeterum* ⁹ corr. ex *opidorum*

ⁱ Cf. *Hieronym. De viris illustribus CXXXV.*

ⁱⁱ *In scheda posterius manuscripto inserta haec leguntur: „Pro memoria. Obsequentissime rogantur Domini Revisores, ut non haec modo castra usque nostrum XVII. idcirco vacuum relictum, sed et alia in quibuscunque processibus mihi ignota oppida, castella pro situum ratione, et varietate addere, et continuare, quidque in iis memoratu dignum, et cuius pareant ditioni adnectere dignentur, vacuitatibus pro eo suffectoris usque fol. 85.” Non est dubium, quin Belius haec ad revisores comitatenses scripserit, in scheda manuscripto originali posterius inserta. Quam schedam, uti fuerat, et quae ibi continentur, fideliter Szarka transcripsit. Paginae autem 80–90. vacuae sunt; additionibus enim comitatensium in transmittendo ob negligentiam officialium postarum deperditis haud quidquam de oppidis castellisque reliquis Belius denotare potuit. Vide etiam descriptionem ms. b, et C in praefatione nostra.*

SECTIO I.

DE

*Oppidis Peninsulae Muraköz*PROOEMIUM¹

Sex sunt oppida, quibus *Muraköz* excolitur: horum est cum insigni arce *Csáktornya*: quippe peninsulae totius caput. Postea sunt *Legradum* (vide paginarum 77, 78),ⁱ *Kotori*, *Prilogh*, et *Poturna*. Dicemus de singulis de situ, et origine eorum informati, aut pro adiectione revisoribus spatia² relicturi.

I. *Oppidum Csáktornya*S Y N O P S I Sⁱⁱ

Csáktornya nomen, et origo: donatur a Ludovico I. *Transilvaniae Vayvodae Stephano*: a loci splendore, et mirifico adparatu insignis locus. §. I.

Foedatur Zriniano scelere: Situs amoenitas a *Tollio* descripta: laus vini *Luttenbergensis* §. II.

Coniuratio Petri Zrinii cum Frangepano, et Nadasdio §. III.

Emortualis Zriniorum crypta in caenobio S. Helenae: conditorum illic recensio: *Capitis*

Nicolai huc illati pompa funebris: quid cum trunco actum? V. *Nicolai filii huc illati*: *Nicolai alterius ab apro concepti funus* §. IV.

Epitaphium Zrinii: *epicedion eiusdem* §. V.

Csáktornya heri: donatur a *Caesare C. Michaeli Althán*: eius habitus hodiernus §. VI.

Arcis ditio: *agri qualitas* §. VII.

Oppidum Csáktornya quomodo in se comparatum §VIII.

§. I.³

Csáktornya nomen, et origo:

Csáktornya munimentum olim celebre ab inclyta *Csákiorum* gente originem, iuxta et nomen accepit. Nam Latinis quidem *Csákii* turrim vocabulum significat, familiae inter Hungaros facile antiquissima. Neque arx ipsa nupera est. *LADISLAUS THUROCZI* annum [p. 94.] *MCCLI*. designat,ⁱⁱⁱ quo aut poni coepta est, aut certe consummata. A *LUDOVICO I. Stephano Vayvodae Transilvaniae*, ob rem apud *Neapolitanos* fortiter

¹ corr. ex *Proemium* ² corr. ex *spacia* ³ §. I. add. a nobis

ⁱ *Copista*, in quota pagina huius ipsius manuscriptorum *D* descriptio arcis *Légrád* inveniatur, designavit; numeris paginarum, si fuissent in manuscriptorum originali, certe commutatis.

ⁱⁱ *Synopsis* concinnata est a nobis sec. notis marginalibus.

ⁱⁱⁱ Vide *TURÓCZI* 1729. p. 16.

gestam, donatam fuisse, M. THUROZCIUS^{a)} auctor est: commemoratis enim Stephani praeclaris facinoribus, addit: *sicut haec, et alia quam plura gesta sua, et servitia, etiam^{b)} privilegio ipsius regis super donatione castrorum Osztrogo¹ et Csáktornya² vocatorum inter fluvios Drava, et Mura existentium in remunerationem praemissorum³ sibi concessio plenius continentur. Splendorem eius quo primis temporibus superbiit, descripsit TOLLIVS.^{c)} Erat inquit Palatium Csáktornense⁴ valde splendidum, et amplum, egregie contra Turcorum⁵ vim munitum, circumdatum ferme ex omni parte palude, quae cuniculos arceret. Unum lat[us tan[p. 95.]tum, quod pagum prospectat, solido solo innititur, eo firmiori opere praecinctum. Mirabamur in tanta circumiectarum nationum barbarie cultissimas aedes, lectissimam⁶ familiam, ditissimam supellectilem, et summum ubique nitorem. Suspensae erant in porticibus exuviae Turcarum, arcus, pharetrae, mallei, clypei, reliquaque⁷ id genus arma, quorum tamen splendorem fulgor acinacum Damascenorum superabat. Erant in iis, quorum capula, auro, argentoque erant ornata: quorundam vaginae insertis gemmis illustres oculorum acies⁸ perstringebant. Videre erat⁹ in atriis suspensa vexilla, quae ex Turcis capta, multoque sanguine foedata, non incruentam, neque imbellem victoriam denotabant. Monstrabantur ibidem tabulae, in quibus res fortiter a Comite Zrinio¹⁰ gestae, depictae erant. Unius memini, in qua respiciens caput Turcae praecidit, qui praehenso¹¹ a tergo sagulo elata dextra mortem minabatur. Fuerat hoc primum iuveni militiae rudimentum: ex hoc disce reliqua.¹² Tertio, quartoque, ex quo veneramus, die de[p. 96.]ducti sumus in Bibliothecam, quam insignem et omni librorum genere¹³ refertam habebat: inde in armamentarium, quod ultra, quam credi potest, aeneis tormentis, bombardis, hastis, acinacibus, aliisque armorum generibus instruxerat. Accedit¹⁴ huic humanitati amplissimum auctarium, cimeliotheca¹⁵ aperta, in qua praeter alia, haud spernenda numismatum antiquorum copia. Erat in iis Alexander M. ex auro, et aere, erant Othones argentei, Vitellius, Ovidius, Horatius, Pescennius Niger,¹⁶ multique alii, quorum nummi rariores ex aere. Erant effigies Regum, principum,¹⁷ clarorumque virorum minuta¹⁸ orbiculari forma, torno, ut suspicor elaboratae. Monstrabantur mihi prae caeteris effigies M.¹⁹ Lutheri,*

donatur a Ludovico I. Transilvaniae Vaivodae Stephano:

a loci splendore, et mirifico adparatu insignis locus.

a.) Chronico Hung. Parte III. cap. XIV. p. 99.¹

b.) Utinam argumentum hinc caperent cives nostri, ii potissimum, quibus gentis vetustas contigit, quantum ad historiam²⁰ sive confirmandam, sive illustrandam, diplomata, sive privilegiorum tabulae faciant: procliviores credo essent ad excutienda scrinia, quae nunquam alias adeunt, nisi eis de latifundiis, et horum finibus lis intentetur. Equidem in ea sum sententia, Historiam²¹ Hungaricam non posse redintegrari expeditius, quam protractis ex²² situ, et squalore²³ diplomatibus,²⁴ adnotatisque quam sollicitissime, eorum de rege, et patria meritis, quorum in gratiam diplomata sunt perscripta. Brevi aliam Historia²⁵ Hungariae faciem haberet.

c.) Epist. Itineraria VI. p. 240. sqq.

¹ THURÓCZY 1600. p. 99. *Oztrigo* ² THURÓCZY 1600. l. c. *Chakthornya* ³ corr. ex *promissorum* sec. THURÓCZY 1600. l. c. ⁴ *palatium Csáktornense* TOLLIVS 1714. p. 240. *id* ⁵ TOLLIVS 1714. l. c. *Turcarum* ⁶ TOLLIVS 1714. l. c. *lectam* ⁷ TOLLIVS 1714. p. 241. *aliaque* ⁸ TOLLIVS 1714. l. c. *aciem* ⁹ TOLLIVS 1714. l. c. *licebat* ¹⁰ add. a Belio, cf. TOLLIVS 1714. l. c. ¹¹ TOLLIVS 1714. l. c. *prehenso* ¹² *ex hoc disce reliqua* TOLLIVS 1714. l. c. *ex uno disce caetera* ¹³ TOLLIVS 1714. l. c. *copia* ¹⁴ TOLLIVS 1714. l. c. *accessit* ¹⁵ corr. ex *cimelcotheca* ¹⁶ *Ovidius... Niger* TOLLIVS 1714. l. c. *Pescennius Niger, Horatius, Ovidius* ¹⁷ add. sec. TOLLIVS 1714. l. c. ¹⁸ TOLLIVS 1714. l. c. add. *et* ¹⁹ TOLLIVS 1714. l. c. *Martini* ²⁰ corr. ex *hystoriam* ²¹ corr. ex *hystoriam* ²² add. a nobis ²³ corr. ex *squallore* ²⁴ corr. ex *dipplomatibus* ²⁵ corr. ex *hystoria*

¹ Vide THURÓCZY 1600. p. 99.

et uxoris Catharinae perquam elegantes. Inde digressi in hortos Comitum perreximus,¹ quorum nitorem, elegantiamque verbis exprimere non possum. Assequeris tu fortasse² cogitatione,³ dum veteres Alcinoi hortos tibi ob oculos proponis. Longum foret omnes loci elegantias ex TOLLII commentariis huc adscribere. Istud fidem lectori fecerit, non ita [p. 97.] barbaros iam tum Hungaros fuisse, ut id videtur exteris. Nunc inscriptionem dabimus, quam ibidem notavit TOLLIIUS.ⁱ

P. CORNELIUS
CLAVA FORIS⁴
TF⁵ ANN. XXV.
CLAUDIA P. F.
DACUMENA
ANN. XXXV.
FAVENTIA⁶ ERES
F. ACI.⁷ CURA

§. II.

Foedatur
Zriniano
scelere:

Situs amoenitas a Tollio
descripta:
laus vini Luttenbergensis.

Atque haec tunc fuit gloria, quam retinuit Zeriniis florentibus, sed horum gente suo collapsa scelere, *Csáktornyae* nostrae facies simul commutata⁸ est. Alioquin regione, quam insedit, nihil sive amoenius dici potest, sive fertilius. Iterum verba sunt TOLLII:ⁱⁱ *Omnis haec regio cumprimis foecunda, et omnis frumenti, optimique vini feracissima est; videntur⁹ Ceres, et Bacchus¹⁰ certasse, [p. 98.] uter hanc oram in tutelam¹¹ reciperet. Excellit inter vina Luttenbergense,¹² cuius cum sapor quovis melle dulcior sit, qua illud in re Hispanicis^{13 14} cedere debeat, nescire me profiteor. Celebre et in Croatia, et in Austria, alibique Hungaricum vinum est, quod ab adiacente Tokaio nomen accepit;¹⁵ verum mea quidem sententia hoc fortius et ad inebriandos, illud suavius, et ad recreandos homines provenire dicendum est. Tantopere se TOLLIO vinum *Luttenbergense* probaverat, cum anno MDCLX.¹⁶ mense Iulio hic versaretur. Sita autem est arx duo milliaria cis confluentes *Murae*, et *Dravi*, distatque Graecio XXVI milliariibus, *Canisa* vero IV.*

¹ corr. ex *pereximus* ² TOLLIIUS 1714. l. c. *fortassis* ³ add. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ⁴ *CLAVA FORIS* TOLLIIUS 1714. p. 244. *CLAVAFORIS* ⁵ TOLLIIUS 1714. l. c. *T. F.* ⁶ TOLLIIUS 1714. l. c. *FAVENTINA* ⁷ *F. ACI* TOLLIIUS 1714. l. c. *FACI.* ⁸ corr. ex *comutata* ⁹ TOLLIIUS 1714. p. 240. *videnturque* ¹⁰ corr. ex *Bacchus* ¹¹ TOLLIIUS 1714. l. c. add. *suam* ¹² TOLLIIUS 1714. l. c. *Luttenbergense* ¹³ corr. ex *Hispanicis* ¹⁴ TOLLIIUS 1714. l. c. add. *vinis* ¹⁵ *nomen accepit* TOLLIIUS 1714. l. c. *cognomen accipit* ¹⁶ corr. ex *MDLX*

ⁱ Vide TOLLIIUS 1714. p. 244.

ⁱⁱ Vide TOLLIIUS 1714. p. 240.

§. III.

Infamem locum *Petri Zrinii* cum *Frangepano*, et *Nadasdio* coniuratio fecit. Posteaquam enim res in nervum erupisset, huc se tanquam sponte perituri, *Zrinius*, et *Frangepani* coniecerant. Qua sane re procurata arci obsidio fuit.^{d.)} WAGNERUS² ita rem commemorat:ⁱ *Profligatus*³ ante *Zrinius*, quam in acie consisteret, cum rebus suis exitum nullum videret, *Csáktornyam*⁴ *invalidam arcem, maleque instructam*,⁵ [p. 99.] cum duobus *Morlachorum millibus*, cum *Frangepanio*,⁶ *malo suo fato se includit*, et post pauca: *acriter arcem Spankavius verberat; nec sustineri diu obsidionem posse liquebat*; atque iterum: *Spánkávius*⁷ *nusquam intermissa oppugnatione stratis late ruinis assultum parabat. Nec Morlachis*⁸ *animus aut fides, in ultimum periculum, metusque erat comiti, ne e propugnatoribus proditores fierent. Desperata defensione*,⁹ *intempesta nocte per aversam arcis portam se Zrinius et Frangepanius*¹⁰ *eiiciunt, dilapsis item praesidiariis. Nefando hoc casu arx celebritatem amisit.*¹¹ Alioquin, hodieque ita munita est, ut innocentibus perfugio esse possit. Quid enim firmum satis, tutumque perduellibus esse queat?

Coniuratio Petri Zrinii cum Frangepano, et Nadasdio:¹

§. IV.

In proxima ad *Csaka tornyam* silva,¹² caenobium visitur *S. Helenae*, incerto auctore^{e.)} dedicatum, et ab ordine fratrum Eremitarum *S. Paulli* primi¹³ Eremitae, cultum: eo cum primis memorandum, quod genti *Zriniana*, dum adhuc fide intaminata in regem floureret, habuerit sepulchra. [p. 100.] Sacellum est *S. Antonio Paduano* sacrum dextro sanctuarii latere, ita coaedificatum,¹⁴ ut gradibus octo, in altum subiri debeat. Totum illud marmore instructum est laevigato, neque ullis, seu anathematibus,¹⁵ seu epitaphiis distinctum. Subtus crypta est emortualis, quae gradibus, per quos ascenditur dimotis, adiri consueverat. †Ex coenobio nec religio† Eruditorum non nemo^{f.)} nobis *Zriniorum* isthic conditorum catalogum procuravit. Et primo quidem *Nicolai Zrinii Szigethi* propugnatoris caput anno MDLXVI. illatum, atque ingenti aeneae tumbae, quam leones quatuor sustentant, repositum est: quocum antea exuviae uxoris *Nicolai, Catharinae Frangepanii*,

Emortualis Zriniorum crypta in caenobio S. Helenae:

conditorum illic recensio:

d.) Hist.¹⁶ Leopol. M. lib. III. p. 244.ⁱⁱ

e.) Vid. Annal. Eremi Coenobiticorum Lib. II. Cap. 3. p. 79. fine et p. 80. extrema.ⁱⁱⁱ

f.) Est is Gabriel¹⁷ Kolinowitsch, quem Tomo operis II. p. 193.^{iv} laudavimus.

¹ nota marginalis add. a nobis ² corr. ex *Vagnerus* ³ corr. ex *profligatus*; WAGNER 1719–1731. I. p. 244. add. *pene* ⁴ WAGNER 1719–1731. I. c. *Csakatornam* ⁵ verbum erronee bis descriptum ⁶ WAGNER 1719–1731. I. c. *Frangipanio* ⁷ WAGNER 1719–1731. I. c. *Spankávius* ⁸ WAGNER 1719–1731. I. c. *Morlachis* ⁹ corr. ex *deffensione* ¹⁰ WAGNER 1719–1731. I. c. *Frangipanius* ¹¹ corr. ex *ammisit* ¹² corr. ex *sylva* ¹³ corr. ex *I.* ¹⁴ corr. ex *coedificatum* ¹⁵ corr. ex *anathematis* ¹⁶ corr. ex *Hyst* ¹⁷ corr. ex *Gabrielis*

ⁱ Vide notam Belii d.) et notam nostram ei adiunctam.

ⁱⁱ Vide WAGNER 1719–1731. I. p. 244.

ⁱⁱⁱ Vide EGGERER 1663. pp. 79–80.

^{iv} Vide BÉL 1735–1749? II. p. 193. Numerus paginae 193., qui in ms. desideratur, a nobis additus; in illa enim pagina Belius Gabrielem Kolinovics laudibus exornat.

Capitis
Nicolai huc
illati pompa
funebri:

quid cum
trunco actum?

V. Nicolai filii
huc illati:

Nicolai
alterius ab
apro concepti
funus.

conditae fuerunt. Funeris memoriam ISTVANFFIUS^{g)}1 servavit. *Salmensi*, inquit, *castra soluturo Mustaphus*² *Budensis Socolovitius, Mechemeti*³ *propinquitate*^A *iunctus caput Zriniani Comitis vili cilicio involutum cum litteris Comaromium misit, qui illud tabo cruoreque foedatum, ac tetrum exhalans odorem, aqua rosea lotum, aromatibusque odoratis curatum currui imposuit, totoque comitante [p. 101.] exercitu Iaurinum perduxit. Quod deinde Franciscus Tahius, sororis illius maritus, ac Balthasar Bottyánus gener, deducente usque ad Abdam*^{h)} *toto Caesaris exercitu singulari funeris honore ad arcem Csáktornyam, cum Georgio filio sepulchro condidere: in quo coniux illius prior, Ferdinandi Comitis Frangepanii filia*⁵ *sita erat. Hic meritissimo capiti honor habitus fuit a nostris, cum ante, perticae praefixum, diu ludibrio fuisset barbaris. Caput Zrinii, paullo post pugnam iussu Alis Ianitsherorum Praefecti praecisum est: (cui etiam spolia cessere, simul cum equo praestantissimo Perovani nomine adpellato) illudque in castra ad Mechemetem missum, ibique perticae infixum, Turcis, et aliis spectaculo fuit.*ⁱ⁾ *Truncum autem Mustapha Bányalukanus Equitum Ductor cognomento Vilitus, qui eius antea captivus fuerat, tumultuario sepulchro composuit: quemadmodum habet historicus.*⁶ *Post Nicolai has reliquias, quatuor eius filii; puta: Ioannes, Wolfgangus, Christophorus, et Petrus, subinde isthuc illati sunt: dum [p. 102.] Georgius, filiorum quintus, anno, ac die incertis, cum uxoribus duabus, priore Anna ab Arcourt, posteriore nata a Stubenberg eodem isto conditorio acciperentur. Diutius seu funeribus caruit, seu alibi suorum exuvias pro re nata condi curavit gens Zrinia: dum anno MDCXLVIII. Georgius infans octomestris cryptae inferretur. Infantem heros*⁷ *Nicolaus Zrinyi anno MDCLXIV.*⁸ *duodecimo Calendas Ianuarias fato iniquissimo functus exceptit. Ab apro enim in proxima silva*^{k)} *conceptus, vulgo credebatur: quod tamen aemulorum scelere factum fuisse iam tum odorati sunt, nasutiores. Ac sunt profecto, qui aiant; superare, hodieque nescio, quem Cornelium, cuius avus illectus a malevolis facinus id perpetravit; quod non est nostrum recognoscere. Laudes certe, quas ei composuit, disertissimus scriptor WAGNERUS,*^{l)} ⁹ *silere nisi cum iniuria tanti viri haud possumus. Celebrius, inquit, Nicolai Zrinii funus fuit indigno lethi genere, in ipso aetatis, famae, virtutis flore sublato. Solenne ipsi si bello vacaret [p. 103.] belli tamen incitamento, venatione curas dissipare. Forte praegrandem aprum plumbea glande, levioere, quam ut enecaretur, vulnere, in fugam egerat. Pernici equo, relictis comitibus feram insequutus,*¹⁰ *eo adigit, ubi nullum effugium inter rupes pateret, iamque venabulum expediebat, cum dolore vulneris irritata bellua, et veluti ex desperatione atrocior in postremos pedes erecta, irruit in adversum, humique stratum dissecta*¹¹ *dentibus gula, ventre ipso discepto, miserrime conficit. Ephebo natione Gallo, qui*

g) Lib. XXIII. p. 490. 30.

h) Vicus est, Iaurino in occidentem aestivum ad leucae spatium, trans Rábczam disiunctus.

i) Ibidem p. 487. 50.

k) Extat funesto eo loco columna memorialis, indignum tanti herois¹² fatum ad posteros transmissura.

l) Lib. II. extremo p. 177.¹

¹ corr. ex *Istvánfius* ² ISTVÁNFFY 1622. p. 490. *Mustaphas* ³ corr. ex *soluturo Mechemeti* ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴ corr. ex *propinquitate* ⁵ add. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁶ corr. ex *hystoricus* ⁷ corr. ex *haeros* ⁸ corr. ex MDCLXVI. ⁹ corr. ex *Vagnerus* ¹⁰ WAGNER 1719–1731. I. p. 177. *insecutus* ¹¹ corr. ex *disiecta* sec. WAGNER 1719–1731. l. c. ¹² corr. ex *haerois*

¹ Vide WAGNER 1719–1731. I. p. 177.

in furem scloperat, ignem fomes negarat. Defluente¹ ubertim, quem tot hostibus ad eam diem obtulerat, sanguine, paullo² post exanimis iacuit. Non in Croatia solum, sed ubique fere terrarum magno luctu fortissimo viro parentatum est; adeo nationes omnes nominis, et fortiter gestorum fama pervaserat.³ Etc. Haec ille. Marito coniux Maria Eusebia Comes Dráskovitschia, annis sex, maesta supervixit, illataque est conditorio anno MDCLXXI. Decembris, eodem scilicet die, quo maritus sanguinolentam mortem obiit. [p. 104.] Nemo posthac e Zriniorum gente avito sepulchro potitus⁴ est, sive quod ita fuerat in factis, sive quod non aliter meruere, degeneres a maiorum virtute posteris. Nam Petrus quidem Nicolai germanus, sicuti constat apud omnes, Neostadi^{m.)} capite anno MDCLXXI. pridie Calendas Maii mulctatus tumulum ibidem reperit. Filius contra Petrus post diuturniorem captivitatem Rotenburgo Tirolis Graecium translatus anno MDCCIII. inibi morte sicca rebus humanis exemptus est, cum sub idem fere tempus Helena, soror Petri senioris, Francisci I. Rákoczii primum, postea Emerici Tököli uxor Nicomediae in Bithynia⁵ exsul fato fungeretur. Sed Adamus quoque anno MDCXCI. a Turcis in praelio ad Syrmium caesus huiusmodi usura sepulchri excidit. Tantum est terrestre offendisse Numen, et lares contemeravisse domesticos.

Discite iustitiam moniti, nec temere Reges.¹ [p. 105.]

§. V.

Meminimus supra, cum emortuale Zriniorum sacellum describeremus, nulla illic epitaphia, nulla editae a Nicolao virtutis simulacra adparere. Ergo aequum putamus, ut quod neglectum illic est, hic compensemus, refricemusque tanti viri memoriam nunquam satis celebrandam. Atque epitaphium eiusdem istiusmodi, Gener eius Emericus Forgács posuit.ⁱⁱ

*Epitaphium
Zrinii:⁶*

ILLUSTRI⁷ ET HAEREDITARIO A ZRINIO COMITI NICOLAO, HEROI INCOMPARABILI, PHOENICI HUNGARIAE, NON MINUS FORTITUDINE HEROICA, QUAM HONESTISSIMA MORTE TOTO TERRARUM ORBE NOTISSIMO, UT QUI IN OPPUGNATIONE SZIGETHANA,⁸ QUAM XXXV. DIERUM SPACIO⁹ FORTISSIME SUSTINUIT, CONTRA POTENTISSIMUM TURCARUM REGEM SOLYMANNUM, NON SOLUM IPSE, PUL[P. 106.]CHERRIMO EXEMPLO PRO PATRIA OCCUBUIT, SED IPSUM QUOQUE SOLYMANNUM, NIMIA ANIMI AEGRITUDINE, VICTOR

^{m.)} Legesis funestum eius exitum, in vera, et deducta descriptione criminalium processuum, et secuti supplicii¹⁰ in tres Reos Comites etc. Viennae MDCLXXI. fol. cum iconibus, et Wagnerum lib. 3. p. 254.ⁱⁱⁱ

¹ corr. ex *deffluente* ² WAGNER 1719–1731. l. c. *paulo* ³ corr. ex *persuaserat* sec. WAGNER 1719–1731. l. c. ⁴ malim *positus* ⁵ corr. ex *Bithynia* ⁶ Nota marginalis add. a nobis ⁷ FORGÁCH 1587. f. F^r *ilustri* (error typogr.) ⁸ FORGÁCH 1587. l. c. *Sigethana* ⁹ sic et in FORGÁCH 1587. l. c. ¹⁰ corr. ex *supplicii*

ⁱ Cf. Verg. *Aen.* 6.620. „Discite iustitiam moniti, et non temere divos”

ⁱⁱ Hoc epitaphium quod sequitur vide in FORGÁCH 1587. f. F^r.

ⁱⁱⁱ Vide WAGNER 1719–1731. I. pp. 254–255.

VICTO MORTE PARENTANS, MORI COEGIT. EMERICUS FORGÁCH¹
BARO A GYMES EQ.² AURATUS AC COMES TRINCHINIENSIS GENER
SOCERO CARISS. ET B. D. S. M. PIETATIS ERGO P. C.

*epicedion
eiusdem.*³

Et haec quidem a genero profecta sunt. Innumeri erant alii, qui elegiis persecuti sunt tantum heroem. Illud hic edemus epicedion, quod *Zrinius* de se ad proceres Hungariae sic fatur.⁴

Hic ego, qui iaceo virtute decorus, et armis
Barbarico oppressus⁴ Zrinius ense cado, [p. 107.]
Dum mihi vita stetit, Turcas populatus acerbos
Incussi saevis hostibus ante metum.
Multosque ex illis ad Tartara misimus hostes,
Donec corruerent arxque, salusque mea.
Ast⁵ nunc avulsum trunco caput aspice nostrum,
Quem vici toties, victus ab hoste cado.
Sic erat in fati, nec enim fortuna secundis
Auspiciis quenquam semper amica beat.
Mars amat alternos belli casusque, vicesque,
Victorique dedit saepius ille necem.
Vos tamen exemplo proceres addiscite nostro,
Humanis nullam rebus habere fidem.
Nos quoque floruimus, nostra quoque gloria dextra
Parta fuit primis inclyta temporibus.
Profuimus patriae, Turcasque explosimus armis,
Defuit et regum gratia nulla mihi.
Militis et studio cinctus fervente solebam
Aspera cum diris bella movere Getis.
Arx quoque nostra Szigeth,⁶ natura, atque arte valebat,
Viribus ut nullis posse perire putes.
Huc me contuleram, dum res stetit integra regis
Imperio, nostris forte daturus opem.
Et iam canities, nostris quae sparsa nitebat
Temporibus, docuit posse rogare rudem.
Paruimus tamen, impositique accepimus una
Officii regimen, sic moderante Deo. [p. 108.]
Interea fama est saevum properare tyrannum
Threicio nostrum littore ad exitium.
Nec me, cum possem, sic cedere⁷ velle periculis
Concessit patriae iam pereuntis amor.
Quin etiam pectus generosum, et conscia virtus

¹ FORGÁCH 1587. l. c. *Forgach* ² FORGÁCH 1587. l. c. *Equ.* ³ nota marg. add. a nobis ⁴ corr. ex *opressus*
⁵ FORGÁCH 1587. f. I[1]^r at ⁶ FORGÁCH 1587. l. c. *Zygeth* ⁷ sic *cedere* FORGÁCH 1587. f. I[1]^v *secedere*

ⁱ Vide FORGÁCH 1587. ff. I[1]–[14].

Antiquum vetuit dedecorare decus.
 Ergo stat casus, quos vel Deus ipse dedisset,
 Vel sors, invicta sustinuisse fide.
 Intrepidus mortem opperior,¹ saevique timenda
 Caesaris exemplo spernere iussa placet.
 Atque utinam mihi par numero saevissimus hostis,
 Obvius ad durum Martis adisset opus.
 Nulla recusassem certamina, nullaque belli
 Praelia pulvereo continuanda solo.
 Vivida nam fuerat nostro sub pectore virtus,
 Nec mala militibus spes, animusque meis.
 Tunc quoque, quem nostris populatum miserat oris,
 Tentatumque animos, armaque nostra, ducem:
 Vicimus, et fuso delevimus agmine bassam,
 Nec levis est clades ista, Tyranne, tibi.
 Ergo ferventes Solymanus² duplicat iras,
 Evomat in nostrum virus ut omne caput. [p. 109.]
 Obicibus portas struimus, stamusque parati
 Turribus hostilem vim cohibere cavis.
 Claudimur, et forti cum milite rite tueri
 Moenia³ suscipimus firma favente Deo.
 Obruimur numero, quot enim sunt sydera coeli,
 Admovit nostris moenibus ille manus.
 Machina dat sonitum, crebris tonat ictibus aether,
 Sulphura labentem praeripuerunt diem.
 Saevior urget opus, factisque, minisque Tyrannus,
 Exemploque animos addit ubique suo.
 Nec secus ipse meos muris, valloque profundo,
 Instruo, nec quicquam linquimus officii.
 Instruit ille acies, aditusque, viasque requirit,
 Qua ratione viros moenibus excutiat.
 Invadit, precibusque⁴ minas regaliter addit,
 Turbaque in insultu, tela globosque vomunt.
 Nituntur frustra, frustra tentantque⁵ volando
 Culmina frustra aditus, et tabulata petunt.
 Consequitur clamor, strepitus, durique ululatus,
 Telaque missa manu plurima utrinque volant. [p. 110.]
 Millia sub nostris ceciderunt plurima muris,
 Millia degeneri terga dedere fugae.
 Ter sunt conati summos conscendere muros,
 Ter quoque vis nostro Marte repulsa fuit.

¹ corr. ex *operior* sec. FORGÁCH 1587. l. c. metri causa ² FORGÁCH 1587. l. c. *Solimannus* ³ corr. ex *Maenia*

⁴ FORGÁCH 1587. f. l2^r *praecibus* ⁵ FORGÁCH 1587. l. c. *pressantque*

Instaurat toties pugnam, violentia duri
 Caesaris, et socios increpat ille suos.
 Sic contra statione sua collecta iuventus
 Expectat Scythici¹ Martia tela ducis.
 Illis dat robur pudor et praesentia regis,
 At nos pro vita cogimur esse boni.
 Heu! Mihi quam nullae prosunt sine numine vires.
 Heu! Mihi quam nemo facta² suprema canet.³
 Atterimur iam, iamque magis decrescimus aegri,
 Copia, quae fuerat, parva minorque virum est.
 Debilitant socios insomnia, cura, labores
 Et metus et saevae spes inimica necis.
 Quid faciant? Manet una salus sperare salutem
 Nullam, nec praesens posse cavere malum.
 Tunc sic exanimes socios, vultuque paventes,
 Alloquor, et verbis tristia corda levo.
 Quid vos, o, socii! Rerum spectacula turbant
 Tristia, venturi turbat imago mali?
 Morsne adeo metuenda fuit, nam caetera saevus
 Barbarus haud quidquam⁴ iuris habere potest? [p. 111.]
 Ante tamen fugienda fuit, tolerare necessum⁵ est,
 Infracto deinceps pectore, quidquid⁶ erit.
 Nec frustra mutare malum conemur acerbum,
 Quin parere magis sit pia cura Deo.
 Viximus et Turcis dedimus fera bella, volente
 Christo, nec cuiquam sit quoque triste mori.
 Hanc miserae vitam patriae donemus, amici,
 Si modo post mortem patria salva foret.
 Aspice, quam nostris inhiet saevissimus hostis
 Moenibus, et nostram quam velit ille necem.
 Aut alacres bello decernere fortiter omnes,
 Atque opus est digna morte perire viro,
 Aut ignava magis praebere necanda tyranno
 Guttura, foeminaeque occubuisse nece.
 Spes est nulla fugae, moriendum restat, amici,
 Si modo laudetur, mors adeunda placet.
 Mors commune malum est pigris et fortibus, illic
 Utilitas hosti, hinc gloria parta tibi est.
 Robora, sed dextrae miseris solatia praestant,
 Si modo, quod victor defleat hostis erit.
 Audiat haec procerum turba, audiat istaque miles,

¹ corr. ex *Scytici* FORGÁCH 1587. l. c. ² FORGÁCH 1587. f. I2^v *fata* ³ FORGÁCH 1587. l. c. *cavet* ⁴ FORGÁCH 1587. l. c. *quicquam* ⁵ FORGÁCH 1587. l. c. *necesse* ⁶ FORGÁCH 1587. l. c. *quicquid*

Exemplumque illis quod moriamur, erit.
 Nec vos degeneres virtutum oblita tenere,
 Pectora, vel media morte probare precor.
 Si qua superfuerit genti iam, iamque ruenti
 Posteritas, nostrum stabit in orbe decus.
 Caetera¹ fortunae instabilis, non nostra putemus,
 Virtutem retine, desit ut illa tamen.
 Nec mors, o, socii! Totam mihi credite vitam
 Eripiet,² melior pars super huius erit. [p. 112.]
 Angelicis animam dextris ad sydera duci,
 Vox tua mentiri nescia, Christe, probat.
 Hinc iterum rediviva venit volventibus annis,
 Corporaque haec stabunt, tunc revocata solo.
 Quare agite, o, socii! Nec nunc moriamur inulti,
 Caetera prospiciat pro pietate Deus.
 Talibus extimulo³ flagrantia pectora, bello
 Omnibus idem animus nil dubitare mori.
 Tunc genibus Christum flexis oramus Iesum,
 Ut caesorum animas aggreget⁴ ipse sinu.
 Oscula quin etiam socii, dextrasque vicissim
 Orantes veniam, voce, fideque dabant.
 Scilicet insidias, occultaque damna paramus
 Moenibus egressique obvia tela damus.
 Barbarus irruerat praedam laniare paratus,
 Non secus ac catulis orba Leaena suis.
 Consertaque manu petimus, petimurque vicissim,
 Sed numero pauci (proh dolor) obruimur.
 Deficimus tandem, medioque in milite septi
 Corruimus, plures at periere Getae.
 Hic finis virtutis erat per proelia dextrae,
 Occidimus, nobis exitus iste fuit.
 Ipse ego suscepto iam vulnere saucius, ante
 Vix aegre spirans, captus ab hoste trahor.
 Nec mora anhelanti, nec enim mihi vita stetisset,
 Tollitur annosum vulnifico ense caput.
 Dulcibus atque humeris procul hoc avellitur, eheu,
 Truncus in hac, illa stat regione caput.
 Nec tamen illa mihi turbabit gaudia deinceps
 Conditio, Christi quae sacra regna dabunt.
 Tempus erit siquidem, Christo testante, requiret
 Cum Deus ex variis ossa sepulta plagis. [p. 113.]

¹ FORGÁCH 1587. I3^r *coetera* ² corr. ex *erripiet* ³ sic et in FORGÁCH 1587. l. c. ⁴ corr. ex. *agregat* sec.
 FORGÁCH 1587. l. c.

At mihi sors patriae miserabilis: haec quoque sola
 Causa mihi, mallem cum superesse, fuit.
 Haec prostrata iacet turpi subiecta Tyranno,
 Et dat ad impuros vota coacta pedes.
 Tempus erat, quo Pannonicas¹ exhorruit hastas
 Improbus, et petiit foedera nostra Getes.
 Tempus erat, quo vix patriis se finibus hostis
 Tutari, et potuit moenia habere domi.
 At nunc nostra tenet, nostris proditque superbus,
 Moenibus, et victos fertque, rapitque viros.
 Scilicet irato² nihil est pugnare Tonante
 Et scelera hoc tantum commeruere malum.
 Quae si non essent, vel si resipiscere nobis
 Extrema, proceres clade placaret adhuc:
 Nondum sera foret vitae emendatio, nondum
 Est brevior Domini, quam fuit ante, manus.
 Sic satis extremam genti meruisse ruinam,
 Et nobis pariter damna parasse semel.
 Reliquias³ servate, precor, patriaeque, piaequae
 Gentis, et iratum⁴ conciliate Deum.
 Mutua vos iungat concordia, cesset iniquus
 Livor, et in partes factio saeva duas,
 Pectora sed solido iungantur amore, videte,
 Conspirentque prius corda in amore Dei.
 Parcite subiectae plebi, nec mole laborum
 Pressos⁵ ad durum cogite servitium.
 Denique iustitiae memores pugnabitis ultro
 Nomine pro Christi, proque salute gregis.
 Nec dubitate Deum, victoria cuius in aequo
 Arbitrio semper statque, caditque,⁶ ducem. [p. 114.]
 Quod si parva manus, pugnaeque assueta⁷ iuventus
 Rara sit atque, impar hostibus innumeris:
 Quid prohibet Dominum angelicas demittere caelo
 Turbas, aut etiam fulmina, saxa, faces?
 Aut armare statim pro vestra, elementa, salute,
 Hostilesque adeo praecipitare viros.
 Aut si nulla super sanctae pietatis, et aequi
 Cura sit in nobis, nullaque iustitia,⁸
 Ultio iam veniet, nimiumque propinqua ruina est,
 Impendet vestris quae quoque verticibus.

¹ corr. ex *Panonicas* sec. FORGÁCH 1587. I3^v ² corr. ex *irrato* sec. FORGÁCH 1587. [I4]^r ³ FORGÁCH 1587. l. c. *relliquias* ⁴ corr. ex *irratum* sec. FORGÁCH 1587. l. c. ⁵ corr. ex *praessos* sec. FORGÁCH 1587. l. c. ⁶ FORGÁCH 1587. l. c. *cadique* (error typogr.) ⁷ corr. ex *asueta* ⁸ corr. ex *iustitiae* sec. FORGÁCH 1587. f. [I4]^v

Frustra praesidium petitis, frustra que vicissim
 Ad stolidi, o stolidi, foedera confugitis,
 Foedera firma Deo primum placuisse putato,
 Caetera (crede mihi) commoditate¹ carent.
 Aspice, de nostris repetens exempla periclis,
 Quid iuvet adverso bella movere Deo.
 Aspice, praesidii quam sit spes frivola vanis,
 Quam nil magnanimo pectore dextra iuvet.
 Interea si quid patriae dum viximus almae,
 Profuerint nostrae praelia militiae.
 Quos iuvat historiam² nostrorum audire laborum,
 Dicite: *Zerini molliter ossa cubent.*

NOMEN IN ORBE BONUM, SPIRITUS ANTE DEUM.ⁱ [p. 115.]

Plura non addimus,ⁿ⁾ ne fatigemus lectorem. Istud certum est, inauditum tota historia³ militaris virtutis exemplar *Zrinium* fuisse. Sed missis tandem *Zriniis* ad *Csáktornyam* redeamus.

§. VI.

Paret hodie *Csáktornya* Comitibus *Althániis*. Nimirum *Zriniis* seu morte naturali,⁴ seu violenta ac praecipue *Adamo*, de cuius ad *Syrmium* occubitu supra diximus, esse desinentibus,⁵ fisco regio *Csáktornya*, et⁶ adscripta huic vasta totius peninsulae⁷ dominatione accensa est. Ac fuit omnino pluribus annis in regis ditione, dum *Marchioni de Prie* pignori daretur a Camera. Itaque non potuit non, sub novo hoc, sed temporario hero quomodocunque proficere oppidum: arce, ornamentis, quae recensuimus [p. 116.] ex TOLLIO, iam pridem nuda, et dehiscente etiam. Placuit tandem Caesari, ut *Marchioni*⁸ *de Prie*, aere, quod commodaverat fisco, ex asse repraesentato, sibi postliminio redderetur peculiaris. Sed neque hoc rerum habitu diutius *Csáktornya* perstiterit: quippe quam cum perpetuitatis iure, et omni circum ora, bonisque, et praediis *Comiti Michaeli ab Althan*, viro sibi unice caro dono dedit, axiomate simul *Supremi Comitatus Szaladiensis*

Csáktornyae
heri:

Donatur a Caesare Comiti Michaeli Althan:

ⁿ⁾ Est in nostris adparatibus de Szigetho Hungariae Propugnaculo a Turca anno Christi MDLXVI. obsesso, et expugnato opusculum consecratum virtuti, et immortalitati illustrissimi, et Nobilissimi Domini *Nicolai* Comitatus *Zerini* Generalis capitanei partium Regni Hungariae cis Danubianarum, Praefecti Szigethani etc. Ab Illustri Generoso, et Magnifico Domino *Emerico Forgách* Barone a Gymes, Equite aurato et Comite Trincsinienensi Genero collectum *Opera Petri Albini Nivemontii Vittebergae anno 1587.*ⁱⁱ *forma quadripartita*. Plenum id est elegiarum, epicediorum, et laudum *Zrinianorum* una cum imagine gemina, sagata altera, altera togata, in qua enim occubuit.

¹ corr. ex *comoditate* ² corr. ex *hystoriam* ³ corr. ex *hystoria* ⁴ *naturali* add. a nobis ⁵ corr. ex *desiere*
⁶ sic ⁷ corr. ex *paeninsulae* ⁸ corr. ex *Marchio*

ⁱ In libro etiam nomen poetae legitur: *Valentinus Hellopoeus Zixovius Ungarus*. Vide FORGÁCH 1587. f. [I4]^v.

ⁱⁱ Hoc loco titulus opusculi, de quo agitur, a *Belio* citatus. Cf. FORGÁCH 1587.

*eius habitus
hodiernus.*

benigne concesso. Proinde tot conversiones eluctata *Csáktornya* in *Althánianorum* sinu conquivit. Certe laudatus nunc *Michael* deradere mox obsoleti cultus palatia, educere ad hodiernam elegantiam, commoditatemque nova, atque propemodum arcem universam funditus instaurare. Processerat opus non solidis minus quam venustis substructionibus, eo usque, ut coli iam potuerit, et laxe, et commode: dum *Michael* coeptis¹ nec opinato immoritur. Quare haeserunt tantisper operae, dum seu vidua mariti mortem dedoleret, seu filius *Iohan*[p. 117.]*nes Michael* opimam haereditatem adire, et magistratus comitatus per aetatem capessere posset. Tametsi ne luctuosa quidem hac tempestate, quae intercessit, cessatum ab opere est, tamen lentius, quod fit, succedebat destinatio. Iam ita perculsa sunt pleraque omnia, ut ad arcem consummatae² venustatis, amoenitatis autem prorsus mirificae, nihil desiderari posse credas, quam perpetuam, saltem frequentiore isthic heri diversationem. Adurgit moles laxo quadro in contignationes quatuor, quarum inferiores prisci sunt operis, sed reductae omnes ad hodiernum nitorem. Supremae *Althániana* est molitio. Factae sunt singulae ad omnem commoditatem,³ ritu Italico. Nam et propylaea⁴ habent augusta, et gradibus adeuntur tantae laxitatis, quae integros scandentium ordines sine offensa accipiant. Ianuae, et fenestrae ad decoram eductae altitudinem multum toti aedificio elegantiae conciliant. Intus conclavia, caenacula, et secessus penitiores ita sunt instructi tapetibus, [p. 118.] aulaeis,⁵ soliis, atque fornacibus, ut difficilem faciant electionem, quae sint alia aliis, seu fastuosiora, seu commodiora ad incolendum. Ita se habet praetorium. Extus moenia circumeunt, vetusti quidem operis, sed quae idonea tamen sunt, si defensentur, acrius ferendae obsidioni. Ad regulas enim facta sunt militaris architecturae, licet non recentissimae. Moenium ordinem vallum, geminaque fossa circuit. Perennes his, et patientes piscium aquae, iusta altitudine insunt. Sub porta sacellum est *D. Xaverii* nomini dedicatum, ut habeat familia, ubi rem divinam faciat. Reliqua nihil non habent exquisitissimae opportunitatis. Atque adfirmatum est nobis omnino vix tota Hungaria substructionem *Csáktornyensi* hac augustiorem dari; si *Kis Martonensem* arcem Principis *Eszterhazii* excipias. Neque adhuc desiare operae, quin in annos singulos cultiorem reddant molem. Quin et turrim vastae excelsitatis eductum iri, nisi educta iam est, adfirmatum accepimus. [p. 119.]

§. VII.

Arcis ditio:

Ad hanc arcem peninsula *Muraköz*, tota, quanta est, veterrimo iure adtinet. Nonaginta plus, minus, vicis habitari aiunt, egregii in publicum census. Enim vero quintam tributorum partem, quae in annos singulos imperantur *Szaladiensibus*, ex adulto more, an lege domestica pendere adsolent, quod demensum neque augeri potest unquam, neque diminui. Neque tenuiores sunt heriles redditus, quos non est nostrum designare. Arcem absente domino⁶ hi incolunt, penes quos est universae ditionis procuratio. In his sunt: praefectus bonorum, aerarii magister, rei frumentariae administer, castellanus, claviger, rationum scriba, atque saltuarius cum venatoribus. Vel ipsa singulorum nomina innuunt, quid, cuiusque sit partium. Ad castellanum, quem Germani *Bourgraff*, Hungari

¹ corr. ex *caeptis* ² corr. ex *consumatae* ³ corr. ex *comoditatem* ⁴ corr. ex *propylaea* ⁵ corr. ex *auleis*
⁶ corr. ex *dominio*

porkoláb vocant, id quoque adinet, ut admensam publici tributi *Muraköziae* portionem, cum cura exigat, inque rationes sollicite referat. Caverunt nimirum he[p. 120]ri peninsulae,¹ ne magistratus *Szaladienses*, sicuti fit in processibus reliquis, vel imperent tributa *Muraköziensibus*, vel ea cogant. Quod uti a *Zriniis* profectum aiunt, ita eo putant valere, ne provinciales peninsulanorum rem familiarem intimius pernoscant. Agri, qui arci, et oppido circumfunditur, mira est opportunitas, ad agricolandum. Itaque proficit frumento, cui accipiendo granarium non longe exaedificatum videas, trium utique contignationum, quas imbrex contegit. Est et phasianorum vivarium, sed quod contemerare, tunc etiam cum extra septa provolat, severe prohibitum est. Eadem et venatus ratio, vetita nimirum, neque nobiles libera. Promontoria vineatica tribus propemodum miliaribus ab arce dissident. Id in compendiis herilibus censeas, quod ius montanum, et decimas non vino aestimet, sed aere. Atque eae quidem vineae, quae sunt in arcis ditio-
ne, fere sine impensa coluntur. Vicorum nempe, qui sunt proximi ad vineta, opera huc impenduntur, quantovis agrestium² beneficio, neque enim praeter vineaticum hunc laborem quidquam sive census pendunt dominio, [p. 121.] sive alterius operis. Vinum nisi per vasa singula emitur, quorum quae sunt maioris modi urnas decem capiunt, quinque modi minoris: haec *Polovnák*, illa *Stwertinák* incolae vocant. Iam et Silesii mercandis huius orae vinis consuescere inceperant.

agri qualitas.

§. VIII.

Oppidum arci adsitum, neque infrequens, neque extra modum copiosum est. Incolae rariores Hungari sunt, omnium copiosissimi Croatae. Plerique non tam opificiis vivunt, quam agricolatione, fructus non plane nullius, si caelum operas fovit benignius. Inest ei templum religiosorum Ordinis Divi Francisci Seraphici provinciae Croaticae Sancti Ladislai. Recens ea³ coepta est erigi, sed iam consummata. Aëre vigescit crasso, si pluvia sit tempestas, si cesset nebulis, obscuro, quas tamen venti, quos secum trahunt flumina, tempestive disiiciunt, ne possit lentescere aër. Quod ventus potissimum ex Styria illapsus, et aquilones domestici praestant. Haec de *Csáktornya*. [p. 122.]

*Oppidum
Csáktornya
quomodo in se
comparatum.*

*Arx*⁴ NEO ZRINIUM

S Y N O P S I Sⁱ

Author et aetas Neo Zrinii: fuit Turcis *invisum*

§. I.

Eius habitus

§. II.

Belli Muraköziani occasio: Stroczii virtus: Neo Zrinio imminet Vezirius: ducum de munitione ea consultationes: defensandum statuunt

§. III.

Turcis adpropinquantibus Vangurius Neo Zrinio imponitur: eius curae: obsidionis fervor: Vangurio vulnerato Tassius substituitur

§. IV.

Eruptio in hostes decernitur sine successu: obsessorum res arctae: Montecuculus munitionem invisit, destrui, concremari iubet: capitur

¹ corr. ex *paeninsulae* ² corr. ex *agrestium* ³ sc. sacra aedes. ⁴ add. a nobis

ⁱ *Synopsis addita est a nobis ex notis marginalibus composita.*

<i>adsultu: magna nostrorum clade</i>	§. V.	Zerinii indignatio, et querelae: situs munimenti ad Muram	§. VI.
<i>Opportunitas¹ ex obsidione hac nostris enata: Neo Zrinium solo aequat Vezirius: Nicolai</i>		<i>Oppida peninsulae reliqua</i>	§. VII.

§. I.²

Author et aetas
Neo Zrinii:

fuit Turcis
invisum:

Opus fuit Nicolai Zrinii anno MDCLXI. cum³ defensandae peninsulae, tum retundendis *Canisiensium* Turcarum impressionibus, excitatum. Aegre molitionem eam tulere barbari. Nam et minis apud *Zrinium*, et precibus apud *Leopoldum* egere, ut munimentum hoc, refrenandis suorum incursionibus †praefectum⁴ obicem sine mora tollerent, quod nisi fecerint, neque coalituram pacem, neque si coaluerit etiam, fidam futuram, diuturnamque. Verum ea tunc fuit *Zrinii* auctoritas, et in hostes fervor, ut a Caesare quidem⁵ educendae munitionis facultatem facile obtinuerit, Turcarum autem interminationes ferventibus adhuc operis non una in hostes impressione ultus sit. Id constat, gravi bello, sed et insigni illi ad *S. Gothardum* de Turcis victoriae occasionem dedisse *Neo Zrinium*. Quia enim perpetuis excursionibus fatigare, quin et iustis praeliis decernere [p. 123.] cum barbaris pergebat cum suis *Zrinius*. Irritati hostes non ante cessandum existimavere, quam recentem hanc calamitatum suarum officinam solo aequarent, *Zrinianas* autem iniurias egregie vindicarent. Quorum illud evenit sane, sed ita tamen, ut, quam intentabant nostris vindictam Turcae, in se ipsos provocarent.

§. II.

Eius habitus.

Molis, et munitionum rationes scite, sed cum redargutione WAGNERUS^{o.)} ⁶ descripsit. *Excitarat id Zrinius, inquit, ad pontis Murae impositi praesidium, et Croatarum perfugium assiduis velitationibus, Canisiensem agrum incursantium. Imperite munitum, et loco situm incommodo. Reductus potius, ut vocant, formam habebat, quales ad castrorum tutelam et urbium oppugnationes excitari solent. Multis insuper vitiis laborabat, quod nec fossam, nec respondentia ad mutuam defensionem⁷ latera haberet. Agger adeo⁸ e terra existebat, [p. 124.] ut pes ipse tormentis verberari posset; adeo insuper constrictus, ut paullo⁹ plures, quin impedimento sibi mutuo essent, minime consisterent; ut adeo militari ioco, caveolam¹⁰ dicerent, atque hominum ovile. Nihil tamen incommodius,¹¹ quam quod montium vicinorum corona cinctum, eruptionibus faciendis plane ineptum, et numerari viritim possent¹² praesidiarii. Qua vero ad flumen pertinebat, palorum sepe duntaxat obiecta, caetera, vel equitibus, plano ascensu patebat.* Haec nostri, ut gloriosius, quam verius sub ipsa propugnaculi exordia *Leopoldo Caesari* spondisse *Zrinium* iam tum †credidere: eo munitionem suam hanc¹³ esse habitu, ut non remorari

^{o.)} Historiae¹⁴ Leopoldi M. lib. II. <pp. 154–155.>ⁱ

¹ corr. ex *oportunitas* ² §. I. add. a nobis ³ add. a nobis pro *ad*, quod plane erroneum ⁴ sic ⁵ lectio incerta ⁶ corr. ex *Vagnerus* ⁷ corr. ex *deffensionem* ⁸ WAGNER 1719–1731. I. p. 154. add. *alte* ⁹ WAGNER 1719–1731. l. c. *paulo* ¹⁰ WAGNER 1719–1731. l. c. *caulam* ¹¹ corr. ex *incomodius* ¹² WAGNER 1719–1731. l. c. add. *exituri* ¹³ corr. ex *han* ¹⁴ corr. ex *hystoriae*

ⁱ Vide WAGNER 1719–1731. I. pp. 154–155. (Numeri paginarum in nota Belii desiderati a nobis additi.)

modo, sed retundere etiam possit, universi hostilis exercitus robur. Res profecto triennio longe post aliter evenit, quod suo loco uberius lecturis explicaturi sumus. [p. 125.]

§. III.

Infeliciter *Zrinus* anno MDCLXIV. *Canisam* oppugnaverat. Ergo *Vezius* opportunitate ea usus, in *Muraköziam* cum exercitu se infundit, *Muram* traicere, posteaque *Neo Zrinium* expugnare statuit. Et a traiectu quidem annis singulari *Strozzi* virtute, magna suorum clade repulsus est primum, donec cruenta obsidio iniret. Venerat iam tum in castra *Montecuculus*, exercitui cum *Zrinio* praefuturus. Odorati fuerant duces nihil non intentatum relicturum *Vezius*, ut *Neo Zrinium* funditus everteret. Itaque quid facto esset opus, *Montecuculus* collegam, et duces reliquos rogat. Plerique censuere deducto praesidio, subiecto cuniculis igne evertendum munimentum, nec in in-formi terrae mole, vel militem unum amittendum; ita belli rationem ferre, quae servari non possunt, aut servata usui non [p. 126.] sunt, demoliri, ne hostis commodo verteret. Atque ea sane consilii bellici sententia biennio ante fuerat, cum missus ad cognoscendum opus *Holstius* machinator ei descripti imaginem adtulisset. Eadem et *Vangurii*¹ nobilis Galli, Europaeis iuxta, et exterioribus bellis exercitatissimi opinio fuit, adseverantis: aliud, idque multis modis firmiter munimentum octidui spatio² se excitaturum, si ita res se ferat. Accedebat ad augendam difficultatem defensionis, quod hostilis quidem ripa eminens³ fuerit, silvosa, montanaque, opposita contra nuda, plana, et humilis. *Decretum nihilominus, defendendum omni vi, quale quale⁵ munimentum, non tam quod Zrinii gratiae id darent, quam ut ea mora, ac veluti offa hostibus utiliter obiceretur,⁶ dum Gallicae, ac Imperiales copiae convenirent, sine⁷ quibus vis hostium sustineri neutiquam posset.* Verba sunt *Wagneri*.⁸ ⁱ

Belli Murakö-ziani occasio:

Strozzi virtus:

Neo Zrinii imminet Vezius:

Ducum de munitione ea consultationes:

defensandum⁴ statuunt:

§. IV.

Dum sic deliberat cum suis *Montecu*[p. 127.]*culus*, adpropinquant munimento Turcae. Comiti ergo *Iacobo Leslaeo*,⁹ qui hucusque praesidio moderabatur, *Vangurius* submittitur. Prima huius cura fuit, ut quantum per temporis angustiam, et hostium praesentiam liceret, munitionis vitia emendaret. Ergo deprimit fossam circum, adverso¹⁰ margine praecutis laboribus¹¹ communit, transversa sepimenta educit, atque extra ea militum stationem collocat, cuniculis <cuniculos>¹² obicit, neque residui quidquam facit, quod hosti remorando utile futurum existimat: tamquam, qui, non iam rudem molem, sed primi nominis arcem esset defensurus. Interim iniit obsidio operose non minus, quam pertinaciter ab hostibus suscepta. Nam et accessus obsidionales celeri, scitoque labore excavabant, et repetitis frequenter adsultibus lacerabant extima sepimenta, neque non

Turcis adpropinquantibus Vangurius Neo Zrinio imponitur: eius curae:

obsidionis fervor:

¹ corr. ex *Vaugurii* ² corr. ex *spacio* ³ corr. ex *eminentis* ⁴ corr. ex *deffensandum* ⁵ add. sec. WAGNER 1719-1731. p. 155. ⁶ corr. ex *abiiceretur* sec. WAGNER 1719-1731. l. c. ⁷ corr. ex *sive* WAGNER 1719-1731. l. c. ⁸ corr. ex *Vagneri* ⁹ corr. ex *Lesleo* ¹⁰ corr. ex *ardverso* ¹¹ fortasse *trabibus*, aut *roboribus* ¹² add. a nobis

ⁱ Vide WAGNER 1719-1731. I. p. 155.

Vangurio
vulnerato
Tassius
substituatur.

ita verberabant munitionis latera, ut passim humo laxata procumberent. Neque cessabat Vangu[p. 128.]rius praefecti non minus munere, quam militis defungi. Reiectus semel, iterumque ex accessibus Turca irritari potius, et agi videbatur in rabiem, quam vel fatigari, vel frangi. Illud pessime accidit, ut Vangurius ipse graviter sauciaretur. Cui exemplo Tassius nuper legionis *Stroczianae* legatus, nunc tribunus surrogatur, novusque in dies miles, ut lubentius ferret laborem, per pontem immittitur,¹ dum interim *Murae* ripam, inde a *Dravi* confluyente usque *Cotoribam*, *Montecuculus*, ne locus esset hostili traiectioni, aggeribus communit: quos illinc Imperiales, hinc foederatitiae copiae utrobique pervigiles custodiebant.

§. V.

Eruptio
in hostes
decernitur sine
successu:

obsessorum res
arctae:

Montecuculus
munitionem
invisit, de-
strui,⁹ con-
cremari iubet:

capitur
adsultu:

Extracta ad vigesimum usque Iunii diem obsidione, erumpendum censuere Duces, ut proximus iam munitionibus hostis ex accessibus exturbaretur. Delecti in eam rem pedites bis mille ducenti, equites Hungari quingenti, sed quod effuso imbore [p. 129.] solum profunde maduerat, fallebatque vestigium, tota ea destinatio interversa est: gratulante sibi *Montecuculo*, quod concerneret humi defossos Ianitscharos aegre, saltem non sine gravi praesidiariorum iactura expulsum iri. Erant sub idem tempus, qui fervidius, quam prudentius traiectione amne intra castra adoriendum *Vezirium* suadebant. Quas quidem consilii rationes non potuit non improbare *Montecuculus*; quod et lubrici essent eventus, neque iis se instructum copiis videbat, quae tanto ausui suffecturae crederentur. *Subinde*, inquit WAGNERUS,² ⁱ *arctior in dies fiebat munimenti, magnis ruinis procumbentis defensio. Die Iunii vigesima³ et septima⁴ valide impetita media luna defensorum virtute⁵ quidem restitit; biduo post incenso⁶ sepimento fossa potiti hostes, ad latus sensim evasere, cuius nudum, apertumque ingressum diximus. Tam propinquo periculo scribit ad Montecuculum Tassius, sibi pariter, [p. 130.] ac Vangurio, Butlero, Rossisio,⁷ Brembergio⁸ optimum factu videri integris rebus vitae militum receptu consulere; satis officio datum, nec ultra immanem vim hostium intra lacera munimenta sustineri posse, ne per praecipitantiam, ac turbam deinde damni quid obveniret.* Haec ille. Atque induxit omnino Tassius *Montecuculum*, ut praesens ipse periculi magnitudinem contemplaretur.ⁱⁱ Iubetur ergo praefectus inutilia in tanta hostis propinquitate tormenta sensim e suggestibus deducere, atque milite in alteram ripam¹⁰ transmissa pontem a tergo rescindere, cuniculis fomitem admovere. Vix *Montecuculus* cum *Sparrio* abscesserat, cum Turcae truci clamore edito, frameis duntaxat, et rabie armati, rescisso vallorum sepimento, et exiguo, quo ab obsessis dividebantur receptu, partibus omnibus infusi, incredibili terrore implent milites, ut adeo nemo ignem casis, aut cuniculis ex praescripto [p. 131.] admoveret. Dum effuse, ac cumulatim ad pontem contendunt, aquis, quam hostili a ferro metuebant, mortem incurrere.

¹ corr. ex *imittitur* ² corr. ex *Vagnerus* ³ corr. ex *vigesima* ⁴ *die Iunii vigesima et septima* WAGNER 1719–1731. p. 156. *Iunii die septima et vigesima* ⁵ WAGNER 1719–1731. l. c. add. *tum* ⁶ WAGNER 1719–1731. l. c. add. *sudium* ⁷ WAGNER 1719–1731. l. c. *Rossisio* ⁸ corr. ex *Bembergio* sec. WAGNER 1719–1731. l. c. ⁹ corr. ex *destri* ¹⁰ corr. ex *rippam*

ⁱ Vide WAGNER 1719–1731. I. p. 156.

ⁱⁱ *Quae hic sequuntur, aequae ex Wagnero exscripta, solum hic illuc verbis eius commutatis. Vide WAGNER 1719–1731. p. 157.*

Namque pons pondere disruptus, octingentos in rapidi fluminis vortices effusos neci dedit. Trecenti solum e mille quingentis evasere; ceteri¹ ferro hausti. Tassius, dum animando militi paullum resistit, graviter saucius, aegre evasit.

magna nostrorum clade.

§. VI.

Atque haec quidem vigesimo obsidionis die accidere, ambigo, maiorene rei Christiana iactura? An commodo? Nam fuit omni †acceptu clades eo miserabilior, quod adspectante reliquo exercitu inflictata est; sed fuit etiam mora illa, qua hostis cum tenui hoc propugnaculo colluctabatur, perquam opportuna Caesareano exercitui: quando qui aberant adhuc *Coignio* duce Galli et auxiliares principum Germaniae copiae, in castra poterant recipi. Victoria profecto, quam ad *Szent Gothardum* reportavere nostri, *Neo Zrinii* hac oppugnati [p. 132.] one potissimum procurata est. Enim vero si imparatum *Montecuculum* eo momento adortus fuisset *Veziarius*, vix ei quidquam defuturum videbatur ad victoriam. Post captum *Neo Zrinium* labor Turcarum omnis, et contentio huc conferebatur, ut superata *Mura*, apertis³ campis, acie cum nostris possent decernere. Restitit *Montecuculus* eousque, dum iter *Canisam* versus hostes verterent. Id antequam ediceret *Veziarius*, formam munimenti, quantum e vestigiis licuit, nam discerptum magna parte, et convulsum iacebat, oculis emensus, cernensque opera informia, patulum alicubi accessum, loci angustias, pudore videlicet, ac rabie percitus, ne quid dedecoris sui monumentum superesset, aequat solo funditus, sero dolens, tantum temporis, militumque fuisse profusum. Tam brevis scilicet *Neo Zrinii* aetas fuit, ut triennio postquam eductum erat, ad exitium vocaretur. Munitionis hanc cladem *Zriniana* necis, quae eiusdem anni MDCLXIV Decembrem foedaverat,⁴ prodromum [p. 133.] fuisse eventus docuit. Certe †conditionibus pacis, quae eodem hoc anno conciliata fuit, ita sancitum†⁵ voluerit Turcae, ne unquam reaedificaretur invisum rudus. Ussit *Zerinium*, arcis sibi cognominis, excidium, dum supervixit. *Montecuculi* tarditati, sive invidiae cladem illam nihil dubitabat adscribere, quasi qui lentius defensandam permiserit suis, quam poscebat, et magnitudo, et atrocitas periculi. Perlatae ad bellici consilii arbitros querelae, id effecere, ut *Zrinio* vitio daretur, quod laccessiverit saepius Turcas, abactaque toties opima praeda, in arma, et furias induerit:⁶ id tamen gratiarum ex tota hac rerum conversione referre, quod ad tantillum obicem impactus furor barbarorum celebri victoriae, haec necessariae paci locum fecerit, occasionemque. Insederat *Neo Zrinium* meridionalem *Murae* ripam, medio fere inter confluentem *Dravi*, et *Cotoribam* oppidum. Rudera, quae superant, lentis fere tumulis constant; vestigia, qua circuibant munitiones, penitus deleta. [p. 134.]

Opportunitas² ex obsidione hac nostris enata:

Neo Zrinium solo aequat Veziarius:

Nicolai Zerinii indignatio, et querelae:

Situs munimenti ad Muram.

§. VII.

Reliqua⁷ peninsulae oppida, sic satis copiosa sunt: *Cotoriba*, *Priloh*, *Nedevicze* et *Poturna*. Suae his quoque, dum impressionibus Turcicis infesta fuit peninsula, munitiones erant palankarum in morem facta, quas ita construebant: circumducebatur vico, oppidove

Oppida peninsulae reliqua.

¹ corr. ex caeteri ² corr. ex oportunitas ³ corr. ex appertis ⁴ corr. ex foederaverat ⁵ fortasse conditiones... sancitas ⁶ forsans supplendum se ⁷ corr. ex relique

fossa, ad nullam excavata regulam. Qua se margo interior fossae porrigebat, robora deffigebant¹ cuspidata, et virgultis mutuo implexa, atque transversis trabibus firmata. Ultra hos egesta e fossa humus consolidabatur tanta altitudine, quae et valles aequabat, et reiciendo adsultui suffectura putabatur. In his aggeribus speculae ponebantur, in quibus interdiu excubiae latebant, vigiliae noctu, quae re trepida ad arma conclamarent. Iam derasa haec sunt, et ob diutinam pacem tuta omnia. In oppidis, quae diximus, *Cotoriba* est ad *Muram*, reliqua fere mediterranea, copiosissimum omnium *Priloh*, sive laxitatem spectes, sive incolarum frequentiam. [p. 135.]

SECTIO II.²

Vici Processus Insulae Muraköz¹

[p. 144.]

MEMBRUM III.

DE

Processu Sedis maioris Kapornak

Sedis maioris *Kapornak* processus a *Kapornako* oppido, *maioris* autem sedis amplitudine dictus est. Cum³ enim ab amne ...⁴ explicare se coepit, laxiore tractu ad *Muram* usque procurrit, quin transmittebat olim fines, †quodve monuimus iam,† peninsulam omnem suis olim finibus complectebatur. Insunt in eo Dominia *Alsó Lendvense*, *Balatinczense*, et *Szécsi Szigethiense*, cum aliis ecclesiasticis, et nobilium ditionibus. Nostra iam intererit, deductis superius eiusdem oppidis, vicos eius cum opportunitatibus⁵ sibi inditis, ac cuius ditioni adscripti sint, percensere.ⁱⁱ

[p. 153.]

¹ corr. ex *deffigebant* ² *sectio II.* add. a nobis ³ corr. ex *eum* ⁴ spatium unius verbi ab ipso copista hic vacuum relictum ⁵ corr. ex *oportunitatibus*

ⁱ *Nil nisi haec nota, quam Belium ad revisores comitatenses scripsisse verisimile est, in schedula inserta (p. 135a) legitur: „Nota bene. Rogantur DD. Revisores pro sua bonitate, <ut> castra omnia quae contra Turcas Canisenses munita olim in hoc processu extiterant, una cum oppidis aliorum processuum a folio 79 usque 91 reliquis adscribere haud graventur. Ita tamen ut eorum situs, ager, fata varia, incolae, et horum mores, lingua, et quae sunt alia diligenter exponantur. Addito ad quem olim (si fieri potest, et resciri) et nunc pertineant. Idem inte<l>ligant de singulorum processuum vicis similiter in relictis marginibus exponendis.” Certe, copista Szarka, cum haec in pagula posterius inserta denotaret, ms. originale imitatus esse videtur. Quod ad numeros foliorum 79. et 91. adtinet, eos quidem a Szarka commutatos et ad hoc ms. adaptatos esse apparet. Sectio ipsa ab auctore non esse confecta videtur; paginae enim sequentes 135–143. vacuae relictae sunt. De quo vide etiam notam nostram ii. in p. 479.*

ⁱⁱ *Paginae 145–152. vacuae sunt, his tantummodo in capitibus earum adnotatis: „Vici Process. Maioris sedis Kapornak.” Vide etiam notam nostram priorem.*

MEMBRUM IV.

DE

Processu minoris Sedis Kapornak

Init processus eo *Valiczkae* amnis latere, quod ad fluvium *Szala* vergit; certe intercapedinem omnem, quae est inter profluentem utrumque, insigni tractu occupat.ⁱ
[p. 162.]

MEMBRUM V.

DE

*Processu Sedis Szántó*PROOEMIUM¹

Ora est, quae amnes *Szalam*, et *Lesencze* insigni spatio interiacet. Eius vici, quemadmodum sunt comparati, sequentibus exhibebimus.ⁱⁱ
[p. 172.]

MEMBRUM VI.

DE

*Processu Sedis Tapolcza*ⁱⁱⁱ

[p. 180.]

TABULA ITINERARIA
COMITATUS SZALADIENSIS^{iv}

FINIS COMITATUS SZALADIENSIS^v

¹ corr. ex *Proemium*

ⁱ *Paginae 154–161. aequae vacuae sunt, exceptis titulis in supremis earum partibus adnotatis: „Vici P. Minoris sedis Kapornak.” Vide etiam notam nostram i. in p. priore.*

ⁱⁱ *Paginae 163–171. haud absimiliter vacuae relictas, si titulos „Vici Processus sedis Szántó” excipias. Vide etiam notam nostram i. in p. priore.*

ⁱⁱⁱ *Hic, uti apparet, ne prooemium quidem a Belio confectum. Pagina autem 172. sub titulo, et paginae 173–179. exceptis titulis „Vici P. Sedis Tapolcza” vacuae sunt. Vide etiam notam nostram i. in p. priore.*

^{iv} *Tabula itineraria non est confecta.*

^v *„Finis comitatus Szaladiensis” add. a nobis. In pp. 181–186. haec in capitibus paginarum leguntur: „Index C. Szaladien.”, qui index certe non est compositus.*

MATTHIAS BELIUS:
COMITATUS VESPRIMIENSIS

TEXTUM RECENSUERUNT
NOTISQUE CRITICIS INSTRUXERUNT

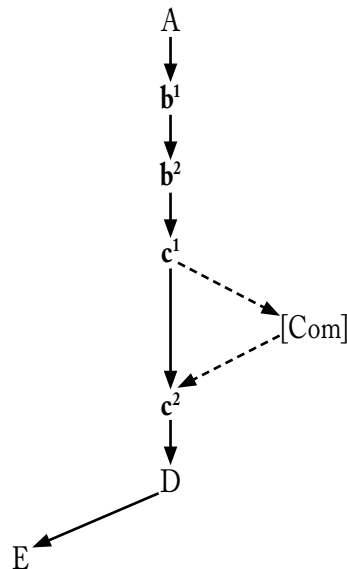
BERNADETT BENEI
RUDOLPHUS JARMALOV
GREGORIUS TÓTH

NOTAS EXPLICATORIAS CONCINNAVIT
ATQUE PRAEFATUS EST

GREGORIUS TÓTH

BEVEZETÉS

I. A kéziratok családfája

II. A vármegyeleírás elkészítésének folyamata

Az első ránk maradt kézirat – Bél fő munkatársa, Matolai János tollából – valamikor 1731 után készült el Veszprém vármegyéről (A), de Bél, mint egyik levelében írta, már 1724-től fogva dolgozott a leíráson.¹ A hevenyészett és utólag kipótolt kéziratról tisztázat készült (b¹), amelyet Bél átnézett és néhány helyen – többek között saját életrajzi adataival – kiegészített, illetve módosított (b²). Majd ezt is letisztáztatta és 1735 augusztusában elküldte a Helytartótanácsnak vármegyei revízió céljából (c¹), a hivatal pedig továbbküldte a vármegyének. A vármegyebeliek bizottságot állítottak fel a kézirat átnézésére, amelynek tagjai 1736 elején írtak néhány megjegyzést a leíráshoz. E megjegyzéseket Bél kis részben ugyan, de figyelembe vette az irat kézhezvétele után (l. c²). Ez egyébként valamikor 1736 második felében történhetett. Szintén 1736-ban figyelmeztette a Kancellária – a Helytartótanács sugalmazására – a szerzőt, hogy hagyja el Gece településnél a lakosok vallására vonatkozó megjegyzéseket, amit Bél láthatóan zokon vett (l. c). Ezután a leírás ügye megfenecllett: nincs adat arra, hogy Bél a Kancelláriának elküldte volna az iratot, noha szándékában állt (l. c). Szarka Ferenc a vármegyétől visszajött és Bél által korrigált kéziratból (c²) 1772-ben másolatot készített (D), azonban néhány helyen – szokásához híven – aktualizálta is Bél művét (l. D). A másolásra nyilvánvalóan azért volt szükség, mert a Veszprém vármegye leírását tartalmazó kéziratokat vízkár érte (l. kötetünk előszavát). A D kéziratból készített másolatot Gyurikovits György a 19. század első felében (E).

1 L. BÉL 1993. nr. 624.

III. A kéziratok ismertetése

A

1: OSZK Kézirattár Fol. Lat. 277. pp. 72–170.

2: **Comitatus Vesprimiensis.**

3: 99 p. 340×210 mm.

4: Veszprém vármegye leírása.

5: Matolai János sajátkezű fogalmazványa. Minden bizonnyal az első fogalmazványa a vármegyéről, ugyanis láthatóan írás közbeni javítások vannak benne. Szerkezetét tekintve teljesnek mondható, bár még hiányos: a végén utólagos pótlásként újabb települések vannak felsorolva. Tartozik ezenkívül egy hevenyészett térkép is a kézírathoz, amely szintén Matolai munkája (p. 71). Ugyanő a leírás végén beszámol arról, hogy Esterházy Ferenc gróf pápai uradalmát nem tudta leírni az emberek gyanakvása miatt, csak a térképen tüntette fel őket; a munkát, mint megjegyzi, „hatheti vándorlás” után készítette el.² A kéziratban egy-két helyen Bél Máttyás saját kezű megjegyzései láthatók.³

6: Keletkezését tekintve a kézirat 1731 után jött létre, ugyanis egy helyen az olvasható benne, hogy a szerzőnek alkalma volt 1731-ben Csesznek várából élvezni a kilátást.⁴ Emellett bizonyosan 1735 előtt, ugyanis Bél ekkor küldte el a Helytartótanácsnak a leírást, hogy a vármegyével ellenőriztesse (l. c). Sőt, az **A** kézirat még annyira hevenyészett (nincsenek margójegyzetek, synopsis, lábjegyzetek a margón, utólagos megjegyzések a kötet végén stb.), hogy feltételeznünk kell egy harmadik kéziratot is közte és a vármegyének elküldött darab között (l. **b**).

b

1: -

2: **[Comitatus Vesprimiensis]**

3: (A kézirat nem található)

4: Veszprém vármegye leírása.

5: Mint említettük, az **A** kézirat még olyan kezdetleges állapotot mutat, hogy a Helytartótanácsnak küldött példányt (**c**) meg kellett előznie egy köztes kéziratnak. Ezt a mára már elveszett példányt jelöltük **b** betűjellel. Ebben tisztázhatták le az **A** kéziratot (**b**¹), amelyet aztán Bél Máttyás átnézett és több helyen módosított (**b**²). Így például összevonta – más leírásoknak megfelelően – a vármegye névetimológiáját tartalmazó első és a határokat leíró második paragrafust.⁵ Valószínű emellett, hogy ebbe a kéziratba írta bele személyes emlékeit a Balatonról, így azt, hogy 1701-ben látta a tavon folyó téli halászatot, valamint, hogy ugyanekkor halakat vásárolt, s ezeket Veszprémbe vitette szolgájával, minthogy akkor ott lakott (ezek a megjegyzések az **A** példányban még nem szerepelnek).⁶

2 „...quae omnia [sc. pagos ad dominium spectantes] apposuimus quidem in mappa, sed describere, ut alios comitatus locos, non potuimus, hominum nescio, quid de sinceritate nostra suspicantium, intertrimento prohibiti. Alioquin totum hoc opus peragratiōne hebdomadarum sex absolvimus.” L. **A** p. 159. A teljes megjegyzést l. kiadásunkban a 607. oldalon (10. jegyz.). Matolai 1731. évi dunántúli adatgyűjtő körútjára – amelynek részét képezte Veszprém vármegye bejárása is – l. ТóТН 2007a l. 83–84. Még l. a 4. jegyzetet.

3 Pl. **A** p. 137.

4 „Magnam nos cepimus voluptatem, cum a. 1731. comitis [sc. Francisci Esterházy] indulgentia, huius regionis situm ex arce prospeximus.” **A** p. 94. A megjegyzést jellemző módon Bél is megtartotta, mintha maga járt volna ott. L. **D** p. 41., kiadásunkban l. p. 540.

5 Az 1736 januárjában készített vármegyei revízióban a határokról szóló adatokra már úgy hivatkoznak, mint amelyek az I. §-ban vannak (l. BÉL 1989. 129.), míg az **A** kéziratban ezek még a II. §-ban olvashatók (l. **A** p. 72.). Bél módosítását mutatja a Szarka-féle másolat is (l. **D** p. 3., kiadásunkban l. p. 518.)

6 Az említett részeket l. **D** pp. 17, 27. (Kiadásunkban l. pp. 526, 531–532., fordítása: BÉL 1989. 30, 35.) Bél 1700 végén ment Veszprémbe tanulni, hogy magyar nyelvtudását javítsa. L. HAAN 1879. 13.

6: A kézirat a fentiek alapján – tekintve, hogy az 1731 után készült **A** tisztázata lehetett, illetve az 1735-ben a Helytartótanácsnak elküldött **c** előzménye – 1732–1735 között készülhetett.

c

1: -

2: [Comitatus Vesprimiensis]

3: (A kézirat nem található)

4: Veszprém vármegye leírása.

5: Mint említettük, Bél 1735. aug. 13-án küldte el más leírásokkal együtt Veszprém vármegyéét is a Helytartótanácsra, hogy azt a hivatal a vármegye tisztikarával ellenőriztesse.⁷ A vármegye 1735. november 21-i közgyűlésén foglalkozott az ügygel, és vizsgálóbizottságot jelölt ki a vármegyeleírás átnézésére.⁸ A bizottság 1736. január 20-án megtartotta a vizsgálatot Bél leírásával kapcsolatban, s az észrevételeit pontokba szedve jegyzőkönyvbe vette.⁹ A közgyűlés 1736. április 9-i közgyűlésén nyugtázta, hogy elkészült a javítás, s egyben arról határozott, hogy mihamarabb vissza kell küldeni.¹⁰ Végül 1736. május 25-én postázták a Helytartótanácsnak az iratot, megjegyzéseiket a mű margójára írva.¹¹ A közgyűlés emellett csatolta leveléhez Veszprém vármegye úthálózati jegyzékét is, amelyet, mint írták, Bél kért tőlük.¹² A hivatal továbbította a szerzőnek a szöveget, kivéve az úthálózati jegyzéket, amely véletlenül a hivatalnál maradt.¹³

A szóbanforgó kézirat elveszett, a családfán a **c** betűvel jelöltük. Alapszövege (**c**¹) a **b** tisztázata volt, s vélhetőleg valamikor 1735-ben készülhetett. Miután megjárta a vármegyét, visszakérült Bélhez, aki minden bizonnyal ezen a kézíraton végezte el a vármegye észrevételei alapján a módosításokat (**c**²) – bár meg kell jegyezni, hogy csak igen kis mértékben vette figyelembe azokat, ahogy az a Szarka-féle 1771-es másolatból kitűnik.¹⁴ Ez azonban főleg a vármegye javaslatainak minőségéből következett, amelyek jelentős része az általános részhez kapcsolódó, érdektelen megjegyzéseket tartalmazott, vagy pedig további kutatásokra utasította a szerzőt, noha Bél épphogy adatokat, konkrét kiegészítéseket várt volna a vármegyétől.

7 Bél levelét l. BÉL 1993. nr. 529. A levél fordítását l. BÉL 1989. 127.

8 A közgyűlés jegyzőkönyvében ez áll: „Vigesimo sexto: Fine revisionis submissi historici Comitatum hunc deliniantis, & describentis Matthiae Beel operis, conclusum est: ut Deputatione sub Praesidio Domini Adami Somogyi, cum interventu Dominorum Stephani Kenesey, Francisci Sandor, Matthiae Vigyazo, & Josephi Bitto Tabulae huius Iudriae Assessorum, idem opus censuratur, & revidetur, ac primo quo fieri poterit tempore per eosdem reportetur.” L. VeML IV. I. a. Veszprém vármegye közgyűlési jegyzőkönyve 1734–1740. p. 84.

9 Az észrevételeknek jelenleg csak a fordítása hozzáférhető (l. BÉL 1989. 129–130.), mivel az eredeti irat nincs meg, sem azon a helyen, ahol a fordító megadta, vagyis az 1736. jan. 23-i közgyűlés iratai között („VeML IV. I. b. Veszprém vármegye köz- és kisgyűlési iratai. 1736. jan. 23. Pápa, közgyűlés.” l. uo. 130.), sem pedig a soron következő, 1736. április 9-i közgyűlés közgyűlés iratai között, amely közgyűlésen a vármegyeiek elküldték észrevételeiket a leírás kéziratával együtt a Helytartótanácsnak (l. alább, ill. még l. a következő jegyzetet). A kézirat nyilvánvalóan akkor tűnt el, amikor a leírás fordításának (BÉL 1989.) elkészítésekor kiemelték az iratok közül. Itt köszönöm meg Jakab Rékának, a Veszprém Megyei Levéltár főlevéltárosának a vármegyei levéltári anyag vizsgálatában nyújtott segítségét.

10 „Duodecimo. Opus Hystoricum Matthiae Béll per ordinatam eatenus deputationem revisum, et censuratum in conformitate adinventae per deputationem modificationis quantocypus submittendum veniet.” L. VeML IV. I. a. Veszprém vármegye közgyűlési jegyzőkönyve 1734–1740. p. 102.

11 „...modificandorum modificatione marginaliter eidem Historico Operi apposita...” A levelet l. MOL C 42 Miscellanea Fasc. 95. nr. 33. p. 60. Fordítását l. BÉL 1989. 128.

12 Uo. pp. 58–59. Fordítását l. BÉL 1989. 128.

13 L. az előző jegyzetet.

14 Így pl. engedett a vármegyének abban, hogy a vármegye földje valamelyest megtűri a fenyőket (a vármegye e tárgyban tett megjegyzését l. BÉL 1989. 129.). Az **A**-ban ugyanis még az olvasható (**A** p. 74.), hogy teljesen „kivetik” magukból azokat („pinos et abietes respunt”), viszont a Szarka-féle másolatban (**D** p. 4.) már azt találjuk, hogy „kis részben” nem vetik ki („exigua sui parte non respunt”). Kiadásunkban l. p. 519. Szintén hallgatott a vármegyére abban, hogy a Torna-patak nem a „a saját nevét viselő Torna mezővárost öntözi” („oppidum sui nominis Torna humectat”, l. **A** p. 79.), hanem az „azonos nevű Torna kúriát” („curiam cognominem Tornam”). A vármegye megjegyzését l. BÉL 1989. 129.; a **D** vonatkozó helyét l. **D** p. 15. (Kiadásunkban l. p. 525.)

Itt kell megjegyezni, hogy a Kancellária – a Helytartótanács sugalmazására, amely hivatalnak a kezén átment a c kézirat – megintette Bél, amiért Gecse falunál a különböző felekezethez tartozó lakosok békés együttéléséről írt, amit a pozsonyi tudós láthatóan zokon vett.¹⁵

6: Az alapszöveg tehát valamikor 1735-ben, míg a javításai a vármegyei ellenőrzés (1736) után készülhettek.

D

1: EFK Hist. I. cccc.

2: **Matthiae Belii Comitatus Vesprimiensis... paratus Calocae per Franciscum Szarka de Lukafalva, 13. Apr. 1772.**

3: 169 pp. 390×240 mm.

4: Veszprém vármegye leírása.

5: Szarka Ferenc által készített másolat (l. a címet). A kései másolat, mint fentebb írtuk, arról a példányról készült, amely a vármegyénél volt revízió 1735–1736-ban, s amelybe aztán a szerző kis részben belevezette a vármegyebeliek javaslatait (l. c). Szarka azonban aktualizálta, vagy inkább interpolálta a kéziratot. Így pl. a szövegben eredetileg szereplő Acsády Ádám veszprémi püspök helyett (veszprémi főispán 1725–1744 között) Koller Ignác veszprémi segédpüspököt, majd püspököt írja a vármegye főispánjának, aki az ő idejében, 1760 és 1773 között töltötte be ezt a hivatalt.¹⁶ Sőt, tovább is megy a javításban, ugyanis egyrészt nagymértékben törli Bél dicsérő szavait Acsádyról (egy mondatot viszont meghagy, úgy, mintha Kollerhez szólna!), továbbá elhagyja az alispánról és vármegyei tisztségviselőkről szóló adatokat, nyilván azért, mert ezt már nem tudta „aktualizálni”, vagyis nem tudta, hogy az ő korában kik töltik be azokat.¹⁷

6: 1772. április 13. (l. a címet).

E

1: OSZK Kézirattár Fol. Lat. 3775.

2: **Mathiae Belii Notitia geographico-historica Comitatus Vesprimiensis a Georgio Gyurikovits descripta.**

3: 69 ff. 380×240 mm.

4: Veszprém vármegye leírása.

5: Gyurikovits György másolata, a Szarka-féle másolatról (D).¹⁸

6: 1820 körüli évek.

IV. A vármegyeleírás rövid ismertetése és a szövegkiadás elvei

Veszprém vármegye leírásának közreadásakor eltértünk attól az elvtől, hogy csak a legjobb és legteljesebb kéziratot vesszük figyelembe a szöveg kiadásánál, illetve csak akkor használjuk a korábbi kéziratokat, ha az általunk kiválasztott „legjobb kézirat” valahol hiányt, elírást, szövegromlást stb. mutat. Veszprém esetében ugyanis a „legjobb kézirat”

15 L. a Kancellária 1736. július 5-én írt levelét Bélhez, illetve Bél július 14-én kelt válaszát. BÉL 1993. nr. 622, 624. A kancellária levelének fordítását l. BÉL 1989. 130–131. Az ügyre a Helytartótanács hívta fel az uralkodó (azaz a Kancellária) figyelmét. L. HAAN 1879. 46–47.

16 L. A p. 91, ill. D p. 36. Kiadásunkban l. p. 537. Természetesen nem tudjuk, hogy a Szarka számára a másolás alapjául szolgáló, mára már elveszett c kézirat mit tartalmazott, de aligha volt benne változás az A-hoz képest, hiszen készítésekor, vagyis 1735–1736-ban is Acsády volt a püspök.

17 L. A p. 91, ill. D p. 36. Kiadásunkban l. p. 537.

18 A szöveg végén: „Elenchus. Descriptio Comitatus Vesprimiensis Authore Matthia Belio Copia ex revisione ejusdem Manuscripti *parata Calotsae per Franc. Szarka de Lukafalva 13. Apr. 1772.*” A dőlt betűvel szedett szövegrész Gyurikovits kézírásával. L. E f. 65r.

(D) az elejétől a végéig összevetettük a minden bizonnyal legkorábbi, Matolai János által készített fogalmazvánnyal (A), és a két szöveg eltéréseit minden esetben jeleztük. A Matolai-féle kézirat eltéréseit jegyzetben közöltük, illetve, ha hozzá képest a D szövegben egyértelmű szövegromlás történt, akkor a Matolai-szöveg alapján korrigáltuk a főszöveget. Ritkítva közöltük a D szöveg többleteit – tehát azokat a részeket, amelyek nem Matolaitól származnak, hanem későbbi kiegészítések.

Erre az igen időigényes munkára több szempontból is szükség volt. Egyrészt jelezni akartuk vele, hogy sok esetben – így Veszprém esetében is – inkább Matolai, mintsem Bél tekinthető a leírás szerzőjének. Nem kellett ugyanis sokszor ritkítani: egy-két személyes emléktől – így a Balatonon történő téli halászat leírásától – és néhány egyéb pótlástól, javítástól eltekintve Bél alig nyúlt bele a szövegbe. Annál érdekesebb látni, hogy mi az a néhány hely, ahol Bél mégis szükségét érezte a javításnak, kiegészítésnek (pl. Anonymus idézése a vármegye történetében). Akadt később a szövegnek egy kéretlen „aktualizálója”, Szarka Ferenc, a D kézirat másolója, aki pl. a veszprémi püspökről, vagy éppen a Batthyány-birtokokról szóló adatokat „frissítette” az 1772. évi állapotoknak megfelelően – az ilyen szövegrészeknél ismét jól jött a ritkítás, hiszen így „idegen testként” élesen elválnak a textustól. Persze ilyenkor jegyzetben utaltunk rá, hogy itt nem Bél, hanem Szarka betoldásáról van szó.

Fontos volt emellett a két szöveg összevetése azért is, mert a Matolai-szöveg is tartalmaz többleteket a D szöveghez képest, amelyeket aztán a szöveg későbbi alakítása során vélhetőleg Bél (Szarka?) kitörölt. Ezek jelentős része igen fontos adatokat tartalmaz, így pl. a korábbi birtokviszonyokról, amelyek Bél (vagy esetleg Szarka?) korára már elavultak. Sokszor előfordul ugyanis, hogy Matolai egy bizonyos személyt nevez meg valamely falu birtokosaként, de a D szövegben ugyanezen a helyen már csak az illető családnéve olvasható, sőt, olykor más családnév tűnik fel, ami egyértelműen tudatos korrekció volt Bél, esetleg Szarka részéről. Vannak emellett olyan utalások Matolainál (pl. a vármegye gazdasági, felekezeti viszonyaira), amelyek láthatóan nem ok nélkül hiányzanak a D kéziratban. Külön érdekesség, hogy Matolai számos esetben jelezte, hogy egy-egy falu mikor települt újjá – pl. „öt évvel ezelőtt” –, ám ez a későbbi szerkesztőnek, azaz Bélnek, esetleg Szarkának felesleges adat volt, így szinte mindig átírta őket, a pontos számot valamilyen határozatlan számnévvel helyettesítve (általában az *aliquot* „néhány” szóval). Mivel azonban tudjuk, hogy a Matolai-kézirat elkészítése, de legalábbis Matolai adatgyűjtő körútja 1731-ben történt, az ilyen esetekben az általa megadott információból könnyen kiszámítható az újratelepítés éve. Ezeket a Matolai-féle többleteket a szövegkritikai jegyzetekben közöltük.

Végül rendkívül hasznosnak bizonyult a kolláció azért is, mert – részben Szarka hibájából, részben talán az általa másolt, elvesztett kézirat (c) rossz állapota folytán – hatalmas mennyiségű szövegromlás van a D kéziratban, amelyek jelentős része azonban korrigálható volt az A kézirat segítségével (éppen azért, mert magának a textusnak a tartalma keveset változott).¹⁹ A hibás alakokat természetesen feltüntetjük a jegyzetekben.

A D kézirat margószövegei hiányosak és kezdetlegesek, ebből következőleg *synopsis*, azaz tartalomjegyzék is csak egy-két esetben bukkan fel, a legtöbbször pedig hiányzik. Nincs továbbá „megformázva” a szöveg, vagyis egy-két kivételtől eltekintve nincsenek benne aláhúzással jelölve a tulajdonnevek, idézetek, ellentétben a Bél írnokai által készített másolatokkal. Természetesen nincs fejléc sem, amint hiányzik a leírás végéről az úthálózati tábla is. Ez csak részben lehet Szarka hibája, sokkal inkább gyanítható, hogy a szöveg megszerkesztettsége eleve is ilyen alacsony volt, vagyis Bélnek már nem volt ideje úgy előkészíteni a szöveget a kiadásra, ahogyan azt szeretne volna (ez lehet a magyarázat a Bél-féle kiegészítések alacsony számára is). A fenti hiányosságokat – kiadói elveinknek megfelelően²⁰ – az úthálózati tábla és a margók kivételével pótoltuk, a Bél életében kiadott vármegyeleírások gyakorlatát követve.

Ami a szöveget illeti, magán hordozza azokat a jegyeket, amelyek általában a Matolai-féle leírásokra jellemzőek. Vagyis meglehetősen jól adatolt a természetföldrajzi tagozat, illetve a falvak leírása, de érdektelen a politikai tagozat (ha

19 Sajnos a vármegyeleírás magyar fordítója nem végezte el a kollációt, így e szövegromlások rendre „kisiklatják” a fordítást, amely egyébként sem mentes a súlyos hibáktól. Vö. BÉL 1989.

20 L. BÉL 2011. 20.

nem számítjuk a földműveléssel, és a lakosság helyzetével kapcsolatos részeket), és a városok, várak leírása is alacsony színvonalú, főleg a történeti részek. Jelen leírás természetföldrajzi tagozatában a hegyek és a folyóvizek leírása emelkedik ki gazdagságával, a politikai tagozatban pedig a lakosság életkörülményeit írja le érzékletesen a szerző. Matolai elég sötéten festi le a helyzetet: a föld kavicsos, csak trágyázással és háromszori szántással terem jól, ami a fő oka a veszprémiek nyomorúságának. Faizással segítenek magukon, de csak olcsón tudják eladni a városokban a fát, így még a szekereikben, igavonó állataikban keletkezett kár sem térül meg; mégis csinálják, mert így tudják kifizetni az adókat.

Pápa, Veszprém és a többi mezőváros leírásában kevés a használható rész; annál érdekesebb a zirci apátságának a leírása, ahol Matolai olyan jól értesültnek bizonyul, hogy joggal gyaníthatjuk: a helyszínen, sőt, a szerzetesektől kapta az információkat. Leginkább azonban a falvak leírása érdemel figyelmet. Szinte mindig szerepel a felekezeti megoszlás, a lakosok nemzetisége, illetve a faluhatár bemutatása, az azt szegélyező falvakkal, pusztákkal. Matolai mindig kiemeli a protestánsok (evangélikusok és reformátusok) szabad vallásgyakorlatát (ahonnan ő jött – Zólyom, Sopron, Pozsony vármegyék –, ott ez csak az artikuláris helyeken és részben a szabad királyi városokban létezett; ezért csodálkozik rá mindig a protestánsok szabad vallásgyakorlására). Matolai azt is feljegyezte, hogy az adott falu bizonyos felekezetének van-e saját temploma, s ha nincs, melyik település az anyaegyháza; gyakran említést tett az iskolamesterről is. Általában elmondható, hogy elég pontosan közölte a felekezeti viszonyokat, emellett mindig hangsúlyozta a felekezetek békés együttélését is (amiből aztán elég kellemetlensége származott Bélnek²¹). A nemzetiségi viszonyok lejegyzésének tekintetében is elég következetes, mert szinte mindig szerepel ez az adat (vagy ha nem, akkor biztosra vehető, hogy magyar a lakosság, különösen református falu esetében). Hogyha német, szlovák lakosai vannak a falunak, legtöbbször jelzi, hogy mikor települtek be. A falu határának minőségét, mennyiségét is mindig taglalja. A falusiak rendelkezésére álló földterület Matolai elbeszélésében vagy rossz minőségű, vagy kevés, vagy elég kaszáló nincs, vagy elég legelő, vagy erdejük kevés: nehéz eldönteni, hogy a lakosok, vagy pedig az adatgyűjtő látta ennyire borúlatoan a falvak helyzetét. Visszatérő elem Matolai csodálkozása, miszerint hogy tudnak a falusiak ilyen kevés és rossz földből megélni. Sokszor megemlíti ugyanakkor, hogy a lakosok a fent már említett faizással egészítik ki a jövedelmüket, vagy pedig pusztákat bérelnek a környéken. Legtöbbször feljegyzi a falu birtokosait is (l. fentebb).

Nagyon érdekes még a kuriális falvak leírása. Matolai mindig felhívja rá a figyelmet, ha a falvat kuriális (egyetelkes) nemes családok lakják, és gyakran fel is sorolja név szerint őket, illetve az „alapító családot”, amelyből úgymond „kinőtt” a falu lakossága. Szintén nagyon gyakran megírja azt is, hogy a falu kuriális nemesi mikor kaptak (közös) kiváltságlevelet a falu birtoklására (ezek 16–18. századiak), de az is gyakori, hogy a hajdani „alapító család” által kapott (Mohács előtti) oklevél adatait feljegyzi, esetleg idéz is belőle. Mindez aligha képzelhető el másként, mint hogy a nemesek bemutatották Matolainak kiváltságleveleiket. Talán abban bíztak, hogy a kiváltságaik elfogadottságát, hitelét szolgálhatja, ha a jogbiztosító dokumentumaik adatai nyomtatásban megjelennek Bél *Notitiájában* (egyébként valószínű, hogy éppen ezért kérte a Kancellária minden esetben a kuriális nemesekre vonatkozó adatok törlését).²² Matolai egyébként mindig megjegyzi róluk, hogy nem nemesi, hanem paraszti sorban élnek, olykor nyomorogva.

21 L. a 2. fejezetet.

22 L. Tóth 2007a I. 138., Tóth 2010. 333–334.

V. Összefoglaló adatok

Adatközlők: Matolai János (A)

Ellenőrzés: vármegyei (c)

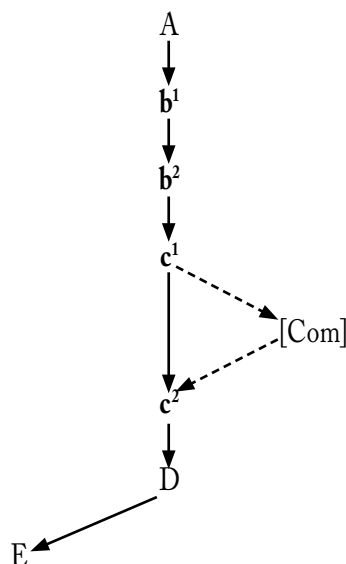
A szövegkiadás alapját képező kézirat: D, azonban a kéziratban lévő nagy mennyiségű hiba, Szarka Ferenc interpolációi és más okok miatt a szöveget össze kellett vetni az A-val. Még l. a D jelű kézirat bemutatását, és a IV. fejezetet.

Fordítás: Bél 1943. 169–185. (részleges); Bél 1989.

Irodalom: LUKÁCS 1943; KREDICS 1989.

INTRODUCTION

I. Stemma of the manuscripts

II. Creation process of the county description

The first manuscript of Veszprém county (A) that subsisted was finished cca. after 1731 by the hand of János Matolai, Bél's chief co-worker – however, as Bél indicated in one of his letters, he had already worked on the description since 1724.¹ There must have been a copy (b¹) made from this rough and posteriorly completed manuscript, that Bél reviewed and completed – with his own biographical notes among other things – and also modified at some places (b²). Afterwards he got this copy recopied and the fair copy (c¹) sent to the Locotenential Council for revision in August 1735. The Council forwarded it to the county authorities. The general assembly of the county set up a committee for the revision of the manuscript. The members of the committee wrote a few remarks for the description. Bél partly took into consideration these remarks after receiving back the document (see c²). This must have happened some time in the second half of 1736. It was also in 1736 that the Chancellery warned Bél – upon the suggestion of the Locotenential Council – that he should leave out the remarks concerning the religion of the inhabitants of Gecse. Bél obviously took offense of this warning (cf. c). Afterwards the matter of the county description got to a hold: there is no evidence that Bél sent the document to the Chancellery although it was in his intentions (see c). In 1772 Ferenc Szarka made a copy (D) from the manuscript revised by the county assembly and corrected by Bél (c²), however at some places he actualised Bél's work as was his custom (cf. D). Veszprém county's description needed to be copied obviously because of the water damage that occurred to the manuscripts (see the preface of this volume). György Gyurikovits had a copy made from manuscript D in the first half of 19th century (E).

1 L. BÉL 1993. nr. 624.

III. Presentation of the manuscripts

A

1: OSZK Manuscript Collection Fol. Lat. 277. pp. 72–170.

2: **Comitatus Vesprimiensis.**

3: 99 p. 340×210 mm.

4: Veszprém county's description.

5: Draft in János Matolai's handwriting. Undoubtedly it is the first draft of the county description because it contains corrections that were obviously made during writing. Structurally it is complete however deficient in the details: at the end newer settlements are enumerated in a posterior supplement. A roughly drawn map is also included in the manuscript that is Matolai's work as well (p. 71). He also reports at the end of the description that he could not describe Ferenc Esterházy's domain of Pápa, because of the inhabitants' suspicion, therefore he could only designate the villages on the map; he achieved the work, as he remarks, after "six week's wandering".² The manuscript contains at some places observations by Mátyás Bél's own hand.³

6: The manuscript was prepared after 1731 because it relates at some point that the author had the opportunity to enjoy the panorama from the castle of Csesznek in 1731.⁴ On the other hand it definitely dates prior to 1735, when Bél sent the description to the Locotenential Council in order to make it revised by the county authorities (cf. **c**). Furthermore, manuscript **A** is so rudimentary (lacking margin notes, synopses, while the footnotes are still on the margin, and there are remarks at the volume's end etc.), that we have to presume a third manuscript between this one and the one sent to the county authorities (cf. **b**).

b

1: -

2: **[Comitatus Vesprimiensis]**

3: (Manuscript cannot be found)

4: Veszprém county's description.

5: As mentioned above, the manuscript **A** shows such a rudimentary state that the copy sent to the Locotenential Council (**c**) must have been preceded by an intermediary manuscript. We denoted this lost copy by letter **b**. This could have been a fair copy (**b**¹) of manuscript **A** that was later checked and in several cases modified by Mátyás Bél (**b**²). Thus he contracted – in accord with other descriptions – the first paragraph containing the county's name etymology with the second describing the boundaries.⁵ Probably he also added his personal memories about the lake Balaton, such as

2 „...quae omnia [sc. pagos ad dominium spectantes] apposimus quidem in mappa, sed describere, ut alios comitatus locos, non potuimus, hominum nescio, quid de sinceritate nostra suspicantium, intertrimento prohibiti. Alioquin totum hoc opus peragratione hebdomadarum sex absolvimus.” See **A** p. 159. See the full remark in p. 607. (note 10.) in our edition. About Matolai's data collecting trip in Transdanubia in 1731 – when he visited Veszprém county as well – see ТóTH 2007a I. 83–84. See also note 4.

3 E. g. **A** p. 137.

4 „Magnam nos cepimus voluptatem, cum a. 1731. comitis [sc. Francisci Esterházy] indulgentia, huius regionis situm ex arce prospeximus.” **A** p. 94. Bél kept the remark as if he was there himself, since it was typical for him. See **D** p. 41., in our edition p. 540.

5 In the county revision made in January 1736 the information regarding the boundaries are referred to as being in the §. I. (see BÉL 1989. 129.), while in manuscript **A** these can be found in § II. (see **A** p. 72.). Szarka's copy also proves Bél's modifications (see **D** p. 3., in our edition see p. 518.)

having seen the winter fishery on the lake in 1701, and also having bought fish that he had had carried to Veszprém by his servant, because he lived there at the time (these remarks cannot yet be read in copy **A**).⁶

6: Based on the above information the manuscript was probably prepared between 1732–1735, since it was a fair copy of **A** that was made after 1731, and an antecedent of **c** that was sent to the Locotenential Council in 1735.

c

1: -

2: [Comitatus Vesprimiensis]

3: (Manuscript cannot be found)

4: Veszprém county's description.

5: As mentioned Béll sent along with other country descriptions that of Veszprém to the Locotenential Council on 13th August 1735 to get it revised by the county's officers.⁷ The county assembly dealt with the case on its general assembly of 21st November 1735 and it decided to set up a committee for the revision of the county description.⁸ The committee held its investigation regarding Béll's work on 20th January 1736 and put down in protocol its observations.⁹ The general assembly held on 9th April 1736 acknowledged that the revision had been accomplished and decided to send it back as soon as possible.¹⁰ Finally on 25th May 1736 the document was sent back to the Locotenential Council with the observations written on its margin.¹¹ The general assembly also attached Veszprém county's register of road network to its letter, writing that Béll had asked for it.¹² The Council forwarded the letter to Béll except for the register of road network that remained at the Council by chance.¹³

The manuscript in question was lost; we marked it with letter **c** on the stemma. Its basic text (**c**¹) was a fair copy of **b** and it was prepared presumably in 1735. After being revised in the county, it was sent back to Béll who executed the modifications based on the county's observations in this manuscript (**c**²), although he took into consideration the suggested modifications only to a small extent, as it is evident from the copy by Szarka made in 1771.¹⁴ This slight is mainly due to

6 See the mentioned parts in **D** pp. 17, 27. (In our edition pp. 526, 531–532. translation: BÉL 1989. 30, 35.) Béll went to Veszprém at the end of 1700 in order to improve his Hungarian. See HAAN 1879. 13.

7 See Béll's letter in BÉL 1993. nr. 529. See its translation in BÉL 1989. 127.

8 The protocol reads as follows: "Vigesimo sexto: Fine revisionis submissi historici Comitatum hunc deliniantis, & describentis Matthiae Beel operis, conclusum est: ut Deputatione sub Praesidio Domini Adami Somogyi, cum interventu Dominorum Stephani Kenesey, Francisci Sandor, Matthiae Vigyazo, & Josephi Bitto Tabulae huius Iudriae Assessorum, idem opus censuretur, & revideatur, ac primo quo fieri poterit tempore per eosdem reportetur." See VeML IV. I. a. Protocol of Veszprém county's general assembly 1734–1740. p. 84.

9 Presently these observations are only available in translation (see BÉL 1989. 129–130.) since the original document is missing and cannot be found amongst the documents of the general assembly of 23rd January 1736, where the translator indicated it to be ("VeML IV. I. b. documents of Veszprém county's general assembly and particular assembly, general assembly in Pápa on 23rd January 1736." See *ibid.* 130.), nor amongst the documents of the next general assembly held on 9th April 1736 when the county authorities sent their observations alongside with the county description to the Locotenential Council (see below; see also our next note). The manuscript got lost obviously when it was taken out from the documents for the purpose of being translated (BÉL 1989.). I hereby thank to Réka Jakab, chief archivist of Veszprém County's Archives for her help in researching the county material.

10 „Duodecimo. Opus Historicum Matthiae Béll per ordinatam eatenus deputationem revisum, et censuratum in conformitate adinventae per deputationem modificationis quanticus submittendum veniet." See VeML IV. I. a. Protocol of Veszprém county's general assembly 1734–1740. p. 102.

11 "...modificandorum modificatione marginaliter eidem Historico Operi apposita..." See the letter in MOL C 42 Miscellanea Fasc. 95. nr. 33. p. 60. See its translation in BÉL 1989. 128.

12 *Ibid.* pp. 58–59. See the translation in BÉL 1989. 128.

13 See the previous note.

14 Thus he conceded to the county's suggestion in writing that the county's soil somewhat "tolerates" pines (see the county's remark on that matter in BÉL 1989. 129.). In manuscript **A** (**A** p. 74.) it can be read that it entirely rejects pines ("pinos et abietes respuunt"), but in the

the quality of the suggestions by the county, a majority of it being insignificant remarks on the general part – or else, they ordered the author to do further research, however it was Bél who had asked for data or direct additions from them.

Furthermore it is worth noting that the Chancellery – by the hint from the Locotenential Council that handled the document when forwarding it to the county authorities – reprimanded Bél for writing about the peaceful co-existence of different denominations in the village Gecse, that Bél apparently accepted with resentment.¹⁵

6: The basic text was prepared in 1735, while the alterations in 1736, after the county revision.

D

1: EFK Hist. I. cccc.

2: **Matthiae Belii Comitatus Vesprimiensis... paratus Calocae per Franciscum Szarka de Lukafalva, 13. Apr. 1772.**

3: 169 pp. 390×240 mm.

4: Veszprém county's description.

5: Copy made by Ferenc Szarka (cf. title). This late transcript, as mentioned above, was made from the manuscript that was under revision by the county authority in 1735–1736 and wherein the author incorporated some suggested modifications by the county officers (cf. c). Szarka, however, actualised, more precisely interpolated the manuscript. Thus, for example, in the chapter about the lord lieutenant, he writes about Ignác Koller suffragan bishop, later bishop in Veszprém, who was in hold of the position of lord lieutenant at Szarka's time, between 1760–1773 – instead of Ádám Acsády, bishop of Veszprém, and lord lieutenant of Veszprém county between 1725–1744, whose name can be read in ms. A.¹⁶ In addition, he carries the “correction” further by mostly erasing Bél's appraisal of Acsády (keeping only one sentence as if it was written about Koller!), furthermore he omits the data concerning the vice lieutenant and other county officials, obviously because he could not actualise them equally, not knowing who held those positions at his time.¹⁷

6: 13th April 1772. (cf. title).

E

1: OSZK's Manuscript Collection Fol. Lat. 3775.

2: **Mathiae Belii Notitia geographico-historica Comitatus Veszprimiensis a Georgio Gyurikovits descripta.**

3: 69 ff. 380×240 mm.

4: Veszprém county's description.

5: Transcript by György Gyurikovits, based on the copy by Szarka (D).¹⁸

6: Around the 1820's.

Szarka-copy (D p. 4.) we find that “to a small extent” it does not reject them (“exigua sui parte non respuant”). See in our edition p. 519. He also followed the county's advice that the stream Torna does not steep “the market city of the same name Torna” (“oppidum sui nominis Torna humectat”, see A p. 79.), but “the manor of the same name Torna” (“curiam cognominem Tornam”). See the observation of the county in BÉL 1989. 129; cf. the relating text in D at D p. 15. (in our edition see p. 525.)

15 See the letter of the Chancellery to Bél on 5th July 1736 and also Bél's reply on 14th July 1736. BÉL 1993. nr. 622, 624. See the translation of the Chancellery's letter in BÉL 1989. 130–131. The Locotenential Council hinted the case to the king (or else to the Chancellery), cf. HAAN 1879. 46–47.

16 See Veszprém county's description A p. 91, also see D p. 36. In the present edition p. 537. We cannot know what was written in manuscript c that Szarka used for his transcript, however it could hardly be different from A, since Acsády was equally bishop in 1735–1736, when c was prepared.

17 See A p. 91. See also D p. 36. In our edition see p. 537.

18 At the end of the text: “Elenchus. Descriptio Comitatus Veszprimiensis Authore Matthia Belio Copia ex revisione ejusdem Manuscripti parata Calotsae per Franc. Szarka de Lukafalva 13. Apr. 1772.” The text part in italics is written by Gyurikovits' hand. See E f. 65r.

IV. Brief review of the county description and principles of the text edition

When editing Veszprém county's description, we broke with the principle that only the best and most complete manuscript shall be taken into consideration in the edition, or that the previous manuscript shall be used only when the best manuscript shows omission, miswriting or corruption of the text etc. In the case of Veszprém we compared the "best manuscript" (**D**) from the beginning till the end with the draft by János Matolai that is certainly the earliest version (**A**) and we indicated the differences of the two texts in every case. We published the variants of Matolai's manuscript in notes, furthermore when text **D** showed evident corruption, we corrected the base text using Matolai's version. We typeset in *stretch* the supplements of text **D** that is the parts that originate not from Matolai but are later additions.

This time consuming task was necessary from many points of view. Firstly we wished to indicate by it that in the case of Veszprém – besides some other counties – Matolai is to be considered as author rather than Bél. It is evident from the fact, that we had to stretch the text only a few times: apart from some personal memories (such as the description of the winter fishing on Balaton) or some other additions, corrections, Bél hardly modified the text. It is all the more interesting to see the parts where Bél felt necessary to make a correction or a supplement (e.g. quoting Anonymus, the medieval historiographer in the history of the county). Later, however, an uncalled "actualiser" of the text appears in the person of Ferenc Szarka, copyist of manuscript **D**, who "updated" the data concerning the bishop of Veszprém or the Batthyány domains according to the situation in 1772. In case of his additions the stretched typesetting was also useful, thus discerning those parts from the original text. Naturally we always indicated in notes that the addition was Szarka's, not Bél's.

The comparison of the two texts was also necessary because Matolai's version also contains supplements compared to text **D**, that were erased later by supposedly Bél (or Szarka?). Some of these parts contain data of first importance e.g. about the estates and landlords that were out of date by Bél's (or Szarka's) time. Many times Matolai named a certain individual as lord of a village but in text **D** at the same point only the family's name can be read or in some cases a different family's name is given that must be deliberate correction by Bél or eventually Szarka. Besides Matolai wrote references e.g. for the economical or denominational situations of the county that lack in manuscript **D**, with apparent good reason. Matolai's another particularity is to indicate in many cases when a village was re-settled after the Turk invasion – e.g. "five years ago" – but this data was unnecessary for the later editor (Bél or eventually Szarka), therefore it was consequently rewritten giving an undefined numeral instead of a precise date (usually using "a few", *aliquot*). Since we know that Matolai's data collecting trip happened in 1731 (and supposedly he prepared the manuscript in the same year), we can easily count the exact year of the re-settlement. We published these supplements by Matolai in text-critical notes.

Finally the collation proved also extremely useful, because there is a multitude of text corruptions in manuscript **D** – partly by Szarka's fault, partly due to the damaged state of the lost manuscript (**c**) he copied. However, those corruptions could be corrected by the means of manuscript **A** (especially so because the content of the text hardly changed).¹⁹ The corrupted forms are naturally given in notes.

The margin notes of manuscript **D** are incomplete and rudimentary, consequently *synopses* (brief content descriptions) are rare to spot, mostly lacking. Furthermore the text is not formatted, meaning that with some exceptions the proper names, quotes are not underlined as they usually are in the copies made by Bél's scribes. Naturally there is no header and the table of road network is also missing at the end of the description. This can be only partly Szarka's fault, it is more

¹⁹ Unfortunately the Hungarian translator did not collate the two texts, therefore the corruptions many times "derailed" the translation that is not free from grave errors anyway. Cf. BÉL 1989.

likely that the editorial structuring of the text was at a low level anyway, because Bél did not have the time to prepare the text for the edition the way he wished to (this must be the explanation for the low number of supplements by Bél). These shortcomings – in accord with our editorial principles²⁰ – were supplemented (with the exceptions of margin notes and table of road network), following the practice of Bél’s publishing the county descriptions in his lifetime.

As for the text’s quality of content, it shows all the signs that are usually characteristic to the descriptions by Matolai. For example the geographical segment and the villages’ descriptions are quite well detailed with data, but the political segment is insignificant (not counting the parts dealing with cultivation or the circumstances of the inhabitants). The presentation of towns and castles also shows a low quality standard, especially the historical parts. In the present county description, in the geographical segment, the presentation of mountains and rivers stands out with its richness of details, while in the political segment the author writes with great sensitivity about the circumstances of the inhabitants. Matolai draws a dark picture: the soil is pebbly, needs fertilization and three-times ploughing to grow plants at all, which is the main reason of the deep misery of Veszprém county’s people. They help themselves with wood exploitation but they can sell the wood for very cheap in the towns not making up for the amortisation in their wagons or beasts of burden, and still they go on with it because this is the only way for them to pay the taxes.

In the description of Pápa, Veszprém and the other market towns there is only a few useful passages; all the more interesting the description of the abbaye of Zirc in which Matolai proves to be so well informed that we have good reason to suspect that his information was provided on the spot, directly by the monks. Yet, the review of the villages is worth of the utmost interest. The denomination and the nationality of the habitants, the presentation of the surrounding area (with the neighbouring villages and the lands of abandoned settlements called *praedia*) can be read in almost all cases. Matolai always emphasises the free religious practice of lutherans and calvinists. (From where he came – Zólyom, Sopron, Pozsony counties – this kind of freedom of religious practice existed solely in a few places designated by the law, or partly in free royal cities, therefore he always wonders at this phenomenon.) Matolai also noted whether each denomination of the village had its own church, or if not, in which settlement its mother church was situated; he often mentioned the schoolmaster as well. In general he accurately related the denominational circumstances, furthermore he always emphasised the peaceful coexistence of denominations (which resulted in many inconveniences for Bél²¹). He is also consequent in noting the nationalities: this kind of data nearly always provided (if not, the nationality is almost certainly Hungarian, especially in the case of a Calvinist village). If there are German or Slovak inhabitants in the village, he usually indicates when they settled there. He also deals with the lands of the village: their quality and quantity etc. According to Matolai, the territory at the disposal of the village people is either of bad quality or of little quantity, or lacking of enough hayfields, enough pasture, enough woods – maybe it was the data provider who saw the villages’ situation in such a dark way, maybe the inhabitants, it is hard to decide. Matolai’s wondering at how the people can live on such scarce and bad land, is a recurring element. Meanwhile he often mentions that the village people try to increase their income with wood exploitation or they hire lands (*praedia*) in the neighbourhood. Most of the cases he makes a record of the lords of the village as well (see above).

The description of the villages inhabited by “one-plot noblemen” (*pagi curiales* and *nobiles curiales*) is also extremely interesting. Matolai always indicates when a village is habited by this kind of noble families and often enumerates them by name or at least the “founding family” of which the inhabitants of the village “originate”. He often imparts as well, when the curial nobilities of the village got their (common) letters patents for the ownership of the village (usually from the 16th–18th century). He also notes frequently the data of the medieval letters patents, that the quondam “founding family” had received, eventually quoting from it. He certainly could not have done it, unless the nobles had presented their letters patents to him. Maybe they trusted, that their records being published in print in Bél’s Notitia would serve

20 See BÉL 2011. 20.

21 See chapter 2.

the credit and acknowledgement of their privileges (it is probable that this is the exact reason why the Chancellery always asked for the deletion of the data concerning this kind of nobility).²² Matolai always remarks about them that they do not live as gentlemen but as peasants, eventually in misery.

V. Summary

Data provider: János Matolai (A)

Revision: county (c)

Manuscript to publish: D; however, due to the multitude of errors, Ferenc Szarka's interpolations and other reasons, the text had to be cross-checked with manuscript A. See also the review of manuscript D and chapter IV.

Translation: Bél 1943. 169–185. (partial); Bél 1989.

Literature: LUKÁCS 1943; KREDICS 1989.

22 See ΤóτΗ 2007a I. 138., ΤóτΗ 2010. 333–334.

MATTHIAE BELII¹
COMITATUS VESPRIMIENSIS
PARS GENERALIS

MEMBRUM I.
PHYSICUM

De

*Situ, Natura et Opportunitatibus
Comitatus Vesprimiensis.*^{2 3}

[p. 1.]

S Y N O P S I S.

<i>Comitatus nomen: situs, et fines</i>	§. I.	<i>Aquae</i>	§. VII. ⁹
<i>Longitudo, et latitudo</i>	§. II. ⁴	<i>Aëris qualitas</i>	§. VIII.
<i>Silvae: diversa ferarum genera</i>	§. III. ⁵	<i>Soli ingenium</i>	§. IX.
<i>Eius montes XIX.</i>	§. IV. ⁶	<i>Vini praestantia</i>	§. X.
<i>Mons Somljo</i>	§. V. ⁷	<i>Res pecuaria</i>	§. XI.
<i>Soli qualitas</i>	§. VI. ⁸	<i>Ferarum copia</i>	§. XII.
		<i>Pisces</i>	§. XIII.

[p. 2.]

§. I.

Nomen provinciae *Vesprimium* dedit, praecipuum eius oppidum, castrumque olim, et arx haud ignobilis,^{a)} quemadmodum infra dicitur. *Hungaris Veszprim vármegye*,¹² quos

*Comitatus
nomen:*

^{a)} BONFINIUS Lib. I.¹⁰ Decad. I. fol. 24. ¹¹ et Lib. I. Dec. II. fol. 172.¹

¹ *Matthiae Belii* corr. ex *Mathiae Beli* ² *Vesprimiensis* add. a nobis ³ Sub titulo haec leguntur: „*Paratus Calocae per Franciscum Szarka de Lukafalva 13. Apr. 1772.*” ⁴ §. II. add. a nobis ⁵ corr. ex II. ⁶ corr. ex III. ⁷ corr. ex IV. ⁸ corr. ex V. ⁹ corr. ex VI.; abhinc vero iam recte numeri ponuntur ¹⁰ corr. ex II. sec. BONFINI 1581. p. 24. ¹¹ corr. ex IV. sec. BONFINI 1581. p. 24. et A p. 72. ¹² A p. 72. *Veszprém-vármegye*

¹ Vide BONFINI 1581. p. 24. („*binc e conspectu ad occasum Vespriniensis [sc. comitatus] est, ab episcopali civitate nominatus...*”), et *ibid.* p. 172. („*...Vesprimium iuxta Balatonium lacum sitam, urbem quidem non ignobilem...*”).

situs, et fines. etiam *Germani Slavique* imitantur, singulis eodem sensu *Comitatum* vocitantibus. Is complures inter *Comitatus* alios medius iacet ex ea parte, quam *Trans-Danubianam*¹ vocamus. Nam in orientem respicit duos, *Albensem* unum, *Tolnensem* alterum,² qui longissime recedit, unoque ad summum castro *Simon-Tornya* nostrum attingit, statimque a *Simighiensi*³ repellitur. Idem et nostrum rescindit a meridie *Sivone* rivo interfluente, qui uti e lacu manat *Balatone*, ita ex eadem parte meridionali, *Szaladiensis* accedit, totique paludi contiguus, aquarum vix partem decimam provinciae nostrae immittit,⁴ reliquas amovet omnes magna sui parte iisdem, et *Comitatui* nostro intermissa. Inde in occidentem flectitur, sinitque ex ea plaga primo oram *Castriferrei*, deinde *Semproniensem*, cum finibus nostris iungi, eosdemque dirimere⁵ fluvio *Marczal*, et *Arabone*,⁶ qui pariter *Iauriensem* a nostro restringit in septentrionem.⁷ Ex eadem etiam parte *Comaromiensis* disiungitur, tametsi is in orientem magis repulsus.
[p. 3.]

§. II.

Longitudo, et latitudo:

quam speciem referat animo, sibi eum repraesentantibus.

Tot provincioli ergo incinctus noster protendit fines longitudine milliarium decem, latitudine, ubi maxime panditur, sex, toto suo ambitu milliaria plus minus XXIX. complexus. Regionis forma oblonga est, et amoena: imaginare tibi⁸ piscem latum,⁹ atque obesum, et habebis sane icona regionis positui sic satis respondentem. Nam, quae intra occidentem, et septentrionem¹⁰ procurrunt, in capitibus sensim cuneantur similitudinem, depresso rostro, facie plana, et leniter fallente clivo, inque rectiora consurgente. Pari etiam declivitate in caudam abitis expansis in ortum, et meridiem pennis,¹¹ squammis hinc, et illinc turgentibus, planis tamen, et aperto campo apricis: contra quae corpus efformant,¹² medio silvis, et montibus exasperantur, latiorremque, et erectiorem piscis repraesentant partem.

§. III.

Silvae:

Silvas autem *Bakonias*¹³ innuimus, quibus alioquin¹⁴ fama magna, magnaque est gloria inter doctos. Earum pars maxima, uti alias diximus, provinciam inumbrat *Vesprimiensem*. Nam quemadmodum ab oriente incipiunt: ita ex eadem parte non nihil¹⁵ *Albensi* provinciae relinquentes¹⁶ reliqua omnia ducunt in occasum *Comitatu Vesprimiensi* medio quasi praecincto. Itaque pro eius latitudine longitudinem milli[p. 4.]arium plus, minus sex complectuntur, dilatanturque nunc ad duo milliaria, nunc ad plura, hinc atque inde quinque etiam excedunt, neque prius, quam totius hiberni diei itinere, qua *Vesprimium* itur *Papa*, possunt superari. Et quamvis in *Szaladiensem*¹⁷ quoque pertingant, nomineque diversis in locis variant: tamen nihilominus ibidem quoque *Bakonienses* vocantur; non tamen aequae ad *Tatam*, quod pace auctoris¹⁸

¹ A p. 72. *Transdanubianam* ² A p. 72. *alterum vero Tolnensem* ³ A p. 72. *Simighiensi* ⁴ corr. ex *imittit*
⁵ corr. ex *dirrimere*; malim *dirimi* ⁶ A p. 72. *Arabone* ⁷ A p. 72. *septemtrionem* ⁸ A p. 73. add. *bramam*†,
vel id genus ⁹ A p. 73. add. *et qualem sola rerum natura, rotundo situ possit effingere* ¹⁰ A p. 73. *septemtrionem*
¹¹ A p. 73. *pennis* ¹² corr. ex *eformant* ¹³ A p. 73. *Bakonyas* ¹⁴ A p. 73. *alioqui* ¹⁵ A p. 73. *nonnihil*
¹⁶ A p. 73. *permittentes* ¹⁷ A p. 73. *Saladiensem* ¹⁸ A p. 73. *auctoris*

Topographiae^{b.)} dixerimus; nam illic silva *Vértés erdő*¹ est, seu montes *Clypeorum*,^{c.)} qui pari longitudine, latitudineque *Comitatibus Albensi*, et *Comaromiensi* intermittuntur, medio-criterque passim eriguntur. Uti autem eae ad *Csóka-vár*,² speciatim ad vicum *Mohr* via regia *Albensi*, et *Iauriensi* terminantur, ita ibidem et nostrae *Bakonienses* incipiunt, pulchre primum abruptis clivis *Vértessiis*³ in humiles saltus depressae, deinde qua pergunt erectiores, praealtis, densisque arboribus inumbrantur. Tametsi vero pinos, et abietes exigua sui parte non respuant:⁴ fagum tamen a micitius ferunt,⁵ atque simul⁶ densissima passim quercu silvescunt. Adsurgunt interdum et in altos montes,⁷ summaque non minus, quam ima sui parte opaca⁸ habent nemora.⁹ Frequens ibi, et varium ferarum genus: inde caeduae silvae cum nemore ipso procedunt. Has inter aperta¹⁰ spatia, si debite laetificentur,¹¹ campis reliquis fertilitate non cedunt, opi[p. 5.]masque messes, durioribus licet¹² operis, sed non frustraneis¹³ producunt. Paribus intervallis et¹⁴ foenisechia porriguntur,¹⁵ pinguique¹⁶ pascua per varios saltus luxuriant.¹⁷ Neque locis habitabilibus carent, quin crebrioribus pagis excoluntur.¹⁸ Olim et monasteriis frequentes fuisse crebra ostendunt rudera, et parietinae, restaurataque P.P. Benedictinorum, Cisterciensium,¹⁹ atque Paullinorum²⁰ domicilia, ut adeo haud importune scribat auctor *Ungariae*²¹ *suis cum regibus compendio datae*^{d.)} *Bakoniam silvam non tam ferarum latibulum, quam sanctorum fuisse virorum seminarium*. Praeterea regii eam ex parte iuris fuisse, suoque praefecto institutam, addit author²² *Topographiae*.^{e.)} Quidquid eius sit, disparibus iam dominis dominatur.

Diversa ferarum genera:

Silvarum opportunitas reliqua.

Vicis passim insidentur, et olim etiam coenobiis.

b.) P. II. Segm. I. num. XIV. §. IV. p. 98,²³ qui silvas etiam Lupinas, vulgo *Farkas Erdő* cum *Bakonyensibus* male confundit.²⁴ ii

c.) Denominationis occasionem et causas vide apud THURÓCZIUM Chronici *Hungarorum* Parte II. cap. XLIII. p. 49. 50. 10.ⁱⁱⁱ Nimirum caedem regis PETRI ulturus caesar magno adparatu suscepta per *Styriam* profectio, *Hungariam Ulteriorem* infestis armis invasit, maleque isthic mulctatus est.

d.) §. XXV. fol. 21.^{iv}

e.) *Topogr.* loco citato.^v

¹ A p. 73. *Vertesia* ² A p. 73. *Csokavár* ³ A p. 74. *Vertessiis* ⁴ A p. 74. *respuunt* ⁵ *fagum tamen... ferunt* A p. 74. *fagum tamen patiuntur* ⁶ A p. 74. *etiam* ⁷ *Adsurgunt... montes* A p. 74. *Interdum et... montes assurgunt* ⁸ A p. 74. *procera* ⁹ *habent nemora* A p. 74. *nemora, et antiqua habent* ¹⁰ A p. 74. *add. terrenaque* ¹¹ *debite laetificentur* A p. 74. *stercore imbuantur* ¹² A p. 74. *tantum* ¹³ A p. 74. *add. magis* ¹⁴ *intervallis et* A p. 74. *et intervallis* ¹⁵ A p. 74. *parantur* ¹⁶ *corr. ex pingviaque* ¹⁷ A p. 74. *distinguunt* ¹⁸ A p. 74. *excolantur* ¹⁹ A p. 74. *Cisterciensium* ²⁰ A p. 74. *Paulinorum* ²¹ A p. 74. *Hungariae* ²² A p. 74. *auctor* ²³ A p. 73. *add. et qui hunc sequutus est Barkoczius §. 197. f. 210.*^{vi} ²⁴ *pro qui... confundit* A p. 73. *qui auctores... confundunt;* *idem add. cum eo...exigua, atque [...]* (hic ms. A in parte sua inferiore aqua immersus legi non potest.)

ⁱ *De hac additione vide praefationem nostram ad ms. c (vide etiam notam 14. in p. 505).*

ⁱⁱ *Vide BONBARDI 1718. p. 98.; de silvis „Farkas Erdő” vide ibidem.*

ⁱⁱⁱ *Vide THURÓCZY 1600. pp. 49–50. Quod autem numerum 10. attinet, lineam 10. (in p. 50.) sub eo intellexisse auctor videtur; in linea enim 10. et seqq. denominationis illius “causa” enarratur.*

^{iv} *Vide TURÓCZI 1729. f. 21.*

^v *Vide BONBARDI 1718. p. 98.*

^{vi} *Vide TURÓCZI 1729. f. 210.; opus enim Ladislai Turóczi liber gradualis fuit thesium Francisci Barkóczy, quem auctorem operis esse Belius (Matolaius) erronee credidit.*

§. IV.

- Montes:* Montium, qui in ea sunt, altiores numerantur:¹
- Bakony-hegye: I. *Bakony-hegye*² mons *Bakoniensis*,³ quia is praecipue in eius nominis silvis attollitur, primusque in oculos prospicientium ab longinquo quoque incurrit. Est idem ex ea parte, qua oppidum *Papa* visitur. Itaque contra hoc pulchre eminent in orientem, tenetque imis radicibus arcem *Ugod*, desolatam nunc, olim haud ignobilem.
- Pápa-vár:⁴ II. *Pápa-vár*⁵ iugum altum⁶ rotundae celsitatis, visitur intra regionem *Papae*, et *Bakony bél* [p. 6] super alia elato clivo, et silvestri. Creditur arcis olim habuisse positionem, tametsi alii eam ob rem *Pápa-vár*⁷ vocent, quod *Papensibus* excursionum *Tartaricorum* temporibus exhibuit receptaculum.
- Bakony ujjvár: III. *Bakony ujjvár*⁸ recedit a priori in orientem versus *Bakony hegy*, mons non tam altitudine, quam arcis superantibus adhuc⁹ ruderebus insignis.¹⁰ Aditus ad eum fuit¹¹ a rivo *Gerencze*,¹² lenta quae ad am acclivitate,¹³ quemadmodum hodie¹⁴ videre est.
- Advaskő: IV. *Advaskő* est *Bakony ujjvár*¹⁵ a tergo,¹⁵ iugum tamen altius, et laxius, nomen accepit a cavitate, seu antro, quod in ima eius parte aperitur, ostio amplo, laxi cuiuspiam habitaculi amplitudine, quod accolis perfugia praebuisse aiunt, temporibus ob belli pericula trepidis.
- Kertes kő: V. *Kerteskő*¹⁶ distat a priori quadrante milliari in meridiem supra claustrum *Bakony bél*, pari altitudine, in medio tamen scissus, qua rivus *Gerencze* deiicitur.¹⁷
- Hegyeskő: VI. *Hegyeskő* vicinus *Kertesköi*¹⁸ in occidentem. Nomen a cuspidato vertice accepit,¹⁹ quo in altum exporrectus ad²⁰ turris eminent similitudinem.
- Fejér-kő: VII. *Fejér-kő* a candore saxi, quo constat, nomen accepit, estque inter *Hegyeskő* et *Kerteskö* [p. 7.] medius, porrectior tamen²¹ versus *Bakonybél*. Omnes hi tres rupem ostendunt, abscissam partim, et inaccessam, partim silvestrem, fago latera²² vestiente.²³
- Fekete Erdő: VIII. *Fekete Erdő*²⁴ priores a tergo²⁵ in meridiem succingit. Mons oblongus, altus, et a²⁶ longinquo visibilis, vestitus tamen arbore densa, et procera, ob cuius opacitatem mons niger adpellatur.²⁷ Cervis fovendis locus nuspiam²⁸ aptior. In eodem etiam plurimos²⁹ oberrare crebra ostendunt vestigia.
- Som Hegy: IX. *Som hegy* his omnibus altior, vocatur a corni fecunditate:³⁰ nam eiusmodi arborem fovet uberrimam, eminentque ex ea parte, qua ex *Bakonybél* itur *Vesprimium*.³¹ In summo habet cavernam, seu puteum fodinae instar, forma quadrangula in ima depressum, cuius tamen profunditatem debuimus, relinquimusque³² in obscuro. Neque potuit adhucdum investigari antrum aliud, quod in eiusdem montis latus³³ depresso primum hiatu, deinde mox sursum versus, mox per latera subruto, cuniculi instar pergit. Per cuius specum ambulantiibus, quo magis pergunt, eo ampliora aperiuntur spelaea.

¹ A p. 74. add. *ab accolis* ² A p. 74. *Bakony hegye* ³ A p. 74. *Bakonyiensis* ⁴ corr. ex *Papa-vár* ⁵ A p. 168. *Papavár* ⁶ A p. 168. add. *eminentiae* ⁷ A p. 168. *Papavar* ⁸ *Bakony ujjvár* A p. 168. *Bakonyujvár* ⁹ A p. 168. add. *in* ¹⁰ A p. 168. add. *visibilis ruina memorabilis* ¹¹ *ad eum fuit* A p. 168. *in eam erat* ¹² A p. 168. add. *molī, et* ¹³ corr. ex *aelivitate* ¹⁴ A p. 168. *hodiernum* ¹⁵ A p. 168. add. *prioris* ¹⁶ A p. 168. *Kertes-kő* ¹⁷ A p. 168. *fluit* ¹⁸ A p. 168. *priori* ¹⁹ *nomen... accepit* A p. 168. *adpellatur a cuspidato vertice* ²⁰ A p. 168. *in* ²¹ A p. 168. add. *magis* ²² A p. 168. add. *eorum* ²³ A p. 168. *obregente* ²⁴ *Fekete Erdő* A p. 168. *Fekete erdő* ²⁵ *priores a tergo* A p. 168. *est a tergo priorum* ²⁶ A p. 168. *ab* ²⁷ A p. 168. *adpellatur* ²⁸ A p. 168. *nusquam* ²⁹ *etiam plurimos* A p. 168. *plurimos etiam* ³⁰ corr. ex *faecunditate* ³¹ A p. 168. *Veszprémium* ³² A p. 168. *relinquere* ³³ corr. ex *latris* sec. A p. 169.

- X. *Szuha* recedit in septentrionem,¹ mons pariter multis occultis² cavernis cavus, aquae tamen gelidae, et salubris. Is rivulum *Szirczensem* penitus abscondit adpropinquantem,³ neque dum constat, ubi emittat. Ab occidente habet specum impervium. Szuha:
- XI. *Örög hegy* peculiaris sunt iuga pe[p. 8.]nes *Csesznek* in occidentem. Eminent ea⁴ amoenis cacuminibus,⁵ plano tamen, et terreno neque minus tritici feraci, quam quod in plano exquirimus. In eo *Comiti Csesznekiensi* larga seges, et crebra est agricolatio. Örögh Hegy:
- XII. *Papod*⁶ est in latere silvarum *Bakony* ex ea parte, qua *Veszprimium*⁷ respiciunt. Mons tota hac regione altissimus, et quod subiectam habet *Veszprimium*⁸ versus planitiem, pulchre ab longinquo prospicitur, et ipse in longinquum prospicit, raso passim, passim silvestri vertice. Papod:
- XIII. *Kányvás* succedit eadem⁹ serie iugorum, paullo tamen retractior, humiliorque.¹⁰ Par ratio est, et Kányvás:
- XIV. *Ámos hegy*,¹¹ qui gemino iugo altero alteri¹² praeposito *Kányvássium*¹³ excipit. Eum contingit Ámos hegy:
- XV. *Tunyág* e regione vici *Hajmáskér*.¹⁴ Huic¹⁵ Tunyág:
- XVI. *Moroszhegy* proximus. In de Moroszhegy:
- XVII. *Börhegy* idemque¹⁶ ora hac nostra ultimus eminent supra oppidum *Palota*, habetque a tergo vicum *Tés* pariter in edito monte positum. Haec autem iuga posteriora a *Pápodo*¹⁷ sepis instar perpetua serie¹⁸ silvas *Bakonias* a planitie discriminant,¹⁹ dum pulchra, et amoena circumeunt²⁰ acclivitate. [p. 9.] Börhegy:
- XVIII. *Miklós Pál hegye*²¹ vocatur iugum singulare supra *Veszprimium*,²² ex altera parte prioris contra *Pápodum* versus vicum *Sancti Galli*, qua rivulus *Séd*²³ *Veszprimium*²⁴ demanat.²⁵ Miklós Pál hegye:
- XIX. *Kab hegye*²⁶ nominatur ab arce forte eius nominis antiquissima, quae ei in se edit, sic dictus. Idemque e regione *Vásonii* tanta verticis altitudine erigitur, ut totam non silvarum modo *Bakonyensium*, sed circumfusae etiam provinciae regionem sinat prospicere. In radicibus habet *Kab Egyháza* praedium,²⁷ et in summo planitiem fontibus crebris, aquae salubris, et perennis irriguam. Reliquos montes praeterimus; complures enim eorum sunt, suo singuli situ, et nomine quoque diversi, et variis specubus, scatebrisque memorabiles. Tota enim silvarum *Bakonyarum* positio crebris velut specubus, et cuniculis subruta, eructat hinc, illinc aquas, miri fluxus, et gustus grati, salubrisque. Kab hegye:

§. V.

Post silvas, ac montes, *Bakony* offert se singularis, et maxime memorandus mons *Somljo*,²⁸ quippe qui, quos diximus Mons Somljo:

¹ A p. 169. septentrionem ² A p. 169. occultis ³ corr. ex adpropinquantem ⁴ A p. 169. enim ⁵ amoenis cacuminibus A p. 169. amoeno cacumine ⁶ A p. 169. Papód ⁷ A p. 169. Veszprémium ⁸ A p. 169. Veszprémium ⁹ succedit eadem A p. 169. subsequitur ea ¹⁰ retractior, humiliorque A p. 169. retractius, humiliorque ¹¹ A p. 169. Amoshegy ¹² altero alteri A p. 169. alteri altero ¹³ A p. 169. Kanyvasium ¹⁴ A p. 169. Hajmáskér ¹⁵ A p. 169. et iterum ¹⁶ A p. 169. add. in ¹⁷ A p. 169. Pápodo ¹⁸ perpetua serie A p. 169. serie perpetua ¹⁹ A p. 169. distinguunt ²⁰ A p. 169. eminent ²¹ corr. ex Miklós Pálhegye; A p. 169. Miklós-Pálhegye ²² A p. 169. Veszprémium ²³ add. sec. A p. 169. ²⁴ A p. 169. Veszprémium ²⁵ A p. 169. properat ²⁶ Kab hegye A p. 169. Kab-Hegye ²⁷ Kab Egyháza praedium A p. 170. praedium Kab-egyháza ²⁸ post silvas... mons Somljo A p. 75. Bakonienses silvas, et montes subsequitur ordine nostro mons Somlyó

reliquos omnes et natura, et situs decore multis modis antecellit,¹ totaque Hungaria, post Tokaiensem, pulcherrimus, vini que feracissimus est.² Recedit is a prioribus in occidentem, atque haud exigua planitie intermissa ex late patenti campo primum leniter, et sensim clivo nascente consurgit, deinde passim erectior abscissis quasi, et distinctis tumulis [p. 10.] ex omni latere suo adsurgentibus, ad tollitur, rotundoque in summitate vertice,³ quasi lauro incingitur,⁴ ⁵ redimiturque. Itaque decora⁶ altitudine ad eum modum fastigiatur, ut omnium in se oculos ab longinquo convertat,⁷ propius⁸ autem ad spectantium, uti sunt anni tempora nunc amoenissima, suavissimorum fructuum varietate delectet.⁹ Nam ita percultus est mons, ut imas quidem¹⁰ radices agri tenent¹¹ segetibus luxuriantes: par et in summo vertice fertilitas: qui ppe quae perlibratis¹² campis, soli pinguedine, frumentique feracitate haud facile¹³ cedit, largaque simul foenisecia praebet.¹⁴ Sub hoc per latus omne vineae porriguntur, easque partes maxime, quae in orientem spectant, et meridiem, longe, lateque vestiunt,¹⁵ ac vini¹⁶ proventu saluberrimo concelebrant. Hinc, et illinc, praesertim in margine montis arboreta increscunt,¹⁷ et ingens pomorum, si annus fuerit, modus.^{f.)} Neque aquarum desunt scatebrae, quae per latera exsudantes¹⁸ montem irrigant. Earum duas praecipuis capitibus¹⁹ observavimus. Una in orientem demanat,²⁰ in occidentem altera: utraque aquas gelidas, salubres, atque perennes²¹ fundit.²² Ea²³ parte, qua in septentrionem²⁴ mons obversus est, ostendit vetustae arcis parietinas peculiari iugo, opereque olim nobili,²⁵ *Paullo*²⁷ *Kimisio* celeberrimo MATTHIAE CORVINI duce, et *Visonkői* hero excitatam, diuque observatam²⁸ refert vulgus, neque contrait²⁹ ³⁰ peritorum [p. 11.] narratio,³¹ sed silet historia, neque suppetunt diplomata. Ex altera vero parte, quae in meridiem spectat, est sacellum DIVAE MARGARITHAE^{g.)} sacrum, quam ethnico sacerdote *Antiochiae* genitam, et ob CHRISTI professionem virgis caesam, caveaeque ferreae dein inclusam, et pectore pice ardente ustulato aquae fervidae

f.) Ea parte praesertim, qua *Vásárhelyo* mons obsidet.³²

g.) Ita³³ legitur in aditu sanctuarii in Sacello nuper renovato³⁴

HONORI SANCTAE MARGARITAE VIRGINIS FVI

DECORATA EX INTEGRO.

Est autem aliud sacellum quoque prioris a fronte, ubi sic habent:

ISTA IOHANNI

BAPTISTAE EX VOTO FVNDA CAPELLA MANEBIT.

¹ et natura... modis antecellit A p. 75. natura autem, et situ multoties antecellit ² A p. 75. habetur ³ A p. 75. add. et ⁴ A p. 75. incincto ⁵ A p. 75. add. coronatoque supereminet vertice ⁶ decora A p. 75. pulchre edita ⁷ ab longinquo convertat A p. 75. convertit ab longinquo ⁸ A p. 75. prope ⁹ ad spectantium... delectet A p. 75. viriditate recreat et fructibus ¹⁰ quidem A p. 75. enim eius ¹¹ agri tenent A p. 75. tenent agri ¹² A p. 75. planissimis ¹³ haud facile A p. 75. non ¹⁴ A p. 75. add. altius tantum, sed non minus fert cacumine ¹⁵ A p. 75. contexunt ¹⁶ ac vini A p. 75. vini que ¹⁷ in margine... arboreta increscunt A p. 75. a fine, imoque quasi margine arbusta nascuntur ¹⁸ A p. 75. manantes ¹⁹ A p. 75. fontibus ²⁰ A p. 75. ructatur ²¹ A p. 75. add. tam diverso montis latere ²² A p. 75. ebulliens ²³ ante ea A p. 75. Ex ea ²⁴ A p. 75. septentrionem ²⁵ A p. 75. add. et non plane nullius usus ²⁶ forsan adstructas ²⁷ Paullo A p. 75. Eam a ²⁸ diuque observatam A p. 75. observatamque diu ²⁹ corr. ex contra it ³⁰ contrait A p. 75. contradicit ³¹ A p. 75. fama ³² ea... obsidet A p. 75. praesertim ex ea parte, qua *Vásárhelyo* mons obiectus est. ³³ A p. 75. add. enim. ³⁴ sacello... renovato A p. 75. eodem sacello a monialibus *Pisoniensibus* nuper renovato

iniectam, coronam martyrii¹ acquisivisse,² ex historia saeculi tertii post CHRISTUM natum discimus. Eius ergo memoriae, et recordationis caussa,³ quia in partu morientibus patrocinari creditur, quotannis⁴ ad diem XIII. Iulii religiosae, et frequentes ad idem sacellum fieri sueverunt⁵ peregrinationes.

§. VI.

Quidquid autem extra hunc, et reliquos montes, silvasque occurrit, in latam supra, et oblongam infra planitiem diffunditur. Neque tamen camporum tantum aequor est, quin alternis collibus, alternis et tumulis passim variet. Alioquin⁶ solum etiam diversi est generis, diversae naturae, diversae fertilitatis. Subinde in sabulonem, subinde in arenas abit. Multis in locis glareae telluri pullae miscetur; quam propterea non nisi⁷ ingentes boves, et fortissima aratra perfringunt: neque nisi imbuta fimo, ternoque sulco perdomita ducit⁸ fruges. Id maxime in superiore ora observavimus, nam quae infra silvas sunt, pinguiori humo laetantur. Constant autem cuncta agris, pratis, vineis, quae crebri fontes, et complures fluvii, hinc, illinc manantes, rigant. [p. 12.]

Soli qualitas.

§. VII.

Vix⁹ enim usquam regio est, crebrioribus scatebris, aquisque salubrioribus irrigua.¹⁰ In his multi¹¹ eiusmodi sunt indolis, ut hieme¹² tepeant, quae tantum non obriguerunt aestate. Praecipua est, quam *Tapolczam* nominant.

Regio quaqua-
versum irri-
gua est: eius
fluvii:

Est autem *Tapolcza* caput rivi¹³ uberis,¹⁴ quamvis haud magnitudine, nomine tamen ipso, naturaque memorabilis. Id enim *Slavica* aquas calidas significat. Calent autem hieme¹⁵ tantum, aestate frigent. Quo magis vel vis frigoris intenditur, vel solis calor exaestuat,¹⁶ hoc maiori, efficaciorique¹⁷ caloris, et frigoris mutatione, scaturigines¹⁸ etiam alternat.¹⁹ Itaque nunquam²⁰ gelu constringitur,²¹ nunquam²² molis deficit. Earum in eo praecipua gloria, et maxima est. Nam quoties caeli statu sicco alibi deficient, heic perpetuo rotantibus orae totius necessitati succurritur. Oritur is supra *Papam* ad unum fere lapidem, in pago, quem ideo nominarunt, *Tapolcza fõ*.²³ Nam uti pagus declivis est, ita, ubi maxime deprimitur in occidentem, alter, quasi collis adsurgit, scissa rupe, et scrobibus crebris asper. Hunc subter fons exit, et exprimitur pluribus venis invicem quasi certatim effervescentibus.²⁴ ²⁵ Hic est ubi collectus est, facit paludem, quae laeto gremio patescit pura, et vitrea, ut numerare iactos nummos,²⁶ et relucentes copiosos nusquamque maiores [p. 13.] fundulos possis. Inde non loci devexitate, sed ipsa sui copia, et quasi pondere impellitur in alveum. Fons adhaec, et iam uber fluvius, atque statim molarum patiens, quas obvias quoque, et plurima serie succedentes transmittit, et urget, adeo validus, ut illa, qua pergit ipse, quamquam per solum planum, crepidine

Tapolcza:

¹ corr. ex *martirii* sec. A p. 76. ² corr. ex *aquisivisse* ³ A p. 76. *gratia* ⁴ corr. ex *quot annis* ⁵ corr. ex *sueverunt* ⁶ A p. 76. *Alioqui* ⁷ *non nisi* A p. 76. *nonnisi* ⁸ A p. 76. *producit* ⁹ A p. 76. *Non* ¹⁰ A p. 76. *add. Acidus quidem respuit, sed abundat dulcibus.* ¹¹ A p. 76. *multae* ¹² corr. ex *hyeme* ¹³ A p. 76. *rivus* ¹⁴ A p. 76. *uber* ¹⁵ A p. 76. *hyeme* ¹⁶ A p. 76. *aestuat* ¹⁷ A p. 76. *sensibiliorique* ¹⁸ A p. 76. *rivus* ¹⁹ corr. ex *alterat* sec. A p. 76. ²⁰ A p. 76. *numquam* ²¹ A p. 76. *constringibilis* ²² A p. 76. *numquam* ²³ *Tapolcza fõ* A p. 77. *Tapolcza-fõ* ²⁴ corr. ex *effervescentibus* ²⁵ *effervescentibus* A p. 77. *efferventibus* ²⁶ A p. 77. *numos*

multa non adiuvetur, attamen molas celerrime agat in gyrum. Earum plus minus viginti conspeximus, eo tractu, quo *Papam* usque volvitur. Hinc, et illinc aggeribus coerceri in piscinularum speciem fundulorum caussa visus est. Et quemadmodum a fontibus primis exiit, ita haud longe decurrens planitiem variis olim curiis, villisque insessam, nunc desolatam, intra occidentem, et septentrionem¹ humectat. Ex eadem mundi plaga adiacet ei, ut *Papae* adpropinquat,² eius oppidi collis³ vinifer, stativa arbore⁴ potissimum viridis, ac laetus. Ripae illic arbusto multo,⁵ et frequenti salice vestiuntur, quas limpidas⁶ amniculus,⁷ velut mersas, viridis⁸ imaginis⁹ specie repraesentat.^{10 11} Sed ubi *Papam* pertigit, rursus in concavam illapsus planitiem¹² diffusis aquis, et latissime restagnantibus, novam aliam, atque prioribus multo vastiorem paludem format, quae ibidem, quia grandi aggere praeclusa est, magnam vim aquarum retinet,¹³ luciorumque,¹⁴ et carpionum scatet multitudine. Neque plane nullo urbi, et arci *Papensi* est munimento. Inde gemino canali, totidemque cataractis in subiectas molas arcis, papiraceam¹⁵ alteram,¹⁶ alteram frumentariam, tantum aquarum, emittit, ut [p. 14.] utramque, sed istam¹⁷ maxime¹⁸ hero faciat tributariam, civibus commodam, idoneam. Operas¹⁹ enim rotat²⁰ duodecim, pulchroque molarium lapidum intra idem solidum, muratumque aedificium ordine tantundem molentibus praestat compendii, et²¹ emolumentum²² possessori, quantum vix possit, ex duodecim aliis molendinis, hinc inde manantibus amniculis instructis, expectare.²³ Caeteroqui rivus hinc iam velut ex alio fonte scateret,²⁴ nitorem prioris, teporemque, sed non usum²⁵ amittit. Nam et intra²⁶ suburbanas *Papensium* villas molas privatorum rotat, et ultra flexo in meridiem alveo in patientiores campos exspatiatus, prodest agris, molisque subinde occurrentibus. Earum alias circa *Acsád*, alias ad *Görsön* pagos impellit, penes quos errat,²⁷ dum exinde paullo longius volutus supra vicum *Marczaltó*, in eiusdem nominis rivum illabatur.

Bitva:

Alter²⁸ ab hoc nec multum remotus in meridiem est rivus *Bitva*, qui ex silvis supra vicum *Város löd* rapido cursu delapsus vehit aquas non copiosas, sed perennes, et potari liquidas. Rigor earum per aestatem etiam certaverit nivibus, nec color cedit; non desunt villae, quae sequutae rivuli salubritatem margini insistunt.²⁹ Olim insistebant plures, uti *Jako*³⁰ et *Döbrönte*, sed iis³¹ post desolatis hodie *Salamon* tantum, deinde *Nyárad*,³² et *Mihályháza* assident. Ipse rivulus cancrorum mira sapiditate prae[p. 15.]cipuus manat ab oriente in occidentem aestivum, misceturque infra vicum *Mihályháza* rivo *Marczal*.

¹ A p. 77. septentrionem ² corr. ex adpropinquat ³ ante collis A p. 77. add. paullo inferius ⁴ A p. 77. add. et vitibus Papensium ⁵ A p. 77. multo ⁶ A p. 77. perspicuus ⁷ A p. 77. rivulus ⁸ A p. 77. viridi ⁹ A p. 77. imagini ¹⁰ corr. ex representat ¹¹ repraesentat A p. 77. adnumerat ¹² in concavam illapsus planitiem A p. 77. concavam illapsus in planitiem ¹³ A p. 78. add. infinitoque ¹⁴ A p. 78. luciorum ¹⁵ A p. 78. papyraceam ¹⁶ A p. 78. unam ¹⁷ A p. 78. ultimam ¹⁸ A p. 78. add. usibus privatis, et publicis ¹⁹ A p. 78. ductibus ²⁰ A p. 78. rotatur ²¹ corr. ex ut ²² corr. ex aemolumentum ²³ molarium lapidum... instructis expectare A p. 78. susurro, et aedificio murato, oblectat non minus praetereuntes, quam accolis omnibus prodest. ²⁴ A p. 78. manans ²⁵ A p. 78. add. paene ²⁶ A p. 78. ultra ²⁷ impellit, penes quos errat A p. 78. penes quos errat, impellit ²⁸ corr. ex aliter sec. A p. 78. ²⁹ A p. 78. add. molaes autem plures rigantur ³⁰ A p. 78. Jakó ³¹ corr. ex sediis ³² A p. 78. Nyarad

In eundem et¹ *Torna* exit,² ab oriente³ aestivo t e n e t c u r s u m , in occidentem hibernum⁴ prolapsus.⁵ Demittitur enim infra⁶ *Város löd*,⁷ et *Pilye*,⁸ ex iisdem silvis *Bakoniis*, pergitque citato cursu primum ad *Ajka*, deinde ad *Berind*, et *Tosok* vicos. Ultra est praedium *Lörinte*, et *Devecser* oppidum, quod penitus interfluit. Tum ad *Vásár hely*,⁹ *Jenö*, et *Tüskevár* properat, eiusque agro rigato¹⁰ curiam cognominemⁱ *Tornam* humectat, donec ad *Börsön*¹¹ cum *Marczalo* coadunetur.¹² Complures et hic molas¹³ impellit, foecundoque¹⁴ cancrorum seminio¹⁵ laetatur.

Torna:

Idem et de amniculo¹⁶ *Marczal* dixerimus, tametsi is copia multum praecellat. Plena enim, atque numerosa¹⁷ plaustra cancrorum transmittit quotannis¹⁸ *Viennam*.¹⁹ Par et²⁰ lampretarum ratio est, quae nusquam magis foeticant.²¹ Limoso enim alveo est, et propterea quod uliginosis campis fertur, restagnat,²² pigerque et plenus manat, ideoque passim ripas supergressus tenet quidem alveum, sed et in utramque partem adeo exundat, ut lato passim margine aequosus, crebras piscium lacunas, densissima canna, et arundine intercludat. Cernitur id toto tractu, qua tenet²³ alveum, quum post in se receptam *Tornam* vicos *Kamond*, *Nagy*, et *Kis Perit*,²⁴ *Egeralla*²⁵ item, nec non *Adorján*, deinde *Vath*, *Gergöli*,²⁶ et *Mihálháza*²⁷ perpetua serie eandem ipsius ripam insidentes, totamque eandem oram a *Comitatu Castriferrei* rescindit, indeque paullo ulterius ad pagum²⁸ *Marczaltö*,²⁹ vico³⁰ aquis incincto, et ab ora *Semproniensi* dirempto in *Arabonem*³¹ elabitur.³² [p. 16.]

Marczal:

Accedit enim huc *Arrabo* ex *Semproniensi Comitatu*. Nam ubi haud exiguum eius partem, ut alibi dictum est, pererravit, derivato quasi ramo maiusculo (nam in plures scinditur) angulum quendam³³ orae eiusdem ad fines nostros adducit, ipseque provinciolum *Vesprimiensem*,³⁴ velut uno, quod dicitur, osculo, penes *Marczaltö* tantum allambens, illico redit, acceptoque secum *Marczalo* in *Iauriensem Comitatum* immergitur. De piscibus eius alibi.³⁵ Hic³⁶ luciis maxime, salmonibusque scatet.³⁷

Arabo:

In *Arabonem* decurrit paullo inferius rivulus *Gerencze*, dum supra *Bakonbél*,³⁸ ex eiusdem loci monte, vulgo *Kerteskö* delapsus, celeri cursu, aqua pariter nitida, et salubri, per *Ugodienses*, et *Gyimotienses* silvas susurrans³⁹ l a b i t u r , indeque molis compluribus inserviens, solitudines *Takácsi*⁴⁰ pari molarum utilitate pererrat, postea cum *Arrabone* prope coadunandus.⁴¹ Vidimus⁴² fluvioli partem supra *Koppán*⁴³ occulta quadam caverna saepe subtrahi, molasque omnes siticulosas deserere, et non nisi pluvio caeli statu⁴⁴ redire rursus, atque eodem impetu, quo subductus erat, effundi, undasque alveo suo reddere, et subducere vicissim. Crediderimus latenti cavernae certam inesse mensuram,

Gerencze:

¹ A p. 78. etiam ² A p. 78. defluit ³ A p. 78. add. tamen ⁴ corr. ex *hybernum* ⁵ in occidentem hibernum prolapsus A p. 78. volutus in occidentem hibernum ⁶ A p. 78. supra ⁷ A p. 78. *Varoslöd* ⁸ A p. 78. *Pyle* ⁹ A p. 79. *Vasarhely* ¹⁰ A p. 79. add. oppidum sui nominis ¹¹ A p. 79. *Börseny* ¹² A p. 79. coniungatur ¹³ corr. ex *molus* ¹⁴ corr. ex foecundoque ¹⁵ foecundoque cancrorum seminio A p. 79. magnaue cancrorum multitudine ¹⁶ A p. 79. rivo ¹⁷ A p. 79. infinita ¹⁸ corr. ex quot annis ¹⁹ A p. 79. *Vindobonam* ²⁰ par et corr. ex parte sec. A p. 79. ²¹ corr. ex faeticant ²² A p. 79. restagnascit ²³ A p. 79. voluitur ²⁴ A p. 79. *Kisperit* ²⁵ A p. 79. *Egerallya* ²⁶ A p. 79. *Görgöly* ²⁷ A p. 79. *Mihalyhaza* ²⁸ A p. 79. add. sui nominis ²⁹ A p. 79. add. delatus ³⁰ A p. 79. add. eodem ³¹ A p. 79. *Arabonem* ³² A p. 79. incidit ³³ corr. ex quemdam ³⁴ A p. 79. *Vesprimiensem* ³⁵ A p. 79. alias ³⁶ A p. 79. *heic* ³⁷ salmonibusque scatet A p. 79. et scatet salmonibus ³⁸ A p. 80. *Bakonybél* ³⁹ A p. 80. susurrat ⁴⁰ A p. 80. *Takacsi* ⁴¹ Post ea... prope coadunandus A p. 80. infra post ad *Arabonem* properaturus ⁴² A p. 80. add. ipse ⁴³ A p. 80. *Kopan* ⁴⁴ pluvio caeli statu A p. 80. caeli statu pluvio

ⁱ De hac additione vide praefationem nostram, ubi de ms. c disserimus (et specialiter notam 14. in p. 505.)

quae dum colligit, quod exhausterat, subducit rivum, egerit tamen iterum, quum collegit, et vel nivium liquore, vel pluviis repleta est.

Hactenus de fluviis, qui *Comitatum* humectant, ex ea parte, quae silvis est superior. Neque tamen et inferiori desunt, qui memorentur.¹ [p. 17.]

Lacus Balaton: Lacus *Balaton*² praecipuo loco recensendus.¹ *Balaton*,³ ita aquam perpetuo stagnantem *Illyrici* dicunt,^{4,5} nobilis in terra *Hungarica* lacus, cuius latitudo patet⁶ stadia *LXX*, longitudo vero *CCCCXC*. Hunc incolae a Christi humanae salutis adventu in agro *Sisiensi*⁷ erupisse, quorum opinioni ipse haud facile accedo, praedicant. Nempe a *PLINIO*, in⁸ *Orbis terrarum descriptione* *Peisonem*, ni mendum sit in codice, vocari⁹ suspicor. Porro hic lacus magnitudine sua, et natura aquae, piscibus, quos suavissimi,¹⁰ diversique ab aliis fert saporis, est memorabilis. Nam, quum, quod in tota *Hungaria* humoris est, per hyemem gelu adstringatur,¹¹ haec sola aqua raro admodum congelascens, continuis fere¹² anni temporibus pisces subministrat. Campi ei adiacentes, sicuti¹³ frugibus sunt foecundi,¹⁴ ita et¹⁵ colles, ripis eius imminentes, gignendis uvis uberrimi, caeterisque¹⁶ varii generis arboribus¹⁷ felicissimi,¹⁸ nec ulla ex parte maritimae cedentes amoenitati. Verba sunt *LUDOVICI TUBERONIS*.^{h.)} Ad quae monere habeo: *Balatonem* cum *Peisone Sempronensi* lacu, male permiscere *TUBERONEM*. Placet nominis, quod adfert, etymon. De eo monendum,¹⁹ quod et glaciales piscationes in *Balato*, et frequenter, et insigni cum artificio, ac fructu institui soleant, quas anno *MDCCI*. Ianuario ipsi spectavimus, et descripsimus alibi.^{i.)} *Is*²⁰ quemadmodum ab occidente in orientem

^{h.)} Lib. iv. Commentar. de Temporibus suis. Edit. Frankfurtensis in forma quadrip. p. 74. Editione autem Lipsiensi Tomo ii. Scriptorum rerum Hungaricarum cum praefatione Lib. iv. §. v. p. 169.ⁱⁱ

^{i.)} In de rustica *Hungariae*.ⁱⁱⁱ

¹ A p. 80. irrigent ² A p. 80. add. de quo alias uberius. Nunc tantummodo, quod ad oram comitatus nostri adtingit ³ TUBERO 1603. p. 74. et TUBERO 1746. p. 169. Balathon; ante „Balaton” A p. 80. add. Lacus ⁴ TUBERO 1603. l. c. et TUBERO 1746. l. c. et A l. c. vocant ⁵ A p. 80. add. Tubero p. 74. Convenit Slavorum Blato, et per epenthesein Balato, quod caenum significat. ⁶ corr. ex per sec. TUBERO 1603. l. c. et TUBERO 1746. 170. ⁷ TUBERO 1746. l. c. Simegiensi ⁸ add sec. TUBERO 1603. l. c. et TUBERO 1746. l. c. ⁹ TUBERO 1603. l. c. vocare ¹⁰ corr. ex suavissimi ¹¹ TUBERO 1603. l. c. et TUBERO 1746. l. c. astringatur ¹² TUBERO 1603. l. c. et TUBERO 1746. l. c. ferme ¹³ TUBERO 1603. l. c. et TUBERO 1746. l. c. sicut ¹⁴ corr. ex faecundi ¹⁵ add. sec. TUBERO 1603. l. c. et TUBERO 1746. l. c. ¹⁶ corr. ex caeteris sec. TUBERO 1603. l. c. et TUBERO 1746. l. c. ¹⁷ add. sec. TUBERO 1603. l. c. et TUBERO 1746. l. c. ¹⁸ TUBERO 1603. l. c. foelicissimi ¹⁹ corr. ex monendus ²⁰ A p. 80. nam

ⁱ Quae hic sequuntur, ex *Tuberone* sunt citata; de quo vide notam auctoris h.), et notam nostram ei adiunctam.

ⁱⁱ Vide TUBERO 1603. p. 74., et TUBERO 1746. pp. 169–170.

ⁱⁱⁱ Vide BÉL 1984. p. 370. (in translatione *Hungarica*); vide etiam descriptionem *Comitatus Simigbiensis*, ubi de hac eadem piscationis ratione disserit. Vide EFK Hist. I. ddd. pp. 37–40. quae descriptio in volumine *IV*. nostrae editionis lucem adeptura est.

procurrit, magnaque parte *Comitatus Szaladiensem*, et *Simigiensem* divellit; ita haud exiguo aquarum cornu in *Vesprimiensem* porrigitur. Tota enim eius ala, quae in ortum re[p. 18.]spicit, huc exundat, et impellitur. Atque huius accolae eundem a fabula dictum volunt, quum commentantur maiores suos, priscis olim temporibus, bellua in lacu visa, quam *Bál*¹ adpellarent, *Bál-a-tón*² exclamavisse, totique sic paludi nomen reliquisse. Quidquid eius rei sit, lacus et heic piscibus scatet, haudque exiguo accolis est emolumento.³ Nam et agros ubertim rigat, et armentis praebet aquandi facultatem. Ex ea parte, qua in meridiem spectat, effundit aquas, quas continere⁴ non potuit, in fluvium.

Sivó is est, *Comitatus* huiusce⁵ nostri, et *Simigiensis* arbiter. Idem tamen etiam non nisi copia lacus,⁶ et *exuberantia* egeritur, alioquin⁷ sicca caeli tempestate ab eodem lacu retractus, nonnunquam cessat manare,⁸ profundique fluvii nomen arenti alveo deserit, et vicissim alio caeli statu resumit.⁹ Sed quoad emanat primum, poterit, dum effunditur, ex paludis parte commode¹⁰ vadari; deinde quamprimum effluxit¹¹ loci devexitate,¹² tam altus fit,¹³ tamque validus, ut illico molam¹⁴ impellat,¹⁵ neque ullum animal vado facile transmittat. Pergit, pari aquarum mole,¹⁶ et altitudine milliaria plus, minus tria, atque ubi se hoc tractu spectandum¹⁷ dedit, specu mergitur, sensimque subtractus, milliaria plus quam unius longitudine subterraneus¹⁸ meat. Nimirum ab¹⁹ *Adand* vico *Simigiensi*, usque ad desertum *Kustán*²⁰ ne vestigium quidem labentis amnis²¹ adparet, sed [p. 19.] omnia obtegunt herbae, pascuis laetis, et floridis utiles, quales²² alia humidior tellus, ipsaque illa fecunditas²³ camporum effert.²⁴ Ex ea parte, qua fluvius conditur, et qua exit, humus est lacustris, arundine, et iunco tecta. Inter utramque transitus per deserti *Kustán*²⁵ terrenum intervenit, quem ideo *Kustyáni Kellő*²⁶ adpellant accolae.²⁷ Emergit enim fluvius novo quasi fonte editus infra praedium *Szent Mihály*, indeque ubi ad locum *Hidvég*²⁸ *Simigiensem* pervenit, divisus undis spatiosam insulam format, dextroque ramo, eundem *Hidvég*, sinistro *Mezeő Komárom*²⁹ praeterfluit, communique ibidem ponte traicitur. Ultra rursus coniungit alveos,³⁰ atque *Ozoram* humectat, vicum pariter *Tholnensem*,³¹ infra quem iunctus cum *Kapossio*,³² ad *Sárvizium*³³ fertur,³⁴ et ei ad *Simon tornyam*³⁵ immiscetur. Piscibus abundat omnis generis, et quoniam per depressa labitur,³⁶ late³⁷ saepius ripas supergreditur, multaque utroque³⁸ latere arundine circumvestitur.³⁹ Etymon nominis a fremitu aquarum, valide ex lacu *Balaton* erumpentium⁴⁰ *Hungari* nostri arcessunt; ut mugientem quasi dicant, quae fluviorum quorundam natura est.

Par et *Sárvizii*,⁴¹ quem et *Sár-réte Vesprimienses*⁴² dicunt, modus est, quemadmodum alias observavimus. Is autem etsi partem maximam per *Albensem*, et *Tolnensem Comitatum*

Sivó:

Sárvize:

¹ A p. 80. *Bal* ² A p. 80. *Bál a tón* ³ corr. ex *aemolumento* ⁴ *quas continere* A p. 80. *continere quas* ⁵ corr. ex *heicce* sec. A p. 80. ⁶ A p. 81. add. *et pondere* ⁷ A p. 81. *alioqui* ⁸ corr. ex *enavare*; pro *cessat manare* A p. 81. *submittitur* ⁹ corr. ex *resumit* ¹⁰ A p. 81. *circum* ¹¹ corr. ex *effluxit* ¹² *quamprimum effluxit loci devexitate* A p. 81. *loci decexitate, quamprimum effluxit* ¹³ A p. 81. *est* ¹⁴ A p. 81. *molae* ¹⁵ A p. 81. *serviat* ¹⁶ A p. 81. *vi* ¹⁷ A p. 81. *oculis* ¹⁸ A p. 81. *conditus* ¹⁹ corr. ex *ad* sec. A p. 81. ²⁰ A p. 81. *Kustány* ²¹ A p. 81. *rivi* ²² A p. 81. *qualesque* ²³ corr. ex *faecunditas*; A p. 81. *foecunditas* ²⁴ corr. ex *efert* ²⁵ A p. 81. *Kustany* ²⁶ *Kustyáni Kellő* A p. 81. *Kustanyi Kellő* ²⁷ A p. 81. *indigenae* ²⁸ *locum Hidvég* A p. 81. *Hidvég, locum* ²⁹ *Mezeő Komárom* A p. 81. *Mező-Komárom* ³⁰ A p. 81. *rivos* ³¹ A p. 81. *Simihigiensem (!)* ³² A p. 81. *Kapossio* ³³ A p. 81. *Sarvisium* ³⁴ A p. 81. *properat* ³⁵ *Simon tornyam* A p. 81. *Simontornya* ³⁶ A p. 81. *volvitur* ³⁷ A p. 81. add. *aquis inficit* ³⁸ A p. 81. *utrinque* ³⁹ A p. 81. add. NB. *Lucios certe nusquam edimus sapidiores.* ⁴⁰ corr. ex *errumpentium* ⁴¹ A p. 81. *Sárvizii* ⁴² A p. 81. *Veszprimienses*

labitur, originem tamen debet *Comitatui Veszprimiensi*. Oritur enim milliaribus circiter duobus infra *Civitatem Veszprimiensem supra Palotam* prope vicum *Öskü*, ex laxa palude, quam *Hungari Tikiri-tó*¹ nominant. Palus est in concavo margine silvarum *Bakony* in similitudinem [p. 20.] depressi prati circumscripta, paucissimoque sinu inaequalis, longior tamen, quam latior, ubi desinit, crepidine coercetur. Muratum opus est, fornice instructum solido; sub hoc emanat rivus celer primo, deinde piger, latisque arundinetis immersus, quali² quidem habitu etiam in *Albensem Comitatum* egreditur.

Séd.³

Plane eo⁴ loco, quo e provincia demigrat,⁵ accipit *Séd* fluvium, qui ortus in silvis supra vicum *Sancti Galli* exilit, hiante terra, velut e specu, scatebra tam uberi, quantam molae urgendae poscit. Itaque totus, qui fluit, effunditur, rigatque primo terrenum praedii *Herind*, quod ad orientem *Szent Gallo* est; deinde subit praedium *Esekvár*, tum in solum *Veszprimiensis*⁶ oppidi inflectitur, ipsumque oppidum profunda valle subintrat,⁷ et ex eo eluctatus, cum adfluente sibi ex praedio *Jutas*, rivulo alio iungitur, pergitque obliqua valle eiusdem vici, et inde⁸ primum ad *Soly*, mox ad *Szent István*⁹ deflectit,¹⁰ ibidemque facta insula intra *Vilonya*, et *Pap-Keszi*,¹¹ pariter inferius inter *Kovátsi*,¹² et *Pere márton*¹³ ad *Ósi*, et iterum ad *Ladány* pergit, donec contra *Inotam* cum *Sárvizio*¹⁴ iungatur. Quemadmodum autem *Sárvizius*,¹⁵ quae solet flumina accipere, et permixta devehere, velut obvius, dum intumescit, retro cogit; ita etiam *Arrabo*, et *Marczallus*¹⁶ alienis aquis operit agros, quos ipse non tangit. Unus *Tapolcza* neque exundat unquam, neque deficit.¹⁷

Gallya.

*Gallya*¹⁸ rivus,¹⁹ qui ad *Albam Regalem* fluit, oritur in praedio *Jást*, augetur [p. 21.]que fonte quodam ignotae adhuc altitudinis.²⁰ Puteus est, ostio haud amplo, sed tanta aquarum altitudine, ut fundus eius a nemine potuerit pervestigari.²¹ Eius vero effluviem, posteaquam²² *Gallyae*²³ rivus praeterit, mirifice eo augetur. Plures rivos percensere non adinet.

§. VIII.

Aëris qualitas. Ea fontium, rivorumque praestantia, et ubertas²⁴ in primis commoda est coloniis.²⁵ Aestatis maxime vehementiam recreat, aquarum algor, umbrosaeque²⁶ silvae *Bakoniae*. Accipiunt enim hinc,²⁷ qui campos etiam inhabitant, adflatum salubrem, et perpetuas quasi etesias, umbrarumque in silvis frigus non ingrato sole temperatur. Itaque caelum²⁸ isthac regione nec hieme²⁹ gelidius est, quam ut possit³⁰ tolerari, nec aestate fervidius, quam habitui orae totius ex aequo congruat. Hinc colonos frequentissimos, et vividissimos, senesque complures videas, avos iuvenum, audias famas veteres, sermonesque temporum antiquorum.

¹ A p. 81. *Tikiri tó* ² A p. 82. add. *et consuetudine* ³ add. a nobis ⁴ A p. 82. add. *terrarum* ⁵ A p. 82. *emigrat* ⁶ A p. 82. *Veszprimiensis* ⁷ corr. ex *sub intrat* ⁸ *et inde* A p. 82. *indeque* ⁹ *Szent István* A p. 82. *Sz. Istvan* ¹⁰ A p. 82. *reflectit* ¹¹ A p. 82. *Papkeszi* ¹² A p. 82. *Kovatsi* ¹³ *Pere márton* A p. 82. *Peremarton* ¹⁴ A p. 82. *Sárvisio* ¹⁵ A p. 82. *Sárvisius* ¹⁶ A p. 82. *Marczallus* ¹⁷ corr. ex *efficit* sec. A p. 82. ¹⁸ A p. 82. *Galya* ¹⁹ A p. 82. *rivulus* ²⁰ A p. 82. *profunditatis* ²¹ A p. 82. *investigari* ²² A p. 82. *cum* ²³ A p. 82. *Gallyae* ²⁴ corr. ex *ubertate* ²⁵ *in primis... coloniis* A p. 82. *quocumque inciderint coloniae, reficiuntur.* ²⁶ A p. 82. *umbrositasque* ²⁷ A p. 82. *ab hac* ²⁸ A p. 82. *coelum* ²⁹ corr. ex *hyeme* ³⁰ A p. 82. add. *aestu distingui, et clementissime aestatem perflat*

§. IX.

Caeterum¹ semen quaecumque inseritur, proficit. Triticum tamen laetaminis passim cum *Soli ingenium.* terra poscit mixturam, ternamque arationem. Sic excultum illi multo antecedit, quod fert *Arrabonis* ora interam[p. 22.]nensis, vulgo *Rába-Köz.*² Sed vero et heic praecellit, quod pars *Comitatus* dat inferior. Nam in silvis aegre, melius campis, qui partem superiorem operiunt, sed non nisi magno labore, et fortissimis aratris. Itaque mixtu tritici, cum siligine segetes per oram hanc increbruerunt; ipsum etiam triticum transit in siliginem. Nec hordeum reformidat, sed avenae gaudet seminibus. Cannabem etiam amat. Ea passim seritur, non tamen et *len*ⁱ pariter, quemadmodum neque leguminibus gloria est. Pepones cura maiori, quam alias convalescunt, ideoque non ruri, sed deponuntur hortulis.

§. X.

Vini hac regione nobilitas maior, quam copia est. Paucis enim locis colitur, nempe propter lacum, et per montis *Somlyoiensis*, uti dictum est, latera. Hoc³ autem non *Balatonensi*⁴ tantum, sed plurimis *Hungarici* vini⁵ generibus antecellit, omniaque perennitate si non superat, exaequat tamen. Annis enim quindecim, et longius tenet virtutem, semperque fit fortius. Color ei aureus, gratus gustus, et maxima salubritas. Non capiti, non pectori officit, mentemque recreat magis, quam obtundit, largius potum. Itaque magni⁶ habetur, qua montis parte meliore gignitur. Reliqui provinciales vinicolanturⁱⁱ ad lacum; maxime in *Comitatu Szaladiensis*, [p. 23.] in promontoriis *Bács*, *Badacson*, et id genus aliis. Istud dolenter recordamur adhuc, quod cum sunt per huias *Balatonis* littus solito uberiores vindemiae,⁷ ideoque vile pretium vino constitutum, miseri agrestes vindemias suas mutuis scythissionibus⁸ invicem exhauriunt. Nimirum simul vinum recens, feces utcunque posuit, atque dies festi,⁹ natales Domini, et qui sequuntur reliqui, inire expetunt, sodalitia †tribulorum instituunt, quae in dies singulos, vel intercalatos eos, magna cum rusticae solemnitatis ostentatione concelebrant, atque prandiis, caenisque, ex suilla potissimum, quae tunc ferina plebis est, adparatis, tam diu comessantur, dum cibo obruti, atque vino concalecti, permittunt se tripudiis, quae <quum haud>¹⁰ sine rixa, et verberibus, multa iam nocte cessavere, dies sequens statuitur, quo apud vicinum eadem iterum celebritate coeatur; si adversi quidpiam intercessit, cessatur, tantisper, dum offensae mutuae severa cognitione tollantur, reconcilienturque

¹ caeterum A p. 82. ceterum ² A p. 82. Rabaköz ³ corr. ex hac sec. A p. 83. ⁴ A p. 83. illi ⁵ A p. 83. vici
⁶ A p. 83. add. et paucis ⁷ corr. ex vindimiae ⁸ corr. ex sciscissionibus; cf. in Comitatu Soproniensi *quin et inter Rustenses non desunt, qui scythissare ament* in hoc tomo p. 174. ⁹ corr. ex faesti ¹⁰ add. a nobis

ⁱ Vox Hungarica „len” linum significat.

ⁱⁱ Verbum quidem rarissimum (vinicolor, quasi vinum colo), sed ita etiam in ms. A p. 83.

*pascua et
foenisecia:*⁴

*poma.*¹²

dissociati convivarum animi. Restaurantur inde commessationes. Pingue¹ praeterea² irriguumque solum,³ prata hinc, et illinc florida,⁵ habet, et herbas⁶ eximias, passim, ac molles,⁷ luxuriantesque, et idoneas, cum foeniseciis, tum pascuis educat,⁸ praesertim per silvarum⁹ interval-
la, et late patentis campos, qui in ora inferiore late diffunduntur.¹⁰ Sed sunt et¹¹ loca inania, glareosa, et sterilia graminis. Bona enim et hic¹³ malis interstincta sunt.¹⁴ Poma praeterea¹⁵ dant vinearum radices,¹⁶ tametsi et hortis gignantur. Eorum heic ma[p. 24.] ximi profectus, quae Paradisiaca, Pogács alma¹⁷ alias nominavimus. Alioquin¹⁸ pirorum, nucum, prunorum, et cerasorum perpetua tota aestate est mutatio.

§. XI.

Res pecuaria.

Itaque pro regionis varietate diversa est rei etiam pecuariae cura, atque profectus.¹⁹ Armenta vaga, mitioraque²⁰ campis nutriuntur inferioribus. Illic pecus bubulum, illic et equitia sunt. In superiori parte, silvisque non nisi²¹ praesenti rusticationis²² necessitati succurritur. Alioquin²³ genuina ubique pecorum²⁴ forma, et indoles est. Neque bubali defecerint, si nutriuntur.²⁵ Hibernas stabulationes, passim per silvarum *Bakony* loca opportuna positas meminimus. His seminaria armentorum, totis hiemibus aluntur, dum in verna pascua propelli possint denuo. Idem et cum ovium fit gregibus. Quae tamen procuratio calamitosa esse consuevit pecori, ob luporum, qui agminatim inerrant, globos, eduntque in pecude strages, oppido damnosas, nisi sint, qui cum cura custodiant, tueanturque haec istiusmodi stabula. Ovium etiam utrique, *Hungarico*, et *Germanico* generi favet regio.²⁶ <Sunt etiam>²⁷ porci, quos²⁸ albidos magna quidem copia,²⁹ parvo tamen proventu alit, [p. 25.] cum plus consumant,³⁰ quam reditus possint rependere, nisi silvarum, quod fit, fructus nonnunquam³¹ multitudini porcorum respondeat. Eo enim pellitantur ad saginam decidua glande, mensibus hibernis procurandam, parique consuetudine foris intra silvas stabulantur, neque nisi ad lanienam, ad haeriles aedes depelluntur. Sicut enim suilla, lardum, pernae, et huius generis adparatus alii praecipua fere sunt plebis obsonia, quod et dicterio in *Vesprimienses* apud petulci levis homines, locum fecit: ut ludant in eos, quasi quibus bubula caro silvestri arbore procreetur, isthuc digitum intendentes, quod loco bubulae, suilla patinas eorum oppleat.

¹ Pars haec *Pingue praeterea... interstincta sunt* in ms. A p. 83. in paragrapho separato (§. II.) ponitur, vide *caeterum pingue... malis distinguuntur* ² *Pingue praeterea* A p. 83. *Caeterum pingue* ³ *irriguumque solum* A p. 83. *pascuis solum rigantibus aquis* ⁴ nota marg. add. a nobis ⁵ A p. 83. add. et *gemmea* ⁶ *et herbas* A p. 83. *herbasque* ⁷ A p. 83. add. *altasque* ⁸ A p. 83. *alit* ⁹ A p. 83. *silvae* ¹⁰ A p. 83. *habentur* ¹¹ *sunt et* A p. 83. *et sunt* ¹² nota marg. add. a nobis ¹³ A p. 83. *heic* ¹⁴ *interstincta sunt* A p. 83. *distinguuntur* ¹⁵ A p. 83. *etiam* ¹⁶ A p. 83. *marginis* ¹⁷ *Pogács alma* A p. 83. *Pogacs-alma* ¹⁸ A p. 83. *Alioqui* ¹⁹ A p. 83. *institutio* ²⁰ A p. 83. *maioraque* ²¹ *non nisi* A p. 84. *nonnisi* ²² A p. 84. *villicationis* ²³ A p. 84. *Alioqui* ²⁴ *ubique pecorum* A p. 84. *pecorum ubique* ²⁵ A p. 84. *nutriuntur* ²⁶ *favet regio* A p. 84. *regio favet* ²⁷ *sunt etiam* add. a nobis ²⁸ *porci, quos* A p. 84. *Alit autem porcos* ²⁹ *magna... copia* A p. 84. *copia magna* ³⁰ corr. ex *consummant* sec. A p. 84. ³¹ *fructus nonnunquam* A p. 84. *nonnunquam fructus*

§. XII.

Ferarum modus, ut alibi, heic etiam a temporibus discrepat, quae olim celebrabantur. Cervorum certe, et caprearum vix aliqua modica venatio est. Utrumque genus nivosa ea hieme,¹ quam annus millesimus septingentesimus, et vicesimus sextus dederat, deperditum aiunt incolae, nam promiscue ab agrestibus² occupabatur, quum constricta nive, et alta fallente gressu vestigia, miserrimi cervi, et damae ventritenus³ inerrarent. Alioquin⁴ non male author⁵ *Hungariae*⁶ suis cum regibus compendio datae:^{k.)} *Tot inter virentia*, [p. 26.] inquit, *terrae istius domicilia, immane quantum exundant omnis generis, et aves quaequae⁷ pretiosissimae,⁸ et ferae innumerae, tum communes illae gentibus aliis, tum singulares. Hic attagines,⁹ phasiani, urogalli, perdices, et quae non aliae mensarum deliciae? Hic¹⁰ lupi, et lepores albi,¹¹ lince,¹² martes, alces, uri¹³ et respublica animantium sine fine.* Tardarumque copiam haud exiguam vidimus; sed pauciores grues. Id certum, esse veteres *Hungariae* reges, qui operosos venatus, pro belli quasi progymnasmatibus habebant saepius, huc digressi, laboriosa isthaec avocamenta per *Bakonienses* silvas consecratos fuisse. Quod excitandis montanis passim, et venaticis arcibus occasionem praebuit. Iam venationum florentissima ea celebritas cessavit, atque rarissime nostris temporibus evenit, ut nonnulli praediorum, per easdem silvas vicini possessores in venandi societate isthuc excurrant.

*Ferarum
copia.*

§. XIII.

Piscium nescio maiore¹⁴ sit diversitas, quam copia.¹⁵ Si antacaeos¹⁶ excipias, paucissimi defuerint,¹⁷ qui tota *Hungaria* familiares sunt, ac frequentes. Varium maxime genus exhibet¹⁸ [p. 27.] lacus *Balaton*, quorum uber

Pisces.

k.) §. 197. p. 210.ⁱ Sed *Lince*, atque *Alces*, quin et *Uros* frustra hac *Regione* quaesivit bonus ille. Nam tametsi in montibus *Hungariae Carpathicis* occurrunt, quandoque *Lince*, *Alces* tamen manent *Scandinaviae* genus, huic¹⁹ orbi incognitum, uti ait PLINIUS *Hist. Nat. Lib. VIII.*²⁰ cap. 16. edit. *Parisiens.* fol. pag. 442.ⁱⁱ *Uros* autem quos intelligat? nescio, nisi feros boves, vel bubalos *Hungaria* per *Tartaros* ad vastitatem redacta intra montes profugos, et silvescentes, sed qui amplius vix superant.

¹ corr. ex *hyeme* ² corr. ex *agrestibus* ³ A p. 84. add. *hausti* ⁴ A p. 84. *Alioqui* ⁵ A p. 84. *auctor* ⁶ A p. 84. *Ungariae* ⁷ TURÓCZI 1729. f. 210. et A p. 84. *quaeque* ⁸ corr. ex *praetiosissimae*; TURÓCZI 1729. l. c. *preciosissimae* ⁹ TURÓCZI 1729. l. c. et A p. 84. *atagines* ¹⁰ TURÓCZI 1729. l. c. add. *ursi* ¹¹ corr. ex *alibi* sec. TURÓCZI 1729. l. c. et A p. 84. ¹² TURÓCZI 1729. l. c. et A p. 84. *lynce* ¹³ add. sec. TURÓCZI 1729. l. c.; quod etsi nec in A invenitur, addere nobis visum est, cum etiam in nota k.) mentio de uris est. ¹⁴ A p. 84. *maior ne* ¹⁵ A p. 84. *gloria* ¹⁶ corr. ex *anzataeos* sec. BÉL 1989. p. 124. nota III. (ubi vero erronee *antacens* pro *antacaeus*); A p. 84. *husones* ¹⁷ A p. 84. add. *queis careat* ¹⁸ ante *exhibet* A p. 84. add. *sturronies* ¹⁹ corr. ex *hoc* ²⁰ corr. ex VII.

ⁱ Vide TURÓCZI 1729. f. 210.

ⁱⁱ Vide PLINIUS 1741. l. p. 442.

maximopere solet esse glacialis piscatio, qualem in adolescentia anni MDCCI. hic nos ipsi mirabamur. Atque sex nummulis *Hungaricis*, tantum ex ea natura piscium omnis generis copiam coemimus, cui *Vesprimium* deferendae, nam illic tunc colebamus, robustus famulus vix sufficebat,ⁱ in primis¹ tamen lucios, et carpiones. Utrorumque² copiam alit³ *Sivó*, et *Marczalus* iusti amnes.⁴ Mustelarum, et lampretarum iisdem aquis ingens prodit⁵ multitudo. Fundulos nusquam neque grandiores, neque vidimus copiosiores, quam in *Tapolcza*. Cancrī cum e quovis rivo laudentur: tum omnibus gratiores alit *Bitva*.⁶ *Thimali*,⁷ gobii,⁸ capitones, alburnique, et barbi pisces fluviatiles passim habentur. Trutas, quas et auratas dicunt, per rivos montium, silvarumque *Bakony*, limpidos eos, ac gelidos gigni, pronum est existimare. Nec desunt testudines, lutrae, et amphibia reliqua: praesertim circa *Marczalum*, qui vastis arundinetis praebet eis latibula. Quod reliquum est, sale nitri humus albescit passim, adeoque in processu inferiori eodem imbuta⁹ humus crustatim eruitur,¹⁰ distrahiturque¹¹ communis salis ad instar ad saginandos boves, et porcos. Subinde paludes quoque reperiuntur, quae sale hoc imbutae praebent eius generis pecoribus nutrimenta.¹² [p. 28.]

¹ in primis A p. 84. plures ² A p. 84. Utriusque generis ³ A p. 84. fert ⁴ A p. 84. rivi ⁵ ingens prodit A p. 84. prodit ingens ⁶ A p. 84. add. quae nassis et retibus capiuntur. Salmones, et ⁷ A p. 85. thymali ⁸ A p. 85. add. et ⁹ A p. 85. add. est, ut ¹⁰ corr. ex erruitur; A p. 85. eruatur ¹¹ A p. 85. distrahiturque ¹² A p. 84. add. De tavernis, et specubus occurrunt quaedam in adpendice, circa descriptionem iugorum silvae Bakonyensis, et pagorum Tés, Sz. László atque Csesznek.

ⁱ De hac additione vide notam nostram **iii.** in p. 526.

PARTIS GENERALIS
MEMBRUM SECUNDUM
POLITICUM

De

Incolis et Magistratibus huius Comitatus

S Y N O P S I S

<i>Prisci Comitatus huius incolae</i>	§.I.	<i>Slavi quoque, et Germani Comitatus huius incolae</i>	§. V.
<i>Hodierni Hungari</i>	§.II.	<i>Magistratus: Antiquae huius familiae: nobiles antiqui: recentiores</i>	§.VI.
<i>Hungari nobiles: agrestes alii: eorum lingua: Connubiorum modus</i>	§.III.	<i>Supremus Comes: Comitiorum locus</i>	§.VII.
<i>Rusticandi methodus</i>	§. IV.		

[p. 29.]

§. I.

Debellatis Pannoniis, Romanis cum alibi,¹ tum in² hac Pannoniae ora placuit considerare. Mogentinam enim Romanorum coloniam Pannoniae inferioris urbem³ fuisse non tantum multi authorum adstruunt,⁴ sed et ostendunt rudera. Fecit hoc Lazius,^{a.)} sed dubiis admodum coniectationibus. Tenuerunt eam tamen Vandali etiam Constantini indulgentia.^{b.)} Hunnos⁵ nescio, an consederint in eadem, Attila⁶ adhuc regnante; quippe qui, bellis districti, vagabantur per exterarum regionum. Sed incoluerunt Ostrogothi, postquam Attila⁷ defuncto,⁸ Pannoniam quoquo modo suam fecerunt.⁹ Et quemadmodum Valamir partem Pannoniae inferiorem, Thindimer Superiorem, ita hanc, quae media erant, occupavit Vidimer.^{c.)} His successerunt, Albani, Slavi et Auares, qui mutuo foedere iuncti, excedentibus Longobardis Pannoniae toti

*Prisci
Comitatus
huius incolae:*

^{a.)} Lib. XII. De Republ. Romana Sect. I.¹⁰ cap. XII. p. 1123.¹¹ ubi in Zika memoriam eius frustra quaerit.¹

^{b.)} BONFINIUS Lib. III. Dec. I. fol. 38.

^{c.)} Idem Lib. VII. Dec. I. fol. 106.

¹ A p. 85. *alias* ² add. sec. A p. 85. ³ Pannoniae... urbem A p. 85. *hoc tractu* ⁴ fuisse... adstruunt A p. 85. *fuisse non tantum a multis Historicorum adstruitur* ⁵ A p. 85. *Scythas* ⁶ A p. 85. *Attila* ⁷ A p. 85. *Attila* ⁸ corr. ex defuncto ⁹ quoquo... fecerunt A p. 85. *a Romano imperio impetraverunt* ¹⁰ recte II. Cf. LAZIUS 1551. p. 1123. ¹¹ corr. ex 1123. (!) sec. LAZIUS 1551. p. 1123.

¹ Vide LAZIUS 1551. p. 1123. "ita videlicet, quod Mogentianae in Zika memoria forsan supersit..."

dominabantur.^{d.)} Intervenerunt et *Franci Caroli M.* auspicio. Reducibus autem *Hunnis* partes has elegit *Dux Verbulcius.*^{e.)}¹

§. II.

*Hodierni
Hungari:*

Ex eo tempore, quod oram hanc *Hunni* duce *Verbulczio* occuparunt, erant² *Hungari* semper³ regionis huius incolae. Etsi vero saepissime bellorum tam [p. 30.] frequentium vicissitudinibus turbabantur, nunquam tamen ita sunt exinaniti, quin vel manserint quidam, vel redierint iterum. *Turcicis* maxime bellis, eoque tantum nonnullis ex vicis⁴ digrediebantur, donec vel *Palotae*, vel *Vesprimii*⁵ vel *Papae* etiam, atque *Váson Köii*⁶ oppugnatio durabat:⁷ iisdemque postea sive a *Turcis*, sive ab *Hungaris* occupatis, coloni rursus libere redire ad suos, terramque colere sunt permisi. Itaque si ullus alius Comitatus, hic inprimis⁸ genuina *Hungarorum* superbit progenie. Diffiteri quidem non possumus, esse et hic *Hungaris* mixtos *Germanos* partim, partim *Slavos*; sed pauci sunt ii, nonnisi hac aetate novis coloniis⁹ inducti. *Hungaros* contra et propago, et lingua et mores peculiari quadam, et praecipua ἀυτοχθονία regioni huic vindicat.

§. III.

*Hungari nobi-
les, agrestes et
alii:*

Sunt autem *Hungari* Comitatus nostri¹⁰ partim nobiles, partim agrestes. Utrumque genus magnanimum¹¹ antiquissimae stirpis.¹² Nobiles¹³ plurimi ad primos reges referunt originem, atque polent praerogativam nobilitarem. Neque in rusticis desunt familiae,¹⁴ quae¹⁵ patres, avos, proavos,¹⁶ atavosque, numerent, ac late [p. 31.] genus diffundunt.¹⁷ Audivimus certe passim narrationes temporum, et belli *Turcici* casus, quos incolae a maioribus traditos per manus acceperunt. Iis autem eo magis in admirationem trahebamur, quo evidentius¹⁸ cum monumentis historiarum visae sunt concordare.¹⁹ Lingua nobilibus tersa, et si²⁰ usquam in *Hungaria*, hic²¹ culta,²² gravis et venusta,²³ ²⁴ eaque²⁵ antiqua; hic totius dictionis decus; praesertim²⁶ si²⁷ distincte pronuncietur.²⁸ Nam quod ore confusiore sunt agrestes,²⁹ lingua eorum leporem amittit, et gratiam, tametsi non genium, quod in lingua³⁰ *Hungarica* peculiare

d.)³¹ PROCOPIUS de bello Gothico Lib. III. et LANDULPHUS Miscel. Lib. XVI. cap. 26.

e.) BONFINIUS Dec. I. Lib. IX. fol. 135. quam ultimam *Hungarorum* immigrationem in *Pannoniam* aliter, quam est, apud Thuroczium descriptam, legas scriptorum Rerum Hung. Tom. I. *Anonymi Historia*³² septem ducum cap. 46. 47. 48. sequ. p. 30. sequ.ⁱ

¹ A p. 85. *Verbulchius* ² add. sec. A p. 85. ³ *Hungari semper* A p. 85. *semper Hungari* ⁴ A p. 86. *pagis* ⁵ A p. 86. *Vesprimii* ⁶ *Váson Köii* A p. 86. *Vasonkö* ⁷ *oppugnatio durabat* A p. 86. *oppugnabantur* ⁸ A p. 86. *in primis* ⁹ *novis coloniis* A p. 86. *coloniis novis* ¹⁰ *comitatus nostri* A p. 86. *nostri comitatus* ¹¹ A p. 86. *add. et* ¹² A p. 86. *gentis* ¹³ A p. 86. *add. certe* ¹⁴ A p. 86. *senes multi* ¹⁵ A p. 86. *qui* ¹⁶ A p. 86. *proavosque* ¹⁷ *numerent...diffundunt* A p. 86. *numerant iam iuvenum* (?) ¹⁸ A p. 86. *certius* ¹⁹ *historiarum...concordare* A p. 86. *doctorum videbantur esse conformes* ²⁰ corr. ex *etsi* ²¹ A p. 86. *heic* ²² A p. 86. *sublimis* ²³ A p. 86. *decora* ²⁴ A p. 86. *add. loquutio, sonantia verba* ²⁵ A p. 86. *et* ²⁶ A p. 86. *add. quum interrupte* ²⁷ A p. 86. *et* ²⁸ A p. 86. *proferuntur* ²⁹ A p. 86. *add. eadem* ³⁰ corr. ex *lingva* ³¹ A p. 85. *add. Vid.* ³² corr. ex *hystoria*

ⁱ Vide ANONYMUS 1746. pp. 30–33.

est.¹ Alioquin,² quae³ est inter omnes concordia, divini cultus diversitate non minuitur. Neque tamen ideo matrimonia invicem⁴ facile miscent, quod bene concordent⁵ invicem. Singuli enim malunt suorum⁶ iungi connubiis, quam alienis, adolescentibus porro, quam adultis. Invisa et hic⁷ sera virginitas. Sed et multis, quae nondum annos pubertatis⁸ impleverunt, iam tamen rei familiaris scientiam,⁹ matronalemque inesse gravitatem, conspicias,¹⁰ eum ad modum tamen, ut suavitas puellaris¹¹ virginali concertet¹² verecundiae.¹³ Quocirca tenerae subinde nuptae gravibus aetate viris,¹⁴ saltem annis nimio opere disparibus elocari advertas. Non equidem inficior esse, quae contemmerato pudore,¹⁵ et decipiunt maritos, et ipsae decipiuntur: nihil tamen obsunt honestis, quae suos amanter et unice complectuntur, et refugiunt alienos. Itaque uti [p. 32.] honesto liberos thoro suscipiunt, ita honeste educant, honestaque vendi imbuunt ratione.¹⁶ Adest plerisque cum caeteris naturae dotibus, acre¹⁷ animi corporisque robur.¹⁸ quo¹⁹ saepius adducuntur,²⁰ ut vitam in²¹ armis agant,²² et quasi ad bellum nati²³ maiorum insistere vestigiis videantur, avos, patres, consanguineos,²⁴ sibi velut exemplaria proponentes.²⁵ Nam quemadmodum partem orae haud postremam nobilibus cultam diximus: ita armis parta nobilitas perpetuo milites propagavit, avos, patresque, iuvenum hodiernorum. Fortes creantur fortibus.ⁱ Fervet²⁶ adhuc non plane in nullis Herculeus Paulli²⁷ Kinisii sanguis. Neque ulla aetate²⁸ defuerunt,²⁹ comitatu huic,³⁰ qui locum nativitatis praeclara belli virtute³¹ distinguerent. Quid olim bellis Turcicis, et intestinis fecerint, monumenta historiarum³² loquuntur. Nostris autem temporibus, cum³³ novum bellum³⁴ nupero foedifragio inferre³⁵ Hungaris barbarus³⁶ vellet, tam forti manu, tamque eleganti selectu nostri militem auxerunt³⁷ Caesareum, ut in hostis delati conspectum inter primos haud postrema fortitudinis ediderint documenta. Sed quo plures pari adhuc virtute praestant, hoc magis dolendum, quod nequeant exerere eas dotes, quas natura eis suggestit. Haerent complures ad stivam, obscuraque agricolatione praeclaram obnubilant nobilitatem. Non equidem nos fugit nihil olim agri [p. 33.] cultura fuisse nobiliter, multosque praeclaros viros, ab aratro ad summas productos dignitates. Sed praeteriit id aevum, evuluitque rusticatio,³⁸ non quia non sua gaudet iucunditate, verum³⁹ communi temporis iniquitate. Nam ut reditus agrorum, sic etiam pretium retro abiit.

¹ A pp. 86-87. add. *Retinet enim, sed rustica consuetudine, pressius, productiusque verborum formam. Idem partem maximam Augustanae, et Helveticae adhaerent confessioni. Et quamvis nobilium etiam plurimi eandem religionem profitentur, Romano tamen catholici sunt, penes quos magistratus, atque maiora provinciolae officia. Reliqui enim ab his arcentur.* ² A p. 87. *alioqui* ³ A p. 87. *pulchra* ⁴ A p. 87. *in vicem* ⁵ A p. 87. *conveniunt* ⁶ A p. 87. *suis* ⁷ A p. 87. *heic* ⁸ A p. 87. *quatordecim* ⁹ *tamen... scientiam* A p. 87. *anilem prudentiam* ¹⁰ A p. 87. add. *et* ¹¹ A p. 87. add. *cum* ¹² A p. 87. *concertat* ¹³ A p. 87. *verecundia* ¹⁴ *gravibus... viris* A p. 87. *fortium quoque virorum cum venustate inhaerent cervicibus* ¹⁵ *quae... pudore* A p. 87. *quae refractis pudoris claustris* ¹⁶ A p. 87. *arte* ¹⁷ A p. 87. *acris* ¹⁸ A p. 87. *fortitudo* ¹⁹ A p. 87. *qua* ²⁰ A p. 87. *impelluntur* ²¹ A p. 87. *ex* ²² A p. 87. *petant* ²³ A p. 87. add. *ut* ²⁴ corr. *ex consanguineos* ²⁵ A p. 87. *proponunt* ²⁶ A p. 87. *stillat* ²⁷ A p. 87. *Pauli* ²⁸ A p. 87. *aetas* ²⁹ A p. 87. *negavit* ³⁰ A p. 87. add. *natos* ³¹ *hic verbum haud a nobis del. sec.* A p. 87. ³² corr. *ex hystoriarum; A p. 87. historicorum* ³³ A p. 88. *quum* ³⁴ *novum bellum* A p. 88. *novam pestem* ³⁵ *foedifragio inferre* A p. 88. *inferre foedifragio* ³⁶ *Hungaris barbarus* A p. 88. *barbarus Hungaris* ³⁷ A p. 88. *stiparunt* ³⁸ A p. 88. add. *praesertim in Hungaria* ³⁹ A p. 88. add. *et miseria colonorum*

ⁱ Vide Hor. Carm. IV. 4. 29.

§. IV.

*Rusticandi
modus:*

Caeterum humus, ut dictum est, huius Comitatus, glareosa passim, et hinc¹ inde et i a m tenax solum, a c nisi² laetamine affa t i m a d s p e r s u m sulco ter intime perdome- tur, sterile scit, laboribusque, et expensis foenore haud respondet. Quodsi autem exube- rat, multum vilescit, nec reddit expensas agricolis. Id et potissima causa paupertatis, quae incolas nostros premit. Una est, qua se sublevant, lignandi facultas. Subinde per hiemis,³ et laborum intervalla excurrunt in silvas pauperculi, prostratamque materiam devehunt ad⁴ oppida, et vicos lignis carentes, qualicunque exiguo pretio extremas ne- cessitates sublevaturi. Plaustra enim singula senis, ad summum octenis grossis⁵ semper redimuntur. Ea stipe nescio an fatigia hominum, an curruum, iumentorumque dispen- dia aestimes. Singula enim, si rem⁶ ex a e q u o a e s t i m e s, pretio maiori constant. At cuncta tanti⁷ eo fine administrant agrestes,⁸ ut modicum aliquod⁹ aes¹⁰ adquirant,¹¹ p r a e s t a n d o r u m t r i b u t o r u m, [p. 34.] onerum, et necessitatis tolerandi¹² caus- sa. Nam et eodem frustrantur, qui a pagis, oppidisque campestribus sunt in abstracto. Iidem in mercatione, commutationeque boum, quaerunt levamina.¹³ Iuveni bobus ve- teranis commutantur, quod genus mercandi nusquam usitatus. Ea enim ratione, et qui veteranos adipiscuntur,¹⁴ maiori vendere possunt saginatos, et recentia iuga instruunt, quibus contingunt iuveni. Alioquin¹⁵ pecora heic parca rusticis, nobilibus pretii vilis. Dure ergo ex omni parte vivitur, durius in agro glareoso, et quos fortuna in silvas obs- trusit,¹⁶ durissime. Cento plurimis, et exuviae pro veste sunt, iisdem et pedes indunt, ae- dificiis maxima pro necessitate, humillime¹⁷ tantum instructis.

§. V.¹⁸

*Slavi quoque,
et Germani
Comitatus
huius incolae:*

Hungaros heic etiam *Slavi* imitantur, et *Germani*. Utrumque genus mortalium aetas tan- tum nostra induxit. Olim enim neutrius, his in terris fama fuit, praesertim in vicis. Nam *Germani* diu iam per oppida inspergebantur, sive relictis antiquitus, sive postea deducti. Caeteroquin¹⁹ humanitati studetur ab omnibus, gratique occurrunt hospitibus, etiam non postulati. *Hungari* praesertim lubentes communicant cum aliis, quod soli benigni- tate adquirunt,²⁰ quum aere haud possint commutare. [p. 35.]

§. VI.²¹

*Magistratus
Comitatus:*

Praerant huic provinciolae ab hominum Christianorum memoria *Antistites Vesprimi- enses*,²² quorum seriem, atque res praeclare gestas suo daturi sumus tempore, nihilque optamus magis, quam ut reclusis *Archivi Vesprimiensis*^{23 24} scriniis suppeditarentur, quae

¹ A p. 88. add. *atque* ² A p. 88. add. *imbutum* ³ corr. ex *hyemis* ⁴ A p. 88. in ⁵ A p. 88. add. *aegre*
⁶ *rem* A p. 88. *rei addas calculum* ⁷ A p. 89. *tantidem* ⁸ *eo... agrestes* A p. 89. *impedunt agrestes, eo fine*
⁹ *modicum aliquod* A p. 89. *aliquod modicum* ¹⁰ A p. 89. add. *saltem* ¹¹ A p. 89. *anquirant (!)* ¹² *onerum... tolerandi* A p. 89. *tolerandi onera et necessitates* ¹³ corr. ex *laevamina*; A p. 89. *levamenta (?)* ¹⁴ A p. 89. *indipiscuntur* ¹⁵ A p. 89. *alioqui* ¹⁶ A p. 89. *abstrusit* ¹⁷ A p. 89. *humillime* ¹⁸ § V. A p. 89. § IV. ¹⁹ A p. 89. *caeteroqui* ²⁰ A p. 89. *anquirunt* ²¹ § VI. A p. 89. § V. ²² A p. 89. *Veszprémiensis* ²³ corr. ex *Vesprimensis* ²⁴ A p. 89. *Veszprémiensis*

haberi de ea re poterunt, antiquitates. Caeterum post Episcopos florebant semper viri toga et sago clari. Eo referas *Garrarum* gentem, nec non *Paullum*¹ *Kinisi*, *Stephanum Török*² ab *Enying*,³ *Verbőczium*,⁴ *Hoszutotium*,⁵ *Zichios* item, *Kérios*,⁶ *Eszterházius*,⁷ quorum familiae adhuc partibus quibusdam haud minimis orae huius dominantur. Sed et erant viri nobiles regione ista orti: *Laskaii*,⁸ *Bezerédii*,⁹ *Huszárii*,¹⁰ *Thurii*, *Botkaii*,¹¹ *Ilkii*, *Somogyii*, *Keneseyii*,¹² *Érsekii*,¹³ *Csuzii*, *Csernelii*, *Babótsaii*,¹⁴ *Békássii*, *Hathalmii*, *Paxii*, *Talliánii*,¹⁵ *Acsádii*,¹⁶ *Feketii*, *Szegedii*, *Vörösii*, *Martonfaii*, *Horváthii*.¹⁷ In horum gentem successerunt recentiores:¹⁸ *Sztankovánczkii*,¹⁹ *Tersztyánszkii*,²⁰ *Vigyázones*,²¹ *Sárközii*, et si qui sunt, qui hoc rerum statu florent. [p. 36.]

antiquae huius
orae familiae
illustres:

nobiles
antiqui.

§. VII.

Hodie totius Provinciae Magistratus est penes Excellentissimum et Reverendissimum Dominum *Baronem Koller Episcopum Veszprimiensem*,²² i virum oppido fortunatum, et nisi suspicionem adulatorum vereremur, adeo fortuna dignum, ut nesciremus, quantumvis vellemus, singulares *m a n s u e t i* eiusdem *a n i m i* dotes depraedicare.²³ Coeunt autem ad concilia, vulgo congregationes *Papae*, et *Veszprimii* ubi et iudicia, poenaeque²⁴ in transgressores legis dictantur.

Supremus
comes
hodiernus:

Comitorum
locus:

§. VIII.ⁱⁱ

[p. 37.]

Sigillum
Comitatus:

¹ A p. 89. *Paulum* ² corr. ex *Török* ³ A p. 89. *Enyeng* ⁴ A p. 90. *Verboczius* ⁵ A p. 90. *Hoszútotium* ⁶ A p. 90. *Kéryos* ⁷ A p. 90. *Eszterhazios* ⁸ A p. 90. *Laskii* ⁹ A p. 90. *Bezeredii* ¹⁰ A p. 90. add. *Sandorii* ¹¹ A p. 90. *Botka* ¹² A p. 90. *Keneseii* ¹³ A p. 90. *Ersekii* ¹⁴ A p. 90. *Babocsaii* ¹⁵ A p. 90. *Talianii* ¹⁶ A p. 90. add. *reliqui* ¹⁷ A p. 90. *Horvatii* ¹⁸ A p. 90. add. *Feketii* ¹⁹ A p. 90. *Sztankovanskii* ²⁰ corr. ex *Tersztyánszkii*; A p. 90. *Tersztyanskii* ²¹ *Vigyázones* A p. 90. *Vigyazones et Szegedii*: quos ex antiquis contingunt (?) *Keneseii*, *Vörösii*, *Csuzii*, *Martonfaii*, *Horvatii*, *Csernelii* ²² *Baronem Koller Episcopum Veszprimiensem* A p. 91. *Adamum Acsadi* ²³ A p. 91. add. *Scilicet patris vicecomitis, supremus comes filius, in gubernaculo comitatus huius successit, et ita successit, ut totius etiam regni columen, et solatium fieret, dum auctoritate regis aulae eius Hungaricae ad cancellos, et consilia intima prensaretur, praeficeretur. At virum aequum, et non minus moderati, quam gravis iudicii. Id vero est, quod afflictae patriae res, dum maxime vexantur, poscunt. Unum optarent Veszprémienses, ut saepius, immo semper, inter se, tantum orae suae decus, tamque gravem magistratum possent coram venerari. Alioqui vices eius obit hodie Stephanus Tersztyanskii (!), administris quaestore uno, uno item notario superiore, et tribus maioribus iudicibus, quibus accedunt, iudices vicarii, et reliqui provinciae administri.* ²⁴ corr. ex *paenaeque*

ⁱ *Uti ex nota critica 22. apparet, in ms. A „Adamum Acsadi” legitur, qui annis 1725–1744. antistes Veszprémiensis fuit; Ignatius vero Koller, cuius nomen in hoc ms. est, annis 1762–1773. eadem dignitate fungebatur. Quam ob rem haud est dubium, quin copista huius ms., id est, Franciscus Szarka (qui, sicuti in prima pagina scribit, 13. Apr. 1772. munus transcribendi finivit), nomina ex industria commutaverit, ut textum suae aetatis tamquam adaptaret. Vide etiam ea, quae de hoc ms. D scripsimus in praefatione nostra.*

ⁱⁱ *Hic paragraphus, ubi Belius testante nota marginali sigillum Comitatus suo more descripturus fuisset, ob nescioquam causam non esse confectus videtur.*

PARS SPECIALIS

DE

*Processibus Comitatus Vesprimiensis*¹

MEMBRUM I.

DE

*Processu Superiori*²

PROOEMIUM³

Tenet is partem Comitatus Superiorem, qua a Provincioliis *Semproniensi*, *Iauriensi*, *Comaromiensi*, et *Albensi* dirimitur, longitudine milliaria circiter sex, latitudine hinc duo, illinc tria, isthinc⁴ plura quoque complexus.⁵ Maximam eius partem montes et silvae tenent.⁶ Etsi namque ea ora, quam⁷ fluvii *Bitva*, *Marczal*, *Arabo*, et *Gerencze* circa *Papam* intercludunt, aliqua modica planities solo exporrigitur⁸ meliore, apertioreque, et foecundo, tamen i s t h a c quoque⁹ ultra *Gerencze* a m n i c u m , ad¹⁰ unius milliariis intervallum,¹¹ in septentrionem¹² silvae, in orientem vero montes succedunt.¹³ Illae collibus, hi arduis petris¹⁴ aspersi;¹⁵ utrinque vero densa, et obscura procerarum arborum, mox quercuum, mox fagorum, betularum, et id genus aliarum opacitas oram¹⁶ offundit, vix¹⁷ intermissis locis apertioribus pro coloniis. Sed et hucdum restant multa, quae nisi eradicentur, negant opportunitatem¹⁸ agriculturae, solo undique silvestri, et obsoleto. Quae¹⁹ insessa e t i a m sunt, partim²⁰ sabulo, [p. 38.] partim tenaci argilla²¹ i n f e s t a o b s e r v a v i m u s , et non nisi dura rusticatione subigenda.²² Vidimus passim in silvis agros frumentarios²³ sementem rigore enecavisse, et ideo vicissim novis seminibus repetita inocatione,²⁴ debuisse innocari. Miserae igitur sorti agrestium,²⁵ ²⁶ dum lamentari e o s audiremus,²⁷ non potuimus non ipsimet, indolere.²⁸ ²⁹

¹ *Pars specialis de processibus Comitatus Vesprimiensis* add. a nobis ² A p. 92. *Superiore* ³ corr. ex *proemium*; in A deest ⁴ A p. 92. *isthinc* ⁵ A p. 92. *complectens* ⁶ *Maximam... tenent* A p. 92. *Sed maxime eius pars montibus, et silvis tenetur* ⁷ *ea... quam* A p. 92. *eo loco, quem* ⁸ A p. 92. *aperitur* ⁹ A p. 92. *mox* ¹⁰ A p. 92. *vix* ¹¹ A p. 92. *intervallo* ¹² A p. 92. *septentrionem* ¹³ *montes succedunt* A p. 92. *succedunt montes* ¹⁴ A p. 92. *saxis* ¹⁵ A p. 92. *asperi* ¹⁶ add. sec. A p. 92. ¹⁷ A p. 92. *aegre* ¹⁸ A p. 92. *modum* ¹⁹ A p. 92. *caeterum quae* ²⁰ A p. 92. add. *laborant* ²¹ *tenaci argilla* A p. 92. *argilla tenaci* ²² *dura... subigenda* A p. 92. *duro labore fertili* ²³ *agros frumentarios* A p. 92. *quae frumento erant obsita* ²⁴ *repetita inocatione* A p. 92. *repetito sulco* ²⁵ corr. ex *agrestium* ²⁶ *miserae... agrestium* A p. 92. *miseram ergo sortem pauperum* ²⁷ A p. 92. *vidimus* ²⁸ A p. 92. *collacrimare* ²⁹ A p. 92. add. *Non est illic vivendi modus alius, quam lignorum hinc apud Papenses, illinc Iaurienses, Albenses, et Veszprémienses distractione. Ea vero loca quum partim remota sint, partim egena: maiorem saepe iacturam agrestium observavimus, quam fructum. Vile enim, quod penditur pro devecta merce pretium, nescio, utrum fatigiis, plaustrorumque, et iumentorum attritione, an debeat sola ligni decussi strage aestimari. Olim forte frequentia incolarum, maiori tunc numero vicis incolentium, modus vitae erat faciliior: sed iis post desolatis, et in vastas silvas conversis, hodierni aegre magno exstirpationis labore, tueri possunt sortem vicorum, quos minori numero occupatos, et insessos dicturi sumus, ut sequuntur.*

SECTIO I.¹

DE

*Arcibus et castris² Processus Superioris.*S Y N O P S I Sⁱ

I. *Arx* Pápensis
 II. *Arx* Csesznek

III. *Arces* Ugod, Koromla *et* Castrum
 Marczaltő

I. *Arx* PÁPENSIS³

Assidet ea oppido eius nominis in occidentem,⁴ ex eademque parte aquis, et palude circumfusa eminent loco erecto, et quaquaversum⁵ hilari prospectu, aedificio quadrato, recentis fabricae, et maiestuoso, quod altae fossae⁶ circumveniunt, et hinc ab oppido, illinc a campis, atque palude restringunt. Inter oppidum, et arcem fossam olim a *Semendere Arcis Turca*[p. 39.]*rum* praefecto, denum pedum profundam, ac bis totidem latam, agricoliarum labore factam fuisse *Istvánffyus* ad annum MDLXXXVII. commemorat.ⁱⁱ Et revera multum tulit praesidii arci olim iam crebra hostium incursione, et repulsione celebri. Occurrent ea circa oppidum. Arcem vero conditam iam a saeculo, et ultra plurimum ornavit, et communivit *Stephanus Török* ab *Enying*,⁷ quo tamen post emortuo, arx vidua cum in alios, tum postea in domum *Eszterháziam* indultu *Regum* concessit.⁸ Hodie paret successoribus *Comitis Francisci Eszterházii*⁹ *Tavernici* cum integra ditione, quam ampla villicatio, et varietas molarum sub arce,¹⁰ praeclare ornat.¹¹

Arx Pápensis.

II. *Arx* CSESZNEK

Sedes erat¹² *Comitis Francisci Eszterházii*¹³ caelibis, milliaribus quatuor remota ab arce *Pápa*¹⁵ in orientem, tantundem¹⁶ *Alba* in occidentem, tribus vero *Vesprimio* in septentrionem, et *Iaurino* in meridiem, sed non in eiusdem *Comitatu*, ut author¹⁷ vult *Topographiae*,^{a.)} verum in *Vesprimiensi*,¹⁸ *in vestibulo*, ut recte addidit idem, *silvae Bakoniae*,¹⁹ loco²⁰ edito,

II. Csesznek.¹⁴a.) p. 75.ⁱⁱⁱ

¹ Sectio I. A p. 92. Sectio II. ² A p. 92. add. *huius* ³ A p. 92. *Papensis* ⁴ A p. 92. *septemtrionem* ⁵ A p. 92. *undiquaque* ⁶ A p. 93. *cavernae* ⁷ A p. 93. *Enyng* ⁸ *Eszterháziam... concessit* A p. 93. *Eszterháziam suffragio regis concessit.* ⁹ *successoribus... Eszterházii* A p. 93. *C. Francisco Eszterházio* ¹⁰ A p. 93. add. *rivo ex palude effluenti subiectarum* ¹¹ A p. 93. add. *Feliciter!* ¹² A p. 93. *est* ¹³ A p. 93. *Eszterházi* ¹⁴ A p. 93. in margine *accepit nomen ab alio, ob eius feracitatem* ¹⁵ A p. 93. *Papa* ¹⁶ A p. 93. *tantundem* ¹⁷ A p. 93. *auctor* ¹⁸ A p. 93. *Veszprimiensi* ¹⁹ *silvae Bakoniae* BONBARDI 1718. p. 75. *silvae Bakoniensis* ²⁰ A p. 93. add. *et*

ⁱ *Synopsis add. a nobis secundum notis marginalibus sane rarissimis.*ⁱⁱ *Vide* ISTVÁNYFY 1622. p. 708.ⁱⁱⁱ *Vide* BONBARDI 1718. p. 75.

et in petram singularem adsurgente.¹ Abscissa est, et praerupta rupes ex ea parte, qua in aquilonem spectat, reliqua lentis deiectionibus deorsum feruntur,² undique eam iugis aliis, nunc altioribus,³ nunc humilioribus⁴ clivis circumstantibus. Hac⁵ ergo tam singulari⁶ rupe primus arcem posuit *Sigismundus Gara* anno [p. 40.] MCCCCXIV. sedente ad clavum Regni SIGISMUNDO: quemadmodum in aditu arcis intimo supra ianuam scriptum legimus. Et postquam *Garae* gens exspiravit, regia munificentia consequutus eam est notissimus in Hungarica Historia *Verbőczius*.⁷ Caeterum⁸ *Stephanus Török* ab *Enying*⁹ carus regi, magnaetque in regno auctoritatis,¹⁰ uti arces reliquas cum suis ditionibus,¹¹ videlicet *Papensem*, *Ugodiensem*, *Simontornyensem*, aliasque obtinuit, ita *Csesznekiensi*¹² etiam eodem beneficio potitus est,¹³ *Verbőczio*¹⁴ sine iustis heredibus deficiente.¹⁵ Post iterum cessit *Hoszútótio*,¹⁶ et quoniam in eundem, tum captivum necessarius suus¹⁷ *Daniel Eszterházi*¹⁸ multum testatus est beneficii, cum lytro dissoluto, in libertatem eum adseruisset, pace eiusdem redemptam arcis *Csesznekiensis* possessionem¹⁹ consentiente rege in familiam transtulit suam, cui eadem iam sesqui fere saeculum²⁰ dominatur. Vetus eiusdem fabrica ascendit longo anfractu per adclivitatem²¹ petrae, a septentrione²² in orientem reflexam, variis, et distinctis claustris, quorum quod summum est, verticem petrae obtinet, domicilio heri,²³ *Eremum* amantis, apto, et opportuno. Nam et requietam²⁴ praebet solitudinem²⁵ extra coetum hominum,²⁶ et undique vicos²⁷ circumiacentes, ex fenestra despicienti.²⁸ Quamquam enim a meridie iugis altioribus praepeditur, prospicit tamen in septentrionem,²⁹ et orientem *Iaurinum* usque, *Comaromium*, [p. 41.] et ultra haec trans *Danubium* in remotos montes *Hungariae Superioris*. Magnam nos cepimus³⁰ voluptatem, quum anno MDCCXXXI. Comitatus indulgentia huius regionis situm ex arce prospeximus.ⁱ Non enim tam regionem informem, quam oram³¹ aliquam ad eximiam pulchritudinem, arcibus, et vicis perculam,³² videbamur cernere. Arci vallis subiiciebatur³³ intermissa undique modica planitie. In hac prata, et agri frumentarii³⁴ collina vicissitudine³⁵ oculis incurrebant.³⁶ Inde pingues, et increti³⁷ silvis montes, verticum fertilitate, pinguia quaelibet arva imitabantur. Et ad³⁸ horum alias³⁹ per latus radices⁴⁰ vitis etiam observabatur⁴¹ nuper posita, amoenitatis maioris, quam fructus. Villa porro, et late subiecti horti, crebris piscinis, arborum fructiferarum varietatem, et copiam distinguebant. Quod reliquum est, observavimus etiam in radice rupis cavernas ab occidente. Una, eademque maxima cuniculo quasi subruta arcem totam cavato quasi fornice subire

¹ A p. 93. *assurgente* ² A p. 93. *fertur* ³ A p. 93. *altiore* ⁴ A p. 93. *humiliore* ⁵ A p. 93. *ea* ⁶ A p. 93. *peculiari* ⁷ *notissimus... Verbőczius* A p. 93. *suffragio regio, Verboczius, Aulae Hung. Cancellarius* ⁸ A p. 93. *add. uti* ⁹ A p. 93. *Enyeng* ¹⁰ *magnaetque... auctoritatis* A p. 93. *magnaetque in regno auctoritate* ¹¹ A p. 93. *ditiones* ¹² A p. 93. *Csesznek* ¹³ *eodem... est* A p. 93. *eidem collata est* ¹⁴ A p. 93. *Verboczio* ¹⁵ *corr. ex deficiente* ¹⁶ A p. 93. *Hoszutotio* ¹⁷ *necessarius suus* A p. 93. *amicus* ¹⁸ A p. 93. *add. liberatione facta* ¹⁹ *arcis... possessionem* A p. 93. *arcem Csesznekiensem* ²⁰ *eadem... saeculum* A p. 93. *etiam ab annis iam centum et triginta* ²¹ A p. 93. *adclivitatem* ²² A p. 93. *septentrione* ²³ A p. 93. *Comitatus* ²⁴ A p. 94. *quietam* ²⁵ A p. 94. *add. et* ²⁶ A p. 94. *add. et ducit, quasi inter mortales* ²⁷ A p. 94. *vicis* ²⁸ *corr. ex despicientem* ²⁹ A p. 94. *septentrionem* ³⁰ *corr. ex coepimus* ³¹ *regionem... oram* A p. 94. *terras, quam formam* ³² A p. 94. *districtam* ³³ *arci... subiiciebatur* A p. 94. *sub arce ipsa subiiciebatur vallis* ³⁴ *agri frumentarii* A p. 94. *agrorum segetes* ³⁵ A p. 94. *mutatione* ³⁶ A p. 94. *variabant* ³⁷ A p. 94. *terrenique* ³⁸ A p. 94. *add. sub* ³⁹ A p. 94. *aliis* ⁴⁰ A p. 94. *nonnullum* ⁴¹ A p. 94. *occurrerat*

ⁱ *Non quidem Matthias Bel, sed Iohannes Matolaius. De quo vide descriptionem ms. A in praef. nostra.*

narrabatur. Inde alia in obiectam aliam rupem aperiebatur, obscuro ostio, cavitate tamen haud ampla: tertia utraque illa¹ remotior, aquis restagnabat egregie intime profundis.² Aquae color caeruleus est, sapor ingratus,³ odor serpentino haud dissimilis, quem seu angues hic hospitantes ei induxerunt, seu perpetua restagnatio.⁴ Nusquam enim effluit, sed illic desidens, occultiore meatu demanat, quam ut queat adverti.⁵ Multis agrestium⁶ dicitur profuisse, cum ea⁷ lavarentur [p. 42.].

III. Arces UGOD, KOROMLA⁸ et Castrum MARCZALTÓ

Erant olim arces haud ignobiles.⁹ *Ugod* una vicina *Papae* in orientem milliaris dissidio, cui ditio peculiaris eiusdem *Papae* hero¹⁰ subiecta est. Arcis¹¹ tamen nil, nisi nudatae restant parietinae. Par, imo multo desolatorum ruina est in praedio *Koromla*, cuius tamen rudus, et murorum¹² fragmenta aegre adparent, ob silvas,¹³ et nemorum, quibus offusa sunt, densitates.¹⁴ Castrum autem *Marczaltóense Turcae* excitarunt¹⁵ in faustis olim t e m p o r i b u s , inter lacunas eius fluvii, loco sicco, ceu insula, cuius tamen pariter non nisi vestigia superant,¹⁶ vallo huc usque longe circa nemus vici eximium eminente. Sed¹⁷ sunt e t i a m rudera arcis *Bakony-ujvár*, et *Pápa-vár*¹⁸ in silvis eius nominis, iugo utrobique¹⁹ edito, et supra alia fere eminenti.²⁰

Ugod:

Koromla:

Marczaltó.

SECTIO II.²¹

DE

Oppidis huius Processus

S Y N O P S I Sⁱ

I. *Oppidum PÁPA: oppidi forma vetus* §. I.

Laus Papensium militum et ducum: Nomina ducum Papensium: Infelix Békássii cum Tartaris velitatio: oppidi fata: occupatur a Beglerbego: Hydrises Coraczeviczius

oppido praeficitur: Recipitur a Maximiliano: Gallorum perfidia: Papae nobilis situs antiquus sub Matthia²² rege: hodierna facies: incolarum consuetudo, et²³ mores: nobilium frequentia: comitiorum comitatus sedes:

¹ utraque illa A p. 94. utrisque prioribus ² aquis... profundis A p. 94. continebat aquae copiam, intimae profunditatis ³ sapor ingratus A p. 94. ingratus sapor ⁴ seu angues... seu perpetua restagnatio A p. 94. caussari restagnatione eius credidimus ⁵ desidens... adverti A p. 94. restagnans, occulto meatu redit, qua venerat ⁶ corr. ex agrestium ⁷ A p. 94. eadem ⁸ corr. ex Korommla ⁹ A p. 94. incelebres ¹⁰ hero A p. 94. domino, C. Fr. Eszterhazi ¹¹ A p. 94. cuius ¹² A p. 94. muri ¹³ ob silvas A p. 94. ex silvis ¹⁴ quibus... densitates A p. 94. queis offusa sunt, opacitate ¹⁵ Turcae excitarunt A p. 94. excitarunt olim Turcae ¹⁶ vestigia superant A p. 94. restant vestigia ¹⁷ A p. 94. add. et ¹⁸ A p. 94. Papavar ¹⁹ A p. 94. utraque ²⁰ corr. ex eminenti ²¹ corr. ex III. ²² corr. ex Mathia ²³ add. a nobis

ⁱ Synopsis a nobis addita sec. notas marginales.

<p><i>nundina annuales: Authoris curiositas hic subsumpta: Templa</i></p> <p>II. <i>Oppidum</i> CSESZNEK</p> <p>III. SZIRCZ: <i>conditur ab Emerico Belae</i></p> <p>III. <i>Regis filio: Abbatis Szirczensis apud</i></p>	<p>§. II.</p> <p>IV. SZOMBATHELY</p> <p>V. TŰSKEVÁR</p>	<p><i>Innocentium¹ tertium aestimatio: aedes heic sacrae celebritas: depopulatur a Turcis: impetratur per Thurium: Series abbatum</i></p>
--	---	--

I. *Oppidum* PÁPA

Oppidum
Pápa:

Visitur e regione montis *Somlyo*² milli[p.43.]arium duorum intervallo ad Eurum et Aquilonem, extra silvas *Bakonyenses* in aperta planitie, loco erecto,³ et hilari, penes paludem, quam defluens⁴ *Tapolcza*⁵ vastis crepidinibus cohibitus, a septentrione,⁶ et occidente circumfundit, qua quidem regione oppidum impermeabili⁷ aquarum stagno praemunit.⁸ Ex reliquis partibus, sunt verba ISTVÁNFFII,^{a)} *fossa plena profundioribus aquis, ac duplici vallo circumdatum munitumque erat, et ideo difficilior habebat oppugnationem*, praesertim quod arx vicina ab aquilone oppidanos protegebat. Quo tempore primum, et a quibus positum sit, non liquet.⁹ Sunt qui ex acclamatione¹⁰ populi *Astrico*, quum¹¹ a *Silvestro* Papa coronam *S. Stephano* adferret, hoc in loco occurrentis, tum oppidum condi coeptum, et ut honoris, ac grati animi in *Pontificem* esset monumentum, *Papa* vocitatum eundem locum aiant.¹² Sed neque¹³ ex historia,¹⁴ neque ex diplomatibus id poterunt demonstrare, nisi fama, et traditione vulgi lubentissime fabulantis. Neque potest omnino ad canam eam aetatem retrudi oppidi origo, cum quod equidem sciam, nusquam mentionem eius sub priscis illis regibus, qui *S. STEPHANUM* haud interrupta serie exceperere. Equidem si locum dare velimus coniectationi, ita existimarim, *Tartarica* grassatione illa, quae *BELAE* IV. tempora foedavit, si non exaedi[p. 44.]catum fuisse oppidum trepidante multitudine in societatem coalescente, certe eadem illa occasione calamitosa occasionem ei rei praebitam. Praeterquam enim, quod vulgus ipsum, hostibus demigrantibus, locis opportunis, vel montana castra, coeunte plebe ad communes operas, excitabat, vel campestria ponebat oppida, communiebatque,

a.) lib. xxx. p. 708. 32.¹⁵

¹ corr. ex *Inocentium* ² A p. 94. *Somlyó* ³ corr. ex *errecto* ⁴ A p. 95. add. *rivus* ⁵ A p. 95. add. *vasta restagnatione seu* ⁶ A p. 95. *septemtrione* ⁷ *circumfundit... impermeabili* A p. 95. *circumfundit, ex eademque parte oppidum inaccessi* ⁸ A p. 95. in margine add. *Haud ergo recte informatus auctor erat Topographiae Hung., qui ad Marczal Papam dixit sitam. p. 99.* ⁹ *non liquet* A p. 95. *liquet nihil* ¹⁰ A p. 95. *occasione* ¹¹ corr. ex *quam* ¹² *tum oppidum... locum aiant* A p. 95. *locum eundem in gloriam pontificis, Papa nominatum aiant* ¹³ A p. 95. *nequeunt* ¹⁴ corr. ex *hystoria* ¹⁵ corr. ex 703. 32. sec. ISTVÁNFFY 1622. p. 708.

ⁱ Vide BONBARDI 1718. p. 99.

ne incustoditos redux forte hostis deprehenderet. Bela certe Rex, in eam curam, cum regni reliquias resarciebat, unice incubuit, ut idoneis locis castella, oppidaque essent munita, perfugio futura plebi, si quid iterum trepidi, atque sanguinolenti ingrueret. Idem conicias, et ex munitionum genere, quibus olim oppidum fuisse incinctum in vetustis schedis reperio. Tumultuarii nempe operis fuit, neque ad regulam facti, quodque aggeribus constabat roboribus praecinctis, atque intertextis saliceis viminibus consolidabantur. Ita latera se aggerum habebant. Summitatem horum valla, denso ordine defixa, communiebant. Nimirum: *moenia non saxo, sed cratibus, et vimentis, ac media humo adversus irrumpentes invalida erant*, uti inquit TACITUS.* Postea cum exquisitior inciperet esse ratio militarium operum subinde et aggeres, et propugnacula, ad regulam quasi restaurabantur, quia praemuniebantur simul cocto laterculo. Quae tamen operae nondum fuere consummatae,¹ cum anno MDCII. hae qualescunque fuere munitiones *Papenses*. [p. 45.]

*oppidi forma
vetus.*

§. II.²

Id certum est, oppidum tunc primum militaribus incolarum suorum facinoribus inclaurisse,³ cum late Regionem *Turca* cepisset.⁴ Diserte,⁵ idoneoque loco *Istvánffius*^{b.)} ⁶ *Nostris* inquit *Papenses*⁷ *pro vetere sua fama*⁸ *pugnaces fortisque habebantur*. Non est ut fusius recenseantur, laudenturque *Papenses*⁹ milites, horumque¹⁰ ductores, qui *Turcis Hungariam* lacescentibus adeo forti plerumque manu occurrebant,¹¹ ut a nullis aliis barbarum¹² sciamus magis laceratum. Nota¹³ adhuc nomina¹⁴ praefectorum, seu *Capitaneorum Papensium* sunt.¹⁵ Inter alios celebriores commemorant historiae¹⁶ *Törökios* ab *Enying*,¹⁷ *Huszários*,¹⁸ *Somogyios*, *Hatossios*,¹⁹ *Káldios*,²⁰ *Patakios*, *Csuzios*, *Békássios*,²¹ *Bezerédios*,²² reliquos. Eorum plerique contra barbarum pugnando mortem oppetere²³ maluerunt, quam *Turcis* oppidum se superstitibus tradere.²⁴ Dimiserat ab oppugnatione *Iaurini Sinanus* sanguinolentos *Tartarorum* globos, ut interamnam *Rabae* regionem

*Laus
Papensium
militum et
ducum:*

*Nomina du-
cum Papensium:*

* Annal. Lib. XII. 16. 4.

b.) Lib. XXVIII. p. 640. 44.²⁵

¹ corr. ex consummatae ² A p. 95. om. §. II. ³ oppidum... inclaurisse A p. 95. oppidum iam olim celebre, praeclaris semper incolarum suorum factis innotuisse ⁴ corr. ex coepisset ⁵ corr. ex disserti sec. A p. 95. ⁶ A p. 95. Istvánffi ⁷ add. a Belio, cf. ISTVÁNYFY 1622. p. 640. ⁸ ISTVÁNYFY 1622. l. c. add. qua ⁹ A p. 95. Papensium ¹⁰ A p. 95. et ¹¹ A p. 95. occurrerant ¹² A p. 95. barbarorum ¹³ A p. 95. notum ¹⁴ A p. 95. nomen ¹⁵ A p. 95. est ¹⁶ corr. ex hystoriae ¹⁷ A p. 95. Henyéng ¹⁸ A p. 95. Huszarios ¹⁹ A p. 95. Hatossios ²⁰ A p. 95. Kaldios ²¹ A p. 95. Bekassios ²² A p. 95. Bezeredios ²³ plerique... mortem oppetere A p. 95. priores quoque, multa sanguinis effusione, contra barbarum pugnantes, mori ²⁴ oppidum... tradere A p. 95. oppidum tradere vivi ²⁵ Lib. XXVIII. p. 640. 44. A p. 95. lib. et p. ibid.

Infelix Békássii cum Tartaris velitatio.⁵

igni, ferroque vastarent, quod cum illi celeriter, ac suo more strenue effecissent, inde¹ hostes ad Papae praesidiarios tentandos excurrerant, rati facile² eos ad insidias allici posse. Erat in oppido Nicolaus Békássius,³ quem Huszarius,⁴ dum Iaurini vulnus curat, sui loco [p. 46.] legatum constituerat. Is cum Matthia Hatthalmio,⁶ equitum praefecto, ac centurionibus colloquutus, nec ferendam hostium insolentiam dictitans, cum suis adversus hostes vociferantes ac in gyrum obequitantes excurrendum existimavit: pugnaque contracta, quamquam nostri pro vetere sua fama, qui⁷ pugnaces, fortesque habebantur, diutius eam protraxissent, cum tamen Tartari ex insidiis procurrissent numeroque, et sagittarium vi, multos non solum milites, sed etiam equos crudeliter sauciare, atque interficere coepissent,⁸ et Békássius,⁹ ac Hatthalmius¹⁰ sagittis confixi in vestigio occubuissent: caeteri fusi, fugatique, et usque ad oppidi portas caesi sunt, paucique oppidum incolumes reverterunt, adeo, ut nisi inde tormentorum pilis submoti fuissent, parum abesse videretur, quin fugientibus intermixti, in oppidum penetrarent. Ita primam, eamque perniciosam Cladem Papensium in litteras retulit Istvánffius.^{c)} Neque enim post Iaurini occasum ad se rediere, animosque amplius recepere praesidiarii. Enim vero hoc ubi in fidem accepit Sinanus, atque iusto communivit praesidio,ⁱ expeditam exercitus partem Begler Begi¹¹ filio tradidit, ac cum Tartaris Pápam¹² misit, ut eam quoque urbem, deiectis hostium praesidiis in potestatem redigeret, ac parta victoria, ad se Comaromium,¹³ [p. 47.] quod obsidione cingere decreverat, in castra venire maturaret. Papae nemo fere, praeter gregarios milites erat, qui praesenti animo hostibus resistere, urbemque pro disciplina tueri velle videretur.¹⁴

Oppidi fata:

^{c)} Lib. xxviii. p. 640. 38.

¹ ISTVÁNFFY 1622. p. 640. exinde ² facile ISTVÁNFFY 1622. l. c. sicut evenit ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. Becasius ⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. Husarius ⁵ corr. ex vellitatio ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. Hatthalmio ⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. qua ⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. cepissent ⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. Becasius ¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. Hatthalmius ¹¹ Begler Begi ISTVÁNFFY 1622. p. 644. Beglerbego ¹² ISTVÁNFFY 1622. l. c. Pápam ¹³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. Comaronium ¹⁴ Pro dimiserat... videretur A p. 95. Petrus Huszar, capitaneus Papensis, quum Iaurinum, barbarum propulsaturus, excurrisset, vulnere gravi accepto, Bekasium substituit. Is autem adiutus Hatthalmio (!), quum Turcam Iaurino Papam incursantem intellexerent, obviam ei profectus, diu maxime flexit, et ubi vim ferre nequiunt, praemissis, qui oppidum tuerentur, ipse, dum iudem revertissent, toti exercitui Turcico sese exponens, occupationem Papae, strenua resistantia, morteque prorsus heroica antevertit.^{c)} (in nota c.): Idem lib. XXVIII. f. 915. an. 1594.)ⁱⁱ Eo mortuo etsi non deerant, qui pari virtutis laude Papam defendendam statuerunt: nihil tamen profuerunt, quin in manus Turcicas inciderit.

ⁱ Quae hic sequuntur, aequae ab Istvánffio sunt transscripta. Vide ISTVÁNFFY 1622. pp. 644–645.

ⁱⁱ Vide ISTVÁNFFY 1685. p. 915.

Nam¹ Petrus Huszárius² cogenti³ ingenti vulneris, ac fractorum ossium dolore in Moraviam ad medicos fuerat profectus,⁴ et Békásius⁵ eius legatus, Hathalmiusque⁶ cum maiori parte equitum paullo ante a Tartaris caesi, occubuerant,⁷ et ii, qui domi erant relictis, fugae magis, quam proelio,⁸ animos praeparatos habebant. Itaque cognita⁹ Tartarorum adpropinquantium¹⁰ multitudine,¹¹ tanta in urbe, atque arce perturbatio exorta est, ut prae tumultu et¹² trepidatione militum, quibus faeminarum, et puerorum plangentium pavidum genus cum eiulatu, et lachrymis immiscebatur, nihil aliud consilii superfuerit,¹³ quam ut¹⁴ de urbe mature¹⁵ deserenda cogitaretur. Itaque subito pavore consternati,¹⁶ ac ante actae¹⁷ militiae, laudisque obliti, reconditis in publico carcere XXX fere¹⁸ captivis (quod¹⁹ gratum postea Beglerbego²⁰ accidit, quod eos vivos repererit, eamque ob causam²¹ Papenses emissis²² equitibus persequi haud²³ sustinuit) in adversos montes, et silvas sese proripuerunt,²⁴ ac pars Arrabonis insulam, pars Sárvarium²⁵ Nádasdii²⁶ oppidum, alii Sempronium,²⁷ et quo quisque potuit, effusa fuga petierunt. Beglerbegus incruenta [p. 48.] potitus victoria²⁸ Papae²⁹ Hydrisen³⁰ cognomento Coraczeviczium³¹ natione Dalmatam, in praesidio reliquit. Et post hunc anno MDLXXXVII. Semendren^{d.)} e Nicomedia Bithyniae³² urbe oriundum, stipatumque DCCC. militibus, Papae praefecit. Eum tamen iterum Maximilianus anno eodem cum praeclara manu Vallonum, Germanorum, et Hungarorum exturbavit. Nam quum primo circa molas, deinde ex alia parte, vallum duplici sepimento validum, tormentorum vi corruisset, Hungaris praeter Vallones, et Germanos secundum irrumpentibus, et triumphantibus, Radicius continuo primus pinnas³³ comprehendit, ipsique milites pone sequentes

Occupatur a Beglerbego:

Hydrises Coraczeviczium oppido praeficitur:

Recipitur a Maximiliano:

d.) Istvanffius Lib. xxx. f. 459.ⁱ

¹ A p. 95. add. quod ² Petrus Huszárius ISTVÁNFFY 1622. l. c. Husarius ³ A p. 95. cogente ⁴ ad... profectus A p. 95. medicinae causa abiverat ⁵ A p. 95. Békásius; ISTVÁNFFY 1622. l. c. Becasius ⁶ A p. 95. Hathalmiusque ⁷ A p. 95. obiere ⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. add. arma atque ⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. cognito; idem add. Beglerbegi et ¹⁰ corr. ex adpropinquantium; ISTVÁNFFY 1622. l. c. appropinquantium ¹¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. adventu ¹² add. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. consilii ¹⁴ add. a Belio, cf. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁵ add. a Belio, cf. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. externati ¹⁷ ante actae ISTVÁNFFY 1622. p. 645. anteactae ¹⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. ferme ¹⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. id ²⁰ postea Beglerbego ISTVÁNFFY 1622. l. c. Beglerbego postmodum ²¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. causam ²² ISTVÁNFFY 1622. l. c. immisis ²³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. nequaquam ²⁴ corr. ex proripuerunt ²⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. Saruarium ²⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. Nadasdii ²⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. Sopronium ²⁸ Pro et ii...victoria A p. 95. plebs reliqua militis gregarii adeo adventu Tartarorum iterato consternata est, ut egressa, et dispersa per silvas, et partes regni Superiores, Papam hosti, relinquere cogeret. Annus erat 1594. quo Hasanes Beglerbegus, Sinani filius ²⁹ A p. 95. add. sic potitus ³⁰ A p. 95. Hydrizen ³¹ A p. 95. Coracevitium ³² A p. 95. Bithyniae ³³ corr. ex primas sec. A p. 96. et ISTVÁNFFY 1622. p. 709.

ⁱ Littera notae correctae a nobis ex f.). Quod ad citatum auctorem attinet, vide ISTVÁNFFY 1685. p. 459. Hac enim editione 1685. Coloniae Agrippinae edita Matolaius usus est, Belio autem editionem 1622. ibidem typis expressam volvente. Et quidem cum in notis a.) b.) et c.) Belius numeros paginarum a Matoloio ex editione a. 1685. citatos correxit in numeros, quae editioni a. 1622. congruunt, in notis d.) et e.) hoc facere omisit.

Gallorum
perfidia:

Papae nobilis
situs antiquus
sub Matthia¹³
rege:

hodierna
facies:

incolarum
consuetudo,
et¹⁸ mores:
nobilium
frequentia:
comitiorum
comitatus
sedes:

nundina
annuales:

Turcas ex oppido in arcem eiecerunt. Id ubi *Semendres*¹ observavit, visa ducis, et militum solertia,² arcem etiam dedit, uno sibi expetito, ut salvus, et incolumis dimitteretur. Occupatam ita *Papam Marothius*, cum *Schlakovicisio*,³ et *Bakacsio*, aliisque, impositus est ad tuendum. Sed non praefuit eidem diu, dum vicissim milites *Galli* perfidi praesidii *Papensis* socii, capto *Marothio*, et reliquis *Hungaris*, arcem *Turcis* tradere, et cum ii advenire cunctarentur, contra *Svarczenburgium*,⁴ compescere eos volentem, adeo acriter pugnare⁵ constituerent,⁶ ut is plane interierit, ipsi vero ob inedia clam effugientes, *Papa Nádasdio*, qui tertius post *Schvartzenburgium*,⁷ *Pállffium*,⁸ atque *Rhède*[p. 49.]⁹ morte sublato, obsidioni praerat, derelicta, in *Bakonienses* silvas se reciperent, haud vulgari ter glande adversus insequutores se defensuri.^{e)} Mansit postea in ditione *Caesaris Papa, Christianis*, inprimis¹⁰ *Papae* filiis incredibili virtute eam¹¹ defendentibus. Credidisses *Papam* in *Bellonam* conversam esse, adeo prolem habuit, *Martis* genium spirantem. Alter alterius documento in praeclaram virtutis avitae, paternae, consanguineae, familiarisque trahebatur imitationem. Inde erat, quod incolae vel nobiles essent geniti, vel ob praeclare res gestas ex agresti¹² genere ad libertatem nobilem adsererentur. Praeclara erat tunc *Papa*, non incolis modo, sed etiam aedificiis nobilis. In ea *Matthiae Regis* temporibus domus etiam habebatur, in qua *Magister Tavernicorum* ad communia civitatum concilia, conveniebat. Restant eius rei vestigia domi, usque huc politae, quam *successores Adamo Somogyiani* possident.¹⁴ Sed neque desunt aliae, quas nobilium genuina propagatio, conditione haud ignobili, ad duram hanc aetatem, usque sive conservavit restauratas, sive exaedificavit novas. Et quum pars fere tertia incolas ferat nobiles: adlaborant¹⁵ quilibet, honestum genus, domo habere honesta, et saltem quae fugit agrestem,¹⁶ et rusticam negligentiam. Itaque pulchra heic nobilium [p. 50.] cum nobilibus consuetudo est, imitatio¹⁷ elegans, et mutua caritas. Alter cum altero certat, studio virtutis exercendae, et praestandae humanitatis. Totius orae nobilitatem uno hoc crederes cohibitam oppido: et revera potioribus superbit, quamobrem et huc¹⁹ ex toto Comitatu ad concilia coitur: heic et domus supremi eiusdem Magistratus, heic praemia, heic²⁰ et dispensantur supplicia. Sed et nusquam frequentius ad fora plebs confluit. Unus hic locus, et occasio est, quo rusticis orae huius in dies non nihil licet ex re agresti,²¹ et domestica, vili licet pretio, commutare Ad nundinas vero annuas, quae pro singulis *B. V. M.*²² festivitatibus²³ celebrantur, confluunt, et magno concursu remotiores. Caeteroquin²⁴ uti valla oppidi, ita domus neglectae sunt, et humiles oppidanorum, qui a nobilioribus distinguuntur. Parent autem ditioni arcis *Pápensis*, admistis *Slavis*, et *Germanis*, religionis utrinque

e) Idem Lib. xxxii. anno 1600. f. 489.ⁱ

¹ A p. 96. *Semenderes* ² A p. 96. *solercia* ³ A p. 96. *Slakovicsio* ⁴ A p. 96. *Schwarzenburgium* ⁵ A p. 96. *propugnare* ⁶ A p. 96. *constuerent* ⁷ A p. 96. *Schwarzenburgium* ⁸ A p. 96. *Pállffium* ⁹ A p. 96. *Rederum* ¹⁰ A p. 96. *in primis* ¹¹ A p. 96. *eandem* ¹² corr. ex *aggesti* ¹³ corr. ex *Mathia* ¹⁴ *successores... possident* A p. 96. *Adamus Somodius possidet* ¹⁵ A p. 96. *allaborant* ¹⁶ corr. ex *aggestem* ¹⁷ corr. ex *imitatio* ¹⁸ add. a nobis ¹⁹ corr. ex *heic* A p. 97. ²⁰ corr. ex *haeic* ²¹ corr. ex *aggesti* ²² *B. V. M.* A p. 97. *B. M. V.* ²³ corr. ex *faestivitatibus* ²⁴ A p. 97. *caeteroqui*

ⁱ *Littera notae correctae a nobis ex g.). Quoad citatum auctorem, vide ISTVÁNNFFY 1685. p. 488. (erronee enim in ms. 489. scribitur.)*

mixtae, suburbia ampliantibus. Reliqua investigare non potuimus, suspicione hominum, de nostra dexteritate, et studio *Papae* illustrandae, nescio quid damnosi interpretantium prohibiti. Scilicet id accidit nobis *Papae*, quod medicis apud aegros repellentes pertinaciter, quae prosint. Alioquin¹ templa oppido sunt tria: Parochiae unum in foro, cui plebanus inservit, alterum *P.P. Paullino*[p. 51.]*rum*³ intra orientem, et meridiem, in platea ampliore, quae versus *Tapolczam* vergit, *P. P.* autem *Franciscanorum* tertium,⁴ novum quartum *F. F. Misericordiae*.

*Authoris
curiositas hic
subsumpta:*

*Templa.*²

II. *Oppidum CSESZNEK*

Erat olim oppidum sub arce eius nominis nundinarum gaudens privilegio, cuius tamen nomine, cum iactura libertatis, et coloniae antiquae deperdito, restat vilis tantum pagellus aediculis per declivia *†arculae*⁵ radicum sparsis. Pulchrior viculi situs, quam fructus. Undique obiectis silvis planities intermissa frigoribus crebris uritur, neque saepe permittit agros admaturuisse,⁶ seminibus solo duro, et tenaci, tempestate maxime sicca, sive suffocatis, sive aliter concussis. Sed pomis, pyris, prunisque gignendis solum nusquam uberius aliud. Cuncta obumbrantur arboribus paene sativis.⁷ *Hungari* sunt incolae, religione mixta, ditionique⁸ *parent Eszterháziánae*.⁹

II. Csesznek.

III. ¹⁰ *Szircz*

Hoc etiam ad oppida olim relatum muro pulchro incingebatur.¹¹ *Habuit* et claustrum,¹² quod in litteris antiquioribus audit *Zirch*^{a)} vel abbatia *Czirczensis*.¹³ Condidit eam *Eme*[p. 52.]*ricus Belae III.* filius anno MCLXXXVIII., dato peculiari privilegio, collatis vicis, exstructoque magnifico monasterii, et templi aedificio. Erat in similitudinem crucis erecta aedes, quadrato tota, et tesselato lapide, fenestrarum, ianuarumque, et columnum saxis mire vermiculatis, politisque, structura ampla, et undiquaque augusta. Cui haud minori splendore adstructum fuit monasterium, ex ea parte, qua in meridiem respicit, iuxta rivulum uberem, et aquae saluberrimae, piscinisque idoneae. Totum opus murus unus passuum circiter trium milliarium ambitu circumveniebat, spatio domiciliis haud vilibus oppleto, oppidi speciem, et fortunam referebat. *Hic* ad¹⁴ aedes¹⁵

*III. Szircz:
Conditur ab
Emerico Belae
III. Regis filio:*

a.)¹⁶ Szircz procul dubio intellexit BONFINIUS,¹⁷ quum Andream i. in Bakoniensem silvam deductum ad crucem suam, quam Sterciam¹⁸ nominat, obiisse, et Tihani sepultum tradit. Decade II. Libro III. pag. 202. seqq.¹

¹ A p. 97. *alioqui* ² nota marg. add. a nobis ³ *Paullinorum* A p. 97. *Paulinorum* ⁴ A p. 97. add. *ad occidentem, sed et reformati permittuntur extra antiquum, quod adhuc habent, oratorium, domum publicam (?) facere. Religionis suae exercitia, Lutheranis prorsus vetita.* ⁵ sic et in ms. A p. 97. ⁶ A p. 97. *admaturavisse;* idem add. *messem* ⁷ corr. ex *stativis* sec. A p. 97. ⁸ A p. 97. *ditione* ⁹ A p. 97. *Csesznekiensi* ¹⁰ A p. 97. add. *oppidum* ¹¹ A p. 97. add. *sed quum iam ad vicus transivit, ibi est evolvendum* ¹² add. A p. 166. *Szirczense* ¹³ A p. 166. *Circensis* ¹⁴ A p. 166. add. *quod* ¹⁵ corr. ex *aedis* ¹⁶ A p. 166. add. *Hoc* ¹⁷ intellexit Bonfinius A p. 166. *Bonfinius intellexit* ¹⁸ A p. 166. *Sterciam*

¹ Vide BONFINI 1581. pp. 202–203.

Abbatis
Szirczensis
apud Innocen-
tium¹ tertium
aestimatio:

aedes heic sa-
crae celebritas:

depopulatur a
Turcis:

impetratur per
Thurium:

Series
abbatum.

*Beatae Genetricis*² crebrae, atque copiosae instituebantur peregrinationes. Ea re au-
dita *Pontifices Romani*, inprimis³ Innocentius⁴ III. tanta habuit existimatione⁵
Abbatem Szirczensem, ut ei caussam inter praesulem *Quinque-Ecclesiensem*, et *Abbatem*
*Földváriensem*⁶ anno MCLXXXIX. Tertia Calendas Februarii dato *Laterani diploma-*
te commiserit decidendam. Imo⁷ vero referente *Manriqueo*⁸ ad annum MCCXXX. Cap.
VI. num. VIII.¹ *Gregorius IX.* cum *Beati Virgilio*⁹ *Antistitis Salisburgensis canonisationis*
processum vellet institui, Abbati eundem *Circensi*, praeter *Abbatem S. Crucis* in [p. 53.]
Austria commendavit. In summa, aedes erat B. M. V. sacra, et pro dignitate rei tantae
auctoritatis, ut nequiverit expensis vel ditissimi cuiusvis claustrum exstrui. Sed uti cum
Ludovici II. interitu totius regni in primis orae istius cultus penitus concidit: ita *Szircz*
etiam nostrum in ruinas abiit deplorabiles. Turca enim regionem occupante, Claustrum ru-
inae, delubris, et domiciliis barbaricis in urbe maxime *Alba-Regalensi*,¹⁰ debuerunt inser-
vire. Quoad vero eiectis *Turcis*, ora *Christianis* restituta est, claustrum quoque in publici
aerarii regii usus cessit. Quod tamen post familia celebris *Thuriana*¹¹ a MAXIMILIANO II.
impetravit pro VIII. M. florenorum,¹² abbatibus nihilominus tituli solius causa constitu-
tis. Eorum praecipui fuerunt *Michael Monoszlai* V. Capituli *Iaurinensis* canonicus atque
custos, nec non *Baro de Hedervára*¹³ electus episcopus *Scopensis*, qui Abbatiam hanc ordi-
ni suo *Cisterciensi*¹⁴ anno MDCLIX. die XX. Octobris in manus *Abbatis Campi Liliensis*
in *Austria*, resignavit. Primus ergo ex hoc ordine, qui *Szirczio* nostro abbas a *Leopoldo*
anno MDCLX. die XXVI. Maii praefectus est, fuit *Martinus Uifalussi*,¹⁵ qui uti
Hungarus erat natione, ita haud parum contulit ad recuperationem, restaurationemque
Abbatiae [p. 54.] in alienas manus prolapsae, multo forte plus facturum, nisi incaute *Papa*
ad *Badacson* excurrentem, Turca inter duos pontes, quibus in oppidum *Szaladiense Keszi*
itur, interemisset. Eo vero hic sublato, *Leopoldus* abbatiam abbati *Campi Liliensi*¹⁶ anno
MDCLXXXVII. die XXV. Septembris restituit. Is ergo cum ipse abesset, suos ibi te-
nuit, rerum sacrarum, et familiarium administros, eoque, donec pertaes laborum,
et molestiarum, quae in regno turbis pleno, tunc occurrebant, destinato XXXI. M.
florenorum pretio, rege ipso consentiente in perpetuum valiturae donationis Abbatiam
eandem *Szirczensem*, cum omnibus iuribus, et usibus in *Conventum Henricoviensem*¹⁷ in
Silesia, transferret. Factum id est anno MDCCII., quo dominus *Henricus Koler*,¹⁸ conven-
tus eiusdem abbas et vicarius generalis, vir probatae pietatis, pretium id deposuit, mis-
sis illico patribus duobus *Papam*, abbatiae *Szirczensis* administris, †qui uti erant tempora
tumultuum in regno plena, ita etiam, quae recuperata erant, et restaurari coepta,¹⁹ ite-
rum in praedas militis tumultuantis, et novas ruinas reciderunt. Neque a b b a t i a po-
terat²⁰ recuperari, nisi annis MDCCX. et XI. quibus in quietem rediit, motibus civilibus

¹ corr. ex *Inocentium* ² A p. 166. add. *gratia* ³ A p. 166. in *primis* ⁴ corr. ex *Inocentius* ⁵ A p. 166.
aexistimatione ⁶ A p. 166. *Földváriensem* ⁷ A p. 166. *immo* ⁸ corr. ex *Maririques* sec. A p. 166. et
MANRIQUE 1642–1659. IV. p. 406. ⁹ A p. 166. *Vergilii* ¹⁰ A p. 166. *Albaregalensi* ¹¹ A p. 166. *Thuryana*
¹² *pro... florenorum* in ms. A p. 166. in nota b.) ponitur. ¹³ A p. 166. *Hedervára* ¹⁴ A p. 166. *Ciszterciensi*
¹⁵ A p. 166. *Uifalussi* ¹⁶ *Campi Liliensi* A p. 167. *Campililiensi* ¹⁷ A p. 167. *Henrichoviensem* ¹⁸ rectius
Kalert ¹⁹ corr. ex *caepa* ²⁰ A p. 167. *poterant*

¹ Vide MANRIQUE 1642–1659. IV. p. 406. Cf. BÉL 1989. p. 124. not. 119.; *ibidem* vero in translatione erronee
„*Maririques*” legitur, ac etiam ipsa translatio vitiosa est. Vide *ibid.* p. 54.

iam sensim subticescentibus.¹ Ex eo tempore missi ex *Silesia* abbatiae administri, multis expensis quotannis² ex *Conventu Henricoviensi*³ submissis, *Papae* domo eadem comparata habitabant, donec anno MDCCXXVI. ad diem IX. Iulii [p. 55.] ex arbitrio *Georgii*⁴ (*Regnardo* ei nomen est) in eremum hunc translati, primum in vico, cum novae coloniae positione simul viverent, deinde vero sumptibus eiusdem *Henricoviensis*⁵ monasterii, auspice eodem *Gregorio*, abbate *Henricoviensi*,⁶ et *Szircziensi*, anno MDCCXXVII. extra pagum ad orientem e regione templi veteris, ex eiusdem lapidibus, claustrum, templumque, eximiae opportunitatis, ponere occiperent. Iamque claustrum tantum⁷ non in consummatam assurrexit fabricam; nec ullum est dubium, quin successive templum etiam, totumque aedificium suam indepturum sit perfectionem.⁸ Iam oppidum in vicum abiit, ut infra referemus.

IV. Szombathel⁹

Oppidum *Szombathely*¹⁰ post fata comitis¹¹ *Eszterhazii*¹² *Csesznekiensis* ditioni *Comitis Gabrielis Eszterházi de Gálántha* accessit. Adiacet silvae *Bakoniensi*¹³ in septentrionem,¹⁴ in eandemque plagam recedit, a *Papa* milliarium quatuor intervallo.¹⁵ Iam nunc vicus¹⁶ alioquin¹⁷ copiosus, territorio¹⁸ gaudeat angusto. Nam in septentrione,¹⁹ quadrante milliaris vix remoti ab eo sunt, *Aszár*, et *Kis-Bér*,²⁰ vicus uterque comitatus *Comaromiensis*.²¹ Paulo longius praedium *Nádasd*²² in silvis versus orientem, indeque in meridiem pariter deserta *Hanta* [p. 56.] et *Tészér*, in occidentem autem aestivum *Börse* vicus, desertum *Nyék*, atque rursus versus septentrionem,²³ *Aszár*, *Szolga Györ*,²⁴ quae singula vix²⁵ remotiora sunt a pago nostro, quam ad iactum partim tormenti, partim sclopi manuarii. Itaque parcum, et vix sufficiens tam frequenti coloniae terrenum sublevatur aere ipsorum pro censu ex deserto *Nyék*. Solum quidem ubique laetum, nam praeterquam, quod planities, etiam proximum silvis. Sed neque hoc tam fertile, quam si laetamine condiretur. Alioquin validam arationis operam poscit, et nonnisi mixtum fert frumentum, nam satum triticum commutatur anno altero, tertioque in siliginem. Foenisecia legunt in silvis, per spatia earum aperta, neque cum gaudeant lignis, magnum exinde²⁶ usurpant fructum. Itaque misere portant vitae suae necessitatem. Neque durare possent pauperculi, nisi modis variis, partim opellis, partim mercatione subinde lignorum sublevarentur. Etsi namque terrae subinde fertilem haberent messem, aquis tamen saepe ex silvis prorumpentibus,²⁷ caelo

IV.
Szombathely.

¹ quibus in quietem... sensim subticescentibus A p. 167. quibus motibus civilibus iam sensim subticescentibus in quietem rediit ² corr. ex quot annis sec. A p. 167. ³ A p. 167. *Henrichoviensi* ⁴ A p. 167. *Gregorii* ⁵ A p. 167. *Henrichoviensis* ⁶ A p. 167. *Henrichoviensi* ⁷ suppl. a nobis sec. A p. 167. ⁸ A p. 167. add. nisi turbis regionis impediatur, a quibus ut liberatum augeri possit, et clementia regis, et aetatis amplificari, est quod eis ex animo adprecamur. Est enim quod agant, loco silvesti, et nisi magno labore et industria extirpetur, nullo agrorum, et segetum beneficio subnixo. ⁹ A p. 98. *Szombathely* ¹⁰ oppidum *Szombathely* A p. 98. *Szombathely* pagus ¹¹ A p. 98. *C. Francisci* ¹² A p. 98. *Eszterhazi* ¹³ A p. 98. *Bakonyiensi* ¹⁴ A p. 98. *septemtrionem* ¹⁵ A p. 98. add. estque illic comitatus pagus conterminus *Comar<om>iensis* ¹⁶ A p. 98. add. est ¹⁷ A p. 98. *alioqui* ¹⁸ A p. 98. add. tamen ¹⁹ A p. 98. *septemtrione* ²⁰ A p. 98. *Kis bér* ²¹ comitatus *Comaromiensis* A p. 98. *Comaromiensis comitatus* ²² A p. 98. *Nadasd* ²³ A p. 98. *septemtrionem* ²⁴ *Szolga Györ* A p. 98. *Szolagyör* ²⁵ add. sec. A p. 98. ²⁶ corr. ex ex inde ²⁷ corr. ex prorrumpentibus

inprimis¹ pluvio, amittunt multa, quae speraverunt. Itaque multi religionis tantum gratia, quam evangelicam colunt, loco manent, saepius iam alioquin² consilium migrationis suscepturi. Est enim eis tempellum aere suo comparatum, et unus minister,³ qui *Hungarico* sermone ad eos[p. 57.]dem concionetur. Sunt enim omnes *Hungari*, uti et eorum antecessores. Nam olim iam ab *Hungaris* incolebatur,⁴ tametsi⁵ saepius temporibus *Turcicis* desolatus, et ob motus nuperos *Rákóczianos*^{6 7} parum abfuit, quin penitus interierit.⁸

V. Tüskevár⁹

V. Tüskevár. Ex ea oppidi parte,¹⁰ qua in meridiem spectat, seu occidentem hibernum¹¹ trans rivum *Torna*, visuntur ruinae claustrum, cum integris parietinis templi olim, ut adparet, augustissimi. Praeterquam enim, quod fabricam habent solidam, tessellato, vermiculatoque saxo politam, etiam insignia potiorum regni procerum, ante IV saecula¹² florentium per singula¹³ columina insculpta saxo ostendunt. Florebat iam totum opus saeculo X. et tertio, quum luculenter litterae *Colomanni* antistitis *Iauriensis* tradant¹⁴ PP. seu Fratres, ut verba sonant: *solitarios de Sancta*¹⁵ *Cruce volentes venire commorationis* causa ad hanc ecclesiam, variis terrae arabilis, vinearum item, et ovium, boumque beneficiis a *Nicolao* Episcopo *Iauriensi*¹⁶ anno MCCCXXI. c u m u l a t o s fuisse. Cuius exemplum sequutus *Colomannus* annis MCCCXLIX. LI. LXII. LXXIV. addidit eisdem plura adeo,ⁱ ut mactum¹⁷ tot patronis PP. *Paullinorum*¹⁸ monasterium pulchras facultates circa *Tapolczam* et *Thornam* adquisiverit.^{19 20} Postquam vero belli tempestatibus desolatum, tantum non corruerat, iterum [p. 58.] cum nova quiete *Hungariae* restaurari a suis coepit. Nihil tamen aliud adhuc potuit²¹ indipisci, quam domicilium unum, pro unius alteriusve fratris solitaria²² mansione. Reliqua sunt in ruinis. Ipsum templum stabat olim honori *B. M. V.* postea vero *B. Magdalenae* erat dicatum.

¹ A p. 99. *in primis* ² A p. 99. *alioqui* ³ A p. 99. add. *V. D.* ⁴ corr. ex *incolebantur* ⁵ A p. 99. add. *iam* ⁶ A p. 99. *Rakoczianos* ⁷ A p. 99. add. *varie vexatus* ⁸ A p. 99. add. *NB. Adde hic V. oppidum Tüske vár p. 99.* ⁹ A p. 164. add. *Appendix seu addenda I. ad oppidum Tüske-vár* ¹⁰ *oppidi parte* A p. 164. *parte oppidi* ¹¹ A p. 164. *hybernum* ¹² A p. 164. *secula* ¹³ A p. 164. add. *navis* ¹⁴ corr. ex *tradat* ¹⁵ A p. 164. *S. hic verbum cumulatós tamquam superfluum a nobis del.* ¹⁷ corr. ex *factum* sec. A p. 164. ¹⁸ A p. 164. *Paulinorum* ¹⁹ corr. ex *aquisiverit* ²⁰ A p. 164. *acquiseverit* ²¹ *adhuc potuit* A p. 164. *potuit adhuc* ²² A p. 164. *solitarii*

ⁱ *Unde haec diplomata innotuerint Belio, aut rectius Matolaio, non satis liquet. Certum quidem est, fere de iisdem diplomatibus in inventario a Gregorio Gyöngyösi composito mentionem fieri, ubi scilicet de donationibus episcoporum Iauriensium Nicolai et Colomanni monasterio „Jenew” promulgatis agitur. Vide MOLNÁR 1972. p. 305., DAP III. 44–45. In opere Eggereriano solummodo de donationibus annorum 1321. et 1361. legere potueris. Vide EGGERER 1663. p. 109.*

SECTIO III.¹*De vicis et pagis*²*Processus superioris*³

1. *Marczalteő*⁴ est *Germanica* colonia ante aliquot annos⁵ ex *Mossoniensi* Comitatu⁶ huc delata. Olim enim desertum erat, nonnisi uno, alterove *Hungaro* insesum, qui tamen etiam in vicinum pagum *Malomsok* migraverunt, *Germanis* insidentibus. Unius enim uterque pagus ditionis, *B. Amade*⁷ haeredium,⁸ cui et domicilium in unam alte erectum⁹ contignationem in latere pagi nostri est in orientem, inservitque adveniēti hero haud importuno diverticulo, villicationique pulchre domui adnexae. Inde pagulus procurrit intra meridiem, et occidentem. Totum eum aquae circumveniunt rivi *Marczal*,¹⁰ pigro, et stagnanti alveo in *Arrabonem* labentis. Itaque undas inter, qua aedificia ponit, agricolari potest nihil. Et quamvis piscandi modo gaudeat, parum tamen ex ea fert utilitatis, nisi sumptuose devehat alio, alibique non [p. 59.] nihil aeris lucretur. Eademque¹¹ pagi gloria fere summa est. Nam etsi terrenum quoque ei est frumenti ferax, parcum tamen et hoc. Ex ea parte, qua in occidentem spectat, et septentrionem¹² rescinditur a comitatibus *Castriferrei*, *Semproniensi*, et *Iauriensi*, in orientem autem, et meridiem habet vicinissimos *Görsön* pagum, et praedia *Juhászi*,¹³ atque *Takácsi*,¹⁴ quae vix ad sclopi manuarii longitudinem definiunt¹⁵ sua territoria. Caeterum foenisechia corrumpit piger, ut diximus, fluxus *Marczalii*. Itaque ex magna terreni parte nihil habent pauperculi, nisi arundineta pro lignis. Nam silvis penitus destituti sunt. Nemus enim, quod inter hunc vicum, et *Malomsok* intercedit, exile est, neque usus alterius,¹⁶ quam¹⁷ ditionis ornamentum.

Marczalteő.

2. *Felső, et Alsó Görsön*¹⁸ vici contigui, vix quadrante milliaris a *Marczaltő* dissiti in meridiem. Nobiles eos incolunt, *Hungari* omnes, religionis reformatae, cuius et libero exercitio laetantur, aede sacra, in superiori *Görsön* eminente.¹⁹ Olim unam, alteramve familiolam nobilem fuisse, ex terreno utriusque vici angusto, et exili colligimus. Nam uti pagus *Marczaltő* quadrante distat in septentrionem,²⁰ ita multo propius sunt praedia *Csájtorja Adamo*²¹ *Somogyianorum*,²² *Ujfalú Papensium PP. Paullinorum*,²³ et *Ihászi Ladislao Vörössianorum*²⁴ in orientem. Ab occidente vero proxime accedit rivus *Marczal* pagi conterminus. Itaque ipsi oculis territorium eorum usurpantes, [p. 60.] cum videmus fines proxime †tortes,²⁵ et hortulos loci utriusque circumvenire, etsi pagi haud populosi adparuerunt, tamen mirari satis haud potuimus, vivere tam arctis terminis posse

Felső, et Alsó
Görsön.

¹ corr. ex IV. ² A p. 164. add. *huius* ³ *superioris* alia manu in margine ⁴ A p. 99. *Marczaltő* ⁵ A p. 99. add. *circiter duodecim* ⁶ *Mossoniensi Comitatus* A p. 99. *Comitatu Mosoniensi* ⁷ A p. 99. *Amadi* ⁸ A p. 99. add. *quod tamen hodie paret Simoni Bausznero, Transilvano Saxoni* ⁹ corr. ex *errectum* ¹⁰ A p. 99. *Malczal* ¹¹ A p. 99. *Idemque* ¹² A p. 100. *septemtrionem* ¹³ A p. 100. *Juhászi* ¹⁴ A p. 100. *Takácsi* ¹⁵ corr. ex *definiunt* ¹⁶ A p. 99. *alius magis* ¹⁷ A p. 100. add. *modici* ¹⁸ *Felső, et Alsó Görsön* A p. 100. *Felső és alsó Görsön* ¹⁹ corr. ex *emminente* ²⁰ A p. 100. *septemtrionem* ²¹ A p. 100. *Adami* ²² A p. 100. *Somogyi* ²³ *Papensium PP. Paullinorum* in A p. 100. haec in nota a.) ponuntur hoc modo *PP. Paulinorum Papensium* ²⁴ *Ladislao Vörössianorum* in A p. 100. haec in nota b.) ponuntur hoc modo *praedium Ladislai Vörös* ²⁵ A p. 100. *cortes* (?)

nobiles tantos,¹ praesertim, quum neque vestigia silvae adparerent, et solum glaream mistum, frumentum ferre non posset, nisi fimo, et aratris validissimis subactum. Pascua praeterea, et foenisecia nulla. Itaque clare adparuit incolas olim ex una, alterave domo nobili continua propagatione, dispartitioneque in tantas possessionis redactos angustias misere, et minime nobilitati gentis conformi sorte vivere: vix enim uni, alterive aliqua modica possessionis, et aedicularum praestantia est, eademque non ex proprio terreno, sed alieno paratur, distribuiturque² conductis pro censu agris, a c d i s t i n g u i t u r, qui a vicinis tenentur nobilibus. Ex ea parte, qua in occidentem inferius *Görsön* spectat, adiacet ei curia *Királyfölde*,³ et in ea mola in rivulo, quem *Tapolczam* nominant, usibus inserviens⁴ variorum possessorum.⁵

Acsád.

3.) *Acsád* recedit in eandem partem ad iactum tormenti,⁶ paullo tamen inclinatus versus *Austrum*, distatque pari fere intervallo in septentrionem⁷ a *Papa*; vicus exilis, curialis, pari gente, religione, atque solo, multo tamen exiliori territorio. Nam ab ortu terminatur praedio *Juhászi*,⁸ vix longius, quam ad iactum tormenti [p. 61.] distante. Ex eadem parte paullo inclinatus in orientem pari ab eo est intervallo praedium *Mátyusháza*,⁹ inde versus meridiem accedit terrenum *Mezőlakiense* adeo prope, ut ob anserum quoque transmigrationses saepe altercandum sit utrinque. Neque multo longius distat ab eodem in septentrionem¹⁰ praedium *Újfalú*.¹¹ Caeterum nullae heic silvae, arundo nulla, pascuandi facultas parca, ager glareosus, aedulae paucae, et non nisi ad extremam necessitatem. Adeo heic gens nobilis,¹² a bellicoso suo genere minime degener, evilit, ut miserorum quorumvis agrestium¹³ instar, difficulter spiritum trahant. Multis, quod consequuntur, non sufficit, quin aere quot annis¹⁴ redimant vivendi modum, nempe frumentum. Natale hic solum est familiae *Acsadianae*.¹⁵

Dereske.

4.) *Dereske*¹⁶ paullulum maior priore, sed haud maiore¹⁷ benignitate terreni. Nam neque silvis, neque pollent aquis potabilibus, solum praeterea tenax, glareosum, laetaminis indigum, fert aliquid siliginis in meridiem, sed triticum, hordeumque¹⁸ reformidat; ideoque incolis frumentaria re haud sufficit. Foeni etiam aere singulas vecturas¹⁹ singuli pro tempestate praesertim sicca indispiscuntur. Nimia enim temporum malignitate tam arcte terrenum loci contractum est, ut multum a metis, et finibus antiquissimis defecerit.²⁰ Anno, ut aiunt MCCCXLVII. in orientem extendebatur usque ad fluvium [p. 62.] *Bitva*,²¹ in occidentem ad *Nyárád*,²² et iterum in meridiem ad *Dáka*.²³ Quibus locis etsi hodiernum²⁴ interiarent, tamen illis, quibus olim distinguebantur, metis sunt destituti.

¹ *nobiles tantos* A p. 100. *tantos nobiles* ² A p. 100. *distinguiturque* ³ A p. 100. *Királyfölde* ⁴ A p. 100. add. *Francisci Perrakovics* ⁵ *variorum possessorum* A p. 100. *praeter alios possessores* ⁶ A p. 101. add. *a priori* ⁷ A p. 101. *septentrionem* ⁸ A p. 101. *Juhazi* ⁹ A p. 101. *Mátyusháza* ¹⁰ A p. 101. *septentrionem* ¹¹ A p. 101. *Újfalú* ¹² A p. 101. add. *alioqui* ¹³ corr. ex *agrestium* ¹⁴ *quot annis* A p. 101. *quotannis* ¹⁵ A p. 101. add. *Sed vero quum tam humili sorte pagus sit, tam alte tamen divinitus elatus est, ut ex suo gremio, toti comitatui propagarit magistratum. Excellentissimus Adamus Acsadi enim, antistes, et supremus comes Vesprimiensis, regiaeque aulae Hungaricae cancellarius, atque Hungariae regis a consiliis intimis, ex eodem hoc vico nomen, progeniemque extulit, hodiernumque eiusdem genti, mola viculo vicina in orientem habetur. Feliciter!* ¹⁶ A p. 101. *Dereske* ¹⁷ A p. 101. *maiori* ¹⁸ A p. 101. *ordeumque* ¹⁹ A p. 101. *vehes* ²⁰ corr. ex *defecerit* ²¹ A p. 101. add. *contra* ²² A p. 101. *Nyarad* ²³ A p. 101. *Daka* ²⁴ corr. ex *hodiernum* sec. A p. 102.

¹ *Vide diploma Ladislai Vicepalatini d. 5. Iul. 1347. promulgatum, ubi termini pagi Dereske describuntur. MOL DL. nr. 41043.*

Ostendunt ea litterae, quibus ad mandatum olim *Ladislai vice palatini*¹ revisa cuncta, et suis metis incincta clarissime ad annum, quem praemisimus, referuntur.¹ Interrogati ergo a nobis, cur veterem terminorum distinctionem repetere negligerent, responderunt,² se multo esse tenuiores, quam ut iis, quibus incinguntur dominiis, auderent, vel quirent, etiam pro iustitia³ disputare.⁴ Erant⁵ enim pauperculi, cum terreni, ut diximus, angustiis, tum ob perpetuas calamitates temporum. Alioqui prosapia est nobilis, semperque armis dum opus erat, regi suo fortissime adfuit, tametsi per affinitates, et filiolarum matrimonia libertini⁶ quoque sint intermixti. Mixta etiam sunt religione. Nam alii catholici, Lutherani sunt alii, plures tamen reformati.⁷

5.) *Két-Tornyu Lak*⁸ nomen accepit a turriculis duabus, queis tempellum eius olim ornatum erat, quarum tamen una post, temporum iniuriis diruta⁹ plane,¹⁰ altera mansit tantummodo,¹¹ ex calamitatibus tantis. Saepius enim saeculis superioribus vicus abivit in exilium, atque desolationem, praesertim ob arcis *Papensis*, crebris obsidionibus obnoxiae, [p. 63.] propinquitatem.¹² Distat enim ab eadem aegre ad iactum tormenti in meridiem, loco plano, et campestri, modico tantum a meridie se eidem insinuante dumeto. Atque ex eadem parte est ei vicinus pagus *Dáka*, cum quo suum terrenum miscet, et in hibernum orientem pagus *Nóráp*¹³ paullo longiori interstitio. Proxime tamen accedit ab occasu vicus *Borsos Győr*.¹⁴ Ea ergo territorii angustia incolas multos non patitur, inservit tamen usibus¹⁵ partim¹⁶ *Tersztyánszkiorum*,¹⁷ partim¹⁸ *Somodiorum*,¹⁹ quorum indulgentia libere eis religionis²⁰ reformatae exercitium permittitur.²¹

Két-Tornyu
Lak.

6.) *Dáka* recedit a priori in occidentem hibernum²² iactus tormenti interstitio, vicus nihil copiosior, vixque maiori terreno. Nam praeterquam, quod *Két-tornyu Lak* prope est, propius sunt fines *Podáriensis*²³ praedii, et vici *Nyaradiensis*²⁴ in occidentem, neque longius multo recedunt ab eodem in septentrione²⁵ territorium *Borsos Gyóriense*, et ab oriente *Norápiense*,²⁶ et *Kúpiense*²⁷ a meridie. Paret alioquin²⁸ Comiti *Nádasdi*,²⁹ incolis reformati, qui religionis causa³⁰ in viciniam excurrunt *Két tornyu Lakiensem*³¹ cultus divini gratia.

Dáka.

7.) *Mezző lak*³² vicus apertus, et omnium oculis expositus in planitie *Papensi* respicit *Dákam*³³ in meridiem quadrante unius miliaris, habetque ex ea parte conterminum praedium *Théma P.P. Paullinorum*³⁴ *Papensium*, ab occidente vero vicinum ei³⁵ est terrenum *Békásiense*,³⁶ cuius pagum [p. 64.] tantum non alloqui potest ob propinquitatem.³⁷

Mező Lak.

¹ *vice palatini* A p. 102. *vicepalatini* ² add. sec. A p. 102. ³ A p. 102. *iustitia (!)* ⁴ A p. 102. add. *qui hic*
⁵ A p. 102. *qui luerunt (?)* ⁶ A p. 102. *liberti* ⁷ A p. 102. add. *qui propterea domi etiam ex ore ludimagistri*
in sacris pendent, catholicis Papam, Lutheranis vero in Alacson sacrorum causa excursantibus. ⁸ *Két-Tornyu*
Lak A p. 102. *Két-tornyu-Lak* ⁹ corr. ex *diruta* ¹⁰ *diruta plane* A p. 102. *plane diruta* ¹¹ A p. 102.
tantum modo ¹² corr. ex *propinguitatem* ¹³ A p. 102. *Nóráp* ¹⁴ A p. 102. *Borsos-Győr* ¹⁵ A p. 102. add. *et*
dominio partim excellentissimi cancellarii, Adami Acsadii ¹⁶ A p. 102. add. *vicecomitis Stephani* ¹⁷ corr. ex
Tersztyánszkiorum; A p. 102. *Tersztyanszkii* ¹⁸ A p. 102. add. *Adami* ¹⁹ A p. 102. *Somodii* ²⁰ A p. 102.
add. *quam colunt* ²¹ *exercitium permittitur* A p. 102. *permittitur exercitium* ²² A p. 103. *hybernum* ²³ A
p. 103. *Podariensis* ²⁴ A p. 103. *Nyaradiensis* ²⁵ A p. 103. *septentrione* ²⁶ A p. 103. *Norapiense* ²⁷ A p.
103. *Kúpiense* ²⁸ A p. 103. *alioqui* ²⁹ *comiti Nádasdi* A p. 103. *comitibus Nadasdiis* ³⁰ A p. 103. add. *uno*
tantum ludimagistro instructi ³¹ *Kéttornyu Lakiensem* A p. 103. *Kéttornүүлakiensem* ³² *Mező Lak* A p.
103. *Mezőlak* ³³ A p. 103. *Dákam* ³⁴ A p. 103. *Paulinorum* ³⁵ A p. 103. *eidem* ³⁶ A p. 103. *Békásiense*
³⁷ corr. ex *propinguitatem*

ⁱ Vide notam nostram priorem.

A septentrione¹ accedit eidem praedium eorumdem² *P.P. Paullinorum*³ *Kis-falud*, indeque vicus⁴ *Acsád*⁵ et iterum versus orientem praedium *Aszonfa* variorum, quae omnia proxime *Mezeő Lak*⁶ circumveniunt, vixque aliquam modicam partem terreni ei relinquunt. Nullae ei silvae, prata nulla, agri pauci, nec incolae copiosi, possidentur autem a compluribus, maxima vero parte iure *Stephano Keneseiano* ditioni *Comitis Castiglioni* adhaesit.⁷ ⁸ Ipse autem populus⁹ confessionis¹⁰ est Helveticae, cui et pastor, et in proprio oratorio solide exstructo¹¹ liberum exercitium¹² est.

Békas. 8.) *Békás*¹³ uti a priori distinguitur, ita cum nullo alio vico confinis est, nisi cum *Mihályháza*,¹⁴ qui pari fere interstitio est ab eodem remotus. Reliqua occupat rivus, et lacunae *Marczalienses*, sed et illud, quod versus plagam¹⁵ *Mihályházam*¹⁶ intermittitur, partem maximam in aquas abit, vixque aliquod modicum territorium retinet, planum illud, et apertum, agri multo angustioris. Sed nec vicus multis constat agricolis, tametsi et hi reformati sint, sacris tamen *Mezeő Lakiensibus*¹⁷ adnexi, possessorum¹⁸ *Békássii*,¹⁹ ²⁰ *Sándorii*,²¹ *Sárkozii*, et *Pichlerii*.

Takácsi. 9.) *Takácsi* vicus geminus *Öregh*,²² et [p. 65.] *Pere Takácsi*²³ uno saltem intermisso caespite²⁴ distinctus, liber uterque tenet aliquot exiles familiolas genere nobiles, sed fortuna agrestibus haud multum absimiles. Nullae ei silvae, prata nulla vel parca, exigui agri. Territorium ab oriente desertis *puszta Gyimóth*,²⁵ atque *Gyula*, a meridie *Papensi*, *Juhászi*²⁶ ab occidente, a septentrione²⁷ *Malomsok*, *Csikvánd*,²⁸ et *Gyarmath*²⁹ vicis Comitatus *Iauriensis* et iterum ab oriente *Vaszariensi* vicino³⁰ circumseptum. *Takácsi*³¹ erat, qui primum locum impetraverat, eo vero post amplificato prodierunt ex eius lumbis familiae: *Hajdaniana*, *Vitalisiana*, *Csigiana*, earumque hodierni posterii, et successores sunt: *Horváthii*,³² *Kolmárii*,³³ *Perei*, *Illéssii*,³⁴ quamvis inter hos teneant non nihil *Vigyázones*,³⁵ *Feketi*,³⁶ et *Eperjesii*. Distat autem³⁷ vicus milliari uno a *Papa* in septentrionem.³⁸ Incolae sunt reformati libero gaudentes exercitio.

Vaszar. 10.) *Vaszar* priori vicinus in orientem aestivum habet ex eadem parte confines vicos *Patona*, et *Ványola*,³⁹ singulos singulis distantes milliariibus. Versus orientem vero hibernum⁴⁰ est eis vicinus pagus *Csóth*,⁴¹ et in meridiem *Gyimóth*⁴² horae unius interstitio. Indeque ad meridiem aestivum *Papa*, uno milliari dissita, cui intercedit *Gyula* desertum, in quo vitem ponere inceperunt,⁴³ parvo fructu. A septentrione⁴⁴ autem disternatur a Comitatu *Iauriensi* in vico *Gyarmath*,⁴⁵ indeque paullo inclinatus versus aestivum

¹ Ap. 103. septentrione ² Ap. 103. eorumdem ³ Ap. 103. Paulinorum ⁴ Ap. 103. viculus ⁵ Ap. 103. Acsád
⁶ Mezeő Lak Ap. 103. Mező Lak ⁷ maxime vero... adhaesit Ap. 103. nam in partes suas trahit nonnihil
Stephanus Kenesei ⁸ Ap. 103. add. reliqua tenet familia Vigyazoiana ⁹ corr. ex populis ¹⁰ confessionis...
helveticae Ap. 103. adhaeret confessioni Helveticae ¹¹ Ap. 103. add. cuius et ¹² Ap. 103. add. ei ¹³ Ap.
103. Békas ¹⁴ Ap. 103. Mihalyhaza ¹⁵ Ap. 103. pagum ¹⁶ Ap. 103. Mihalybazam ¹⁷ Mezeő Lakiensibus
Ap. 103. Mezőlakiensibus ¹⁸ Ap. 103. add. variorum haereditariorum tamen ¹⁹ Ap. 103. Bekasiorum
²⁰ Ap. 103. add. et ²¹ Ap. 103. Sandoriorum ²² Ap. 103. Öreg ²³ Pere Takácsi Ap. 103. Pere-Takacsi
²⁴ Ap. 103. caespite ²⁵ puszta Gyimóth Ap. 103. Puszta Gyimoth ²⁶ Ap. 103. Juhászi ²⁷ Ap. 104.
septentrione ²⁸ Ap. 104. Csikvand ²⁹ Ap. 104. Gyarmat ³⁰ Ap. 104. vicinis (?) ³¹ Ap. 104. Takacsi
³² Ap. 104. Horvathii ³³ Ap. 104. Kolmarii ³⁴ Ap. 104. Illesii ³⁵ Ap. 104. Vigyazones ³⁶ Ap. 104.
Feketei ³⁷ Ap. 104. aut ³⁸ Ap. 104. septentrionem ³⁹ Ap. 104. Vanyola ⁴⁰ corr. ex hibernum ⁴¹ Ap.
104. Csót ⁴² Ap. 104. Gyimoth ⁴³ Ap. 104. incoeperunt ⁴⁴ Ap. 104. septentrione ⁴⁵ Ap. 104. Gyarmat

orientem, est pagus *Gecse*. Ex ea parte intercedit ei silvae aliqua modica positio, reliqua sunt plana, et aperta. [p. 66.] Ipse pagus tumulo cuiquam subiacet in orientem, eximia colonia religionis catholicae, cuius templum eidem insistens tumulo ab longinquo se praebet visendum. Paret autem episcopo *Iauriensi*.

11.) *Gecse* viculus exilis Episcopatus *Veszprimiensis*,¹ incolitur ab hominibus religionis ex catholica, reformata, atque Lutherana mixtae. Ita tamen invicem concordēs,² ut quum evangelici soli gaudeant exercitio divini cultus, reliqui cum eis non dissideant, quin ad preces diurnas simul quotidie confluant, non nisi³ sacrorum caussa ad suos subinde coetus, catholicis, et reformatis excurrentibus. Est eis collis obiectus a septentrione,⁴ quem vitibus excoluerunt. Ex eadem parte versus ortum est eis confinis pagus *Szerecsén*, et versus occasum pagus *Gyarmath*,⁵ uterque ex Comitatu *Iauriensi*, et uterque vix ad iactum tormenti remotus, inter quos⁶ praedium est *Boda*,⁷ ⁸ quod partim Episcopatus *Veszprimiensis*,⁹ partim *Csuzii*¹⁰ possident. Caeterum *Patona* est paullo longius milliari fere *Germanico* in orientem, in meridiem autem aestivum *Ványola* parvo interstitio, *Vaszar* autem proxime iam adiacere diximus. Atque inde intercedit silvula, et agelli modicae agricolationis.

Gecse.

12.) *Ványola*¹¹ eiusdem episcopatus possessio, religione evangelica, cuius caussa templum ei, et minister¹² libere permittitur. Recedit [p. 67.] a priori in orientem hibernum¹³ inter silvas, et nemora, depressa positione, paucissimis agris apertis, terreno arcto. Nam revera hoc etiam proxime incingunt ab oriente *Saagh*,¹⁴ et *Szent Ivány*¹⁵ *Papensis* domini, a meridie pagus *Csóth*,¹⁶ et ab occidente iterum praediola *Nyögér*,¹⁷ et *Szalmavár* variorum, nec non *Gardon Takácsiorum*¹⁸ a septentrione.¹⁹

Ványola.

13.) *Patona* eiusdem vicus religionis, sed ditionis o l i m diversae. Dominabantur²⁰ enim ei, partim *Csuzii*, partim *Ladislaus Vörös*,²¹ partim vero *Stephani Török* derelicta vidua, donec successu temporis ditioni *Iosepho Festeticsiana* e a d s c r i b e r e t u r . Est autem in finibus Comitatus *Iauriensis*, cuius locos ab occidente *Szerecsén*, et a septentrione²² *Kajár*, et *Patka* praedium *P.P. Paullinorum*²³ habet conterminos. In provinciola vero sua adstant ei ab oriente praedia *Répas*,²⁴ *Nagy*, et *Kis Dém*.²⁵ Inde *Ságh*²⁶ accedit a meridie, quemadmodum etiam *Gardon*, et in occidentem *Szalmavár*,²⁷ *Vaszar*, et *Gecse*. Undique silvae, et nemora vicum incingunt, amoeno agrorum apertorum²⁸ interstitio, solo sabuloso, et industriam poscente. In orientem obiectos colles vite obvestire inceperunt²⁹ albuli, sed exilis fructus. Prata sunt nulla, nisi per silvarum intercapedines foenum ab eisdem colligatur. Alioqui aedicularum copia fere maior est, quam pro terreni, quod colunt, portione. Nam idcirco recurrunt³⁰ ad vicina praedia.³¹ Incolae evangelici libero fruuntur exercitio.

Patona.

¹ A p. 104. *Veszpremiensis* ² corr. ex *concordi* ³ non nisi A p. 104. *nonnisi* ⁴ A p. 104. *septentrione* ⁵ A p. 104. *Gyarmat* ⁶ corr. ex *interquos* ⁷ A p. 104. *Bóda* ⁸ A p. 104. add. *huius comitatus* ⁹ A p. 104. *Veszpremiensis* ¹⁰ corr. ex *Csuzii*; A p. 104. *Csuzii* ¹¹ A p. 105. *Ványola* ¹² A p. 105. *ludimagister* ¹³ corr. ex *hibernum* ¹⁴ A p. 105. *Saag* ¹⁵ *Szent Ivány* A p. 105. *Szentivany* ¹⁶ A p. 105. *Csót* ¹⁷ A p. 105. *Nyögér*, et add. *Francsiczii* ¹⁸ A p. 105. *Takacsiorum* ¹⁹ A p. 105. *septentrione* ²⁰ A p. 105. *dominantur* ²¹ A p. 105. *Veres* ²² A p. 105. *septentrione* ²³ A p. 105. *Paulinorum* ²⁴ A p. 105. *Répas* ²⁵ A p. 105. add. *quorum duo priora tenet Adamus Mischi et Disznosi, posterius autem Mészleni.* ²⁶ A p. 105. *Saag* ²⁷ A p. 105. *Szalmavár* ²⁸ A p. 105. *apertiorum* ²⁹ corr. ex *incoeperunt* ³⁰ Nam... *recurrunt* A p. 105. *Scilicet et heic pro annuo aere recurritur* ³¹ A p. 105. add. *praesertim in Nagy Dém*

- Tamássi. 14.) *Tamási*¹ distat a priori milliari uno *Ungarico*² in orientem in acclivi pede silvarum *Bakonyiensium*, habetque ab oriente conterminum praedium *P.P. Benedictinorum Gerencsér*, ad iactum sclopi dissi[p. 68.]tum inter silvas. Longius est tamen ex eadem parte vicus *Szent László*,³ inde tantundem⁴ *Fenyőfény*⁵ praedium, et vicus *Tessér*⁶ in meridiem. Pari intervallo inter occidentem, et septentrionem⁷ praedia *Kis*,⁸ et *Nagy Dém*, atque in septentrionem⁹ drammatibus unius interstitio, praedium *Hathalom Tallianiorum*,¹⁰ nec non *C. Nádasdiorum*¹¹ *Gicz*. Praeterquam autem, quod¹² hos inter fines, parca est agricolatio, etiam multum uliginosa adeo, ut nisi sit sicca anni qualitas, anno pluvio gignatur nihil. Caeterum defectu¹³ soli proprii usurpant pro decimis praedium *Hathalom*, lignorumque ad *Iaurienses* devectione sublevant miserias domesticas. Domos posuerunt sparsim, qua licuit, et in his medium templum exercitii liberi evangelici, cuius religionem incolae profitentur. Erant olim subiecti *Ioanni Lengyel*,¹⁴ parent hodie *C. Eszterházyo Papensi*.¹⁵
- Sz. László: 15.) *Sz. László*¹⁶ eiusdem comitis pagus evangelicus, suo pollens libero religionis exercitio, distat¹⁷ a priori in orientem semihorarii itinere inter silvas, habetque confines ab oriente pagum *Sz. Király*,¹⁸ a meridie *Fenyőfény*,¹⁹ *Gerencsér*²⁰ ab occidente, a septentrione²¹ *Csehid*, atque *Gyiróth*.²² Pulchra in eo est domini villicatio, et contra eam in pagi fine meridiano fons aquae nitrosae, coloris caerulei, et albidus, medicataeque virtutis, ob cuius rei famam balneum,²³ solide, et oppurtune ab eodem hero instructum, a compluribus vicinis frequentatur.
- Gyiróth. 16.) *Gyiróth* eiusdem vicus domini [p. 69.] insistit loco declivi, et aperto silvarum *Bakony* uno milliari remotus a sede domini *Csesznek*, quamobrem carus comiti multa eius propensione fovetur. Nam et templum elegantis fabricae eiusdem heri expensis exstructum²⁴ accepit, et omnibus ornamentis, quae ad ecclesiae commodum et opportunitatem²⁵ opus sunt, praecipue condecoratum. Incolitur autem a *Germanis* religionis catholicae, quos ante nonnullos annos²⁶ ex *Mosoniensi* tractu nova idem comes deduxit colonia. Ii ergo locum olim salebrosum, et silvestrem sat laudabili industria excoluerunt, tametsi et ipsis proxime adiaceant ab oriente pagus *Varsány*, a meridie *Sz. László*,²⁷ *Csehida* praedium *Márffianum*²⁸ ab occidente, et a septentrione²⁹ pagus *Románd*.³⁰
- Románd. 17.) *Románd*³¹ priore paullulum minor, sed pariter novae coloniae *Germanicae*, ante a l i q u o t annos³² partim ex *Mosoniensi* ora,³³ partim ex partibus³⁴ imperii i s t h u c d e d u c t a e . Olim propius *Gyirotho* vicinus erat, uti templi veteris parietinae adhuc ibidem exstantes, et rudera pagi ostendunt. Sed novi hi advenae posuerunt aediculas iam remotius paullulum inter silvas, loco pariter exstirpationis, et culturae indigo, in cuius

¹ A p. 105. *Tamasi* ² A p. 105. *Hungarico* ³ *Szent László* A p. 105. *Szent-Laszlo* ⁴ A p. 105. *tantundem*
⁵ A p. 105. *Fenyőfőny* ⁶ A p. 105. *Teszér* ⁷ A p. 105. *septentrionem* ⁸ A p. 105. add. *Dém* ⁹ A p. 105.
septentrionem ¹⁰ A p. 105. *Taljaniorum* ¹¹ A p. 105. *Nadasdiorum* ¹² *autem quod* A p. 105. *quod autem*
¹³ corr. ex *defectu* ¹⁴ A p. 106. add. *a quo in Eszterhaziorum ditionem devoluti* ¹⁵ *C. Eszterházyo Papensi*
A p. 106. *C. Francisco Eszterhazy* ¹⁶ *Sz. László* A p. 106. *Sz. Laszlo* ¹⁷ A p. 106. *differt* ¹⁸ *Sz. Király* A
p. 106. *Sz. Kiraly* ¹⁹ A p. 106. *Fenyőfény* ²⁰ A p. 106. *Gerencser* ²¹ A p. 106. *septentrione* ²² A p. 106.
Gyiroth ²³ A p. 106. *balineum* ²⁴ A p. 106. add. *nuper* ²⁵ A p. 106. *oportunitatem* ²⁶ *quos... annos* A p.
106. *quos annos circiter ante octodecim* ²⁷ *Sz. László* A p. 106. *Sz. Laszlo* ²⁸ A p. 106. *Marffianum* ²⁹ A
p. 106. *septentrione* ³⁰ A p. 106. *Romand* ³¹ A p. 106. *Romand* ³² A p. 106. add. *octo confluit* ³³ *ex...*
ora A p. 106. *ex eodem comitatu Mosoniensi* ³⁴ *partibus* A p. 106. *aliis provinciis*

industria hi non minus adlaborant.¹ Religionis, et cultus divini causa *Gyirothensibus* adstricti. Vicini autem sunt eis praeter *Gyiróth*² in meridiem *Csebi*, in occidentem *Gicz*, *Liki Varsány* praedium Archi-Abbatis³ de monte *Pannoniae*,⁴ et in aquilonem *Peterd*, in orientem vero *Varsány*,⁵ parent autem episcopo *Iauriensi*.

18.) *Péterd* vicus est Archi-Abbatis⁶ de [p. 70.] monte *Pannoniae*⁷ in finibus Comitatus *Iauriensis*,⁸ qua parte affinia ei sunt praedia *Laki varsány*,⁹ atque *Pitschur*¹⁰ eiusdem archi-abbatis,¹¹ nec non *Aszonfa* vicus curialis, in regione vero nostra ab oriente conterminatur cum *Lázi*,¹² *Varsány*¹³ aestivo a meridie,¹⁴ hiberno¹⁵ vero cum *Románd*.¹⁶ *Germani* sunt et hi, partim ex eodem agro *Mossoniensi*,¹⁷ partim ex *Germania* deducti, religionis catholicae, qui locum pariter nacti salebrosum, et silvestrem a non multis¹⁸ a b h i n c¹⁹ annis colunt multa opera, multaque²⁰ exstirpationis industria.

Peterd.

19.) *Lázi* paullulum maior priore, eiusdem et ditionis, et religionis, coloniae tamen *Hungaricae*, loco silvestri partim, partim aperto, solo sabuloso, inter *Sikátor*, *Varsány*, et *Peterd*, quorum duo priora ei sunt vicina a meridie, posterius in orientem,²¹ in occidentem vero adiacet pagus *Aszonfa*,²² et in aestivum orientem *Sz. Miklós*,²³ via uterque Comitatus *Iaurinensis*,²⁴ nec non eiusdem praedium *Táp*, et²⁵ praedium *Ság*²⁶ *Eszterházianum*.²⁷ Occeperunt etiam vites²⁸ ponere, sed vili fructu.

Lázi.

20.) *Varsány*²⁹ eiusdem et ditionis, et nationis, religionis tamen mixtae, nam praeterquam quod evangelici sunt, et reformati, non desunt et catholici. Imo³⁰ horum maxime causa templum vetus nitide restaurarunt domini loci *P.P.* montis *Pannonii*, plebano *Láziensi*³¹ [p. 71.] alternis vicibus sacra heic administrante. Ipse vicus inhaeret valli, undique collibus, et tumulis ex *Bakonia* silva domos circum eminentibus. Ex ea parte, qua in occidentem, et septentrionem³² spectat, subest ei planior vallis versus montem *Pannonium* exporrecta: atque hinc *Lázi*³³ conterminus est, illinc *Peterdi*,³⁴ et *Románd*, in meridiem vero accedit *Gyiroth*, et in orientem *Sz. Király*,³⁵ et *Rede*, nec non *Sikátor*.³⁶ Solum ubique collinum, sabulosum, et silvestre.

Varsány.

21.) *Sikátor* pagus comitis *Eszterházi*,³⁷ incolis *Hungaris*, et cum libero exercitio, evangelicis, solo pari, nec multum dissimili positione, uti pagum *Varsány*³⁸ a meridie, ita ex eadem parte habet conterminum *Rede*, *Bank* autem est ab oriente, a septemtrione praedium *Ság*, et in occidentem *Lázi*.

Sikátor.

22.) *Bank* vero in orientem respicit pagum vicinum *Szombathely*, modico sane interstitio. Neque multo longius in meridiem est pagus *Rede*, indeque praedium *C. Eszterházi*³⁹ *Toth-Rede*,⁴¹ nec non *Ság*, et in occidentem *Lázi*, praedium vero *Nyék* in septemtrionem, et paullo inclinatus vicus *Börse* in *Comáromiensis Comitatus* finibus. Ipse pagus insidet

Bank.

¹ A p. 106. *allaborant* ² A p. 107. *Gyiroth* ³ A p. 107. *archiabbatis* ⁴ A p. 107. *Pannonio* ⁵ A p. *Varsany*
⁶ A p. *archiabbatis* ⁷ A p. 107. *Pannonio* ⁸ A p. 107. add. ex ⁹ *Laki varsány* A p. 107. *Lakivarsany* ¹⁰ A
p. 107. *Pitssor* ¹¹ *archi abbatis* A p. 107. *archiabbatis* ¹² A p. 107. *Lazi* ¹³ A p. 107. *Varsany* ¹⁴ *aestivo*
a meridie A p. 107. a meridie aestivo ¹⁵ corr. ex *hyberno*; A p. 107. *hiberno* ¹⁶ A p. 107. *Románd* ¹⁷ A p.
107. *Mosoniensi* ¹⁸ a non multis A p. 107. a viginti iam ¹⁹ corr. ex ab hinc ²⁰ A p. 107. vocabulum erronee
duplicatum ²¹ A p. 107. *occidentem* ²² A p. 107. *Aszonyfa* ²³ *Sz. Miklós* A p. 107. *Sz. Miklos* ²⁴ A p. 107.
Iauriensis ²⁵ A p. 107. add. in nostro ²⁶ A p. 107. *Ság* ²⁷ A p. 107. *Eszterhazianum* ²⁸ etiam vites A p.
107. vites etiam ²⁹ A p. 107. *Vársány* ³⁰ A p. 107. immo ³¹ A p. 107. *Laziensi* ³² A p. 107. *septentrionem*
³³ A p. 107. *Lazi* ³⁴ A p. 107. *Petardi* ³⁵ *Sz. Király* A p. 107. *Sz. Kiraly* ³⁶ A p. 107. *Sikator* ³⁷ *comitis*
Eszterházi A p. 108. *C. Francisci Eszterhazi* ³⁸ A p. 108. *Varsany* ³⁹ A p. 108. *Iosephi Esterhazi* ⁴⁰ A p.
108. add. nomine ⁴¹ A p. 108. *Tóth-Réde*

- declivi solo, ora aperta, et silvestri, colonia *Hungarica*, religionis Lutheranae, cuius et libero perfruitur exercitio, ditionis autem¹ *Szápáriánae*,² tametsi nonnihil *Ördöghiani*,³ *Germánecziani*,⁴ et reliqui in partes trahant.
- Réde. 23.) *Réde* redit ad ditionem *C.*⁵ *Eszterházii*,⁶ estque inter *Csatka*, *Sz. Király*, *Hagymás*,⁷ *Tót-Réde*, et *Tészér*, medius quasi, hoc ab oriente, illo [p. 72.] ab occasu, istis versus meridiem circumvenientibus. Silvestria sunt, cunctaque crebris saltibus horrida, eo tantum loco excepto, quem pagi cultus apertiore[m] exposcit. Alioquin⁸ adhaerent hi confessioni Helveticae, cuius et ministro laetantur.
- Csatka. 24.) *Csatka* nova *Hungarorum* a monte *Pannonio* huc deducta⁹ colonia, ditionis *PP. Paullinorum*¹⁰ *Papensium*¹¹ in obscura valle,¹² et densa silvarum opacitate inculta.¹³ Olim celebrem fuisse, et nobilem, eximiae templi ampli, et augusti parietinae ostendunt. Sed postquam malo aetatis in desertum abiit, adeo silvis obsitum est, ut mirari satis haud potuerimus, reperiri posse *Hungaros*, qui contra gentis, aperta olim, et amoena loca poscentis ingenium, atque mores, tam obsoletam, tantasque extirpationes poscentem sedem elegerint. Sed et lento procedunt gradu. Vix enim inter nemora tantum aperti loci est, quo aediculae subsistant; paucissima, eademque non nisi inter arborum tegmina agricolationi possunt adplicari. Alioqui catholici sunt, pauciores tamen, quam qui sacerdotem enutriant, ideoque ad *Csesznekienses* sacrorum causa¹⁴ excurrunt. Abest autem ab eis *Réde*¹⁵ milliari dimidio intra occidentem, et septentrionem.¹⁶ A septentrione¹⁷ vero est conterminus vicus *Szombathely*, ab occidente praedium *Koromla*, a meridie *Csetén*, et ab oriente pagus *Súr*. [p. 73.]
- Csetény. 25.) *Csetény* revertitur a priori in meridiem milliari *Germanici* intervallo, inter easdem montosas silvas *Bakonias*.¹⁸ Ex eadem autem parte intercedit ei *Zichianum* praedium *Csatár*, indeque paullo longius versus *Albensem* provinciam, pagus *Csúr*, et iterum ibidem ad orientem vicus *Csernye*, versus meridiem vero pagus *Tés*, cuius¹⁹ fines intercedens praedium *Jást* a nostro pago discriminat, et vicissim in occidentem vici *Nana*, *Dudár*²⁰ et *Sz. Király*.²¹ Ipse pagus dispergit domos per declivia montis in eorum, et aquilonem obversi, solo aperto, maxime a primoribus eorundem extirpato, quos primum *Slavos* fuisse, deinde vero sensim in *Hungaros* degeneravisse ipsi nobis incolae adfirmarunt. Sunt autem ipsi Helveticae addicti confessioni exercitio gaudentes libero, ditionis²² ²³ *Eszterházianae*,²⁴ cuius etiam indulgentia, et aequitate locum alioqui horridum, et ob soli argillacei tenacitatem sterilem excolunt sorte tolerabili. Optimus autem et his est vivendi modus, quem in sumptuosa, et misera lignorum devectione ad remotam Civitatem *Albam Regalensem* alibi iam deploravimus.
- Súr. 26.) *Súr* nova *Slavorum* colonia ditionis²⁵ *Zichianae*,²⁶ in finibus provinciae²⁷ *Albensis*, in qua cum viculo *Velegd* conterminatur, habet autem in provinciola nostra ab oriente

¹ A p. 108. add. *C. Petri* ² A p. 108. *Szápárii* ³ corr. ex *Ödöghiani*; A p. 108. et *Stephanus Ördögh* ⁴ A p. 108. *Adamus item Grmanecz* ⁵ A p. 108. *Francisci* ⁶ A p. 108. *Eszterhazi* ⁷ *Sz. Király, Hagymás* A p. 108. *Sz. Király, Hagymás* ⁸ A p. 108. *alioqui* ⁹ A p. 108. *deductorum* ¹⁰ A p. 108. *Paulinorum* ¹¹ A p. 108. add. *occupavit annis abhinc octo* ¹² *in obscura valle* A p. 108. *obscuram vallem* ¹³ A p. 108. *incultam* ¹⁴ A p. 108. *caussa* ¹⁵ A p. 108. *Rede* ¹⁶ A p. 108. *septemtrionem* ¹⁷ A p. 108. *septentrione* ¹⁸ A p. 109. *Bakonienses* ¹⁹ corr. ex *eius* sec. A p. 109. ²⁰ A p. 109. *Dudar* ²¹ *Sz. Király* A p. 109. *Szentkirály* ²² A p. 109. *ditione* ²³ A p. 109. add. *Com. Fr.* ²⁴ A p. 109. *Eszterhazi* ²⁵ A p. 109. add. *Com.* ²⁶ A p. 109. *Zichi* ²⁷ A p. 109. *provinciolarum*

confine praedium *Dolosd*, a meridie praedium *Repcze*, utrumque¹ *Zichianum*,² in occidentem est *Csatka*, et in septentrionem³ praedia *Tészér*, et *Aka*, quamvis *Aka* iam insideri⁴ [p. 74.] occiperit,⁵ *Fiáthii*⁶ loci possessoris indulgentia. Locus vici parem obtinet declivitatem, inter salebrosas silvas, quas incolae exstirpare habent necesse; alioqui agricolationis modus non est. Sunt autem partim catholici, partim Lutherani.

27.) *Csernye* priori vicinus, et natione, colonorum copia, sorteque vivendi suppar. *Slavi* enim sunt, quamvis omnes Lutherani, occuparuntque hunc locum iam a saeculis duobus desolatum, ideoque silvis obsitum anno MDCCXXIV., in cuius exstirpatione adhuc laborant, positione pagi depressa, in obscura valle, prope rivulum, qui *Albam* properat, *Galyam*.⁷ Sed et eiusdem *C*.⁸ *Zichy*⁹ possessio est, misera¹⁰ conditione, solo sabuloso, et magna cum industria fertili. Vicini autem sunt ei ab oriente praedia *Gyön*, et *Pázmánd*,¹¹ *Inota* a meridie, eiusdem omnia ditionis, et ab occidente *Szápár*,¹² eiusdem nominis domini, nec non *Dolosd* ab aquilone.

Csernye.

28.) *Dudár* cedit *Cseténio*¹³ in occidentem quadrante milliari interstitio, pari declivitate, et terreno, religioneque reformata, ditione variorum, partim¹⁴ *Terstyánszkiorum*,¹⁵ ¹⁶ *Vigyázoiorum*,¹⁷ partim vero *Vörössiorum*.¹⁸ Sunt autem ei contermini a meridie vicus *Nána*,¹⁹ ab occidente *Esztergál*,²⁰ et *Oszlop* a septentrione.²¹ [p. 75.]

Dudár.

29.) *Nána* eorundem dominorum nova colonia reformata, non plane nullis catholicis intermistis, qui anno MDCCXXX. locum ab annis plusquam quadraginta desolatum inter lucos, atque silvas faginae materiae occupaverunt, profeceruntque ardua industria, aedicularum quamplurium²² positione, agris viscidis, et paucis, terreno ab oriente aestivo terminis *Csetény*, et hiberno²³ praedio *Jást*, pago autem *Tés*, et *Pere* praedio a meridie, ab occidente praedio *Veim*, et a septentrione²⁴ finibus *Dudár*²⁵ circumvento.

Nána.

30.) *Oszlop* exilis pagellus novae coloniae *Germanicae*, cum *Slava* mixtae, catholicae religionis, ditionis *Csesznekiensis*, inter silvas loco erecto,²⁶ inter *Csesznek*, *Sz. Király*,²⁷ *Hagymás*, *Koromla*, *Csetény*,²⁸ et *Dudar*, quorum hoc postremum iacet ad orientem drammatibus interstitio, illud paullo longius ad orientem aestivum. Ad septentrionem²⁹ *Hagymás*, et *Koromla*, et reliqua in meridiem, omnia prope. Solum ubique collinum, montosum, atque silvestre, modicae item agricolationis, foeniseii pene³⁰ nullius, tametsi vitem etiam posuerint, fructu tamen nimis exili, et exiguo. Paret comiti *Eszterházi*.³¹

Oszlop.

31.) *Sz. Király*³² eiusdem domini *Csesznekiensis* pagus *Hungaricus*, reformatae religionis libero permissus exercitio, abest³³ a priori semihoriorio³⁴ in meridiem, loco collino, exstirpato inter silvas, sub arce *Csesznek* dram[p. 76.]mate remotus in septentrionem.³⁵ In occasum vicinum ei est praedium *Keresztur*, quo a pago *Varsány*³⁶ dirimitur, et in meridiem pagus *Sz. László*³⁷ uno milliari monte intermisso. Sunt ei et vineae³⁸ fructus exilis.

Sz. Király.

¹ A p. 109. add. *C. Io.* ² A p. 109. *Zichi* ³ A p. 109. *septentrionem* ⁴ *iam insideri* A p. 109. *insideri iam*
⁵ A p. 109. *occeperit* ⁶ A p. 109. *Fiatii* ⁷ corr. ex *Galyám* sec. A p. 109. ⁸ A p. 109. add. *Ioannis* ⁹ A p. 109. *Zichi* ¹⁰ A p. 109. add. *et incipiente* ¹¹ A p. 110. *Paczmánd* ¹² A p. 110. *Szapár* ¹³ A p. 110. *Csetenio*
¹⁴ A p. 110. add. *Stephani* ¹⁵ A p. 110. *Terstyanszky* ¹⁶ A p. 110. add. *partim Matthiae* ¹⁷ A p. 110. *Vegyázó* ¹⁸ A p. 110. *Veresiorum* ¹⁹ A p. 110. add. *Veim* ²⁰ A p. 110. *Esztergál* ²¹ A p. 110. *septentrione* (!)
²² A p. 110. *complurium* ²³ corr. ex *hyberno* ²⁴ A p. 110. *septentrione* ²⁵ A p. 110. *Dudar* ²⁶ corr. ex *errecto*
²⁷ *Sz. Király* A p. 110. *Szentkirály* ²⁸ A p. 110. *Cseteny* ²⁹ A p. 110. *septentrionem* ³⁰ A p. 110. *paene*
³¹ *comiti Eszterházi* A p. 110. *C. Fran. Eszterhazi* ³² *Sz. Király* A p. 110. *Sz. Király* ³³ A p. 110. *ab est*
³⁴ corr. ex *semi horio* ³⁵ A p. 110. *septentrionem* ³⁶ A p. 110. *Varsány* ³⁷ *Sz. László* A p. 110. *Sz. László*
³⁸ A p. 110. add. *novi cultus*

Tés:

32.) *Tés* exilis pagus praepositi *Alba-Regalensis*¹ in summo montis cacumine, ex ea parte, qua mons *Börhegy*, in silvas *Bakonyenses*² dispergitur, milliariis intervallo supra oppidum *Palota* in septentrionem.³ Amplissimus illinc prospectus *Iaurinum* usque, et reliquas oras est; sed agricolatio nulla, duri agri, pascua aspera, foenisecia difficilia. Proinde pauci consederunt agricolae.⁴ Iidem in defectu⁵ modi vivendi lignationis distractione misere apud *Albenses* quaerunt sustentare salutem.⁶ Nam quod *Alba* milliariis tribus remota est, difficili, et montoso itinere plus in plaustris, et iumentis destruunt, quam quod expensas rependat, et fatigia. Singula plaustra grossis vix septenis semper redimuntur. In summa: miser est pagus, ut mirum sit, velle illic quemquam durare. Alioqui adhaerent confessioni Augustanae, uno instruendi magistro.⁷ Quod reliquum est, ab oriente est ei praedium *Csösz*,⁸ a meridie *Palota*, et praedium *Bala*, *Pere* ab occidente, et a septentrione⁹ *Nána*,¹⁰ et *Jást*, quorum ultimum possidet *C.*¹¹ *Zichy*.¹² ¹³ In praedio *Jást* occurrit fons aquae salubris, [p. 77.] nitidae, gelidaeque, et si caput abluatur, dolores, ut aiunt, averruncantis, uberrima autem scatebra, in puro saxo, orificio haud amplo aperitur, sed in tantam descendit profunditatem, ut fundo carere credatur ab accolis. Caeteroqui *Lampert vize* nominatur. Multum auget rivum *Gallya*,¹⁴ dum supra paullulum ortus, penes eum defluit, et vicino alveolo putei latera stringit. Ipsius¹⁵ autem *Tés* pagi mons, hiat antro, sicco quidem, sed praecipiti, et intime deorsum cavo, incognitae profunditatis. Accolae adfirmabant,¹⁶ anatem demissam rursus, ubi *Tikiri* lacunas ostendimus, exstitisse. Olim autem latronum fuisse, quum praecipitationis in cavernam arcesserentur,¹⁷ supplicium. Nomen antro est, *Ördögh Lyukja*.¹⁸

Fons hic prope
salutaris:

Bakony-bél.

33.) *Bakonbél* restauratio est claustrum olim *P.P. Benedictinorum* antiquissimi, in ipsis silvae *Bakoniae*¹⁹ visceribus, a quibus et nomen accepit *Hungaricum*. Ore enim *Hungarorum bél* viscera significat. Nam uti eadem silva latus unum ab arce *Ugod* in septentrionem,²⁰ alterum in meridiem *Veszprimium*²¹ versus montibus altissimis terminat, ita in medio plane habet vallem rivo *Gerencze*²² interfluam,²³ quam ab oriente *Advás-kő*,²⁴ a meridie *Kertes-kő*,²⁵ in occidentem hibernum²⁶ *Fejér-kő*,²⁷ et *Hegyeskő*, a septentrione²⁸ *Gát-hegy*, iuga singulari peculiariter inter se distincta, circumsepiunt. Est autem versus *Hegyes-kő*²⁹ [p. 78.] in radicibus montium ex ea parte eminentium,³⁰ petra quaedam eleganti erectione in similitudinem metae edita, silvestris tamen, et arboribus obsita (*Borostyánkő* nomen est). In eiusdem vertice posuit olim in honorem gloriose assumptae *B. M. V.* eremum, atque sacellum *B. Guntherus S. Stephani* adfinis, vixitque ibidem pie, et uti fert fama, mortuus. Interea dum *D. Gerardus* educato *S. Emerico*, de paris *Eremita* delectatione meditaretur, intravit et is has silvas, positoque alio rursus *Eremita*, in clivo quodam eiusdem vallis remotiore paullulum a priori in orientem duxit vitam per septennium, adflicto satis

¹ A p. III. *Albaregalensis* ² corr. ex *Bakonnyenses* ³ A p. III. *septentrionem* ⁴ A p. III. add. *vicenorum vix numero* ⁵ corr. ex *deffectu* ⁶ A p. III. *sortem* ⁷ A p. III. *ludimagistro* ⁸ A p. III. *Csösz* ⁹ A p. III. *septentrione* ¹⁰ A p. III. *Nana* ¹¹ C. A p. III. *Io.* ¹² A p. III. *Zichi* ¹³ A p. III. add. *prius autem Terstyanszky, Veresii, alii.* ¹⁴ A p. III. *Galya* ¹⁵ corr. ex *ipsi* sec. A p. III. *ipsi[us?]* ¹⁶ A p. III. *affirmabant* ¹⁷ malim *damarentur* ¹⁸ *Ördögh Lyukja* A p. III. *Ördög lyúkja* ¹⁹ A p. III. *Bakonyae* ²⁰ A p. III. *septentrionem* ²¹ A p. III. *Veszprimium* ²² A p. III. *Gerencza* ²³ sic! ²⁴ A p. III. *Advaskő* ²⁵ A p. III. *Kerteskö* ²⁶ corr. ex *hybernum* ²⁷ A p. III. *Fejérkö* ²⁸ A p. III. *septentrione* ²⁹ A p. II.2. *Hegyeskö* ³⁰ corr. ex *eminentium*

corpore, animo vegeto tamen, et non sine praeclara fama miraculorum. Ferunt lupum, cervum persequentem, quum ab eodem *D. Gerardo* in opem strepentis prae metu ferae, minas vidisset,¹ dicto quasi obsecundasse, substitisseque canis cicurati instar, dimisso cervo. Reliqua silentio praeterimus. Quae ubi ipse *STEPHANUS* rex divinissimus intellexit, translato *Gerardo* in dignitatem antistitis *Csanadiensis*, in locum eiusdem, paullo intimius eadem valle, propter rivum, claustrum amplius anno circiter *MXXX.* in honorem *D. Mauriti* condidit, fundatisque amplissimis opibus eorum caussa, qui *Eremo* huicce se dare vellent, templum etiam adiecit, et quoniam piscibus vivendum erat, complures piscinas ex rivo, et scatebris, circa claustrum fieri instituit. Intrarunt id *RR. P.P. Benedictini*, de quorum antiquis Abbati[p. 79.]bus circumfertur, eosdem, cum in itinere ad montem *Pannonium* ab hominibus profanis carniū esca adposita tentarentur, easdem² carnes benedictione crucis praevia in pisces transmutavisse. Ea ergo sacerdotum, et loci fama, in tantam eremus sensim pervenit³ admirationem, ut in dies maioribus beneficiis a regibus collatis ad cresceret. Traditio est monasterium *Bakonbélyense*,⁴ cum eo, quod mons refert *Pannonius*, si non maiori, saltem pari possessione bonorum certavisse. At uti res *Hungariae* crebris bellorum motibus in ruinas convertebantur, ita nec *Eremum Bakonbélyensem*⁵ montes tueri poterant, quin parem cum aliis videret sortem. Concidit autem penitus *LUDOVICI II.* cum interitu. Nam eo sublato cum *Turcae* libere passim grassarentur, fieri aliter haud potuit, quam ut claustrum, dilapsis in partes varias Abbatibus, patribusque, in potestatem redactum barbarorum, in dies maiores in ruinas prolaberetur. Et quoniam facultatibus dissipatis usum nullum praestitit, neglectum a cunctis, et dirutum,⁶ adeo silvis, et arborum sensim, paullatimque circa illud succrescentium densitate obsolevit, ut eiecto post barbaro, oraue regibus suis restituta, quum *P.P.*⁷ montis *Pannonii* id indepti, summa cura vestigarent, reperire tamen haud possent. Fungebatur tum in monte *Pannoniae*⁸ dignitate Archi-Abbatis⁹ *Martinus Rumer*, qui eiusdem vestigationi operas multas frustra impendit. Interea cum ex eius ordine *Coelestinus Göncz* pater strenu[p. 80.]us, et impiger in vestigia eiusdem incidisset, missus illuc,¹⁰ et Abbas solitudinis constitutus annis circiter *MDCLXXXV. VI. VII.* sensim vallem repurgare, eradicatisque silvis ruinas claustrum in apricum producere, multisque reiectis, quae latebant anno postea *MDCCI.* domicilium etiam mansioni commodum exstruere constituit. Eo exstructo mansit inter easdem silvas, uno alterove famulo, et servo stipatus, satis ardue. Sed ubi in eius locum successit alter, *Franciscus* nempe *Vidlicius*, is pari cura locum occupans cultui prioris addidit plura, exstructaque aede sacra, et domiciliis unius, alteriusve Patris Socii mansioni opportunis,¹¹ agrestesque¹² pro servitio rei familiaris induxit, assignatis eisdem ante templum aedificandi, et exstirpandi opportunitatibus. *Slavi* sunt, pauci tamen, iidemque soli arabilis spatium, nisi plura exstirpent, destituti, adeo, ut pane saepe careant, neque vivere possent, nisi ligneorum instrumentorum fabricatione misera sustentarentur. Interea vero, dum *i s t a* excoluerat¹³ Abbas, locum incultum morte anno *MDCCXXX.* praeventus aliis reliquit¹⁴ excolenda.

¹ sic! ² corr. ex eosdem sec. *A p. 112.* ³ *sensim pervenit* *A p. 112. pervenit sensim* ⁴ *A p. 112. Bakonybéliense*
⁵ *A p. 112. Bakonybéliensem* ⁶ corr. ex *dirrutum* ⁷ *P.P. A p. 113. patres* ⁸ *A p. 113. Pannonio* ⁹ *A p. 113. archiabbatis* ¹⁰ *A p. 113. illo* ¹¹ *A p. 113. opportuno* ¹² *A p. 133. add. annos ante aliquot* ¹³ *hic A p. 113. legi non potest* ¹⁴ *A p. 113. add. plura*

Koppán.

34.) *Koppán*¹ nova *Germanorum*, partim ex *Mosoniensi* agro, partim ex *Moguntiae* provinciola huc deductorum colonia, ditionis Abbatiae *Cisterciensium*² *Szircziensis*,³ religionis catholicae, cuius et templum in medio pagi ex ruinis auxilio domini reparatum. Vicus ipse insistit loco [p. 81.] erecto, et hilari solo utique fertili, sed angusto, cum ab oriente finibus terreni *Teszáriensis*,⁴ *Ugodiensis* a meridie, et occasu, a septentrione⁵ vero *Csóotensis*⁶ arctissime circumdetur. Itaque neque multi sunt, et qui consederunt, indulgentia domini sustentantur, alioqui haud mansuri. In fine pagi versus silvas, loco depresso, emanat rivulus, venis crebris, ibidemque crepidinibus cohibitus, facit piscinas, sed dum ad *Gerenczam* defluit, oculis subductus terram subit, nullo ulterius relicto aquarum vestigio. Par et *Gerenczae* ratio est. Infra pagum enim et is occulta quadam caverna subducitur, neque implet alveum, qui penes pagum depressus est, nisi tempestate pluvia, quando exundat, et post exundationem rursus alveum eundem relinquit aridum, aquis propriis ea, quam diximus, caverna vicissim subtractis, quae nescio ubi, an apud *Takácsum*⁷ emergentes cum rivulo ex *Bödöge*⁸ atque *Ugod* defluente⁹ coniungantur. Infra *Copán*,¹⁰ et alveum hunc aridum acclivis est, qua in montes et silvas *Bakonias*¹¹ itur, terrae positio. In qua *Gallos Papa* profugos *Hungari* anno MDC. numero plus quam DC. prostrarunt. Is locus hodiernum¹² vocatur *Franczia Vágássa*,¹³ *Istvánffius*¹⁴ vero dicit, celeberrimum olim Carthusianorum templum a LUDOVICO I. hic¹⁵ aedificatum,^{a)} cuius tamen ne vestigia quidem restant amplius.

Bödöge.

35.) *Bödöge* pagus exilis *Hungaricus*, inter *Pápam*,¹⁶ et arcem *Ugod*, loco aperto in radicibus silvae *Bakony*. Terminatur terrenum eius versus *Ugod* intercedente praediolo *Pusztá* [p. 82.] *Bödöge* ad orientem, versus meridiem autem praediis *Usal*, et *Kiss Tevely*,¹⁷ posteriore *Stánkovánszkiano*,¹⁸ in occidentem pago *Nagy Tevel*, *Gyimoth* vero in septentrionem,¹⁹ quae omnia tam prope circumveniunt, ut mireris unam eo stare posse coloniam. Sed uti iam alibi demonstravimus, locos nonnullos, quos pro curia milites olim a regibus impetraverant, ita esse propagatione multiplicatos, ut quod olim tenebat unus, unusque colebat, habitaculo uno erecto,²⁰ id postea in propagatos divisum plures, compluribus familiolis insideretur. Ita *Bödöge* etiam primus, qui indeptus erat sub VLADISLAO rege, erat unus *Börseny Kakas* eoque post filiorum filiarumque propagatione in successoribus multiplicato, enati sunt loci possessores plures, nobiles omnes, haudque virtutis nobilitaris degeneres. Eorum praecipuus est²¹ *Sztánkovánszki*,²² reliqui sunt *Oroszii*, *Gyarmatii*, *Vecseii*, *Börsönii*, *Lampertii*,²³ *Szalaii*, *Antosii*, quorum caussa iura etiam legitimae successionis nova CAROLI VI. repetitione, et stabilitone innotuerunt. Qui vicum

a) Libro XXXII. fol. 487.ⁱ

¹ A p. 113. *Kopan* ² A p. 113. *Cisterciensium* ³ A p. 113. *Szircziensis* ⁴ A p. 113. *Teszariensis* ⁵ A p. 113. *septentrione* ⁶ A p. 113. *Csootensis* ⁷ A p. 114. *Takacsus* ⁸ A p. 114. *Bodoge* ⁹ corr. ex *deffluente* ¹⁰ A p. 114. *Copan* ¹¹ A p. 114. *Bakonyas* ¹² corr. ex *hodiernum* sec. A p. 114. ¹³ A p. 114. *Vágása* ¹⁴ A p. 114. *Istvanffius* ¹⁵ add. a nobis ¹⁶ A p. 113. *Papam* ¹⁷ *Kiss Tevely* A p. 113. *Kis-Tevel* ¹⁸ A p. 113. *Sztankovanskiano* ¹⁹ A p. 114. *septentrionem* ²⁰ corr. ex *errecto* ²¹ A p. 114. add. *Andreas* ²² A p. 114. *Sztankovansky* ²³ A p. 114. *Lamperii*

ⁱ *Haec nota a nobis creata, cum locus operis Istvánffii, ubi de templo illo scribit ("Libro XXXII. fol. 487."), in textu post verbum „aedificatum” positus erat, quod tamen est ab usu Belii prorsus alienum. Ceteroquin vide ISTVÁNFFY 1685. p. 487.*

inhabitant, sunt partim addicti Augustanae, partim Helveticae confessioni, priorum libero,¹ quam profitentur religionis exercitio.² Solum loci mixtum ex aperto silvestre est, crebrisque aquarum scaturiginibus irriguum, ideoque sabulosum. Pagus olim stetit loco, quem *Pusztá Bődöge* nominavimus, quem tunc nominabant *Egyházás Bö[p. 83.]döge*,³ quo tamen post desolato successores mansionem transtulerunt in locum hunc olim vilis tantum inessum.

36.) *Nagy Tevely*⁴ priori, uti dictum est, vicinus; ab occidente adfinis⁵ ei est *Tapolczafő*,⁶ in septentrionem⁷ *Adász-Tevely*,⁸ et in orientem deserta *Usal*, *Ardai*, et *Jakó*. Olim quasi maius *Tevel* vocabatur, in comparatione cum *Kis-Tevel*, quod supra innuimus; sed utroque post in ruinas, et vastitates prolapsa minus manet adhuc incultum, maius vero ante annos aliquot⁹ occupavit colonia *Germanica*, nationis variae, ex *Germania* adductae, religionis catholicae, quae locum temporis diuturnitate silvis obsitum, et obscurum, proprio sumptu, et expensa, industriaque plane singulari adeo exstirpaverunt, ut iam plures et horum sint, quam qui ex eiusdem terreni amplitudine, et agricultura¹⁰ vivere possint. Plurimi eorum vivendi modum quaerunt in trituratione messiumque, et vindemiarum, aliarumque rerum familiarium operis, atque diurna mercede. Quibus autem ex agro animus sustentari est, eruunt in dies densas, et inutiles arbores, soli qualitate, ubi fieri licuerit, agricolationi adplicata. Dominatur eis partem maximam Abbatia *Cisterciensium*¹¹ *Szirczensis*, cuius beneficio¹² templum eis exstructum est, et sacrorum adiecta ministratio, habet tamen, quod¹³ possideat,¹⁴ familia *Bozai*, et *Lámpert*.¹⁵

Nagy Tevely.

37.) *Adász Tevely*¹⁶ diversus pagus a priori remotusque ad iactum tormenti ab eodem in occidentem in eodem tractu, apertiori tamen, [p. 84.] et campestri solo, quamvis haud ampliori territorio. Nam praeterquam, quod eidem *Nagy Tevel* proxime vicinus est, etiam *Tapolcza fő*¹⁷ pagus a meridie, et in occidentem praedia *Mezeő szög*,¹⁸ *Simaháza*, *Debrisch*, *Libért*, et *Sávoly*, nec non *Gyimót*¹⁹ in septentrionem,²⁰ et denique in orientem *Bödöge*, pagi tantum drammatibus ad instar, et ex parte quadrante milliaris sunt contermini. At vero nihilominus complures eum inhabitant, incolae, nobiles omnes, et uti iam in *Bödöge* diximus, heic etiam ex una gente, quae olim pagum impetraverat, propagati. Eorum praecipui nominantur: *Péterii*,²¹ *Tóthii*,²² *Bereczkii*,²³ *Kapocsi*,²⁴ *Oroszi*,²⁵ *Gancs*,²⁶ *Balasa*,²⁷ *Meréti*,²⁸ *Gyimoti*,²⁹ *Bozzai*,³⁰ *Gencs*,³¹ qui omnes loci eiusdem incolae sortem vitae nobilioris agresti vivendi modo tuentur, uti poterunt. Sed et *Kenesseianis*,³² *Vigyázonibusque*³³ non nihil³⁴ est, quod in eorum³⁵ partem³⁶ trahi possit. Alioqui locus est planus, et hilaris, neque feracitatem denegat, nisi angustiis territorii coarctaretur.

Adász Tevel.

¹ A p. 114. add. cum ² quam profitentur religionis exercitio A p. 114. religionis, quam profitentur, exercitio
³ Egyházás Bődöge A p. 114. Egyházás Bődöge ⁴ Nagy Tevely A p. 114. Nagy-Tevel ⁵ A p. 114. affinis
⁶ A p. 114. Tapolczafő ⁷ A p. 114. septentrionem ⁸ A p. 114. Adász-Tevel ⁹ A p. 114. tredecim ¹⁰ corr. ex agriculturae
¹¹ A p. 115. Cisterciensium ¹² A p. 115. add. et ¹³ A p. 115. add. in partes suas ¹⁴ A p. 115. trahat
¹⁵ A p. 115. Lámpert ¹⁶ Adász Tevely A p. 115. Adász-Tevel ¹⁷ Tapolcza fő A p. 115. Tapolczafő
¹⁸ Mezeő szög A p. 115. Mezőszög ¹⁹ A p. 115. Gyimót ²⁰ A p. 115. septentrionem ²¹ Péterii A p. 115. Franciscus Peter
²² Tóthii A p. 115. Stephanus Tót ²³ Bereczkii A p. 115. Franciscus Bereczky ²⁴ Kapocsi A p. 115. Michael Kapocsi
²⁵ ante Oroszi A p. 115. add. Stephanus ²⁶ ante Gancs A p. 115. add. Benedictus ²⁷ ante Balasa A p. 115. add. Michael
²⁸ Meréti A p. 115. Ioannes Maréty ²⁹ Gyimoti A p. 115. Michael Gyimothy ³⁰ Bozzai A p. 115. Michael Bozai
³¹ ante Gencs A p. 115. add. Ioannes ³² Kenesseianis A p. 115. Stephano Kenesei ³³ Vagyázonibusque A p. 115. Gregorioque Vegyázo
³⁴ non nihil A p. 115. nonnihil
³⁵ A p. 115. uniusque ³⁶ A p. 115. partes

Vitem non in suo, sed ponunt in solo alieno, nempe in praedio *Libert*. Religioni adhaerent reformatae, cuius caussa et liberum in templo eis permittitur exercitium.

38.) Borsos Győr

39.) Noráp. [p. 85.]

40.) Kup

41.) Kovátsi

42.) Ugod

43.) Gyimót

44.) Csót

45.) Teszéri [p. 86.]

MEMBRUM II.

*Processus Mediocris*¹

PROOEMIUM²

DE

Situ atque natura huius Processus

Occupat is partem *Comitatus* mediam ex ea parte, qua meridiei, et occidenti obiicitur, estque longus plus minus milliaria tria, latus duo, inter rivos *Bitva*, et *Torna*, quibus in solidum includitur. Atque quod a fontibus rivorum est, montibus silvae *Bakoniensis* exasperatur, planius est, quod cum iisdem, et inter ipsos descendit, tametsi rursus ex planitie *Processus* ferme media, mons, quem descripsimus, *Somljo*,³ pari cum prioribus, si non maiore altitudine adsurgat. Et quamvis montem eundem, ex omnibus partibus planities circumvenit, tamen ea etiam silvestris est, et non nisi⁴ qua pagos tenet, aperta. Solum ubique vel glarea intermistum, vel sabulone, magnas agrestium operas, expensas multas [p. 87.] exposcit. Sine fimo, ternaque sulcatione profert nihil; et quod densis vicis insidetur, in arcta sese dividit territoria. Id vero est, quod incolas reddit pauperes,

¹ A p. 116. add. *Sectio I. §. I.* ² add. a nobis. ³ A p. 116. *Somljo* ⁴ non nisi A p. 116. *nonnisi*

ⁱ *Pagorum 38–45. tantum nomina in hoc ms. leguntur. cuius rei causam ex nota Matolaii in fine ms. A posita intelligas. Ita enim scribit: „B. Dominium C. Francisci Eszterhazi Papensis. Constat id ex ditionibus geminis; Papensi una, altera Ugodiensi: ad utramque spectant pagi in processu superiore octo, uti Borsosgyör, Noráp, Kup, Kovacsi, Ugod, Gyimót, Csót, Teszér, et in mediocri Nyarád, Noszlop, et Devecser: quae omnia apposuimus quidem in mappa, sed describere, ut alios comitatus locos, non potuimus, hominum nescio quid de sinceritate nostra suspantium intertrimento prohibiti.” Vide A p. 159. (Vide etiam notam nostram 10. in p. 607.) Mappa, de quo Matolaius hic mentionem facit, aequae in ms. A invenitur (vide A p. 70, sive f. 35ⁱ sec. paginationem alteram.) Animadvertendum est eodem ordine pagos illos octo Processus Superioris a Matolaiio adnumerari, sicut hic apponuntur. unde coniectare possis pagorum nomina secundum notam Matolaii in finem vicorum huius processus suffixa esse, quum Belius speraret fore, ut de eis aliquando notitias sufficientes adipisceretur.*

atque egenos. Eos etiam, quos generis distinxit nobilitas, paupertas assimilavit agrestibus. Itaque tenuiter vivitur, aedificiis, et vestibus pro necessitate tantum incolarum servantibus.

SECTIO I.¹

DE²

Arcibus, et castellis

Erant olim *Processu* hoc arces quoque. Earum praecipuam ostentabat latus montis *Somloiensis*³ aquilonare, muro solido, natura, et arte communito, opportunitate pulchra. Nam et aquis, lignisque, et frumenti modo pollebat in montis eiusdem vertice, sed et longe despiciebat in planitiem subiectam. Eius rei gratia speculam habebat in medio, altae structurae, gradibus in cochleae similitudinem erectam. Eum incingebant conclavia, et iterum murus externus, passuum plus minus trecentorum ambitu. Eo tamen nudata iam tuto⁴ desolationi sunt permissa.⁵ Altera arx fuit *Csik vár*⁶ in vicinitate *Berind*, et *Tosok*, cuius tamen vix aliqua adparent⁷ vestigia. [p. 88.]

SECTIO II.

De⁸ pagis⁹ huius Processus

1.) *Mihálháza*,¹⁰ vicus curialis, gente nobilior, quam fortuna. *Nádásdianam* enim ad prospiciam refert originem. Ex eiusdem etiam linea quadam plurimi ipsorum prodierunt. Olim exilem curiam, seu villam fuisse unius, vel alterius eius nominis, loci, atque territorii exiguitas ostendit. Inter vicos namque *Békáss*, *Vinár*, et *Szalók*, tam angusto terreno est, ut illum in orientem, reliquos duos in occidentem, vix ad tormenti iactum habeat disterrminatos. Pari dissidio est ei in orientem desertum *Téma*, et in meridiem *Petend*. In septentrionem¹¹ vero proxime a *Comitatu Castriferrei* rescinditur rivo *Marczal*, in quem *Bitva*, paullo supra *Mihálháza*¹² incidit. Praeterea solum sabulosum est, et non nisi¹³ siliginis, si stercoretur, patiens; id etiam exilem praebet conserendi modulum in occasum. In septentrionem¹⁴ sunt pratula, parva etiam, et modici foeniseii. A meridie visitur dumetum quoddam, ex eoque modica tantum lignandi¹⁵ facultas. Itaque licet vicus paucis tantum, et humilibus constet aediculis: aegre tamen ex eodem terreno potest tolerare sortem miseram, tametsi gente gloriatur tam¹⁶ celebri. Certe si unum, alterumve excipias, reliqui sunt rusticis te[p. 89.]nuiores.¹⁷ Adhaerent parte media confessioni Augustanae,

Mihálháza.

¹ *Sectio I.* alia manu; A p. 116. §. 2 ² hic §. I. del. a nobis. ³ A p. 116. *Somlyoiensis* ⁴ corr. ex *toto* sec. A p. 116. ⁵ A p. 116. add. *Agnoscunt autem dominum C. I. Keri.* ⁶ *Csik vár* A p. 116. *Csikvár* ⁷ A p. 116. *apparent* ⁸ A p. 117. add. *oppidis* ⁹ A p. 117. add. *seu vicis* ¹⁰ A p. 117. *Mihályháza* ¹¹ A p. 117. *Septemtrionem* ¹² A p. 117. *Mihályháza* ¹³ *non nisi* A p. 117. *nonnisi* ¹⁴ A p. 117. *septemtrionem* ¹⁵ *tantum lignandi* A p. 117. *lignandi tantum* ¹⁶ *gloriatur tam* A p. 117. *tam gloriatur* ¹⁷ corr. ex *tetenuiores*

tantundem Helveticae, cui et tempellum in loco est, reliquis evangelicis, et catholicis (nam et horum aliqui sunt) in vicinias excursantibus. Temporibus *Turcicis* saepius abiit in miseras solitudines, praesertim cum¹ barbarus *Vindobona*² anno MDCLXXXIII. profugerat, a *Tartaris* eversus est,³ neque insessus, nisi regno requiescente.

Szalók.

2.) *Szalók* priori sorte, aedificiis, terreno, et religione suppar. Sunt enim unus, alterve catholicus, reliquis partim Lutheranis, reformatis tamen pluribus, nam his et pastor est, incolentibus. Terrenum autem ab oriente claudit *Mihályháza*,⁴ *Petend* et *Nyárad*,⁵ a meridie⁶ *Por Szalók*,⁷ ab occidente *Külső Vath*,⁸ et a septentrione⁹ *Gergelyi*,¹⁰ et *Vinár*,¹¹ singuli ita vicini, ut iactum sclopi fines eorum haud transcendant. Caeterum rubella partim, partim sabulosa terrae qualitas siliginem tantum et heic tolerat, neque fert triticum nisi modice hinc, atque illinc. Quapropter neque seritur ab incolis. Hordeum quoque nonnisi annos ante aliquot, nonnulli coeperunt serere,¹² quod tamen haud proficit, nisi crebro imbre rigetur. Dumeta quaedam modica viculum circumveniunt, prata nulla, aut parca cogunt pauperes aliorum aere comparandi caussa excurrere. Ex ea parte, qua in orientem spectat, insinuat se eius¹³ territorio torrens quidam *Halyagos*, quem tamen non nisi¹⁴ anno pluvio silvae demittunt *Bakoniae*, [p. 90.] in eoque molam vidimus pago adfinem. Est autem pagus exilis, humilibus aediculis ex una fere familia, vico cognomine amplificatis. Nam huic etiam loco unus olim, alterve dominabatur, cuius posteris deinceps sensim adauctis, hodie vix sufficit, nisi cum angustis. Erat autem is *Petrus*, filius *Nicolai* de *Gebárth falva szalók*,¹⁵ cui SIGISMUNDUS rex *Hungariae*, consideratis fidelibus contra *Thaboritas* ad *Szokolczam* servitiis anno MCCCCXXVII. dono contulit, et per eum consanguineis ipsius, haeredibusque¹⁶ masculini generis, expressis *Pragae* litteris adiudicavit.ⁱ Quocirca et loco nomen *Gebárth-falva-szalók*¹⁷ inditum mansit. Nam antea *Gebhárd-háza*¹⁸ nominabatur. Idem non tantum¹⁹ confirmavit²⁰ VLADISLAUS, sed etiam vicum *Saár*,²² aliter *Zamard* in *Comitatu Castriferrei* pleno iure a n n o MCCCCXL. addidit, quemadmodum diploma eius, et V. Capituli *Veszprimiensis*²³ statutoriae testantur.ⁱⁱ Sed hunc vicum deinceps posteris multis diminuti, et tantum non oppressi²⁴ miseriis, casu, nescio, quo amiserunt, vixque hoc unico pago, quem adhuc tenent, potuerunt

¹ A p. 117. *quum* ² corr. ex *Vindobonae* sec. A p. 117. ³ *eversus est* A p. 117. *fugae mandatus est* (lectio incerta) ⁴ A p. 117. *Mihalyhaza* ⁵ A p. 117. *Nyárad* ⁶ A p. 117. add. *praedium* ⁷ *Por Szalók* A p. 117. *Porszalók* ⁸ *Külső Vath* A p. 117. *Kölső Vat* ⁹ A p. 117. *septemtrione* ¹⁰ A p. 117. *Görgely* ¹¹ A p. 117. *Vinár* ¹² A p. 118. *conserere* ¹³ A p. 118. *eorum* ¹⁴ *non nisi* A p. 118. *nonnisi* ¹⁵ *Gebárth falva szalók* A p. 118. *Gebarth falva szalok* ¹⁶ A p. 118. *heredibusque* ¹⁷ *Gebárth-falva-szalók* A p. 118. *Gebarthfalvaszalók* ¹⁸ *Gebhárd-háza* A p. 118. *Gebarthhaza* ¹⁹ *non tantum* A p. 118. *nontantum* ²⁰ hic vocula *non* tamquam superflua a nobis del. ²¹ A p. 118. add. *post* ²² A p. 118. *Saar* ²³ A p. 118. *Veszprimiensis* ²⁴ corr. ex *oppaessi*

ⁱ *Diploma Sigismundi, quod d. 21. Oct. 1437. (et non 1427, sicut in mss. scribitur) datum est, in archico Comitatus Veszprémiensis asservatur (vide VeML Szalóky család, U 969/I. 12.), copiam vero eius vide in MOL DF nr. 282 693. Textus eius publicatus est in HO II. nr. 174.*

ⁱⁱ *Wladislai diploma, quod Stephano filio Iohannis filii Pauli de Magasy et Petro filio Nicolai de Zalok erat indultum, d. 28. Iul. 1440. promulgatum est, ubi vero non quidem „Saar, aliter Zamard”, sed pagus Wg (Ug), qui antea, uti in diplomate legitur, „Isaac filii Andreae, filii Isaac et Nicolai de Zamard (!)” possessio fuerat, a Wladislao fidelibus suis supra memoratis donatus est. Diploma in archico Comitatus Veszprémiensis asservatur (vide VeML Szalóky család, U 969/T 13.), copiam vero eius vide in MOL DF nr. 282 692. Textus eius publicatus est in HO II. nr. 184. pp. 288–290. De litteris statutoriis nil indagare potuimus.*

conservari. Nam cum alias, tum imprimis¹ anno MDCLXXXIII. grassantibus *Tartaris*, atque *Turcis* adeo sunt lacessiti, ut deleto penitus vico, et direptis² facultatibus,³ circiter LXX feminas⁴ uxores, et liberos in detestandam *Turcarum* captivitatem abactos per[p. 91.]petuo deperdiderunt. Nunc qui restant vivunt Dei, et regis clementia fortuna gente indigna, a virtute tamen maiorum haud usque huc degeneres.

3.) *Vinár* distat a priori quadrante horae in septentrionem;⁵ paullo propius ex eadem parte *Szergény* pagus *Comitatus Castriferrei*, qui fluvio *Marczal* dirimitur. Tantundem vicina praediola sunt in orientem: *Csobotháza*, atque *Csögö*, neque longius est *Gergeli*⁶ in occidentem. Olim vinariorum erat haeredium, quibus tamen iam saeculo circiter decimo, et tertio deficientibus ipse vicus etiam in solitudinem post abiit, paruitque tum⁷ aliis, tum inprimis⁸ *Kisfaludiana* genti, et quia eidem *Stephanus Nagy* vir florens, et elegantis possessionis, affinitate⁹ accessit, pari iure praedium hocce obtinens, nova colonia *Hungarica* non multos ante annos,¹⁰ insideri eum permisit. Catholicae sunt religionis, vix uno, alteroque Lutherano, et reformato admistis.¹¹ Locus est exilis inter silvas, quas etiam exstirpare debent pauperculi, dum facere velint sementem. Modica ergo eis agricolatio, foenisecium nullum, nisi cum fluvius alveo suo redditus marginem foenisecri permiserit.

Vinár.

4.) *Gergöli*¹² vicus priore paullulum melior, et curialis, ex familiola *Szalókiensi* partem maximam coortus, cui tamen accesserunt postea plures, praesertim postquam *Tartarica* vastatione [p. 92.] evuluit. Nam et hic solo aequatus erat. *Hungari* sunt omnes Lutherani, libero cum religionis exercitio, non plane nullis reformatis intermistis. Sed tametsi nobiles sunt, viliori tamen, quam pro gente sua, sunt fortuna et hi, terrenoque sabuloso, pratis nullis, nisi tempestate sicca. Non nihil¹³ in silvis colligunt pauperculi. Caeterum uti a *Vinár* in occidentem, ita in orientem a *Külsö Vath*¹⁴ dirimitur, habetque in meridiem vicina deserta: *Egyedföld*, et *Por-szalók*, contra in septentrionem¹⁵ proxime ei adfluit rivus *Marczal Comitatus Castriferrei* conterminus.

Gergölyi.

5.) *Külsö Vath*¹⁷ aliter *Nagy Vath* discernitur suo nomine ab alio *Vath*, quod ex altera parte *Marczali* in provinciam *Castriferrei* refertur, nominaturque *Belső Vath*.¹⁸ Uterque vicus erat olim *Petri Káldi* haeredium, cuius haeredes hucusque utriusque vico dominantur, distinguunturque¹⁹ in diversas familias quinque: *Armbusterianam*,²⁰ *Zsibrikianam*,²¹ *Perneszianam*, et *Baloghianam*, *Horvathianamque*.²² Distat autem *Külsö Vath* a *Gergöli*²³ priori semihorio²⁴ in occidentem, habetque in meridiem, et occidentem conterminos *Band*, et *Szalók*,²⁵ quae deserta iisdem tenentur possessoribus. Terrenum vero *Külsö Vath*²⁶ est partim sabulosa,²⁷ partim tellus pulla, tenax tamen, et maxime siliginis, tametsi et aliorum seminum ferax, cuius tamen foenisechia haud parum rivus *Marczaly*,²⁸ proxime pagum alluens, a septentrione²⁹ vitiat, et submergit. [p. 93.] Alioquin³⁰ agrestes

Külsö Vath.¹⁶

¹ imprimis A p. 118. in primis ² corr. ex dirreptis ³ A p. 118. facultatulis ⁴ corr. ex faeminas ⁵ A p. 118. septentrionem ⁶ A p. 118. Görgely ⁷ A p. 119. cum ⁸ A p. 119. in primis ⁹ A p. 119. adfinitate ¹⁰ non multos ante annos A p. 119. annos circiter ante duodecim ¹¹ A p. 119. add. quibus tamen omnibus licenciatus, sacrorum caussa, praefectus est ¹² A p. 119. Görgöly ¹³ Non nihil A p. 119. nonnihil ¹⁴ Külsö Vath A p. 119. Kölsövát ¹⁵ A p. 119. septemtrionem ¹⁶ corr. ex Belső Vath, de quo vide notam sequentem ¹⁷ corr. ex Belső Vath sec. A p. 119., ubi Kölsö Vath ¹⁸ Belső Vath A p. 119. Belső-Vath ¹⁹ corr. ex distinguuntur ²⁰ A p. 119. Armbusterianam ²¹ A p. 119. Zibrikianam ²² A p. 119. Horvathianamque ²³ A p. 120. Görgöly ²⁴ corr. ex semi horio ²⁵ A p. 120. Szalok ²⁶ Külsö Vath A p. 120. Kölsö Vath ²⁷ A p. 120. sabulo ²⁸ A p. 120. Marczal ²⁹ A p. 120. septemtrione ³⁰ A p. 120. alioqui

ipsi, seu coloni religionis sunt mixtae: plures tamen Augustanae confessioni addicti, cuius etiam exercitio pollent libero. Quandoquidem iam ante *Turcicas* grassationes omnes eiusdem fuerint religionis. At nihilominus catholici templum etiam, olim cum pago desertum, sacris suis resuscitavere.¹

Adorján.

6.) *Adorján* recedit a priori in meridiem aestivum semihorii itinere penes eundem² fluvium *Marczal*, qui pariter exili incinctus territorio, a septentrione³ proxime adtingitur desertis *Band*, et *Egyed-földi*, paullo tamen longius in orientem sunt termini *Szalókienses*:⁴ in meridiem vero vix sclopi manuarii iactu remotum habet *Egeralla*. Duae erant olim familiae, *Csomasziana* altera, altera *Szakályiana*,⁵ quarum primores locum nomine *Adorjánbáza*, armis meruerunt, impetraruntque. Neque deerant postea, qui vestigiis maiorum insistentes praeclaram saepe operam bellis publicis, praesertim vero *Turcicis* praestiterunt, sed vero post subversa fortuna regni, ipsi saepe sedibus pulsi et iterum restituti, quum armis nequirent, stiva coacti sunt vitae quaeritare rationes. Quare etiam adaucti in plures iam lineas divisi sunt, quam qui possint terreni exilis angustiis nobilitatem tueri. Est equidem eis silva, sunt et aquae, sed humus hinc glareosa, illinc pulla,⁶ alibi sabulosa pauculum, non nihil⁷ fert siliginis, triticique, et aliorum seminum, qui tamen vix sufficiunt toti pago. [p. 94.]

Egeralla.

7.) *Egeralla*⁸ priori, uti dictum est, ad iactum sclopi vicinus in meridiem, ideoque pari, si non minori territorio. Nam quadrante horae vix dissidet a vico *Csöglye* in septentrionem.⁹ Et quamvis in orientem paullo longius videtur extendi ad *Szalók*¹⁰ usque, et *Dobron*, magna tamen terrae illic angustia est, et non nisi¹¹ alae instar arcissime porrigitur. Caeterum nec terrae qualitas melior est, quam in priori: nam, uti memoravimus, vicina. Et quemadmodum in *Adorján*, ita heic etiam duae olim familiae nidulabantur, *Boncziana*, et *Egerallyiana*, utraque armis praeclara, quibus successerunt plures iure paterno, et materno propagati; ex quibus prioribus *Bonczianis* adhuc nomen tenentibus, *Egerallyiana*, *Ferencziana*, iam adpellatur. Utriusque nobilitatem testantur Litterae Regiae, et episcopales *Paulli Abstemii* episcopi *Transilvaniae* et administratoris ecclesiae *Nitriensis*, quibus anno MDLXIX. documentum donationis, et possessionis praebetur.¹

Csöglye.

8.) *Csöglye* priori vicinus, familiis *Piriti*, *Biro*, *Buzás*,¹² *Barcza*, *Gyarmathi*,¹³ *Ferenczi*,¹⁴ *Ambrus*, *Farkas*, *Peterffy*,¹⁵ *Dömjén*, *Gancs*, *Veres*, *Antos*, *Ersek*, *Bende*, *Nagy*, et *Szabó*, nobilis, confessionis Helveticae, quibus et liberum exercitium, pastor, et templum, pulchre, lateri occidentali, adstructum est: in eoque communiter cum vicinis *Adorjánensibus*, *Egerallyensibus*, *Piriti*[p. 95.]*ensibusque*¹⁶ cultum divinum exercent. Nam priores domi pastoribus¹⁷ destituti, ludimagistris iuvantur; alioquin¹⁸ quoties tempus permittit, singuli

¹ A p. 120. *resuscitare non pridem occooperunt* ² A p. 120. *eumdem* ³ A p. 120. *septemtrione* ⁴ A p. 120. *Szalokienses* ⁵ A p. 120. *Szakalyiana* ⁶ A p. 120. *add. et iterum* ⁷ *non nihil* A p. 120. *nonnihil* ⁸ A p. 121. *Egerallya* ⁹ A p. 121. *septemtrionem* ¹⁰ A p. 121. *Szalok* ¹¹ *non nisi* A p. 121. *nonnisi* ¹² A p. 121. *Búzás* ¹³ A p. 121. *Gyarmathy* ¹⁴ A p. 121. *Ferenczy* ¹⁵ A p. 121. *Peterffy* ¹⁶ *corr. ex Piritiensiibusque* ¹⁷ A p. 121. *pastoratu* ¹⁸ A p. 121. *alioqui*

¹ *Hoc diploma in Libris Regiis non repertur, sed in archivis Cancellariae Hungaricae Regiae reperiuntur litterae Consilii Regii Locumtenentialis, in quibus pagos Egeralja et Jánosi anno 1563. (et non 1569.) a Ferdinando I. rege familiae Boncz esse donatos ponitur. Vide MOL A 23, Magyar Kancelláriai Levéltár, Litterae Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici 1748, nr. 447. Quod ex schedulis Illésianis didicimus. Vide MOL Illésy BO 119.*

huc¹ ad *Csögleyensia* sacra excurrentes. Est enim *Csöglye* reliquorum pagus velut praecipuus,² proxime tamen a singulis ad iactum tormenti separatus. Neque multo remotiores sunt ab eodem in orientem, et meridiem *Dobron*, et *Csősz*. Itaque hic etiam minori, quam pro coloniae, terreno, arctis pariter finibus circumscribitur. Soli qualitas hinc, illinc pulla, glareosa tamen etiam, et sabulosa, foenisecia parca; usibus tantum summe necessariis silvae. Est enim vicus tot familiis copiosus, et³ frequens, et quamvis pressus⁴ angustiis, tamen omni cura, studio, et industria adnititur conservare honorem, et famam partae nobilitatis. Omnibus bellis erant in his viri fortes, et bellicosi, regi, regnoque utiles. Et quoniam iniquitate temporum deleto saepius pago, totaque hac regione depopulata, ipsi quoque *Csöglyenses* in fugam acti antiquissimas regum litteras intermiserunt; tantam a CAROLO VI. indepti sunt gratiam, ut is¹ *consideratis* (ut verba habent) *fidelitate, et fidelium⁵ servitiorum ipsorum meritis, quae ipsi sacrae primum praefati regni Hungariae coronae, ac divis olim Romanorum imperatoribus, et Hungariae regibus pro locorum, et temporum varietate, atque occasionum exigentia fideliter, et constanter exhibuissent, et impendissent, ipsis dictam possessionem curialem Csöglye, in cuius nimirum reali, et pacifico usu [p. 96.] ac dominio, continuaque possessione a memoria hominum antecessores suos praefuisse testimonio totius Comitatus Veszprimiensis demonstrarunt, totumque ius regium, si quod in antelata totali, et integra nobilitari eorundem possessione Csöglye habuisset,⁶ simul cum cunctis suis utilitatibus, et pertinentiis quovis nominis vocabulo vocitatis sub suis veris metis, ac antiquis limitibus novae donationis titulo anno MDCCXXII. die XXVII. septembris dederit, donaverit, et contulerit.* Alioquin⁷ sunt eis adhuc litterae in fragmentis partim MATTHIAE CORVINI anno MCCCCLXIV;ⁱⁱ partim V. Capituli *Veszprimiensis*⁸ BARTHOLOMAEO antistite anno MCCXXVII.ⁱⁱⁱ et conventus de *Csorna* anno MCCCCLXX. exhibitae,^{iv} quibus non tantum vera eorum possessio, et nobilitas adseritur, sed etiam patescit clare, quemadmodum *Csögleyenses* a praecipuis suorum primoribus *Bende, Barcza*, atque *Pethe* de eadem *Csöglye* prodierint.

¹ corr. ex hoc sec. A p. 121. ² praecipuus A p. 121. praecipuus ³ et A p. 122. atque ⁴ corr. ex praessus ⁵ corr. ex fideliorum sec. A p. 122. et LIBRI REGII nr. 34.34. p. 79. ⁶ add. a nobis sec. LIBRI REGII nr. 34.34. p. 80. ⁷ A p. 122. alioqui ⁸ A p. 122. Veszprimiensis

ⁱ Quae hic sequuntur, ex diplomate Caroli VI. d. 27. Sept. 1722. pro nobilibus possessoribus curialis possessionis *Csöglye* emanato recitantur, e textu originali plurimis omissis commutatisque. Diplomatis copiam vide in LIBRI REGII nr. 34.34.

ⁱⁱ Fortasse de eo diplomate Belius (sive rectius Matolaius) hic mentionem fecit, quod vere a. 1464. datum est et in fragmentis superest, ac ubi „Benedictus filius Stephani de eadem Chegle” et alii ab eadem familia prognati occurrunt. Diploma asservatur in Archivo Com. Veszpr. (VeML Boronkai család: Barcza-töredék, U 981), photographiam vide in MOL DF 282 781. Aequae fieri potest, ut de fragmentis litterarum earum hic mentio sit, quae a Matthia rege aliquando inter 1463. et 1490. emanatae sunt, et ubi „Johannes filius Iacobi de Chygle” et alii reperiuntur. Diploma vide in eodem archivo et in eodem loco (VeML Boronkai család: Barcza-töredék, U 981), photographiam vero MOL DF 282 784.

ⁱⁱⁱ Hoc diploma, si quid fuerat, deperditum esse videtur.

^{iv} Hoc diploma idem esse verisimile est, ac quod a Conventu Csornensi aliquando inter 1470–1479 expeditum in fragmentis remansit. In quo documento cum inter ceteros quidam Barcza et Benedictus leguntur, de hoc diplomate in textu mentionem fieri putaverim, cum inferius Belius (Matolaius) scribit ex his documentis clare patescere *Csögleyenses* primoribus *Bende, Barcza*, atque *Pethe* prodiiisse. Vide diploma in Archivo Com. Veszpr. (VeML Boronkai család: Barcza-töredék, U 981), eius photographiam vero in MOL DF 282 783.

- Jánosi. 9.) *Jánosi* curia nobilis est inter *Csöglye*, et *Egerallya* propter *Marczal* loco laeto, ac hilari. Eam olim a *Jánosiis*¹ excultam, et postea desolatam adhuc tenent non tantum prognati *Jánosii*,² sed etiam per feminas³ *Paullus Buzás*,⁴ cui et domicilium ibidem est, et reliqui.
- Kis Pirith. 10.) *Kis Pirith* distat a *Csöglye* quadrante horae in occidentem hibernum,⁵ vicus re ipsa [p. 97.] exilis, nam aliquot modicis tantum aediculis⁶ constat, eratque nihil aliud olim, quam curia quaedam *Pirithiorum*, quorum masculis heredibus⁷ coniugiis in vicinum *Csöglye* translatis, hereditas⁸ feminina⁹ viculum nunc possidet. Est autem ei adfinis ab oriente vicus *Csöglye*,¹⁰ a meridie *Csosz*, et *Kerta*, et ab occidente *Nagy Perith*; nam versus septentrionem¹¹ dirimitur rivo *Marczal*, seu lacunis ex *Marczalo* versus *Csöglye*¹² restagnantibus. Terreno est plano, sabuloso, silvestri in meridiem, in reliquas plagas aperto, multum tamen a *Marczalo* ex aquilone aquoso, et pene¹³ nullius prati.¹⁴ Incolae sunt reformati.¹⁵
- Nagy Perith. 11.) *Nagy Perith* quasi maius *Pirith* cedit priori in occidentem, habetque ab oriente adfinem *Csöglye*, a meridie *Kerta*, atque in occasum *Kamond*. Versus *Kamond* est ei praedium quoddam *Üllő-fa*,¹⁶ eo tamen si careret, omni silva omnique destitueretur agricolatione. Nam in terreno vici proprio exigua tantum est, et parvae utilitatis rusticatio. Caeterum sunt h e i c familiae complures *Burianniana*,¹⁷ *Vecseiana*, *Gállyiana*,¹⁸ *Hajmásiana*,¹⁹ *Szigethiana*,²⁰ *Gothárdiana*,²¹ *Domaiana*,²² quarum maiores²³ possessionem viculi acceperunt.²⁴ Ipsaeque eadem familiae distinctis Litteris Palatinalibus, alii a *Nicolao de Eszthorász*,²⁵ alii a *Nicolao Pállffy*²⁶ in eadem possessione²⁷ et nobilitate sunt stabilitae.
- Kis Kamond. 12.) *Kis-Kamond* abest a priore in occidentem milliari plus quam dimidio, terminaturque ab oriente praedio *Üllő-fa*, et pago *Kerta*, inde in meridiem vicinus ei est pagus *Nagy Kamond*, quasi [p. 98.] *Kamond maius*, tametsi multo minor sit, quum is paucis tantummodo colonis non pridem²⁸ insessus sit, olim procul dubio²⁹ populosior. Alioquin³⁰ noster *Kis Kamond* in diplomatibus³¹ audit *Nagy-Kamond*, aut *Felső Kamond*.³² Inde familiola *Kamandiana*,³³ quae praeter *Erdődios*, *Kérios*,³⁴ *Vajdaios*, *Bogyaios*, *Ferencziosque* olim ope *Ladislai Hosszútóthi*³⁵ a FERDINANDO anno MDL. impetratam curiam unam usque huc tenet, in complures iam lineas amplificata.¹ Itaque partim multitudine suorum, partim soli natura, et beneficio aegre potest tueri nobilitarem auctoritatem. Maximam enim partem habet sabulo, et steriles passim arenae. Id etiam quod usui pago esset, uliginosa, aquosaque *Marczali* rivi qualitate vitiatur.

¹ A p. 123. *Janosiis* ² A p. 123. *Janosii* ³ corr. ex *faeminas* ⁴ *Paullus Buzás* A p. 123. *Paulus Buzas*
⁵ corr. ex *hybernum* ⁶ *tantum aediculis* A p. 123. *aediculis tantum* ⁷ corr. ex *haeredibus* ⁸ corr. ex
haereditas ⁹ A p. 123. *foeminina* ¹⁰ *Csöglye* A p. 123. *Csöglye* ¹¹ A p. 123. *septemtrionem* ¹² A p. 123.
Csöglye ¹³ corr. ex *poene* ¹⁴ A p. 123. add. *Alioqui* ¹⁵ A p. 123. add. *Pariter* ¹⁶ *Üllő-fa* A p. 123.
Üllőfa ¹⁷ A p. 123. *Burianiiana* ¹⁸ A p. 123. *Galliana* ¹⁹ A p. 123. *Hajmasiana* ²⁰ A p. 123. *Szigetiana*
²¹ A p. 123. *Gothardiana* ²² A p. 123. *Damaiana* ²³ corr. ex *matres sec.* A p. 123. ²⁴ A p. 123. *anquisi-*
vere (!) ²⁵ A p. 124. *Esztorasz* ²⁶ A p. 124. *Palfy* ²⁷ corr. ex *possessioem* ²⁸ *non pridem* A p. 124. *nuper*
²⁹ corr. ex *proculdubio* ³⁰ A p. 124. *alioqui* ³¹ corr. ex *diplomate*; A p. 124. *diplomatibus* ³² *Felső Kamond* A
p. 124. *Felső-Kamond* ³³ A p. 124. *Kamondiana* ³⁴ A p. 124. *Kerios* ³⁵ A p. 124. *Hosszútóthi*

¹ *De hoc diplomate, si quid fuit, nil indagare potuimus; certum vero est, in pagis pluribus, et inter eos etiam in Felsőkamond, portiones quasdam possessionarias, quas iam antea familia sua possederat, a Ferdinando rege nova donatione accepisse Ladislaum Hosszútóthy d. 28. Aug. 1548. Vide LIBRI REGII nr. 2.317.*

- 13.) *Kerta* vicus comitum *Zichy*¹ pari longitudine distat a *Kamond* in meridiem, indeque est *Iszkáz*² haud longius, remotius tamen paullo *Szörcsök*, pariter et *Börsön* in occidentem, in septentrionem³ iterum longius *Pirith*, et in orientem *Csősz*. Incolitur ab agrestibus *Hungaris*, religionis mixtae. Catholicae enim, et evangelicae religionis libere divinus cultus exercetur, reformatis ad posteriores excurrentibus.⁴ Elegans loci positio, populosior tamen et hic, quam pro terreni portione. Id etiam, quod est, in sabulum abit, egetque opera validiore.⁵ Ex ea parte, qua spectat in meridiem, rescinditur ab *Iszkáz*⁶ rivulo *Hanor*. Alioquin⁷ silvis non caret. [p. 99.]
- 14.)⁸ *Felső Iszkász*⁹ exilis colonia *Hungarica* ditionis monialium *Posoniensium D. Clarae* virginis imitatricum, religione catholica, cuius templum mater reliquorum est, et qui proximi ab eo sunt. Alioquin¹⁰ inter reliquos *Iszkáz*¹¹ pauperrimus, solo glareoso, ex una modica parte silvestri, paucis agris, pratis nullis, proximis enim pagis a septentrione,¹² et ortu,¹³ *Kerta*, *Csősz*, et *Kis Szőlős*, a meridie *Nagy Szőlős*,¹⁴ et ab occidente deserto *Tokaj*,¹⁵ quod ei cum mediocri *Iszkáz*¹⁶ intercedit. Est autem
- 15.)¹⁷ *Mediocris*, seu *Középső Iszkász*,¹⁸ distat quadrante horae a priori, estque nihil aliud, quam exigua, et curialis sessio, unius, alteriusque familiae nobilis, quam ipsi incolunt, aliquot modicis, et humilibus aediculis. Terrenum eorum est inter *Kerta*, *Tökai*, *Nagy Szőlős*,¹⁹ et *Alsó Iszkász*,²⁰ erecta²¹ positione, solo pariter glareoso, silvis nullis. Adhaerent omnes religioni catholicae.
- 16.)²² *Alsó Iszkász*²³ priori ad passus centum vicinus in occidentem, maiorque paullo, sed subiectus familiis *Martonfalvaianae*, *Ostffianae*, et *Vidosianae*. Adhaeret pariter religioni catholicae, vivendi modo agresti, terreno parco, inter pagos ab oriente *Középső Iszkász*,²⁴ a meridie *Nagy Szőlős*, et ab occasu *Tüskevár*, atque *Szörcsök*,²⁵ a septentrione *Kerta*.
- 17.)²⁶ *Karakó-Szörcsök* pagus geminus una tantum intercedente via distinctus. Et quemadmodum utriusque vicus continua aedicularum serie ab occidente procurrit in orientem, ita quod infra est viam discernentem, nominatur *Szögh-Szörcsök*, contra quod supra eandem, *Kara*[p. 100.]*kó*²⁷ *Szörcsök*,²⁸ uterque vicus tamen olim iam pro uno habitus vocabatur nunc *Szegh-Szörcsök*,²⁹ nunc *Karakó Szörcsök*,³⁰ velut³¹ ex litteris vici diplomaticis colligimus. Ita enim adpellatur in diplomate *C. Sigismundi Forgách*³² *de Gyemes*³³ *R.*³⁴ *H.*³⁵ *Palatini*, quibus is anno MDCXIX. die XXII. Iunii *Posonii* consideratis, (ut verba sonant), fidelitate et fidelibus servitiis nobilium *Petri Czopi*,³⁶ *Matthaei Huszár*, et *Valentini Beörsönny*,³⁷ quae ipsi sacrae inprimis³⁸ *R. Hung.*³⁹ *Coronae*, et deinde FERDINANDO II.,

¹ A p. 124. *Zichi* ² A p. 124. *Iszkaz* ³ A p. 124. *septemtrionem* ⁴ A p. 124. *frequentantibus* ⁵ A p. 124. add. *praestantioresque* ⁶ A p. 124. *Iszkasz* ⁷ A p. 124. *alioqui* ⁸ A p. 125. add. *Iszkáz sunt pagi tres eius nominis, omnes in meridiem priori oppositi. Eorum a)* ⁹ *Felső Iszkász* A p. 125. *Felső-Iszkász* ¹⁰ A p. 125. *alioqui* ¹¹ A p. 125. *Iszkaz* ¹² A p. 125. *septemtrione* ¹³ A p. 125. add. *vici* ¹⁴ *a meridie Nagy Szőlős* A p. 125. *Nagy Szőlős a meridie* ¹⁵ A p. 125. *Tökai* ¹⁶ A p. 125. *Iszkaz* ¹⁷ 15.) A p. 125. *b)* ¹⁸ *Középső Iszkász* A p. 125. *Középső Iszkász* ¹⁹ *Nagy Szőlős* A p. 125. *Nagyszőlős* ²⁰ *Alsó Iszkász* A p. 125. *Alsó-Iszkász* ²¹ corr. ex *errecta* ²² 16.) A p. 125. *c)* ²³ A p. 125. *Iszkaz* ²⁴ *Középső Iszkász* A p. 125. *Középső Iszkász* ²⁵ A p. 125. add. *contra* ²⁶ 17.) A p. 125. *15.*, cum tres *Iszkáz* illic sub eodem numero (14.) recensentur. ²⁷ hic erronee *Karakó* scriptum etsi in p. priore *Kara* iam annotatum, quod sic a nobis corr. ²⁸ *Karakó Szörcsök* A p. 125. *Krako-Szörcekek* ²⁹ A p. 125. *Szeg-Szörchekek* ³⁰ *Karakó Szörcsök* A p. 125. *Krako-Szörcekek* ³¹ A p. 125. *veluti* ³² *C. Sigismundi Forgách* A p. 125 *C. Sigismundi Forgach* ³³ A p. 125. *Ghyemes* ³⁴ A p. 125. *Regni* ³⁵ A p. 125. *Hungariae* ³⁶ A p. 125. *Czopy* ³⁷ A p. 125. *Beorseony* ³⁸ A p. 125. *in primis* ³⁹ *R. Hung.* A p. 126. *regni Hungariae*

eiusdemque praedecessoribus legitimis *Hungariae* regibus impendissent, motus pietate, et misericordia in *Catharinam Czopi*,¹ *Helenam Huszár*,² et *Dorotheam Börsönyi*,³ eorundem nobilium coniuges, ea propter, quod litteras antiquas iniquitate temporum deperdidissent,⁴ novo donationis titulo dedit, donavit, et contulit. Eorum ergo posteri cum in crebras lineas, et familias distincti, et amplificati essent, tenent pagum eundem numero sane frequenti, maiorique et heic, quam ut possint pro maiorum dignitate nobilitatem tueri. Sunt autem in iisdem partim catholici, partim Lutherani, utraque religione singulis ludimagistris, quibus contiguae aedes sacrae sunt, ad exercendum commissa.⁵ Terrenum et his exile clauditur ab oriente finibus *Iszkáz*, a meridie *Tüskevár*,⁶ ab occidente *Thorna*, et *Börsön*, et a septentrione⁷ *Kerta*, qui singuli vix ulterius, quam ad iactum tormenti ab invicem disterminantur. Caeteroquin⁸ ager sabu[p. 101.]losus,⁹ prata parca, silvae modicae, neque aquis abundantibus.

Kis Börsön. 18.) *Kis Börsön*¹⁰ proximus priori in occidentem, ex eadem plaga mundi, *Nagy Börsön*¹¹ deserto coarctatur, contingitque in meridiem pagum *Thorna*,¹² in septentrionem¹³ vero *Kerta*. Itaque non tantum ob *Nagy-Börsön*,¹⁴ vocatur hic *Kiss-Börsön*,¹⁵ sed etiam ob terreni, et vici exilitatem. Constat enim nonnullis tantum aediculis nobilibus, heredibusque¹⁶ familiarum olim *Nagy*, et *Gerecs*, *Börsönyi*que,¹⁷ quarum primores ab antiquis regibus agellum hunc impetrarunt. Aliqua modica silvarum eis versus *Kertam* portio est, reliqua sunt aperta, agro sabuloso, parcissimoque foenisecio. Incolae autem¹⁸ catholici,¹⁹ et²⁰ Lutherani.

Torna. 19.) *Torna* vicus priori in meridiem, ab oriente habet adfinem vicum *Tüskevár*,²¹ a meridie desertum *Csipánháza*,²² et a septentrione²³ *Krakó-Szörcsök*.²⁴ Insidet loco erecto²⁵ prope rivum sui nominis, a quo multum vitiatur agrorum modus. Nam praeterquam, quod in lutum abit, anno pluvio etiam glareae solum miscetur, fertque difficulter semina; par et pratorum infortunium foenisecia impedit saepe, et corrumpit. Alioquin silvae non desunt, sed vicus olim desertus diu stetit sine incolis, quorum maiores, qui locum impetraverunt ab VLADISLAO, fuerunt: *Demökii*. Ab iis vero FERDINANDI II. regis temporibus praesertim *Susannae Demökianae* indulgentia acquisivit²⁶ portionem *Emericus Gögös*, impetratis ab eodem FERDINANDO anno MDCXXXIII. donatoriis litteris,ⁱ quas adhuc adservat eiusdem *Gögösi* familia, quae post desolationem loci prima partem suam insecidit, *Demökianis* post ante annos aliquot succedentibus. [p. 102.]

Nagy Jenő. 20.) *Nagy Jenő*²⁷ oppidum populosum catholicum *Episcopi Iauriensis*, clauditur ab oriente *Pacsiháza* praedio, a meridie vero vico *Kis Jenő*,²⁸ ab occidente *Lovasd*, et *Baratfa* desertis provinciulae *Szaladiensis*, nec non *Torna Comitatus Veszprimiensis*,²⁹ a septentrione³⁰

¹ A p. 126. *Czopy* ² A p. 126. *Huszár* ³ A p. 126. *Beörseönyi* ⁴ A p. 126. *deperdidisset* ⁵ A p. 126. *comissa*
⁶ A p. 126. *Töskevár* ⁷ A p. 126. *septentrione* ⁸ A p. 126. *Caeteroqui* ⁹ corr. ex *sabusabulosus* ¹⁰ *Kis Börsön*
A p. 126. *Kis-Börsön* ¹¹ *Nagy Börsön* A p. 126. *Nagy-Börsön* ¹² A p. 126. *Torna* ¹³ A p. 126. *septentrionem*
¹⁴ A p. 126. *Nagy-Börsön* ¹⁵ A p. 126. *Kis-Börsön* ¹⁶ corr. ex *haeredibusque* ¹⁷ A p. 126. *Börsenyique*
¹⁸ A p. 126. add. *partim* ¹⁹ A p. 126. add. *sunt* ²⁰ A p. 126. *partim* ²¹ A p. 126. *Töskevár*
²² A p. 126. *Csipanháza* ²³ A p. 126. *septentrione* ²⁴ A p. 126. *Krakó-Szörcsök* ²⁵ corr. ex *errecto* ²⁶ corr. ex *acquisivit*
²⁷ *Nagy Jenő* A p. 127. *Nagy-Jenő* ²⁸ *Kis Jenő* A p. 127. *Kis-Jenő* ²⁹ A p. 127. *Veszprimiensis*
³⁰ A p. 127. *septentrione*

ⁱ Vide diploma Ferdinandi III. regis Hungariae d. 20. Febr. 1633. expeditum, cuius copia invenitur in LIBRI REGII nr. 9.33/a. pp. 45-46.

Krakó Szöröcsök,¹ quae omnia parvo interstitio² territorium circumveniunt. Alioquin³ solum et heic glareosum, prata nulla, ideoque ex viciniis aere foenisecia parantur. Silvae aliqua modica pars⁴ est in meridiem. Caeterum olim bellis *Turcicis* magna sive audacia, sive fortitudine increbuit. Nam quum *Turcus* hinc, et illinc dominari velle videret, vallis locum, et lorica veprea, alteque egesta humo incinxit, eoque modo vim barbari antevertere voluit, diuque eadem forte, virtuteque incursionibus eius restitit. Quocirca post oppidum a barbaris non *Nagy-Jenő*, sed *Túskevár*,⁵ quasi castrum⁶ vepreum appellabatur. Atque cum neque id sufficeret, studio *Turcis* contra eundi templum etiam vicinum PP. *Paullinorum*⁷ pari vallo, atque fossis circumduxit, ex eodemque velut ex arce in barbaros incursantes diu mascule, atque animose egit, neque succubuit ante, quam tota eiusdem ora barbarorum potentiae subiiceretur. Et quamvis post etiam nunc bello, nunc⁸ pestilentia, nunc aliis infortuniis vexabatur, mansit tamen semper intrepide, regi, atque *Domino* omni cura, diligentiaque obsecundaturum.^{9 a.)} [p. 103.]

21.) *Vásárhely*¹⁰ quasi nundinarum locus, oppidum est, nundinis ternis annuis, diebus nimirum B. MARGARITHAE, *Divi*¹¹ *Benedicti*, ac tertiis ante natales *Domini* celebrari solitis, sub monte nobili *Somljo*,¹² in meridiem conspicuum. Erat olim locus liber, merorumque libertorum sessio, quam tamen, quum BELA IV. MARGARITHAM¹³ unicam filiam suam in insula leporum, prope *Budam*, monasterio, et templo excitando deditam, paterno affectu,¹⁴ atque indulgentia prosequi vellet, et iuvare: hocce ei, et sororibus eiusdem *Vásárhelyium*¹⁵ anno MCCLIX. solenni cum diplomate contulit.¹⁶ Eiusdem regis, et patris pientissimi munificentiam roboravit filius STEPHANUS IV. sic adiecto alio diplomate anno MCCLXIV., et iterum anno MCCLXX. ELISABETHAE, filiae suae gratia. Prostat adhuc praeter ista bulla INNOCENTII II. *Pontificis*, qua collationes istae sub mina anathematis prolixè ad annum MCCLXXVI. stabiliuntur. CAROLUS vero huius nominis rex primus *Hungariae* non modo corroboravit regum antecessorum suorum donationem, sed etiam cum reliquorum vicorum, tum in primis, et oppidi huius causa, manifestis litteris anno MCCCXLII. exhibitis thesaurarios suos regios monuit, ut ne eiusdem incolas Virginum B. MARGARITHAE,¹⁷ subiectos respectu aerarii *contra ipsarum* (ut verba sonant) *privilegiatam*¹⁸ *libertatem molestare, seu aggravare nite*[p. 104.]*rentur*.¹⁹ Par etiam MATTHIAE CORVINI voluntas fuit,²⁰ quum anno MCCCCLXIII. oppidum hocce praeter reliquas possessiones earundem virginum a solutione camerae, in perpetuum voluit eximendum, idemque mox anno tertio scilicet a n n o MCCCCLXV. iteratis litteris

Vásárhely.

a.) Reliqua lege ab ante pagina 57. de Túske-vár.¹

¹ *Krakó Szöröcsök* A p. 127. *Kraószöröcsök* (!) ² A p. 127. add. *oppidi* ³ A p. 127. *alioqui* ⁴ A p. 127. *portio*
⁵ A p. 127. *Töskevár* ⁶ corr. ex *castrum* ⁷ A p. 127. *Paulinorum* ⁸ A p. 128. *nuc* (!) ⁹ *obsecundaturum*
A p. 128. *obsequundaturum*; idem add. *Sacris eius praesunt PP. Pauliniani* ¹⁰ A p. 128. *Vásárhely* ¹¹ A p.
128. *D.* ¹² A p. 128. *Somlyó* ¹³ A p. 128. *Margaritam* ¹⁴ A p. 128. *adfectu* ¹⁵ A p. 128. *Vasarhelyium*
¹⁶ *Belae IV. regis diploma* ¹⁷ A p. 128. *Margaritae* ¹⁸ corr. ex *privilegia, tam sec.* A p. 128. ¹⁹ corr. ex
niteterentur ²⁰ A p. 129. *est*

¹ *Haec nota a nobis creata; quae enim in ea sunt, in ms. in fine descriptionis vici Nagyjenő apponuntur, haud ulla nota adiecta. Cum tamen Belius nunquam in ipso textu, sed in notis sub textu positis paginas librorum manuscriptorumve a se citatorum consignare solitus esset, etiam nos ita fecimus. Quod ad „p. 57.” attinet, copista hic paginam manuscripti sui denotat; in nostra editione vide oppidum Túskevár in p. 550.*

confirmavit, adiecto mox ad annum MCCCCLXXI. diplomate alio, quo exemplo regum aliorum, et maxime, ut litterae habent, LADISLAI, incolas hos *in quibusvis caussis*, et caussarum articulis, *furtis, latrociniiis*, et id genus criminibus comitibus parochialibus, V. Comitibus, et iudicibus nobilium eliberavit. A solutione autem taxarum, seu contributionum regni immunes sunt facti anno MDX. VLADISLAI indultu.ⁱ Quae omnia repetitis fere verbis roborarunt reges, atque imperatores reliqui. RUDOLPHUS ad annum MDCII., MATTHIAS II. anno MDCVIII., FERDINANDUS II. anno MDCXXII., suffragantibus et palatinis NICOLAO ESZTERHÁZI² anno MDCXXXV., PAULO PÁLLFFI³ anno MDCLI., FRANCISCO VESSELÉNI⁴ anno MDCLVIII., quemadmodum haec non tantum litterae ipsae tantorum regum, et heroum, sed etiam publicae earum in *Comitatibus Iauriensi*, annis MDCXLIV., et MDCLX. *Comaromiensi* MDCLXII. praelectiones, et adprobationes clare testantur.ⁱⁱ Nescio autem qua temporum iniquitate accidit, ut his sensim, paullatimque desti[p. 105.]tuti⁵ privilegiis *Vásárbelyiensis*,⁶ in parem cum reliquis agrestibus, et rusticis reciderunt servitutem. Sunt enim hucusque in spe magis, quam usu tot libertatum. Neque maiori laetantur territorio, quam quod toti oppido sufficiat. Vix enim ad sclopi iactum intervallo finium, et terminorum incingitur. Nam uti ab oriente proxime vicinos habet pagos: *Bor-Szörccsek*, et *Devecser*, ita a meridie accedunt deserta *Megyés*, *Hany*, et *Lovasd*, a septentrione⁷ autem anseres quoque commutat cum *Kis-Jenő*; nec longius ex eadem parte distat mons *Somlyóiensis*.⁸ In cuius radicibus etsi modicum aliquem fructum ex vinicultura petit: caret tamen terra arabili, eiusdemque summum defectum⁹ alienis desertis pensat, quae nonnisi aere parantur pro foenore annuo. Caeterum incolae oppidi copiosi, nobilibus quoque parte haud minus, quarta miscentur, et quod viam regiam tenent, praeter reliquas angustias crebris militum commutationibus lacessuntur. Colunt tamen omnes religionem catholicam pulchre eminenti¹⁰ in medio oppidi templo, quod muri circumveniunt alti satis, et solidi, reliquiae nempe odae virginum olim ibidem habitantium, quibus post emigrantibus successerunt non mansione, sed dominio *Virgines Clarissae Posenienses*. [p. 106.]

Bor Szörccsek. 22.) *Bor-Szörccsök*¹¹ recedit a *Vásárbely*¹² in orientem quadrantis horae itinere, estque ei in meridiem confine *Devecser* aliquot minutis remotius, in orientem autem pariter unius quadrantis horae interstitio sunt ei vicina primo desertum *Dés-háza*, deinde paullo inclinatus versus septentrionem¹³ pagus *Oroszi*, exque eadem parte *Doba*, et amoenus

¹ A p. 129. add. *Erat olim Vasarhelyini claustrum etiam Paulinorum.* ² A p. 129. *Eszterhazi* ³ *Paullo Pállffi* A p. 129. *Paulo Pálffi* ⁴ A p. 129. *Veselenyi* ⁵ corr. ex *destituti* ⁶ A p. 129. *Vasarhelyiensis* ⁷ A p. 129. *septentrione* ⁸ A p. 130. *Somlyóiensis* ⁹ corr. ex *deffectum* ¹⁰ corr. ex *eminenti* ¹¹ A p. 130. *Bor-Szörccsek* ¹² A p. 130. *Vasarhely* ¹³ A p. 130. *septentrionem*

ⁱ *Diplomata hic enumerata ut sequuntur: Belae IV. anno 1259. datum: MOL DL nr. 492. (publicatum in BTOE I. pp. 66–68.; v. etiam Reg. Arp. nr. 1225.); Stephani regis iunioris anno 1264. datum: MOL DL nr. 499. (publicatum in CD IV/3. 205–206.; v. etiam Reg. Arp. nr. 1826.); Stephani V. anno 1270. datum: MOL DL nr. 695. (publ. in WENZEL 1860–1874. XII. pp. 21–22.; v. etiam Reg. Arp. nr. 1971.); Innocentii V. PP. d. 20. Maii 1276. expeditum: MOL DL nr. 942. (publ. in BTOE pp. 152–156.); Caroli I. d. 23. Iun. 1342. emanatum: MOL DL nr. 3496 (vide etiam Anjou-Oklt. XXVI. nr. 324.); Matthiae d. 14. Febr. 1463. datum: MOL DL 15809; eiusdem d. 16. Febr. 1465. expeditum: MOL DL 16459; eiusdem d. 17. Febr. 1471. emanatum: MOL DL 1015. Diploma Wladislai a. 1510. datum non invenitur.*

ⁱⁱ *Diplomata aliaque documenta quae hic enumerantur reperire non potuimus.*

collis, seu mons vinifer *Somljó*.¹ Itaque hi etiam arctissime territorio inclusi gaudent silvis, agris, pratisque, et aquis meliusculis, viniculturaque, sed haud tanta singulorum possessione, ut ex ea vivere possint. Itaque pro aere mutuam agris in vicinia. *Dés háza*² autem ipsorum est. Sed vineam etiam colunt in terreno *Kériano*³ pro decimis. Scilicet unus olim primorum eorum armis locum hunc adeptus, curiae loco habuit, cui nomen, uti loco, *Szörcsöki* fuit. Eo extincto transiit locus vi seminis eius feminini⁴ ⁵ in familiam *Ughi*, cui⁶ nostri quoque *Bor-Szörcsökienses*⁷ genuini posterii, ius terreni, et nobilitatis suae propagationem, nuper ante annos aliquot⁸ roborari, stabiliri a CAROLO VI. impetrarunt.¹ Sunt eis autem aediculae humiles, sed honestae, loco paullulum erecto,⁹ ob montis *Somljoiensis*¹⁰ vitifera latera, quae respiciunt, amoeno. In medio eorum est tempellum vici sumptibus non ita pridem exstructum,¹¹ religionis catholicae cui omnes addicti sunt. Sed pars pagi plus quam tertia subiecta est episcopo *Veszprimiensi*.¹² Ex [p. 107.] una¹³ parte palus etiam subiacet, aquis nitidis, et piscium feracibus,¹⁴ tametsi aridis tempestatibus deficient.¹⁵

23.) *Oroszi* priori vicinus in orientem, pagellus exilis, circiter octo aedicularum, inter silvas, prope paludem coenosam, ex qua *Borszörcsökiensis*¹⁶ infunditur. Sed et terrenum eis exiguum est, inter *Dobaiense*,¹⁷ quod ab occidente, et *Mérete*¹⁸ a septentrione,¹⁹ ab oriente *Tegy* desertum, a meridie *Bogdány*.²⁰ Constat autem is familiis duabus, *Vincze*, et *Fodor*, quae²¹ in diversas stirpes sunt propagatae.

Oroszi.

24.) *Doba* pagellus exiguus sub monte *Somljo*²² inter orientem, et septentrionem,²³ loco silvestri, atque exstirpato.²⁴ Religioni pars catholicae, pars adhaeret evangelicae, neutri tamen sacerdos, sed catholicis est ludimagister,²⁵ alioquin²⁶ utriusque religionis homines in *Nagy Szőlös*²⁷ excurrunt cultus christiani causa. Est autem eis *Nagy Szőlös*²⁸ quadrantis horae itinere in septentrionem;²⁹ ex eadem parte etiam cum *Vásárhelyiensibus*³⁰ terminatur.³¹ Alioquin³² ab oriente proximum eis est praedium *Meréte*, tantundem distat vicus *Oroszi*, terra undiquaque sabulosa, et pauci³³ fructus.³⁴ Imperant pago partim domus *Erdődiana*, partim vidua de *Csernel*; est etiam domus deserta nobilis in medio eiusdem vici, de qua tamen nequit investigari.

Doba.

25.) *Nagy-Szölös*³⁵ vicus populosus, et elegans sub monte *Somljo*³⁶ in septentrionem,³⁷ sed aequae ob terreni exilitatem et angustiam [p. 108.] vivendi mediis arcte circumseptus. Maior enim longe est, quam ut queat ex³⁸ finibus territorii³⁹ ducere vitam. Proxime subest monti *Somljo*,⁴⁰ in cuius latere etsi vitem ponit, decimas tamen largiri cogitur

Nagy Szőlös.

¹ A p. 130. *Somlyó* ² A p. 130. *Deshaza* ³ A p. 130. *Keriano* ⁴ corr. ex *faeminini* ⁵ A p. 130. *foemini* ⁶ A p. 130. *cuius* ⁷ A p. 130. *B. Szörscsekienses* ⁸ p. 130. *sex* ⁹ corr. ex *errecto* ¹⁰ A p. 130. *Somlyoiensis* ¹¹ A p. 130. add. *ante annos aliquot* ¹² A p. 130. *Veszprémiensi* ¹³ A p. 130. *ea* ¹⁴ A p. 130. *feferacibus* ¹⁵ corr. ex *defficient* ¹⁶ A p. 130. *Borsörscsekiensis* ¹⁷ A p. 131. *Dobainse* ¹⁸ A p. 131. *Meréte* ¹⁹ A p. 131. *septemtrione* ²⁰ A p. 131. *Bogdany* ²¹ A p. 131. add. *pariter* ²² A p. 131. *Somlyó* ²³ A p. 131. *septemtrionem* ²⁴ corr. ex *exstirpatio*; A p. 131. *exstirpatio* ²⁵ corr. ex *ludi magister* ²⁶ A p. 131. *alioqui* ²⁷ *Nagy Szőlös* A p. 131. *Nagyszölös* ²⁸ *Nagy Szőlös* A p. 131. *Nagyszölös* ²⁹ A p. 131. *septemtrionem* ³⁰ A p. 131. *Vasarhelyiensibus* ³¹ A p. 131. *terminantur* ³² A p. 131. *alioqui* ³³ A p. 131. *parvi* ³⁴ A p. 131. add. *Adsidet etiam Salamon arcto fine* ³⁵ corr. ex *Szeölös*; A p. 131. *Nagy-Szölös* ³⁶ A p. 131. *Somlyó* ³⁷ A p. 131. *septemtrionem* ³⁸ corr. ex *et*; et in ms. A erronee *et* ³⁹ A p. 131. add. *sui* ⁴⁰ A p. 131. *Somlyó*

¹ Hoc diploma circa 1726. datum esse ex ms. A constat (vide notam 8, et descriptionem ms. A in praefatione). Quod autem eruere non potuimus.

domui¹ *Zichyanae*.² Caeterum ab aestivo oriente vix quadrantis horae itinere abest ab eo vicus *Vecse*, tantundem in meridiem vicus *Doba*, in septentrionem³ autem proxime adiacent, paullo tamen remotius, quam priores, vici tres *Iszkáz*.⁴ Agricolationis modus est parcissimus, agris circumfusus, sed paucissimis, pratis nullis, silvis maioribus, sed nullius, nisi pro foco, utilitatis. Ipse vicus descendit a radice dicti montis *Somljo*, in septentrionem,⁵ estque eis religionis catholicae, et evangelicae exercitium. Etsi enim coloni plures, et potissimi adhaerent religioni Augustanae,⁶ sunt tamen et catholici cum parocho, et templo, quod annos ante aliquot Lutheranis ademptum est, in eiusque locum domus precum exaedificari permissa, in qua hodiernum⁷ sacris uno praeunte ministro *d e v o t e* operantur.

Kis Szőlős. 26.) *Kis Szőlős*⁸ quadrante milliari a priori in septentrionem⁹ vicus revera eodem minor, uti nomen eius habet, ditionis *Clarissarum Poseniensium*,¹⁰ quarum religioni quoque adhaerent, tempello *fölső Iszkáziensis*¹¹ filiali; sed nec ager maior est, quam qui loco sufficiat. Vix enim iactu sclopi manuarii amplitudine circumterminatur hinc a *Vecse* [p. 109.]¹² in meridiem, illinc ab *Iszkász*¹³ in occidentem, in septentrionem¹⁴ autem a praedio *Vith*, cuius aliquem modicam partem hi etiam pauperculi aere annuo mutuant, alias ex suo vitam haud¹⁵ sustentaturi.¹⁶

Csősz. 27.) *Csősz* earundem virginum possessio, meliuscula paullulum colonia, sed agris paene exilioribus, pratis parcis, silvisque minusculis. Nimirum pari intervallo circumstant eum pagi ab oriente *Kis Szőlős*,¹⁷ indeque praedium *Vith*, ab occidente vero *felső Iszkáz*,¹⁸ ex eadem etiam parte vicus *Kertha*, paullo tametsi dissitius distet *Dabron* in septentrionem.¹⁹ Itaque in defectu terreni sui mutuatur pro annuo aere agros *Pirithenses*. Vitem etiam colunt in *Somló*²⁰ pro decimis. Caeterum religionis²¹ omnes²² sunt catholicae, templo filiali ecclesiae *Felső Iszkáziensis*.²³

Dabron. 28.) *Dabron* pagus exilis inter silvas in ripa septentrionali torrentis *Halyagos*, religionis evangelicae, cum²⁴ templo²⁵ liberi exercitii ludimagistro²⁶ sacris operante;²⁷ alioquin²⁸ sacramentorum gratia ad *Aláson* solent excurrere. Est autem *Aláson* ad iactum tormenti in orientem hibernum,²⁹ in aestivum vero paullo dissitior est pagus *Nyárád*, ex eademque parte praedium *Antfa*, paullo tamen inclinatus versus aquilonem, et iterum ex eadem plaga praedium *Porszalók*, in occidentem vero pagus *Csöglye*, dimidio milliari, sed cuius termini proxime accedunt nostris; pari intervallo terminatur³⁰ a meridie vicus *Csúsz*, et praedium *Vith*. Ea tamen etiam, quae circumstant, meris absolvuntur silvis, paucis agris pago relictis.³¹ Itaque ex *Antfa* praedio pro annuo aere conducunt nonnulla foenisecia. Parent autem RR. PP. *Paullinis*³² *Papensibus*. [p. 110.]

¹ A p. 131. *dominio* ² A p. 131. *Zichiano* ³ A p. 131. *septentrionem* ⁴ A p. 131. *Iszkáz* ⁵ A p. 131. *septentrionem* ⁶ *adhaerent religioni augustanae* A p. 131. *augustanae adhaerent religioni* ⁷ corr. ex hodiernum sec. A p. 131. ⁸ *Kis Szőlős* A p. 132. *Kis-Szőlős* ⁹ A p. 132. *septentrionem* ¹⁰ A p. 132. *Pisoniensium* ¹¹ *fölső Iszkáziensis* A p. 132. *Felső Iszkáziensis* ¹² hic *Vecse* erronee iterum descriptum a nobis del. ¹³ A p. 132. *Iszkász* ¹⁴ A p. 132. *septentrionem* ¹⁵ *vitam haud* A p. 132. *haud vitam* ¹⁶ A p. 132. *sustenturi* ¹⁷ *Kis Szőlős* A p. 132. *Kis-Szőlős* ¹⁸ *felső Iszkáz* A p. 132. *F. Iszkáz* ¹⁹ A p. 132. *septentrionem* ²⁰ A p. 132. *Somlyo* ²¹ A p. 132. *religionem* ²² A p. 132. add. *addicti* ²³ *Felső Iszkáziensis* A p. 132. *F. Iszkáziensis* ²⁴ A p. 132. *cuius*; idem add. et ²⁵ *templo* A p. 132. *tempellum est* ²⁶ A p. 132. add. *tantum* ²⁷ A p. 132. *praeunte* ²⁸ A p. 132. *alioquin* ²⁹ corr. ex *hybernum* ³⁰ A p. 132. *determinatur* ³¹ pro *paucis agris pago relictis* A p. 132. *paucissimo agrorum arabilium ambitu pagi relicto* ³² A p. 132. *Paulinis*

29.) *Nagy Aláson* distat a priori in orientem quadrantis horae itinere, et quidem eodem silvestri, terminaturque ab oriente desertis, seu praediis *Eötves*,¹ et *Kis Aláson*, cuius caussa² *Nagy Aláson*³ dicitur.⁴ Alioqui a meridie paullo dissitior est, quam *Dabron*, *Kis alásonii*⁵ terminus versus *Vecse*. Caeterum ab occidente vicinissimum est praedium *Vith*, quod a pluribus teneri⁶ supra diximus. *Hungari* sunt omnes religionis evangelicae, cuius exercitium liberum, cum templo sumtibus eorum excitato, et concionatore. Totus pagus in partes duas scinditur: quod ad aquilonem⁷ spectat, paret *C. Nádásdio*,⁸ vindicatque sibi ex terreno partes duas, tertia ad nobiles pertinente, quorum aedificia partem pagi meridionalem occupant. Sunt autem ipsi nobiles propagati ex gente una *Barczaiana*,⁹ quae¹⁰ partem hanc olim armis, et praeclare¹¹ gestis meruit, eademque postea in filias quoque amplificata, hodie manent ex eisdem familiae quatuor: *Barczaiana*¹² principalis¹³ ex genere masculino, altera *Horváthiana*,¹⁴ quae iura nobilitatis anno MDCLXIX. sub LEOPOLDO, et MDCCXVII. sub CAROLO VI. petiit¹⁵ stabiliri, et roborari.¹ Tertia *Balásiana*, et denique *Patiana* quarta, quibus quatuor familiis praedia quoque vicina *Ötves*, et *Kis aláson* hereditario¹⁶ iure inserviunt, neque possent¹⁷ vivere ex terreno *Nagy alásoniensi*,¹⁸ nisi his¹⁹ sublevarentur. Sed nec²⁰ *Nádasdianis*²¹ ²² territorium suppeteret, nisi ex *Podáriensi*²³ pro decimis agros, pascua foeniseciaeque mutuarent. [p. 111.]

Nagy aláson.

30.) *Salamony* nova *Hungarorum* catholicorum colonia, olim a saeculis tribus deserta, anno saltem MDCCXVII. die VII.²⁴ ²⁵ Februarii a *Cardinali de Saxonia*, qua *Episcopo Iauriensi* insideri, atque excoli permissa. Ob tam longam²⁶ solitudinem, ita silvis obsita erat, ut ne locus quidem pagi antiqui adparuerit. Itaque novi advenae spe tutelae, et libertatis qualiscunque ab eodem antistite, litteris datis, promissae, non modo locum, quo ponerent aedículas, paullo inferius, ab antiquo illo, ex densissimo dumeta, et nemore, sed etiam agros pro segetibus, quantum licuit, exstirpaverunt. Re vera poterimus adfirmare, miratos nos esse, quum adessemus industriam *Hungarorum* tam paucorum. Vix enim aliquot²⁷ eorum erant,²⁸ et tamen²⁹ tanto labore, studio, et cura silvescentia adhuc eruebant³⁰ pro hortis, et agellis,³¹ ut si ita processerint, haud ullo dubio eventu omnem laudem solertiae melioris, gratiaeque ulterioris apud antistitem suum sint promerituri:³² idque eo magis, quo salebrosior terra est, quoque minus territorium. Adest enim eis ab

Salamony.

¹ *Eötves* A p. 133. *Ötves* ² A p. 133. add. *vicus noster* ³ *Nagy Aláson* A p. 133. *Nagy Alason*; idem add. add. *vulgo, maior Alason* ⁴ A p. 133. add. *cum olim Kis Aláson, minus Aláson dictum sit.* ⁵ *Kis alásonii* A p. 133. *Kis-Alasonii* ⁶ A p. 133. add. *paullo* ⁷ A p. 133. *aquilona* ⁸ *C. Nádásdio* A p. 133. *Comiti Nadasdio* ⁹ A p. 133. *Barcziana* ¹⁰ A p. 133. *qui* ¹¹ A p. 133. *praeclaris* ¹² A p. 133. *Barcziana* ¹³ A p. 133. add. *eodemque* ¹⁴ A p. 133. *Horvathiana* ¹⁵ A p. 133. *fecit [...]* ¹⁶ corr. ex *haereditario* ¹⁷ A p. 133. *quiverint [?]* ¹⁸ *Nagy alásoniensi* A p. 133. *N. Alasonyiense* ¹⁹ A p. 133. *haeredio tali* ²⁰ A p. 133. add. *subiectis* ²¹ A p. 133. *Nadasdianis* ²² A p. 133. add. *dominale* ²³ A p. 133. *Podariensi* ²⁴ VII. A p. 133. VI. ²⁵ A p. 133. add. *Mens.* ²⁶ *tam longam* A p. 133. *tot saeculorum* ²⁷ A p. 134. *quindecim* ²⁸ A p. 134. *sunt* ²⁹ A p. 134. add. *hodiernum etiam* ³⁰ corr. ex *erruebant* ³¹ *eruebant pro hortis, et agellis* A p. 134. *pro hortis, et agellis eruunt* ³² corr. ex *promeriti* sec. A p. 134. *ubi merituri*

¹ *Diploma anno 1669. datum in Libris Regiis non invenitur, in archivis vero Consilii Regii Locumtenentialis, in actis nobilium Veszprémiensium, et ibi specialiter in actis fam. Horváth mentio fit de diplomate Leopoldi I. pro Petro Horváth d. 27. Mart. 1669. expedito. Vide MOL C 30 Helytartótanácsi Levéltár, Acta nobilium, Veszprém megye, acta fam. Horváth. Quae ex schedulis Illésianis nobis innotuerunt. MOL Illésy H 358. Quod ad aliud 1717. datum attinet, nescio an diploma d. 28. Oct. 1717. datum, in quo Carolus III. rex arma nobilitaria Francisci Horváth et Stephani Katona renovavit, huc referri possit. Diplomatis copiam vide LIBRI REGII nr. 31.484.*

oriente terminus vici *Kup* tam prope, ut cortibus tantum ultra domicilia obseptis distinguatur.¹ Neque multo longius absunt fines praedii *Csür* in meridiem, indeque mox termini praedii *Meritensis*, *Dobae*, item, atque *Nagy Szőlös* pagorum: ab occidente vero coniungitur cum finibus praedii *Ötvös*,² et a septentrione³ praedii *Podár*.⁴ Quae omnia silvestria sunt, et nemore denso impedita, ideo in silvis quaerunt foenisecia, vel emunt nonnihil a *Kupensibus*.⁵ Locus⁶ vici⁷ extirpatus⁸ positionis erectioris⁹ est, et hilaris, prope fluvium¹⁰ *Bitva*, qui eum ab oriente in occidentem praeterfluit. Sacris domesticis carent, quorum¹¹ causa excurrunt ad¹² *Nagy Szőlös*. [p. 112.]

Polyán.

31.) *Polyán* pagus *Hungaricus* religionis mixtae, in via regia, qua *Vásonium*¹³ *Papa* itur, in declivi monte undique silvestri, nisi qua vico descendit in orientem et meridiem. Illic enim apertior regio agricolationis praebet vico occasionem, solo tamen sabuloso, et sterili, foeniseciisque exilibus. Distat autem a *Papa* duobus miliaribus in meridiem, terminaturque ab euro territorio *Lödensi*, *Rendekiensi* ab austro, ab occidente praedio *Becse*, indeque in aquilonem coarctatur praediis *Gana*, et *Borsód*;¹⁴ ipse vicus paret *Szirczensibus* monachis, libero tamen reformatorum exercitio; catholicis in *Devecser*, in *Ajka* evangelicis sacrorum causa excurrentibus. Saepius desertus stetit temporibus bellicis, saepe tamen coiit.

Város-Löd.

32.) *Város Löd*

Kis-Löd.

33.) *Kis Löd* e t

Rendek.

34.) *Rendek* sunt diversi vici tres, unius tamen eiusdemque domini *Episcopalis Veszprimiensis*,¹⁵ quod in silvis *Bakoniis* partem suam vastam quidem, sed horridam, multumque post illatam *Turcorum* barbariem ob diuturnum defectum incolarum nemosam, hinc terminis ab oriente *Sz. Gállensibus*,¹⁶ illinc a meridie *Vásoniensibus*,¹⁷ isthinc¹⁸ *Ajkensibus*, *Polyánensibusque*¹⁹ ab occidente, et iterum a septentrione²⁰ *Ughensibus* circumscribit. Unicus viculus *Rendek* [p. 113.] incolas ex *Hungaris* ante nonnullos annos²¹ ad sedes has reducibus, indeptus est, retinetque eosdem adhuc, pauculos tamen, religionis reformatae, quibus ideo quoque exercitium²² liberum permittitur, pagulo prioribus in occidentem amoto in apertiori quadam declivitate. Eum *Ajka-Rendek* vulgus adpellat, forte, quod ab *Ajka* vicino olim huc rescissus est. Sunt et in viculo *Kis-Löd*²³ eiusdem temporis occasione insidentium *Hungarorum* posterii nonnulli, qui eandem²⁴ una cum *Rendekiensibus* illo excursantes colunt religionem. Sed vero iis ante aliquot annos²⁵ accesserunt ex *Moravia* coloni plures, *Slavi* ii, omnes tamen catholici, et cum reliquis civitate, moribus, domiciliisque concordēs. Alioquin²⁶ religionis gratia in *Városlöd*²⁷ conveniunt. Distat autem *Város Löd*,²⁸ a *Kis Löd*²⁹ unico iactu tormenti in orientem aestivum trans colliculum in valle, per quam rivus *Torna* defluit, haud procul a

¹ corr. ex *distingvatur* ² A p. 134. *Ötvös* ³ A p. 134. *septentrione* ⁴ A p. 134. *Podár* ⁵ in silvis... a *Kupensibus* A p. 134. Itaque hinc atque inde inter silvas quaerunt foenisecia, et in defectu eorum, redimunt nonnihil a *Kupensibus* pro pecunia. ⁶ ante *Locus* A p. 134. add. *alioqui* ⁷ A p. 134. add. *quem* ⁸ A p. 134. *extirparunt* ⁹ corr. ex *errectioris* ¹⁰ A p. 134. *fluviolum* ¹¹ A p. 134. *sed eorum* ¹² A p. 134. *in* ¹³ A p. 134. *Vasonium* ¹⁴ A p. 134. *Borsód* ¹⁵ A p. 134. *Veszprimiensis* ¹⁶ A p. 135. *Gallensibus* ¹⁷ A p. 135. *Vasoniensibus* ¹⁸ A p. 135. *istinc* ¹⁹ A p. 135. *Polyanensibusque* ²⁰ A p. 135. *septentrione* ²¹ A p. 135. add. *circiter quadraginta* ²² quoque exercitium A p. 135. *exercitium quoque* ²³ A p. 135. *Kislöd* ²⁴ corr. ex *eadem* ²⁵ A p. 135. add. *circiter octo* ²⁶ A p. 135. *alioqui* ²⁷ A p. 135. *Varas-löd* ²⁸ *Város Löd* A p. 135. *Varos löd* ²⁹ *Kis Löd* A p. 135. *Kis-löd*

viculo ex latere montis aquilonaris deiectus. In eodem rivulo infra *Város Lőd*,¹ eademque vallicula dramatis spatio distat mola serraria, vitriariaque officina, nonnullis domunculis operariorum *Germanicorum* adstructis. Eam *Pilye*,² a *Slavico Pyla* nominant. Sed etiam *Város Lőd*³ *Germanorum* colonia est, annis abhinc aliquot⁴ ex *Virtzburgia*, *Moguntia*, *Suevia*, aliisque provinciis *Germanicis* huc deducta, quae locum eundem adeo silvestrem, et salebrosum occupans, ut ne domibus ponendis, multo minus agris, pratisque commodum⁵ videret, singulari industria extirpavit, excoluitque, auctaque deinde⁶ iam et sacerdotem suum, lingua,⁷ ut est *Germanica*, catholica autem religione, una cum aede sacra exstructa veneretur. In fine vici occidentalis habet [p. 114.] templum magnificum olim, atque amplum, sed arboribus vastis obsitum, desolatatumque, et modico cultu⁸ reparabile. Ibidem et claustrum olim *Templaristarum*, ut vulgo fertur, sunt vestigia. Sed et *Kis Lőd*⁹ adiacetⁱ templum reparabilis operis ad aquilona. Caeterum ex *Város lödiensi* monte non tantum oritur *Torna*, sed *Bitva* quoque, hac ex latere aquilonari, illa australi manante. Communes sunt omnibus tribus pagellis silvae, atque pascua, tametsi agri arabiles, foeniseciaque singulis distinguantur.¹⁰

35.) *Ajka* vicus olim populosus, uti parietinae templi, erectiori loco eius adhuc luculenter stantis, innuunt. Sed vero a sorte ea, qua tum florebat, primum desolatione barbarica, deinde temporum iniuriis aliis adeo descivit, ut quamvis nunc etiam plusculas domos numeret, vix tamen parte dimidia praeteriti floris sui nomen tuetur. In valle est, sed etiam per acclivia domicilia diffundit. Incolas habet *Hungaros* evangelicos potiores, admistis tamen catholicis pauculis, pluribus tamen reformatis. Itaque templum, et minister evangelicis libere permittitur, catholicis ob paucitatem in *Devecser* sacra agentibus. Distat autem *Devecser* milliari unico in occidentem. Ex eadem parte tamen terminatur territorium *Ajkense* finibus *Berindensibus*, paulloque inclinatus in aquilonem praedio *Gyepes*, quod eum a *Polyán* distinguit.¹¹ Ex eodem aquilone accedunt ad eum fines *Rendek*, [p. 115.] atque *Kis lödiensis* terreni. Longius est in orientem terrenum *Szt. Gál*, et in meridiem *Vásony*, uterque enim vicus distat binis milliariis. Sed partes eae, uti et quae cum *Kis Lőd*, et *Rendek* finiuntur, in meras abeunt silvas, atque inutiles montes *Bakonios*. Circa pagum est aliquid soli sabuloso argillacei,¹² ideoque nisi bene subigatur, sterile torrentibus ingruentibus inutileque. Paret *Vigyázonibus*, *Sándoriis*, *Arnbrusteriis*.¹³

Ajka.

36.) *Berind* viculus exilis coloniae *Germaniae*, ante annos nonnullos confluentis catholicae, praeter aliquot *Hungaros* veteranos incolas religionis reformatae, subest ditioni monachorum *Szirczensium*, estque vicinus priori in meridiem quadrantis horae itinere, habetque conterminos ab oriente praedium *Csikuth*, et a meridie *Tösok*.

Berind.

37.) *Tösok*. Nomen ei peperit paludum multitudo. Ita vicinus est *Berindo*, ut ni linea quaedam intercederet, unum esse pagum crederes, nec mereretur distinctionem, ob exilitatem coloniae, nisi dispari domino dominaretur. Pertinet enim ad abbatiam

Tösok.

¹ *Város Lőd* A p. 135. *Varaslöd* ² A p. 135. *Pylle* ³ *Város Lőd* A p. 135. *Varoslöd* ⁴ *aliquot* A p. 135. *circiter decem* ⁵ *commodum* add. a nobis ⁶ A p. 135. *proinde* ⁷ corr. ex *lingva* ⁸ *modico cultu* malim *non modico cultu* ⁹ *Kis Lőd* A p. 135. *Kis-löd* ¹⁰ corr. ex *distingvantur* ¹¹ corr. ex *distingvit* ¹² corr. ex *argillaco* ¹³ corr. ex *Arenbrusteriis*

ⁱ *Hic paginae sex in ms. A desiderantur (inter paginas 135. et 136., in originali paginatione pp. 65–70.). Deest ergo in ms. A pars ea, quae ex verbo sequenti („templum”) extenditur usque ad verba „Bakoniae se dif(fundentis)” in descriptione „arcis Palotae veteris” (in hoc tomo p. 585.).*

Tihanyiensem, constatque ex *Hungaris* reformatis. Ab oriente eum, ut *Berind*, *Torna* praeterfluit, ex eademque parte disternitur a *Csikuth*, a meridie confine ei est praedium *Lórinthe*, *Devecser* ab occasu.

Miske. 38.) *Miske* viculus non pridem insessus, auctore, et possessore *Stephano Kenesei*. Tenet terminos comitatus ex ea parte, qua cum *Szaladiensi* versus *Nyirád* iungitur, habetque vicinos locos ex parte nostra *Devecser*, atque *Tó-sok*. [p. 116.]

Padrag. 39.) *Padrag* dimidio milliari removetur a priori in orientem. Ubi autem *Tósok* desinit, ibi incipit conterminari *Padrag* cum *Csikuth* praedio *Landoriorum*, in cuius montis latere prostant rudera, et parietinae arcis olim eius nominis, indeque iam apertior vallis est, sed ob torrentes, et crebros fontes, qui ex circumiacentibus clivis demanant, uliginosa, caenosaque, et sterilis. Vicinum autem *Csikutho* praedium *Landoriorum* aliud *Halimba* est, *Padrago* ab occidente, a meridie accedit *Öecsá*, et ab oriente *Váson*, qui licet longius absit. Tota autem ea portio montosa est, et sterilibus clivis, convallibusque horrida. Ipse vicus occupat locum depressum, hinc, atque inde acclivem, uliginosum tamen, ob fontem in medio scatentem, atque impediti coeni. Incolae sunt *Hungari* reformati potiores, quibus et templum et pastor est, evangelicis quoque admistis. Parent autem Iesuitis *Iaurinensibus*.

Nyárád. 40.) *Nyárád*

Noszlop. 41.) *Noszlop* [p. 117.]

Devecser. 42.) *Devecser*ⁱ [p. 118.]

MEMBRUM III.

DE

Processu Inferiori

*PROOEMIUM*¹

DE

Situ atque natura

huius Processus

Inferior dicitur a situ loci, quod inferiorem oram *Comitatus* obtinet, in similitudinem piscis a ventre in caudam desinentis. Nam pari fere specie *Processus* hic a figura nostri *Comitatus* ventre silvestris, et editi, in declivem, planamque desinit caudam, campis lenta declivitate in planitiem caudae rescissae similem descendentibus. Incipit autem duobus plus minus milliariibus supra *Veszprimium*, pergiturque per fines *Szaladienses*, primum montosus, atque silvestris, deinde sensim apertus, planiorque, praesertim ubi finibus

¹ add. a nobis

ⁱ *Quas ob causas nihil de his tribus pagis adnotare potuisset, Matolaius ipse in fine sui schediasmatis explicavit. De quo vide notam nostram i. in p. 564.*

Comitatuum Albensis, et Simigbiensis intercluditur. Tametsi et illic collina magis sit planities, quam campestris; hinc, et illinc enim nunc [p. 119.] deprimitur in valles, nunc assurgit in tumulos. Longus est autem milliaria circiter sex, latus duo, in fine unum, soli qualitate mixta, feracitate varia. Quod montibus continetur, atque silvis, paris est cum *Processu* superiori moduli; sed quod ex silvis emergit, radicesque tenet montium, in saxum abit, et glaream nulla vomerum fortitudine perfringibilem; resolutiora sunt, quae inferiora, sed quod aquis, silvisque destituuntur, armentis, quam hominibus aptiora. Itaque desertis absolvuntur, paucis, hinc, illinc vicis excolta.

SECTIO I.

DE

*Arcibus Processus Inferioris*¹S Y N O P S I S²I. *Arx* VESZPRÉMIENSIS: *ortu quo?*II. *Arx* PALOTAE *vetus: eius situs*III. *Arx* PALOTAE *nova*IV. *Arx* VÁSONYKŐV. *Arx* ESEK-VÁRI. *Arx* VESPRÉMIENSIS.

Antistitis eius nominis sedes est, *Alba Regali* milliariibus quatuor³ in occidentem, tantumdem *Papa* in meridiem, duobus autem a *Tihany* in septentrionem, loco, si ab longinquo prospicias, fere plano, quia cum circumiacente ora aequali, at vero si accesseris, edito, undiquaque a natura depressis circum vallibus, cavernarum specie. Itaque ex imo vallium spectantibus adparet rupes, alto, [p. 120.] et oblongo monti similis, per cuius latera tamen, leniter acclives sunt deiectus, et adscensui, descensuique faciles. Eam ob rem ISTVÁNFFIUS rupem oblongam vocavit, veteri muro, nec valde firmo cinctam, templumque in medio amplum, praealtumque.^{a.)} Si DUBRAVIO credimus, is SVATOPLUGUM, *Slavorum Regem*, postquam *Pannoniam* sub CONSTANTINO POGONATO occupavit, cis, et ultra *Danubium* ominantem, *Veszprimii* vixisse dixit.^{b.)} Hinc ISTVÁNFFIUS,ⁱ *eo* addit,

Arx Veszprémiensis: *ortu quo?*

a.) Lib. XVII. fol. 209.ⁱⁱ

b.) Lib. IV. pag. 23. conf. SCHÖNLEB. ad annum 746.ⁱⁱⁱ

¹ add. a nobis ² synopsis add. a nobis ³ corr. ex *quatvor*

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1685. p. 208.

ⁱⁱ Erronee pro 208. Vide ISTVÁNFFY 1685. p. 208.

ⁱⁱⁱ Vide DUBRAVIUS 1602. p. 23. et SCHÖNLEBEN 1681. p. 373. Certe, non a *Suatopluco*, sed a „*septem Sclavinorum nationibus*” (*Dubravius*) sive a „*Slavis*” (*Schönleben*) *Pannoniam* sub *Constantino Pogonato* (regn. 668–685.) esse occupatam auctores illi asserunt.

*loco*¹ SUATOPLUGUM² Pannoniae, et Marcomannorum Principem sedes habuisse ferunt, antequam Hungari³ e Scythia secunda migratione advenientes, impetrata ab illo subdole terra, aqua, et cespite, illi demum vitam simul, et regnum bello ademissent. Eodem autem anno METHODIDIUM, Slavorum per Moraviam, et Pannonias Apostolum commendatum SVATOPLUGO uno ore aiunt INCHOFFERUS^{c)} et IOHANNES DUBRAVIUS.^{d)} Id si verum est, dubitari nequit templum S. Michaëlis et Episcopem Veszprimiensem anno MI. iam floruisse,^{e)} quum iam abhinc annis plus quam CC. Rex SVATOPLUGUS Sacra Christiana adamarit, fundaritque. Sed vero, ut erat mos Avarum, atque Hunnorum, religionem subinde aversantium, Veszprimium in parem prolapsum casum, STEPHANUS rex Hungarorum sanctissimus sive reparavit, sive exornavit novo Episcopatu. Par cura et GYSELAE adscribi potest, erga basilicam Michaëlis, quum vero sit haud absimile pientissimam [p. 121.] Reginam amore divini cultus, regem⁴ autem documento, et memoria fratris MICHAËLIS eius nominis basilicam non tantum restaurasse, sed et subiecisse sacellum, in quo postea EMERICO assiduis precibus, quid eum facere vellet aeternum numen? exoranti, Dei genitricem nova apparitione castitatem imposuisse, perhibeant historiae.⁵ Atque ita cadit omnis altercatio, qua ab aliis negatur S. STEPHANO, et GYSELAE templi, et Episcopatus fundatio, et adtribuitur ab aliis.^{f)} Caeterum stat sententia BONFINII basilicam Veszprimiensem propriis GYSELAE, S. STEPHANI uxoris expensis exaedificatam adfirmantis.^{g)} Nam et excitavit eam ex fundamento, et abunde donavit rebus, quae cultui divino, usuique esse solent; uberrimos quoque proventus adiecit,⁶ unde antistites, caeteraque sacerdotum collegia pro dignitate viverent, et sustentarentur. Accesserunt aliorum quoque Regum munificentiae⁷ in res sacras monumenta, quibus adeo accrevit⁸ Antistitis, et Collegii Canonici dignitas, ut passim circumferatur canonicos tricenos, et senos tum Veszprimii, et singulis singula sacella sacrorum causa fuisse, adiunctis duodenis praebendaristis, qui ex ore canonicorum penderent. Sunt, qui S. IOANNIS templum cathedrale fuisse perhibeant, quod a priori paullo inferius in orientem moenibus adnexum penes curiam antistitis adhuc monstrant parietinae. Sed eorum sententiam, alii haud adprobant, qui communi, et perpetuo [p. 122.] consensu doctiorum basilicam Michaëleam dicerunt ea dignitate assertam. Alioquin arcis olim ambitus plus nihil complectebatur,

c) Ad annum 880.ⁱ

d) In historia Bohemica.⁹ⁱⁱ

e) Quemadmodum ex Litteris Privileg. P. P. BENEDICTINIS ann. MI. dati clare patescit.ⁱⁱⁱ

f) Conf. auctor Ungar. suis cum Regibus compendio datae fol. 19.^{iv}

g) Dec. II. lib. I. fol. 176. et 177. conf. ISTVÁNF. lib. 22. fol. 304.^v ubi STEPHANI I. regis opus esse narrat, inibi pag. 466.

¹ ISTVÁNFFY 1685. p. 208. *in loco* ² ISTVÁNFFY 1685. l. c. *Suatepolugum* ³ ISTVÁNFFY 1685. l. c. *Ungari*
⁴ corr. ex *regis* ⁵ corr. ex *hystoriae* ⁶ corr. ex *adjecit* ⁷ corr. ex *munificentia* ⁸ corr. ex *acrevit* ⁹ *historia Bohemica* corr. ex *hystoria Bohaemica*

ⁱ Vide INCHOFFER 1644. p. 98.

ⁱⁱ Vide DUBRAVIUS 1602. p. 23.

ⁱⁱⁱ De his litteris privilegialibus ex Ladislao Turócziio Belius (Matolaius) edoctus esse videtur; in opere enim Turóczii fere iisdem verbis illae litterae memorantur. Cf. TURÓCZI 1729. ff. 19–20.

^{iv} Vide TURÓCZI 1729. f. 19.

^v Vide ISTVÁNFFY 1685. p. 304.

quam quod a curia eadem antistitis, ad frontem *Arcis* usque perrexit, et praeter curiae aedificium basilicam cum nonnullis aedibus circumvenientibus inclusit: reliqua post ob bellorum grassationes adiecta¹ sunt, ducentorum plus minus passuum longitudine, lata autem C. Adiecta et specula est ex ea parte, qua arx aditur, in rotundae turris speciem, in qua annus erectionis² MDCLIII. legitur. Ex ea bellis *Turcicis*, cum necesse esset scitu, quis oppido adpropinquaret,³ pro numero equitum, peditumque recedentium pulsus aeris campani iterabatur. Transiit autem ad *Turcas* arx christianorum regum munificentia plena post occasum LUDOVICI, cuius⁴ oppugnationes crebras nunc a christianis, nunc a barbaris ISTVÁNFIUS partim recenset, sub FERDINANDO, partim sub MAXIMILIANO.^{h.)} Annus maxime MDLI. *Veszprimio* erat perniciosus, cum malitia MICHAELIS FERREI PETRUM PETHEÓ successorem *Paxii* mittere in arcem nolentis interea advolans *Turca* christianos⁵ desperatione rerum ex arce se deiicientes,⁶ et clam vallem *Abbatissae* subeuntes, exploravit, prostravitque. Quorum albertia ossa diu cumulatim illic iacentia⁷ valli nomen *Fejes-völgy* imposuerunt. Alioqui bis captam a *Turcis*, bis et recuperatam a christianis legimus.^{k.)} Extrema vice, cum *Vindobonam* oppugnatum barbarus adproperea[p. 123.]vit,⁸ paruit ei vicissim *Veszprimium*, apertisque eidem portis admisit, quod nequirit contra torrentem adniti; sed postquam audivit caesum, fugatosque,⁹ eos etiam, qui *Palota* iterato advenientes, et arcem occupare, tuerique contra christianos volebant, manu propria concidit, arce a sordibus barbarorum repurgata. Erat tamen iam tum facies eiusdem miserabilis, quum duobus plus saeculis perpetuis barbarorum incursionibus, incendiis, depredationibus, depopulationibusque obnoxia identidem laceraretur. Non deerat ei damnum ab ipsis quoque *Hungaris*, quum excusso suavi Servatoris iugo in ethnicam prolabi vellent barbariem, ideoque profanas manus loco huic sacro inferre, et obsidione facta evertere olim cuperent.^{l.)} Sed maxime corruit *Turcarum* prima, post prostratum LUDOVICUM irruptione. Nam non tantum caesum populum, dissipatos sacerdotes, canonicorum alios caesos, alios hinc, et illinc in severam captivitatem abductos, sed etiam arcem concrematam, diruta,¹⁰ foedataque¹¹ sacra, profanaque aedificia, signatum is, qui adfuit canonicorum socius, reliquit posteritati. Ex eo tempore cum diu arx sub barbarie

^{h.)} Fol. 287. et 374. 321. ex editione nova. In editione vero *Coloniensi* prius exstat lib. XVII. fol. 208. posterius fol. 304. lib. XXII.ⁱ

^{k.)} Nam postquam anno 1551. ab ALI eunucho capta erat, recuperavit eam EKKIUS *Salmensis* anno 1566, exusta arce, et templo eximii operis puncto temporis conflagrato. ISTVÁNF. lib. XXII. fol. 304. Et iterum ubi *Veszprimium* rursus anno 1593. iuxta ISTHVÁNFIUM. lib. XXVII. fol. 394. a SINANO ob inertiam praefecti FERDINANDI SPECIACASAE *Neapolitani*, pari ut 1551. effugii pernicitate capta erat.ⁱⁱ

^{l.)} Conf. BONFIN. Dec. II. Lib. I. fol. 172.

¹ corr. ex *adjecta* ² corr. ex *errectionis* ³ corr. ex *adpropingvaret* ⁴ corr. ex *cujus* ⁵ corr. ex *christiana*
⁶ corr. ex *deicientes* ⁷ corr. ex *iacentia* ⁸ corr. ex *adproperea*[p. 123.]*ravit* ⁹ malim *fugatumque* ¹⁰ corr. ex *dirruta* ¹¹ corr. ex *faedataque*

ⁱ *Quod ad librum primo loco citatum attinet, vide ISTVÁNFFY 1724. pp. 287. et 374. Ecce! habes iam, lector benevole, post editiones 1622. et 1685. publicatas tertiam Istvánffii editionem in hoc opere nominatam, quae recte „nova” vocatur, ut quae aetate illa fuit recentissima. Quid autem numerus ille 321. velit, non satis constat. Quod ad editionem Coloniensem priorem attinet, vide ISTVÁNFFY 1685. pp. 208–209, et p. 304.*

ⁱⁱ *Vide ISTVÁNFFY 1685. pp. 304., 394. Ceteroquin littera “i” ob nescioquam causam omissa est, cum notae litteris signarentur; qua re factum est, ut post h.) statim k.) sequuta sit.*

gerneret, non potuit non in dies magis foedari: et quamvis est reoccupata, tamen iterum sive adempta, sive impetita a crebris *Turcarum* vicinorum incursionibus lacerabatur. Neque erat ullus christianorum, qui potuisset ruenti succurrere, sumtuum defectu prohibente. Ipsi antistiti quoque, postquam restituta est, peperit laborum satis saltem ex sordibus eam repurganti: tantum abest ut reparari potuisset, proventibus *Episcopatus* hinc, et illinc dissipatis, et [p. 124.] adhucdum perplexis iurium caussis in obscura variorum possessione haerentibus. Olim non praesulem tantum, sed reliqua sacerdotum collegia, praecipue canonicos XXXVI. pro dignitate vixisse¹ scribit ipse BONFINIUS:ⁱ at hodie totum cum antistite capitulum aegre tantum obtinet, quantum olim unus, vel alter. *Celsissimo Principi* EMERICO ESZTERHÁZI, et *Primate* cum *Ecclesiae Veszprimiensi* antestaret, et dirutam saltem basilicam² restaurare cuperet, omnes proventus, quos totius *Episcopatus* beneficio prensaret, fuerant in structuram eius impendendi. Neque est, quod toto *Veszprimio* conspicias, speciosius aliud; eminet ea e rupe, loco veteri, in ruderibus, quam a GYSELA excitatam diximus. Navis eius est oblonga, sanctuarium splendidum, sub eo sacellum, EMERICI voto sacrum, nuncupatum S. GEORGIO ob reliquias eiusdem divi Martyris, quas a LUDOVICO II. eo collatas nescioquae³ temporum iniquitas dissipavit. Sed et huic aliud adnexum a sinistris est, cuius lapis sculpto corvi annulum rostro tenentis indicio, MATTHIAM CORVINUM quoque heic olim sacris litasse luculenter innuit. Caeterum ut ara sacelli GEORGIUM, ita basilica maior MICHAELEM compluribus statuis, aurato splendore circumstantibus, et hinc S. STEPHANUM, illinc S. LADISLAUM adumbrantibus ostendit. Sunt et plures arae ex utroque latere, ornatu haud humili. Ipsa basilicae absis toto laqueari picta, et aliis super alias figuris *Sanctorum* distincta, nil nisi augustum quidquam, et quasi cum divinitate quadam ostentat. Tergum templi ab occidente bina exornant [p. 125.] pari artificio erectae⁴ turres, tectis aereis, inauratis, turbinatisque, et pulcherrimi aspectus. In eadem una horologium, totius arcis, et civitatis symbolum,⁵ ex utraque turri ostendit, invicem⁶ insigni campano aere mutationes horarum significante. Quatuor sunt eorum altero alterum sono, et pondere aeris antecedente.^{m.)} quae dum pulsantur, tam iucunda concentus invicem certant harmonia, ut musicam crederes aere campano nusquam sonantem amoenius. Totum opus ann. MDCCXXIII. perfectum ipsa a tergo basilica innuit, dum sic insit.⁷

pIe sVM ConDeCorata eX rVIInIs.

m.)⁸ Campanae maximae 60 centenarios gravis peripheriae leguntur:

O! sanCta trInItas nos ab VentI VI DoMos,
agrosqVe nostros, et Caetera serVa

In minori alterius turris dextrae.

ChrIste IesV IVbe VentIs, Vt reCeDat
teMpestat.

¹ *vixisse* add. a nobis sec. BONFINI 1581. p. 176. ² corr. ex *basylicam* ³ corr. ex *nescio* ⁴ corr. ex *errectae*
⁵ corr. ex *simbolum* ⁶ corr. ex *indicem* ⁷ sic! ⁸ corr. ex *a.*)

ⁱ Vide BONFINI 1581. p. 176., qui autem haud scripsit de 36 canonicis.

Praefuit tunc *Excellentissimus Dominus ADAMUS ACSÁDI Episcopus Veszprimiensis, Hungariae Cancellarius Aulicus*, qui non minori studio, quam pietate adnitebatur sive conservare *Arcem*, sive maiori in dies flore amplificare. Atque canonicorum etiam munitiora paullo domicilia occupant arcem, *Patribus Piarum Scholarum*, et *Franciscanis* tem-pella, et *Collegia*, *Coenobiaque* sensim, paullatimque erigentibus.¹

Caetera nil nisi rudus et moenium,² domuncularumque tot ruinis foedatarum humilem ostendunt sortem, conditione hinc, et illinc prorsus deplorabilem. Ex ea parte, qua in septentrionem respicit, porrigitur ab arcis monte rupes alia, praerupta eadem, et utrinque velut a fronte abscissa, longa passus circiter centum, lata vero octodecim. Eam incolae a S. BENEDICTO nunc nominant; olim a S. NICOLAO nuncupabatur, tenebatque sacellum unum, in cuius locum post praefecti pestilentia grassante sepulchrum fornice, et pyramidibus quatuor instructum apposuerunt. Quod et ipsum haeret in ruinis. [p. 126.]

II. Arx PALOTAE VETUS.

Occupat locum medium oppidi eius nominis per declivia, et convexa radicem silvae *Bakonias* se diffundentis. Initium cepit³ a *Nicolao Ujlakio*^{a.)} oppidi domino, qui primum villam voluptarii recessus causa excitavit. Deinde filius eius *Laurentius* patre mortuo villam in castellum commutavit, ducto⁴ eleganter in formam quadranguli palatio miris absidibus, laquearibusque exornato. Inde et nomen oppido enatum est. Tenuit id postea *Ladislaus Moraeus*, homo impius, ut historicus⁵ ait: ex rapto vivere adsuetus,^{b.)} qui cum passim circa *Albam*, *Veszprimium*,⁶ et alibi graves rapinas, et latrocinia perpetraret, *Iohanni*⁷ *Vajvodae* ad compescendum commissus,⁸ *Hieronimum*⁹ *Laskium* obsessorem castelli sui accepit. Sed ubi eam obsidionem tanta cura fieri intellexit, ut minis arcem subrutam, brevi in aëra evoluturam metueret, pactus cum praesidio se interea arcem egressurum, auxiliorum comparandorum gratia, sed iterum proxime rediturum, filium, et filiam pignoris loco reliquit, ipseque se clam ex¹⁰ arce deiiciens primum in vicinas silvas *Bakonias*,¹¹ deinde in arcem *Rahociam*¹² profugit. Nec tamen longe abfuit, cum effugeret ab arce, iam audire poterat strepitu minarum in arce facto eandem a *Laskio* occupari. Sed tametsi arx capta, et direpta¹³ est: filius tamen, et filia perfidi patris vitae gratiam indepti, *Budam* tamen capti abire, ibidemque perpetua captivitate vitam consumere¹⁴ debuerunt. [p. 127.] Arx demum ipsa ab IOHANNE¹⁵ rege RAPHAËLI, et *Iohanni*¹⁶

Palota vetus:
eius situs.

a.) De *Ujlakii*, et *Laurentii* aedificatione vid. ISTVÁNF. ¹⁷ Lib. XXVII. fol. 395. edit. *Colon.*ⁱ

b.)¹⁸ ISTVÁNF. ¹⁹ lib. XXII. fol. 125. ad annum MDXXXIII.ⁱⁱ

¹ corr. ex *errigentibus* ² corr. ex *moeniorum* ³ corr. ex *coepit* sec. A p. 136. ⁴ A p. 136. *aucto* ⁵ corr. ex *hystoricus* ⁶ A p. 136. *Veszprémium* ⁷ A p. 136. *Ioanni* ⁸ sic ⁹ corr. ex *Hieronimum*; A p. 136. *Hieronimum* ¹⁰ Hic vocabulum *ex* erronee a copista iterum descriptum a nobis del. ¹¹ A p. 136. *Bakonyas* ¹² corr. ex *Rákócziam* sec. A p. 136. et ISTVÁNFY 1685. p. 125. ¹³ corr. ex *dirrepta* ¹⁴ corr. ex *consumare* ¹⁵ A p. 136. *Ioanne* ¹⁶ A p. 136. *Ioanni* ¹⁷ A p. 136. *Istvánffius* ¹⁸ A p. 136. add. *conf.* ¹⁹ A p. 136. *Istvánffius*

ⁱ Vide ISTVÁNFY 1685. p. 395.

ⁱⁱ Vide ISTVÁNFY 1685. p. 125. Notandum est non exacte his verbis ("ex rapto vivere adsuetus"), sed multo exornatius *Ladislaum Moraeum* ab *Istvánffio* describi.

Podmaniciis fratribus dono data fuit, perinde atque *Moraeus* rapto vivere haud abhorrentibus, ut postea animadversum est. Erat deinceps anno MDLXVI. post alios *Georgius Thurius Palotanae* arcis praefectus, quo strenue arcem defendente *Arslanes Budensis* arcem primo a meridie, deinde ab oriente adeo tormentis verberavit, ut parum abfuerit, quin occuparet. Sed postea inani metu ex curruum copia, quos *Ekius Salmensis*,¹ Praefectus *Jauriensis* in silvas *Bakonias* materiae arcessendae causa emiserat,² visa ¶ m u n i r i a *Luphti*, quem ad explorandum praemiserat, adeo consternatus est, ut soluta silentio obsidione, sine signis, et ordinibus *Albam* recesserit.^{c)} Sed obsedit eam iterum *Sinanus* anno MDXCIII.,³ cui praefectus eius *Petrus Ormandius* timore percussus deditionem altero statim die obtulit, ipseque multis in tumultu occisis *Papam* abiit.^{d)} Alioqui *Turcis* etiam haud importunum aetate superiori spelaeum fuit, dum *Albae Regali* existentes ibidem praesidium, ad vexandos *Vesprimienses*,⁴ et christianos reliquos continuo⁵ habuerint. Pulsi autem sunt haud prius, quam ad annum MDCLXXXVIII. arce regi christiano restituta, qui propterea ne fieret occasio, recipiendis, aut detinendis hostibus, propugnaculis, quae *Turcae* circa arculam posuerant, totam p e n i t u s , a c f u n d i t u s nudavit; nihilque in ea residuum est, quam ruina,⁶ et aliqua modica pro mansione haerendum⁷ *Iohanni Zichyanorum*⁹ commoditas. Ab iis enim¹⁰ possidetur.
[p. 128.]

III. Arx PALOTAE NOVA¹¹

Castellum
Palotae
novum.

E regione arcis veteris, loco paullulum¹² erectiore in occidentem eminent castellum novum pulchra structura et laetissimo adpectu.¹³ Condidit illud *C. Emericus Zichy*,¹⁴ prioris frater, et *Palotae* dominus annis abhinc aliquot, aedificio haud amplo, laxo tamen, et mansioni comitis idoneo, atque sufficienti. Domus duas, quasi connexas in medio tertia, in rotundi *Turcorum* delubri similitudinem turbinata intercedit. In ea triclinium augusti sane, et elegantis operis, a fronte porticum, et a tergo etiam habet. Inde a dextris, et sinistris, tersa, atque opportuna conclavia fronte meridiem spectant, aestivumque, et hibernum¹⁵ solem die tota¹⁶ accipiunt. Undique valvas, aut fenestras non minores ianuis habent, atque ita a lateribus, ut a fronte subiecta oram longe prospiciunt. Ex eadem parte *Alba* quavis caeli¹⁷ serenitate adparet: neque a tergo *Vesprimium*¹⁸ fugit adpectum,¹⁹ tametsi illic clivus iam editior sit, et magis altus. A fronte enim prospicit quasi ex imo, ita leniter, et sensim clivo fallente, ut quum ascendere non putes, sentias ascendisse. In eadem declivitate subest hortus concisus in plurimas species, et hinc buxo, illinc pumilis²⁰

c.) ISTVÁNFIUS Libro XXII. fol. 303.ⁱ

d.) Idem²¹ lib. xxvii. fol. 395.ⁱⁱ

¹ A p. 136. *Szalmensis* ² corr. ex *exmiserat* ³ corr. ex *MDLCIII.* ⁴ A p. 136. *Veszprémienses* ⁵ A p. 136. *continue* ⁶ A p. 136. *ruinae* ⁷ corr. ex *haraedum* ⁸ A p. 136. *haeredium* ⁹ *Iohanni Zichyanorum* A p. 136. *Ioannis Zichi* ¹⁰ A p. 136. *add. nunc* ¹¹ A p. 136. 3. *Castellum Palotae novum* ¹² A p. 136. *paullum* ¹³ A p. 137. *aspectu* ¹⁴ A p. 137. *Zichi* ¹⁵ corr. ex *hybernum* ¹⁶ *die tota* A p. 137. *diebus totis* ¹⁷ A p. 137. *coeli* ¹⁸ A p. 137. *Veszprémium* ¹⁹ A p. 137. *aspectum* ²⁰ corr. ex *pumillis* sec. A p. 137. ²¹ A p. 136. *Isth.*

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1685. p. 303.

ⁱⁱ Vide ISTVÁNFFY 1685. p. 395.

distinctus arboribus.¹ Ambit hunc clathrus perpetuis interclusus columinibus, ex murato opere, e t picto.² Domus inde oppidi, et rursus³ hortus,⁴ non minus arte, quam superior, visendus.

IV. Arx VÁSONYKŐ⁵

Eiusdem Comititis⁶ Zichy⁷ haeredium tenet locum decli[p. 129.]vem sub oppido eius nominis, ita tamen, ut decliviora sub se habeat, sensim decrescente monte in pressam vallem, et piscinis irriguam. Eam Paullus⁸ Kinisius falso apud auctorem *Topographiae* aedificasse perhibetur,¹ quum lippis iam, et tonsoribus innotuerit eam a MATTHIA HUNNIADAE Kinisio⁹ collatam. Fama est, MATTHIAM regem venatione in silvis circa arcem occupatum, una¹⁰ cum eodem Paullo¹¹ Kinisio, nescio in quos¹² saltus aberravisse, diuque hinc, illinc silvis irretitum, dum interea in apertius prodiret, visa arce, *Ecce tibi Paulle*¹³ *Vásonykő*¹⁴ ad Kinisium dixisse: ea vero voce audita, Paullum¹⁵ illico provolutum ad genua regis exclamavisse: *Sancta vox regis! Sancta vox regis!* Non equidem rex eo modo arcem Paullo¹⁶ dono exhibere¹⁷ volebat; sed quia amabat Kinisium, facile persuasus est, ut eadem ratione Paullus¹⁸ arcis dominus constitueretur.*.)¹⁹ Ex eo post tempore dubium non est, quin eandem novus possessor novis incrementis auxerit. Nam et habitavit eam, dum licuit, et ita amavit, ut postquam captam, direptamque²⁰ a *Germanis Albensibus* comperit, adeo eis infensus erat, ut summa crudelitate ad unum omnes interficiendos censeret.^{a.)} Neque cessavit, donec eam diffugientibus *Germanorum* cohortibus, recuperavit. Idem ex mola, quae arci in septentrionem ad tormenti iactum subiecta est, ad belli negotia evocatus creditur; quare eam recordationis piae gratia PP. Paullinis²¹ dono dedit, quam usque huc tenent PP. Paullini²² *Papenses*. Arx autem ipsa post alios in C. *Emerici Zichy*²³ ditionem devoluta e s t,²⁴ in cuius²⁵ armamentario asservatur gladius, et lorica *Kinisii*, non minus, et statua ex rubro²⁶ marmore. In area arcis²⁷ cisterna²⁸ est, aquae ex fundo²⁹ perenniter, et ubertim emanantis.³⁰ [p. 130.]

Vásonykő.

*.) *Paulli* castellum vocat BONFINIUS Dec. V. Lib. I. p. 689. 43.

a.) ISTVÁNF.³¹ Lib. II. f. 11.ⁱⁱ Conf. BONF. Dec. V. f. 696.

¹ A p. 137. *arbusculis* ² A p. 137. add. *eximie* ³ et rursus add. a nobis sec. A p. 137. ⁴ *hortus* corr. ex *hortis* sec. A p. 137. (?) ⁵ A p. 137. *Vasonykő* ⁶ A p. 137. C. *Emerici* ⁷ A p. 137. *Zichi* ⁸ A p. 137. *Paulus* ⁹ A p. 137. add. *esse* ¹⁰ corr. ex uno ¹¹ A p. 137. *Paulo* ¹² in quos A p. 137. quos in ¹³ A p. 137. *Paule* ¹⁴ A p. 137. *Vasonykő* ¹⁵ A p. 137. *Paulum* ¹⁶ A p. 137. *Paulo* ¹⁷ dono exhibere A p. 137. exhibere dono ¹⁸ A p. 137. *Paulus* ¹⁹ Nota translata est huc a nobis e loco post verba *Topographiae aedificasse* designato, sec. A p. 137. (ubi ipse Belius sua manu in hoc loco posuit) ²⁰ corr. ex *dirreptamque* ²¹ A p. 138. *Paulinis* ²² p. 138. *Paulini*; idem add. *apud* ²³ A p. 138. *Zichi* ²⁴ A p. 138. add. *nuper novam, et comitis diverticulo dignam induit ex ruinis fere faciem.* ²⁵ A p. 138. *eius* ²⁶ A p. 138. *rubeo* ²⁷ A p. 138. *contra* ²⁸ A p. 138. *cisternam*; idem add. *quae ibi* ²⁹ A p. 138. add. *arcis* ³⁰ corr. ex *emmanantis* ³¹ A p. 138. *Isthvanff.*

ⁱ Vide BONBARDI 1718. p. 100.

ⁱⁱ Vide ISTVÁNFY 1685. p. 11.

V. *Arx ESEK-VÁR*¹

N. B.

Esek-vár. Erat porro arx *Esek-vár* in via, qua *Vesprimio*² in vicum *S. Galli* itur, eius tamen rudera vetustate diruta,³ et densis arboribus obsita sunt.

SECTIO II.

DE

*Oppidis⁴ Processus Inferioris⁵*S Y N O P S I S⁶

I. VESZPRÉMIUM: *quo est situ: et plateis instructum: decoratur puteo: ex pluribus rivulis saluberrimis: diploma B. Margarithae, Belae IV. filiae super immunitate a censibus et tributis oppido Veszprém anno 1224 elargitum: iam hodie portandis oneribus subiecti: ager sterilis: incolae Hungari Germanis*

mixti: gestus feminarum.

II. PALOTAE *situs: incolae religione diversi: vineta: foenisechia et horti.*

III. Oppidi NAGY VÁSONKŐ *situs: et ratio nominis: insignia: fata: incolae religione diversi: heri.*

I. VESPRÉMIUM.⁷

Veszprémium:
*quo est situ:
et plateis
instructum:*

Circumfundit arcem eius nominis, vicis undique partim per declivia in meridiem, partim vallibus interclusis: quarum una excedit in meridiem, continetque plateam, quam *Horgos utza*⁸ vulgus adpellat, eandemque ex imo in summa emittit per acclivia in campos. Altera vallis ex priori subit arcem multo depressius, deductamque plateam longam *Hoszu*⁹ *ucza*, ex meridie declivi, immergit in occidentem, donec ibidem divisa rimam unam retorqueat rursus in *Austrum*, quam incolae ab ossibus christianorum ibidem a *Turcis* oppressorum¹⁰ vocant *Fejes-völgy*, alteram in aquilonem reflectat, quam *Diplomata* vallem *Veszprémiensem*, incolae nominant *Temető-völgy* a loco coemeterii in latere eius haerentis; tametsi *Istvánfio*¹¹ i utraque¹² pars vallis huius audiat vallis *Abbatissae* a clauastro Sororum Dominici, quod *Abbatissa* MARGARITHA [p. 131.] BELAE IV. filia, magnifice illic exstructum incolebat. Restant adhuc rudera,¹³ et parietinae, ex ruinis veteris, sed solidi aedificii, indicio in ramo aquilonari, per quem rivus ex *Bakoniensi* silva a *S. Gallo* emissus¹⁴ uberi satis aquarum alveolo oppido se insinuat, et ubi ad pedem arcis

¹ titulus add. a nobis ² A p. 138. *Veszprémio* ³ corr. ex *dirruta* ⁴ A p. 138. add. *huius* ⁵ add. a nobis
⁶ synopsis add. a nobis sec. notas marginales ⁷ *Veszprémium* A p. 138. *Oppidum Veszprém* ⁸ A p. 138. *ucza*
⁹ A p. 138. *Hoszu* ¹⁰ corr. ex *opressorum* ¹¹ A p. 138. *Istvánfio* ¹² corr. ex *utraqum* ¹³ corr. ex *ruderae*
¹⁴ corr. ex *exmissus*

¹ Vide ISTVÁNNFY 1685. p. 208.

pervenerat, reflexus illinc circumfluit ibi petram *S. Benedicti* in septentrionem¹ porrectam, atque tali ambitu facto, cuius ripam *Csorda-ucza* molli acclivitate educit in eandem septentrionis partem, reflectit iterum rivus in meridiem lambitque radices arcis pari vallis profunditate subiectas,² dum vicissim cum vallis eiusdem fluxu in orientem vertatur, et versus *Rátotum* exeat.³ Ea vallis, quae⁴ arci subest, continet plateam *Sutoriam*, licet quod ex eadem in⁵ clivo concavo in septentrionem⁶ vico *Csorda-ucza* iunctum emergit *tizen három város*,⁷ contra quod in meridiem versus forum, nova quasi vallicula egeritur, *Bobim völgye*,⁸ communiter audit.⁹ Scatet vero in vico *Sutorio* aqua fonte uberi, alto puteo, politoque lapide in rotae formam incincto. Eum *Veiss-brun*¹⁰ vocant adhuc¹¹ incolae, a quo arcem, et oppidum nuncupatum olim ferunt Historiae.¹² Vulgus a platea *Sutorium* adpellitat, sed praestantioribus audit *Veiss-brun*,¹³ uti nos ipsi vidimus. Atque huc faciunt verba *Istvánffy*,¹⁴ cum de *Veszprimio*¹⁵ addit: *Rivi peramoeni*,¹⁶ et fontes saluberrimi, complures, tam¹⁷ in urbe, quam foris perpetua scaturigine profluunt, a quibus locum plerique ab antiquis adpellatum¹⁸ putant. Nam cum crebras scatebras eructat¹⁹ terrenum *Veszprimiense*,²⁰ hinc, et illinc salubribus [p. 132.] puteis institutis, qualis inter alios est²¹ *Koma-kúttja*²² in meridiem aestivum, tum is, quem laudavimus, omnium praecipuus est, non aquarum, sed nominis gloria. Nam eiusdem occasione locum a *Germanis*, dum heic agerent, adpellitatum²³ communis adfirmat sententia. Sunt, qui aiant, *Gyselam*,²⁴ dum sumtuose ecclesiam vellet instructam, detractis de veste fimbriis exclamavisse: *Veszprém*, pereant fimbriae, dummodo servetur ecclesia, eamque ob rem oppidum quoque *Veszprémium* adpellatum; sed allusionem magis, quam vocationis caussam crediderit, qui noverit *Hungarici* oris virtutem. Nec maiorem fidem merentur, qui dictum volunt a *Vespronio*,²⁵ quem legatum candidum *SEVERI* in *Pannoniam* vocat *Aelius Spartianus*, in *vita DIDII IULIANI*,ⁱⁱ tametsi in contrarium addere possimus nihil. Quidquid eius rei sit, etsi incertum nomen est, celebritas, et antiquitas oppidi certa. Id vero antiquitus non vallibus tantum his includebatur, sed undique clivos excedebat. Ferunt totam planitiem, quae vallibus a septentrione²⁶ in meridiem, et inde in orientem circumvenit, oppidanis vicis, et domibus olim fuisse²⁷ inessam. Et revera occurrunt adhuc rudera, praesertim ex ea parte, quae²⁸ in meridiem spectat. Levi enim motu soli murorum adparent fundamenta. Templata post arcense celebriora erant *PP. Dominicanorum* sub arce, qua in aquilonem spectat, e regione montis *D. Benedicti*, trans rivulum *Séd*, cuius tamen et claustrum

decoratur
puteo:

ex pluribus
rivulis
saluberrimis:

¹ A p. 138. septentrionem ² corr. ex subiectam ³ A p. 138. add. [Vo]catur ab incolis Sé[d?] ⁴ A p. 139. qua ⁵ add. sec. A p. 139. ⁶ A p. 139. septentrionem ⁷ tizen három város A p. 139. tizenháromváros ⁸ corr. ex völgyö sec. A p. 139. ⁹ A p. 139. audiat ¹⁰ Veiss-brun A p. 139. Weiszbrun ¹¹ vocant adhuc A p. 139. adhuc vocant ¹² corr. ex hystoriae ¹³ Veiss-brun A p. 139. Weiszbrun ¹⁴ A p. 139. Istvánffy ¹⁵ A p. 139. Veszprimio ¹⁶ ISTVÁNFY 1685. p. 208. peramaeni ¹⁷ corr. ex tum sec. ISTVÁNFY 1685. l. c. ¹⁸ ISTVÁNFY 1685. l. c. appellatum ¹⁹ corr. ex erructat ²⁰ A p. 139. Veszprimiense ²¹ A p. 139. add. puteus ²² A p. 139. Koma-Kúttya ²³ corr. ex adpellitatare ²⁴ A p. 139. Giselam ²⁵ A p. 139. Veszprimio ²⁶ A p. 139. septentrione ²⁷ olim fuisse A p. 139. fuisse olim ²⁸ A p. 139. qua

ⁱ Vide ISTVÁNFY 1685. p. 208.

ⁱⁱ Vide *Hist. Aug. Didius Iulianus* 5,5–6. *Ubi vero auctor Aelius Spartianus „missi sunt” inquit „praeterea legati a senatu consulares ad milites, qui suaderent, ut Severus repudiaretur, et is esset imperator, quem senatus elegerat. Inter ceteros legatus est Vespronius Candidus...” quae certe longe absunt ab eo, quod Belius (Matolaius) scribit.*

patrum nil, nisi restant ruinae. Ipsum etiam Virginum templum cum coenobio Dominici [p. 133.] regulis stetit, duravitque ad *Tartarorum* excursiones, quarum caussa translata in insulam *Leporum Budensem* MARGARETHA, reliquae etiam virgines, deserto hoc, illo transiverunt. Supra hoc monasterium, in summitate vallis eiusdem, loco plano templum *D. Catharinae* exstitisse,¹ ruina eius ostendit, circa quam nunc oppidani cadavera demortuorum consueverunt sepelire. Sed, et ab alia parte in meridiem, ubi fontem *Koma-Küttja*² ostendimus, templum stetisse tradunt nonnulli, ob cuius propinquitatem,³ quod ad sacras ablutiones, vulgo baptisteria unda ex puteo illic inserviebat, fontis nomen ortum putant. At quantacunque gloria in veteri oppidi positione consistebat; transiit fumi ad instar, in asperiores ventum incidentis. Cuncta enim temporum asperitate interierunt, quae stuporem olim merebantur. Alioqui licet gloria oppidi evanuit, non incolarum. Nunquam⁴ enim deerant, qui praeclara belli virtute laudem gentis *Veszprémiensis* tuerentur. Id eo⁵ induxit reges, ut visa eorum defendendi regnum, et oppidum, patriamque voluntate, liberos pronunciarent a censibus, et tributis, iudiciisque magistratum alienorum, datis ea de re diplomatibus,⁶ quae successores eorum roborarunt. Praesertim BELA IV. rex *Hungariae*, viso ecclesiae per *Tartaricas* incursiones interitu, iura *Albensis*, et *Veszprémiensis*⁷ loci, libertatesque iterum repetiit, et stabiliit, anno MCLIV.ⁱ Ipsa autem filia BELAE MARGARITHA eiusmodi litteris iam anno MCCXXIV. [p. 134.] in libertatem eosdem adseruit:ⁱⁱ *Proles⁸ Dei gratia, regina Hungariae, omnibus praesens scriptum intuentibus salutem in vero salutari. Prout regna⁹ cum tempore ne labantur,¹⁰ litterarum¹¹ testimonio sunt roboranda: hinc est, quod ad notitiam¹² tam praesentium,¹³ quam futurorum, volumus pervenire, quod nos propter multa servitia,¹⁴ quae nobis exhibuerunt,¹⁵ loco, et¹⁶ tempore dilectus,¹⁷ et fidelis cancellarius noster praepositus Veszprémiensis,¹⁸ populis eiusdem ecclesiae concessimus, quod in locis, in quibus ius habemus, nullus ab ipsis tributum audeat extorquere, immo a tali debito in perpetuum nostra auctoritate liberi sint, et immunes. Ut igitur haec nostra concessio, firma, et immobilis permaneat, nullus¹⁹ in posterum valeat tractare.²⁰ Praesentem concessimus paginam, duplicis sigilli nostri munimine roboratam. Datum per manus praefati nostri cancellarii, ab incarnatione Domini anno MCCXXIV.* Ea omnia repetitis verbis expressa firmarunt et LADISLAUS, CAROLUS I., LUDOVICUS I. ann. nempe MCLLXII.ⁱⁱⁱ Et tametsi bellis *Turcicis* huiusmodi privilegiis excussis iugo barbari succumbendum erat miseris: tamen nihilominus derelicti, et omni auxilio in finibus

diploma B.
Margarithae
Belae IV.
filiae super
immunitate
a censibus et
tributis oppido
Veszprém
anno 1224
elargitum:

¹ corr. ex *exstitit* sec. A p. 140. ² corr. ex *Kóma-Küttja*; A p. 140. *Koma Küttya* ³ corr. ex *propingvitate*
⁴ A p. 140. *numquam* ⁵ corr. ex *ideo* sec. A p. 140. ⁶ corr. ex *diplomatis* ⁷ A p. 140. *Veszprémiensis*
⁸ recte *Yoles*, cf. Dipl. cit. (MOL DF. nr. 282 763), et notam ii. ⁹ *prout regna* Dipl. cit. *quae geruntur in tempore*
¹⁰ *cum tempore ne labantur* Dipl. cit. *ne labantur cum tempore* ¹¹ Dipl. cit. *litterarum* ¹² Dipl. cit. *noticiam*
¹³ Dipl. cit. *praesentium* ¹⁴ Dipl. cit. *servicia* ¹⁵ Dipl. cit. *exhibuit* ¹⁶ *loco et* Dipl. cit. *longo* ¹⁷ A p. 140. *debitis* (?) ¹⁸ Dipl. cit. *Veszprémiensis* A p. 140. *Veszprémiensis* ¹⁹ Dipl. cit. *nec* ²⁰ Dipl. cit. *retractari*

ⁱ *De quonam diplomate hic mentio fiat, non satis liquet.*

ⁱⁱ *Non equidem Margaritha, sed Yoles, sive Iolas (Jolas, Jolanta), regina Hungariae, uxor scilicet Andraeae II. regis Hungariae hoc documentum anno 1224. expedivit. Quae autem regina quia Belio (Matolaio) ignota esset, nomen illius „Yoles” in verbum „proles” ab eo detortum esse videtur. Cf. BÉL 1989. p. 101. Diploma asservatur in archivo Com. Veszprémiensis (VeML Mohács előtti oklevelek gyűjteménye, nr. 67.), cuius photographiam vide in MOL DF nr. 282 763. Publicatum est in CD III./1. p. 469. sed non sine pluribus erroribus. De diplomate vide SZENTPÉTERY-ZSOLDOS 2008. nr. 47.*

ⁱⁱⁱ *Quae diplomata hic perstringantur, non constat.*

barbarorum destitui egerunt semper operam, quam in aliis fortioribus mireris. Soli saepe arcem tuebantur, soli obtinebant, soli quotidie excursantes, innumera barbarorum capita victoriae documento ex vicinis *Turcarum* [p. 135.] praesidiis reportabant. Tota ea viae acclivitas, quae ex oppido arx subitur, utrinque longariis interclusa capita saepe *Turcarum*, quos filii *Veszprémienses*¹ trucidarunt, plus, minus mille per longarios paxillis infixam praesentabat. Ipsi etiam *Veszprémienses* cum victum *Viennae* barbarum subolfece-
runt,² accedentes *Turcos* praecipuos praesidii gratia in arce ad unum omnes conciderunt, fideles se regi praestituri. Necdum³ degenerarunt ab eadem prisca virtute: tamen nescio qua sive ipsorum negligentia sive⁴ ob alias causas anno MDCCXXIV. suffragante ipso antistite EMERICO ESZTERHÁZI,⁵ consentienteque rege, oppidani a nobilibus distincti, illis in pristinas libertates, et privilegia adsertis, hi⁶ tributis, et censibus exhibendis, omnibusque portandis oneribus sunt subiecti. Alioqui terrenum eis⁷ parvum, ab oriente *Rátoto*, et *Kadarta*, a meridie *Sz. Királ Szabadgya*, et praedio *Feisz*,⁸ ab occasu pago *Vámos*, et praedio *Csatár*, a septentrione⁹ praediis *Esek-vár*,¹⁰ et *Jutas* undique propinquis¹¹ coarctatur. Id etiam quod interest, solo est duro, lapidoso, et sterili. Nihil enim fert, nisi parum segetis, expensis magnis. Mirabamur ea terrae malignitate posse subsistere quemquam cum honore: sed disquirentes percepimus heic etiam in vastitates recurri, et praedia, indeque pro annuo aere defectum huius suppleri. Caeterum incolae sunt *Hungari Germanis* mixti, diversae religionis, unius tantum, catholicae, publico divino cultu, reliquis ad vicinias relegatis. Vivunt tamen omnes [p. 136.] amice, et praecleara commercii concordia. Nundinae eis annuae diebus *D. Gregorii, Laurentii, et Nicolai*, magna saepe frequentia, fructu tamen haud magno sunt permissae; quippe earum proventus¹² dimidio ad episcopalem ditionem redundante. Ad extremum id ab oppidi anti-
quitate reliquum est, quod feminae¹³ *Veszprimienses*,¹⁴ continua MARGARITHAE imitatione,¹⁵ caput, monialium ad instar, complicato, et a tergo defluente linteo revinciant.

*iam hodie
portandis
oneribus
subiecti:*

ager sterilis:

*incolae
Hungari
Germanis
mixti:*

*gestus
feminarum.*

II. *Oppidum PALOTA*

Distat *Veszprimio*¹⁶ in orientem milliarium duorum intervallo, occupatque fines *Provinciae Alba-Regalensis*, ex ea parte, qua ab *Inota* vico,¹⁷ et praediis *Kuti*, et *Isztemer* quadrante horae unius disterminatur. Sunt autem eidem contermini in *Comitatu Veszprémiensi* in meridiem vicus *Ósi*, et in occidentem *Öskü*, nec non praedium *Csösz* in septentrionem.¹⁸ Ipsum oppidum tenet radices silvae, et montium *Bakony*, speciatim autem subiacet monti *Börhegy*¹⁹ a meridie, pulchro²⁰ eminenti loco, retracto tamen paullulum, ex eademque parte concavo. Sed qua a radicibus montis versus²¹ meridiem spectat, laetissimi est aspectus. Inde enim ab oriente *Albam Regalem*, hinc *Veszprémium* prospicit, inter quae medio quasi est itinere. Praesertim *Castella Comitum Zichyorum*,²² qui oppido dominantur, unum, idemque vetustius²³ *C. Iohannis* [p. 137.] *Zichy*,²⁴ alterum recentius,

Palotae situs:

¹ A p. 141. *Veszprimienses* ² A p. 141. *subolfacerent* ³ ante *necdum* A p. 141. add. *et quamvis* ⁴ add. a nobis
⁵ A p. 141. *Eszterhazi* ⁶ corr. ex *his* sec. A p. 141. ⁷ A p. 141. *eisdem* ⁸ corr. ex *Fecsz* sec. A p. 141.
⁹ A p. 141. *septentrione* ¹⁰ A p. 141. *Esekvár* ¹¹ corr. ex *propinguis* ¹² corr. ex *proventu* sec. A p. 141.
¹³ corr. ex *faeminae* ¹⁴ A p. 141. *Veszprémienses* ¹⁵ suppl. sec. A. p. 141. ¹⁶ A p. 141. *Veszprimio* ¹⁷ A
p. 141. *viculo* ¹⁸ A p. 141. *septentrionem* ¹⁹ *Börhegy* A p. 141. *Börhegy* ²⁰ A p. 141. *pulchre* ²¹ add. sec.
A p. 141. ²² A p. 141. *Zichyorum* ²³ A p. 141. add. *haeredium* ²⁴ *Iohannis Zichy* A p. 141. *Ioannis Zichi*

*incolae reli-
gione diversi:*

vineta:

*foenisechia⁴ et
horti.*

et splendidius exstructum *Emerici* eius nominis eleganter ab longinquo in oculos incidunt. Ea vero castra oppidum ex omni parte¹ circumvenit. Solum ubique glareosum est, et parvi fructus, frequentes tamen incolae ob herorum² indulgentiam. Nam praeter catholicos sunt etiam reformati maximam partem, atque evangelici, quarum religionum singulis sunt singuli³ plebanus, et concionatores propterea, quod optimi comites nolunt causa religionis aliquos esse inter subiectos defectus. Alioqui licet ita religione diversi sint, non permittuntur inter se discordari, multo minus vero iurgari, sed vivunt honesta harmonia, mutuo amore sibi invicem pulcherrime occurrentes. Vitem etiam modicam posuerunt in proxime obiecto colle, qui in Austrum respicit; reliqua sunt silvae, montes, et dumeta, et quae in planitiem prospiciunt, merae lacunae ex fluvio *Sárréth*⁵ factae, tametsi modica intercedant foenisechia, et⁶ horti.

III. NAGY VÁSONKŐ⁷

*Oppidi Nagy
Vásonkő
situs: et ratio
nominis:*

insignia:

Oppidum hoc insidet collem ex parte arcis *Vásonykő* meridionali, a qua et nomen tuat. Distat autem *Veszprémio*⁸ miliaribus duobus in occidentem, *Tihonyo*⁹ uno plus in septentrionem,¹⁰ *Papa* vero quinque in meridiem. Apertus est locus undiquaque circa oppidum, et arcem, maiori tamen amplitudine versus aquilonem, quam versus partes reliquas. Inde enim montes undique circumve[p. 138.]niunt, neque tamen terrenum eius extenditur ex ea parte usque ad silvas, sed ab oriente confine ei¹¹ est praedium *Csepel*, indeque versus meridiem vici duo una cum *Csepel Zichyani*:¹² *Barnag*, et *Verestó*, in occidentem vero pagus *Mencsel*, et praedium *Puposianum Leány-fálu*.¹³ Ultra versus septentrionem¹⁴ proxime vicina primum mola PP. *Paullinorum Papensium*, et deinde montes *Bakonyenses*, qui una ex parte cum desertis *Pulla*, *Tálad*, et *Etes*, deinde cum pago *Padrag*, tum iterum cum praedio *Csikut*, rursus¹⁵ dominio *Episcopi Veszprimiensis*¹⁶ *Rendek*, *Kis lőd*,¹⁷ et *Város lőd*,¹⁸ et denique cum *S. Gál*¹⁹ vico. Ex quibus partibus montes sunt vasti, et horridi, praesertim *Kap hegy*,²⁰ in cuius declivitate orientali est templum *Kap egy háza*,²¹ indeque versus aquilonem *Tözköves*,²² ultra versus *Ajka Urkúttya*²³ ob aquae salubritatem perennem, silvaeque glandiferae ad arcem oppidi pertinentes. Itaque licet magna pars *Vásonykő*²⁴ territorii esse videtur, maxima tamen ad dominium refertur, paucissimis ad oppidanos restrictis. Alioqui erat olim oppidum partim in colle, ubi nunc est, partim sub arce in orientem, atque ex his illud, non hoc erat liberum. Hoc enim ad ditionem arcis obstricto, illud armis occupabatur, eamque ob rem nullis olim servitiis, aut tributis tenebatur, sed serviebat libere armis ad arcem, seu praesidium defendendum, tuebaturque eandem non tantum contra barbaros, sed et alias hostilitates. Quamobrem et in insignibus gladium obtinuit insigillandum, tametsi *Turcis* [p. 139.] eiectis anno circiter MDCLXXXVI. in arendationem dimidio subiiciendam reciderit. Mansit alioqui

¹ ex omni parte A p. 141. ex omnibus partibus ² corr. ex haerorum ³ singulis sunt singuli A p. 141. singulis singuli sunt ⁴ corr. ex fenisechia ⁵ A p. 141. Sárrét ⁶ A p. 141. atque ⁷ Nagy Vásonkő A p. 142. Nagy-Vásonykő ⁸ A p. 142. Veszprimio ⁹ A p. 142. Tyhonyo ¹⁰ A p. 142. septemtrionem ¹¹ A p. 142. eidem ¹² A p. 142. Zichiani ¹³ A p. 142. Leanyfalu ¹⁴ A p. 142. septemtrionem ¹⁵ A p. 142. add. tum ¹⁶ A p. 142. Veszprimiensis ¹⁷ Kis lőd A p. 142. Kis Lőd ¹⁸ Város lőd A p. 142. Varos Lőd ¹⁹ S. Gál A p. 142. Szent Gall ²⁰ Kap hegy A p. 142. Kaphegy ²¹ Kap egy háza A p. 142. Kapegyháza ²² A p. 142. Tözköves ²³ A p. 142. Urkutya ²⁴ A p. 142. Vasonykő

semper in amore fidelitatis erga regem suum genuinum, sed quod motibus civilibus semel, ac¹ iterum ob incursiones *Rascianorum* in arcem se, cum uxoribus et liberis, ceteraque² suppellectile³ receperat, in tantum militis *Caesarei*, eorum⁴ mox a *Rabutino*, mox *Heistero* duce, in istas partes allati, inciderat odium, ut ea propter igni deletum, aegre vitam salvare potuerit. Ex eo tempore coaluit⁵ iterum, aediculis pro necessitate erectis.⁶ Inter eas etiam sunt⁷ domicilia libera nobilium evangelicae, et reformatae religionis: sed et oppidani partim evangelici, partim reformati sunt, partim etiam catholici, quibus religionibus singulis singuli sacerdotes, plebanus, et concionatores, omnibusque libera exercitia sunt, cum peculiari concordia, et pietate. Est autem *Com. Zichyorum*,⁸ quibus elegans villicatio.

fata:

incolae religionem diversi:

heri.

SECTIO III. DE *Vicis huius Processus.*

Vicorum, qui hoc *Processu* post mediocrem in finibus *Comitatus Szaladiensis* incipiunt, est

1.) *Eöts*, olim in litteris antiquis *Éts*, [p. 140.] abest quadrante milliaria a vico *Processus* *Mediocris* ultimo *Padragh*⁹ in meridiem, contingitque in orientem terminos oppidi *Vásony*,¹⁰ a meridie vero finitur deserto *Pullya*, ab occasu terminis *Comitatus* dicti *Szaladiensis*; in eo confine est eidem praedium <*Imari*, in finibus autem nostris, pars aliqua praedii>¹ *Landoriani* Halimba. Terrenum loci montosum est, atque silvestre, et qua aperitur circa vicum collinum, hinc, et illinc depressis obliquis valliculis,¹¹ in quarum declivitate aediculas incolae posuerunt, easque licet haud copiosas, plures tamen, quam quibus soli qualitas pro genere incolarum sufficiat. Nobiles enim sunt, quorum primores unus, alterve tantum impetrata possessione facilius esse poterant contenti, ex iis tamen prognati in plusculas familias abierunt. Earum praecipuae erant IV: *Simoniana*, *Kutassiana*,¹² *Bodaiana*, et *Iordaniana*, quae donationis iura anno MDCCX. die VI. Sept. ab *Excell. Palatino C. Nicolao Pállffy*¹³ impetrarunt, roborari, stabiliri. Sed iam ex his etiam *Simoniana*, et *Iordaniana* ob venditionem partis eiusdem exsoluta, duae restant, quae¹⁴ locum tenent: *Kutassiana*,¹⁵ et *Bodaiana*, quamvis huius etiam duae sint diversae familiae eodem nomine, et iure vici gaudentes. Quaerulantur autem de *Padraghiensibus*¹⁶ tantum non dimidiam partem terreni sibi abreptam.

Eöts.

¹ A p. 142. atque ² corr. ex ubereque sec. A p. 142. ³ corr. ex suppellectile ⁴ corr. ex eotum sec. A p. 142. ⁵ A p. 142. evaluit ⁶ corr. ex erectis ⁷ etiam sunt A p. 142. sunt etiam ⁸ est... Zichyorum A p. 142. paret [?] autem Comitibus Io. [?] et Emerico Zichi ⁹ A p. 143. Pardag ¹⁰ A p. 143. Vasony ¹¹ A p. 143. valliculus ¹² A p. 143. Kutassiana ¹³ A p. 143. Pállffy ¹⁴ A p. 143. qui ¹⁵ A p. 143. Kutassiana ¹⁶ Padraghiensibus A p. 143. Padraghiensibus

¹ Pars uncis <> inclusa, quae sine dubio ob errorem copistae ex hac copia omissa est (quod etiam ex vocabulo „Landoriani” in casu genitivo posito clare apparet), a nobis suppl. sec. A p. 143.

- Mencsel. 2.) *Mencsel* est pagus nobilis curialis ex compluribus nobilibus; praecipuis: *Antaliis*, *Phülőpiis*,¹ *Bertalaniis*, atque *Puposchiis* constans. Cedit² priori in meridiem milliari dimidio, coarcta[p. 141.]turque angustis sane terminis, ab oriente aestivo terreno *Vásony kő*,³ hiberno⁴ *Veres tó*,⁵ indeque a meridie vicis *Comitatus Szaladiensis*:⁶ *Vaszal*, et *Dergitche*, praediisque *Csánfa*,⁷ *Budavári*,⁸ et *Jakabfa*, a septentrione⁹ autem *Leán falu*¹⁰ *Veszprimiensi*.¹¹
- Verestó. 3.) *Veres tó*¹² est viculus exiguus oppido *Nagy Vásony*¹³ conterminus in meridiem, ex ea parte, qua versus silvas recedit. Ab occidente terminatur vici *Vaszal*, finibus, a meridie *Pecseliensibus*¹⁴ versus *Comitatum Szaladiensem*, et ab oriente *Barnagh*¹⁵ ditionis *Zichianae*.
- Barnagh. 4.) *Barnag* priori vicinus ad iactum tormenti in orientem, habet ex eadem parte confine praedium *Csepel*, et *Tót-váson*,¹⁶ a meridie *Szaladiensia Pécsel*,¹⁷ *Vászol*. Vicus coloniae duplicis, *Hungaricae* partim, quae olim iam insidebat, religionis reformatae, partim vero *Germanicae* catholicaeque, quae posterior locum insedit ante annos aliquot,¹⁸ quemadmodum et in *Veres tó*,¹⁹ nam et hi *Germani* sunt, atque recens colonia religionis catholicae, ditionis²⁰ *Zichianae*.
- Tót Vásony. 5.) *Tót Váson*²¹ est pagus populosior, quam pro terreni portione. Nam haud longius, quam dimidio milliari *Hungarico* distat a *Nagy Vásonkő*²² in orientem, ibidemque arctissimae rescinditur a territorio eiusdem. Caeterum a septentrione²³ vicinum est ei praedium *Csepel Zichianum*,²⁴ tantundemque distant in orientem praedia *Büge*, *Csatár*,²⁵ et *Hidegh Kut*.²⁶ Neque longius est in meridiem vicus *Szaladiensis Szőlős*; in occidentem vero pro[p. 142.]xime accedit terrenum *Barnag*. Itaque dum nequeant *Tót-Vásonienses*²⁷ ex terreni proprii agricultura vivere, coguntur annuo aere recurrere ad praedia sibi vicina *Büge*, *Kis hidegh kut*,²⁸ atque *Csatár*,²⁹ quorum ultimum est familiae *Oroszi*, reliqua duo non *Orosziorum* tantum, sed etiam familiae *Peczevicz*, quae simul cum *Orosziis* totum *Váson*³⁰ possident. Atque eorundem etiam possessorum indulgentia, favorabilique dominio miseri agricolae non tantum vitam ducere possunt, his miseris temporibus tolerabilem, sed etiam religionis, quam profitentur, reformatae liberum obtinuerunt exercitium. Olim bellicis tempestatibus saepius igni vastati in creberrimas abierunt solitudines.
- Vámos. 6.) *Vámos* vicus curialis complurium nobilium, diversis nominibus, genere invicem fere cognato, eundem inhabitantium. Nam uti alibi, ita heic etiam³¹ perplexa origo eorundem³² est, documentis per crebros tumultus, et *Turcicas* grassationes maximam partem deperditis. Quia vero familiolae, quae adhuc restant, cum alias, tum fragmentis residuis diplomatum, et donationum antiquarum, praesertim *Sigismundianis*, ius, et veritatem genuinae, legitimaeque in *Vámos* successionis, et possessionis demonstrarunt, non dubitavit CAROLUS VI. Imperator³³ supplicibus pagi eiusdem *Vámossii*³⁴ possessionem iterato,

¹ *Phülőpiis* A p. 143. *Phüleppiis* ² corr. ex caedit ³ *Vásony kő* A p. 143. *Vasonykő* ⁴ corr. ex hiberno ⁵ *Veres tó* A p. 143. *Verestó* ⁶ A p. 143. *Szalavariensis* (!) ⁷ A p. 143. *Csanfa* ⁸ A p. 143. *Budavari* ⁹ A p. 143. *septentrione* ¹⁰ *Leán falu* A p. 143. *Leanyfalu* ¹¹ A p. 143. *Veszprimiensi* ¹² *Veres tó* A p. 143. *Veres-tó* ¹³ *Nagy Vásony* A p. 143. *Nagy Vasony* ¹⁴ A p. 143. *Pécseliensibus* ¹⁵ A p. 143. *Barnag* ¹⁶ A p. 143. *Tót Vason* ¹⁷ A p. 144. add. *atque* ¹⁸ A p. 144. *circiter quatuor* ¹⁹ *Veres tó* A p. 144. *Verestó* ²⁰ A p. 144. add. *eiusdem* ²¹ *Tót Váson* A p. 144. *Tót-Vásony* ²² *Nagy Vásonkő* A p. 144. *Nagy Vasonykő* ²³ A p. 144. *septentrione* ²⁴ A p. 144. *Zichianam* ²⁵ A p. 144. *Csatár* ²⁶ *Hidegh Kut* A p. 144. *Hideg Kut* ²⁷ A p. 144. *Tót-Vasonienses* ²⁸ *Kis hidegh kut* A p. 144. *Kis-Hideghkut* ²⁹ A p. 144. *Csatár* ³⁰ A p. 144. *Tót-Vásony* ³¹ *haec etiam* A p. 144. *etiam haec* ³² *origo eorundem* A p. 144. *eorundem origo* ³³ A p. 144. add. *et rex noster clementissimus* ³⁴ A p. 144. *Vamosii*

atque novo donationis titulo sive conferre denuo, sive stabilire,¹ anno MDCCXVIII.² XXX. Octob. *Viennae*.ⁱ Sunt autem, quae locum tenent praeter *Stephanum Kenessei* [p. 143.] cui et sua inter eos portio est,³ *Külleiana*, *Vigheliana*,⁴ *Nagyiana*, *Kozmaiana*, *Sárianiana*,⁵ *Kapolyiana*, *Kajárianiana*,⁶ *Kériana*, *Farkassiana*,⁷ *Gálliana*,⁸ *Nemessiana*,⁹ *Baloghiana*, et *Kissiana*,¹⁰ quae pro sorte sua tenui arctum satis et heic terrenum haud cum splendore colunt. Proxime enim eos circumstant, hinc ab oriente *Veszprémium*,¹¹ quod vix dimidio distat milliari, illinc a meridie praedium *Faiss Babocsaianum*,¹² isthic¹³ versus occidentem praedia *Örög*, et *Kis hideg Kútt*,¹⁴ quorum prius *Alexander Kis*, posterius *Tót Vásonienses*¹⁵ heri possident, indeque ab occidente praedium *Büge*, et iterum a septentrione¹⁶ praedia *Menége* Iesuitarum *Iauriensium*, et alterum *Csatár*¹⁷ *Talliánii*,¹⁸ quae singula proxime terrenum *Vámos*¹⁹ circumveniunt. Caeterum soli qualitas partim collina est, atque aperta, sterilis tamen, et nisi forti cultura, stercoreque imbuatur, tritici prorsus impatiens, partim montosa, atque silvestris, sparsa hinc, illinc arbustorum modica portione, per quorum saltus foenisechia, et pascua colligunt, pratis plane destituti. Est eis et liberum religionis reformatae, quam profitentur, exercitium, templumque.

7.) *Szabadi* aliter *Szent Királ Szabadgya*,²⁰ quasi sancti regis libertatio, nimirum quae a S. STEPHANO rege facta est, adiacet terminis *Szaladiensibus*, ex ea parte, qua infra pagum *Felső Eörs*²¹ penes *Balatonem* finiuntur. Estque ei a septentrione²² confine oppidum episcopale *Veszprémium*²³ dimidii milliari intervallo, ab oriente autem proxime adiacentibus praediis *Szölös*, et *Léter* coarctatur, [p. 144.] vixque longius recedit ab eodem in meridiem pagus *Veres Berény*.²⁴ Terra ex plano collina, et silvestris est, triticique, et²⁵ vitium patiens, minor tamen, quam ut vineis possit conseri,²⁶ tantummodo agriculturae sufficiat. Possessores enim eius ex primis, qui a Sancto rege indepti erant, paucioribus, in complures et heic amplificati familiolas, habent, quod agant, ut vivere ex eo possint, tantum abest nobilitatem tueri. Alioqui anno MDCCXXI. praeter familias *Badicz*, *Szöke*, *Véghelyi*,²⁷ *Körmendi*, *Pintér*,²⁸ aliter *Kovács*,²⁹ *Könczöl*,³⁰ *Nagy*, *Cseh*, *Falusi*, *Madi*, *Csók*,³¹ *Csajaghi*, etiam *Martonfalvai*, *Kenesei*, *Torma*, *Balogh*, *Babócsai*,³² *Török*, *Tengerdi*,³³ *Biró*,³⁴ aliter *Lakatos*, *Horváth*,³⁵ *Boross*, aliter *Halassi*,³⁶ pro veris, et legitimis loci possessoribus, litteris CAROLI VI. publice adserti sunt, et a V. Capitulo *Veszprimiensi*³⁷ solemniter³⁸ cum caeremonia³⁹ stabiliti.ⁱⁱ His accedunt: *Rosos*, *Pap*, *Simony*, *Rósa*,⁴⁰ *Guátt*,⁴¹ *Tatai*, *Kalosz*, *Belei*,⁴² *Szente*, *Odor*, *Varga*, *Csikasz*, *Csoó*, *Barcza*, *Bendek*, *Ujmezáros*,⁴³

Szabadi vel
Sz. Királ
Szabadgya.

¹ A p. 144. add. *adiecto* ² A p. 144. add. *d.(ie)* ³ A p. 144. add. *familiolae* ⁴ A p. 144. *Véghelyiana* ⁵ A p. 144. *Sarianiana* ⁶ A p. 144. *Kajarianiana* ⁷ A p. 144. *Farkassiana* ⁸ A p. 144. *Galliana* ⁹ A p. 144. *Nemessiana* ¹⁰ A p. 144. *Kissiana* ¹¹ A p. 145. *Veszprémium* ¹² A p. 145. *Babocsaianum* ¹³ A p. 145. *isthic* ¹⁴ *Kis hideg Kútt* A p. 145. *Kis Hideg Kút* ¹⁵ *Tót Vásonienses* A p. 145. *Tót-Vásonienses* ¹⁶ A p. 145. *septentrione* ¹⁷ A p. 145. *Csatár* ¹⁸ A p. 145. *Taljánii* ¹⁹ A p. 145. *Vámos* ²⁰ *Szt. Királ Szabadgya* A p. 145. *Szent Király Szabadgya* ²¹ *Felső Eörs* A p. 145. *Felső-Örs* ²² A p. 145. *septentrione* ²³ A p. 145. *Veszprémium* ²⁴ *Veres Berény* A p. 145. *Veres-Berény* ²⁵ A p. 145. add. *patet* ²⁶ corr. ex *censeri* sec. A p. 145. ²⁷ A p. 145. *Véghelyi* ²⁸ A p. 145. *Pintér* ²⁹ A p. 145. *Kovács* ³⁰ A p. 145. *Könczöll* ³¹ A p. 145. *Csók* ³² A p. 145. *Babócsai* ³³ A p. 145. *Tengerdy* ³⁴ A p. 145. *Biró* ³⁵ A p. 145. *Horváth* ³⁶ A p. 145. *Halassy* ³⁷ A p. 145. *Veszprimiensi* ³⁸ corr. ex *solemni* ³⁹ A p. 145. *cerimonia* ⁴⁰ A p. 146. *Rosa* ⁴¹ A p. 146. *Guátt* ⁴² A p. 146. *Bellei* ⁴³ A p. 146. *Ujmezáros*

ⁱ *Diplomatis Caroli regis copiam vide in LIBRI REGII nr. 32.165.*

ⁱⁱ *Vide diplomatis Caroli VI. d. 3. Mart. 1721. dati copiam in LIBRI REGII nr. 33.255. ubi hae familiae adnumerantur.*

Csonka, Molnár, Csempesz, aliter Nemes, Soós,¹ Takács,² Kun, Miskei,³ Karsa, et Baczó,⁴ qui donationem novam ab eodem rege⁵ impetraverunt.¹ Reformati omnes sunt, gaudentque libero⁶ exercitio.

Veres Berény. 8.) *Veres berény⁷ quasi rubellum Berénium,⁸ distinguitur⁹ eo nomine a Beréniis¹⁰ reliquis, quorum complures nominat Hungaria, uti Jász beriny¹¹ in Philisteis,¹² Balaton Berény,¹³ et Iharos Berény¹⁴ in agro Simighiensi,¹⁵ reliqua. Olim in diplomatibus¹⁶ nominabatur Szár Berény.¹⁷ Est exilis¹⁸ pagellus in margine lacus Balatonis ex ea parte, qua in orientem finitur, ibidemque illico, qua definitus refle[p. 145.]ctit, in meridiem, praedium Mára Iesuitarum Jauriensium nostro Veres Berény¹⁹ eorundem patrum vico proxime ad iactum sclopi confine est; neque multo longius distant in orientem fines praedii Litér, quod varii possident. A septentrione²⁰ paullo dissitius est vicus Szent Király Szabadgya,²¹ sed ex ea parte non minus, quam versus Litér terra collina est, atque silvestris, rubellusque, ex argilla mistus sabulo, a quo et vico nomen contigit. Rubet enim tota pagi positio. Quod reliquum est versus lacum, in solum mutatur pullum, triticique, si heic etiam laetamine subigatur, fertile, exiguum tamen, modicaque pascua, prata, si aliquid²² modici, propter Balatonem excipias, plane nulla. Neque multum vinearum est per colles austro obversos, vini fortis, et generosi, sed usus maxime vinicularum alienorum. Proinde neque his liceret subsistere eo loco, nisi ex praediis tria, quatuorve milliaria dissitis pro annuo pretio quaesitarent agricolationis modum. Alioqui religionem profitentur reformatam, eiusdem libero gaudentes exercitio.²³*

Kenese. 9.) *Kenese eorundem Iesuitarum possessio occupat sinum Balatonis fere dimidii,²⁴ ex ea parte, qua latitudinem, longitudinemque suam terminat in orientem. Nam quemadmodum altae ibi ripae lacum se protendentem quasi rescindunt, et reverberant, ita in medio pene²⁵ eiusdem latitudinis depressiores, et in vallis speciem, leniter ad aquas declives efformant sinum, eodemque veluti circumvallato acclivibus undique terris, pagum una tantum parte adparentem, caetera opertum²⁶ quasi undis adponunt. Elegans est eius positio, tum ob lacus hilaritatem, tum quod [p. 146.] vites per acclivia eundem circumveniunt, fructus albuli, totaque hac ora nobilissimi, sed quem non tam incolae, quam eorum heri percipiunt. Non enim transit vineas terrenum pagi, agricolationi colonorum destinatum, sed iisdem tantum clivis presse circa domos solo circumeunte continentur. Alioqui distat pagus a priori milliari uno Germanico in meridiem, terminaturque a septentrione²⁷ praediis Sandor, et Mama eorundem possessorum, quae tamen Veres berényo²⁸ interiacent; ab oriente vero vicis Pap Keszi,²⁹ <et> Csajág³⁰ quadrante milliariis*

¹ A p. 146. Soos ² A p. 146. Takacs ³ A p. 146. Miskey ⁴ A p. 146. Baczo ⁵ A p. 146. add. clementissimo
⁶ A p. 146. add. religionis suae ⁷ Veres berény A p. 146. Veres-Berény ⁸ A p. 146. Berenium ⁹ corr. ex. distinguitur ¹⁰ A p. 146. Bereniis ¹¹ Jász beriny A p. 146. Jasz-Berény ¹² A p. 146. Philistaeis ¹³ Balaton Berény A p. 146. Balaton-Berény ¹⁴ Iharos Berény A p. 146. Iharos-Berény ¹⁵ A p. 146. Simigiensi ¹⁶ corr. ex diplomatibus ¹⁷ Szár Berény A p. 146. Szár-Berény ¹⁸ A p. 146. exiguus ¹⁹ Veres Berény A p. 146. Veresberény ²⁰ A p. 146. septentrione ²¹ Szent Király Szabadgya A p. 146. Szent-Kiraly-Szabadgya ²² A p. 146. aliquid (!) ²³ pro eiusdem... exercitio A p. 146. cuius exercitium quoque liberum eisdem permittitur. ²⁴ malim dimidium ²⁵ A p. 146. paene ²⁶ corr. ex oppertum ²⁷ A p. 147. septentrione ²⁸ Veres berényo A p. 147. Veresberényo ²⁹ Pap Keszi A p. 147. Papkeszi ³⁰ A p. 147. Csajág

¹ Hae familiae in eodem diplomate in pagum Szentkirályszabadja tanquam introducti leguntur. Vide notam nostram ii. in p. priore.

remotis, a meridie vero vix iactu sclopi manuarii recedit ab eo praedium *Csitten*, quod olim maxime ferunt insessum, pago *Kenese* tunc non nisi curiolae unius locum obtinente. Spectat autem *Csitten* etiam ad eosdem Iesuitas. Itaque incolae *Kenensienses* pariter, ut *Veresberényienses*,¹ coacti terreni, quod inhabitant, angustiis ad praedia a se remota recurrunt pro annuo aere agricolationis caussa, aliter vivere haud valituri. Reformati sunt et iidem, habentque liberum exercitium.²

10.) *Fok* olim in litteris ANDREAE I. vocabatur *Fuk*, pagus vado, et traiectu per *Sivonem* nobilis. Insidet enim *Balaton*i a meridie, qua ad finem properans, dictum *Sivonem* effundit, duobus fere milliariis supra *Kenese*, loco plano, et campestri, resistendoque hosti idoneo. Qua re visa *Turca* oram hanc haud melius obtinere se posse existimavit, quam si praeter alia fortalitia, quae hinc, illinc in *Endred*, *Koppán*,³ et *Kapos* excitaverat, heic etiam castrum, vallumque erigeret,⁴ praesidio regioni toti futurum. Itaque ante angulum rivi *Sivonis*, qua ex lacu effluit, vallo, atque aggere, perpetuisque roboribus loricae instar [p. 147.] praestruxit: tenuitque illud diu, usquedum repressa *Vienna* barbarie, ipse quoque deserere partes istas debuerit. Eo elapso, regioneque a tumultu, et sorditie *Turcarum*⁵ repurgata confluerunt nonnulli rursus *Hungari*, liberi iidem, sui que dum voverint, aut noluerint manere arbitrii. Ii ergo pro pecunia annua terreno loci occupato, vicum, atque aediculas posuerunt in *Comitatu Veszprimiensi*, agris maxime, et pratis, vineisque in *Simigiensi* delectis. Fines enim tenet *Comitatus* utriusque, solo *Sivone* distinctos. Itaque utrique *Comitatui* obiecti in *Simigiensem* pendunt tributa, atque censum tantum, in *Veszprimiensem*⁶ vero praeter census partem alteram, officia militum hibernantium,⁷ aut aestivantium, atque promptitudinem excipiendi, deportandique omnes eos, quos eadem provincia mandaverit. Et quia locus trans rivum V.⁸ Capituli *Veszprimiensis*⁹ haeredium est, pendunt etiam huic¹⁰ pretium conductionis annum, sorte tamen misera satis, atque depressa. *Hungari* alioqui sunt, r e l i g i o n i s partim catholicae, cui templum, et plebanus est, partim reformatae, cuius caussa ad pagum vicinum *Kiliti*¹¹ excurtant. Distat autem *Kiliti* horae quadrante in occidentem in agro *Simigiensi*, ibidemque paullo propius in septentrionem¹² est praedium *Töröki*, quod ad lacum usque pertingit. At vero in *Veszprimiensi*¹³ unicus ei tantum pagus confinis est, nempe *Szabadi*, cuius terreno a lacu usque ad *Sivonem*¹⁴ arcte satis intercluduntur. Et quia in via regia sunt, crebris impetuntur molestiis commeantium, transeuntiumque. Ob eamque rem Caesareum etiam vectigal, seu¹⁵ telonium est ob traiectum ponte regio instructum.

[p. 148.] 11.) *Szabadi*, quasi liber, propterea forte,¹⁶ quod liberis olim incolis habitabatur. Stabat autem pagi vetus positio, non eo loco, quo nunc est, sed paullo remotius versus lacum, ubi hodiernum¹⁷ restant tempelli antiqui parietinae, et domuncularum rudera. Sed postquam¹⁸ is bellis *Turcicis* desolatus est, coloni posteriores, aediculas posuerunt ad *Sivonem*, stadio uno circiter remotius a veteri in meridiem. Itaque nunc fines tenent *Comitatus*, qua *Sivone* a *Simigiensi*¹⁹ dirimitur, suntque illic iisdem contermini trans

Fok:

*Locus ad
resistendum
hosti
aptissimus:*

Szabadi.

¹ A p. 147. *Veres-Berenyenses* ² pro *habentque... exercitium* A p. 147. *exercitioque suae religionis libero fruuntur, et publico.* ³ A p. 147. *Kopan* ⁴ corr. ex *errigeret* ⁵ A p. 147. *Turcorum* ⁶ A p. 147. *Veszprimiensem* ⁷ corr. ex *hybernantium* ⁸ V. A p. 147. *Venerabilis* ⁹ A p. 147. *Veszprimiensis* ¹⁰ *etiam huic* A p. 147. *huic etiam* ¹¹ A p. 148. add. *diebus festis* ¹² A p. 148. *septentrionem* ¹³ A p. 148. *Veszprimiensi* ¹⁴ A p. 148. *Sivonem* ¹⁵ A p. 148. *vulgo* ¹⁶ A p. 148. *forte* (?) ¹⁷ corr. ex *hodiernum* sec. A p. 148. ¹⁸ *postquam* A p. 148. *postquam* ¹⁹ A p. 148. *Simigiensi*

Sivonem in meridiem *Jüd*,¹ et in occidentem *Kiliti*. Caeterum ex parte nostra habent vicinos a septentrione² *Fok*, et lacum *Balatonem*, ab oriente vero *Kajár*, *Bosok*,³ *Enying* pagos, et iterum versus austrum e regione *Jüd* vicum *Maros*, quorum hic ultimus quadrante vix distat ab eisdem. Et tametsi reliqui remotiores, singulisque milliaribus⁴ ab eo dissiti, tamen ex alia parte terreni ei nihil est. Id etiam, quod circumstat, in patentes abit campos, arabiles quidem hinc, illinc, et rei frumentariae, si subigantur, feraces, sed et sabulosos passim, et non nisi⁵ pascuis idoneos. Silvis autem penitus destituuntur. Reformati et hi sunt, suo⁶ gaudentes templo, et pastore, tametsi *Venerabili Capitulo Veszprimiensi*⁷ subiiciantur.

Maros.

12.) *Maros*, qua recedit a priori eadem *Sivónis*⁸ ripa, coniungit terrenum suum a meridie cum praedio *Kustaniensi*, quod *Com. Bottyáni*⁹ possident, indeque ab oriente terminatur terreno *Enyingiensi*, pari camporum, et aperta planitie. Nihil enim illic silvarum est, [p. 149.] collium nihil, solum¹⁰ prioribus suppar, magna parte ob *Sivónem* humidum. Ideoque a paucioribus habitatur, *Hungaris* tamen, et reformatis *liberi exercitii*.¹¹ Parent¹² *C. Zichiis*.¹³

Mező
Komárom.

13.) *Mező Komárom*,¹⁴ vicus incolarum frequens in eadem *Sivónis*¹⁵ ripa, uno milliari Hungarico dissitior a priori inter orientem, et meridiem; ex eadem mundi plaga contermina ei sunt praedia *Sári*,¹⁶ propter *Sivonem*, et *Bogár* paullo inclinatus in orientem, a septentrione¹⁷ autem definitur terreno *Enying*, indeque versus occasum praedio *Kustány*.¹⁸ Caetera sunt fines *Comitatus Simigiensis*, rivo *Sivone* rescissi, ubi e regione *Mező Komáromii*¹⁹ visitur trans rivum *Hidvégh*,²⁰ vicus *Com. Battyanii*. Solum loco collinum est, et campestre, gemina aratione excolibile, melius tamen futurum, si aratro ter subigatur, sine tamen stercoratione. Pagus occupat locum erectum²¹ et versus rivum declivem, incolis *Hungaris*, catholicis partim, partim reformatis, quorum utrisque sua sunt templa, sui que plebanus, et concionator. Parebat olim *Petro Kenessei*, et *Paullo*, atque *Michaëli Roboszi*, queis et domicilia, et villicationes fuere.²² Nunc autem dominatur eidem *Excellentissima ac Illustrissima linea Palatinalis Batthyániorum Comitum S. R. I.*ⁱ

Szilas, alias
Bolhás.

14.) *Szilas*, aliter *Bolhás*, pagus enim in territorio²³ *Bolhásiensi*²⁴ positus est, vocaturque ideo *Szilas*, quod eundem incolae olim *Szilasienses*²⁵ annos circiter ante XL.²⁶ translatis quasi domiciliis insederunt. Est enim praedium *Szilas* vicinum *Bolhás*,²⁷ unoque

¹ A p. 148. *Iud* ² A p. 148. *septentrione* ³ A p. 148. *add. et* ⁴ A p. 148. *miliaribus* ⁵ *non nisi* A p. 148. *nonnisi* ⁶ A p. 148. *suoque* ⁷ A p. 148. *Veszpremiensi* ⁸ A p. 148. *Sivonis* ⁹ A p. 148. *Battyanii* ¹⁰ *add. sec. ms.* A p. 148. ¹¹ *liberi exercitii* A p. 148. *suoque pariter gaudentibus religionis exercitio* ¹² A p. 148. *add. autem* ¹³ *C. Zichyis* A p. 148. *C. Adamo Zichi* ¹⁴ *Mező Komárom* A p. 148. *Mező-Komárom* ¹⁵ A p. 148. *Sivonis* ¹⁶ A p. 148. *Sari* ¹⁷ A p. 149. *septentrione* ¹⁸ A p. 148. *Kustany* ¹⁹ *Mező Komáromii* A p. 149. *Mezőkomáromii* ²⁰ A p. 149. *Hidvég* ²¹ *corr. ex erectum* ²² *Parebat olim... villicationes fuere.* A p. 149. *Dominantur autem omnibus, Petrus Kenessei, et Paullus, atque Michael Roboszi, quibus et domicilia, et villicationes in pago sunt.* ²³ A p. 149. *terreno* ²⁴ A p. 149. *Bolhásiensi* ²⁵ A p. 149. *Szilasienses* ²⁶ XL. A p. 149. *vicinos* ²⁷ A p. 149. *Bolhaso*

ⁱ *Haud dubium est, quin haec a copista Francisco Szarka anno 1772. inserta sint. Ex „linea” enim „palatinali” constat de linea Ludovici Batthyány (1696–1765) anno 1751. palatini creati hic agi; quem autem cum haec scriberentur iam mortuum esse ex eo conicias, quod non ipse, sed linea eius nominatur. quam ob rem haec nullo modo a Belio anno 1749. e vivis decedenti orta sunt; multo magis a Francisco Szarka, quippe qui ex mandato Josephi Batthyány, filii scilicet Ludovici hanc copiam anno 1772. concinnavit. Cf. notam i. in p. 472.*

tantum interfluente rivulo, seu lacuna ab eodem dirimitur inter septen[p. 150.]trionem, et ortum. Ab ortu versus meridiem remotius paullo est praedium *Gyönköd*,¹ et iterum ex ea parte versus *Simontornya* praedium *Igár* comitatus huius finitimum, indeque inclinatus versus *Sivonem* praedium *Vám*, et vicissim iuxta fluvium eundem in occasum praedia *Dád*, *Tóti*,² *Sári*,³ atque *Bogár*, in septentrionem⁴ autem *Angya*, quae omnia terrenum *Bolhásiense*⁵ ambitu milliarium, plus minus duorum circumveniunt: pertinentque *Saári*,⁶ et *Tóti*⁷ ad principem *Eszterházi*, *Vám*⁸ vero ad *C. Zichy*, et ad *Meszlenyi Dád*, et *Igar*, reliquis omnibus ad *Kenessios*, *Lossonczios*,⁹ et *Roboszios*¹⁰ spectantibus, tametsi pago, et medietati praediorum unice *Stephanus Kenessei* dominetur. Nam et domus eidem commoda satis, et honesta pro diverticulo, villicationeque in vico est, et coloni omnes tenentur servitiis eiusdem solius heri, aediculis a domo herili contiguae per declivia penes lacunam vallis ibidem depressae, hinc illis sparsis. In medio vici templum est exercitio eius libero ab incolis ipsis exstructum. Adhaerent enim confessioni omnes cum hero Helveticae. Inde passim terrae versus occidentem arabiles, feraces tritici, et omnium, sine laetamine.¹¹ Reliqua pascuis inserviunt; nullae illic aquae molaes, silvae nullae, cuncta aperta, at non tam plana,¹² quam eminentibus hinc, illinc clivis hiulca.

15.) *Enying* vicus populosus, et elegans in late patenti campo, recedit a *Balatone* milliari uno in orientem, ex eademque parte confinis est praedio [p. 151.] *Fekete*, pago autem *Mezeő Komárom*,¹³ et praediis *Sz. Mihály*,¹⁴ et *Kustyán*¹⁵ in meridiem, in occidentem vicis *Maros*, et *Szabadi*, et in septentrionem¹⁶ *Bosok*, et *Lepsén*. Quae uti a pago distant quadrante, *Bosok*, atque *Lepsén* dimidio milliari, ita neque remotiora sunt reliqua, si *Mezeő Komárom*,¹⁷ *Maros*que, et *Szabadi* excipias, quae singula, singulis milliariis disterminantur. Eo ergo territorio plano, et campestri agri sunt arabiles in orientem, et meridiem, tritici gemina aratione feraces; solo alioqui sabuloso, sed pingui. Vitem etiam nonnulli posuerunt, inter meridiem, et occasum, rubelli, et parvi usus. Reliqua sunt pascua, et parca hinc, illinc foenisecia. Ipse vicus ab oriente in occidentem porrectus, disiicit¹⁸ domos, et aediculas, ordine haud aequali, per terreni positionem erectam, eamque ob rem in oculos pulcherrime¹⁹ incurrit accedentibus, templo veteri a fine, novo in medio pagi ab incolis ipsis exstructo, religionis, et exercitii liberi reformati, ditionis *L u d o v i c o B o t t y a n i a n a e*,²⁰ seu *l i n e a e p a l a t i n a l i s*,ⁱ quibus et praedia vicina, *Kustyán*,²¹ et²² *Szt. Mihály*²³ vindicantur. Caeterum a vico isto²⁴ nomen acceperunt olim celeberrimi, dum viverent, qui parti huius *o r a e n o n m o d i c a e* dominabantur, *Törökii* ab *Enying*.²⁵

Enying.

16.) *Bosok* exilis pagellus *Gregorio Végyázoianus*²⁶ religionis partim catholicae, ecclesiae *Mezeő Komáromiensis*²⁷ sacris frequentandis adstrictae, partim vero reformatae,

Bosok.

¹ A p. 149. *Gyönked* ² A p. 149. *Tóti* ³ A p. 149. *Sári* ⁴ A p. 149. *septentrionem* ⁵ A p. 149. *Bolhásiense* ⁶ A p. 149. *Saári* ⁷ A p. 149. *Tóti* ⁸ A p. 149. *Vám* ⁹ A p. 149. *Lossonczios* ¹⁰ A p. 149. *Roboszios* ¹¹ A p. 149. add. *seminum* ¹² corr. ex *plena* sec. A p. 149. ¹³ *Mezeő Komárom* A p. 150. *Mezeő-Komárom* ¹⁴ *Sz. Mihály* A p. 150. *Sz. Mihály* ¹⁵ A p. 150. *Kustyán* ¹⁶ A p. 150. *septentrionem* ¹⁷ *Mezeő Komárom* A p. 150. *Mezeőkomárom* ¹⁸ corr. ex *disiicit* ¹⁹ A p. 150. *pulchre* ²⁰ A p. 150. *Battyaniorum* ²¹ A p. 150. *Kustany* ²² add. sec. A p. 150. ²³ *Szt. Mihály* A p. 150. *Sz. Mihály* ²⁴ A p. 150. *isthoc* ²⁵ *qui parti... ab Enying* A p. 150. *Törökii ab Enying, qui parti haud exiguae regionis huius dominabantur.* ²⁶ *Gregorio Végyázoianus* A p. 150. *Gregorii Végyázó* ²⁷ *Mezeő Komáromiensis* A p. 150. *Mezeőkomáromiensis*

ⁱ *Etiam haec a copista Francisco Szarka addita esse verisimile est. Vide notam nostram i. in p. priore.*

hominibus sacrorum causa ad *Enyingienses*¹ excursantibus. Sunt enim vicini pago *Enying* ad aquilonem, unaque tantum lacuna intermanante ab invicem distinguuntur.² Trans eandem quoque lacunam pari intervallo disternatur et *Lepsén* in [p. 152.] orientem, in septentrionem³ longius *Kajár*,⁴ et *Szabadi* longissime inter reliquos ad occasum. Quemadmodum ergo pagus, ita et territorium exile est, et angustum, agro campestri pariter,⁵ et⁶ aperto.

Sz. György.

17.) Sz. György cedit a priore in orientem aestivum, dimidii milliari interstitio, loco⁷ campestri, atque plano, apertoque, estque ex eadem parte pagus extremus provinciae in finibus *Comitatus Alba-Regaliensis*,⁸ cui sunt ibidem contermini a septentrione⁹ *Füle*, quadrante remotus milliari, et paullo remotius¹⁰ *Pogárdi*¹¹ versus orientem aestivum, ab hiberno¹² oriente vero¹³ vicus *Láng* uno milliari dissitus. Inde nostrae regioni in meridiem reflexae adhaeret praedium *Eccse*¹⁴ *Gnospodii*,¹⁵ et aliorum, et ab oriente vicinus *Lepsén*. Mediocris pagellus est, incolis *Hungaris*, et reformatis cum templo, et concionatore, possideturque a variis, nempe *Palásti*,¹⁶ *Bodisz*,¹⁷ *Perczeg*,¹⁸ et *Véghelio*.¹⁹ Supra pagum scaturit quaedam lacuna, quae recta manat in *Lepsén*,²⁰ *Bosok*, et²¹ *Ening*.

Lepsén.

18.) *Lepsén* ergo sic conterminus Sz. Györgyio fines pariter occupat *Comitatus* nostri versus *Albensem*, habetque illic vicinum vicum *Fülle*, qui ei intra Aquilonem, et Eurum fere accedit. In provinciola autem nostra confinis est eidem a septentrione²² vicus *Kajár* milliari quadrante distans: ab occasu vicus *Bosok*, vel qui ei intercedit ager *Kaptolom*, et a meridie *Enying*²³ milliari dimidio. Maior est paullo²⁴ priori, insidetque ripam lacunae erectiorem, religione reformata, eiusdemque exercitio libero, templo, et pastore. Paret²⁵ *C. Nadasdio*.²⁶ Agris arabilibus incingitur, exili foenisecio, silvis nullis, vineis paucis.²⁷ [p. 153.]

Kajár.

19.) *Kajár* vicus populosus, pagoque *Albensi Fülle* conterminus in occidentem, a quo eum non nisi²⁸ collis vinifer eminenti clivo separat. Ipse autem pagus *Kajár* occupat declivitatem eiusdem collis, frequenti aedicularum positione perleniter descendenti. In medio autem pagi tumulus paullo erectior tenet templum exercitii liberi reformati, cuius religionem incolae profitentur. Imperant eis complures, nam non tantum comitibus *Battyániis*,²⁹ atque *Zichiis*³⁰ suae sunt heic portiones, sed etiam *Stephanus Nagy*, *Adamus Zichi*, Jesuitae item *Jaurienses*, nec non *Alexander Kiss*,³¹ consorsque *Salavária*³² singuli non nihil trahunt in suas partes. Accedunt et nobiles alii, qui vicum et ipsi incolentes curiis, et fundo libero distinguuntur³³ a reliquis.³⁴ Alioqui nec his grande terrenum est, sed uti ab ortu *Fülle*, ita proxime disternatur eos in meridiem, solum *Lepsin*, atque *Bosok*, neque multo longius distant in occasum fines terrae *Szaladiensis*, indeque

¹ A p. 150. *Enyngienses* ² corr. ex *distinguntur* ³ A p. 150. *septemtrionem* ⁴ A p. 150. *Kaiár* ⁵ *campestri pariter* A p. 150. *pariter campestri* ⁶ A p. 150. *atque* ⁷ add. a nobis ⁸ *Alba-Regaliensis* A p. 150. *Albaregalensis* ⁹ A p. 150. *septemtrione* ¹⁰ A p. 150. *longius* ¹¹ rectius *Pogárdi*; A p. 150. *Pogárdi* ¹² corr. ex *hiberno* ¹³ *orientem vero* A p. 150. *vero orientem* ¹⁴ A p. 150. *Ecse* ¹⁵ A p. 150. *Gnoszpodii* ¹⁶ *Palásti* A p. 151. *Baltasare Palásti* ¹⁷ *Bodisz* A p. 151. *Petro Bodisz* ¹⁸ A p. 151. add. *Thoma* ¹⁹ *Véghelio* A p. 151. *Andrea Veghellyio* ²⁰ A p. 151. *Lepseny* ²¹ add. sec. A p. 151. ²² A p. 151. *septemtrione* ²³ A p. 151. *Ennying* ²⁴ *paullo* A p. 151. *pallo* (!) ²⁵ A p. 151. add. *autem partim* ²⁶ A p. 151. add. *partim B. Babocsaio*. ²⁷ pro *exili... paucis* A p. 151. *exili prorsus foenisecio, silvis nullis, pauculis vineolis per obiectum ab Euro collem positus*. ²⁸ *non nisi* A p. 151. *nonnisi* ²⁹ A p. 151. *Battyaniis* ³⁰ *Zichiis* A p. 151. *Emerico Zichi* ³¹ A p. 151. *Kis* ³² A p. 151. *Salavaria* ³³ corr. ex *distinguntur* ³⁴ *distinguuntur a reliquis* A p. 151. *a reliquis distinguuntur*

in aquilonem aestivum *Kenese*, hibernum¹ *Csajag*, quae singula vix quadrante milliari, immo *Csajág* iactu sclopi disterminantur.

20.) *Csajág* vicus *Hungaricus*, reformatus, suo gaudens templo, et pastore, distat a priore in septentrionem² hibernum,³ quadrante milliari, ex eademque parte intercedit ei praedium *Sz. Márton*⁴ paullo inclinatus versus lacum in occidentem hibernum,⁵ ab aestivo autem occasu disterminatur clivis viniferis *Kenessiensibus*,⁶ iuxta [p. 154.] terreno *Papkesziensi* ab aquilone, indeque finibus vici *Kovácsi*⁷ dimidio milliari abhinc distantis. Propius tamen paullulum accedit *Fülle*, vicus *Albensis*, ab oriente hiberno.⁸ Ipse vicus tenet vallem inter colles in orientem, et occasum leniter ab eo ascendentes, et utrinque viniferos. Agri iam hic duri sunt, atque tenaces, collini passim, et campestribus multo steriliores, qui propterea maiores curas, expensasque postulant. Alioqui heic etiam complures sunt domini. Nam praeter nobiles, qui curias loci liberas inhabitant, habent suas partes *Paullini* PP. *Papenses*, *Stephanus* item *Nagy*, et familia *Csajagi*.⁹

Csajág.

21.) *Papkeszi* est vicus pariter reformatus, temploque, et concionatore eiusdem religionis praeditus, possessoribus *Ioannis Zichy*¹⁰ haeredibus. Cui pago uti est *Csajág* a meridie hiberno¹¹ conterminus, ita ex eadem parte paullo inclinatus¹² in aestivum meridiem vicus *Kenese*, indeque desertum *Sándor*,¹³ ¹⁴ ab oriente¹⁵ accedit *Saári*,¹⁶ praedium *Sz. Királ Szabadiensium*,¹⁷ quod *Papkeszienses* pro annuo aere conducunt, quemadmodum et *Papvasari*, solitudinem *Badicsianam*, et *Perczellianam*¹⁸ propterea, quod in territorio proprio, ager eos, foeniseciaque, et pascua deficiunt.¹⁹ Parva enim portio est, et hinc, illinc colliculis, atque dumetis sterilibus obsita. Quare et vitis culturam in *Mamensi* territorio conductant.

Papkeszi.

2.) *Vilonya*, vicus *Papkeszio* suppar recedit ab eodem in septentrionem²⁰ hibernum,²¹ [p. 155.] habetque a septentrione²² aestivo conterminum pagum *Sz. István*, ab hiberno²³ vicum *Soly*, et ab oriente terram *Kálos*,²⁴ quae ad *Permárton*²⁵ spectat. *Permárton*²⁶ autem recedit quadrante milliari ab eodem versus meridiem, a qua meridie confinis ei etiam est pagus *Papkeszi* quadrantis horae spatio, nam et aquam rivi *Sét*, penes quem est, cum eodem communicat. Incolunt et hunc *Hungari* reformati cum libero religionis suae exercitio, parentque comiti *Zichy*.²⁷ Ager est irriguus, sed glareosus, frumentique aegre ferax, sed vineis laetatur fertilibus, vini albidus in eximio colle intra orientem, et meridiem.

Vilonya.

23.) *Kovácsi*²⁸ priori minor revertitur ab eodem in orientem aestivum, dimidio milliari *Germanico*, circumiacentque eundem loci quatuor: *Perbida*, et *Permárton*²⁹ ab oriente, a quibus non nisi³⁰ rivulo *Sét*, qui ab³¹ *Papkeszi* descendit, distinguitur,³² a meridie vero *Fülle*, vico *Albensis*, qui tamen dimidio milliari disterminatur, versus occidentem autem praedio *Könges*, et septentrionem³³ versus, praedio *Rostás*,³⁴ quod *Stephanus Nagy*

Kovácsi.

¹ corr. ex *hybernum* ² A p. 151. *septemtrionem* ³ corr. ex *hybernum* ⁴ *Sz. Márton* A p. 151. *Sz. Marton*
⁵ corr. ex *hybernum* ⁶ A p. 151. *Kenessiensibus* ⁷ A p. 152. *Kovacs* ⁸ corr. ex *hiberno* ⁹ A p. 152. *Csajagi*
¹⁰ A p. 152. *Zichy* ¹¹ corr. ex *hiberno* ¹² paullo inclinatus A p. 152. paullulum inclinatum ¹³ A p. 152.
Sándor ¹⁴ A p. 152. add. caeterum deserta Mama et Papvasari confines sunt ab occidente ¹⁵ A p. 152.
add. vero ¹⁶ A p. 152. *Sari* ¹⁷ *Sz. Királ Szabadiensium* A p. 152. *Sz. Kiraly Szabadiensium* ¹⁸ A p.
152. *Perczellianam* ¹⁹ corr. ex *defficiunt* ²⁰ A p. 152. *septemtrionem* ²¹ corr. ex *hybernum* ²² A p. 152.
septemtrione ²³ corr. ex *hiberno* ²⁴ A p. 152. *Kálosz* ²⁵ A p. 152. *Peremarton* ²⁶ A p. 152. *Peremarton*
²⁷ *Zichy* A p. 152. *Emerico Zichy* ²⁸ A p. 152. *Kovacs* ²⁹ A p. 152. *Peremarton* ³⁰ non nisi A p. 152. *nonnisi*
³¹ A p. 152. a ³² corr. ex *distingvitur* ³³ A p. 152. *septemtrionem* ³⁴ A p. 152. *Rostas*

possidet. Terra uti arcta, ita sterilis, atque limosa, et ubi exaruit, tenax, silvae modicae, et paucae vites, incolae reformati *Permartonio* sacrorum caussa adnexi, quibus imperat comes *Nádasdi*.¹

Perhida.

24.) *Perhida* e regione prioris paullo tamen inferius trans eundem rivulum, sive ramum *Sét*, in insula quasi eius. Adhaeret plane vico curiali *Permárton*² adeo, ut unum pagum, eundemque [p. 156.] crederes, nisi aliqua modica rima intercedente³ ab eodem distingueretur.⁴ Itaque hinc, et *Kovácsi*⁵ versus territorium ei nullum est, et quamvis in orientem versus *Ósi*, et in occidentem versus *Rostás*,⁶ aliqua est intercapedo, modica tamen et ea, vixque sustentando pago idonea. Ideoque paucis tantum incolis constat, reformatis tamen, ditionis *Baronkai*,⁷ et *Baranyaianae* familiae, religionis autem caussa *Permártoniensibus*⁸ associatur.

Permarton.

25.) *Permarton* cum sic *Perhidae* adiunctus sit, nobilis tamen pagus est, merisque liberis, et nobilibus curiolis absolvitur. Sunt enim eorum decem, *Ioannes Lossonczi*,⁹ *Virágh*,¹⁰ *Szalai*,¹¹ *Tóth*,¹² *Uzdi*,¹³ *Csonka*,¹⁴ *Veszprémi*,¹⁵ *Molnár*,¹⁶ *Horváth*,¹⁷ *Bakos*,¹⁸ qui acceptam a maioribus nobilitatis legitimam hanc possessionem anno MDCCXVIII. adnuente CAROLO VI. novum indepti diploma roborarunt, et stabilierunt.¹ Est tamen his etiam terrenum nimis exile. Nam uti *Perhidensibus*, et *Kovácsiensibus*¹⁹ ab occasu coniunctissimi sunt, ita haud spatioso intervallo conterminatur in septentrionem²⁰ cum solo *Villonyensi*,²¹ indeque praedio *Pejti*, atque *Öskü*, ab oriente *Ósi*. Itaque vivendi caussa ad praedia, et solitudines coguntur recurrere, alias durare haud valituri. Est eis templum, et pastor reformatus, cuius religionis et ipsimet omnes addicti sunt.

Ósi.

26.) *Ósi* est pagus antistitis *Veszprimiensis*²² dimidio milliari remotus a priori in orientem in eiusdem rivuli ripa, solo limoso, atque tenaci, praesertim si caeli sit qualitas sicca. Ea enim tempestate difficulter sinit [p. 157.] inarari, fert tamen pro necessitate frumentum, si excolatur. Neque vitem respuit. Eius enim pariter nonnulla sunt in meridiem genimina. Sed foeniseciis obsunt uligines, quibus hoc solum rigatur. Nimirum²³ pluvio anno falcari poterit nihil, contra siccus impedit saepe segetes. Proinde et heic soli malignitate coacti, et angustia, miseri agricolae, ad praedia, et solitudines refugiunt agricolandi gratia. Silvae, seu dumeti prostat aliqua modica portio, inde lignandi facultas, sed haud grandis. Incolae et heic maiori ex parte sunt reformati, quibus ideo ludimagister permittitur; catholicis quoque aliquot intermistis, temploque gaudentibus. Caeterum pagi terrenum incingitur finibus ab oriente *Ladanensibus* in *Comitatu Albensi*, a meridie vero *Fülle* itidem *Albensi*, indeque partim *Csajágensibus*, partim *Köngessiensibus*,²⁴ et ab

¹ comes *Nádasdi* A p. 152. C. Baltasar *Nadasdi* ² A p. 153. *Peremarton* ³ intercedente erronee iterum descriptum a nobis del. ⁴ corr. ex *distingveretur* ⁵ A p. 153. *Kovacs* ⁶ A p. 153. *Rostas* ⁷ A p. 153. *Barankai* ⁸ A p. 153. *Permartoniensibus* ⁹ A p. 153. *Losonczy* ¹⁰ *Virágh* A p. 153. *Paulus Virág* ¹¹ ante *Szalai* A p. 153. add. *Ioannes* ¹² *Tóth* A p. 153. *Ioannes Tot* ¹³ ante *Uzdi* A p. 153. add. *Ioannes* ¹⁴ ante *Csonka* A p. 153. add. *Ioannes* ¹⁵ ante *Veszprémi* A p. 153. add. *Petrus et Stephanus* ¹⁶ *Molnár* A p. 153. *Stephanus Molnar* ¹⁷ *Horváth* A p. 153. *Michael Horvath* ¹⁸ ante *Bakos* A p. 153. add. *Michael* ¹⁹ A p. 153. *Kovacs* ²⁰ A p. 153. *septemtrionem* ²¹ A p. 153. *Vilonyensi* ²² *Veszprimiensis* A p. 153. *Veszprimiensis* ²³ corr. ex *nimum* sec. A p. 153. ²⁴ A p. 154. *Köngessiensibus*

¹ Erronee annus diplomatis expediti hic adnotatus esse videtur (vide etiam A p. 153., ubi aequae 1718. scribitur). Anno enim 1714., et quidem d. 2. Dec. his familiis Carolus VI. rex ius possessionis super *Peremárton* confirmavit. Vide LIBRI REGII nr. 30245, et nr. 30246.

occasu tractu *Kovácsiensi*,¹ atque *Pere mártoniensi*,² et denique praedio *Peite* a septentrione,³ quod *C. Zichii*⁴ ditionis est.

27.) *Öskü* eorundem Comitum *Zichy* haeredium,⁵ distat a *Palota* milliari quadrante in occidentem, a qua *Palota* uno tantum interiacente praedio *Banta*, eiusdem domini dissepatur. Alioqui a praedio illo versus meridiem circumvenit vicum praedium *Püt*, et vicus *Pere marton*,⁶ in occidentem vero *Vilonya*, et *Soly* pagi, et denique in septentrionem⁷ pagus *Hagymáskér*,⁸ et iterum praedium *Bala*, in orientem autem aestivum versus *Palotam* vicus *Tés*,⁹ in monte *Bakony*. Insidet autem vicus terrae petrosae, et tenaci, multisque saxis, et lacunis impeditae. Nam uti ab oriente solum eius tenet paludem, seu [p. 158.] paludis vetustae *Tikiri* vestigia, ita ab occidente est ei palus alia, ex qua in paludem *Tikiriensem*¹⁰ larga unda influit. A meridie ei est obiectus collis pulchro sacello rotundae formae, atque turbinato tecto exornatus religionis catholicae. Sed vero praeter catholicos sunt etiam evangelici, quibus pariter liberum exercitium. Caeterum colonia est *Slavica* variis ex partibus *Hungariae* superioribus huc confluens, pulchreque indulgentia domini in terra alioquin¹¹ sterili proficiens.

Öskü.

28.) *Sz. István*¹² recedit ab *Öskü* in occidentem milliari dimidio *Germanico*, insidetque rivulo *Sét*, loco lacustri, ideoque solo glareoso, et tempore sicco tenaci, parvo territorio, quod ab oriente *Vilonya*, ab occasu praedia *Papvasari*, atque *Litér*, a septentrione¹³ autem pagus *Soly* arcte incingunt. Caeterum quod ab uligine liberum, collibus atque dumetis absolvitur: indeque vitis nonnulla positio. *Hungari* sunt, et reformati, libero gaudentes religionis exercitio. Parent autem *C. Zichy*.¹⁴

Szent István.

29.) *Soly* priori¹⁵ positione, colonia, religione, et exercitio suppar. Neque terrenum maius est; proxime enim adiacent ei ab oriente aestivo pagus *Öskü*, hiberno¹⁶ autem *Vilonya*, a meridie *Szent István*, ab occasu *Kadarta*, et a septentrione¹⁷ *Hagymáskér*,¹⁸ quae omnia dimidio milliari longius¹⁹ non recedunt, plurima ad iactum tormenti vicina sunt. Paret PP. *Szirziensibus*.²⁰

Soly.

30.) *Hagymáskér*²¹ vicus episcopi *Veszprimiensis*²² loco pariter petroso, glareoso, atque duro, penes rivum *Sét*, in via nempe regia *Veszprimiensis*,²³ et *Albensi*. Circa eum sunt ab oriente hiberno²⁴ *Öskü*, [p. 159.] aestivo *Bala*, a meridie *Soly*, et *Szent István*,²⁵ ab occidente *Kadarta*, atque *Rátot*,²⁶ a septentrione²⁷ *Olaszfalu*, et praedium *Nádasdii*²⁸ *Pere*, quod incolae pro annuo aere conducunt, ob defectum²⁹ terreni sui. Nisi enim ad praedium hoc, et alia remotiora recurrerent agricolationis gratia, subsistere loco nequirent. Est et his permissum religionis, quam colunt, exercitium, n e m p e reformatae.³⁰

Hagymáskér.

31.) *Kadárta* recedit a priori in occidentem, ea plane via, qua *Veszprémium*³¹ abitur. Id autem distat ab eo dimidio milliari, uti ab *Hagymáskér*,³² sed propiora³³ ei sunt a meridie

Kadárta.

¹ A p. 154. *Kovácsiensi* ² *Pere mártoniensi* A p. 154. *Peremartonensi* ³ A p. 154. *septemtrione* ⁴ *Zichii* A p. 154. *Emerici Zichi* ⁵ *eorundem... heredium* A p. 154. *eiusdem Comitum, et Ioannis Zichi haeredium.* ⁶ *Pere marton* A p. 154. *Peremarton* ⁷ A p. 154. *septemtrionem* ⁸ A p. 154. *Hagymáskér* ⁹ A p. 154. *Thés* ¹⁰ A p. 154. *Tikiriensem* ¹¹ A p. 154. *alioqui* ¹² *Sz. István* A p. 154. *Sz. Istvan* ¹³ A p. 154. *septemtrione* ¹⁴ *C. Zichy* A p. 154. *C. Io. Zichi* ¹⁵ corr. ex pari sec. A p. 154. ¹⁶ corr. ex hiberno ¹⁷ A p. 154. *septemtrione* ¹⁸ A p. 154. *Hagymáskér* ¹⁹ add. a nobis ²⁰ pro paret... *Szirziensibus* A p. 154. *imperatur autem pago a monachis Szirziensibus.* ²¹ A p. 154. *Hagymáskér* ²² A p. 154. *Veszprémensis* ²³ A p. 154. *Veszprémensi* ²⁴ corr. ex hiberno ²⁵ *Sz. István* A p. 154. *Sz. Istvan* ²⁶ A p. 154. *Rátot* ²⁷ A p. 154. *septemtrione* ²⁸ A p. 155. *Nádasdii* ²⁹ corr. ex defectum ³⁰ *exercitium... reformatae* A p. 155. *reformatae exercitium* ³¹ A p. 155. *Veszprémium* ³² A p. 155. *Hagymáskér* ³³ corr. ex propria sec. A p. 155.

aestivo praedium *Litér*, et hiberno¹ pagus *Szent-Királ Szabadgya*,² proxima vero in septentrionem³ aestivum praedium *Jutas*, et hibernum⁴ pagus *Rátót*. Solum eius collinum est, et ex parte aliqua dumetosum, totum tamen glareae, et petrosa humo impeditur, agriculturae difficilis. Pauca et heic prata videas circa rivum *Sét*, qui terrenum eius a *Rátótiensi*⁵ dirimit.⁶ Ipse pagus locum in acclivitate collis⁷ occupat concavum. Incolae sunt *Hungari* reformati, liberique exercitii, V. Capituli *Veszprimiensis*.⁸

Rátót.

32.) *Rátót*, uti diximus, est e regione prioris, intra *Hagymáskér*,⁹ et praedium *Jutas*, quorum hoc proxime ei vicinum in occidentem intercedit ex eadem parte *Veszprémio*, illud vero est intra ortum, et meridiem milliariae fere quadrante. Atque intra hos terminos solum eius a priori nihil discrepat. Etsi enim versus *Rátót*¹⁰ aliquid meliusculi observavimus, sed quae recedunt in occasum, et septentrionem,¹¹ pauca¹² sunt, eaque ob rubram glaream inutilia. Reliqua in montes abeunt, et vastos silvae *Bakoniensis* amfractus,¹³ eademque partim attingunt fines vici *Olaszfaluiensis* in orientem, partim *Csesznekiensis* in septentrionem,¹⁴ qui loci licet omnino remotiores prioribus [p. 160.] sunt, vasta tamen, et silvestri densitudine usum terrae adimunt. Id non aliter dixerim, et de ea eius parte, quae ad *Szent Gáll*¹⁵ arctis flexibus pertingit. Caeterum vitis heic nulla, sed crebrae, aquarum salubrium, scatebrae sunt pagello, qui exiguus satis est, interfluae. Olim amplum eum fuisse, et nobilem, rudera eius, et ruinae, hinc templi, claustrique Templaristarum ab oriente, illinc domiciliorum, ut fertur *Gyulaflorum* in editiori colle supra pagum in septentrionem¹⁶ eminentium. Nobilia enim haec cuncta fuisse muri ostendunt. In eodem colle paullo propius ad pagum visitur templum geminum, duplici nave, paris longitudinis, amplitudinisque olim exstructum, cum turri tamen unica iam pariter in ruinis, tametsi templorum unum negligenti obtectione. Incolae, qui reformati sunt, exercitio suae religionis libero adplicaverint, haud turbantibus eos V. Capitulo *Veszprimiensis*,¹⁷ et *C. Emerico Eszterházio*,¹⁸ suffraganeo *Tyrnaviensi*.

Olasz falu.

34.)¹⁹ *Olasz-falu*²⁰ revertitur a priori inter montes versus orientem milliariae intervallo, tenetque vallem profundam, undique altis, et editis montibus acclivibus. Est quidem planities interposita, sed et ea dumetosa, et silvestris, parvique usus. Ager ei nullus arabilis, si cannabis,²¹ et raparum²² hortos excipias, nulla villicatio, sed omnia opaca sunt, et montosa. Itaque uti pauci vicum possunt inhabitare: ita iis etiam, qui intersunt, lignis, tignis, et trabibus, cannabibusque,²³ et rapis in campestram regionem excurrentum, frumentoque commutandum est. Mireris illic *Hungaros*, vitae faciliori adsvetos,²⁴ durare posse. Sed patria est, ubi vir fortis sedem elegerit. Sunt autem omnes *Hungari*, admistis nonnullis *Slavis*: [p. 161.] religionis etiam reformatae maxima est colonorum pars, quapropter ei ludimagister permittitur, catholicis, qui sunt, in *Szircz*, evangelicis in *Tés* excursantibus. Subest autem pagus *Abbatiae Szircziensis*.

¹ corr. ex *hyberno* ² A p. 155. *Sz. K. Szabadgya* ³ A p. 155. *septemtrionem* ⁴ corr. ex *hybernum* ⁵ A p. 155. *Ratotiensi* ⁶ corr. ex *dirimit* ⁷ *acclivitate collis* A p. 155. *collis acclivitate* ⁸ *incolae... Veszprimiensis* A p. 155. *Incolis Hung. reformatis, liberoque gaudentibus exercitio tametsi V. Capitulo Veszprimiensis subiecti sunt.* ⁹ A p. 155. *Hagymáskér* ¹⁰ A p. 155. *Rátót* ¹¹ A p. 155. *septemtrionem* ¹² A p. 155. *pretrea* (? *petraea*?) ¹³ corr. ex *amfractus* ¹⁴ A p. 155. *septemtrionem* ¹⁵ *Szent Gáll* A p. 155. *Sz. Gal* ¹⁶ A p. 155. *septemtrionem* ¹⁷ A p. 155. *Veszprimiensis* ¹⁸ A p. 155. *Eszterházio* ¹⁹ numerus erronee 34. pro 33.; sic et in A p. 155. ²⁰ *Olasz-falu* A p. 155. *Olasz-falu* ²¹ corr. ex *canabis* ²² corr. ex *raparum* ²³ corr. ex *cannabibusque* ²⁴ corr. ex *adsvetos*

35.) *Szircz* vicus claustrum PP. *Cisterciensium* nobilis. Olim erat eis claustrum, nunc unius, alteriusve domicilium, tametsi in dies adlaborent¹ in restaurando.ⁱ Alioqui adest eis colonia *Germanica* ex *Suevis*, et *Franconibus* eo conducta, religionis catholicae. Elegans est vallis, hinc, et illinc montibus *Bakoniensibus* circumsepta,² quos crebrae manantes aquae rigant, praesertim rivus³ unus, peculiaris ingenii propterea, quod conditus una parte fertur, dum versus *Bank* effluat. Claudit autem terrenum eius montosum ab oriente praedium *Vein*, et *Esztergál*,⁴ a reliquis partibus *Csesznek*.

Szircz.

36.) *Szent Gáll*, pagus liber, et regiis venatoribus celebris, tenet apertam, et pulchre depressam planitiem⁵ in silva *Bakony*, undique eandem circumstantibus clivis, et iugis montium in altum assurgentium; quorum alii respiciunt in orientem, et praecluduntur ab ortu solis aestivi monte nigro, *Fekete-Erdő*, hiberni⁶ vero *Pápodo*,⁷ ex eademque parte praediis *Mesteri*, et *Bere* capitularibus, et uno *Zichyano*⁸ *Herind*,⁹ nec non *Horbi*, et *Némethi*,¹⁰ quae ad eandem *Szent Gállensem*¹¹ venatorum spectant ubertatem, tametsi exilia sint, et obscura, territorium eius finitur. At vero a septentrione¹² praecludunt eos a montibus *Bakonybéliensibus*¹³ hinc termini *Csesznekienses*, illinc *Város Lődienses*¹⁴ nescio qua angustiarum intercessione in[p. 162.]ter¹⁵ utrumque ad terminos *Ughodienses* protracta. Sed et iidem termini *Városlődienses*, quos cum *Pille*, *Kiss-lőd*,¹⁶ et *Rendek* unam esse ditionem episcopalem supra diximus, permittunt vicis *Ajka*, *Padrag*, *Eőcs*,¹⁷ et *Vásonykő*¹⁸ singulis milliari¹⁹ remotis in occidentem, *Szent Gállenses*²⁰ esse adfines. Ex eadem autem parte, dissepreat eosdem mons *Kap-hegye*,²¹ et praedium *Kabegyház*. A meridie non minus versus *Veszprémium*,²² uno pariter remotum milliari, est proximum nostris praedium *Esek-vár Oroszianum*, ibidemque paullo longius a sinistris capitulare *Márkó*,²³ et *Menyéke* Iesuitarum a dextris, indeque quidam anfractus, versus *Vámos*, et versus *Vásonykő*²⁴ *Chepel* praedium Comitum *Zichy*.²⁵ Tametsi vi diplomatum hoc *Chepel* non minus, quam *Horbi*,²⁶ et *Némethi*,²⁷ uno libertatum, et privilegiorum stent nomine. In omnibus enim litteris, quas eis datas legimus, pagus noster scribebatur vel *Szent Gáll*,²⁸ *Némethi*, et *Horbi*²⁹ tantum, vel etiam *Szent Gáll*,³⁰ *Némety*,³¹ *Hori*, et *Chepel* simul. Nimirum antiquissimi reges *Hungariae* delecta hac silva *Bakonyensi* in venationem suam *butharios* primum constituerunt venatores, eosdemque ideo pronunciarunt liberos; sed iis post nescio, quas ob rationes ex eadem sorte lapsis, libertatem, conditionem, et omnia privilegia transtulerunt in *Szent Gáll*,³² *Némethi*,³³ *Horbi*,³⁴ et *Chepel*, quemadmodum id diserte CAROLUS I. adiicit, cum anno MCCCXXVIII. in crastino festivitatis³⁵ Epiphaniarum Domini,

Szent Gáll:
Antiquorum
regum locus
venatorius,
variis eorum
adnotatis
privilegiis
olim auctus:
nunc fato
diminutus:

¹ A p. 156. *allaborent* ² corr. ex *circumsecta* sec. A p. 156. ³ Add. sec. ms. A p. 156. ⁴ A p. 156. *Esztergal*
⁵ A p. 156. *planiciem* ⁶ corr. ex *hyberni* ⁷ A p. 156. *Papódo* ⁸ A p. 156. *Zichiano* ⁹ A p. 156. *Herindo*
¹⁰ A p. 156. *Némethy* ¹¹ *Szent Gállensem* A p. 156. *Szent-Gállensem* ¹² A p. 156. *septentrione* ¹³ A p.
156. *Bakonybéliensibus* ¹⁴ *Város Lődienses* A p. 156. *Városlődienses* ¹⁵ corr. ex *ininter* ¹⁶ A p. 157. *Kis-lőd*
¹⁷ A p. 157. *Eőcs* ¹⁸ A p. 157. *Vasonykő* ¹⁹ A p. 157. *milliario* ²⁰ *Szent Gállenses* A p. 157. *Sz. Gallenses*
²¹ A p. 157. *Kabegye* ²² A p. 157. *Veszpremium* ²³ A p. 157. *Márko* ²⁴ A p. 157. *Vasonykő* ²⁵ *Comitis*
Zichy A p. 157. *C. Emerici Zichi* ²⁶ A p. 157. *Horby* ²⁷ A p. 157. *Némethy* ²⁸ *Szent Gáll* A p. 157. *Szenth*
Gall ²⁹ A p. 157. *Horby* ³⁰ *Szent Gáll* A p. 157. *Szent Gall* ³¹ A p. 157. *Némethy* ³² *Szent Gáll* A p. 157.
Szent-Gall ³³ A p. 157. *Nemethy* ³⁴ A p. 157. *Horby* ³⁵ corr. ex *faestivitatis*

ⁱ *Descriptionem claustrisive abbatiae Zircensis vide in pp. 547–549.*

Vissegradini¹ *populos suos, olim buttharios, et per progenitores suos, reges Hungariae de dicta conditione butthariorum ad servitia regali venationi placida [p. 163.] translatos in Némethi, in Sancto Gállo,² et in Chepel constitutos venationi regiae necessarios cognoscens, si terras ipsorum, vel aliquam ex ipsis cuiquam, vel quibuscunque contulisset, ab omnibus, et specialiter a Thoma filio³ abstulit donationem parem,⁴ et litteras, seu privilegia, exinde factas, et confectas⁵ revocando, et cassando eisdem populis, ut ibidem resideant, et dicta servitia regi exhibeant, committendo easdem terras nulli alii voluit esse conferendas, sed eisdem solis inter caeteras ipsorum libertates ad perfruendum relinquendas. Immo iam anno MCCCXXII. in quindenis B. Georgii martiris⁶ Temesvárini⁷ exemit eosdem a iudicio, seu iudicatu quorumlibet iudicum, videlicet ut in nullis causis, et earum articulis per quoslibet motis contra ipsos iudicare ullus praesumeret.⁸ ⁱⁱ Quae omnia verbis repetitis, adiectisque libertatum diplomatis, roborarunt, et stabiliverunt LUDOVICUS I. *Visegradi* anno MCCCXLVI.⁹ die festi¹⁰ Epiphaniae, SIGISMUNDUS anno MCCCLXXXVIII. et <M>CCCCXII. MATTHIAS CORVINUS *Budae* anno MCCCCLXIV. die sexta post ascensionem *Christi*. WLADISLAUS¹¹ *Budae* in festivitate¹² S. Bruti¹³ anno MDVII. adiecta eisdem libertate: *ab omni solutione taxarum, seu contributionum tam ordinariorum, quam extraordinariorum*. Quae ut alia pariter firmavit LUDOVICUS II. *Budae* anno MDXVI. die natalitiorum *Christi*, et MDXXIV.¹⁴ feria quinta proxima post¹⁵ festivitatem¹⁶ B. *Ambrosii*. FERDINANDUS I. *Budae* MDXXVIII. feria V. proxima ante festivitatem¹⁷ purificationis B. M. V. MATHIAS II. *Viennae* d. V. Februarii [p. 164.] anno MDCX. FERDINANDUS II. *Viennae* d. VIII. Maii¹⁸ MDCXXXV; FERDINANDUS III. *Viennae* die¹⁹ VIII. Maii²⁰ MDCXLVII; LEOPOLDUS *Viennae* die XXIX. Martii²¹ MDCLXX; et denique CAROLUS VI. die²² IV. Februarii²³ MDCCXIV.ⁱⁱⁱ Iis ergo libertatibus muniti*

¹ A p. 157. *Visegradini* ² *Sancto Gállo* A p. 157. *Sancto Gallo* ³ Dipl. (MOL DL nr. 24 891.) add. *Laurenti* (?) ⁴ Dipl. cit. *pariter* ⁵ Dipl. cit. *concessas* ⁶ A p. 157. *martyris* ⁷ A p. 157. *Temesvárini* ⁸ corr. ex *praesumeret* ⁹ corr. ex MCCCLXVI. sec. A p. 158. ¹⁰ corr. ex *faesti* ¹¹ *Wladislaus* A p. 158. *Vladislaus* ¹² corr. ex *faestivitate* ¹³ recte *Briccii* ¹⁴ corr. ex MCXXVIII. sec. A p. 158. ¹⁵ corr. ex *ante* sec. A p. 158. ¹⁶ corr. ex *faestivitate* ¹⁷ corr. ex *faestivitate* ¹⁸ A p. 158. *Mai* ¹⁹ A p. 158. *d.* ²⁰ A p. 158. *Mai* ²¹ A p. 158. *Mart.* ²² A p. 158. *d.* ²³ A p. 158. *Febr.*

ⁱ *Diplomatis Caroli I. d. 7. Ian. 1328. expediti transcriptum vide in MOL DL nr. 24 891. ff. 176^v–177^r. Belius (Matolai) non exacte quidem, sed sine maioribus erroribus documentum citat, persona prima diplomatis (per progenitores nostros etc.) in personam tertiam (per progenitores suos etc.) commutata.*

ⁱⁱ *Diplomatis Caroli I. d. 8. Maii 1322. dati transcriptum vide in MOL DL nr. 24 891. f. 176^v.*

ⁱⁱⁱ *Diplomata confirmatoria ut sequuntur: Ludovici I. d. 7. Ian. (in textu erronee die Epiph., id est, 6. Ian.) anno 1346. datum: MOL DL nr. 24 891. (in transcripto); Sigismundi d. 21. Dec. 1398. datum: vide ibidem; eiusdem d. 19. Aug. 1412. datum: vide ibidem; diploma Matthiae d. 16. Mai 1464. datum ad hanc rem concernens ignoratur (notum vero Ladislai V. d. 14. Sept. 1453. datum, vide ibidem; cuius mentio et in A p. 158. occurrit, sed ob nescioquam causam deletum); Wladislai II. d. 13. Nov. (in festo Briccii, in textu erronee Bruti) 1507. datum: VeML Szentgál U 970, photographiam vide MOL DF 282 705; Ludovici II. d. 24. Dec. (profesto Nat. Dom., in textu erronee die natalitiorum Christi) anno 1516. datum: vide MOL DL nr. 24 891; eiusdem d. 7. Apr. 1524. datum: vide ibidem; Ferdinandi I. d. 30. Ian. 1528. expeditum: vide ibidem, et LIBRI REGII nr. 654a (in transcripto, vide infra); Matthiae II. d. 25. (in textu erronee 5.) Febr. 1610. datum: vide ibidem nr. 654; Ferdinandi II. d. 12. (in textu erronee 8.) Maii 1635. datum: ibidem nr. 1530 (in transcripto, vide infra); Ferdinandi III. d. 8. Maii 1647. datum: ibidem nr. 1530 (in transcripto, vide infra); Leopoldi I. d. 29. Mart. 1670. datum: ibidem nr. 1530.; Caroli VI. d. 4. Febr. 1714. datum: ibidem nr. 30.112.*

*Szent Gállenses*¹ praestiterunt huc usque semper, quod eorum erat officii. Nam et obser-
varunt silvas, et tametsi saepe hiemis,² et hominum licentia, animantes ferae interie-
runt, nunquam tamen neglexerunt, quin semel, atque iterum quotannis³ non nihil⁴ cer-
vorum, caprearum, aprorum, et id genus aliarum, vel etiam avium in regis sui culinam
adportarint. Neque socordius volunt conservari, porro in gratia, et clementia Caesaris,
quamvis nescio, qua vel sua debilitate, vel temporum iniuria, a libertatibus, et privile-
giis suis sensim, paullatimque⁵ rescissi tantum non rusticis aliis pares habeantur, nec
aliter molestias commeantis, et transeuntis militis perpetua vel exhibitione commea-
tus, vel transvectione ad vicinas satis longinquas subeant. In via enim regia sunt, quae
*Papa Veszprimium*⁶ ducit, et reducit. Ea vero vicus insessos ex omni parte milliarium,
hinc unius, illinc duorum, triumve interstitio habet remotos. Caeterum agricolatio vilis,
parcum circa pagi positionem indipiscitur modulum, solo et illic tenaci, et nisi laetami-
ne, et aratura tergemina⁷ imbuatur sterili, vitis vero plane impatiente. Neque foenisecia
colliguntur, nisi per silvarum aperta nonnulla intervalla. Reliqua sunt densissimi silva-
rum saltus et horrida montium iuga, quorum unum a septen[p. 165.]trione⁸ vocant: *Östi-
hegy*, et ab oriente alterum *Miklós Páll hegye*,⁹ in occidentem autem tertium *Lohagoti*, et
caetera praeterea. Ipsi incolae sunt reformati, gaudentque libero religionis exercitio, tem-
plo, et pastore, admistis nonnullis catholicis, et Lutheranis, quibuscum tamen pulchra
vivendi quiete conveniunt.¹⁰ [p. 166.]

*Sedes Vecse*¹¹ⁱ

[p. 167.]

I. *Vecse* vicus exilis subiacet monti *Somloiensis*¹² ex ea parte, qua septentrionem¹³ respicit,
habetque vicinos ab oriente *Aláson*, ab occidente *Nagy Szőlös*,¹⁴ *Kiss Szőlös*¹⁵ a septentri-
one,¹⁶ quibus vicis, velut in triangulo insistit, tanta singulorum propinquitate,¹⁷ ut singu-
lis termini vix ad iactum sclopi distent. Locus est apertus, et aquosus, tempestate pluvia.
Ager exilis, prata nulla, silvae parcissimae. In defectu¹⁸ ergo terreni sui coguntur et hi
aere annuo conducere alienum, ex quo vitam queant sustentare. Alioqui homines sunt
virtute omnino militari, industria indefessa, vita miti, et innocente. Religionem alii co-
lunt catholicam, evangelicam alii, alii reformatam, templo alioqui evangelicis subiecto.
II. *Tapolcza feő*¹⁹ nomen accepit a fontibus, ceu capite rivi *Tapolczae*, quibus proxime insi-
stit, unamque ex eis et famam indipiscitur, et commoditatem. Nam alioqui pagus exilis,

Vecse.

Tapolcza fő.

¹ *Szent Gállenses* A p. 158. Sz. *Gallenses* ² corr. ex *hyemis* ³ corr. ex *quot annis* ⁴ *non nihil* A p. 158. *nonnihil*
⁵ A p. 159. add. *iam* ⁶ A p. 159 *Veszprimium* ⁷ corr. ex *ter gemina* ⁸ A p. 159. *septemtrione* ⁹ *Miklós Páll*
Hegye A p. 159. *Miklos pal hegye* ¹⁰ A p. 159. add. NB. *Dominium C. Francisci Eszterhazi Papensis. Constat*
id ex ditionibus geminis; Papensi una, altera Ugodiensis: ad utramque spectant pagi in processu superiore octo,
uti Borsosgyőr, Noráp, Kup, Kovacs, Ugod, Gyimót, Csót, Teszér, et in mediocri Nyarád, Noszlop, et Devecser:
quae omnia apposuimus quidem in mappa, sed describere, ut alios comitatus locos, non potuimus, hominum
nescio quid de sinceritate nostra suspicantium intertrimento prohibiti. Alioqui totum hoc opus peragratiōne
hebdomadaram sex absolvimus. De quibus Matolaii verbis vide notas i. in p. 564. et i. in p. 580. ¹¹ A p.
160. *Vecseiensis* ¹² A p. 161. *Somlyoiensi* ¹³ A p. 161. *septemtrionem* ¹⁴ *Nagy Szőlös* A p. 161. *Nagyszőlös*
¹⁵ *Kiss Szőlös* A p. 161. *Kisszölös* ¹⁶ A p. 161 *septemtrione* ¹⁷ corr. ex *propingvitate* ¹⁸ corr. ex *deffectu*
¹⁹ *Tapolcza feő* A p. 161. *Tapolcza-fő*

ⁱ *Sub titulo copista partem maiorem vacuam reliquit, sine dubio ms. originale in hac re sequutus. Qua ex re facile*
coniicias praefationem Belium hic scribere voluisse, quod autem non confectum.

et pauper est, exiguo milliari infra *Papam* in via *Veszprimiensi*¹ eo loco, quo in silvas, et montes *Bakony* acclivioso² iam itinere intratur. Crebri tamen et ibi eundem loci habitabiles proximo conterminio circumveniunt. Nam versus *Papam* hortos eius attingit³ praediolum *Mezeő Szögh*,⁴ indeque in orientem pagi *Kis*, et *Nagy Tevel*,⁵ praediumque *Jár*,⁶ licet inclinatus in meridiem. A meridie autem est *Döbrönte*, atque ab occasu [p. 168.] *Attyai föld*,⁷ atque *Döbrisch*, quae omnia varii tenent possessores. Sed et illud, quod breviter pago *Tapolcza fõ*⁸ circumiacet, ex una tantum parte orientali modicae agriculturae inservit, reliqua sunt silvae, et dumeta, exilis fructus, neque enim lignandi praebent, neque foenisecandi facultatem tantam, ut ex ea possint ditescere. Utrumque enim, quod opus sit, ex praediis alienis mutant pro pecunia annua. Unum diximus, quod vicum ornat, scatebrarum rivi *Tapolczae* miram⁹ paene frequentiam.¹⁰ Ultra namque triginta numeravimus, uno loco passus L. longo, subiecto pagulo in occidentem. Incolae sunt reformati, libero gaudentes¹¹ exercitio.

Kis Jenő.

III. *Kis-Jenő*¹² nomen accepit a discrimine, quo ab oppido *Nagy Jenő*,¹³ veluti maiori *Jenő*,¹⁴ loci qualitate differt. Minor enim eo est, ceditque ei quadrante milliari in meridiem, in orientem autem finitur terminis deserti *Pacsabáza*,¹⁵ contra a meridie terminatur *Comitatu Szaladiensis*, et in occidentem praedio *Lovasd*, dum vicissim cum *Nagy Jenő*¹⁶ coniungatur. A meridie in occidentem alluit eum fluvius *Torna*, ex eademque parte sunt ei silvae, reliqua agros exhibent arabiles, soli sabulosi, pratis non nisi¹⁷ circa *Tornam* parcissime circumstantibus. Caeterum nunquam¹⁸ defuit bellis publicis eximia suorum virtute, quoties ab Episcopo arcessebatur. Templo, et plebano caret, ideoque in viciniam [p. 169.] *Nagy Jenő*¹⁹ sacrorum causa excursat.ⁱ

FINIS COMITATUS VESPRIMIENSIS.²⁰

¹ A p. 161. *Veszpremiensi* ² *acclivioso* A p. 161. *accliviosi* ³ A p. 161. *attingit* ⁴ *Mezeő Szögh* A p. 161. *Mezőszög* ⁵ *Nagy Tevel* A p. 161. *Nagy-Tevel* ⁶ A p. 161. *Jaár* ⁷ *Attyai föld* A p. 161. *Attyaiföld* ⁸ *Tapolcza fõ* A p. 161. *Tapolczafõ* ⁹ A p. 161. *mira* ¹⁰ A p. 161. *frequentia* ¹¹ A p. 161. *add. religionis* ¹² *Kis Jenő* A p. 162. *Kis-Jenő* ¹³ *Nagy Jenő* A p. 162. *Nagy-Jenő* ¹⁴ *Jenő* A p. 162. *Jenő* ¹⁵ A p. 162. *Pacsabaza* ¹⁶ *Nagy Jenő* A p. 162. *Nagyjenő* ¹⁷ *non nisi* A p. 162. *nonnisi* ¹⁸ A p. 162. *numquam* ¹⁹ *Nagy Jenő* A p. 162. *Nagyjenő* ²⁰ *fnis Comitatus Veszprimiensis* *add. a nobis*

ⁱ *Tabula itineraria deest, nec in ms. A invenitur.*

BIBLIOGRÁFIA BIBLIOGRAPHY

1. A Bél által (is) idézett munkák

1. Works cited (also) by Bél

Csillaggal (*) jelöltük meg azokat a tételeket, amelyeknél az idézetből nem lehet pontosan megállapítani, hogy Bél melyik kiadást használta. Ilyenkor kiválasztottunk egyet (vagy többet) a lehetséges kiadások közül. Ha valamely mű megtalálható Bél könyvleltárában, megadtuk a leltári sorszámát (1. a *Lib. Lit.* tételt a 2. bibliográfiában!).

We have noted with an asterisk (*) the entries, when it is not evident from the citation which edition Bél used. In these cases we chose one (or more) from the possible editions. If a book can be found in Bél's book inventory, we gave its inventory number (see the item *Lib. Lit.* in the 2nd bibliography).

- ADLZREITER–VERVAUX 1662: [Adlzreiter von Tettenweis, Johann–Vervaux, Johann:] Boicae gentis annalium pars I. Complectitur historiam a prima Bojorum origine usque ad annum Christi MCCCXIV. quo Ludovicus IV. Bavariae dux electus est imperator Romanorum. Monachii, 1662.
- AMMIANUS 1693*: Ammianus Marcellinus: Ammiani Marcellini rerum gestarum qui de XXXI supersunt, libri XVIII... omnia nunc recognita ab Jacobo Gronovio... Lugduni Batavorum, 1693. (Lib. Lit. nr. 60.)
- ANONYMUS 1746: Anonymus (P. d. Magister): Anonymi Belae regis notarii Historia Hungarica de septem primis ducibus Hungariae. Quam ad usum, et utilitatem publicam, ex codice m. s. membranaceo Bibliothecae Augustae Vindobonensis, clementissimo indultu nunc primum accuratissime exscripsit Iohannes Georgius Schwandtnerus... In: SCHWANDTNER 1746–1748. I. 1–38. (Lib. Lit. nr. 14.)
- AURELIUS VICTOR 1681*: Historiae Romanae compendium. Interpretatione et notis illustravit Anna Tanaquilli Fabri filia. Parisiis, 1681.
- AURELIUS VICTOR 1733*: Historia Romana, cum notis Dominici Machanei, Eliae Vineti, Andreae Schotti, Jani Gruteri, nec non excerptis Frid. Sylburgii et Annae Fabri filiae. Curante Joanne Arntzenio. Amstelodami, Trajecti Batavorum, 1733.
- AVENTINUS 1554: Aventinus [Johannes]: Annalium Boiorum libri septem. Ingolstadii, 1554.
- AVENTINUS 1580: Aventinus, Johannes: Annalium Boiorum libri VII. Ex authenticis manuscriptis codicibus recogniti, restituti, aucti. Nic. Cisneri I. C. Electoralis curiae Palatinae proiudicis et Consil. diligentia et fide. Basileae, 1580.
- AVENTINUS 1710: Aventinus, Ioannes: Ioannis Aventini Annalium Boiorum Libri VII. cum doctissimorum virorum quibuscumque editionibus collati, emendatius auctiusque excusi... praefationem curante Nicolao Hieronymo Gundlingio... Lipsiae, 1710. (Lib. Lit. nr. 22.)
- BAKSAY 1581: Bakschay, Abrahamus: Chronologia de regibus Hungaricis. In: BONFINI 1581. 914–935.
- BARBERINUS 1637: Barberinus, Maphaeus: Maphaei S. R. E. Card. Barberini nunc Urbani PP. VIII. poemata. Romae, 1637.
- BEHAMB 1676: Behamb, Joh. Ferdinandus: Observationes Hungaricarum rerum Berneggeri et Schoedelii disquisitioni de regno Hungarico annexae. In: Behamb, Johannes Ferdinandus: Notitia Hungariae antiquo-modernae Berneggeriana perpetuis observationibus condecorata, nec non indice tum marginali, tum reali illustrata, emendata. Argentorati, 1676.
- BÉL 1723: Belius, Matthias: Hungariae antiquae et novae Prodromus, cum specimine, quomodo in singulis operis partibus elaborandis, versari constituerit, Auctor Matthias Belius Pannonicus. Norimbergae, 1723.
- BÉL 1735–1746: Belius, Matthias: Adparatus ad historiam Hungariae sive collectio miscella, monumentorum ineditorum partim, partim editorum, sed fugientium. I–II. Posonii, 1735(–1746.) (Lib. Lit. nr. 90.)
- BÉL 1735–1749?: Bel, Matthias: Notitia Hungariae novae historico-geographica. I–V. Viennae, 1735–1749?. (Lib. Lit. nr. 1–4.)

- BÉL 1742: Belius, Carolus Andreas: De Maria Hungariae regina, Ludovici primi, principe filia, commentatio historico-critica. Lipsiae, 1742.
- BETHLEN 1684–1690: Bethlen Farkas (Wolfgang): Historiarum Pannonico-Dacicarum Libri X. a clade Mohazensi 1526. usque ad finem seculi. [Keresd, 1684–1690.]
- Betlemius* = BETHLEN 1684–1690.
- BONBARDI 1718: [Bonbardi, Michael:] Topographia Magni Regni Hungariae, sive Nobilissimae eius ditionis, quam modo Hungariam dicimus, cum annexis Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, Serviae, & Bulgariae, &c. Regnis; tum etiam Transylvaniae, Valachiae, Moldaviae, provinciis. Viennae Austriae, 1718.
- BONFINI 1581: Bonfinius, Antonius: Rerum Ungaricarum Decades quatuor cum dimidia. His accessere Ioan. Sambuci aliquot appendices, et alia: una cum priscorum regum Ungariae decretis, seu constitutionibus, quarum narrationes Bonfinii obiter meminere: et quae pagina 16 indicat. Omnia nunc denuo recognita, emendata, et aucta per Ioan. Sambucum... Francofurti, 1581. (Lib. Lit. nr. 29.)
- BONGARS 1600: [Bongars, Jacques:] Rerum Hungaricarum scriptores varii. Historici, geographici. Ex veteribus plerique, sed iam fugientibus editionibus revocati: quidam nunc primum editi. Francofurti, 1600. (Lib. Lit. nr. 28.)
- BUCELINUS 1699^a: Bucelinus, Gabriel: Germania topo-chrono-stemmato-graphica sacra et profana... I–IV. Francofurti ad Moenum, 1699.
- CELLARIUS 1701: Cellarius, Christophorus: Notitia orbis antiqui, sive geographia plenior, ab ortu rerumpublicarum ad Constantinorum tempora orbis terrarum faciem declarans. (Tomus I.) Lipsiae, 1701.
- CHRONICON HIEROSOLYMITANUM 1584: Chronicon Hierosolymitanum, id est, de bello sacro historia, exposita libris XII. et nunc primum in lucem edita, opera et studio Reineri Reineccii. Helmaestadii, 1584. (Lib. Lit. nr. 154.)
- CJH 1696: Corpus Juris Hungarici, seu decretum generale, Incltyi Regni Hungariae, partiumque eidem annexarum, in tres tomos distinctum: nunc denuo recusum, omnibusque novellis, articulis, quae in prioribus editionibus deerant, adauctum. I–III. Tyrnaviae, 1696. (Lib. Lit. nr. 85.)
- Cluverius, Cluverus* = CLÜVER 1616.
- CLÜVER 1616: Cluverius, Philippus: Germaniae antiquae libri tres. Opus post omnium curas elaboratissimum, tabulis geographicis, et imaginibus, priscum Germanorum cultum moresque referentibus, exornatum. Adjectae sunt Vindelicia et Noricum, ejusdem auctoris. Lugduni Batavorum, 1616.
- CLÜVER 1616^a: Cluverius, Philippus: Germaniae antiquae libri tres. In: CLÜVER 1616.
- CLÜVER 1616^b: Cluverius, Philippus: Vindelicia et Noricum. In: CLÜVER 1616.
- COLUMELLA 1735: Columella, L. Iunius Moderatus: De re rustica libri XII. et liber de arboribus etc. In: GESNER 1735. I. [1–8] 385–851.
- Corpus Iuris Hungarici* = CJH 1696
- CUSPINIANUS 1601: Cuspinianus, Joannes: Austria Ioannis Cuspiniani cum omnibus eiusdem marchionibus, ducibus, archiducibus, ac rebus praeclare ad haec usque tempora ab iisdem gestis. Eiusdem Joannis Cuspiniani oratio protreptica ad S. Ro. Imperii principes et proceres, ut bellum suscipiant contra Turcum... Francofurti, 1601.
- CUSPINIANUS 1741: Cuspinianus, Johannes: Diarium Johannis Cuspiniani, de congressu Maximiliani I. Caesaris, cum Vladislao, Ludovico, et Sigismundo, Hungariae, Bohemiae ac Poloniae regibus; et inita, ex gemino foedere matrimoniali, anno MDXV. ad XXII. Iulii adfinitate. Accessit Johannis Listhii de inauguratione Maximiliani II. commentariolus, ex coaevis schedis nunc primum in lucem editus. In: BÉL 1735–1746. I. [1–4.] 279–316.
- CZVITTINGER 1711: Czvittingerus, David: Specimen Hungariae literatae, virorum eruditione clarorum natione Hungarorum, Dalmatarum, Croatarum, Sclavorum, atque Transylvanorum, vitas, scripta, elogia et censuras ordine alphabetico exhibens. Accedit bibliotheca scriptorum qui extant de rebus Hungaricis. Francofurti et Lipsiae, 1711.
- DILLICH 1600: Dillich, Wilhelm: Ungarische Chronica. Cassel, 1600.
- DOBNER 1714: [Dobner Ábrahám Egyed:] Dissertatio VI. de Emblematicis, quibus B. Lacknerus fidem subditorum Regi debitam repraesentare voluit, habita ab Abrahamo Aegidio Dobnero, Nob. Semp. Hung. nunc A. A. L. L. & Philos. Magist. In: FRIDELIUS 1714. 75–107.
- DU CANGE 1733–1736: Dufresne D. Du Cange, Carolus: Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis... Editio nova locupletior et auctior, opera et studio monachorum Ordinis S. Benedicti e congregatione S. Mauri. I–VI. Parisiis, 1733–1736. (Lib. Lit. nr. 77–80.)
- DUBRAVIUS 1602: Dubravius, Iohannes: Historia Bohemica, ab origine gentis, per diversas temporum et familiarum vices, usque ad Ferdinandi Imp. et Regis auspicia, deducta. A Cl. V. Thoma Iordano Medico novis Genealogiarum, Episcoporum, Regum, Ducum catalogis, necessariis quinetiam annotationibus ornata, et illustrata, ut nunc demum edita dici possit. Cui hac editione accedit eiusdem Dubravii ad Sigismundum Poloniae regem oratio ad Turcam

- debellandum exhortatoria: nunc primum edita. Hanoviae, 1602. In: FREHER 1602.
- EGGERER 1663: [Eggerer, Andreas:] Fragmen panis corvi proto-eremitici, seu reliquiae annalium eremi-coenobiticorum, Ordinis Fratrum Eremitarum Sancti Pauli primi eremita... Viennae Austriae, 1663. (Lib. Lit. nr. 40.)
- FEIGIUS 1694: Feigius, Joannes Constantinus: Wunderbahrer Adlers Schwung, oder, Fernere Geschichts-Fortsetzung Orteliu redivivi et continuati... I–II. Wien, 1694. (Lib. Lit. nr. 160.)
- FESTUS 1698: Festus: Breviarium Sexti Rufi sive Rufi Festi de victoriis et provinciis populi Romani ad Valentem Augustum. Accedit Libellus provinciarum Romanarum ex saeculo, ut videtur, Theodosiano. Christophorus Cellarius utrumque recensuit, et adnotationibus illustravit. Halae Magdeburgicae, 1698.
- FORGÁCH 1587: Forgách, Emericus: De Sigetho Hungariae propugnaculo, a Turca anno Christi MDLXVI. obsessio et expugnatio, opusculum, consecratum virtuti et immortalitati... Nicolai Comitis a Zerinio... ab... Emerico Forgach... genero collectum, opera Petri Albini... Witebergae, 1587. (Lib. Lit. nr. 187.)
- FREHER 1602: Freher, Marquard: Rerum Bohemicarum antiqui scriptores aliquot insignes, partim hactenus incogniti... Ex bibliotheca... Marquardi Freheri... accedunt seorsum Ioh. Dubravii Episcopi Olomucensis Historiae Bohemicae Commentarii, longe emendatiores et auctiores. Hanoviae, 1602. (Lib. Lit. nr. 54.)
- FRIDELIUS 1714: [Fridelius, Johannes:] B. Domini Christophori Lackneri, J. U. Doctoris & Consulis quondam Civitatis Sempronensis, vitae curriculum. Ratisbonae, 1714.
- FRÖLICH 1643–1644: Frölichius, David: Bibliotheca, seu Cynosura peregrinantium, hoc est, viatorium omnium hactenus editorum absolutissimum, jucundissimum, utilissimumque... I–II. Ulmae, 1643–1644.
- GESNER 1735: Gesnerus, Iohannes Matthias: Scriptores rei rusticae veteres Latini, Cato, Varro, Columella, Palladius, quibus nunc accedit Vegetius de mulo-medicina et Gargilii Martialis fragmentum... I–II. Lipsiae, 1735. (Lib. Lit. nr. 216.)
- GRUBER 1678: Gruberus, Abrahamus: Q. F. F. F. Q. Sempronium, Liberam Regiamque Hungariae Inferioris Urbem, natalem sibi, adumbratum it, Abrahamus Gruberus. Wratislaviae, [1678.]
- HAYNÓCZI 1731: Haynoczius, Daniel: Panegyricus viro perillustri ac generoso, Domino Ferdinando Dobnero de Rantenhoff, in libera regiaque Hungariae civitate, Sempronio, XL et amplius annorum senatori, sexies iudici, octies consuli, de patria praeclare merito, cum, A. C. MDCCXXX. pridie Idus Februarias, efferretur, in solemnibus exequiarum comitatu, supremi honoris ac pietatis declarandae causa, dictus a Daniele Haynoczio... In: Pilgram, Joh. Sigismund: Die himmlisch gesinnete Christen, welche trachten nach dem das droben ist, ihre Kleider hell machen in dem Blut des Lammes, in einer Leich-Predigt bey der Begräbniss des weyland... Herrn Ferdinand Dobner... als derselbige in einem geruhigen Alter, den 4. Februarii anno 1730. seelig im Herrn verschieden, und darauff den 12. Febr. ... begraben wurde, vorgestellt. [S. 1.] 1731. 27–34.
- HAYNÓCZI 1742: Haynóczi, Daniel: Oratio funebris viro perillustri ac generoso Domino Io. Georgio Kramer nobili Hungaro... in lib. regq. civitatem Sempronensem tribunitia, senatoria, praetoria, consulari dignitate praeclare merito, cum anno Christi MDCCXLII. aetatis suae LVIII. d. XVI. Kal. April. magno cum senatus populique luctu ac desiderio frequentissimoque comitatu efferretur, habita a Daniele Haynóczi... [S. 1.] [1742.]
- HEROLD 1581: Herold, Johannes: Chronologia Pannoniae. In: BONFINI 1581. 834–836.
- HIDI 1701: [Hidi, Gregorius:] Celebriorum Hungariae urbium celebriora, historico-geographice descripta, et comprehensa. Pars prima, Pannoniam veterem complexa. Tyrnaviae, [1701.] (Lib. Lit. nr. 336.)
- Historia Ducum Styriae* = SCHEZ 1728.
- HOHBERG 1695: Hohberg, Wolfgang Helmhart: Georgica curiosa aucta, das ist, Umständlicher Bericht und klarer Unterricht von dem adelichen Land- und Feld-Leben auf alle in Teutschland übliche Land- und Haus-Wirthschafften gerichtet... I–II. Nürnberg, 1695.
- HOMBERGER 1584: Hombergerus, Ieremias: Flosculus Eden. Compendium totius Christianae theologiae continens, nuper ex horto Dei decerptus. Gyssingae, 1584.
- INCHOFFER 1644: Inchofer (Inchoffer), Melchior: Annales ecclesiastici regni Hungariae. Tomus primus. Romae, 1644.
- IONGELINUS 1659: Iongelinus, Casparus: Catalogus Palatinorum Regni Hungariae ex vetustissimis litteris ac diplomatibus ejusdem regni digestus. – Catalogus Judicum Curiae Regiae per Regnum Hungariae. In: Révay 1659. 152–165.
- Iornandes* = JORDANES 1597.
- IOVIUS 1567: Iovius, Paulus: Historiarum sui temporis tomi I–II/1–2. Basileae, 1567. (Lib. Lit. nr. 383–385.)
- ISIDORUS 1483: Isidorus Hyspalensis (episcopus): Etymologiae; De summo bono. Venetiis, 1483.
- ISTVÁNFY 1622: Istvanfi, Nicolaus: Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV. Coloniae Agrippinae, 1622. (Lib. Lit. nr. 36.)

- ISTVÁNYFY 1685: Isthvanffius, Nicolaus: Regni Hungarici Historia per Nicolaum Isthvanffium Pannonium, ejusdem Regni pro palatinum, libris XXXIV. exacte descripta. Coloniae Agrippinae, 1685.
- ISTVÁNYFY 1724: Isthvanffius, Nicolaus: Regni Hungarici Historia, post obitum gloriosissimi Mathiae Corvini regis XXXIV. quo apostolicum hoc regnum Turcarum potissimum armis barbore invasum, libris XXXIV. rerum in Pannonia, Dalmatia, Transylvania, Moldavia, Bosnia, Illyrico, caeterisque confiniis integrum ultra saeculum, ab anno 1490. gestarum locupletissimis exacte descripta a Nicolao Isthvanffio... accedit... auctarium... per... Joannem Jacobum Ketteler... Coloniae Agrippinae, 1724.
- JORDANES 1597: Iornandes [Jordanes]: Iornandes Episcopus Ravennas de Getarum, sive Gothorum origine et gestis. Isidori Chronicon Gothorum, Vandalorum, Suevorum, et Wisogothorum. Procopii fragmentum, de priscis sedibus et migrationibus Gothorum. Graece et Lat. Accessit et Iornandes de regnorum et temporum successione. Omnia ex recognitione, et cum notis Bon. Vulcanii Brugensis. Lugduni Batavorum, 1597.
- KÁLDI 1626: Szent Biblia. Az egész keresztyénségben bé-vött régi deák bötüböl magyarra fordította a Jésus-alatt vitézkező társaság-béli nagy-szombati Káldi György pap. Béchben, 1626.
- KAZY 1718: [Kazy, Ioannes:] Brevis commentarius rerum in Hungaria, Croatia, et Transilvania, etc. ab anno M.D.XXVI. ad annum M.D.LXIV. gestarum, post Nicolaum Isthvanffium, ceterosque historicos scriptus, et honori... neo-baccalaureorum, cum per... Joannem Kazy... in... Archiepiscopali Univers. S. J. Tyrnaviensi prima philosophiae laurea condecorarentur, a condiscipulis physicis dicatus... Tyrnaviae, 1718.
- KAZY 1737: Kazy, Franciscus: Historia Regni Hungariae, ab anno seculi decimi septimi primo, ad annum eiusdem seculi trigesimum septimum. Tyrnaviae, 1737.
- KOLLER 1729: [Koller József:] Imago heroum, qui de cognatis Excellentissimis ac Illustrissimis prosapiis, Palffy Ab Erdöd, et Erdödi de Monyorókerék, sago, et toga incltyi ad aetatem hanc in reip. emolumenta longe maxima floruerunt. Tyrnaviae, 1729. (Lib. Lit. nr. 495.)
- KOLLER 1734: [Koller József:] Cerographia Hungariae, seu Notitia de insignibus, et sigillis regni Mariano-Apostolici, compendio data... Tyrnaviae, 1734. (Lib. Lit. nr. 408.)
- KRANTZ 1575*: Krantzius, A.: Wandalia. De Wandalarum vera origine, variis gentibus, crebris e patria migrationibus, regnis item, quorum vel autores vel eversores fuerunt... Francofurti, 1575.
- LAMBECK 1665–1669: Lambecius, Petrus: Commentariorum de augustissima bibliotheca Caesarea Vindobonensi libri II. I–II. Vindobonae, 1665–1669.
- LAZIUS 1546: Lazius, Wolfgangus: Vienna Austriae. Rerum Viennensium commentarii in quatuor libros distincti, in quibus celeberrimae illius Austriae civitatis exordia, vetustas, nobilitas, magistratus, familiaeque, ad plenum (quod aiunt) explicantur. Basileae, 1546. (Lib. Lit. nr. 31.)
- LAZIUS 1551: Lazius, Wolfgangus: Commentariorum Reipub. Romanae illius, in exteris provinciis, bello acquisitis, constitutae, libri duodecim... Basileae, [1551.] (Lib. Lit. nr. 51.)
- LAZIUS 1561: Lazius, Wolfg(angus): Typi chorographici Provin(ciae) Austriae cum explicatione earundem pro Commen(tariis) Rer(um) Austriacar(um) concinnati ad heros suos Ferdin(andum) Imp(eratorem) Rom(anorum) P. F. et Maximilianum regem. Viennae Austriae, 1561.
- LAZIUS 1564: Lazius, Wolfgangus: Commentariorum in Genealogiam Austriacam libri duo: in quibus praeter vetustatem, nobilitatem atque arborem recta ascendentem incltyae gentis Habsburgicae, propagines etiam ad latera diffunduntur eorum, qui et ipsi non minus quam Austriades ex Habsburgicis egressi sunt... Basileae, 1564. (Lib. Lit. nr. 48.)
- LAZIUS 1600: Lazius, Wolfgangus: De gentium aliquot migrationibus, sedibus fixis, reliquiis, linguarumque initiis et immutationibus ac dialectis, libri XII. Francofurti, 1600. (Lib. Lit. nr. 49.)
- Lib. Lit. = Vide bibliographiam II.!
- LISTI 1741: Listhius, Iohannes: Iohannis Listhii Commentariolus de coronatione Maximiliani II. In: BÉL 1735–1746. I. 303–316.
- LUNDORP 1627: Julius Bellus [Michael Caspar Lundorp]: Laurea Austriaca, hoc est, Commentariorum de statu reipublicae nostri temporis, sive de bello Germanico eiusque causis, inter Divum Matthiam, et Invictissimum Ferdinandum II. Romm. Imp. nec non Fridericum V. Palatinum, aliosque cum Imperii tum externos reges principesque, gloriose vincente aquila caesarea, gesto libri XII. ... Francofurti, 1627. (Lib. Lit. nr. 46.)
- MANRIQUE 1642–1659: Manrique, Angelus: Cisterciensium, seu verius ecclesiasticorum annalium a condito Cistercio, tomi IV. Lugduni, 1642–1659.
- MARSIGLIUS 1726: Marsili, Aloysius Ferdinandus Com.: Danubius Pannonico-Mysicus, observationibus geographicis, astronomicis, hydrographicis, historicis, physicis perlustratus, et in sex tomos digestus. I–VI. Hagae Comitum–Amstelodami, 1726.

- MAYR 1734: [Mayr János:] Sermo eucharisticus de liberato ab obsidione Sopronio dictus in Templo parochiali. Sopronii, 1734.
- MEDIOBARBUS 1683: Mediobarbus Biragus, Franciscus: Imperatorum Romanorum numismata, a Pompeio Magno ad Heraclium, ab Adolfo Occone olim congesta, nunc Augustorum iconibus, perpetuis historico-chronologicis notis, pluribusque additamentis illustrata, et aucta... studio, et cura Francisci Mediobarbi Biragi... Mediolani, 1683.
- NADÁNYI 1663: Nadanyi de Keres Nadany, Johannes: Florus Hungaricus, sive rerum Hungaricarum ab ipso exordio ad Ignatium Leopoldum deductarum compendium. Amstelodami, 1663. (Lib. Lit. nr. 575.)
- NAUCLERUS 1614.: Nauclerus, Johannes: Chronica D. Iohannis Naucleri praepositi Tubingensis, succinctim comprahendentia res memorabiles seculorum omnium ac gentium, ab initio Mundi usque ad annum Christi nati M. CCCCC. Coloniae, 1614.
- NOVELLAE 1698: Novellae seu articuli universorum statuum, et ordinum Inclyti Regni Hungariae, ac partium eidem annexarum, in generalibus eorundem conventibus, ab Anno MDCVIII. usque ad An. MDCLXXXVII. inclusive editi. Adjunctis ad initium Articulis Pacificationis Viennensis, et Tractatu Sztiva-Torokiensi. [!] Tyrnaviae, 1698.
- Opus Danubiale* = MARSIGLIUS 1726.
- ORTELIUS 1587:* Ortelius, Abraham: Thesaurus geographicus. Antverpiae, 1587.
- ORTELIUS-MEYER 1665: Ortelius, Hieronymus-Meyer, Martinus: Ortelius redivivus et continuatus oder Der ungarischen Kriegs-Empörungen historische Beschreibung [...]. I-II. Franckfurt am Mayn, 1665.
- PALLADIUS 1735: Palladius Rutilius Taurus Aemilianus: De re rustica libri XIV. etc. In: GESNER 1735. II. [1-8.] 859-1024.
- PATIN 1663: Patin, Carolus: Familiae Romanae in antiquis numismatibus, ab Urbe condita, ad tempora Divi Augusti. Ex Bibliotheca Fulvii Ursini, cum adiunctis Antonii Augustini, Episc. Ilerdensis. Carolus Patin... restituit, recognovit, auxit. Parisiis, 1663.
- PETHŐ 1660: Petthő Gergely: Rövid magyar cronica sok rendbéli fő historiás könyvekből nagy szorgalmatossággal egybe szedegettetett és irattott [---]. Bécsben, 1660. (Lib. Lit. nr. 173.)
- PIGHIIUS 1609: Pighius, Stephanus Vinandus: Hercules prodicius seu principis juventutis vita et peregrinatio. Nova editio, rerum et vocum memorabilium indice pleniore et accuratiori [!] concinnata et illustrata. Coloniae, 1609.
- PITHOEUS 1569*: [Pithoeus, P.] Ottonis episcopi Frisingensis Leopoldi Pii marchionis Austriae F. chronicon, sive rerum ab orbe condito ad sua usque tempora gestarum, libri octo. Eiusdem de gestis Friderici I. Caes. Aug. libri duo. Radevici Frising. canonici de eiusdem Frid. gestis libri II. priorib. additi. Guntheri poëtae Ligurinus, sive de gestis Friderici, libri X. ... Basileae, 1569.
- PLINIUS 1741: Plinius Secundus, Caius: Historiae naturalis libri XXXVII. Quos interpretatione et notis illustravit Johannes Harduinus... I-II. Parisiis, 1741. (Lib. Lit. nr. 75.!)
- POMPONIIUS MELA 1722:* Pomponius Mela: De situ orbis libri III. Cum notis integris Hermolai Barbari, Petri Joannis Olivarii, Fredenandi Nonii Pintiani, Petri Ciacconii, Andreae Schotti, Isaci Vossii, et Jacobi Gronovii.... curante Abrahamo Gronovio. Lugduni Batavorum, 1722. (Lib. Lit. nr. 345.)
- PUSCH 1706: [Pusch, Sigismundus:] Primus Imperii Romani annus Augustissimi Caesaris Josephi I. fracto calamo adumbratus, laureato honori illustrissimorum dominorum in antiquissima ac celeberrima Universitate Viennensi promotore R. P. Sigismundo Pusch, e Societate Jesu, AA. LL. et Philosophiae Doctore, ejusdemque professore emerito suprema philosophiae laurea condecoratorum, a condiscipulis philosophis neo-doctoribus dedicatus. Die XIX. Augusti, Anno MDCCVI. Viennae Austriae, 1706.
- RANZANUS 1600: Ranzanus, Petrus: Epitome rerum Ungaricarum per indices descripta, autore Petro Ranzano, apud Matthiam regem olim triennium legato. In: BONGARS 1600. 199-268.
- RÁTTKAY 1652: Rattkay de Nagy Thabor, Georgius: Memoria regum, et banorum, regnorum Dalmatiae, Croatiae, et Slavoniae, inchoata ab origine sua, et usque ad praesentem annum M. DC. LII. deducta. Viennae Austriae, 1652. (Lib. Lit. nr. 40?, 67?)
- RÉVAY 1659: Rewa, Petrus de: De monarchia et sacra corona Regni Hungariae centuriae septem... Quas emendatas et auctas publicabat Comes Franciscus de Nadasd... Quibus accessit seorsim Catalogus Palatinorum et Iudicum ejusdem Regni, opera et studio Gasparis Longelini... Francofurti, 1659. (Lib. Lit. nr. 32.)
- ROO 1592: Roo, Gerardus de: Annales rerum belli domique ab Austriacis Habsburgicae gentis principibus, a Rudolpho primo, usque ad Carolum V. gestarum; ex optimis quibusque cum typo cussis tum manuscriptis authoribus, publicis item ac privatis rerum monumentis, summo studio conquisiti, et in libros XII. per Gerardum de Roo... congesti, et Conradi Decii a Weydenberg... opera et sumptibus nunc demum in lucem editi. Oeniponti, 1592. (Lib. Lit. nr. 47.)
- ROSINUS 1663*: Rosinus, Joannes: Antiquitatum Romanarum corpus absolutissimum. Lugduni Batavorum, 1663.

- SACHS 1661: Sachs, Philippus Jacobus: *Ἀμπελογραφία*, sive vitis viniferae eiusque partium consideratio, physico-philologico-historico-medico-chymica... Lipsiae, 1661.
- SCHÉZ 1728: [Schez, Peter:] *Historia Ducum Styriae in tres partes divisa*. Graecii, 1728. (Lib. Lit. nr. 44.)
- SCHÖNLEBEN 1681: *Carniola antiqua et nova*. Antiqua Japydica, Hyperborea, Celtica, Pannonica, Norica, Istrica, Carnica, Romana, Vandalica, Gotthica, Langobardica, Slavica, Avarica, Francica. Nova Germanica, Slavica, Francica, Bavarica, Austriaca. Sive Inclyti Ducatus Carnioliae Annales sacro-prophani. Ab orbe condito ad nostram usque aetatem per annorum seriem corographice digesti in duos tomos. Cum antiquorum locorum, urbium, montium, fluviorum, populorum etc. designatione choro-graphica, ad illustranda vetera historicorum monumenta in apparatus coniecta. Ex probatis plus centum authoribus et plurimis MSS. cartophylaciis accurate collecti. Tomus I. a mundo condito ad annum Christi millesimum. Labaci, 1681. (Lib. Lit. nr. 45.)
- SCHURZFLEISCH–ECCARD 1698: Schurzfleischius, Conradus Samuel–Eccard, Andreas: Ungarica. Publice explicabunt Conradus Samuel Schurzfleischius, et Andreas Deccard, Ungarus die 26. Octobr. Anno MDCLXXII. in Auditorio Maiori. Disputatio XII. Lipsiae, 1698.
- SCHWANDTNER 1746–1748: Schwandtner, Johann Georg: *Scriptores rerum Hungaricarum veteres, ac genuini, partim primum ex tenebris eruti; partim antehac quidem editi, nunc vero ex mss. codicibus, et rarissimis editionibus, Bibliothecae Augustae Vindobonensis, ab innumeris mendis vindicati... cum amplissima praefatione Matthiae Belii*. I–III. [Viennae] 1746–1748. (Lib. Lit. nr. 14–19.)
- SERPILIUS 1713: *Die göttliche Käfer-Straffe Nach Gottes Wort und der traurigen Erfahrung betrachtet aus den Propheten Joel Cap. I. v. 2–5. Der Evangelischen Gemeine in der Königl. freyen Stadt Oedenburg in Ungarn den 11. Maij ao. 1713. ... vorgetragen*. Regensburg, 1713.
- SIGONIUS 1732: Sigonius, Carolus: *Caroli Sigonii Fasti consulares, ac triumphii acti a Romulo rege usque ad Tiberium Caes. Ejusdem in fastos et triumphos, id est in universam Romanam historiam Commentarius...* In: Sigonius, Carolus: *Caroli Sigonii Mutinensis opera omnia edita, et inedita...* I–VI. Mediolani, 1732–1737. (Lib. Lit. nr. 8–13.) I. 1–766.
- STIELER 1691: Stieler, Kaspar [Spaten]: *Der teutschen Sprache Stammbaum und Fortwachs oder teutscher Sprachschatz*. I–III. München, 1691.
- SUTTINGER 1681: Suttinger, Daniel: *Oedenburg in Nieder Ungarn*. Daniel Suttinger Ing. del. (látkép, rézmetszet/view, coppercut) 1681.
- SYLVESTER 1541: [Sylvester János (ford.)]: *Uy Testamentum magyar nyelwenn mellyet az görög és diak nyelvből uyonnán fordíjtank, az magyar nípnek keresztyen hütben valo ippülsire*. Uyszighetben, 1541.
- SZAMOSKÖZY 1593: Zamosius, Stephanus (Szamosközy István): *Analecta lapidum vetustorum, et nonnullarum in Dacia antiquitatum*. Patavii, 1593. (Lib. Lit. nr. 574.)
- SZEGEDI 1734: Szegedi, Joannes: *Rubricae sive synopsis titulorum, capitum, et articulorum, universi iuris Ungarici, nunc primum collectae, et in tres partes distributae, atque in tyronum gratiam notis iuridicis, historicis, chronologicis nec non etymologicis illustratae*. I–III. Tyrnaviae, 1734. (Lib. Lit. nr. 491.)
- SZEGEDI 1736: Szegedi János: *Aquila magnarum alarum. Nagy-szárnyú saskeselyő. Az-az: a' nagy-nemű, nagy-éremű, nagy-tiszteletű, jo hérű, s'-nevű, néhai, monyoró-kereki, méltóságos kegyelmes groff Erdődy László Ádám... nittrai püspek... halottas dicséretinek képe*. Nagy Szombatban [1736.]
- SZENTIVÁNYI 1699: Szentivany, Martinus: *Dissertatio Paralipomenonica rerum memorabilium Hungariae. Ex parte prima Decadis tertiae Curiosorum, et selectiorum, variarum scientiarum miscellaneorum*. Tyrnaviae, 1699. (Lib. Lit. nr. 335.)
- THURÓCZY 1600: Thwroc, M. Ioh. de (Thuróczy János): *Chronica Hungarorum*. In: BONGARS 1600. 1–198.
- TIMON 1702: [Timon, Samuel:] *Celebriorum Hungariae Urbium et Oppidorum Topographia. Pars Secunda Pannoniam novam complexa*. Tyrnaviae, 1702. (Lib. Lit. nr. 336.)
- TIMON 1736: Timon, Samuel: *Epitome chronologica rerum Hungaricarum a nativitate Divi Stephani primi regis apostolici iam prius usque ad Annum MDLXXVI. typis edita, nunc denuo accurate revisa, in multis correctae, aucta, et usque ad Annum MDCCXXXVI. producta*. Cassoviae, 1736. (Lib. Lit. nr. 34.)
- TOLLIIUS 1714: Tollius, Jacobus: *Jacobi Tollii Epistolae itinerariae: ex auctoris schedis postumis recensitae, suppletiae, digestae, annotationibus, observationibus et figuris adornatae, cura et studio Henrici Christiani Henninii*. Amstelaedami, 1714. (Lib. Lit. nr. 114.)
- TROPHAEUM 1700: *Trophaeum nobilissimae ac antiquissimae domus Estorasiae in tres divisum partes: quarum I. exhibet pervetustam Illustrissimae hujus Familiae genealogiam, imagines personarum ad eandem pertinentium, cum adjecto ad quamlibet rerum ab iisdem praeclare gestarum elogio. II. Continet commentarium partis prioris. III. Complectitur donationes, officiorum, honorumque collationes, ac privilegia, a variis Hungariae regibus, ac*

- postmodum Romanis Imperatoribus concessa, quibus ea, quae in prioribus circa vetustatem ac Nobilitatem Inclytae hujus Domus dicta sunt, insigniter approbantur, confirmaturque [!]. Viennae Austriae, 1700.
- TUBERO 1603: Tubero, Ludovicus: Commentariorum de rebus, quae temporibus eius in illa Europae parte, quam Pannonii et Turcae eorumque finitimi incolunt, gestae sunt, libri XI. Francofurti, 1603.
- TUBERO 1746: Tubero, Ludovicus: Commentariorum de rebus, suo tempore, nimirum ab anno Christi MCCCCXC. usque ad annum Christi MDXXII. in Pannonia, et finitimis regionibus gestis libri XI. ad editionem Francofurtensem anni MDCIII. recogniti, emendati, et synopsis aucti. In: SCHWANDTNER 1746–1748. II. 107–381.
- TURÓCZI 1729: [Turóczi László:] Hungaria suis cum regibus compendio data. Tyrnaviae, 1729. (Lib. Lit. nr. 33.)
- URSTISIUS 1585*: Urstisius, Christianus: Germaniae historicorum illustrium, quorum plerique ab Henrico III. Imperatore usque ad annum Christi MCCCC. et ex iisdem quidem septem nunquam antea editi, gentis eius res gestas memoriae consecrarunt, tomus unus. Francofurti, 1585.
- VALVASOR 1689: Valvasor, Johann Weichard: Die Ehre deß Hertzogthums Crain. Das ist, wahre, gründliche, und recht eigentliche Belegen- und Beschaffenheit dieses, in manchen alten und neuen Geschicht-Büchern zwar rühmlich berührten, doch bishero nie annoch recht beschriebenen Römisch-Keyserlichen herrlichen Erblandes... I–IV. Laybach, 1689.
- WAGNER 1719–1731: Wagner, Franciscus: Historia Leopoldi Magni Caesaris Augusti. I–II. Augustae Vindelicorum, 1719–1731. (Lib. Lit. nr. 42–43.)
- ZEILER 1660*: Beschreibung des Königreichs Ungarn... zu Ulm, 1660.
- ZEILER 1664*: Neue Beschreibung des Königreichs Ungarn... Leipzig, 1664.

2. Források és szakirodalom (kivéve a Bél által is idézett műveket)¹

2. Sources and literature (except the works cited also by Bél)²

- Anjou-Oklt.: Kristó Gyula et al.: Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia I–. Budapest–Szeged, 1990–
- BAGI 2011: Bagi Zoltán Péter: A császári-királyi mezei hadsereg a tizenöt éves háborúban. Hadszervezet, érdekérvényesítés, reformkísérletek. Budapest, 2011.
- BALOGH 1901: Balogh Gyula: Vasvármegye nemes családjai. Szombathely, 1901².
- BENDEFY 1976: Bendefy László: Bevezető. In: BÉL 1976–1977. 30 (1976) 1. sz. 108–109.
- BENDEFY 1977: Bendefy László: Utószó. In: BÉL 1976–1977. 31 (1977) 3. sz. 462–464.
- BÉL 1931: Géfin Gyula (ford.): Bél Mátyás Szombathelyről. In: Vasvármegye 1931. december 25. p. 8.
- BÉL 1943: A Balatonvidék földrajza kétszáz év előtt. Bél Mátyás „Notitia Comitatum Veszprimiensis, Shimigiensis et Saladiensis” c. kéziratának fordítása és ismertetése. Írta: Lukács Károly. Pécs, 1943. Reprint: BÉL 1989. 153–236. (A reprintet használtuk/ we used the reprint)
- BÉL 1959: Bél Mátyás: Hungariae Novae Notitia. Membrum III. De Sabaria. S. a. r. B. Thomas Edit és Prokopp Gyula. In: Vasi Szemle 13 (1959) 2. sz. 37–57.
- BÉL 1976–1977: Bél Mátyás: Vas vármegye leírása. Ford. Tihanyiné Szálka Irma, bev., jegyz. Bendefy László. In: Vasi Szemle 30 (1976) 1. sz. 108–125, 2. sz. 241–257, 3. sz. 463–476, 4. sz. 567–582; Uo. 31 (1977) 1. sz. 60–80, 2. sz. 266–294, 3. sz. 446–469.
- BÉL 1984: Bél Mátyás: Magyarország népének élete 1730 táján. Vál., s. a. r., bev. Wellmann Imre. Ford. Wellmann Imre, Püspöki Nagy Péter. Budapest, 1984. (Történetírók Tára)

1 L. még a Bél által (is) használt könyveket az előző bibliográfiában!

2 See also the works cited (also) by Bél in the previous bibliography!

- BÉL 1989: Bél Mátyás: Veszprém vármegye leírása. Ford. Takáts Endre. Szerk. Kredics László. Veszprém, 1989. (A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 6.)
- BÉL 1993: Bél Mátyás levelezése. Kiad. Szelestei N. László. Budapest, 1993. (Commerciam litterariam eruditorum Hungariae — Magyarországi tudósok levelezése III.)
- BÉL 1999: Bél Mátyás: Zala vármegye leírása. Ford. Szabó Béla. In: Zala megye a XVIII–XIX. században két korabeli leírás alapján. Szerk. Káli Csaba. Zalaegerszeg, 1999. (Zalai Gyűjtemény 46.) 7–70.
- BÉL 2001–2006: Bél Mátyás: Sopron vármegye leírása. – Descriptio Comitatus Sempronensis. I–III. A latin szöveget gond. és ford. Déri Balázs, Földváry Miklós, Tóth Gergely. Szerk.: Kincses Katalin Mária. Sopron, 2001–2006. (Sopron város történeti forrásai, C/ sorozat, 2–4. kötet)
- BÉL 2008a: Bél Mátyás: Alsólendva a 18. század közepő harmadában. Bél Mátyás leírása a városról. In: MAYER–MOLNÁR 2008. I. 223–224.
- BÉL 2008b: Bél Mátyás: A tótsági várak, városok és falvak a 18. század első felében. A felsőlendvai, muraszombati és a rakicsáni uradalom és a tótsági köznemesi falvak leírása Bél Mátyás „Notitia Hungariae” című munkájában. In: MAYER–MOLNÁR 2008. I. 214–217.
- BÉL 2011: Bel, Matthias: Notitia Hungariae novae historico geographica... Comitatum ineditorum tomus primus, in quo continentur Comitatus adhuc in mss. haerentes Partis Primae Cis-Danubialis, hoc est, Comitatus Arvensis et Trentsiniensis. Edendo operi praefuit et praefatus est Gregorius Tóth; textum recensuerunt notisque instruxerunt Ladislaus Glück, Zoltanus Góczy, Gregorius Tóth. Budapestini, sumptibus Instituti Historici Academiae Scientiarum Hungaricae ac Archivi Hungariae Regnicolaris, 2011.
- BTOE I.: Budapest történetének okleveles emlékei. Monumenta diplomatica civitatis Budapest. Ed.: Gárdonyi Albert. I. Budapest, 1936.
- CD: Fejér, Georgius: Codex diplomaticus regni Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I–XI. Budae, 1829–1844.
- CJH 1899. 1526–1608: Corpus Juris Hungarici — Magyar Törvénytár. 1526–1608. évi törvényczikkek. Ford. Kolosvári Sándor–Óvári Kelemen, jegyz. Márkus Dezső. Budapest, 1899.
- CJH 1900. 1608–1657: Corpus Juris Hungarici — Magyar Törvénytár. 1608–1657. évi törvényczikkek. Ford. Kolosvári Sándor–Óvári Kelemen, jegyz. Márkus Dezső. Budapest, 1900.
- DAP: Documenta Artis Paulinorum I–III. Kézirat. gyűjt.: Gyéressy Béla. Szerk.: Tóth Melinda. Budapest, 1975–1978.
- DF = MOL DF
- DL = MOL DL
- DOMINKOVITS 2006: Dominkovits Péter: „Egy nemzetek lévén...” A Nyugat-Dunántúl Bocskai István 1605. évi hadjárata idején. Budapest, 2006.
- EFHU III./2.: Elenchus fontium historiae urbanae. Quem edendum curavit András Kubinyi. Volumen tertium, pars secunda. Quam ediderunt Monika Jánosi [et al.] Budapest, 1997.
- EKF: Az első katonai felmérés. A magyar királyság teljes területe 965 nagyfelbontású színes térképszelvényen. Közrem.: Jankó Annamária–Oross András. DVD ROM. Budapest, 2004.
- ENGEL 2001: Engel Pál: Magyar Középkori Adattár. Magyarország világi archontológiája 1301–1457 – Középkori magyar genealógia. CD-ROM. Budapest, 2001.
- FALLENBÜCHL 1988: Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főméltóságai. Budapest, 1988.
- FALLENBÜCHL 1994: Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főispánjai – Die Obergespane Ungarns. 1526–1848. Budapest, 1994.
- FAZEKAS 2010: Fazekas István: Esterházy Pál nádor és a családtörténet. In: Századok 143. (2009) 4. sz. 905–917.
- GÉFIN 1941: Géfin Gyula: Szombathely vára. In: Dunántúli Szemle (=Vasi Szemle) 8 (1941) 22–32, 177–189.
- HAAN 1879: Haan Lajos: Bél Mátyás. Budapest, 1879.
- HAJDÚ-MOHAROS 2000: Hajdú-Moharos József: Magyar településtár. Budapest, 2000.
- HÁZI 1921–1943: Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története. I/1–7., II/1–6. Sopron, 1921–1943.
- HÁZI 1982: Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. I–II. Budapest 1982.
- HECKENAST–MÉSZÁROS 2005: Heckenast Gusztáv: Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár. S. a. r., kieg., bev. Mészáros Kálmán. Budapest, 2005. (Historia Könyvtár. Kronológiák, adattárak 8.)
- HO: Codex Diplomaticus patrius. Hazai okmánytár. I–V: Szerk. Nagy Imre, Paur Iván, Ráth Károly, Véghely Dezső. Győrött 1865–1873. VI–VIII: Szerk. Ipolyi Arnold, Nagy Imre, Véghely Dezső. Budapest, 1876–1891.
- HORVÁTH 1812: Horvát István: Bél Mátyás kéziratairól jegyzések. Ösve írta a' Pozsonyban lévő Primatiális Bibliotheka Gyűjteményéből az 1811/2-ed évi ország gyűlése alatt Horvát István Titoknok. 1812. Februarius kezdetén. (Kézirat.) OSZK Kézirattár Quart. Hung. 491.

- JANKÓ–KÜCSÁN–SZENDE 2010: Jankó Ferenc–Kücsán József–Szendé Katalin: Magyar Várostörténeti Atlasz I. Sopron. – Hungarian atlas of historic towns. No. 1. Sopron. Közrem. Dávid Ferenc, Goda Károly, Kiss Melinda. Sopron, 2010.
- JURISICS 1532: Jurisics, Nicolaus: Zwen warhafftige Sendtbrieff so her Niclas Jurischitz an Römische Königliche Majestat, aus dem beleigh Günsz, vor welchem der Türk, eyloff Störm verlorren, geschrieben, darin allerley Hendl des Türcken begriffen. [Dresda] 1532.
- KÁLI 1999: Káli Csaba: Bevezetés. In: BÉL 1999. 7–9.
- KARÁCSONYI 1995: Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Budapest, 1995.²
- KATONA 2001–2003: Katona István: A kalocsai érseki egyház története. (Historia metropolitanae Colocensis ecclesiae.) I–II. Ford. Takács József, s. a. r., jegyz. Thoroczkay Gábor–Tóth Gergely. Kalocsa, 2001–2003.
- KEMPELEN 1911–1932: Kempelen Béla: Magyar nemes családok. I–XI. Budapest, 1911–1932.
- KINCSES 2001: Kincses Katalin Mária: Bél Mátyás soproni tudóskapcsolatai. In: BÉL 2001–2006. I. 209–220.
- KINCSES 2011: Kincses Katalin Mária: Johann Christoph Deccard könyvkatalógusa Cornides Dániel könyvhagyatékában. In: Soproni Szemle 65 (2011) 4. sz. 403–433.
- KOMLÓSSY 2010: Komlóssy Gyöngyi: Bél Mátyás: De versionibus Bibliorum Hungaricis. In: Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények. Felelős szerk.: Kerekes Dóra. Budapest, 2010. 115–140. http://www.epa.hu/01500/01500/00008/pdf/lymbus_2010_115-140-Komlossy.pdf
- KREDICS 1989: Kredics László: Bevezető. In: BÉL 1989. 7–9.
- LACKNER 2008: Lackner Kristófnak, mindkét jog doktorának rövid önéletrajza. — Vitae Christophori Lackner I. U. D. Hominis, brevis consignatio. A szöveget gond. és ford., jegyz. és bev.: Tóth Gergely. Sopron, 2008. (Sopron város történeti forrásai. – Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg. C/ sorozat, 5. kötet – Reihe C/Band 5.)
- LELKES 1998: Lelkes György: Magyar helységnév-azonosító szótár. 2. bőv. és jav. kiad. Baja, 1998.
- LIBRI REGII: Libri Regii 1527–1918. — Királyi Könyvek 1527–1918. Készítették: Vissi Zsuzsanna–Trostovszky Gabriella–Németh István–Tuza Csilla–Csavlek Judit–Magyari Gabriella–Németh György. (DVD ROM) Budapest, 2006. Internetes elérés/online: [http://mol.arcanum.hu/digidat/opt/a090302.htm?v=moldigidat&a=start&a1=Lib.Lit.:Libri litterarii varii generis, quae in bibliotheca Matthiae Belii continentur.](http://mol.arcanum.hu/digidat/opt/a090302.htm?v=moldigidat&a=start&a1=Lib.Lit.:Libri%20litterarii%20varii%20generis,%20quae%20in%20bibliotheca%20Matthiae%20Belii%20continentur.) (Kézirat /manuscript.) Ústredná Knížnica Slovenskej Akadémie Vied – Lyceálna knižnica, Fragm. XXV/b. Közölve /Published: TÓTH 2006a 85–126.
- LIPSZKY 1806: Lipszky, Johannes de: Mappa generalis Regni Hungariae partiumque adnexarum Croatiae, Slavoniae et Confiniorum Militarium, Magni item Principatus Transylvaniae, geometricis partium dimensionibus, recentissimisque astronomicis observationibus superstructa... Pesthini, 1806.
- LIPSZKY 1808: Lipszky de Szedlicsna, Joannes: Repertorium locorum objectorumque in XII. tabulis mappae regnorum Hungariae, Slavoniae, Croatiae, et Confiniorum Militarium, Magni item Principatus Transylvaniae occurrentium, quas aeri incisas vulgavit Joannes Lipszky de Szedlicsna... ab eodem auctore elaboratum. Budae, 1808.
- LIPSZKY 2005: Lipszky János: A Magyar Királyság és társországai térképe és névtára (1804–1810). DVD-ROM. Kiad. Plihál Katalin, Reisz T. Csaba. Budapest, 2005.
- LUKÁCS 1943: Lukács Károly: Bevezetés. A szerző és műve. In: BÉL 1943. 157–169.
- MAYER–MOLNÁR 2008: Mayer László–Molnár András (szerk): Források a Muravidék történetéhez. Szöveggyűjtemény. – Viri za zgodovino Prekmurja. Zbirka dokumentov. Vál., s. a. r., bev., jegyz.: Benczik Gyula (et al.). I–II. Szombathely–Zalaegerszeg, 2008.
- MIKÓ–PÁLFFY 2002: Mikó Árpád–Pálffy Géza: A pozsonyi Szent Márton-templom késő reneszánsz és kora barokk síremlékei (16–17. század). In: Művészettörténeti Értesítő 51 (2002) 1–2. sz. 107–172.
- MILLER 1775: Miller Jakab Ferdinánd: Appendix ad Biographiam Matthiae Belii, quam nuper Alexius Horányi CC. RR. e SS. PP. in Memoria Hungarorum, et Provincialium scriptis editis notorum, 8vo, Viennae 1775. Part. I. pag. 167–261. vulgavit: speciatim de Eiusdem Manuscriptorum Collectione. Vindobonae, 1775. nov. 15. OSZK Kézirattár Quart. Lat. 63/I. ff. 1–26. Közölve /Published: SZELESTEI 1984. 212–230.
- MOL DL/DF: Collectio Diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa. Internetes kiadás (DL-DF 5.1) 2009. <http://mol.arcanum.hu/dldf/opt/a110505htm?v=pdf&a=start>
- MOLNÁR 1972: Molnár István: A magyarországi pálosok „Zöld Kódex”-ének Veszprém megyei regesztái. In: A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 11 (1972) 301–312.
- MOLNÁR 2000: Molnár András (szerk.): Zala megye archontológiája. 1138–2000. Összeáll.: Bilkei Irén (et al.). Zalaegerszeg, 2000. (Zalai Gyűjtemény 50.)
- MTH Sopron: Magyarország történeti helységnévtára. Sopron megye (1773–1808.) Szerk. Borsodi Csaba. Budapest, 1990.
- MTH Veszprém: Magyarország történeti helységnévtára. Veszprém megye (1773–1808.) Szerk., összeáll.: Szasztkóné Sin Aranka. Budapest, 1994.

- MTH *Zala*: Magyarország történeti helységnévtára. Zala megye (1773–1808.) Szerk. Szasztkóné Sin Aranka–Breinerne Varga Ildikó. I–II. Budapest, 1996.
- NAGY 1857–1865: Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. I–XII. Pest, 1857–1865.
- NOUVELLES LITTERAIRES V.: Nouvelles litteraires, contenant ce qui se passe de plus considerable dans la république des Lettres. Tome V. Premiere partie. (Janvier, Février, Mars.) A La Haye, 1717.
- PÁLFFY 1997a: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században. (Minta egy készülő főkapitányi archontológiai és „életrajzi lexikonból.”) Történelmi Szemle 39. (1997) 2. sz. 257–288.
- PÁLFFY 1997b: Pálffy Géza (összeáll.): A pápai vár felszabadításának négyszáz éves emlékezete 1597–1997. Szerk. Hermann István. Pápa, 1997.
- PÁLFFY 2009: Pálffy Géza: Fozsony vármegyéből a Magyar Királyság élére. Karrierlehetőségek a magyar arisztokráciában a 16–17. század fordulóján. (Az Esterházy, a Pálffy és az Illésházy család felemelkedése.) In: Századok 143. (2009) 4. sz. 853–882.
- PÁLFFY 2011: Pálffy Géza: Egy rendkívüli forrás a magyar politikai elit 16. századi földrajzi ismereteiről. Az 1526 és 1556 között török kézbe került magyarországi városok, várak és kastélyok összeírása a Német-római Birodalom rendjei számára. In: Várak nyomában. Tanulmányok a 60 éves Feld István tiszteletére – On the trail of castles. Studies in honour of István Feld in his 60th birthday. Szerk. Terei György–Kovács Gyöngyi–Domokos György–Miklós Zsuzsa–Mordovin Maxim. Budapest, 2011. 177–194.
- PAYR 1924: Payr Sándor: A dunántúli evangélikus egyházkerület története. I. kötet. Sopron, 1924.
- PRAY 1805–1806: Pray, Georgius: Epistolae procerum regni Hungariae. I–III. Viennae, 1805–1806.
- PRT: A pannonthalmi Szent-Benedek-rend története. I–XII/B. Szerk. Erdélyi László–Sörös Pongrác. Budapest, 1902–1916.
- Reg. Arp.: SZENTPÉTERY Imre (I–II/1.)–BORSA Iván (II/2–4.): Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica. I–II/1–4. Budapest, 1923–1943. (I–II/1.), 1961–1987 (II/2–4.)
- SCHÖNWIENER 1791: Schoenvisner, Stephanus: Antiquitatum et historiae Sabariensis ab origine usque ad praesens tempus libri novem. Pestini, 1791.
- SÍPEKIOVÁ 2010: Sipekiová, Nicol: O počiatkoch Šopronu. In: ŠKOVIERA–JURÍKOVÁ 2010. 142–148.
- ŠKOVIERA–JURÍKOVÁ 2010: Škoviera, Daniel–Juríková, Erika (ed.): Sondy do Belových Vedomostí o súvekom Uhorsku. Trnava, 2010. (Sambucus. Supplementum II.)
- SRH: Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery. Az utószót és bibliográfiát összeállította, valamint a Függelékben közölt írásokat az I. kiadás anyagához illesztette és gondozta Szovák Kornél és Veszprémy László. I–II. Budapest, 1999.
- SZELESTEI 1984: Szelestei N. László: Bél Mátyás kéziratos hagyatékának katalógusa. Budapest, 1984.
- SZENTPÉTERY–ZSOLDOS 2008: Szentpétery Imre–Zsoldos Attila: Az Árpád-házi hercegek, hercegnők és a királynék okleveleinek kritikai jegyzéke. Budapest, 2008. (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 45.)
- SZINNYEI 1891–1914: Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. I–XVI. Budapest, 1891–1914. online: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/> (2012. aug. 1.) (Az életrajzokra név alapján hivatkoztunk/ biographies are cited by names)
- SZLUHA 2005: Szluha Márton: Bács-Bodrog, Csanád, Liptó, Nyitra, Udvarhely és Vas vármegyék nemes családjai. CD-ROM. Budapest, 2005.
- TMAA: A történelmi Magyarország atlasza és adattára. 1914. Szerk. Zentai László–Kósa Pál. Pécs, 2005³.
- TÓTH 1971: Tóth Endre: A savariai insularrendszer rekonstrukciója. In: Archeologiai Értesítő 98 (1971) 143–169.
- TÓTH 2001: Tóth Gergely: A kézirati hagyomány. [Sopron vármegye leírásának kéziratai. Tanulmány.] In: BÉL 2001–2006. I. 234–254.
- TÓTH 2006a: Tóth Gergely: Bél Mátyás kéziratai a pozsonyi evangélikus líceum könyvtárában (katalógus). — Catalogus manuscriptorum Matthiae Bél, quae in bibliotheca Lycei Evangelici Posoniensis asservantur. Budapest, 2006. (Nemzeti Téka) <http://mek.niif.hu/05200/05265/05265.pdf>
- TÓTH 2006b: Tóth Gergely: Bél Mátyás leírása Sopronról és Sopron vármegyéről: a mű és forrásai. In: BÉL 2001–2006. III. 239–262.
- TÓTH 2007a: Tóth Gergely: Bél Mátyás „Notitia Hungariae novae...” c. művének keletkezéstörténete és kéziratainak ismertetése. I–II. Doktori disszertáció. ELTE BTK, A Történelmi Intézet Könyvtára. Budapest, 2007.
- TÓTH 2007b: Tóth Gergely: Bél Mátyás pozsonyi tanítványai. A pozsonyi evangélikus líceum anyakönyvének vonatkozó részei Bél és utódai megjegyzéseivel. In: Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények. Felelős szerk.: Kerekes Dóra. Budapest, 2007. 179–208. <http://www.epa.hu/01500/01500/00005/pdf/11toth.pdf>

- TÓTH 2009a: Tóth Gergely: Bél Mátyás besztercebányai diákjai. A besztercebányai evangélikus gimnázium anyakönyvének vonatkozó része, Bél és utóda megjegyzéseivel. In: *Lymbus. Magyarságtudományi forrásközlemények.* Főszerk.: Újváry Gábor. Felelős szerk.: Kerekes Dóra. Budapest, 2009. 135–170. http://epa.oszk.hu/01500/01500/00007/pdf/lymbus_2009_08Toth_G.pdf
- TÓTH 2009b: Tóth Gergely: Katolikus egyháztörténet – protestáns szerző tollából. Bél Mátyás a magyarországi római katolikus egyházzól. In: *Katolikus megújulás és a barokk Magyarországon. Különös tekintettel a Dél-Dunántúlra. (1700–1740)* Szerk.: Gózszy Zoltán–Varga Szabolcs–Vértési Lázár. Pécs, 2009. (Seria *Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis VII.*) 103–119.
- TÓTH 2010: Tóth Gergely: „Theatrum nobilitatis Hungaricae.” Bél Mátyás családtörténeti kutatásai. In: *Fons* 17. (2010) 3. sz. 321–337.
- TÓTH 2011: Tóth Endre: *Lapidarium Savariense. Savaria római feliratos kőemlékei.* Szerk. Kiss Péter. Szombathely, 2011. (Savaria – a Vas Megyei Múzeumok Értesítője 34 (2011) 2. sz.)
- UB: *Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg.* Bearbeitet von Hans Wagner, Irmtraut Lindeck-Pozza. I–IV. Wien–Graz–Köln, 1955–1985.
- VMFN: Balogh Lajos (et al.): *Vas megye földrajzi nevei.* Szombathely, 1982.
- WENZEL 1860–1874: Wenzel Gusztáv: *Árpádkori új okmánytár. – Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. I–XII.* Pest–Budapest, 1860–1874.
- ZMFN: Papp László–Végh József (szerk.): *Zala megye földrajzi nevei. Zalaegerszeg,* 1964.
- ZSO: Mályusz Elemér–Borsa Iván–C. Tóth Norbert: *Zsigmondkori oklevéltár I–XI.* Budapest, 1951–2009. (*A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok.*)
- ZSOLDOS 2011: Zsoldos Attila: *Magyarország világi archontológiája 1000–1301.* Budapest, 2011. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 11.)

MUTATÓK INDEXES

Helynévmutató Index of geographical names

A történelmi Magyarország települései esetében arra törekedtem, hogy a települések nevét abban a formában adjam meg főalakként, amely Bél korában használatos volt, s ehhez egy széles körben elfogadott és teljességre törekvő forrást használjak referenciaként. Ezért a Lipszky János (1766–1826) által készített nagyszabású térképet, a *Mappa generalis* (LIPSZKY 1806), illetve az ahhoz összeállított településjegyzéket, a *Repertoriumot* (LIPSZKY 1808) tekintettem a fő hivatkozási alpnak, s az abban megadott *első* nevet választottam főalaknak, mivel ez az adattár a legteljesebb és legmegbízhatóbb a korabeliek közül, és a benne szereplő névalakok legtöbbször megfelelnek a Bél által megadott alakoknak. De ezenkívül figyelembe vettem más korabeli településjegyzékeket is, így pl. a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) történelmi helységnévtár-sorozatának vonatkozó köteteit (MTH *Sopron*, MTH *Veszprém*, MTH *Zala*), amelyek számos 1773–1808 közötti forrás adatait tartalmazzák. A földrajzi nevek azonosításánál nagy segítségemre volt Lipszky János fent említett térképe (LIPSZKY 1806), illetve annak a már szintén említett *Repertoriummal* összekötött, georeferált változata (LIPSZKY 2005), továbbá az 1780–1784 közötti ún. első katonai felmérés térképe (I. EKF). A településnevek későbbi változásainak nyomon követésére többek között Hajdú-Moharos József és Lelkes György településtárait használtam (HAJDÚ-MOHAROS 2000, LELKES 1998).

A főalakot tehát legnagyobbbrészt Lipszky *Repertorium*ából vettem, de mai helyesírással közöltem (cz helyett c, szóvégi o helyett ó, kötőjeles közlés helyett egybeírás, tehát pl. „Rámocz (Felső-)” helyett Felsőrámoc.). A fő névalak mögött feltüntettem a többi névváltozatot is, elsőként a mai hivatalos nevét (ha az különbözik a főalakétól), és az ország autójelzését, amelynek területén jelenleg található, majd a többi változatot, így a Bél által a szövegben használt névalakokat, elcsatolt településnél pedig a dualizmus kori helynévreform utáni magyar névalakot. Ezeket a névváltozatokat külön is feltüntettem a mutatóban, amennyiben első négy betűjük nem egyezik a főalakéval. Külföldi helynevek esetén a magyar névalakot vettem főalaknak (pl. Bécs), ha van ilyen, a többi névalakot mutatóztam. A fő névalakot félkövérrel szedtem, illetve félkövérrel szedtem az(oka)t az oldalszámo(ka)t is, ahol Bél külön fejezetben mutatja be az adott földrajzi helyet. A nemesi előnevekben, uralkodói titulaturában, egyházi és világi tisztségekben lévő helyneveket nem mutatóztam. Felvettem azonban a mutatóba a hegyek, folyók stb. neveit. A → jel azt jelenti, hogy a település később egy másik településbe olvadt bele. A puszták (*praedium*) közül igen sok ma már külterületi névként sem maradt fent; ilyenkor a *prope* („közel valamihez”) szóval jelöltem, hogy mely településhez esik közel a helye (pl. „Alsósári (*praed.*; *prope* Mezőszilas, H)”). A helynévmutatóhoz használt további irodalom a fentebb említettekén kívül: BÉL 1989, BÉL 2001–2006, PÁLFFY 2011, TMAA, VMFN, ZMFN. Rövidítések: *a.* = *arx*; *ab.* = *abbatia*; *cast.* = *castellum*; *col.* = *collis*; *coen.* = *coenobium*; *fl.* = *fluvius*; *i.* = *insula*; *l.* = *lacus*; *m.* = *mons*; *o.* = *oppidum*; *p.* = *pagus*; *praed.* = *praedium*; *r.* = *rivus*; *reg.* = *regio*; *s.* = *sikva*; *u.* = *urbs*; *v.* = *vide*; *v. e.* = *vide etiam*; *val.* = *vallis*; *vin.* = *vinea*.

Regarding the names of the settlements of historical Hungary I intended to use as a main entry the form that was also used in the time of Bél and I also wanted to use a widely acknowledged and thorough source as reference. Therefore I considered the *Mappa generalis* (LIPSZKY 1806), a wide-scale map prepared by János Lipszky (1766–1826), alongside with its register of settlements the *Repertorium* (LIPSZKY 1808) as the basis of reference, thus choosing the *firstly mentioned name* of a settlement therein for the main entry, since this database is the fullest, and the most trustworthy of its contemporaries and the form of names used therein usually correspond with the forms given by Bél. Besides that I considered other contemporary registers of settlements, thus the relating volumes of the historical gazetteer series of the Hungarian Central Statistical Office (KSH), that contain data from several sources between 1773–1808 (MTH *Sopron*, MTH *Veszprém*, MTH *Zala*). For the identification of the geographical names I found extremely useful the above mentioned map of János Lipszky (LIPSZKY 1806) and its georeferenced version linked with the also mentioned

Repertorium (LIPSZKY 2005), further to that the so-called first military survey's map of 1780–1784 (see EKF). For the monitoring of the posterior changes of the settlements' names I used amongst others the gazetteer of József Hajdú-Moharos (HAJDÚ-MOHAROS 2000) and that of György Lelkes (LELKES 1998).

I took therefore the *main entry* mostly from *Repertorium* of Lipszky but I published it with the current orthograph (c instead of cz, terminal letter ó instead of o, one word instead of using hyphens, e.g. Felsőrámoc instead of „Rámocz (Felső-)”). *After the main entry I enumerated the other variants of names as well*, firstly its current official name (when it differs from the main entry) and the vehicle registration code of the country where it is actually situated, afterwards the other name versions including the ones used by BÉL in the text, furthermore the Hungarian form introduced by the community names' reform in the period of the Dualism (from the 1880's). These variants of names were indicated also separately in the index *as long as their first four letters were not identical with the main entry's*. In the case of foreign toponyms I took the Hungarian form (if exists) as the main entry (e.g. Bécs) and indexed the other forms. The main entry is typeset in bold as well as the page numbers where BÉL presents a given geographical place in a separate chapter. I did not index the toponyms occurring in the prenames of nobilities, or in royal, ecclesiastical and secular titles. Nevertheless I took into the index the names of mountains and rivers etc. The sign → indicates that the settlement merged into another later on. As for the abandoned villages (Hungarian *puszta*, Latin *praedium*), a lot of their names disappeared and cannot be found even amongst geographical names. Whenever I encountered such an abandoned village I used the word *prope* („near to”) to indicate the settlement to which its past place was near (e.g. „**Alsósári** (*praed.*; *prope* Mezőszilas, H)”). Further literature used for the geographical index apart from the already mentioned: BÉL 1989, BÉL 2001–2006, PÁLFFY 2011, TMAA, VMFN, ZMFN. Abbreviations: *a.* = *arx*; *ab.* = *abbatia*; *cast.* = *castellum*; *col.* = *collis*; *coen.* = *coenobium*; *fl.* = *fluvius*; *i.* = *insula*; *l.* = *lacus*; *m.* = *mons*; *o.* = *oppidum*; *p.* = *pagus*; *praed.* = *praedium*; *r.* = *rivus*; *reg.* = *regio*; *s.* = *silva*; *u.* = *urbs*; *v.* = *vide*; *v. e.* = *vide etiam*; *val.* = *vallis*; *vin.* = *vinea*.

Abda (H) 234, 484

Abdalóc (→Deutsch Schützen-Eisenberg, A; Abdalocz) 416

Ablánc-patak (*r.*; Ablancz, Ablantz, Albancz) 364, 412

Ablancz, Ablantz *v.* Ablánc-patak

Acheron* (*fl.*) 327

Acsád 1. (H) 411

Acsád 2. (Nagyacsád, H; Acsad) 524, **552**, 554

Acsad *v.* Acsád 2.

Acsalag (H; Acsalog) 227

Ácsteszer *v.* Teszer 2.

Adánd (Ádánd, H; Adand) 527

Adand *v.* Adánd

Ádánd *v.* Adánd

Adásztevel (H; Adász Tevel, Adász-Tevel, Adász-Tevely)

563–564 *v. e.* Döbrés, Simaháza

Adorjánháza (H; Adorján, Adorjánensis) 525, **568** *v. e.*

Egyedföldje

Advaskő, Advaskő, Advas-kő *v.* Odvas-kő

Aegyptiacus, Aegyptum *v.* Egyiptom

Agendorf (Ágfalva, H; Agendorff, Agendorffensis,

Agendorffium, Agfalva) 153, 160, 182, **232**, 234, 241

Ágfalva *v.* Agendorf

Agria *v.* Eger

Agyagos (H) 183, **227**

Agyagosszergény *v.* Szergény 2.

Aisenstadt, Ajsenstadt *v.* Kismarton 1, 2

Ajka (H; Ajkensis) 525, 578, **579**, 605 *v. e.* *Csikvár*, Gyepes, Tósok

Ajka Urkutya, Ajka Urkúttya *v.* Úrkút

Ajkarendek (→Ajka, H; Ajka-Rendek, Rendek, Rendekiensis) **578–579**, 592, 605

Ajkensis *v.* Ajka

Aka (*praed.*; H) 559

Aláson *v.* Nagyalásony

Alba Graeca *v.* Belgrád

Alba Iulia *v.* Gyulafehérvár

Alba Regalis, Alba Regalensis, Alba Regia *v.* Székesfehérvár

Alba *v.* Székesfehérvár

Albancz *v.* Ablánc-patak

Alba-Regalensis provincia *v.* Fejér vármegye /county

Albaregalensis *v.* Székesfehérvár

Alba-Regalensis *v.* Székesfehérvár

Albensis *v.* Fejér vármegye /county, Székesfehérvár

Alhau (Markt Allhau, A; Alhó, Alhoiensis, Olhó) 264, **413**

Alhó *v.* Alhau

Alhoienses (silvae) 264

Alhoiensis *v.* Alhau

Álmos-hegy (*m.*; Ámos hegy, Amoshegy) 521

Alpes Noricae *v.* Keleti-Alpok

Alpes *v.* Alpok

Alpok (*m.*; Alpes) 366, 381 *v. e.* Keleti-Alpok

Also Beled *v.* Alsóbeled

Also Csatar, Also-Csatar *v.* Alsócsatar

Also Eörs *v.* Alsóörs

Also Lendva, Alsó Lendva, Alsó Lendvensis, Alsó-Lendva *v.* Alsólendva

- Also Rönök *v.* Alsórönök
 Also Sicz *v.* Alsólövő
Alsó-Ausztria (Austria Inferior) 180, 466
Alsóbeled (→Bildein, A; Also /Alsó Beled, Beled, Belediensis) 416, **417**
Alsóberkifalu (→Körmend, H; Berkifalu) **416**
 Alsóborsad *v.* Borsad
Alsóbük (→Bük, H; triplex Bük) 50
 Alsócsalogány *v.* Alsószlaveca
Alsócsatár (→Felsőcsatár, H; Also Csatar, Also-Csatar) **418**
Alsödörgicse (→Dörgicse, H; Dergitche) 594
Alsógörsöny (→Nemesgörsöny, H; Alsó Görsön, Alsógörsöny, Görsön, Inferius Görsön) 524, **551–552**
Alsóiskász (→Iszkáz, H; Alsó Iszkász, Alsó Iszkaz, Alsó-Iszkáz, Iszkaz, Iszkasz, Iszkász) **571, 572, 576**
 Alsójánosfa *v.* Jánosfa
Alsókáld (→Káld, H; Alsó-Káld) **426**
Alsókeresztúr (*praed.*; *prope* Nemeskeresztúr, H; Alsó Keresztur, Also-Keresztúr) 428
 Also-Keresztúr *v.* Alsókeresztúr
Alsókohlstatt (Unterkohlstätten, A; Alsószénégető, Kolstetten) 409
Alsólászló (→Mannersdorf an der Rabnitz, A; Alsó László, [→]Répeckethely, Unter Laschdorff) **226**
Alsólendva (Lendava, SLO; Also Lendva, Alsó Lendva, Alsó Lendvensis, Alsó-Lendva, Lendvensis) 439, 446, 455, 456, 474, 475, 498
Alsólövő (→Oberschützen, A; Also Sicz) 412
Alsó-Magyarország (Hungaria Inferior) 231
 Alsómarác *v.* Marác 1.
 Alsómedves *v.* Großmirvisch
Alsómesteri (→Mesteri, H; Alsó Mesteri) **427**
 Alsómihályfa *v.* Mihályfa 2.
 Alsóoszkó *v.* Oszkó
Alsóór (Untervart, A; Alsó Eör, Inferior Eör, Unter Varth, Unter Warth) 249, 257, **418**
Alsóörs (H; Also Eörs, alsó Örs, Örs Inferius) 434, 441, 447, 449, 454
Alsópásztori (→Pásztori, H; Alsó-Pásztori, Alsó-Pásztory, Pásztori Inferior) 183, **230, 241**
Alsópatty (→Rábapatty, H; Alsó-Patty) **410**
 Alsópetanc *v.* Petanc
Alsópéterfa (→Horitschon, A; Petersdorff) **225**
Alsópulya (→Frankenau-Unterpullendorf, A; Alsó-Pulya, Pulya, Unter Pullendorf) **226, 235**
Alsórámoc 1. (*p.*; →Unterrabnitz-Schwendgraben, A; Alsó-rámóc, Also-Ramócz, Ramnitz, Unter-Rabnitz) 52, **224**
Alsórámoc 2. (*cast.*; →Unterrabnitz-Schwendgraben, A; Alsórámoc, Ramocz, Rámocz) **210, 387!, 393!**
 Also-Ramócz *v.* Alsórámoc 1.
Alsórönök (→Rönök, H; Also /Alsó Rönök, Alsó-Rhönök) 414, **417**
 Alsóság *v.* Ság 2., Ságsomlyó
Alsósári (*praed.*; *prope* Mezőszilas, H; Saari, Saári, Sári) 598, 599
Alsósurány (→Vassurány, H; Alsó Surán, Kétsurány) **411**
Alsószakony (→Szakony, H; Alsó-Szakony, Unter-Zagersdorff) 50, **228**
 Alsószalmavár *v.* Szalmavár
Alsószeleste (→Szeleste, H; Alsó-Szeleste) **411**
 Alsószénégető *v.* Alsókohlstatt
 Alsószentbenedek *v.* Ivanóc
Alsószlaveca (Dolnji Slaveči, SLO; Alsócsalogány, Sclavecsa) **420**
Alsószombatfa (Magyarszombatfa, H; Szombatfa, Szombathfa) **421, 424**
 Alsóújlak *v.* Újlak 2.
 Altenburgensis, Altenburgum *v.* Magyaróvár
 Ámos hegy, Amoshegy *v.* Álmos-hegy
 Amsterdam, Amstelodamiensis *v.* Amszterdam
Amszterdam (Amsterdam, NL; Amstelodamiensis) 46
Anatólia (Anatolienses) 394
Anchenstein (*a.*; Grad Borl, SLO; Ankhenstayn) 282
 Andorhegy *v.* Andrejc
Andrásfa (H) **423**
Andreic (Andrejci, SLO; Andorhegy, Andrecz) **421**
Anglia 177
 Angya *v.* Ángyád
Ángyád (*praed.*; Ángyádpusztá→Mezőszilas, H; Angya) 599
 Ankhenstayn *v.* Anchenstein
 Antakya *v.* Antiochia
 Antau *v.* Ottova
Ántfa (*praed.*; →Nyárad, H; Antfa) 576
Antiochia (Antakya, TR) 396, 522
 Apácatorna *v.* Torna 2.
Apáti (→Gencsapáti, H; Apáthi, Apáthy) **412**
 Apátistvánfalva *v.* Istvánfalva
 Apátlon *v.* Bánfalva 1.
 Appetlan *v.* Bánfalva 1.
 Arabo *v.* Rába
Arad vármegye /county 438, 446
Aragonia (Arragonia) 287, 386
Araryhegy (*m.*; Aureus Mons, Aurimontanus, Goldberg, Goldberger) 46, 173, 231, 232
 Aranyos *v.* Perint 1.
Arda (*praed.*; →Bakonyjákó, H; Ar dai) 563
 Ardud *v.* Erdőd 1.
 Árok szállás *v.* Grabenschachten
Árpás (H; Arpas, Arpásinum), 44, 49, 235
 Arpas, Arpásinum *v.* Árpás
 Arrabo, Arrabona *v.* Rába
 Arragonia *v.* Aragonia
Árva (*a.*; Oravský Hrad, SK; Arva) 338
 Arva *v.* Árva

- Árva vármegye/county** (Comitatus Arvensis) 10–11, 14–15, 338
 Arvensis Comitatus *v.* Árva vármegye /county
 Arx nova *v.* Németújvár
 Arx Palotae nova *v.* Palota 3.
 Arx Palotae vetus *v.* Palota 2.
 Asia *v.* Ázsia
Ászár (→Kisbér, H; Ászár) 549
 Ászár *v.* Aszár
 Aszonfa 1. *v.* Asszonyfa
 Aszonfa 2. *v.* Belsőasszonyfa, Külsőasszonyfa
 Aszonyfa *v.* Asszonyfa
Asszonyfa (Győrásszonyfa, H; Aszonfa, Aszonyfa) 557
 Asszonyfapuszta *v.* Belsőasszonyfa, Külsőasszonyfa
 Atina *v.* Atyina
Atya (*praed.*; *prope* Tapolcafő, H; Atyaiföld, Attyai föld) 608
 Atyaiföld *v.* Atya
Atyina (*a.*; Vočín, HR; Atina) 314
 Attyai föld *v.* Atya
Au (Au am Leithaberge, A; Vad-Csere) 182, 236
Augsburg (D; Augspurgum, Augusta) 386
 Augusta *v.* Augsburg
 Aureus [fluvius] *v.* Perint 1.
 Aureus Mons *v.* Aranyhegy
 Aurimontanus *v.* Aranyhegy
 Austria, Austriacus, Austrii *v.* Ausztria
Ausztria (Austria, Austriacus, Austrii) 44, 45, 51–54, 59, 82, 94, 96, 98, 101–105, 109, 116, 124, 128, 139, 153, 161–164, 166, 168, 175, 176, 180, 184–187, 195, 203, 211, 216, 218–222, 224, 226, 232, 233, 235, 241, 261–264, 266, 269, 270, 274, 275, 277–281, 283–288, 291–299, 302, 310, 330, 366–368, 380, 381, 383, 386, 387, 389, 396, 412, 413, 419, 482, 548 *v. e.* Alsó-Ausztria
 Avaria 275
Ázsia (Asia) 86
 B. Szörckeciensis *v.* Borszörckök
Bába (Boba, H; Baba) 426
 Baba *v.* Bába
 Babocha, Babocia, Babociensis, Babocsensis *v.* Babócsa
Babócsa (H; Babocha, Babocia, Babociensis, Babocsensis) 199, 272, 355, 359
Babót (H; Babot) 226
 Babot *v.* Babót
Bács-Bodrog vármegye/county (Comitatus Bácsiensis) 47
 Bácsiensis Comitatus *v.* Bács Bodrog vármegye/county
Bácsi-hegy (*m.*; Bács) 529
 Bad Radkersburg *v.* Radkersburg
 Bad Tatzmannsdorf *v.* Tatzmannsdorf
 Bad Waltersdorf *v.* Hohenbrugg
Badacsony (*m.*, *prom.*; Badacson, Badacsonsiense, Badacson) 448, 451, 529
 Badersdorf *v.* Padersdorf
Badonfa (→Szombathely, H; Bádofa) 412
 Bádofa *v.* Badonfa
Bagonya (Bogojina, SLO; Zalabagonya) 424
Bágyog (→Bágyogszovát, H; Bágyok) 227
 Bágyogszovát *v.* Szovát
 Baica *v.* Bajcsa-vár
 Bajánsénye *v. e.* Senyeháza
Bajcsa-vár (*a.*; →Nagykanizsa, H; Baica) 271, 320
Bajorország (Bavaria, Bayern) 285, 331, 366, 367 *v. e.* Boiaria
Bakonbélienses montes 605
Bakony 1. (*s.*; Bakonia, Bakoniae /Bakonienses /Bakonyae /Bakonyenses silvae, Bakonia /Bakoniensis /Bakonyensis silva) 447, 448, 452, **518–519**, 521, 525, 528, 530–532, 539, 542, 546, 547, 549, 556–558, 560, 562, 564, 566, 578, 579, 585, 586, 588, 604, 605, 608
Bakony 2. (*m.*; Bakony-hegy, Bakony-hegye, mons Bakoniensis /Bakony, montes Bakonienses /Bakonii /Bakonyenses) 520, 521, 579, 591, 592, 603, 605, 608
 Bakonybánk *v.* Börzse, Tótréde
Bakonybél (*coen.*, *p.*; H; Bakony Bél, Bakony-bél, Bakonybél, Bakonybeliensis, Bakonybéliensis, Bakonybéliensis) 520, 525, **560–561** *v. e.* Bakonyújvár 2.
 Bakonycsernye *v.* Csernye; *v. e.* Inota 1., *Pázmánd*
 Bakonygyepes *v.* Gyepes
 Bakonyjác *v.* Jákó
 Bakonykoppány *v.* Koppány
 Bakonykúti *v.* Kúti
 Bakonyoszlop *v.* Oszlop 2.
 Bakonypéterd *v.* Péterd
 Bakonyosság *v.* Ság 5.
 Bakonyzentiván *v.* Szentiván
 Bakonyzentkirály *v.* Szentkirály 2.; *v. e.* Hajmás
 Bakonyzentlászló *v.* Szentlászló
 Bakonyzombathely *v.* Szombathely 2.; *v. e.* Nádasd 2., Nyék 2.
 Bakonytamási *v.* Tamási 2.; *v. e.* Gerencsér, Hathalom
Bakonyújvár 1. (*m.*; Bakony újvár, Bakonyujvár) 520
Bakonyújvár 2. (*a.*; *prope* Bakonybél, H; Bakony-újvár) 541
 Bala *v.* Balla 1.
 Balatinczense *v.* Bellatinc
Balaton (*lac.*; Balathon, Balatinum, Balato, Balatonensis, Balatonium, Balató, Blattensee, Peiso, Volcea palus) 274, 323, 355, 358, 396, 447, **448–449**, 450–452, 472–474, 476, 477, 504, 507, 511, 514, 517, 518, **526–527**, 529, 531, 595–599
 Balatonalmádi *v. e.* Vörösberény
Balatonberény (H; Balaton Berény, Balaton-Berény) 596
 Balatonbozsok *v.* Bozsok 3.
 Balatonendréd *v.* Endréd 2.
Balatonfüred (H; Füred) 451

- Balatonhenye** (H; Henye) 449
 Balatonkenese *v.* Kenese; *v. e.* Csittény, Máma
 Balatonkiliti *v.* Kiliti
 Balatonszabadi *v.* Fokszabadi; *v. e.* Maros
 Balatonszőlős *v.* Szőlős 2.
Balf (→Sopron, H; Farkasd, Farkas-Falva, Farkas-Falvensis, S. Wolffs, Wolffs) 114, 153, 183, **231**
 Balfoiensis *v.* Balogfa (?)
Balhás (→Mezőszilas, H; Bolhás, Bolhasiensis, Bolhásiensis, Szilas, Szilasbalhás, Szilasiensis) **598–599**
 Balinka *v.* Kisgyónbánya, Kisgyónpuszta
Balla 1. (*praed.*; *prope* Öskü, H; Bala) 560, 603
 Balla 2. *v.* Valla
Balogfa (→Balogunyom, H; Baloghfa) **418**
 Balogunyom *v.* Balogfa, Nagyunyom
Balosaj (→Meggyeskovácsi, H; Balozsa, Balozsamegygyes) **410**
 Balozsamegygyes *v.* Balosaj, Rábamegygyes
Baltavár (→Bérbaltavár, H; Balthavár, Martonfa) **427**
 Band *v.* Belsőbánd, Külsőbánd
 Bánd *v. e.* Essegvár
Bándol (Weiden bei Rechnitz, A; Bándod) **416**
Bánfalva 1. (Mosonbánfalva, H; Apátlon, Appetlan) 183
 Bánfalva 2. *v.* Bondorf
 Bangart *v.* Baumgarten
Bánk (Bakonybánk, H; Bank) **557–558**, 605
 Bank *v.* Bánk
Bánta (*praed.*; Bántapuszta→Öskü, H; Banta) 603
 Banta *v.* Bánta
Bánya (Piringsdorf, A; Bonya, Bonnya, Piringsdorff, Répcebánya) 50, 52, **226**
Barátfa (*praed.*; Barátfapuszta→Káptalanfa, H; Baratfa) 572
 Baratfa *v.* Barátfa
 Barátfapuszta *v.* Barátfa
Barbacs (*p.*, H) 226 *v. e.* Barbacsi-tó
Barbacs-i-tó (*l.*; Barbacs, Barbats, Barbatsi-Tó) 43, **49**, 226
 Bárcz *v.* Barcs
Barcs (H; Bárcz) 199
 Bardejov *v.* Bártfa
Barkóc (Barkovci, SLO; Barkocz) **421**
Barnag (H; Barnagh, Magyarbarnag, Németbarnag) 592, **594**
Barnak (Barnakpuszta, H; Barnacum) 323
Bars vármegye /county (Comitatus Barsiensis) 338
Bártfa (Bardejov, SK; Bartfa) 186
 Bartfa *v.* Bártfa
 Baszti-Falu *v.* Dasztifalu
 Batthyánfalva *v.* Rakicsán 1, 2.
Baumgarten (Baumgarten im Burgenland, A; Bangart, Baumgart, Sopronkertes) 182, 235
 Bavaria *v.* Bajorország
 Bayern *v.* Bajorország
- Bécs** (Wien, A; Vienna, Vienna Austriae, Viennensis, Vindobona, Vindobonensis) 44, 46, 47, 49, 51, 58, 59, 68, 74, 78, 79, 83, 92, 94, 104, 107, 108, 109, 112, 114, 115, 118, 122, 127–130, 134, 138, 140, 146, 147, 152, 153, 157, 160, 167, 186, 191, 193, 205, 206, 216, 220, 221, 223, 232, 235, 267, 268, 285, 288, 294, 297, 299, 300, 307, 315, 316, 325, 328, 337, 345, 356, 358, 360, 370, 371, 375, 376, 378, 380, 398, 411, 485, 525, 566, 583, 591, 595, 597, 606
Becse (*praed.*; *prope* Magyarpolány, H) 578
Bécsújhely (Wiener Neustadt, A; Neapolis Austriae /Austriaca, Neapolitanus, Neostadiensis, Neostadium, Nova civitas /urbs) 45, 51, 94, 96, 97, 99, 100, 102, 112, 131, 140, 161, 235, 281, 294–297, 300, 485
 Beicz *v.* Bejc
Bejc (→Bejcgertyános, H; Beicz) **428**
Békás (H; Békas, Békásiensis, Békáss, Békásiensis) 553, **554**, 565
 Békás *v.* Békás
 Békés vármegye/county 24, 34
 Belatinc *v.* Bellatinc
 Bélavár *v.* Belevár
 Belavárum *v.* Belevár
Beléd (Beled, H) **227**
 Beled *v.* Alsóbeled, Felsőbeled, Beléd
 Belediense *v.* Alsóbeled, Felsőbeled
Belevár (Bélavár, H; Belavárum) 462
Belgrád (Beograd, SRB; Alba Graeca, Belgradium, Belgradum, Bellgradum, Taurinensis) 196, 305, 309, 331, 461, 466
 Bellassena *v.* Bijela Stijena
Bellatinc (Beltinci, SLO; Balatinczensis, Belatinc) 456, 498
 Bellgradum *v.* Belgrád
Belsőasszonyfa (*praed.*; Asszonyfapuszta→Mezőlak, H; Aszonfa) 554
Belsőbánd (*praed.*; *prope* Mersevát, H; Band) 567, 568
Belsőrákos (Nagyrákos, H; Belső Rakos) **421**
Belsővát (→Mersevát, H; Belső /Belső Vath, Vath) 425, 567
 Beltinci *v.* Bellatinc
 Beograd *v.* Belgrád
 Bér *v.* Zalabér
 Bérbaltavár *v.* Baltavár
Bere (*praed.*; Csabberekpuszta→Márkó, H) 605
Berekalja (→Tompaládony, H; Beregallya, Berektompháza) **230**
Berénd (→Ajka, H; Berind, Berindensis, Berindum, Tósokberénd) 525, 565, **579**, 580
Bergwerk (→Mariasdorf, A; Óribánya, Pergbergh) **412**
Bér-hegy (*m.*; Bör hegy, Börhegy, Börhegy) 521, 560, 591
Berhida (H; Perhida, Perhidensis) 601, **602** *v. e.* Kovácsi, Rostás

- Berind, Berindensis, Berindum *v.* Berénd
 Berkifalu *v.* Alsóberkifalu, Felsőberkifalu
 Bernau *v.* Pernau 1.
 Bernolákovo *v.* Cseklész
 Bernstein *v.* Borostyánkő; *v. e.* Redlschlag, Stuben
 Bersenczium, Bersentza *v.* Berzence
 Berstein *v.* Borostyánkő
Berzence (H; Bersenczium, Bersentza, Breseniza) 355, 469
Besenye (→Gyöngyösfalu, H; Bessenye) 412
 Bessenye *v.* Besenye
Besztercebánya (Banská Bystrica, SK; Neosolium) 349
Bettelsdorf (Pöttelsdorf, A; Bettersdorff, Bettlsdorff, Bettlsdorff, Petőfalva) 51, 182, 221, 241
Bijela Stijena (HR; Bellassena, Fejérkő) 336
 Bildein *v.* Alsóbeled, Felsőbeled
Billege (*praed.*; *prope* Tótvázsony, H; Büge) 594, 595
 Bírószerk *v.* Szodesinc
 Biszflek *v.* Wiesflek
Bithynia (Bithinia) 485, 545
Bitra-Szent-Miklós (Fertőszentmiklós?) 183
Bitva (*r.*) 524, 532, 538, 552, 564, 565, 578, 579
 Blattensee *v.* Balaton
 Bleygraben *v.* Pleygraben
 Boba *v.* Bába
Boda (*praed.*; *inter* Gyarmat et Szerecseny, H; Bóda) 555
 Bóda *v.* Boda
 Bodahely *v.* Bodonhely
 Bodoge *v.* Bődöge
 Bodóhegy *v.* Bodonc
Bodonc (Bodonci, SLO; Bodonocz, Bodóhegy) 421
Bodonhely (H; Bodahely) 227
Bodzafalu 183
Bogárd (*praed.*; *prope* Mezőkomárom, H; Bogár) 598, 599
Bogdány (*praed.*; Kisbogdány, Nagybogdány→Noszlop, H; Bogdany) 575
 Bogojina *v.* Bagonya
Bogyoszló (H; Bogyosló) 226
 Bohemia *v.* Csehország
 Bohim völgye *v.* Buhim-völgy
Boiaria 274, 275, 302, 367, 401
Boiorum deserta 268, 273, 274
Bokrács (Bokrači, SLO; Bokracsiense, Bokratzienses [montes]) 263, 421, 422
Boldogasszonyfa (Vasboldogasszony, H; Boldog Aszonyfa) 423
 Bóldog-Aszszony-Falva *v.* Lók
 Bolfó *v.* Wolffau
 Bolhás, Bolhasiensis, Bolhásiensis *v.* Balhás
Bologna (I; Bononia) 343
Bondorf (→Sopron, H; Bánfalva, Bondorff, Sopronbánfalva, vicus D. Wolffgangi, Wandorff, Wohndorff, Wohndorffum, Wondorf, Wondorff) 50, 55, 147, 153, 160, 232–234
 Bononia *v.* Bologna
 Bonya *v.* Bánya
 Bonnya *v.* Bánya
 Bor Szörccsek *v.* Borszörccsök
Borbola (Walbersdorf, A; Borbolya, Valtersdorffium, Walpersdorff, Walterdorff, Waltersdorffium) 51, 182, 222, 398
 Borejci *v.* Borhida
Borgáta (H) 426
 Borhegy *v.* Weinberg
Borhida (Borejci, SLO) 421
 Borisfalva *v.* Kisbarom
 Borosd *v.* Weingraben
Borostyaniensis (silvae) 264
Borostyaniensis (mons), Borostyanienses (montes) 263, 419
Borostyánkő 1. (*a./cast.*; Bernstein, A; Berstein, Borostyánkő, Borostyán, Borostyaniensis, Borostyánkő, Hernsteyn?, Herrnsteyn?, Pernsatyn, Pernstein, Pernsteyn, Perstein, Perstain) 161, 185, 279, 280, 283, 295, 300?, 367, 368, 387, 392–393, 413, 418, 419
Borostyánkő 2. (*o.*; Bernstein, A; Borostyánkő, Borostyán, Borostyán, Borostyánkő, Borostyaniensis, Borostyány) 269, 367, 368, 413, 418, 419
Borsad (*praed.*; Borsodpuszta→Magyarpolány, H; Alsóborsad, Borsód, Felsőborsad) 578
 Borsmonostor *v.* Klástrom
Borsosgyőr (→Pápa, H; Borsos Győr, Borsos Győriensis, Borsos-Győr, Borsosgyőr) 553, 564, 607
 Borsörccsekiensis *v.* Borszörccsök
Borszörccsök (H; B. Szörccsekiensis, Bor Szörccsek, Borsörccsekiensis, Bor-Szörccsek, Bor-Szörccsök, Bor-Szörccsökiensis, Borszörccsökiensis) 574–575 *v. e.* Désháza
 Bosna, Bosnensis, Bosniensis *v.* Bosznia
 Bosnanska Dubica *v.* Dubica
 Bosok *v.* Bozsok 1, 2, 3
Bosokiensis (mons) 263
Bosznia (Bosna, Bosnensis, Bosniensis) 91, 315, 466
 Boteburgum *v.* Wetenburga
 Botschiberg, Botschy-Berg *v.* Pócsi-hegy
 Bottornya *v.* Potturen
Boz (Fertőboz, H; Holing) 229
 Bozok *v.* Bozsok 1, 2
Bozsok 1. (*p.*; H; Bosok, Bozok) 393, 415
Bozsok 2. (*cast.*; Bozok) 393, 415
Bozsok 3. (→Enying, H; Balatonbozsok, Bosok) 598, 599–600
Bő (H; *Bü*) 230
Bőd (Nemesbőd, H; Bőd) 411
 Bőd *v.* Bőd
Bödöge (Homokbödöge, H; Bodoge, Bödöge) 562–563
Bögöte (H; Bögöthe) 427
 Bör hegy *v.* Bér-hegy
 Börhegy *v.* Bér-hegy

- Börhegy *v.* Bér-hegy
 Börse *v.* Börzse
 Börse *v.* Börzse
 Börsény *v.* Kisberzsény
 Börsön *v.* Kisberzsény
Börzse (*praed.*; *prope* Bakonybánk, H; Börse, Börse) 549, 557
Bősárkány (H; Bő-Sárkány) 226
 Bratenbrunn *v.* Széleskút
 Bratislava *v.* Pozsony
 Breitenbrunn *v.* Széleskút
 Breseniza *v.* Berzence
 Brno *v.* Brünn
 Brodersdorff *v.* Vulkapordány
Bruck an der Leitha (A; Brüga) 52
 Brunna *v.* Brünn
 Brüga *v.* Bruck an der Leitha
Brünn (Brno, CZ; Brunna) 107?
 Bubendorf im Burgenland *v.* Pujbendorf
Búcsú (Bucusu, H; Bucsó) 417
 Bucsu *v.* Búcsú
Buda (→Budapest, H; Budensis) 89, 99, 104, 107, 149, 215, 228, 271, 272, 293, 301, 305, 308, 309, 313, 317, 328, 329, 345–347, 355, 358, 477, 573, 585, 586, 590, 606
Budapest (H) 17 *v. e.* Buda, Óbuda
Budavár (*praed.*; Óbudavár, H; Budavari, Budavári) 594
Buhim-völgy (*val.*; Bohim völgye) 589
 Bú *v.* Bő
 Búdos-Kut *v.* Búdöskút
Búdöskút (Steinbrunn, A; Búdos-Kut, Búdös-Kút, Stinkendbrunn) 182, 220
 Büge *v.* Billege
 Bük, Bük triplex *v.* Alsóbük, Felsőbük 1., 2., Középbük
Bükalja (→Domanjševci, SLO; Bükallya) 421
 Byzantium, Byzantinus *v.* Konstantinápoly
 Čachtice *v.* Csejte
 Caetius Mons, Caet(i) montes *v.* Wienerwald
Cák (H; Czák) 415
 Čakovec *v.* Csáktornya
 Caloca, Calotsa *v.* Kalocsa
 Calvaria *v.* Kálvária-domb
 Calvariae collis *v.* Kálvária-domb
 Calvariae mons *v.* Kálvária-hegy
 Cambus *v.* Kamp
 Canisa, Canisaiana!, Canisanus, Canisensis, Canisia, Canisiana, Canisensis *v.* Nagykanizsa
 Cankova *v.* Hidegkút 2.; *v. e.* Polánc
 Capossius, Caposus *v.* Kapos 1.
 Caproncensis, Caproncza, Capronczia, Capronza, Capronzza *v.* Kapronca
 Carei *v.* Nagykároly
Carina 333
 Carinthia *v.* Karintia
Carnuntum (*municipium Romanum*, *hodie* Petronell-Carnuntum, A) 167, 168, 180, 458
 Carolinum *v.* Nagykároly
 Carolstadia *v.* Károlyváros
 Carpathici montes *v.* Kárpátok
 Carpona *v.* Korpona
Carthago (TN) 66
 Cassoviensis *v.* Kassa
 Castanicziensis, Castanovicza *v.* Kostajnica
 Castriferrei/Castri-Ferrei/Castri Ferrei Comitatus *v.* Vas vármegye/county
 Cecius (!) *v.* Wienerwald
 Celldömölk *v.* Izsákfa, Nemesdömölk, Pördömölk 1–2, Ság 2, Ságomlyó
Cemendorf (Zemendorf-Stöttera, A; Czemenfalva, Zemendorf, Zemendorffium, Zemenye-Selegd, Zemendorf) 51, 182, 222
 Čepinci *v.* Csöpinč
 Červený Kameň *v.* Vöröskő
 Cetius mons *v.* Wienerwald
 Chakthornya *v.* Csáktornya
 Chalcedon *v.* Khalkédón
 Challoköz *v.* Csallóköz
 Chapod *v.* Csapod
 Chapodiense nemus *v.* Iván-erdő
 Charleburga *v.* Oroszvár
 Chelburgum *v.* Oroszvár
 Chepel *v.* Csepel
 Cherlburga, Cherlburgum *v.* Oroszvár
 Chernelházadamonya *v.* Csernelháza, Damonya
 Cherulata Quadrata (!) *v.* Oroszvár
 Chorna *v.* Csorna 1.
Cinfaiva 1. (*p.*; Siegendorf, A; Czinfalva, Siegendorff, Sigendorf, Sigendorff) 46, 182, 224
Cinfaiva 2. (*cast.*; Siegendorf, A; Sigondorff) 209
 Circensis *v.* Zirc
 Cis-Danubiana Hungaria *v.* Dunántúl!
 Clagenfurtum *v.* Klagenfurt
 Claudiopolis *v.* Kolozsvár
 Clausner *v.* Klausner
 Clissia *v.* Klissza
 Cluj-Napoca *v.* Kolozsvár
 Colocza *v.* Kalocsa
 Colon., Coloniensis *v.* Köln
 Comagenae (Comagenus mons?) *v.* Wienerwald
 Comarnicza *v.* Komarnica
 Comaromium minus *v.* Kiskomárom
 Comaromium, Comaromiensis, Comaronium *v.* Komárom
 Comitatus ad Oeni ripam Neüburgensis (!) *v.* Neuburg am Inn, Grafschaft
 Constanța *v.* Tomi

- Constantinopolis *v.* Konstantinápoly
 Copan *v.* Koppány
 Copán *v.* Koppány
 Coppanum *v.* Törökkoppány
 Corotna *v.* Korotna
 Corpona *v.* Korpona
 Cotoriba *v.* Kottor
 Crapina *v.* Krapina
 Creutz *v.* Németkeresztúr 1, 2
 Creütz *v.* Németkeresztúr 1, 2
 Crisiensis Comitatus *v.* Kőrös vármegye /county
 Crisium *v.* Kőrös
 Croatia, Croacia *v.* Horvátország
Cuha-hegy (*m.*; Szuha) 521
Cuha-patak (*r.*; Szirczensis rivulus) 521
Cumeonberg 397
 Cusugum *v.* Kőszeg
Cyaneai-szigetek (Insulae Cyaneae) 48
 Cyperon *v.* Sopron
 Czák *v.* Cák
 Czallingh, Czállingh *v.* Záhling
 Czemenfalva *v.* Cemendorf
 Czenk *v.* Kiscenk, Nagycenk
 Cziberpach *v.* Zöbernbach
 Czillefalva *v.* Zillingdorf
 Czille-Völgye *v.* Zillingtal
 Czinfalva *v.* Cinfalva
 Czirczensis *v.* Zirc
 Czorndorffum *v.* Zundorf
 Czundra *v.* Csuredorf
 Csabberekpuszta *v.* Bere
Csáford (→Csáfordjánosfa, H; Répcecsáford) 230
Csajág (H; Csajag, Csajágensis, Csajágh) 596, 601, 602 *v.*
e. Szentmárton 5.
Csajta (Schachendorf, A) 415
Csajtorja (*praed.*; *prope* Nemesgörzsöny, H; Csájtortja) 551
 Csájtortja *v.* Csajtorja
 Csaka tornya *v.* Csáktornya
 Csakán *v.* Csákány
Csákány 1. (*p.*; →Csákánydoroszló, H; Csakán, Csákán)
 264, 421, 423
Csákány 2. (*cast.*; →Csákánydoroszló, H; Csakán, Csá-
 kán) 421, 423
 Csákánydoroszló *v.* Csákány 1–2, Rábadoroszló
 Csakatorna *v.* Csáktornya
Csáktornya (Čakovec, H; Chakthornya, Csaka tornya,
 Csakatorna, Csáktornensis, Csáktornensis) 205, 438,
 445, 475, 480–493
Csáktornyai járás (Csáktornya district) 11, 15
Csallóköz (Challocköz) 112, 191
Csanád vármegye /county 24, 34, 438, 446
Csanak (Rábacsanak, H) 227
 Csanfa *v.* Csemfa
 Csánfa *v.* Csemfa
Csánig (H; Csanyik) 410
 Csanyik *v.* Csánig
Csapod (H; Chapod) 46
 Csapring *v.* Csepreg
Császárfalu (Kaisersdorf, A; Császáz, Kayserdorff) 224
Császárvára (Klanjec, HR; Csaszár-Vára) 333
 Csaszár-Vára *v.* Császárvára
Csatár 1. (*praep.*; H; Csatáriensis) 456
Csatár 2. (*praed.*; *prope* Csetény, H) 558
Csatár 3. (*praed.*; Csatárhegy→Veszprém, H) 591, 595
Csatár 4. (*praed.*; *prope* Tótvázsony, H; Csatar) 594
 Csatar *v.* Csatár
Csatka (H) 558, 559
Csáva (*fl.*) 50, 52, 226
Csáva 1. (*p.*; Stoob, A; Stob) 225, 280
Csáva 2. (*r.*; Stob) 50, 52
Csehi 1. (→Csehimindszent, H) 427
Csehi 2. (*praed.*; Csehipuszta→Gic, H; Csehid, Csehida)
 556, 557
 Csehimindszent *v.* Csehi, Mindszent 2.
Csehország (Bohemia) 301, 331, 339, 359
 Cseitensis *v.* Csejte
Csejte (Čachtice, SK; Cseitensis) 361
Cséke (→Deutsch Schützen-Eisenberg, A; Cseke, Cséke)
 413
 Cseke *v.* Cséke
Cseklész (Bernolákovo, SK; Csiklés) 182
Csékút (*praed.*; →Ajka, H; Csikut, Csikuth, Csikuthum,
 [→]Padragkút) 579, 580, 592
Csém (Schandorf, A) 415
Csemfa (*praed.*; *prope* Mencshely, H; Csanfal!, Csánfa!) 594
Csempész (→Csempeszkopács, H; Csempesz) 411
 Csendlak *v.* Tissina
Csenge-hegy (*m.*; Csenge-Két-Hegyei) 448
Csénye (H; Csénnye) 410
 Csénye *v. e.* Füsttű-Zúgó
Csepel (*praed.*; *prope* Nagyvázsony, H; Chepel) 592, 594,
 605, 606
Csepreg (H; Csapring, Csepreg, Csepregiensis,
 Csepregum, Schappanum, Schapring) 50, 167, 210,
 213–218, 398–399
Cseretnek (Csörötnek, H) 264, 420, 423
Csernelháza (→Chernelházadamonya, H; Csernel-
 Háza) 230
Csernik (*r.*) 450
 Csernocz *v.* Muracsernec
Csernye (Bakonycsernye, H) 558, 559
Cserta (*fl.*) 450
Csesznek 1. (*p.*; H; Csesznekiensis) 521, 532, 542, 547,
 558, 559, 604, 605
Csesznek 2. (*a.*; H; Csesznekiensis) 504, 511, 521, 539–
 541, 556, 559

- Cseteniense, Cseténiense, Cséteniensis, Csétényiensis*
(mons, promonthorium) 263, 266, 416
- Csetény** (H; Csetén, Csetenium, Cseténium, Cseteny) 558, 559 *v. e.* Csatar 2.
- Csetény *v.* Csittény
- Csiklés *v.* Cseklész
- Csikut, Csikuth, Csikuthum *v.* Csékút
- Csikvánd** (H; Csikvand) 554
- Csikvár* (*a.*; *prope* Ajka, H; *Csik vár*) 565
- Csipanháza** (*praed.*; *prope* Apácatorna, H; Csipánhaza, Csippánháza) 572
- Csittény** (*praed.*; *prope* Balatonkenese, H; Csétény, Csitten) 597
- Csobánc 1.** (*o.*; →Tapolca, H; Csobáncz, Csobántz) 448
- Csobánc 2.** (*a.*; →Tapolca, H; Csobáncz, Csobántz) 448, 455, 473–474
- Csobotháza** (*praed.*; *prope* Vinár, H) 567
- Csókakő** (*a.*; H; Csokavár, Csóka-vár) 519
- Csokavár *v.* Csókakő
- Csongrád vármegye /county** 435, 442
- Csootensis *v.* Csót
- Csóotensis *v.* Csót
- Csorgo *v.* Csurgó
- Csorna 1.** (*o.*; H; Chorna, Csornensis) 183, 218, 224, 228, 394
- Csorna 2.** (*cast.*; H) 176, 208
- Csóronfalva *v.* Csuredorf
- Csót** (H; Csóth, Csootensis, Csóotensis) 554, 555, 562, 564, 607
- Csög** (*praed.*; *prope* Vinár, H; Csögö) 567
- Csögle** (H; Csögleiensis, Csöglje, Csöglye, Csöglyiensis) 568–569, 570, 576
- Csöpin** (Čepinci, SLO; Kerkafő, Csöpinz) 421
- Csörötnek *v.* Cseretnek
- Csősz 1.** (Kiscsősz, H; Csűsz) 569–571, 576
- Csősz 2.** (*praed.*; Csőszpuszta→Tés, H; Csősz) 560, 591
- Csősz *v.* Csősz 2.
- Csúr** (*praed.*; *prope* Pápasalamon, H; Csür) 578
- Csúr *v.* Súr
- Csuredorf** (→Weppersdorf, A; Csóronfalva, Czundra, Csuredorff) 183, 225
- Csurgó** (H; Csorgo) 355
- Csür *v.* Csúr
- Csűsz *v.* Csősz 1.
- D. Benedicti mons *v.* Szentbenedek-hegy
- D. Gothardi /Gotthardi fanum *v.* Szentgotthárd 1, 2.
- D. Leonhardi collis *v.* Pócsi-domb
- D. Margarethae Insula, D. Margaritae Insula *v.* Margitsziget
- D. Martini vicus *v.* Szentmárton
- D. Wolffgangi vicus *v.* Bondorf
- Dabrony** (H; Dabron, Dobron) 568, 569, 576, 577
- Dacia** 275
- Dád** (*praed.*; Dádpuszta→Igar, H) 599
- Dádpuszta *v.* Dád
- Dáka** (H; Daka) 552, 553
- Daka *v.* Dáka
- Dalmácia** (Dalmatia) 368, 479
- Damiata *v.* Dimyät
- Damonya** (→Chernelházadamonya, H; Domonya) 230
- Danube, Danubius *v.* Duna
- Darásfalva *v.* Trauersdorf
- Darásporpác** (→Porpác, H; Darásporpác) 412
- Darászfalu *v.* Trauersdorf
- Darda *v.* Nagydárda
- Darufalva *v.* Drasburg
- Dasztfalu** (→Egyházásfalva, H; Baszti-Falu) 210
- Dávidháza** (→Bajánsénye, H; Davidháza) 421
- Davidháza *v.* Dávidháza
- Debrisch *v.* Döbrés
- Deklesin** (Dokležovje, SLO; Murahely) 424
- Dénesfa 1.** (*cast. in Com. Sopron.*; H) 210
- Dénesfa 2.** (*p. in Com. Sopron.*; Denesfalvensis) 50
- Dénesfa 3.** (*p. in Com. Castriferrei*; →Egervár, H; Déneslak) 423
- Denesfalvensis *v.* Dénesfa 2.
- Déneslak *v.* Dénesfa 3.
- Derecske 1.** (Draßmarkt, A; Draszmark, Vámosderecske) 224
- Derecske 2. *v.* Dereske
- Dereske** (Pápadereske, H; Derecske) 552–553
- Dergitche *v.* Alsódörgicse, Felsődörgicse
- Dés háza *v.* Dësháza
- Deserta Boiorum *v.* Boiorum deserta
- Dësháza** (*praed.*; *prope* Borszöröcsök, H; Dés háza, Dësháza, Deshaza) 574, 575
- Deshaza *v.* Dësháza
- Dés-háza *v.* Dësháza
- Deutsch Kaltenbrunn *v.* Kaltenbrunn
- Deutsch Schützen-Eisenberg *v.* Abdalóc, Cséke, Német-sic, Pokol, Szentkatalin
- Deutschkreutz *v.* Németkeresztúr 1, 2; *v. e.* Küllő
- Devecser** (H) 525, 564, 574, 578, 579, 580, 607
- Dévik *v.* Divék
- Dianae fons* 263
- Dianvára** (Sokolovac Daruvarski, HR?; Dian-Vára) 333
- Dimyät** (E; Damiata) 196
- Divék** (→Turčianske Teplice, SK; Dévik, Diviaky, Turócdivék) 107
- Diviaky *v.* Divék
- Doba** (H; Dobaiensis, Dobainsis!) 574, 575, 576, 578 *v. e.* Somló
- Dobbiaco *v.* Toblach
- Doborján *v.* Rajding
- Dobra 1.** (*a.*; Neuhaus am Klausenbach, A; Vasdobra) 387, 392, 420, 424

- Dobra 2.** (o.; Neuhaus am Klausenbach, A; Vasdobra) 420, 424
- Dobra 3.** (→Mischendorf, A; Őridobra) 416
- Dobrafalva** (→Rudersdorf, A) 414
- Dobrai-hegység** (m.; Dobraienses [montes]) 263
- Dobron *v.* Dabrony
- Dokležovje *v.* Deklesin
- Dolina** (SLO; Völgyes) 422
- Dolnji Slaveči *v.* Alsószlaveca
- Dolosd** (*praed.*; *prope* Súr, H) 559
- Domainc** (Domajinci, SLO; Domanicz, Dombalja) 420
- Domanjševeci
- Domanjševeci *v.* Domokosfa; *v. e.* Bükalja
- Dombalja *v.* Domainc
- Domokosfa** (Domanjševeci, SLO; Domonkosfa) 421
- Domonya *v.* Damonya
- Donnerskirchen, Donners-Kirchen *v.* Fejéregyháza
- Doroszló** (Kőszegdoroszló, H; Doroszlo) 410
- Doruzmath, Dozmath *v.* Doszmát
- Doszmát** (Dozmat, H; Doruzmath, Dozmath, Grosmu-cken) 417
- Döbörhegy** (H; Döbör Hegye) 423
- Döbrés** (*praed.*; *prope* Adásztevel, H; Debrisch, Döbrisch) 563, 608
- Döbrönte** (*praed.*; H) 524, 608
- Dömölke, Dömölkiensis *v.* Pördömölk 1.
- Dömötöri** (→Sorkifalud, H) 411
- Dör** (H) 230
- Dörffel** (*cast.*; Dörfl, A) 176, 209, 226
- Dörgicse *v.* Alsódörgicse, Felsődörgicse
- Döröske** (H; Döröczke) 423
- Drarsburg *v.* Drasburg
- Drasama** (Dráva?) 51
- Drasburg** (Drassburg, A; Darufalva, Drarsburg, Draszburg) 182, 224, 235
- Draßmarkt *v.* Derecske 1., Felsőrámoc, Karl
- Drasburg *v.* Drasburg
- Draszmark *v.* Derecske 1.
- Drausdorf, Drausdorff *v.* Trauersdorf
- Dráva** (fl.; Dravus) 79, 274, 282, 314, 315, 321, 331, 355, 366, 447, 448, 449–450, 454, 460, 469, 478, 479, 481, 482, 496, 497 *v. e.* *Drasama*
- Drava, Dravus *v.* Dráva
- Drávavásárhely *v.* Nedelic
- Dubica** (Bosnanska Dubica, BIH; Dubicza) 272, 336, 348, 349
- Dudar** (H; Dudár) 558, 559
- Dudár *v.* Dudar
- Dudlesz-erdő** (s.; Tudelswald, Tudleswald) 46, 224
- Duna** (fl.; Danube, Danubius, Ister, Hister) 9, 13, 46, 47, 51, 55, 79, 89, 112, 114, 116, 167, 219, 273, 294, 298, 313, 329, 330, 345, 350, 397, 398, 466, 540, 581
- Dunántúl** (Trandanubianus, Trans-Danubianus, Hunga-ria Cis-Danubiana!, Hungaria citerior!, Hungaria Ulterior!, Trans-Danubiana Hungaria) 61, 112, 266, 316, 438, 446, 466, 518, 519
- Eberau *v.* Monyorókerék 1–2; *v. e.* Horváthásos, Kolom, Winden
- Ebergőc** (H; Ebergőcz) 229
- Eccse *v.* Ecsi
- Ecse *v.* Ecsi
- Ecsi** (*praed.*; Ecsimajor→Kisláng, H; Eccse, Ecse) 600
- Edeháza *v.* Stuben
- Edenburgum *v.* Sopron
- Edericsiensis montes** 448
- Edgy hazos Szecsöd *v.* Egyházasszecsöd
- Edv *v.* Edve
- Edve** (H; Edv) 230
- Eger** (H; Agria) 110, 341
- Egeralja** (H; Egeralla, Egerallya, Egerallyensis) 525, 568, 570
- Egeralja *v. e.* Jánosi
- Egervár 1.** (a.; H; Egervarum) 359, 421
- Egervár 2.** (o.; H; Egervarum, Egervárosa) 359, 421 *v. e.* Dénesfa 3.
- Eggendorf** (A; Eggendorffium) 297
- Egyed** (H) 209
- Egyedföldje** (*praed.*; *prope* Adorjánháza, H; Egyedföld, Egyed-földi) 567, 568
- Egyházas Bödöge, Egyházas Bödöge *v.* Pusztabödöge
- Egyházasfalu** (H; Egyházas-Falu) 229 *v. e.* Dasztfalu, Gogánfa, Keresztény
- Egyházasfüzes** (→Kohfidisch, A; Kérfüzes, Kirchfidisch) 416
- Egyházashetye *v.* Hettye
- Egyházashollós** (H; Egyházas-Hollo) 416
- Egyházashollós *v. e.* Hidashollós
- Egyházasrádóc *v.* Kissároslak
- Egyházasszecsöd** (→Magyarszecsöd, H; Egyházos Szecsöd, Edgy hazos Szecsöd) 418
- Egyiptom** (Aegyptiacus, Aegyptum) 163, 177
- Ehrenburg *v.* Sopron
- Eisenbergh *v.* Vas-hegy
- Eisenburg *v.* Vasvár 1, 2.
- Eisenburger Gespanschaft *v.* Vas vármegye /county
- Eisenburgh *v.* Vasvár 1.
- Eisenstadium *v.* Kismarton
- Eisenstadt *v.* Kismarton; *v. e.* Szentgyörgy 1.
- Eltendorf *v.* Körtvélyes
- Endréd 1.** (Fertőendréd, H) 183
- Endréd 2.** (Balatonendréd, H; Endred) 597
- Ening *v.* Enying
- Enyngiensis *v.* Enying
- Enying** (H; Ening, Enyngiensis, Enyngiensis, Ennying) 598, 599, 600 *v. e.* Bozsok 3., Kustyán
- Ennying *v.* Enying

- Eöcs *v.* Öcs
 Eöcs *v.* Öcs
 Eörség, districtus *v.* Örségi kerület
 Eöts *v.* Öcs
 Eötves *v.* Ötvös
Ercsény (Ercsi, H; Ercsiensis, Ercsinum) 328, 329
Ercsenye (→Jennersdorf, A; Hendorff, Hercsenye, Hercsenye) 419, 423
Erdély (Transilvania, Transilvanus, Transilvania, Transilvanus, Transylvania, Transylvanus) 110, 112, 215, 272, 299, 305, 326, 351, 357, 360, 551, 568
Erdőd 1. (Ardud, RO; Erdöd, Erdödium) 332, 333
Erdőd 2. (Erdut, HR; Erdödum) 332
 Erdöd *v.* Erdőd 1.
 Erdödium *v.* Erdőd 1.
 Erdödum *v.* Erdőd 1, 2.
Érsekújvár (Nové Zámky, SK; Uivarinum, Ui-várinum, Ujvar, Ujvár, Uyvariensis) 178, 191, 467
 Ertsinum, Ertsiniensis *v.* Ercsény
 Esekvár, Esek-vár *v.* Essegvár
Essegvár (*a.*, *praed.*; →Bánd, H; Esekvár, Esek-vár) 528, 581, 588, 591, 605
 Essekinum *v.* Eszék
Eszék (Osijek, HR; Essekinum, Eszekiensis, Eszekinum, Mursa, Mursia) 398, 466, 469
 Eszekiensis, Eszekinum *v.* Eszék
 Eszteregnye *v.* Eszteregnye
Esztergár (Nagyesztergár, H; Esztergal, Esztergál) 559, 605
Esztergom (H; Istroganum, Strigoniensis [arx], Strigonium) 17, 104, 270, 301–303, 467
Eszteregnye (Eszteregnye, H; Esztrenye) 472
 Etes *v.* Öcs
 Éts *v.* Öcs
Európa (Europa) 71, 72, 86, 329, 334
 Europa *v.* Európa
Eusnaburgum 282
 Eysenstadium *v.* Kismarton
 Eyssenstadium *v.* Kismarton
 F. Iszkaz, F. Iszkazensis *v.* Felsőiszkász
 Faiss *v.* Fajszt
 Fastrica, Fastricz *v.* Feistritz
Fajszt (*praed.*; Veszprémfajszt, H; Faiss, Feiszt, Nemesfajszt, Pórfajszt) 591, 595
Farád (H) 183, 224
 Farkasd, Farkas-Falva, Farkas-Falvensis *v.* Balf
Farkasfalva (→Sankt Martin an der Raab, A; Neumarkt an der Raab) 420
Farkas-erdő (*s.*; Farkas Erdő, Farkas Erdő, Farkas-Erdeje, Farkaserdő, Lupinae silvae, Luporum silva) 263, 267, 424, 390, 519
Fehér-kő (*m.*; Fejér-kő, Fejérkö) 520, 560
Fehérpatak 1. (*r.*; Taucha, Tauka) 412, 413
 Fehérpatak 2. *v.* Tauchen
Feistritz (*f.*; Fastrica, Fastricz) 49, 413, 419
 Feiszt *v.* Fajszt
Fejér vármegye /county (Albensis /Alba-Regalensis /Albaregalensis provincia /Comitatus) 434, 441, 518, 519, 527, 528, 538, 558, 560, 581, 591, 600, 601, 602
 Fejer-Egyház *v.* Fejéregyháza
Fejéregyháza (Donnerskirchen, A; Donners-Kirchen, Fejer-Egyház, Fejér-Egyház, Tundelskirchen, Tündöklő-ház) 54, 182, 219
 Fejérkő *v.* Bijela Stijena
 Fejérkő *v.* Fehér-kő
 Fejér-kő *v.* Fehér-kő
Fejes-völgy (*val.*) 583, 588
Fekete (*praed.*; *prope* Enying, H) 599
Fekete-erdő (*s.*, *m.*; Fekete erdő /Erdő) 520, 605
Fekete-tenger (Pontus) 400
Fekete-Toó („*hauritur a Peisone*”; *Schwartz-Lacken*) 183
Feketeváros (Purbach am Neusiedler See, A; Fekete Város, Fekete-Város, Fekete-Városiensis, Purbach, Purbachensis) 182, 210, 211, 219, 234
 Felső Kamond *v.* Kiskamond
 Felső Lendva *v.* Felsőlendva 1, 2.
 Felső Örsiensis *v.* Felsőörs
Felsőbeled (→Bildein, A; Felső-Beled, Fölső Beled, Fölső-Beled, Beled, Belediensis) 416
Felsőberkifalu (→Körmend, H; Berkifalu) 416
 Felsőborsad *v.* Borsad
Felsőbük 1. (*p.*; →Bük, H; triplex Bük) 50
Felsőbük 2. (*cast.*; →Bük, H; Felső-Bük) 176, 209
 Felsőcsalagány *v.* Felsőszlaveca
Felsőcsatár (H; Felső Csatar, Fölső-Csatár) 415, 418 *v.* *e.* Alsócsatár
Felsődörgicse (→Dörgicse, H; Dergitche) 594
Felsőgörzsöny (→Nemesgörzsöny, H; Felső Görson, Felső Görson, Felsőgörzsöny, Görson, Superius Görson) 524, 551–552
Felsőiszkász (→Iszkász, H; F. Iszkaz, F. Iszkazensis, Felső Iszkász, Felső Iszkáz, Felső Iszkazensis, Felső Iszkáziensis, Fölső Iszkáziensis, Felső-Iszkász, Iszkaz, Iszkasz, Iszkász) 571, 572, 576
Felsőkáld (→Káld, H; Fölső-Káld) 426
 Felső-Kamond *v.* Kiskamond
 Felsőkamond *v.* Kiskamond
 Felső-Kamond *v.* Kiskamond
Felsőkeresztúr (Nemeskeresztúr, H; Németkeresztúr, Keresztur, Keresztúr) 426, 428
 Felsőkethely *v.* Kéthely 2.
Felsőkohlstatt (→Unterkohlstätten, A; Felsőszénégető, Kolstetten) 409
Felsőlászló (Oberloisdorf, A; Felső László, Ober Laschdorff, Oberlosdorff) 50, 226
Felsőlendva 1. (*a.*; Grad, SLO; Felső Lendva, Fölső Lindva, Lindva Superior, Oberlimpach) 325, 420, 474

- Felsőlendva 2.** (*o.*; Grad, SLO; Felső Lendva, Fölsö Lindva, Lindva Superior, Oberlimpach) 325, **420**, 474
Felső-Lendvenses (montes) 263
Felsőlövő (Oberschützen, A; Fölsö Sicz) **413**
Felső-Magyarország (Hungaria superior) 110, 133, 314, 325, 454, 540
 Felsőmarác *v.* Marác 2.; *v. e.* Rábatótfalu 1.
Felsőmesteri (→Mesteri, H; Fölsö-Mesteri) **427**
 Felsőmihályfa *v.* Mihályfa 2.
 Felsőszkó *v.* Oszkó
Felsőőr (Oberwart, A; Fölsö Eör, Fölsö Eör, Ober Varth, Ober Warth, Superior Eör) 249, 257, 414, **418**
Felsőörs (H; Felső Eörs, Felső Örsiensis, Felső-Örs) 456, 595
Felsőpásztori (→Pásztori, H; Felső Pásztori, Felső-Pásztori, Pásztori Superior) **230**, 241
Felsőpatty (→Rábapatty, H; Fölsö-Patty) **410**
 Felsőpetanc *v.* Petanc
Felsőpéterfa (→Kobersdorf, A; Oberpetersdorff) 50
Felsőpulya (Oberpullendorf, A; Felső-Pulya) **226**
Felsőrámoc (→Draßmarkt, A; Felső-Ramócz, Felsőrámoc, Ober-Rabnitz, Rabnicz, Ramnitz) 50, 52, **224**
Felsőrhönök (→Rönök, H; Fölsö Rhönök, Fölsö Rönök) 414, **417**
 Felsőség *v.* Ság 1.
Felsősári (*praed.*; Sáripusztá→Papkeszi, H; Saári, Sari) 601
Felsősurány (→Vassurány, H; Fölsö-Surán, Fölsö-Surány, Kétsurány) **411** *v. e.* Surány, *cast.*
Felsőszakony (→Szakony, H; Felső-Szakony, Ober-Zagersdorff) 50, **228**
 Felsőszalmavár *v.* Szalmavár
Felsőszeleste (→Szeleste, H; Fölsö-Szeleste) **411**
 Felsőszénégető *v.* Felsőkohlstatt
 Felsőszentbenedek *v.* Kancsóc
Felsőszlaveca (Gornji Slaveči, SLO; Felsőcsalogány, Slavecsa) **420**
Felsőszölnök (H; Fölsö Szölnök) **420**
 Felsőszalva *v.* Hiern, Ottova
Féltorony (Halbturn, A; Fél-Torony) 234
 Fél-Torony *v.* Féltorony
Fenekvár (*a.*; →Keszthely, H; Fenek vár, Fenék-vár) **475**, 477
 Fenek-vár *v.* Fenékvár
Fenyőfő (*praed.*; H; Fenyőőfény, Fenyőfény, Fenyőföny) 556
 Ferenclak *v.* Frankóc
 Ferrea Civitas *v.* Kismarton
Fertő 1. (*lac.*; Ferteu, Fertheo, Ferto, Fertő, Förtő, Förtő, Neosidlensis lacus, Neusiedlersee, Neusidl, Peiso!, Pelso!, Pisonis lacus!) 43, 44, **46–49**, 51, 52, 88, 89, 112, 140, 153, 162, 166–168, 170, 172, 180–183, 208, 211–213, 219, 231, 232, 299, 379
Fertő 2. (*p.*; „*hauritur a Peisone*”; Förtő, See) 183
 Fertőboz *v.* Boz
 Fertőd *v.* Söjtör
 Fertőendréd *v.* Endréd 1.
 Fertőhomok *v.* Homok
 Fertőmeggyes *v.* Meggyes 1.
 Fertőrákos *v.* Rákos 1, 2.
 Fertőszentmiklós *v.* Szentmiklós 1., *Bitra-Szent-Miklós*; *v. e.* Szerdahely
 Fertőszéplak *v.* Széplak
 Fertőszergény *v.* Szergény 2.
 Fierstenfeldum *v.* Fürstenfeld
 Fikšinci *v.* Fükszlinc
 Fil'akovo *v.* Füle
 Filecum *v.* Füle
 Firstenfeldum *v.* Fürstenfeld
Fischa (*fl.*; Fische, Physca, Phiscam Vischaha, Vischha) 51, 85
Fityeháza (Fityeház, H; Tétéyháza!) 472
Fogaras (Făgăraș, RO) 360
 Fok *v.* Siófok
Fokszabadi (Balatonszabadi, H; Szabadi) **597–598**, 599, 600
 Forchenstein, Forchensteinium *v.* Fraknó 1.
 Forchstein, Forchtnstain *v.* Fraknó 1.
 Forchtenau *v.* Fraknó 2.
 Forchtenstein *v.* Fraknó 1, 2.
 Fölső Beled, Fölső-Beled *v.* Felsőbeled
 Fölső Eör, Fölső Eör *v.* Felsőőr
 Fölső Iszkáziensis *v.* Felsőiszkász
 Fölső Lindva *v.* Felsőlendva
 Fölső Rhönök, Fölső Rönök *v.* Felsőrhönök
 Fölső Sicz *v.* Felsőlövő
 Fölső Szölnök *v.* Felsőszölnök
 Fölső-Csatár *v.* Felsőcsatár
 Fölső-Káld *v.* Felsőkáld
 Fölső-Mesteri *v.* Felsőmesteri
 Fölső-Patty *v.* Felsőpatty
 Fölső-Surán, Fölső-Surány *v.* Felsősurány; Surány, *cast.*
 Fölső-Szeleste *v.* Felsőszeleste
 Förtő *v.* Fertő 1, 2.
 Förtő *v.* Fertő 1.
 Fracno *v.* Fraknó 1.
Fraknó 1. (*a.*; Forchtenstein, A; Forchenstein, Forchensteinium, Forchstein, Forchtnstain, Fracno, Fraknensis, Frakno, Fraknoiensis, Fraknoum, Pfortenstain, Pforchtenstain, Pforchtensteyn, Phorchtenstain, Phorchtenstein, Phorchtensteyn) 28–29, 39–40, 51, 64, 68, 107, 112, 131, 161, 175, 176, 178, **180–203**, 219, 221, 222, 279, 282, 284, 285, 303
Fraknó 2. (*p.*; Forchtenstein, A; Forchtenau, Frakno, Várallja) 182, **221**
 Fraknónádasd *v.* Rohrbach

- Francia (!) *v.* Németország
Franciaország (Gallia, Gallicus) 122, 181
Franciavágás (→Ugod, H; Francia Vágása /Vágása) 562
 Frankenu-Unterpullendorf *v.* Alsópulya, Frankó; *v. e.* Udvard
Frankfurt (D; Frankfurtensis) 526
Frankó (→Frankenu-Unterpullendorf, A; Frankenu, Franko) 228
Frankóc (Rankovci, SLO; Ferenclak, Frankocz) 421
 Frauen-Hád *v.* Kisboldogasszony
 Frau-Hád, Frauhad *v.* Lók
Fuerth (*vadium pone Sopron*) 113
 Fuk *v.* Siófok
 Fusto-Zugho *v.* Füstü-Zúgó
Fükszlinc (Fikšinci, SLO; Fükszlincz, KismáriaHAVAS) 420
Füle (H; Fülle) 600–602
Fülek (Fil'akovo, SK; Filecum) 358
Füles 1. (*cast.*; Nikitsch, A; Nikics) 176, 208–209
Füles 2. (*p.*; Nikitsch, A; Nikics) 208, 228
 Fülle *v.* Füle
 Füred *v.* Balatonfüred
Fürstenfeld (A; Fierstenfeldum, Firstenfeldum, Fürstenfelda, Fürstenfeldum) 413, 459
 Füstő *v.* Füstü-Zúgó
 Füstő-Zughó *v. e.* Füstü-Zúgó
Füstü-Zúgó (→Csénye, H; Fusto-Zugho, Füstő, Füstő-Zughó) 264, 412
 Füzés *v.* RábaFüzés
 Gáborfalva *v.* Goberling
Gaja-patak (*r.*; Galya, Gallya) 528, 559, 560
Galgóc (Hlohovec, SK; Galgocium) 310, 389
Gallia 1. (provincia; Galliae) 59, 398 *v. e.* Gallia 2., 3.
Gallia 2. (*pro Germania*) 51
 Gallia 3. *v.* Franciaország
Gallograecia 274
Gállos (Gols, A; Gálos) 182
 Gálos *v.* Gállos
 Galya *v.* Gaja-patak
 Gallya *v.* Gaja-patak
 Gamesdarff, Gamesdorff *v.* Gamischdorf
Gamischdorf (→Sankt Michael im Burgenland, A; Gamesdarff, Gamesdorff, Ganócs) 414
 Gana *v.* Kisganna, Nagyganna
 Ganna *v.* Kisganna, Nagyganna
 Ganócs *v.* Gamischdorf
Gárdon (*praed.*; *prope* Vanyola, H; Gardon) 555
 Gardon *v.* Gárdon
Garta (→Kapuvár, H; Gárta) 226, 235
 Gárta *v.* Garta
Gasztony (H; Gaszton) 417
Gáta (Gattendorf, A; Lajtakáta) 234
 Gattendorf *v.* Gáta
 Gebarthfalvaszalók, Gebárh-falva-szalók, Gebarthhaza *v.* Szalók
 Gebhárd-háza *v.* Szalók
Gecse (H) 503, 506, 510, 513, 555
 Gemmeus fluvius /amnis *v.* Gyöngyös-patak
Gencs (→Gencsapáti, H; Németgencs, Nagygencs) 410
 Gencsapáti *v.* Apáti, Gencs
Gérce (H; Gércze) 263, 426
Geregye (→Gyanógeregye, H) 411
Gerence-patak (*r.*; Gerencza, Gerencze) 520, 525–526, 538, 560, 562
Gerencsér (*praed.*; *prope* Bakonytamási, H; Gerencser) 556
Gerencséróc (Lončarovci, SLO; Gerencserocz, Gerencserocs) 420
 Gerersdorf-Sulz *v.* Németszentgrót
 Geresd *v.* Kisgeresd, Nagygeresd
 Geresdarff *v.* Németgyirót
 Geresdorff *v.* Horvátgyirót, Németgyirót
Gergelyi (Marcalgergelyi, H; Gergeli, Gergöli, Gergöli, Gergölyi, Görgely, Görgöly, Görgöly) 525, 566, 567
 Gerlinci *v.* Györlinc
Germania 1. (*provincia; Sup. et Infer.*) 61, 81
 Germania 2. *v.* Németország
 Gersekarát *v.* Karádfölde
 Geschies, Geschisius *v.* Sirc
 Gesztenyés *v.* Kustanóc
Gic (H; Gicz) 556, 557 *v. e.* Csehi 2.
 Gicz *v.* Gic
 Giern *v.* Küllő
 Giesing *v.* Kövesd
 Ginsiensis montes *v.* Kőszegi-hegység
 Ginsium *v.* Kőszeg
 Ginsz *v.* Kőszeg
Ginszeg (Günseck, A; Ginzek, Gyöngyösfő) 413
 Gintz *v.* Kőszeg
 Ginz *v.* Kőszeg
 Ginzek *v.* Ginszeg
 Ginziensis *v.* Kőszeg
Gloggnitz (A; Gloknicz) 51
 Gloknicz *v.* Gloggnitz
 Goar *v.* Gór
Goberling (→Stadtschlaining, A; Gáborfalva, Goberlingenses, Goberlingh) 265, 412
 Gobolsdorffium *v.* Kabold 1.
Gogánfa (→Egyházásfalva, H; Kisgógánfa) 229
Gór (H; Goar, Guár) 264, 411
Gorbonok (Kloštar Podravski, HR; Gorbonocum) 321
 Gornja Jelenska *v.* Szarvaskő
 Gornji Slaveči *v.* Felsőszlaveca
Gothia (Gotthia) 275
 Gotthia *v.* Gothia
 Görgely, Görgöly, Görgöly *v.* Gergelyi

- Görhegy *v.* Györlinc
Görögország (Graecia) 136, 275
 Gørsön *v.* Alsógörsöny, Felsőgörsöny
Gösfa (Gösfa, H) 421
 Gösfa *v.* Gösfa
 Gr. Höffelein *v.* Nagyhöfflein
Grabenschachten (Grafenschachen, A; Árok szállás, Grubenschach, Grueben-Schach) 413
 Grad Borl *v.* Anchenstein
 Grad *v.* Felsőlendva
 Gradec *v.* Gréc
Gradistya (Gradišče, SLO; Gradisca, Muravárhely) 421
 Graecia *v.* Görögország
 Graecium, Graecensis, Graeciensis, Graetium *v.* Graz
 Grafenschachen *v.* Grabenschachten
Graz (A; Graecensis, Graeciensis, Graecium, Graetium, Savaria!, Savanna!) 81, 96, 98, 316, 398, 462, 468, 482, 485
Gréc (→Zagreb, HR; Gradec, Grič, Mons Graecus!) 315
 Grič *v.* Gréc
 Griselstein *v.* Krieselstein
 Grizelstein *v.* Krieselstein
 Gros-Bareschdorff *v.* Nagybarom
 Groshöffelein *v.* Nagyhöfflein
 Grosmucken *v.* Doszmát
 Großhöfflein *v.* Nagyhöfflein
Großmirvisch (Großmürbisch, A; Alsómedves, Nagy-medvés, Nagy Medves) 414
 Großpetersdorf *v.* Németszentmihály; *v. e.* Kisciklénny, Wölgersdorf
 Großwarasdorf *v.* Nagybarom; *v. e.* Kisbarom
 Grubenschach *v.* Grabenschachten
 Grueben-Schach *v.* Grabenschachten
 Gschiesch *v.* Sirc
 Gschis *v.* Sirc
 Guár *v.* Gór
 Guintianus, Guntium *v.* Kőszeg
 Guntium *v.* Kőszeg
 Guncium *v.* Kőszeg
 Guns *v.* Kőszeg
 Gunstall, Gunsthal *v.* Gyöngyös-völgy
 Guntia, Guntium flumen *v.* Gyöngyös-patak
 Gunz *v.* Kőszeg
Gutaháza (H; Hetaháza!) 418
 Güncia, Günczia *v.* Gyöngyös-patak
 Güns, Günsium, Günsensis *v.* Kőszeg
 Günseck *v.* Ginszeg
 Güntia, Güntz, Güntzia *v.* Gyöngyös-patak
 Güntzienses, Güntzinum, Güntzium *v.* Kőszeg
 Günz, Günziani, Günzingum, Günzium *v.* Kőszeg
Güssen (*m.*; Küssing, Kűszin) 9–10, 13–14, 289, 291
 Güssing *v.* Németújvár 1, 2.; *v. e.* Langezeil, Szentmiklós 2., Zsankóháza
 Güssinga, Güssinge, Güssingh *v.* Németújvár 1, 2
 Güssingum *v.* Németújvár 1.
 Güzzingum *v.* Németújvár 1.
Gyalóka (H; Gyaloka) 50, 230
Gyanafalva (Jennersdorf, A) 419
 Gyanógergye *v.* Geregye
Gyarmat 1. (H; Gyarmath) 554, 555
Gyarmat 2. (Rábagyarmat, H; Gyarmath) 420
Gyepes (*praed.*; →Ajka, H; Bakonygyepes) 579
 Gyepűfüzes *v.* Kőfüzes
Gyimót (Nagygyimót, H; Gyimot, Gyimóth) 554, 562, 563, 564, 607
 Gyimot *v.* Gyimót
Gyimotienses silvae 525
Gyirót (Bakonygyirót, H; Gyiroth, Gyiroth, Gyirothensis, Gyirothum, Gyiróth) 556, 557
 Gyiroth *v.* Gyirót, Horvátgyirót
 Gyön *v.* Kisgyón, Nagygyón
 Gyöngyösfalu *v.* Besenye, Ludad
 Gyöngyösfő *v.* Ginszeg
Gyöngyös-patak (*r.*; Gemmeus fluvius /amnis, Guntia, Guntium flumen, Güncia, Günczia, Güntia, Güntz, Güntzia, Gyöngyös, Sabaria) 43, 49, 207, 261, 264, 366, 380, 381, 395, 399, 401, 409, 410, 416, 419
Gyöngyös-völgy (*vallis*; Gunstall, Gunsthal) 296
 Gyöngyösszőlős *v.* Szőlős 1.
Gyönköd (*praed.*; *prope* Mezőszilas, H; Gyönked) 599
Győr (H; Iaurienses, Iaurinensis, Iaurinum, Jaurinum, Scaurinum) 77, 82, 104, 111, 112, 128, 129, 140, 200, 208, 228, 234, 235, 238, 294, 324, 357, 358, 471, 476, 484, 539, 540, 543, 544, 560
 Győr Lincz *v.* Györlinc
Győr vármegye /county (Comitatus /Provincia Iaurinensis /Iaurinensis, Iaurienses) 9, 13, 44, 49, 50, 234, 262, 288, 291, 518, 519, 525, 538, 551, 554–557, 574
 Győrasszonyfa *v.* Asszonyfa
Györkienses montes 448
Györlinc (Gerlinci, SLO; Görhegy, Győr Lincz) 420
Györszentmárton (*ab.*; Pannonhalma, H; Mons S. Martini, S. Mons Pannoniae, Mons Pannoniae, Mons Pannonius) 288, 289, 291, 301, 557, 561
Győrvár (H; Győrvár) 422, 423, 424, 428
 Győrvár *v.* Győrvár
 Gysingae *v.* Németújvár
Gyula (*praed.*; *prope* Takácsi, H) 554
Gyulaférvár (Alba Iulia, RO) 351
 Gyulafirátót *v.* Rátót 2.
Gyulakeszi (H; Keszi) 548
 Gyulovicz *v.* Gyüleviz
 Gyülevéz *v.* Gyüleviz
Gyüleviz (→Zsira, H; Gyulovicz, Gyülevéz) 50, 230
 Hadász *v.* Hodász
 Hagymas, Hagymás *v.* Hajmás

- Hagymaskér, Hagymáskér *v.* Hajmáskér
 Haimburgum *v.* Hainburg
Hainburg (Hainburg an der Donau, A; Haimburgum!, Hainburgum) 296
Hajagos-patak (*r.*; Halyagos) 566, 576
Hajmás (*praed.*; →Bakonyszentkirály, H; Hagymas, Hagymás, Hajmáspuszta) 558, 559
Hajmáskér (H; Hagymaskér, Hagymáskér) 521, **603**, 604
Halap (Zalahaláp, H; Haláp) 448
 Haláp *v.* Halap
 Halbturn *v.* Féltorony
Halimba (*praed.*; H) 580, 593
Halogy (H) **423**
 Halyagos *v.* Hajagos-patak
Hamburg (D; Hamburgensis civitas) 191
 Hamer *v.* Hammersdorf
Hammersdorf (→Lockenhaus, A; Hamer, Hámor, Hámortó) **409**
 Hámor *v.* Hammersdorf
 Hámortó *v.* Hammersdorf
Hannersdorf (A; Samfalva, Sámfalva) **413**
Hanor (*r.*; *inter pagos Kerta et Iszkász*) 571
Hanság (H; Waasen, Wasen) 47–49, 128
Hánta (*praed.*; H; Hanta) 549
Hany (*praed.*; Nemes hany, H; Hány) 574
 Hány *v.* Hany
Haracson (Horitschon, A; Haricsan, Haricsan) **225**, 235
Harasztifalu (H; Haraszyfalva) **416**
 Harca *v.* Harka
 Haricsan, Haricsan *v.* Haracson
Harka (H; Harca) 153, 160, 183, **230–231**
 Harsánensis *v.* Kisharsány, Nagyarsány
Haschendorf (A; Haschendorff, Haschendorffum, Hasfalva, Hásfalva) 183, **224**, 225
 Hasfalva *v.* Haschendorf
 Hásfalva *v.* Haschendorf
 Háspatak *v.* Limbach
 Határfalva *v.* Sinersdorf
 Határpatak *v.* Kucsenica
Hathalom (*praed.*; →Bakonytamási, H) 556
Havasalföld (Valachia) 313
Hegyesd (H; Hegyesdia) 273, 358
Hegyeshalom (H; Strass Somarain) 234
Hegyes-kő (*m.*; Hegyeskö, Hegyeskő) **520**, 560
Hegyfalva (H) **410**
 Hegy-Hát *v.* Vasi-Hegyhat
 Hegyháthodász *v.* Hodász
Hegyháti kerület (districtus Hegyhát) **422–424**
 Hegyhátszentjakab *v.* Szentjakab
 Hegyhátszentmárton *v.* Szentmárton 2.; *v. e.* Németfalu
 Hegyhátszentpéter *v.* Szentpéterfa 2.
Hegykő (H; Heiligstein) **229**
 Hegyszoros *v.* Sztolina
 Heiligenbrunn *v.* Szentkút; *v. e.* Horvátzsamánd, Németzsamánd, Karácsfa
 Heiligenkreuz im Lafnitztal *v.* Rábakeresztúr
 Heiligstein *v.* Hegykő
 Hendorff *v.* Ercsenye
 Henye *v.* Balatonhenye
Herbátfa (-, H; Herbathfa) 428
 Hercegszabar *v.* Szabar
 Hercsenye, Hercsénye *v.* Ercsenye
Herend (*praed.*; H; Herind) 528, 605 *v. e.* Horhi
Herény (→Szombathely, H) **417**
 Herind *v.* Herend
 Herman *v.* Hierm
 Hernsteyn, Herrnsteyn *v.* Borostyánkő (?)
 Hetaháza *v.* Gutaháza
 Hetye *v.* Hettye
Hettye (Egyházashetye, H; Hetye) **426**, 427
Hidashollós (→Egyházashollós, H; Hidas Hollos) **416**
 Hideghkut *v.* Hidegkút 2., Kaltenbrunn
Hidegkút 1. (*praed.*; H; Hideg Kut, Hidegh Kut, Örög hideg Kútt) 594, 595
Hidegkút 2. (Cankova, SLO; Hideghkut, Hidegkut, Vashidegkút) **420**, 424
Hidegség (H; Klein André) 183, **229**
Hídvég (→Szabadhídvég, H; Hidvég, Hidvégh, Város-hídvég) 527, 598
 Hidvég, Hidvégh *v.* Hídvég
Hierm (Hirm, A; Felsőfalva, Herman) 182, **222**
 Hierosolymae, Hierosolymitanus *v.* Jeruzsálem
Himód (Himod, H) **227**
 Himod *v.* Himód
 Hirm *v.* Hierm, Ottova
 Hister *v.* Duna
 Hlohovec *v.* Galgóc
Hochstrass (→Lockenhaus, A; Kisostoros) **234**
Hochwald (*m.*) 153
Hodász (Hegyháthodász, H; Hadász) 415, **423**
Hodos (Hodoš, SLO; Őrihodos) **421**
Hof (Hof am Leithaberge, A; Hoff, Udvar) 44, 182, 236
 Hof am Leithaberge *v.* Hof
 Hoff *v.* Hof
 Hoghenpruch, Hoghenpruk *v.* Hohenbrugg
Hohenbrugg (→Bad Waltersdorf, A; Hoghenpruch, Hoghenpruk) 424
 Holcz-Schlag *v.* Holzschlag
 Holing *v.* Boz
Holzschlag (A; Holcz-Schlag, Vágod) **412**
Homok (Fertőhomok, H) **229**
 Homokbödöge *v.* Bödöge; *v. e.* Pusztabödöge
Horhi (*praed.*; *prope* Herend, H; Horhy, Hori) 605
 Hori *v.* Horhi
 Horitschon *v.* Haracson; *v. e.* Alsópéterfa
Horka (*m.*) 230

- Hornstein *v.* Szarvók 1., 2.
Horpács (Sopronhorpács, H) 183, 228, **229**
Horvátfalva (Kroboteck, A; Horváth falu, Horvathfalva) **419**
Horvátgyirót (→Nikitsch, A; Geresdorff, Gyírot) **224**
 Horváth Sz. Katalin, Horvath-Sz.-Katalin *v.* Szentkatalin
Horváthásos (→Eberau, A; Horváth Hásos) **416**
 Horváth-Pordány *v.* Vulkapordány
 Horvátlövő *v.* Horvátsic
Horvátnádallya (→Körmend, H; Horvath-Nádallya) **418**
Horvátország (Croatia) 62, 271, 303, 315, 333, 336, 348, 452, 460, 482, 485
Horvátsic (Horvátlövő, H; Horváth-Sicz, Horváth-Szics) **416**
Horvátzsámánd (→Heiligenbrunn, A; Reinersdorf, Sámánd, Zsámánd) **414**
Horvátzsidány (H; Horvát Sidan, Sigerrsdorff) **226**
Hosszúfalva (Vashosszúfalva, H; Hosszúfalva) **427**
Hosszúpereszteg (H; Pereszteg, Peresztegh) **427**
 Hosszúszeg *v.* Langeck
Högyész (Kemeneshögyész, H) **425**
 Höll *v.* Pokol
Hövej (H; Hüvey) **228**
Hrasztovica (Hrastovica, HR; Rastoviczia) 348
 Hrvatska Kostajnica *v.* Kostajnica
 Hungaria citerior *v.* Dunántúl
 Hungaria Superior *v.* Felső-Magyarország
 Hungaria Ulterior *v.* Dunántúl
 Hungaria, Hungarie, Hungary *v.* Magyarország
Hunnia 275
 Hüvey *v.* Hövej
 Iaica, Iaicia *v.* Jajca
 Iaurinensis/Iaurinensis Comitatus *v.* Győr vármegye /county
 Iaurinum, Iauriensis, Iaurinensis *v.* Győr
Igar (*praed.*; H; Igár) 599 *v. e.* Dád, Vám
 Igár *v.* Igar
Iharosberény (H; Iharos Berény, Iharos-Berény) 596
Ihászi (*praed.*; →Marcaltó, H; Juhász!, Juhászi!) 551, 552, 554
Ikervár (H; Ikervárium) 264, **410**, 459
Ikva (*r.*; Spitelbach, Spitelbachum, Tásche) 43, **50–51**, 152, 224, 229, 232
Illmic (Illmitz A; Illmicz, Ilmitz) 167, 182, **230**
 Ilmitz *v.* Illmic
 Ilok *v.* Újlak 1.
Illyricum (Illyricus) 82, 268, 271, 309–312, 314–316, 321, 323, 334, 348, 349, 361, 389, 459
Imár (*praed.*; *prope* Öcs, H; Imari) 593
 Imperium Romanum *v.* Római Birodalom
Incéd (→Schachendorf, A; Inczéd) **415**
 Inferior Austria *v.* Alsó-Ausztria
Inferior Germania (provincia) 81 *v. e.* Germania (provincia)
 Inferior Hungaria *v.* Alsó-Magyarország
 Inferior Pannonia *v.* Pannonia Inferior
 Inferior Pásztori *v.* Alsópásztori
 Inferius Eör *v.* Alsóőr
 Inferius Görsön *v.* Alsógörsöny
 Inferius Örs *v.* Alsóörs
Ingolstadt (D; Ingolstadiensis) 335
Inn (*fl.*; Oenus) 285
Innsbruck (A; Oenipontum) 280
Inota 1. (*praed.*; Inotapuszta→Bakonycsernye, H) 559
Inota 2. (*p.*; →Várpalota, H) 528, 591
 Insula Leporum *v.* Margit-sziget
 Insula Murae *v.* Muraköz
 Iois *v.* Nyulas
 Isáákfa *v.* Izsákfa
 İstanbul *v.* Konstantinápoly
 Ister *v.* Duna
 Istroganum *v.* Esztergom
Istvánfalva (Apátistvánfalva, H; Istvánfalva) **419**
 Iszkaz, Iszkáz *v.* Alsóiszkász, Felsőiszkász, Középső-iszkász
 Isztambul *v.* Konstantinápoly
Isztimér (H; Isztemer) 591
Itália (Italia) 57, 273–275, 381
 Italia *v.* Itália
 Iud *v.* Jut
 Iuvavensis *v.* Salzburg
Ivanc (H; Iváncz, Ivancienses) 264, **422**
Ivancienses silvae 264
Ivánegerszeg (→Vasegerszeg, H; Iván-Egerszeg) **410**
 Ivanense nemus *v.* Iván-erdő
Iván-erdő (Chapodiense nemus, Ivan-Erdő, Ivanense nemus) 46
 Ivan-Erdő *v.* Iván-erdő
Ivanicsvár (Ivanić-Grad, HR; Ivanicium) 334
Ivanóc (→Moravske Toplice, SLO; Alsószentbenedek, Ivanocz, Ivánocz) **421**
 Ivánocz *v.* Ivanóc
Ivány (*cast.*; Iván, H) **210**
 İzmit *v.* Nikomédia
Izsákfa (→Celldömölk, H; Isáákfa) 425
 Jáak *v.* Ják
 Jáák *v.* Ják
 Jáákfa *v.* Jákfa
 Jáákfa *v.* Jákfa
 Jaár *v.* Jár
 Jabing *v.* Jobbágyi
Jajca (Jajce, BIH; Iaica, Iaicia) 310, 312, 314
Ják (H; Jáak, Jáák, Jakiensis, Sanct Georgen, Szant Gyeorgen!) 264, **419**
 Jakabfa *v.* Szentjakabfa
Jakabfalva („*hauritur a Peisone*”; *Jakab-Falva, St. Jakob*) 183
Jakabháza (→Szentgotthárd, H) **417**

- Jákfa** (H; Jáakfa, Jáákfa) 410 *v. e.* Rábakövesd
Jakienses silvae 264
Jákó (*praed.*; Bakonyjákó, H; Jako, Jakó) 524, 563
 Jako *v.* Jákó
 Jakó *v.* Jákó
Jánosfa (→Moravske Toplice, SLO; Alsójánosfa) 424
Jánosháza (H; Jánoshazianus, Janosháziensis) 425, 426, 427
 Janosháziensis *v.* Jánosháza
Jánosi (*praed.*, „*curia nobilis*”; *prope* Egeralja, H) 568, 570
Jár (*praed.*; *prope* Tapolcafé, H; Jaár) 608
Jásd (*praed.*; H; Jást) 528, 558–560
Jasenóc (Jasenovac, HR; Jaszenocia, Jeszenoczia) 272, 348, 349
Jászberény (H; Jász beriny, Jasz-Berény) 596
 Jasz-Berény *v.* Jászberény
 Jaszenocia *v.* Jasenóc
 Jaurinum *v.* Győr
 Jegenyés *v.* Topolóc
 Jelengrad *v.* Szarvaskő
 Jennersdorf *v.* Gyanafalva; *v. e.* Ercsenye, Krieselstein, Raks
 Jenő *v.* Kisjenő
Jeruzsálem (Jerusalájm, IL; Hierosolymae, Hierosolymitanus) 280, 286, 357
 Jeszenoczia *v.* Jasenóc
Jobaháza (H) 183
Jobbágyi (Jabing, A; Jobbagyi, Vasjobbágyi) 417
 Jois, Joisz *v.* Nyulás
Joó Kút 183
Jormansdorf (A; Jurmarsdarff, Jurmarsdorff) 412
 Juhász *v.* Iházi
 Juhazi *v.* Iházi
 Jurmarsdarff, Jurmarsdorff *v.* Jormansdorf
Jut (Siójut, H; Iud, Jüd) 598
Jutas (*praed.*; →Veszprém, H) 528, 591, 604
 Jüd *v.* Jut
 Kab Egyháza *v.* Kabegyháza
 Kab hegye *v.* Kab-hegy
Kabegyháza (*praed. et templum*; *prope* Úrkút, H; Kab Egyháza, Kabegyház, Kab-egyhaza, Kap egy háza, Kapegyháza) 521, 592, 605
 Kab-egyhaza *v.* Kabegyháza
Kab-hegy (*m.*; Kab hegye, Kab-Hegye, Kabhegye, Kap hegy, Kaphegy, Kap-hegye) 521, 592, 605
 Kabhegye *v.* Kab-hegy
Kabold 1. (*a.*; Kobersdorf, A; Gobolsdorffium, Kábold, Kobalsdorff, Kobelsdorf, Kobelsdorff, Kobelstorf, Kobersdorff, Koblsdorf, Koblstorff, Kóbold, Kobolsdorf) 175, 184–187, 205–206, 219, 225, 279, 281, 285, 298, 367
Kabold 2. (*p.*; Kobersdorf, A; Kabold, Kobalsdorff, Kobolsdorf) 225, 279, 367
 Kábold *v.* Kabold 1.
Kadárta (→Veszprém, H; Kadarta) 591, 603–604
 Kadarta *v.* Kadárta
 Kadiköy *v.* Khalkédón
 Kaiár *v.* Kajár 2.
 Kaisersdorf *v.* Császárfalu
Kajár 1. (Kajárpéc, H;) 555
Kajár 2. (Balatonfőkajár, H; Kaiar) 598, 600–601
 Kalastrom *v.* Klástrom
 Kalchgruben *v.* Kalgrub
 Káld *v.* Alsókáld, Felsőkáld
Kalgrub (→Weppersdorf, A; Kalchgruben, Mészverem) 225
 Kaliningrad *v.* Königsberg
Kalocsa (H; Caloca, Calotsa) 506, 513, 517
Kálos (*terra*; *spectat ad* Peremarton, H; Kálosz) 601
Kaltenbrunn (Deutsch Kaltenbrunn, A; Hideghkut, Némethidegkút) 414
Kálvária-domb (*col.*; Kismárton; Calvaria, collis Calvariae) 175, 179
Kálvária-hegy (*m.*; Großhöflien; Calvariae mons) 221
Kám (H) 428 *v. e.* *Kám (vin.)*
Kám (vin.?) 263
 Kámon *v.* Kiskámon, Nagykámon
 Kamond maius *v.* Nagykamond
 Kamond *v.* Kiskamond, Nagykamond
Kamp (*fl.*; Cambus) 397
 Kamsocz *v.* Kancsóc
 Kámsocz *v.* Kancsóc
 Kančevci *v.* Kancsóc
Kancsóc (Kančevci, SLO; Felsőszentbenedek, Kamsocz, Kámsocz, Kancsocz) 421, 422
 Kanisa, Kanizsa *v.* Nagykanizsa
Kanizsa (*r.*; fluvius Kanisiensis) 450
Kányavár (*a.*; H) 455
 Kányvás, Kányvássium *v.* Kávás-tető
 Kanyvasium *v.* Kávás-tető
 Kap egy háza *v.* Kabegyháza
 Kap hegy *v.* Kab-hegy
 Kapegyháza *v.* Kabegyháza
 Kaphegy *v.* Kab-hegy
 Kap-hegye *v.* Kab-hegy
Kapolcs (H) 433, 434, 440, 441
Kápolna (Kemeneskápolna, H; Kapolna) 426
 Kapolna *v.* Kápolna
Kápolnástakácsi (→Takácsi, H; Öreg Takácsi, Öregh Takácsi, Takacsi, Takácsi, Takacsum, Takácsum) 525, 551, 554, 562
Kapornai nagyobb járás (Processus sedis maioris Kapornak) 498
 Kapornak, Kapornakum *v.* Nagykapornak
Kapornaki kisebb járás (Processus minoris sedis Kapornak) 499

- Kapos 1.** (*fl.*; Caposus, Capossius, Kapossius) 207, 527
 Kapos 2. *v.* Kaposvár
- Kaposi járás** (Kaposiensis Processus; *in Com. Simighiensi*) 362
- Kaposvár** (H; Kapos, Kaposvarum) 207, 355, 597
- Kapronca** (Koprovnic, HR; Caproncensis, Caproncza, Capronczia, Capronza, Capronzza) 303, 321, 362, 467
 Káptalanfa *v.* Barátfa
- Kaptolom** (*terra; prope* Lepsény, H) 600
- Kapuvár 1.** (*a.*; H; Kapuváriensis, Kapuvárum) 127, 128, 175, 207, 208, 219
- Kapuvár 2.** (*v.*; H) 47, 226, 235 *v. e.* Garta
 Καρυσσάντια *v.* Scarbantia
- Karácsfa** (→Heiligenbrunn, A; Karács-fa) 416
- Karádfölde** (→Gersekarát, H; Karátföld) 423
- Karakó** (H) 426
- Karakószörcsök** (H; Karakó Szörcsök, Karakó Szörcsök, Karakó-Szörcsök, Krakó Szörcsök, Krakó-Szörcsek, Krakó-Szörcsek, Krakó-Szörcsök, Kraószörcsek, Szörcsök) 571–572, 573 *v. e.* Szegszörcsök
- Karintia** (Carinthia) 44, 449, 450
- Karl** (→Draßmarkt, A; Karló, Kart!, Répcekaroly) 49, 226
 Karlburg *v.* Oroszvár
 Karló *v.* Karl
 Karlovac *v.* Károlyváros
 Karmisa, Karnisa *v.* Kornyi-tó
 Karoly *v.* Nagykároly
- Károlyváros** (Karlovac, HR; Carolstadia!) 336
- Kárpátok** (*m.*; montes Carpathici) 531
 Kart *v.* Karl
- Kassa** (Košice, SK; Cassoviensis) 116, 117
- Katzelsdorf** (A; Katzldorf, Katzldorff, Katzlsdorf, Matskás) 183, 281
- Kávás-tető** (*m.*; Kányvás, Kanyvasium, Kányvássium) 521
 Kayserdorff *v.* Császárfalu
- Kecöl** (Rábakecöl, H; Ketzl) 226
- Kecskéd** (→Kenyéri, H; Rábakecskéd) 424
 Kék kút *v.* Kékkút
- Kékkút** (H; Kék kút) 451
- Keleti-Alpok** (*m.*; Alpes Noricae) 280, 449 *v. e.* Alpok
- Kémend** (*a.*; →Kemendollár, H; Kemend) 455, 478
 Kemend *v.* Kémend
 Kemendollár *v.* Kémend
- Kemenes** (*s.*; *Kemenyes*) 263, 424
- Kemenesalja** (*reg.*; Kemenesalla, Kemenesallya, Kemenyes Alya) 263, 393, 424
- Kemenesaljai járás** (processus Kemenesallya /Kemenesallyensis) 424–428
- Kemenesallense nemus** (*s.*) 390
 Kemeneshögyész *v.* Högyész
 Kemeneskápolna *v.* Kápolna
 Kemenesmagasi *v.* Nemesmagasi, Pórmagasi
 Kemenesmihályfa *v.* Mihályfa 2.
- Kemenespálfa *v.* Mártonfa, Pálfa
 Kemenessömjén *v.* Sömjén 1.
 Kemenesszentmárton *v.* Szentmárton 3.
 Kemenesszentpéter *v.* Szentpéter
- Keményegerszeg** (→Vasegerszeg, H; Kemén Egerszegh, Kemény-Egerszeg) 411
 Kemeten *v.* Komját
- Kender-Völgye** („*hauritur a Peisone*”; *Hanfthál, Kender-Völgye*) 183
- Kenese** (Balatonkenese, H; Kenesiensis, Kenessiensis) 596–597, 601
- Kenéz** (H) 412
- Kenyéri** (H) 424 *v. e.* Kecskéd
 Kenyervize *v.* Perint 1.
 Keoszögh *v.* Kőszeg
 Keoszögh *v.* Kőszeg
- Kerca** (→Kercaszomor, H; Kerca) 421
 Kercaszomor *v.* Kerca, Szomoróc
 Kerca *v.* Kerca
 Kerékteleki *v.* Szolagyőr
- Keresztény** (→Egyházasfalu, H) 230
 Keresztes *v.* Mezőkeresztes
- Keresztesiensis /Keresztensis** (*m.*, *prom.*) 263, 266, 417
- Keresztúr 1.** (*praed.*; →Veszprémvarsány, H; Keresztur) 559
 Keresztúr 2. (Keresztur) *v.* Felsőkeresztúr, Németkeresztúr 1, 2; Rábakeresztúr, Tótkeresztúr 2.
- Kérfüzes *v.* Egyházasfüzes
- Kerka** (*fl.*) 450, 475
 Kerkafő *v.* Csöpin
 Kerkaszabadhegy *v.* Sztanyóc
 Kermend *v.* Körmend 2.
- Kerta** (H; Kertha) 570, 571, 572, 576
- Kertes-kő** (*m.*; Kertes kő, Kertes-kő, Kerteskö, Kerteskö, Kertesköi!) 520, 525, 560
- Késmárk** (Kežmarok, SK; Kesmarkinum) 314
 Kesmarkinum *v.* Késmárk
 Keszi *v.* Gyulakeszi
- Keszthely 1.** (*o.*; H; Keszthelyinum) 448, 477
 Keszthely 2. (*a.*; H) 455
 Két tornyu Lakiensis *v.* Kéttornyúlak
- Kéthely 1.** (Mannersdorf an der Rabnitz, A; Kéthel, Kéthely, Mannersdorff, Répcekethegy) 50, 226
- Kéthely 2.** (→Stadtschlaining, A; Felsőkethegy, Kéthely) 413
- Kéthely 3.** (→Szentgotthárd, H; Kéthely, Rábakethegy) 419
 Kéthely *v.* Kéthely 2, 3.
 Kétsurány *v.* Alsósurány, Felsősurány
 Két-Tornyu Lak, Kéttornyú-Lak *v.* Kéttornyúlak
- Kéttornyúlak** (→Pápa, H; Két tornyu Lakiensis, Kéttornyu Lak, Kéttornyu Lakiensis, Kéttornyú-Lak, Kéttornyúlakiensis) 553

- Ketzel *v.* Kecöl
 Kewzegh *v.* Kőszeg
Khalkédón (Kadiköy, TR; Chalcedon) 396
 Khinzinge, Khinzingen *v.* Németújvár
 Khófüzes *v.* Kőfüzes
 Khogl *v.* Kogel
Kikeri-tó (*l.*; Tikiri [palus], Tikiri tó, Tikirensis / Tikiriensis [palus], Tikiri-tó) 528, 560, 603
Kiliti (→Siófok, H; Balatonkiliti) 597, 598
Királyfalva (Königsdorf, A; Királfalva, Királyfalva) **414**
Királyföldje (*praed.*; *prope* Nemesgörzsöny, H; Király földje, Királyföldje) 552
 Királyszentistván *v.* Szentistván
Király-tó (*l.*; [lacus] Regius) 49
 Kirchfidisch *v.* Egyházásfüzes
Kirchschlag (Kirchschlag in der Buckligen Welt, A; Kirchschlag) 280, 295
 Kis Aláson *v.* Kisalásony
 Kis alásonium *v.* Kisalásony
 Kis bér *v.* Kisbér
 Kis Börsön *v.* Kisberzsény
 Kis Dém *v.* Kisdém
 Kis Hideg Kút, Kis hideg Kútt, Kis hidegh kut *v.* Kishidegkút
 Kis Jenő *v.* Kisjenő
 Kis Kamond *v.* Kiskamond
 Kis Kanisa *v.* Kiskanizsa
 Kis Kolta *v.* Kiskolta
 Kis Komárom *v.* Kiskomárom
 Kis Löd, Kis Lőd, Kis lödiensis *v.* Kislőd
 Kis Márthon, Kis-Mártonensis, Kis-Martóny *v.* Kismarton 2.
 Kis Marton *v.* Kismarton 1, 2
 Kis Martonensis arx *v.* Kismarton 2.
 Kis Perit *v.* Kispirit
 Kis Pirith *v.* Kispirit
 Kis Sennye *v.* Kissennye
 Kis Sitke *v.* Kissitke
 Kis Somlyó *v.* Kissomlyó
 Kis Szőlős *v.* Kisszőlős
 Kis Tata, Kis-Tata *v.* Kistata
 Kis Tevel *v.* Kistevel
 Kis-Alasionium *v.* Kisalásony
Kisalásony (*praed.*; *prope* Vid et Nagyalásony, H; Kis Aláson, Kis alásonium, Kis-Alasionium, Minus Aláson) 577
Kisbarom (→Großwarasdorf, A; Borisfalva, Kis-Barom, Klein Bareschdorff, Kleinbareschdorff,) **228, 229**
 Kis-Barom *v.* Kisbarom
Kisbér (H; Kis bér, Kis-bér) 549 *v. e.* Aszár
 Kis-bér *v.* Kisbér
Kisberzsény (H; Börsény, Börsön, Kis Börsön, Kis-Börsen, Kiss-Börsön) 525, 571, **572**
 Kisbogdány *v.* Bogdány
Kisboldogasszony (→Zemendorf-Stöttera, A; Réti-Boldog-Aszszony-Falva, Frauen-had, Prata Mariana, Zemenye-Selegd) 181, 182, **222–223**
 Kis-Börsen *v.* Kisberzsény
Kiscenk (H; Czenk, Kis-Czenk) 51, 183, **229, 235**
Kisciklin (→Großpetersdorf, A; Kisciklén Kis-Cziklén) **416**
 Kis-Czenk *v.* Kiscenk
 Kis-Cziklén *v.* Kisciklén
Kiscsömöte (→Lukácsháza, H; Kis-Csömöte, Kis-Csömöthe) **412**
 Kis-Csömöte, Kis-Csömöthe *v.* Kiscsömöte
 Kiscsős *v.* Csős 1.
Kisdém (*praed.*; →Bakonyág, H; Kis Dém) 555, 556
Kis-falud (*praed.*; *prope* Mezőlak, H) 554
 Kisfalud *v.* Sorkikisfalud
Kisganna (*praed.*; →Ganna, H; Gana) 578
Kisgeresd (→Nagygeresd, H; Geresd) 50, **230**
 Kisgógánfa *v.* Gogánfa
Kisgyimót (*praed.*; Pusztagyimót→Nagygyimót, H; Puszt Gyimoth /Gyimóth) 554
Kisgyón (*praed.*; Kisgyónbánya/Kisgyónpuszta→Balinka, H; Gyön) 559
Kisharsány (H; Harsánensis) 461
 Kishársfalva *v.* Lindgraben
Kishidegkút (*praed.*; →Hidegkút, H; Kis Hideg Kút, Kis hideg Kútt, Kis hidegh kut, Kis-Hidegkut) 594, 595
 Kis-Hidegkut *v.* Kishidegkút
Kishöflein (→Eisenstadt, A; Kis-Höflein, Kishöflány, Kleinhöflein) 51, 182, **220**
 Kis-Höflein *v.* Kishöflein
Kisjenő (Somlójenő, H; Jenő, Kis-Jenő) 525, 572, 574, **608**
 Kis-Jenő *v.* Kisjenő
Kiskámon (→Szombathely, H; Kis-Kámon, Kámon) **412**
 Kis-Kámon *v.* Kiskámon
Kiskamond (→Kamond, H; Kamond, Felső-Kamond, Felső-Kamond, Felsőkamond, Kis Kamond, Nagy-Kamond!) 525, **570, 571**
 Kis-Kamond *v.* Kiskamond
Kiskanizsa (→Nagykanizsa, H; Kis Kanisa) 472
Kiskapornaki járás (Processus minoris sedis Kapornak) **499**
Kiskolta (→Nemeskolta, H; Kis Kolta) **411**
Kiskomárom (→Zalakovár, H; Comaromium minus, Kis Komárom) 455, 464
Kiskovácsi (→Berhida, H; Kovácsi, Kovácsiensis, Kovácsiensis) 528, **601–602, 603**
 Kis-Köczk *v.* Kisköcsk
Kisköcsk (→Köcsk, H; Kis-Köczk) **426**
Kisláng (H; Láng) 600 *v. e.* Ecsimajor
 Kislédec *v.* Lédec

- Kislöd** (H; Kis Löd, Kis Löd, Kis lödiensis, Kis-löd, Kis-Löd, Kiss-Löd, Lödensis) 578–579, 592, 605 *v. e.* Pille Kis-löd, Kis-Löd *v.* Kislöd
- Kislörinte** (*praed.*; *prope* Ajka, H; Lörinte, Lörinthe) 525, 580
- Kismalomsok** (→Malomsok, H; Malomsok) 551, 554
Kismáriahegy *v.* Fükszinc
- Kismarton 1.** (*u.*; Eisenstadt, A; Aisenstadt, Ajsenstadt, Eisenstadium, Eysenstadium, Eysenstadium, Ferrea Civitas, Kis Marton, Kis-Martón, Kis-Márton, Kis-Martónensis, Kis-Martonium, Kis-Mártonium, Kismárton, Kismártonensis, Kismartonium, Quismartonium) 51, 67, 76, 112, 124, 161–166, 182, 184, 185, 220, 221, 224, 236, 288, 368 *v. e.* Kishöflein
- Kismarton 2.** (*a.*; Eisenstadt, A; Aisenstadt, Kis Marton, Kis Martonensis arx, Kis Márthon, Kis-Márton, Kis-Martonium, Kis-Mártonensis, Kis-Martóny, Kismárton) 29, 40, 66, 175, 176–179, 186, 187, 201, 211, 219, 221, 288, 368, 492
- Kis-Martón, Kis-Martónensis, Kis-Mártonium *v.* Kismarton 1.
- Kis-Márton, Kis-Martonium, *v.* Kismarton 1, 2.
- Kisnána *v.* Nána
- Kisostoros *v.* Hochstrass
- Kispécsöl** (→Pécsely, H; Pécsel, Pecseliensis, Pécseliensis) 594
- Kispirit** (H; Kis Perit, Kis Pirith, Kisperit, Piritiensis, Pirith) 525, 568, 570, 571
- Kisrákos** (H; Külső Rakos) 421
- Kiss Szőlős *v.* Kisszölős
- Kiss Tevely *v.* Kistevel
- Kissároslak** (→Egyházásrádóc, H; Kis-Sároslak) 418
- Kis-Sároslak *v.* Kissároslak
- Kiss-Börsön *v.* Kisberzsény
- Kissé** (→Sé, H; Kis-Seé, Kis-Sée) 417
- Kis-Seé *v.* Kissé
- Kis-Sée *v.* Kissé
- Kissennye** (→Zsennye, H; Kis Sennye, Kiszsennye) 411
- Kissitke** (→Sitke, H; Kis Sitke) 424
- Kiss-Löd *v.* Kislöd
- Kissomlyó** (H; Kis Somlyó) 426, 427
- Kissöjtör** (Söjtör, H; Söitör) 450
- Kis-Szölös *v.* Kisszölős
- Kistata** (→Szil, H; Kis Tata, Kis-Tata) 227
- Kistelekes *v.* Telekes
- Kistevel** (*praed.*; *prope* Nagytevel, H; Kis Tevel, Kis-Tevel, Kiss Tevely) 562, 563, 608
- Kis-Tevel *v.* Kistevel
- Kistimapuszta *v.* Tima
- Kisunyom** (H; Kis-Unyom) 418
- Kis-Unyom *v.* Kisunyom
- Kiszsennye *v.* Kissennye
- Kisszöllős *v.* Szőlős 1.
- Kisszölös** (H; Kis Szőlős, Kis-Szölös, Kiss Szőlős, Kisszölös) 571, 576, 607
- Kittsee *v.* Köpcsény
- Klagenfurt** (A; Clagenfurtum) 459
- Klanjec *v.* Császárvára
- Klástrom** (→Mannersdorf an der Rabnitz, A; Borsmonostor, Borsmonostorum, Borsmonostoranus, Borsmonostoranus, Kalastrom, Kloster, Monasterium, Monostor) 50, 230, 273, 361, 394, 460
- Klausner** (*vinea prope Sopron*; Clausner) 46
- Klein André *v.* Hidegség
- Klein Bareschdorff *v.* Kisbarom
- Kleinbareschdorff *v.* Kisbarom
- Kleinhöflein *v.* Kishöflein
- Klimpa** (Klingenbach, A; Klinbacensis, Klinbach, Klingbachum, Klingenbachensis) 153, 160, 182, 212, 232, 234, 235
- Klinbacensis, Klinbach, Klingbachum *v.* Klimpa
- Klingenbach, Klingenbachensis *v.* Klimpa
- Klis *v.* Klissza
- Klissza** (Klis, HR; Clissia) 312, 316
- Kloštar Podravski *v.* Gorbonok
- Kloster *v.* Klástrom
- Kobalsdorff *v.* Kabold
- Kobelsdorf, Kobelsdorff, Kobelstorf, Kobersdorff *v.* Kabold 1.
- Kobersdorf
- Kobersdorf *v.* Kabold 1, 2.; *v. e.* Felsőpéterfa, Lindgraben
- Koblsdorf, Koblstorff, Kóbold *v.* Kabold 1.
- Kobolsdorf *v.* Kabold 1, 2.
- Kocaeli *v.* Nikomédia
- Kócs** (Nemeskocs, H; Kocs) 426
- Kocs *v.* Kócs
- Kogel** (→Pilgersdorf, A; Khogl, Kúpfalva) 409
- Kohfidisch *v.* Kőfüzes; *v. e.* Egyházásfüzes
- Kohlmans-Hoff *v.* Kópháza
- Koligh** (→Neuhaus am Klausenbach, A; Mészvölgy) 420
- Kolmans-Hoff *v.* Kópháza
- Kolmhoff *v.* Kópháza
- Kolom** (→Eberau, A; Kólom) 416
- Kólom *v.* Kolom
- Kolozsvár** (Cluj-Napoca, RO; Claudiopolis) 272, 351
- Kolstetten *v.* Alsókohlstatt, Felsőkohlstatt
- Komarnica** (*r.*; Comarnicza) 321
- Komárom** (H; Comaromium, Comaromiensis, Comaronium) 107, 329, 344, 362, 484, 540, 544
- Komáromvármegye/county** (Comitatus Comaromiensis) 518, 519, 538, 549, 557, 574
- Komiáth *v.* Komját
- Komját** (Kemeten, A; Komiáth, Komját, Vaskomját) 413
- Konstantinápoly** (Ístanbul, TR; Byzantinus, Byzantium, Constantinopolis, Isztambul) 59, 85, 358, 369, 371, 379, 334, 393

- Könyi-tó** (*l.*; Konyitó) 227
 Konyitó *v.* Kónyi-tó
 Kopaháza *v.* Kópháza
 Kopan *v.* Koppány, Törökkoppány
 Kopház, Kopháza, Kopházum *v.* Kópháza
Kópháza (H; Kohlmanns-Hoff, Kolmans-Hoff, Kolm-hoff, Kopaháza, Kopház, Kopháza, Kopházum) 51, 114, 153, 160, **231**, 235
 Koppán *v.* Koppány, Törökkoppány
Koppány (Bakonykoppány, H; Copan, Copán, Kopan) 525, **562**
 Koptcsény *v.* Köpcseny
Korneuburg (A; Neoburgum) 293
Kornyi-tó (*l.*; Karmisa, Karnisa) 447, **449**
Koromla 1. (*a.*; →Csatka, H) 539, **541**
Koromla 2. (*praed.*; →Csatka, H; Koromlapusza) 541, 558, 559
Koroncó (H; Korontz) 235
Korong (Krog, SLO; Korongh) **421**
Korotna (→Ujvárfalva, H; Corotna, Koroknya) 272, 355, 356
Korpona (Krupina, SK; Carpona, Corpona) 82
 Košice *v.* Kassa
Kostajnica (Hrvatska Kostajnica, HR; Castanicziensis, Castanovicza, Kostaniczensis) 272, 336, 341, 342
Kotezicken (→Mischendorf, A; Sárosszék) **416**
 Kotori, Kotoriba, Kotorum *v.* Kottor
 Kottlingthál *v.* Sár-Völgye
Kottor (Kotoriba, HR; Cotoriba, Kotori, Kotorum) 455, 480, 496–498
Kovácsi (Pápakovácsi, H; Kovacsi, Kovátsi) **564**, 607
 Kovacsi *v.* Kiskovácsi, Kovácsi
 Kovacsiensis, Kovácsiensis *v.* Kiskovácsi
 Kovátsi *v.* Kiskovácsi
 Kovátsi *v.* Kiskovácsi, Kovácsi
 Kozmaolaszka *v.* Olaszka
 Köcsk *v.* Kisköcsk, Nagyköcsk
Kőfüzes (Kohfidisch, A; Gyepűfüzes, Khófüzes) **416**
Kőhalom (Steinberg-Dörfl, A; Répceköhalom, Steinberg) **226**
Köln (D; Colon., Colonia Agrippina, Coloniensis) 545, 583, 585
 Kölső Vat, Kölsövát *v.* Külsövát
 Könges, Köngesiensis, Köngessiensis *v.* Küngös
Königsberg (Kaliningrad, RUS; Mons Regius) 408
 Königsdorf *v.* Királyfalva
 Kőpatak *v.* Steinbach
Köpcseny (Kittsee, A; Koptcsény, Köptsinum) 109, 234
 Köptsinum *v.* Köpcseny
Körmend 1. (*a.*; H; Kermend, Körmendia, Körmendinum, Körmendum, Körmönd, Körmöndum, Quermendia, Quermendum) 325, 333, 387, **390–391**, 392, **415–416**, 418, 423, 464
Körmend 2. (*o.*; H; Kermend, Körmönd, Körmendinum, Körmöndum) 264, 333, 390, **415–416**, 423, 436, 443, 464 *v. e.* Alsóberkifalu, Felsőberkifalu, Horvátnádálja
Kőrös (Križevci, HR; Crisium) 314, 315, 334, 348
Kőrös vármegye /county (Crisiensis Comitatus) 333
 Köröstyén *v.* Krieselstein
Körtvélyes (Eltendorf, A; Körtvéles, Ókörtvélyes) **414**
Kőszeg (H; Cusugum, Ginsium, Ginsz, Gintz, Ginz, Ginzsiensis, Guns, Guintianus, Guintium, Gumtium, Guncium, Gunz, Güns, Günsensis, Günsium, Güntzinum, Güntzium, Günz, Günzium, Keoszögh, Keoszögh, Kewzegh, Kőszegiensis, Kőszög, Kőszög, Kőszögh, Kőszöghiensis, Kőszöghium, Kőszöghum, Kőszögiensis, Kőszögiensis, Kőszöginum, Kőszögium, Kőszögum, Kőszögium, Kőszögum, Közeg, Kűszöghiensis, Óvár!) 53, 109, 159, 161, 168, 185, 186, 220, 224–228, 235, 250, 259, 261–264, 266, 267, 276, 279–282, 298, **365–387**, 394, 399, 401, 408–410
 Kőszegdoroszló *v.* Doroszló
Kőszegi járás (Processus Kőszöghiensis) 250, 259, **364–387**
Kőszegi-hegység (*m.*; Ginsienses montes) 263
 Kőszegpaty *v.* Nagypatty
 Kőszegszerdahely *v.* Szerdahely 3.
 Kőszegum, Kőszegiensis *v.* Kőszeg
 Kőszög, Kőszögh, Kőszöghiensis, Kőszöghium, Kőszöghum, Kőszögiensis, Kőszöginum, Kőszögium, Kőszögum *v.* Kőszeg
 Kőszög, Kőszögiensis, Kőszögium, Kőszögum *v.* Kőszeg
 Kőszöghiensis Processus *v.* Kőszegi járás
Kövágo Őrsiense promontorium 451
Kövesd (Sopronkövesd, H; Giesing) **229**
Köveskút (→Salköveskút, H; Köveskut) **411**
 Közeg *v.* Kőszeg
Középbük (→Bük, H; triplex Bük) 50
Középpulya (→Oberpullendorf, A; Közép-Pulya, Mittler Bulendorff) **224**, **226**
Középsőiskász (→Iszkáz, H; Középső Iszkasz, Középső Iszkász, Mediocris Iszkász) **571**, 572, 576
 Középsőpetanc *v.* Petanc
 Kraina *v.* Krajna
 Kraitz *v.* Keresztúr
Krajna (SLO; Kraina, Véghely) **421**
 Krakó Szöröcsök, Krakó-Szöröcsök, Krakó-Szöröcsök, Krakó-Szöröcsök, Kraószöröcsök *v.* Karakószöröcsök
 Kramarovci *v.* Sinersdorf
Krapina (HR; Crapina) 334
 Krebsbach *v.* Rákos 1.
 Krems an der Donau *v.* Stein
 Kremsdorff *v.* Tormafalu
 Krensdorf, Krensdorff *v.* Tormafalu
Krieselstein (→Jennersdorf, A; Griselstein, Grizelstein, Köröstyén, Kristán) **419**

- Kristán *v.* Krieselstein
 Križevci 1. *v.* Kőrös
 Križevci 2. *v.* Tótkeresztúr 1.
 Kroboteck *v.* Horvátfalva
 Krog *v.* Korong
 Kroisbach *v.* Rákos 1, 2.
 Krupina *v.* Korpona
 Kubsincz *v.* Kupsinc
Kucsenica (*r.*; Határpatak, Kucsnica) 424
 Kukeč *v.* Kükecs
Kukerics (→Neutal, A; Kukurics, Nemestelek, Saubenhoff, Schwabenhof) 230
Kukmér (Kukmirn, A; Kukmeriense, Kukmériense) 414
Kukmeriense (*prom.*) 414
 Kukmirn *v.* Kukmér; *v. e.* Limbach
 Kukurics *v.* Kukerics
Kup (H; Kupensis, Kupiensis, Kúpiensis) 553, 564, 578, 607
 Kupensis *v.* Kup
 Kúpfalva *v.* Kogel
 Kupiensis *v.* Kup
 Kúpiensis *v.* Kup
Kupsinc (Kupšinci, SLO; Kubsincz, Murahalmos) 421
 Kupšinci *v.* Kupsinc
 Kurucdomb *v.* Pócsi-domb
 Kustan, Kustán, Kustany, Kustány, Kustaniensis *v.* Kustyán
Kustanóc (Kuštanovci, SLO; Gesztenyés, Kusztanocz) 421
 Kuštanovci *v.* Kustanóc
 Kústány *v.* Kustyán
Kustyán (*praed.*; Nagykustyán→Enying, H; Kustan, Kustán, Kustany, Kustány, Kustaniensis, Kústány) 527, 598, 599
 Kusztanocz *v.* Kustanóc
Kúti (Bakonykúti, H; Kuti) 591
 Kuti *v.* Kúti
 Kuyscen *v.* Németújvár
 Kuzyn *v.* Németújvár
 Kükécz *v.* Kükecs
Kükecs (Kukeč, SLO; Kükécz, Újkökényes) 422
Küllő (→Deutschkreutz, A; Giern, Küllü) 183, 228
 Külső Rakos *v.* Kistrákos
Külsőasszonyfa (*praed.*; Asszonyfapuszta→Mezőlak, H; Aszonfa) 554
Külsőbánd (*praed.*; *prope* Mersevát, H; Band) 567, 568
Külsővát (H; Kölső Vát, Kölsövát, Külső Vath, Külső Vath, Nagy Vath, Vath) 525, 566, 567–568
Küngös (*praed.*; H; Könges, Köngesiensis, Köngessiensis) 601, 602
 Küssen *v.* Németújvár 1.
 Küssing *v.* Güssen (*m.*), Németújvár 1.
 Küssinga *v.* Németújvár 1.
 Küssingense (coenobium) *v.* Németújvár 1.
 Kúszin *v.* Güssen
 Kúszöghiensis *v.* Kőszeg
Laa (Laa an der Thaya, A; Laha) 293, 294, 386
Lackenbach 1. (*a.*; A; Lakenbach, Lakompak) 175, 190, 198, 204–205, 213, 380
Lackenbach 2. (*p.*; A; Lakenbach) 50, 225, 380
Lackendorf (A; Lakendorff, Lakfalva) 225
 Ladanensis *v.* Ladány
Ladány (Nádasladány, H, Ladanensis) 528, 602
 Laffnicz *v.* Lapincs
 Lafnicz *v.* Lafnitz (*p.*), Lapincs (*r.*)
Lafnitz (*p.*; A; Lafnicz) 413
 Laha *v.* Laa
 Laita, Laitha *v.* Lajta
 Laitberg, Laitbergii montes, Laiteberg *v.* Lajta-hegység
Lajta (*fl.*; Laita, Laitha, Leytha, Lintax, Litaha, Litha, Lytaha) 43–45, 51–52, 87, 112, 179, 220–222, 234, 235, 298, 299, 367
Lajta-hegység (*m.*; Laitberg, montes Laitbergii, Laiteberg, Leithagebirge) 43, 44, 45–46, 47, 162, 211
 Lajtakáta *v.* Gáta
Lajtapordány (Leithaprodersdorf, A; Lajtha-Pordány, Magyar-Pordány) 183, 221, 241
 Lajtaszék *v.* Stotzing
 Lajtaszentgyörgy *v.* Szentgyörgy 1.
Lajtaszentmiklós (Neudörf, A; Neüdorff, Szent Miklós) 222
 Lajtaújfalu *v.* Neufeld
Lak 1. (Répcelak, H) 410
 Lak 2. *v.* Tótlak
 Lakenbach, Lakenbachum *v.* Lackenbach 1, 2.
 Lakendorff *v.* Lackendorf
 Lakfalva *v.* Lackendorf
 Laki varsány, Lakivarsany *v.* Likivarsány
 Lakompak *v.* Lackenbach 1.
Lampert víze (*fons*; *prope* Jásd, H) 560
Lanczal mons, Lanczaliense /Langzaliensis mons 263, 414
 Landsee *v.* Lánzsér 1, 2.
 Láng *v.* Kisláng, Nagyláng
 Langzaliense mons *v.* Lanczal mons
Langheck (→Lockenhaus, A; Hosszúszeg, Langhek, Longhek) 409
Langezeil (→Güssing, A; Langczal, Nanghczál!) 414
 Lansee *v.* Lánzsér 1, 2.
 Lánser *v.* Lánzsér 1, 2.
 Lanseriensis *v.* Lánzsér 1.
 Lánseriensis *v.* Lánzsér 1.
 Lantosfalva *v.* Pujbendorf
Lánzsér 1. (*a.*; →Markt Sankt Martin, A; Landsee, Lansee, Lánser, Lanseriensis, Lánseriensis) 175, 203, 204, 219, 222, 224, 285

- Lánzsér 2.** (*p.*; →Markt Sankt Martin, A; Landsee, Lánser) 224, 285
- Lapincs** (*f.*; Laffnicz, Lafnicz, Lapinca, Lapinka, Lavnicz) 261, 264, 413, 414, 419, 423
Lapincsjütelek *v.* Neustift 1.
- Lateranum** (→Vatikán, V) 548
Lavnicz *v.* Lapincs
- Lázi** (H; Lazi, Laziensis, Láziensis) 557
Lazi, Laziensis *v.* Lázi
- Leányfalu** (*praed.*; →Nagyvázsony, H; Leán falu, Leányfalu, Leanyfalu) 592, 594
Leanyfalu *v.* Leányfalu
- Lebenbrunn** (→Pilgersdorf, A; Lebenprun, Létér) 409
Leber *v.* Löver
- Lédec** (→Sopronhorpács, H; Kislédec, Lédecz) 228
- Lednic** (Lednica, SK; Lednitzensis arx) 198
- Légrád 1.** (*a.*; Legrad, HR; Legradinum) 455
- Légrád 2.** (*o.*; Legrad, HR; Legradum, Légradum) 478, 480
Legrad *v.* Légrad 1, 2.
Legradinum *v.* Légrad 1.
Legradum *v.* Légrad 2.
- Lehért** (*praed.*; Léhértpuszta→Adásztevel, H; Lihert, Lihért) 563, 564
Léhértpuszta *v.* Lehért
Leipzig *v.* Lipcse
Leithagebirge *v.* Lajta-hegység
Leithaprodersdorf *v.* Lajtapordány
- Léka 1.** (*a.*; Lockenhaus, A; Leucha, Leuka, Lokahaus, Lukahausz, Lukenhaus) 44, 175, 207, 209, 219, 226, 280, 364, 409, 412
- Léka 2.** (*o.*; Lockenhaus, A; Leucha) 409, 412
Lendvensis *v.* Alsólendva
- Lengyelország** (Polonia) 117, 306, 315
- Lenkenses (Leukenses?) montes** 263
- Lenti** (*a.*; H; Lenthi, Nemphti) 455, 475
Leonardi/Leonhardi mons *v.* Pócsi-domb
Leopoldsbach *v.* Loipersbach
Lepesfalu, Lépesfalva *v.* Loipersbach
Leporum Insula *v.* Margit-sziget
- Lepsény** (H; Lepsén, Lepseny, Lepsin) 599, 600 *v. e.* Kaptolom
- Lesence-patak** (*r.*; Lesen, Lesencze, Lesentius) 449, 450
Létér *v.* Lebenbrunn
Léter *v.* Litér
Lethava *v.* Lietava
Leucha *v.* Léka 1, 2.
Leuka *v.* Léka 1.
Leutschovia *v.* Lőcse
Levoča *v.* Lőcse
Leytha *v.* Lajta
- Liburnia** 478
Licsicsdarff *v.* Lődös
- Liebing** (→Mannersdorf an der Rabnitz, A; Lybingh, Rendek) 409
- Lietava** (SK; Lethava) 338
Lihert, Lihért *v.* Lehért
- Likivarsány** (*praed.*; *prope* Románd, H; Laki varsány, Lakivarsany, Liki Varsány) 557
- Limbach** (→Kukmirn, A; Háspatak, Limpach, Lymphach) 414
Limpach *v.* Limbach
Lincium, Linczensis arx *v.* Linz
- Lindgraben** (→Kobersdorf, A; Kishársfalva) 225
Lindva Superior *v.* Felsőlendva 1, 2.
Lintax *v.* Lajta
- Linz** (A; Lincium, Linczensis arx) 132, 190
- Lipart** (→Vasszécseny, H; Lipárt) 412
Lipárt *v.* Lipart
- Lipcse** (Leipzig, D; Lipsia, Lipsiensis) 45, 150, 526
Lipótfalva *v.* Loipersdorf
Lipova *v.* Lippa
- Lippa** (Lipova, RO) 272, 352
Lipsia, Lipsiensis *v.* Lipcse
- Liptó vármegye /county** (Comitatus Liptoviensis) 107
Liserzdorff *v.* Lődös
Litaha *v.* Lajta
- Litér** (*praed.*; H; Léter!) 595, 596, 603, 604
Litha *v.* Lajta
Litzelsdorf *v.* Lődös
Ljutomer *v.* Luttenberg
Lockenhaus *v.* Léka; *v. e.* Hammersdorf, Hochstrass, Langeck
- Locsmánd** (Lutzmannsburg, A; Loitschmansburg, Lócsmánd, Lotsmánd) 50, 228
Lócsmánd *v.* Locsmánd
- Lóhágató-hegy** (*m.*; Lohagoti) 607
Lohagoti *v.* Lóhágató-hegy
- Loipersbach** (Loipersbach im Burgenland, A; Leopoldsbach, Lepesfalu, Lépesfalva, Loipersbachum, Loipersdorf) 153, 160, 182, 232
- Loipersdorf 1.** (→Loipersdorf-Kitzladen, A; Lipótfalva, Loipersdarff, Loipersdorff) 413
Loipersdorf 2. *v.* Loipersbach
Loitschmansburg *v.* Locsmánd
- Lók** (Unterfrauenhaid, A; Bóldog-Aszszony-Falva, Frau-Hád, Frauhad, Look) 182, 222, 225
Lokahaus *v.* Léka
Lončarovci *v.* Gerencséróc
Longhek *v.* Langeck
- Longobardia** 275
Look *v.* Lók
Loos *v.* Lós 1, 2.
Loós *v.* Lós 1.
- Lorétom** (Loretto, A; Loretta, Loretto) 221
Loretta, Loretto, Loretto *v.* Lorétom

- Lós 1.** (*cast.*; Nagylózs, H; Loos, Loós) 46, **209**
Lós 2. (*p.*; Nagylózs, H; Loos) 51, **229**
 Lotsmánd *v.* Locsmánd
Lovas (*praed.*; *prope* Tüskevár, H; Lovasd) 572, 574, 608
 Lovasd *v.* Lovas
Lovászpato (H; Pato) 554, **555 v. e.** Répás
Lőcse (Levoča, SK; Leutschovia) 133
 Lődensis *v.* Kislőd
Lődös (Litzelsdorf, A; Licsicsdarff, Liserzdorff, Lődös) **416**
 Lődös *v.* Lődös
 Lörinte, Lörinthe *v.* Kislörinte
Lőver (*m.*; Leber) 153
Lövő 1. (H; Lövö) 183, **229**
Lövő 2. (Zalalövő, H; Lövő, Szala Lövő) 450, **476–477**
 Lövő *v.* Lövő 1, 2.
Ludad (→Gyöngyösfalu, H; Ludád) **410**
 Ludád *v.* Ludad
Lukácsháza (H) **410 v. e.** Kiscsömöte, Nagycsömöte
 Lukahaus *v.* Léka
 Lukenhaus *v.* Léka
 Lupinae silvae *v.* Farkas-erdő
 Luporum silva *v.* Farkas-erdő
 Lutenbergensis *v.* Luttenberg
Luttenberg (Ljutomer, SLO; Lutenbergensis, Luttenbergensis) 480, 482
 Lutzmannsburg *v.* Locsmánd
 Lybingh *v.* Liebing
 Lympach *v.* Limbach
Magersdorf (Mogersdorf, A; Magersdorff, Magerstarff, Nagyalva) **419**
Magloca (Maglóca, H; Magloca) **228**
 Magyarbarnag *v.* Barnag
Magyargencs (H; Magyar Gencs) **425**
 Magyarkeresztúr *v.* Tötkeresztúr 2.
Magyarlak (H) **420**
Magyarnádallya (H; Magyar Nadallya, Magyar Nádallya) **417**
Magyarország (Hungaria, Hungarie, Hungary, Magyar-Ország, Pannonia, Ungaria, Ungarn) 9, 44, 45, 47, 49, 51, 53, 57, 62, 64, 65, 73, 74, 76, 86, 88, 92, 93, 95–98, 100–103, 105, 107–110, 112, 115–118, 122, 123, 125, 129, 131–133, 136, 138, 141, 149, 151, 154, 158, 159, 161, 162, 168, 170–172, 176, 181, 184–201, 194, 202, 215, 223, 231, 236, 262, 263, 275–280, 283, 286, 287, 289, 291–295, 298–302, 304, 305, 307, 309, 314, 316, 323, 324, 326, 327, 331–333, 335, 336, 338–340, 344, 345, 350, 351, 355, 357, 359, 361, 364, 365, 367, 368, 372, 382, 383, 386, 387, 392, 401, 402, 413–415, 419, 450, 452, 455, 460, 461, 465, 466, 470, 475, 477, 478, 481, 486, 492, 519, 522, 526, 531, 534, 535, 542, 543, 550, 561, 569, 571–573, 582, 596, 603–606
Magyarosd (Őrimagyarósd, H; Magyarósd) **422**
Magyaróvár (→Mosonmagyaróvár, H; Altenburgensis, Altenburgum, Ovariensis, Ováriensis, Ovárinum, Óvár) 128, 166, 168, 169, 200, 234, 298, 318, 470
 Magyarpolány *v.* Polány; *v. e.* Borsad
 Magyar-Pordány *v.* Lajtapordány
 Magyarszecsőd *v.* Egyházasszecsőd
 Magyarszombatfa *v.* Alsószombatfa
Mainz (D; Moguntia) 562, 579
 Maior Alason *v.* Nagyalásony
 Maius Jenő *v.* Tüskevár
 Maius Pirith *v.* Nagypirit
 Maius Tevel *v.* Nagytevel
 Malczal *v.* Marczal
Malomháza (→Nikitsch, A; Malomház, Münchenhoff) **228**
 Malomsok *v.* Kismalomsok, Nagymalomsok
Máma (*praed.*; Mámapuszta→Balatonkenese, H; Mama, Mamensis) 596, 601
 Mama, Mamensis *v.* Máma
 Manersdorf *v.* Mannersdorf 1.
Mannersdorf 1. (Mannersdorf am Leithagebirge, A; Manersdorf) 44, 236
 Mannersdorf 2. *v.* Kéthely 1.
 Mannersdorf am Leithagebirge *v.* Mannersdorf
 Mannersdorf an der Rabnitz *v.* Kéthely 1.; *v. e.* Alsólászló, Klástrom, Rattersdorf, Liebing
 Mannersdorff *v.* Kéthely
Marác 1. (Moravske Toplice, SLO; Alsómarác, Moracz, Morác, Tótmarác) **421**
Marác 2. (Felsőmarác, H; Morác) **422**
Márc (Marz, A; Márcfalva, Marcz, Maroz, Mároz?, Martium, Martz) 182?, **223**
Marcal (*fl.*; Malczal!, Marcallus, Marczal, Marczaliensis, Marczalius, Marczalus, Marczallus, Marczaly!) 425, 426, 428, 518, 524, **525**, 528, 532, 538, 542, 551, 565–568, 570
Marcaltó 1. (*p.*; H; Marczaltö, Marczaltő, Marczaltü) 425, 524, 525, **551 v. e.** Ihászi
Marcaltó 2. (*a.*; H; Marczaltő, Marczaltőense castrum) 539, **541**
 Marcz *v.* Márc
 Margaretha, Margarethensis, Margaritensis *v.* Szentmargaréta
Margit-sziget (*i.*; D. Margarethae Insula, D. Margaritae Insula, Insula Leporum) 293, 329, 590
 Máriafalva *v.* Mariasdorf
Mariasdorf (A; Máriafalva, Mariestarff, Mariestarff) **413 v. e.** Bergwerk, Tauchen
Márkó (H; Markó) 605
 Markó *v.* Márkó
Markóc (Markovci, SLO; Markocz, Márkócz) **421**
 Márkócz *v.* Markóc
 Markt Allhau *v.* Alhau; *v. e.* Pujschach

- Markt Sankt Martin *v.* Szentmárton 4.
Maros 1. (*f.*; Marusius) 59, 352
Maros 2. (*p.*; →Balatonszabadi, H) 598, 599
 Maroz *v.* Márc
 Mároz *v.* Márc
 Martersdorf, Martersdorff *v.* Nagymárton
 Martium, Martz *v.* Márc
Mártonfa (→Kemenespálfa, H; Martonfa) 426
 Martonfa *v.* Baltavár, Mártonfa
 Mártonhely *v.* Martyánc
Martyánc (Martjanci, SLO; Martyáncz, Mártonhely) 421
 Marusius *v.* Maros 1.
 Marz *v.* Márc
 Matersdorff *v.* Nagymárton
 Matskás *v.* Katzelsdorf
 Mattersburg *v.* Nagymárton
 Mattyúshaza *v.* Mátyusháza
Mátyusháza (*praed.*; →Pápa, H; Mattyúshaza) 552
 Medgyes *v.* Rábameggyes
 Mediocris Iszkász *v.* Középsőiszkász
 Mediolanensis *v.* Milánó
 Medvisch *v.* Meggyes 1.
 Meerwisch *v.* Meggyes 1.
Megyhida (Megyehíd, H) 410
 Megyes *v.* Meggyes 1, 2.
 Megyessium *v.* Meggyes 1.
Meggyes 1. (Mörbisch am See, A; Fertőmeggyes, Medvisch, Meerwisch, Megyes, Megyessium, Merbisch) 153, 160, 167, 182, 231
Meggyes 2. (*praed.*; *prope* Devecser, H; Megyes) 574
 Meggyeskovácsi *v.* Balosaj, Rábakovácsi, Rábameggyes
Mencsel (Mencshely, H) 592, 594
 Menége *v.* Menyéke
Menyéke (*praed.*; →Bánd, H; Menége) 595, 605
 Merbisch *v.* Meggyes 1.
Meréte (*praed.*; *prope* Doba, H; Meritensis) 575, 578
 Meritensis *v.* Meréte
Merse (→Mersevát, H) 425
 Mersevát *v.* Belsővát, Merse
 Mertersdorffium *v.* Nagymárton
Mesterháza (H) 230
Mesteri 1. (*praed.*; *prope* Szentgál, H) 605
 Mesteri 2. *v.* Alsómesteri, Felsőmesteri
Meszlény (Meszlen, H) 411
 Mészverem *v.* Kalgrub
 Mészvölgy *v.* Koligh
 Metersdorffum *v.* Nagymárton
 Mezeő Komárom, Mezeő Komaromium *v.* Mezőkomárom
 Mezeő Lak, Mezeő Lakiensis *v.* Mezőlak
Mezőkeresztes (H; Keresztes) 178, 197
Mezőkomárom (H; Mezeő Komárom, Mezeő Komáromium, Mező Komárom, Mező-Komarom, Mező-Komárom, Mezőkomarom, Mezőkomaromium, Mezőkomaromiensis, Mezeő Komáromiensis, Mezeő Komárom) 527, 598, 599 *v. e.* Szentmihályfa
 Mező-Komarom, Mező-Komárom *v.* Mezőkomárom
 Mezőkomarom, Mezőkomaromiensis, Mezőkomaromium *v.* Mezőkomárom
Mezőlak (H; Mezeő Lak, Mezeő Lakiensis, Mező Lak, Mezőlak, Mezőlakiensis, Mezeő Lak) 552, 553–554 *v. e.* Belsőasszonyfa, Külsőasszonyfa
 Mezőlak *v.* Mezőlak
Mezőszög (*praed.*; *prope* Tapolcafő, H; Mezeő Szög / Szögh, Mezőszög) 563, 608
Mezőszentgyörgy (H; Sz. György) 600
 Mezőszilas *v.* Balhás; *v. e.* Alsósári, Ángyád, Gyöngöd
 Mezőszög *v.* Mezőszög
 Mezővár *v.* Tessanóc
 Mezeő Komáromiensis, Mezeő Komárom *v.* Mezőkomárom
 Mezeő Lak *v.* Mezőlak
Micske (Strebersdorf, A; Répccemicske, Strébersdorff) 226, 228
Mihályfa 1. (Petőmihályfa, H; Mihálfa) 423
Mihályfa 2. (Kemenesmihályfa, H; Alsómihályfa, Felsőmihályfa, Mihályfa, Mihályfa, Sömjénmihályfa) 425
 Mihályfa *v.* Mihályfa 2.
Mihályháza (H; Mihályháza, Mihálháza) 524, 525, 554, 565–566 *v. e.* Tima
 Mihályháza *v.* Mihályháza
Mihályi (*cast.*; H) 209
Miklós Pál-hegy (*m.*; Miklós Pál hegye, Miklos pal hegye, Miklós Páll hegye, Miklós-Pálhegye) 521, 607
 Mikosszéplak *v.* Széplak
 Mikulov *v.* Nikolsburg
Milánó (Milano, I; Mediolanensis) 82
 Milano *v.* Milánó
 Milgraben *v.* Mühlgraben
 Milichdorff, Milidorff *v.* Szárazvám
 Millidorf *v.* Szárazvám
Mindszent 1. (Pinkamindszent, H) 417
Mindszent 2. (Csehimindszent, H; Mintszent) 427
 Mintszent *v.* Mindszent 2.
 Minus Aláson *v.* Kisalásony
 Mirtenum *v.* Mutenum
 Mischendorf *v.* Dobra 3.; *v. e.* Kotezicken
Miske 1. (Vásárosmiske, H) 263, 426
Miske 2. (Pusztamiske, H) 580
Miskolc (H; Miskolczinum) 341
 Mittler Bulendorff *v.* Középpulya
Mogentianae (Mogentiana, Mogentina, Mogetina) 366, 398, 453, 475, 533
 Mogersdorf *v.* Magersdorf; *v. e.* Németlak
 Moguntia *v.* Mainz
 Mohachiana, Mohacsiana, Mohaciensis *v.* Mohács

- Mohács** (H; Mohachiana, Mohacsiana, Mohácsiana, Mohacsiensis, Mohácsum, Mohátsiana) 62, 95, 104, 107, 177, 271, 275, 311, 313, 315, 332, 477, 508, 590
 Mohr *v.* Mór
- Moldva** (Moldavia) 313
- Molnári** (Püspökmolnári, H; Molnari, Rábamolnári) **410**
- Molnaszecsőd** (H) **416**
 Monasterium *v.* Klástrom
 Monostor 1. *v.* Monostori-tó
 Monostor 2. *v.* Klástrom, Monostorapáti
- Monostorapáti** (H; Monostor) 449
- Monostori-tó** (*l.*; Monostor) 447, **449**
- Monoszló** (Podravska Moslavina, HR; Monoszlo, Mons Claudius) 333, 334
 Mons Claudius *v.* Monoszló
 Mons Graecus *v.* Gréc
 Mons Pannoniae /Pannonius *v.* Gyórszentmárton
 Mons Regius *v.* Königsberg
- Monyorókerék 1.** (*a.*; Eberau, A; Monyorókerék, Monyorókerékum, Monyorókerékum) 332, 333, 387, **391**, 416
- Monyorókerék 2.** (*a.*; Eberau, A; Monyorókerék, Monyorókerékum, Monyorókerékum) 332, 333, 391, **416**
- Monyorókerékiensis mons** 263
- Mór** (H; Mohr) 519
 Morác *v.* Marác 1, 2.
 Moracz *v.* Marác 1.
- Morava** (*fl.*) 292
 Moravia *v.* Morvaország
 Moravske Toplice *v.* Marác 1.; *v. e.* Ivanóc, Jánosfa
- Móroc-tető** (*m.*; Moroszhegy) 521
 Moroszhegy *v.* Móroc-tető
- Morvaország** (Moravia) 116, 191, 198, 293, 389, 545, 578, 582
 Moščanci *v.* Musnya
 Moschendorf *v.* Németsároslak
- Moson** (→Mosonmagyaróvár, H; Mosonium, Musenberga, Musenburga) 86, 234, 300
- Moson vármegye /county** (Comitatus /ager /Provincia /ora /tractus Mosoniensis /Mossoniensis /Mussuniensis /Musunensis) 44–46, 51, 52, 109, 128, 168, 234, 299, 300, 551, 556, 557, 562
 Mosonbánfalva *v.* Bánfalva 1.
 Mosoniensis Comitatus /ager /Provincia /ora /tractus *v.* Moson vármegye /county
 Mosonmagyaróvár *v.* Moson, Magyaróvár
 Mosontétény *v.* Tettény
 Mossoniensis Comitatus *v.* Moson vármegye /county
 Mörbisch am See *v.* Meggyes 1.
- Mura** (*fl.*; Sabaria!, Savaria!) 320, 321, 328, 398, 421, 424, 434, 441, 447, 448, **450**, 451, 453–455, 460, 478, 479, 481, 482, 494–498
- Muracsernec** (→Murski Črnci, SLO; Csernocz, Muracsermely) **421**
 Murafüzes *v.* Tropóc
 Murahalmos *v.* Kupsinc
 Murahely *v.* Deklesin
- Muraköz** (Insula Murae, Mura Köz, Muraközia, Muraközianus, Muraköziensis) 438, 445, 450, 451, 455, 456, 479, 480, 492, 493, 495, 498
- Muraközi járás** (Processus Insulae Muraköz) 438, 445, 446, **479–498**
- Murapetróc** (Murski Petrovci, SLO; Petrocz) **421**, 424
 Muraszentes *v.* Szvetahóc
- Muraszombat** (*a. et o.*; Murska Sobota, SLO; Muraj-Szombat, Muraj-Szombath, Muraj-Szombath) **420–421**
 Muravárhely *v.* Gradistya
- Mureola** 450
 Mursa, Mursia *v.* Eszék
 Murska Sobota *v.* Muraszombat; *v. e.* Rakicsán 1, 2.
 Murski Črnci *v.* Muracsernec
 Murski Petrovci *v.* Murapetróc
- Musaj** (Muzsaj, H; Musay) 51, **229**
 Musenberga, Musenburga *v.* Moson
- Musnya 1.** (Moščanci, SLO; Muszna) **421**
Musnya 2. (*prom.*; Musznya) 422
 Mussunensis Comitatus *v.* Moson vármegye /county
 Musunensis (provincia) *v.* Moson vármegye /county
 Muszna *v.* Musnya 1.
 Musznya *v.* Musnya 2.
- Mutenum** (Mirtenum!) 223
 Muzsaj *v.* Musaj
- Mühlgraben** (A; Milgraben) **420**
 Müllendorf, Müllichdorff *v.* Szárazvám
 Münichhoff *v.* Malomháza
 N. Alasonyiense *v.* Nagyalásony
 Nád *v.* Rohr
 Nádas *v.* Rohr
- Nádasd 1.** (*p.*; H) **423**
Nádasd 2. (*praed.*; *prope* Bakonyszombathely, H; Nadasd) 549
Nádasd 3. (*r.*; Nadasd) 414, 418
 Nadasd *v.* Nádasd 2, 3.
 Nagy Alason /Aláson, Nagy Alásoniensis *v.* Nagyalásony
 Nagy Börsön *v.* Nagyberzsény
 Nagy Dém *v.* Nagydém
 Nagy Jenő *v.* Tüskevár
 Nagy Kamond *v.* Nagykamond
 Nagy Medves *v.* Großmirvisch
 Nagy Perit, Nagy Perith *v.* Nagypirit
 Nagy Szőlős *v.* Nagyszőlős
 Nagy Tevel, Nagy Tevely *v.* Nagytevel
 Nagy Vásonkő, Nagy Vasony, Nagy Vásony, Nagy Vasonykő *v.* Nagyvázsony
 Nagy Vath *v.* Külsóvát
 Nagyacsád *v.* Acsád 2.

- Nagyalásony** (H; Aláson, Maior Aláson, N. Alasonyiense, Nagy Alason /Aláson, Nagy Alásoniensis) 576, **577**, 607 *v. e.* Kisalásony, Ötvös
- Nagybarom** (Großwarasdorf, A; Gros-Bareschdorff, Nagy Barom, Nagy-Barom) **228**, 235
- Nagy-Batorium *v.* Nyírbátor
- Nagyberzsény** (*praed.*; →Zalaszegvár, H; Nagy Börsön, Nagy-Börsen, Nagy-Börsön) 572
- Nagybogdány *v.* Bogdány
- Nagy-Börsen, Nagy-Börsön *v.* Nagyberzsény
- Nagycenk** (H; Czenk, Nagy-Csenk, Nagy-Czenk) 51, 183, **229**, 235
- Nagycsömöte** (→Lukácsháza, H; Nagy-Csömöthe) **412**
- Nagydárda** (Darda, H) 199
- Nagydém** (*praed.*; H; Nagy Dém) 555, 556
- Nagyesztergár *v.* Esztergár; *v. e.* Veim
- Nagyfalva *v.* Magersdorf
- Nagyanna** (*praed.*; →Ganna, H; Gana) 578
- Nagygencs *v.* Gencs
- Nagygeresd** (H; Geresd) 50, **230** *v. e.* Kisgeresd
- Nagygyimót *v.* Gyimót; *v. e.* Kisgyimót
- Nagygyón** (*praed.*; Naggyónpuszta→Csernye, H; Gyön) 559
- Nagyharsány** (H; Harsánensis) 461
- Nagyhöflein** (Großhöflein, A; Gr. Höffelein, Groshöf-felein, Nagy-Höflein) 182, **221**, 235
- Nagy-Jenő /Jenő *v.* Tüskevár
- Nagyjenő *v.* Tüskevár
- Nagykámon** (→Szombathely, H; Nagy-Kámon, Kámon) **412**
- Nagykamond** (→Kamond, H; Kamond, Kamond maius, Nagy Kamond) 525, 570, 571
- Nagy-Kamond *v.* Kiskamond!
- Nagykanizsa** (H; Canisa, Canisaiana!, Canisanus, Canisensis, Canisia, Canisiana, Canisiensis, Kanisa, Kanizsa) 199, 271, 273, 285, 320, 321, 323, 325, 326, 330, 331, 335, 361, 362, 390, 402, 415, 421, 436, 438, 443, 445, 455, **459–472**, 475–477, 482, 494, 495, 497, 498 *v. e.* Bajcsa-vár, Kiskanizsa
- Nagykapornak** (H; Kapornak, Kapornakum) 498, 499
- Nagykapornaki járás** (Processus sedis maioris Kapornak) **498**
- Nagykaroly** (Carei, R; Carolinum, Karoly) 191, 341
- Nagykolta** (→Nemeskolta, H; Nagy Kolta) **411**
- Nagyköcsk** (→Köcsk, H; Nagy Köczk) **426**
- Nagykusttyán *v.* Kusttyán
- Nagyláng** (→Soponya, H; Láng) 600
- Nagylózs *v.* Lós 1, 2.
- Nagymalomsok** (→Malomsok, H; Malomsok) 551, 554
- Nagy Márton** (Mattersburg, A; Martersdorf, Martersdorff, Matersdorff, Mertersdorffium, Metersdorffum, Nagymarton, Nagy-Martón, Nagy-Márton) 51, 182, **218**, 221, **222**, 279–282, 297
- Nagy-medvés *v.* Großmirvisch
- Nagynárda** (→Narda, H; Nagy-Narda, Nagynarda) **415**
- Nagyölbő** (→Ölbő; Nagy Eölbő) **411**
- Nagypalugya** (-, SK; Nagy-Paludja) 107
- Nagypatty** (→Kőszegpaty, H; Nagy Patty) **411**
- Nagypirít** (H; Maius Pirith, Nagy Perit, Nagy Perith, Piritiensis, Pirith) 525, 568, **570**, 571
- Nagyrákos *v.* Belsórákos
- Nagy-Saág *v.* Ság 1.
- Nagysál** (Salovci, SLO; Sall) **420**
- Nagysároslak *v.* Németsároslak
- Nagysé** (→Sé, H; Nagy-Seé, Nagy-Sée) **417**
- Nagysenkvic** (→Šenkvice, SK; Nagysenkóc) 62
- Nagysimonyi *v.* Simonyi
- Nagysitke** (→Sitke, H; Nagy Sitke) **424**
- Nagyöjtör** (Söjtör, H; Söitör) 450
- Nagyszentmihály, Nagy-Német-Szentmihály *v.* Német-szentmihály
- Nagyszombat** (Trnava, SK; Tirnavia, Tyrnavia, Tyrnaviensis [urbs]) 81, 94, 148, 194, 200, 294, 335, 337, 350, 387, 395
- Nagyszöllős *v.* Szőlős 1.
- Nagyszőlős** (Somlószőlős, H; Nagy Szőlős, Nagyszőlős, Nagy-Szőlős) 571, **575–576**, 578, 607
- Nagy-Szőlős *v.* Nagyszőlős
- Nagytelekes *v.* Telekes
- Nagytevel** (H; Maius Tevel, Nagy-Tevel, Nagy Tevel, Nagy Tevely) 562, **563**, 608 *v. e.* Usal
- Nagy-Tevel *v.* Nagytevel
- Nagytilaj** (H; Nagy-Tilaj) **428**
- Nagytótlak *v.* Tótlak
- Nagyunyom** (→Balogunyom, H; Nagy Unyom) **418**
- Nagy-Vasonykő *v.* Nagyvázsöny
- Nagyvázsöny 1.** (a.; H; Nagy Vásonkő, Nagy Vasony, Nagy Vásony, Nagy Vasonykő, Nagy-Vasonykő, Váson, Vasonium, Vasonium, Vasoniensis, Vasoniensis, Vásony, Vásony kő, Vasonykő, Vásonykő) 367, 521, 578–580, 588, **592–593**, 594, 605 *v. e.* Csepel
- Nagyvázsöny 2.** (a.; H; Paulli castellum, Vasonium, Váson Köium, Vasonkő, Vasonykő, Vásonykő, Vasonkőum) 367, 521, 522, 534, 581, **587**, 592
- Nagyveleg *v.* Veleg
- Nagyvezekény** (Velké Vozokany, SK; Nagy-Vezekény, Nagy-Vezekényensis, Nagy Vezekényi, Vezekénium, Vezekény) 65, 72, 178, 194, 199
- Naistift *v.* Neustift 1.
- Nána 1.** (Kisnána, H; Nana) 313
- Nána 2.** (Bakonynána, H; Nana) 558, **559**, 560
- Nana *v.* Nána 1, 2.
- Nanghczál *v.* Langezeil
- Napoli *v.* Nápoly
- Nápoly** (Napoli, I; Neapolis, Neapolitanus) 197, 480, 583
- Nárai, Náráj *v.* Naraj

- Naraj** (Nárai, H; Náraj) 417
 Narda *v.* Nagynárda
Nardinus (*fl.*) 51
 Neanes *v.* Sárvár-Újsziget
 Neapolis Austriae /Austriaca *v.* Bécsújhely
 Neapolis, Neapolitanus *v.* Bécsújhely, Nápoly
 Neckenmarkt *v.* Nyék 1.; *v. e.* Sammerstorf
Nedelic (Nedelišće, HR; Drávavásárhely, Nedevicze) 497
 Neistift *v.* Neustift 1.
 Nejstift *v.* Neustift 2.
 Nekemark, Nekenmark *v.* Nyék 1.
Nemesapáti (H; Nemes Apathi) 450
 Nemesbód *v.* Bód
Nemescsó (H; Nemes Cso, Nemes Csó) 383, 411
Nemesdömölk (→Celldömölk, H; Nemes-Dömölk) 425
 Nemesfajsz *v.* Fajsz
 Nemesgörzsöny *v.* Alsógörzsöny, Felsőgörzsöny; *v. e.* Királyföldje, Újfalu
 Nimeshany *v.* Hany
Nemeshollós (→Nemesrempehollós, H) 418
Nemeskér (H; Nemes-Kér) 229
 Nemeskeresztúr *v.* Felsőkeresztúr; *v. e.* Alsókeresztúr
 Nemeskocs *v.* Kócs
 Nemeskolta *v.* Kiskolta, Nagykolta
Nemesládony (H; Nemes-Ladon) 230
Nemesmagasi (→Kemenesmagasi, H; Nemes Magassy, Nemes Magasy) 425
Nemespécsöl (→Pécsely, H; Pécsel, Pecseliensis, Pécseliensis) 594
 Nemesrempehollós *v.* Nemeshollós, Remppehollós
 Nemestelek *v.* Kukerics
 Nemesvamos *v.* Vámos
Nemesvis (→Répcevis, H; Vis) 230
 Nemesszalók *v.* Szalók; *v. e.* Pórszalók
 Németbarnag *v.* Barnag
Németciklén (→Untertwart, A; Németciklén, Németh-Cziklén) 416
Németcsencs (→Tobaj, A; Németh-Csencs) 417
Németfalu (*praed.*; →Hegyhátszentmárton, H; Némethfalu) 422
 Németgencs *v.* Gencs
Németgyirót (→Pilgersdorf, A; Geresdarff, Geresdorff) 409
 Németh Keresztes *v.* Némethkeresztes
Németh Keresztessiensis (*vin.*) 418
Némethásos (→Strem, A; Németh-Hásos) 416
 Némethidegkút *v.* Kaltenbrunn
 Nemethuivarum *v.* Némétújvár
 Nemethy *v.* Németi 2.
Németi 1. (Sopronnémeti, H; Némethi) 183, 224
Németi 2. (*praed.*; *prope* Szentgál, H; Némethi, Némethi, Némethy) 605, 606
Némethkeresztes (→Vaskeresztes, H; Németh Keresztes, Németh-Keresztes) 417
Némethkeresztúr 1. (*o.*; Deutschkreutz, A; Creutz, Creütz, Keresztúr, Sopronkeresztúr) 52, 119, 206, 210, 213
Némethkeresztúr 2. (*a.*; Schloss Deutschkreutz, A; Creutz, Creütz, Keresztúr, Kraitz, Kreutz) 115, 175, 206, 227, 228
 Némethkeresztúr 3. *v.* Felsőkeresztúr
Némethlak (→Mogersdorf, A; Némethlak) 419
 Némethlövő *v.* Németsic
Németsország (Francia!, Germania) 51, 90, 233, 344, 350, 497, 557, 563, 579
Németspereszteg (Peresztteg, H; Pereszttegh) 183, 229
 Németspolány *v.* Polány
Német-római Birodalom (Sacrum Romanum Imperium) 190
Németsároslak (Moschendorf, A; Nagysároslak, Sároslak) 416
Németsic (→Deutsch Schützen-Eisenberg, A; Németh-Sicz, Némethlövő) 416
Németszentgrót (→Gerersdorf-Sulz, A; Sz. Gróth, Szent-Grotth) 414
Németszentmihály (Großpetersdorf, A; Nagyszentmihály, Nagy-Német-Szentmihály, Németh Szent Mihály, Peterdorff, Petersdarff) 413
Némétújvár 1. (*coen., a.*; Güssing, A; Arx Nova, Güssinga, Güssinge, Güssingh, Güssingum, Güssingum, Khinzinge, Khinzingen, Kuzyn, Kuyscen, Küssen, Küssing, Küssinga, Küssingense coenobium, Németh-Ujvarum, Németh-Ujvarinum, Nemethuivarum, Német-Ujvár, Német(h)-Ujvár, Német(h)-Ujvariensis, Német-Ujváriensis, Német-Ujvárium, Német(h)-Ujvarinum, Német(h)-Ujvarum, Nemety-uywar, Nimeth Uyvar, Nimeth Uyvariensis, Nova Germanorum Arx, Novum Teutonicum Castrum, Ujvarum, Ujvárum, Vywar, Wywar) 9, 13, 81, 241, 263, 266, 270, 271, 279, 280, 288–292, 297, 302–304, 307, 310, 386, 387, 388–389, 409, 413–414, 416, 418
Némétújvár 2. (*o.*; Güssing, A; Güssinga, Güssinge, Güssingh, Gysinga, Khinzinge, Khinzingen, Nemeth-Ujvarinum) 81, 280, 386, 387, 409, 414
Németsamánd (→Heiligenbrunn, A; Reinersdorf, Sámánd, Zsámánd) 414
Németsidány (H; Német-Sidany, Rokendorff) 228
 Nemety-uywar *v.* Némétújvár 1.
 Nemphti *v.* Lenti
 Neo Zrinium *v.* Zrínyiújvár
 Neoburgum *v.* Korneuburg
 Neogradium *v.* Nógrád
 Neosidlensis lacus *v.* Fertő
 Neosolium *v.* Besztercebánya
 Neostadium, Neostadium Austriae, Neostadiensis *v.* Bécsújhely

- Neséder *v.* Nezsider
Neuberg (Neuberg im Burgenland, A; Ujhegy, Újhegy) 414
Neuburg am Inn, Grafschaft (Neuburgensis ad Oeni ripam Comitatus!) 285
 Neudörfl *v.* Lajtaszentmiklós
Neufeld (Neufeld an der Leitha, A; Lajtaújfalu, Neüfeld) 51, 220
 Neuhaus am Klausenbach *v.* Dobra 1, 2; *v. e.* Koligh
 Neumarkt an der Raab *v.* Farkasdifalva
Neunkirchen (A; Neunkyrchen) 283
 Neusidl, Neusiedlersee *v.* Fertő 1.
 Neusiedl am See *v.* Nezsider
Neustift 1. (Neustift an der Lafnitz, A; Lapincsjútelek, Naistift, Neistift, Neüstift) 413, 419
Neustift 2. (Neustift bei Güssing, A; Nejstift, Neüstift, Újtelep) 414
Neustift 3. (Neustift an der Rosalia, A; Neustift, Neüstift, Újtelek) 182, 221
 Neutal *v.* Kukerics, Nyujtál
 Neuthal *v.* Nyujtál
 Neuburgensis ad Oeni ripam Comitatus *v.* Neuburg am Inn, Grafschaft
 Neüdorff *v.* Lajtaszentmiklós
 Neüfeld *v.* Neufeld
 Neüstift *v.* Neustift 1, 2, 3.
 Nézideriensis *v.* Nezsider
Nezsider (Neusiedl am See, A; Neséder, Nézideriensis, Nisiderum) 129, 182, 234
Nick (H; Niczk) 410
 Nicomedia *v.* Nikomédia
 Nicopolis *v.* Nikápoly
 Niczk *v.* Nick
Nikápoly (Nikopol, BG; Nicopolis) 177, 197
 Nikics *v.* Füles 1, 2.
 Nikitsch *v.* Füles 1, 2, Horvátgyirót, Malomháza
Nikolsburg (Mikulov, CZ; Nikolspurgensis) 191
Nikomédia (Kocaeli, TR; İzmit, Nicomedia) 485, 545
 Nikopol *v.* Nikápoly
 Nimeth Uyvar, Nimeth Uyvariensis *v.* Németújvár 1.
 Nisiderum *v.* Nezsider
 Nitra, Nitria, Nitriensis *v.* Nyitra
 Nitriensis Comitatus *v.* Nyitra vármegye
Nógrád (H; Neogradium, Novigradum) 198
Nóráp (H; Noráp, Norapiensis) 553, 564, 607
 Noráp, Norapiensis *v.* Nóráp
 Norici Alpes *v.* Keleti-Alpok
Noricum 274, 459
Noszlop (H) 564, 580, 607
 Nova civitas /urbs *v.* Bécsújhely
 Nova Germanorum Arx *v.* Németújvár 1.
 Nové Mesto nad Váhom *v.* Vágújhely
 Nové Zámky *v.* Érsekújvár
 Novigradum *v.* Nógrád
 Novum Teutonicum Castrum *v.* Németújvár 1.
Nusznabegyiensis vinea (? *v. e.* Musnya, prom.) 266
Nyárad (H; Nyarad, Nyarád, Nyárad, Nyaradiensis) 524, 552, 553, 564, 566, 576, 580, 607
 Nyarad, Nyarád, Nyaradiensis *v.* Nyárad
Nyék 1. (Neckenmarkt, A; Nekemark!, Nekenmark) 204, 210, 213, 225, 235
Nyék 2. (*praed.*; *prope* Bakonyszombathely, H) 549, 557
Nyirád (H) 580
Nyírbátor (H; Nagy-Batorium) 341
Nyitra (Nitra, SK; Nitria) 294, 340
Nyitra vármegye /county (Comitatus Nitriensis, Nitrienses) 262, 288, 361, 364
Nyögér 1. (Nyögér, H) 410, 428
Nyögér 2. (*praed.*; →Vanyola, H; Nyögér) 555
 Nyögér *v.* Nyögér 1, 2.
Nyujtál (Neutal, A; Neuthal, Sopronújlak) 224
Nyulas (Jois, A; Iois, Joisz) 46, 182
Ó Hodasiensis mons 263
 Ó Szalonak *v.* Ószalónak
 Ó Szalonak *v.* Ószalónak
 Ober Laschdorff *v.* Felsőlászló
Oberdorf (Oberdorf im Burgenland, A; Oberdarff, Oberdorff) 416
 Oberlimpach *v.* Felsőlendva
 Oberloisdorf, Oberlosdorff *v.* Felsőlászló
 Oberpetersdorff *v.* Felsőpéterfa
 Oberpullendorf *v.* Felsőpulya, Középpulya
 Ober-Rabnitz *v.* Felsőrámoc
 Oberschützen *v.* Felsőlövő; *v. e.* Alsólövő, Willersdorf
 Oberwart *v.* Felsőőr; *v. e.* Óriszentmárton
 Ober-Zagersdorff *v.* Felsőszakony
Óbuda (→Budapest, H; Vetus Buda) 60, 456
 Óbudavár *v.* Budavár
 Odenburg *v.* Sopron
 Oderus *v.* Odra
Odra (*fl. in Croatia*; Oderus) 334
Odvas-kő (*m.*; Advaskő, Advaskő, Advas-kő) 520, 560
 Oedenburg, Oedenburgensis, Oedenburgerisch, Oedenburgericus, Oedenburgium, Oedenburgum *v.* Sopron
 Oedenburger-Gespanschaft *v.* Sopron vármegye/county
 Oenipontum *v.* Innsbruck
Oggau (Oggau am Neusiedlersee, A; Oka, Okau, Okkau, Okkavia) 182, 219, 220
Óhid (H; Óhid) 425
 Óhid *v.* Óhid
 Oka, Okau *v.* Oggau
 Okkau, Okkavia *v.* Oggau
 Ókörtvélyes *v.* Körtvélyes
Olád (→Szombathely, H; Olad) 417
 Olad *v.* Olád
 Olaszfa *v.* Oloszfa

- Olaszfalú** (→Zirc, H; Olasz falu, Olaszfaluiensis, Olaszfalú) 603, **604**
 Olaszka *v.* Oloszka
 Olbendorf, Olbendarff, Olbendorff *v.* Ulbendorf
 Olhó *v.* Alhau
Olimacum (*locus a Ptolemaio adnotatus*) 453, 458, 474
 Ólmod *v.* Pleygraben
Olmütz (Olomouc, CZ; Olomucium) 389
 Olomouc, Olomucium *v.* Olmütz
Oloszka (→Olaszfa, H; Kozmaolaszka, Olaszka) **428**
Olympia (GR; Olympiacus) 223
Ondód (→Torony, H; Ondod) **417**
 Ondod *v.* Ondód
Oppenheim (D; Oppenhaym) 386
 Orahovica *v.* Rahlca
 Oravský Hrad *v.* Árva
Ormosd (Ormož, SLO; Ormosdum) 314
Oroszi (H) 574, **575**
Oroszvár (→Bratislava, SK; Charleburga, Chelburgum, Cherlburga, Cherlburgum, Cherulata Quadrata!, Karburg) 300, 386
 Osijek *v.* Eszék
 Oslibensis, Oslip *v.* Oszlop 1.
Ostffyasszonyfa (H; Ostffi Aszonyfa, Ostffy Aszonyfa) **424**
Ószalónak (→Stadtschlaining, A; O Szalónak, Ó Szalónak) **413**
Oszkó (H; Felsőoszkó, Alsóoszkó, Oszko) 424, **428**
Oszlop 1. (Oslip, A; Oslibensis, Uszlop) 51, 182, **220**
Oszlop 2. (Bakonyoszlóp, H) **559**
Oszmán Birodalom (Ottomanum imperium, Turcia) 275, 468
 Osztrogo *v.* Stridó
 Ottomanum imperium *v.* Oszmán Birodalom
Ottova (→Hirm, A; Antau, Antauu, Selegszántó, [→] Félszerfalva) 182, **222**, 279
 Óvár *v.* Kőszeg
 Ovariensis, Ováriensis, Ovárinum *v.* Magyaróvár
 Óvárum *v.* Magyaróvár
Ozora (H) 527
 Oztrogo *v.* Stridó
Öcs (H; Eöcs, Eöts, Eöcs, Éts, Etes, Öecsd) 580, 592, **593**, 605
 Öecsd *v.* Öcs
 Ölbő *v.* Nagyölbő
Ördöglyuk-barlang (*antrum*; Ördög lyúkja, Ördögh Lyúkja) 560
 Öreg Takácsi, Öregh Takácsi *v.* Kápolnástakácsi
Öreg-hegy (*m.*; Örög hegy, Öregh Hegy) **521**
 Öribánya *v.* Bergwerk
 Öribükkösd *v.* Pujschach
 Öridobra *v.* Dobra 3.
Orienses silvae 264
 Örihodos *v.* Hodos
 Örimagyarósd *v.* Magyarósd
Őriszentmárton (→Oberwart, A; Sankt Martin in der Wart, Szent-Márton) **416**
Őriszentpéter (H; Szent-Péter) **421**
 Örög hideg Kútt *v.* Hidegkút 2.
 Örs Inferius *v.* Alsóörs
Őrség (*regio*; Örségh) 249, 450
 Örségh *v.* Őrség
Őrségi kerület (districtus Eörségh) 245, 248, 249, 253, 257, 421
 Őrtilos *v.* Zrínyiújvár
Ősi (H) 528, 591, **602–603**
Öskü (H) 528, 591, 602, **603** Öskü *v. e.* Balla 1, Bánta, Pét
 Östi-hegy *v.* Üsti-hegy
 Ösztörmén, Ösztörmény *v.* Strém-patak
 Ötves *v.* Ötvös
Ötvös (*praed.*; Ötvöspusztá→Nagyalásony, H; Eötvé, Ötves) 577, 578
Paczmand v. Pázmánd
Pacsiháza (*praed.*; *prope* Somlójenő, H; Pacsahaza) 572, 608
Padersdorf (Badersdorf, A; Pöszöny) **413**
Padova (I; Padua) 118
Padrag (→Ajka, H; Padragh, Padraghiensis, Padragiensis, [→]Padragkút, Padragum, Pardag!) **580**, 592, 593, 605
 Padragkút *v.* Csékút, Padrag
 Padua *v.* Padova
Pálfa (→Kemenespálfa, H) **426**
Palota 1. (*o.*; Várpalota, H) 521, 528, 560, 583, 588, **591–592**, 603
Palota 2. (*a.*; Várpalota, H; arx Palotae vetus, Palotana arx) 534, 579, 581, 583, **585–586**
Palota 3. (*cast.*; Várpalota, H; arx Palotae nova) 581, **586–587**
 Palotana arx *v.* Palota 2.
 Pamhagen *v.* Pomogy
Paniciensis silva (*Póniciensis?*) 264
Pankász (Pankasz, H) 421
 Pannonhalma *v.* Győrszentmárton
Pannonia (*provincia*; Pannoniae, utraque Pannonia) 43, 46, 49, 59, 60, 61, 82, 83, 85, 177, 180, 267, 268, 274, 276, 280, 299, 351, 395, 396, 397, 450, 459, 473, 479, 533, 534, 581, 582, 589 *v. e.* Magyarország, Pannonia Inferior, Pannonia Superior
Pannonia Inferior 49, 207, 533 *v. e.* Pannonia
Pannonia Savia 395–396 *v. e.* Savia
Pannonia Superior 262, 273, 274, 402, 533 *v. e.* Pannonia
Pápa 1. (*o.*; H; Papa, Papensis) 129, 199, 271, 324, 368, 504, 508, 511, 515, 518, 520, 523, 524, 534, 537, 538, 541, **542–547**, 548, 549, 552–555, 562, 564, 578, 581, 586, 592, 607, 608 *v. e.* Mátyusháza, Tapolcafó

- Pápa 2.** (*a.*; H; Arx Papensis /Pápensis, Papa, Papensis) 524, **539**, 540, (542–547), 553 *v. e.* Pápa 1.
 Papa *v.* Pápa
 Pápadereske *v.* Dereske
 Pápakovácsi *v.* Kovácsi
 Pápasalamon *v.* Salamon; *v. e.* Csúr, Podár
 Pápateszér *v.* Teszér 1.
Pápavár-hegy (*m.*; Papavar, Papavár, Pápavár, Pápa-vár) **520**, 541
 Pápensis arx *v.* Pápa 2.
 Papensis *v.* Pápa
Papkeszi (H; Pap Keszi, Pap-Keszi, Papkesziensis, Papkesziium) 528, 596, **601** *v. e.* Papvásárja *v. e.* Felsőházi, Sándor
Pápoc (H; Papócz, Pápocz) **424–425**
 Papócz *v.* Pápoc
Papod-hegy (*m.*; Papod, Papód, Papodum, Pápodum) **521**, 605
 Pápodum *v.* Papod-hegy
Papvásárja (*praed.*; *prope* Papkeszi, H; Papvasari) 601, 603
 Parcanum *v.* Párkány
 Pardag *v.* Padrag
 Paris, Parisii, Parisianus, Parisiensis *v.* Párizs
Párizs (Paris, F; Parisii, Parisianus, Parisiensis) 46, 82, 150, 268, 273, 531
Párkány (Štúrovo, SK; Parcanum) 178
 Pártosfalva *v.* Prosznyákfa
 Pásztorháza *v.* Stinac
 Pásztori *v.* Alsópásztori, Felsőpásztori
 Patafalva *v.* Popendorf
Pátka (*praed.*; Sokorópátka, H; Patka) 555
 Patka *v.* Pátka
 Paulli castellum *v.* Nagyvázsony 2.
Pázmánd (*praed. prope* Bakonycsérnye, H; *Paczmand*) 559
Pecöl (H; Peczel) **410**
 Peczel *v.* Pecöl
Pécs (H; Quinqueecclesiae, Quinque-Ecclesiae, Quinqueecclesiensis) 110, 356, 461, 462
 Pécsel, Pécsely *v.* Nemespécsöl, Kispécsöl
 Pecseliensis *v.* Nemespécsöl, Kispécsöl
 Pécseleensis *v.* Nemespécsöl, Kispécsöl
Pecsenyéd (Pöttsching, A; Petschenyéd, Petsching, Petsenyéd, Pétsing) 182, **222**, 235
 Peiso *v.* Balaton, Fertő!
 Peite *v.* Pét
 Pejti *v.* Pét
 Pelso *v.* Fertő!
Pere (*praed.*; *prope* Bakonyháza, H) 559, 560, 603
Peremarton (→Berhida, H; Pere marton /márton, Peremártoniensis, Peremartonensis, Peremartonensis, Peremartonium, Peremárton) 528, 601, **602**, 603 *v. e.* Kálos
Perént (→Szombathely, H; Perint) **416**
Perenye (H) **415**
 Perestó *v.* Pertocsa
Peresznye (*cast.*; H; Peresznyeense) **209**
 Pereszteg *v.* Hosszúpereszteg, Németpereszteg, Szécsény 1.
 Peresztegh *v.* Hosszúpereszteg, Németpereszteg
Peretakácsi (→Takácsi, H; Pere Takácsi, Pere-Takácsi, Takácsi, Takácsi) 525, 551, **554**
Pergamum (*arx Troiae*; –, TR; Pergama) 203
 Pergbergh *v.* Bergwerk
 Perhida, Perhidensis *v.* Berhida
Perint 1. (*r.*; Aranyos, Aureus [fluvius], Kenyervize) 399–401, 416, 419
 Perint 2. *v.* Perént
Perlak (Prelog, HR; Priloch, Prilogh) 480, 497, 498
 Permartoniensis, Permartonium, Peremárton *v.* Peremárton
Pernau 1. (*coen.*; Pornóapáti, H; Bernau, Porno, Pornó) 387, **394**, **417**
Pernau 2. (*p.*; Pornóapáti, H; Porno, Pornó) **417**
 Pernstain, Pernstein, Pernsteyn *v.* Borostyánkő 1.
 Perstain, Perstein *v.* Borostyánkő 1.
Pertocsa (Pertoča, SLO; Perestó) **420**
Pét (*praed.*; *prope* Öskü, H; Peite, Pejti, Püt) 602, 603
Petanc (Petanjci, SLO; Petancz, Alsópetanc, Középsőpetanc, Felsőpetanc, Szécsénykút) **421**
Petancensis fons 265
 Petardi *v.* Péterd
Petend (*praed.*; *prope* Mihályháza, H) 565, 566
Péterd (Bakonypéterd, H; Petardil, Peterdi) **557**
 Peterdi *v.* Péterd
 Peterdorff, Petersdarff *v.* Németszentmihály
 Petersdorff *v.* Alsópéterfa
Pétervárad (Petrovaradin, SRB; Petri Varadinum) 310
 Petovia *v.* Pettau
 Petovio *v.* Poetovio
 Petőfalva *v.* Bettelsdorf
Petőháza (H; Petőhaza, Pető-háza) 183, **230**
 Petőmihályfa *v.* Mihályfa 1.
Petrinya (Petrinja, HR; Petrina, Petrinense castrum, Petrinia) 271, 324, 334, 336, 343
Petrocensis fons 265
 Petrocz, Petrócz *v.* Murapetróc
Petroczienses montes 263
 Petronell-Carnuntum *v.* Carnuntum
 Petschenyéd, Petsching, Petsenyéd *v.* Pecsenyéd
 Pétsing *v.* Pecsenyéd
Pettau (Ptuj, SLO; Petovia) 462 *v. e.* Poetovio
 Pfartenstain *v.* Fraknó 1.
 Pforchtenstain, Pforthensteyn *v.* Fraknó 1.
 Phisca *v.* Fischa
 Phorchenstain, Phorchenstein, Phorchtensteyn *v.* Fraknó 1.
 Physca *v.* Fischa

- Pielagus** (*fl.*) 51
Piesting (*fl.*; Piestingus) 283
Pilgersdorf (A; Pörgölény, Pörgölin) 409 *v. e.* Kogel, Lebenbrunn, Németgyirót, Pujbendorf, Salmansdorf, Steinbach
Pille (*officina vitriaria*; *prope* Kislőd, H; Pilye, Pyla, Pyle, Pyllé, Vasbánya) 525, 579, 605
Pilye *v.* Pille
Pinka (*r.*; Pinkva, Pinqua) 49, 261, 263, 264, 391, 393, 394, 412, 413, 416–418
Pinkafeld 1. (*cast.*; A; Pinkafelda, Pinkafeldium, Pinkafeldum, Pinkafő) 264, 265, 387, 391, 392–393, 412, 413
Pinkafeld 2. (*o.*; A; Pinkafelda, Pinkafő) 264, 265, 412
Pinkafeldensis fons 265
Pinkamindszent *v.* Mindszent 1.
Pinkatótfalu *v.* Winden
Pinqua *v.* Pinka
Pinye *v.* Pinye 2.
Pinnye 1. (*cast.*; H; Pinnyeense) 210
Pinnye 2. (*p.*; H; Pinye) 51, 183, 230
Piringsdorf, Piringsdorff *v.* Bánya
Pirith *v.* Kispirit, Nagypirit
Piritiensis *v.* Kispirit, Nagypirit
Pisoniensis Comitatus *v.* Pozsony vármegye/county
Pisonis (lacus) *v.* Fertő!
Pisonium, Pisoniensis *v.* Pozsony
Pitschur, Pitsor (? *praed. prope* Bakony Péterd, H) 557
Pleygraben (Ólmod, H; Bleygraben) 226
Poczmán *v.* Potzmannsberg
Pócsi-domb (*col.*; Kurucdomb, mons Leonardi, collis D. Leonhardi, mons Leonhardi) 108, 134, 136
Pócsi-hegy (*m.*; Botschiberg, Botschy-Berg) 108, 153
Podár (*praed.*; *prope* Pápasalamon, H; Podar, Podariensis, Podáriensis) 553, 577, 578
Podar, Podariensis *v.* Podár
Podravska Moslavina *v.* Monoszló
Podturen *v.* Potturen
Poetovio (*colonia Romana*; *hodie* Ptuj, SLO; Petovia, Petovio) 398, 458, 459 *v. e.* Pettau
Pogány-hegy (*prom.*; Pogányiensis vinea) 266, 410
Pogárdi *v.* Polgárdi
Pógardi *v.* Polgárdi
Pokol (→Deutsch Schützen-Eisenberg, A; Höll, Pokolfalu) 417
Polánc (→Cankova, SLO; Poláncz, Szécsényfa) 424
Polány (Magyarpolány, H; Magyarpolány, Németpolány, Polyán, Polyanensis, Polyánensis) 578, 579
Polgárdi (H; Pogárdi, Pógardi) 600
Polonia *v.* Lengyelország
Polyán, Polyanensis, Polyánensis *v.* Polány
Pomogy (Pamhagen, A) 183
Pónic *v.* Punic
Pontus *v.* Fekete-tenger
Póór Dömölk *v.* Pördömölk 2.
Póór Magassy, Póór Magasy *v.* Pórmagasi
Popendorf (Poppendorf im Burgenland, A; Patafalva, Popendarff, Poppendorff) 414
Poppendorf im Burgenland *v.* Popendorf
Por Szalók, Por-szalók *v.* Pórszalók
Pordán *v.* Vulkapordány
Pordány (Rábapordány, H) 227
Pördömölk 1. (*coen.*; →Celldömölk, H; Dömölke, Dömölkiensis) 387, 394
Pördömölk 2. (*p.*; →Celldömölk, H; Póór Dömölk) 425
Pórfajsz *v.* Fajsz
Pórmagasi (→Kemenesmagasi, H; Póór Magassy, Póór Magasy) 425
Porno, Pornó, Pornóapáti *v.* Pernau 1, 2.
Poroszország (Prussia) 408
Porpác *v.* Darásporpác, Pórpörpác
Pórpörpác (→Porpác, H; Pórpörpác) 410
Pórszalók (*praed.*; →Nemesszalók, H; Por Szalók, Pórszalók) 566, 567, 576
Porsznyákfa (Prosenjakovci, SLO; Pártosfalva, Prosznyákfa) 421
Pórszentkatalin *v.* Szentkatalin
Posega, Poseganus *v.* Pozsega
Pozsoniensis Comitatus *v.* Pozsony vármegye/county
Pozonium, Pozoniensis, Pozoniensis civitas *v.* Pozsony
Pottendorf *v.* Wampersdorf
Potturen (Podturen, HR; Bottornya, Poturna) 480, 497
Poturna *v.* Potturen
Potzmannsberg (*col.*; colliculus/collis Poczmán) 84, 87
Potyond (H) 230
Požega *v.* Pozsega
Pozonium *v.* Pozsony
Pozsega (Požega, HR; Posega, Poseganus) 271, 314, 321
Pozsony (Bratislava, SK; Pisonium, Pisoniensis, Posoniensis, Posoniensis civitas, Pozonium, Pozonium, Bratislaburgium, Bratislaburgum, Wratislaburgum) 17, 46, 78, 82, 85, 87, 94, 104, 116–118, 125, 140, 143, 150, 156, 157, 161, 168, 169, 185, 191, 195, 211, 217, 234, 267, 272, 273, 292, 294, 300, 301, 312, 317, 318, 339, 344, 350, 353, 354, 357, 363, 367, 384, 391, 571
Pozsony vármegye /county (Comitatus Pisoniensis/Posoniensis) 62, 234, 508, 515
Pölöske (*r.*; Pölöske vize, Szévíz) 450
Pölöskefej (Pölöskefő, H; Pölöskefeji) 450
Pölöskei uradalom (Pölöskense dominium) 456
Pörgölény, Pörgölin *v.* Pilgersdorf
Pöszöny *v.* Padersdorf
Pöttelsdorf *v.* Bettelsdorf
Pötttsching *v.* Pecsényéd
Prága (Praha, CZ; Praga) 273, 363, 566
Praga *v.* Prága
Praha *v.* Prága

- Prata Mariana *v.* Kisboldogasszony
 Prelog *v.* Perlak
 Priloch, Prilogh *v.* Perlak
 Processus Insulae Muraköz *v.* Muraközi járás
 Processus minoris sedis Kapornak *v.* Kapornaki kisebb járás
 Processus sedis maioris Kapornak *v.* Kapornaki nagyobb járás
 Processus sedis Szántó *v.* Szántói járás
 Processus sedis Tapolca *v.* Tapolcai járás
 Prosenjakovci *v.* Prosznyákfa
Prukiensis 200
 Prussia *v.* Poroszország
 Ptuj *v.* Pettau, Poetovio
 Puschaf *v.* Puschach
 Puibendorff *v.* Pujbendorf
Pujbendorf (→Pilgersdorf, A; Bubendorf im Burgenland, Lantosfalva, Puibendorff, Pujbendarff) 409
Puschach (→Markt Allhau, A; Őribükkösd, Puschach) 413
Pula (*praed.*; H; Pulla, Pullya) 592, 593
 Pulla, Pullya *v.* Pula
 Pulya *v.* Alsópulya
Punic (→Tobaj, A; Pónic, Punicz) 414
 Purbach, Purbach am Neusiedler See *v.* Feketeváros
 Pusta-Radocz *v.* Pusztaradóc
 Puszta Gyimoth /Gyimóth *v.* Kisgyimót
Pusztabödöge (*praed.*; *prope* Homokbödöge, H; Egyházas Bödöge!, Egyházas Bödöge!, Puszta Bödöge) 562, 563
 Pusztagyimót *v.* Kisgyimót
 Pusztamiske *v.* Miske 2.
Pusztaradóc (→Rádóckölked, H; Pusta-Radocz, Pusztaradóc) 418
Pusztaszentmihály (Sankt Michael im Burgenland, A; Puszta-Szent-Mihály) 414
 Pusztaszentmihályfa *v.* Szentmihályfa
Püspöki (→Püspökmolnári, H; Püspöky, Rábatüspöki) 416
 Püspökmolnári *v.* Molnári, Püspöki
 Püt *v.* Pét
 Pyla *v.* Pille
 Pyle *v.* Pille
 Pylle *v.* Pille
 Quermendia, Quermendium *v.* Körmend
 Quinque Ecclesiensis, Quinqueecclesiae, Quinque-Ecclesiae *v.* Pécs
 Quismartonium *v.* Kismarton
Rába (*fl.*; Arabo, Arrabo, Arrabona, Raba, Rabus) 43, 44, 47, 48, 49, 50, 51, 53–55, 112, 159, 207, 227, 235, 261–263, 264, 269, 273, 325, 364, 366, 381, 390, 393, 394, 397, 401, 408, 410, 412, 415, 416, 418–425, 428, 518, 525, 528, 529, 538, 543, 545, 551
 Rába Bogyoszló *v.* Rábabogyiszló
 Raba Hidvegh, Raba-Hidvégh *v.* Rábahídvég
 Raba *v.* Rába
Rábabogyiszló (→Rábatüspöki, H; Rába Bogyoszló, Rábabogyoszló, Rábo Bogyoszló) 410
Rábadoroszló (→Csákánydoroszló, H; Rabo-Doroszló, Rábo Doroszló) 417
Rábafüzes (→Szentgotthárd, H; Füzes) 414
 Rábagyarmat *v.* Gyarmat 2.
Rábahídvég (H; Raba Hidvegh, Raba-Hidvégh, Rába-Hidvégh) 418, 419
 Rábakecöl *v.* Kecöl
 Rábakecskéd *v.* Kecskéd
Rábakeresztúr (Heiligenkreuz im Lafnitztal, A; Keresztur, Keresztúr) 414
 Rábakethely *v.* Kéthely 3.
Rábakovácsi (→Meggyeskovácsi, H; Rábo Kovácsi) 410
Rábakövesd (→Jákfa, H; Rába Kövesd) 410
Rábaköz (*regio*; H; Rábaköz, Rábaközia, Rába-köz, Rabau) 44, 127, 208, 224, 230, 235, 529
Rábamegyes (→Meggyeskovácsi, H; Medgyes, Balozsamegyes) 410
 Rábamolnári *v.* Molnári
 Rábatüspöki *v.* Alsópatty, Felsőpatty, Rábabogyiszló
 Rábatamási *v.* Tamási
 Rábatüspöki *v.* Püspöki
Rábasömjén (→Sárvár, H; Sömjen, Sömjén) 410
 Rába-Sz.-Mihály *v.* Rábaszentmihály
 Rábaszentandrás *v.* Szentandrás
Rábaszentmihály (Vasszentmihály, H; Rába-Sz.-Mihály, Rábo Sz. Mihály) 418
 Rábaszovát *v.* Szovát
 Rábatamási *v.* Tamási 1.
Rábatótfalu 1. (→Felsőmarác, H; Tothfalu, Tóthfalu Puszta) 416
 Rábatótfalu 2. *v.* Tótfalu
 Rabau *v.* Rábaköz
Rábca (*fl.*; Rabcza, Rábca, Rábza!) 46, 48, 228, 234, 484
 Rabcza *v.* Rábca
 Rabnicz *v.* Felsőrámos
 Rabnicza *v.* Répce
 Rábo Bogyoszló *v.* Rábabogyiszló
 Rábo Doroszló *v.* Rábadoroszló
 Rábo Kovácsi *v.* Rábakovácsi
 Rábo Sz. Mihály *v.* Rábaszentmihály
 Rabo-Doroszló *v.* Rábadoroszló
 Rabus *v.* Rába
 Rábza *v.* Rábca
 Raccia *v.* Rakicsán 1.
 Raccolsburgenses, Raccolsburgum *v.* Radkersburg
 Rackelspurgum *v.* Radkersburg
 Raclitanum *v.* Radkersburg
 Racolspurgum, Racosburga, Racospurgum *v.* Radkersburg

- Radafalva *v.* Rudersdorf
Radkersburg (Bad Radkersburg, A; Raccolsburgenses, Raccolsburgum, Rackelspurgum, Raclitanum, Racolspurgum, Racosburga, Racospurgum, Rakersburgum, Raklitanum, Raklsburg) 295, 325, 447, 450, 462, 467
 Rádóckölked *v.* Pusztaradóc
Radoczienses silvae 264
Raholca (*a.*; Orahovica, HR; Rahocia) 585
 Raica *v.* Rajka
 Raiding *v.* Rajding
 Raika *v.* Rajka
Rajding (Raiding, A; Doborján, Reiding) 225
Rajka (H; Raica, Raika) 112
Rajna (*fl.*; Rhein, Rhenum) 296
 Rakersburgum *v.* Radkersburg
Rakicsán 1. (*o.*; →Murska Sobota, SLO; Batthyánfalva, Raccia, Rakicsan) 311, 421
Rakicsán 2. (*a. síve cast.*; →Murska Sobota, SLO; Batthyánfalva, Rakicsan) 387, 392, 420
 Raklitanum, Raklsburg *v.* Radkersburg
Rákos 1. (*o.*; Fertőrákos, H; Krebsbach, Kroisbach, Rakosiensis, Rákos, Rákosiensis) 43, 56, 208, 210, 212, 227
Rákos 2. (*cast.*; Fertőrákos, H; Kroisbach, Rákos, Rákós, Rákosiensis) 175, 208
 Rákós *v.* Rákos 2.
 Rakoschiensis [rivus] *v.* Rákos-patak
 Rakosiensis *v.* Rákos 1.
 Rákosiensis *v.* Rákos 2.
Rákos-patak (*r. in Com. Sopron.*; Rakoschiensis [r.]) 47
Raks (→Jennersdorf, A; Rax, Raxs) 419
 Ramnitz *v.* Alsórámoc, Felsőrámoc
 Ramocz *v.* Alsórámoc 2.
 Rámocz *v.* Alsórámoc 2.
 Rankovci *v.* Frankóc
 Rastoviczia *v.* Hrasztovica
 Ráthóth *v.* Rátót 1.
 Ratisbona *v.* Regensburg
Rátót 1. (H; Ráthóth) 417
Rátót 2. (→Veszprém, H; Gyulafrátót, Ratot, Rátot, Ratotiensis, Rátótiensis, Rátotum) 589, 591, 603, 604
 Ratot, Ratotiensis *v.* Rátót 2.
Rattenberg (A; Rotenburgum) 485
Rattersdorf (→Mannersdorf an der Rabnitz, A; Róth, Rötth) 409
 Raubart *v.* Rauwart
 Rauchwart im Burgenland *v.* Rauwart
Rauwart (Rauchwart im Burgenland, A; Raubart, Rauwarth) 414
 Rax, Raxs *v.* Raks
 Rebcza *v.* Répce
 Rébcza *v.* Répce
 Récény *v.* Ritzing
 Rechnica *v.* Rohonc-patak
 Rechnicz, Rechnitz, Rechniz *v.* Rohonc
Réde (H; Rede) 557, 558
 Rede *v.* Réde
Redlschlag (→Bernstein, A; Redlischlag, Újvöröságás) 413
Regensburg (D; Ratisbona) 90, 206, 239, 466
 Regia Villa *v.* Vágújhely
 Regius [lacus] *v.* Király-tó
 Regius Mons 1. *v.* Königsberg
Regius Mons 2. (*prope Kőszeg*) 383
 Reiding *v.* Rajding
 Reinersdorf *v.* Horvátsamánd, Németzsamánd
 Rendek *v.* Ajkarendek, Liebing
 Rendekiensis *v.* Ajkarendek
Répás (*praed.*; *prope Lovászpátona*, H; Répas) 555
 Répas *v.* Répás
Répce (*fl.*; H; Rabnicza, Rebcza, Rébcza, Répca, Répce, Réptze) 43, 46, 49–50, 51, 53, 210, 228, 364, 393, 410, 412
Repce (*praed.*; *prope Súr*, H; Repcze) 559
 Répcebánya *v.* Bánya
 Répcecsáford *v.* Csáford
 Répcekároly *v.* Karl
 Répcekehely *v.* Kéthely 1.; *v. e.* Alsólászló
 Répcekóhalom *v.* Kóhalom
 Répcelak *v.* Lak 1.
 Répcemicske *v.* Micske
 Répceszentgyörgy *v.* Szentgyörgy 4.
 Répcevis *v.* Nemesvis
 Repcze *v.* Repce
 Réptze *v.* Répce
 Rét-Falu, Rétfalu *v.* Wiesen
 Réti-Boldog-Aszszony-Falva *v.* Kisboldogasszony
Rezi (*a. et m.*; H) 448
 Rhein *v.* Rajna
 Rhenum *v.* Rajna
 Rhorbach *v.* Rohrbach
 Riczing *v.* Ritzing
 Ricsan, Ricsán *v.* Rittschein
Riedlingsdorf (A; Rödön, Rödöny) 412
Rittschein (*fl.*; Ricsan, Ricsán) 419, 423
Ritzing (A; Récény, Riczing) 51, 225
 Rodenthurn *v.* Vösörvár 1, 2.
Rogasóc (Rogašovci, SLO; Rogacsocs, Szarvaslak) 420
 Rogašovci *v.* Rogasóc; *v. e.* Szentgyörgy 3.
Rohonc 1. (*a.*; Rechnitz, A; Rechnicz, Rechnitzium, Rechniz, Rohoncia, Rohoncz, Rohonczium, Rohonczinum, Rohonz) 185, 279–281, 298, 382, 387, 392, 399, 400, 408, 415, 418
Rohonc 2. (*o.*; Rechnitz, A; Rechnicz, Rechnitzium, Rohoncium, Rohoncz, Rohonczium, Rohonz) 185, 279–282, 298, 382, 392, 395, 399, 400, 408, 415
Rohonci-hegység (Rohonczyenses montes, Rohonczyensis mons) 263, 419

- Rohonc-patak** (*r.*; Rechnica) 49
Roboncienses silvae 264
Robonciensis vinea 266
Rohr (Rohr im Burgenland, A; Nád, Nádas, Ror) 414
Rohrbach (Rohrbach bei Mattersburg, A; Fraknónádasd, Rhorbach!, Rorbachum) 182
Rokendorff *v.* Németzsidány
Róma (Roma, I; Romanus) 59, 81, 314, 339, 341, 343
Roma, Romanus *v.* Róma
Római Birodalom (Imperium Romanum) 59, 382, 533
Románd (H; Romand) 556–557
Romand *v.* Románd
Romanum Imperium *v.* Római Birodalom
Ror *v.* Rohr
Rorbachum *v.* Rohrbach
Rostás (*praed.*; Rostáspuszta→Berhida, H; Rostas) 601, 602
Rotenburgum *v.* Rattenberg
Rothen Thurn *v.* Vösörvár
Rödön, Rödöny *v.* Riedlingsdorf
Röjtök (→Röjtökmuzsaj, H) 230
Rönök *v.* Felsőrönök
Röth *v.* Rattersdorf
Rötth *v.* Rattersdorf
Rubra (Arx) *v.* Vörösvár
Rudersdorf (A; Radafalva) 414, 419 *v. e.* Dobrafalva
Rugilandia 275
Rum (H) 263, 410
Rupotiensis mons (*Rumpódiensis?*) 263
Rust, Rustensis, Rustinum, Rustum *v.* Ruszt
Ruszt (Rust, A; Rustensis, Rustinum, Rustum) 22, 24–26, 28, 32, 34–36, 38, 46, 56, 67, 76, 166–174, 182, 219, 220, 230–232, 236, 266, 529
S. Benedicti mons 263
S. Benedicti petra *v.* Szentbenedek-hegy
S. Galli vicus, S. Gallus /Gál *v.* Szentgál
S. Georgius *v.* Szentgyörgy 2.
S. Gothardi fanum *v.* Szentgotthárd 1.
S. Gothardi oppidum *v.* Szentgotthárd 2.
S. Gothardus *v.* Szentgotthárd 1, 2.
S. Margarethae vicus *v.* Szentmargaréta
S. Martini Mons *v.* Gyórszentmárton
S. Mons Pannonie *v.* Gyórszentmárton
S. Wolffs *v.* Balf
Sáág *v.* Ság 2.
Saag *v.* Ság 5.
Saágh *v.* Ság 2., 5.
Sáár *v.* Sár
Saar, Saár *v.* Sár
Saár-Föld 183
Saari *v.* Alsósári
Saári *v.* Alsósári, Felsősári
Saár-Vári-Felső-Vidék *v.* Sárvári Felsővidék
Saar-Völgye *v.* Sár-Völgye
Sabár *v.* Szabar
Sabarhely *v.* Szombathely 1.
Sabaria 1. (*municipium Romanum, hodie* Szombathely, H; Sabaria vetus, Savaria) 167, 180, 223, 251, 259, 263, 268, 274, 366, 380, 381, 395–401, 408, 475
Sabaria 2. *v.* Szombathely 1.
Sabaria 3. *v.* Gyöngyös-patak
Sabaria 4. *v.* Mura
Sabariensis *v.* Szombathely 1.
Sabrienses *v.* Szombathely 1.
Sacarbantia *v.* Scarbantia
Sacarbantia *v.* Scarbantia
Sacrum Romanum Imperium *v.* Német-római Birodalom
Ság 1. (*cast.*; →Simaság, H; Felsőség, Nagy-Saág) 209
Ság 2. (*o.*; →Celldömölk, H; Alsóság, Sáág, Saágh) 427
Ság 3. *v.* Ságomlyó
Ság 4. (*m.*; Sághegy, Sághegye, Ság-Hegye) 247, 255, 261, 262
Ság 5. (Bakonyság, H; Saag, Saágh, Ság) 555
Ság 6. (*praed.*; *prope* Lázi, H; Ság) 557
Ságh *v.* Ság 5, 6.
Sághegy, Sághegye *v.* Ság 4.
Ság-Hegye *v.* Ság 4.
Ságomlyó (*a.*; →Celldömölk, H; Alsóság, Ság) 387, 392
Sajó (*fl.*; Sajó) 281
Sajo *v.* Sajó
Sajtoskál (H; Sajtoskál) 230
Sala 1. (*municipium Romanum, hodie* Zalalövő, H; Salla, Szala) 447, 453, 458, 459
Sala 2. *v.* Zala 1.
Saladiensis /Saladinensis Comitatus *v.* Zala vármegye/ county
Šalamenci *v.* Salamonc
Salamon (Pápasalamon, H; Salamony) 524, 575, 577–578
Salamonc (Šalamenci, SLO; Salamon, Salamonc) 421
Salamonfa 1. (*p.*; →Zsira, H) 50, 229
Salamonfa 2. (*cast.*; →Zsira, H; Salamonfalva) 387!, 392!
Salamonfalva 1. *v.* Salamonfa 2.
Salamonfalva 2. *v.* Salmansdorf
Salköveskút *v.* Köveskút
Sall *v.* Nagysál
Salla *v.* Sala 1.
Salmansdorf (→Pilgersdorf, A; Salamonfalva, Salmansdorf, Szulmersdarff, Szulmerstorff) 409
Salomvár (H) 450
Salonocia *v.* Szalónak 1, 2.
Salonok *v.* Szalónak 1.
Šalovci *v.* Nagysál
Salzburg (A; Iuvavensis) 274
Sámánd *v.* Horvátzsamánd, Németzsamánd
Samandria 197
Samaria *v.* Somorja

- Sambocum *v.* Zsámbék
 Samersdorff *v.* Sammerstorf
 Samfalva *v.* Hannersdorf
 Sámfalva *v.* Hannersdorf
Sammerstorf (*cast.*; → Neckenmarkt, A; Samersdorff, Tábor!) 209
 Šamorín *v.* Somorja
 Sanct Georgen *v.* Ják
 Sanct Margarethum *v.* Szentmargaréta
 Sanctae Gerthrudis castrum *v.* Szentgrót 1.
 Sancti Galli vicus, Sanctus Gallus /Gállus *v.* Szentgál
Sándor (*praed.*; *prope* Papkeszi, H; Sandor) 596, 601
 Sandor *v.* Sándor
 Sankoháza *v.* Zsankóháza
 Sankt Margarethen im Burgenland *v.* Szentmargaréta
 Sankt Martin an der Raab *v.* Farkasdifalva, Welken
 Sankt Martin in der Wart *v.* Őriszentmárton
 Sankt Michael im Burgenland *v.* Pusztaszentmihály; *v.* e. Gamischdorf
 Sankt Nikolaus im Burgenland *v.* Szentmiklós 2.
Sár (→Sárvár, H; Saar, Saár, Sáár) 410, 566?
 Sarcabantia (Iulia) *v.* Scarbantia
 Sari *v.* Alsósári, Felsősári
 Sariod *v.* Sarród
 Sáripuszta *v.* Felsősári
Sárkány-hegy (*m.*; *Sárkán hegye*, *Sárkány-hegye*) 448, 477
Sarmatia 81
 Sárod *v.* Sarród
 Sároslak *v.* Németsároslak
 Sárosszék *v.* Kotezicken
 Sárrét, Sár-réte, Sárréth *v.* Sárvíz
Sarród (H; Sariod?, Sárod) 45, 183
 Saruarium *v.* Sárvár 1.
Sárvár 1. (*o.*; H; Saruarium, Sarvarium, Sarvárum, Sárvarium, Sárvarum, Sárvariensis, Sárvarium, Sárvarum) 129, 214, 264, 368, 381, 395, 397, 399, 408, 410, 475, 545 *v.* e. Rábasömjén, Sár, Sárvár-Újsziget
Sárvár 2. (*a.*; H; Sárvariensis) 398, 410, 424, 428
Sárvári Felsővidék (*regio*; Saár-Vári-Felső-Vidék) 227, 229
 Sarvarium, Sarvárum *v.* Sárvár 1.
Sárvár-Újsziget (→Sárvár, H; Neanes, Sárvar-Újszigetium, Uj Szigeth) 214, 215, 240
Sárvíz (*fl.*; Sárrét, Sár-réte, Sárréth, Sarvisium, Sárvice, Sárvízium) 527–528, 592
Sár-Völgye („*hauritur a Peisone*”; *Kottingthál*, *Saar-Völgye*) 183
Sáson (Winden am See, A; Sásony, Winden) 211
 Satahovci *v.* Szvetahóc
 Saubenhoff *v.* Kukerics
 Savanna *v.* Graz
 Savaria *v.* Sabaria 1., Graz, Mura
Savia 395 *v.* e. Pannonia Savia
Sávoly (*praed.*; →Pápa, H) 563
 Savus *v.* Száva
 Saxonia *v.* Szászország
 Scandinavia *v.* Skandinávia
Scarbantia (*municipium Romanum*; *hodie* Sopron, H; Καρβαυρίαί, Sacarbantia, Sarcabantia Iulia, Scarabantia, Scarabantia [Iulia]) 79, 83, 167, 180, 210, 213, 268, 274, 396, 398, 399
 Scaurinum *v.* Győr
 Scepusium *v.* Szepesség
 Schachendorf *v.* Csajta; *v.* e. Incéd
Schadendorf (Schattendorf, A; Schadendorff, Somfalu, Somfalva) 50, 182, 224, 283
 Schandorf *v.* Csém
 Schappanum *v.* Csepreg
 Schapring *v.* Csepreg
Scharfeneck (*a.*; A; Scharffenek) 44, 236
 Schattendorf *v.* Schadendorf
 Schiercz *v.* Sirc
Schottwien (A; Schottvinum) 51
 Schützen am Gebirge *v.* Sirc
 Schwaben *v.* Svábföld
 Schwabenhof *v.* Kukerics
 Schwartz-Lacken *v.* Fekete-Toó
Schwarzenbach (A; Schwerczenpach, Schwertzenpach) 282
 Schwerczenpach, Schwertzenpach *v.* Schwarzenbach
 Slavecsa *v.* Alsószlaveca, Felsőszlaveca
 Slavonia *v.* Szlavónia
 Scythia *v.* Szkítia
 Sé *v.* Kissé, Nagysé
 Sebeborci *v.* Szentbiborc
 Sebeháza *v.* Zsebeháza
Séd (*r.*; Sét) 521, 528, 589, 601–604
 See *v.* Fertő 2.
Segesd (H) 199
 Segnia *v.* Zengg
 Selegd *v.* Stettera
 Selegszántó *v.* Ottova
 Selo *v.* Tótlak
 Semendria *v.* Szendrő
 Sempronia, Sempronianus, Semproniensis, Sempronium *v.* Sopron
 Semproniensis Comitatus *v.* Sopron vármegye /county
 Sencziensis *v.* Szenc
 Senec *v.* Szenc
 Senj *v.* Zengg
 Šenkvice *v.* Nagysenkvic
Senyeháza (→Bajánsenye, H; Szenyeháza, Szennyeháza) 421
 Sérc *v.* Sirc
 Serdica *v.* Szerdica
 Seregháza *v.* Szerdica

- Sidahegy *v.* Zsidahegy
 Siegendorf, Siegendorff *v.* Cinfalva
Siegraben (Siegraben, A; Sigraben, Szigraben, Szikrá) 182, **223**
 Sigendorf, Sigendorff *v.* Cinfalva 1.
 Sigerrsdorff *v.* Horvátzsidány
 Sigethanus, Sigethum, Sigetum *v.* Szigetvár
 Sigleß *v.* Sziglós
 Sigondorff *v.* Cinfalva 2.
 Sigraben *v.* Siegraben
Sikátor (H; Sikator) **557**
 Sikator *v.* Sikátor
 Silesia, Silesiaca, Silesiae *v.* Sziléczia
Simaháza (*praed.*; *prope* Adásztevel, H) 563
 Simaság *v.* Ság 1.
 Simeghiensis Comitatus *v.* Somogy vármegye
 Simighiensis/Simigiensis Comitatus *v.* Somogy vármegye /county
Simontornya (H; Simon tornya, Simon-Tornya, Simon-tornyensis) 518, 527, 540, 599
Simonyi (Nagysimonyi, H) 263, **424**
Sinersdorf (Kramarovci, SLO; Határfalva, Szinisdorff) 424
Sió (*fl.*; Sioó-víz, Sivo, Sivó) 449, 518, **527**, 532, 597–599
Siófok (H; Fok, Fuk) **597**, 598 *v. e.* Kiliti, Törekli
 Sioó-víz *v.* Sió
 Sira *v.* Zsira
Sirc (Schützen am Gebirge, A; Geschies, Geschisius, Gschiesch, Gschis, Schiercz, Sérc, Sirez!) 45, 51, 182, 212, **220**, 234
 Sirez *v.* Sirc
 Sirmiensis (ager) *v.* Szerémség
Sirmium (*colonia Romana, hodie* Sremska Mitrovica, SRB) 398
 Sisak *v.* Sziszek
 Siscia, Siscium *v.* Sziszek
 Sisensis, Sisiensis *v.* Somogy vármegye /county
Sitke 1. (*cast.*; H) 424
 Sitke 2. *v.* Kissitke, Nagysitke
 Sivo, Sivó *v.* Sió
 Skakovci *v.* Szkakóc
 Skalica *v.* Szakolca
Skandinávia (Scandinavia) 531
 Slaning *v.* Szalónak 1.
 Slanyng *v.* Szalónak 1, 2.
 Slavonia *v.* Szlavónia
 Sleinitium *v.* Szalónak 1, 2.
 Smederevo *v.* Szendrő
 Smolenice *v.* Szomolány
 Soboccium *v.* Szobocki
 Sodišinci *v.* Szodesinc
 Sofija *v.* Szófia
 Sokolovac Daruvarski *v.* Dianvára
 Sokorópátka *v.* Pátka
Sóly (H; Soly) 528, 601, **603**
 Soly *v.* Soly
 Somfalu, Somfalva *v.* Schadendorf
Som-hegy (*m.*; Som Hegy) **520**
Somló 1. (*m.*; Somljo, Somljó, Somljoiensis, Somloiensis, Somlyó, Somlyoiensis, Somlyóiensis) 517, **521–523**, 529, 542, 564, 565, 573–576, 607
Somló 2. (*a.*; *prope* Doba, H; Somlyo) 333
 Somlószőlős *v.* Nagyszőlős
 Somlővásárhely *v.* Vásárhely
 Somlóvecse *v.* Vecse
 Somlyo *v.* Somló 2.
 Somlyó, Somlyoiensis, Somlyóiensis *v.* Somló 1.
Somogy vármegye/county (Comitatus /ager Simighiensis /Simigiensis /Simeghiensis /Sümegeiensis, Sisiensis!, Sisiensis!) 207, 355, 362, 434, 441, 448, 450, 518, 526, 527, 581, 596–598
Somorja (Šamorín, SK; Samaria) 112
 Sophia *v.* Szófia
 Soponya *v.* Láng
 Sopron, Soproniensis, Sopronium *v.* Sopron
Sopron (H; Cyperon, Edenburgum, Ehrenburg, Oedenburg, Oedenburg, Oedenburgensis, Oedenburgerisch, Oedenburgium, Oedenburgum, Sempronia, Sempronianus, Semproniensis, Sempronium, Sopron, Soproniensis, Sopronium, Soproniensis, Sopronium, Soproniensis, Supronium, Supruniensis, Suprunium) 11, 15, 17, 22–23, 25–30, 32–33, 35–37, 39–40, 43, 44, 46, 49, 50, 53, 56–58, 61, 66, 67, 75, **76–160**, 161, 164, 166, 168, 170, 173, 181, 185, 186, 191, 195, 198, 200, 210–213, 218, 220, 221, 223–225, 227–238, 240, 266–268, 276, 282, 283, 294, 328, 336, 338, 367, 380, 381, 384, 386, 394, 398, 399, 417, 545 *v. e.* Balf, Bondorf
Sopron vármegye /county (Comitatus /Provincia /ager /ora /tractus Semproniensis /Soproniensis, Oedenburger-Gespanschaft, Sopron vármegye) 9–11, 13–15, **19–242**, 262, 264, 279, 299, 326, 364, 366, 382, 412, 425, 426, 453, 476, 508, 515, 518, 525, 526, 529, 538, 551
 Sopronbánfalva *v.* Bondorf
 Sopronhorpács *v.* Horpács; *v. e.* Lédec
 Sopronkeresztúr *v.* Németkeresztúr 1.
 Sopronkertés *v.* Baumgarten
 Sopronkövesd *v.* Kövesd
 Sopronnémeti *v.* Németi 1.
 Sopronszécsény *v.* Szécsény 1.
 Sopronszentmárton *v.* Szentmárton 4.
 Sopronudvard *v.* Udvard
 Sopronújlak *v.* Nyujtál
 Sorkifalud *v.* Sorkikisfalud; *v. e.* Dömötöri, Szentlérent, Tarodháza
Sorkikisfalud (→Sorkifalud, H; Kisfalud) **411**
Sorkiújfalud (→Sorokpolány, H; Sorky-Ujfalud) **418**

- Sormás** (H) 472
Sorok (*r.*) 410, 419
 Sorokpolány *v.* Sorkiújfalu
 Sotina *v.* Szotina
Sotony (Sótony, H; Sótón) **410, 428**
 Söjtör *v.* Kissöjtör, Nagysöjtör
Söjtör 1. (*cast.*; →Fertőd, H; Sötör, Sütör, Süttör, Uj-Galant, Új-Galantha) 183, **209, 227**
 Söjtör 2. *v.* Kissöjtör, Nagysöjtör
Sömjén 1. (Kemenessömjén, H; Sömjénmihályfa) **425**
 Sömjén 2. *v.* Rábasömjén
 Sömjen *v.* Rábasömjén
 Sömjénmihályfa *v.* Mihályfa 2., Sömjén 1.
Söpte (H) **411**
 Sötör *v.* Söjtör
Sparta (G) 136
Speyer (D; Spira) 272, 344
 Spira *v.* Speyer
 Spitelbach, Spitelbachum *v.* Ikva
 Sremska Mitrovica *v.* Sirmium
 St. Jakob *v.* Jakabfalva
 Stadtschlaining *v.* Szalónak 1–2.; *v. e.* Goberling, Kéthely 2., Ószalónak
Stájerország (Stiria, Styria, Styriaca [provincia]) 44, 45, 49, 81, 125, 168, 261–266, 269, 275, 277–281, 286, 287, 292–297, 310, 320, 323, 369, 384, 387, 389, 398, 412–414, 419, 424, 448, 450, 452, 460, 466, 467, 493, 519
 Stanjevcí *v.* Sztanyóc
 Stari Slankamen *v.* Szalánkemén
 Stayn am anger *v.* Szombathely 1.
 Steder *v.* Stettera
 Stegersbach *v.* Szentelek
Stein (→Krems an der Donau, A; Stenia) 293
 Stein am anger, Steinam-anger *v.* Szombathely 1.
Steinbach (→Pilgersdorf, A; Kőpatak, Steinpach) 264, **409**
 Steinberg, Steinberg-Dörfel *v.* Kőhalom
 Steinbrunn *v.* Büdöskút
Steiner (*vinea prope Sopron*) 46
Steinhaufen (*vinea prope Sopron*; Steinhauffen) 46
 Stenia *v.* Stein
 Sterczia, Sterzia *v.* Zirc
Stettera (→Zemendorf-Stöttera, A; Selegd, Steder?, Stödra) 182, **222**
Stinac (Stinatz, A; Pásztorháza, Sztinyak, Sztinyák) **414**
 Stinkendbrunn *v.* Büdöskút
 Stiria *v.* Stájerország
 Stob *v.* Csáva 1, 2.
Stockerau (A; Stokeravia) 293
 Stoczing *v.* Stotzing
 Stokeravia *v.* Stockerau
 Stoob *v.* Csáva 1.
Stotzing (A; Lajtaszék, Stoczing, Stozing) 183, **221**
 Stozing *v.* Stotzing
 Stödra *v.* Stettera
 Strass Somarain *v.* Hegyeshalom
 Strebersdorf *v.* Micske
 Strébersdorff *v.* Micske
Strem 1. (*p.*; A; Strém) **414 v. e.** Némethásos
 Strem 2. *v.* Strém-patak
 Strém *v.* Strem 1., Strém-patak
Strém-patak (*r.*; Ösztörmén!, Ösztörmény!, Strem, Strém) 414, 418
Stridó (Štrigova, HR; Osztrogo, Oztrogo, Strido, Stridonia, Stridóvár) **478–479, 481**
 Strigonium, Strigoniensis (*arx*) *v.* Esztergom
 Štrigova *v.* Stridó
 Strukocz, Strukovci *v.* Sztrukóc
Stubek 49
Stuben (→Bernstein, A; Edeháza) **413, 419**
 Štúrovo *v.* Párkány
 Styria, Styriaca [provincia] *v.* Stájerország
 Subocka, Subocki grad *v.* Szobocki
 Suevia *v.* Svábföld
 Superior Eör *v.* Felsőőr
 Superior Hungaria *v.* Felső-Magyarország
 Superior Lindva *v.* Felsőlendva 1, 2.
Superior Pannonia (*provincia*) 44, 49, 79, 167, 274
 Superior Pásztori *v.* Felsőpásztori
 Superius Görson *v.* Felsőgörsony
 Supronium, Supruniensis, Suprunium *v.* Sopron
Súr (H; Csúr) **558–559 v. e.** Dolosd, Repce
Surány (*cast.*; →Vassurány, H, Felsősurány, Fölső-Surány) 387, **393, 411**
Sümeg 1. (*a.*; H; Sümegh, Sümeghiense) 456, **476**
Sümeg 2. (*m., cuius in vertice arx Sümeg est*; Sümegh) 447, 448
 Sümegiensis Comitatus *v.* Somogy vármegye
 Sűrűház *v.* Sztrukóc
 Sütör *v.* Söjtör
 Süttör *v.* Söjtör
Svábföld (Schwaben, D; Suevia) 296, 579
 Svätý Jur *v.* Szentgyörgy 2.
 Sveti Jurij *v.* Szentgyörgy 3.
 Symiensis ager *v.* Szerémség
 Symium *v.* Szalánkemén
 Sz. Gal /Gallensis /Galliensis /Gállensis *v.* Szentgál
 Sz. Gothard, Sz. Gothárd *v.* Szentgotthárd
 Sz. Gróth *v.* Németszentgrót
 Sz. Groth *v.* Zalaszentgrót
 Sz. György Hegye *v.* Szent György-hegy
 Sz. György *v.* Mezőszentgyörgy, Szentgyörgy 3.
 Sz. Istvan, Sz. István *v.* Szentistván
 Sz. Ivanfa *v.* Szentivánfa
 Sz. K. Szabadgya, Sz. Királ Szabadgya, Sz. Királ Szabadgya, Sz. Királ Szabadiensis, Sz. Király Szabadiensis *v.* Szentkirályszabadja

- Sz. Király *v.* Szentkirály 2.
Sz. Kuthiense v. Szent-Kutiense
 Sz. Laszló, Sz. László *v.* Szentlászló
 Sz. Marton, Sz. Márton *v.* Szentmárton 5.
 Sz. Mihály, Sz. Mihály *v.* Szentmihályfa
 Sz. Miklós *v.* Szentmiklós 1, 3.
 Sz. Miklos *v.* Szentmiklós 3.
 Szabadhídvég *v.* Hídvég
 Szabadi *v.* Fokszabadi, Szentkirályszabadja
Szabar (Székelyszabar, H; Hercegszabar, Sabár) 398
Szokolca (Skalica, SK; Szokolca) 566
 Szakony *v.* Alsószakony, Felsőszakony
Szakonyfalu (H; Szakonfalu) 419
 Szala Lövő *v.* Lövő 2.
 Szala Mind Szent *v.* Zalaminszent
 Szala *v.* Sala 1., Zala 1., Zalavár
 Szala vár *v.* Zalavár
 Szalabér *v.* Zalabér
 Szaladiensis Comitatus *v.* Zala vármegye /county
 Szaladinum *v.* Zalaegerszeg
Szalfej (Szalfő, H; Szalafei) 421, 450
Szalánkemén (Stari Slankamen, SRB; Sirmium!) 485, 491
 Szala-vár, Szalavár, Szalaváriensis *v.* Zalavár
Szalmavár (*praed.*; Alsószalmavár, Felsőszalmavár→Vanyola, H; Szalmavar) 555
Szalók (Nemesszalók, H; Gebarthfalvaszalók, Gebarthfalva-szalók, Gebarthhaza, Gebhárd-háza, Szalokienses, Szalókienses) 565, 566–567, 568
Szalónak 1. (*a.*; Stadtschlaining, A; Salonocia, Salonok, Slaning, Slanyng, Sleinitium, Szalonak, Szalonok, Szalonokiensis arx, Városszalónak) 251, 259, 265, 276, 279, 280, 298, 387, 391–392, 402, 413, 418
Szalónak 2. (*o.*; Stadtschlaining, A; Salonocia, Slanyng, Sleinitium, Szalonak, Szalonok, Városszalónak) 265, 279, 280, 298, 408–409
Szalonakienses montes /Szalonakiensis mons 263, 419
Szalonakienses silvae 264
 Szalonokiensis arx *v.* Szalónak 1.
Szanat (→Szombathely, H; Szanath, Zanat) 416
 Szant Gyeorgen *v.* Ják
Szántó (Zalaszántó, H) 499
Szántói járás (Processus sedis Szántó) 499
Szány (Szany, H) 227
 Szany *v.* Szány
Szápár (*praed.*; H; Szapár) 559
 Szapár *v.* Szápár
 Szár Berény, Szár-Berény *v.* Vörösberény
Százavám (Müllendorf, A; Milichdorff, Milidorff, Millidorf, Müllichdorff, Tejfalu) 45, 182, 221, 235
Szár föld (H; Szár-föld) 224
 Szarkaháza *v.* Zarkaháza
 Szarukő *v.* Szarvkő 1.
 Szarvaskend (H) 423
Szarvaskő (Gornja Jelenska, HR; Jelengrad, Szarvaskő) 333
 Szarvaslak *v.* Rogasóc
Szarvkő 1. (*a.*; Hornstein, A; Szarukő, Szarúkö, Szarvkő, Szarvkő) 161, 175, 179–180, 185, 186, 219–221, 368
Szarvkő 2. (*p.*; Hornstein, A) 45, 220, 235
Szászország (D; Saxonia) 577
Szatmár vármegye ([Provincia] Szatmariensis) 332, 333
Száva (Savus) 79, 321, 355, 363, 396
Szécsén 1. (*cast.*; Vasszécseny, H; Szécsény) 387, 393
Szécsén 2. (*p.*; Vasszécseny, H; Szécseny, Szécsény) 412
Szécsény 1. (→Perezsteg, H; Sopronszécsény, Szétsény) 51, 183, 230, 235
 Szécsény 2. *v.* Szécsén 1–2.
 Szécseny *v.* Szécsén 2.
 Szécsényfa *v.* Szkakóc; *v. e.* Polánc
 Szécsénykút *v.* Petanc
Szécsisziget (H; Szécsi Szigethiense, Szécsi-Szigethense, Szétsi-Szigeth) 455, 456, 498
 Szegh-Szöröcsök *v.* Szegszöröcsök
 Szegliget, Szegligeth *v.* Szigliget
 Szégligeth *v.* Szigliget
 Szeg-Szörchek *v.* Szegszöröcsök
Szegszöröcsök (→Karakószöröcsök, H; Szegh-Szöröcsök, Szeg-Szörchek, Szögh-Szöröcsök, Szöröcsök) 571–572
Szegvár (Zalaszegvár, H; Szeg-vár) 455
 Szeg-vár *v.* Szegvár
 Székelyszabar *v.* Szabar
Székesfehérvár (H; Alba, Alba Regalis, Alba-Regalensis, Albaregalensis, Alba Regia, Albensis) 12, 16, 88, 143, 271, 302, 318, 324, 325, 329, 330, 345, 358, 367, 368, 455, 462, 463, 477, 528, 539, 548, 558–560, 581, 585–587, 590, 591, 603
Széleskút (*o.*; Breitenbrunn, A; Bratenbrunn, Széles Kút, Széles Kút, Széles-Kút, Széleskútum) 44, 46, 182, 210, 211, 234
 Szeles-Kút *v.* Széleskút
 Szeleste *v.* Alsószeleste, Felsőszeleste
 Szenbiborcs *v.* Szentbiborc
Szenc (Senec, SK; Sencziensis) 200
Szendrő (Smederevo, SRB; Semendria) 349
 Szent Gall /Gáll /Gallus /Gallensis /Gállensis /Gálliensis *v.* Szentgál
Szent Gothardienses montes 263
 Szent Gothardus /Gothárd /Gotthárd *v.* Szentgotthárd 2.
 Szent Grót, Szent Gróth *v.* Szentgrót 2.
Szent György-hegy (*m.*; Sz. György Hegye, Szentgyörgyiense promontorium) 448, 451
 Szent István *v.* Szentistván
 Szent Ivánfa *v.* Szentivánfa
 Szent Ivány *v.* Szentiván

- Szent Jakab *v.* Szentjakab
 Szent Királ Szabadgya, Szent Kiraly Szabadgya, Szent Király Szabadgya *v.* Szentkirályszabadja
 Szent Király *v.* Szentkirály 1.
 Szent Kút, Szent-Kut *v.* Szentkút
 Szent László *v.* Szentlászló
 Szent Lenard, Szent Lénard *v.* Szentlérant
 Szent Márton *v.* Szentmárton 2, 3.
 Szent Marton, Szent Márton *v.* Szentmárton 2.
 Szent Mihály *v.* Szentmihályfa
 Szent Miklós (ad Laitam) *v.* Lajtaszentmiklós
 Szent Miklos *v.* Szentmiklós 2.
 Szent Péterfa *v.* Szentpéterfa 2.
Szent Vid-hegy (*m.*; Sancti Viti montes) 419
Szentandrás (Rábaszentandrás, H; Szent-András) 183, 227
Szentbenedek-hegy (*m.*; D. Benedicti mons, S. Benedicti petra) 589
Szentbiborc (Sebeborci, SLO; Szenbiborcs, Szentbibor) 421
Szentbibroczensis vinea 266
Szentelek (Stegersbach, A; Szent-Telek!) 414
Szentgál (H; S. Galli vicus, S. Gallus /Gál, Sancti Galli vicus, Sanctus Gallus /Gállus, Sz. Gal /Gallenses /Gallienses /Gállensis, Szent Gall /Gáll /Gallus /Gallensis /Gállensis /Gállensis, Szent-Gall /Gallensis, Szenth Gall, Szt. Gál) 521, 528, 578, 579, 588, 592, 604, 605–607 *v. e.* Mesteri, Németi 2.
 Szent-Gall, Szent-Gallensis *v.* Szentgál
 Szent-Gothard /Gotthard *v.* Szentgotthárd 2.
Szent-Gothardienses silvae 264
Szentgotthárd 1. (*coen.*; H; D. /S. Gotthardi fanum, S. Gotthardi fanum, S. Gotthardus, Sz. Gotthard) 387, 392, 393–394, 419
Szentgotthárd 2. (*o.*; H; D. Gotthardi fanum, S. Gotthardi oppidum, S. Gotthardus, Sz. Gotthard, Sz. Gothárd, Szent Gotthardus /Gothárd /Gotthárd, Szent-Gothard /Gotthárd) 249, 258, 325, 392, 393, 419, 423, 497 *v. e.* Jakabháza, Kéthely 3., Rábafüzes, Tótfalu
Szentgrót 1. (*a.*; Zalaszentgrót, H; Sanctae Gertrudis castrum, Sz. Groth, Szent-Gróth) 450, 455
Szentgrót 2. (*o.*; Zalaszentgrót, H; Sz. Groth, Szent Grót, Szent Gróth) 450, 478
 Szent-Gróth *v.* Szentgrót 1.
 Szent-Grotth *v.* Németszentgrót
 Szent-György *v.* Szentgyörgy 3.
Szentgyörgy 1. (→Eisenstadt, A; Lajtaszentgyörgy, Szent-György) 182, 219
Szentgyörgy 2. (Svätý Jur, SK; S. Georgius) 294
Szentgyörgy 3. (→Rogašovci, SLO; Sveti Jurij, Sz. György, Szent-György, Vízlendva) 420
Szentgyörgy 4. (Répceszentgyörgy, H; Szent-György) 411
 Szent-György *v.* Szentgyörgy 4.
 Szentgyörgyiense promontorium *v.* Szent György-hegy
Szentgyörgyvár (H) 455
 Szenth Gall *v.* Szentgál
Szentistván (Királyszentistván, H; Sz. Istvan, Sz. István, Szent István) 528, 601, 603
Szentiván (Bakonyszentiván, H; Szent Ivány, Szentivány) 555
Szentivánfa (→Uraiújfalu, H; Sz. Ivanfa, Szent Ivánfa) 410
Szentjakab (Hegyhátszentjakab, H; Szent Jakab) 422
Szentjakabfa (*praed.*; H; Jakabfa) 594
Szentkatalin (→Deutsch Schützen-Eisenberg, A; Horváth Sz. Katalin, Horvath-Sz.-Katalin, Pószaszentkatalin) 416
Szentkirály 1. (→Szombathely, H; Szent Király) 412 *v. e.* Zarkaháza
Szentkirály 2. (Bakonyszentkirály, H; Sz. Kiraly, Szentkiraly) 556–558, 559
 Szent-Kiraly-Szabadgya, Szent-Királ Szabadgya *v.* Szentkirályszabadja
Szentkirályszabadja (H; Sz. K. Szabadgya, Sz. Királ Szabadgya, Sz. Királ Szabadiensis, Sz. Kiraly Szabadiensis, Szabadi, Szent Királ Szabadgya, Szent Kiraly Szabadgya, Szent Király Szabadgya, Szent-Kiraly-Szabadgya) 591, 595–596, 601, 604 *v. e.* Szőlős 3.
Szentkút (Heiligenbrunn, A; Szent Kút, Szent-Kut) 263, 414
Szent-Kutiense / Sz. Kuthiense promontorium 414
Szentlászló (Bakonyszentlászló, H; Sz. Laszlo, Sz. László, Szent László, Szent-Laszlo) 532, 556, 559
 Szent-Laszlo *v.* Szentlászló
Szentlérant (→Sorkifalud, H; Szent Lenard, Szent Lénard, Szentlérant) 411
Szentlőrinc (Zalaszentlőrinc, H; Szent-Lőrincz) 424
 Szent-Lőrincz *v.* Szentlőrinc
Szentmargaréta (Sankt Margarethen im Burgenland, A; Margaretha, Margarethensis, Margaritensis, S. Margarethae vicus, Sanct Margarethum, Szent-Margita, Szentmargitbánya) 51, 56, 182, 212, 220, 297
Szentmárton 1. (→Szombathely, H; Szent Marton, Szent Márton) 416
Szentmárton 2. (Hegyhátszentmárton, H; Szent Marton, Szent Márton) 422
Szentmárton 3. (Kemenesszentmárton, H; Szent Márton) 425
Szentmárton 4. (Markt Sankt Martin, A; Sopronszentmárton, vicus D. Martini, vicus D. Martino sacer) 224
Szentmárton 5. (*praed.*; *prope* Csajág, H; Sz. Marton, Sz. Márton) 601
 Szent-Márton *v.* Őriszentmárton
 Szent-Martón *v.* Szentmárton 1.
Szentmihályfa (*praed.*; Pusztaszentmihályfa→Mezőkomárom, H; Sz. Mihaly, Sz. Mihály, Szent Mihály, Szt. Mihály) 527, 599

- Szentmiklós 1.** (Fertőszentmiklós, H; Sz. Miklós, Szent-Miklós) 182, 210, **218**, 235
- Szentmiklós 2.** (→Güssing, A; Sankt Nikolaus im Burgenland, Szent Miklos, Szent-Miklós, Várszentmiklós) 263, **414**
- Szentmiklós 3.** (Tápszentmiklós, H; Sz. Miklos, Sz. Miklós) 557
Szent-Miklós *v.* Szentmiklós 1, 2.
Szent-Miklós *v.* Szentmiklós 1, 2.; Lajtaszentmiklós
Szent-Pál 182
- Szentpéter** (Kemenesszentpéter, H; Szent-Péter) **425**
Szent-Péter *v.* Szentpéter, Őriszentpéter
- Szentpéterfa 1.** (H; Szent-Péter-fa) **416**
- Szentpéterfa 2.** (Hegyhátszentpéter, H; Szent Péterfa) **423**
Szent-Péter-fa *v.* Szentpéterfa 1.
Szent-Telek *v.* Szentelek
Szent-Telekiense promontorium 414
Szenyeháza, Szennyeháza *v.* Senyeháza
- Szepesség** (Scepusium) 133
- Szepetnek** (H) 472
- Széplak 1.** (*cast.*; Fertőszéplak, H; Széplakensis) 176, **208**, 229
- Széplak 2.** (*p.*; Fertőszéplak, H) 183, **227**
- Széplak 3.** (Mikosszéplak, H) **427**
- Szerdahely 1.** (*cast.*; →Fertőszentmiklós, H) **210**, 218
- Szerdahely 2.** (*p.*; →Fertőszentmiklós, H) 183, 218
- Szerdahely 3.** (Kőszegszerdahely, H) 263, **415**
- Szerdica** (Serdica, SLO; Seregháza, Szerdicza) **420**
- Szerecsen** (Szerecseny, H; Szerecsén) 555
- Szerémség** (Sirmiensis /Syrmiensis [ager], Szirmiensis) 408, 450, 451
- Szergény 1.** (H) **425**, 427, 567
- Szergény 2.** (→Agyagosszergény, H; Fertőszergény) 50, 183, **227**
Szétsény *v.* Szécsény 1.
Szétsi-Szigeth *v.* Szécsisziget
Szévíz *v.* Pölöske
- Szigetvár** (H; Sigethum, Sigetum, Szigeth, Szigethanus, Szigethianus, Szigethum, Zygeth) 62, 271, 272, 318, 320, 330, 347, 355–357, 361, 438, 445, 460–462, 469, 471, 483, 486, 491 *v. e.* Turbék
- Szigliget** (*a.*; H; Szegliget, Szegligeth, Szégligeth, Szigligeth) 448, 455, **474**, 475
- Sziglós** (Sigleß, A; Sziklós) **222**
Szigrahen *v.* Siegraben
Sziklós *v.* Sziglós
Szikráh *v.* Siegraben
Szil *v.* Szill; *v. e.* Kistata
Szilas, Szilasbalhás, Szilasiensis *v.* Balhás
- Szilázia** (Silesia, Silesiaca, Silesiae) 117, 306, 384, 548, 549
- Szill** (Szil, H) 218
- Szillsárkány** (Szillsárkány, H; Szil-Sárkány) **230**
Szinisdorff *v.* Sinersdorf
- Szircz, Szirczensis, Szircziensis, Szirczium *v.* Zirc
Szirczensis rivulus *v.* Cuha-patak
Szirmiensis *v.* Szerémség
- Sziszek** (Sisak, HR; Siscia, Siscium) 271, 334, 348, 363
- Szszakóc** (Skakovci, SLO; Szécsényfa, Szkakocz) **420**
- Szkítia** (Scythia) 60, 582
- Szlávia** (Sclavonia, Slavonia) 62, 276, 312, 332, 448, 450, 460, 474
- Szobocki** (*a.*; *prope* Subocka, HR; Soboccium, Subocki grad) 348
- Szodesinc** (Sodišinci, SLO; Bírőszék, Zodisincs, Zodisincz) **421**
- Szófia** (Sofija, BG; Sophia) 331
- Szolgyayör** (*praed.*; Solzagyörpuszta→Kerékteleki, H; Solzga Györ, Solzagyör) 549
Szombatfa, Szombathfa *v.* Alsószombatfa
- Szombathely 1.** (H; Sabarhely, Sabaria, Sabariensis, Sabrienses, Stayn am anger, Stein am anger, Steinamanger) 17, 85, 245, 251, 252, 254, 259, 260, 264, 278, 325, 367, 369, 371, 381, 382, 390, 391, **395–407**, 408, 412, **416**, 419 *v. e.* Badonfa, Herény, Kiskámon, Nagykámon, Olád, Perént, Szanat, Szentkirály 1., Szentmárton 1., Szőlős, Zarkaháza
- Szombathely 2.** (Bakonyszombathely, H; Szombathel) 542, **549–550**, 557, 558
- Szomolány** (Smolenice, SK; Szomolán, Szomolanensis arx) 335, 338
- Szomoróc** (→Kercaszomor, H; Szomorocz) **421**
- Szotina** (Sotina, SLO; Hegyszoros) **420**
- Szovát** (→Bágyogyszovát, H; Rábaszovát, Szováth) **227**
- Szőce** (Szőce, H; Szőcze) **422**
Szőce *v.* Szőce
Szögh-Szöröcsök *v.* Szegszöröcsök
- Szőlős 1.** (→Szombathely, H; Gyöngyösszőlős, Kisszőlős, Nagyszöllős, Szölös) **410**
- Szőlős 2.** (Balatonszőlős, H) 594
- Szőlős 3.** (*praed.*; *prope* Szentkirályszabadja, H) 595
Szölös *v.* Szőlős 1.
Szöröcsök *v.* Karakószöröcsök, Szegszöröcsök
Szt. Gál *v.* Szentgál
Szt. Mihály *v.* Szentmihályfa
- Sztanyóc** (Stanjevci, SLO; Kerkaszabadhegy, Sztanocz) **421**
Szternocz (*prom.*) 422
Sztinyak, Sztinyák *v.* Stinac
- Sztrukóc** (Strukovci, SLO; Strukocz, Sűrűház) **420**
- Szudicenses acidae** 265
Szuha *v.* Cuha-hegy
Szulmersdarff, Szulmerstorff *v.* Salmannsdorf
- Szvetahóc** (Satahovci, SLO; Muraszentes, Szvetahocz) **421**

- Tábor (*cast.*) v. Sammerstorf
 Tacsensdorff v. Tartzmansdorf
 Tadten v. Tettény
 Takacsi, Takácsi v. Kápolnástakácsi, Peretakácsi
 Takacsum, Takácsom v. Kápolnástakácsi
Tálad (*praed.*; *prope* Nagyvázsony, H) 592
Tamási 1. (Rábatamási, H; Tamási) 183, **227**
Tamási 2. (Bakonytamási, H; Tamasi, Tamási) **556**
Tana (→Tanakajd, H) **412**
Táp (*praed.*; →Tápszentmiklós, H) 557
Táplánfa (→Táplánszentkereszt, H; Taplánfa) **412**
 Taplánfa v. Táplánfa
Tapolca 1. (*o.*; H; Tapolca, Tapolcensis) 448, 450, 451, 456, **477**, 499
Tapolca 2. (*r.*; *in fluvium Marcal influit*; Tapolca) **523–524**, 528, 532, 542, 547, 550, 552, 607, 608
Tapolca 3. (*r.*; *in lacum Balaton labitur*; Tapolczius) 449
Tapolcafő (→Pápa, H; Tapolca-fő, Tapolczafő, Tapolczafő, Tapolca-fő, Tapolca feő, Tapolca fő) 523, 563, **607–608** v. e. Atya, Jár
Tapolcai járás (Processus sedis Tapolca) 434, 441, **499**
 Tápszentmiklós v. Szentmiklós 3.; v. e. Táp
 Tárca v. Tartzmansdorf
 Tárca v. Tartzmansdorf
Tarcsaiensis /Tarcensis /Tarsiensis /Tartzendorffensis fons acidus 265, 412
Tarodháza (→Sorkifalud, H; Taródháza) **412**
 Taródháza v. Taródháza
Tartzmansdorf (Bad Tatzmannsdorf, A; Tacsensdorff, Tárca, Tárca) 265, 269, **418**
 Tasche v. Ikva
Tata (H; Tatha) 308, 358, 518
 Täten v. Tettény
 Tatha v. Tata
Tátika (*m.*; Tatika) 448
 Tatika v. Tátika
Tatna (*r.*) 450
 Taucha, Tauka v. Fehérpatak, *r.*
Tauchen (→Mariasdorf, A; Fehérpatak) **413**
 Taurinensis v. Belgrád
Tegye (*praed.*; *prope* Oroszi, H) 575
 Tejfalú v. Szárazvám
Telekes (H; Kistelekes, Nagytelekes) **423**
 Téma v. Tima
Temesvár (Timișoara, RO; Temesvarum, Temesvarinum, Temesvárinum, Temesvarium) 313, 388, 606
 Temető-völgy v. Veszprém-völgy
Terestyénfa (→Terestyénjékfa, H; Terestyén fa) **410**
Tés (H; Thés) 521, 532, 558, 559, **560**, 603, 604
 Tešanovci v. Tessianóc
Tessianóc (Tešanovci, SLO; Mezővár, Tessianocz, Tessianócz) **421**
 Tessér v. Teszér 1.
 Teszariensis v. Teszér 1.
 Teszáriensis v. Teszér 1.
Teszér 1. (Pápateszér, H; Tessér, Teszariensis, Teszáriensis) 556, 562, **564**, 607
Teszér 2. (*praed.*; Ácsteszér, H) 549, 558, 559
 Tétény v. Tettény
Tettény (Tadten, A; Mosontétény, Täten, Tétény) 183
 Tétéyháza v. Fityeháza
 Théma v. Tima
 Thés v. Tés
 Thihan, Thihon v. Tihany
 Tholnensis v. Tolna vármegye /county
Thorn (Toruń, PL; Thorunia) 133
 Thorna v. Torna 1, 2.
 Thúrótziensis Comitatus v. Turóc vármegye /county
 Tibiscus v. Tisza
Tihany (*a.*; H; Thihan, Thihon, Tihan, Tihaniensis, Tihanum, Tihon, Tihonum, Tihony, Tyhonyum) 455, 456, **472–473**, 547, 581, 592
Tihanyi-félsziget (*peninsula Tibony*) 449
 Tihon, Tihonum, Tihony, Tihonyum v. Tihany
 Tihony peninsula v. Tihanyi-félsziget
 Tikiri [palus], Tikiri tó, Tikirensis /Tikiriensis [palus], Tikiri-tó v. Kikeri-tó
Tima (*praed.*; Kistimapuszta→Mihályháza, H; Téma, Théma) 553, 565
 Tirnavia v. Nagyszombat
Tirol (Tyrolensis ager) 297, 485
 Tišina v. Tissina
Tissina (Tišina, SLO; Csendlak) **421**
Tisza (*fl.*; Tibiscus) 47
Tobaj (A) **414** v. e. Németcsencs, Punic
Toblach (Dobbiaco, I; Toblium) 449
Tokaj 1. (H; Tokaiensis, Tokainum, Tokaium) 46, 341, 482, 522
Tokaj 2. (*praed.*; *prope* Iszkáz, H; Tokai) 571
Tokorcs (H) **425**
Tolna vármegye /county (Comitatus Tholnensis /Tolnensis) 434, 441, 518, 527
Tom (*hodie* Constanța, RO; Tomitana urbs) 400
 Tompaládony v. Berekalja
Topolóc (Topolovci, SLO; Jegenyés, Topoloc) **420**
Tormafalu (Krensdorf, A; Krensdorff, Krensdorff, Torma-Falu) 182, **222**, 235, 241
Torna 1. (*r.*; Thorna) 49?, 505, 513, **525**, 550, 564, 578–580, 608
Torna 2. (*p.*; Apácatorna, H; Thorna) 505, 513, 525, **572**
Torony (H) **417** v. e. Ondód
 Toruń v. Thorn
Tósok (→Ajka, H; Tosok, Tó-sok, Tósokberénd) 525, 565, **579–580**
 Tosok v. Tósok
 Tó-sok v. Tósok

- Tósokberénd *v.* Berénd, Tósok
 Tot Vason, Tót Váson, Tót Vásonienses, Tót Vásony *v.*
 Tótvázsony
Tótfalu (→Szentgotthárd, H; Rábatótfalu, Tothfalu) 419
 Tóthfalu Puszta *v.* Rábatótfalu 1.
 Tothfalu *v.* Rábatótfalu 1., Tótfalu, Winden
 Toth-Keresztur *v.* Tótkeresztúr 1.
 Toth-Rede, Tóth-Réde *v.* Tótréde
 Tothság, Tothságh (districtus) *v.* Tótsági járás
Tóti (*praed.*; *prope* Mezőszilas, H; Toti) 599
 Toti *v.* Tóti
Tótkeresztúr 1. (Križevci, SLO; Toth-Keresztur) 421
Tótkeresztúr 2. (Magyarkeresztúr, H; Keresztúr) 227,
 228
Tótlak (Selo, SLO; Lak, Nagytótlak) 421
 Tótmarác *v.* Marác 1.
Tótréde (*praed.*; *prope* Bakonybánk, H; Toth-Rede, Tóth-
 Réde, Tót-Réde) 557, 558
 Tót-Réde *v.* Tótréde
Tótsági járás (districtus Tothság, Tothságh) 252, 260, 421
 Tót-váson, Tot-Vasonienses, Tót-Vásonienses *v.* Tótvázsony
Tótvázsony (H; Tot Vason, Tót Váson, Tót Vásonienses,
 Tót Vásony, Tót-váson, Tot-Vasonienses, Tót-Vásonien-
 ses, Tót-Vásony) 594, 595 *v. e.* Csatár 4.
Tömörd (H) 411
Tőreki (*praed.*; Tőrekipuszta→Siófok; Töröki) 597
 Törje *v.* Túrje
 Töröki *v.* Tőreki
Törökkoppány (H; Coppanum, Kopan, Koppán) 273,
 323, 362, 597
 Töskevár *v.* Tüskevár
 Töszköves *v.* Tűzköves-hegy
 Tözköves *v.* Tűzköves-hegy
Traianum v. Trautmannsdorf an der Leitha, Trechtings-
 hausen
 Trannsdorf *v.* Trauersdorf
 Transdanubianus, Trans-Danubianus, Trans-Danubiana
 Hungaria, Transdanubia *v.* Dunántúl
 Transilvania, Transilvanus, Transsilvania, Transsilvanus,
 Transylvania, Transylvanus *v.* Erdély
Trauersdorf (Trausdorf an der Wulka, A; Darásfalva,
 Darázsfalva, Drausdorf, Drausdorff, Trannsdorf) 182,
 220, 283
Trautmannsdorf an der Leitha (A; *Traianum!*,
 Trautmansdorfium, Trautmonsorfium) 386
Trechtingshausen (D; *Traianum!*, Trechshausen) 386
Trencsén (Trenčín, SK; Trentschinium) 124
Trencsén vármegye /county 10–11, 14–15
 Trnava *v.* Nagyszombat
 Troianus *v.* Trója
Trója (Truva, TR; Troianus) 465
Tropóc (Tropovci, SLO; Murafüzes, Tropocz) 421
 Truva *v.* Trója
 Tudelswald *v.* Dudlesz-erdő
 Tudleswald *v.* Dudlesz-erdő
 Tundelskirchen *v.* Fejéregyháza
 Tunyág *v.* Tunyog-hegy
Tunyog-hegy (*m.*; Tunyág) 521
Turbék (→Szigetvár, H; Turbek) 199
 Turcia *v.* Oszmán Birodalom
 Turčianske Teplice *v.* Divék
Turóc vármegye /county (Comitatus Thúrótziensis) 107
 Turócdivék *v.* Divék
 Tündöklő-ház *v.* Fejéregyháza
 Türieiensis *v.* Túrje 1, 2.
Túrje 1. (*coen.*; H; Törje, Türieiensis) 387!, 394!, 456
Túrje 2. (*o.*; H; Türieiensis, Túrje) 478
 Túrje *v.* Túrje 2.
Tüskevár (*coen. et o.*; H; Maius Jenö /Jenő, Nagy-Jenő
 /Jenő, Nagyjenő, Nagy Jenő, Töskevár, Tüske vár,
 Tüske-vár) 525, 542, 550, 571, 572–573, 608
Tűzköves-hegy (*m.*; Töszköves, Tözköves) 592
 Tyhonyum *v.* Tihany
 Tyrnavia, Tyrnaviensis *v.* Nagyszombat
 Tyrolensis ager *v.* Tirol
Ubii forum (hodie Zuglio, I) 386
 Udvar *v.* Hof
Udvard (*cast.*; →Frankenau-Unterpullendorf, A; Sopron-
 udvard) 209
Ug (*praed.*; *prope* Borszörcsök, H; Ughensis, Wg) 566, 578?
 Ughensis *v.* Ug
Ugod 1. (*a.*; H) 520, 539, 541, 560, 562
Ugod 2. (*p.*; H; Ughodiensis, Ugodiensis) 525, 540, 562,
 564, 605, 607 *v. e.* Franciavágás
 Uivarinum *v.* Érsekújvár
 Ui-várinum *v.* Érsekújvár
 Uj Szigeth *v.* Sárvár-Újsziget
Ujfalva (*praed.*; *prope* Nemesgörzsöny, H; Ujfalva) 551, 552
 Ujfalva *v.* Újfalva
 Uj-Galanta, Új-Galantha *v.* Söjtör
 Ujhegy *v.* Neuberg
 Ujhegy *v.* Neuberg
 Ujhely *v.* Vágújhely
Ujkér (H; Új-kér, Ujkér) 183, 229
 Ujkér *v.* Újkér
 Ujkökényes *v.* Küköcs
 Ujkörtvélyes *v.* Zahling
 Ujlacum *v.* Újlak 1.
Újlak 1. (Ilok, HR; Ujlacum) 388
Újlak 2. (Alsóújlak, H; Ujlak, Uylak) 424, 428
 Ujlak *v.* Újlak 2.
 Ujtelek *v.* Neustift 3.
 Ujtelep *v.* Neustift 2.
 Ujvar *v.* Érsekújvár
 Ujvár *v.* Érsekújvár
 Ujvárfalva *v.* Korotna

- Ujvarum *v.* Németújvár 1.
 Ujvárum *v.* Németújvár 1.
 Ujvörösvágás *v.* Redlschlag
 Uj-Zrínyivár *v.* Zrínyiújvár
Ulbendorf (Olbendorf, A; Olbendarff, Olbendorff) 414
 Ulmi *v.* Ulmo
Ulmo (*mansio in via Romana a Sirmio Carnunto*; Ulmi) 166–167, 230
 Ulterior Hungaria *v.* Dunántúl
Und (H) 183, 228, **229–230**
 Ungaria, Ungarn *v.* Magyarország
 Unter Laschdorff *v.* Alsólászló
 Unter Pullendorff *v.* Alsópulya
 Unter Varth *v.* Alsóőr
 Unter Warth *v.* Alsóőr
 Unterfrauenhaid *v.* Lók
 Unterkohlstätten *v.* Alsókohlstatt, Felsőkohlstatt
 Unter-Rabnitz, Unterrabnitz-Schwendgraben *v.* Alsó-rámoc
 Unterwart *v.* Alsóőr; *v. e.* Németsiklén
 Unter-Zagersdorff *v.* Alsószakony
 Uraiújfalú *v.* Urajújfalu; *v. e.* Szentivánfa
Urajújfalu (Uraiújfalu, H; Uraj Ujfalu, Uraj Uyfalu) 410
Úrkút (*praed.*?; H; Ajka Urkutya, Ajka Urkúttya) 592
Usal (*praed.*; Uzsalpuszta→Nagytevel, H) 562, 563
 Uszlop *v.* Oszlop 1.
 Uylak *v.* Újlak 2.
 Uyvariensis *v.* Érsekújvár
 Uzsalpuszta *v.* Usal
 Üllőfa, Üllőfa, Üllő-fa *v.* Üllőfa
Üllőfa (*praed.*; *prope* Kamond, H; Üllőfa, Üllőfa, Üllő-fa) 570
Üsti-hegy (*m.*; Östi-hegy) 607
 Vad-Csere *v.* Au
Vadosfa (H; Vados-fa) 230
 Vaeperd *v.* Veperd
Vág (*fl.*; Vagus, Wag) 290, 294
 Vágod *v.* Holzschlag
Vágújhely (Nové Mesto nad Váhom, SK; Regia Villa, Ujhely, Vág-Ujhely, Vyhel) 288, 290
 Vág-Ujhely *v.* Vágújhely
 Vagus *v.* Vág
 Valachia *v.* Havasalföld
Valbachium (*Valbachum*) 292
Valena 453
Válicka (*r.*; Valiczka, Váliska) 450, 499
 Valiczka *v.* Válicka
Valla (Wallern im Burgenland, A; Balla?) 183
 Valtersdorffium *v.* Borbóla
Vám (*praed.*; Vámpuszta→Igar, H; Vam) 599
 Vam *v.* Vám
Vámos (Nemesvámos, H, Vamosium, Vamossium) 591, 594–595, 605
 Vámosderecske *v.* Derecske 1.
 Vamosium *v.* Vámos
 Vámpuszta *v.* Vám
Vanecsa (Vaneča, SLO; Vanecza, Vaslak) 421
Vanyola (H; Ványola) 554, 555 *v. e.* Gárdon, Szalmavár
 Ványola *v.* Vanyola
 Várallja *v.* Fraknó 2.
Varasd (Varaždin, HR; Varasdinum, Varasdinensis [arx?]) 314, 321, 334
Varasd vármegye /county (Comitatus Varasdiensis / Varasdinensis) 333, 338
 Varasdinensis *v.* Varasd, Varasd vármegye /county
 Varas-löd, Varaslöd *v.* Városlöd
Várkesző (H; Várkesző, Várkésző) 428
Várna (Varna, BG) 305
 Varna *v.* Várna
 Varos Löd, Varoslöd *v.* Városlöd
 Városhídveg *v.* Hídveg
Városlöd (H; Varas-löd, Varaslöd, Varos Löd, Város Löd, Város Lódiensis, Varoslöd, Város-Löd, Városlödiensis, Városlödiensis) 524, 525, **578–579**, 592, 605
 Városszalónak *v.* Szalónak 1, 2.
 Várpalota *v.* Palota 1, 2, 3.
Vársány (Veszprémvarsány, H; Varsany, Vársány) 556, 557, 559
 Vársány *v.* Vársány
 Várszentmiklós *v.* Szentmiklós 2.
Vas vármegye /county (Comitatus Castriferrei /Castriferrei /Castriferrei, Eisenburger Gespanschaft, Vas-Vármegye) 9–11, 13–15, 29, 40, 44, 49, 61, 109, 150, 168, 207, 235, 241, **243–429**, 433, 435, 440, 442, 447, 448, 450, 453, 456, 472, 475, 518, 525, 551, 565–567
Vasalja (H; Vasallya) 416
Vásárhely (Somlóvásárhely, H; Vásár hely, Vasarhely, Vasarhelyienses, Vásárhelyienses, Vasarhelyium, Vásárhelyium Vasarhelyinum, Vásárhellyum, Vásárhelyum) 522, 525, **573–574**, 575
 Vasarhely, Vasarhelyienses, Vasarhelyium, Vasarhelyinum, Vásárhellyum *v.* Vásárhely
Vásárosfalu (H; Vasáros-Falu) 228
 Vásárosmiske *v.* Miske 1.
 Vasbánya *v.* Pille
 Vasboldogasszony *v.* Boldogasszonyfa
 Vasdobra *v.* Dobra 1, 2.
 Vasegerszeg *v.* Ivánegerszeg, Keményegerszeg
Vas-hegy (*m.*; Eisenbergh, Vashegy, Vashegyiensis) 263, 266, 413
 Vashegy *v.* Vas-hegy
 Vashidegkút *v.* Hidegkút 2.
 Vashosszúfalu *v.* Hosszúfalu
Vasi-Hegyhát (*colles*; Hegy-Hát) 263
 Vasjobbágyi *v.* Jobbágyi
 Vaskeresztes *v.* Magyarakeresztes, Németkeresztes

- Vaskomját *v.* Komját
 Vaslak *v.* Vanecsa
 Váson, Vásoniensis, Vásony, Vásony kő *v.* Nagyvázsony 1.
 Vasonium, Vásonium *v.* Nagyvázsony 1, 2.
 Vasonkő *v.* Nagyvázsony 2.
 Vásony Köium *v.* Nagyvázsony 2.
 Vasonykő, Vásonykő *v.* Nagyvázsony 1, 2.
 Vassurány *v.* Alsósurány, Felsősurány, Surány, *cast.*
Vasvár 1. (*o.*; H; Castrum Ferreum, Castrumferreum, Eisenburg, Eisenburgh) 264, 390, 402, **422**, 423, 424, 428
Vasvár 2. (*a.*; H; Eisenburg, Castrum Ferreum, Vasvárum) 264, 387, **389–390**, 424
 Vas-Vármegye *v.* Vas vármegye /county
 Vasvecsés *v.* Vecseszlavec
 Vasvörösvár *v.* Vörösvár 1, 2.
 Vaszal *v.* Vászoly
Vaszar (H; Vaszariensis) **554–555**
Vászoly (H; Vaszal, Vászol) 594
 Vasszécseny *v.* Szécsén 1–2.; *v. e.* Lipart
 Vasszentmihály *v.* Rábaszentmihály
Vát (H; Váth) **411**
 Vath *v.* Belsővát, Külsővát
 Váth *v.* Vát
 Vatikán *v.* Lateranum
 Večeslavci *v.* Vecseszlavec
Vecse (Somlóvecse, H) 576, 577, **607**
Vecse szék (sedes Vecse /Vecseiensis) **607–608**
Vecseszlavec (Večeslavci, SLO; Vasvecsés, Vecse Sclavec) **420**
 Véghely *v.* Krajna
Veim (*praed.*; Veimpuszta→Nagyesztergár, H; Vein) 559, 605
 Vein *v.* Veim
 Veinpergh *v.* Weinberg
Veleg (Nagyveleg, H; Velegd) 558
 Velege, Veleghe *v.* Wölgersdorf
 Veleke *v.* Welken
Velem (H) **415**
Velemér (H; Velemer) **421**, 424
Velence (Venezia, I; Venetiae) 333
 Velike *v.* Welken
 Velké Vozokany *v.* Nagyvezekény
Venedia 275
 Venezia, Venetiae *v.* Velence
Vép 1. (*a.*; H; Vépium) 387, **392**, 410
Vép 2. (*o.*; H) **410**
Veperd (Weppersdorf, A; Vaeperd, Webersdorff) **225**
 Vépium *v.* Vép
 Veres Berény /Berényum, Veres-Berény, Veresberény, Veres-Berenyenses, Veresberényiensis *v.* Vörösberény
 Veres tó, Verestó, Veres-tó *v.* Vöröstó
 Veres Vár, Veresvar, Veresvarium, Veresvár *v.* Vörösvár 1.
Vértes (*m., s.*; Vértes erdő, Vertesia, Vértesiae silvae, Vértessi clivi) 323, 519
 Vertesia *v.* Vértes
 Veskény *v.* Veszkeny
 Veszpremiensis /Veszpremiensis /Vesprimiensis /Vesprimiensis Comitatus /Provinci(ol)a *v.* Veszprém vármegye /county
Veszkeny (H; Veskény) 183, **224**
Veszprém 1. (*a.*; H; Arx Veszpremiensis /Veszpremiensis, Veszpremium, Veszpremium, Veszpremium) 129, 367, **581–585**
Veszprém 2. (*o.*; H; Veszpremium, Vesprimiensis civitas, Vesprimiense /Veszprimiense oppidum, Veszpremium, Veszprimium, Veszpremium, Veszprimium, Veszprimium, Veszpremienses, Veszprimiensis) 17, 129, 367, 504, 512, 517, 518, 520, 521, 528, 532, 534, 537–539, 560, 577, 580–582, 585, 586, **588–591**, 592, 595, 603–605, 607, 608 *v. e.* Rátót 2., Csatár 3.
Veszprém vármegye /county (Comitatus /Provincia /Provinci(ol)a Veszpremiensis /Veszpremiensis /Vesprimiensis /Vesprimiensis /Veszpremiensis /Veszpremiensis /Veszprimiensis /Veszprimiensis /Veszprimiensis) 9–11, 13–15, 29, 39, 44, 247, 249, 255, 257, 261, 262, 333, 425, 426, 437, 438, 444, 446, 448, 472, **501–608**
 Veszprémfajsz *v.* Fajsz
 Veszpremiensis vallis *v.* Veszprémvölgy
 Veszprémvarsány *v.* Varsány; *v. e.* Keresztúr 1.
Veszprémvölgy (*val.*; Veszpremiensis vallis, Temetővölgy?) 588
 Vetus Buda *v.* Óbuda
 Vezekénium, Vezekény *v.* Nagyvezekény
 Vicus D. Martini, vicus D. Martino sacer *v.* Szentmárton 4.
Vid (*praed.*; H; Vith) 576, 577 *v. e.* Kislásony
 Vidáncz *v.* Vidonc
 Vidancs *v.* Vidonc
Vidonc (Vidonci, SLO; Vidancs, Vidáncz, Vidorlak) **420**
 Vienna, Vienna Austriae, Viennensis *v.* Bécs
 Villámos *v.* Willersdorf
 Villesdarff, Villesdorff *v.* Willersdorf
Vilonya (H; Vilonyensis, Villonyensis) 528, **601**, 602, 603
Vimpác (Wimpassing an der Leitha, A; Vinpassing, Winpassing) 44, 51, **220**, 235
Vinár (H; Vinar) 565, 566, **567** *v. e.* Csobotháza, Csög
 Vindobona, Vindobonensis *v.* Bécs
 Vinpassing *v.* Vimpác
 Vitzburgia *v.* Würzburg
 Vis *v.* Nemesvis
 Vischaha, Vischha *v.* Fischa
Visegrád (H; Visegradum, Visegradinum, Vissegradinum, Vissegrad) 107, 606
 Visonkóum *v.* Nagyvázsony 2.

- Vissegradinum, Vissegrád *v.* Visegrád
Viszák (H) 422
 Vith *v.* Vid
 Vitnyéd *v.* Vittnyéd
 Vitteberga *v.* Wittenberg
Vittnyéd (Vitnyéd, H) 227, 235
 Vízlendva *v.* Szentgyörgy 3.
Vízvár (H; Viz-várum) 462
 Viz-várum *v.* Vízvár
 Vočín *v.* Atyina
 Volca *v.* Vulka
 Volcea palus *v.* Balaton
 Volka *v.* Vulka
Völcsej (H; Völcsey) 230
 Völcsey *v.* Völcsej
 Völgyes *v.* Dolina
 Völgyfalva *v.* Zillingtal
Vönöczk (H; Vönöczk) 425
Vörösberény (→Balatonalmádi, H; Szár Berény, Szár-Berény, Veres Berény /Berényum, Veres-Berény, Veresberény, Veres-Berenyenses, Veresberényiensis) 595, 596, 597
Vöröskő (Červený Kameň, SK; Vöröskő) 294
Vöröstó (H; Veres tó, Verestó, Veres-tó) 592, 594
 Vörös-Torony *v.* Vörösvár 1, 2.
Vörösvár 1. (*a.*; Rotenturm an der Pinka, A; Arx Rubra, Rodenthurn, Rothen Thurn, Vasvörösvár, Veres vár, Veresvar, Veresvarium, Veresvár, Vörös vár, Vörös-Várum, Vörösvar, Vörös-Torony) 333, 335, 387, 391, 416, 418
Vörösvár 2. (*o.*; Rotenturm an der Pinka, A; Rodenthurn, Vasvörösvár, Veresvar, Veresvarium, Veresvár, Vörös vár, Vörös-Várum, Vörös-Torony) 335, 416
Vörösvárienses silvae 264
 Vratislaburgium, Vratislaburgum *v.* Pozsony
 Vučja Gomila *v.* Zsidahegy
 Vuettenburga *v.* Wetenburga
Vulka (*r.*; Volca, Volka, Wolka) 43, 51, 47, 165, 179, 220–222
Vulkapordány (Wulkaprodersdorf, A; Brodersdorff, Horváth-Pordány, Pordán) 182, 220, 235
 Vyhel *v.* Vágújhely
 Vywar *v.* Németújvár 1.
 Waasen *v.* Hanság
 Wag *v.* Vág
 Walbersdorf, Walbersdorff *v.* Borbola
 Wallern im Burgenland *v.* Valla
 Walpersdorff *v.* Borbola
 Walterdorff, Waltersdorffum *v.* Borbola
Wampersdorf (→Pottendorf, A; Wampersdorff, Wampersdorffum/ Waperstorffum Austriae) 51, 235, 241
 Wandorff *v.* Bondorf
 Waperstorffum Austriae *v.* Wampersdorf
 Wasen *v.* Hanság
 Webersdorff *v.* Veperd
 Weiden bei Rechnitz *v.* Bándol
Weinberg (Weinberg im Burgenland, A; Borhegy, Veinpergh) 413
Weingraben (A; Borosd) 224
Weisenstein (*lapis, aut rectius terminus*) 418
 Welgersdorf *v.* Wölgersdorf
Welken (→Sankt Martin an der Raab, A; Veleke, Velike, Welten) 420, 424
 Welten *v.* Welken
 Weppersdorf *v.* Veperd; *v. e.* Csuredorf, Kalgrub
Wetenburga (*Vuettenburga, Boteburgum, Weteberga*) 300
 Wg *v.* Ug
 Wien *v.* Bécs
 Wiener Neustadt *v.* Bécsújhely
Wienerwald (*m.*; Caetius Mons, Caet[i]i montes, mons Cetius /Cecius!, Comagenae [Comagenus mons?]) 51, 52, 111, 232, 384, 397, 398
Wiesen (A; Rét-falu, Rétfalu) 182, 221
Wiesfleck (Wiesfleck, A; Biszflek) 413
Willersdorf (→Oberschützen, A; Villámos, Villesdarff, Villesdorff) 413
 Wimpassing an der Leitha *v.* Vimpác
Winden (→Eberau, A; Pinkatótfalu, Tothfalu, Winten) 412
 Winden, Winden am See *v.* Sáson
Windorum Marchia 297
 Winpassing *v.* Vimpác
 Winten *v.* Winden
Wittenberg (D; Vitteberga) 491
 Wohndorff, Wohndorffum *v.* Bondorf
Wolffau (Wolfau, A; Bolfó) 413
 Wolffs *v.* Balf
 Wolka *v.* Vulka
 Wondorf, Wondorff *v.* Bondorf
Wölgersdorf (→Großpetersdorf, A; Velege, Veleghe, Welgersdorf) 413
 Vratislaburgum *v.* Pozsony
 Wulkaprodersdorf *v.* Vulkapordány
Würzburg (D; Vitzburgia) 579
 Wywar *v.* Németújvár 1.
Zagersdorf (A; Zagersdorff, Zárány) 220
Zágráb (Zagreb, HR; Zagrabia) 324, 348 *v. e.* Gréc
 Zagreb, Zagrabia *v.* Zágráb
Zahling (A; Czallingh, Czállingh, Újkörtvélyes) 414
Zala 1. (*fl.*; Sala, Szala) 447, 449, 450, 452, 456, 475, 476, 478, 499
 Zala 2. *v.* Zalavár
Zala vármegye/county (Comitatus /Provincia /Provincia /terra Saladiensis /Saladinensis /Szaladiensis) 9–11, 13–15, 150, 245, 246, 248, 253, 254, 256, 261, 262, 265, 424, 425, 428, 431–499, 518, 527, 529, 548, 572, 580, 593, 594, 595, 600, 608

- Zalabagonya *v.* Bagonya
Zalabér (H; Bér, Szalabér) 455
Zalaegerszeg 1. (*a.*; H; Egersegum, Egerszegh, Egersze-
ginum, Egerszegum, Egerszegiensis, Szaladinum!)
323, 326, 434, 441, 450, 452, 454–456, **475**, 476, 478
Zalaegerszeg 2. (*a.*; H; Egerszeginum, Egerszegiensis) 17,
434, 436, 441, 443, 450, 452, 454, 456, 475, 476, 478
Zalahaláp *v.* Halap
Zalakomár *v.* Kiskomárom
Zalalövő *v.* Lövő 2.; *v. e.* Zalamindszent
Zalamindszent (→Zalalövő, H; Szala Mind Szent) 450
Zalaszántó *v.* Szántó
Zalaszegvár *v.* Szegvár
Zalaszentgrót *v.* Szentgrót
Zalaszentlőrinc *v.* Szentlőrinc
Zalavár (H; Szala, Szala Vár, Szala-vár, Szalavár,
Szalaváriensis, Zala) 450, 455, 456, **458–459**
Zamard 566
Zanat *v.* Szanat
Zaránd vármegye /county 438, 446
Zarándfalva *v.* Zundorf
Zarány *v.* Zagersdorf
Zarkaháza (→Szentkirály→Szombathely, H; Szarka-
háza) **412**
Zemendorf, Zemendorffium *v.* Cemendorf
Zemendorf-Stöttera, Zemenye-Selegd *v.* Cemendorf,
Stettera; *v. e.* Kisboldogasszony
Zemmendorf *v.* Cemendorf
Zemplén vármegye /county (Comitatus Zempleniensis /
Zempliniensis) 262, 364
Zengg (Senj, HR; Segnia) 94, 368
Zenkóc (Zenkovci, SLO; Zenkocz, Zoltánháza) **421**
Zika 533
Zilingthal *v.* Zillingtal
Zillingdorf (A; Czillefalva, Zillingdorff) 182
Zillingtal (A; Czille-Völgye, Völgyfalva, Zilingthal,
Zillingsthál) 182, **222**
Zirc (*coen. et p.*; H; Circensis, Czircensis, Sterczia,
Sterzia, Szircz, Szirczensis, Szircziensis, Szirczium,
Zircensis, Zirch) 508, 515, 542, **547–549**, 578, 579,
603, 604, **605**
Zodisincs, Zodisincz *v.* Szodesinc
Zollfeld (A; Zollfeldum) 459
Zoltánháza *v.* Zenkóc
Zólyom vármegye /county 508, 515
Zöbernach (*r.*; Cziberpach) 409
Zrínyiújvár (– [prope Őrtilos], H; Neo Zrinium, Új-
Zrínyivár) 438, 445, **493–497**
Zundorf (Zurndorf, A; Czorndorffum, Zarándfalva,
Zurány) 234
Zurány *v.* Zundorf
Zygeth *v.* Szigetvár
Zsámánd *v.* Horvátzsámánd, Németzsámánd
Zsámbék (H; Sambocum) 323
Zsankóháza (*cast.*; →Güssing, A; Sankoháza) **414**
Zsebeháza (H; Sebeháza) **230**
Zsennye *v.* Kissennye
Zsidahegy (Vučja Gomila, SLO; Sidahegy) **421**
Zsira (H; Sira) 50, **227**, 228; *v. e.* Gyüleviz, Salamonfa
1, 2.

Személynévmutató

☞

Index of personal names

A mutatóba nem vettük fel Bél Mátyás nevét. A mitológiai, illetve fiktív személyeket (pl. az Eszterházy Pál által kitalált Eszterházy-ősöket) *-al jelöltük.

Értelmező kiegészítéssel láttuk el az egyelemű tételeket, illetve az azonos nevű személyeket. Az antik szerzők, egyházatyák és a mitológiai személyek nem kaptak ilyen kiegészítést.

A mutatóba felvett tételek nyelviileg követik a mutatózott szöveget. Ahol egy Bél által töredékesen vagy nem megfelelő formában említett nevet magunk értelmeztünk, ott az általunk pótoltt névváltozatot, illetve névelemet az illető „nemzetiségének” (a szakirodalomban elfogadott származásának, anyanyelvének, születése/tevékenysége helyszínének) megfelelő nyelvi alakban vettük fel (pl.: **Spankau, Paris**, [Spankavius]), kivéve az uralkodókat, akiket mindig a latin, illetve latinizált névalakjukkal szerepeltetünk (pl. **Svatoplugus**, dux Moraviae [Svzatopluk; *Suatepolugus*, *Suatoplucus*, *Suatoplugus*]).

A zárójelben közölt alternatív alakok közül kurziváltuk azokat, melyek a szövegben találhatóak, s álló betűvel szedtük azokat, melyek saját kiegészítéseink. Az alternatív (illetve azonosítás esetén eredeti) névalakok közül !-el jelöltük azokat, melyek a főalakhoz képest teljesen eltorzultak, vagy ahhoz képest hibásak. Az alternatív alakokat önálló utalóként is felvettük, ha azok már az első négy betűn belül eltérnek a főalaktól. Kurzív betűvel szerepelnek azok a nevek, amelyeket nem sikerült azonosítanunk.

A középkori és koraujkori latin szerzőket meghagytuk latinizált névalakjukban, ha a szövegben csak így szerepelnek. Esetükben azonban utalót helyeztünk el az eredeti nevüknél (ha az ismert, és már az első négy betűben eltér a latinizált alaktól, pl.: „Spießheimer v. Cuspinianus”).

A nevek azonosításához használt főbb szakirodalom: BAGI 2011, BALOGH 1901, BÉL 1989, BÉL 2001–2006, DOMINKOVITS 2006, ENGEL 2001, FALLENBÜCHL 1988, FALLENBÜCHL 1994, HÁZI 1982, HECKENAST–MÉSZÁROS 2005, KARÁCSONYI 1995, KEMPELEN 1911–1932, NAGY 1857–1868, PÁLFFY 1997a, PÁLFFY 1997b, SZLUHA 2005, ZSOLDOS 2011. Rövidítések: *archiep.* = archiepiscopus; *cap.* = capitaneus; *cap. gen.* = capitaneus generalis; *com.* = comes, comites, comitatus; *com. supr.* = comes supremus; *ep.* = episcopus; *fam.* = familia; *mag.* = magister; *S.* = Sanctus; *vicecap.* = vicecapitaneus; *v.* = vide; *v. e.* = vide etiam.

Mátyás Bél's name is not indicated. The mythological and fictitious persons (e. g. the fictive Eszterházy ancestors invented by Pál Eszterházy) were signed with *.

The names consisting of one element and also the persons having the same name were provided with explanatory notes. The ancient authors, the Fathers and the mythological persons were not given such notes.

The names in the index follow the text, as far as the language is concerned. If a name mentioned by Bél in a fragmented or inappropriate way is explained or completed by us, then the name or the part of the name added by us is given in the language corresponding to the „nationality” of the person (i. e. his or her origin, native language, or the place of his or her birth or activity as referred to in the literature) – e. g. **Spankau, Paris**, [Spankavius] –, except the monarchs' names always presented in their Latin or latinised form (e. g. **Svatoplugus**, dux Moraviae [Svzatopluk; *Suatepolugus*, *Suatoplucus*, *Suatoplugus*]).

Variants given in brackets are in Italics if they occur in the text, and in normal type if they were added by ourselves. The variants (or the originals, if we identified the name) which are completely corrupted or incorrect comparing the main entry, were signed with !. The variants of names were also indicated separately on their own in the index if their first four letters were not identical with the main entry's. The names we could not identify are also in Italics.

The names of the Authors of the Middle Ages and Early Modern Age were left in latinised form as long as they can be read in the text only in this form. Besides we indicated their original name in the index as well if it was known and its first four letters were not identical with the main entry's. E. g. „Spießheimer v. Cuspinianus”.

The most important reference works used for identifying the names: BAGI 2011, BALOGH 1901, BÉL 1989, BÉL 2001–2006, DOMINKOVITS 2006, ENGEL 2001, FALLENBÜCHL 1988, FALLENBÜCHL 1994, HÁZI 1982, HECKENAST–

MÉSZÁROS 2005, KARÁCSONYI 1995, KEMPELEN 1911–1932, NAGY 1857–1868, PÁLFFY 1997a, PÁLFFY 1997b, SZLUHA 2005, ZSOLDOS 2011. Abbreviations: *archiep.* = archiepiscopus; *cap.* = capitaneus; *cap. gen.* = capitaneus generalis; *com.* = comes, comites, comitatus; *com. supr.* = comes supremus; *ep.* = episcopus; *fam.* = familia; *mag.* = magister; *S.* = Sanctus; *vicecap.* = vicecapitaneus; *v.* = vide; *v. e.* = vide etiam.

- Aba Samuel**, rex Hungariae (*Aba*) 86
 Abstemius, Paullus (Paulus) *v.* Bornemisza Pál
 Abstemius, Sebastianus (Sirmiensis) *v.* Bornemisza Sebestyén
Achomates 1., bassa 313, 314
Achomates 2., praefectus arcis Babócsa 355
 Acsadi, Acsadius *v.* Acsády
Acsády (*Acsadi, Acsadius, Acsádi, Acsadiana, Acsádi*) *fam.* 537, 552
 – **Adamus** 506, 513, 537, 552, 553, 585
Adám, pater generis humani 71
 Adeltreiter *v.* Adlzeiter
Adlzeiter von Tettenweis, Johann (Adeltreiter) 85
Adorján, Sigismundus (*Odorián, Odorján*) 427
Aegidius, de genere Monoszló 293, 386
 Aelius, Aelius Antoninus *v.* Antoninus Pius
Aeolus* 111
Agatich, Baptista Joannes 193
Agnes, regina Hungariae, filia Alberti I. ducis Austriae, uxor Andreae III. regis 168, 298, 300, 301
Akacs (*Akács*) *fam.* 418
 – **Nicolaus** 418
 Akács *v.* Akacs
Alaghy, Melchior (*Alaghi de Bessény; rectius de Bekény, Bekényi*) 193
Alapy, Barbara (*Alapia; erronee Buchaimia*) 333
Alapy, Gasparus (*Alapi*) 461
Alatheus, dux Gothorum 59
Albertus I. dux Austriae et Styriae, rex Germaniae 168, 270, 280, 281, 284, 285, 294–302
Albertus, rex Hungariae, **V.**, dux Austriae (*Austriacus*) 77, 93, 95, 184, 284, 285, 304
Albinus, Petrus (Peter von Weiße; *Nivemontius*) 491
 Albus Andras *v.* Andreas I. rex Hungariae
Alcinous*, rex Phaeacum 482
 Alemannus Petrus *v.* Petrus, rex Hungariae
Alexander Magnus, rex Macedonum 481
Ali, bassa Budensis 583
Ali, Ianitsherorum praefectus 484
Alibegus, praefectus arcis Szigetvár 271, 320
Almus, dux, frater Colomanni regis Hungariae 280
 Also /Alsó Szelestey, Alsó-Szelestey *v.* Szelestey (Alsó-Szelestey)
Althan (*Althanianus, Althán, Althánus*) *fam. com.* 455, 479, 491, 492
 – **Adolphus** (*Altanus*) 325
 – **Ioannes Michael ab**, com. supr. Com. Szalad. 455, 456, 480, 491, 492
Amade (*Amadi*) *fam., barones et comites* 551
 – **Iuditha** 337
Ambrus *fam.* 568
Ammianus Marcellinus 81, 396, 397
Andreas I., rex Hungariae (*Albus*) 459, 472, 473, 547, 597
Andreas II., rex Hungariae (*Andreas Hierosolymitanus*) 64, 77, 87, 181, 196, 270, 279, 280, 286–292, 309, 386, 590
Andreas III., rex Hungariae (*Andreas Venetus*) 77, 89, 90, 160, 168, 196, 270, 281, 295, 297–301, 303
Andreas, filius Isaac 566
Andronicus, Tranquillus 347
Angyal *fam.* 411
 – **Stephanus** 425
Anianus, S. (*Beatus, Confessor, Divus*) 473
Anna Eleonora, regina Hungariae, uxor Ferdinandi II. regis 124, 143
Anna, filia Wladislaw II., uxor Ferdinandi I. 104, 186, 215, 272, 312, 344
Anna, uxor Wilhelmi Nagymartoni (Fraknoi) 285
Anonymus, historiographus Hungaricus 534
Antal (*Antalii*) *fam.* 594
Antonia (?) 57
Antoninus (Antoninus Caracalla?) auctor aut fautor itinerarii „Antonini” nominati 223, 398, 399, 458, 459, 475
Antoninus Pius (*Aelius Antoninus; Titus Aelius Hadrianus Antoninus Augustus Pius*), imperator Romanus 56, 57
Antonius, ep. Csanadiensis 302
Antos (*Antosii*) *fam.* 562, 568
Appianus (Appianus Alexandrinus) 44, 58, 82, 459
 Apronianus 2. *v.* Apronius, L.
Apronianus* 1. „conditor” urbis Sopron 80–82
Apronius (Lucius Apronius; erronee *Apronianus*), praetor Germaniae Inferioris 80, 81
Apronius, iudex Romae sub Valentiniano (Apronianus) 77, 81
Arbiter, Iulius (erronee pro *iusserunt arbiteratu*) 80
 Arcourt, Anna ab *v.* D’Arco, Anna
 Ariegaza *v.* Ariezaga
Ariezaga, Johann, praefectus arcis Lipótvar (erronee *Ariegaza*) 330
Aristides, inimicus Themistoclis 323
 Armbrusteriana, Armbrusterii, Armbrusteriana *v.* Armpruster

- Armpruster** (*Armbrusteriana, Armbrusterii, Armbusteriana*) fam. 567, 579
- Arno**, dux Caroli Magni 274
- Arnoldus**, de genere Hahót (erronee comes *Trigaviensis* a Lazio, forsan pro *Bihariensis*) 298
- Arslanes**, Bassa Budensis 586
- Artandii (fratres) v. Ártándy Balázs, Ártándy Pál
- Ártándy Balázs** (Artandius) 347
- Ártándy Pál** (Artandius) 347
- Artner** fam. 120
- **Eberhardus** (II.) 120, 154
- **Guilielmus** (*Artnerus*) 157
- **Wolfgangus** (*Artnerus*) 116
- Astricus**, archiep. Strigoniensis 542
- Atila v. Attila
- Attila**, rex Hunnorum (*Atila*) 59, 85, 180, 196, 274, 275, 319, 453, 459, 533
- Augustus** (Gaius Octavianus Caesar Augustus; *Octavius Augustus*) imperator Romanus 23, 33, 46, 56, 58, 77, 79, 82, 274, 400
- Aurelia Clauce** (?) 84
- Aurelianus Marcellinus, M.** 84
- Aurelius** (Marcellinus) 84
- Aurelius Festianus, Quintus** 84
- Aurelius v. e. Marcus Aurelius
- Aurelius Victor** (Sextus Aurelius Victor) 46, 396
- Austriacus, Albertus v. Albertus, rex Hungariae
- Aventinus, Iohannes** (Johann Georg Turmair) 47, 79, 85, 86, 273–275, 366, 397, 401
- Babay, Gregorius** (babai; *de Baba*) 426
- Babay, Michael** (babai; *de Baba*) 426
- Babenberg** (*Babenbergensis, Babenbergicus*) fam. sive domus 277, 281, 287
- Babenbergensis, (e gente) Babenberg, Fridericus v. Fridericus II.
- Babócsai, Babótsaii v. Babocsay
- Babocsay** (*Babocsai, Babócsai, Babocsaianus, Babocsaii, Babocsaius, Babocsianus!, Babótsaii*) fam., barones 537, 595, 600
- Bacalovits, Matthias de v. Gatalóczi, Matthias
- Bacchus*** (*Lyaeus*) 74, 111, 121, 158, 208, 210, 213, 454, 472, 482
- Bacocius v. Bakócz
- Baczó** (*Baczo*) fam. 596
- Bácsmegyei de Paris v. Bácsmegyey de Paris
- Bacsmegyei, Bacsmegyei de Paris v. Bácsmegyey de Paris
- Badics** (*Badicsiana*) fam. 601
- Baditz** (szentkirályszabadjai; *Badicz*) fam. 595
- Bakacs v. Bakács
- Bakács, Benedictus**, baro (Szentgyörgyvölgyi; *Bakacs*) 410
- Bakács, Sándor** (*Bakacsius*) 546
- Bakalts v. Bakács
- Bakócz, Thomas** (*Bacocius, Bakalts, Thomas cardinalis*) 271, 332, 333, 343
- Bakos** fam. 602
- **Michael** 602
- Baksay, Abrahamus** (*Bakschai*) 60
- Balassa** (*Balasa, Balasiana?*) fam. 563, 577?
- **Ioannes** (Balassius) 358
- **Michael** 563
- Balis Epirota**, Budae praefectus (Kücsük Bali) 313
- Balog, Josephus** 86
- Balogh** (*Baloghiana*) fam. 567, 595
- Balogh, Adamus** 425
- Balogh, Joannes** 426
- Balogh, Péter** 12, 16
- Bambergensis, Fridericus v. Fridericus II.
- Banffius, Banffyus v. Bánffy
- Bánffy** (*Banffii, Bánffii, Bánfi*) fam. 303, 456, 474
- **Balthasar** (tallóci; *Banffius, Bánffius Thallocianus*) 311, 312
- **Catharina** 326
- **Christophorus**, mag. tavernicorum 193
- **Ioannes** (*Iohannes Banffius/Banffyus*) 314, 315
- Bányalukanus v. Mustafa
- Baranyay** (*Baranyaiana*) fam. 602
- Baráth, Benedictus** 426
- Baráth, Michael** 426
- Baráth, Stephanus** 426
- Barberini, Mappaheus v. Urbanus VIII.
- Barc** de genere Szák, pater Nicolai palatini (*Borthz*) 64
- Barcza 1.** fam. 410
- Barcza 2.** (nagyalásonyi; *Barczaiana, Barcziana*) fam. 568?, 569?, 577, 595
- Bárdossy, Georgius** (*Bardosy*) 428
- Bardosy v. Bárdossy
- Barkóczy v. Szmodiss
- Barkóczy, Franciscus 1.**, dux Thökölianus 130
- Barkóczy, Franciscus 2.**, primas (*Barkoczius*) 519
- Baronkay** (*Barankai, Baronkai*) fam. 602
- Bartholomaeus**, ep. Veszprémiensis 569
- Basta, Giorgio** (*Wasto*) 78, 115, 391
- Bathianus v. Batthyán
- Bathoreus v. Báthori
- Bathori v. Báthori, Ladislaus
- Báthori, Andreas** 311
- Báthori, Ladislaus** (*Bathori, Báthórius*) 215, 216
- Báthori, Nicolaus** 318
- Báthori, Stephanus**, palatinus (Bathoreus) 312, 344, 353
- Báthory, Andreas**, iudex curiae regiae (Bathorius, Báthorius) 351, 352, 354
- Bathyán v. Batthyán
- Bato**, dux Illyricus 58
- Bátsmegyey de Paris** (*Bacsmegyei, Bacsmegyei de Paris, Bácsmegyei de Paris*) fam. 417, 418
- Bátsmegyey de Paris, Gabriel** 418

- Bátsmegyey de Paris, Josephus** 418, 422
- Batthyány** (*Bathianus, Bathyán, Batthianus, Batthyani, Batthyania gens, Batthyanianus, Batthyáni, Batthyánianus, Batthyánii, Batthyanius, Battianus, comites de Bathyán, Battyán, Battyanius, Battyánus, Bottányi, Bottyánus, Bottyanianus Bottány*) *fam.*, *comites et principes* 250, 258, 270, 271, 276, 277, 278, 307, 317, 318, 325–327, 331, 332, 389, 390, 392, 393, 408, 409, 413–415, 420–423, 426, 437, 439, 444, 446, 455, 472, 478, 507, 514, 598–600
- **Adamus**, camerae praefectus, cap. gen. 271, 326, 327, 414
- **Adamus**, banus, cap. gen., iudex curiae regiae (*II.*) 271, 327–331, 460, 470–472
- **Adamus**, fil. Ludovici palatini, com. supr. Com. Castrif. 271, 332, 472
- **Balthasar**, mag. dapiferorum, fil. Christophori (*Balthazar*) 271, 317–324, 362, 484
- **Benedictus**, castellanus, praefectus aerarii 271, 308, 309
- **Carolus**, fil. Adami bani, banus 271, 331
- **Christophorus**, fil. Adami, cap. gen. 129, 326–327, 329
- **Christophorus**, fil. Balthasari, mag. pincernarum 271, 317, 318
- **Christophorus**, fil. Ladislai, occubuit ad Albam Regalem 325
- **Elisabetha** (erronee *Bosscháni*), filia Francisci, uxor Georgii (erronee *Alexandri*) Erdődy 342, 403, 416
- **Franciscus**, com. supr. Com. Soproniensis, cap. gen. (*Battyani*) 64, 117, 271, 324–326, 391
- **Franciscus**, mag. tavernicorum, banus 271, 309–318, 348, 349, 354, 389
- **Franciscus**, mag. pincernarum (*IV.*) (erronee *scribitur banus*) 327
- **Franciscus**, mag. pincernarum (*V.*) (*idem Franciscus, qui numero IV. signatus*) 271, 327
- **Franciscus**, praefectus praesidii Egerszeg 326
- **Georgius**, praefectus castris Petri Varadini 310
- **Iosephus** (József), archiep. Colocensis 9, 13, 249, 257, 437, 439, 446, 472, 598
- **Ludovicus** (Lajos), palatinus 68, 245–248, 250, 251, 253–256, 259, 271, 331, 332, 415, 416, 423, 433, 435, 439, 440, 442, 446, 472, 598, 599
- **Lupus**, occubuit ad Temesvárum 271, 313, 314, 350
- **Petrus**, fautor Wladislai II. 271, 308
- **Sigismundus**, com. 423
- **Urbanus**, fautor Ioannis regis 271, 312–314, 317, 322, 328
- **Wolfgangus**, praefectus castris Ujvar 271, 326
- Bauesitz, Gregorius** 131
- Baumkircher *v.* Paumkircher
- Bauszner, Simon** (*Bausznerus*) 551
- Bebek, Barbara*** uxor Nicolai Eszterházy* acquisitoris bonorum Galanthensium 197
- Becasius *v.* Békásy
- Becke *v.* Beke
- Becke *v.* Beke
- Behamb, Iohannes Ferdinandus** (Behambus) 99
- Beiczi, Beiczzy *v.* Bejczy
- Bejczy** (*Beiczi, Beiczzy*) *fam.* 428
- Bekasius *v.* Békásy
- Békássy** (Becasius, Bekasius, Békásius, Békássius) *fam.* 537, 554
- **Nicolaus** 541, 543–545
- Beke** (Becke), de genere Borsa, fil. Thomae, mag. tavernicorum 302
- Bela I.**, rex Hungariae 177
- Bela III.**, rex Hungariae 286, 394, 542, 547
- Bela IV.**, rex Hungariae 64, 87–89, 160, 168, 262, 279, 281, 287–292, 299, 302, 392, 542, 543, 573, 574, 588, 590
- Bela**, banus Machoviensis, avunculus Ladislai IV. regis Hungariae 293
- Bela**, rex Hungariae (quotus, nescitur) 177, 196
- Belearicus *v.* Metellus Balearicus
- Belei *v.* Bélley
- Belius, Carolus Andreas** 150
- Bélley** (Belei) 595
- Belley *v.* Bélley
- Bellicosus, Fridericus *v.* Fridericus II.
- Bellus, Iulius *v.* Lundorp, Casparus Michael
- Bellyéni, Albertus** (*de Bellyén*) 309
- Benczik Gyula** 12, 16
- Bende** *fam.* 568, 569
- Bendek** *fam.* 595
- Benedictus de genere Rád**, ep. Veszprémiensis 302
- Benei, Bernadett** 501
- Beniczky, Péter** (*Benyczky*) 241
- Benkő** (*Benkő*) *fam.* 425
- Benkő *v. e.* Nagy, Adamus; Nagy, Georgius
- Benyczky *v.* Beniczky
- Beorseony *v.* Berzsényi *fam.*
- Beörseöny, Beörsönny *v.* Berzsényi *fam.*
- Berchenius, Nicolaus *v.* Bercsényi Miklós
- Berchtoldsdorf, Otto** (*Berchtoldsdorfius, Berchtoldsdorffius*) 294
- Bercsényi, Nicolaus** (*Berchenius, Bercsényi*) 138, 337
- Bereczky** (*Bereczkii*) *fam.* 563
- **Franciscus** 563
- Berényi** (karancsberényi; *Berény de Karáncs Berény*) *fam. com.* 342
- Bernhardus *v.* Sponhaym et Lavant, Bernhardus comes de
- Bertalan** (*Bertalanii*) *fam.* 594
- Bertius, Petrus** 398
- Berzsényi** (egyházasperzsényi?; *Beorseony, Beörseöny, Beörsönny, Börsönny, Börsönny*) *fam.* 562, 571, 572
- **Dorothea** 572
- **Joannes** (egyházasperzsényi; *Börsönny*) 426

- **Sigismundus** (egyházasberzsenyi; *Börsönyianus*) 425
 – **Valentinus** 571
 Beseredii *v.* Bezerédi
Bessenyei, Helena (erronee *Susanna*), uxor Benedicti Esterhaz 197
 Bessenyei, Susanna *v.* Bessenyei, Helena
Bessenyei (*Besenyeanus*) *fam.* 410
 – **Franciscus** 422
Besserer, Christophorus 345
Bethlen, Gabriel (*Bethlehemus, Bethlenianus, Bethlenius, Betlemianus, Bettlen*) 78, 122–125, 190, 204, 210, 212, 339, 365, 380, 402
Bethlen, Wolfgangus (Wolfgangus Betlemius, Bethlenius) 285, 360
 Betlemianus *v.* *v.* Bethlen, Gabriel
 Bettlen Gabriel *v.* Bethlen, Gabriel
Bezerédj (*Beseredii, Bezeredianus, Bezeredii, Bezeredy, Bezerédy, Bezerédi*) *fam.* 210, 218, 410, 412, 537
 – **Emericus** (*Emerico Bezeridianus*) 417
 – **Stephanus**, cap. Papensis (*Bezerédi*!) 543
Bíró 1. (*Biro*) *fam.* 568,
Bíró 2. (*Biro, Biró; aliter Lakatos*) *fam.* 595
 Biro *v.* Bíró 1, 2.
 Biró *v.* Bíró 2.
Bittó, Josephus (*Bitto*) 505, 512
Blagay, Franciscus (*Blagaius*) 314
Blasius, dux Thomae Nádasdy 347
Bocskai, Stephanus (*Bocscaius, Bocscaianus, Bocskaianus, Botskaianus, Botskaius, Botskayanus, Botskayino*) 77, 78, 112–114, 122, 146, 147, 171, 271, 325, 334, 365, 380, 391, 394, 402
Bocskay, Franciscus (raszinjai; *Botskayus, Boscaius*) 356
Boda, Georgius (pusztarádóczi) 425
Boda, Petrus (pusztarádóczi) 425
Boday (*Bodaiana*) *fam.* 593
Bodisz (*fortasse Bódis*) *fam.* 600
 – **Petrus** 600
Bogyai (*Bogyaii*) *fam.* 570
Bogyay *fam.* 230
 – **Ladislavus** (László) 25, 35
 Bohemus, Ottocarus *v.* Ottocarus II.
 Bohemus, Venceslaus *v.* Venceslaus
Bolla, Georgius (Gregorius?) 425
Bolla, Sigismundus (Zsigmond) 25, 35
Bolyár, Paulus 309
 Bombardius *v.* Bonbardi
Bonbardi, Michael (*Bombardius*) 82, 86, 450
Boncz (bonczföldi; *Bonczianus*) *fam.* 568
Bonfinius, Antonius (Antonio Bonfini, *Bonfinianus, Bonffinius*) 43, 59, 86, 87, 93, 94, 96–101, 103, 184, 287, 300, 302–308, 367, 388–391, 402, 447, 453, 459, 473, 517, 533, 534, 547, 582–584, 587
Bonifacius VIII., pontifex Romanus 300
Bora, Katharina von (*Catharina*) 482
Bornemisza Pál (*Paullus/Paulus Abstemius*) 110, 568
Bornemisza Sebestyén (*Abstemius*) 352
Bornemissza, Ioannes 344
Boros, Adamus 423
Boros, Michael 425
Boros, Stephanus 425
Boross (*aliter Halassi/Halassy*) *fam.* 595
Bors, Comes a 394
 Borsa genus *v.* Beke, Thomas
 Borthz *v.* Barc
Bosnyák, Thomas (*Bosnyák de Magyarbed, recte Magyarbél*) 193
 Bosscháni *v.* Batthyány, Elisabetha
Botka (*Botkaii*) *fam.* 422, 537
Botka (*Botkaii*) *fam.* 537
Botka de Széplak, Anna Maria (széplaki; vidua Emerici Bezerédj) 417
Botka de Széplak, Joannes (széplaki) 427
Botka, Joannes (széplaki) 412
 Botskaius, Botskaianus, Botskayanus, Botskayinus *v.* Bocskay
 Bottány *v.* Batthyány
 Bottányi, Bottyánius, Bottyanianus *v.* Batthyány
Bottyán, János (*Vak-Bottyán*) 134, 138
 Bozai *v.* Bozzay
 Bozin et S. Georgio, Comites de *v.* Szentgyörgyi *fam.*
Bozzay (*Bozai, Bozzai*) *fam.* 563
 – **Michael** 563
Börseny Kakas 562
 Börsenius, Börsönyi, Börsönyianus *v.* Berzsenyi
 Börsönyi *v.* Berzsenyi *fam.*
 Brassay *v.* Kramer, Matthias
Brembergius 496
Bruschius, Casparus 400
Bucelinus, Gabriel (Buzlin) 85
 Buchaimius *v.* Puchaim
 Budianium, Budiani *v.* Batthyány, Adamus, banus, cap. gen., iudex curiae regiae (*II.*)
Bulcsú, dux Hungarorum (Verbulchius, Verbulczius) 534
Burián (*Burianiana, Burianniana*) *fam.* 570
Butler, dux Caesarianus (*Butlerus*) 496
Búzás (*Buzas, Buzás*) *fam.* 568
 – **Paullus** 570
 Buzas, Buzás *v.* Búzás
 Buzlin *v.* Bucelinus
Caffarelli, Prosperus de, ep. Ausculanus (*Caffarellis*) 233
 Caius *v.* Caligula
Caius, Cornelii (?) pater 80
Calenderus, legatus Scanderbegi 321, 322
Caligula (*Caius*; Gaius Julius Caesar Augustus Germanicus), imperator Romanus 56
 Camarianus *v.* Kamarjai

- Canisa, Canisaii, Canisay, Canisianus, Canisius, Canissaii
v. Kanizsai
- Carafa** (*Karafa*) *fam.* 230, 422
- Carlovicius, Carloviczius, Carlovitius v. Karlovics
- Caroli, Casparus v. Károli Gáspár
- Carolus I.**, rex Hungariae (*Carolus Robertus*) 64, 77, 90, 91, 107, 160, 282, 301, 303, 304, 573, 574, 590, 605, 606
- Carolus II.**, princeps, dux Styriae, rectius Austriae interioris (*Styriacus*) 320, 322, 334
- Carolus III.**, rex Hungariae, **VI.**, imperator Sacri Romani Imperii 65, 68, 143, 145, 201, 278, 327, 331, 340, 341, 411, 562, 569, 575, 577, 594, 595, 602, 606
- Carolus Magnus**, imperator Francorum 60, 81, 85, 274, 275, 366, 397, 399, 401, 408, 534
- Carolus V.**, imperator Sacri Romani Imperii 109, 312, 351
- Casimirus IV.**, rex Poloniae (*Casimirianus*) 306
- Caspar**, *fil. Petri comitis ab Antau* 283
- Cassanus**, occupat Nanam (*Cassonus*) 313
- Cassius Dio** (*Dio Cassius*; Lucius Cassius Dio Cocceianus) 44, 58, 82
- Cassonus**, passa Turcarum 109
- Castaldo, Giovanni Battista** (*Castaldus*) 272, 351–353
- Castiglioni** *fam.*, *com.* 554
- Catharina, uxor Lutheri v. Bora, Katharina von
- Cellarius, Christophorus** (Keller) 46, 49, 58, 167
- Censorina** (*Cetti filia*) 458
- Ceres*** 53, 208, 210, 213, 454, 482
- Cettus** 458
- Chegle, Benedictus de** 569
- Chegle, Stephanus de** 569
- Chernel** (*Csernel, Csernelii*) *fam.* 230, 537, 575
- Choron, Ioannes** (*Choronius*) 358
- Christianus Augustus**, cardinalis de Saxonia 175, 208
- Christus, Iesus** (Jesus), humani generis salvator 101, 147, 148, 179, 193, 215, 217, 339, 377, 381, 488–490, 522, 523, 526, 584
- Chygle, Iacobus de** 569
- Chygle, Johannes de** 569
- Cibacus v. Czibak
- Cicero, Marcus Tullius** 120
- Ciliae comes, Ciliensis v. Cillei
- Cillei Ulrik** (*Ciliae comes, Ciliensis*) 93, 305
- Cisca, Ciscus v. Nagymartoni, Petrus, *com. ab Antau*
- Cl(audius)** 405
- Claudia (Dacumena?)** 482
- Claudius** (Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus), imperator Romanus 56, 268, 333, 396, 398
- Clemens VIII.**, Pontifex Romanus 334
- Cluverius, Philippus** (*Cluverus*; Klüver) 61, 167, 380, 397, 398, 459
- Cocianus v. Katzianer
- Coignius v. Coligny-Saligny, Jean
- Coligny-Saligny, Jean** (*Coignius*) 497
- Collalto, Ramboldo** (Koraldius?) 124(?)
- Colomannus**, dux, *fil. Andrae II. regis Hungariae* 288
- Colomannus**, ep. Iaurinensis 550
- Colomannus**, rex Hungariae 86, 280
- Colonicus, Colonicusius, Colomitshius, Colomitsius v. Kollonich, Siegfried
- Columella** (Lucius Iunius Moderatus Columella) 45
- Constantia**, regina Hungariae, uxor Emerici regis 287
- Constantinus IV.**, imperator Byzantinus (*Pogonatus*) 581
- Constantinus Magnus** (Flavius Valerius Aurelius Constantinus Augustus), imperator Romanus 56, 59, 85, 533
- Constantius II.** (Flavius Iulius Constantius), imperator Romanus 397, 399
- Coracevitius /Coraceviczius, Hydrises v. Idriz, beglerbegus Papensis
- Cornelius** (?) 80
- Cornelius Clavaforis, P.** 482
- Cornelius**, *nepos falso crediti percussoris Nicolai Zrínyi* 484
- Corvin, János** (Ioannes Corvinus), *fil. Matthiae regis Hungariae* 307
- Corviniana *fam.* v. Hunyadi *fam.*
- Corvinus, Corvinus Matthias, Corvinianus v. Matthias I.
- Corvinus, Iohannes v. Hunyadi János, Corvin János
- Cramer v. Kramer
- Crancius v. Kranzius
- Craützius v. Kreutz
- Crispinus 1.** (*Crispini pater*) 458
- Crispinus 2.** (*Crispini fil.*) 458
- Cumanus v. Ladislaus IV.
- Cuspinianus, Johannes** (Spießheimer) 82, 104
- Cyriacus Magnus**, proavus Joannis Karlovicz 309
- Czámplus Hussain* v. *Czampus, Hussain*
- Czampus, Hassain** (*Czámplus Hussain*), *legatus Turcarum Kanisensium* 471
- Czapáry v. Szapáry
- Czapáry v. Szapáry
- Czékli Béla** 12, 16
- Czibak, Emericus** (*Cibacus*) 347
- Czigány** *fam.* 422
- Cziráky** (*Cziráki*) *fam. com.* 66, 393, 424
- Josephus** 424, 425
- Czobor, Adamus** 337
- Czobor, Emericus** (*de Czoborszentmihály*) 193
- Czompó, Alexander** (Sándor) 25, 36, 58, 65, 67, 71, 209, 427
- Czopy, Catharina** (Czopi) 572
- Czopy, Petrus** (Czopi) 571
- Czupi** *fam.* 423
- Stephanus** 423
- Czvittinger Dávid** (*Zwittingerus*) 133
- Csajághy** (csajági; *Csajaghi, Csajagi*) *fam.* 595, 601
- Csák genus v. Matthaes *fil. Matthaes de genere Csák*; Ugrin

- Csáki, Csákii v. Csáky
Csáky (*Csáki, Csákii*) *fam. com.* 455, 456, 480
 – **Christina** 343
 – **Emericus** (*Csáki, Emericus e comitibus Csáky*) 394, 419
Csányi *fam.* 422
 – **Franciscus** 422
Csapody (*Csapodi*) *fam.* 419
Császár, Nicolaus 203
Cseh *fam.* 595
Cseh, Antal 436, 443
Csemesz (*aliter Nemes*) *fam.* 596
Csepregy, Iohannes de (Iohannes Literatus /Litteratus, Iohannes Literatus de Csepregy) 148, 149
 Csernel, Csernelii v. Chernel *fam.*
Csernyánszky (*Csernáczkiana, Csernyaczkiana*) *fam.* 418
Csighi (*Csigiana*) *fam.* 554
Csikás (*Csikasz*) *fam.* 595
Csikviz, Stephanus 471
Csillagh, István 436, 443
Csók (*Csok*) *fam.* 595
 Csok v. Csók
Csomasz (*Csomasziana*) *fam.* 568
Csonka *fam.* 596, 602
 – **Ioannes** 602
Csoó *fam.* 595
 Csuszi v. Csúzy
 Csuzii v. Csúzy
Csúzy (*Csuszii, Csuzii*) *fam.* 537, 543, 555
D'Avancourt, baro, architectus militaris (*Vangurius*) 493, 495, 496
Dallos, Nicolaus 193
Dama, Joannes 426
Dama, Stephanus 426
 Damaiana v. Doma
Dampierre, Henri Duval (*Henricus du Vall, Comes a Dampierre; Tampierius, Tampierus*) 124, 190, 204
 Danielffi, Danielfi v. Dánielffy
Dánielffy (*Danielffi, Danielfi*) *fam.* 417
Daphne* 177
Darás *fam.* (darázsporpáczi) 410
D'Arco, Anna (Arcourt, Anna ab), Georgii Zrínyi uxor 484
Dávid, Paulus (*David*) 193
Deák, Péter 436, 443
Deccard, Joannes Guilielmus (Johann Wilhelm) 22, 26, 32, 36, 37, 39
Deccard, Johannes Christophorus (János Kristóf) 27, 29, 30, 37, 41
Demetrius, comes, montem Güssen occupare intendit 9, 13, 289, 291
Déri, Blasius (Balázs) 19, 30, 40
Dersffy (*Dersfii*) *fam.* 203
 – **Ursula** 203
Dervisius, miles Turcicus, Calenderi frater 321
 Deseő v. Hédervári Dezső
Deső (*Deső*) *fam.* 418
Dessewffy (*Dersőfiana*) *fam.* 427
Detricus (recte Theodericus), rex Vessogothorum 180
Didius Iulianus (Marcus Didius Severus Julianus Augustus), imperator Romanus 589
Dilich, Wilhelm (*Dillichius*) 449
 Dillichius v. Dilich
 Dio Cassius v. Cassius Dio
Disznosi v. *Mischi et Disznosi*
Dobner (*Dobnerus*) *fam.* 157
 – **Abrahamus Aegidius** 89–93, 102
 – **Ferdinandus** 78, 136–139, 145
 – **Sebastianus Ferdinandus** 57
Dobó, Stephanus (*Dobo*) 110
 Dobsa, Wladislaus v. Wladislaus II.
 Dobza, Wladislaus v. Wladislaus II.
Doma (*Damaiana, Domaiana*) *fam.* 570
Dombay Pál (*Paulus de Dombo*) 309
Domicilla (?) 57
Dominkovits Péter 12, 16
Domitia (?) 57
Domitianus (Titus Flavius Caesar Domitianus Augustus), imperator Romanus 56
Domitrovich, Petrus (*Domitrovicz*) 193
Donata, Iulia Ti. L. (erronee *FIL*) 80
Dornfelder, Ioachim (*Dornfeld*) 120
Döbrönte, Franciscus 425
Dömjén *fam.* 568
Dömölky (*Demökii, Demökianus, Dömölki*) *fam.* 425, 427, 572
 – **Susanna** 572
Drágfy, Bertholdus (*Drágffius*) 332
Draskovich (*Draskovithius, Draskovitzii comites, Draskowitziorum gens, Draskovics de Trakostyán, Dráskovics*) *fam. com.* 210, 218, 270
 – **Georgius**, ep. Iauriensis 143
 – **Iulia** (Iulianna Dráskovits) 337
 – **Leopoldus** 428
 – **Maria Eusebia** (*Dráskovitschia*) 485
 – **Nicolaus** (*Draskovithius*) 129?
 Dráskovics v. Draskovich
 Dráskovitschia v. Draskovich
Drugeth, Franciscus (Homonnai; *Drugeth de Homonna*) 311
Drugeth, Sigismundus (Homonnai; *Homonnay*) 337
Drusus (*Drusius!*; Nero Claudius Drusus Germanicus) frater Tiberii 56, 58
Du Cange, Charles du Fresne 150
 du Fresne v. Du Cange
Dubovszky, Georgius (*Dubovsky*) 193
Dubravius, Iohannes 581, 582

- Dugovich, Ioannes** (*Dugovits, Dugovics*) 246, 254, 412
Ebergényi, Ladislaus (*Ebergenius*) 210
Ebersdorf, Berchtoldus de (*Ebersdorffius, Ebersdorfius*) 294
Egerallyi (*Egerallyiana; „Ferencziana iam adpellatur”*) *fam.* 568
 – **Andreas** (*Egeralli*) 426
 – **Franciscus** (*Egeralli*) 426
 – **Ioannes** (*Egeralli*) 426
 – **Petrus** (*Egeralli*) 426
Egervári (*Egervári*) *fam.* 411, 428
 – **Josephus** (*Egervári, Egervári*) 423
Eggenberg, Ruprecht von (*Eggenbergius*) 324
Eggerer, Andreas (*Eggererianus*) 550
 Egidius *v.* Aegidius
 Eginhardus *v.* Einhard
Einhard (*Eginhardus*), biographus Caroli Magni 85, 397
 Ekius *v.* Salmis, Eck, comes a
 Ekkius *v.* Salmis, Eck, comes a
Eleonora Magdalena Theresia (*Eleonora Theresia*), regina Hungariae, uxor Leopoldi I. 127
 Elerbachius *v.* Ellerbach
Elisabetha, filia Stephani V. regis Hungariae 573
Elisabetha, regina Hungariae, uxor Alberti 77, 93–95, 161, 184, 237, 304
Elisabetha, regina Hungariae, uxor Caroli I. 64
Ellerbach (*Elerbachius, Ellersbachius*) *fam.* 307, 333
 Ellywelgh, Ioannes de *v.* Illyevölgyi, Ioannes
Emerberg, Berchtoldus ab (*Emerberga*) 296, 297
 Emericus, quaestor regius *v.* Szapolyai, Emericus 96
Emericus, rex Hungariae 87, 286, 287, 291, 542, 547
Emericus, S., dux, fil. Stephani I. regis Hungariae 86, 560, 582, 584
Engelricus, marchio Austriae 51
 Enningius, Enningus *v.* Török (enyngi)
Enyedy (*Enyedi*) *fam.* 418
Eördögh (pölöskei; *Ördögüi*) *fam.* 456
Eperjessy (*Eperjesii*) *fam.* 554
 Erdei *v.* Sylvester
 Erdodius *v.* Erdödy
Erdödi, Ursula*, uxor Francisci Esterházi* 197
Erdödy (*Erdodius, Erdödi de Monyorókerék, Erdodius, Erdodius, Erdödianus, Erdödianus*) *fam.* 250, 258, 270, 271, 307, 332, 333, 335, 338, 341–343, 391, 392, 416, 419, 570, 575
 – Adamus Ladislaus, *v.* Erdödy, Ladislaus Adamus
 – **Adamus**, fil. Emerici magistris tavernicorum 272, 336 *v. e.* Erdödy, Ladislaus Adamus
 – **Alexander**, praefectus aerarii (*I.*) 272, 342, 416
 – **Alexander**, fil. Alexandri, com. supr. Com. Castriferrei (*II.*) 272, 343
 – Antonius Christophorus *v.* Erdödy, Christophorus Antonius, fil. Georgii aerarii praefecti 342
 – **Christophorus Antonius**, fil. Gabrielis, aerarii praefectus 272, 337–339, 341
 – **Christophorus**, fil. Thomae bani 271, 272, 325, 334, 335, 342
 – **Christophorus**, fil. Georgii aerarii praefecti (*III.*) 342
 – **Emericus**, fil. Christophori, mag. tavernicorum (*I.*) 272, 335, 336
 – **Emericus**, fil. Christophori aerarii praefecti (*II.*) 272, 342
 – **Gabriel Antonius**, ep. Agriensis 247, 255, 272, 341
 – **Gabriel**, fil. Christophori, mag. ianitorum regalium (*I.*) 272, 335, 337, 342
 – **Georgius**, fil. Christophori, mag. cubiculariorum, postea tavernicorum (*I., erronee II.*) 272, 335, 336, 342
 – **Georgius**, fil. Gabrielis, iudex curiae (*II.*) 272, 337, 338
 – **Georgius (Leopoldus)**, aerarii praefectus, custos sacrae coronae (*V.*) 203, 272, 340–342
 – **Ioannes**, fil. Georgii Leopoldi 342
 – **Ioannes**, fil. Thomae bani, ep. Agriensis 271, 334, 335
 – **Iosephus**, fil. Christophori aerarii praefecti 272, 342
 – **Ladislaus Adamus** (*Adamus Ladislaus*), ep. Nitriensis 272, 339, 340, 425
 – **Ladislaus**, fil. Alexandri, cap. arcis Petrinensis 343, 416, 427
 – **Ludovicus**, fil. Alexandri 343, 416
 – **Nicolaus** (*de Monyorókerék*), banus 200
 – **Nicolaus**, fil. Wolfgangi, banus (*I., erronee III.*) 272, 335–337
 – **Nicolaus**, fil. Nicolai bani (*erronee IV.*) 337
 – Petrus (*IV.*) *v.* Erdödy, Petrus, fil. bani (*III.*)
 – **Petrus**, com. supr. Comitatus Castriferrei (*I.*) 271, 333, 377
 – **Petrus**, banus (*II.*) 271, 333
 – **Petrus**, fil. Petri bani (*III.*) 271, 333, 335
 – **Sigismundus**, Thomae bani fil., banus 271, 334, 335
 – **Simon**, ep. Zagrabiensis 314, 315
 – **Thomas** (*erronee Petrus*), fil. Nicolai bani 337
 – **Thomas**, banus (*II.*) 271, 325, 333–335
 – **Wolfgangus**, fil. Petri filii Petri bani, (*I.*) 272, 335–336
 – **Wolfgangus**, fil. Wolfgangi, (*II.*) 335
 Erdösi *v.* Sylvester
Erenuels *fam.* 283
Ergelich, Franciscus 193
 Erghelius *v.* Ergelich
 Ernuels *v.* Erenules
Ernuszt (*Hampó*) *fam.* 455, 456
Érsek (*Ersek, Ersekius, Érsekius*) *fam.* 537, 568
 Ersek, Ersekius *v.* Érsek
 Esterhas, Esterhas de Galantha, Esterhás, Esterhás de Galantha, Esterhazi, Esterházi, Esterházi de Galantha, Esterházi, Esterházy, Esterházy de Frakno, Esterházy de Galantha *v.* Eszterházy *fam.*

- Estoras, Estoras de Galantha, Estorasiana familia, Estorás v. Eszterházy fam.
- Eszterházy** (*Esterhas, Esterbas de Galantha, Esterbás, Esterbás de Galantha, Esterhazi, Esterházi, Esterházi de Galantha, Esterházi, Esterhazius de Frakno, Esterbázy, Esterbázy de Frakno, Esterbázy de Galantha, Estoras, Estoras de Galantha, Estorasiana familia, Estorás, Eszterbas, Eszterhasi, Eszterbás, Eszterbaz, Eszterhazi, Eszterházi, Eszterhazius, Eszterbazianus, Eszterbaziana gens, Eszterháziána gens, Eszterházi, Eszterházius, Eszterhazy, Eszterházy de Galantha, Eszterházyorum gens, Eszthorász, Esztorasz, Esztoráz*) fam., principes et comites 28, 29, 39, 65, 67, 71, 75, 143, 152, 164, 175–177, 180, 181, 188, 194–197, 202, 203, 205, 207, 209, 210, 213, 218, 219, 222, 224, 225, 228, 270, 277, 279, 383, 409, 426, 456, 474, 492, 537, 539, 547, 549, 556–559, 599
- **Alexander** 65, 178
 - **Andreas***, pater Ladislai* patris Stephani* 196
 - **Andreas***, dux belli sub Ludovico I. 197
 - **Anna*** (*Illésbaziana*) 197
 - **Antonius 1.**, mareschallus Francisci Rákóczi II. 404
 - Antonius 2. v. Paulus Antonius
 - **Benedictus***, fil. Petri* filii Emerici* (aut fil. Demetrii* filii Petri*) 196, 197
 - **Benedictus**, floruit cc. 1576, maritus Sussanae (recte: Helenae) Bessenyei 177, 197
 - **Casparus**, com., cap. Légrádiensis 178, 426, 427
 - **Casparus** (*Gáspár*), ad Nagyvezekény occubuit 65, 72, 178, 194, 199
 - **Christina***, religiosa, soror Andreae* patris Ladislai* 196
 - **Daniel**, consiliarius, eques auratus 178, 194, 540
 - **Demetrius Eursus***, banus Temesváriensis 177
 - **Demetrius***, fil. Petri* filii Matthiae* 197
 - **Demetrius***, pater Emerici* 196
 - **Emericus***, in Aegypto /ad Damiatam occubuit 177, 196
 - **Emericus***, fil. Matthiae aulici Andreae II. 196
 - **Emericus**, ep. Veszprémiensis, primas Hungariae 584, 591, 604
 - **Esterhas /Paullus***, fil. Eursi*, in baptismo Paullus (*Paullus Estoras*) 177, 196
 - **Franciscus***, frater Andreae* patris Ladislai* 196
 - **Franciscus***, frater Georgii* generalis 196
 - **Franciscus*** (?), maritus Ursulae Erdödi* 197
 - **Franciscus**, vicecomes Com. Pisoniens. 178, 197
 - **Franciscus**, praesidii Gyarmat cap., ad Nagyvezekény occubuit 65, 72, 178, 194, 199
 - **Franciscus**, com. supr. Com. Albensis, cap. Csesznekiensis (*caelebs*) 539, 549, 557–559
 - **Franciscus**, com., consiliarius, com. supr. Com. Szalad. et Shimig. 455
 - **Franciscus**, com., mag. tavernicorum (*Papensis*) 504, 511, 539, 541, 556, 564, 607
 - **Gabriel**, auratus eques, consiliarius 178
 - **Gabriel**, Pauli palatini fil., com. supr. Com. Szalad. et Simig. 178
 - **Gabriel**, com. (*de Gálántha*) 549
 - Gasparus v. Eszterházy, Casparus
 - **Georgius***, pater Ludovici*, generalis bellicus Belae regis 196
 - **Georgius***, ad Nicopolim occubuit 177, 197
 - **Georgius**, ep. Samandriensis 178
 - **Iohannes*** (*Ioannes*), frater Demetrii* 196
 - **Iohannes*** (*Ioannes*), prior ord. praed. Budae 196
 - **Iohannes**, consiliarius, eques auratus, vice-generalis 178
 - **Iohannes**, pugnae Nagyvezekényensi interfuit 65
 - **Iohannes**, com., administrator Com. Soproniensis (*János*) 58, 65–68, 70, 73, 74, 199, 201, 203, 209
 - **Iosephus**, com., iudex curiae regiae, banus 557
 - **Iosephus**, fil. Paulli Palatini, com. supr. com. Sopr. 65, 202
 - **Ladislau Ignatius**, praepositus de B. V. Ratot 178
 - **Ladislau***, pater Stephani* patris Georgii* 196
 - **Ladislau**, com. supr. Com. Sopr., ad Nagyvezekény occubuit 65, 72, 176, 178, 193, 194
 - **Ladislau**, com. 410, 422
 - **Ludovicus***, fil. Esterhas/Paulli*, occubuit ad Belgradum 177, 196
 - **Ludovicus***, pater Demetrii* patris Emerici* 196
 - **Maria Magdalena**, Nicolai palatini filia 192
 - **Martinus*** (?), vixit circa annum 1535, maritus Annae Gyulafi Rátót 177, 197
 - **Matthias***, fil. Emerici* Esterházy, aulicus Andreae (*erronee Angliae*) II. 177, 196
 - **Matthias***, frater Stephani* patris Georgii* 196
 - **Michael***, pater Andreae*, belli dux sub Ladislao I. 196
 - **Michael**, fil. Paulli palatini, com. supr. Com. Sopr. 65, 68, 178, 202
 - **Nicolaus Antonius**, ep. Tininiensis 178
 - **Nicolaus***, dux Ladislai regis 177
 - **Nicolaus***, acquisitor bonorum Galanthensium 177, 197
 - **Nicolaus**, palatinus (*Miklós*) 29, 40, 64, 65, 69, 71, 72, 117, 125, 163, 175, 176, 180, 187–189, 192–194, 197–199, 201, 203, 204, 570, 574
 - **Nicolaus**, pugnae Nagyvezekényensi interfuit 65
 - Paullus*, dux christianorum v. – Esterhas/Paullus*
 - **Paullus**, confiniorum antemontanorum et Uj-Var vicegeneralis 178, 194
 - **Paullus**, palatinus, princeps S. R. I. (*Paulus*) 29, 40, 58, 65, 68, 69, 71, 73, 75, 127, 131, 143?, 163, 176–178, 194, 195, 199, 200, 202, 203, 207, 219, 221, 272, 342, 474
 - **Paullus Antonius** (*Antonius, Paulus Antonius*) 58, 65–68, 70, 71, 202, 203
 - **Petrus***, fil. Emerici* filii Matthiae* 196
 - **Petrus***, sub Andrea III. 196
 - **Petrus**, com., cap. Cumanorum 412
 - **Sigismundus***, frater Stephani* patris Georgii* 196

- **Sigismundus**, cap. Verebélyiensis, pugnae Nagyvezeké-nyensi interfuit 65, 178
- **Stephanus***, pater Georgii* generalis 196
- **Stephanus*** (?), occubuit ad Mohács 177, 197
- **Stephanus**, ad Mezőkeresztes caesus 178, 197
- **Stephanus**, fil. Nicolai palatini, cap. Papensis 65, 192, 194
- **Theresia**, filia Pauli palatini, uxor Georgii Erdődy 272, 342
- **Thomas***, fil. Petri* filii Emerici* 196
- **Thomas**, praesidii Levensis vicecap., ad Vezekényum occubuit 65, 72, 178, 194, 199
- **Ursula** 177
- **Wolfgangus**, personalis, in iudiciis locumtenens 178
Esztoráz v. Eszterházy *fam.*
Eunuchus v. Khadim Ali
- Euridanus***, dux Boiorum 275
- Eursus*** (*Eurus*), magnus Hunnorum dux 177, 196
Eurus v. Eursus
- Eusebius**, pater Hieronymi Sancti 479
- Eustachius**, frater Laurentii Nagymartoni 282
- Falusy** (*Falusi*) *fam.* 595
- Farkas** (Com. Veszprém.; *Farkasiana*, *Farkassiana*) *fam.* 568, 595
- Farkas, Emericus** 423
- Farkas, Joannes** 426, 428
- Farkas, Stephanus** 422
- Faustina** 458
- Feigius, Johannes Constantinus** 330
- Fekete** (*Feketei*, *Feketii*) *fam.* 537, 554
Felsőbüki Nagy v. Nagy (felsőbüki)
- Fenenna**, regina Hungariae, uxor Andreae III. (*Phennenna*) 300
- Ferdinandus I.**, rex Hungariae, imperator Sacri Romani Imperii (*Austriacus*) 77, 78, 104, 108–110, 151, 160, 185, 186, 203, 214, 238, 271–273, 312–317, 330, 344, 345, 347–351, 353–355, 357–360, 365, 368, 372, 379, 400, 458, 568, 570, 583, 606
- Ferdinandus II.**, rex Hungariae, imperator Sacri Romani Imperii, antea archidux Austriae interioris (*Ferdinandaeus*, *Ferdinandeus*) 123, 124, 133, 143, 187–189, 193, 198, 204, 326, 394, 417, 462, 463, 571, 572, 574, 606
- Ferdinandus III.**, rex Hungariae, imperator Sacri Romani Imperii 125, 142, 143, 151, 161, 166, 169, 187, 188, 194, 199, 201, 326, 368, 383, 572, 606
- Ferdinandus IV.**, rex Hungariae 125, 141
- Ferdinandus**, archidux, fil. Ferdinandi I. imperatoris 214, 355, 356
- Ferenczffy Lőrinc** (*Ferentzfy*) 117
- Ferenczy** (*Ferenczi*, *Ferencziana*, *Ferenczii*) *fam.* 568, 570
v. e. Egerallyi
- Ferreus, Michael v. Vas, Michael
- Festetics** (*Festeticiansus*, *Festetitsiana*) *fam.* 102, 423, 428, 439, 446, 448, 477, 478
- **Christophorus** (*Festetits*) 209, 423, 428, 477, 478
- **Josephus** 427, 428, 555
- Festus** (*Rufus*, *Rufus Festus*, *Sextus Rufus*) 58
- Feurer, Johann** (*Fuirer*) 120
- Fiáth** (*Fiáthii*, *Fiatii*) *fam.* 559
Fiatii v. Fiáth
- Flavia** 405
- Florentinus, An.** 405
- Florianus, S. (D.)** 381
- Florus** (Lucius Annaeus Florus / Iulius Florus) 46, 60, 82
- Fodor** *fam.* 575
- Fodor, Pál** 12, 16
- Foky, Benedictus** 423
- Foky, Joannes** 246, 248, 254, 256, 418
- Foky, Sigismundus** 423
- Forgách, Emericus** (ghymes; *Forgách a Gyemes*, *Forgács*) 485, 486, 491
- Forgách, Franciscus** (*Forgacs*), ep. Varadiensis, historicus 360
- Forgách, Franciscus**, cardinalis (*Forgats*) 117
- Forgách, Sigismundus** (ghymes; *Forgach de Ghymes / Forgách de Gyemes*) 571
- Forintos, Zsigmond** 436, 443
- Formentini, Aurora Catharina** (*Formendina*) 326
- Földvály, Nicolaus Stephanus** (Miklós István) 19, 30, 40
Fraknói v. Nagymartoni
- Francsics** (*Francsiczii*, *Francsicsiana*) *fam.* 417, 418, 555
- Frangepán** (*Frangepani*, *Frangepanius*) *fam.* 277
- **Catharina**, uxor Nicolai Zrínyi cap. castris Szigetvár 483
- **Christophorus** (*Frangepanius*, *Frangepanus*) 310–312, 314, 315
- **Ferdinandus** 484
- **Franciscus Christophorus** (*Frangepanius*) 175, 205, 480, 483
- **Georgius** (szluni, zluni; *Georgius Zlunius e gente Frangepana*) 314
Fráter György v. Utisinović, Georgius
- Fridelius, Iohannes** 90–92, 102
- Fridericus I.**, imperator Sacri Romani Imperii 51
- Fridericus II.**, dux Austriae et Styriae (*Babenbergensis*, *Bambergensis*, e gente Babenberg; *Bellicosus*) 168, 279, 281, 287, 288, 291, 292, 299
- Fridericus III.**, imperator Sacri Romani Imperii 93–99, 102, 105, 109, 148, 161, 184, 185, 188, 234, 305, 306, 365, 367, 383, 391, 400, 402
- Frölich, David**, (Froelichius, Frölichius) 140
- Fugger** (*Fuggerianus*) *fam.* 124
- **Johann Jakob** (*Fuggerus*) 87
Fuirer v. Feurer, Johann
- Fusia** *fam.* 57
- Fülöp** (*Phüleppii*, *Phülöpii*) *fam.* 594
- Fülöp, Georgius** 426

- Gaiger, Adamus** (jobbágyi) 417
Gaiger, Sigismundus (jobbágyi) 417
Gál (*Galiana, Galliana, Gálliana, Gálliana, Gálliana*) *fam.* 570, 595
Galba (Servius Sulpicius Galba Caesar Augustus), imperator Romanus 43, 44, 56, 82, 83, 274
Galerius (Gaius Galerius Valerius Maximianus Augustus) imperator Romanus 46
 Galiana *v.* Gál
Gallenberg, Rosina Isabella a (*Gattenberg!*) 337
 Galliana *v.* Gál
Galliani, Orpheo (*Orpheus architectus*) 462
 Gálliana, Gálliana *v.* Gál
Gancs *fam.* 563, 568
 – **Benedictus** 563
Gara, Sigismundus 540 (erronee pro Nicolao sive Iohanne Garai)
Gara, Ursula de*, uxor Nicolai* Eszterházy acquisite 197
Garai (*Garra*) *fam.* 537
 Garra *v.* Garai
Gatalóczy, Matthias (*Bacalovits, Matthias de*) 91
 Gattenberg *v.* Gallenberg
 Gebárth falva szalók, Nicolaus de *v.* Zalok, Nicolaus de 566
 Gebárth falva szalók, Petrus de *v.* Zalok, Petrus de
Gencs *fam.* 563
 – **Ioannes** 563
 Georgius, Aegidii frater *v.* Gregorius, de genere Monoszló
Georgius, electus (praepositus) ecclesiae Albensis 89
Georgius, S. 584
 Gerardus *v.* Gerhardus
Gérczey (*Gérczei de eadem, Gérczeiana*) *fam.* 426
Gerecs *fam.* 572
Gerhardus, S. (*D., Gerardus D.*) 560, 561
 Germánecziáni *v.* Grmanecz
Geroldus, Boiariae praeses 401
Gesner, *fam.* 164
Geszty, Joannes 418
Geysa I., rex Hungariae 86
Geysa II., rex Hungariae 87, 289
Geysa, dux Hungariae, pater Stephani I. regis 196
Giletffy (*Giletus*) *fam.* 176, 184, 303 *v. e.* Giletus
Giletus Miklós* (*Nicolaus*), palatinus 181 *v. e.* Nicolaus de genere Szák
Giletus*, Gileti Nicolai palatini fil. 181, 182
Giletus*, vixit in S. Stephani tempore 181
 Ginsiensis *v.* Kőszegi
 Giovio *v.* Iovius
Gisala, regina Hungariae, uxor Stephani I. regis (*Gisela, Gysela, Gysla*) 85, 366, 367, 582, 584, 589
 Gisela *v.* Gisala
 Gissing, de *v.* Kőszegi
 Giulaffius *v.* Gyulaffy
Globitzer, Hans (Globicerius, Globicerus, Globicerius, Globiterius) 320, 321, 323, 362
Glück, László (Ladislaus) 243
Gnoszpodii (*Gnospodii*) *fam.* 600
Gombos *fam.* 423
Gombossy, Joannes (*Gombosi*) 422
Gonzaga, Annibale 466
Gordianus, imperator Romanus (*quotus, nescitur*) 458
Góri (*Gori*) *fam.* 411
Gothard (*Gothardiana, Gothárdiana*) *fam.* 570
Gögös (*Gögösi*) *fam.* 582
 – **Emericus** 572
Göncz, Coelestinus 561
Görög, Alexander (*Görögh*) 426
Gózszy, Zoltán (Zoltanus) 431
Gracchus, Caius Sempronius (*Sempronia lex*) 212
Gracchus, Tiberius Sempronius (*Grachus*) 44, 82, 83, 212
Grafenegg, Ulrich von (*Graveneg*) 97, 233
Gratianus (Flavius Gratianus Augustus), imperator Romanus 59
 Graveneg *v.* Grafenegg
Gregorius IX., pontifex Romanus 548
 Gregorius, de genere Monoszló (erronee *Georgius*) 293, 386
Gritti, Lodovico (*Grittus*) 272, 346, 347
Grmanecz (*Germánecziáni*) *fam.* 558
 – **Adamus** 558
Grubanobich, Antonius (*Grubanovics*) 428
Gruber, Abraham (*Gruberus*) 100, 126, 137
Guáry *fam.* 230
Guath (*Guatt, Guátt*) *fam.* 595
 Guátt *v.* Guath
Gubasóczy, Joannes (*Gubasóczy, Gubasotzi*) 132, 201
Gundlingius, Nicolaus Hieronymus (Gundling; *Gundlingiana*) 273
Guntherus, S. (*B.*) 560
 Guzzinge, de *v.* Kőszegi
 Günsenses, Günsiensenses, Günsingenses *v.* Kőszegi *fam.*
 Günzzinge, de *v.* Kőszegi
 Güssingen, Güssingenses, Güssinges, Güssingienses *v.* Kőszegi *fam.*
 Güzzinge, comites de *v.* Kőszegi *fam.*
Gyarmathy (Gyarmathi, Gyarmatii) 562, 568
Gyeli *fam.* 411
Gyimóthy (*Gyimothy, Gyimoti*) *fam.* 563
 – **Michael** 563
Gyöngyösi, Gregorius 550
Gyöngyösi, Stephanus (*Gyöngyösy*) 241
Györffy (*Györffi, Györffy, Györfi*) *fam.* 418
 – **Georgius** 426
 Gysela *v.* Gisala
 Gysla *v.* Gisala
Gyulaffy (*Gyulafiana, Gyulafius*) *fam.* 473, 604
Gyulaffy, Ladislaus (*Gyulaffyus, Giulaffius*) 352

- Gyulafi de Rátot, Anna***, uxor Martini Esterhas* 197
- Gyurikovits, György** (*Georgius*) 11, 15, 22, 27–30, 32, 38, 40, 245, 254, 250, 258, 434, 437, 441, 445, 503, 506, 510, 513
- Haag, Sigmund, Graf zum** (*Sigismundus, comes de Haga*) 285
- Habraimus, Habraymus *v.* Ibrahimus
- Habsburg, fam.** (*Austriai Ház, Habsburgica gens, Habsburgici*) 71, 72, 87, 277
- Habsburgensis, Habsburgensis, Rudolphus *v.* Rudolphus I.
- Hadrianus** (Publius Aelius Traianus Hadrianus Augustus), imperator Romanus 56, 60
- Haga, Sigismundus, com. de *v.* Haag, Sigmund, Graf zum
- Hagymási, Kristóf** (Hagymasius, Hagymásius, Hagymassius, Hagymássy, Hagymásy) 113, 114
- Hagymássy** (*Hagymási*) *fam.* 478 *v. e.* Hagymási, Kristóf
- Hahót genus *v.* Arnoldus
- Hainoczius *v.* Haynóczy Dániel
- Hajas, Franciscus** 424
- Hajdan** (*Hajdaniana*) *fam.* 554
- Hajmás** (*Hajmasiana, Hajmásiana*) *fam.* 570
- Hajmás, Benedictus** 426
- Hajnóczy Dániel *v.* Haynóczy Dániel
- Halassi/Halassy *v.* Boross
- Hammerle, Georgius** 129
- Hampó *v.* Ernuszt
- Hámpó *v.* Ernuszt
- Handl, Joannes Georgius** (János György) 25, 35
- Harcányi *v.* Harsányi
- Hardegg, Ferdinand** (*Hardeckus*) 324
- Hardouin, Jean** (Harduinus) 268, 273
- Harrach** (*Harrachii comites*) *com. fam.* 52, 169
- Harsányi, Stephanus** (*Harcányi*) 422
- Hartlieb, Georg** (Hartliebuis) 120
- Hasanes *v.* Hassanes
- Haselau, Ioannes de** 282
- Hassanes**, bassa Bosniae (*Hasanes*) 334
- Hassanes**, cap. arcis Kanizsae („*parvus*”) 462
- Hatalmius *v.* Hathalmy
- Hathalmy** (*Hathalmii*) *fam.* 537
- **Matthias** (Hatalmius!, Hathalmius, Hatthalmius) 544, 545
- Hatosi, Valentinus**, vicecap. Papensis (*Hatosii! Hatossii!*) 543
- Hatthalmius *v.* Hathalmy
- Haynóczy Dániel** (*Hainoczius, Haynóczianus, Haynóczius, Haynoczy*) 22, 27–30, 32, 37, 39, 41, 81, 88–90, 92, 93, 95, 99, 101, 102, 108, 111, 113, 124–126, 136–140, 142, 143, 145, 146, 148, 151, 154–157
- Házi, Jenő** (*Eugenius*) 90, 93
- Héder genus *v.* Henricus, Nicolaus (de genere Héder)
- Hedericus***, conditor coenobii in monte Güssen 289
- Hedervara /Hedervára [baro de], Hedervarii, Hedervarianus *v.* Héderváry
- Hedervára, Dionysius de *v.* Héderváry, Dionysius
- Héderváry** (*Hedervarius, Hedervarianus*) *fam.* 64, 290, 309
- **Dezső**, iudex curiae reginae (*Deseő Dionysii de Hedervara fil.*) 64
- **Dionysius** (Dionysius de Hedervára) 64
- **Iohannes**, ep. Scopiensis, baro (Baro de Hedervara / Hedervára) 548
- Henricus *v.* Henricus
- Heister, Siegbert** (*Heisterus*) 162, 593
- Heliades*** 177
- Heliodorus** 405
- Hellopoeus *v.* Szikszai Hellopoeus
- Hembergerus *v.* Homberger
- Henczelly, Stephanus** (*Henczelyffy de Petrovcz, Henczelly*) 309
- Henricus II.**, imperator Sacri Romani Imperii (*Henricus*) 81(?), 85, 366, 367
- Henricus III.**, imperator Sacri Romani Imperii 77, 81, 86
- Henricus IV.**, dux Carinthiae (*de Muerchtall*) 280
- Henricus *v.* Sponhaym et Lavant, Henricus comes de
- Henricus V.**, imperator Sacri Romani Imperii 280
- Henricus**, de genere Héder, banus Slavoniae, palatinus 64
- Henricus**, dux Austriae 87
- Henzelffy *v.* Henczelly
- Herberstein, Hans Siegmund Freiherr von** (*Herbersteinus, Herbersteinius*) 459, 461
- Hercules*** 177, 319
- Heresinczy Péter** (*Heresenius, Iohannes!*) 208
- Herman, Adamus** 426
- Herold, Ioannes** 59
- Herovics** *fam.* 423
- Hertelendy** (*Hertelendiana*) *fam.* 417
- **Ladislau** (*Hertelendi, Hertelendianus*) 417
- **Zsigmond** 436, 443
- Hetyei de Hetye *v.* Hettyey
- Hettyey, Benedictus** (makkoshetyei; *Hetyei de Hetye*) 426
- Hettyey, Georgius** (makkoshetyei; *Hetyei de Hetye*) 426
- Hettyey, Joannes** (makkoshetyei; *Hetyei de Hetye*) 426
- Hevenesi** (*Hevenyesi, Hevenyessy*) *fam.* 418
- **Gabriel** (*Hevenesiana*) 372, 376
- Hieronymus, S.** (*Divus*) 478, 479
- Hobergius *v.* Hohberg
- Hofflyn, Ioannes, comes de** (*Hoflyn*) 282
- Hoflyn *v.* Hofflyn
- Hoflyn *v.* Höfflin
- Hohberg, Wolfgang Helmhard** (Hobergius) 54, 206
- Hohenlohe** (*Hobenloe*) *fam. com.* 387, 388
- Hohenlohe-Neuenstein, Wolfgang Julius von** (*Holachius, Hollachius*) 467, 469
- Holachius, Hollachius *v.* Hohenlohe-Neuenstein, Wolfgang Julius von

- Hollóssy** (*Hollosty, Hollósy*) fam. 411, 418
Holst, Jacob von (*Holstius*) 495
Homberger, Ieremias (*Hembergerus*) 81
Homburg, Henricus ab 289
Homonna, Homonnai, Homonnay v. Drugeth
Honorius (Flavius Honorius Augustus), imperator Imperii Romani occidentalis, 82
Horatius (Quintus Horatius Flaccus) 69, 120, 121, 266, 481, 535
Hornickh, Boldizsár (Horningius) 120
Horvát Stansics, Marcus (*Stansitius, Stansitzius*) 271, 273, 317, 355, 356
Horváth (*Horvath, Horvathii, Horvatii, Horvathiana, Horváthiana, Horváthii*) fam. in Com. Veszpr. 537, 554, 567, 577, 595, 602
Horváth (mankóbüki; *Horváth de Mankobük, Horvath de Mankobük, Hovath de MankoBük!*) fam. 227, 418
Horváth (szentgyörgyi; *Horváth de Szent György, Horvath de Szent-György*) fam. bar. 411, 422
Horváth, Andreas (*Horvat*) 428
Horváth, Franciscus (Com. Castrif.) 428
Horváth, Franciscus (Com. Veszpr.) 577
Horváth, Georgius (*Horvat*) 428
Horváth, Michael (Com. Castrif.; *Michaël*) 424
Horvath, Michael (Com. Veszpr.) 602
Horváth, Petrus (Com. Castrif.) 410
Horváth, Petrus (Com. Veszpr.) 577
Horváth, Stephanus 424
Hosszúóthy (*Hoszutotius, Hoszútotius, Hoszutothi, Hoszútóthi*) fam. 537, 540
– **Georgius**, a Daniele Eszterházy iuvatur 540
– **Ladislaus** 570
Hoszutotius, Hoszútotius, Hoszutothi, Hoszútóthi v. Hosszúóthy
Hovath de MankoBük fam. v. Horváth fam. (mankóbüki) 227
Höfflin, Georgius, comes de (*Hofflyn*) 282
Hunniades, Matthias v. Matthias I.
Hunyadi (*Corvinianus*) fam. 102
– **Iohannes** (*Iohannes Corvinus, Ioannes Wajvoda*) 94, 304, 305
– **Ladislaus** 305
Husannus, Atinensis arcis custos 322
Husarius v. Huszár, Petrus
Huszar v. Huszár
Huszar, Huszarius, Huszárius v. Huszár, Petrus
Huszár (*Huszárii*) fam. 537
Huszár, Helena (*Huszar*) 572
Huszár, Matthaeus 571
Huszár, Petrus (*Husarius, Huszar, Huszarius, Huszárii, Huszárius*) 543–545
Huszárii v. Huszár, fam., Huszár, Petrus
Hygenus v. Hyginus
Hyginus (Gaius Iulius Hyginus) 268
Iager v. Jäger
Iakusith v. Jakusith
Ianus* 135
Ianus, praefectus Soproniensium 86
Ibrahimus, Bassa Boszniae 198
Ibrahimus, legatus Vezirii Hassanis (anno 1601.) 463
Ibrahimus, vezirius (*Habraimus, Habraymus, Ibrahim, Ibrahimh!, Ibraimus, Ibramus*) 345, 365, 369–373, 376–379
Idriz, beglerbegus Papensis (Coracevitiu / Coraczeviczius, Hydrises) 541, 545
Iehovah 217
Iesus v. Christus
Ilkii fam. 537
Illés (*Illesii, Illéssii*) fam. 554
Illésházy, Sophia (de Trenchen) 197
Illésházy, Stephanus 360
Illessii v. Illés
Illésy, János (?; Illésianus) 568, 577
Illyevölgyi, Ioannes (*Ellywewlgh, Ioannes de*) 309
Inchoffer, Melchior (*Inchofferus*) 582
Inkey fam. 230
– **Iohannes** 210
Innocentius III., pontifex Romanus 542, 548
Innocentius V., pontifex Romanus (erronee II.) 573, 574
Innocentius XI., pontifex Romanus 337
Ioanna, filia Ferdinandi I. imperatoris 351
Ioannes Baptista S. 78
Ioannes comes v. Hunyadi János
Ioannes Literatus / Litteratus, Ioannes Literatus de Csepreg v. Csepregh, Iohannes de
Ioannes Sigismundus v. Iohannes Sigismundus
Ioannes v. Iohannes
Ioannes, cognatus Nicolai et Pauli Nagymartoni 282
Ioannes, ep. Varadiensis v. Vitéz János
Iohannes comes v. Hunyadi János
Iohannes Sigismundus, princeps Transilvaniae 110, 313
Iohannes, ep. Varadiensis v. Vitéz János
Iohannes, Iohannes Literatus v. Csepregh, Iohannes de
Iohannes, mag., praepositus Albensis 90
Iohannes, rex Hungariae (Szapolyai János; *Vajvoda, Vajvoda, Zapolitanus, Zápolitanus, Zapolius, Zapolya, Zápolya*) 109, 110, 271, 272, 312–316, 328, 345–348, 351, 368, 379, 585
Iolas v. Yoles
Iongelinus, Casparus (Iongelianus, Jongelinus, Jongellinus) 64, 181, 360
Iordaniana v. Jordán
Iornandes v. Jordanes
Iosephus I., rex Hungariae, imperator Sacri Romani Imperii (*Josephus*) 78, 134, 138–140, 141, 195, 201, 327, 341
Iovius, Paullus (Giovio, Jovio, Jovius; *Paulus Iovius*) 109, 346, 365, 369–372, 379

- Isabella**, regina Hungariae, Iohannis regis uxor, postea vidua 110, 272, 328, 351
- Isidorus** 85
- Ismael**, bassa Budensis 393
- Isthvanffius *v.* Istvánffy
- Istvánffy, Nicolaus** (*Isthvanffius, Istvánffi, Istvánffianus, Istvanffius, Istvánffius, Istvanffiyus, Istvánffiyus, Istvánffius*) 64, 103, 109, 110, 112–114, 207, 273, 279, 285, 307–325, 332, 333, 344–353, 355–357, 359–363, 365, 367, 368, 370–372, 380, 381, 383, 388–391, 393, 394, 402, 408, 438, 445, 460, 461, 478, 484, 539, 542–544, 562, 581–583, 585–589
- Istvánffy, Paulus** (*Isthvanffius, Istvánffius*) 350
- Istvánffy, Stephanus** (*Isthvanffius, Istvánffius*) 350
- Iula** de genere Kán, palatinus 64
- Iulia** (?) 57
- Iulius Caesar, Caius** 56, 57(?), 275
- Iulius Princeps, Titus** 80, 84
- Iuppiter*** 98, 146, 237
- Iurisch *v.* Jurisics
- Iustinianus II.** (*Iustinus!*), imperator Byzantinus 62
- Iváczy, Joannes** 193
- Ivánkovich, Georgius** 425
- Jagasics, Andreas** (*Jakasits, Jakasics*) 436, 443
- Jäger, Hans** (Iager) 120
- Jakab Réka** 12, 16, 505, 512
- Jakasits, Jakasics *v.* Jagasics
- Jakusith, Theresia Rosa** (*Iakusith*) 338
- Jankó, Gasparus** 425
- Jankó, Joannes** (*Janko*) 425
- Jánosa** (*Jánossa*) *fam.* 411
- Janosii *v.* Jánosy
- Jánosy** (*Janosii, Jánosii*) *fam.* 570
- Jarmalov, Rudolphus** 501
- Joannes, Johannes *v.* Ioannes, Iohannes
- Jolas, Jolanta *v.* Yoles
- Jongelinus *v.* Iongelinus
- Jongellinus *v.* Iongelinus
- Jordán** (*Iordaniana*) *fam.* 593
- Jordanes** (*Iornandes*) 46, 59, 274, 397
- Jósa, Franciscus** (*Josa*) 425
- Josephus *v.* Iosephus
- Jovio, Jovius *v.* Iovius
- Jurisics, Nicolaus** (*Jurisicius, Jurissitius, Jurosiths, Jurosyths, Iurisch, Nicolicza, Nicolizza*) 250, 259, 365, 368–372, 375, 376, 379
- Jurosiths, Jurosyths *v.* Jurisics
- Kajariana *v.* Kajáry
- Kajáry** (*Kajariana, Kajáriana*) *fam.* 595
- Kaldii *v.* Káldy
- Káldy** (felsőkáldi; *Káldi, Káldi /Káldy de Fölsö Káld, Káldi de Fölsö Káld, Káldy de Fölsö-, et Alsó-Káld*) *fam.* 411, 422, 425, 426
- **Petrus** (*Petro-Kaldianus*) 428
- **Sigismundus** 417
- Káldy, Franciscus**, vicecap. Papensis (*Kaldii, Káldii!*) 543
- Káldy, Georgius** (*Káldi*) 216
- Káldy, Petrus**, possessor vicorum Belsóvat et Külsóvat (*Káldi*) 567
- Kalert, Henricus** (*Koler*) 548
- Kalkuniana** *fam.* 414, 423 *v. e.* Szapáry, Christina
- Kalosz** *fam.* 595
- Kamandiana *v.* Kamondy
- Kamarjai, Thomas** (*Camarianus, Kamanianus, Komarinus*) 312
- Kamondy** (*Kamandiana, Kamondiana*) *fam.* 570
- Kan** (*Kán*) *fam.* 427
- Kán, Ladislaus** 303
- Kanicsár, Paulus** (*Kanitsár*) 246, 254
- Kanizsai** (*Canisa, Canisaii, Canisay, Canisianus, Canisius, Canissaii, Kanisa, Kanisaii, Kanisii*) *fam.* 277, 285, 286, 303, 361, 460
- **Emericus**, frater Ioannis (?) 285
- **Ioannes**, com. in Neuburg ad Oenum (*Lokenhaus et Canischia, Ioannes de*) 285, 286
- **Ioannes**, frater Emerici (?) 285
- **Iohannes**, pater Nicolai magistri tavernicorum (*Iohannes de Kanisa*) 64, 148, 149
- Ioannes *v.* Kanizsai, Ladislaus
- **Ladislaus** (erronee *Ioannes*), pater Ursulae 279, 285, 286, 347, 348, 361
- **Nicolaus**, mag. tavernicorum regalium (*Nicolaus de Kanisa, Nicolaus, fil. Joannis Kanisa*) 64, 148–150, 240
- **Ursula** 273, 358, 360, 361, 460
- Kapiana *v.* Kapy; *v. e.* Szapáry, Christina
- Kapiller Imre** 12, 16
- Kapocsy** (*Kapocsi, Kapocsii*) *fam.* 563
- **Michael** (*Kapocsi*) 563
- Kapolyi** (*Kapolyiana*) *fam.* 595
- Kapy** (*Kapiana*) *fam.* 414
- Karafa *v.* Carafa
- Karcsay, Stephanus** (Karcsai) 417
- Karlovics, Iohannes** (*Carlovicius, Carloviczius, Carlovitius, Karlovicz*) 309–311, 314–316
- Károli Gáspár** (Caroli, Károlyi) 215, 216
- Károlyi** (*Károly*) *fam.* 410
- Karsa** (szentkirályszabadjai) *fam.* 596
- Katona, Stephanus** 577
- Katzianer, Johann von** (*Cocianus*) 316
- Kazius *v.* Kazy
- Kazy, Franciscus** 112
- Kazy, Ioannes** (*Kazius*) 346
- Keglevich, Petrus** (*Keglevics, Keglevicius*) 272, 314, 316, 348–350
- Keller *v.* Cellarius
- Kemény** *fam.* 411

- **Joannes** 411
Kendi Ferenc (*Kendius, Quendius*) 110
Kenessey (*Kenesei, Keneseii, Kenesey, Keneseyii, Kenessei, Kenesseianus, Kenessii*) fam. 423, 537, 563, 595, 599
– **Petrus** 598
– **Stephanus** 505, 512, 554, 563, 580, 595, 599
Kerecsényi, Ladislaus (*Kerecsenius*) 317
Keresztury, Joannes (*Kereszturi*) 422
Keri, I. v. Kéry
Kerianus, Kérius v. Kéry
Kérianus, Kérius v. Kéry
Kéry (ipolykéri aut nagykéri; *Kerianus, Kérius, Kérianus, Kérius, Kéryi*) fam. 270, 537, 570, 575, 595
– **Franciscus** (*Kérius*), proditor Frangepanii et Zrinii 205, 206
– **Iohannes**, com., custos S. Coronae (ipolykéri; *Kéry de Ipolkér, Kéry de Ipolyker*) 427
– **Iohannes**, com., mag. agazonum regalium (*C. I. Keri*) 565
Keserű, Stephanus (gibárti; *Keserő iunior*), occubuit ad Albam Regalem 325
Keserű, Stephanus (gibárti; *Kesserű de Gyibárth / Gybarth*), Tripartitum recensuit 309
Kesserű v. Keserű
Ketteler, Joannes Jacobus 393
Khadim Ali (Eunuchus), bassa Budensis 272, 355
Kielman, Andreas (*Küchmannus, Küblmannus*) 320, 362
Kincses Katalin Mária (Catharina) 12, 16, 30, 40, 41, 75, 104, 138
Kinizsi, Paulus (Kinisi, Kinisius Paulus /Paullus) 522, 535, 537, 587
Kis v. e. Kiss
Kis, Emericus 428
Kisfaludy (*Kisfaludi, Kisfaludiana*) fam. 209, 410, 425, 428, 567
– **Anna** 422
– **Ladislaus** 246, 254, 417, 428
Kisiana v. Kiss
Kiss (*Kisiana, Kissiana*) fam. 595
– **Alexander** (*Kis*) 595, 600
Klüver v. Cluverius
Kocsy (*Kocsi*) fam. 426
– **Georgius** 426
– **Michael** 426
Koler v. Kalert
Kolinovics, Gabriel (*Kolinowitsch*) 483
Koller, Ignatius, ep. Veszprémiensis (*Ignác*) 506, 513, 537
Kollonich, Siegfried, cap. supr., mag. agazonum regalium (*Colonicus, Colonicusius, Colonitsbius, Colonitsius, Kolonitschius, Kolonitsius*) 325, 459, 464
Kolmár (*Kolmarii, Kolmárii*) fam. 554
Kolonitschius, Kolonitsius v. Kollonich
Koltay (*Kolthay*) fam. 411
– **Emericus** 428
Komarinus v. Kamarjai
Komáromy, Catharina (*Komáromi*), vidua Stephani Török 423
Komáromy, Joannes (*Komaromi*) 427
Kondor fam. 423
Koraldio v. Collalto, Ramboldo (?)
Korchmáros (*Korcsmaros*) fam. 422
Kotz Eszter 12, 16
Kovács (*Kovacs*) fam. in *Com. Castrif.* 423
– **Adamus** 423
– **Joannes** 423
Kovács (*Kovacs*) fam. in *Com. Veszpr.* 595
Kozáry, Georgius 426
Kozma (*Kozmaiana*) fam. 595
Könczöl (*Könczöll*) fam. 595
Königsberg (? *Kunigsbergius, Kunigspergius*), eques Alberti ducis Austriae 296
Körmendy (*Körmendi*) fam. 595
Kőszegi (*Ginsiensis, [de] Gissing, [de] Guzzinge, Günsenses, Günsienses, Günsingenses, [de] Günzzinge, [comites de] Güssingen, Güssingenses, Güssinges, Güssingienses, [comites de] Guzzinge, Küsingenses, Küsszzingenses, Németh-Ujvari, Németh-Ujvari comites, Németh-Ujvarienses*) fam. 10, 14, 241, 250, 258, 270, 271, 277, 279–281, 284–289, 291, 294, 295, 297–299, 301–304, 361, 386, 388
– **Henricus**, banus, palatinus 281, 283(?), 293, 294, 300–302, 386
– **Henricus**, fil. Henrici palatini, Banus Slavoniae, Comes de Pernstein (de Perustayn) 270, 281–282, 283(?), 300–303
– **Ibanus** (*Ibo, Ioannes, Iohannes, Ivanius*), fil. Henrici palatini, palatinus 270, 280–282, 283(?), 292–303, 380, 388
– Iohannes v. Kőszegi, Ibanus
– Ivanius v. Kőszegi, Ibanus
Kramer fam. (*Brassay, Brassayus, Cramer, Krameriana gens, Kramerus*) 113, 115, 157
– **Georgius** (György) 25, 29, 35, 39
– **Johann Georg** 114
– **Matthias** (Brassay, Brassayus, Cramer, Kramerus) 113, 116, 120
Kranzius, Albertus (*Krantz; Crancius*) 59, 397
Kreutz, Wolfgang Josaphat (*Craützius*) 473
Kubinyi, Petrus 26, 28, 36, 38
Kulcsár Mónika 12, 16
Kun fam. 418, 596
Kunigsbergius, Kunigspergius v. Königsberg
Kutassy (*Kutasiana, Kutassiana*) fam. 593
Kutasy, Ioannes (*Kutasius*) 363
Küchmannus v. Kielman
Kücsük Bali v. Balis Epirota
Kühlmannus v. Kielman
Külley (*Külleiana*) fam. 595

- Küsingenses com. *v.* Kőszegi *fam.*
 Kúszszingenses *v.* Kőszegi *fam.*
Lackfi, Stephanus (I.), vaivoda Transilvaniae, mag. tavernicorum 480, 481
Lackfi, Stephanus (II.), vaivoda Transilvaniae, palatinus 477
Lackner, Christophorus (*Lackbner, Lackneriana, Lacknerus, Laknerus*) 27, 29, 37, 39, 78, 90, 113–118, 120, 122, 123, 140, 143, 144, 146, 147, 157, 238
Lada, Georgius 428
Ladislaus I., rex Hungariae (*divus, S[anctus]*) 177, 196, 204, 584
Ladislaus III., rex Hungariae 87, 287
Ladislaus IV., rex Hungariae (*Comanus!, Cumanus*) 77, 87–90, 160, 270, 293–295, 297, 300
 Ladislaus *v.* Hunyadi, Ladislaus
Ladislaus V., rex Hungariae (*Ladislaus Posthumus*) 77, 93, 94, 98, 100, 151, 305, 606
Ladislaus, filius Thomae Velikei, vicepalatinus 552, 553
Ladislaus, rex Hungariae (quotus, nescitur) 574, 590
 Ladislaus, Transylvaniae praefectus *v.* Kán, Ladislaus
 Laimberger *v.* Lamberger
 Lakatos *v.* Bíró 2.
 Laki *v.* Laky
 Laknerus *v.* Lackner
Laky, Stephanus (*Laki*) 422
Lambecius, Petrus (Lambeck) 167
Lamberger Frigyes (*Laimberger*) 96
Lambergicus, Hermannus, dux exercitus Albertini 301
 Lámpert *v.* Lampérth
Lampérth (*Lamperii, Lampert, Lampertii, Lámpert*) *fam.* 562, 563
Lampérth, Joannes (*Lampert*) 425
Lampérth, Paulus 425
Lancsics (*Loncsics*) *fam.* 417
Landenberg, Hermannus a (*Landberga, Landbergicus, Landenberga*) 296, 301
Landor (*Landoriani, Landorii*) *fam.* 230, 580, 593
Landulphus, historiographus Mediolanensis 534
 Láng *v.* Langius
Langius, Matthias (Lang, Láng) 166
Lartius, Lucius 79, 80
 Lascaris/ Laskaris, Theodorus *v.* Theodorus I.
 Lascus *v.* Laski
Laskay (*Laskaii, Laskii*) *fam.* 537
Laski, Hieronym (*Lascus, Laskius, Lasky*) 314, 347, 585
László, Michael (*László*) 425
Laubenaw, Sigefridus de, frater Bernhardi (*Leubenaw*) I. 280
 Laurentius *v.* Újlaki, Laurentius
Laurentius, fil. Kemény, palatinus (erronee *Laurentius Poth, ex gente Hedervariorum*) 64
Laurentius, pater Thomae butharii 606
 Lavant /Lavanta et Sponhaym /Sponheim *v.* Sponhaym et Lavant
 Laz *v.* Lazius
Lazius, Wolfgangus (*Laz*) 43, 44, 46, 51, 58, 59, 79–84, 213, 223, 274, 279–282, 285, 286, 293, 295, 298–302, 366, 380, 386–388, 396, 398–400, 450, 458, 474, 533
Leibniz, Gottfried Wilhelm (*Leibnicz*) 398
Lendvay, Franciscus 422
Lengyel (lengyeltóti; *Lengyel de Thothi / Tóthy /Toti, Lengyeliana*) *fam.* 411, 428, 474
Lengyel, Ioannes 556
Lengyel, Nicolaus (*Nicolao-Lengyelianus*) 426
 Leopes *v.* Lépes
Leopoldus I., rex Hungariae, imperator Sacri Romani Imperii (*M[agnus]; Lipót*) 29, 40, 75, 78, 82, 125–127, 131, 132, 138, 140–142, 166, 169, 170, 194, 195, 201, 205, 236, 326–328, 331, 336, 338, 341, 343, 460, 466, 471, 472, 494, 548, 577, 606
Leopoldus VI., dux Austriae, **II.**, dux Styriae 87, 286, 287
Lépes, Bálint (*Leopes*) 117
Lepidus (Marcus Aemilius Lepidus), triumvir 57(?)
Leslie, Jacob (*Iacobus Leslaeus*) 495
 Leubenaw *v.* Laubenaw
 Levanta et Sponheym, comites de *v.* Sponhaym et Lavant, Comites de
 Lipics *v.* Lippich
Lipolt, Joannes 425
Lippich (koronghi; *Lipics*) *fam.* 412
 – Alexander 425
Lippich, Paulus 422
Listi, Iohannes (*Listhius*) 319
Livius (Titus Livius; *Livianus*) 46, 138, 201
Lochner, Iohann Bernhard 157
 Lokenhaus et Canischia, Ioannes de *v.* Kanizsai János, comes
 Loncsics *v.* Lancsics
 Lorant, Loránt *v.* Lóránt
Lóránt, Michael (*Lorant, Loránt*) 426
Losonczy (*Losonczii, Lossonczii*) *fam.* 599
 – Ioannes (*Losonczí, Lossonczí*) 602
Losonczy, Stephanus (*Losoncius, Losonczius*) 313, 351
 Lossonczí, Lossonczii *v.* Losonczy
 Losy *v.* Lósy
Lósy, Emericus (*Losy*) 193
Lotharius III., imperator Sacri Romani Imperii 280
 Löke *v.* Lőke
Lőke (*Lőke*) *fam.* 427
 – Petrus 426
Ludovicus I., rex Hungariae 77, 90, 91, 159, 169, 197, 282, 284, 303, 480, 481, 562, 590, 606
Ludovicus II., rex Hungariae 77, 93, 104, 107, 151, 177, 186, 197, 272, 307, 309, 310, 332, 344, 359, 367, 368, 389, 414, 548, 561, 583, 584, 606

- Lundorp, Casparus Michael** (Iulius Bellus) 123, 124
Luphti, explorator Turcicus 586
- Luther, Martin** (Lutherus) 234, 481
 Lyaeus *v.* Bacchus
- Lymburg-Styrum** (*Styrum*; [a] *Styrum*) *fam. com.* 412
- Macedóniai, Péter** (*Macedonius, Petrus*) 350
- Macrinus** (recte Marcianus imperator Imperii Byzantini) 180
 Madi *v.* Mády
- Mády** (*Madi*) *fam.* 595
- Magassy, Joannes** (magasi; *de Nemes Magassy, Magasy de Nemes Magasy*) 425
- Magassy, Moyses** (magasi; *de Nemes Magassy, Magasy de Nemes Magasy*) 425
- Magassy, Nicolaus** (magasi; *de Nemes Magassy, Magasy de Nemes Magasy*) 425
- Magasy, Iohannes de** 566
- Magasy, Paulus de** 566
- Magasy, Stephanus de** 566
 Magiarus *v.* Magyar
- Maginus, Iohannes Antonius** (*Magini*) 398
- Mágóchy, Casparus** (*Magotsi*) 203
 Magotsi *v.* Mágóchy
- Magyar, Valentinus** (*Magyarus, Magiarus*) 352, 474
- Maholányi, Iohannes** (*Mabolany*) 132, 201
 Mailatus, *v.* Majláth
- Maius *v.* Mojs
- Majláth, Stephanus** (*Mailatus, Majlathus*) 344
- Malicocius, dux Caesarianus** 323
- Málik, Franciscus** 403
- Mamília** *fam.* 57
 Mamurius *v.* Veturius, Mamurius
- Mandorff** (*Mandorffia*) *fam. bar.* 225
- Manlius, Iohannes** (Manuel, Hans) 81
- Manrique, Angelus** (*Manriqueus*) 548
 Manuel *v.* Manlius
- Marcheus, progenitor familiae Platthy** (nagypalugyai) 107
 Marcianus, imperator Imperii Byzantini *v.* Macrinus
 Marcus *v.* Márkus
- Marcus Aurelius** (*Aurelius*; Marcus Aurelius Antoninus Augustus), imperator Romanus 56
 Marcus *v.* Otho
 Maréty *v.* Merétey
 Marffianum *v.* Márffy 1.
- Márffy 1.** (*Marffianus, Márffianus*) *fam.* 556
- Márffy 2.** (szentkirályszabadjai) *fam.* 410
 – **Georgius** 422
 – **Josephus** 422
 – **Ladislaus** 422
- Margareta**, filia Ioannis baronis de Haselau 282
- Margareta, S.**, filia Belae IV. regis Hungariae (Margaretha, Margaritha) 573, 588, 590, 591
- Maria Theresia**, regina Hungariae 331, 341
- Maria**, Beata Virgo, Virgo Deipara (Bóldog-Aszszony, Boldogságos Szűz, Marianus) 164, 179, 181, 182, 221, 225, 381, 476
- Maria**, regina Hungariae, uxor Belae IV. 287
- Maria**, regina Hungariae, uxor Ludovici II. 104, 186, 272, 344
- Maria**, regina Hungariae, uxor Sigismundi 60, 148–150, 166, 169, 359
- Márkus, Petrus** (kerékszállási; *Marcus*) 314
- Maróthy, Michael** (*Marothius*) 546
- Mars*** 199, 321, 326, 401, 486, 487, 546
- Marsigli, Luigi Fernando** (*Marsiglius*) 47, 210–212
- Marth, Matthias** 217
- Martinus, S.** (*D.*) 371, 403
 Martinuzzi, Georgius *v.* Utisinović, Georgius
- Marton, Joannes** 426
- Marton, Josephus** 426
- Marton, Stephanus** 426
 Martonfaii, Martonfalvai, Martonfalvaianus *v.* Mártonfalvy
- Mártonfalvay** (*Martonfaii, Martonfalvai, Martonfalvaianus*) *fam.* 537, 571, 595
- Mathias *v.* Matthias
- Matics *v.* Mátics
- Mátics** *fam.* 426
 – **Joannes** 426
 – **Stephanus** 426
- Matolai, János** (*Matolaius*) 11, 15, 22, 23, 28, 30, 32, 33, 39, 41, 47, 55–57, 60, 435, 438, 441, 446, 503, 504, 507–511, 514–516, 519, 540, 545, 550, 564, 569, 580, 582, 589, 590, 606, 607
- Matthaeus**, de genere Csák, palatinus 107, 340
- Matthaeus**, fil. Matthaei de genere Csák, comes Soproniensis, palatinus (*Trentschinensis*) 64
- Matthias I.**, rex Hungariae (*Mathias/Matthias Corvinus, Corvinianus, Hunniades*) 77, 90, 93–95, 97–102, 105, 117, 137, 148, 159, 161, 162, 176, 184, 185, 188, 233, 305–308, 332, 343, 365, 367, 383, 388, 389, 391, 402, 408, 522, 541, 546, 569, 573, 574, 584, 587, 606
- Matthias II.**, archidux, rex Hungariae, imperator Sacri Romani Imperii (*Mathias*) 78, 115–118, 123, 187, 190, 463, 574, 606
- Mátyás** *fam.* 411
- Maximilianus I.**, imperator Sacri Romani Imperii 77, 102, 103, 109, 129, 185, 285, 286, 367, 389, 402
- Maximilianus II.**, imperator Sacri Romani Imperii, rex Hungariae 77, 111, 186, 197, 214, 271, 273, 317–319, 333, 358, 359, 361, 459, 460, 548, 583
- Maximilianus III.**, archidux Austriae, fil. Maximiliani II. caesaris 324, 462, 541, 545
- Mayer *v.* Mayr
- Mayer, László** 12, 16
- Mayr, János** (Mayer) 81, 82

- Mechemetes, Mechmetes *v.* Sokollu Mechmed
Mechler Katalin 12, 16
Medgyessy (*Medgyeseiana, Medjessy*) *fam.* 410
 – **Gaspar** 422
Mediobarbus Biragus, Franciscus (*Mediobarba; Mez-*
zabarba Birago, Francesco) 56
 Medjessy *v.* Medgyessy
Megiser, Hieronymus 459
 Megyessy *v.* Medgyessy
Meinhardus III., Carinthiae dux 297
Meislavius, Stephanus, *mareschallus Austriae* 294
Mekchey, Georgius (*Mekche, Georgius de*) 309
 Mela *v.* Pomponius Mela
Melanchthon, Philipp (*Melachton!, Melanchton*) 133, 239
Mercoeur, Philip Emanuel (*Mercurianus*) 325, 463
Merétey (*Meréti*) *fam.* 563
 – **Ioannes** (*Maréty, Ioannes*) 563
Mérey, Michael (*Mérei*) 354
Mérey, Stephanus (*Mérei*) 325
Meskó, Adamus de, L. B. (*Mesko*) 208, 224, 228
Meskó, Iacobus (*Mesko*) 222
Mesterházi *fam.* 230
Mesterházy, Georgius 425
Mestery (*Mestery de Alsó Mestery*) *fam.* 427
Meszlény (*Meszleni, Meszlenyi*) *fam.* 555, 599
Metellus Balearicus, Quintus Caecilius (erronee
Belearicus) 212
Methodius, S. 582
Mezger, Martinus Christianus 231
 Mezzabarba Birago, Francesco *v.* Mediobarbus Biragus,
 Franciscus
Michael, patruus (erronee frater) Stephani S. regis
 Hungariae 582
Michael, S. 584
Mike *fam.* 427
Mikó Zsuzsanna 12, 16
Miller, Jakab Ferdinánd 249, 251, 257, 260
Milon, athleta Graecus 177
Minerva* 234
Mischi et Disznosi, Adamus 555
Miskey (*Miskei*) *fam.* 596
Mithridates VI., rex Ponti 66
Mitsinsky, János 434, 441
Mlinarics, Paulus (*Mlinaricsianus*) 246, 254, 419, 421,
 422, 428
 Mockius *v.* Mokh 120
Mohos, Joannes 418
Mojs, fil. Mojs, palatinus, com. Soproniensis (*Maius,*
Moys, Moyses) 64
Molart, Iohannes (*Molardus*) 325
Moletius, Josephus 398
Molnár *fam.* 596, 602
 – **Stephanus** (*Molnar*) 602
 Monachus, Georgius *v.* Utisinović, Georgius
Monocatta, Hugo 312
Monoszlay, Michael (*Monoszlai*) 548
 Monoszló genus *v.* Aegidius, Gregorius
Montecuccoli, Raimondo Graf von (Montecuculus) 194,
 393, 466, 493, 495–497
Moráczy, Joannes (*Moráczi*) 422
 Moraeus *v.* Móré
Móré, Ladislaus (*Moraeus*) 313, 585, 586
Morgebordenus, Iacobus 408
 Moys, Moyses *v.* Mojs
Murad, purpuratus Budensis (Murates) 463
Mursius, Titus 79, 80
Mustafa, ductor equitum Turcus (*Mustapha Bányalukanus,*
cognomento Vilitus) 484
Mustaphas 1., Silistriae Bulgaricae ad Danubium prae-
 fectus 313, 314
 Mustaphas 2. *v.* Sokollu, Mustafa
Müller, Johann Christoph (*Mülleriana*) 393
Nadányi, János (*Nadánus*) 60
 Nadasd, Nadasdi, Nadasdius, Nadasdy, Nadasdy *v.*
 Nádasdy
 Nádasdiana *v.* Nádasdy
Nádasdy ([*de*] *Nadasd, [de]* *Nádasd, Nadasdi, Nadasdius,*
Nádasdius, Nadasdy, Nadasdyi, Nadastinus, Nádasdiana)
fam. 175, 206, 210, 213, 232, 247, 250, 255, 258, 270,
 272, 277, 285, 303, 343, 363, 409, 428, 456, 553, 556,
 565, 577, 600, 602, 603
 – **Balthasar** 427, 602
 – **Christophorus**, frater Thomae palatini 273, 358
 – **Emericus** 246, 254, 410, 412, 422, 423
 – **Franciscus**, pater Thomae palatini 343
 – **Franciscus**, fil. Thomae palatini, supr. cap. 213, 250,
 259, 273, 320, 322–325, 358, 360–363, 545, 546
 – **Franciscus**, iudex curiae, locumtenens regius, conspi-
 rator 221, 480, 483
 – **Iacobus**, frater Thomae palatini 272, 355, 358
 – **Leopoldus** 420, 422, 423
 – **Paullus**, com., mag. cubiculariorum 193
 – **Stephanus**, com. supr. Com. Castriferrei 337
 – **Thomas**, palatinus 213–215, 218, 230, 271–273, 279,
 285, 286, 316, 321, 343–361, 460
 – **Thomas**, com., possessor in Com. Castrif. 411, 422
Nagy (Benkő), Adamus (*aliter Benkő*) 423
Nagy (Benkő), Georgius (*aliter Benkő*) 423
Nagy (*Nagyiana*) *fam.* 230, 422, 423, 568, 572, 595
Nagy (szalapataki; *Nagy de Szalapataka*) *fam.* 419
 – **Josephus** 418
 Nagy falvi, Gregorius *v.* Nagyfalvy Gergely
Nagy, Clara (gyöngyösi; *de Gyöngyös*) 428
Nagy, Franciscus (felsőbüki; *de Felső Bük*) 424, 425
Nagy, Gaspar 425

- Nagy, György** 436, 443
Nagy, Ludovicus (felsőbüki; *de Fölső Bük*) 411
Nagy, Paulus (Pál) 25, 35
Nagy, Sara (gyöngyösi; *de Gyöngyös*) 428
Nagy, Simon (*Simon*) 391
Nagy, Stephanus 1. (felsőbüki; *de Fölső Bük*), vicecomes Com. Sopr. 209, 426
Nagy, Stephanus 2. 567, 600, 601 (*fortasse idem ac Stephanus Nagy 1.*)
Nagyfalvy, Gergely (*Nagy falvi*) 193
Nagylucei, Orbán (Urbanus) 233
Nagymartoni (Fraknoi) (*[a] Marton, Martersdorff, comites de*) fam. com. 279
 – **Berchtramus**, com., frater Simonis 280
 – **Bertrandus** (a Marton) 386
 – **Ioannes** (?) 284
 – **Laurentius** 282
 – **Margaretha** (*Margareta*), amita Pauli (?) 283
 – **Margaretha**, filia Pauli mariti Annae Pottendorf (*Margareta*) 284
 – **Michael**, frater Simonis 280, 282, 297
 – **Nicolaus**, maritus Catharinae Bazini 282, 283(?)
 – **Paulus**, iudex curiae, maritus Elisabethae Pottendorf (*Paullus*) 282
 – **Paulus**, maritus Annae Comitissae de Bazin et Szentgyörgy 283
 – **Paulus**, maritus Annae Pottendorf 284
 – **Paulus, patruelis Casparis** (?) 283
 – **Petrus**, comes ab Antau (*Cisca, Ciscus*) 283
 – **Simon** (*Symon*), frater Michaelis 280, 282, 297
 – **Simon**, frater Berchtrami 386
 – **Waldburgis**, Pauli (mariti Annae) filia (*Walpurga, Waldpurgis*) 284
 – **Wilhelmus** 285
 Nagypalugyai v. Platthy
Náprági, Demetrius (*Napragy*) 117
 Napragy, Demetrius v. Náprági, Demetrius 117
Nauclerus, Johannes (Naucler, Naukler) 79
 Naukler v. Nauclerus
Nemes 1. (*Nemesiana, Nemessiana*) fam. 595
 Nemes 2. v. Csempesz
Nemesis* 405
Némethi Gergely (*Német, Nemethius, Némethius, Némethy, Némethi*) 112–115, 271, 325, 402
 Nemethius v. Némethi
 Németh-Ujvari, Német-Ujvari comites, Német-Ujvarienses v. Kőszegi fam.
Némethy, Petrus 417
Neptunus* 269
Nero (Nero Claudius Caesar Augustus Germanicus), imperator Romanus 56
Nerva (Marcus Cocceius Nerva Caesar Augustus), imperator Romanus 56, 57
Nestor* (*Nestoreus*) 118
Neudeck, Gottschalcus a (*Neydeck*) 296
 Neydeck v. Neudeck
 Nichel, Groph v. Grafenegg, Ulrich von
Nicolaus filius Barc (*Borthz*) de genere Szák, palatinus, com. Soproniensis, „frater Iulae” (erronee *Giletus*) 64, 181
Nicolaus iuxta claustrum, mag. civium Soproniensium 149
Nicolaus v. Újlaki Nicolaus
Nicolaus V., pontifex Romanus 233
Nicolaus*, ep. Vacienis 302
Nicolaus, archiep. Iadrensis 91
Nicolaus, ep. Iaurinensis 550
Nicolaus, fil. Henrici de genere Héder, palatinus, com. Soproniensis 64
 Nicolaus, fil. Joannis de Kanisa v. Kanizsai Miklós
Nicolaus, presbyter Soproniensis 148, 149
Nicolaus, S. 585
 Nicolicza, Nicolizza v. Jurisics
Niczky (*Niczki*) fam. 230, 270, 410, 422, 428
 – **Adamus** 417, 418
 – **Moyses** 418
 – **Sigismundus** 417, 428
 Nikel, Groff v. Grafenegg, Ulrich von
 Nivemontius v. Albinus, Petrus
Noszlopy, Gaspar(us) (*Noszlopi*) 425, 426
Noszlopy, Ioannes (*Noszlopi*) 425
Noszlopy, Nicolaus (*Noszlopi*) 425
Novák, Joannes 426
 Nusbaum v. Nussbaum
Nussbaum (*Nusbaum*) 120
 Nyari v. Nyáry
 Nyári v. Nyáry
Nyáry, Christina (de Bedegh; *Nyari*) 65, 188, 197
 Octavius, Octavianus v. Augustus
Odor fam. 595
 Odorján v. Adorján
 Oertel v. Ortelius
 Olahus v. Oláhus
Oláhus, Nicolaus (*Olabus*) 110, 203
Orczy (*Orczi*) fam. 411
 Ormandius v. Ormándy
Ormándy, Petrus (*Ormandius*) 586
Orosz, Paulus 424
Oroszy (*Oroszi, Oroszii, Ororszianus*) fam. 562, 563, 594, 605
 – **Stephanus** 563
 Orpheus architectus v. Galliani, Orpheo
 Orsagus v. Országgh
Orsini (*Ursini*) fam. 314
Országgh, Christophorus (Orsagus, Orszagius) 357, 358
Ortelius, Abrahamus (Ortels) 82
Ortelius, Hieronymus (Oertel) 125, 461, 469, 470

- Ostffy** (asszonyfalvai; *Ostffi, Ostffy de Aszonyfa, Ostffianus*)
fam. 270, 425, 427, 428, 571
– **Michael** 424
- Osztroth, Matthias** (*Mathias Osztrothius*) 325
- Otho** (*Marcus, Otto; Marcus Salvius Otho Caesar Augustus*) imperator Romanus 44, 56, 481
- Otto Frisingensis**, historicus 51
- Otto II.**, imperator Sacri Romani Imperii 51
Otto *v. e.* Otho
- Otto**, rex Hungariae (*Otho; Bavarus*) 270, 297, 301–304
- Ottocarus II.**, rex Bohemiae (*Bohemus*) 87, 89, 168, 270, 279, 281, 292–295, 386
- Ovidius** (Publius Ovidius Naso) 357, 385, 400, 481
- Ördögh** (*Ördöghiani, Ördögh*) fam. 558
- Ördögh, Stephanus** 558
Ördöghii *v.* Eördögh
Ördögh *v.* Ördögh
- Paar, Lipót** 436, 443
- Paksa, Andreas** 423
- Paksa, Georgius** 423
Palasthi, Palasti, Palastiana *v.* Palásthy
- Palásthy** (*Palasthi, Palásthi, Palasti, Palásti, Palastiana, Palástiana*) fam. 410, 417, 423, 600
– **Adamus** 423
– **Balthasar** 600
– **Rosina** 417
Palezius *v.* Pálóczy
- Palffi, Palffius, Palffy *v.* Pálffy
- Pálffy, Géza** 12, 16
- Pálffy, Ioannes**, palatinus 339
- Pálffy, Nicolaus** (erdődi; *ab Erdőd*), custos S. Coronae 338
- Pálffy, Nicolaus**, cap. arcis Komárom, cap. gen. (*Palffius, Pálffius, Palffy, Pállffius*) 323, 362, 363, 546
- Pálffy, Nicolaus**, palatinus (*Palffi, Palffy, Pállfi, Pállffy*) 339, 570, 593
- Pálffy, Paullus** (de Erdőd), mag. pincernarum, palatinus (*Palffi, Pállfi*) 169, 193, 574
- Pálffy, Stephanus**, custos S. Coronae, com. supr. Com. Poson. 117, 193
- Pálffy, Susanna** 339
- Palladius** (Rutilus Taurus Aemilianus Palladius) 164
Pállfi, Pállffy *v.* Pálffy
- Pálóczy László** (*Ladislaus Palezius, Ladislaus Palocsaius, Palocsay, Palocius, Palotsay*) 96, 97
- Palóczy, Antonius** 311
Palocsaius, Palocsay, Palocius, Palotsay *v.* Pálóczy
- Palothay** (*Palotaiana*) fam. 418
- Pap** fam. 595
- Papia** gens 57
- Papius, Lucius** 57
- Paradeiser, Georg** (*Paradisius*) 459–461
- Parschitius, Kristóf** 434, 441
- Pásztory** (*Pásztori, Pásztoriana gens*) fam. 229, 230, 241
- Pataki** (*Patakii*) fam. 543
- Pathy** (*Patiana*) fam. 577
Patiana *v.* Pathy
- Patinus, Carolus** (Patin) 82
- Paumkircher** (*Paumkirchneri*) fam. 307
– **Andreas** (*Baumkircher de Szalónak*) 97, 392
– **Wilhelmus** 185
- Paxy** (*Paxii*) fam. 537
- Pázmány, Petrus** 193
Pecrius *v.* Pekrius
Peczevicz fam. 594
- Pekry, Ludovicus** (Pecrius, Pekrius) 271, 311, 314–316
Perczeg *v.* Perczel
- Perczel** (*Perczegl, Perczeliana, Perczelliana*) fam. 600, 601
– **Thomas** 600
- Pereny, Catharina de***, uxor Stephani* Esterház ad Mohácsum occisi 197
- Perényi** (*Perényii*) fam. 209
- Perey** (*Pereii*) fam. 554
- Perneszy** (*Perneszi, Pernesziana*) fam. 410, 567
- Pernstein, Comes de *v.* Kőszegi, Henricus, fil. Henrici palatini
- Perrakovics, Franciscus** 552
- Perustayn, Comes de *v.* Kőszegi, Henricus, fil. Henrici palatini
- Pervanus**, nomen cuiusdam equi 484
- Pescennius Niger** (Gaius Pescennius niger) imperator Romanus 396, 481
- Pesthyeny, Gregorius** (Pösthényi; *Pesthenius, Gregorius*) 347
Peteius *v.* Pethe
Peteo *v.* Pethő
Peter *v.* Péter
- Péter** (*Péterii*) fam. 563
– **Franciscus** 563
Peterffi, Peterffy *v.* Péterffy
- Péterffy** (*Peterffi, Peterffy*) fam. 568
- Pethe** fam. 569
- Pethe, Martinus** (hetesi; *Peteius, Pethe de Hetes /Hethes*) 251, 259, 391, 401, 402
- Pethő** (gersei; *Pethoianus, Pethöianus*) fam. 477, 478
- Pethő, Gregorius** (*Petöius*) 335
- Pethő, Johannes** (Petö, Peteo) 356
- Pethő, Petrus** (*Pethő*) 583
Petö, Petöius *v.* Pethő
- Petrus II.**, rex Aragoniae 287
- Petrus**, rex Hungariae (*Petrus Alemannus*) 86, 519
- Pettendius**, eques Zrinianus 322
Pettendorff *v.* Pottendorf
- Petz, Ioannes Conradus** 239
Phennenna *v.* Fenenna
- Philippus II.**, rex Hispaniarum 334
- Philippus IV.**, rex Hispaniarum 198

- Philippus**, legatus apostolicus tempore Ladislai IV. 295
Phüleppii, Phülöpü v. Fülöp
Piber v. Pyber
- Pichler** (*Pichlerii*) fam. 554
- Pigge v. Pighius
- Pighius, Stephanus Vinandus** (Pigge) 319
- Pintér** (*Pinter*) fam. 595
- Pirithy** (*Pirithii, Piriti*) fam. 568, 570
- Piso** (Lucius Calpurnius Piso Frugi Licinianus), patricius Romanus 43, 44, 83, 104
- Piso, Lucius** (?), Pannoniae praefectus (?) 46
- Platthy** (*Platti de Magna Palludia/Paludia/Nagy-Paludja, Platty, Plattyi*) fam. (Nagypalugyai) 105, 107
- **Georgius** 105–107
- **Martinus**, fil. Marchei 107
- **Othomarus**, fil. Marchei 107
- **Petrus**, fil. Marchei 107
- **Philippus**, fil. Marchei 107
- Plinius** (Gaius Plinius Secundus; *senior*) 44, 46, 48, 213, 240, 268, 273, 299, 396, 449, 526, 531
- Plutarchus** (Lucius Mestrius Plutarchus) 44, 212
- Poch v. Pös
- Poch, Georgius** 29, 39
- Podmaniczky, Ioannes** (*Podmanicius, Podmanyczkius*), fil. Michaelis 350, 585–586
- Podmaniczky, Iohannes**, fil. Ladislai, mag. cubiculariorum 107
- Podmaniczky, Raphael** (*Podmanicius, Podmanyczkius*), fil. Michaelis, com. supr. Com. Trentsiensis 350, 585–586
- Pogány, Sigismundus** (csebi; *Pogányius*) 311
- Pogonatus, Constantinus v. Constantinus IV.
- Póka** (*Poka*) fam. 422
- Poka v. Póka
- Polányi** (táplánfai; *Polanyi*) fam. 411, 412, 422
- Polanyi v. Polányi
- Polbailerus, Polbailerius v. Polweiler
- Polonus, Wladislaus v. Wladislaus I., Wladislaus II.
- Polweiler, Nikolaus** (*Polbailerus, Polbailerius*) 355
- Pomona*** 226
- Pomponius Mela** (*Pomponius, Mela*) 48, 449
- Pontel, Daniel** 428
- Popel v. Poppel
- Poppel, Eva** (*Popel de Lobkovicz*) 326
- Porkoláb, Andreas** (Székely; *aliter Széköl*) 426
- Porkoláb, Paulus** (Székely; *aliter Széköl*) 426
- Pós**, de genere Csák (*Poch de Ujlak/Wylak*), banus Szőrényiensis 300
- Posgai, Joannes** (*Posgay*) 193
- Poth, Laurentius v. Laurentius, fil. Kemény
- Pottendorf, Alberon a** (*Pettendorff*) 282
- Pottendorf, Albertus a** (*Pottendorff*) 284
- Pottendorf, Anna** 284
- Pottendorf, Elisabetha** 282
- Pottendorf, Ioannes a** (*Pottendorff*) 284
- Potyondy, Adamus** (*Potyondi*) 425
- Pozing et S. Georgio, comites de v. Szentgyörgyi fam.
- Pozyng et S. Georgio, comites de v. Szentgyörgyi fam.
- Pozzinga et S. Georgio, comites de v. Szentgyörgyi fam.
- Pösthényi v. Pestheny
- Pözinga et S. Georgio, comites de v. Szentgyörgyi fam.
- Pray, Georgius** (*Prayanus*) 372, 376
- Preinerus** 29, 39
- Prie* (*Marchio de*) 491
- Prileszky, Paulus** (*Prileczky, Priletzky*) 247, 255, 308
- Prismann, Aegidius Ludovicus** (*Prismannus*) 140
- Procopius**, historiographus Byzantinus 534
- Prosznyák** fam. 422
- Prumensis Monachus v. Regino
- Ptolemaeus, Claudius** (Ptolemaios, *Ptolomaeus*) 47, 49, 273, 274, 398, 449, 458
- Puchaim** (*Buchaimius*) fam. 333
- **Christophorus** (*Puchaimius*) 113
- Puchaimia, Barbara (Buchaimia) v. Alapy, Barbara
- Pupos** (*Puposchii, Puposianus*) fam. 592, 594
- Pusch, Sigismundus** 134
- Pyber János** (Piber) 117, 193
- Quendelii v. Serpilius fam.
- Quendus v. Kendi
- Quinctius, Titus** 212
- Quirinus, S.** 79
- Rabutin de Bussy, Jean Louis** (*Rabutinus*) 593
- Radics, Deli** (*Radicius*) 545
- Radostics, Adamus** (*Radosztics*) 246, 254
- Rajky** (*Raikiana*) fam. 417
- Rákóczi** (*Rakoczianus, Rakoczy, Rákoczius, Rákóczianus, Rákóczius, Rakotzy de Voelsae Vadasz*) fam.
- **Elisabetha** (*Rakoczy*) 338
- **Franciscus I.** (*Rákoczius*) 485
- **Franciscus II.**, princeps Transylvaniae 78, 81, 133, 134, 138, 142, 152, 162, 165, 175, 207, 208, 337, 339, 365, 380, 402, 404, 415, 416, 473, 476, 477, 550
- **Georgius I.**, princeps Transylvaniae 125, 380
- **Pallus**, mag. ianitorum 193
- Rakoczianus, Rakoczy, Rakotzy de Voelsae Vadasz v. Rákóczi
- Ransanus v. Ranzanus
- Ranzanus, Petrus** (*Ransanus, Ranzano*) 80, 473
- Ratkay, Ratkayus v. Rátkay
- Rátky** (salamonfai; *Ratkiana, Rattkius, Rattky*) fam. 229, 393
- Rattkaius, Rattkay, Rattkayus v. Rátkay
- Rátkay, Georgius** (Ratkayus) 303, 309, 310, 312, 315, 316, 333, 335, 348, 349
- Rattkius, Rattky v. Rátky
- Redern, Melchior von** (*Rederus, Rbedeus!*) 546

- Regino**, chronicarum scriptor (*Monachus Prumensis*) 85
Regnardus, Gregorius (*Georgius*) 549
Reidelius, senator *Soproniensis* 120
Remus*, frater Romuli 476
Révay, Franciscus, personalis, palatini locumtenens 313, 354
Révay, Petrus (*Petrus de Réva, Révaius*) 96, 97, 346
Rhau, Philippus (*Rhavius*) 119, 121
 Rhédeius *v.* Redern
Riczinger, Joannes (*Ricsinger*) 425
 Ricsinger *v.* Riczinger
Rimanóczy *fam.* 229
Roboz (*Roboszi, Roboszii*) *fam.* 598, 599
 – **Michaël** 598
 – **Paullus** 598
 Rogendorffius *v.* Roggendorf
Rogendorf, Wilhelm von (*Rogendorffius*) 313, 317, 347
Romulus*, conditor Romae 476
Roo, Gerhardus de 96, 97, 280, 294, 295, 297, 300, 301
Rósa (*Rosa*) *fam.* 595
 Rosa *v.* Rósa
Roser (Rosner?), Stephanus (*István*) 25, 35
 Rosner *v.* Roser
Rosos (szentkirályszabadjai) *fam.* 595
Rossi, dux Caesarianus (*Rossisius, Rossissius*) 496
Rosswurm, Hermann Christopher von (*Rosvurmius, Rosvurmius*) 459, 463
Rosty, Ladislaus (*Rosti*) 246, 254, 412, 419
Rosty, Nicolaus (*Rosti*) 246, 254, 418, 422
Rosty, Stephanus (*Rosti*) 411, 417, 428
 Rosvurmius, Rosvurmius *v.* Rosswurm
Rotarides, Sámuel (*Samuel*) 433, 434, 439, 440, 441, 446
Rudi, Michael (*Rudy*) 425
Rudolphi, Alexander (*Rudolphius*) 402
Rudolphus I., rex Germaniae (erronee *Caesar; Habsburgensis, Habsburgensis*) 281, 294, 297
Rudolphus, rex Hungariae, **II.**, imperator Sacri Romani Imperii 64, 77, 78, 111, 115, 151, 187, 190, 208, 273, 318, 333, 334, 361–363, 425, 574
 Rudy *v.* Rudi
Rufus, maritus Semproniae 84
 Rufus, Rufus Festus *v.* Festus
Ruisz János Kristóf 22, 30, 32, 41
Rumer, Martinus 561
 Rumi, Rumiana *v.* Rumi
Rumy (rumi és rábadoroszlói; *Rumi, Rumi de Rum, Rumiana*) *fam.* 410, 417, 428
 – **Lázár** 436, 443
 – **Nicolaus** 428
Sachs, Philippus Jacobus (*Sachsius*) 231
Safrac (*Safra*), dux Alanorum 59
Sailer (*Sayleri*) *fam.* 157
Sailer, Wilhelm 131
 Salaius *v.* Szalay
 Salamon *v.* Salomon
Salavári (*Salavaria, Salavária*) *fam.* 600
 Salcanus *v.* Szalkai
Sallér (jakabházi; *Saller, Sallér de Jakabháza*) *fam.* 412, 417
 – **Ladislaus** 246, 254, 417, 422
Sallustius (*Gaius Sallustius Crispus; Salustius*) 84
Salm, Maximilian (*Salmensis*) 114
Salm, Nicolaus, comes a (iun.; *Salmensis, Salmis*) 350, 358
Salmis, Eck, comes a, praefectus Iauriensis (*Salmensis / Szalmensis, Ekus/Ekkius*) 358, 583, 586
Salomon, rex Hungariae (*Salamon*) 86, 177, 196, 459
 Salustius *vide* Sallustius
Samaria de Speciacasa, Ferranto (*Speciacasa, Ferdinandus*) 583
Sambucus, Johannes (*Zsámboky*) 99, 185, 186
Samson, heros Veteris Testamenti 177
Sándor (*Sandor, Sandorii, Sándorii*) *fam.* 537, 554, 579
Sándor, Franciscus 426, 505, 512
 Sandor, Sandorii *v.* Sándor
Sankó (*Sankoiana, Sánkó*) *fam.* 414, 422
 Sarkan *v.* Sárkány
Sárkány (ákosházi; *Sárkányones*) *fam.* 358
 – **Ambrosius** (*Sarkan, Sárkán*) 105–107
Sárközy (*Sárkozii*) *fam.* 554
Sáry (*Sariana, Sáriana*) *fam.* 595
Sasvares, praefectus arcis Szigetvár 271, 273, 323, 362
Savfeia (*Crispina*) 84
 Sayleri *v.* Sailer *fam.* 157
Scanderbegus, Posegae praefectus 271, 321, 322
 Schedelius *v.* Schödel, Martin
Schilson (*Schilsobnianus, Schilsonianus, Schylson*) *fam.*, barones 66, 74, 209, 393
 – **Joannes Michael a** 412, 427
 Schlakovicsius *v.* Szlakovics
Schmidlin *fam.*, barones 210
Schödel, Martin (*Schedelius*) 99
Schöller (*Schöllerus*) *fam.*, barones 176, 209
Schönleben, Johann Ludwig (*Schöenlebenus*) 59, 62, 82, 274, 395, 397, 398, 459, 581
Schurzfleischius, Conradus Samuel (*Schurzfleisch*) 60, 85
 Schvartzenburgius *v.* Schwarzenberg
Schwarzenberg, Adolf von (*Schvartzenburgius, Schwarzenburgius, Svarczenburgius*) 546
 Schylson *v.* Schilson
Scipio Africanus (*Publius Cornelius Scipio Africanus*) 273
Semei, Ferenc 12, 16
Semender, bassa Papensis (*Semenderes, Semendres*) 545, 546
 Sempronia (lex) *v.* Gracchus, Caius Sempronius
Sempronia gens 80, 84

- Sempronia**, uxor Rufi 84
- Sempronius** 77, 81–83, 104 *v. e.* Sempronius Atratinus, Sempronius Densus, Sempronius Gracchus, Sempronius Secundinus, Sempronius Tuditanus
- Sempronius Atratinus, Lucius** 82
- Sempronius Densus**, centurio 43, 44, 82, 83
Sempronius Gracchus *v.* Gracchus
- Sempronius Secundinus, Caius** 44, 82
- Sempronius Tuditanus** (Gaius Sempronius Tuditanus; erronee *Tudianus*) 44, 82
- Seneca** (Lucius Annaeus Seneca) 342
- Sennyey** (*de Kis Sennye, Sennyei, Sennyei, Zsennyei*) *fam. bar.* 209, 230, 411, 418
- **Stephanus** (*de Kis Sennyey*) 193
- Septimius Severus** (Lucius Septimius Severus Augustus; *Severus*), imperator Romanus 56, 396, 397, 458, 589
- Serinius *v.* Zrínyi
- Serotinus *v.* Žerotina
- Serpilius** (*Quendeli, Serpiliorum gens*) *fam.* 133, 239
- **Christianus** 239
- **Esaias**, fil. Iohannis (I.) 133
- **Iohannes** (I.), fil. Laurentii (I.) 133
- **Iohannes** (II.), fil. Iohannis (I.) 133
- **Iohannes** (III.), iudex civitatis Soproniensis 78, 126, 129–133
- **Laurentius** (I.), sacellanus praepositi Scepusiensis 133, 239
- **Laurentius** (II.), fil. Iohannis (I.) 133
- Sétsénius *v.* Széchényi, *fam.*
- Severiana, Crispina** 84
- Severus *v.* Septimius Severus
- Sextus Rufus *v.* Festus
- Sibrik** (szarvaskendi; *Sibrik de Szarvas Kend, Sibrikianus, Zibrikiana, Zsibrik, Zsibrikiana*) *fam.* 393, 415, 422, 423, 428, 567
- **Elisabetha** 423
- Siculus, Lucas *v.* Székely, Lucas
- Sigismundus**, rex Hungariae, imperator Sacri Romani Imperii (*Sigismundianus*) 77, 91–93, 148, 149, 197, 284, 303, 304, 359, 540, 566, 594, 606
- Sigmond, Adamus** 426
- Sigmond, Franciscus** 426
- Sigmond, Joannes** 426
- Sigmond, Nicolaus** 426
- Sigmond, Sigismundus** 426
- Sigonius, Carolus** (Sigonio) 82
- Sigray** (felső- és alsósurányi; *Sigrai de Fölső et Also Surány, Sigray de Fölső et Alsó Surán, Sigrajanus*) *fam. bar.* 270, 411
- **Ioannes** 422
- **Iosephus** 393, 411, 427
- Silvester II.**, pontifex Romanus 542
- Silvester, Ioannes *v.* Sylvester János
- Simon, dux Matthiae Corvini *v.* Nagy, Simon
- Simon, ep. Zagrabiensis *v.* Erdődy, Simon
- Simoniana fam.** 593
- Simony fam.** 595
- Sinanus**, vezirius Turcicus 543, 545, 583, 586
- Sinzenarff, Sinzendorff *v.* Zinzendorf
- Sirotinus *v.* Žerotina
- Sisek fam.** 422
- Sitkey** (*Sitkei*) *fam.* 424, 425
- Slakovicsius *v.* Szlakovics
- Slatner Zsigmond** (*Slattnerus, Sluttner!*) 131, 239
- Sluttner *v.* Slatner
- Smidelius, Joannes** 425
- Smukkenphennig, János** (*Symbertenseg!*) 149
- Socolovitus, Mustapha *v.* Sokollu Mustafa
- Sokollu Mehmed**, vezirius (*Mechemetes, Mechmetes*) 484
- Sokollu Mustafa** (*Mustaphas /Mustaphus Budensis Socolovitus*) 484
- Solimanus, Solimannus *v.* Solymanus
- Solymanus I.**, imperator Ottomannicus (*Solimanus, Solimannus, Solymanus*) 108, 109, 238, 272, 313–316, 344–347, 349, 358, 365, 368–372, 460, 485, 487
- Somi, Josephus** (*Somius*), Temesvarii praefectus 388
- Somody** (*Somodii, Somogyi!, Somogyianus!*) *fam.* 553
- **Adamus** 505, 512, 546, 551, 553
- Somogyi 1.** (*Somogy*) *fam.* (in Com. Sopr.) 230
- Somogyi 2.** (*Somogyianis*; fortasse erronee pro *Schilsonianis*) 74
- Somogyi 3.** *fam.* (in Com. Veszpr.; *Somogyii*) 537, 543
- Somogyi 4. *v.* Somody
- Somogyi, Adamus 1.** 425
- Somogyi, Adamus 2. *v.* Somody, Adamus
- Soós** (*Soos*) *fam.* 596
- Soós István** 12, 16
- Soos *v.* Soós
- Sörcsöky *v.* Zercheky
- Spankau, Paris von**, baro (*Spankavius, Spánkávius*) 483
- Sparr, Otto Christoph von** (*Sparrius*) 496
- Spartianus, Aelius** 589
- Speciacasa, Ferdinandus *v.* Samaria de Speciacasa, Ferranto
- Spießheimer *v.* Cuspinianus
- Spondanus, Henricus** 98
- Sponhaym et Lavant** (*Lavant /Lavanta /Levanta et Sponhaym /Sponheim*) *fam. com.* 279, 289, 291
- **Bernhardus** 280
- **Engelbertus** 280
- **Henricus** 280
- Stadekb** (*Stadekhi*) *fam.* 283
- **Rudolphus** 283
- Stainer Jakab** (*Steiner, Steinerus*) 116, 120
- Stánkovánszkianus *v.* Sztánkovánszky
- Stansitius, Stansitzius *v.* Horvát Stansics

- Starhemberg, Guido von**, com. (*Starenbergius*) 203
Stassewski, Nicolaus (*Stasseuski*) 233
 Steiner *v.* Stainer
Stephanus I., rex Hungariae (*Stephanus Sanctus, D. Stephanus*) 77, 85, 86, 181, 196, 278, 290, 366, 367, 419, 425, 473, 542, 560, 561, 582, 584, 595
Stephanus V., rex Hungariae (*rex iunior*, erronee *IV.*) 64, 87–89, 270, 292, 293, 386, 573, 574
 Stephanus, Colociensis [!] metropolita *v.* Várday, Stephanus
 Stephanus, Papae obsidendae adfuit *v.* Török, Stephanus
Stephanus, S., protomartyr 134
Stettner (*Stetneriana*) fam. 418
Stotzing (*Stozing*) fam. 220
 Stozing *v.* Stotzing fam.
Strabo (Strabon), geographus Graecus 449
Strattmann, Eleonora (*Stratmann*) 327
Strattmann, Theodorus Altheus a (*Stratmann*) 327
Strauss, Matthias (*Straussius*) 129, 140
Strozzi, Peter, Graf von (*Strocianus, Stroczius, Strozzi-anus, Strozzius*) 467–470, 493, 495, 496
Stubenberg (*Stubenbergii*) fam. 283
 – **Sophia**, Georgii Zrinyi uxor 484
 – **Udalricus** 283
Stubenvoll fam. com. 225
 Styrum, a; Styrum *v.* Lymburg-Styrum
 Suatopolugus, Suatoplucus, Suatoplugus *v.* Svatoplugus
 Sulimanus *v.* Solymanus
Suttinger, Daniel 82
Sülle, Georgius 423
 Svarczenburgius *v.* Schwarzenberg
 Svarz-Erd (!) *v.* Melanchton
Svastics fam. 417
 – **Joannes** (bocsári) 417
Svatoplugus, dux Moraviae (Svzatopluk; *Suatopolugus, Suatoplucus, Suatoplugus*) 581, 582
 Svekovicz *v.* Svetkovics
Svetkovics, Catharina (*Svekovicz*) 317
Sylvester János (*Silvester, Sylvesterianus*) 214, 216, 217, 240
 Symbertenseg *v.* Smukkenphennig
Szabó fam. 568
Szabó, Adamus (*Szabo*) 424
Szabó, Georgius (*Szabo*) 425
 Szák genus *v.* Barc; Nicolaus palatinus
Szakály (*Szakalyiana, Szakályiana*) fam. 568
 Szakalyiana *v.* Szakály
Szalánczy, Martinus (*Szalanczi*) 417
Szalay (*Szalai, Szalaii*) fam. 562, 602
 – **Ioannes**, possessor in Peremarton 602
Szalay, Ioannes, comes Posoniensis (*Salaius, Szalaius*) 344
Szalay, Paullus (*Szalai*) 130
Szálka Irma 10, 14
Szalkai, Ladislaus (*Salcanus*) 311
 Szalmensis *v.* Salmis, Eck, comes a
Szalóky (*Szalókiensis*) fam. 566, 567
Szamosközy, Stephanus (*Zamosius*) 400
 Szápári, Száparius, Szápárianus, Szápáry *v.* Szápáry
Szapáry (*Czapáry, Száparius, Szápári, Szápárianus, Szápáry*) fam. 270, 421, 456, 558
 – **Christina** (*Kapiana, Kalkuniana*) 414, 423
 – **Nicolaus**, com. (*Nicolao-Szapárianus*) 420, 428
 – **Petrus** 558
 Szapolyai János *v.* Iohannes, rex Hungariae
Szapolyai, Emericus 96
Szarka (lukafalvi; *Szarka de Lukafalva, Szarkaiana, Zarka*) fam. 412, 437, 439, 444, 474
 – **Ferenc** (lukafalvi Szarka, *de Lukafalva*) 9–11, 13–15, 249, 257, 437, 439, 444, 446, 472, 474, 477, 478, 479, 498, 503–507, 509–514, 516, 517, 537, 598, 599
 – **Stephanus** 246, 254, 423
Széchényi (*Sétsénius, Szétsen, Szecsényi, Szecsenyius, Szécsenyi, Szécsény, Szécsényi, Szétsénius, Szétseny, Szétsény*) fam. com. 208, 227, 270, 422, 423, 456
 – **Georgius**, archiep. Strigoniensis 175, 208, 381, 404
 – **Paullus**, ep. Veszprimiensis 476
 – **Sigismundus**, com. supr. Com. Simighiensis 421, 423, 428
 Szechy *v.* Széchy
Széchy (*Szécsii, Szétsii*) fam. 456
 – **Thomas**, com. Com. Castrif., ad Mohácsum occubuit (rimaszécsi; *Szecsius*) 311
 – **Thomas**, mag. dapiferorum regalium (rimaszécsi; *Szechy, Széchi*) 117
 Szécsény, Szécsenyi, com. *v.* Széchényi fam.
 Szécsényi, Szecsenyius *v.* Széchényi
 Szécsii *v.* Széchy
 Szecsius *v.* Széchy
Szecsődy (szecsődi; *Szecsődi de eadem*) fam. 418
Szegedi (*Szegedii*) fam. 537
Szegedi, Ioannes 340
Szegedy (mezőszegedi; *Szegedi, Szegedi de Mező-Szeged, Szegedy de Mező Szeged*) fam. 411, 428
 – **Franciscus** 411
Szegédend, Valentinus (Szegindets) 233
 Szegindets *v.* Szegédend
 Székely *v.* e. Porkoláb
Székely, Lucas (*Siculus*) 314
Székely, Stephanus (*Széköl*) 425
 Széköl *v.* Székely; *v.* e. Porkoláb
Szelestei N. László 27, 37, 247, 255, 437, 444
Szelestey (alsószelestei; *Also Szelestey, Szelestey de eadem Szeleste*) fam. 410, 411
 Szent Bartholimius *v.* Szentbertalany
Szentandrassy, Stephanus (csíkmádéfalvi; *Szentandrasi de Chikamadefalva*) 193
Szentbertalany, Menyhért (Szent Bartholimius) 120
Szente fam. 595

- Szentgyörgyi** (*Comites de Bozin et S. Georgio / Pozing et S. Georgio / Pozyng et S. Georgio / Pozzinga et S. Georgio / Pözinga et S. Georgio*) *fam. com.* 283, 284
 – **Anna** 283
 – **Thomas** 282
Szentiványi, Martinus (Szentiványianus) 116, 151, 208
Szepesi, Paullus 130
Szerecsen, Ioannes (*Szerecsenius*) 347
Szeremley (*Szeremlei, Szeremleiana*) *fam.* 418
 – **Georgius** 422
 Szétsen, Szétsénius, Szétsény *v.* Széchényi
 Szétsii *v.* Széchy
Szigethi (*Szigethiana, Szigetiana*) *fam.* 570
Szikszai Hellopoeus, Valentinus (Valentinus Hellopoeus Zixovius) 491
Szilvágyi, Georgius (szilvágyi) 412
Szily, Georgius (*Szili*) 403
Szita, Franciscus (salfai) 424
Szlakovics, Farkas (*Schlakoviccius, Slakovics*) 546
Szluha *fam.* 410
 szluni *v.* Frangepán
 Szmadicz *v.* Szmodiss
Szmodiss (postea Barkóczy; *Szmadicz*) *fam.* 422
Szoby, Michael (*Michaelem de Zob*) 309
Szőke (szentkirálysabadjai) *fam.* 595
Szöllőssy, Georgius (*Szölösy*) 426
Szölösi *fam.* 227
 Szölösy *v.* Szöllőssy
Szörcsöki (*fam.*) 575
 Szörcsöky *v.* Zercheky
Sztankovánszky (sztankováni; *Stánkovánszkianus, Sztankovanskianus, Sztankovanskii, Sztankovansky, Sztankovánczkii*) *fam.* 537, 562
 – **Andreas** 562
 Szu *v.* Szuh
Szuh, Paulus (*Szu*) 426
Szuh, Stephanus (*Szu*) 425
Szurana 120
 Szvatopluk *v.* Svatoplugus
Tacitus (Publius? /Gaius? Cornelius Tacitus) 44, 46, 47, 61, 81, 277, 396, 543
 Tahius *v.* Tahy
Tahy, Franciscus (*Tabius*), baro, mag. agazonum regalium 357, 361, 461, 484
Tahy, Johannes (*Tabius*), Auranae prior 311, 312, 314
Takács (*Takacs, Takacsii, Takácsii*) *fam.* 555, 596
 Takacs, Takacsii *v.* Takács
 Talianii, Talián *v.* Tallián
 Taljanii *v.* Tallián
Tallián (vizeki; *Talianii, Talián, Taljanii, Tallian, Tallián de Vizek, Talliánii, Talyán*) *fam.* 230, 422, 423, 537, 556, 595
 – **Adamus** 410
 – **Georgius** 418
 Talyán *v.* Tallián
Tamisch, Márton (Tamischius) 120
 Tampierius, Tampierus *v.* Dampierre
Tánczos (*Tanczos*) *fam.* 410
 Tanczos *v.* Tánczos
Tarányi, Ferenc 436, 443
Tarnoviczy (*Tarnovicziana*) *fam.* (?) 169
Tasso, Albert (*Tassius*) 493, 496, 497
 Tasy *v.* Thassy
Tatay (*Tatai*) *fam.* 595
Taubinger, Ioannes 345
Taufers, Hugo von (*Tauferus*) 296, 297
Tegyei, Joannes (*Tegyei*) 427
Tegyei, Paulus (*Tegyei*) 427
Telegdi, Joannes (*Thelegdy*) 193
Tengerdy (*Tengerdi*) *fam.* 595
 Teökeölius *v.* Thököly
Terrenbergius, *eques Alberti I. ducis Austriae et Styriae* 296
Tersztyánszky (*Terstyánszkii, Terstyanszky, Tersztyanskii, Tersztyánszkii, Tersztyánszkii*) 537, 553, 559, 560
Tersztyánszky, Stephanus 537, 553, 559
Tevely *fam.* 419
Thassy, Franciscus (*Tasy*) 417
 Thelegdy *v.* Telegdi
Themistocles, dux Atheniensium ad Salaminem 323
 Theodericus, rex Vessogothorum *v.* Detricus
Theodorus I. (*Lascaris, Laskaris*), Imperator Nicaeae 287
Theodosius I. (Flavius Theodosius Augustus), imperator Romanus 59
Thessalonus*, dux Boiorum 275
 Thindimer *v.* Thiudimer
Thiudimer, rex Ostrogothorum (*Thindimer!*) 533
 Thomas cardinalis *v.* Bakócz, Thomas
Thomas, butharius, filius Laurentii 606
Thomas, de genere Borsa 302
Thomas, electus (praepositus) ecclesiae Albensis 88
Thököly, Emericus (*Teökeölius, Thökölius, Tökölianus, Tökölius, Tököly*) 78, 127–131, 133, 208, 271, 327, 328, 336, 337, 380, 402, 485
Thulmon, Michael (*Tulmon*) 426, 427
Thurn, Jobst Josef Graf von (*Turrianus*) 333
Thurn, Niklas (*Turrianus*) 314
 Thurocius, Thurocius *v.* Thuróczy, Iohannes
 Thuroczi, Thuróczi *v.* Turóczi, Ladislaus
 Thúroczius *v.* Thuróczy János
 Thuróczius *v.* Thuróczy, Iohannes; Turóczi, Ladislaus
Thuróczy, Benedictus, mag. ianitorum regalium 96
Thuróczy, Iohannes (*Thuroczius, Thuróczius, Thúroczius, Turoczius*) 80, 300, 302–305, 459, 472, 473, 481, 519, 534
Thury 1. (*Thuriana, Thurii, Thurius, Thuryana*) *fam.* 537, 542, 548
 – **Georgius** 586

- Thury 2.** (Thuri) *fam.* 418
Thurzó (*Thurzo*, *Thurzoiana*, *Turzo*) *fam.* 335, 338
 – **Barbara** 335
 – **Georgius**, palatinus 324, 325
Tiberius (Tiberius Claudius Nero; Tiberius Iulius Caesar Augustus) imperator Romanus 46, 56–59
Tieffenbach, Wolfgang von (*Tiffenpachus*) 394
Tiffenpachus v. Tieffenbach
Tilcsik, György 12, 16
Timon, Samuel 81, 98, 133, 300–302
Tisztapatak, Paulus 428
Titus (Titus Flavius Caesar Vespasianus Augustus), imperator Romanus 57(?)
Toigonus v. Tujgún
Tollius, Jacobus (Toll) 438, 445, 465, 480–482, 491
Tomori, Paulus (*Tomoreus*) 310
Torma *fam.* 595
Torquatus *fam.* 309
Torquatus, T. Manlius 138
Tot v. Tóth
Tót v. Tóth
Tóth (*Tóthii*) *fam.* 563, 602
 – **Ioannes** (Tot) 602
 – **Stephanus** Tót) 563
Tóth, Gergely (Gregorius, T. G.) 12, 16, 19, 30, 40, 243, 247, 255, 431, 501
Tökölianus, Tökölus, Tököly v. Thököly Imre
Török 1. (enyingi; *Török ab Enyeng, Enningius, Enningus, Török ab Enying, Törökii ab Henyeng, Törökii ab Enying, Turcus*) *fam.* 537, 539, 540, 543, 599
 – **Franciscus** 357
 – **Ioannes**, Auranae prior 352
 – **Stephanus**, avunculus Thomae Nádasdy (?) 343
 – **Stephanus**, cap. Papensis (*Stephanus*) 324, 537?, 539?
 – **Stephanus**, arcem Csesznekiensem obtinuit 537?, 539?, 540
 – **Valentinus** 309, 312, 313, 347
Török 2. *fam.* 595
Török István (Istvány) 117
Török Zsoltné Dobó Judit 12, 16
Török, Stephanus, possessor in Com. Castriferrei (*Stephano-Törökianus*) 393, 423
Török, Stephanus, possessor in Patona 555
Traianus (Marcus Ulpius Nerva Traianus Augustus), imperator Romanus (*Traianus Augustus Triumphator*) 56, 60, 180
Trautmansdorff, Adam Freiherr von (*Trautmansdorffius, Trautmansdorffianus, Trautmansdorffius, Trautmansdorffianus*) 113–115
Trautmansdorff, Sigmund (*Trautmansdorffus*) 323
Trentschinensis, Matthaeus v. Matthaeus, de genere Csák
Tresztyanszkii, Tresztyánszkii v. Tersztyánszky
Trigaviensis, Arnoldus v. Arnoldus, de genere Hahót
Trimel, Matthias 145, 220
Troksár *fam.* 422
Tubero, Ludovicus 526
Tujgún, bassa Budensis (*Toigonus*) 355, 356
Tullmann, János (*Tulmannus*) 131
Tulmannus v. Tullmann
Tulmon v. Thulmon
Tulok (pósfalvai; *Tulok de Pósfakva*) *fam.* 422
 – **Andreas** 424
 – **Franciscus** 424
 – **Petrus** 418
Turcus v. Török
Turmair, Johann Georg v. Aventinus, Iohannes
Turóczi, Ladislaus (Thuroczi, Thuróczi, Thuróczius, Túróczy) 148, 480, 519, 582
Turocius v. Thuróczy, Iohannes
Túróczy v. Turóczi
Turrianus v. Thurn
Turzó v. Thurzó
Ugemus v. Ugrin
Ughi v. Ughy
Ughy (*Ughi*) *fam.* 575
Ugrin, de genere Csák (Újlaki; *Ugemus*) 300
Uifalussi v. Újfalusy
Uj v. Uy
Ujfalussi v. Újfalusy
Újfalusy, Martinus (*Uifalussi, Ujfalussi*) 548
Újlak (duces ab), Újlaki, Újlakius, Újlaky v. Újlaki
Újlaki (*[duces ab] Újlak, Újlaki, Újlakius, Újlaky, Vilach, Vilachus, [de] Wylak*) *fam.* 271, 304, 585
 – **Franciscus** (*Újlaky*), ep. Iauriensis 354
 – **Laurentius**, iudex curiae regiae, dux Sirmii 271, 306–308, 310, 388, 389, 585
 – **Nicolaus**, „rex Bosniae” 96, 271, 304–306, 388, 585
Újmészáros (*Ujmeszáros*) 595
Ulamen, *Scanderbegi pater* 321
Ungar v. Unger
Unger János (*Ungerus*) 129
Unger, Matthias 145
Unger, Mihály (*Ungar*), senator civitatis Soproniensis (1606–1625) 120
Unger, Mihály (*Ungerus*), tribunus („vormund”) civitatis Soproniensis (1684–1685) 129
Ungnad, Christophorus (*Ungnadius*) 333
Ungnad, Maria 333, 334
Urbanus VIII. (Mappaheus Barberini), Pontifex Romanus 55
Urbanus, ep. Iauriensis v. Nagylucsei Orbán
Ursini v. Orsini
Uszdy (*Uzdi*) *fam.* 602
 – **Ioannes** 602
Utisinović, Georgius (Fráter György, Martinuzzi, *Monachus*) 272, 351–353
Uy, Georgius (Uj) 423

- Uy, Michaël** (Uj) 423, 426
 Uzdi *v.* Uszdy
- Vadényi, Franciscus** 423
 Vaivoda, Iohannes *v.* Iohannes, rex Hungariae
- Vajda** (*Vajdaii*) *fam.* 570
- Vajda, Sigismundus** 246, 254, 424, 427
 Vajvoda, Iohannes *v.* Iohannes, rex Hungariae
 Vak-Bottyán *v.* Bottyán János
- Val(erius), L.** 405
- Valamer**, rex Ostrogothorum (*Valamir*) 533
- Valens** (Flavius Julius Valens Augustus), imperator Romanus 56, 396
- Valentinianus I.** (Flavius Valentinianus Augustus), imperator Romanus 81, 397, 400
- Valesius, Hadrianus** (Valois) 397
- Valesius, Henricus** (Valois) 397
 Valois *v.* Valesius
 Valtherus *v.* Volfer
- Valvasor, Johann Weichard von** 62
 Vangurius *v.* D'Avancourt
- Vanyéczy, Elias** 68
- Várallyay** *fam.* 411
 Varda, Paulus *de v.* Várdai, Paulus
 Varday *v.* Várday, Stephanus
- Várday, Paulus** (*Paulus de Varda/Warda*) 308–309
- Várday, Stephanus** (*Stephanus, Colociensis [!] metropolita / archiepiscopus; Varday, Wardai*) 96, 100, 101
- Varga** *fam.* 595
- Varga Mihály** 399
- Varjassy, Martinus** 426
- Vas, Michael** (*Michael Ferreus*) 583
- Vasdényey** (*Vasdinei*) *fam.* 422
Vasenhoffius v. Wassenboven
- Vecsey 1.** (*Vecseiana, Vecseii*) *fam.* 562, 570
 Vecsey 2. *v.* Vécsey
- Vécsey, Michael** (*Vécsey*) 425
- Végh, Petrus** 410
- Véghely** (szentkirályszabadjai; *Veghellyius, Végheilius, Végheilyi, Végheilyana, Végheilyi, Végheilyius, Vigheliana*) *fam.* 595, 600
 – **Andreas** 600
 Veghellyius *v.* Véghely
 Vegyázó, Vegyázó *v.* Vigyázó
 Végyázó, Végyázoianus *v.* Vigyázó
 Velikei, Ladislaus *v.* Ladislaus, filius Thomae Velikei
- Velleius** (Marcus Velleius Paterculus) 82
- Vels, Leonhard** (*Velsius*) 313
 Venceslaus *v.* Wenceslaus
- Venerius, An.** 405
 Venetus, Andreas *v.* Andreas III.
- Verbecius, Verboczius, Verböczius, Verböczius *v.* Werbőczy
 Verbulchius, Verbulczius *v.* Bulcsú
- Veres** (*Veresii*) *fam.* 555, 559, 560, 562 *v. e.* Vörös
- Vergilius** (Publius Vergilius Maro) 45, 54, 71, 327, 404, 485
- Vertheim, Margaretha*** *com.*, uxor Georgii* Esterhas 197
- Verus** (Lucius Aurelius Verus Augustus), imperator Romanus 56
 Veselenyi, Vesseléni *v.* Wesselényi
- Vespasianus** (Titus Flavius Caesar Vespasianus Augustus), imperator Romanus 56, 274, 357, 396, 404, 406
- Vespronius Candidus** (Vespromius) 589
- Veszprémy** (*Veszprémi*) *fam.* 602
 – **Petrus** 602
 – **Stephanus** 602
- Veturius, Mamurius** (*Mamurius*), faber Romanus 97
- Vibius, Caius, M.** Vibii pater 79, 80
- Vibius, Marcus** 79, 80
- Vibius**, tribunus militaris (?) 79, 83, 274
- Viczay** (*Viczaj*) *fam. com.* 209, 229, 230
 – **Iobus** 210
- Videmer**, rex Ostrogothorum (*Vidimer*) 533
 Vidimer *v.* Videmer
- Vidlics, Franciscus** (*Vidlicsius*) 561
- Vidos** (*Vidosiana*) *fam.* 422, 571
 Vigheliana *v.* Véghely
- Vigyázó** (*Vegyázó, Vegyázó, Véggyázó, Véggyázoianus, Vigyázó, Vigyázoiانا, Vigyázones, Vigyázones, Vigyázoi*) *fam.* 537, 554, 559, 563, 579
 – **Gregorius** 563, 599
 – **Matthias** 505, 512, 559
 Vilach, Vilachus *v.* Újlaki
 Vilitus *v.* Mustafa
 Vincius *v.* Vinicius
- Vincze** *fam.* 575
- Vinicius, Marcus** (erronee *Vincius*) 79
- Virágh** (*Virág*) *fam.* 602
 – **Paulus** 602
- Vitális** (*Vitalisiana*) *fam.* 554
 Vitalisiana *v.* Vitális
- Vitellius** (Aulus Vitellius Germanicus Augustus), imperator Romanus 56, 57, 481
- Vitéz János** (*Ioannes; Iohannes, ep. Varadiensis*) 95–100
- Vitnyédi** (*Vitnyedianus, Vitnyédii, Vittnyedii*) *fam.* 143, 227, 241
 – **István** (*Vitnyedianus*) 143
 Vittnyedii *v.* Vitnyédi
- Vitus, S. (B.)** 263
 Vladislaus *v.* Wladislaus
- Volfer**, de genere Héder (*Valtherus, Volfferus*) 289, 290
 Wolfgangus *v.* Wolffgangus
- Vörös** (*Vörössii, Vörössii*) *fam.* 537, 559 *v. e.* Veres
 – **Ladislaus** (*Ladislao Vörössianus*) 551, 555
- Vörös, Michael** 425
- Vulcanus*** 111
- Wagner Jakab** (*Wagnerus*) 120
- Wagnerus, Franciscus** (Wagner) 205, 328–330, 393,

- 438, 445, 460, 466–469, 483–485, 494–496
Wajvoda, Joannes *v.* Hunyadi János
Walter, Ádám (*Walthberus*) 120
Warda, Paulus *de v.* Várdai, Paulus
Wardai *v.* Várdai, Stephanus
Wasenbofius v. Wassenhoven
Wassenhoven, Guislain Segers d'Ideghem von (*Vasenboffius, Wasenbofius*) 466, 469
Wasto *v.* Basta
Waytmüllerus *v.* Weitmühl
Weidmüllerus *v.* Weitmühl
Weispriach (*Weisbriachi, Weissbriach, Weissbriachii*) *fam.* 176, 184, 185
– **Henricus Christophorus** 184
– **Sigismundus** 184
Weiße, Peter *von v.* Albinus, Petrus
Weisz Boglárka 12, 16, 30, 40
Weitmühl (*Waytmüllerus, Weidmüllerus, Weitmül, Weitmülner, Wejthmül, Wejthmülner*) *fam.* 107
– **Benesius** 105, 185
– **Iohannes** 105–106
– **Michael** 105–106
Wenceslaus, rex Hungariae, Bohemiae et Poloniae (*Venceslaus, Bohemus*) 301–302
Werbőczy, Emericus (*Verbőczius, Verbecius*) 350
Werbőczy, Stephanus (*Verbecius, Verboczius, Verbőczius, Verbőczius, Werbőczius*) 308, 347, 537, 540
Wesselényi, Franciscus (*Veselenyi, Vesseléni, Wesselenyi*) 200, 574
Wejthmül, Wejthmülner *v.* Weitmühl
Wladislaus I. (*Polonus*), rex Hungariae 304, 305, 566
Wladislaus II. (*Vladislaus, Wladislaus Dobza, Wladislaus Dobza, Wladislaus Polonus*), rex Hungariae 58, 75, 77, 95, 102–105, 107, 116, 129, 151, 184–186, 307–309, 332, 350, 367, 388, 389, 402, 408, 574, 606
Wladislaus, rex Hungariae (*quotus, nescitur; Vladislaus*) 562, 572
Wlf *v.* Wolf
Wolf, Iudaeus Viennensis (*Wlf*) 92
Wolfgangus, S. (*D.*) 231, 478
Wylak, *de v.* Újlaki
Xaverius, S. (*D.*) 492
Yoles, regina Hungariae, uxor Andreae II. regis (*Iolas, Jolas, Jolanta*) 590
Zailerus *v.* Zeilerus
Zalok, Nicolaus de (*Gebárh falva szalók, Nicolaus de*) 566
Zalok, Petrus de (*Gebárh falva szalók, Petrus de*) 566
Zamard, Isaac de 566
Zamard, Nicolaus de 566
Zamosius *v.* Szamosközy, Stephanus
Zapolitanus, Zapolius, Zapolya, *v.* Iohannes, rex Hungariae
Zápolitanus, Zápolya *v.* Ioannes, rex Hungariae
Zarka *v.* Szarka
Zeilerus, Martinus (*Zeiler; Zailerus*) 82, 140, 449
Zeke (*Zekeii*) *fam.* 210, 230
Zeke, Stephanus 422
Zercheky, Joannes (aut Szöröcsöky; *Söröcsöky*) 426
Zerinius, Zerinus *v.* Zrínyi
Žerotina, Karol z (*Serotinus, Sirotinus*) 352, 356
Zibrikiana *v.* Sibrik
Zichy (*Zichi, Zichianus, Zichius, Zichyanus, Zichyus, Zicsbi, Zicsius*) *fam. com.* 537, 558–560, 571, 576, 586, 587, 591–594, 598–601, 603, 605
– **Adamus**, cap. 338
– **Adamus**, com. supr. Com. Bács, baro 598, 600
– **Emericus**, 586, 587, 592, 593, 600, 601, 603, 605
– **Iohannes** 559, 560, 586, 591, 593?, 601, 603
– **Stephanus** (*Zicsbi*), custos S. Coronae, mag. tavernicorum 338
– **Stephanus** (*Zicsius, Zichius, Zichyus*), cap. supr. 330, 460, 470
Zicsbi, Zicsius, *v.* Zichy
Zinzendorf, Joachimus, comes a (*Sinzen-dorff, Sinzen-dorff*) 425, 426
Zluni, Zlunius (Georgius) *v.* Frangepán, Georgius
Zob, Michael *de v.* Szoby, Michael
Zobothin (*Zobothin, Zobottin*) *fam.* 412
– **Joannes** (*iunior?*) 422
– **Joannes** (*senior*), iudex nobilium 246, 254, 409, 410, 412, 422(?)
Zrinius, Zrinyi *v.* Zrínyi
Zrínyi (*Serinius, Zerinius, Zerinus, Zrin, Zrinianus, Zrinus, Zrinyi, Zrinius*) *fam.* 277, 327, 455, 465, 480, 482–485, 491, 493
– **Adamus**, fil. Nicolai poetae 455, 485, 491
– **Christophorus**, fil. Nicolai capitanei 484
– **Georgius**, fil. Nicolai capitanei, mag. tavernicorum 271, 320–324, 362, 484
– **Georgius**, fil. Georgii, banus 193
– **Georgius**, *infans moritur* 484
– **Helena** (Ilona) 485
– **Ioannes**, frater Nicolai capitanei 314, 348
– **Ioannes**, fil. Nicolai capitanei 484
– **Nicolaus**, banus, cap. castris Szigetvár 62, 314, 348, 355–357, 438, 445, 480, 483–486, 491
– **Nicolaus**, poeta, banus 438, 445, 459, 460, 465–470, 480, 481, 484, 485, 494, 495, 497
– **Petrus***, fil. Nicolai capitanei (erronee pro Nicolao?) 484
– **Petrus**, poeta, banus, conspirator 175, 205, 438, 445, 480, 482, 483, 485
– **Wolfgangus**, fil. Nicolai capitanei 484
Zucconi, Vincentius 193
Zwittingerus *v.* Czvittinger
Zsámboky *v.* Sambucus
Zsenyey *fam. v.* Sennyey *fam.*
Zsibrik, Zsibrikiana *v.* Sibrik

Terjedelem:
43,5 (A/4) ív, Caslon betűtípussal

Tördelés:
Domokos György

Kiadó:
Magyar Országos Levéltár
MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet

Felelős kiadó:
Fodor Pál, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont főigazgatója
Mikó Zsuzsanna, a Magyar Országos Levéltár főigazgatója

Nyomda:
Bétaprint Nyomda, Budapest
felelős vezető: Szabadi András ügyvezető igazgató